Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 229 (12019) | 1982 чылдың октябрь 1, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

Бөгүн — октябрь 1-де политөөредилге эгелээр

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИИ ДЭЭШ

Марксичи-ленинчи өөредилге системазынга 1982-83 чаа өөредилге чылы бөгүн эгелээр, ол мурнуку чылдарның тудуш уламчылаашкыны болур. Партия организациялары болгаш пропагандистер коммунистерниң кичээнгейин партияның териязын, төөгүзүн, политиказын ханы болгаш чогаадыкчы ёзу-биле өөрениринче мөөңнээр. Партия өөредилгези үениң тыныжынга дүгжүп, коммунистиг тургузуушкуннуң, СЭКП-ниң политиктиг, идеологтуг болгаш организакчы ажыл-чорудулгазының чаа сорулгаларынга долузу-биле дүүшкен турар ужурлуг. Бистиң чуртувус ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнче уткуштур бар чыдар. Юбилейлиг чылда партия өөредилгези СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чедиишкиннииг боттандырарынга, хөй националдыг совет улустарның эп-найыралының улам быжыгарынга идиг болур.

Партия, комсомол чырыдыышкынының системазынга, ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезинге чаа өөредилге чылы «Хостуг республикаларның бузулбас эвилели» деп темага кичээлдер-биле эгелээр. Оларның кол сорулгазы — СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгезин, ооң амыдыралчы күжүнүң үндезиннерин бүзүредири. Коммунистиг партияны долгандыр совет улустуң бузулбас чаңгыс эптиин көргүзери болур.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында» партия ТК-ның доктаалын амыдыралга боттандырар дээш партия организациялары эрткен өөредилге чылында элээн ажылдарны кылып чоруткан. Мурнунда чылда партия чырыдыышкынынга Тываның коммунистериниң 48 хуузу өөренип турган болза, эрткен чылын 65 хуу чедир өскен. Пропагандистерниң 96 хуузу коммунистер, 82 хуузу дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Кызыл районнарның, Хову-Аксының партия организациялары өөредилгениң идей-теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелин бедидеринче, ооң амыдырал-биле харылзаазын быжыглаарынче доктаамал кичээнгейни салып келген. Ол чугула айтырыгны партия райкомнарының бюроларынга, партком хуралдарынга чугаалажып турган. Ооң уламындан өөредилге чылы эки түңнелдерлиг доозулган.

Өөредилгениң дээштиин, кичээлдерниң идей-теоретиктиг деңнелин бедидер, дыңнакчыларга быжыг билиглерни бээр дээш партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип чоруур пропагандистер бисте эвээш эвес. Оларга Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчылары В. Т. Грицкова, М. Ч. Ондар, Н. Б. Куулар, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткаңнар К. К. Багыт-оол, В. Г. Верещагин, Д. Н. Саая, Б. П. Григорьев, А. И. Зайцев, М. Ч. Сюн болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Политиктиг чырыдыышкынның үре-түңнелдиин бедидер дээш негелде амыдыралдың бүгү-ле чугула адырларының хөгжүлдезин интенсиктиг байдалга, шынарлыг көргүзүглерге чорудар дээш партияның амгы үедеги политиказының тодаргай илереттинген угланыышкыны-биле дүгжүп турар.

Партияның XXVI съездизинге быжыглаттынган ол принциптиг угланыышкын СЭКП ТК-ның съезд соонда хүлээп алганы доктаалдарында улам ыңай сайзыраттынган болгаш тодараттынган.

Партия өөредилгезиниң бедик шынарынга болгаш үре-түңнелдиинге шын үнелелди бээрде кижилерниң ажыл-чорудулгазының хөй-хөй талаларын кичээнгейге алыры негеттинип турар. Ыландыя оларның билиинче, үзел-бодалдарында, амыдыралынга өскерлиишкиннерни шын үнелеп билиринде, күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи идепкейинче кичээнгей салыры чугула.

Партияның теориязын база политиказын өөренирде бүдүрүлге болгаш социал сорулгаларны шиитпирлээри-биле сырый холбаалыг чорудар. Маңаа хамаарыштыр өөредилгениң организакчылары пропагандистерге эргежок чугула сан-медээлерни бээр. Ажыл-агый, бүдүрүлге, албан организацияларның удуртукчулары-биле пропагандистерниң ужуражылгаларын чаңчыл болдурар. Политиктиг чырыдыышкын кабинеттеринге, булуңнарынга коллективтерниң бүдүрүлгечи ажыл-чорудулгазының көргүскен сан-чурагайларын мөөңнээр. Кичээл эрттирер аудиторияларны киноаппаратура, диапроекторлар, магнитофоннар, приемниктер-биле чепсеглээри чугула.

Марксичи-ленинчи теорияны өөренип тура пропагандистер болгаш дыңнакчылар күш-ажылдың дээштиин база шынарын бедидериниң курлавырларының болгаш оруктарының дугайында, коммунистерниң амыдыралда идепкейлиг туружунуң авангардчы ролюнуң, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга оларның хууда киириштизиниң дугайында принциптиг чугааны кылыр ужурлуг. Дыңнакчыларны бедик мораль-политиктиг, ажыл-херекчи шынарга кижизидерде пропагандист бодунга бедик негелделер салыр ужурлуг. Кижилерге ажыктыг, оларның сагыш-сеткилин байыдып, эки херектерже көдүрерде пропагандист боду хуу бүрүн херек-тир.

Коммунистер өөредилгезин канчаар организастап, марксизм-ленинизмниң классиктериниң үндезин чогаалдарын, партияның документилерин өөренип турарының дугайында айтырыгларны партия хуралдарынга чугаалажырын чедип алыр.

Партия, комсомол чырыдыышкынының системазында, экономиктиг өөредилгеде четпестер чок деп болбас. Кичээлдер үзүк бээр, шымдап чок эртер таварылгалар чамдык черлерге турган. Ооң аңгыда кичээлдер үзер, кичээлдерге белеткел чок келир дыңнакчылар хаая эвес таварышкан. Эрткен өөредилге чылында мындыг таварылгалар Тожу, Улуг-Хем, Каа-Хем районнарның, Кызыл хоорайның чамдык күш-ажылчы коллективтеринге турган. Үстүнде адаан болгаш өске-даа четпестерни бо чаа өөредилге чылында катаптавас дээш тодаргай ажылдарны партия организациялары чорудар ужурлуг.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр чаа өөредилге чылында партия, комсомол чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң үре-түңнелдиин база дээштиин бедидер дээш партия организацияларының ажылдаар сорулгалыг.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1982 чылдың октябрь 10-нуң воскресеньеде дыштаныырга хүнүн 1982 чылдың октябрь 8-те пятницаже шилчидерин доктааткан.

ССРЭ 60

ЮБИЛЕЙНИ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕКТЕРЛИГ УТКУУЛ

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

СЕНТЯБРЬНЫҢ ҮШКҮ ОН ХОНУУНДА

Мал чемнерин белеткээр талазы-биле сентябрьның үшкү он хонуунда районнарның социалистиг чарыжының түңнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому чугаалажып көргеш, дараазында районнарны социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаан:

— **барыын зонаның талазы-биле** — мал чемнериниң 7,1 хуу немелде өзүлдезин он хонукта хандырган **Чөөн-Хемчик район;**

— **төп зонаның талазы-биле** — мал чемнериниң он хонукта 5,2 хуу немей өзүлдезин чедип алган **Кызыл район;**

— **мурнуу зонаның талазы-биле** — мал чемнериниң он хонукта 8,2 хуу немей өзүлдезин хандырган **Өвүр район.**

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчик Бызыл туктарын 200 рубль акша шаңналдары-биле кады Чөөн-Хемчик, Кызыл болгаш Өвүр районнарга тывысырын шиитпирлээн.

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИ

Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында Чакым Салчактың удурткан хойжу бригадазы чылдан чылче бедик көргүзүглерни чедип ап турар мурнакчы коллективтериниң бирээзи. Ук бригада бо ажыл-агый чылында 17 тонна дүк дужаар планын херек кырында 21 тонна 835 килограмм кылдыр ажыр күүсеткен.

Ук бригаданың мурнакчы хойжузу Болат Хомушку төрүүр чүс хойга онаалдыр 111 хураганны менди камгалап ап, хой бүрүзүнден-не 3 килограмм дүктү кыргып, районда эң бедик көргүзүгнү чедип алган. Азы 344 хоюндан ниитизи-биле бир тонна ажыг дүктү кыргааш, күрүнеге дужааган. Келир кышка белеткели база эки. Бодунуң күжү-биле 33 тонна сигенни белеткеп алган.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ХОЙ ЧУУЛДАЗЫ

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозтуң төп салбырында малдың кеш аарыгларынга удур бо хүннерде сөөлгү ийиги чуулдазын бүрүн доосکан. Бир дугаар хойжу бригаданың 17 кодан шээр малын болгаш мыйыстыг бода мал бригадазының бир кодан молдургаларының чуулдазын чорутан. Бо ажылга совхозтуң мал эмчилери болгаш санитаркалар Н. Ажы, Л. Дамбуу, А. Намдак болгаш малчыннар кызымаккай ажылдааннар. Ол ышкаш хой чуур черниң ажылчыны Кестүк Доржу ол ажылга чылдың-на чайгы сезонда үзүктелиишкин чок, кызымак ажылдап келген. Ол боду механизатор кижи болгаш одалга системазының септелгезин чыл бүрүзүнде ыяк кылып алыр. Эки таарыштырып кылып каан системалар улуг ваннада сугну ша-даа четпес чогуур нормазынга чедир изидипте. Ынчангаш мал эмчилери одакчыны мактаардар.

Кажан мал чуулдазы доосту бээрге, ол бодунун кол ажылы — МТМ-ниң гараждарының сантехниги болуп ажылдап кириштер. Ол ажылга хоочун механизатор 17 чыл уламчыр мактаалдыг ажылдап турар.

С. СОТНАМ.

Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң тараажылары дүжүттү кыска үеде чидириг чокка ажаап алыр дээш шудургу ажылдап турарлар. Ажаалданы шынарлыг болгаш бедик темпилиг чорудары-биле ында социалистиг чарышты удаа-дараа түңнеп, мурнакчыларны доктаамал шаңнап, мактап келген. Дуржулгалыг механизатор Күдер-оол Куулар «СКД-5» комбайн-биле хүн нормазын доктаамал 140—150 хуу чедир күүседип, чарыштың мурнуку одуруун ээлеп турарларының бирээзи.

ЧУРУКТА: мурнакчы комбайнер К. Куулар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

НАЙЫРАЛДЫГ УЖУРАЖЫЛГА

Сентябрь 29-та Кремльге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Лаос Улус-Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы К. Фомвихан-биле ужуражыышкыны болган. К. Фомвихан Совет Эвилелинде дыштаныл келген.

Ийи чурттуң болгаш партияларның удуртукчулары партия съездилериниң шиитпирлериниң канчаар күүсеттинип турарының дугайында, эң чугула политиктиг, улус ажыл-агыйжы болгаш идеология сорулгаларын амгы үеде СЭКП-ниң болгаш ЛУРП-ниң, Совет Эвилелиниң болгаш Лаостуң ажылчы чоннарының күүседип турарының дугайында медээлерни солушкан.

Эш Л. И. Брежнев он бирги беш чылдың, экономиканың, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарының даалгаларын Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарының күүседип турарынга холбашкан айтырыгларга доктааган. Эш К. Фомвихан бирги лаос беш чылдың канчаар күүсеттинип турарының дугайында, экономиканы быжыктырарының, лаос улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин чоорту бедидериниң хемчеглериниң дугайында чугаалаан.

Совет-лаос харылзааларны бүгү талалыг калбартырының айтырыгларын чугаалажырының үезинде ийи чурттуң экономиктиг кады ажылдажылгазының ажыктыын бедидериниң, Лаостуң курлавырларын чөп ажыглаарының чугулазын онзалап демдеглээн. ЛУРП-ниң III съездизиниң салган улуг сорулгаларын шиитпирлээринге ак-дуңма лаос улуска совет кижилерниң моон-даа соңгаар дузаларын эш Л. И. Брежнев бүзүреткен.

Делегей айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчуушкунунуң үезинде эштер Л. И. Брежнев-биле К. Фомвихан олар агрессчи империалистиг күштерниң, бирги ээлчегде АКШ-тың администрациязының хөделиишкиннери-биле болдунган делегейде амгы дүвүрээзиниг үеде карачажыгаар болдурган дүшкүүрлүг чорукту соксадыры болгаш эвээжедири, тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары эргежок чугула болгаш болдунуп-даа болур дээрзинге бүзүрелди илереткеннер. Дайын айыылын эвээжедир хөделиишкиннер, бүзүрежириниң хемчеглерин калбартыры, ядролуг боо-чепсектерни кавүдетпейн, хевээр арттырары онза чугула боop турар. Лаос удуртукчулар боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ССРЭ-ниң боттуг политиказы болгаш ылаңгыя Совет Эвилелиниң ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас хүлээлгени бодунга алган дидим инициативазынга байыр чедирип, өске-даа ядролуг күрүнелер мындыг буянныг-чаагай үлегер-чижекти эдерер дээрзинге идегелди илереткен.

Ийи тала Чоокку Чөөн чүкке калбак болгаш идегелдиг шиитпирлээшкинниң хандырарының сорулгазы амгы үеде соңгаарладып болбас апарганынга чөпшээрежип, АКШ-тың херек кырында деткимчези-биле Израильдиң кылганы Ливанда агрессиязын болгаш араатаныг үүлгедиишкиннерин килеңнээшкин-биле буруу шапкан. Ол районга шынныг болгаш быжыг тайбыңның үндезилеттинин тургустунар ужурлуг принциптериниң дугайында Совет Эвилелиниң бодалдарынга Лаостуң чазаа бүрүн болгаш долузу-биле каттыжып турар.

Мурнуу-Чөөн Азияда байдалды чогумчалыг болдурар талазы-биле Лаостуң, Кампучияның, ЛУДР-нуң, ВСР-ның болгаш Кампучия Улус Республиканың дашкыы херектер министрлериниң Хошиминге чөвүлел хуралынга кылган саналдарын Совет Эвилели бедик-биле үнелеп, деткип турар. Ол ылаңгыя Индий-Кыдат чурттарының, АСЕАН-ның, Совет Эвилелиниң, Кыдаттың, АКШ-тың, Францияның болгаш Великобританияның, а ол ышкаш Индияның болгаш Бирманың киржилгези-биле Мурнуу-Чөөн Азияда байдалдың айтырыгларын чугаалажыр чурттар аразының конференциязын чыылдырар дугайында саналга хамааржыр.

Ужуражылгакын ак-дуңмалышкы, чөрентиң хаызындан байдалга боoп эрткен. Аңаа СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров болгаш ЛУРП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы Ипоңг Суринхуми олар база киришкеннер.

(СЭТА).

ТЫВАНЫҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНГЕ ТУРАСКААТКАН

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының боттанылгазынга чогаадыкчы ажылдакчылар база боттарының үлүг-хуузун киириштирип турарлар. Эвилелдешкен республикаларның бөлүк чурукчулары бо чылдың август 20-ден сентябрь 25-ке чедир хуусаада бистиң республикага ажылдап, тус-тус районнар аайы-биле чогаадыкчы улуг ажылдарны чорутан. Дүүн республиканың хөгжүм-шии театрында «Чер болгаш кижилер» деп делгелгени ажыткан.

Тыва АССР-ниң Чурукчулар Эвилелиниң баштаар чериниң даргазы Н. Ч. Салчак делгелгени ажыдар мурнунда сөс ап, чүве чугаалаан. ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюнуң бүдүүзүнде ак-дуңма республикаларның чурукчуларының бисте аалдап келгенинин онзагайын ол демдеглээн. Чурукчулар ырак одарларда, фермаларда малчыннарга, ишчилерге, сарлыкчыларга болгаш бөгүнгү Совет Тываның ажыл-ишчилеринге аалдап барып, оларның ажыл-херектери-биле таныжып каапнар. Ооң түңнели — чаа-чаа чогаалдар. Бо делгелгеде чүгле 100 хире ажыл кирип турар. Моон соңгаар чогаадыкчы ажылга байлак материалдар чыгдынганын ол чугаалаан.

Чурукчулар бөлүүнүң удуртукчузу Д. А. Воронцов чыылганнарга чүве чугаалаан.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко «Чер болгаш кижилер» деп Тываның ажыл-ишчилеринге тураскааткан ак-дуңма республикаларның чурукчуларының кызыл кожаазын үзе кескен. Делгелгениң ажыдыышкынынга келген пайысылалдың партия, совет, хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери, студентилер болгаш школачылар ында делгеттинген тус-тус ажылдар-биле таныжып кан.

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң төлээлекчилери — РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу Г. И. Цейтлин, Т. Б. Бельская олар делгелгениң ажыдыышкынынга чедип келген. СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак, партия обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи А. К. Канзай олар делгелгениң ажыдыышкынынга киришкен.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

НЕМЕЛДЕ ХЕМЧЕГЛЕР ХЕРЕК

«СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ниити билиг школаларының өөреникчилериниң өөредилгезин, кижизидилгезин улам ыңай сайзырангайжыдар болгаш оларны күш-ажылга белеткээр дугайында доктаалын күүседир талазы-биле сорулгалар дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1978 чылдың март 9-та үндүрген доктаалын Тес-Хем район Совединиң күүскомунуң канчаар күүседип турарын республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунга чугаалажып көрген.

Бо айтырыг талазы-биле Тес-Хем райкүүском даргазы У. Н. Успуннуң илеткелин дыңнааш, үстүнде айыттынган доктаалды боттандырар талазы-биле райкүүском болгаш кожуун Советтер бо арызында чогуур ажылдарны чорудуп келгенин Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Сөөлгү дөрт чыл дургузунда районнуң школаларының материал-техниктиг баазазы элээн хөгжээн. О. Шынааның 320 өөреникчи олуттуг ортумак школазын, Берт-Даг ортумак школазының 60 орунунг интернат тудуп, ажыглалга киргизээн. Бо чылдың төнчүзүнде Самагалдайның 624 олуттуг ортумак школазы ажыглалга кирер.

Үстүнде баазаларга дайнгаш, районнуң чамдык школалары өөредилге-кижизидилгелиг ажылдың шынарын бедидип турар. Районда 6 ортумак, бир сес чыл школазы ажылдап турар. Эрткен өөредилге чылында Ү. Шынаа сес чыл школазы, 90 класстар, 73 башкылар долу өөредилге шынарын чедип алган.

Моон-биле чергелештир СЭКП обкомунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң школа дугайында үстүнде доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле райкүүскомнуң, кожуун Советтерниң ажылында улуг четпестер болгаш чедир кылдынмайн турар чүүлдер барын республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Президиуму шыңгыы демдеглээн. Райкүүском, ооң улус өөредилге килдизи, кожуун Советтерниң күүскомнары улус өөредилгезиниң херээн удуртурда болгаш шиитпирлээрде хажылап кирбейн, колдуунда агар айтырыгларже кол кичээнгей салып келген. Ынчангаш школалар өөреникчилерни өөредип, кижизидип база күш-ажылга белеткеп турарында, бүгү-ниити өөредилге дугайында Хоойлуну күүседип турарында шыңгыы четпестер бар.

Бүгү-ниити өөредилге дугайында Хоойлуну күүседир талазы-биле районнуң көргүзүглери республиканың ортумак көргүзүүнден куду. 1981-82 өөредилге чылында сес чыл мурнунда бирги класска хүлээп алган өөреникчилерниң 80 хуузу сес класс билигни, 10 чыл мурнундагы бирги классчыларның 50,4 хуузу ортумак эртемни чедип алган. Өөреникчилерниң билии ылаңгыя кол-кол эртемнерге чавыс болуп артышаан. Өөредилгениң кабинет системазынче шилчилге шиитпирлеттинмээн, бар кабинеттерниң техниктиг дериглези болгаш көргүзүг материалдары четпес.

Школачыларның күш-ажыл кижизидилгези, бүдүрүлге өөредилгези болгаш профессионал угланыышкыны четпес боттанып турар. Күш-ажыл өөредилгезиниң материалдыг баазазы көнчүг кошкак. Чамдык школаларның өөредилге мастерскаялары өөредилге чылынга белеткеттинмээн, автоөөредилге кабинеттери дерттинмээн. Профугланыышкын талазы-биле ведомстволар аразының чөвүлели ажылдавайн турар, күш-ажыл өөредилгезиниң кабинеттери тургуспаан.

Бо бүгү четпестерниң түңнелинде өөреникчилерниң профугланыышкынын районнуң кадрларга хереглелдерин барымдаалап көрбейн чорудуп келген. Район кодээ ажыл-агыйлыг хиреде, совхозтарга ажылдап артып турар доозукчулар эвээш. Тудугжулар чедишпес турда, ол тала-биле өөредилгеже доозукчулар чорутпайн, бар кадрларны өскээр ажыглап келген. Сес, он класс доосканнарның кайда өөренип азы ажылдап турарынче школа коллективтери кичээнгей салбайн турар. Аныяктарның кежээки болгаш бот-өөредилгезин четпес организастап турарындан, ортумак эртем чедип албаан аныяк кижилер районда элээн хөй илерээн.

СЭКП обкомунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң школа дугайында доктаалында школаларның бүдүрүлге өөредилгезинге херектиг машина-дериглерни бээр ужурлуг организацияларны тодаргай айтып каан турбуже, ону районнуң организациялары күүсетпейн келген болгаш райкүүском ону шыңгыы негевейн турар. Моон уржуунда районда чүгле 2 школа автомашиналыг. Өөредилгеге машина-техника чогундан автомашина өөренип турган хөй өөреникчилер чолаачы болур эргени холга алыр аргазы чок болуп турар. Бүдүрүлге өөредилгезинге башкылаар специалистер-биле школаларны хандырарын совхозтар директорлары болгаш өске-даа бүдүрүлге черлери херекке албайн турар.

Районнуң чер-чер Советтериниң күүскомнары, ажыл-агыйлар болгаш школалар удуртукчулары башкы кадрларны өөредир, шилип алыр, кижизидер талазы-биле четпес хемчег ап турар. Районда башкыларның 61,2-ле хуузу дээди эртемниг, ол хиреде ботөөредилгеде чүгле 24 башкы өөренип турар. Дөрт чыл дургузунда районнуң школаларының директорларының чартыындан хөйү солушкан. Амыдырал байдалын таарыштыр тургуспааанындан районнуң школаларынче ажылдаары-биле чорутан башкы кадрлардан чылдың-на 20 ажыг хуузу үнүп чоруп турар. Башкыларның ажылының иштики контролюнуң кошкаандан, оларның кижи бүрүзү-биле ажылдың четпезинден башкыларның талазындан күш-ажыл чурумун болгаш ниитиниң корум-чурумун хажыдар таварылгалар тургулаан.

Школадан, класстан даштыкаар уруглар-биле ажылдың аргаларын четпес ажыглап, өлче культура-чырыдыышкын албан черлерин киириштирбейн турар. Уругларның чурттап турар чериниң аайы-биле, ада-иелер-биле ажылда улуг четпестер бар. Эрткен өөредилге чылында район школаларында бүгү өөреникчилерниң чүгле 28,3 хуузу янзы-бүрү бөлгүмнерге хаара туттунуп, күш-культурага болгаш спортка киришкен болуп турар. Школаларда комсомол, пионер организацияларының, өөреникчилер комитеттериниң ажылы кошкак. Байдал мындыг болуп турарындан, чоруттунуп турар хемчеглерниң дээштииниң чавызындан хамы четпээннерниң, ооң иштинде өөреникчилерниң талазындан корум-чурум хажыдар чорутар кызырылбайн турар.

Районга улус өөредилгезиниң хөгжүлдезиниң, школалар ажылының, школачыларны өөредириниң, кижизидериниң болгаш күш-ажылга белеткээриниң база оларның профугланыышкынының шын башкарарының айтырыгларын район болгаш кожуун Советтерниң сессияларынга, оларның күүскомнарының хуралдарынга хаая чугаалажып турары районнуң чер-чер Советтериниң, оларның күүскомнарының улус өөредилгезин канчаар удуртуп турарын тодаргай көргүзүп турар дээрзин демдеглеттинген.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели үстүнде адаттынган доктаалдарны күүседир талазы-биле Тес-Хем райкүүскомнуң четпес ажылдап турарын демдеглээш, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң ол доктаалын боттандырып турарында бар четпестерни чайладырын, бо талазы-биле тодаргай негелде хемчеглерни ажылдап кылгаш, дарый боттандырып чорударын райкүүскомга дагзып турар доктаалды хүлээп алган.

«Ниити билиг школаларының өөреникчилериниң өөредилгезин, кижизидилгезин улам ыңай сайзырангайжыдар болгаш оларны күш-ажылга белеткээр дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле сорулгалар дугайында» СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1978 чылдың март 9-та доктаалының күүсеттиниин турарын чоокку үеде бүгү талалыг анализтеп көөрүн бүгү райкүүскомнарга Министрлер Чөвүлели сүмелээн.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

ШҮГҮМЧҮЛЕЛДЕН ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРЕР

Партия эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарының организастыг бедик деңнелге эртери, оларга коммунистерниң идепкейи аңаа эки белеткелден, отчёт илеткелди канчаар тургусканындан база коллективтиң, ында партия организациязының ажыл-амыдыралының янзы-бүрү талаларын, коммунистерниң авангарды ролюнуң дугайын кайы хире көргүскениңден, четпестерни хайдыр анализтеп, чидиг шүгүмчүлелдерни киргенинден улуу-биле хамааржыр. Мөңгүн-Тайганың Мугур-Аксында тудуг-септелге участогунда партия эге организациязының чоокта чаа эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралын ынчаар белеткээн болгаш парторганизация секретары М. Успуннуң кылганы отчёт илеткели чогум-на ындыг болган.

Бо улуг эвес тудуг-септелге участогу ниитизи-биле алырга, бо чылдың сес айларының планын күүседип, чаа чуртталга бажыңнарын тудуп ажыглалга кирип келген. Ынчалзажок коммунистер боттарының коллективинде ажыл-херекти бот-шүгүмчүлекчи бау-биле сайгарып, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгааргы сорулгаларже улуг кичээнгейни салганнар. Ылаңгыя коллективте организастыг чорук, күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, социалистиг чарыштың калбак нептерелдиг, дээштиг кылдыр организастап шыдаваан дээрзин болгаш өске-даа четпестерни коммунистер шүгүмчүлээн.

Оларның саналының чамдыктарын маңаа көргүзээл. № 1 тудуг бригадазының бригадири, хоочун тудугжу Б. Ч. Доңгак:

— Тудугжуларның ортузунда күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, оларның чамдыктары боттарының туразы келде ажылдаар. Чижээ, А. Сарыг-Доңгак бажыңнарга чүгле печкалар салыры-биле кызыгаарлаттынып турар. Тудуг материалдары чедишпес, Кызылдан сөөртүп турар материалдарның шынары багай боор турар—дээш, ол өске-даа чугула айтырыгларга доктааган. Тудуг участогунуң үш бригадаларының ажылчыннарының хөй нуруузу аныяктар. Ынчалзажок олар-биле кижизидилге ажылы кошкак, ооң ужурундан ында аныяк өскеннер спортчу маргылдааларга-даа, бот-тывынгыр урам чүүлге-даа киришпейн турар.

Тудугжу мастер Х. Л. Сеңги коллективте хөй-ниити организацияларынга партийжи удуртулганы күштелдирериниң, оларның ажылын экижидери-биле дээштиг хемчеглерни алырының, аныяк коммунистер-биле ажылды улам дээштиг чорударының эргежок чугулазынче кичээнгейни угландырган.

№ 3 тудуг бригадазының бригадири Нина Делгер-оол:

— Коллективте ажылчын кадрларның ажылдан үнер чоруу хөй, ооң аңгыда оларның мергежилин, разрядын бедидер талазы-биле тудуг-септелге участогунуң администрациязы-даа, ында партия, профэвилел организациялары тодаргай хемчеглер албайн келген — деп, ол шүгүмчүлээш, чамдык чижектерни көргүзүп чугаалаан. Ооң бригадазы тургустунгандан бээр сес чыл ажылдап турар. Ол үениң дургузунда бригада кежигүннериниң чаңгызының-даа разрядын бедитпээн, а боду 1975 чылда-ла үшкү разрядты алгаш, ол-ла хевээр ажылдап келген. Бо чугула айтырыгже кым-даа кичээнгей салбайн турар. «Комсомолчу прожектор», «Чаңнык» деп агитхуудустарга шүгүмчүлелдерни үндүрүп турза-даа, оларның дээштиг ырак та четпес. Ол хамаан чок аңаа шүгүмчүледир бижиткен кижилер оларны ора соп, үрегдеп турар. Бо айтырыгларны партия, профэвилел, комсомол организациялары тоомчага албайн келгени дыка четпес дээрзин ол шүгүмчүлээн.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдга коммунистерниң кылганы шүгүмчүлелдиг саналдарын боттандырар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, ооң күүселдезин чедип алырынче база СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде көдээге социал айтырыгларның талазы-биле салган сорулгаларын боттандырарынга идепкейлиг киржиринче коллективте коммунистерниң, бүгү ажыл-иштчилерниң күжүн мобилизастаар — бо парторганизацияның эң чугула сорулгазы болур дээрзин отчёт-соңгулдалыг хуралга айыткан.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Өөредилге чылының эгелээри-биле

ДОЛУ КИИРИШТИРЕР

Эрткен өөредилге чылында районга партийжи системаның политиктиг өөредилгезин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр тургускан. Партия райкому өөредилгениң идей-теоретиктиг, методиктиг деңнелин бедидер, ооң амыдырал-биле холбаазын улам күштелдирер, пропагандистерниң билиг-мергежилин бедидер, дыңнакчыларның кичээлдерге идепкейин чедип алыр дээш дыка хөй практиктиг ажылдарны кылып келген. Өөредилге чылының дургузунда партия, комсомол өөредилгезиниң ду- [illegible] айтырыгларны бюрога үш удаа дыңнаан болгаш политэкономиктиг школаларның ажылынга практиктиг дуза чедирер талазы-биле тускай хемчеглерни алган.

Эрткен өөредилге чылында 30 политшколаларга 724 дыңнакчы, оларның иштинден 537 коммунист хаара туттунган турган. Экономиктиг өөредилгениң системазының аңгы-аңгы курстарынга 1061 дыңнакчы, ооң иштинде коммунистиг күш-ажыл школаларынга 392 малчын өөренген. Ынчангаш эрткен өөредилге чылында коммунистерниң 98,9 хуузу өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринге хаара туттунган турган.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени бедик идей-политиктиг деңнелге организастаар талазы-биле «Дөң-Терезин», «Шекпээр» совхозтарның парткомнары, «Суггат» каттышкыжынның, Кызыл-Мажалыктың № 1, 2 школалары ажылды чогуур деңнелге тургускан. «Шекпээр» совхозтуң Бичe-Тей салбырында К. Б. Кинсаның, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында Д. Н-С. Саяның, туберклёзка удур эмнелгеде Н. Г. Будацевтиң удурткан политшколаларның кичээлдери солун, утка-шынары бедик деңнелге эртип келген.

Политөөредилгени эки организастаарынга пропагандистерниң шынар составын экижиткени улуг идигни берген. Районнуң бүгү пропагандистерниң 91 хуузу коммунистер болгаш 73 хуузу дээди эртемниг. Пропагандистерге улуг дузаны партия райкомунуң политиктиг чырыдыышкын кабинеди көргүзүп келген. Кабинет методиктиг сүмелерни ажылдап кылып турган болгаш чыл дургузунда дөрт пропагандистиң арга-дуржулгазын нептереткен.

Эрткен өөредилге чылында № 741 КМК, Кызыл-Мажалыктың Сельхозтехника каттыжыышкыны, ыяш ажыл-агыйы, «Шекпээр» совхозтуң Аңгаты салбыры дээн ышкаш коллективтерге политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени эреңгей байдалга организастаан. Ооң уламындан кичээлдерниң хөй кезии шынар чок эртип, дыңнакчылар эвээш олуржуп, бот-идепкей чогун көргүзүп келген. Бо өөредилге чылында ол четпестерни катаптавас дээш немелде хемчеглер алдынган.

Чаа өөредилге чылы-биле холбаштыр килдис политшколаларның четчелээшкинин шынарлыг чорударынче, пропагандист кадрларны шилип алырынче улуг кичээнгейни угландырган. Бо чылын бүгү совет кижилер ССРЭ-ниң 60 чыл оюн демдеглеп эрттирер. Ынчангаш чаа өөредилге чылы «Хостуг республикаларның бузулбас эвилели» деп тема-биле эгелээр.

Партияның XXVI съездизи аныяк коммунистерни өөредир, оларны кижизидер ажылче улуг кичээнгейни салырын негеп турар. Аңа дүүштүр партия райкомунуң чанында тургустунган аныяк коммунистер школазынга 99 коммунист өөренир. Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школада 301 дыңнакчы, олардан 245 коммунист бар.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга хүлээп алган Аъш-чем программазын «Шекпээр» совхозтуң төп салбырының, Аңгатының, «Барлык» совхозтуң төвүнүң, Аксы-Барлык, Бижиктиг-Хая, Хөнделең салбырларының, «Дөң - Терезин», «Хемчик» совхозтарның коммунистери өөренир. Районнуң улус өөредилге килдизинге болгаш школаларга «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр өзүп орар салгалды кижизидерниң айтырыглары» деп курсту өөренирлер. Ниитизи-биле эртемниг коммунизмниң 13 школаларынга 187 дыңнакчы өөренир, коммунистерниң саны 156 кижи. Ооң аңгыда партия ажыл-агый активиниң школазынга, СЭКП обкомунуң марксизм-ленинизм университединге база элээн хөй коммунистер хаара туттунар.

Н. АМЫРДА.

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

ТОДАРГАЙ УГЛАНЫЫШКЫН-БИЛЕ

«Искра» совхозтуң Чодар болгаш Чаңгыс-Хадың хойжу бригадаларының 16 коммунистери чаңгыс партия эге организациязының учёдунда бактааган. Ол организация ажылын план ёзугаар чорудуп, ону бригадаларның мурнунда сорулгалар-биле сырый холбап, партияның болгаш чазактың шиитпирлерин күүседиринче угландырып турарын эге организацияның отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер демдеглээн.

Эге организацияның отчёттуг үеде чорутканы ажылын анализтеп тура, ында организастыг, политмассалыг ажыл тодаргай угланыышкынныг чорупт, элээн экижээнин коммунистер чижектер-биле көргүскен. Ылаңгыя планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдезинче, партия хуралдарының болгаш үстүкү органнарның шиитпирлериниң күүселдезинче шыңгыы кичээнгей салып келген. Партия хуралдарын Устав ёзугаар эрттирип, аңаа бригадирлерниң, малчыннарның харысалгазын бедидер, партийжи даалгаларны күүседип, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседип турарының дугайында отчёттарны дыңнап турар.

Партия организациязының чорутканы ажылының түңнелинде эрткен кыжын мал кыштаглаашкыны хүр эрткен. Төрүүр 5256 хойдан 5203 хураган алдынган. Малдың өлүп хораар чоруу мурнуку чылдардан кызырылган. Бо ажылга коммунистерниң мурнакчы авангардчы ролю бедээн: Чижээ, коммунист хойжулар Сендеп Ондар, Кошкар-оол Күжүгет олар төрүүр чүс хойдан 100—110 хураганны камгалап алган. Кайы-даа бригадаларның хойжу коммунистери аныякарның сагыш човаңгыр дагдыныкчылары болбушаан, мал ажылынче аныяктарны хаара тудар талазы-биле ажылга идепкейлиг киржип турар. Ооң түңнелинде бо ажылга мергежээн аныяктар эвээш эвес. Чижээ, комсомолчу Валерий Ховалыг төрүүр чүс хойдан 120 хураганны менди ап, бригадаларда хойжулар ортузунда социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Эге организацияның коммунистери отчёт-соңгулдалыг хуралга шиитпирлезе чогуур айтырыгларже кол кичээнгейни салып, келир кышты организастыг эрттирер талазы-биле сорулгаларны дугуруушкан. Чамдык кодаларда хойнуң тастаар, маагылаар аарыы когун үзе узуткаттынмайн турар. Чамдык совхозтардан ажыл-агыйже чорутканы хураганнар чугдуңмаан келир чоруктар бар.

Хөй чуулдазын чедир организаставайн турарындан хойнуң дүгү дүжер чорук эвээш эвес. Харысалга чогундан чамдык малчыннар малды чидирип турар. Чижээ, Мамый-оол Сат, Биче-оол Моңгуш 30—33, Доржу Ондар 32 хойну чидирген. Бүгү хойнуң баш санының 4,5 хуузу хорап турар.

Ол ышкаш кыштаглар септелгезинде четпестерни дарый чайладырын коммунистер шиитпирлээн. Дыка хөй кажаалар эргижирээн. Бо чылын чүгле чаңгыс чаа кажаа ажыглалга кирген: Малчыннарның амыдыралының байдалын экижидер талазы-биле шиитпирлезе чогуур айтырыглар хөй. Ылаңгыя киидис болгаш брезент чогундан хөй малчыннарның чурттап орар өглери эргижирээн. Кыштагларда чылыг кажааларның, чуртталга бажыңнарының печкалары буступ үрелип калгылаан, ону дарый чаартыры негеттинип турар.

Малчыннарның зооветөөредилгезинде үзүктелиишкиннер болуп турганын, комсомол, профэвилел хуралдары эвээш эртип, эң төлептиглерни СЭКП кежигүнүнге киирип алыр талазы-биле ажылды партия организациязы чогуур деңнелге чорутпааның коммунистер отчёт-соңгулдалыг хуралга шыңгыы шүгүмчүлээн.

Оон ыңай малчыннарны эргежок чугула барааннар-биле хандырып турарында четпестер барын коммунистер Александра Моңгуш, Довук Ооржак, Кошкар-оол Күжүгет, Алдын-оол Ооржак олар саналынга чугаалаан.

Бригадаларның коммунистери чедип алган чедиишкиннерин быжыглавышаан, оң бирги беш чылдың ийиги чылын чедиишкиннииг доозарынга долу бүзүреддиг ажылдап турар.

К. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

Республиканың онкология диспансериниң кол эмчизи Борис Алексеевич Яковлев 15 чыл дургузунда пропагандистеп келген. Коммунист, дуржулгалыг пропагандист дыңнакчыларга ханы билиглерни бээр дээш кичээлдерге үргүлчү хынамчалыг белеткенир, ооң уламындан олар идей-теоретиктиг бедик деңнелге эртер. Бо өөредилге чылында ол эртемниг коммунизм школазынга пропагандистээр. Дуржулгалыг пропагандисти СЭКП ТК-ның бадылааны стол медалы-биле чоокта чаа шаңнаан.

ЧУРУКТА: пропагандист Б. А. Яковлев.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ЧЕДИИШКИННЕРГЕ ДОКТААВАЙН

«Тыва кобальт» комбинатта ажылчыннарның экономиктиг өөредилгезин болгаш кижизидилгезин улам экижидер дээш партия комитеди, комбинаттың дирекциязы хөй-ниити организациялары-биле бир демниг ажылдап турар. 1981—1982 өөредилге чылының түңнелин партком болгаш дирекция үндүрген.

Эрткен өөредилге чылында экономиктиг өөредилгеге чүгле ажылчыннардан безин тос чүс ажыг кижи өөренген. Бедик деңнелге тургустунган өөредилге, кижизидилге ажылы бүдүрүлгениң мурнакчы дуржулгазын нептередиринге идигни берген. Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдар дээш цехтер аразының социалистиг чарыжынга эки түңнелди автоматиканың болгаш контрольдуң төп лабораториязы көргүзүп, ажылдап турар чүс кижиге онаажтыр тос хире чаартыкчы саналды киирген, оон ол ийини нептереткен болгаш 18,7 муң рубльдың камналгазын чедип алган. Лабораторияда «Ажыл-агый механизмин сайзырангайжыдары» деп теоретиктиг семинарны А. Г. Сазанович удуртуп турар.

Экономиктиг өөредилгениң системазынга идей-кижизидилгелиг болгаш ажыл-агыйжы чорудулгаларны үре-түңнелдиг холбаштырып турарларга гидрометаллургия цеги, төп лаборатория, чуртталга-коммунал килдизи, даг камгалалының отряды, «Таёжный» универмаг, № 1, 2 ортумак школалар хамааржыр. Ол коллективтерге партияның болгаш чазактың чугула доктаал, шиитпирлерин, СЭКП-ниң марксистчи-ленинчи теориязын, партияның иштики, даштыкы болгаш экономиктиг политиказын, эш Л. И. Брежневтиң база өске-даа удуртукчуларның ажылдарын, В. И. Ленинниң чогаалдарын ханы өөренип турган.

Онаашкан ажылынга харысалгалыг, эрес-кежээ пропагандистер комбинатта хөй: комбинаттың директору Ю. И. Колетников, инженер-техниктиг специалистер М. И. Лазарев, Н. И. Колесников, А. Г. Сазанович, М. И. Климащенко, № 2 ортумак школаның директору М. С. Енушкевич болгаш оон-даа өске пропагандистер бар.

Пропагандистерниң методиктиг мергежилин бедидер дээш комбинаттың парткому доктаамал сагыш салып турар. Өөредилге чылының дургузунда пропагандистерниң семинарын алды удаа эрттирген. Н. А. Бутеренконуң эртемниг коммунизминиң школазынга бир ажык кичээлди эрттирген. Пропагандистерниң 90 хуузу чогаадыкчы хуудаа планнарлыг, а шуптузу «Пропагандист — беш чылга» деп шимчээшкинде киржип турар.

Комбинатта экономиктиг өөредилге талазы-биле чөвүлелди директор Ю. И. Колетников удуртуп турар. Чөвүлелдиң болгаш идеология комиссиязының кежигүннери пропагандистерге практиктиг дузаны чедирип, тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Г. П. Малеванная, В. К. Давлетшина, Ч. М. Хуужаан, С. С. Иванькова, В. П. Самойлов, А. И. Иванов олар чөвүлелдиң болгаш комиссияның ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Экономиктиг өөредилгени экижидер болгаш ону улам сайзыраңгайжыдар талазы-биле чылда эртип келген конкурс-көрүлдени түңнээн. Бирги черни гидрометаллургия цеги алгаш—80, ийиги черни төп лаборатория ээлээш — 50 рубль-биле шаңнаткан. Пропагандистерден Н. И. Колесников, Н. А. Костюк олар тиилекчи болгаш 30—20 рубль-биле шаңнаткан. Эң эки чогаадыкчы планы дээш пропагандист Д. В. Ондар—15 рубль-биле шаңнаткан.

Комбинатта экономиктиг өөредилгениң кабинеди, экономиктиг 7 булуңну, 3 өөредилге клазын тургускан. Өөредилгениң техниктиг херекселдерин, көргүзүг материалдарын кылыр, ажыглаар талазы-биле пропагандистер Г. А. Колетникова, М. С. Енушкевич арга-мергежилдиг болганнар.

Келир өөредилге чылында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарының, амыдыралдың социалистиг хевириниң материалдыг болгаш угаан-бодал үндезиннерин быжыглаарының, чаа кижиниң кижизидилгезиниң айтырыгларын шиитпирлээринге экономиктиг өөредилгениң база кижизидилгениң ролюн бедидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни партком болгаш дирекция ажылдап кылган.

Бистиң хөй национальдыг улуг Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының акы-дуңма найыралы улам быжыгып турар. Комбинаттың интернационалчы ажылчын коллективи ССР Эвилелиниң алдарлыг 60 чыл оюнга төлептиг уткуржыр дээш улам күжениишкинниг ажылдап турар.

О. КОРОДА.

СЭКП ОБКОМУНУҢ МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ УНИВЕРСИТЕДИНИҢ ДЫҢНАКЧЫЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Марксизм-ленинизм университединиң кежээки салбырынга бирги курстуң дыңнакчыларының кичээли бо чылдың октябрь 4-те 18 шакта Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болур.

Айтырыг: ооң шиитпирлээриниң оруктары

СОҢГУ ЧҮКТҮҢ КУКУРУЗАЗЫ

«Соңгу чүк» болгаш «кукуруза». Ол сөстерниң солун сеткүүлдерде, номнарда кады бижиттинер болу бергени көрүп болур. Аграр бүдүрүлгениң негелделери болгаш эртемниң аргалары оларны сырый холбаштырган. Селекционерлерниң бисте чогаадыкчы каттыжыышкынын «Север» деп адааны таварылга эвес. Алды институттарның, үш дуржулга станцияларының коллективтерин ол каттыштырган. Чаңгыс аай программа-биле ажылдавышаан, соңгу районнарга ыяап-ла өзүп болур кукурузаның эрте быжар, сооккa шыдамыккай гибридтерин өстүрер дээш селекционерлер ажылдап турар.

«Соңгу районнарның» географиязы мурнундаагызындан, элээн өскерилген. Чүгле Украинаның ол-шык аргаарыгларынга эвес, Россияның кара эвес хөрзүннүг зоназының, Барыын Сибирьниң шөлдериниң дүжүдүнүң кажан, кайы-хире үнерин селекция баш удур тодарадып турар.

Ол бүдүде үндезин чок эвес. Үнүштерниң сооккa шыдамыы, өзүүчели сөөлгү он чылдарда оранчок чаартынганы, оларның улам продуктулуг болу бергени — селекцияның ачызы. Хүн чылының бодунга эки шиңгээдир талазы-биле өске культураларны кукуруза ашкан болгаш эң продуктулуг үнүш болу берген. Ооң дүжүткүрү база ногаан масса болгаш силос кылдыр ажыглалы өскен. «Синтетиктиг» зародыш плазмаларын ажыглап тургаш, эрте быжар гибридтерни өстүрериниге херек чүүлдер ажыттынган. Оларны хайнакташтырарының схемалары тургустунган. «1990 чылдарга чедир селекция ажылдарының программазында» 20 янзы гибридтерни 1985 чылга чедир өстүрери көрдүнген.

Баштайгы гибридтерни селекционерлер бүдүрүлгеже чоруткан, чижээ, эрте быжар буковинск гибридти бо чылын түс-түс черлерже үндүрген. Волынск, Ивано-Франк, Киев, Сум, Чернигов болгаш Черновицк областарның шөлдеринге кукурузаның ол гибридтерин өстүрер.

Чаа үнүштер ол-ла шөлде кожа үнүштерни ашкан, гектар санындан-на 6-20 центнер хөй дүжүткүр. Эрте быжар коллективтиг — 101, коллективтиг —150 база ол ышкаш ооң сооңда быжар «Харьков-178» гибридтерин соңгу зонаның чамдык черлеринге тарыыр.

Шиитпирлеп турар айтырыгларда нарын болгаш бергe чүүлдер эвээш эвес дээрзин демдеглээри чугула. Тургустунган болгаш шенелдеде эрте быжар гибридтер бүдүрүлгениң негелделеринге чамдыкта дүүшпейн турар. Ынчалза-даа кол-ла чүве, херектиң эгези ажыттынган. Соңгу чүкке өстүрер культураларның генетиктиг шынарларын шинчилекчилер чылдан чылче экижидип орар.

Бистиң эртемденнеривистиң ... чурттарының специалистери болгаш селекционерлериниң Европада эртем ассоциациязы-биле (Еукарпия) чогаадыкчы кады ажылдажылгазы ук айтырыгларны чедимчелиг шиитпирлээринге идиг болуп турар. Кукурузаның эң эки гибридтериниң бүгү-делегей шенелделерин бо ассоциация чыл санында эрттирип, эрте быжарын чедип алырынче онза кичээнгейни салган.

Чүге дээрге Европаның дыка хөй чурттары мал чеминиң айтырыын шиитпирлээрин соңгу районнарга өстүрер сооккa шыдамыккай кукуруза-биле сырый холбап турар. Чижээ, хөй незиинде селекцияның ажы-биле Франция кукуруза шөлдерин ийи катап улгаттыргаш, ону өстүрерин барык дөрт катап улгаттырган. Вегетация үезинде хонукта 15 градустан чавыс температуралыг черлерге «кукуруза өстүрүлгезиниң чамдык чедиишкиннерлиг дуржулгаларын Еукарпияның сөөлгү бир конгресстеринге демдеглээн. Кыдыкы соңгу зонаның-Финляндияның специалистери сооккa шыдамык кукуруза гибридтерин өстүрер дээш чүткүлдүг-биле ажылдап турар.

Кукурузаның генетиктиг чаартылгазы-биле чергелештир чамдык чурттар үнүштүң өзеринге шыдамыын бедидериниң агробиологтуг аргаларын калбартып турар. Москвада К. А. Тимирязев аттыг көдээ ажыл-агый академиязының ажылдап кылганы ажыктыг арганы—үрезиннерни гидрофобизастаарынче кичээнгейни, чижээ, Болгарияда, Чехословакияда болгаш Румынияда салып турар.

Тускай камгалал хоюткубиле кукуруза үрезинин холаарш, ону хуусаазындан эрте тарып болур: вегетациялыг үези узаар, дүжүдү көвүдээр.

Омск портунда чүъм сөөртүлгези хонуктуң бүгү дургузунда үргүлчүлеп турар. Чүгле август айның дургузунда безин 16 муң тонна хоолайларны Соңгу чүнче чүдүрүп чорутканы.

ЧУРУКТА: чүдүреринге белеткеп каан хоолайлар.

СЭТА-ның фотохроникази.

ТҮҢНЕЛ ҮНДҮРГЕШ...

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, партия Төп Комитединиң «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаалын удуртулга болдургаш, партия райкому, парткомнар болгаш партия эге организациялары эрткен өөредилге чылында кол кичээнгейни политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң түңнелдеринче, бедик утка-шынарынче угландырган.

1981—82 өөредилге чылында партия өөредилгезиниң 42 школаларынга өөренген 334 кижиниң 306-зы коммунистер, а экономиктиг өөредилге системазынга турган 735 дыңнакчының 49-зу коммунистер. Өөредилгениң бүгү хевирлеринге өөренгеннериниң 91,4 хуузу СЭКП кежигүнү. 37 пропагандистиң чедени коммунистер болгаш кежигүнге кандидаттар.

Партия райкомунуң бюроларынга политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң чорук турар байдалдарының дугайын дыңнап, чугаалажып турган.

СЭКП райкомунуң чанында партия, ажыл-агый активиниң школазынга эртип турган кичээлдер организастыының болгаш шынарының талазы-биле үлегерлиг болуп келген. «Чаа орук» совхозта (партком секретары Б. К. Бумбажай), район эмнелгезинде (партия организациязының секретары Б. И. Эренчина), райпо (партия организациязының секретары А. О. Сөян), Кызыл сылдыс сес чыл школазында (директору С-М. Ч. Сагаачы) политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге школалары эрткен чылын багай эвес түңнелдерин чедип алган.

Пропагандист кадрларны шилип алырынче, оларның билиг-мергежилин доктаамал бедидеринче кичээнгей салдынып келген. Районга пропагандистер семинарын үш удаа организастаан. Пропагандист деп бедик хүлээлгезин хөй чылдарда ак сеткилдиг күүседип келген дуржулгалыг эштер районда эвээш эвес. В. Б. Кунгаа, О. К. Дамдын, М. Д. Бижек, И. Г. Оюн, Я. Х. Соян-оол, С-М. К. Соян болгаш өскелер-даа республика, район масштабтыг семинарлардан чыда калбайн, билиин доктаамал бедидип тургаш кичээлдерин идей-теоретиктиг бедик деңнелге эртирип турган.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге чамдык четпестер тургулаан. Өөредилгениң шынары үениң негелдезинге дүүшпес, кичээл үстүр таварылгалар эвээш эвес болгулаан. Септелге-тудуг участогунга, № 5 КМК-га, чуртталга-коммунал, ажыл-агый эргелелинге кичээлдер болганчок-ла үстүп турган. Чамдык совхозтарга экономиктиг өөредилгеге пропагандистер чедишпес-даа болуп турган.

Өөредилге чылында партия чырыдыышкынынга 340, партийжи пропаганданың массалыг хевирлеринге 375, экономиктиг өөредилгеге 301, коммунистиг күш-ажыл школаларынга 440 кижи өөренир.

Д. ДАМБА-ХУУРАК.

СЭКП Эрзин райкомунуң инструктору.

ТООРУКТАН СИЛОС

1982-83 чылдарда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер дээш Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң ажыл-иштчилери ниитиниң малынга чем белетээр планын 110 хуу күүсеткеннер. Совхозтуң сенаж салыр планы база күүсеттинген.

Ажыл-агый эрткен чазын 138 гага тоорук тараан. Оон 650 тонна ногаан массаны силостаан. Тарымал тоорук ажаалдазынга О. Салчак, Ч. Орлан, Т. Чечек-оол болгаш трактористер Б. Кундус-оол, Л. Мандараа олар эки ажылдааш шаңнатканнар.

К. ХЕРТЕК.

ОМАК-ЭРЕС ХАЛДЫП ЧОРУ

Чайгы үеде Успа-Хөлдүң шынаазынга сиген белеткеп турда, ооң-биле ужураштым. Ол болза, Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхозтуң мурнакчы хойжузу Шулуу Бады-Байырович Тумат-тыр. Ол 1964 чылдан 1973 чылга чедир Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунга өшкү малдап турган. Барык сес чыл иштинде төрүүр чүс өшкүден 95-тен эвээш апай ап көрбээн. Карак кызыл күш-ажылы дээш совхоз дирекциязындан чыл санында шаңнал-макталды ап-даа келген.

1973 чылда «О. Шынаа» совхоз тургустунган бээрге, «Торгалыг» совхозта Ак-Чыраанын [illegible]

рүүр хой хүлээп алгаш малдап эгелээн.

1981—1982 чылдарның кыжы берге-даа болза, төрүүр чүс хойдан 110 хураганны менди камгалап алгаш, Шулуу Тумат совхозтуң малчыннарының чарыжынга бирги черни ээлээн. База ол ышкаш дүк планын ажыр күүсеткен: бир хойдан-на 2,4 килограмм дүктү кыргып алган. Бо чылын өг-бүле звенозу келир кышка малынга 14 тонна сигенни белеткеп, кыштагда бурунгу-биле дүжүрген.

Малчын-даа, ажылчын-даа кижээ күш-ажылга ынак чорук негеттинер. Чамдык малчын эштер кадарган малынче шоолуг кичээнгей салбас, [illegible] галар бар. Ооң уржуундан мал арган болур, кыжын чудаар, ара салыр, мал төлү четче алдынмас, харын-даа өлүп хораар чорук оон үнер. А Шулуу Тумат малынче кичээнгейни доктаамал салып чоруур.

СЭКП Тес-Хем райкомунуң болгаш райкүүскомунуң хүндүлел бижиктери-биле каш удаа шаңнатпан. Мурнакчы кежээ малчын 1982 чылда бодунуң чаңгыс чер чурттугларын, ол мурнакчы өөрү-биле Москвада УАЧД-ге чораан келген. Хойжу бо хүннерде күзээ Кадааты деп черде кээп хонупкан, ында хоюн күскү одарда кадарып, омак-эрес халдып чоруур.

Д. НАЙГЫН-ООЛ.

СТАНЦИЯ ДОКТААМАЛ АЖЫЛДАП ТУРАР

Эрткен чайын Саглы суурдан редакцияга чагаа келген. Суурнуң электри станциязының үрелгенинден кежээлэрде караңгылап, чурттакчы чоннуң кежээки үелерде ажылдаарынга шаптыктап турарын автор илереткен.

Улус депутаттарының Өвүр район Совединиң күүскомунуң [illegible] Ч. Шулуу-Маадырның харыылааны болза: чайгы үеде суурнуң электри станциязының ажылдавайн турганы шын. ЖЭС-60 маркалыг насостуң ажылдааарын өйледирип биле чагыг киирерге, Чадааның «Сельхозтехника» каттыжыышкыны саадаткан.

Суурнуң электри станциязы амгы үеде доктаамал ажылдап турар.

ЧУРТТАЛГА ФОНДУЗУНУҢ ЭДИЛЕЛИН ЭКИЖИДЕР

(Улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң ийиги сессиязындан)

Хоорайда чуртталга фондузу. Ооң эдилели, камгалалы кандыгыл? Социалистиг ниити чурттапганың дүрүмнерин чурттакчылар кайы хире сагып, хоорайның чаагайжыдылгазынга оларның киржилгези кайы хирел? Чуртталга фондузунуң эдилелин, ооң камгалалын улам экижидер талазы-биле чүнү кылза чогууруз? Чурттакчы кижи бүрүзүнге хамаарышкан бо чугула айтырыгларны улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң сессиязынга чугаалашкан.

«Хоорайда чурттапга фондузунуң кадагалал байдалының болгаш ону улам экижидер хемчеглер дугайында» илеткелди хоорай Совединиң күүсекомунуң даргазының оралакчызы депутат **В. И. Осипов** кылган.

Илеткелчи болгаш ук айтырыг талазы-биле санал берген депутаттар чурттапга фондузунуң кадагалалында эки чүүлдерни, кылдынып турар ажылдарны, ында чамдык бар четпестерни чөптүг-биле илереткеннер.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылчы чоннарының чурттапга байдалдарын экижидер, чурттапга фондузунуң кадагалалын хандырар талазы-биле шиитпирлерин күүсетпишаан, улус депутаттарының хоорай Соведи сөөлгү чылдарда эвээш эвес ажылдарны кылып чорутканын сессия демдеглээн. Чурттапга фондузу доктаамал өзүп турар, коммунал ачы-дузазы, төп чылыдылга, соок болгаш изиг суг-биле, канализация болгаш газ-биле хандырылгазы экижээн. Хоорай Совединиң-даа, хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының-даа чурттапга фондузунуң агар база капитал септелгезин чорудар талазы-биле ажылдарының кемчээли улгаткан. Бажыңнар чанының девискээрлерин чаагайжыдарынче кичээнгей улгаткан, чурттапга фондузунуң кадагалалының болгаш эдилелиниң айтырыгларынче бажыңнар комитеттери чурттакчы чоннуң идепкейлиг-биле хаара тудуп турар. Ооң түңнелинде чурттапга фондузун социалистиг өзу-биле карактап, кадагалап, эдилеп көөр хамаарылга чурттакчыларның талазындан көскүзү-биле илерең турар. Үлегерлиг кварталдарны, микрорайоннарны, бажыңнарны эскерип, оон үлегер-дуржулганы база ап болур.

Чурттапга фондузун ажыглалга киирип, ону кадагалап, агар болгаш капитал септелгезин чорудуп турарында четпестерниң, чедир көрбейн барган чүүлдерниң бары шынгызы-биле илереттинген. Бүдүрүлге-ажыглалдың № 1 чурттапга участогунуң чурттапга фондузу техниктиг байдал талазы-биле аң-не куду деңнелде. Чурттапга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң бүдүрүлгелери-даа, ведомстволар-даа бажыңнар септелгезин план-сагындырыг ёзугаар чорударының тодаргай системазын непперетпейн келген. Септелгени буу-хаа, бaш удур сагындырыг чокка чорудуп турарындан септелгениң шынары куду болур, ажыглалга кирер хуусаазы узамдыгар чоруктар бар. Капитал септелге база куду деңнелде. Хоорайның септелге-тудуг участогу чурттапга фондузун септээр талазы-биле планын бо чылдың сес айларында чүгле 22 хуу күүсеткен, септелгеге аңгылаан акша-хөреңги чылдың долузу-биле шиңгээттинмес, септелге ажылдарын кылырының хуусааларыүргүлчү үстүр. Хоорайның септелге-тудуг участогунуң, бүдүрүлге-ажыглал чурттапга трезиниң болгаш ведомстволарның талазындан чурттапга бажыңнарын септээр талазы-биле ажылдарының шынары доктаамал куду деңнелге чорупкелген. Чурттапга фондузунуң капитал болгаш профилактиктиг септелгезинге үндүрер акша-хөреңгини социал-экономиктиг хөгжүлдениң чыл планнарынга хөй-хөй ведомстволар киирбейн турар. Ооң түңнелинде чурттапга бажыңнары элекке-ла элей бээр, ол чорук чурттакчыларның талазындан чөптүг негелделерни тургузуп келир.

Хоорайның садыг организациялары бажыңнар септээринге, эргежок чугула тудуг материалдары-биле чурттакчыларны хандырарын экижидер ужурлуг. Бо талазында четпестер барын санал берген депутаттар илереткен. Үлетпүр бараан садыы чурттакчыларга тудуг материалдары садарын калбартыр хүлээлгелиг.

Амгы үеде кышка белеткел — чугула айтырыг. Ынчалдажок аңаа белеткелдиң Тываның электри четкилеринде, «Тыва тудуг» тресте, геология-шинчилел экспедициязында багай чорун турарын аңаа чоруткан хыналда тодаргай көргүскен дээрзин Материал-техниктиг хандырылга талазы-биле күрүне комитединиң даргазы депутат **Д. Б. Шожат** демдеглээн.

№ 1 АТБ-де чурттапга бажыңнарының чединмезинден ажылдап үнер-кирер чоруктуң барын, бажың алыр талазы-биле ниити оочурга автотранспорт ажылдакчыларын киирериниң чугулазын № 1 АТБ-ның чолаачызы депутат **А. А. Галайко** чугаалаан.

Бажыңнар подвалдарын, балконнарны арыг-силиг тургузар, чурттакчылардан ооң хамаарыжырын, энергия, чылыдылга болгаш суг-биле хандырылгага хеперттен болу бээр үрелиишкиннерни чайладыр талазы-биле чаңгыс аай дежурный албан черин тургузуп алыр дугайын «Тыва коммунэнергонуң» директору депутат **Б. П. Григорьев** саналынга чугулалап айыткан.

Ол ышкаш чамдык чурттакчыларның ниитиниң чурттапга бажыңнарынга чурттап ора, ону эдилеп орарының чөгенчиниң, ниитиниң корум-чуруумун үрээр, бажың төлевири-биле ей-шаанда безин санашпас, хөөленир чоруктарның барын, бо талазы-биле чурттакчылар ортузунга кижизидилге ажылын дээпитиг, комплекстиг чорударының чугулазын санал берген депутаттар тодаргай чугаалааннар. Ооң-биле кады чурттапга шолуун хуваарын шынгыы көөр херек дээрзин сессияга демдеглеттинген.

Чурттапга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң, бүдүрүлге-ажыглал чурттапга трезиниң болгаш ооң участоктарының, чурттапга фондулуг бүдүрүлгелерниң база организацияларның чугула сорулгазы болза чоннуң чурттапга байдалдарын экижидери-биле хоорайның чурттапга ажыл-агыйын экижидери, чурттапга фондузун ажыглалга киирерин база кадагалалы байдалын, ооң чаагайжыдылгазын экижидери болур деп, сессия айыткан.

Чурттапга фондузунуң ажыглалын болгаш септелгезин экижидеринче угланган тодаргай хемчеглер айыткан доктаалды сессия хүлээп алган.

ЧАВЫРЛЫЫШКЫННЫ КАМГАЛААР, ХӨГЖҮДЕР

Чавырлыышкынны камгалаарынче, хөгжүдеринче, ханыладырынче СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң кыйгырыын делегейниң тайбынга ынак бүгү чурттары, байдалды боттуу-биле көөр политиктиг бүгү ажылдакчылар изиг-биле деткип, чүүлдүгзүнүп турар. Эш Л. И. Брежневтиң Бакуга байырлалга чугаазын даштыкы парлалга, радио болгаш телевидение, информация агентстволары калбаа-биле тайылбырлаарын үргүлчүлеп турар.

Чавырлыышкынны Европага быжыглаарынче Л. И. Брежнев база катап кыйгырган-дыр деп, Герман Демократтыг Республиканың **«Нойес дойчланд»** солуну бижээн. Чавырлыышкынның түңнелдерин улам чедиишкинниг ажыглаарынга, Европа диптин ниити айтырыгларын дем-биле шиитпирлээринге аргаларны совет удуртукчузунуң кыйгырыы берип турар. Чавырлыышкынның оруу-биле чайгылыш чокка улам бурунгаарлаары — амгы салгакчыларның келир үениң салгакчыларының мурнунга дорт хүлээлгези-дир.

Бада-даа каттышпаан шимчээшкинниң ажыл-чорудулгазын Л. И. Брежнев чүүлдүгзүнүүшкүн-биле санап көрген деп, Кубаның **«Гранма»** солуну онзалап демдеглээн. Кала-даа каттышпаан шимчээшкинни совет удуртукчу делегей байдалын экижидеринге ажыктыг чугула фактор кылдыр санаандыр деп, солун бижээн.

Индияның **«Нэшнл геральд»** солуну Л. И. Брежневтиң чугаазын калбаа-биле тайылбырлаан болгаш ССРЭ-ниң база Индияның аразынга найыралдыг харылзаалар идегежир болгаш бот-боттарын билчир чоруктуң принциптеринге үндезилеттинген деп онзалап айыткан. Ол харылзаалар үениң шылгалдазын чедиишкинниг эрткен болгаш тайбыңның, кады ажылдажылганың херээнге ийи чурттарның улустарының болгаш чазактарының шынчызын тодаргай бадыткаан.

Совет Эвилели — Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарының база улустарының кады ажылдажылгазының чаңгыс эвиниң болгаш сырый каттыжыышкынының идепкейлиг талалакчызы-дыр деп Сирияның **«Тишрин»** солуну демдеглээн. Араб күрүнелерниң лигазы, Африканың чаңгыс эвиниң организациязы ышкаш, хөгжүп турар чурттарның ындыг организацияларын быжыглаары, оларның ажыл-чорудулгазының дээштиин бедидери дээш Совет Эвилели туржуп турар. Империализм болгаш ооң неоколониалисчи политиказы хостаалган чурттарның чаңгыс эвиниң каржы дайзыны болуп турарын совет удуртукчу бүзүрелдиг бадыткаан.

Мадрид ужуражылышкынының чедиишкининиг доозары, боочепсекти дүжүрер талазы-биле Европа конференциязын чыылдырарынга оруку арыглап, ажылдары — Европага чавырлыышкынны быжыглаарының чогумчалыг базымы болуп турарын Л. И. Брежнев айыткан деп, Данияның **«Информашон»** солуну бижээн.

Делегейде байдалды совет удуртукчу тодаргай анализтээн болгаш кижи төрелгетенниң салым-чолу дээш сеткил дүвүрээшкинин илергейлээн. Бүгү делегейге тайбынны быжыглаарынче, камгалаарынче, чаа дайын айыылынга удур демиселди улам-на күштелдиреринче совет удуртукчунуң кыйгырыын делегейниң миллион-миллион кижилери изиг-биле деткип турар деп, Кипрниң **«Харавги»** солуну демдеглээн. Өжээнешкек чорук эвес, а улустар аразынга идегел, кады ажылдажылга, дээрзии үүлгедиглер эвес, а чурт бүрүзүнүң бүрүн эргезин, хостаалгазын камгалаары, делегей эргезин чайгылыш чокка сагыыры эргежок чугула. Кижи төрелгетенни адролуг халапче чыгап турар боо-чепсектерни эндере бүдүрүүшкүнү эвес, а чепсегленииш-кинни дүжүрери, айыыл чок чорукту быжыглаары эргежок чугула.

(СЭТА).

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының сессиязынга ниити политиктиг санал-оналдар эгелээн. Ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының, Чоокку Чөөн чүкте болгаш Африканың мурнуу кезиинде кризистиг байдалдарны таарыштыр шиитпирлээриниң айтырыгларынче, күрүнелер аразынга кады ажылдажылганы калбартырынче кол кичээнгейни угландырар.

Бразилияның президентизи Ж. Б. Фигейреду хамыкты мурнай сессияга чүве чугаалаан болгаш делегей тайбыңынга база айыыл чок чоруунга кыжанышкынныг шыңгыы айтырыгларны шиитпирлээринге, а ол ышкаш делегей экономиказын экижидеринге салыышкынын кииреринче сессияның киржикчилерин кыйгырган. Ядролуг боо-чепсектерни кавудедирин болгаш сайзырангайжыдарын соксадыр сорулгаларны он-он чылдарда чорудуп келген чугаалажыышкыннар шиитпирлеп шыдаваан деп, ол айыткан. Делегейде мөөңнелген ядролуг боо-чепсектер кижи төрелгетенниң амгы сайзыралын хөй удаа узуткаар күчү-лүг болуп турар.

Чоокку Чөөн чүкте үргүлчүлеп турар кризис ханы сагыш човаашкынны болдуруп турарын президент демдеглээн. Дескен палестиннерни чоокта чаа Бейрутка кырып узутканы бүгү кижи төрелгетенниң сагыш дүвүрээшкинин болгаш ханы килеңнээшкинин болдурган деп, ол чугаалаан. Эжелеткен араб бүгү девискээрлерни бүрүн хостаанда, палестиннерниң бодунуң күрүнезин тургузар эргезин, Чоокку Чөөн чүктүң бүгү чурттарының, оларның аразында Израильдиң эргелерин хүлээп көргенде, чүгле мынчаарда Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын ам чогумчалыг кылдыр шиитпирлеп болурунга шуптувус бүзүредивис деп, Бразилияның президентизи айыткан.

Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң удуртукчузу Л. И. Брежневтиң киирген совет саналдарны Польша Улус Республиканың даштыкы херектер министри С. Ольшовский бедик-биле үнелеп көрген. Бүгү талаларның эрге-ажыктарын, бирги ээлчегде Палестинаның араб чонунуң бодунуң күрүнезин тургузар эргезин барымдаалап көрген тайбың дугуржулганы Чоокку Чөөн чүкке чедип алырынга совет саналдарны амыдыралга боттандырары шиитпирлиг чугула рольду ойнаар ийик.

Польшада политиктиг байдалдың сөөлгү үеде хөгжүлдезиниң дугайында С. Ольшовский база тодаргай чугаалаан.

Барык талакы чамдык күрүнелер, хамыктың мурнунда АКШ-тың амгы администрациязы, а ол ышкаш империалистиг пропаганданың төптери бистиң чуртувуста болуушкуннарны Польшага удур кампанияны өскүдеринге ажыглап турары хомудаанчыг-дыр деп, министр айыткан.

Биске берге үеде дузалаан болгаш бистерни деткээн өңнүктеривиске болгаш эвилелчилеривиске өөрүп четтиргенивисти илергейлеп, оларның туружун сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп турар бис деп, С. Ольшовский медеглээн. Бистиң кожавые болгаш эң чоок эвилелчивис — Совет Эвилелиниң дузаламчызы онза чугула ужур-дузалыг болуп турар.

В. ВАСИЛЕЦ,
Е. МЕНКЕС,
Ю. УСТИМЕНКО.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ЛУАНДА. (СЭТА). Намибияның айтырыын шиитпирлээринге холбаштыр ангола-америк чугаалажыышкыннар Ангола Улус Республиканың найысылалында эгелээн. Чугаалажыышкыннар хаалгыг байдалга болуп турар. Ангола Улус Республиканың делегациязын АУР-нуң даштыкы херектер министри Паулу Жоржиниң, АКШ-тың делегациязын — күрүне секретарының дузалакчызының оралакчызы Фрэнк Виснерниң баштап турарын Анголаның АНГОП информация агентствозу дыңнаткан.

Кандыг-бир чугула чаа чүүлдү АКШ-тың саналдап шыдаары амга чедир билдинмес болуп турар деп агентствонуң дыңнадыында демдеглээн. Намибия улустуң дүрүм ёзугаар кара чаңгыс төлээлекчизи — Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязын (СВАПО-ну) деткээн Анголага, Мозамбикке болгаш Африканың өске-даа күрүнелеринге удур чепсектиг халдаашкыннарны, каржы өнчүк-чөңгээлерни Мурнуу-Африка Республиканың расисчилери амга чедир үргүлчүлеп турар.

Анголаның чазаа-биле чугаалажыышкыннар кылыр сорулга-биле Луандага Ф. Виснерниң чедип келгенинге холбаштыр мурнуу-африка расисчилериниң хартаачызы Питер Бот өнчүк-чөңгээлиг каржы медегделдерни кылган. Расисчи Мурнуу-Африка Республиканың премьер-министри П. Бот чоокта чаа Уолфиш-Бейге чүве чугаалаан болгаш барыын талакы беш күрүнелерниң — АКШ-тың, Великобританияның, Канаданың, Германияның Федеративтиг Республиказының болгаш Францияның «харылзаштырар бөлүүнүң» туружун деткээн. Расисчилерге эжелеткен Намибияның айтырыын чөптүг-биле шиитпирлээрин, Намибияга чаа колониалисчи эрге-чагырганы тургузарын ол бөлүк оралдажып турар.

Анголаның дүрүм ёзугаар чазааның дилээнин ёзугаар Кубаның интернационалистериниң Ангола Улус Республикада туруп турары билдингир болгай. Ынчаарга олар ангола улустуң мурнунга боттарының интернационалчы хүлээлгезин күүсетпишаан, аныяк республиканың хамаарышпас чоруун, хосталгазын, ооң чонунуң тайбың күш-ажылын камгалажып турар.

ДҮШКҮҮРЕЛДИ КОШКАДЫР ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). НАТО-нуң агрессиям политиказының түңнелинде боол турар улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырар сорулга-биле базымнарны кылырының эргежок чугулазын ГДР-ниң даштыкы херектер министри Оскар Фишер демдеглээн. КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга ниити-политиктиг санал-онал солчуушкунунга чүве чугаалааш, ол Барыын чүктүң милитаристиг бөлүктерниң чорудуп турары күш догээриниң политиказы болгаш оларның боо-чепсекти эндере бүдүрерин күштелдирип турары чурттар аразынга элээн хөй месилдежиишкиннерге чедиргенин ол айыткан.

ГДР-ниң даштыкы херектер министри боо-чепсекти, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дээш күжениишкиннерни кылыры, боо-чепсекти дүжүрериниң, делегейниң бүгү чурттарының аразынга кайы-даа талага ажыктыг садыг база экономиктиг харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы калбартып быжыглаарының оруунче кирери дээш күжениишкинни кылырынче КНО-ну кыйгырган.

ХОРУП ТУРЗА-ДАА

БОНН. (СЭТА). Барыын Германияның «АЭГ-Канис» дээр концерни Сибирь — Барыын Европа аразының газ дамчыдылгазынга ажыглаар ужурлуг хоолайларны Совет Эвилелинче чорудуп эгелээн. Ол дугайын Франкфурт-на-Майнда концерниниң төлээлекчизи чугаалаан.

Ооң-биле «АЭГ-Канис» Францияның, Великобританияның болгаш Италияның үлетпүр фирмаларының соон дарый газ дамчыдыышкынын тударынга ССРЭ-биле кады ажылдаарын америк администрациязының «хоруунынга» чагыртырындан ойталаан-дыр.

БУЗУЛБАС АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУК

Х. БОКОВ, Чечен-Ингуш АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Даглыг черниң ажылчы чоннары октябрь 1-де чыргыкылыг байырлалды — автономнуг республиканың тургустунганының 60 чылын болгаш Чечен-Ингушетияның Россияның составынга эки тура-биле киргениниң 200 чылын демдеглеп турар.

Советтерниң аныяк республиказының, В. И. Ленинниң оларның дугайында сагыш салыышкынын даг чурттуглар кажан-даа утпас. Ак гвардейжилерниң өрттедипкени аулдар ышталбышаан, бүгү чурт дайын сөөлүндеги хоозуралда турган үеде-ле Россияның мурнуу чүгүнүң комиссары Г. К. Орджоникидзеже Владимир Ильич телеграф-биле мынча деп дамчыткан: «Улус Комиссарларының Чөвүлелин дамчыштыр оларга акша-хөреңги дузаламчызын бээрин аазап турарымны даг чурттугларга чарлаарын силерге дагзып тур мен». Акша, аъш-чем болгаш үлетпүр бараанналы-биле дузаламчыны ынчап кергүскен-даа. Орджоникидзениң Владимир Ильичиге чоруткан харыы телеграммазы сеткил-сагышты хөлзедир: «Мээң эргемге чоруткан ийи миллион аршин бөс-таавыны даг чурттугларның мырыңай элбер-самдар чоруп турар уругларынга үлеп бээр деп бодап тур мен».

Хаанныг Россияның национал кыдыг-кызыгаар черлеринде кижилер деңдии ядаранггай болгаш олуп төнер четкен турган. Ленинчи мерген национал политика чеченнерни болгаш ингуштарны дүмбейден чырык оруксе үндүрген, олар хөй националдыг Төрээн чуртувустуң бүгү-ле акы-дуңма республикалары-биле кады бодунуң аас-кежиктиг салым-чолун тургузар аргалыг болганнар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында мынча деп демдеглээн: «Бистиң улустарывыстың социалистиг ада-чурту — ССРЭ ышкаш, нацияларның болгаш биче улустарның бүгү талалыг хөгжүлдезин дээш кыска хуусаада ол хире хөйнү кылган ындыг чуртту төөгү билбес». Ооң бир чижээ болза, Чечен-Ингушетияның бөгүнгү чечектелиишкини-дир. Совет эрге-чагырганың чылдарында үлетпүр продукциязының хемчээли маңаа чүс катап өскен. Нефть тывыжындан база нефть болбаазырадыын кылырындан аңгыда химия индустриязы, чаа адырлар — машина болгаш прибор тудуушкуну, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү, энергетика шапкын хөгжүп турар. Мырыңай чаа чижек-факт: Чечен-Ингушетиядан барган экспонаттар — нефть болгаш газ тывыжының дериг-херекселдерин шензээр комплекс, хевис аргыглары Лейпциг ярмарказының алдын медальдары болгаш дипломнары-биле шаңнаткан.

Ук черниң нартазында эвээш эвес чаа үлетпүр төптери тыптып келген. Аулдарда болгаш станицаларда үндезин чаартылгалар болган. Хой кежи бурка-тону-биле, шып каан болур хире-ле черлиг даг чурттуг тараачын дугайында чугаа уттундурган. Амгы үеде колхозтарда болгаш совхозтарда инженерлиг арга-биле суггарып турар черлер 200 муң гектар ашкан. Автономнуг республикада күчүлүг агроүлетпүр комплекизин тургускан, ол чурттуң Аъш-чем программазынга кескү салыышкынны киирер.

Национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культураның хөгжүлдезинде чедиишкиннер улуг. Автономнуг республикада 800 ажыг культура ордулары, клубтар, библиотекалар бар. Үш профессионал театр, филармония, улустуң чогаадылга бажыңы, цирк, стадион ажылдап турар. «Мырыңай элбер-самдар чорааннарның уруг-дарыы, уругларының уруглары сценага, концерттерге ойнап турар. Хөй национал совет культураның көскү ажылдакчылары апарганнарның санынга даг чурттуг шүлүкчү Раиса Ахматова, бүгү делегейге билдингир танцычы ССРЭ-ниң улустуң артизи Махмуд Эсамбаев (ол чурттуң Дээди Совединиң депутады) олар база кирип турар.

Революция мурнунда чону болгаш бодунуң үжүк-бижии безин чок турган черде ам бүрүнү-биле бижик билбес үш кижиниң бирээзи-ле өөренип турар. Улус ажыл-агыйында ажылдакчыларның 68 ажыг хуузу дээди болгаш ортумак эртемниг. Чечен, ингуш, орус дылдарда массалыг тиражтыг номнар, журналдар, солуннар парлаттынып турар. Орус дылды национал школаларга өөредир башкыларны университет болгаш чоокта чаа республика төвүнде ажыттынган педагогика институду белеткеп турар.

Чечен-Ингуш АССР-ниң тугунда Ленин, Октябрь Революциязы, Улустарның найыралы орденнер бар. Ол дээрге ооң иштичилериниң коммунистиг тургузуушкунга үлүг-салыышкынын бедик-биле үнелээшкиниң херечилели-дир. Чечен болгаш ингуш улустарның бүгү-ле чедиишкиннери, чырык салым-чолу төрээн ленинчи партияның, чурттуң бүгү акы-дуңма улустарының дузаламчызының база интернационалчы найыралдың өндүр улуг күжүнүң ачызы-дыр. «Акызы чок кижи чалгыны чок хартыга дег». Даг чурттугларның шаандагы ол үлегер чугаазы Чечен-Ингушетияның өске совет республикалар-биле хан-дамырындан тудуш харылзааларындан бөгүн көстүп турар, олар чаңгыс өг-бүле-биле алдарлыг юбилейже — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынче утку бар чоруур.

(СЭТА).

МЕРГЕЖИЛ БЕДИДЕР КУРСТАР

МАПУТУ. (СЭТА). Хамаарышпас Мозамбиктиң төөгүзүнде бир-ле дугаарында чурттуң бүгү можуларында чырыдыышкын органнарының ажылдакчыларының мергежил бедидер курстары ажыттынган. МУР-нуң чырыдыышкын болгаш культура министри Граса Машел найысылалдың курстарының дыңнакчыларының мурнунга чүве чугаалааш, Мозамбиктиң өөредилге системазының башкылары, бүгү ажылдакчылары боттарының хүн бүрүде ажылынга марксизм-ленинизмниң принциптерин удуртулга болдуруп, практиктиг дуржулганы чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаар ужурлуг деп демдеглээн. Мозамбик Улус Республиказының чазаа, ФРЕЛИМО партия революцияның херээнге бердинген аныяк салгакчыларны кижизидериниң айтырыынче доктаамал кичээнгей салып турарын ол чугаалаан. Мозамбиктиң хөгжүп эгелеп турар экономиказының янзы-бүрү адырларынга ажылдаар бедик мергежилдиг кадрларны белеткээриниң талазы-биле улуг сорулгалар өөредилге системазының ажылдакчыларының мурнунга бөгүн салдынган-дыр деп, Граса Машел айыткан.

Ливанда ханныг үүлгедиишкиннерни израиль агрессорлар дамчылавышаан. Кандыг-даа буруу чок муң-муң тайбың чурттакчыларны — ливаннарны болгаш палестиннерни сионист хыдыкчылар өлүрүп турар.

ЧУРУКТА: Тель-Авив чазактың израиль солдаттары.

СЭТА-ның фотохроникаzы.

Октябрь 1 — КИПР-ниң национал байырлалы

ШИИТПИР ЧӨПТҮГ БОЛУР

Киприоттарның национал-хосталгалыг шимчээшкини күштелгени-биле холбаштыр англи колонизаторлар «Цюрих-лондон дугуржулгаларынга» ат салыр ужурга таварышкан болгаш Кипр хамаарышпас чорукту 1960 чылда чедип алган. Бодунуң экономиктиг болгаш политиктиг хамаарышпас чоруун быжыглаарының оруунче аныяк республика доран-на кирген турган. Кала-даа каттышпаазының шимчээшкинин эгелээн күрүнелерниң бирээзи — Кипр ол политиканы бөгүнге чедир чайгылыш чокка чорудуп турар.

Кипр Республиканың хамаарышпас ындыг политиказы англичаннарга болгаш НАТО-нуң чагырыкчыларынга, америк империалистерге күзенчиг эвес болган. Англия бодунуң ийи шериг баазаларын Кипрниң девискээринге хевээр арттырган. Чоокку Чөөн чүктүң нефтизинче Кипрни тепкиш кылдыр ажыглаарын империалистер оралдажып келген болгаш ам-даа оралдажып турар.

АКШ болгаш НАТО талазы-биле оон эвилелчилери [illegible] киприоттар бодунуң республиказының хамаарышпас чоруун камгалаарынче угланган чугула базымнарны кылган. Ортулукта чурттап турар грек болгаш түрк общиналарның аразынга чаңгыс эттиг быжыглаарынче угланган базымнарны республиканың чазаа эгелээн турган. Ынчалзажок хамаарышпас политиканың оруундан Кипрниң чазаан чайладыр сорулга-биле империалистиг бөлүктер сүлчээлерин эгелээннер. Күрүне баштыңының амы-тынынга халдаашкыннар болган, гректерниң болгаш түрктерниң аразынга национал өжээнешкек чоруктарны өскүткен, иштики болгаш даштыкы реакция идепкейжээп, чуртка хамааты дайынны кыпсырының оралдажыышкыннарын кылган. Ол бүгүнүң түңнелинде аныяк республика берге байдалга [illegible] риалистиг күрүнелер амга чедир соксатпаан. Ынчаарга 1974 чылдың июль 15-те чазанга удур чепсектиг үймээн Кипрге эң берге үе-чада болган. Оон дараазында Турцияның хөй муң шериглери ортулукче шургуп кирген.

Кипр айтырыын чөптүг кылдыг шиитпирлээр дээш хөй күжениишкиннерни ол үеден бээр кылган. Каттышкан Нациялар Организациязының чиңгине секретарының хайгааралының адаа-биле түрк болгаш грек общиналарның төлээлекчилериниң чугаалажыышкыннары болган. Ынчалзажок чогуур түңнелдер амга чедир көзүлбейн турар. Ийи общиналарның аразынга чугаалажыышкыннарның түңнел чок болуп турарының кол чылдагааны — Кипрниң айтырыын НАТО-га ажыктыг кылдыр шиитпирлээр дээш импе[illegible]рыныче угланган империалистиг планнарны киприоттар хүлээвээн.

Мындыг берге байдалдар турза-даа, күш-ажылга ынак кипр улус бодунуң чуртунуң хамаарышпас чоруун камгалаар, социал болгаш экономиктиг айтырыгларны шиитпирлээр талазы-биле боттуг түңнелдерни чедип алган. 1974 чылдың июльда болуушкуннарның хүннеринде чурттуң мурнуу районнарындан соңгу кезээнге дезип келген хөй муң гректерни ажыл-биле хандырарын, оларга чурттапга бажыңнарын бээрин чедиишкинниг шиитпирлээн.

Кипрниң чазаа болгаш чону делегейге тайбың дээш, маргылдаалыг бүгү айтырыгларны чугаалажыышкыннарның аргазы-биле тайбың шиитпирлээри дээш туржуп турар. Ливан болгаш палестин [illegible] кээрлерден израиль шериглерин үндүрерин негеп турар.

Бодунуң чуртунуң айтырыын чөптүү-биле шиитпирлээр, даштыкы шериглерни Кипрден үндүрер дээш республиканың чонунуң негелдезин Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар чайгылыш чокка деткип турар. Совет Эвилелиниң болгаш Кипр Республиканың аразынга политиктиг харылзаалар калбарып, садыг-экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга хөгжүп турар.

Республиканың иштики херектеринге даштыкының холгаарлаашкынынга удур чайгылыш чокка туржуп келген Совет Эвилелиниң туружун Кипрде бедик-биле үнелеп турар. Кипрниң айтырыы чөптүү-биле шиитпирлеттинге[illegible]

А. БОГОМАЗ,
СЭТА-ның корр.

Янзы-бүрү медээлер

ЭРЕС-КЕЖЭЭ БЫЗАҢЧЫЛАР

Өвүр районунуң «Торгалыг» совхозу чыл келгеп тудум өзүп сайзырап турар. Ооң девиискээринде чылыг, чырык чуртталга бажыңнары болгаш оон-даа өске тудуглар немежип турар. Ук объектилерни ажыглалга кииреринге совхозта тудугжу бригадалар үлүүн киирип келген. Оларның аразында Анай-оол Кууларның удурткан бызаңчылар бригадазы эки ажылдаан. Мурнакчы бригаданың балды, хирээзиниң даажы эртен эртеден орай кежээге чедир-ле үзүктелбес.

Бызаңчылар, тудугжулар Успа-Хөл шынаазының Көк-Хаак ховузунда 2000 баш мал азыраар чаа хевириниң хой кажаазы — комплексти, 2 аал ниити чурттаар чуртталга бажыңын июль айда-ла тудуп дооскаш, ажыглалга киирген.

Олар амгы үеде совхоз төвү Торгалыг суурда 50 олуттуг уруглар ясли-садиктиниң таваан салып дооскаш, ханаларын кылып турар.

Ук бригадада ажылга мергежээн шалыпчылар хөй. Ынчангаш оларның ижи бүдүнгүр. Хоочун тудугжулар Хүр-оол Мунзук, Седен-оол Чимит-оол, Борис Дежик, Виктор Эдер-оол тудугжулар ортузунда чарыштың мурнуу одуруун төлептиг-биле баштап келген.

Куулар Анай-оолдуң удуртканы бызаңчылар партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш күженишкиниң ажылдап турар. Олар бо чылдың үшкү, дөртkү кварталдарында тудуг-монтаж ажылдарын чогуур үезинде доозарынга бүзүрелдиглер.

Н. ДАМДЫН.

ЫНЧААР ХҮРЕШ, МЕРГЕН

Ульяновск хоорайга сентябрьның 14—17-де «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелиниң Россия Федерациязының аныяк оолдар аразынга бирги чер дээш хостуг хүреш маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа Ак-Довуракта № 3 профтехучилищениң сургуулу Мерген Чыдым (52 кг) ийиги черни алгаш, Төп чөвүлелдиң октябрь айда болур маргылдаазынга киржири-биле белеткенип арткан.

М. Чыдымның эш А. Тюлюш ол маргылдаага бир-ле дугаар киришкеш дөрткү черни алган. Тренерлер Артурнуң хүрежирин көргеш база Ульяновск хоорайда артырып алганнар.

Мерген бо чылын РСФСР чергелиг маргылдааларга бичии оолдар, улуг улус аразында Назарово, Орджоникидзе хоорайларга болгулаан маргылдааларга база ийи-ийи дугаар черлерни ээлээн. Аныяк мөгениң баштайгы чедиишкиннери өөрүнчүг.

С. ООРЖАК.

ЧАРЫШТЫВЫС

Чадаг чарыш маргылдаазы Ак-Туруг суурнуң улуг, биче чурттакчы чонунга спортчу байырлал кылдыр эрткен. Суурнуң кедээ талазында бедик дагларның оргулаажынга чиик, шевергин кеттинген чоң-даа, школачылар-даа чыглып келген.

Ак-Туруг ортумак школазының күш-культура башкызы Бүрбүжеп Даш-оол чадаг чарышка маңнаар кижилерниң даңзызын четчелеп тургускаш, 500, 1000, 3000, 5000 база 100 метрге старттарны кылган. Эң ылаңгыя Ак-Туруг ортумак школазының башкылары чарышты эки организастап, боттары чарышка идепкейлиг киришкеннер. Чижээ, башкы Кандан Арзылаң 1 муң метрге эки маңнаан. Башкылар Х. Чамдан, К. Кандан, С. Алдын-оол, В. Доржатпан аңгы-аңгы дистанцияларга эки маңнааннар.

Өөреникчилерден 500, 1000, 3000 метр чарыш оруунга М. Кара-Сал, М. Успун, А. Монгуш, С. Дагбажык эң эки маңнааннар.

К. КОМБУ.

Бөгүн—Делегейниң музыка хүнү

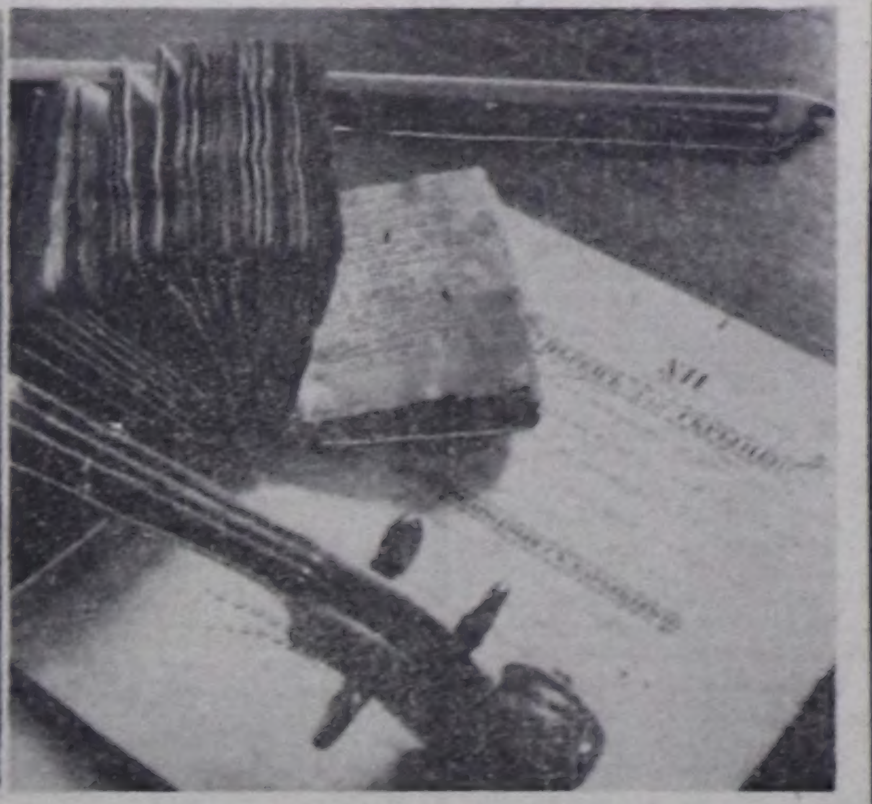

УТТУНДУРГАН АЯЛГАЛАР ЧАҢГЫЛАНГАН...

МОСКВА. Орус музыка культуразының тураскаалдарын пропагандалаар бажыңның (шагда аңаа Знаменский дуганы турган) улуг зве залынга эрги орус музыка күүседикчилери— ниити ыр коллективтери, ыраажылар болгаш камерлиг оркестрлер бо-ла ойнаар.

Мырыңай уттундурган музыканы катап «диргизип» турары онзагай. Виктор Корначёвтуң удуртканы Владимир областың филармониязының камерлиг ансамбль концертинге шак ындыг күүселделер болуп турар.

— Орус инструменталдыг болгаш опера музыказы Глинка үезинге чедир хөгжүвээн турган дээр чугаа черле шын эвес деп, В. И. Корначёв чугаалаар. — Орус музыка культуразы каш чүс чылдарда хөгжүп келген. Орус композиторлар инструменталдыг солун шииерни, операларны тургузуп, национал ыры урап чүүлүнүң аялга байлакшылын элбээ-биле ажыглаан. Ооң дугайын чүгле эвээш специалистер билир турган. Уттундурган музыканы чоңга катап эгидер сорулганы Гнесиных аттыг музыка-педагогика институдунуң база Москва консерваториязының доозукчулары алды чыл бурунгаар боттарының мурнунга салганнар.

Чогаалдарының партитураларын тыварынга үр хуусаа негеттинген. Москва консерваториязының библиографтыг ховар чүүлдер салбырынга, ССРЭ-ниң Улуг театрының библиотеказынга олар хөй үе-шактарны эрттиргеннер.

Энтузиаст бүрүзү үре-түңнелдиг ажылдаанының түңнелинде катап тургустунган музыкадан 20 программаны тургускан, Россияның музыка амыдыралының элээн каш вектерин хаара тудуп турар бүдүн панорама—бир янзы музыка энциклопедиязы тургустунган.

ЧУРУКТАРДА: Владимир филармониязының камерлиг ансамблиниң кол күүседикчизи Александр Белагуров; Москваның күрүне консерваториязының библиотеказында шыгжаттынган ховар дээш музыка чогаалдары.

СЭТА-ның фотохроникаzы. И. ЗОТИННИҢ фотолары.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

СПОРТЧУ БОЛБАЗА-ДАА...

Чоокку чылдарда Чербиде школа-интернатка күш-дамыр кижизидилгези чавыс деңнелге чоруп келген. Ол чугула киччээлди башкылаар тускай мергежилдиг кижи чогундан, ол ышкаш ындыг специалист келзе-даа, орта ажылдавайн кааптар болуп келген. Уругларны мага-боду кадык-шыырак, спортка хандыкшылдыг болдурары — ол дээрге чурум-сагылгага чаңчыктырары, коммунистиг кижизидилгениң чарылбас кезээ. Ону барымдаалааш, школа дирекциязы бо чылын дуржулгалыг дээди эртемниг башкыны чалап алган.

Баштайгы хүннерден эгелээш чаа келген башкы бодунуң эртеминге бердингенин көргүзүп эгелээн. Ооң бир чижээ — чоокта чаа болуп эрткен чадаг чарыш хүнүн бистиң школага күш-культуржу байырлал кылдыр эрттиргени болур.

Ол байырлал массалыг болган. Аңаа башкылар, ажылчыннардан эгелээш, бүгү класстарның өөреникчилери киришкеннер. Чарыштарның киржикчилериниң ниити саны 240 ашкан.

Маргылдааларны күш-культура башкызы баш удур ылап белеткээш, класс бүрүзүнден харылзаар кижилерни эки организастаан. Суворов Ойдупович аңаа чедир каш хонук бурунгаар-ла башкылар чөвүлел хуралынга бодунуң тодаргай планын таныштыргаш, класс удуртукчуларының түс-түзүнде хүлээлгезин тайылбырлап берип, идепкейлиг киржиринче кыйтырганы халас барбаан. С. О. Монгуш өөреникчилерге сентябрь 12-ниң дугайында катап-катап сагындырарындан аңгыда делгереңгей чарлалдарны аскылаан.

Ам чогум ол хүннүң түңнелдериниң дугайын көрүптээли. Байырлалдың киржикчилериниң парады болгаш соонда ниити чарыш чедиишкинниг эрткен. Аңаа Женя Павлов, Алдынай Кара-Сал, Сылдыс Монгуш, Саша Бикасов, Люба Бегова, Наташа Павлова, Май-оол Монгуш, Лена Кузовлева болгаш оон-даа өскелер тиилекчилер болуп үнгеннер. 1000 метрге элээди оолдарның чарыжынга Артур Ондар, Радик Сульзумей олар тиилээннер. Ажылчыннарның, башкыларның түңнелдери онза чүүлдү көргүспезе-даа, өскелерге үлегер-чижек болган.

Маңаа күш-культура болгаш спорт кижизидилгеге онза ужур-дузалыг болуп турарын бадыткап, бо баштайгы базымнардан-на бистиң школавыста бодунуң хероозын ылап билир, аңаа бердингеп башкы келгенинге коллектив өөрээн. Кижи бүрүзү спортчу болуру албан эвес, а күш-культурага хандыкшылдыг болуру ажыктыг.

О. НАМЧЫЛАК.

Көдээниң культура айтырыглары

АЛЫС КЕДИЗИН БОДААР БОЛЗА

Сарыг-Септиң уругларның музыка школазы республикада баштайгы организастаттынган школаларның бирээзи. Эстетиктиг кижизидилге айтырыгларын мында шиитпирлеп турары багай эвес. Школаны доозуп үнүп турарларның саны өске школаларга бодаарга хөй. Чоп ортузунга музыка культуразын пропагандалаар ажылче сагыш салдынган. Чыл санында Кызылга организастап эрттирип турар конкурстарга киржилге эки. Ниити билиг школалары-биле харылзааны тургускан.

Көдээниң культура айтырыгларын шиитпирлээринге, уругларның мөзү-шынар болгаш эстетиктиг кижизидилгезинге хамаарыштыр чамдык чугула чүүлдерниң дугайында Сарыг-Септиң музыка школазының директору А. Т. Балчугов-биле «Шынның» корреспондентизи Б. Дирчин беседалажып чугаалашкан. Ук беседаны моон адаанда парлаан.

— **Эстетиктиг эге өөредилге болгаш кижизидилге школаларының башкыларының бо чылын болган август конференциязынга урап чүүл болгаш музыка школаларының шиитпирлээри эң чугула болуп турар айтырыглар дугайында шыңгыы чугааны чоруткан болгай. Аңаа хамаарыштыр силерниң бодалыңар кандыгыл, Александр Тимофеевич?**

— Ийе, кончуг чугула айтырыглар дугайында улуг чугааны чоруткан бис. Ук айтырыгларны шиитпирлээри дээрге-ле аныяк-өскенни урап чүүлге хандыкшыдары, чараш чүүлге өөредири, оларны угаан-бодал байлакшылы-биле чепсеглээри болур-дур. Бистиң школа өөреникчилер хүлээп алыр планын күүседип турар. Күзел-чүткүлдүглерни чалап турар бис. Онзагай салым-чаяанныглар ындыг-ла хөй эвес болгулаар. А школаларда профугланышкын ажылы база-ла чогуур деңнелде эвес болдур ийин.

Бистиң школаның материалдыг баазазы хире-чергези-биле чүгээр деп болур. Каш удаа немелде тудугларны тудуп келгенивистиң ачызында баазаа экижээн. Ам-даа немей туттунар бис. Аргалыг-ла болза хары угда, чаңгыс аай акша-хөреңгини үндүрүп турган, тудуг-суур айтырыын шиитпирлээр болза эки болур ийик...

— **Идейлиг база мөзү-шынар болгаш эстетиктиг кижизидилгениң айтырыгларын болур-чогуур-биле канчаар шиитпирлезе эки болурул, чугаалап көрүңерем, Александр Тимофеевич?**

— Ниити билиг-даа, музыка-даа школаларында өөредилге-кижизидилге ажылы үстүнде сорулгаларны шиитпирлээринче угланган дээрзи маргыш чок. Ынчалза-даа уругларның музыка школаларында өөреникчилер саны эвээш, харын чамдыкта план күүсеттинмейн баар таварылгалар чамдык школаларда бар-ла болгай. Өске талазында, ниити билиг школаларында (колдуунда дыка хөй школаларда) ыры, музыка кичээлдериниң башкылаашкынын багай тургустунган. Чаңгыс сеспиле чугаалаарга, ук школаларга ажылдаар специалистер чок азы чедишпес. Ооң уламындан школачыларның барык хөй кезии урап чүүлче хаара туттунмайн турар-дыр.

Ниити билиг школалары-биле музыка школаларының аразында харылзаазын херек кырында тургузары чугула болуп турар. Бис эрткен чылдан эгелеп Сарыг-Септиң № 1 школазындан бүдүн классты ап алгаш, школавыста өөредип эгелээн бис. Ооң эки талазы чүдел дээрге шупту уруглар урап чүүл талазы-биле билиглерни чедип алыр аргалыг апарганы. Ооң аңгыда оларның аразындан салым-чаяанныглар база илереп келир, олар музыка школазының өөреникчилери болурлар. А музыка школазының башкыларының штадынга онза өскерилге болбас. Шак ындыг ажылды чурттуң өске областарында чорудуп турар. Ам № 2 школадан база класстарны алыр бодап турар бис. Бодап көрүңер даан. Ниити ырының, хореографияның, чурулганың дээш өске-даа класстарны шак ындыг арга-биле өөредир болза, урап чүүлдүң бүгү талаларынга эң хөй уруглар хаара туттунар, ниити билиг школазынга-даа, музыка-даа школазынга кадай хаара таарымчалыг эки болур-дур...

— **Ниити билиг школазы биле музыка школазы, музыка школазы биле Кызылдың урап чүүл училищези биле республиканың культура албан черлери ышкаш организацияларның аразында харылзааның айтырыглары бисте канчаар шиитпирлеттинип турарыл?**

— Ийе, бистиң республиканың байдалынга үстүнде албан, өөредилге черлериниң аразында харылзаазы эң хамы, тудуш болур ужурлуг. Ниити билиг школаларынга профугланышкын ажылын чедишкиннниг чорудар болза, музыка школаларынга салым-чаяанныглар хөй-биле өөренип кирер. Музыка школаларының доозукчулары эң хөй болган тудум, олардан училищеже өөредилгезин уламчылап кирерлериниң саны база көвүдээр. Кызылдың урап чүүл училищезинге алызындан күзел-чүткүлдүг, ханы сонуургалдыглар хөй өөренип кирген тудум, көдээниң культура албан черлеринге мергежилдиг специалистер хөй белеткеттинер апаар.

Совет көдээниң чаартылгаларынга, чоннуң идей-политиктиг, мөзү-шынар кижизидилгезинге, ниити культура, эстетика талазы-биле өзүлдезинге кадрларның ролю кончут улуг. Ынчангаш ук айтырыгларны баш бурунгаар, дем-биле шиитпирлээриниң чугула болуп турары ылавадыр.

— **Культура айтырыгларында чугула болуп турар өске кандыг чүүлдерниң дугайын аңаа немей чугаалап болур силер, Александр Тимофеевич?**

— Ниити билиг школаларынга ыры, музыка башкылаашкынын музыка школаларының башкылары чорудар дээрге шаптараазыннар эвээш эвес. Саң-хөө органнары чөпшээрешпейн баар таварылгалар хөй. Херек кырында ниити билиг школаларында ыры, музыка башкылары чедишпес азы мырыңай чок болуп турары хаая эвес. Бо айтырыгны чогумчалыг, шиитпирлээрин чогуур органнар өөренип көөрү чугула.

Музыка школаларының баазазы кошкак, башкыларга өөредилге пособиелери чок. Ук айтырыгны шиитпирлээрин Композиторлар эвилели дээш өске-даа чогуур черлер өөренип көрбейн турар. Ооң аңгыда дошпулуур, домбра дээн ышкаш херекселдерни тывары берге. Садыг органнары ону өөренип көөр болза чогуур.

Бистиң музыка школаларывыста мергежилдиг кадрлар база чедишпейн турар. Бо айтырыгны шиитпирлээринге чамдык ындыг айтырыгларны дидими-биле боттандырар болза, ниити ажыл-херээвиске дузалыг болур ийик. Бисте республиканың школаларынга дээди эртемниг башкы кадрларны белеткеп турар Кызылда күрүнениң педагогика институду бар болгай. Ында хөй-ниити профессияларының факультеди база ажылдап турар, чогум ооң беримчелии кайы хире болуп турарыл!? Институтка музыка-педагогика филиалын ажыдыптар чүве болза, бистер шуптувус аңаа өөренир ийик бис. Кадрлар айтырыынга ол кайы хире салдарлыг болурун чугаалаашдаа канчаар. Алыс кедизин бодаар болза, шак ындыг үндезин айтырыгларны өөренип көрүп тургаш, бир янзы кээрүнүң аргалары черле бар деп бодалдыг мен.

Эмчиниң сүмези

КАПУСТА—АЖЫКТЫГ

«Капуста — кадыкшыл, кажан ол доскаарга турда, айыыл болбас» деп чоң мергени-биле чугаалап турар. Ол эрте-бурунгу үеден бээр улуска билдингир апарган. Көңгүс чаа болгаш дузаап капусталарны кым хөйнү чемге ажыглап турар болдур, ол витаминнер эвээжээнинден качыгдавас, шоолут аарыычал эвес боор. Ынчангаш бо чем чоннуң эң-не ынак болгаш хүндүлүг чемнериниң бирээзи болу берген. Бо эрте-бурунгу ногааның төрелдери эмгежок. Кызыл, өңнүг, брюссель, кольраби деп сорттар бар. Оларның кайызы-даа амданныг болгаш ажыктыының талазы-биле кадыкка ажыктыг. Капусталарның сорттарындан борбак ак капуста эң-не нептереңгей. Ында (ооң өске-даа сорттарында болгаш хевирлеринде) хөй үнелиг бүдүмелдер турар. Олар бөлүк витаминнер-биле байлак.

B_1, B_2, B_3, B_6, Р, К, Е витаминнер, каротин болгаш витамин С кончуг элбек. Капустада хостуг аскорбинниг кислота чок, кажан ооң-биле чем кылып турган үеде, хаарган капустаның асборгиени С витаминче шилчий бээр. Капустаның минералдыг составы янзы-бүрү. Ылаңгыя калий, сера, кальций, фосфор, магний, демир, кобальт, чес, цинк дээш минералдар онза үнелиг деп санадып турар. Ол ышкаш капустада клетчатка, үнелиг белоктар, үстер, углеводтар, ферментилер, органиктиг кислоталар, фитонцидтер, пектинниг, дубильдиг болгаш өске-даа бүдүмелдер-биле байлак.

Дузап каан капуста бодунга чаа ажыктыг шынарны тывылдырар. Ооң клетчаткази үлдүререр болгаш чемге чедимчелиг ажыглаттынар. Капустаны дузаарга С витамин бүрүн камгалаттынар болгаш органиктиг кислотазы көвүдээр, ол өттүң болгаш ижин соогун ылгалдырып үндүреринге дузалыг. Капуста эмнээр шынарлыг. Эрте-бурунгу шагда улусчу медицина капустаны аарыгны намдадыр болгаш оожургадыр эм кылдыр ажыглап келген. Дузаан капустаның суун тырыктаар улуска ажыглаар. Хүнде ийи стакан ниитии ижерин сүмелээр. Капустаның үнелиг шынарын амгы медицина ажыглап турар. Капустада У деп үнелиг витамин тывылган. Ынчангаш ол үнелиг витаминни тывылганын барымдаалааш, чаа капустаның соогун ижин-шөйүнлү аарыгларынга ажыглаарын сүмелеп турар.

Капустада калий элбек. Ол мага-ботта артык суугу ылгалдырып үндүреринге ажыктыг. Ылаңгыя бүүректер болгаш чүрек аарыгларынга, ышкаш үеде ажыглаарын сүмелеп турар. Оңнүг капустада хөй кезиинде демир, кобальт, чес бар, а капустаның ак сортунуң ногаан бүрүлеринде фолиевая кислота бар. Ону ханы четпес кижилерге ажыглаарын сүмелеп турар. Капустаны өт-даштальр болгаш чүс аарыгларын эмнээр диетага киирип ажыглаар. Диета чемге турган, дузаан болгаш чаа капусталарны янзы-бүрү ногаа болгаш фрукту аймаа-биле кады ажыглаарын утпаза чогуур. Дузаан капустада суттүг кислота элбек. Ынчангаш чигир аарыг кижилерге база сүмелээр. Бир эвес дусту эвээжедир дизе, капустаны хайындырган сугга чуггаш, экидир сыгыңнап каап тар.

Чемнер аразынга капустаны доктаамал тургузунар. Аргалыг-ла болза, хаарган, дузаан болгаш чаа капусталарны хүннүн-даа болза, чиир. Ылаңгыя кышкы, часкы үелерде витаминнер четпестей берген таварылгада, ону хөйнү ажыглап болур. Үлгады берген болгаш ортумак назылыг кижилер капустаны аргалыг-ла болза, хүнүн чиир херек. Орус кулинария капустадан хөй янзы чемнерни кылгаш бараалгадыр. Олардан салаттар, винегреттер, борщтар, мүннер, ийи дугаар чемнер, голубцылар, солянкалар, пирогилер болгаш өске-даа чемнерни белеткеп турар.

Дузаан болгаш чаа капусталардан белеткээн соктарны эмчиниң сүмезин ёзугаар ижип болур. Хүнде 3-4 катап, бир стаканны 30-60 минуталар соонда, чемненир бетинде ижер. Ол эмнээшкинни 3-4 неделя дургузунда уламчылаар. Кежээ удуурунуң бетинде, чемненген соонда, бир стаканны ижип алыр. Эртемниң сөөлгү шинчилелин ёзугаар алырга, капустаның ак сортунга бодаарга, кызыл сортунуң соогу чамдык аарыгларны эмнээринге үре-түңнелдиг. Кадык улус ылаңгыя кышкы, часкы айларда, чаа болгаш дузаан капустаның соогун эртен аш ижинге бир стаканны ижерге, соокка удур аарыгларның хемчеглерин чорударынга, ажылдыр хоонуң экижидеринге дузалыг.

Г. СУШКО, эмчи.

ЧҮС КАТАП ДЫҢНААР ОРНУНГА...

Кызыл-Мажалык район эмнелгезинче кире бээрге, арыг-силиг. Коскү агитацияның үениң негелдезин дүүшкүр чаарттыры чаңчыл болу берген. Коридорда фотостендерни каан. Ол келген чоннуң кичээнгейин дораан хаара тудар. Ында эмнелгениң хоочун, аныяк мурнакчыларының чуруун шевергин аскан. Оларның аразында физиокабинеттиң эмчи сестразы Александра Васильевна Ющана база бар болду. Ол бүгүнү сонуургавышаан, физиокабинетке келдим.

Александра Васильевна чай чок ажылдаан ор. Ооң столунуң кырында гинекологтуң, стоматологтуң, педиатрының, невропатологтуң демдеглелдептерлерин чыскаан каан. Терапевт эмчиниң журналын ол долдурган ор.

— Физиокабинетке эмнедир кижилер хөй-ле тур аа, Васильевна?

— Физиоэмнээшкин сөөлгү үеде үре-түңнелдиг апарган. Бодуңар кабинеттерни сонуурган көрүңер. Чүс катап дыңнаар орнунга, чаңгыс катап көргени дээре дижир болгай — дээш, бир кижини электри чинээшкинге киргеш, шагын көргеш, ажылын уламчылай берди.

Физиокабинетте амгы үениң дериг-херекселдери бар. Дуржулгалыг эмчи бодунуң билиин бот-тускайлаң бедилап, чаа чүүлдерни шиңгээдип өөренип алган. Ажылынга харысаалгалыг. Баштайгы күш-ажылчы намдарын Ленинград хоорайга эгелээн. Ооң амыдыралының аайы-биле Тывага келгеш, Кызыл-Мажалык эмнелгезинге ажылдай берген. Ол аңаа 26 чыл ажылдап, коллективте ажылдаштың үлегерлиг башкарыкчызы апарган.

Л. ХЕРТЕК.

ТВ

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер программазы: «Самыктыг моортай». 9.25 — Күрүнениң Гнесиных аттыг музыка-педагогика институдунуң камерлиг оркестриниң ойну. 9.50 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 10.50 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Б. Феоктистов (дошпулуур) ойнаар. 11.30 — Телемедээлер. 11.40—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30— «Ингерияда». Кинопрограмма. 14.45 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң уругларның Улуг хорунуң концерти. 15.15 — «Кызыл-тастыг шөлдүң ырызы». Документалдыг фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 15.30 — Москва комсомолунуң ажыл-херектери. 16.00 —20-ги болгаш 30-ги чылдарның совет пейзаж чурулга урап чүүлү. 16.30 —Чечен-Ингушетияның тургустунганындан бээр 60 чылы болгаш Россияның составынга эки тура-биле каттыжып киргенинден бээр 200 чылынга. «Чечен-Ингушетия дугайында сөс». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 17.10 — Чечен-Ингушетияның урап чүүлдериниң мастерлериниң концерти. 17.55 — «Маадырлыг чоруk». Сталинград тулчуушкунунуң 40 чыл болурунга. Дамчыдылгага Совет Эвилелиниң Маадыры, чогаалчы В. В. Карпов киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — «Обервальдының чажыды». Урап-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. (Италия). 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.35 — «Ону силер кылып шыдаар силер». Ооң соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30— Авам школазы. 13.00 — Бойдус дугайында билиг. 4-кү класс. Хүн болгаш хүн системазы. 13.20 — ПТУ сургуулдарынга. Ниитилел дугайында билиг. Төөгүнү материалистиг ёзу-биле билип көөрү. (Бүдүрүлге аргазы — амыдыралдың материалдыг үндезини). 13.50—Киноэпопея. «Адачурттуң Улуг дайыны». 2-ги фильм — «Москва дээш тулчуушкун». 14.40 — География. 8-ки класс. Электроэнергетика. 15.10 — ПТУ сургуулдарынга. Төөгү. Коллективизастаашкынче угланышкын. 15.40— «Тракайның хөлдери». Эртем-нептерелдиг фильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00— 18.25 — Чапсар. 18.25 —«Бойдустуң чажыт чүүлдери». Эртем-нептерелдиг фильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.40 — «Бичии концерт». Фильм-концерт. 18.50— «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.20 —Чарлалдар, реклама. 19.30—«Мээң баштайгы башкым». Башкылар хүнүнге уткуштур дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Музыка тоолдары». 20.15 — «Болдиноның күзүнү». Концерт программазы. 20.45 — «Улуг амыдыралдың арыннары». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Музыка хөөнү кипер кижи чурттап чоруп-тур». Урап-чечен телефильм. 22.45 — «Каргопольдуң ойнаарактары». Документалдыг телефильм. 23.00 — 00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. 1-ги лига. «Нистру» — «Заря». Кишинёвтан дамчыдар.

АГААР

Республикага бөгүн бүргеп, аязыр. Чамдык черлерге хар холумактыг чаъс чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Дүне агаарның температуразы 1—6 градус соок, хүндүс 5—10 градус чылыг.

Кызылга бүргеп, аязыр, чаъс чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени 5—10 метр. Дүне агаарның температуразы 3—6 градус соок, хүндүс 11—12 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бир кайгамчык чаш назы» 10.00, «Колдоруң дүшкени» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

—«ПИОНЕР»: «Таро — Улу оглу» 9.20, 12.20, «Дөрткү бедик» 10.50, 15.20, «Кем буруулуг репортаж» 17.10, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ында, билдинмес оруктарда» 15.00, «Голливудта мексикан кижи» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сөөлгү дезиишкин» 18.20, 20.30 шактарда.

Чагыг № 1907.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харысаалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35 партий-ле амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үжеткүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун чедбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер-чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1).

ТС—01548

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 230 (12020) | 1982 чылдың октябрь 2, суббота | 1925 чылда үндүрүлеттинген | Өртээ 3 көп

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

Чурттуң соңгу чүгүнде ажыл-агыйлары малды кышкы тургузу азыралче киирип эгелээн. Ол ышкаш мурнуу чүктүң районнарының колхозтары болгаш совхозтары база-ла кышкы сезонга белеткенип, мал кажааларын, оларга чемнер белеткээр цехтерни болгаш кухняларны септеп турар. Ол бүгү-биле чергелештир механизаторлар мал чемнери белеткээрин үргүлчүлевишаан.

ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелелиниң медээзин ёзугаар алырга, сентябрьның 27-ге чедир бүгү чуртта шиитизи-биле сигенни 60,7 миллион тоннаны курлавырлап шыгжаан, ол дээрге, планның 86 хуузу-дур. Ол мал чемин белеткээр планны Латвияның, Азербайджанның, Эстонияның ажыл-агыйлары ажыр күүседкен. Белоруссияның, Украинаның, Литваның, Армениянын ажыл-агыйлары планнаттынган сорулганы күүседир чыгай берген. Чурттуң мурнуу чүгүнде агаарның байдалы сигенни катап-катап кезип алырынга таарымчалыг боол турар. Ынчангаш ажыл-агыйлар малга бөдүүн чемнер белеткеп алырынга ону ажыглап турар.

Чулуктуг мал чемнери белеткээри үргүлчүлевишаан. Бо чылын холумак силостарны мурнукузундан дыка хөйнү салып турар. Чижээ, Тамбов областың механизаторлары мал чеми свёкланы, чочак-тараа, картофель болгаш свёкла сыптарын, тарымал тооруук баштарын кукурузаның амданныг-сүтсүг кылдыр үнген үезинде холуштур хээндектээш, силостап салып турар. Ындыг мал чеми эвээш эвес тарааны солуур, малдың деңнээни немээринге, сүттүүн байлакшыдарынга идиглиг болур.

Чуртта шиитизи-биле 160,8 миллион тонна силос салдынган. Ооң 20 миллион тоннаа ажыын карбамид болгаш азот бүдүштүг өске-даа синтетиктиг холумактар-биле немей салган.

Мал чеминге ажыглаар чигир свёклазы болгаш бахча культуралары-биле кады мал чеми болур дазылында чемиштиг үнүштерни массалыг-биле ажаап ап турар. Оларны беш миллион тонна ажыгны белеткээн. Ол бүгү-биле чергелештир сиген далганын дээрбедээри, мал чеми тарааларны уразы болгаш саваңны сараатаары база үргүлчүлеп турар.

(СЭТА-ның корр.).

ССРЭ 60

БҮГҮ КҮШТҮ—КЫШКА БЕЛЕТКЕЛЧЕ, ПЛАННЫГ ОНААЛДАЛАРНЫ КҮҮСЕДИРИНЧЕ

ТУТТУНУП ТУРАР ОБЪЕКТИДЕ

ДУТЛЯКОВТУҢ БРИГАДАЗЫ

фоторепортаж

«Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын хуусаазындан эрте күүседир, алдарлыг юбилей — ССРЭ-ниң 60 чыл оюн күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг уткуур дээш бригадалар аразында социалистиг чарышты улам калбарткан.

Анатолий Николаевич Дутляковтуң удурткан 16 кижилиг комплекстиг тудугжу бригада ук эргелелде мурнакчы бригадаларның бирээзи. Бо хүннерде олар найысылалдың Кочетов кудумчузунда 72 аал чурттаар 9 каът бажыңның үшкү каъдын салып кирипкеннер.

— Республика төвүнге 72 аал чурттаар баштайгы 9 каът чурттаар бажыңның тудуун чорударын бистерге бүзүрээнинге чоргаарланмас аргавыс чок — деп, бригадир А. Н. Дутляков чугаалады. Бо тудугга келгенивистен бээр ам ийи чыл чедип тур. Ол үениң дургузунда эвээш эвес түңге тудуг-монтаж ажылдарын бистиң бригада шиңгээткен. Мооң мурнунда бригадавыс 4—5 каът эвээш эвес бажыңнарны тудуп, ажыглалга киириштивис, эш-өөрүнүң-даа арга-дуржулгазы улуг. Ынчалза-даа мында ажылдың хемчээли дыка улуг. Өске тудуглардан ылгалдыг. Чүге дизе, бажың бедик болур төлээде, ооң фундаментизин быжыг кылыры-биле монолиттен куткан болгаш ооң үстүкү каъттарынга чедир тудуштурар. База ол ышкаш балконнарны шуптузун монолиттең кудар.

Ук объектиниң тудуу баштайгы үелерден эгелеп дүрген чорупт, тудуг материалдары-биле чүгээр хандыртынып турган болза, бо чылдың үшкү кварталында тууйбу-биле хандырганы кончуг четпес. Ынчангаш ажылга аңаа турууштукуннарны болдурган. Тудугнуң даштыкы талазынга салыр тууйбуларны ыракы Минусинскиден доктаамал сөөртүп турар. А аңаа бедүүл тууйбуларны Элегес-Аксының тууйбу заводу чедир бербейн турарындан, тудуг-монтаж ажылдарының планын күүседиринге бергедээшкинни болдуруп, ажылдың темпизин кошкап турарын бригада кежигүннери хомудап чугаалап турарлар.

А. Н. Дутляковтуң бригадазы эргелелдиң бригадалар аразында чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп, тресске-даа шаңналдыг черлерни ээлеп келген. Эрткен айларда бригада материалдар чедишпезинден тудуг-монтаж ажылдарын чамдыкта чедир күүсетпейн баар таварылгалар турган. Ынчалза-даа, ам дөрткү кварталда планныг онаалдаларны үезинде бүгү арга-курлавырларын ажыглап, чыл планын күүседиринге олар бүзүрелдиглер.

Москвачыларның декабрь 18-те ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан ленинчи коммунистиг субботник эртгирер дээн кыйгырыын «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары шаан-биле чүүлдүгзүнүп, ол хүн камнап алган тудуг материалдары-биле ажылдааш, ажылдап алган акшазын беш чылдың фондузунче шилчидер деп шиитпирлээннер.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: тудугнуң ханазын салып турары: даашчылар В. Соловьев, Р. Ондар; бызаңчылар (солагай талада) С. Иванов болгаш П. Л. Веретенников олар ажыл үезинде.

Авторнуң фотолары.

Хүннүң медээлери

БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕРЛИГ

Тожу районда Сыстыг-Хемниң күрүне үлетпүр-тывыш ажыл-агыйының аңчылары-ның слёду сентябрь 25-те болуп эрткен. Аңаа ажыл-агыйның он айларда ажылының түңнелин үндүрген болгаш чаа аңнаар сезонунда база дөрткү кварталда сорулгаларны чугаалашкан.

Үлетпүр-тывыш ажыл-агыйы чылдың эрткен он айларында бедик көргүзүглерлиг ажылдааш, бүдүрүлгениң кол-кол көргүзүглерин — өлүк тывыжын, аң эъди белеткээрин, сыын мыйызы, дужаарын, тудуг ыяжы белеткээрин болгаш дилиг материалдар бүдүрерин хуусаадан эрте ажыр күүсеткен.

Слёттуң киржикчилери ССРЭ-ниң 60 чылын күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры-биле чаа бедиткен хүлээлгелерни түс-түзүнда алгылаан.

К. ДОҢГАК,
ажыл-агыйның экономизи.

АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

«Тыва кодээ тудуг» трестиң Эрзин районда №5 кожүн чоруур механизастаттынган колоннаазы ССРЭ-ниң 60 чылынга белектерлиг ужуражыр дээш чыл эгезинден бээр доозар тудугларже чүгула кичээнгейни салып келген. Ооң түңнелинде районнарның совхозтарынга чурттаалганың болгаш бүдүрүлгениң элээн хөй тудугларын он айлар иштинде дужааган.

КМК-ларның тудугжулары «Мөрен» совхозка 300 баш хой кирер бир кажааны, «Нарын» совхозка база бир 300 баш хой кирер кажааны, 2 чурттаалга бажыңнарын, «Чаа орук» совхозка бир хой кажаазын, 3 чурттаалга бажыңнарын, Ленин аттыг совхозка 110 болгаш 156 дөрбелчин метр шөлдүг 2 чурттаалга бажыңнарын ажыглалга киирген.

А. ДАНЧАЙ-ООЛ.

АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛГА ЧАЛГЫННАЛГАН

Таджикистанга социалистиг тургузуушкуннуң чыл демдегледдери — найыралдың улуг номунуң кажан-даа уттундурбас арыннары-дыр. Бистиң чурттуң улустарының дузазы-биле ол республика сайзыра... й үлетпүрлүг, мурнакчы кодээ ажыл-агыйлыг, чаа, социалистиг культуралыг чер апарганының дугайында арыннар мында мөңгези-биле кирип бижиттинген. Социалистиг хөгжүлдениң бедик бажыңче таджиктерниң төөгүлүг үнүүшкүнүнүң дугайында чугаа ССРЭ-ниң УАЧД-зинге сентябрь 30-де Таджикистанның найысылалда эртип турар хүннеринге холбаштыр болган байырлыг кежээге болган.

— Бистиң чедиишкиннеривис — Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының амыдыралда боттанышкынының чайынналчак чижээ боол турар—деп, Таджикистанның Компартиязының ТК-зының секретары Г. В. Бобосадыкова чугаалаан. —Республиканың ажылчы чоннары совет кижилерниң улуг байырлалы — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн чаа-чаа чедиишкиннер-биле ужуражыр деп бызы-биле шиитпирлээн.

Совет эрге-чагырганың чылдарында таджик улустуң эрткен оруу экономиканың, эртемниң болгаш культураның чайгылыш чок көдүрлүүшкүнү-биле демдеглеттинген. Республиканың бүдүрүлге бирлериниң кылып үндүрүп турары янзы-бүрү продукциязы ол дугайын тодарагайы-биле көргүзүп турар. Олар чурттуң бүгү-ле булуңнарынче алюминийни болгаш нефть дериг-херекселдерин, бес аргыыр станоктарны болгаш электри приборларын, постерин болгаш хевистерин, кодээ ажыл-агыйның хөй хевирлиг продукциязын чорудуп берип турар. Чаа-чаа хоорайлар тыптып, кишлак-суурларның овур-хевирлери чаартынып турар. Литература болгаш уран чүүл кажангызындан-даа артык чечектелген.

Москваның хөй-ниитизиниң төлээлекчилери Таджик ССР-ниң ажылчы чоннарынга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, чурттуң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээн. Республиканың төлээлекчилеринге ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң Хүндүлел дипломун болгаш медалын тывыскан.

...ыларга Таджик ССР-ниң уран чүүлдер мастерлери болгаш бот-тывынгыр коллективтери оюн көргүскеннер.

(СЭТА).

БИСТИН ЧУРТУВУСТА

ШАЛЫПЧЫ ХҮННЕР

ДОНДА РОСТОВ. (СЭТА-ның корр.). Чуртта эң-не соңгу чүктүң ризиниң массалыг ажаап алышкынын Донда эгелээн.

«Северный» совхозтуң чер ажылдыглары гектардан-на ортумаа-биле 60 центнер ак-тарааны ап турарлар. Ында ол үнелиг культураны доктаамал ажылдаар звенолар тарып, өстүрүп турар.

Олар суггарылга дериглелерин ажаап-карактаарындан эгелээш, бүгү-ле ажылдарны боттарының күжү-биле кылып турар. Кыры шывыглыг делгем шаңнарның, рис арыгаар бедик бүдүрүкчүлүг комплекстериниң ачызында үрезинни дүн-хүн-даа дивейн арыгалп, сорттаар болгаш чидириг чокка алыр аргалыг боол турарлар. Ол ажыл-агый тараа шыгжамырларынче дөрт муң тонна ажыг ак-тарааны чүдүрүп чоруткан.

Ол областың механизаторлары кукуруза, тарымал тооруук болгаш чинге-тараа шөлдеринде база бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турарлар. Олар кааң-аяс хүннерни долузу-биле ажыглавышаан, ийи ээлчег-биле үзүк-соксаал чокка ажылдап турарлар.

Сентябрьның сөөлгү хүнүнге чедир ажыл-агыйлар күрүнеге ийи-чартык миллион тонна тарааны саткан.

БЕНЗИН—СУГ ЭВЕС

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

Одаар чүүл-энергетика курлавырларын камнаары дээш чогуур хемчеглерни алыр херек. Демир-орук чок бистиң республикага кывар-чаар материалдарының камналгазы эң улуг ужур-дузалыг айтырыг боол турар.

Республиканың чарыгдап турары бүгү кывар-чаар материалдарының 40 хире хуузун совхозтар ажыглап турар. Автомобиль бензини болгаш дизель кывар чүүлү совхозтарга барык деңхемчээлге онаажыр.

Нефть продуктуларынга херегле ол хире улуг турда, ооң ода-ла 1 хуузун камнап алыр болза, ол дээрге чүс-чүс тонна бензин, солярка болур ийик. Ындыг камналганың улус ажыл-агыйжы ажылының дугайын көргүзери-биле чамдык саннарны киирери артык эвес. Камнап алган 1 тонна кывар чүүл-биле 50—60 гектар черни аңдарып, 200—220 га черге тарааны чаштырып болур. Бистиң совхозтарывыска ону камнап алырының аргалары бар.

Сөөлгү чылдарда совхозтар кывар-чаар материалдарының чидириглерин эвээжедириниң чөптүг, камныг ажыглаарының хемчеглерин ап келген. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйлар бо ажылды чогуур кичээнгейге албайн, кывар-чаар материалдарның кадагалалының, учёдунуң чурумнарын хажыдып, хемчээриниң негелделерин күүсетпейн турар.

Бии-Хем районнуң совхозтарынга кывар-чаар материалдарының кадагалаарының болгаш учёдунуң талазы-биле чоруткан хыналдаларды коңчуг тларымча чок чоруктар илереттинген. Ажыл-агыйларда бар кывар чүүлдерни болгаш үстерни кудар 47 саваларның чаңгызы-даа техниктиг негелделерге дүүшпес болган: дугаарлап, хемчээп айыткан бижиктери чок, бус үндүрер клапаннар кылдынмаан. А бус үндүрер клапаннар чогундан 5—10 кубометр ишкир савадан чылда-ла 1 тонна чедир кывар чүүл бусталыр деп чүве билдинип. Ажыл-агыйларда ындыг савалар 5-тен 10 чедир барын айтырга чидириг кайы хире болурун санаптары берге эвес. 25 кубометр ишкир савалар база бар болгай. Чүгле ол клапаннар чогу безин ажыл-агыйжы эвес чоруктуң херечизи-дир.

Оон аңгыда кывар чүүлдерниң черже шуут агып турары база илереттинген. «Саян» совхозта (директору Ю. Чихачёв) А-76 бензин куткан 10 кубометрниң савазы дамдылап турар. Ол дээрге хонук санында 3—4 килограмм бензинниң хилис агып турганы ол. Эрткен чылын хыналда үезинде ону база айыткан турган, оон түңнел үндүрбээниндеп тонна ажыг бензин черже ага бергени олдур. Куруг барган бензинни кым эгидерил?! Ол совхозта ажыглап турар беш доскаар шуптузу бодунуң кылагар өңүн чидирген. Караңгыр өңнүг савадан чыл бүрүде 200 килограмм чедир кывар чүүл бусталып үнер болгай.

«Хадың» совхозта үс куткан 4 доскаар ортке удур чурумну хажыдып, ыяш тожектер кырында тургустунган, будуваан, клапаннары чок, аастары чедир дуглаттынмас.

Районнуң совхозтарында кывар чүүлдерни бээриниң учёду багай тургустунган. Машиналарга бензин кудуп бээр колонкалар бүгү ажыл-агыйларда, чок-ла болза үрелик, чок-ла болза, шын эвес көргүзер. А ол база чидириглерге чедирип турар. «Саян» совхозта — 3, «Шивилигде» — 5, «Хадыңда» — 3 колонкалар техниктиг чылдагааннардан ажыглаттынмас, а «Шивилигде» бир колонка (А-76 бензинниң) 10 литрге-ле 1—1,5 литр бензинни артыкка берип турган. «Хадың» совхозтуң А-76 бензинниң колонказы дамдылап турар.

Үстер үлеп бээри ажыл-агыйларда база үй-балай, стандартка дүгжүп турар хемчээр херекселдер чок.

Кайы-даа совхозта лотоктарлыг рулеткалар, метроштоктар чок. Ынчангаш саваларда кывар чүүл артыын санап үндүрерде карак-биле ийикпе, азы узун ыяш, демир херекселдер ажыглаар чоруктар бар. Ол дээрге кывар чүүлдерниң артыкчызын черле шын үндүрбес болгай. Оон аңгыда кывар-чаар материалдарының учёдун шын тургузарының техниктиг чурумнары сагыттынмайн турар. Доскаарларда арткан кывар чүүлдерниң ишкир хемчээлдерин деңзи хемчээлинче шилчидери шуут сагыттынмайн турар. Ол шилчидилгени кылыр нефтеденсиметрлер чүгле чаңгыс «Шивилиг» совхозта бар.

Материалдыг чүүлдерге харысалгалыг кижилерден кывар-чаар материалдары үндүр бижиирде, ооң херек кырында дыгыйын эвес, а ооң улуг хемчээлин ап турар. Чижээ, «Саян», «Өөк», «Хадың» совхозтарда бүгү хевирниң бензиннериниң дыгыйын 0,750 кг/куб. дм. солярканың —0,850 —0,865 кг/куб. дм. кылдыр чылдың бүгү дургузунда санап турар. А «Шивилиг» совхозта денсиметрлери бар-даа болза, чайгы, кышкы деп доктааткан дыгыйларны ажыглап турар. Кывар чүүлдерниң дыгыйы дээрге чылдың үезинден, агаарның чылыг, соогундан хамаарыштыр өскерлип турар хемчээл болгай. Чайгы үеде, изигде бензинниң дыгыйы 0,710—0,720 кг/куб. дм. чедир кудулап кээр, ол үеде машиналарның ажыглалы хөй, бензин чарыгдаары база улгадыр. Кывар чүүлдерниң дыгыйын шын тодарадыры база бир эргежок чүгула немелде боол турда, совхозтарның бухгалтерия аппараттары ону кара өжегээр боттандырбайн турар. Ол чүге ындыгыл?

Дыгыйын улуг кылдыр алырга, кывар чүүлдерниң билдиртпес артыкшылы үнүп кээр, ооң ачызы-биле кывар чүүлдерниң шын эвес кадагалалындан болгаш чарыгдалындан үнүп кээр дудагдалы дуглалыр. Дыгыйын улуг кылдыр алганы-биле санаарга, бир литрге артыкшыл ортумаа-биле 25—30 грамм чеде бээр. А ону ажыл-агыйның чыл иштинде чарыгдап келген бүгү кывар-чаар материалдарынга хамаарыштыр санаар болза, ол элээн улуг хемчээлдиг сан-дыр. А херек кырында артыкшыл-даа, дудагдал-даа чок болуп турары, ол артыкшылды куруг чарыгдалдарның дуглап турарында-дыр.

Доскаарларны будуваанындан, бус клапаннарының чогундан, аастарны шын эвес дуглаанындан, санаашкыннарның шын кылбаалындан, колонкаларның шын эвес айтырындан, дамдылап төктүрүлден үнүп кээр ужурлуг дудагдал канчап баар дээр силер? Оларның дыгыйын шын эвес санааның ачызы-биле дуглап турар-дыр. Ол дээрге кывар-чаар материалдарының учёдунда күрүне ажыл-агый чорудуунга дүүшпес практикадыр. Ону чер болгаш сокса дыр үе келген.

Бии-Хем райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелели, совхозтарның дирекциялары, инженер-техниктиг албаннары нефть продуктуларының баазаларының ажылын экижидер талазы-биле боттуг хемчеглерни албайн турарын айтыр херек. Хемчээр херекселдерни өй-өйлеп күрүне стандартының негелдезин ёзугаар хыналдага киирерин совхозтарның удуртукчулары сагывайн турар. Ол районнуң нефтебаазаларда херекселдери, оон аңгыда автомашиналарның спидометрлери, кывар чүүл кудар автоцистерналар, сүт кудар цистерналар каш чыл улаштыр хынаттынмаан.

Республиканың Сельхозтехкүркомунуң бүдүрүлгелериниң кылган турар ужурлуг ажылдары база куду деңнелде. Олар совхозтарның нефть дериг-херекселдериниң техниктиг ажаалдазын чорудуп, хандырылгазын харылаар ужурлуг. Совхозтарның чагыглары чылдан чылче күүсеттинмейн келген.

Бии-Хем районнуң кодээ ажыл-агый эргелели, совхозтарның дирекциялары нефтебаазаларда байдалды дарый эдер талазы-биле хемчеглерни алыр, чогуур түңнелдерни үндүрер боор деп идегээр апаар. Кодээ ажыл-агый министерствозу база бо талазы-биле ажылдарны улам күштелдирип, кывар-чаар материалдарының шын чарыгдалының, камналгазының айтырыынче кичээнгейни углаар боор.

С. ШАПХОЕВ,
Тываның күртеххайгаарал лабораториязының улуг инженери.

Республиканың ниити билиг школаларының бөлүк башкыларынга «Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы» хүндүлүг атты тыпсар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезинге ачы-хавыяазы дээш «Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы» деп хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Лилия Николаевна Деменская—Кызыл хоорайның № 4 ортумак школазының директору.

Бичии-Уруг Очур-ооловна Кыргыс—Эрзин районнуң Нарын ортумак школазының башкызы.

Александра Михайловна Леонова — Кызыл хоорайның № 1 ортумак школазының директору.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың октябрь 1.

...Даштыкыдан сөөлгү медээлер....

СОФИЯ. Улуг Октябрьның 65 чыл болгаш ССРЭ-ниң 60 чыл болурунга тураскааткан Совет культура хүннери Болгарияга ССРЭ-ниң уран чүүлдер мастерлериниң улуг концерти-биле эгелээн. Аңаа БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү Ц. Дагойчева, а ол ышкаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичевке баштаткан совет делегация олурушкан.

Найысылалда культураның улусчу ордузунга П. Н. Демичев болгар чогаадыкчы интеллигенцияның төлээлекчилери-биле ужурашкаш, ССРЭ-ниң улустарының хөй националдыг культуразының хөгжүлдезиниң дугайын чугаалап берген.

УЛАН-БАТОР. Бо чылдың планныг даалгаларын хуусаадан эрте күүседири дээш социалистиг чарышка Улан-Баторнуң демир оруунда «Найырамдал-Дружба» дээр интернационалчы коллективтер мурнап чорук турар. Совет болгаш моол ажылчыннар демниг ажылы-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин чедип ап, мурнакчы дуржулгалары-биле солчуп турар. Интернационалчы бригадаларны тургусканы транспортчуларның чогаадыкчы, тывынгыр идепкейин бедиткен. Бо чылын «Найырамдал-Дружба» бригадаларының кежигүннериниң киирген чаартыкчы саналдарының ачызында күрүнеге 25 муң төгерик камналганы берген.

БЕРЛИН. Немец күрүне библиотеказында ажыттынган делгелгени «ССРЭ-ниң 1980—1981 чылдарда эң-не чараш номнары» деп ат-биле ажыткан. ССРЭ-ниң В. И. Ленин аттыг Күрүне библиотеказы ГДР-ниң найысылалынга коргүзери-биле чүс ажыг аттыг номнарын мында делгеп салган.

ДЖАКАРТА. Риау можуда «Калтекс пасифик Индонезия» дээр нефть казып тывар компанияда ажылдап турар индонези ажылчыннарның демисели тиилелге-биле доозулган. АКШ-тың капиталының холунда турар ол компанияның баштаар чери барык дөрт ай иштинде үргүлчүлээн чугаалажыышкыннарның сөөнда нефтичилерниң профэвилелиниң шыныг негелдезинге дужуп бергеш, ажыл төлевирин улгаттырарын болгаш ажылдаар байдалды экижидерин көрген коллективтиг күш-ажылчы керээни чарар ужурга таварышкан.

НЬЮ-ЙОРК. «Израиль шериглериниң Ливанга кылганы араатанзыг үүлгедиишкини дээш Каттышкан Штаттар дорту-биле харылаар ужурлуг». «Дайынга удур улустуң мобилизациязы» дээр америк хөй-ниити организациязының медеглелинде ынчаар айыткан. Тайбың ливаннарны болгаш палестиннерни өжеелекчилерниң өлүрүп турган танкыларында, реактивтиг самолёттарында, бомбаларында «АКШ-ка кылган» деп бижээн таңмалар бар.

ПЕКИН. КУР-нуң солунналарының дыңнадып турарын ёзугаар алырга, КУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар Пекинниң, Тяньцзиньниң, Шанхайның болгаш чурттуң өске-даа элээн хөй үлетпүр төптериниң бүдүрүлгелеринге черлерин чаартырының пламнарын тургускан. Улуг кичээнгейни кол болгаш дузалал-даа бүдүрүлгелерни чаартырынче, ол ышкаш үлетпүрге эргежок чүгула болгаш чедишпейн турар продукцияны ажылдап кылып турар эртемниичилелдиң албан черлериң эде тургузарынче угландырар дээн. Олар дээрге, хамыктың мурнунда, машина тудуушкунунуң, транспорттуң, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң дериг-херекселдери-дир.

(СЭТА).

Көдээниң чурттакчыларынга ачы-дуза

Аъш-чем программазын күүседири дээрге көдээниң социал тургузуун чаартып тургузары, болгаш сайзырадыры-биле тудуш холбаалыг. Аъш-чем программазы он чылдарда амыдырал хандырылга ачы-дузазын чедирериниң хемчээлин 2 катап улгаттырарын, чоннуң хүлээп алырының культуразын, хандырарының шынарын экижидерин, совхозтарга амыдырал хандырылганың бүгү хевирлеринге чагыгның санын көвүдедирин айыткан.

Бистиң республикада көдээ черлерде амыдырал хандырылгазының комплекстиг хүлээп алыр пунктуларының калбак четкизи тургустунган. Ындыг пунктулар барык бүгү совхозтарның төп суурларында база улуг салбырларында тургустунган. Сөөлгү беш чылдарда көдээниң комплекстиг хүлээп алыр пунктулары 45 комплект технологтуг дериг-херекселдерни алган.

Амыдырал хандырылга министерствозу көдээге бедик мергежилдиг кадрларны белеткээринче, оларның тускай мергежилин бедидеринче улуг кичээнгейни салып турар. Чүгле бо чылын 75 кижи чаа мергежилди чедип алган, 62 ажылчын, 8 удуртур ажылдакчы боттарының мергежилин бедиткеннер. Министерствонуң өөредилге-бүдүрүлге комбинадынга көдээде чагыг хүлээп алыкчылары боттарының мергежилин бедидип ап турарлар.

Ап чоруткан организас-техниктиг хемчеглер көдээге амыдырал хандырылганың ачы-дуза чедирериниң хемчээлин көвүдедирин чедип алырын хандырган. Эрткен чылдың бо үезиниң деңнели-биле алырга, ол көргүзүгнүң хемчээли бо чылын 840 муң ажыг рубльге өскен. Эң ылаңгыя идик даараар, телерадио аппаратуралары септээр, баш таарар, хеп чуур талазы-биле ачы-дуза көргүзүглериниң хевирлери чон ортузунда улуг негелде-херегледиг болуп турар.

Ынчалзажок көдээге амыдырал хандырылга ачы-дуза чедирериниң өзүлдезиниң хемчээли моон-даа бедик болурунуң бүгү аргазы республикада бар. Көдээде комплекстиг хүлээп алыр пунктуларның бүгү бар арга-курлавырлары бүрүн ажыглаттынмайн турар. Бир эвес РСФСР-де бир комплекстиг хүлээп алыр пункт чылда чонга 16 муң рубльдиң ачы-дузазын көргүзүп турар болза, ол көргүзүг Тывада 9 муң рубль болуп турар. Көдээде ачы-дуза чедирериниң чаа хевирлери оожум нептереп турар. Комплекстиг хүлээп алыр пунктуларның ажылдаар шактары чоннуң хостуг шактарынга таарыштыр чогумчалыг кылдыр тургустунмайн турар. Кежээки шактарда болгаш дыштаныр хүннерде КХП-лерниң ажылдаары ам-даа эки калбарбаан.

Чоннуң хүлээп алырының культуразы, хандырылганың шынары ам-даа чавыс. Чамдык чагыкчылар көдээ черлерге кылган чагыгларының күүсеттингениниң шынары чавыс болганындан ону четкир, эки шынарлыг кылдырып алыры-биле Кызылче чоруур ужурга таваржып турар. Телерадио аппаратураның, соодукчуларның, хеп машиналарының септеттингениниң, фото-чуруктуң шынары куду, хуусаазын сагывас болур чоруктар бар. Амыдырал хандырылга министерствозунуң тудуг участогунуң кылган стол, сандайлары шынар чок дугайында хомудалдар, чагаалар республиканың үстүкү албан черлеринге кээп турар.

Бо четпестерни эдери — Тываның амыдырал хандырылга ажылдакчыларының кол сорулгазы. Мону эде кылырынга бүгү аргалар бар. Амыдырал хандырылга шугумунда специализация доозулган. Ооң ачызында көдээ чурттакчылар амыдырал хандырылганың ачы-дузазын хоорай чурттакчылары-биле бир дөмей ап турар апарган. Каттыжыышкыннар аразында чонга хары угда янзы-бүрү ачы-дуза көргүзериниң таарымчалыг арга-дуржулгазы бар апарган. Көдээде хүлээп алыр комплекстиг пунктуларже, хову бригадаларынче, хойжу бригадаларже, сүт-бараан фермаларынче комплекстиг бригадалар доктаамал үнүп турар. Ында парикмахер, фотограф, идик кылыр мастер, хеп быжыкчызы болгаш өске-даа амыдырал хандырылганың тускай мергежилдиг ажылдакчылары бар. Бо ажыл Кызыл, Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарда эки тургустунган.

Чонга амыдырал хандырылганың ачы-дузазын чедирериниң айтырыын чүгле амыдырал хандырылга ажылдакчылары бүрүнү-биле шиитпирлээри берге дээрзи билдингир. Ынчангаш көдээниң комплекстиг социал чаартылгазын боттандырарынга көдээ Советтерниң күүскомнары, совхозтарның удуртукчулары база олардан биче эвес сонуургалдыг болур ужурлуг. Бии-Хем, Каа-Хем районнарда комплекстиг хүлээп алыышкын пунктулары чылда чонга он ажыг муң рубльдиң ачы-дузазын чедирип турар, ол республиканың ортумак көргүзүүнден элээн хөй. Бо районнарда КХП-лер таарымчалыг оран-сава-биле хандыртынган. Совхозтар оларның ажылынга дузалажып, машинаны херек үезинде бызыглап, ажылдакчыларны чурттаар бажың-биле хандырып турар. Бо районнарда амыдырал хандырылганың айтырыглары районкүүскомнарның, көдээ Советтерниң күүскомнарының доктаамал контролюнда турар.

Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем районнарның амыдырал хандырылга ажылдакчылары үстүнде айытканы дег деткимчени албайн турар. Бо районнарда комплекстиг хүлээп алыышкын пунктулары ажылдаарынга таарымча чок, биче бажыңнарда тургустунган. Харын-даа чамдык хүлээп алыкчылар боттарының чурттаар бажыңында ажылдап турар. Көдээ Советтерниң күүскомнары Аъш-чем программазынга хамаарышкан көдээниң комплекстиг социал чаартылгазынче онза кичээнгейни салып, оларга боттуг дузаны совхозтар удуртукчулары-биле кады көргүзери бөгүнгү чугула сорулгаларының бирээзи.

Советтерниң талазындан ындыг сагыш салыышкын специализастаттынган каттыжыышкыннарның харысалгазын кудулатпас ужурлуг. Олар районда чоннуң хүн бүрү негелделерин билген турар болгаш оларга амыдырал хандырылганың ачы-дузазын чогуур ей-шаанда, хөй янзы хевирге бедик деңнелдиг, эки шынарлыг көргүзер дээш ажылдаары чугула. Аъш-чем программазын күүседир дээш социалистиг чарыш калбарган амгы үеде көдээге амыдырал хандырылганың айтырыынче кичээнгейни салыры Министерствонуң, каттыжыышкыннарның болгаш районнарда бүдүрүлге эргелелдериниң ажыл-чорудулгазынга чугула черге турар апаар.

В. ЧИМДАН,
республиканың чоннуң амыдырал хандырылга министриниң оралакчызы.

Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга эргелелинде дааранылга цехиниң коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын хуусаадан эрте күүседир база ССРЭ-ниң 60 чыл оюн толептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш шудургу ажылдап турар.

Анай Монгуш ук цехте дөрт чыл ажыг үеде ажылдап, кызымак чоруу-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алганнарның бирээзи.

ЧУРУКТА: даараныкчы А. Монгуш.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

АЖЫК ЧАГАА КЕЖЭЭЗИ

Ону «Ак-Туруг» совхозта Культура бажыңынга эрттирген. СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары К. А. Масның-оол кежээни айыткаш, районнуң болгаш «Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң 60 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле биче эвес ажылды кылып турарын чугаалаан.

Ооң дараазында ажык чагаа кежээзинге чыылган чон районнуң удуртур ажылдакчыларының чугаазын дыңнааннар. Олар чоннуң сонуургаан элээн хөй айтырыгларынга тодаргай харыыны берген. Чижээ, автотранспорт бүдүрүлгезиниң начальниги Н. В. Андрющенко автобус аргыжылгазының дугайында чүве чугаалааш, ында чамдык четпестерни эдер талазы-биле хемчег алырын хүлээнген. Районнуң харылзаа белдириниң начальниги В. Н. Богайчук Ак-Туруг суурга радио дамчыдылгазында четпестерни дарый чайладырын чугаалаан.

Районнуң кижи эмнелгезиниң улуг эмчизиниң оралакчызы В. Н. Данчалов, районкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң начальнигиниң оралакчызы В. Ш. Саая, районо эргелекчизи Б. С. Камбаа, Ак-Туруг көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы Н. К. Санчы, өске-даа эштер чоннуң сонуургаан айтырыгларынга харыыны бергеннер.

Чурттакчы чон ол кежээге хөй чыглып, ажык сонуургаан болгаш чугула чүүлдерни билип алганнар.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

КӨДЭЭДЕ УЛУГ КҮШ

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

Бистиң районнуң комсомол организациялары, комсомолчу-аныяктар коллективтери СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш идепкейлиг-биле туржуп, социалистиг чарышты калбартып турар. Аъш-чем программазын боттандырары-биле холбашкан чугула ажыл-херекке комсомолчу бүрүзүн хаара тудуп, олар бүдүрүлгениң ажыктыг болгаш ажылдың шынары, бедик эчис түңнелдерни чедип алган турзун дээш парторганизацияларның удуртулгазы-биле комсомол организациялары боттарының ажылын идепкейжидип турар.

Аныяк кижиниң амыдыралчы идепкейлиг туруштарын чаңчыктырып кижизидериниң, ооң инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун көдүрериниң янзы-бүрү аргаларын база хевирлерин комсомол организациялары ажыглап турар. Оларның иштинде бир кол черни — аныяктарның күш-ажылчы кижизидилгези ээлээн. Улус ажылының янзы-бүрү адырларынга аныяктарны хаара тудар болгаш оларны көдээге турумчудар талазы-биле ажылды кичээнгейниң төвүнде тургускан. Ылаңгыя комсомолчу-аныяктар коллективтерин органиастап тургузар, быжыглаан ажыл чугула ужур-дузалыг болуп турар. Комсомолчу-аныяктар коллективтери ёзулуг сырый каттышкан, дайынчы арга-шиизээлиг, боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкиниг күүсеткен турзун дээш комсомол организациялары органиакчы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылды калбартып келген.

Амгы үеде районда комсомолчу-аныяктарның хойжу 5, хову-тракторнуң 8 бригадалары, 8 СБФ-лери, чонга ачы-дуза чедирериниң 3, автотранспортта, мал семиртир черде бир-бир аныяктар бригадалары бар. Районнуң бүгү малчыннарының иштинде үш чүс хире аныяктар бар. Чүгле совхозтарның комсомол организацияларының учётунда 1600 ажыг комсомолчу хаара туттунган, районнуң бүгү ажылчыннарының 36,5 хуузу комсомолчулар. Бо дээрге улуг күш болуп турар. Ынчангаш бүдүрүлгеге комсомолчуларның, аныяктарның авангардчы чоруун бедидери хүннүң чугула айтырыы болуп турар.

«Мал ажылы — көдээде шалыпчы фронт!» деп СЭКП-ниң XXVI база ВЛКСМ-ниң XIX съездилериниң кыйгызын амыдыралга боттандырбышаан, районнуң комсомол организациязы аныяктарны мал-ажылынче хаара тударын сөөлгү үеде элээн идепкейжиткен. Чылдың-на малдың массалыг оолдаашкынының үезинде комсомолчу путёвка-биле 800 хире аныяктарны сакман ажылынче чорудуп турар. Аъш-чем программазын боттандырарынга оларның киирген үлүү биче эвес. «Алдан-Маадыр» совхозтуң Чечектигде, Оргу-Шөлде, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Улуг-Ховуда комсомолчу-аныяктар бригадалары төрүүр чүс хойдан бо чылын 106, 105, 103 хураганны камгалап алгаш, республикада аныяктарның хойжу бригадаларының аразында социалистиг чарышка бирги, ийиги, үшкү черлерни ээлээн. Ол ышкаш «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн, «Искра» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермалары эки көргүзүглерни чедип ап, аныяктарның бүдүрүлгечи идепкейин бедиткен. Ол комсомолчу-аныяктар коллективтериниң бир кол сорулгазы — аныяктарны дагдынып алгаш, күш-ажылга өөредир ажылды доктаамал контрольга алганы. Ук коллективтерге ажылдап кирген аныяк кижилер күш-ажылчы баштайгы базымнарындан-на хоочуннардан өөренип, оларның дузазы-биле бүдүрүлгеге арга-дуржулганы чедип ап турар. Комсомолчу-аныяктар коллективтеринде бүдүрүлге мурнакчыларының саны өскен. Чижээ, аныяк хойжулар «Искра» совхозта Валерий Ховалыг 120, «Чыраа-Бажы» совхозта Зоя Дары-Сюрюн 115 хураганны чүс хойдан-на камгалап ап, бир хойга опаштыр тус-тусда 2,8 кг болгаш 3 кг дүктү кыргаан болгаш районда эң эки көргүзүглүг малчыннарның одуруунда кирген. Ол ышкаш аныяк саанчылар «Искрада» Малина Монгуш, Арина Иргит, «Чыраа-Бажы» совхозта Марина Донгак, «Алдан-Маадыр» совхозта Алефтина Ондар, Карл Маркс аттыг совхозта чылгычы Чечек-оол Ондар, «Сүт-Хөлде» чолаачы Сергей Лопсаң, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта тракторист Ортун Долаан оларның кижи бүрүзү бүгү талазы-биле төлептиг аныяк мурнакчылар.

«Сүт-Хөл», «Октябрь 30 чылы», «Хөндергей» совхозтарның комсомол организациялары аныяктарны көдээге турумчудар, комсомолчу-аныяктар коллективтерин тургузар талазы-биле ажылды четче чорудуп келгенин чугаалаза чогуур. Амыдыралдан алгаш көөрге, ажыл-херекти эки шиңгээдип албаан, күш-ажылчы коллективке эки ижигип чаңчыкпаан аныяк кижилер күш-ажылдың корум-чурумун үрей бээр азы ажылдан үнгеш чоруптар чоруктар бар. Мергежилди дүрген шиңгээдип алырынга, бодунуң коллективиниң ёзулуг ээзи мен деп кайгамчык эки мөзү-шынарны сиңирип алырынга дузалаар күш чогум-на комсомолчу-аныяктар коллективтери, ында дагдыныкчылар, хоочун ажыл-ишчилер болур.

Районда көдээ ажыл-агыйның специалистериниң 63-ү аныяктар, 600 ажыг башкыларның 169-зу комсомолчу, 300 ажыг эмчилерниң чартык кезии комсомолчу-аныяктар болуп турар. Олар көдээниң ажыл-херээнге идепкейлиг киржип турар улуг күш. Оларның хөй кезии чон ортузунга политмассалыг ажылдар чорударынга чер-черде партия база комсомол организацияларының даяныр активчилери — пропагандистер, агитаторлар, комсомол эге организацияларының секретарлары болгаш бюро кежигүннери.

Бисте шиитпирлээр чогуур айтырыглар хөй. Комсомол райкому, эге организациялар аныяк башкылар, эмчилер болгаш көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери-биле ажылды ам-даа четпес тургускан. Ынчангаш комсомол райкомунуң чанынга аныяк башкыларның, эмчилерниң база көдээ ажыл-агыйның специалистериниң чөвүлелдерин тургузуп, оларның слёттарын, ужуражылгаларын организастап эрттирери чугула болуп турар.

А. САТ,
ВЛКСМ Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

МЕРГЕЖИЛИ — МЕХАНИЗАТОР

Михаилдиң адазы Эрекей Салчактың ажыл-амыдыралы мал, чер-биле холбашкан. Ынчангаш ооң оглу Михаил Салчак бодунуң амыдыралын чер-биле холбаштырып, механизатор мергежилди шилип алганы таварылга эвес.

Михаил кезек оол, кыс өөрү-биле кады Балгазынның көдээ профтехучилищезин 1968 чылда дооскаш, тракторизтиң шынзылгазын холга алган. Күш-ажылче эге базымын ол «Тиилелге» совхозка эгелээн.

Күш-ажылчы намдарының анаа эгелээнинге ол чоргаарланыр. Кур-Черниң хоочун механизаторлары Василий Янчат, Доржу Дандар оларның бригадалары-биле кожа ажылдап, олардан хөй-ле чүүлдерни өөренип ап турганы анаа ажыктыг болган. Удаваанда Василий Оюнович аныяк оолду бодунуң бригадазынга кирип алган. Тараажының бүлгүнүг ижинге дадыгыышкын ооң эгелээн. Арга-дуржулгазы улуг эш-өөрүнден ажылдын чажыдын шиңгээдип ап, оларның бүзүрелин чедип алган. Күш-ажылчы намдарга чылдар немешкен тудум, ажылын ол кончуг эки билир апарган болгаш совхозтуң мурнакчы механизаторларының аразынче кирген.

Механизаторлап эгелээниниң он дугаар чылында совхозтуң коммунистери ону боттарының одуруунга хүлээп алган. Коммунистиң бедик ады ооң харысалгазын улам бедиткен.

Михаил Эрекеевич Салчак — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады. Депутаттың ажылы хөй талалыг. Михаил Эрекеевич ону ак сеткилдии-биле күүседип чоруур. Ылаңгыя чаңгыс чер-чурттугларының берген чагыгларын ол багай эвес күүседип келген. Соңгукчуларның чагыын ёзугаар Кур-Чер суурнуң Степная, Мир, Рабочая кудумчуларынга кудуктарны казып кылган болгаш ол-ла кудумчуларны сай топ дескилээн. Суурда эрги чунар-бажыңны чаа чунар бажың-биле солуур айтырыг шиитпирлеттинер. Совхоз төвүн чаагайжыдып, аштап арыглаар талазы-биле база кескү ажылдар кылдынып турар.

Чедерниң ховуларында он дөрт чыл иштинде чоннуң тараазын тарып, өстүрүп келген механизаторларга черни эң не үнелиг, эргим. Хлеб дег үнелиг чүве кайда боор. Шак ону тарып өстүреринге дөрт киржип турарынга ол чоргаарланыр.

Д. ЧЫМБА.

Кызыл район.

«ШЫНГА» ХАРЫЫЛАР

Бо чылдың сентябрь 1-де № 191 солунга М. Монгуштуң «Хемчеглерни алза», сентябрь 5-те № 203-те Н. Дамдынның «Четпестер-ле хөй» деп эгелиг шүгүмчүлелдиг материалдары парлаттынган. Ол материалдарга хамаарыштыр Улус депутаттарының Өвүр район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазының көдээ ажыл-агый талазы-биле оралакчызы С. Достайның редакцияга харыыдааны болза:

Авторларның солунга парлаттынган материалдарында шүгүмчүлелдер шын болуп бадыткаттынган. Ук четпестерни чайладыры-биле «Кызыл тук» совхозтуң Ак-Чыраада механизастаттынган бригадазының бүгү кежигүннериниң хуралын кылгаш, бригада төвүнүң даштыкы аштаалгазын кылып, чер-черде чыдып турар демир-дести болгаш урелген көдээ ажыл-агый машиналарының кезектерин чаңгыс черге бөлүп чурумчуткан.

Ында ажылдап турар тракторларны болгаш кожуг машиналарын артык кезектер-биле Сельхозтехкүркомнуң Кызылда районнар аразының каттыжыышкыны тускай төлээн болгаш совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары хандырып турар.

Торгалыг — Ак-Чыраа аразының оруун экижидер талазы-биле Өвүр район Совединиң сессиязынга чугаалашкан. Ол талазы-биле хемчеглер алдынып турар.

«Торгалыг» совхозтуң Успа-Нур девискээринде сиген бригадаларының ажылында четпестерниң дугайында СЭКП райкомунуң бюрозунга сайгарып чугаалашкан болгаш ол талазы-биле шыңгыы хемчеглер алдынган.

Автомашиналыг, каңнаар херекселдиг кижини, артык кезектер-биле хандырары-биле быжыглаан ажылдап турар.

Көскү агитация бригада төвүнде кылып астынган. Социалистиг чарыштың түңнелин 5 хонуктап үндүрүп, мурнакчыларга вымпелдерни, акша шаңналын тыпсып турар. Лекция, беседаларны график ёзугаар номчуп турарын органиастаан.

Кайы-даа совхозтарның бригадаларында көжер кино доктаамал үнүп турар.

100 тоннаны

Улуг-Хем районнуң ыяш ажыл-агыйының үш салбырының аразында ииниң малынга чем белеткели дээш социалистиг чарыш калбарган турган. Районнуң ыяш ажыл-агыйының Арыг-Үзүү салбыры 100 тонна сиген белеткээш, бирги черни алган.

Салбыр белеткээн сигенин районда «ҮТКА 25 чылы» база «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарга дужааган. Мал чеминиң белеткелинге лесниктер Н. Анганзаров, Х. Дамба, Б. Чамыян олар идепкейлиг ажылдааннар.

К. КОМБУ.

ПЛАН-ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЖЫЛДАП КЫЛЗА-ДАА...

Бистиң республикада база бир улуг бүдүрүлгелерниң бирээзи — «Тыва даг-дүгү» комбинат сөөлгү ийи чылда күрүне мурнунга планныг даалгаларын чедир күүсетпейн келген. Бо үениң дургузунда комбинаттың хожудаашкындан уштунарынга дузалажыр дээш каш-даа комиссия чораан. Бо чылдың июль айда «Тыва даг-дүгү» комбинатка партия обкомунуң ажылдакчыларындан, «Главасбестиң» специалистеринден тургустунган комиссия база чораан болгаш хожудаашкындан уштунар талазы-биле тодаргай санал-оналдарны киирип, план-хемчеглерни ажылдап кылган.

Бо эрткен үениң дургузунда комбинаттың дирекциязы, парткому, профэвилел болгаш комсомол комитеттери ажылда бар четпестерни чайладып, күрүне мурнунга планныг даалгаларын чедир күүседир дээш кандыг хемчеглерни ап чорутканыл, көрээлиңер.

Комбинаттың партkomунуң (секретары В. Х. Сүге-Маадыр) тургускан планын ёзугаар партия организацияларының ажык хуралдарынга үстүнде адааныыс комиссияның боттуг саналдарын бүдүрүлгеге кандыг арга-биле дарый боттандырарын чугаалажып көрген болгаш цех бүрүзү хожудаашкындан уштунарының план-хемчеглерин ажылдап кылган. База-ла парткомнуң планы-биле комбинаттың удуртукчулары, кол специалистери, цехтер, эдилчеглер начальниктери хууда комплекстиг ажыл планнарын тургузуп алган. Комбинаттың парткомунга чамдык удуртукчу ажылдакчылар-биле хууда беседалажыышкыннарны чорудкан. Дагдыныкчыларның болгаш аныяк специалистерниң чөвүлелдериниң составын чаартып, оларның ажыл планын бадылаан. Комбинатта ниитизи-биле 101 бригада, цех, 2500 ажылчын социалистиг чарышта хаара туттунган кылдыр санаттынып турар. Оларның иштинден 68 бригада, эдилчег, 770 ажыг ажылчын чартык чылдың планын күүсеткен.

Дөрту-биле чугаалаарга, комбинаттың дирекциязының, парткомунуң, профэвилел, комсомол комитеттериниң хожудаңгай байдалдан уштунар дээш кылып чорудуп турар ажылдары эвээш эвес. А чогум ол кылып чорудуп турар бүгү ажылдар бүдүрүлгеге планын күүседиринге кайы хире идигни берип турарыл деп чүвени сайгарып көөр болзувусса, байдал дүвүреничиг деп чүве дораан-на билдине бээр. Эреңгей болбазы-биле маңаа дараазында чижектерни киирип көрээлиңер. Эрткен сес айларда комбинаттың коллективи 58650 тонна даг-дүгүн бүдүрер турган, 57488 тоннаны бүдүрүп үндүргеш азы 1162 тонна даг-дүгүн күрүнеге чедир бербээн. Бо-ла үениң дургузунда 16083 муң рубльдиң бараанныг продукциязын сайгарар турган болза, чүгле 14968 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Технологтуг хажыдыышкыннарны кылып, ей-шаанда септелгезин кылбайн келгенинден, дериг-херекселдерниң үрелир, оон уржуундан бүдүрүлгениң хөй шактарда ажыл чок турар чоруу ам-даа эвээжевээн. Сес айларның дургузунда бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң үрелиишкиннерге таварышкаш, 908 шактың дургузунда ажылы үзүктелген, а бөдүүн сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң үрелиишкиннерге таварышкаш үскен шагы 500 четкен, азы ооң бир секциязы дөрт айларның дургузунда анаа-ла ажыл чок турган болуп турар. Экскаваторларның, «БелАЗ-540» автомашиналарның удаа-дараа үрелиишкиннери ажылга улуг шаптараазыннарны таварыштырып турар. Партия обкомунуң ажылдакчыларының, «Главасбестиң», комбинаттың бодунуң специалистериниң кады тургусканы инженер-техниктиг эде дерилгениң планы бар-даа болза, ооң күүселдезин шуушпен боттандырып келген. Комбинаттан янзы-бүрү чылдагааннар-биле ажылчыннарның ажылдан үнер, кирер болгаш сагылгачурум үрээш үндүртүр чоруу кызырылбаан. Чыл эгезинде комбинатка 103 ажылчын, 32 инженер-техниктиг ажылдакчы чедишпес турган болза, ам 304 ажылчын, 40 хире инженер-техниктиг ажылдакчы херек. Ажылчыннарның ажылдан үнер чоруу, ылаңгыя руднинте (директору Г. В. Парамзин), бөдүүн сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар (начальниги В. Ф. Воронков), үүрмектеп-сорттаар комплексте (начальниги В. А. Юсупов) дыка хөй болуп артышаан турда-ла, бо коллективтерниң удуртукчулары мындыг байдалдан уштунар дээш доштиг хемчеглерни албайн турары канчап-даа таарышпас.

Комбинаттың удуртулга аппарады ортумак звенонуң тускай эртемниглеринге чогуур кичээнгейни угландырбайн, оларның мурнунга тодаргай сорулгаларны салбайн, ажылын хүн бүрү контрольдавайн турарындан, бо звенонуң специалистериниң хөй кезии бар арга-мергежилин долузу-биле ажыглап шыдавайн турар. Комбинаттың арыглал фабриказының парткому, профэвилел комитеттери, кол специалистери ортумак звенонуң специалистеринче чогуур кичээнгейни салып, оларның үре-түңнелдиг ажылдаарын чедип алыр дээш доштиг ажылдарны кылып чорудар ужурлуг.

Комбинаттың хожудаашкынныг ажылдап турарының база бир чылдагааны нииити удуртулганың, техниктиг башкарылганың чаңгыс аай системазы чок болуп турарында. Ооң хараазы-биле удуртукчу кадрлар үүрмек ажылдарга хөй үе-шакты чарыгдап, инженер-техниктиг ажылдакчылар чүгле үрелиишкиннер эдеринге өйлежип турар. Комбинаттың ылаңгыя арыглал фабриказының цехтериниң санитарлыг байдалы багай. Үүрмектеп сорттаар комплекстиң, бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң, бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң довуракдоозуну нормада көрдүнгенинден каш катап ажып турар.

Чыл төнчүзүнге чедир элээн хуусаа арткан. «Тыва даг-дүгү» комбинат ам-даа хожудаашкындан уштунмаан. Четпестерни чайладыр талазы-биле комбинаттың дирекциязының, парткомунуң, профэвилел, комсомол комитеттериниң ажылдап кылганы план-хемчеглери-ле хөй. Чогум ол план-хемчеглер бүдүрүлгениң бүгү адырларын хаара тудуп турар тодаргай ажыл планы болуп турар. Ам со... чыл дээрге, бо комплекстиг планны күүседип, хожудаашкындан уштунар дээш бүгү күштү салыры болур.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

АДА-ИЕЗИНИҢ САЛГАКЧЫЗЫ

Намбар-оол Хенче-Караевич, Анайбан Одай-Сюрюновна Монгуштар районда хүндүлүг өг-бүлелерниң бирээзи. Олар 1950 чылдан эгелеп төрээн совхозу «Коммунизмче оруккa» хой малдап ажылдап келгеннер. Оларның кайызының-даа хөрээн орден-хавыяалар каастап чоруур.

Намбар-оол Хенче-Караевичини Ленин, Октябрь революциязының орденнери болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш», Ленинчи юбилейниң медальдары-биле, өгнүң херээжен ээзи Анайбан Одай-Сурүновнаны Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени, «Күш-ажылчы шылгарал дээш», Ленинчи юбилейлиг медальдары-биле шаңнааны анаа эвес. Олар кайызы-даа күш-ажылдың хоочуннары. Хөй удаа социалистиг чарыштың тиилекчилери деп хөрек демдектери-биле шаңнадып келгеннер.

Мал ажылынга оларның арга-дуржулгазы улуг. Олар бирги класстың малчыннары. Намбар-оол Хенче-Караевич Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны хүндүлүг аттың эдилекчизи.

Амгы үеде олар пенсионерлер-даа болза, улуг уруу Күнзенмааның кодаңында дузалакчы кадарчылары болуп ажылдап турарлар.

Күнзенмаа школага өөренип чораш, кышкы-даа, чайгы-даа дыштаныгазында ада-иезинге дузалажып, хой кадарып, оларның ажылының арга-дуржулгазын шиңгээдип ап, ада-иезиниң соон салгач малчын болуруп 10 классты доозуп тура-ла шуут шиитпирлеп алган. Баштайгы чылында ада-иезиниң аалынга сакманчылап кыштаан.

Ол чылын ооң ада-иези төрүүр 100 хойга онаапштыр 115 хураганны камгалап алгаш, районда хойжулар ортузунга органиастаан социалистиг чарышка тиилекчи болуп, харын республиканың мурнакчы хойжуларының бирээзи болган. Ынчаарда Күнзенмаа 240 хураганны онча-менди доруктуруп өстүрген. Ол ажылга ооң үлүг-хуузу улуг болган.

Дараазында чылдың күзүнүнде Күнзенмааны совхоз директору конторага келдирткеш, ону Кызылдың көдээ ажыл-агый техникумунда бригадирлер курузунга өөренирин сүмелээрге, ол чөпшээрешкен болгаш ону ада-иези база деткээн.

Курсту доосказ хойжу бригадаларның бригадиринге ажылдап, ол ажылдарны экижиткен.

Ада-иези назылап кырааш, пенсиялап үнери-биле оларның кадарып турган хоюн малдаары-биле бодунуң сеткилин илередип, совхозтуң дирекциязынга болгаш парткомга билдириишкинин киирген. Ооң күзелин ёзугаар ол кодан хойну хүлээп ап, ам бо хүннерге чедир эки түңнелдерлиг ажылдап турар.

1980 чыл. Бир дугаар төрүүр дунгуш хойдан 100 башка онаапштыр 90 хураганны, бир хойдан 1,8 кг дүк кыргып ап, болунга алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Он бирги беш чылдың ийиги чылында төрүүр 100 хойга онаапштыр 102 хураганны, бир баштан 2 кг дүктү кыргып ап, районда хойжулар аразында органиастаан социалистиг чарышка тиилекчи болуп, район чемпиону деп атты чаалап алган.

Ооң күш-ажылын, хөй-ниитичи чоруун үнелеп көргеш, чону көдээ Советтиң депутадынга соңгуп алган. Ол хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип чоруур.

Күнзенмаа Намбар-ооловна чазаглап көжериниң мурнунда кыштааның септелгезин кылып, кыжын хөй суггарарда сүт кудар доскаарын кажаалап чылыглап алган. 15 тонна оденти белген.

Чайын Улаатай бажыңда Тестиг-Кара деп черге хоюн семиртип чайлаан. Хойларының күш-деңгилдези семис шыырап. Амгы үеде Улаатай аксында күзеглеп турар.

Ниитиниң малын хүр-менди кыш ажырар сорулга-биле бо чылын 21 тонна сигенни белеткеп, кыштаанга сөөртүп чедиргеш, сарааттаан.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары-биле он бирги беш чылдың 3-кү чылында бодунга бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Төрүүр 100 хойга онаапштыр 105 хураганны, бир хойдан 2,1 кг дүктү кыргып алырын, 20 тонна сигенни болдунун кужу-биле белеткээр, 15 тонна оденти болун ап, кыштааның септелгезин бүрүнү-биле 1983 чылдың сентябрь 15-те доозарын хүлээнгеш, совхозта мурнакчы хойжу Биче-оол Сарыгларны социалистиг чарышка кыйгырган.

К. МОНГУШ.

Өвүр район.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга үр чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң омунээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Анна Ивановна **Антропова** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң улуг сестразы.

Виктор Александрович **Арсентьев** — хооркүүскомнуң иштики херектер килдизиниң чанында таңныыл чериниң салбыр командири.

Артём Сюрюнтеевич **Борбак-оол** — пенсионер.

Татьяна Петровна **Боргоякова** — Тываның сүт комбинадының ажылчыны.

Алексей Николаевич **Бочаров** — Кызылдың шинчилел-ажыглал бүдүрүлгезиниң бульдозеризи.

Фаина Михайловна **Бычкова** — «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының хандырылга талазы-биле инженери.

Зоя Емельяновна **Ворончихина** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң эмчи сестразы.

Валентина Михайловна **Гавриченко** — Кызылдың харылзаа белдириниң почта харылзаазының операторy.

Яков Лазаревич **Горбунов** — пенсионер.

Фаина Степановна **Дамба** — СЭКП обкомунуң маляры.

Дмитрий Николаевич **Демченко** — республиканың автомотохандыкшылдыглар ниитилелиниң бүдүрүлге өөредилгезиниң мастери.

Людмила Ксаверьевна **Домбровская** — «Тыва кедээ тудуг» трестиң автобаазазының кол бухгалтериниң оралакчызы.

Оюн Балчировна **Ендан** — хоорküүскомнуң иштики херектер килдизиниң чанында таңныыл килдизиниң контролёру.

Евгений Афанасьевич **Ерохин** — Кызылдың шинчилел-ажыглал бүдүрүлгезиниң гидромониторжугу.

Валентина Петровна **Забродина** — Күш-ажыл талазы-биле куркомитеттиң улуг бухгалтери.

Наталья Андреевна **Загвоздкина** — пенсионер.

Тамара Васильевна **Иванова** — «Ремсельбурвод» трестиң тускайжыттынган КМК-зының экономизи.

Валентина Ивановна **Ивантеева** — № 22 уруглар садының эргелекчизи.

Елена Григорьевна **Казаченко** — хоорküүскомнуң иштики херектер килдизиниң чанында таңныыл килдизиниң контролёру.

Александра Михайловна **Кийкова** — Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинадының станочниказы.

Вера Николаевна **Кононова** — пенсионер.

Александра Николаевна **Колодкина** — республиканың «Ростекстильторг» садыг баазазының склад эргелекчизи.

Ксения Михайловна **Кравченко** — «Родничок» ясли-садтың кижизидикчизи.

Иван Фокеевич **Лоскутов** — «Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының ажылчыны.

Мария Яковлевна **Любкина** — Кызылдың № 2 автобүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Елена Ивановна **Лямина** — Кызылдың чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң орук тудуунуң бот-орулга-чарылгалыг участогунуң ажылчыны.

Александра Степановна **Могильникова** — Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунуң септелге-тудут-монтаж участогунуң склад эргелекчизи.

Валентина Иосифовна **Мыльникова** — пенсионер.

Василий Алексеевич **Оверной** — Кызылдың шинчилел-ажыглал бүдүрүлгезиниң гидромониторжугу.

Валентина Ефимовна **Орлова** — пенсионер.

Сандан-оол Болжаевич **Оюн** — «Кызыл тудуг» эргелелдиң дашчызы.

Александра Григорьевна **Пантюшева** — «Тыва кедээ тудуг» трестиң бүдүрүлге-технологтуг четчелээшкин эргелелиниң ажылчыны.

Мальвина Ивановна **Петрова** — Тываның авиабүдүрүлгезиниң диспетчери.

Вера Петровна **Пихенко** — уруглар бажыңының кижизидикчизи.

Мария Михайловна **Пожидаева** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң кол бухгалтери.

Ольга Алексеевна **Полякова** — столовайлар болгаш рестораннар трезиниң кассири.

Пелагея Семёновна **Портнягина** — республиканың уруглар эмнелгезиниң санитарказы.

Вячеслав Ильич **Рудин** — Тываның сүт комбинадының хандырылга болгаш саарылга килдизиниң начальниги.

Сандан Арыпхоевич **Сандю** — хоорküүскомнуң иштики херектер килдизиниң чанында таңныыл килдизиниң контролёру.

Ефросинья Мартемьяновна **Сидоренко** — Тываның сүт комбинадының ажылчыны.

Анисья Трофимовна **Сидорова** — Кызылдың шинчилел-ажыглал бүдүрүлгезиниң бухгалтери.

Михаил Андреевич **Сидоров** — Кызылдың шинчилел-ажыглал бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Наталья Ионовна **Скобеева** — хоорайның улус өөредилге килдизиниң улуг бухгалтери.

Татьяна Степановна **Смоленцева** — «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының бүдүрүлге-технологтуг четчелээшкин эргелелиниң ажылчыны.

Екатерина Васильевна **Сухова** — автомотохандыкшылдыглар ниитилелиниң республика чөвүлелиниң кол бухгалтери.

Пётр Александрович **Тайдонов** — Кызылдың үлетпүр бараанпар садыгының бызанчызы.

Вера Михайловна **Угрюмова** — республиканың кирпи өөренир болгаш бот-өөредилгелиг ортумак школазының башкызы.

Раиса Карповна **Фирсова** — Тываның сүт комбинадының ажылчыны.

Валентина Макаровна **Хитиева** — Тываның хандырылга-саарылга эргелелиниң ажылчыны.

Владимир Иванович **Шикин** — пенсионер.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Мария Ивановна **Анжиганова** — Ак-Довурактың автотранспорт бүдүрүлгезиниң маляры.

Мария Максимовна **Аткина** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны.

Екатерина Алексеевна **Беляева** — райпо бухгалтери.

Варвара Николаевна **Вагина** — Ак-Довурактың автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Анна Григорьевна **Грицкевич** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны.

Саая Коңзай-оолович **Доржу** — Кызыл-Мажалык суурда пенсионер.

Нина Афанасьевна **Ершова** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны.

Валентина Цыреновна **Ирдынеева** — Кызыл-Мажалык суурда пенсионер.

Архип Михайлович **Кремнев** — Ак-Довурактың оруп-септелге-тудут эргелелиниң токары.

Ольга Тимофеевна **Кирьянова** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чуртталга-коммунал участогунуң шеверлекчизи.

Елизавета Кузьминична **Кобаарь** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың эргелелиниң техажылчыны.

Айдынмаа Хунажыковна **Күжүгет** — Кызыл-Мажалык суурда пенсионер.

Бачылай Кош-Кулакович **Күжүгет** — Кызыл-Мажалык суурда пенсионер.

Лаадай Санчы-Будуповна **Күжүгет** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чуртталга-коммунал участогунуң ажылчыны.

Анна Михайловна **Кулинич** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың хандырылга килдизиниң ажылчыны.

Александра Фёдоровна **Макарова** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизиниң план килдизиниң начальниги.

Иван Ильич **Макеев** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бухгалтери.

Данзы-Белек Херелович **Монгуш** — «Тыва суг тудуг» трестиң № 1 КМК-зының дарганы.

Зинаида Чындыимайевна **Монгуш** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Кожан-оол Кара-оолович **Монгуш** — «Деңн-Терезин» совхозтуң малчыны.

Сенгии Куузумчукович **Монгуш** — Кызыл-Мажалык суурда пенсионер.

Ефросинья Макаровна **Наточий** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизиниң повары.

Владимир Павлович **Непомнящий** — райэмнелгениң дүрген дуза чедирериниң диспетчери.

Кара-кыс Дугур-Сүрүңовна **Ооржак** — «Деңн-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Тас Топтуг-ооловна **Ооржак** — «Деңн-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Эртине Борбак-ооловна **Ооржак** — «Деңн-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Александра Сергеевна **Перова** — райэмнелгениң эмчи сестразы.

Ольга Алексеевна **Прудько** — Ак-Довурактың автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Сайын Намзырайевич **Саая** — «Хемчик» совхозтуң малчыны.

Даваакы Алчиевич **Сарыглар** — Кызыл-Мажалык суурда пенсионер.

Хубискал Монгушевна **Сарыг-оол** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизиниң ажылчыны.

Мичинмаа Хомушкуевна **Серендо** — райэмнелгениң санитарказы.

Саая Чадамбаевна **Серен** — Кызыл-Мажалык суурда пенсионер.

Мария Ивановна **Тарасенко** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың дериглелер септээриниң электрослесары.

Жанна Петровна **Теплякова** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың фабрикада машинизи.

Долуш Салчаковна **Тюндешева** — Кызыл-Мажалыктың № 1 школазының башкызы.

Мария Александровна **Усик** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизиниң садыгжызы.

Кара-кыс Бупповна **Хомушку** — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Комбу Акаевич **Хомушку** — «Хемчик» совхозтуң малчыны.

Хертек Лопсан-Чымбаевна **Хомушку** — Кызыл-Мажалыкта пенсионер.

Чоталмаа Самдановна **Хомушку** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

(Уламчылыг).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОВЕТ САНАЛДАРНЫ ДЕТКИП ТУРАР

Делегей харылзааларын чогумчалыг болдурары, чавырлыышкын, тайбың дээш, чепсегленииишкинниң дүжүрери дээш демисел болза Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының, СЭКП-ниң делегейге ажыл-чорудулгазының өндүр чаагай сорулгалары боop турар. Эш Л. И. Брежневтиң Бакуга байырлал үезинде чугаазын тайылбырлавышаан, даштыкының массалыг информация чепсектери ындыг бодалдарны онзалап илергейлеп турар.

• • •

Ядролуг айыыл-халаптың тамызынче делегейни империалистиг бөлүктериниң киир идиптер деп оралдажып турары амгы байдалдарда совет удуртукчу боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр болгаш бот-боттарынга бузурежиринин политиказын боттандырып чорудары ның амыдыралчы эргежок чугулазын база катап шиитпирлиг-биле айыткан деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну демдеглээн.

Братиславаның «Правда» солуну Л. И. Брежневтиң чугаазын кижи төрелгетениниң мурнунда туруп турар эң чугула айтырыгларга боттут харыыдыр деп адаан. Совет удуртукчунуң Бакуга чугаазында чүгле делегей байдалын ханызы-биле анализтээн эвес, харын-даа боттут, херек кырында чавырлыышкынны чедип алырының тодаргай оруктарын база айыткан.

Индияның неделя санында үнер «Нью Уэйв» солуну И. Ганди-биле чугаалажыышкыннарның түңнелдерин Л. И. Брежневтиң бедик-биле үнелээни Индияны өөртүп турар деп бижээн. Индияның Премьер-Министриниң ССРЭ-ге аяп-чоруу ийи чурттуң аразынга найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларынга чаа чугула үе-чада болган. Дээди деңнелге болган совет-индий чугаалажыышкыннарының түңнелдери чер кырынга тайбыңның херээ дээш, боо-чепсекти эндере бүдүрерин удур демиселге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг боор турар. Индий-совет кады ажылдажылганы улам калбартыр дугайында Москвага чедип алдынган дуржулга империалистиг күрүнелерниң Индияга удур неоколониалистиг чимзенииишкиннерин ойтур шаварынга оон национал экономиказын быжыглаарынга дыка идиглиг болур.

Совет удуртукчунуң Бакуга чугаазының утказы — ССРЭ-ниң даштыкы политиказының кол-ла сорулгазы чаа дайынны баш удур болдурбазы боор турары-дыр деп, Ливанның «Ас-Сафир» солуну бижээн.

Кедергей колониалистиг политиканың дузазы-биле араб чурттарның, Африканың болгаш Латин Американың күрүнелериниң хүрээлеңинге сандараашкынны ханыладырын, Африканың Чаңгыс-эп Организациязының ат-алдарын болгаш салдарын кошкадырын, ону Барыын чүк күрүнелериниң колонизаторжу чүткүлдеринге ажыглаарын оралдажып турар империализмниң кажарлаашкыннарын Л. И. Брежнев сойгалап илереткен деп, «Жорнал ди Ангола» солун бижээн. Совет Эвилели — тайбың кады ажылдажылганы, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарының чаңгыс эвии болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаарының, АЧО, ЛАЭ болгаш өске-даа ындыг организацияларның ат-алдарын база ажыл-чорудулгазының дээштиин бедидериниң идепкейлиг талалакчызы болуп турарын ССРЭ-ниң удуртукчузу база катап бадыткаан.

Тайбың дээш демисел дээрге, ССРЭ-ге бирги чергениң улуг ужур-дузалыг сорулгазы боор турарын Л. И. Брежневтиң Бакуга чугаазы база катап бадыткап көргүскен. Ону чедип алырынче Совет Эвилели бодунуң бактаап тургустунганы баштайгы хүннеринден эгелээш-ле чайгаалдыг чок чүткүп турар деп, Финляндияның парламент депутады Сеппо Тойвайнен чугаалаан. Совет Эвилели делегейге ядролуг халапты баш удур болдурбазы дээш демиселдиң авангарды боор турар. Ол демиселге оон эвилелчилери тайбынга ынакшылдыг бүгү чурттар, бүгү делегейниң хөй миллион улус массалары боор турар. (СЭТА).

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Бөмбүрзек кырынга политиктиг байдалды экижидериниң, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының болгаш делегейде шыңгыы черүлдээлерни шыңныг ёзу-биле шиитпирлээриниң айтырыглары КНО-нуң Кол Ассамблеязының ында уламчылап турар XXXVII сессиязында нииги-политиктиг санал-онал солчуушкунунуң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Тайбыңны болгаш бүгү-ниитиниң айыыл чок чоруун быжыглаарының, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының болгаш боо-чепсекти дүжүрериниң орууңга херек кырында тодаргай базымнарны кылырының чугулазын социалистиг болгаш кала-даа каттышпаан чурттарның төлээлекчилери КНО-нуң ол чыыжының индириндеп демдеглеп турар.

ГДР-ниң даштыкы херектер министри О. Фишер милитаризмниң болгаш дайынның күштеринге шиитпирлиг ойтур шавыышкынны кылырының эргежок чугулазын айыткан. НАТО-нуң шериг бөлүгленииишкининиң чорудуп турары күш дөгээриниң болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам күштелдирериниң политиказы делегейге месилдежииишкиннерни шыңгыырадырын болдурар, улустарның бот-башкарлынар эргелерин каржызы-биле үреэр байдалды тургузуп турар деп, ол демдеглээн. Оон-биле чергелештир оратор Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннарның айыылдыын, Преторияның эрге-чагыргазының агрессчи чоруунуң күштелгенин, империализм күштериниң Кариб бассейниниң чурттарынга бодунуң тура-соруун албадаарынче угланган оралдажыышкыннарын айыткан.

Ядролуг дайынның кыжаныышкынын кошкадырынче угланган болгаш боо-чепсекти дүжүрериниче база тайбыңны быжыглаарынче оруктү ажыдып турар Совет Эвилелиниң саналдарын О. Фишер бедии-биле үнелеп чугаалаан.

Венгрияның даштыкы херектер министри Ф. Пуйя бодунуң чугаазынга ортумак ыракшылдың чаа америк ракеталарын тургузарының дугайында НАТО-нуң шиитпири, СБК-2 керээни күштүг болдурарындан АКШ-тың ойталааны, Барыын чүктүң Польшада болуушкуннарга кара туразында холгаарлаашкыны ышкаш, ындыг болуушкуннарның Европа диипте дүшкүүрлүг чоруктуң күштелиринге сөөлгү чылдарда идиглиг болганын демдеглээн.

Сирия Араб Республиканың даштыкы херектер министри А. Х. Хаддам делегей байдалының дүшкүүрлүг апарганы дээш империализм күштериниң, хамыктың мурнунда Каттышкан Штаттарның буруулуг боор турарын айыткан.

АКШ-тың шериг болгаш политика-даа талазы-биле калбак деткимчезинге даянган Израильдиң агрессиязының түңнелинде Чоокку Чөөн чүкте байдал айыылдыг боор турарын ол демдеглээн. Амгы үениң эң-не күштүг америк боо-чепсээ-биле хандыртынган израиль агрессорлар ливан, палестин болгаш өске-даа араб улустарга өлүм-чидимни болгаш үрегдээшкиннерни таварыштырып турар. Нацияларның делегей ниитилежилгезиниң моон соңгаар кежигүнү болурунга Израильдиң эргезинге хамаарыштыр чигзиниишкинни илергейлээн.

Хөгжүп турар чурттарның төлээлекчилери сессияга капиталистиг чурттарны хаара туткан экономиктиг кризистиң оларга таварыштырар аар уржуктарын узуткаарының айтырыгларынче кол кичээнгейни салып турар.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. СЭТА-ның корр. А. Богатыревтиң болгаш Р. Орестовтуң дамчытканы болза: Ливанның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Ж. Хауи Ливанның патриоттуг күштерин боттарының хүрээлениң сырый каттыштырарынче болгаш израиль агрессияга удур, чурттуң бүгү девискээрлеринден Тель-Авивтиң эжелекчи шериглерин доп-дораан үндүрери дээш демиселди күштелдиреринче кыйгырган.

Ыйда чарлаан медеглелде ооң айытканы болза: «Израильдиң болгаш ооң америк камгалакчыларының Ливанга удур дүүлгединиң болгаш сүлчээзиниң айыылын чурттуң национал-патриотчу күштери тодаргайы-биле билип турар». Чүгле Тель-Авивтиң агрессчи планнарынга шиитпирлиг удурланыышкын, бистиң черивистен эжелекчилерни үндүр ойладыры дээш демисел чурттуң хамаарышпас чорууң, бүрүн эргезин болгаш девискээриниң бүдүн турар чоруун катап тургузуп шыдаар деп, Ж. Хауи онзалап демдеглээн.

Израильдиң политиказы сеек-язы ылгаар чорукка үндезилеттинген болгаш араатаныг күчүлээшкинге база күш ажыглаарынга даянган деп, Ливанның сураглыг политиктиг ажылдакчызы, республиканың президентизи чораан С. Франжье медеглээн. Ындыг политиканы планнаарынга болгаш херек кырында боттандырарынга Каттышкан Штаттар дузалап турар. Ливанга болгаш өске-даа араб күрүнелерге тергидээшкинни чедип алыр сорулга-биле хөй боо-чепсекти Израильге АКШ берип турар.

Ливан эрге-чагыргалар өске-даа араб күрүнелер-биле демнежип алгаш, агрессорнуң Ливандан үнүп чорууруп чедип алырын АКШ-тан негээр ужурлуг деп, С. Франжье медеглээн.

Дерлии түүлгедиишкиннер кылыр чорук Израильдиң эжелекчи шериглериниң туразында аажы-чаңы апарган болгаш олар хамааты чурттакчыларны коргудуп, сүртедиринче, ливан болгаш палестин патриоттарның интервентилерге удурланыышкынын базарынче чүткүп турарлар.

Израиль агрессияның үезинде туттурган чеди муң ажыг ливан болгаш палестин патриоттарның эң-не аар-берге байдалда хоругдаттырып турары дериил корум-чурумнуг Ансар дээр мөөңнээшкин лагеринге хоругдаттырганнарның тура халыышкыны болган. Лагерьниң таңныылдары ол хөделиишкинниң киржикчилерин караул суургаларының кырындан боолааш, он ажыг кижини балыглаан.

Израильдиң эжелеп алган девискээрлеринде араб чурттакчыларның массалыг хөделиишкиннери соксаваан. Иордан хемниң барыын талакы эриинде чыскаалдар элээн каш хүннер улаштыр үргүлчүлеп турар. Оларның киржикчилери израиль шериглериниң өлүрүкчү араатаныг чоруунга удурланыышкынны болгаш килеңнээшкинни шиитпирлиг-биле илергейлеп турар.

СОВЕТ ДЕЛЕГАЦИЯ ЧЕДЕ БЕРГЕН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Европага ядролуг чепсегленииишкиннерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарга киржир ССРЭ-ниң делегациязы Женевада чеде берген. Делегацияның баштыңы Ю. А. Квицинский чеде берген соолунде дараазында медеглелди кылган:

Европага ядролуг чепсегленииишкиннерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарны үргүлчүлээр сорулга-биле ССРЭ-ниң делегациязы Женевада чедип келген. Ол чугаалажыышкыннар сентябрь 30-да эгелээр.

Европага ядролуг чепсегленииишкиннерни кызыгаарлаарынга болгаш кызырарынга хамаарыштыр дугуржулганы чедип алырынга Совет Эвилелиниң туружу чогумчалыг үндезинни берип турар. Европа диипке ядролуг чепсектиң эң-не айыылдыг хевирлериниң төнчү чок көвүдээшкинин соксадырынга эргежок чугула тодаргай хемчеглерни ажылдап кылырын совет тала күзеп турар. Ядролуг халапты болдурбас талазы-биле шиитпирлиг, тодаргай хемчеглерни алырынга идигин бээр дээш ниит күзелин ССРЭ бо чугаалажыышкыннарының баштайгы үе-чадазында-ла бадыткап көргүскен.

Ам хамык ужур Американың Каттышкан Штаттарындан хамааржыр. Ядролуг удур туржуушкуннуң деңнелин чавызадырының сорулгазын чедип алырынга, деңн чоруктуң болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң принцибинге дүүшкен дугуржулганы ажылдап кылырынга база чедип алырынга бодунуң салыышкынын америк тала киирер ужурлуг.

Германияның Федеративтиг Республиказының девискээринге массалыг узуткаашкынның америк ядролуг боо-чепсектерин, бирги ээлчегде ортумак ыраакшылдын ракета-ядролуг чепсээн эккеп тургузар дээн Американың Каттышкан Штаттарының болгаш НАТО-нуң шиитпиринге удурланыышкын Барыын Германияда улам калбарып турар. Чуртта улуг үлетпүр болгаш культура төптерин ядролуг чепсектен хостуг төптер кылдыр чарлаар дугайында шиитпирни чамдык улуг бүдүрүлгелерниң база культура төптериниң чөвүлелдери шиитпир хүлээпкен.

Чурукта: Соңгу Рейн-Вестфалия чериниң кол хоорайынга болган чыскаал. ГФР-ниң девискээринге ортумак ыраакшылдың америк чаа ракета-ядролуг чепсээн тургузар дээн шиитпирге шыңгыы удурланыышкынын чыскаалдың киржикчилери илергейлээн. Дюссельдорфтуң чурттакчылары хоорайны болгаш оон районнарын ядролуг чепсектен хостуг зона кылдыр чарлаары дээш туржуп турар.

А. ГРИГОРЬЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БЕДИК МЕРГЕЖИЛ

СОФИЯ. [illegible]-ның кежигүнү чурттарның [illegible] экскаваторщиктериниң [illegible] маргылдаазының киржикчилери боттарының бедик профессионал мергежилдерин көргүскеннер. «Марица-Восток» дээр үлетпүр-энергетика комплекизинге болган ол маргылдааның программазынга хөмүр-дашты ажык арга-биле казып, тыварынга холбашкан кол-кол ажылдарны киирген турган.

Болгар мастерлер команда болгаш хууда-даа көргүзүглер талазы-биле бирги черни ээлээн. Совет команда ийиги, үшкү черде — Польшаның төлээлекчилери.

СУГНУ ХУМАГАЛАП АЖЫГЛААР

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың «суг шыгжамырлары» барык 17 млрд. кубометр сугну берип турар. Ол дээрге, эвээш эвес-тир. Ынчалза-даа сугга үлетпүрнүң, чуртталга-коммунал ажыл-агыйының херегцели чыл келген тудум-на улам улгадып турар. Ынчангаш бойдустуң ол байлаан камнап турары, таарыштыр ажыглаар чорук республикага улам улуг ужур-дузалыг апарган.

Хем суун үлетпүр бүдүрүлгелерге хөй удаа ажыглааның соонда безин ону чоннуу каттырарынга дагын ажыглап болурун ГДР-ниң дуржулгазы көргүзүп турар.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Эвээш ол-шык дүжүп турарының үезинде безин Заальдың, Плейстиң, Хафелдиң болгаш чурттуң өске-даа хемнеринде сугларны 7-ден 13 катап чедир ажыглап болурун специалистер санап көргеш, тодаратканнар. Ол үлетпүрнүң бир бүдүрүлгеге черин эрткен дораан-на, дараазының база бир бүдүрүлгеге черинге таварыжыр. Ынчангаш бүдүрүлгелер черлери суг дээш шуут-ла «ээлчежип алган» мапап турар. ГДР үлетпүрге сугну ажыглаар талазы-биле Европаның индустриалдыг чурттарының иштинде мурнуку черни ээлеп турар.

[illegible]

УЛУГ ХЕМЧЭЭЛДИГ ПРОГРАММА

ГАВАНА. Черни мелиорастаарының болгаш кылымал суггарылга-биле ажыглаарының улуг хемчээлдиг программазын Кубада боттандырып турар. Ындыг черлерниң хемчээли ырак эвес келир үеде ийи катап калбарар болгаш 1 миллион гектар ажыг болу бээр. Ону ортулуктуң суг болгаш чер курлавырларын 2000 чылга чедир үеде комплекстиг ажыглаарының чиңгине планында көрген. Ону Совет Эвилелиниң специалистериниң дузазы-биле ажылдап кылган.

Кубаның черлериниң хөр- [illegible]

КАМНАЛГА ДЭЭШ ШИМЧЭЭШКИН

УЛАН-БАТОР. [illegible]

Бо чылдың чүгле бирги чартыында безин күрүнеге 80 миллион ажыг төгерик-акшаны камнап алган болгаш ол хөрецгиниң хөй кезин чиг-этти, материалдарны болгаш оттулар чүүлдү камныг чарыгдаарының аргазы-биле чедип алган. Моол Арат Республиканың ниити үлетпүр продукциязының чартык хире кезин опаажып турар моол найысылалдың күш-ажылчы коллективтери болгаш Увэр-Хангай база өске-даа аймактарның кедээ ажыл-агый каттыжыышкыннары ажыл-агыйны камналгалыг чорударының үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар база-ла бүдүрүлге курлавырларын дилеп тыварынга, материалдыг курлавырларны камныг, хумагалалдыг ажыглаарынга улуг рольду ойнап турарлар. Чүгле бо чылын безин оларның киирген чаартыкчы саналдарының ажыглаттынганының түңнелинде экономиктиг ажык 20 хире миллион төгерик болган.

(СЭТА).

УЛУГ ЧЕДИИШКИННЕР

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Чуртта бижик билбес чорукту узуткаар талазы-биле бүгү националдың кампаниязын боттандырар талазы-биле шиитпирни Эфиопияның чазаа хүлээп алгаш, ук кампания 1979 чылда чарлаттынган турган. Бо эрткен үениң дургузунда бижик билбес чорукту узуткаар талазы-биле революстуг Эфиопия улуг чедиишкиннерлиг болган.

Бижик билбес чорукту узуткаар талазы-биле кампанияның үезинде 13 миллион 600 муң кижи бижикти номчуур болгаш бижиир кылдыр өөренип алганын «Эфиопиэн геральд» солун демдеглээн. Кампания эгелээр мурнунда чурттуң чогуур назылыг чонунуң чүгле 7 хуузу бижик билир турган. Амгы үеде чогуур назылыг бүгү чоннуң 45 хуузу бижикти билир кылдыр өөренген.

Бижик билбес чорукту узуткаар дээш демисел болза революстуг Эфиопияның мурнунга салдынган эң чугула социал сорулгаларының бирээзи кылдыр Эфиопияның чазаа санап турар. Бижикке өөренип алган хамаатылар, ылаңгыя аныяктар чуртта социал-экономиктиг чаартылгаларга улам идепкейлиг киржип турар.

БАШКЫМГА

Хевзиг боттуң баар оруун
Кедизинде айтып берген.
Эртем номга бердингеним
Эргим башкым хайыразы.
Хүлүмзүрээн чазык арны
Күзелимни деткип чоруур.
Чашкы шаамдан бергелерге
Чалданмазын чаңчыктырган,
Буурул чаштыг,
хүндүткелдиг
Буянныг-ла ынак башкым —
Ажы-төлдү өөретпишаан
Ажылынга алдаржып тур.

С. АРТЫНА.

ЧЕДЕ БЭЭР МЕН

«Чымчак алдын» тыварда,
Чылдың-на бо чеде бээр.
Өзен черде часпазым
Өөм болган одаам бар.
Сылдыстыгда дүне
Сырбык союп ижениш,
Сырын-биле чарыштыр
Сыгыртып каап орар мен.
Аалымда чаражым
Айдың дээрге көстүп кээр.
Ынакшылдың ырындан
Ыржым бойдус таалай
бээр.

Тайга сынче үнге-ле,
Талыйды дээш хөлзеве,
Каш-ла хондур аңнапкаш,
Халдып чеде бээр мен.

Кызыл-оол ДОНГАК.

Сонуургактарга

Чединишкин чок болуп доозулган Ийиги крестиг походтуң мурнуу чарыында 1139 чылда чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле баштайгы делегей ужуражылгазы болган. Ооң киржикчилери «олуруккчу боо-чепсекти» моон соңгаар бүдүрүп үндүрерин соксадырып болгаш ону ажыглавазын дугуржуп алганнар.

* * *

Делегейде эң-не эвээш шериглиг республика Сан-Марино болуп турар. Ында чүгле 12 солдат бар.

* * *

Черде эң-не бедик даг — Гавай ортулуктарында Мауна Кеа дээр вулкан болур. Ооң эдектериниден сүүр бажынга чедир бедии — 9.100 метр.

* * *

Делегейде эң-не эвээш ужуктуг (12) гавай, а эң-не хөйүн (54) сингалез дылда ажыглап турар.

* * *

Чурагайлыг баштайгы санналга машиназын немец математик болгаш ориенталист Вильгельм Шиккард 1623 чылда чогаадып тургускан.

* * *

Геродоттуң санап турарын ёзугаар алырга, чаа эрага чедир беш векте Египетке диш эмчилери эмнеп эгелээн болуп турар.

ЭЭРЕМЧИК

(Б а с н я)

Ээтпек талга дузак салгаш,
Ээремчик кедеп чыткан.
Изиг ханны соруксаажтың,
Ийи караа шурулаңган.
Хондур манаан — олча
сураг:
Хоржок ышкаш,
сагындырган,
Удуур чыгап, ээп орда,
Удазыпнар медээлепкен.
Ишти тыртым ээремчик
Ийи халааш, бо-ла келген.
Дузакта бо Ховаганчык
Дуза дилеп ээрежип-тир;
— Уя-өөмде төлдерим хөй.
Ужа-тура чаа-ла шимчээн.
Ава манап, аштаашнар боор.
Адырып-ла оршээп көрге.—
Өске эътте шыймак безин
Өскээр дамчып аарыыр
эвес.
Шыдал-чоктуң карак чажы
Шынзыдыптар дуза
болбаан,—
Кегжирлерни кыйырады
Кезе шаапкан. Хан-даа
сыылаар.
Ээремчик аа таалап хапып,
Эндере-ле сорул орган.

* * *

Төлдүг-чаштыг аң-мең
билбес
Дөгерезин кыра шаап чиир,
Эътке покпес, ажырымчы
Ээремчик дег кижилер бар.

С. ХЕРТЕК.

НАЙЫРАЛДЫҢ ӨҢНЕРИ

Тываның хөгжүм-шии театрында «Чер болгаш кижилер» деп делгелге бурунгу хүн ажыттынган. Оортан бүгү Тываны, ооң каас, байлак бойдузун, эрес-шудургу күш-ажылчы кижилерин көрүп болур. Ол дээрге ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң Тыва АССР-ге август 20-ден сентябрьның төнчүзүнге чедир кээп ажылдаан чогаадыкчы бөлүүнүң киржикчилериниң ажылдары-дыр. Чогаадыкчы бөлүкке Москвадан, Ленинградтан, РСФСР-ниң областарындан, крайларындан, эвилелдешкен республикаларның барык шуптузундан, Тыва АССР-ден ниитизи-биле 25 чурукчулар ажылдап, кодээниң ажыл-ишчилериниң амыдырал-чуртталгазы-биле, тургузукчу ажыл-ижи-биле таныжып, оларга тураскаады хөй-хөй чуруктарны чураан.

Воронеж чурттуг чурукчу Василий Дмитриенко Эрзинниң тевежизи Седип Очуржапты, Тожунуң ивижизи Комист Колду кандыг-даа каасталга, чараштыдылга чокка боттарын күш-ажылчы аян-шинчилиг хевээрге чуруп көргүскен. Ооң «Аас-кежик» деп адаан чуруунда чаш оглун туткан тыва хереэжен кижи төрээн черинин, кадарган малының, чурттаан мокулчак ак өөнүң баарында турар. Ол чурук бистиң улуг делгем Төрээн чуртувустуң хеймер кызы — Тываның аас-кежиктиг амыдыралының илередикчизи, овур-хевири кылдыр көстүр.

Мөңгүн-Тайганың, Кара-Хөлдүң сарлыкчылары, Бии-Хемниң, Улуг-Хемниң тараажылары, шапкын Хемчиктиң, Тестиң эриин каастаан одар хойлардыг кадарчылар, даглыг, хову-шөлдерлиг тыва чериниң делгемнери — бүгү Тыва делгелгеден өң-баазын чараш хевири-биле көстүп турар. Россияның болгаш Украинаның, Грузияның болгаш Эстонияның, Молдавияның болгаш Ортаакы Азия республикаларының чурукчулары ол бүгүнү боттарының караа-биле кээп көрүп, Тываның бөгүнгү амыдыралын, ажыл-ижин долузу-биле көрүкчүлерге бараалгадып чедиргенивге кижи өөрүвес арга чок.

Бо делгелге бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң улустарының бузулбас акы-дуңма найыралының, бот-боттарынга дузалажылгазының, уран чүүл, культура солчулгазының база бир көскү херечизи, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга төлептиг белек болур.

Делгелге ажыттынар үезинде аңаа келген чурукчуларның чамдыызы-биле ужуражып, кандыг бодалдарлыг чаныш чоруур деп турарын айтырар аргалыг болдум.

Эстон ССР-ниң Уран чурулга институдунуң доцентизи чурукчу Виктор Семёнович Лешкин мынча диди:

— Тыва черниң, ооң чонунуң хүндүлээчелинге, харыдаа эргелелдиинге мага ханып, таарзындым. Өске эш-өөрлерге бодаарга, хар-назы улуг болгаш, ырак барбадым, Кызылга, бо чоок кавыга ажылдап турдум. Маңаа силерниң чурукчуларыңар-биле өңнүктежип, будук, кисточка, чуруур пөстен эгелээш сагыш-сеткил чедир ниитилештир найыралдаштывыс. Композитор Ростислав Кенденбильдиң, артист Ольга Ензактың, башкыларның, эмчилерниң, өскедаа ажыл-ишчилерниң портреттерин — ниитизи-биле 29 чурук чурудум. Олар мээң чогаадыкчы ажыл-чорудулгамны байытты.

— Эрзиниң Нарынга чедир, Тес-Хем, Бии-Хемге чораан бөлүктүң составынга кирип турдум. Даглыг Кавказ чурттуг болгаш Тываның бойдус каазын чер чурттумнуу-биле деңнеп, магадап келдим. Чараш, каас-тыр. Тыва өглерге кирип, национал чемнерниидаа аас дидивис. Ужурашкан, танышканывыс бөдүүн ишчилер дугайын аал-оранга барып мактап чедеринден өске сеткил чок, а чуруп алган чуруктар ооң херечилери болур — деп, Тбилиси чурттуг Мадлена Шамировна **Амирханова** өөрүшкүзүн илередип хөөреди.

Москва чурттуг аныяк график чурукчу Александр **Резников:**

— Бии-Хемниң «Хадың» совхозта хойжу А. Доспацның аалынга чордувус. Аал-оранының шевер-силиин, культурлуун. Малчынны уруглары-биле кады чуруп алдывыс. А мчаарга Эрзин чораан, Төре-Хөлге бир хүнзедивис. Кайгамчык-ла дыштанылга болгаш өөрүшкү болду. Биске, хоорай даап-шимээнинге чаңчыккан кижилерге аңаа баарга ёзулуг-ла «Сен болгаш бойдус» деп чугаа сагышка кирер. Хөй кижилер-биле таныжып, өңнүктештивис. Эрзинде Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү Бригад Санчыевич Дупчур Москвага чеде бээр болза, бажыңымче улуг өөрүшкү-биле чалаар мен. Ам база катап келзимзе, аңаа албан ужуражып чеде бээр мен, өске-даа эш-өөр хүлээп алырындан чажам дивес дээрзинге бүзүрээр мен.

Делгелгени ажыдарынга ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң төлээлеп келген РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу Григорий Цейтлин бөлүктүң ажылын үнелевишаан, мынча диди:

— Чогаадыкчы бөлүктүң составында кирип турар силерниң чурукчуларыңар Иван Салчак, Сарыг-оол Саая, Владимир Ховалыг, Юрий Деев олар бо делгелгеде база эки, көрүштүг ажылдарны кирген чорду. Бөлүктүң үнүүшкүнү, бо делгелге шуптувуска улуг ужур-дузалыг, ажыктыг болур. Амгы бо делгелге 1983 чылда эртер «Чер болгаш кижилер» деп Бүгү-эвилел делгелгезинге уламчылап киржир. Ол бүгү ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааттынган.

Бүдүн ай ажыг үеде чуруттунган чуруктар бүгү чуртче тарап чоруткаш, Тываның найыралчы өңнерин өңнүктерге, акы-дуңмаларга бараалгадыр.

М. СААЯ.

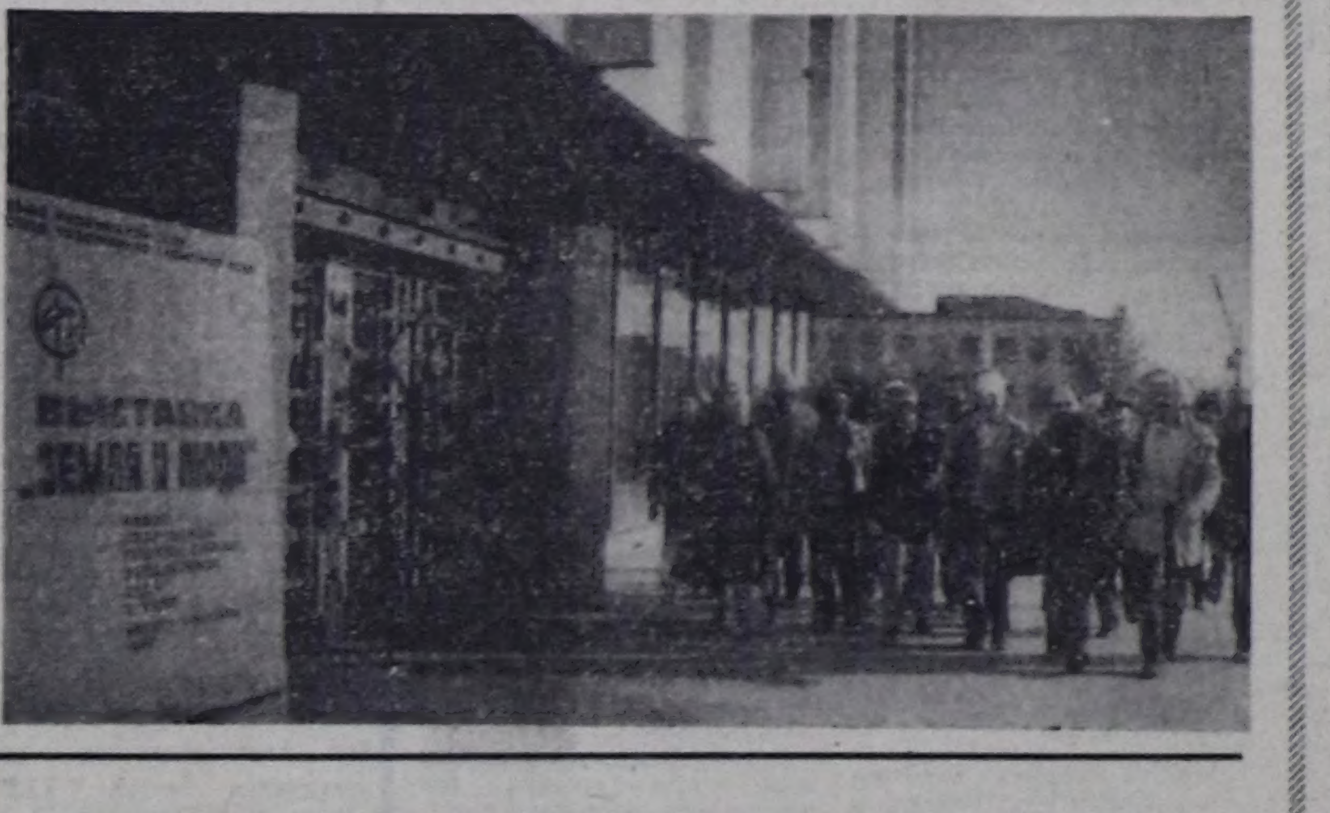

ЧУРУКТА: чогаадыкчы бөлүктүң киржикчилери.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Надежда Куулар ырлап тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ӨРЕЛИГ КИЖИ...

Бир эртен эжик соктаан. Ынчан сес шак-даа четпээн. Мээң кадай черле ындыг, даң бажында турар. Туруп келгеш, күске ышкаш шылырткайнып-ла турар: эжик-хаалга хаккыладыр, шала чүлгүүр, көзенектер ажыдар, аяк-сава каңгырадыр — чем кылыр. Чехарын, кылбас-ла чүвези чок ийин. Ол туруп келген соонда, канчаар-даа кызыдарынга, катап удуур ужур-даа чок.

Удаан кижи боол дыңнап чыдыр мен. Дөргүл-төрел хөйле болгай, кайызын келбес дээр. Баштай дыңналыр-дыңналбас аяар соктады. Кадай ыыттавады. Оон демгизинден элээн дыңзыг, үш катап тоңкулатты. Кадай бук диведи. Ооң соонда дыка дыңзыг, харын-даа чудуруу-биле чырттылатты. Кадайның даажы ам-на барды.

Мындыг даң бажында ол хире соктап кээрин бодаарга, ылавыла херектиг кижи.

— Кымыл?

Та кым, ынаар бир кижи ыттады, эр кижи үнү. Эжиктиң сенчизи хылырт кылынды.

— Экии, утбай?

Кирип келген кижиниң үнүн дыңнаарымга, ылап-ла таныырым үн, ынчалза-даа чогум кымыл дээрзин эки-ле билбедим.

— А богда, буруулуг-ла болдум, даң бажында силерни дүвүредиптим. Тос шактың автобузу-биле район үнер кижи мен. Ынчангаш ынчалдым — дээш, келген кижи айтырадыр: — Бажың ээзи бар ирги бе?

Мээң кадайның сеткилинге ол сөстер таарзынмаан боор, арай доңгун харыылай-дыр:

— Бажың ээзи?..— дээш, кезек үзүктелди.— Бажың ээзиниң бирээзи мен-не мен.

— Аа богда, күжүр утбай, мен арай соора согленим. Бажың ээзи силер болбайн канчаар. Меңээ эр ээзи херек ийин. Мен оларны бар ирги бе деп айтырдым.

Ол кижиниң үнүн ам-на таныш кааптым. Эрес-оол-ладыр. Аныяк эр-дир ийин, чаа-ла ужеп хар чедип турар. Бир катап гастроном чанынга согуна саткан, хөй улус оочурлаан бис. Мен ооң соонга турган мен. Кижиниң хөйү чүдек чүве-ле болгай, кол пурузу кадайлар. Мен сетка долдур согуна садып алдым, алды килограмм чеде берген чүве. Эрес-оол барык шоодай долдур урдуруп алгаш килдетти. Ийи пуд бичии-ле четпес болду. Шупту 20 чыгы рубль төлээр ужурлуг. Кижим карманнарын ужеттинип шаг болду. Чок, курут, чүгле рубль четпес көпеектер адыжында каңгырадып тур.

Садыгжы далаштырып эгелээн:

— Дүргедеп көрүңер, бо чоп манай берди.

Э, оолдуң арны кызыл өрт, хейде-ле беш-алды карманнарынче катап-катап холун суп, дашты-иштип сыйбап туруп-туруп, бодунуң хуузунда ийи сөс чугааланды:

— Кончуг сойлук.

Сойлук дээрзи та кым: та боду, та кадайы. Оон менден диленди:

— Өршээп көрүңер, ат болдум. Карманымга акша бар чүве, тудуш чээрби беш. Чогул. Та канчап барган... Дузалап көрүңер, дораан эккеп бээр мен.

Кым-даа кижиге ындыг чүве таваржып болур. Чээрби акша тутсупкан мен. Черле холум божу кончут, ботта бар болза, кымдан-даа харамнанмас кижи мен: бирлеп, ийилеп, бештеп, оннап, чамдыкта оон хойлеп-даа эш-өөр ап-ла турар. Ол хиреде бодумнуң куруг кылаштап, өскелерден чегдиниш турар таварылгаларым база эвээш эвес. Чээп алган кижилериниң бээри бээр, чаңгыс сөстүг-даа бар. Бербейн, бажы-биле баар-даа кижилер бар. Мен ол дугайында кадайга ыттаар эвес мен б ү д ү ү иштимде бодап чоруп турар-ла болгай мен. Кадайга чугаалаптарга, хоржок чүве кижини кончуй бээр.

Бир эртен база-ла бо үеде, чеди шак үезинде телефон долгап келди.

— Даай — дидир эвеспе. Черле чаңы ындыг чүве, кижи болганын «даай» деп чоруур.— Даай, дүүн өөрүм-биле хөөрежипкеш, хелүн эртирипкен-дир мен. Ээрик сергедир черде кире берипти мен — дээш, агартынарын кызытты.— Кудумчуга улуг ээрик чораан дээш эккелген. Менин уштуп ап көр — деп бо-ла. Үнүн таныш-ла кагдым.

Кадайга чугааладым, хаайынга-даа какпады. «Сээң эдержир эш-өөрүңнүң билир чүвези ол-ла болгай. Эккел-ле дээр, эккел-ле дээр. Ма дээр сөзү чок, ыятпас. Акша бербес мен» деп мындыг. Ам канчаар, танышым орус кадайдан чээрби беш акша чээп алгаш, «чээнимни» (шынында төрелим эвес болдур ийин, кончуг чоок эжим) барып уштуп алдым. Оон бээр он-даа чыл чеде берген ийин, демги «чээним» өрезин ам-даа эгитпээн. Кудумчуга удур-дедир уткужуп орувуста, мени көрүп кааш, «чээним» өскээр ээп чоруй баар. Чамдыкта оор-кыяр аргажок үскүлежи бергенивисте, чүгле экилежир, кижиже тулдур көре албас, дүрген-не менден чарлып алырын оралдажыр. Чеже-даа эки болза, ол дугайы ол кижиниң сеткилинге эпчок-ла чүве ийин.

Тывалар «кара аяк харыылыг» дээр-ле болгай. Чок болза «кижи кырында өре чыдывас, ыт мойнунда баг иривес»-даа дижир. Кижилерниң чавыдалы аңгы-аңгы. Бир хүн бар-даа туруп болур, бир хүн куруг-даа кылаштап чоруп болур. Мындыг таварылгала чүве берипкен кижи манагзынар апаар. Хүн ийис. Мен ол «чээнимни» ам-даа мапэвышаан мен. Черле ынчап көрүп чорууурга, чүве берипкен кижи алызында барып ыяап-ла шаңнаттырар боор чүве. Кижилер дээрге, кижилер-ле болгай, эки чүве кылыпкан кижини кажан-даа утпас.

Дыңнап чыдыр-ла мен.

— Бо дарга чок чоор бе?— деп, Эрес-оол база катап ылавылады.

— Бар-ла — дээш, кадай дораан айтырды:— Канчаарыңар ол?

— Өрелиг кижи мен ийин. Ону төлеп бээр дээш — дидир эвеспе.

— Өрелиг? Кай сен бе?— деп, кадайның чугаазы хөңүп ор.— Ол чүү өрел? Акша бе?

— Ийе, утбай, чээрби беш акша чээп алган кижи мен. Дораан төлеп бээр болгаш, мегелээн кижи мен. Ам экелдим — деп, Эрес-оол тайылб... ап тур.

Чоорган-биле бажым шып алгаш чыткан кижи мен, ам чоорганымны ажа октаптым. «Чээрбини алган-на болгай, чээрби беш деп чүзул?» Кадай-даа чизиредип келди. Катап арным шыва кааптым. Чоорганымны ажа соп октапты.

— Ойт, чиктиин бо ашактың. Чоп удуучаңнап чыдарың ол. Тур! Доо дуңмаң келди, Эрес-оол. Өре төлеп келген-дир.

Туруп-ла келдим. Эрес-оол ылап-ла чээрби беш акша сунупту; ийи оннуу, бир бештиин.

— Мени буруудатпайн көрүңер. Дыңнаан боор силер, Красноярскиге өөренип чораан болбазык мен бе. Билиниң бедит дээш чорудупкан.

— Ийе, дыңнаан мен. Эрхей, ол болбазыкпа. Байыр чедирип тур мен — дээш, 5 рубльди дедир сундум. Демгим тутпайн тур.

— Мынча үе эрткен. Холчок эпчок болду. Хөөзү болгай аан. Улустан чаңгыс-даа акша чээп алганымда, хоржок кижи мен: ону төлевес болзумза, сагыжым амыравас. Дүне-даа бодап чыдар — дээш, Эрес-оол бо таварылганың ужуруп тайылбырлады.

Согуна садып ап турганывыстың соонда, ол-бо чардыгып, чайжоктангаш, меңээ кээп шыдаваан. А даартазында эртенги бир дугаар рейс-биле ужуп чорупкан. Согуна өртээн аппарып бер деп кадайынга чугаалаан. Оозу хүнүң эртеннеп турза-турза, мынчага чылзып келген. Чанып келгеш айтырарга оозу «уттупкан мен ооңну» дээн. Эрес-оол хорадааш, дораан акша эккел деп оозун сыыдырган. Демгизинде чүгле он акша бар болган. Өскээртен хайдынар ужурга таварышкан. Бо-дур, тып алгаш эккелгени.

— Четтирдим, сагыш човава — дээш, чээрби ашканы бодум ап алгаш, бежин ооң карманынче суптум.

Чүү-даа болза, бир өрелиг кижи төледи. А демги «чээним» кажан эжик соктап келир ирги? Чүгле ол, оон-даа өске хөй-даа, оон эвээш-даа акша алгылаан эш-оор бар чүве ийин. «Өрелиг кижи өделевес» дээрзин олар кайын билбестер деп. База соктап кээр боор ийин.

С. СҮРҮҢ-ООЛ.

КЫЗЫЛ БОЛГАШ КАРА ХӨРЗҮН

Бир районнуң орук салбырының эргелекчизинге кайгамчык ак сеткилдиг кижи ажылдап турган. Бир катап аңаа төптен хыналда чеде хонуп келген. Дүвүн дүндере хынааш, багай чүнү-даа тыппаан. Хынакчы-ревизорлар ажылын доозупкаш, ол кижи оларга чүнү-даа бербес деп чүвени эскерип каапнар. Ынчангаш чоруур мурнунда ону мынчаар сагындырганнар:

— Даарта бис чоруптар бис, биске ап чоруур чүнү-даа бербес силер бе?

— Бербес боор бе, даарта шупту белен боор — деп, ак сеткилдиг кижи харыылаан.

География талазы-биле ол район мурнуку болгаш соңгу деп ийи кезекке чардынган. Ак сеткилдиг кижи ол ийи кезек черниң хөрзүнүн ийи шоодайга долдур дыгааш эккеп берген. Аъттангалак турда, ону аалчыларга белекке бергеш мынча дээн:

— Силерге белек бо-дур!

— Чүл бо?— деп, ревизорлар кайгаан.

— Бар-ла чүвем берип турарым ол. Шоодайның бирээзинде районнуң мурнуу кезээниң кызыл хөрзүнү, а өскезинде соңгу кезээниң кара хөрзүнү-дүр. Ап алыңар, амыр-менди-ле чедип көрүңер...

САТКАН БАЖЫҢ БОЛГАШ РЕСТОРАН

Бир кижи бажыңын садыпкаш, чаңгыс хевзиг өрээлге чурттап орган. Өрээл тар болганындан төрүттүнген хүнүн ол ресторанга демдеглеп эрттирер деп барган. Ону эскерип каап, бир кыжырымак кижи:

— Төрүттүнген хүнүн ресторанга демдеглеп эрттирер дээн кижи баштай-ла бажыңын садар. Бистиң эживис ынчанган: баштай бажыңын садыпкан, а оон бисти аъшкарып-чемгерип шаг-ла болган — дээн.

Шоодуглар

СУГДАН КУРГАГ ҮНГЕН

Бистиң суурга пазынының хөй кезиин складка ажылдап эрттирген бир кижи чурттап турган. Акша-төгерикти эндере чыып алган. Хыналда кээрге-ле күжүрүң көңгүс ышкындырыг чок, арыг үнер. Ол чүге сугдан курган үнгенил деп кайы-бир кижи сонуургай берзе, аңаа кладовщиктиң аныяк чораан чылдарындан бир таварылганы чугаалаарлар:

Бир-ле катап ол арыгже чорупкан. Ынчап суггур чаъс кудуп келген. Ада-не оглу дээш дүвүрей берген. Чаъс соксай бээрге, оглу арыгдан көңгүс кургаг үнүп органын ада-ле көргеш элдепсингеннер.

— Арыгда бажың бар эвес, чүге кургаг сен?— деп айтырганнар.

— Бир эвес аваангыр-кашпагай, кажар кижи болза, ол сугдан черле кургаг үнер ужурлуг — деп, оол харыылаан.

Чаъс чаай бээрге, ол идикхевин ужулгаш, калбак даш адаанга суп кааш, боду оон кырынга олуруп алган. Чаъс намдай бээрге, кургаг хевин кедип алгаш чанып келген.

Оон эгелээш-ле ол сугдан черле кургаг үнер апарган.

С. МХАРГРДЗЕЛИ.

ТЫВЫЗЫКТАРЛЫГ КРОССВОРД

1. Ужар куштуң чамдызы,
Усуп-Хөлдүң чамдызы.
Чарт ыяштың чамдызы,
Чарт сөөктүң чамдызы.
(Баажызы эдилелде).
2. Кара тооруум ишти
Кадыг кара даш-ла.
(Баажызы үнүште).
3. Бурунгаартан келир
бустуг деепи.
(Баажызы бойдуста).
4. Даг-дагның бажында
Талыгыр кара буура.
(Баажызы бойдуста).
5. Карак чивеш арызында
Каяа-даа чеде бээр.
(Баажызы кижиде).
6. Хөвең дег ак дүктүг
Хой дег чаагай эъттиг.
(Баажызы аң аймаанда).
7. Өзээнден от үндү,
Думчуундан суг акты.
(Баажызы эдилелде).
8. Буян талдың бүдүү чүс.
(Баажызы чемде).
9. Халыраан, холураан
Кайнаар-даа кире бээр.
(Баажызы бойдуста).
10. Долдураан-далдыраан
Дораан кывыңгыр.
(Баажызы үнүште).
11. Кедээр каарга доңмас
эъдим
Кезип чииргe төнмес эъдим.
(Баажызы эдилелде).
12. Салаа-булаа сандаргай
Сайын мөге төгерик.
(Баажызы эдилелде).
13. Куй иштинде
Кулунчак дешкилеп тур.
(Баажызы кижиде).
14. Өскүс оол чер
дыңнаалады.
(Баажызы эдилелде).
15. Кежээ келир,
Эртен чанар,
(Баажызы өгде).
16. Хоор аъдым —
Хомду кудуруктуг.
(Баажызы дириг амытанда).
17. Үжүүрнүң үш мөгези —
Үлешкенин салбас.
(Баажызы эдилелде).
18. Кара ыдым
Хаалга кадарды.
19. Элевес өрүмнүг,
Эрикпес өөренчиктиг.
(Баажызы куш аймаанда).
20. Ак ширтек хову шыпты.
(Баажызы бойдуста)

Б. ХОМУШКУ тургускан.
Өвүр район.

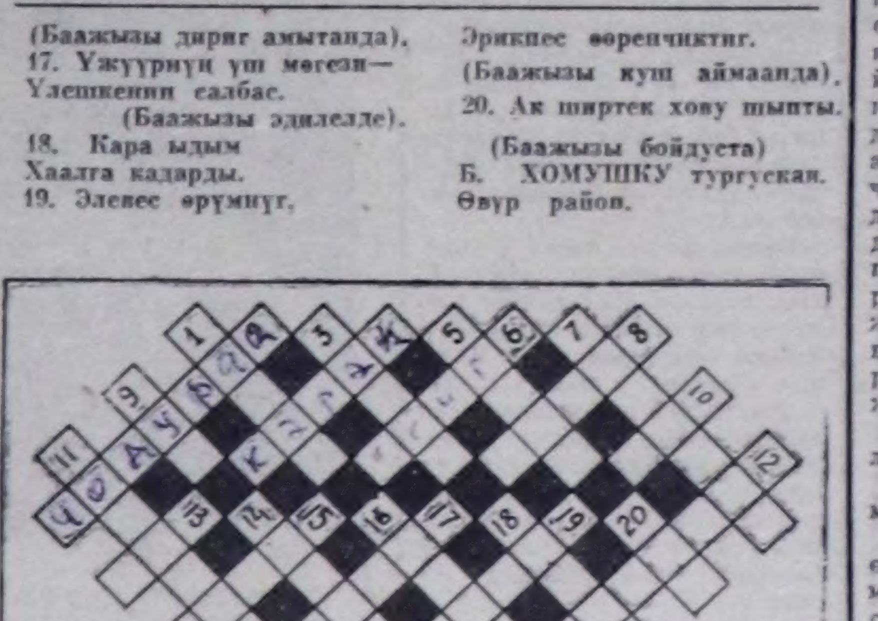

ТВ

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Бир эвес кадык болуксазыңза». (Куш-культуржуларга сүмелер). 8.55 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырының Үлегерлиг хорунуң концерти. 9.30 — «АБВГД-жигеш». 10.00 — «Экран өңнүктериниң чыыш тур». Волгоград-Острава. 11.15 — «Спортлотонуң» 40-ги тиражы. 11.25 — Айыыл чок шимчээшкин. 11.55 — «Экии, башкы!». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 12.25 — Чүвү номчуурул. 13.10 — Үрер хөгжүм ойнаар. Телевидениениң көрүлде-конкурузу. 13.30 — Совет чурулга уран чүүлү. Е. А. Кибрик. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Аныяк гвардия» комсомол организациязының 40 чылынга. «Аныяк гвардия» деп уран-чечен фильмниң 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 17.15 — Политиктиг хайгааранчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.45 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 18.45 — «Бистиң тудуувус». Эртем - тайылбырлыг фильм. 19.00 — «Дем катты жыышкыны». Тележурнал. 19.30 — «Бөгүнгү музыка». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.35 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Армия телестудиязының программазы. 15.40 — «Бичии оол-биле бичии урук». Мультфильм. 15.50 — «Калыкшыл». 16.35 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң доңгу намдарывыс». 50-ги фильм — «1966-гы чыл». 17.35 — «Үш билдинместиг бодалга». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 19.45 — Делегей болуушкуннарының дугайында домчулал. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хүүлгээзынның карандаш». 20.15 — Теннис. Дэвистиң кубогу дээш. ССРЭ-биле Индияның шилиндек командаларының ужуражыр. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чаңгыс актёрнуң театры». ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Прудкин. А. Чеховтуң «Сагыышсырал» деп чечен чугаазын номчуур. 22.00 — 00.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Минск) — «Металлист».

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бир кайгамчык чаш назы» 10.00, «Кондорнуң душкени» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро — Улу оглу» 9.20, 14.50, «Дөртку бедик» 10.50, 12.20, «Черлик Барыын чукте трапеньванчылар» 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Полковник Шалыгинниң маңаашкыны» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр агаар болур. Дүне чаъс чагбас. Хүндүс чамдык черлерге чаъстаар. Барыын чүк углаңнышкыныыг хаттың күжү дүне кошкак, хүндүс хаттың дүргези секундада 9—14 метр чедер.

Агаарның температуразы дүне 0—5 градус чылыг, чамдык черлерге 0—5 градус соок.

Хүндүс 5—10 градус чылыыр.

Кызылга чаа агбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргези 9—14 метр. Дүне агаарның температуразы 1—3 градус чылыг.

Хүндүс агаарның температуразы 7—9 градус чылыг.

ЧАРЛАЛДАР

Оттулар чүүл садгаларының республика конторазы 1982 чылдың октябрь 1-ден 15-ке чедир 1982 чылдың хөмүр-дажын алыр талоннарын эде бүрүткээрин чарлап турар. Талоннарны эде даңзылаарын Кызыл болгаш Чадаана хоорайларда шынзылга бар таварылгада кылып турар.

* * *

Чаагайжыдылга комбинадынга ажылдаары-биле хоорайның хүн бүрү ажаалгазынга ажылдаар кижилерни, а ол ышкаш чазаныкчыны, чурукчу-маларны, кассирни, дарганны, чылытты-паршик ажыл-агыйының ажылчыннарын, кочегарны чалап турар.

Редакцияның адрези: индекс 667000

667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24 2-23-54 харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35 партий-ле амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерииниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпур килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун чедбейн баргаода 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1998.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрерчер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 1). ТС—01851.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 231 (12021) | 1982 чылдың октябрь 3, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

БӨГҮН — БАШКЫНЫҢ ХҮНҮ

Ховалыг Санчиевна Куулар — эге класстар башкызы. Улуг-Хемниң Хайыраканның школазында ажылдап турар, өөредилге-кижизидилгеге ажылының бедик көргүзүглерин доктаамал чедип ап келген. Коммунист башкы суруглу хөй-ниити амыдыралының идепкейлиг киржикчизи.

ЧУРУКТА: башкы Х. С. Куулар өөреникчилер аразында.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

УЛУСЧУ БАШКЫ

Октябрьның баштайгы воскресеньези. Ук хүнну бүгү улусчу өөрүшкүлүг байырлал — Башкының хүнү кылдыр демдеглээри чаңчылаан. Башкы — эң-не хүндүлүг болгаш харысалгалыг мергежилдерниң бирээзи. Кижи бодунуң ижи-биле бойдусту чаартып турар, а башкының ажыл-херээниң үнези — ооң кижини хевирлеп кижизидип турарында. Башкыларның ажыл-ижиниң ачызында чурттуң угаан-бодал күчүзү байлакшып турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак улус өөредилгезиниң хөгжүлдези дээш доктаамал сагыш салып келген болгаш сагыш салып турар. Бүгү-ниити ыяап-ла ортумак өөредилгеже шилчилге доозулган дээрзи партияның XXVI съездинге демдеглеттинген. Чедип алган чүүлдерге үндезилээш, партийжи съезд он бирги беш чылда улус өөредилгезиниң бүгү звеноларының хөгжүлде, сайзыралының перспективаларын тодараткан.

Бөгүнгү башкының, бүдүрүлге өөредилгезиниң мастериниң, өөредилге черлериниң ажылдакчызының кол-ла сорулгазы — өөреникчилерниң болгаш студентилерниң өөредилгезиниң, күш-ажылчы база мөзү-шынар кижизидилгезиниң шынарын бедидери. Эртемнерниң үндезиннери-биле ханы чепсегленген, бедик культуралыг, мөзү-бүдүштүг, бөгүнгү бүдүрүлгелерге, ажыл-агыйларга ажылдаарынга белеткеттинген кадрларны бистиң өөредилге черлеривис белеткеп үндүрер ужурлуг. Бо ажылга дээди, тускай ортумак өөредилге черлериниң база профтехучилищелерниң башкы кадрларының кижизидикчилериниң, бүдүрүлге өөредилгезиниң мастерлериниң ролю улуг.

Бистиң республикада 4 муң ажыг башкы аныяк-өскенни өөредип кижизидеринге боттарының билиг-медерелин, күзел-чүткүлүн бараалгаткан. Бистиң интеллигенциявыстың мурнакчы отряды — улусчу башкының ат-алдары бедик. Совет кодээниң социал болгаш культура чаартылгаларынга олар төлептиг үлүүн киирип турарлар. Ооң-биле чергелештир башкыларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары база чугула. Тываның хоорай, суурларында дыка хөй башкы кадрлар аныяк-өскенни өөредип, кижизидер хүндүлүг хүлээлгези-биле чергелештир политинформаторлар, агитаторлар, пропагандистер болуп ажылдап турарлар. Башкыларның дыка хөйү улус депутаттарынга соңгуткан, херээженнер чөвүлелдери ышкаш бисте кодээниң ажыл-ишчилериниң эң көскү ажылдыг, массалыг хөй-ниити организацияларынга бистиң башкыларывыс инициативчи үлүг-хуузун киирип турарын мактавас арга чок.

«Улусчу башкы дээрге совет ниитилелдиң чоргааралы-дыр. Ол улус өөредилгезиниң херээнге кызыгаар чок бердингени-биле, чүрээниң буянныы-биле, сеткил-сагыжының кайгамчык чаагайы-биле, уругларга ынаа-биле бүгүдениң хүндүткелин чаалап алган» — деп, эш Л. И. Брежнев үнелээн. Республиканың школаларында үш чүс чыгам башкылар РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкылары деп хүндүлүг аттарлыг. Улус өөредилгезиниң тергиинneri, орден, медальдар-биле шаңнатканнар. кайы хөй.

Өөредилге-кижизидилге чорудулгазының кол өзээ — кичээл болуру билдингир. 45 минута иштинде эртер кичээлдиң утка-шынарлыг, дээштиг чоруун чедип алыры башкы бүрүзүнүң идепкейинден, чүткүлүнден, ажылынга бедик харысалгазындан хамааржыр. Башкылаашкынның чаа арга-методтары, эртем талазы-биле амгы бедик деңнел шак ынчаар ажылдаарын негеп турар. Башкы кижи өөреникчилерге билиглерни дамчытпышаан, билиглерни боттары чедип алырынга оларны чаңчыктырар болгаш кичээлдиң кижизидикчи салдарын, утка-шынарын ханыладыры чугула.

Башкылаашкын херээниң ёзулуг мастерлери, ажыл-ижинге ханы бердинген, чаа чүүлдерни дилеп тып чоруур мурнакчы башкылар школа санында бар. Оларның чижээнге бөгүн дараазында башкыларны — Кызылдың № 14 школазының эге класстар башкызы В. В. Горбунова, Самагалдай ортумак школазының эге класстар башкызы Б. М. Сувандии, Кызылдың №4 школазының үстүкү класстар башкызы Л. П. Добычина, Бажын-Алаак школазында К. Е. Балдан, Эрзинниң Нарын школазында К. Б. Кыргыс дээш өске-даа он-он башкыларны чоргаарал-биле адап болур.

Башкының кижизидикчи ролю улам бедип турар. Башкының бодунга, ооң эртем талазы-биле билиинге, долгандыр турар бүгү-ле чүүлдерни ханы сайгарып билиринге, ниити культуразынга негелде улуг. Ооң өөреникчилерниң бистиң ниитилевистиң мөзү-шынар болгаш мораль принциптерин кайы хире шиңгээдип алганындан, коммунистиг идеалдарны амыдыралга удуртулга болдуруп турарындан башкы ниитилел мурнунга бедик харысалгалыг болуп турар. Совет башкының ажылының онзагайы ында.

Бо өөредилге чылы онзагай чыл. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл юбилейин төлептиг уткуурунче кичээнгейни угландырары — эң кол сорулга. Школачыларның идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар база интернационалчы кижизидилгезин комплекстиг ёзу-биле шиитпирлевишаан, оңу чедип алырынга школаларның болгаш өөредилге черлериниң партия организацияларының ролюн бедидери чугула. Республиканың мурнакчы башкылар коллективтериниң ажыл-дуржулгазы оңу чедиишкиниг боттандырып болурун бадыткап турар.

ССРЭ-60

ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ШАПКЫНЧЫДААЛ

ДУЗА

Хоорай — кодээге

СЭКП Төп комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1982 чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин болгаш дүжүт ажаалдазын база 1982-1983 чылдарның кышкы үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкиниг эрттирерин хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырар сорулга-биле транспорт эргелелиниң бүдүрүлгелери республиканың совхозтарынче, организацияларынче 250 автомашинаны белеткээш, чоруткан. Оларның хөй кезии Каа-Хем, Таңды районнарда ажылдап турар. Бо хүнге чедир автотранспорт-биле 60 муң ажыг тонна аңгы-аңгы кодээ ажыл-агый продукциязы сөөртүп алдынган. Ооң иштинде хову-шөлдерден 57 муң тонна силос массазын дажыглаан. Бо чылын транспорт ажылдакчылары «Бурунгаар», «Ленинчи орук», СЭКП-ның XXV съездизи аттыг, «Кызыл-Туг» совхозтарның механизаторлары-биле чаңгыс демниг, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааннар. Бо совхозтарга силос массазы, тараа сөөртүлгезинге ажылдап турган чолаачылар хөй ажылды бүдүргеннер. Олар 11—15 километр хемчээлдиг черлерге хүнде 9—10 рейсти кылып турганнар. Бо бүгүнү кодээ ажыл-агый механизмнериниң техниктиг белен болур чоруун чедип ап, механизаторларның, чолаачыларның ажылын, дыштанылгазын эки организастап келгенинниң түңнелинде боттандырып шыдаан. Үстүнде ажыл-агыйлар чолаачыларның хандырылгазын мооң мурнунда чылдарга бодаарга дыка экижиткен.

Культура ажылдакчылары болур библиотекарьлар, почтачылар оларга үргүлчү кээп турганнар. Бо совхозтарда чолаачылар Виктор Холощ, Владимир Неволин, Александр Михайлик болгаш өскелер-даа эки ажылдааннар. Олар хүн нормазын 130—150 хуу күүседип турганнар.

«Улуг Октябрь» совхозка ажылдап турган чолаачыларның дугайында эки сөстер чугаалаары ындыг күзенчиг эвес. Силос массазы, тараа сөөртүп турган чолаачыларның бир хүнде көргүзүглери дыка чавыс болган. Моңу бир дугаарында, совхозтуң удуртукчуларының ажылды эки организастап шыдаваанының түңнели кылдыр көөр херек. Сентябрь 3-те, 9-та транспорттуң канчаар ажылдап турарын хынаан. Ооң илерээни болза силос оңгарының белен звезинден 5 автомашина ажыл чок хүнзээн. Чамдык таварылгада комбайннарның үрели бээринден автомашиналар аңаа тургулаан.

Дүжүт ажаалдазының темпизи Таңды, Улуг-Хем районнарда куду. Ында автотранспортту чоп ажыглавайн турар. Оруктарның байдалы багай. Моңу Тока аттыг, «Коммунизмниң херели», «Күш-ажылдың хостуу», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарга хамаарыштырып болур. Тараа сөөртүр оруктарны мооң мурнунда эдип, септеп алырын ажыглай удаа сагындырган-даа болза, оларның байдалы өскерилге чок артпышаан.

Чолаачылар ССРЭ-ниң 50 чылы, Тока аттыг совхозтарның механизаторлары-биле быжыг харылзаа чок ажылдааннар. Межегейниң комбайнерлери ажылче эртен 8—10 шакта үнер турган. Чолаачыларның дыштаныылгазын эки организастап шыдаваан. Журналдар, солуннар келбейн турган. Ооң кадында ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз автотранспортту орук тудуунга, а «Күш-ажылдың хостуу» совхоз Кызылга дужаар малдар сөөртүрүнге ажыглай бээр чижектер чаңгыс эвес удаа болгулаан. Ажыы-биле чугаалаарга, Улуг-Хем районнуң совхозтары автобүдүрүлгелерден барган машиналарның чүгле 40—60 хуузун ажыглаан. Ажыл-агыйларның удуртукчулары транспорт ажылын контрольга албайн барганнар. Ол ышкаш автомашиналарны эде дерип алырынга 2—3 хүнү чиирер чүүлдер бар.

Республиканың хову-шөлдеринде картофель сөөртүлгезинге база доктаар бодай-дыр мен. Картофельди контейнерлерге сөөртүр арганы совхозтар шиңгээдип алган. Ам Садыг министерствозунуң баазазы 300 ажыг тонна картофельди белеткеп, сөөртүп, шыгжамырда уруп алган. Картофельди контейнерлерге сөөртүр ажылдың эки-даа, багай-даа талалары бар. Ол дээрге автотранспорттуң чүък сөөртүрүн долузу-биле ажыглавайн баары-дыр. Ындыг болганда Садыг министерствозунуң баазазы автотранспортту долузу-биле ажыглаар сорулга-биле моон соңгаар чаа, ишкир контейнерлерни белеткеп кылыр айтырыгларны шиитпирлээр болза эки.

Картофельди контейнерлерге сөөртүрү черле ажыктыг. Продукцияның шынары хевээр артар, сорттап ылгаарынга хөй чарыгдал база үнмес.

Күстүң ортан айы үнүп келген. Чылыг үе эвээш арткан. Ынчангаш тараа, ногаа ажаалдазын шапкынчыдарынга автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылары улам идепкейлиг киржип, Аъш-чем программазын күүседиринге эвээш эвес үлүүн киирерлер.

В. ПАЛАМАРЧУК,

Тываның транспорт эргелелиниң чүък сөөртүлге килдизиниң начальнигиниң оралакчызы.

АЖААП АЛГАШ, ДУЖААГАН

«Барлык» совхозтуң ногаажылары бо чылын багай эвес дүжүттү өстүрүп, ажаагаңнар. Ында Анатолий Тьёнуң удурткан ногаажылар бригадазы эң-не хөй дүжүттү алган.

Оларның бригадазы 105.7 тонна огуречти, 126.5 тонна капустаны, 9 тонна согуңаны, 5.2 тонна свёкланы, 35 тонна морковьту болгаш 162 тонна картофельди ажаап алгаш, дужааган.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

КАТАП КЕЗЕ БЭЭРГЕ

«Ак-Туруг» — хөй ажыл-агыйлыг совхоз. Ынчангаш ооң баш санын көвүдедип, продуктулуун бедидери — чугула айтырыг. Ол сорулганы чедиишкиниг боттандырары мал чеминиң белеткелинден улуг хамааржыр болгай.

Ак-Туруг салбырда суггаттыг сиген шөлдери эвээш. Ол ноолдуунда-ла Кызыл-Дагда бар. Ол салбырның малчыннарының чамдызы суггаттыг 30 ажыг гектар черден люцерна кезип алган. Ооң баштайгы дүжүдү чаагай болган. Ийиги кезилдени чорударга, ол-ла черден дүжүт арай хирелиг болган. Ооң чылдагааны — суггарылга, ажаалданы негелдеге дүүштүр чорутпаанында.

К. КОМБУ.

Улуг-Хем район.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVII сессиязынга А. А. ГРОМЫКОНУҢ чугаазы

НЬЮ-ПОРК, (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко Каттышкан Нацияларының Организациязының Кол Ассамблеязының XXXVII сессиязының октябрь 1-де эрттирген хуралынга чүве чугаалаан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязы — ол дээрге делегейниң хөй янзы боттуг байдалын, янзы-бүрү диптерде кижилерни эң-не дүвүреп турар чүүлдерни ханызы-биле көөрүнүң кара чангыс аргазы-дыр деп, ол чугаалаан. Амгы делегейде хөй айтырыгларның аразында кол сорулга — ядролуг дайынның кыжанындыкынын чайладырының сорулгазы туруп турар дээрзинге база катап бүзүреп турар-дыр бис.

Совет Эвилели, совет улус бодунуң политиктиг болгаш моральдыг бүгү күчүзүн тайбыңның херээнге бараалгадып турар.

Ынчалзажок Американың Каттышкан Штаттары оортан өске политиканы бодунга шилип алганын демдеглээр апаар. Ол политиканың уткязы болза бодунуң тура-соруун өске күрүнелерге болгаш улустарга албадаар дээш чүткүүшкүн болуп турар.

Боо-чепсектерни бүдүрер талазы-биле өскелерни мурнаар дээн сорулганы Каттышкан Штаттарда ажыы-биле чарлаан. Шериг күчүзүнүң талазы-биле бирги черни ээлээр дээн чүткүүшкүн ында халдавырлыг кандыг-бир хамчыкка алыскан хевирлиг болуп турар.

Шериг күчүзүнүң талазы-биле кымның-даа артык күштүг болур эргезин Совет Эвилелиниң хүлээп көрбейн турары, ындыг байдал тургустунга бербезин дээш ооң сагыш салып турары тодаргай билдингир болгай.

Делегейниң янзы-бүрү районнарында политиктиг байдалды А. А. Громыко тодаргайлап айыткан болгаш күрүнелерниң ядролуг болгаш химиктиг чепсээнден эгелээш, аңаа боо-чепсектерниң болгаш шериг-далай күштериниң кызыгаарлаарынга чедир — боо-чепсектерни эндере бүдүрерин шеглээр талазы-биле калбак программаны Совет Эвилели Кол Ассамблеяның чепсегленишкинин дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязынга киирген демдеглээн.

Бүгү-ниити дугуржулгага үндезилээш, кандыг-даа чепсекти кызыгаарлаарынга азы хоруурунга бистиң чуртувустуң белениң Л. И. Брежнев чаңгыс эвес удаа онзалап айтып келген. Боо-чепсектерни эндере бүдүрери чүгле үргүлчүлеп турар эвес, харын-даа улам күштелип, боо-чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле чедип алдынган дугуржулгалар чиргининиң таваржып турарының чылдагааны — шериг күчүзүн улгаттырарынче АКШ-тың угланыышкынының дорт түңнели-дир. Ол угланыышкынны чүгле чажырбайн турар эвес, харын-даа көөргедип турарлар.

Стратегтиг дээн эң-не үрегдекчи болгаш хыдыкчы боо-чепсектерни кызыгаарлаары болгаш кызырары ышкаш, амгы үениң байдалдарында эң шыңгыы айтырыгны ап көрээли. Бистиң-биле чугаалажыышкыннарны кылыр таварып, ала совет-америк чугаалажыышкыннар эгелегиже чедир дыка хөй моондактарны таварыштырып келген.

Чугаалажыышкыннарның чорупн турарының дугайында тодаргай айтыр бодавайн-дыр мен, ынчалзажок дугуржулганы чедип алырынга өске таланың чүткүлү амдызында илергейлеттинмейн турарын демдеглээри чугула. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың бүгү боо-чепсектеринден чүгле чер кырының ракеталарын кызыгаарлаарын чедип алырын чугаалажыышкыннарда өске тала оралдажып турар, ынчаарга чер кырының ракеталары Совет Эвилелиниң стратегтиг күчүзүнүң үндезини болуп турар болгай. Суг адааның хемелеринде, ракеталарны, стратегтиг бомбалакчы самолёттарны, чалгынныг ракеталарны кызырарын чугаалажыышкыннарда өске тала күзевейн турар, ынчаарга боо-чепсектерниң бо хевирлериниң талазы-биле АКШ-тың артык күштүг болуп турары черле билдингир болгай.

Айтырыгны чаңгыс талалап шак ынчаар көөр оралдажыышкын турда, чугаалажыышкыннарның чедиишкиниг болурунга идегээр арга чок-тур. Талаларның деңкүштүг болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң принциви чугаалажыышкыннарның чайгылыш чок үндезини болган турар ужурлуг.

Ядролуг чепсектиг күрүне болуп турар Совет Эвилели ядролуг чепсекти бүгү шенелде чазылдырыышкыннарын бүгү-ле чер болганда мөңгезин-биле хоруурунга белениң медеглеп турар деп, А. А. Громыко айыткан. «Ядролуг чепсектиң шенелделерин соңгаарладыышкын чокка соксадыр болгаш хоруур дугайында» айтырыгны эң чугула болгаш дalaштыг айтырыг кылдыр амгы сессияга чугаалажып көөрүн саналдап тур бис.

Күшке чүдүүр чорукка үндезилеттинген политиканы Совет Эвилели ойтур шаап келген болгаш моон соңгаарда-даа ойтур шавар апаар деп, А. А. Громыко чугаазының түңнелинде онзалап демдеглээн. Ядролуг халапты чайладыр болгаш тайбыңны быжыглаар дээш демисежип турар бүгү кижилер ССРЭ-ниң деткимчезинге кезээде даянып болур.

ЧЭЭРБИ БИРГИ НЕДЕЛЯ ЭГЕЛЭЭН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Анатолий Березовойнуң болгаш Валентин Лебедевтиң «Салют-7» станцияга күш-ажылчы ээлчээниң чээрби бирги неделязы эгелээн.

Чер кырының геофизиктиг шинчилелдерин, хайгаараашкыннарын, чурукка тырттыларын эрткен хүннерде чедиишкиниг боттандырган. Чер чоогунда космос делгеминде хереленнишкиннерни болгаш частицаларны «Елена» деп бичежек гамма-телескоп-биле шинчилээр шенелделерни база кылган.

Орбитага үр үеде ужудуушкунга экипажтың кадыкшыл байдалын болгаш ажылдаар аргалыын тодаргайлаар сорулга-биле космонавтыларның эмнелге шинчилелдерин үргүлчү кылып турар. Эмнелге шинчилелдериниң түңнелдерин ёзугаар алырга, командирниң судалының минутада согуушкуну 63, бортинженерниң — 72 болуп турар. Космонавтыларның хан базыышкыны база таарымчалыг болуп турар. Эштер Березовой болгаш Лебедев оларның кадыкшыл байдалы эки.

КҮҮСЕЛДЕ КУДУ: чүнүң-биле тайылбырлаарыл?

Хонук, хүннер эрткен тудум, сооктуң тыныжы улам дыңзаан. Оңу республиканың бүгү совхозтарының удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары эки билирлер. Ындыг болза-даа, оларның хөй кезиин үениң ындыг байдалы дүвүретпейн турар. Ооң уламы-биле дүжүт ажаалдазының темпизиниң кудузун, ында күш-ажылды организастап турарында четпестер амдаа барын мооң мурнунда солунга парлаттынган кодээ ажыл-агый ажылдарының допчулалдарынга шүгүмчүлеп турган бис. Ол шүгүмчүлелдерден чамдык совхозтарның түңнел үндүрбээнин республиканың Статистика эргелелиниң сентябрь 27-де медээзинден база көрүп болур. Маңаа хамаарыштыр республика кестинген бүгү тараазының чүгле 86,1 хуузун ажаап алганын чугаалаарга-ла байдалдың кандызы билдине бээр ышкажыл. Ынчалза-даа сыпта тараа ам-даа хөй: ажаап алза чогуур тарааның 48.7 хуузу турбушаан. Тодаргайлаарга, сыпта ам-даа 72.805 гектар тараа культуралары бар. Арткан үеде дүжүт ажаалдазын улам шапкынчыдып, олче бүгү күштү мөөннеп, техника бүрүзүн чоп ажыглап, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын үстүнде чижек көргүзүп турар.

Районнар аайы-биле алырга, Таңды, Кызыл, Каа-Хемниң көргүзүглери эки. Бо районнар ажаап алза чогуур тараазының 71,6, 58,4, 52,1 хуузун кезип алган болуп турар. Ол районнарның совхозтарында байдал база багай эвес. Чижээ, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз 7358 гектар черниң тараазын кескеш, ооң 6532 гектарын бастырып алган. Күүселде — 88,8 хуу болган. Ооң адаанда «Коммунизмниң херели» совхоз чорупн орар. Бо ажыл-агый кестинген тараазының 80 хуузун ажааган. Каа-Хем районнуң дөрт совхозу — «Совет Тыва», «Бурунгаар», «Бүрен», «Улуг Октябрь» тарааны тавычалай кеспейн, дорт ажаап ап турарлар.

Ажаалдада эң-не бедик темпини Бии-Хем районнуң совхозтары көргүзүп турар. Район кессе чогуур тараазының 63,1 хуузун күүседип апкан. «Өөк», «Шивилиг», «Кызыл тараачын», «Хадың» совхозтар кескен тараазын бүрүн ажаап алган. Ажыл-агыйларда бо чылын багай эвес дүжүт үнген. Чижээ, «Кызыл тараачын» совхоз амдызында бир гектардан-на 9,4 дүжүттү ап турар. Өске-даа совхозтарда дүжүт база эки. Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхоз гадан 13, «Большевик» 11,8, Улуг-Хемде «ҮТКА 25 чылы» — 11,2 центнер кызылтасты ап, келир чылдың часкы ажылдарынга эки үрезинни курлап алыр аргалыглар.

Четпестер база бар деп үстүнде демдеглээн бис. Каа-Хемде «Ленинчи орук», «Енисей», Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу», Чөөн-Хемчикте «Хөндергей», Тес-Хемде «Кызыгаар», «Тес-Хем», Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтар бо чылын багай ажылдап, тарааның эки дүжүдүн өстүрүп шыдавааннар. Бо ажыл-агыйлар бир гектардан-на 1,1-ден 3,2 центнер чедир дүжүттү ажаап ап турарлар.

Дүжүт ажаалдазы-биле чергелештир республиканың ажыл-агыйлары ниитиниң малынга чем курлавырларын тургузуп алырын уламчылавышаан. Байдал кандыгыл? Сентябрь 27-де медээ-биле алырга, республика 220460 тонна чайгаар үнген болгаш тараан сигеннерни белеткеп алыр планын 66,5 хуу күүсеткен. Бо көргүзүг эрткен чылдыындан хөй-даа болза, ол кымны-даа өөртпес. Чүге дээрге бо чылын бистиң республиканың девискээринге сиген эки үнген болгай. Бир эвес чамдык совхозтар мал чеминиң белеткелинче озалдап кирбээн, кижи болгаш техника күжүн шын ажыглаан, сигенчилер ортузунга социалистиг чарышты эки организастаан база өске-даа ажылдарны дээштиг чоруткан болза, күстүң ортан айынга чедир оон-даа хөй курлавырны тургузуп ап болурунуң аргазы турган.

Амдызында Бай-Тайга, Моңгүн-Тайга районнарда байдал эки. Бо районнар мал чеми белеткээриниң планнарын 91,8, 91,7 хуу күүсеткилээш, өскелерни мурнай бергеннер. Ынчалза-даа оларда сиген белеткээриниң планы төп районнарга деңнээрге дыка эвээш болгай. Улуг районнар, чижээ, Чөөн-Хемчик планын 70, Бии-Хем — 62,7, Барыын-Хемчик — 85,9, Улуг-Хем — 63,9 хуу күүсеткилээн. Каа-Хемниң сигенчилери чер албаан. Бо район ниити планының чүгле 46,4 хуузун боттандырган. Ооң ажыл-агыйлары ам-даа 17.064 тонна сигенни белеткээр ужурлуг. Оңу ол район күүседип шыдавас деп чүвени үениң амгы байдалы бадыткап турар. Чүге дээрге оът-сиген курган, дазылдаптан, ооң курлавыры ында ам барык чок деп болур. Ындыг болганда сигенниң кайызын, чежени белеткээриниң дугайында айтырыг районнуң удуртукчуларын дүвүредир ужурлуг.

Эң-не дүвүренчиг байдал Таңды районда тургустунган. Олар 21720 тонна сиген белеткээр планныг. Күүселде — 33,9 хуу болган. Бүдүн чай дургузунда районнуң сигенчилериниң ажылының түңнели ындыг харык чок болганын чүү деп чугаалаарыл?! Районнуң ийи совхозу — Тока аттыг биле «Революцияның чалбыыжы» сиген белеткелиниң планнарын 18,7 база 10,8 хуу күүседип алганын канчаар тайылбырлаарыл? Сиген белеткели «Шамбалыг», «Кара-Хаак», «Енисей», «Улуг Октябрь», «Бүрен», «Россия», «Ак-Чыраа», «Искра» совхозтарда кончуг оожум темпилиг.

Дүжүт-даа ажаалдазында, мал чеми-даа белеткелинде байдал дүвүренчиг болуп артпышаан. Оларның кайызы-даа Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга кол рольду ойнаар болганда, черде партия, совет органнарның удуртукчулары дүжүт ажаалдазын, мал чеми белеткелин шапкынчыдар дээш эң-не шиитпирлиг хемчеглерни ап, шалыпкын хөделирин ажыл-агыйларда байдал негеп турар.

Бөгүн — Башкының хүнү

КЫМГА-ДАА ХҮНДҮТКЕЛДИГЛЕР

Бистиң чуртувуста башкының хүнү—бүгү совет улустуң ынак байырлалдарының бирээзи. Ындыг болбас арга чок. Школаларда 44 млн. ажыг уруглар, ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринде 9 млн. ажыг оолдар, кыстар өөренип турар чуртка башкылар, кижизидикчилер, улус өөредилгезиниң ажылдакчылары чоннуң хүндүткелинге болгаш сагыш салыышкынынга бүргеткени-даа чоп.

Кызылдың пединститудунуң бо чылгы бирги курсчулары боттарының башкыларын кысказы-биле характеристикалааннар. Студентилерниң хөй кезии башкыларны үнелээрде, оларга ынак, хүндүткелдиг болурда, оларның чүгле класска, школага ажылдаарынга даянып турар.

СЕТКИЛ ХАНЫЗЫНДАН СӨСТЕР

Башкыларга өөреникчилерниң үнелелдери, оларның сеткил-чүрээниң ханызындан сөглээн улуг четтиришкинниң сөстери өөрүнчүг болуру чугаажок. Ынчангаш Кызылда пединститутуң бо чылгы бирги курсчуларының боттарының башкыларының дугайында чамдык ажылдарын ажыглап, бо чүүлдү дамчыштыр башкыларга, оларның профессионал байырлалын дамчыштыр бир янзы белекти сөңнээр, аргалыг болдувус.

Студентилер боттарының ынак, хүндүлүг башкыларының аттарын хөйү-биле адаан. Оларның уруглар өөредип, кижизидериниң буянныг, харысаалгалыг херээнге, кызыгаар чок бердингенин, бедик патриотчу тура-соруктуун, политиктиг, хөй-ниитичи идепкейлиин, уругларга ынаан, оларны билир мергежилдиин, чаагай арын-шуурлуун, шынчы, ак сеткилдиин эң-не ёзулуг башкы кижиниң шынарлары деп бижигилээн. Школа, кичээлдер, башкылар-биле ужуражылга—кижиге аас-кежик, улуг өөрүшкү, ажыдыышкыннар, ажыл-ишке, демиселге кандалга-дыр дээн сөстерни барык кижи бүрүзүнүң ажылындан тып болур. Ындыг болбастың аргазы чок. Ол дээрге совет башкының профессионал, партийжи болгаш кижизиг шынарлары-дыр. Бистиң республиканың башкыларында ол шынарларның барын өөреникчилерниң бадыткап турары дыка өөрүнчүг.

Кызылдың № 2 школазының кезек доозукчулары Галина Ивановна Алдын-оолдуң дугайында ёзулуг башкы болгаш кижи деп бедии-биле үнелеп турарлар. Башкызының бедүүн аажы-чаңы оларның сеткилин өөртүп, чоргааралы боop чоруур. Оон-биле ужуражылга, оон өөреникчизи болганын улуг аас-кежик деп санап чорууурлар. Улуг-Хем районнуң Хайыракан школазындан келген студентилер Лидия Ондаровна Монгушту ававыс-биле дөмей эргим, ынак башкывыс деп бижээннер. Шак ындыг үнелелди хоочун башкылар Т. С. Осипова (Хадын), А. Б. Адыяа (Тес-Хем), Л. В. Новикова (педучилище) болгаш өскелерге-даа өөреникчилери берип турар.

Кызылдың № 15, Шагаан-Арыгның № 2 школаларындан хөй-хөй өөреникчилер институтче кирип турары чаңчыл апарган. Ол школаларның барык шупту башкыларынга бо чылгы бирги курсчулар өөрээн, мактаан бодалдарын илереткен. Кызылдың № 15 школазында өөредилге эргелекчизи, математика башкызы В. К. Воскобоеваның дугайында чылдың-на өөреникчилери бижип турар. Башкызының угаанныын, кижизиин, делгем, ханы билиглиин, методиктиг бедик мергежилин олар деңнээр. Берге-даа үелерде оон туттунуп шыдаарын, шынгыы, ынчалза сагылга-чурумун мактаан, оон күштүг соруктуу уругларга уттундурбас үлегер. Ындыг янзылыг шынарлар Ийме де С. С. Саттың, Бай-Хаактан Л. И. Симонованың, Е. И. Иванованың арын-шуурунде, профессионалдыг белеткелинде барын студентилер илереткен. А. И. Цуй Ю.—Сеппи өөреникчилери башкы ажылының ёзулуг мастери деп тодаратканнар. Кичээлдерге өөреникчилерниң кичээңгейин көзүлбес, эскет чок аргалар-биле хаара тудуп шыдаар. Оон тайылбыры кезээде солун, уруглар тыныжын безин оожургадыкаш дыңнаар. Чүгле эртемнерге эвес, амыдыралга өөредип, ажыктыг сүмезин бээр. Номчатергиин ынак. Билбес чүвези мырыңай чок деп болур. Бо дугайында школаны дооскаындан бээр 4-7 чыл болу берген студентилер бижип, башкызын кажан-даа уттупазын аазап турарлар. Өөреникчилериниң сеткилинге уттундурбайн артарындан артык башкыга чүү турар деп? Башкының амыдыралының, ажылзының, күжү-даа, алыс утказы-даа мында. Александра Ивановна чааскаан эвес. З. П. Кочедыкова (башкы училищези), К. С. Даржаа, А. С. Күжүгет, Н. Н. Скорых (Ак-Довурак), Л. Я. Хозеева (Кызыл) база өөреникчилериниң чүректеринде балаттынмас иети арттырып, коммунист кижизидилгениң херээнге талантын-биле бараан боop чорууурлар.

Өөреникчилерни амыдыралга белеткээр, амыдырал-биле кижизидери — совет педагогиканың кол негелделериниң бирээзи. Сарыг-Сепниң № 2 школазының башкызы И. А. Достай, Арыг-Үзүүнүн школазында орус дыл болгаш литература башкызы Н. Л. Букша, Ө. С. Шыырап (Тээли) бо талазы-биле байлак дуржулгалыг апарган.

Тыва школаларда орус дыл болгаш литература башкыларының ролю онзагай. Бистиң хөй националдыг улуг чуртувустуң улустарының аразында харылзажырының, уругларны совет болгаш делегей культуразы-биле таныштырарының дылы—улуг орус дылды өөредири онзагай болгаш бедик харысаалгалыг сорулга. Ону башкылар билир болгаш маңаа күштү-даа, билиг-мергежилин-даа харамнанмайн турар. Ындыг башкыларын өөреникчилери кончуг хүндүлээр. К. Ш. Оюн (ам Кочетов суур), В. К. Натеын (Тес-Хемде), В. Д. Лопсан-Серен (Хандагайты), Р. А. Бады-Назын (Баян-Кол) уругларның орус дылга ынакшылын күштелдирип, билиин байыдарын кызып турарын өөреникчилери четтиргенин илереткени маңаа бадыткал.

Ая Кара-ооловна Лопсан (Самагалдай), Геннадий Сундуевич Куулар (Кызыл), Ольга Михайловна Дамчай (Туран), А. К. Ондар (Сут-Аксы), Н. А. Боева (Тураның № 2 школазында), Т. Б. Куулар (Барлык) болгаш элээн хөй башкыларга хоглуг, баштак, оюнзак, уран чүүлге, педагогикага салым-чаяанныы, ырлаң, таныылап, шүлүктеп билирин дээш өөреникчилери олардан үлегер-чижек алыксаарлар. Ол ышкаш башкыларының уруглар-биле моғаг шылаг билбезин, тывызыын кайгаарлар. Экскурсиялар, походтар, белгүмнер, кежээлер, диспуттар, хуралдар дээш черле чүнү-ле кылбастар дээрил! Уругларны алерткен, организастаан, музейлерни, булуңнарны, делгелгелерни дерип тургускулаан болур.

Башкы кижи хүннүн-не чүс-чүс уругларның, ада-иелериниң карактарының уунда, кулактарының дыңнызында. Ылаңгыя эге класстарның өөреникчилери, элээди уруглар башкызының канчаар кеттингенин, канчаар дыраттынганын, кижилер-биле канчаар ужуражып, чугаалажырын безин «шинчилээр». Ынчангаш чамдык студентилерниң башкыларывысты арыг-силиг, шевергин, чараш кеттингени дээш, культурлуг, тэлентиг аажы-чаңы дээш хүндүлээр бис дээни таварылга эвес. Күш-ажыл кичээлдерин, бүдүрүлге бригадаларынга, дуржулга шөлдеринге, субботниктерге боттарының киржилгезин студентилер сактып, күш-ажылчы мергежилдерин, чаңчылдарын ап, чуртувустуң ажыл-агыйынга улуг-хуузун киириштирип турарын телептиг-биле үнелеп турарлар. Бо ажылывыс үезинде өөреникчилериниң бодалдары-биле алырга, республиканың кайы-даа школаларында башкының чаагай ат-алдарын бедик сагып, башкылаашкынны солун, хандыкшылдыг болгаш үре-түңнелдиг болдуруп турар хөй-хөй аныяк салгалдың башкыларының аттары тывылгылаан. Бо дээрге чүгле бирги курсчуларның бижилгелери-дир. Ынчангаш хоочуннар-биле кады олар уругларны идей-политиктиг бүзүрел-биле чепсеглеп, оларның чуртталгага идепкейлиг туруужуп быжыглаар.

К. САЛЧАК,
педагогика болгаш психология кафедразының эргелекчизи, педагогика эртемнериниң кандидады.

ЧУРУКТА: Өвүрнүң Солчур ортумак школазының мурнакчы башкыларының бирээзи, чедиги класстың удуртукчузу Зоя Хертековна Куулар кичээл эрттирип тур.
О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Кызылда республиканың уран чүүл школазында Тываның бүгү девискээриндеп келген бичии уруглар өөренип турарлар. Олар кедизинде барын уран чүүл талазы-биле тускай мергежилдиглер болур. Уругларны өөредип, кижизидериниң херээнге ук школаның башкылар коллективи улуг салыышкынын киирип турарлар.

ЧУРУКТА: республиканың уран чүүл школазының бөлүк башкылары—школаның директору Л. Н. Хуурак ай (мурнунда солагай талазында), өөредилге эргелекчизи М. М. Лопсан (ортузунда) болгаш С. Ч. Монгуш, Ч. Х. Осур, А. С. Хертек база Л. А. Лунгова олар өөреникчилери-биле кады турары.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ЭҢ-НЕ БАШТАЙ ХОЛ ҮЖҮҮН...

Районнуң улуг школаларының бирээзи Сарыг-Сепниң Салчак Тока аттыг ортумак школазында өөренип турар бис. Төрээн школавыска, эргим башкыларывыска ынак бис. Школавыс доктааттынган чаагай чаңчылдарлыг. Башкыларывыс бисти чүгле эртемнерниң үндезиннери-биле чепсеглээринден аңгыда, амыдыралга, найыралга өөредип турар.

Эң-не баштай хол үжүүн олар өөредир.

1982 чыл бисте онзагай. ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейин школачы ажыл-херектер-биле эки уткуур сорулгалыг бис. Школавыстың пионер дружиназы шалыпчы деп санадып турар, а комсомол организациязы ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге рапорттаар эргени чедип алган турган. Бүдүрүлге бригадавыстың ажылы макталдыг, аңаа күш-ажылга дадыгып турар бис. Бо-ла бүгү чүүлдерге бисти башкыларывыс өөредип, чаңчыктырып келген.

Барык бүдүн чыл дургузунда интернатка чурттап турар бис, бистиң өөренип, чурттаарывыска бүгү-ле байдалдар таарымчалыг. «Огонёк» деп клуб бисте организастаттынган. Солун ужуражылгаларны, кежээлерни аңаа эрттирип, киноларны көрүп турар бис.

Бистиң чедиишкиннеривис дээрге-ле башкыларывыстың кызымак чүткүлүнүң ачызы деп санаар бис. Бисте эки башкылар ажылдап турар. Башкының хүнүн таварыштыр шупту башкыларывыска школаның бүгү өөреникчилериниң мурнундан изиг байырны чедирбишаан, аас-кежикти, кадыкшылды, эгээртинмес чедиишкиннерни күзээр-дир бис. Чүнүң-даа мурнунда школаның хоочуннары, 30 чыл чедир ажылдап келген Галина Федоровна Яровикова, Сырба Машпак-ооловна Достай. Зинаида Васильевна Листкова оларга байыр чедирип тур бис. Лидия Александровна Моргун, Иргит Араптанович Достай оларга база онза өөрүп четтирип турар бис, олар — бүдүрүлге бригадазының удуртукчулары. Хүрең Халар-ооловна Ондарның кичээлдери уттундурбас. Баштайгы башкывыс Елена Алдын-ооловна Монгушка чаагай күзээшкиннерни бараалгаттывыс.

Нина АДЫЯА,
Сарыг-Сепниң Салчак Тока аттыг № 2 школазының өөреникчизи.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ:
отчёттар болгаш соңгулдалар

ДОЛУ АРГАЛАР БАР

Кызылдың аъш-чем садыының коллективи бо чылдың бирги, ийиги кварталдарында республиканың болгаш хоорайның садыг бүдүрүлгелериниң ортузунда социалистиг чарышка чайгыс эвес удаа тиилекчи болган. «Ажылдаар чер бүрүзүнге эки шынарлыг күш-ажылды чедип алыр!» деп лозуң-биле ажылдаваан, коллектив он бирги беш чылдың ийиги чылының эрткен айларын бедик темпилиг дооскан. Аъш-чем садыының 47 магазиннери шупту сес айлар планын күүсеткен. Ниити коллектив тос айларда бараан саарылгазының планын хуусаа бетинде сентябрь 15-те күүсеткен. Эрткен айларда коллектив 27 муң рубльдиң орулгазын пландан ажыр киирип алган.

Ол чедиишкиннерни чедип алырын хандырарынга коммунист Н. М. Гуркина удурткан партия организациязының киирген үлүү биче эвес. Бо дугайын партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга демдеглеп, партбюронуң отчёттуг үеде кылып чоруткан ажылын коммунистер партийжи принципиалдыг ёзу-биле бүгү талалыг анализтээннер. Партия организациязының учёдунда 34 коммунист бар. Оларның күжүн садыг бүдүрүлгезиниң бүгү участоктарынга таарыштыр хуваан. Партбюро бодунуң ажылын перспективтиг болгаш квартал планнарынга үндезилээш чорудуп, бир партбөлүкке, тус-тус магазиннерде коммунистерге даянгаш элээн идепкейжиткен. Коллективтиң чогаадыкчы өзүлдезин хандырарынга партия организациязының авангардчы чоруу бедээн. Күш-ажылчы коллективтиң кол өзээ болу берген, боттарының херээниң дуржулгалыг мастерлери мында хөй. Олардан коммунистер З. Г. Балыко, Л. Г. Бат, Т. И. Шилова, С. Чымба, А. Монгуш өскелер-даа боттарының байлак дуржулгазын аныяктарга күзелдиг-биле дамчыдып берип чорууурлар.

Коммунистерни, аъш-чем садыының ажылдакчыларын кижизидеринге болгаш оларның күжүн мобилизастаарынга партия хуралдарының ужур-дузазын бедидип, отчёттуг үеде ону он удаа эрттирген. Аңаа СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр сорулгаларны тодарадып, чугула херегледдиң аъш-чем бараанннарынга чоннуң хереглелин улам долу хандырар, кадрлар-биле ажыл, коллектив кежигүннериниң өөредилгези, материал талазы-биле үнелиг бараанннарның камгалал, кадагалалының талазы-биле болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалашкан. Ол ышкаш СЭКП кежигүннеринге кандидаттар Г. А. Форманчук, О. Н. Шарыпова, Е. И. Огнева, Ф. Шаляпина, Л. Г. Бат оларның Устав негелдезин күүседип турарының дугайында отчёттарын партбюрога дыңнаан.

Отчёттуг үеде СЭКП-ның хүрээлелинче чаа кежигүннер киирип алырын чаңгыстап шилип алырынга үндезилеп чорудуп, партия кежигүнүнге 3 кандидатты хүлээп ап, улуг идегелди көргүскен. Ынчалза-даа СЭКП Уставының негелделерин каржызы-биле хажыдар, бедик атка төлеп чок ийи чаңгыс кижилерниң садыг шугумунга турганы партбюронуң ажылының четпес талазын көргүзүп турар дээрзин коммунистер отчёт-соңгулдалыг хуралга чидии-биле шүгүмчүлээн. Чижээ, № 45 магазинниң улуг садыгжызы турган Л. И. Гордееваның аморальдыг аажы-чаңын партбюро ийи удаа сайгарган болгаш ону СЭКП кежигүнүнүң кандидадындан үндүрер ужурга таварышкан.

Партбюро бодунуң организакчы, политмассалыг, кижизидилге талазы-биле ажылынга хөй-ниити организацияларынга даянып, оларның ажыл планын хынап, ол организацияларның удуртукчуларының отчёттарын партбюрога база партия хуралдарынга дыңнап турар ажылды идепкейжиткен. Коллективте шупту 82 улусчу контролёр бар. Коммунистер Г. И. Жулавова, Н. Л. Килина олар он беш кижи составтыг кол бөлүктүң ажылын удуртуп турар. Отчёттуг үеде олар 90 хире хыналдаларны чорудуп, аңаа чүс ажыг кижини киириштирген. Хыналдалар түңнелдерин кол бөлүктүң база тус-тус бөлүктерниң хуралдарынга сайгарып тургулаан. Хайгыылчылар садыг бүдүрүлгелериниң бот-боттарынга хыналдаларны база чорудуп келген. Садыгда улусчу контролёрларның школазы ажылдап турар. Хайгыылчылар ажыл-агыйжы эвес чорукка удур, камналгалыг болгаш хумагалыг чорук дээш демиселди күштелдирген. Коллективте профэвилел, комсомол организациялары, херээженнер чөвүлели, эш хуузунуң суду кижилерниң кижизидилгезинче, оларның хостуг үелерин шын организастаарынче, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче кичээңгейни салып турар.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдың киржикчилери партбюронуң ажылында четпестерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтеп көргеннер. Ажылдың бир четпес талазы — социалистиг чарышты организастаза-даа, ону хөйге көскү, калбаа-биле билдингир болдурарын четпес тургусканы болур. Бо чылдың социалистиг хүлээлгелерин, хүндүлел болгаш көргүзүг самбыраларын көскү, чараш кылдыр бижип, дерип аспаан. Садыгда аныяктар хөй болганда оларның кижизидилгези онзагай ужур-дузалыг. Бо ажылга дагдыныкчыларның харысаалгазы улуг. Ындыг турбуже мурнунда тургустунган дагдыныкчылар чөвүлели баштай эки ажылдап турган, чоорту суларааан.

Коллективте шиитпирлээр чогуур айтырыглар-ла хөй. Аъш-чем садыында совет садыгның чурумун хажыдар чоруктуң дыка өскенин коммунистер дүвүрел-биле чугаалап турганнар. Ылаңгыя социалистиг өнчүнүң камгалалында улуг четпестер бар. Бо чылдың сес айларында Кызылдың аъш-чем садыында үүрмек оре-самчыгдал кылган 99 таварылга болган. Оон ниити түңү 12 муң ажыг рубль, азы эрткен чылдың ол үезиниң түңнелинден өскен. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, совет садыгның чурумун хажыдар чоруктар ам-даа бар. Чижээ, № 20 магазинниң садыгжылары Юдина, Теплова, № 22 магазинде Рачкова олар аъш-чем бараанннарының өртээн улгаттырып турганы илерээн. Ындыг четпестерни болдурбас дээш ап турар хемчеглерниң дугайын үстүнде магазиннерниң директорлары коммунистер Н. Ф. Панфилов, Т. П. Потапова олар отчёт-соңгулдалыг хуралга саналынга чугаалаан.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга чүүлдүг деп көрген Аъш-чем программазын боттандырарынга аъш-чем садыының ажылдакчылары үлүүн киирип турар. Ынчалза-даа магазиннерде четчир ассортиментилиг бараанннар эвээш болур, чигир, дус чергелиг чугула хереглел бараанннары безин үзүктелип турган. Продукцияны сөөртүрүнүң графигин үрээр чоруктар хөй. Садыгда ногаа талазы-биле байдал дыка дүвүренчиг. Ындыг турбуже садыг бүдүрүлгелериниң удуртукчулары боттарының бүдүрүлгелерин ногаа садарынга белеткээринче сагыш салбайн, инициатива көдүрбейн турар.

Коммунистер бо болгаш өске-даа четпестерниң дугайын чүгле сөс-биле чугаалап турбайн, харын ону чайладыр дээш күженишкинниң меңнээриниң, коллектив бүрүзүнге ажыл-херекти чогуур деңнелге тургузар дээш бар аргаларны ажыглаарын чугаалааннар. Оларга бо талазы-биле хүн бүрүнүң боттуг дузазын Кызылдың аъш-чем садыының удуртулгазы болгаш коллективтиң дайынчы өзээ — партия эге организациязының чаа соңгуткан составы чедирер дээрзинге бүзүрел улуг.

В. МААДЫР.

«БИСТИҢ ТЮЛЮШОВНАВЫС»

Уругларны эртемнерге өөредип, кижилер мурнунга арыг сеткилдиг болурунга хүн бүрүде чаңчыктырып, чүгле ак сагыштыг болурундан аңгыда дузаарган, күш-ажылга ынак кылдыр кижизидип турар башкылар кымга-даа хүндүткелдиг.

Школага-даа, суурнуң кудумчуларынга-даа, каяа-даа көөрге, бодунуң өөреникчилери-биле кады чоруур башкылар хөй. Оларның бирээзи — Татьяна Тюлюшовна Кушкаш. Ол Тожу районнуң Адыр-Кежиг суурда Аас ортумак школазында башкылап турар. Башкылап турар эртеми—төрээн дыл болгаш литература. Бо школага Татьяна Тюлюшовна 1962 чылда келген, оон бээр 20 катап өөредилге чылы эрткен. Ол бодунуң башкылап турар эртемин чүгле өскелерге дамчыдып бээри-биле кызыгаарлаттынмайн, харын ол эртемин боду ханы өөренип, херек кырында амыдырал-биле холбап турар. Ынчангаш оон башкылаар арга-дуржулгазы, билиги бедип олурар. Ол арга-дуржулгазын, билиин аныяк башкыларга дамчыдып берип, ажык кичээлдерни эрттиргилеп, эш-өөрү башкыларның (кандыг-даа эртемнер ылгал чокка) кичээлдеринге барып олуржуп турар, а оон кичээлдеринге эжик кажан-даа ажык. Шак мынчаар ажылдаарга, башкыларның аразында найыралы быжыгар болгаш арга-дуржулгазы улам бедиир.

Татьяна Тюлюшовна бо хөй чылдарының иштинде каш-даа удаа класс удуртукчузу болган. Класстың удуртукчу башкызы болурга, ада-ие-биле харылзаа бирги черген ин айтырыгларының бирээзи болур. Адыр-Кежиг суурда Татьяна Тюлюшовнаның чээрби чыл иштинде кирбээн бажыңы, чугаалашпаан кижизи чок. Уругларның өөредилге-кижизидилгезинден аңгыда, улуг кижилерниң боттарының амыдырал культуразын бедидери болгаш өске-даа айтырыглар талазы-биле беседаларны, лекцияларны үргүлчү кылып келген. Татьяна Тюлюшовна СЭКП Тожу райкомунуң кежигүнүнге болгаш көдээ Совет депутадынга каш удаа соңгуткан. 1974 чылдан бээр Татьяна Тюлюшовна школада партия организациязының секретарынга соңгудуп келген. Бо дээрге база улуг идегел болур.

Чоннуң болгаш башкыларның идегелин Татьяна Тюлюшовна анаа-ла чедип албаан. Ол бодунуң ажылының эгезинден бээр кызымаккай чоруун, чүткүлдүүн өөреникчилерге көргүзүп келген. Шагаан-Арыг ортумак школазынга өөренип турганда-ла, оон хөй-ниити ажылынга идепкейлии көзүлген. Школаны дооскан-ла, аңаа улай үш чыл башкылаан. Оон соонда Кызылдың башкы институдунга өөренген. 1959 чылда Кызылдың педагогика институдун дооскан соонда, Барын-Хемчик районнуң Барлык школазынга үш чыл ажылдаан. Ол-ла школаларга ажылдап, өөренип чораан, башкылаарының арга-дуржулгазын болгаш ада-иелер-биле канчаар ажылдаарының дугайында эш-өөрү башкылардан үргүлчү өөренип ап келген.

Тожу — бойдус талазы-биле онзагай чараш черлерниң бирээзи, дээрниң булуттары болгаш сылдыстары чуруттунган улуг-биче хөй холдерниң чери. Ында чурттап турар чоннуң сагыш-сеткилиниң ажык чаагайы чер чурту ышкаш арыг чараш, ол черниң калбак ногаан арга-ээзимнериниң бай байлаа, сыын, мыйгак, киш, диинни эң-не байлак. Иви малдыг аңчы чоннуң ажы-төлүнүң эрес-кежээзи база бир янзы.

Т. Т. Кушкаштың эгелекчи кызымак ажылы-биле школаның музейин организастап ажыткан. Ында тожуларның амыдырал - чуртталгазындан хоар дээн чүүлдер, районнуң болгаш колхозтуң тургустунганының төөгүзү база хоочун кижилерниң дугайында хоар материалдар болгаш чуруктар чыгдынган.

Кандыг-даа кижиниң амыдыралынга кезээде уттундурбас чоок, эртем кижи башкызы болур. Татьяна Тюлюшовнаны Адыр-Кежигниң улуг, биче кижилери «бистиң Тюлюшовнавыс» деп хүндүлеп адаарында ужур-ла бар.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

СОВЕТ НИИТИЛЕЛДИҢ ЧОРГААРАЛЫ

Бистиң чуртувуста Башкының хүнү—бүгү улустуң байырлалы апарган. Ол шынап-ла ындыг, эртем-билигниң оруунче чедип киирип каан башкыларын кижи бүрүзү кажан-даа утпас.

Чурттуң школаларында хөй миллион башкылар үре-түңнелдиг ажылдап турар. Шак ол кайгамчык буянныг чаагай профессияның чамдык төлээлекчилериниң дугайында СЭТА-ның корреспондентилериниң медээлерин парладывыс.

БИЧЕ ЧАШТАРГА ЫНАК МЕН

Псков облазында башкы П. Лозина Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче чалалга алган. Башкы хүнүн таварыштыр бүгү-ле эвилелдешкен республикалардан оон эш-өөрү аңаа чыглып келгеш, улус өөредилгезиниң талазы-биле арга-дуржулгазын солчур. Полина Георгиевна — ССРЭ-ниң улустуң башкызы деп атты эң-не баштай алганнарның бирээзи. Бойдуска болгаш бүгү-ле чүвеге уругларның кандыг хамаарылгалыын илередирин база ол бүгүнү билип алыр аргазын өөредир дээш П. Лозина чураан чуруктарны, аппликацияларны, чогаадыгларны канчаар ажыглап турганын тодаргай көргүзер. Уругларны бодаарынга, ажылдаарынга өөредип чаңчыктырары башкылаашкында эң-не кол чүүлдерниң бирээзи ол деп, Полина Георгиевна санап турар.

Оон чалыы назыны партизаннар аразынга болгаш комсомол ажылынга эрткен. Оон амыдыралынга бо чыл база уттундурбас боop артып каар. Башкылаар дээш Псков хоорайның кыдыынга чаңгыс каът школаның эргинин артап кирген ниден бээр ам 25 чыл боop турар. Оон бээр-ле П. Лозина ажылының адреzин чаңгыс-даа катап солуваан. Ол дээди эртемниг. Чүгле эге класстарга ажылдаар күзелдиг. Чүге? деп айтырыгга ол мынчаар харыылаар:

— Кижилерниң амыдыралче баштайгы базымнары-биле кожа тургаш, сеткилим ханар. Эге базымнар кижи бүрүзүнге-ле эки, чаагай аас-кежиктиг боорун күзээр мен. А аас-кежиктиң үнер дөзү—күш-ажылга ынакшыл, чогаадыкчы идепкей, бот-башкарылга. Шак ол мөзү-шынарларга биче чаштарны чаңчыктырарын, дадыктырарын оралдажып чоруур мен.

АНЫЯК БАШКЫЛАРГА

Молдавияның Кетросы суурда аныяк башкылар Семён биле Евгенияның өг-бүлезинге Горький аттыг колхоз верандалыг, дөрт-дөрт өрээлдерлиг ак даш бажыңны тудуп берген.

Сөөлгү ийи чылда ол ажыл-агыйның ачызында алды башкы өг-бүле чаа бажыңнарлыг болган. Кетросыда үш школаның башкыларын колхоз амыдыралга херек чүүлдер-биле хандырып, оларның ажыл-амыдыралынче доктаамал кичээңгей салып турар. Чижээ, бажыңнар болгаш кажаа-херим септээринче, маңмаган, куш азыраарынга, оларның чем-ажын тып бээринге боттуг дузаны чедирип турар. Колхозтуң профэвилел организациязы санаторийлерже, дыштанылга бажыңнарынче турисчи аян-чоруктарже үнериниң путёвкаларын башкыларга база чедиштир үлээрин утпас.

Республиканың хөй-хөй ажыл-агыйлары аныяк көдээ башкылар дугайында ындыг сагыш салыышкынны амыдыралдың дүрүмү кылдыр санап турар.

Т. ПЛЕЦКО,
Дрокия, Молдав ССР.

КҮШ-АЖЫЛ—ЭҢ ЭКИ ДАГДЫНЫКЧЫ

Душанбениң педагогика институдунуң хөй-хөй доозукчулары ховуда трактористи азы комбайнерни, станокта токарьны кажан-даа солуп шыдаар.

Институттуң индустрия-педагогика факультедин дооскан кижи бүрүзү-ле, башкы дипломундан аңгыда, ажылчын тускай мергежилдиң дөрт херечилелин алыр. Ол дээрге станокчу, слесарь, автомашина чолаачызы, механизатор мергежилдер-дир. Оон аңгыда доозукчулар өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларынга болгаш фермаларга база хову-шөлге уруглар-биле ажылды организастаарынга практиктиг дадыгыышкынны алганнар.

— Республиканың школаларында механизаторнуң чүс-чүс класстарын болгаш металл база ыяш болбаазырадыр талазы-биле чүс-чүс мастерскаяларны ажыткан. Үстүкү класстарның өөреникчилери өөренир чаа өөредилге-бүдүрүлге комбинаттары ажыглалда кирген. Күш-ажыл башкылары хоорайга-даа, көдээге-даа кончуг херек апарганын барымдаалааш, индустрия-педагогика факультедиңге хүлээп алыр оолдар, кыстарның санын көвүдеткен бис. Ам ол факультетте беш чүс ажыг оолдар, кыстар өөренип турар — деп, Душанбениң педагогика институдунуң ректору М. К. Гафарова чугаалап турар.

Л. ШИЛЬМАН.

АМЫДЫРАЛЫМ ТОДАРАТКАН

Эльзара Балхчи ортумак школаны дооскан соонда, Самарканд хоорайның Март 8 аттыг даараныылга фабриказынга келген. Ынчан ол маңаа шуут-ла салымын тыва бээрин бодаваан-даа. «Бичии турганда мындыг чугааларны үргүлчү дыңнаар мен: кандыг-даа ажылды эки дир кылыр, ол эвес аңаа кеттеп даа херээ чок—дижир—деп, Эльзара чугаалаар.—Школа соонда амыдыралдың улуг оруунче киргеним. Меңээ чаа болган. Моторист-даараныкчы мергежилди мээң амыдыралым шуут тодараткан...»

Чыл иштинде Эльзара бүгү операцияның сайзыралын шиңгээдип, херээженнерге чылыглаан капрон курткаларны ус-шевер даарай өөренген. Ынчаар мурнакчы даараныкчы болуп, комсомолчу аныяктарның бригадазының бригадири апарган.

1978 чылдың май хүннериниң бүдүүзүнде кады ажылдап турар өөрү онгу беш чылдың онаалдаларын чедиишкиннг дооскан дээш Эльзара Балхчиниң чүректиң ханызындан байыр чедирген. «Мастер өөреникчи чокта, чимис чок ыяш-биле дөмей» деп улустуң чечен домаа кончуг шын. Ол бүгүнү Эльзара эки билир. Чыл санында ол ийи кижи практикалап турда, бот-тус байлаг ажылга ийи өөреникчини өөредири чаңчыл апарган.

—Бистерниң даарап турар хептеривис кижилерге таарымчалыг, шынарлыг, чонга өөрүшкүнү болдурар ужурлуг —деп, бодунуң өөреникчилеринден Эльзара негээр турган.

Кеш чыл бурунгаар фабриканың коллективи Эльзара Балхчиге бедик үнелелди берип, Үзбек ССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга ону соңгаан.

А. ИСЛАМОВ.
Самарканд хоорай.

Тайбыңның болгаш социализмниң чаалап алыышкыннарының камгалалында

КИЖИ БОЛГАШ ТЕХНИКА

— Совет күрүнениң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыны—дайын айыылын кошкадыры, чэвырлышкымы болгаш боо-чепсектерни эндере бүдүрерин болдурбазы дээш демисел. Чер кырынга тайбыңның быжыглаарынга дузалаар кандыг-даа хемчеглерге киржиринге белениң ССРЭ делегейге хөй удаа илередип келген. Ооң бир херечизи — ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас дугайында Совет Эвилелиниң чаңгыс талалыг хүлээлгези. Ынчалдажок Барыын чүк чурттарында, ылаңгыя АКШ-та дайын айыылы-биле болгаш албадаарының аргалары-биле чугаалажырынга акташкан реакцылыг күштер хөделип турар. Ындыг байдалдар турда, Совет күрүне чурттуң камгалал күчүзүн, арміяның болгаш флоттуң дайынчы шинээзин быжыглаар айтырыгны чаңгыс хүн-даа кичээнгейден дүжүрбейн турар — деп, Совет Арминың болгаш Шериг-Далай флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальниги армия генералы Алексей Алексеевич Епишев ПМА-ның шериг тайылбырлакчызы Василий МОРОЗОВ-биле беседазынга чугаалаан.

— А совет шериг эртеми амгы үениң дайынынга кижиниң болгаш шериг техниказының деңнээгүүрүнүң айтырыын бөгүн канчаар көрүп турарыл?

— Тулчуушкунга кижиниң болгаш техниканың деңнээгүүрүнүң дугайында айтырыгны шериг теоретиктер болгаш практиктер кезээде өөренип келген. Дайынчы техниканың болгаш чепсектиң шапкын хөгжүлдези-биле холбаштыр ол бөгүнде эң чугула айтырыг болуп турар.

Дайынга материалдыг болгаш угаан-бодал факторларының чаңгыс аай болуру шиитпирлиг ужур-дузалыг болур дээрзин совет шериг эртеми барымдаалап көрүп турар. Шериглерниң техника-биле деришкининде болгулаан шылар талазы-биле үндезин чаартылгалар шериг техниказының болгаш арміяның дайынчы хей-аъдының бот-боттарындан хамаарылгазын улам күштелдирип турар. Техника болгаш кижи—чепсектиг демиселдиң боттуг ийи факторудур. Күчүлүг техниканың, чепсектиң бары дайынга кижиниң ролюн улам бедүрер, тулчуушкунга ону шиитпирлиг күш болдурар.

Ол тамыктың мурнунда амгы үениң дайынының өскээй чүүлдери-биле тайылбырлаттынар, бир эвес агрессияның болгаш милитаризмниң талалакчылары дайынны херлээледип үндүрүптер болза, бүгү күштерниң канчаар-даа аажок улуг мөөңнээшкинин, психологтуг болгаш күш дамыр талазы-биле быжыг туруштуг, шыдамыккай чорукту негээр.

Чепсек кандыг-даа кончуг күчүлүг болза, чедиишкинни ол чааскаан хандырып шыдавас. Кандыг-даа таварылгаларда чүгле шериг ажыл-чорудулгазының чепсээ болуп ол артар. Чогуур мораль-политиктиг болгаш профессионал белеткелдиг кижиниң чүгле күш-ажылының ачызында ол материалдыг боттуг күш болу бээр.

Дайыннар төөгүзү болгаш совет үениң шериг чорудулгалары кандыг-даа чижектерге байлак, кончуг эки чепсеглеттинген, ынчалдажок чепсекти ындыг кончуг ажыглап билбес шериглер аштырыышкынга каан тургулаан. Техника талазы-биле четпес хандыртынган, ынчалдажок дайынчы арга-мергежили бедик, сагыш-сеткили кадыг чоруктуг шериглер тиилелгени хандырып-даа турган болгай. Амгы үениң дайынчызы аңаа идегээн дайынчы техниканы болгаш чепсекти тергиин эки ажыглап, башкарып, кезээниң мурнунда турар сорулганы болгаш ону шиитпирлээринге бодунуң ролюн кончуг эки угаап, эрес-дидим хөделип билген турар ужурлуг кижи дээрзин барымдаалап, хууда составты ынчаар белеткеп турар бис.

Бирээр чугаалаарга, армияда дайынчыларның кижизидилгези болгаш өөредилгези кезектерни база корабльдерни амгы үениң чепсээ болгаш дайынчы техниказы-биле чепсеглээриниң чаңгыс одуруунда турул турар.

— Совет Чепсектиг Күштерниң угаан-бодал талазы-биле күжүн быжыглаарының, идея талазы-биле каңналган болгаш эрес-дидим дайынчыларны белеткээриниң угланыышкыннары кандыгыл?

— Бистиң социалистиг армиявыс капиталистиг күрүнелерниң армияларындан оспаксыргай, ниитилелден хоорук эвези-биле онзаланып турар. Бистиң армиявыс — чоннуң армиязы, бистиң күрүнениң кезии. Социалистиг ниитилелде болуп турар кол-кол чорудулгалар армияда база илергейлеттинип турар. Ооң бүгү амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы, хууда составтың кижизидилгези болгаш өөредилгези, шериг сагылга-чурум, шериг албанныгларның бот-боттарынга хамаарылгазы, оларның чон-биле харылзаалары социализмниң, коммунистиг идеологияның принциптеринге үндезилеттинип турар. Ынчангаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң угаан-бодал талазы-биле күжүнүң быжыгыышкыны бүгү социалистиг күрүнениң угаан-бодал байдалының хевирлези-биле чаңгыс аай тудуш кылдыр көрдүнүп турар.

Кижиниң кижи мөлчүүр чорукунуң чогу, ажылдаар, өөренир болгаш дыштаныр эргелерниң магадылалдыг хандыртынганы, коллективтиг ёзу болгаш эш-хуу дузалажылга дээш ышкаш социалистиг амыдыралдың боттуг хөй санныг факторлары дайынчы кижиниң медерелинге хүннүң-не эки салдарны чедирип турар. Совет дайынчы—чоннуң бүгү-ле ажыл-херектеринде идепкейлиг киржип турар, бодунуң чуртунуң деңэргэ-шөлээлиг хамаатызы-дыр.

Шериг организациязы болбушаан, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери бодунуң алыс утказы-биле дайынчыларны политика, культура талазы-биле сайзырадырының, оларның идей-аажы-чаң болгаш интернационалчы кижизидилгезиниң школазы база болуп турар. Политиктиг белеткелдиң чорудулгазында дайынчылар совет улустуң социализм дээш демиселиниң төөгүзүн, партияның болгаш күрүнениң иштики база даштыкы политиказын, Төрээн чурттуң чепсектиг камгалакчыларынга ССРЭ Конституциязының негелделерин өөренип турарлар. Диалектика - материалистиг үзел-бодалга оларны кижизидеринге, Төрээн чуртту болгаш социалистиг бүгү демнеттирген каттыштырылгазын империалистиг агрессорларның чимзениишкиннеринден камгалаар талазы-биле боттарының патриотчу база интернационалчы хүлээлгезиниң медерелин билиринге ындыг кичээлдер оларга дузалап турар. Бодунуң идеалдарының, идейлиг туруштарының шынынга шуут бүзүрээр кижи кандыг-даа бергелерниң мурнунга дүжүп бербес. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет кижилерниң маадырлыг чорукту массалыы-биле кылганы ону херек кырынга чаңгыс бадыткаан.

Социалистиг Ада-чуртту камгалаар талазы-биле ындыктыг хүлээлгезин ССРЭ-ниң бүгү нацияларының болгаш бичии улустарының хамаатылары күүседип турар. Бо таварылгада бүгү дайынчылар националындан хамаарылга чокка деңг эргелиг болгаш хүлээлгелерлиг. Шериг талазы-биле ниити күш-ажыл оларны төрелдештирип, эш-хуунуң хүндүлээриниң ёзузунга оларны кижизидип, угаан-бодал болгаш культура талазы-биле бот-боттарын байлакшыдарынга оларга дузалап турар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарыш армияда база флотта кажангызындан-даа артык идепкейлиг калбарган. Совет күрүнениң амыдыралында ол кайгамчыктыг юбилейге белеткел, командирлерниң, политорганнарның, партия организацияларының калбак пропагандазы болгаш организакчы ажылы улустарның найыралының, социалистиг интернационализмниң ёзузунга, хөй националдыг Ада-чуртун — ССРЭ-ни камгалаарынга доктаамал белен болурунга дайынчыларны идепкейлиг кижизидеринге дээштиг арганы берип турар.

(ПМА).

ССРЭ-НИҢ ХАМААТЫ КАМГАЛАЛЫНЫҢ 50 ЧЫЛЫ

Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне бодунуң даштыкы политиказынга тайбың кожа-хелбээ дугуннаашкынының ленинчи угланыышкынын барымдаалап турар. Экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң улуг программаларын боттандырарынга бисте тайбың эргежок чугула. Ынчалдажок делегей империализмниң, тамыктың мурнунда АКШ-тың агрессиг күштери боо-чепсекти эндере бүдүрүп, массалыг кыдыышкынның чепсектерин ажыглаарынга, чаа дайынны кыптып үндүреринге ажыы-биле белеткенип турар. Байдал ындыг турда, бистер Төрээн чуртувустуң айыыл чок чоруун идегелдиг хандырар дээш, бодувустуң камгаланыр аргавысты чогуур деңнелге тургузар ужурлуг бис.

Чурттуң ханы тылын камгалалга баш бурунгаар белеткеп албайн, ооң камгаланыр аргазын быжыглаары нарын болур. Ол чугула сорулганы шиитпирлээринге улуг салыышкынны Хамааты камгалалы киирип турар, бо чылдың октябрь 4-те ооң бежен чылы демдеглээр.

ССРЭ-ниң Улус Комиссарлар Чөвүлели ССР Эвилелиниң девискээринге агаардан халдаашкынга удур камгалал дугайында Дүрүмнү 1932 чылдың октябрь 4-те бадылаан. Чурттуң агаар камгалалының сорулгалары-биле чергелештир, бир-ле дугаарында чер-черге агаардан халдаашкынга удур камгалалдың сорулгалары, организастыг тургузуу болгаш ажыл-чорудулгазының угланыышкыны ол Дүрүмде тодараттынган. Агаар халдаашкынындан чонну камгалаар талазы-биле хемчеглерниң системазы кылдыр ону тургускан.

Чурттуң хамааты камгалалы 50 чылдар дургузунда бодунуң хөгжүлдезиниң алдарлыг оруун эрткен, аңаа даарылган сорулгаларны шиитпирлээринге удур дуржулганы чедип алган. Хамааты камгалалының ажылының үре-түңнелдиг болуру — Коммунистиг партияның мергеп угааныг удуртулгазында.

Чонну болгаш улус ажыл-агыйын камгалаарының принциптерин тодарадырда, техника болгаш улус массалар организас болгаш мораль-политика талазы-биле аңаа ылаптыг белеткеттинген турда, чүгле ынчан камгалал ам боттуг болур дээрзин партия барымдаалап турар.

Улуг Ленинниң чагыгларын күүсетпишаан, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак дайзынны чылча шаварынга социалистиг күрүнени дайын мурнунуң чылдарында идепкейлиг белеткеп турган. Черге агаардан камгалал быжыглаашкыннарын тудары болгаш хандырары камгалал ажылының база ажылчы чоннарның, шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң эң чугула угланыышкыннарының бирээзи болган. Ол чылдарда партия органнары боттарының кужениишкинин чер-черге агаар халдаашкынынга удур хемчеглерге улус массаларын идепкейлиг киириштирерин хандырарынче угландырган. Агаар халдаашкынынга удур химиктиг болгаш санитар камгалалдарының аргаларынга 40 миллион хире кижини өөреткен, агаардан камгалалдың 25 муң ажыг командылал черлерин тургускан.

Совет Эвилелинче Фашистиг Германияның оор ёзу-биле халдааны дайзынны ойтур шаварын организастаарының соңгаарлаттынмас сорулгаларын партияның, чазактың болгаш бүгү улустуң мурнунга салган. Дайзынның агаардан хоорайларже болгаш тылда объектилерже калбак халдаашкынының үезинде совет кижилерниң айыыл чок чоруун болгаш күш-ажылын камгалаар талазы-биле хемчеглер чугула черни ээлеп турган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде партия, совет органнар бомбадан камгалаар черлерин тударының, шериг кезектерин болгаш чонну өөредириниң, агаар камгалалының штабтарының дайынчы ажыл-чорудулгазының айтырыгларынче доктаамал кичээнгейни салып келген. Камгалалдың чепсектерин болгаш аргаларын пропагандалаарынче улуг кичээнгейни угландырган.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле агаар камгалалының хөй санныг кезектери чоннуң идепкейлиг деткимчезинге даянып албаш, үлетпүр, транспорт, энергетика объектилерин, материалдыг болгаш культураның үнелиг чүүлдерин үрегдээшкинден дайын үезинде камгалап, өрттерни узуткап, аварияларны болгаш үрегдээшкиннерни эдип, кемдээшкинге таварышканнарга эмчи дузаламчызын көргүзүп келгеннер. Олар фашистиг самолёттарның 30 ажыг муң ужуулгаларының узуткаашкынның чедиишкинниг узуткаан болгаш 430 муң ажыг ужар чүүл бомбаларын база барык 2,5 миллион снарядтарны, миналарны айыыл чок болдурганар.

Дайын чылдарының дургузунда чер-черге агаар камгалалының ажыл-чорудулгазының кол түңнели болза, бистиң тылывыстың ажылын бичии-даа доктаадырып дайзынның күжү четпээни. Чоннуң тура-соруун үндарадып шыдаваааны болуп турар.

Агаар камгалалының дайын үезинде байлак дуржулгалары бо хүннерде совет кижилерниң хамааты камгалалының алдарлыг чаңчылдарынга кижизидеринге улуг үнелиг болуп турар.

Агаардан халдаашкынга удур камгалал бисте дайын соолгунуң чылдарында улам сайзыраңгайжаан. АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле ооң эвилелчилеринде ядролуг чепсектиң тыптып келгени-биле холбаштыр дайынның кеступ көрбээн үрегдекчи айыылы улгаткан. Ол чорук чурттуң тылын камгалаарын организастаарын улам бедик чадаже көдүрерин негеп турар.

Агаар халдаашкынынга чер-черде камгалалды ССРЭ-ниң Хамааты камгалалы деп ат-биле 1961 чылдың июльда солаан. Ол ам тайбың-даа, дайын-даа үезинде чонну, улус ажыл-агыйын дайзынның массалыг кыдыышкынның чепсектеринден камгалаар сорулга-биле чорудуп турар, күрүнениң ниити камгалал хемчеглериниң тудуш кезии болуп турар.

Хамааты камгалалының сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээри партия эге организацияларындан, оларның принциптиг ажыл-ишчи чоруундан улуу-биле хамаарышыр. Моон чижээнге Волгада Октябрь 50 чылы аттыг автомобиль заводун, Иссык-Куль районда «Тамга» совхозту айтып болур. Олар боттарының объектилеринде хамааты камгалалының бедик деңнелин чедип алганнар.

Хамааты камгалалының комплекстиг өөредилгелери база улуг ужур-дузалыг. Чоокта чаа Молдав ССР-ниң бир үлетпүр бүдүрүлгезиниң ажылчыны, албан хаакчылары, ында шериг бөлүктерниң дайынчылары ындыг өөредилгеге организастыг, демниг болгаш мораль-политика талазы-биле чаңгыс аайтыг, бедик профессионалдыг шынарын көргүскеннер. Ол дээрге, ында партия комитединиң өөредилге мурнунда болгаш ооң чорудулгазында кылган улуг организакчы, масса-политиктиг ажылының түңнели-дир.

Хамааты камгалалының штабтарында партия организацияларының идепкейи болгаш дайынчы чоруу чайгылыш чокка бедип, коллективтерниң ажыл-чорудулгазының бүгү талаларында оларның салдары күштелип турар. Ооң чижээн Украин, Грузин, Молдав болгаш Эстон ССР-лерде, Башкир АССР-де, Горький, Днепропетровск, Новосибирск болгаш өске-даа областарда хамааты камгалалдарының партия организацияларының ажылындан база көрүп болур.

Хамааты камгалалы бүгү чоннуң херээ болуп турар төлээде, ооң хемчеглерин боттандырарының чедиишкини аңаа бүгү чоннуң идепкейлиг киржилгезинден улуу-биле хамаарыжыр. Ынчангаш партия организациялары масса-политиктиг ажылга боттарының кол кужениишкинин совет кижилерни бедик политиктиг сериймелдиге, бодунуң Төрээн чуртунга ынак болгаш ыыткаар чок бердинген чорукка кижизидери, чурттуң камгаланыр аргазын быжыглаар талазы-биле пропаганда ажылының идейлиг болгаш эртемниг деңнелин база ооң хевиринин ам-даа бедидери чугула. Дайын болган таварылгада күрүнениң амыдыралчы болгаш ажыл-ишчи аргалыын хандырарынга Хамааты камгалалының улуг ролюун кижи бүрүзү ханы билгеш турарын чедип алыр херек.

Прибалтика шериг округунуң хамааты камгалалының шериг кезектериниң солдаттары, сержантылары, прапорщиктери болгаш офицерлери 1982 юбилейлиг чылда социалистиг чарыштың эгелекчилери болганнар. Оларның эгелээшкинин чер болгаш калбаа-биле деткээн. ССРЭ-ниң алдарлыг 60 чыл оюнга үнелиг ужуражыр дээш чарышка идепкейлиг киржип, бодунуң 50 чыл оюн демдеглевишаан, Хамааты камгалалының дайынчылары боттарының сорулгаларын чедиишкинниг күүседир дээш бедик патриоттуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап, социалистиг Төрээн чуртунуң камгаланыр аргалын бедидерин чүтүгүлдүг-биле чедип ап турарлар.

В. Т. ДЕМЕНТЬЕВ,

генерал-полковник, ССРЭ-ниң Хамааты камгалалының начальнигиниң политика талазы-биле оралакчызы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДАЙЫН КАЖАН-ДАА БОЛБАЗЫН

Удурланыышкын дайынчыларының Делегей федерациязының (УДДФ) IX конгрези Герман Демократтыг Республиканың найысылалынга чоокта чаа болган. ПМА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга делегей шуулганының делегаттары болгаш аалчылары тайылбыр берген.

Делегейниң ийиги дайынының чылдарында фашизмге удур маадырлыг тулчуп чораан **Шарль Дезира** (Франция) мынча деп чугаалаан:

— Чаа дайынга болгаш фашизмге удур демисежип, нацистиг лагерьлерге болгаш кара бажыңнарга хилинчектедип чораан хөй миллион кижилерниң омуназындан чугаалап тур мен.

Чаа дайын кажан-даа болбазын, делегей дайынының халавы кажан-даа катаптавазын дээш демисежип турар бис. Ядролуг дайынның кыжаныышкынын узуткаар, чэвырлышкынны хапыладыр, боо-чепсекти эндере бүдүреринге төнчүзүн салыр дээш Совет Эвилелиниң, ооң Коммунистиг партиязының, чазаның өртемнеге тайбың дээш чалбыыштыг болгаш мөгег-шылаг чок шылгараңгай демиселчи Л. И. Брежневтиң тайбың саналдарын, шиитпирлиг хемчеглерин ханы-биле деткиш турар бис.

Чепсегленишкинниң дүжүрер, дүшкүүрлүг чорукту чавырлыдырар талазы-биле дүрген болгаш дээштиг хемчеглерни соңгаарладыышкын чок алырын КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVII сессиязының ажылының бо хүннеринде Каттышкан Нациялар Организациязындан делегейниң бүгү чурттарының чазактарындан негеп тур бис.

Дайын хоочуннарының Бүгү-делегей федерациязының чиигине секретары **Серж Вургафт:**

— Боо-чепсектерни эндере бүдүрериниң кедергей айыылдыын болгаш сарыыл чогун делегей хөй-ниитизиниң калбак хөй бөлүктери улам-на ханызы-биле медереп билип турар апарган. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин доп-дораан соксадырының болгаш чепсегленишкинни дүжүрериниң шилчип кирериниң эргежок чугулазын Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязы тодаргай бадыткаан. Чаа дайын айыылынга удур демиселге делегейниң миллион-миллион кижилерин эвилелдээринге фашизмге удур демисежип чорааннарын делегейде дөрт организациязының кужениишкиннериң чугула рольду ойнап турар.

Удурланыышкын демиселчилерниң Делегей Федерациязының президентизи **Арнальдо Банфи:**

— Удурланыышкын демиселчилерниң Делегей Федерациязы дайын соолгунде бүгү чылдарның дургузунда делегейде болуушкуннарның хөгжүлдезин ханы сагышсыраашкын болгаш сеткил дүвүреэшкини-биле хайгаарал, дайын кыжаныышкынынга, боо-чепсектерни, ылаңгыя массалыг кырыышкын чепсектерни эндере бүдүреринге удур демиселге бүгү күжүн берип келген болгаш берип-даа турар.

Ядролуг халаптың кыжаныышкынындан кижи төрелгетенни камгалаарындан артык чугула сорулга делегейниң бүгү улустарының мурнунда амгы үеде чок деп, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чаңгыс эвес удаа сагындырыын. Чаа дайынны кажан-даа болдурбазынче ооң чалбыыштыг кыйгырыын Удурланыышкын демиселчилерниң Делегей федерациязы ханы-биле деткип турар. Чаа дайынга болгаш фашизмге удур демисежип чорааннарының делегей организациязы тайбың дээш демиселге бүгү күжүн моон соңгаар-даа мөгег-шылаг чокка бээринге белен.

Фашизмге удур демиселчилерниң болгаш нацизмге хилинчектедип чорааннарның Израиль ассоциациязының секретары **Абрам Нойман:**

— Американың Каттышкан Штаттарының амгы администрациязы бүгү делегейде күрүнелерниң болгаш улустарның иштики херектеринче карышы-биле холчаарлап киржир «эргени» бодунга кара туразында «шиитпээш» албашаан, делегей байдалын улам чидиглендирип, дайын айыылын улгаттырып турар. Боо-чепсектерниң эндере бүдүрүүшкүнү, делегейниң янзы-бүрү районнарында хан төгүүшкүнү, дайынзырак халдаашкын дээш дөрт харысалга АКШ-тың Рейган баштаан администрациязынга онаажып турар.

Дайындан кижи төрелгетенни камгалаар дээш кайгамчык улуг кужениишкиннерни Совет Эвилели кылып турар. Тайбыңны камгалаарынче угланган 130 ажыг саналдарны Совет Эвилели Каттышкан Нациялар Организациязының тургустунган соолгунде чылдарда киирген. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак ленинчи даштыкы политиказын бүгү кижи төрелгетен деткип, ханы-биле чүүлдүгзүнүп турар.

Израильде фашизмге удур демиселчилерниң бистерни ССРЭ-ниң тайбыңга ынак даштыкы политиказы, улуг кужениишкиннери тайбың дээш демиселче улам сорук киирип турар. Бистиң Чоокку Чөөн чүкте, бистиң чуртувуста байдалды экижидер дээш демиселге ССРЭ-ниң тайбың инициативалары улуг ужур-дузалыг.

Гитлерже фашизмниң ханныг аспаандан амы-тынын камгалаан совет дайынчыларга хөй чүс муң еврейлер өөрүп четтиргенин илергейлеп турар. Ынчаарга чүс-чүс муң ол еврейлер Израильде чурттап турар. Фашизмниң халаптыг үүлгедиглеринге делегейниң ийиги дайынының чылдарында таваржып чораан чүс-чүс муң чурттакчылаарлыг еврей курунезиниң чаза гитлерже фашистерниң араатанзыг, ханныг үүлгедиглерин катаптай бээр деп кым бодап чораан боор.

Палестин болгаш ливан улустарга удур израиль солдаттарының ханныг үүлгедиглерин чажырарын Израильдиң амгы чагырыкчылары Бегин, Шарон олар бар-ла шаа-биле оралдажып турар. Ынчалза-жок ол араатанзыг үүлгедиглерниң дугайында израиль солдаттар боттары чугаалап турар. Израиль эртемден профессор Лейбович израиль шериглерниң Ливанга үүлгедиглерин ханы килеңнээшкин-биле мынчаар адаан: «Иудо-нацизмниң, иудо-фашизмниң ханныг, араатанзыг үүлгедиглери-дир». Ол дораан үүлгедиглер дээш харыысалгазы Израильдиң дайынзырак эжелекчи чагырыкчылары Бегин, Шарон болгаш АКШ-тың администрациязы делегей чонунуң мурнунга харыылаар апаар.

Дайын хоочуннарының Совет комитединиң даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры, совет делегациязының удуртукчузу генерал-полковник А. С. Желтов:

— Ядролуг чепсектен Европаны хостаарының айтырыы ракета-ядролуг халапты болдурбазының амгы үеде кол айтырыы болу берген. Европага ядролуг дайынны кыпсырының, ракета-ядролуг чепсектиң пландарын АКШ-тың администрациязы ажыы-биле чарлап турар апарган. «Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынның доктриназынга «хуусаалыг» ядролуг дайынның пландарын немей киирип эгелээн. Ортумак ыраккыылдыг америк чаа ракета-ядролуг чепсээн, нейтронунуг болгаш химиктиг чепсектерин Европага көжүрер дугайында АКШ-тың шиитпирлери, НАТО-нуң пландары тайбың херээнге, чүгле Европаның эвес, харын-даа бүгү делегейниң улустарынга оода айыылдыг болуп турар.

Ынчангаш Европада ракета-ядролуг чепсектерни узуткаары — бүгү кижи төрелгетенниң ядролуг дайынның халавындан камгалаарының амгы үеде кол дүлгүүрү-дүр.

(ПМА).

ПАРИЖ. Израиль эжелекчилериниң болгаш оларның сүлчээчилериниң Ливанда араатанзыг үүлгедиишкиннеринге удур хөй кижи киржикчилиг чыскаалдар Францияның найысылалынга эрткен. Чурттуң политиктиг болгаш хөй-ниити организацияларының кыйгызы-биле аңаа он-он муң кижилер кирипкен. Чыскаалганнарның мурнуку одуруунга ФКП-ның удуртукчулары чораан. «Чегаандыктарга — каргыш! «Израиль — Ливандан холуң ырат!», «Палестин чон тиилээр!»— деп, чыскаалдың киржикчилери кыйгы салып турганнар.

ЧУРУКТА: чыскаал үези. СЭТА-ның телефотозу.

Черниң баштайгы кылымал спутнигин ССРЭ-ниң салып үндүргенинден бээр 25 чылынга

СЫЛДЫСТАРЖЕ ОРУК ЭГЕЗИ

Космос делгемин шинчилээриниң, өөрениириниң, тайбың шингээдип алырының чээрби беш чылы. Эң-не баштай космостан «бип-бип» деп медээлерни болгаш «спутник» («эдеринчи») деп орус сөстү бүгү делегей 1967 чылдың октябрь 4-те дыңнаан.

Эртем-техниктиг ол шылгараңгай чедиишкин бүгү делегейге кайгамчык улуг сонуургалды болдурган. Ол дээрге космосту тайбың сорулгаларга шингээдип алырының эгези болган. Ол хээрге Константин Эдуардович Циолковскийниң идеяларының амыдыралга чаа боттаныышкыны, мурнакчы совет эртем болгаш техниканың шылгараңгай, бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг чедиишкини болган.

Эрткен чээрби беш чылдар дургузунда космос делгемин тайбың шингээдип алыр талазы-биле шылгараңгай чаа-чаа тиилелгелерни Совет Эвилели чедип алган. 25 чылдар бурунгаар космос делгемиңге баштай үндүргени баштайгы спутниктен каш катап нарын болгаш улуг аппараттарны, космос корабльдерин, эртем шинчилел комплекстерин Совет Эвилели чогааткаш, тургускан, а космодромнар чогуунда аэропорттар ышкаш ажылдап турар апарган.

Баштайгы совет спутниктиң салгакчыларының — «Космос» деп аппараттарның санын безин ам бүдүн чартык муң четкен. А ол аппараттардан ангыда космосту өске-даа хөй аппараттары бар. Бо бүгү чүүлдерни космосту чүгле тайбың шингээдип алыр сорулгаларга Совет Эвилели ажыглап турар.

Космостан чоокта чаа ээп келген «Союз Т-7» корабльдиң экипажынга шаналдарны тывыспышаан, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «Космоска шинчилелдер херек кырында чогум чүнү бээрил? деп айтырыгларны чамдык кижилер база салып турган. Ам ындыг айтырыг чок. Чүгле космос орбиталарынга ап болур медээлерни астрономия, агаар-бойдустуң шинчилел аргалары, эмнелге черлери, биология, база ажыл-агый, металлургия болгаш өске-даа хөй-хөй адырлар ап турар. Космос шинчилелдеринге чарыгдалдар дыка дүрген дедир эгиттинип турар».

Баштайгы совет спутниктиң чогаадыкчызы Сергей Павлович Королев космос системаларын улуг ажыл-агыйынга калбаа-биле ажыглаарын бүзүрелдиг кылдыр сүмелеп келген. Ооң дөрт удуртулгалы-биле харылзааның «Молния» деп спутнигин тургускан. ССРЭ-ниң девискээриниң улуг нуруузунга телевидение дамчыдылгаларын «Молния» хевирлиг чаа-чаа аппараттарны чедиишкинниг ажыглап, дыка хөй акша-хөреңгилерни камнап алган. Амгы үеге чедир «Молниянын» үш салгакчылары сөлушкан. Харылзааның турум «Радуга», «Экран», «Горизонт» деп чаа спутниктери база бар. «Экран» болгаш «Москва» деп чер кырынга ажылдаар системаларның четкизин калбартып турар. Ол системалар телевидение дамчыдылгаларын Совет Эвилелиниң эң-не ырак булуңнарынга чедир көргүзер арганы бээр. Ындыг станциялар ам бүдүн чартык муң хире. Чижээ, бо чылдың эгезинде ажыглалга киирген «Горизонт» хевирлиг далай суднолары-биле болгаш кедергей ыракта самолёттар-биле харылзааларны кылыр немелде даалгаларны база күүседип турар. Далай болгаш агаар транспортун «Горизонтунуң» дузазы-биле башкарып, хөй камгалалды берип, суднолардың далайларга, самолёттарның — агаарга база черге айыыл чок болуруң хандырып турар. Далай оруктарынга ажыглаар спутниктер Сөңгү доштуг океанга чедиишкиниг ажыглаттынып турар. Үрелишкиннерге таварышкан суднолярга болгаш самолёттарга дуза чедирер сорулга-биле ССРЭ-ге, а ол ышкаш Канадага, АКШ-ка болгаш Францияга спутниктерниң делегей системазын тургускан.

Харылзааның совет спутниктеринге үндезилээш, «Интерспутник» деп делегей системазы 1971 чылдан бээр чедиишкиниг ажылдап турар. Ол системаның баштайгы кежигуннери Европаның социалистиг чурттары, а ол ышкаш Моол болгаш Куба болган. Ол системаже Афганистан, Лаос, Вьетнам, Йемен Улус-Демократтыг Республика, Сирия база каттыжып кирген. Олардан ангыда 20 ажыг өске чурттар ол делегей организациязының кежигүннери болбушаан, «Интерспутникти» кады ажыглап турар.

Агаар шинчилээриниң «Метеор» спутниктери агаар-бойдустуң болуушкуннарын баш бурунгаар шын шинчилээр арганы берип турар. Ол спутниктерниң ийи салгалы сөлушкан. Агаар шинчилээр спутниктерниң системазы хонукта ийи катап агаар медээлерин делегейниң бүгү чер болганындан алыр арганы берип турар. Чүгле агаарны эвес, харын-даа бүгү бойдусту шинчилээр системаларны амгы үеде чогааткан. Амдызында шенелде хевирлиг чамдык станциялар ажылдап турар. Кедизинде барып ындыг станциялар 5—7 хонук санында-ла хөй медээлерни кодээ ажыл-агыйынга, геологияга, балык болгаш ыяш ажыл-агыйларынга, үлетпүрнүң хөй адырларынга бээр.

Бойдусту шинчилээринге, шингээдип алырынга башкарылгалыг космонавтиканың улуг салыышкынын демдеглевейн барып болбас. Ооң дузазы-биле 1978-1981 чылдарда Совет Ортаакы Азияның девискээрлерин чурукка тырттырган. Ооң түңнелинде 56 миллион рубльдиң камналгазы чедип алдынган, а чурт чуруун кылыр бүгү ажылдарны хуусаазындан 5 катап мурнай күүсеткен. «Салют-6-га» болгаш амгы үеде ажылдап турар «Салют-7-ге» чер кырының 500 миллион хире дөрбелчин километр девискээрин ниитизи-биле чурукка тырттырган. Ол хире улуг хемчээлдиг ажылдарны кылырынга чүс самолёттарны 40 чыл дургузунда ажыглаан турар ийик.

М. ЧЕРНЫШОВ,

ПМА-ның эртем тайылбырланчызы.

Чечен менде, чечек черде

«Чечен менде, чечек черде» деп булуңну тыва улустуң аас чогаалынга тураскаадып белеткээн. «Шынның» дөрткү арынынга, ылаңгыя дыштаныр хүннерде, мындыг булуңну моон соңгаар-даа үргүлчүлээр. Аңаа кыска хемчээлдиг болгаш саза-даа парлаттынмаан аас чогаалының кандыг-даа жанрларын парлаар. Ынчангаш аңаа идепкейлиг киржиринче чалап тур бис, эргим номчукчу.

АҢЧЫНЫҢ ЙӨРЭЭЛИ

Айның экизинде
Алтай таңдымдан
колдайып-дилевиш,
Адаккыр чиик аъттандым.
Адар-боомну түъктеп алгаш,
Ая, дузаам дергилеп алгаш,
Тайга таңдым эдээнде,
Кара-хая баарында
Кара дашты ожук кылып,
Кара казандыымны тип
алгаш,
Улуг одаам кыпсып,
Улуг саңым салып алгаш,
Аастыг амытан амзаваан
Амданныг чемим дээжизин
өргүп,
Арыг сарыг шайым чажып
өргүп,
Алгырып-кышкырып,
Алгап-йөрээп тур мен.
Чүс кара чүректиг,
Муң сарыг мугулдурлуг
Аар ийин хараар
Алдан-чеден мозагалыг,
Бээр ийин хараар
Беженалдан чүректиг.
Бедик шораан тайгаларым
Бөрүнүң көгүндеп,
Дилгиниң кызылындан
Сорулаар чаглыг,
Согарга чилиглиг.
Чодур мыйыстыындан,
Чоон сөөктүүнден
Бошкарның өлезиндеп,
Човунуң чээрениндеп,
Далай хемниң балыындан,
Даглыг чериниң
тарбаганындан
Адар боомнуң аксынга
Аайлаштырып өршээ.
Көөр караам кожегелеп,
Дыңнаар кулаан
дуушкуннап.

Ал-бодум адыгыр болуйн,
Аткан огум анаа барбазын.
«Ток» дээнде толагай
часпаайн,
«Так» дээнде, тарыйгы
часпаайн.
Уттунмас артынчактыг,
Уттундурбас олчалыг
болуйн.

Бараанымны көрген кижи
Бажын чайып магадазын,
Уткуй улуска
Ужа-төжүн салыр мен.
Алдын таңдым хайыразын
Алган турган, йөрээп
турган.

Аал аймаам,
Арат чонум-биле
Өкпе-дарыш чок.
Өйлүт деңге үлежип
четтирер мен.

МӨГЕ-ЭНИКЕЙ

Шаанда Хемчикке Мөге-Эникей деп адыы кижи чурттап чораан. Бир-ле чазын бай чаңгызындан тараа тарыыр шары ачылаарга бербээн. Суггарып каак чери кургаар деп барган. Ам канчаар боор, кадайынга андазынның тудазын туткуп алгаш, боду шары орнунга чүткүп, черни чарып кирипкен-дир эвеспе. Баг аргамчыны ийи каът кылдыр баглап алгаш тарып турган.

Бир-ле хүн көөрге, шары бербээн чаңгызы бо чоруп олурган.

Мөге-Эникей турган:

— Чаңгывыс дээ кел чор, чоокшулап көөрге, андазын бизин хараган дазылынче тудуптар сен — деп кадайынга чагып кааш, таарыштыр чүткүп-ле олурган.

Шынап-ла, бай чаңгы чоокшулап көөрге, кадай андазын бизин хараган дазылынче кирр тудупкан. Мөге-Эникей ол таварылгада улам күжүн немээш чүткүүрде, дазыл кизиртейндир үзүлбүшаан, ийи каът баг аргамчы база үстүп чаштай берген.

Мөге-Эникей:

— Мени адыгуузун мал деп бодадың бе? Андазын бизин чүге хараган дазылы тавартты, хайыраан баг аргамчым үстүп калды, көрем — деп кадайын коңчаан туруп-тур.

Бай чаңгы ону көрүп, магадап туруп-туруп, бажын чайгааш.

— Бээр дыңна, Эникей, эртен меңээ келгеш ийи шарыдан ап алгаш, тарааң төндүр тарып ал — дээш, чоруй барган чүве-дир.

Бир-ле катап база ооң соонда Хемчиктиң Эдер-Куйнуң улуг бугазын хөй улус казып турда, холчок улуг даш таварышы берип-тир. Ол орта демги улус будуу: «Мөге-Эникей бо дашты уур ирги бе? Бир эвес уунса, буга касчырындан хостаар-дыр моңу» дижип соонда, эрни кый дээн:

— Че, коңчут-ла болгай сен, Мөге-Эникей. Бо коңчут даш таваржы берди. Моңу чайладып каапсыңза, бо буга казыышкыны доозулгуже чедир хостуг боор сен.

Мөге-Эникей ол даштың чанынга чеде бергеш, көрүп туруп-туруп, тонун ужулгаш, кылыннадыр дуре туткаш, дашты черге чоруй, чөөрт шимчеткен соонда бугадан чайладыр каапкаш, кылаштап чоруй барып-тыр оо.

Мөңгүн-Тайгадан С. САМБУУ ыткан.

Сөзү С. ДУГАР-СҮРҮҢНҮҮ.
Аялгазы С. БАЗЫР-ООЛДУУ.

БАШКЫЛАРЫМ

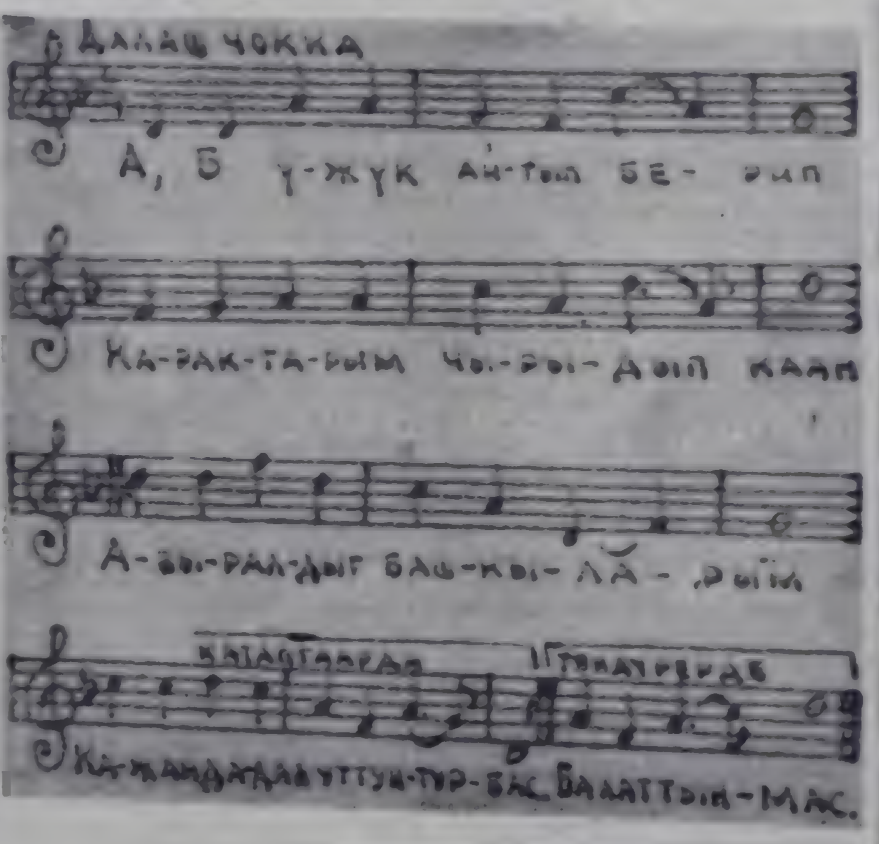

А, Б. ужук айтып бериш
Карактарым чырыдып каан.
Азыралдыг башкыларым
Кажанда-даа уттундурбас.

Кичээнишкен ооңум, топтуг
Башкым дыңнап орган дег
мен.
Хире-хире самбыраже
Базып бар-ла чыткан дег
мен.

Эриг баарлыг нем ышкаш,
Эжерелдиг башкыларым
Өрү тыртып деткип чоруур
Өштес чүрээн магадаар мен.

Чараш чаңга, эртем-номга
Чаңчыктырып кижизиткен
Чазык чаагай башкыларым
Сагыжымдан балаттынмас.

ҮРЕЗИН

Черже чашкан үрезиннер
кузүн барып,
Четчип бышкаш, эгээртинмес
тараа болур.
Ону бодап, ботка деннеп
орар-дыр мен:
Ол дег база—
Арат-чонум алыжында
Аарганчыг үрезин дег,
үрен-дир мен.

А. ДАРЖАП.

Андрей Адамович Чүлдүм-оол Улуг-Хемниң Арыг-Бажы суурда чурттап турар. Ол—бот-тывыштыр уран чүүлдүн идепкейлиг киржикчизи, көрүлделерге бола киржир. Ынак хөгжүмү игилин холга туткан соонда, аялгалар куттулуп кээр. Ол улустуң аас чогаалынга хандыкшылдыг. Игилинге боду үдевишаан, ырлап-даа, хөөмейлеп-даа бадырыптар. Дыңнаарга таалаңчыг-ла.

ЧУРУКТА: бот-тывыштыр уран чүүлдүң киржикчизи А. А. Чүлдүм-оолдуң игилге үдевишаан, хөөмейлеп олурары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

МӨГЕ-КАДАЙ

Тоолчургу чугаа

Шаанда Улуг-Хемниң Шагаан-Арыгның адыы дужунда оң талазында Эйлиг-Хем деп черге Мөге-Кадай деп адыы кижи чурттап чораан. Тулган дээн мөге-шыырак херээжен кижи-дир. Бо-ла черге чон чагырып чораан ноян, дүжүмет кижилерниң мөгези — улуг шыырак ат-алдарлыг кижи база чурттап чораан. Ол кижи Мөге-Кадайны караа-биле магадап барып безин көрбээн чүве-дир. Бир-ле катап улус Мөге-Кадайны ол мөгениң чанынга мактап хөөрежи берген. Демги мөге ора:

— Кадай кижи кадай-ла мөге ыйнаан. Мен дээрге ат-алдарны эдилеп келген эр кижи ышкажым чүл. Мени чеже көрбээн силер. Мен олурумда энти-ле ол херээжок кижини чеже мактаар силер. Чок болза ол кадайны мээң бир чартыымга таваржтырыптыңар! Мен көргүзүп берейн мен аан — дээш, ийи быктын даяпын алгаш, органдыр.

Ооң улустуң чугаазы Мөге-Кадайга база дыңналы берген турган.

Мөге-Кадай органш:

— Ол кандыг аайлыг мөгел? Мен ышкаш кадай кижиниң амы-тынынга кыжанып, канчаптар эвес мен деп, кижи ылгап, карган чоруур! Кээп көрүксээр мөге болза, боду-ла кээп меңээ көөргеттинер ыйнаан. Ооң хүрешкенин каш-даа көрген-не мен. Кижи чаңгыс холдап, чартыктап октаар хамаан чок, бичии балдыр бөөжиктерге таваржы бергеш безин эгиниш-тыныжы үнүп, дер-бузу шаагайнып турар чүве чорбажыкпе. Меңээ ша боор чүзүл ооң, ноян-дүжүметтер сартыынга селгектеп семирээн чүведе, мөөң кара эъттиг эвес! — деп-тир эвеспе.

Мөге-Кадайның чугаазы-даа бардам эрге ужугуп чеде берген чүве-дир эвеспе. Ону дыңнааш ноян-дүжүмет мөгези сезинмес боду сестип келгеш сегерециеп, муңгарадас боду муңгарап келгеш муңчулуп олуруп-олуруп:

— Ол кадайның өг ораны кайда чувел, бо дораан баар чүве! Бараалыңар! — дээш, бай, дүжүмет улустарын эдертип алгаш, чизирт дээннер.

Мөге-Кадайның аалынга чеде бергеш, бардамнаан мөге эр аъг кырындан:

— Өөдежок Мөге-Кадай! Өгде сен бе, черде сен бе?! Өлүг сен бе, диригсен бе?! Бээр үн, меңээ көзүл! — деп ыйыы салып-тыр.

Өгге орган Мөге-Кадайның адыы-түреңги өп-өөрү аъттар даажы, алгырган кижи ыыды дыңнааш дүвүрей бээрге, оларын ожуктуруп кааш, өөнден үнүп келген.

— Мөге-Кадай сен сен бе?! — деп, биеэги бардам мөге бора аът кырында кымчылыг холу-биле быктын даяпып алган чаарган туруп-тур эвеспе.

— Мен мен ийин, хайыраатылар! — деп харылап-тыр.

— Ындыг болза сээң-биле хүреш мөөрейи кылыр дээш келдим. Сеңээ октадып кагзымза, бо турган бора аъдымны ээр, чонаа, чүгеп-чуларыбиле бүрүнү-биле бээр мен. А сени мен октап кагзымза сен чүнү бээр сен? — деп, бардам эр чаңчап турган-дыр.

— Сеңээ октадыр-октадыр өрээ дүжер хөңнүм чогул! — деп, ол шыңгыы харылаан дээр чүве.

Бардам эр содаглаңып алгаш көөргеттинип, сестип, муңчулбаан кижи боол сегерецнеп туруп тур эвеспе.

Мөге-Кадайны халаан олчаан туруп, сүрүп кээр орта, моюн дөзүнден каккаш шелиптерге, соонда барып кустүге душкен. Катап халып кээрге, макпалчыындан тепкеш, чая тудуп каапкан. Ооң база халып кээр орта, олуртур иткеш, ол-ла хевээр салбайн:

— Мен дээрге херээжен кижи-дир мен. Сен дээрге ат болза алгаан алдарлыг мөге кижи-дир сен. Чаңгыс кижи-биле чаңгыс хүрежир чүве ыйнаан. Мен сени октаарымга октаанзывас-тыр бе, сени мен чүгле хол бажы-биле ойнап тур ышкажым чүл! Бо чоп өкпең өдеңейнип, ол дер дүже хона бердиң! — дээш, ийи өштүнден туткан олчаан тургуза сон алгаш, ол эрни адак үзүлдүр тырыкылап тырыкылап, херээн кудулады чоруй сала каапкарга, ээргиништелген ээн аайы-биле дукпуртуланып чуглуп чоруй баргаш, хамык улусту каттыртып, түмен кижини дүвүредир хөк үндүрүп-тур эвеспе.

Мөге-Кадай кылаштап келгеш:

— Мөөрей мээниң болду, хайыраатыларым! — дээш, бардам мөге эрниң бүрүн дериглиг бора аъдын барып чедип ап-тыр оо!

Арын-нүүр чок бардам мөге эр-даа арай боорда туруп келгеш, тонун эштип алгаш, ыыт чадаглап, чарыжчыг атка кирген дээр чүве.

Х. КЫРГЫС.

Улуг-Хем район.

ЧАРЛАЛДАР

Владимир областың Собинка хоорайының «Комавангард» деп пөс-тааавы фабриказының профессионал-техниктиг училищези пөс-тааавычыпың, аргыкчының, зорикчиниң профессиязынга өөренирин күзээн кыстарны чалап тур. Училище Москва хоорайдан 150 км черде, Собинка хоорайда турар.

Училищеге өөренир хуусаазы 1—2 чыл.

Училищеге өөренир-биле 25 хар чедир назылыг 8—10 класстарны доосkan кижилерни хүлээп алыр.

Өөредилге үезинде сургуулдарны халас общежитие, хүнде үш удаа чем-биле хандырар болгаш 70 рубль хемчээлдиг стипендия бээр. Сургуулдар дөрт ай иштинде өөренгениниң соонда кылган барымдаалап төлээр ажылче, ооң соонда айда кылган продукциязындан хамаарыштыр 150—250 рубль чедир ажыл төлевирингe шилчидер.

Училищеге кирерде дараазында документилерни көргүзер:

1. Биладиримшкин.
2. Билиниң дугайында аттестат азы шынзылга.
3. Чурттап турар черинден шынзылга.
4. Кадыкның байдалының дугайында шынзылга (№ 286 майык.
5. Үндүр бижиткен паспорт азы төрүттүнгениниң дугайында херечилел.
6. Характеристика.
7. 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Училищеге өөренирин күзээннерни киририниң шылгалдазы чокка хүлээп алыр.

Документилерни октябрь 8-ке чедир хүлээп алыр.

УЧИЛИЩЕНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: 601210, Собинка хоорай Владимир область, Димитров кудумчузу, № 3 бажың.

Фабриканың төлээлекчизиниң турар чери: Кызыл хоорайның «Кызыл» гостиницазының № 336 өрээли. Хүлээп алыышкын октябрь 8-ке чедир хүнүнүң-не 9 шактан 18 шакка чедир болур.

Хүлээп алган кижилерниң бөлүү октябрь 11-де ужудуп чоруур

УЧИЛИЩЕГЕ ЧЕДЕР ОРУУ: Москваның Курск вокзалындан «Москва-Владимир» аразының электри поездизи-биле «Ундол» деп платформага четкеш, оон ыңай ук черниң автобузунга олургаш, Собинка хоорайга баар.

ДИРЕКЦИЯ.

АЖЫЛЧЫННАР ЧЫЫРЫН ОРГАНИЗАСТАП ТУРАР

Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитеди «Тыва тудуг», «Шагонартэнергострой», «Тыва көдээ тудуг» трестерниң тудугларынга ажылдаар ажылчыннарны чыырын организастап тур.

Ажылчыннарны тускай идик-хевтер болгаш общежитиеге чурттаар чер-биле хандырар.

Ажылдавышаан, ажылчын профессия чедип алырын база хандырар.

Организастыг чыылда өртегаар ажылга хүлээп алганнарга 200 рубль түңнүг эштинес акша дузаламчызын бээр.

Ажылдаарын күзээннер күш-ажыл дептерин, муругунда чурттап турган черинден үндүр бижиткен паспортту, шериг биледин көргүзер.

Айтырыглар тургузар черлерниң адрестери:

Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунда № 29 бажың;

районнарда: күскомнарның чонунуң күш-ажыл хандырылгазының талазы-биле төлээлекчилер болгаш хой-ниити пунктулары.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ

СПОРТЧУ БАЙЫРЛАЛДА

Чадаг чарыштың бүгү-эвилел хүнү Эрзинниң район төвүнге, хову турлагларынга спортчу байырлал шинчилиги ол эрткен. Эрзин суурга эртемниң 11 шакта ортумак школазының албан организация, бүдүрүлге коллективтериниң командалары [illegible]. Чыылган спортчуларга райкүскомнуң даргазының оралакчызы Х. С. Кара-оол байыр чедирип, чедиишкиннерни күзээн. Эң баштайгы стартарче школачы оолдар, уруглар үнүпкеннер. Маргылдаага улуг улустуң саны база хөй болган.

30 метр дистанцияга Буян Кыргыс, улуг назылыг эр улустан 800, 1000 метрге С. Соян, С. Норбу, К. Идамчап, херээженнерден М. Дочин, 3000 метрге Л. Лакпажап олар мурнап келгеннер. Нарын, Мөрен, Бай-Даг школаларының спорт шөлдеринге маргылдаалар бедик деңнелге эрткен. Хову турлаглары, Үнегетэ, Ямалыкка механизаторлар база чадаг чарыш маргылдааларын эрттиргеннер. Эрзин школазы (директору С. Солунам), район эмнелгези (эргелекчизи Э. Бирлей) массалыы-биле киришкенин оргкомитет демдеглеп, тускай шаңналдарны оларга тывыскан. Белук бүрүзүнүң тиилекчилеринге «Урожай» спорт ниитилелиниң хүндүлел бижиктерин тывыскан. Районга чадаг чарыш хүнүнге тураскаатkan маргылдаага 2000 ажыг кижи киришкен. Эрзин суурга волейболга, баскетболга эң күүнүң ужуражыгга оюннарынга септелге-тудуг участогунуң, Эрзин суурнуң хоочуннарының командалары бирги, ийиги черни золгеш, районнуң спорт чөвүлелиниң хүндүлел бижиктери база өртектиг белектер-биле шаңнаткаңнар.

Д. ДАМБА-ХУУРАК.

КҮШ-КУЛЬТУРА ОРГАНИЗАКЧЫЛАРЫ

Явадан Мухиддин Юльчиев, Кормадан Саид Муродов, Куйбышев райондан Алас Зулькарнеева болгаш Шаммгуль Зухурова Таджикистанда Калинин аттыг күш-культура институдунуң чаа салбырының студентилери апарганнар. Күш-культура ажылының болгаш туризмниң организакчызы деп мергежилди олар чедип алырлар. Дээди өөредилге чериниң чаа салбырында оларның биле кады республиканың даглыг районнарының 50 оолдар, кыстары өөренип киргеннер.

Олар чүгле күш-культура болгаш спортка энтузиастар эвес, спортка разрядчылар, ГТО болгаш «ССРЭ-ниң турисчизи» демдектериниң эдилекчилери.

—Институттуң чаа салбырының ажылы улуг. Күш-культура, кадыкшылга организакчыларын аңаа белеткээр—деп институттуң өөредилге болгаш эртем ажылының талазы-биле проректору, ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мастери И. Хасанов чугаалаан.

Туризмге хамаарыштыр алырга база солун болдур ийин. Он-он турисчи оруктар Таджикистанда болгай. Чыл санында-ла муң ажыг турисчилер турисчи көкпаларже үнүп турар. Гиссар сынарының чурумалдыг черлеринде тургустунган Бүгү-эвилелдиң «Варзоб» турисчи баазазынга белеткелди чаа салбырның студентилери эртти-рер —дээш, И. Хасанов уламчылаан. — База ол ышкаш эге шериг белеткелиниң педагогтарын болгаш шеригжидилге удуртукчуларын белеткээр салбырны база ажыткан. Шериг албанындан халашкан оолдарны аңаа хүлээп ап турар.

Дээди өөредилге чериниң өөредилге ажылы шынар талазы-биле чаа үе-чадага келген: алызында барып тренер болурларга чаа эртемни өөредириниң планнаан — спорт метрологиязы болгаш өөредилгеге ажыглаар техниктиг херекселдер. Электрилиг санаалга машиналарын шиңгээдирин спорт статистиказын ажыглаарын, психологтуг анализ чорудуп өөредирин өөредилге программазында чугулалап берген. Бо чылын өөренип кирген оолдар, кыстарның чартыындан хөй көзи — көдээниң оолдар, кыстары. Өөредилгезин доосkаштың олар көдээге күш-культура болгаш спортту сайзырадыры-биле тереэн билүүнарынче чанып тарлар.

Г. ДЕПНИЧЕНКО,
СЭТА-ның корр.

Душанбе.

ЕВРОПАНЫҢ КУБОКТАРЫ

Футболга Европаның кубоктары дээш оюннарның баштайгызының тиилекчилери-биле сураглыг дыка хөй клубтар оюндан үнүп, маргылдаага киришпес болганнар. УЭФ кубок дээш «Манчестер юнайтед», «Ипсвич», «Арсенал», «Саутгемптон» (Англияның), чемпионнарның кубогу дээш «Аякс» (Голландияның) клубтар маргылдааны оон ыңай турларынга киржир эргезин чидирипкеннер.

Чемпионнарның кубогу дээш «Аякс» биле Шотландияның «Селтик» командазының оюнун спорттуң хайгааракчылары демдеглээннер. Сураглыг «Летучий голландец» дээр Йохан Кройфф баштаан «Аякс» Глазгога болган бирги оюнну 2:2 санга деңнештиргеш. Бодунуң шөлүнге оларның тиилелгезинге кым-даа чигзинмейн турган. Ынчалзадаа «Селтиктиң» футболистери артык күштүгүн көргүскен. Ылангыя 20 харлыг Чарли Николас эки ойнаан, ол тиилелгениң бөмбүүн киирген.

Италияның «Ювентус» бодунуң көрүкчүлерин (аарыкчыларын) национал чемпионатка-даа, делегей аренызынга-даа өөртүп шыдаваан. Олар чемпионнар кубогу дээш Турин хоорайга Данияның командазы «Хвидовре» биле оюнну 3:3 санга ойнаан баштайгызын 4:1 санга ойнап алганының ачызында маргылдааны уламчылаар аргалыг болган. Ынчалза-даа «Тифозы» оларның оюнунга таарышпаан.

Чемпионнар кубогу дээш оюнга Англияның «Астон вилла» клубтуң футболистери Стамбулга «Бешикташ» команда-биле 0:0 санга. көскү эвес ойнаан (баштайгызында оларның саны 3:1). Испанияның «Барселона» биле Кипрниң «Аполлон» клубтар 1:1 санга оюнун доосканнар (баштайгы оюнда оларның саны 8:0).

СЭТА-ның корр.

ТВ

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Запорожьениң педагогика институдунуң улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. 9.20 — «Авай, сени манап тур мен». Документалдыг фильм. 9.35 — «Оттуруукчу». 10.05 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен». 11.05 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.50 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.20 — Көдээниң шагы». 13.20 — Теннис. Дэвистиң кубогу дээш. ССР биле Индияның шилиндек командалары ужуражыр. 14.05 «Пионерия». Киножурнал. 14.15 — «Музыка киноскузу». 14.45 — «Уруглар эки!» Телеочерк. 15.15 — «Кино аян [illegible] клуву». 16.15 — «Силерниң чагааларыңар бузтаар». Башкы хүнүнге уткуштур музыка программазы. 17.00 — «Кропоткин [illegible]» деп беш кезектиг телефильм. 18.05 — «Делегей панорамазы». 18.50 — «Топчүмба». «Лесопилка [illegible]». Мультфильмнер. 19.10 — «Чеве кыстар!». Москва чоогунуң көдээ ажыл-агыйының ажылдакчыларының маргылдаазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.25 — Хоккейге ССРЭ чемпионаты «Трактор» — ЦСКА. 3-кү кезээ. Ооң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «9-кү студия». 15.20 — «Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». 16.05 — «Башкы хүнүнге». «Бистиң чылыг бажыңывыс». Документалдыг телефильм. 16.35 — «Театр болгаш көрүкчү». 17.35 — «Хүнзээректиг чайның ырлары». Фильм-концерт. 18.05 — «Доос-кара — кадыр дажыгаш». «Солдаттың тоолу». Мультфильмнер. 18.30 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 19.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң доочу намдарывыс». 51-ги фильм — «1967-ги чыл». 20.00 — «Тамчыктыг улунар чаштар!». «Лукошко тоолчургулар-биле». 20.15 — «Севастопольдуң корабль тудукчулары». 20.30 — Орус композиторларның романстары. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Хатты диле...». Уран-чечен фильм. 22.50 — «Народтарның [illegible]». Документалдыг фильм. 23.00 — 01.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Торпедо» (Кутаиси).

ОКТЯБРЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Аныяк гвардия». Уран-чечен фильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялар. 11.35— Телемедээлер. 11.40—14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Днепрогэстиң 50 чылынга. «Днепроэнергонуң» энергиязы». Эртем-нептереңгей фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 15.00 — ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң Бирги тускай үлегерлиг оркестриниң концерти. 15.50 — «Байырлалдыы-биле аазаарым...». Документалдыг телефильм. 3-кү фильм. 16.50 —Бистиң садывыс. 17.20— «Сылдыстаржер». Концерт. 17.45 — Космос эразының 25 чылы.

КЫЗЫЛДАН
18.15 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН

18.30 — Футбол дугайында дончулаа. 19.00 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. «Чаңгыс аал ог-бүлелер». Таджик ССР. Таджикистанның КП ТК-ның бирги секретары Р. Н. Набиевтиң чугаазы. «Чүс-чүс чылдарга [illegible] чылдар». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Уран чүүлдер мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.00 —«Шүлүглел» деп альманах. Ооң соонда — Богун делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.35— Тоогу. 8-ки класс. Якобинниң диктатуразы. 13.00 — «Октябрь [illegible]». Эртем-нептереңгей фильм. 13.40 — Башкыга—музыка кичээли. 7-ги класс. 1-ги дамчыдылга. 14.05 — АБВГД жигеш. 14.35 —А. М. Горький. «Танадаа». 10-гу класс. 15.05 — Эртем амыдыралы. 15.35 — «Драматиктиг биология». Эртем-нептереңгей фильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — «Бригадалар». Эртем-нептереңгей фильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.30 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин— амыдыралга». Дамчыдылга. 19.00 — «Азия тову». Информация-публистиг программа. 19.30 — Чарлалдар. 19.35— «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улунар, чаштар!». «Федорнуң хомудалы». Мультфильм. 20.15 —Делегей панорамазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Чемпионнуң оглу». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

«НАЙЫРАЛ»: «Бир кайгамчыктыг чаш назы» 10.00. «Копдоруң душкени» 11.20. 13.10. 15.00. 16.50. 18.40. 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тара — Улу оглу» 9.20. 14.50. «Дөрткү бедик» 10.50. 12.20. «Черлик Барыын чүкте трансильванчылар» 16.20. 18.10. 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ында, билдинмес оруктарда» 10.00. 12.00. «Полковник Шалыгинниң маанашкыны» 14.00. 16.00. 18.00. 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 15.30. «Голливудта мексикан кижи» 17.00. 20.00 шактарда.

АГААР

Агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республикага кожер булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 6—11 градус соор, хүндүс 9—14 градус чылыг.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 5. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63. редакторнуу оралакчыларының 2-35-24. 2-23-54 харысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партий-ниң амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13. пропаганда килдизиниң 2-31-75. культура килдизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 үаетпур килдизиниң 2-41-75. чагаа килдизиниң 2-41-27. информация килдизиниң 2-20-60. корректорларның 2-27-41. бухгалтерияның 2-12-45. солуң чөлбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 1999

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрерчер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1).

ТС—01853

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 232 (12022) | 1982 чылдың октябрь 5, вторник | 1925 чылдан үнүп эгелээн | Өртээ 3 коп.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДА АЛГАН ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИВИСТИ ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИИЛ

ССРЭ-60

Дуржулга станциязының № 2 хову бригадазының Кара-Чыраада чаагай үнген суланы 2 комбайн тавычалай кестирип турар. Ында дуржулгалыг комбайнер Иван Афанасьевич Житков «Сибиряк СКД-6» деп комбайн-биле күскү дүжүт ажылдарының үезинде 250 гектар черниң тараазын тавычалай кестирген. Ол ажыл бо хүннерде ам-даа уламчылап турар.

Ол чайын хой кыргылдазының үезинде база идепкейлиг киржип турар. Республиканың хой кыргылдазының талазы-биле маргылдаага чыл санында киржип, үргүлчү шаңналдыг черлерни ап келген. 1982 чылда ол маргылдаага база киришкеш, бирги черни ап, республика чемпиону атты чаалап алган.

Иван Афанасьевич Дуржулга станциязында хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Бедик мергежилдиг механизатору кандыг-даа сезоннуг ажылдар үезинде кезээде мурнакчыларның одуруунда чоруп турары-биле макталдыг.

ЧУРУКТА: комбайнер И. А. ЖИТКОВ.
Н. ДАЖИНМАЙ.
Н. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

1983 ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Кызылдың № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылар бригадалары ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражырын чыл эгезинден-не алган социалистиг хүлээлгелеринде көргеннер. Чолаачылар тус-тузунда база бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

Юбилейге уткуштур чарыштың тугун бедик тудуп, хуула планныг оваалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин ырапта ажыр күүседип турар чолаачылар бистиң АТБ-де эвээш эвес. Ындыг мурнакчыларга А. П. Тихонов, В. Н. Чипизубов, Г. В. Тузов, В. П. Тюрнев болгаш оон-даа өскелерин хамаарыштырып болур. Ам оларның чамдык көргүзүглерин ап көрээлиңер.

Г. В. Тузовтуң, В. П. Тюрневтиң, А. П. Тихоновтуң күш-ажылчы календарында он бирги беш чылдың ийиги чылы доозулган, олар ам 1983 чылдың үлүүнде кирип ажылдап турарлар. А. П. Тихонов пландан ажыр 243 муң тонна-километрни ажылдап кыйган болгаш ам 1983 чылдың марттың үлүүнде ажылдап турар.

Шалыпчы чолаачы В. П. Тюрнев үени 8 ай мурнаан азы 1983 чылдың марттың үлүүнде болгаш пландан ажыр улус ажыл-агыйынга 800 тонна чүъкту сөөрткен.

Г. В. Тузов эштеринден база дудак чок ажылдап турар, оон күш-ажылчы календарында келир чылдың январь ай мурнакчы чолаачы пландан ажыр 600 тонна чүъкту сөөрткен.

Аныяк чолаачы В. Н. Чипизубов хоочуннардан чыдып калбаан, ол ам бо чылдың сөөлгү айының планын күүседип чоокшулаан болгаш пландан ажыр 1400 тонна чүъкту сөөрткен.

Үени мурнаан мурнакчыларга коллектив чоргаарланыр.

Ю. УТЕВА.
№ 3 АТБ-ниң план килдизиниң начальниги.

УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында айыткан сорулгаларны амыдыралга боттандырар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын күш-ажылчы белектер-биле ужуражыр дээш районнуң ажыл-ишчилери шалыпчы ажылдап турар. Тес-Хем районнуң «О. Шынаа», Таңдының «Революцияның салбыышкынын» совхозтарының ажыл-ишчилериниң ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээр, 1982-1983 ажыл-агый чылында мал кыштаглаашкынын [illegible] эрттирер дээш республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыг [illegible] чуулдуттунуп турар. СЭКП райкому, чер-черде партия организацияларының районнуң ажыл-ишчилериниң күжүн малга эки шынарлыг чем белеткээринге күстүң аас хүннерин чоп ажыглаарынче мөөңнээн. Бо чугула сорулганы амыдыралга боттандырары-биле совхозтарда, бригадаларда, звенолар аразында социалистиг чарыш калбарган, түңнелдерин доктаамал үндүрүп турар. Районнуң ниитиниң малынга 13850 тонна сигенни, 225 тонна бүдүк-бүрүнү белеткээр пландаттынган.

Бо хүннерге чедир районда 8120 тонна мал чемин белеткээн. Ниитиниң малынга быжыг чем-чиңни тургузар дээш «Кызыл тук» [illegible] аразынга чарлаан социалистиг [illegible] 2400 тонна мал чеми белеткээр планының 1955 тонназын азы оон 81,4 хуузун күүседип алган. Совхозта партком, кедээ Совет мал чеми белеткелинче [illegible] хаара тудуп идепкейлиг ажылдап турар. Хорумнуг-Ой деп черде көк-суланы бүрүнгү-биле кескеш, сарааттаан. «Коммунизмче орук» совхозтуң сигенчилери 2350 тонна мал чеми белеткээр планын 70 хуу белеткээн. Мал чеми белеткелинге малчыннар улуг дузаны чедирип турар. Моңгуш Кочетов, Сарыглар Биче-оол, Моңгуш Төрүк, Моңгуш Калга-оол, Куулар Пар-оол 10—15 тонна сигенни белеткээш, кыштаглаарда чедирип алганнар. «Торгалыг» совхоз бо чылдың кыжынында 3500 тонна мал чеми белеткээр планныг. Бо хүннерде ажыл-агый 2157 тонна сигенни белеткээн. Мал чеми белеткээр тускайжыттынган «Ак-Чыраа» совхозтуң ажыл-ишчилери 3600 тонна мал чеми белеткээр планныг. Бо совхозта сиген белеткелиниң темпизи [illegible]. Бо хүннерде чүгле 2371 тонна сигенни белеткээн. Сентябрьның ийиги он хонуунда чүгле 1,6 хуу немелдени алган. [illegible]

К. ХОВАЛЫГ.

1500 ТОННАНЫ

«Улуг-Хая» совхозтуң Ийи-Тал салбырының механизаторлары ниитиниң мал [illegible] мал шулурргу киржип келген. Ында механизастаттынган хаяр-трактор бригадазы күскү сезон эгелээнинден бээр бо хүннерге чедир 1500 тонна эки шынарлыг сигенни белеткээш, совхозка дужааган. Бригадир Далар-оол Чыртак-оол ажылды билдиилиг башкарып турар. Механизаторлар Сергей Энге-Маадыр, Михаил Кечил-оол, Виктор Санчы, Виктор Чыртак, хоочун тракторист, район Совединиң депутады Сентябрь Сандак-Доржу, чолаачы Николай Шандан-оол оларның ажылдаары шалыпкын. Сиген белеткели бо хүннерде ам-даа уламчылавышаан. Бар арга-курлавырларны ажыглап турган, планны ажыр күүсединиң аргазы бар.

И. ДАРТАЙ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ДООЗУЛГАН

«Барлык» совхозтуң Хөндэлен салбыры шээр малды тарып боозадырын организастыг дооскан.

Ак-Даг артында тарып боозадырга пунктузу ээ-шаанда белеткеттинген турган. Мал эмчизи Кара-ныс Бичей, санитарка Долзатмаа Хомушку олар хөйлерни тарып боозадырынга эки ажылдааннар. Кошкар кадарчызы Балдан-оол Хомушку техниктерге дузалашкан. Салбырның планында көрдүнген 2685 хойну тарып боозадырын бүрүнү-биле дооскан.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

«Шынга харыы»

ХҮЛЭЭНДИРГЕН

Чадаана хоорайдан бо чылдың майда чагаа келген. Ында районнар арзының «Сельхозхимия» бүдүрүлге каттыжыышкынының [illegible] четпестерин ол чагаада шүгүмчүлээн. Тодарганлаарга, бухгалтерия аппаратының сан-хөө чурумун [illegible], коллективтиң чамдык кежигүннериниң [illegible] чогуун, бүдүрүлгениң, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп, арагалап турарын дугайында чагаада бижээн.

Солун редакциязы ол дугайын СЭКП райкомунче [illegible].

Бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективиниң хуралынга ук чагааны сайгарып чугаалашканы болгаш ында бижээн четпестерниң шынын ревизияның түңнели бадыткаанын СЭКП Чөөн-Хемчик районунуң бирги секретары Н. М. Сувандии редакцияга харыылаан. Каттыжыышкынның бүдүрүлге баазазының кылдынмазының [illegible] четпестерниң [illegible] контрольдап келген.

Ажыл үезинде арагалап турганнар хурал мурнунга буруузун билиинген болгаш моон соңгаар ол чоруун шуут соксадырып хүлээнгеннер. Каттыжыышкынның кол бухгалтери Д. Чимит-Доржу сан-хөө чурумун хажытканындап амгы үеде демег алдырткан.

Ажыл-агыйда илерээн четпестерни дарый чайладыр талазы-биле чогуур хемчеглерни алырын каттыжыышкын начальниги К. Д. Моңгушка хүлээндирген.

ДАРЫЙ ХЕМЧЕГ АП, ДАЛАШПААЖЕ...

«Шын» болгаш «Ленинчи орук» солуннарның каттышкан рейдизи

Күстүң башкы айы төнген. Соңгуга [illegible] эртеп, кежээ хүн келген тудум илерец, кыштың чоокшулап кел чыдарын сагындырып эгелээн. Оон-биле кады ниитиниң малын тургузу азыраар үе чоокшулаан.

Кыш — кедээ ишчилерге улуг шылгалда. Кыштаглаашкынын [illegible] ында эки белеткелден хамааржыр. Ынчангаш ниитиниң малын тургузу азыралче чогумчалыг киирери хүнүң чугула айтырыы.

Республиканың ажыл-агыйларының ишчилери «О. Шынаа», [illegible] ферма ажылдакчыларының мал чеми белеткелдериниң [illegible] үре-түңнелдиг эрттирер, кышкы үеде малдың продуктуларын чоруун [illegible] бүрүн камгалап [illegible] дээш хүлээлгелерин алгылаан болгаш [illegible].

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында он бир сүт-бараан фермазы бар. Оларның ишчилери [illegible] ... ниэң Карл Маркс аттыг совхозтарның сүт-бараан фермаларынга чораан.

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң (директору С. Б. Ондар) Булун-Терек сүт-бараан фермазы. Күрүнеге кедээ ажыл-агый продуктуларын садарының тос айларының планын совхоз эки күүсеткен. Эъг, сүт садарының планы 100 хуу күүсеттинген, а Булун-Терек сүт-бараан фермазының коллективи 180 тонна сүт бүдүрер сорулгазын 182 тонна чедирген. Ниитиниң малынга мал чеми белеткээр айтырыг база багай эвес шиитпирлеттинип турар.

[illegible] мал чеми белеткээр планын бүрүн күүседип алган. Ында бода мал бригадазының бригадири В. О. Куулар ол дугайын биске эгезинде-ле дыңнаткан, фермазын [illegible] чугаалады. Фермада мал [illegible] курлавырлыг [illegible] ...

[illegible]

... Ол кылдынмазында чылыг чок болур. СЭКП-ниң XXII съезди аттыг совхозтуң фермазында ынчаш, транспортер база белен эвес. Оон тургускан өрээлдиң санитарлыг байдалы негелдеге дүүшпес. Ол кылдынмас болза инек олгон саанчы- ...

... Ажыл-агыйларның кайызында-даа мал чеминиң быжыг баазазы бар. Ындыг болганда, өске айтырыгларның ажылымнаан чорук-биле шиитпирлеттинеринден кышкы үеде сүт саалдазының хемчээли, оон шынары улуг хамааржыр дээрзин утпаза чогуур.

Рейд бригадазы: В. КУУЛАР, «Шынның» корр. А. МОНГУШ, «Ленинчи орук» солунунуң корр. А. МОНГУШ, Чөөн-Хемчик район Совединиң депутады.

Хүнүң медээлери

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГЛЕР

Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы Хову-Аксының «Тыва кобальт» комбинатта ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга хол-баштыр автономнуг республикаларга турас-кааткан ниитилел-политиктиг, күш-ажылчы шалыпчы ээлчеглер — «Найырал неделялары» эгелээнден бээр бедик деңнелде эртип турар.

Коммунистиг күш-ажылдың коллективи — септелге-механика цеги Абхаз АССР-ге тураскааткан күш-ажылчы ээлчегин эки көргүзүглер-биле демдеглээн. Л. Наумовтуң токарьлар бригадазы, А. Щегловтуң болгаш В. Елоковтуң слесарьлар бригадалары бедиткен хүлээлгелерин 104—109 хуу чедир күүсеткилээнин, 0,2 тонна металлды камнап алганын рапорттааннар.

Энергия цеги — Аджар ССР-ге, транспорт цеги — Башкир АССР-ге, автоматиканың болгаш хыналданың төп лабораториязы — Дагестан АССР-ге, даг цеги — Калмык АССР-ге тураскааткан «Найырал неделяларын» эрттиргилээн.

«Тыва кобальт» комбинатка хамааржып турар Терлиг-Хаяның моңгүн-суу бүдүрүлгези Карел АССР-ге тураскааткан ээлчегин база бүдүрүлгечи бедик көргүзүглер-биле демдеглээн.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

«Тыва дагу-дүгү тудуг» эргелелинде Зинаида Салчакка удурткан шевэрлекчилер бригадазының ажыл-херээ бүдүүгүр.

Ол бригадада 25 шевэрлекчи бар. Олар Галина Колядааның шевэрлекчилер бригадазы-биле чарыштыг. Оон түңнелин үргүлчү үндүрүп келген. Социалистиг чарышты эки организастап келгенинин ачызында даалган ажылынга бердинген, эрес-кежээ кижилер ылгалып, илерен келген. Ындыг мурнакчылардан Мария Күжүгет, Мария Агбаан, Любовь Дамбажык, Кейгун Куулар болгаш өскелери даа адап болур.

Бригада июль, август айларда районнуң чаа үргүлер [illegible] шевэрлел ажылдарын кылып дооскан. Эрткен айда олар Постоянный суурда 1176 өөреникчи өөренир школаның шевэрлел ажылдарынче шилчээн. Амгы хүннерде олар школаның бир болгаш дөрт дугаар кезинде хаалаларын, кабинеттерни чугайлап турар. Шевэрлел ажылдары доостурга, будуп киириптерлер. Бригада эрткен айда планныг оваалдазын 120 хуу күүсеткен, тудуужу бригадалар аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунче кирген.

(Бистиң корр).

МОСКВАДА ЧЕДИП КЕЛГЕНИ

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалалгазын ёзугаар октябрь 4-те ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Чыонг Тиньге баштаткан Вьетнам Социалистиг Республиканың партия-чазак делегациязы албан ёзузунуң найыралдыг аян-чорууну кылып Москвада чедип келген.

Аалчыларны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, албанның өске-даа кижилери аэродромга барып уткуп алганнар.

(СЭТА).

ХУУСААДАН ЭРТЕ

Россия Федерациязының үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткаш, хуусаадан эрте, сентябрь 29-та, продукция сайгарарының болгаш кылыгларының эң чугула хевирлерин бүдүрериниң тос ай планын күүсеткенин РСФСР-ниң ТСЭ-зи дыңнаткан.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН УЖУРАЖЫЫШКЫН

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур Таджикистанның Москвага хүннери эрткен неделяда доозулган.

Ол ээлдешкен республиканың төлээлекчилерин москвачылар чүректиң ханызындан хүлээп алгаш, байырлал ёзулалы-биле уткааннар. Таджик ССР-ниң делегациязы күш-ажылчы коллективтерге Москва партия райкомнарының организактыг болгаш политиктиг ажылының дуржулгазы-биле, улус депутаттарының Советтериниң ажылы-биле таныжкан. Республиканың эртемденнери, чаартыкчылары болгаш специалистери ССРЭ-ниң УАЧД-зынге лекцияларны болгаш илеткелдерни кылган, москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары таджик улустуң солун уран чүүлү-биле таныжканнар.

«Чаңгыс эптиг өг-бүледе» деп долгаалгада Таджикистанның делгиирлери көрүкчүлерге дыка солун болган. Республиканың экономиказы, эртем болгаш культура талазы-биле чедиишкиннери, улус массаларының чогаадыкчы, тыпынгыр чоруун илередиринге кайы хире калбак аргаларның ажыттынганын ында бөдүрелдии-биле көргүскен.

Совет эрге-чагыргазының чылдарында Таджикистан социал-экономиктиг делгерлегениң бедик чадазынче көдүрлүп үнген. Республиканың күш-ажылчы чедиишкиннериниң чыл демдеглелинге амгы беш чылда чаңгыстап чаа арынаар немешкен. Мурнуу Таджиктиң бүдүрүлге-девискээр комплекизи дыка хөгжээн.

Даглыг-дашитыг шаттарда кылымал хөлдериниң ак-көк делгемнери чаптылып калбарган. Ажыглалга киирип тарып эгелээн кур черлер баштайгы дүжүттерин берип турар апарган. Гиссарның болгаш Яванның шынаалары, элезин ховузунуң девискээр черлери таныттынмас кылдыр өскерилген: олар амгы үеде чечектелген садтар болган.

Ол бүгүнү боттандырган болгаш боттандырып турар тургузукчу күш дээрге СЭКП-ниң ленинчи национал политиказы, совет улустарның акы-дуңма найыралы болгаш дузаламчызы-дыр.

ССРЭ-ниң УАЧД-зынге ээлдешкен республикаларның хүннериниң ээлчээ Азербайджанга дамчыттынган.

МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ КОМПЛЕКИЗИ

Сурхан-Дарья областың Денау районунда «Октябрьның 50 чылы» колхозта тургускан мал ажылының комплекизинде беш улуг одар хойну каттыштырган. Ол комплексти заводка кылган аңгы-аңгы цехтерден эптеп турган, тудкан. Оон составында хойлар болгаш чаш хураганнарның делгем кажаалары болгаш хойга чем белеткээр цех кирип турар. Кажаа-хораалы изиг хүннерден, кыштың хаттыг шуурганындан хойну камгалаар бедик кажаа-биле дээскиндирген. Ол ышкаш хойжунуң чурттаар бажыңы база дыка эптиг: ында дыштаныр болгаш чунар өрээлдер, чем кылыр кухня база бар. «Узбек колхоз тудуг» каттыжыышкынының кожуун чоруур колонналарының тудугжулары ыш эгелээринге чедир республиканың ажыл-агыйларынга делгем, чырык 25 хой кажааларын дамчыдып бээрин планнаан.

МУЗЫКА ШКОЛАЛАРЫНЫҢ САЛБЫРЛАРЫ

Чукотканың Сиреники болгаш Нунлигран деп суурларында үргүлчүлүг музыка школаларының салбырлары ажыттынган. Чукотканың өске-даа суурларында, ажылчыннар чурттап турар черлеринде болгаш хоорайларында Соңгу чүктүң аныяк чурттакчыларының эстетиктиг кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып турар. Амгы үеде ол автономнуг округта алдыдан он беш харга чедир назылыг дөрт муң ажыг уруглар дуржулгалыг башкыларның удуртулгазы-биле музыка болгаш хореография уран чүүлдериниң үндезиннерин шиңгээдип алыры-биле өөренип турарлар. Марково, Уэлен, Хатырка, Рыркайпий болгаш өске-даа суурларның ивижилериниң, аңчыларының, балыкчыларының ажы-төлдеринге уран чүүлдүн болгаш музыканың-даа школаларын ажыткан.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

КЕЗЭЭДЕ МУРНУКУ ОДУРУГГА ТУРЖУР

«Революцияның чалбыышы» совхозтуң коллективи эрткен кыштың үезинде кыштаглаашкынны хүр-шаагай организастап эрттирерге доюш социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи болган СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлечөвүлелиниң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чедип алган турган. Ынчаарга малга четчир чемни белеткээриниң талазы-биле инициативалыг ажыл-агыйның ажылчыннары бо чылын үндүргеш, сагыып соорунге ээ болур дээш күжениишкинниг ажылдарны чорудуп турар.

Бо чугула ажыл-херекке совхозтуң механизаторлары, чолаачылары улуг үлүг-хуузун киирип келген. Ажыл-агыйның автогаражында болгаш машина-трактор мастерскаязында партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга оларның үүле-херээниң база партийжи организастыг болгаш политмассалыг ажылдарның дугайында айтырыг кол черни ээлээн. Партбюро секретары С. К. Сонов амгы үеде кедергей чугула кол мергежилдиглерниң санынга механизаторлар, чолаачылар кирип турар дээрзин чугаалааш, коммунист трактористерниң, комбайнерлерниң, чолаачыларның ажыл-херээнге тодаргай доктаады.

Оларның ак сеткилдиг, карак кызыл ажылындан, өскелерге үлегер-чижээндеп, авангардчы чоруундан совхозтуң экономиказын быжыглаары, пландар база социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин улуу-биле хамааржыр дээрзин илеткелчи чугаалааш, коллективтерге бүгү-ниитизи хүндүткелди чедип алган механизатор, чолаачы коммунистерниң аттарын чоргаарал-биле адаан. Ындыгларга Сан-Дань Караны, Н. П. Никитинни, М. П. Агаповту, В. В. Фарисеевти, И. Ф. Чистобаевти хамааржыштырган. Хоочун коммунист эштериниң үлегер-чижээн эдерген, Виктор Денекин, Сергей Яковлев, Сергей Соламатов, Семен Кудрявцев, Сергей Новиков, Виктор Сивцев ышкаш айда норма-чижекти 122-140 хуу күүседип турарлар база бар.

Ажыл-агый бо чылдың сентябрьның соолгу он хонуунга чедир 8650 тонна силосту, 3880 тонна сенажты, 900 тонна бедик шынарлыг сиген далганын белеткеп алырынга автогаражтың болгаш МТМ-ниң чолаачылары, механизаторлары улуг үлүүн киргеннер. Ылангыя витаминниг сиген далганы бүдүрер агрегаттың ажылчыннары ийи эллчег-биле ажылдап турган, боттарының хүлээлгезин дыка ажыр күүсеткеннер. Ону 400 тоннаны бүдүрер турган, олар 900 хире тоннаны белеткээннер.

Ынчалзажок хуралга санал берген коммунистер сиген далганы белеткээр агрегат он ийи чыл иштинде үзүктел чок ажыглаттынып келген, ынчангаш ол эргижирээн, ону бердимдаалааш, ону чаа агрегат-биле солуурун операторлар дилээн болгаш бир эвес чаа машинаны тургузуптар болза, улам бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, хөй сиген далганын немей бүдүрүп болур дээрзин саналдап турганнар.

Совхоз пландар күүселдезинге болгаш өске-даа ажыл-херектерге багай эвес көргүзүглерни чедип ап турар. Агаар-бойдустуң берге байдалдары турза-даа бо чылын багай эвес дүжүттү өстүрүп алган. Амгы үеде механизаторлар бир гектардан-на ортумаа-биле 8-9 центнер дүжүттү ажаап ап турар. Сентябрьның ийиги он хонуунуң төнчүзүнге чедир 4400 ажыг гектар черниң тараазын кескен болгаш оон 2300 гектар черниң тараазын бастырган. Төрээн чурттуң шыгжамырынга 1200 тонна тарааны урган. Ажыл-агый келир чылдың дүжүдүнге шөлдерин тарып белеткеп турар. Агаар-бойдустуң чамдык нарын байдалдары механизаторларның ажылдаарынга шаптыктап келген. Сентябрь 24-те совхоз девискээриниң чамдык черлеринге хар чааптан. Ынчангаш олар өстүрген бүгү дүжүттү бүрүн ажаап алыр, ниитизи малынга четчир чемнерни белеткээр дээш бүгү күжүн салып ажылдап турар. Отчёт-соңгулдалыг хуралга ол айтырыглар талазы-биле шыңгыы чугаалар болган. Ылангыя ажыл-агыйда сигенниң ээзи белеткээн (чүгле 400 тонна хире). Ынчангаш ол ажыл ам-даа үргүлчүлевишаан. Совхоз мал чеминге ээзи эвес саваңны белеткээр, ам бедик 200 ажыг тоннаны сарааттан белеткээн.

Кодээ ажыл-агыйның эң чугула күскү кампаниязынга ажыл-агыйның механизаторларының, чолаачыларының идепкейлиг киржилгезин СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге ажыл-херек-биле харыыдаары ол дээрзин хуралга демдеглээн. Коммунистер боттарының саналдарынга партбюронуң ажылында четпестерге тодаргай доктаап, моон соңгаарты сорулгаларже улуг кичээнгейни угландырган. Ылангыя коллективте төлептиг ажыл-иштичилер эвээш эвес турза-да парторганизация отчёттуг үеде чүгле чаңгыс кижини СЭКП-ниң хүрээлеңинге хүлээп алган.

Коллективте идей-кижизидилгелиг база профилактиктиг ажыл ам-даа чогуур деңнелге чедир тургустунмаан. [illegible] ышкан чамдык кижилер хөй-ниитиниң шүгүм-чурумун үрээр таварылгалар узуткаттынмаан, оларның аразында коммунистер безин бар. Оларга холбаштыр партбюро хемчеглерни чогуур үеде ап келген. Ынчалзажок ол ажылды ам-даа күштелдирериниң эргежок чугулазынче хуралга кичээнгейни угландырган.

Парторганизация эрткен отчёттуг чылында партийжи база экономиктиг өөредилгени коллективтерге четпес организастаан. Янзы-бүрү чылдагааннар-биле кичээлдерге келбес, оон озалдаар коммунистер база тургулаан. Кайы-даа коллективте көскү агитацияны дериш, шимээни багай. Хана солуну үндүрбейн келген, көргүзүг самбыралары чок. СЭКП Уставының негелделерин коммунистер канчаар күүседип турарының дугайында оларның дыңнадыгларын партия хуралдарынга ховар дыңнап келген. Шиитпирлер күүселдезиниң дугайында информацияларны коммунистерге кылбайн турар.

Машина-трактор мастерскаязын болгаш гаражты кышкы үеде ажыглаарынга таарымчалыг кылдыр септеп белеткээринче совхоз дирекциязы кошкак кичээнгей салып келгенин хуралга коммунистер Ю. М. Бурдаков, В. М. Сухов, К. М. Даг-оол шүгүмчүлээн. Гараж чылыгжаттынмаан, котельная эки белеткеттинмээн. Ажыл-агыйның автогаражында машина-техника ээзи эвес, а бо чылын безин элээн каш чаа машиналарны немей алган. Оларны ажыын даштынга, кудумчуга тургузуп канчап-даа болбас. Ынчангаш соок дүжер бетинде МТМ-ни болгаш гаражты дүрген септеп, кышка белеткээри эргежок чугула дээрзин олар саналдааннар. Оон ангыда артык кезектерниң, ылангыя дискектелчек эзектерниң, мурнуку шилдерниң болгаш өске-даа чүүлдерниң чединмезин техниканы чогумчалыг ажылдадырынга шаптыктап турар дээрзин айыткаш, бо айтырыгларга холбаштыр дирекция чогуур дуганы көргүзерин демдеглээннер.

Парторганизацияның отчёт-соңгулдалыг хуралынга хүлээп алган доктаалында кайа-даа, бүгү ажыл-херекке коммунистерниң авангардчы ролюн улам бедидериниң база СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин, Аъш-чем программазын күүсединиринге олар сөс биле эвес, а идепкейлиг ажыл-херек-биле киржир дээрзиниң эргежок чугулазын айыткан.

М. ТАХВАТУЛИН.

КЕМЕРОВО ОБЛАСТЬ. Совет эрге-чагырганың баштайгы хүннеринден эгелээш чурттуң эгээртинмес казар байлактарлыг болгаш кыдыг-кызыгаар чок девискээрлиг Чөөн талазының курлавырларын ажыглаарынче партия болгаш чазак улуг сагыш салып эгелээн. Ол черлерге ылангыя металлургияның үндезинин салып, геологтуг шинчилел ажылдарын калбаа-биле чорутканының түңнелинде демир рудазы-биле байлак хөй-хөй черлерни ажыткан.

Ындыг черлерниң бирээзинге үндезилээш, Барыын-Сибирьниң металлургия заводун тудуп тургускан. Ол завод бистиң чурттуң Чөөн талазында металлургия талазы-биле эң улуг баазазы болу берген. Завод чыл келген тудум-на улам хөгжүп, чаартынып келген. Амгы үеде ол улуг бүдүрүлге чери болбаазырангай, бедик бүдүрүкчүлүг техника болгаш электроника-биле дериттинген.

ЧУРУКТА: Барыын-Сибирьниң Улуг Октябрьның 50 чылы аттыг металлургия заводунуң бирги домна ээзигзинуң горновой-хорукчузу коммунист Г. Л. Куртуков. Бо чылдың эгезинден бээр ооң ажылдап турары ээзигжүлер коллективи пландан ажыр 100 муң тонна шойну эвилдирген. Г. Куртуков шалыпчы ажылы дээш Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези-биле шагнаткан. Ол Барыын-Сибирь заводунуң аныяк металлургтарының аразындан профессия талазы-биле эң бедик мергежилдиг деп сапаттырып турар.

А. КУЗЯРШИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧЕДИИШКИННИ ЧЫРЫДАР, ЧЕТПЕСТЕРНИ ИЛЕРЕДИР

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг боттандырарынга совет кижилерниң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин көдүреринге база оларны чогаадыкчы ажыл-ишке мобилизастаарынга көскү агитацияның ужур-дузазы улуг. Кызыл хоорайда ажылдап турар үлетпүр бүдүрүлге организацияларын-биле бир домей Тыва коммунэнерго коллективи ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбарткан. Чарыштың дээштиин чедип алырынга улуг рольду бедик деңнелге тургускан политмассалыг ажыл, көскү агитация сөөнаар. Көскү агитацияның янзы-бүрү хевирлери — лозуннар, плакаттар, көргүзүг самбыралары, стендилер... кижилерге улуг салдарны чедирип, оларның политиктиг күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн хайныктырып, бүдүрүлге, тудуг, ажыл-агый бүрүзүнүң мурнунда салдынган сорулгаларны тодаргай билип алырынга дузалаар. Тыва коммунэнергозунуң конторазынга кире бергенде, бир дугаарында В. И. Ленинниң овур-хевирин сиилбип чураан улуг стендини көрүп каар бис. Узун коридорнуң кайы-даа ужунче кылаштааш, ийи талазы хаалгаларда аскылаан самбыралардан, стендилерден, плакаттардан коллективтиң ажыл-амыдыралының кижи тайылбыр чокка билип ап болур. Көскү агитацияның ында ажыглаан хевирлерин чурук, бижик, шимеп кылганы шевергин, чараш.

Социалистиг чарыштың түңнели-биле тиилекчилерни илередип, көргүзүглерин чарлап азарынга көскү агитацияны мында чедимчелиг ажыглап турар. Эргеледе партбюро секретарының көскү агитация талазы-биле оралакчызы В. И. Ловейкин көскү агитацияның чурттуң амгы хөгжүлдезиниң, коллективтиң ажыл-амыдыралының, совет кижилерниң культуразының, эртем-билииниң, эстетиктиг кижизидилгезиниң хүн бүрү өзүп турар негелделеринге дүүштүр тургузарын чедип ал турар. Көскү агитацияның хевирлерин ажылдаарда оон идей-политиктиг утка-шынарынче кичээнгейни угландырып турар болду. Көскү агитация дээрге чогаалдар, музей экспонаттары, шыгжамыр материалдары эвес, бүдүрүлге девискээри, ажылчыннар турар цехтер ышкаш — көскү агитацияның бүгү хевирлериниң делгелге залы ол болур дээрзин коммунист Владимир Иванович эки билир. Ынчангаш эргелелдиң мастерскаязының девискээриндеп безин көскү агитацияның канчаар тургустунганын көрүп болур.

— Көскү агитацияның идейлиг уран-чечен деңнелин, дээштиг, тода күүсеттингенин, доктаамал чаартынып турарын чедип алыры чугула — деп Владимир Иванович Ловейкинниң чугаалап турары чөптүг.

Оюп калган лозуң, ийлени берген стенд азы чаъс суунга ужуптери, чуруктары көзүлбес кылдыр өңүп калганы плакат кымны-даа соңуургатпас, бүдүрелин албас. Эргижирээн плакат-даа, лозуң-даа дижик эрги солуунга домей, кижилерни утка-шынарын чидирер.

Көскү агитацияның бүгү хевирлериниң кол сорулгазы — партияның политиказын, дашкы политиказын дээштиг тайылбырлаары, чоннуң чогаадыкчы эгелээшкиннерин улам калбартырынга бүгү талалыг деткимчени бээри. Бүдүрүлгениң он бирги беш чылда болгаш кварталдарда пландарның күүсеттинип турарын чырыдары, моон соңгаарты сорулгаларны долдур болгаш ажыр күүседиринче ажыл-иштичилерни кыйгырары, оларның күжүн мөөңнээри болгаш четпестерни илередири болур. Мындыг сорулгаларны күүседир дээш Тыва коммунэнергозунуң дирекциязы болгаш партия организациязы (директору Б. Н. Григорьев, партбюро секретарының оралакчызы Ю. Н. Ватунина) көскү агитацияже чугула ап, кичээнгейин күштелдирип турар.

Амгы хүннерде көскү агитацияның кол талазы — он бирги беш чылдың ийиги чылының планын онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткеш, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуурунче ажыл-иштичилерни сорук киирип, чедиишкиннерни болгаш социалистиг чарыштың тиилекчилерин мактап, алдаржыдары болуп турар.

Партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар база ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюн күш-ажылчы белектиг уткуур дээш Тыва коммунэнерго коллективиниң ажыл-иштичилери бүгү күжүн салып турар.

В. САТ.

ЧУРУКТАРДА: көскү агитацияның ниити хевири.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИ

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң Чодураалыг-Сайыр хойжу бригадазының (бригадири Кара-оол Монгуш) малчыннары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл юбилейин төлептиг күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка киришкеш, төрүүр хой бүрүзүнден хураган алыр дээш сөзүн ажыл-херек кырында бадыткаан. Бригадада 1881 баш төрүүр хой бызаалгаттынган.

Кодан бүрүзүнүң хойжулары малдың чаш төлүн чидириг чокка доруктуруп мандыдары-биле алган хүлээлгелеринге ак сеткилдиг хамаарылгазын көргүскен. Ооң түңнелинде төрүттүнген 1934 хураган бүрүнү-биле алдынган. Ынчангаш бригада төрүүр чүс хойга онаашпыр 102 хураганы алган.

Төрүүр коданнарның малчыннары хураганнарын июнь, июль айларда-ла үскеш, тускай кадатка хүлээткен. Ол ышкаш төрүүр кодан бүрүзүнге тарган бооzадылга болгаш бүдүрүкчү кошкарлар-биле өлерживилге бо чылын организастыг чорудуп турган.

К. ТҮЛҮШ.

ХАЙЫРААН ТАРАА

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхозтуң суггаттыг шөлдеринде тараан тарааларының дүжүдү багай эвес. Дуржулгалыг суггатчылар Э. Каганов, В. Алдай, С. Дары-Хөө, пенсионер К. Хертек оларның звеноларының суггарып алган участоктарындан баштайгы хүннерде бир гектардан-на 14-16 центнер дүжүт алдынган.

Тарааның дүжүдү эки, а бо хүннерде тараа ажаар комбайннар үрелишкиннерге таваржып, ажаалда саадап турар. Амылдааза чогуур 6 комбайнның ужу ажылдап турар. Моон ужукуу-биле суур чоогунда ажаап алза чогуур тараалар суур чурттакчыларының-даа, совхозтуң-даа мал-маганының доюу болган. Сарыг-Белде тараан 42 га шөлде көк-сула, Кедээ-Шөлде 58 гектарда ак-суланы колдуун мал чип төндүрген. Моон кол чылдагааны тараа ажаар техника ой-шаанда баш удуп септеттинмээнинде.

Суурда чурттакчыларның хууда инээнге кадарчы тургуспааанындан, бүгү малды элекке дүжүт ажаалдазы доозулбаанда тараа шөлдеринче киирген.

Ам-даа комбайн-биле ажаа за чогуур тараалар 300 хире гектарда арткан. Совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары комбайн септээринче кичээнгей салбаан, арткан тараалар мал доюу болу бээр чадавас.

Бир эвес үнген бүгү-ле тарааларны чидириг чокка ажаап алган болза, 500-550 тонна хире тарааны мал чеминче-даа, келир чылдың үрезинин-даа уруп ап болуруунуң аргазы турган. Бо талазы-биле совхозтуң-даа, районнуң-даа улусчу контролёрлары дүүревейн турары негелдеге дүүшпес.

А. КАНЧЫЫР.

МАГАЛЫГ-ДЫР

1912 чылда төрүттүнген мен. Ам 70 харны ажыр чурттап турарым бо. Мээң чаш чылдарым Тывага феодализм үезинде эрткен. Тывага национал-хосталгалыг шимчээшкинниң караам-биле көрдүм. Тыва Арат Республика үезинде Чыргакы сумузунга ажылдап чордум.

Амгы үеде совет кижи бүрүзүнүң чаагай чоруу дээш Коммунистиг партия болгаш Совет чазак өндүр улуг сагыш салышкынны салып турары магалыг-дыр. Бо одуругларны сагыш-сеткилдиң ханызындан өөрүп биживес аргам чок болду.

1982 чылдың август төнчүзүнде кенни аннавес аргажок кылдыр аар аарыгдан аарый берген мен. Шаанда шаг болза чөлен хар ажа берген кырганнар аарый бээрге, кым тоор боор. Район эмнелгезиниң кезип эмнээр салбырының улуг эмчизи Валерий Самбылдаевич Ховалыг баштаан бөлүк эмчилер мээң кадыым дээш кызымак ажылдааныының түңнелинде кан-кадык болдум.

Чөөн-Хемчик район эмнелгезиниң кезип эмнээр салбырының эмчилери, эмчи сестралары аарыг кижилерге эелдек, онаашкан ажылынга бердинген, найыралдыг кижилер болду. Мээң эмнедип чыткан үемде аар кемдээшкинге таварышкан кижилерни кезип эмнээш, кадыын экиртип-лер. Оолар кадыын экиртип алгаш, эмнелге ажылдакчыларынга өөрүп четтиргенин чугаалап турдулар.

О. МӨҢГЕ,
Чыргакы суурда пенсионер.

ЧАЙГЫ ШӨЛЭЭДЕ

Июль айда валчеглиг шөлээзин алгаш өг-бүлевис ниити шупту Приморье крайда Партизанск хоорайже дыштаныр чордувус.

Партизанск — ук крайда үлетпүр сайзыраан улуг хоорайларның бирээзи. Ында хөй нурууну ортумак болгаш улгады берген назы-харлыг кижилер чурттап, ажылдап турар. Каш чылдар бурунгаар бо хоорайны Сучан деп адап турган, азы япон дылдан очулдурарга сулуг сава иштинде дээн утказыг. Шынап-ла, Партизанск бодун долгандыр бедик-бедик шаттарга бүргеткен. Ооң делгем кудумчуларында хову сыныг аныяк теректер дээрже бедип үнгүлей берген, бисте чүү деңнешкерзи дээзинг, далайдан келген серинни салгынга суйбадып, баштарын таваар чайып тургулаар.

Бистиң өг-бүлевис анаа четпип турда ниин ааткон, каан аяс хүннер турган. Бир субботада Врангель суурда Чөөн порт дээр төрелдеривиске баар деп шиитпирледивис. Ол порт хоорай Находканы таварып эртер электропоездиге олуруптувус. Поездиниң сонгаларындан Приморьениң чараш девискээрин көрүп, кеттикшиш каттан. Поездиң шаттарның аразында делгем шыпшалап, чараш шөлер чурта харап шимерадывыс, магалыг-ла! А бистиң Тыва черинисте хемнер холдер, хаялар-даа... шупту чараш. Бо бүгү бистиң улуг Төрээн чурттуң чаагай-кааны, оларны-даа. Кижи анаа чоруур болбаазы чыштаарыңаар. Оон ону камгалаар хүлээлгелиг бис.

Находка хоорайга келгеш «Ооңум ооне меш» деп [illegible] черге дүшкеш, катерге олуруп-каш, далайның чымчак салгынынга суйбадып, порттарда улуг-улуг корабльдерни сонуурган магадаан көрүп чордувус.

А. РОМАНЮК.
Ак-Довурак.

ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР ДЭЭШ

Улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Советиниң XVIII чыыжының ийиги сессиязы болуп эрткен. Сессияга хөй-ниитиниң камгаланга [illegible] болгаш [illegible] ... [illegible] талазы-биле совет органнарның [illegible] дугайында илеткелди райкүүскомнуң даргазы Ш. Ооржак кылган.

[illegible] болгаш санал берген депутаттар совет база ажыл-агый органнары район [illegible] ... [illegible] дээш элээн ажылдарны кылганын демдеглээн. Райкүүскомнуң болгаш ... Советтериниң ... ... [illegible] комиссиялары боттарының хуралдарынга бо чугула айтырыгны хаая эвес чугаалаан, ону хүн бүрүнүң көрүлдезинге ап келген.

[illegible] быжыглаарының талазы-биле кылдынып келген ажылдарның түңнелинде кем-херек үүлгедииниң эрткен сес айларда элээн кызырылган. Оон-биле чергелештир аар кем-херек үүлгедикчилери, үнгээшкиннер, оорлаар чорукатар база көвүдээн. Назы четпээннерниң ортузунда кем-херек үүлгедир чорук база ... [illegible]. Мурнунда [illegible] ... Ак-Довурак хоорайда, [illegible] ... Ак-Довурак хоорайда кем-херек үүлгедикчилери кызырылган. А болза ... [illegible] ... Бартыг, Хондергей суурларда [illegible] болуп турар.

[illegible] чамдык совхозтарында, бүдүрүлге, албан-организацияларында кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демиселди ам-даа кошкак тургустунганын илеткелчи болгаш санал берген депутаттар демдеглээн. Мурнунда болган сессияларга болгаш өске-даа хуралдарга «Дөн-Терезин» совхозта кем-херек үүлгедиишкиннери хөй деп демдеглеп бо талазы-биле хөй-ле шиитпирлерни үндүрзе-даа, бо совхозта байдал ам-даа [illegible] ... [illegible] ... Ак-Довурак хоорайда ... «Тыва дайыштыр» ... чылдаган чокка ажыл шагын ... [illegible] ... 25 муң рубль түңнүг [illegible] болган. Херекле [illegible] ... [illegible] ... албан [illegible] бо четпестер [illegible].

Районда кем-херек үүлгедиишкиннериниң хөй кезиин ... эзирик чораан кылган болуп турар. Ынчангаш райпотребсоюз магазиннерге арага садарының ниити планын ... [illegible] ... Арагалаар, ажыл чорук [illegible] ... эмнээрин чорутпаан. Ындыг турбужа, чамдык буфеттерге, автомагазиннерге, столоваяларга арага аймаан чажырып сада бээр таварылгалар бар. Бартык, Эрги-Барлык кодээ Советтериниң девискээринде магазиннер арага садарының дүрүмүн хажыдып турар. Бо [illegible] ... [illegible] дарый чайладырының хемчеглерин алган [illegible] ... эзирик чорааш кем-херек үүлгедир [illegible] ... турары-биле демиселди ... [illegible] демдеглээн.

Район Советиниң күүсекомунуң ... ниитизи хереглелдиг район [illegible] ... [illegible] ... Бо ажыл ам-даа ... Эрткен сес айларда ... автоавария болган. Оон түңнелинде элээн каш кижи [illegible] ... [illegible] ... Дыка хөй автоавариялар машинаны чолаачылар эзирик башкарып, ону оорлап мунар чоруктарда болган. Ынчангаш транспорт организацияларының удуртукчулары чолаачыларның эмчи шинчилгезиниң пунктуларын тургузуп, машиналарның дүнеки үеде кадагалазын эки ...

Назы четпээннерниң кем-херек үүлгедир чоруктары ниити районда аңаа кызырылган, назы четпээннер-биле [illegible] чорудар комиссияның ажылы мурнуку чылдарга бодаарга экижээн-даа болза, Аянгатыда, Дөн-Терезинде, Шекпээрде байдал ам-даа экиживээн. Бо черлерде школаларның өөреникчилери кем-херек үүлгедиишкиннеринге киржип турар таварылгалар бар. Ынчангаш ук школаларның директорлары, башкылар коллективтери [illegible] ... [illegible] бүгү-ле хемчеглерни ажыглаары чугула дээрзин сессия айыткан.

Сессия чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаал хүлээп алган болгаш кем-херек үүлгедир чоруктарга удур [illegible] ... [illegible] болгаш бадылаан. Ак-Довурактың хоорай, Кызыл-Мажалыгның суур болгаш кодээ Советтер бо айтырыгны боттарының чогуур сессияларынга база чугаалажып көргеш, боттарының девискээринге хоойлу-дүрүм үрээшкиннериниң болдурбас дээш чогуур немелде хемчеглерни боттандырып чорударын сессия сүмелээн.

А. БЕГЗИН-ООЛ.
«Шынның» корр.

УЧИЛИЩЕДЕ

Республиканың улус ажыл-агыйның сайзырадырынга чаа билиглер-биле чепсегленген янзы-бүрү профессияның ажылчыннары негеттинип турары хүн бүрүнүң чугула айтырыы. Ук айтырыгны шиитпирлээринге профессионал-техниктиг училищелерниң ролю улуг. Ак-Туругда кодээ профессионал-техниктиг училище ажыттынганы бир чыл болган, ону 44 оолдар болгаш уруглар доозуп, дашчының, былаңчының, штукатурнуң, малярның болгаш каңнаакчыларның тускай мергежилин алганнар. Конгут эки билиглиг доосканнары училищеге ажылдаары-биле арттырып каан. Чижээ, Дарый Коңгар-оол тудугжу былаңчының мергежилин чедип алгаш, ам училищеде мастерлеп ажылдай берген.

Бо чылын оолдар, уруглар училищениң делгем эжиин ажып, өөренип эгелээн. Келир чылын база-ла училищени 80 ажыг оолдар, кыстар доозуп үнер.

К. КОМБУ.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Уланчызы. Эгези № 230 «Шында»).

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Магдалина Степановна Вальтер-Голикова — Чадаананың № 1 ясли-садының [illegible].

Александр Ивановна Данилова — Чадаананың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының инженери.

Анчаа Даваевна Дигин — чоннуң амыдырал хандырылгазының Чадаанада бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы.

Ак-Тарва Сарыг-оолович Кара-Монгуш — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Кызыл-оол Доскаарапович Күжүгет — «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының Чадаанада № 8 КМК-зының бызаңчызы.

Досумаа Мижит-ооловна Куулар — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Чылбак-кыс Дамбаевна Куулар — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Мария Никифоровна Макарьева — улус депутаттарының район Совединиң күүсекомунуң улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи.

Амырбит-оол Дембиреловыч Монгуш — Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Ангыр-оол Балданович Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыны.

Куулар Шонур-оолович Намзырай — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Докпаковна Ойдуп — Чадаананың амыдырал хандырылгага район эргелелиниң бижикчизи.

Семис-оол Кенденович Ондар —«Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Хензигбей Хопшооловна Ондар — Чадаананың амыдырал хандырылгага район эргелелиниң даараныкчызы.

Чассыдак Байлакович Ондар — Карл Маркс аттыг совхозтуң малчыны.

Чылбак Хуна-Караевна Ондар — Чадаананың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының ажылчыны.

Чимит-Серен Очур-ооловна Ооржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Беган Сагдынович Сат — районнуң харылзаа белдириниң ажылчыны.

Полина Очур-ооловна Сат — районо бухгалтери.

Саара Намбаровна Семис-оол — чоннуң амыдырал хандырылгазының Чадаанада бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Чаш-Уруг Нанзат-ооловна Аракчаа — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Анай Сатовна Баазыр — «Бурунгаар» совхозтуң бызаа ажаакчызы.

Бальчукма Чимитовна Барыкза — «Бурунгаар» совхозтуң техажылчыны.

Александра Никитична Владимирова — Сарыг-Септе тараа хүлээп алыр пунктузунуң ажылчыны.

Евдокия Никифоровна Голубцова — райпо ажылчыны.

Ефросинья Ивановна Казанцева — райпонуң хлеб быжырар мастери.

Фазиль Ислам-оглу Керимов — мяш ажыл-агыйының ажылчыны.

Устин Константинович Копков — «Тыва колхоз тудуг» трестиң № 958 КМК-зының бызаңчызы.

Игнат Ефстафьевич Коровин — мяш ажыл-агыйының бызаңчызы.

Иосиф Павлович Миков — арга-арыгны ужар чүүл-биле камгалаарының Красноярск баазазының Сарыг-Септе авиаесалбырының орт өжүрүкчү-десантиги.

Тонза Тамдыновна Монгуш-оол — «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Иван Ефимович Никифоров — «Ленинчи орук» совхозтуң механизатору.

Екатерина Дмитриевна Полева — район прокуратуразының техажылчыны.

Чудан Хоовалович Салчак — «Кызыл туг» совхозтуң кадарчызы.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Чаш-оол Кара-оолович Байкара — Баян-Кол суурда пенсионер.

Ак-оол Самбаевич Монгуш — «Тээлеге» совхозтуң малчыны.

Байкара Кара-оолович Саңчай-оол — «Х Улуг Хурал» совхозтуң малчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Анна Сергеевна Доровских — автовокзалдарның бүдүрүлге каттыжыышкынының техажылчыны.

Анна Петровна Калинина — Тураның № 1 ортумак школазының башкызы.

Мария Константиновна Кирюшкина — райэмнелгениң сестразы.

Нина Поликарповна Компанеец — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Ольга Фёдоровна Костенкова — Тураның № 1 ортумак школазының башкызы.

Пальджат Пальджатович Кусолин — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Елена Петровна Матина — район инспектуразының инспектору.

Мария Николаевна Савина — райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң таңныыл килдизиниң контролёру.

Татьяна Яковлевна Саялина — райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң таңныыл килдизиниң контролёру.

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Клавдия Николаевна Апгырак — Кызыл-Арыг эге школазының кижизидикчизи.

Зинаида Дмитриевна Вальяшкина — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Глафира Васильевна Губина — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң бызаа ажаакчызы.

Наталья Ивановна Загвозкина — Межегей суурда пенсионер.

Мария Александровна Кобзева — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Клавдия Дементьевна Кравцова — Балгазын сельпозунуң садыгжызы.

Анчимаа Дулушевна Күржеп — С. К. Тока аттыг совхозтуң саанчызы.

Валентина Дмитриевна Кутявина — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Агафья Савельевна Лошкарёва — «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Биче-оол Севээтович Монгуш — Балгазын сельпозунуң таңныылы.

Билдикчап Содуамовна Оюн — «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Василий Петрович Панкратов — «Россия» совхозтуң тудуг талазы-биле мастери.

Михаил Герасимович Полунин — Бай-Хаак суурда пенсионер.

Клавдия Владимировна Пришвицына — Бай-Хаакта харылзаа белдириниң начальнииниң оралакчызы.

Анна Пантелеевна Прокопович — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Анна Зосимовна Ретунская — Балгазын сельпозунуң хлеб быжырыкчызы.

Валентина Ивановна Рябцева — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Минчеймаа Сапаевна Самба — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Георгий Моисеевич Сбитнев — «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыны.

Ондар Колзановна Сюзюней — республиканың туберкулёзка удур санаторийинде кижизидикчи.

Зинаида Григорьевна Тимченко — райэмнелгениң акушеркасы.

Анна Михайловна Толоякова — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң мал эмчизи.

Надежда Александровна Фёдорова — «Тыва кобальт» комбинаттың улуг геологу.

Дмитрий Иванович Чирков — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Анастасия Федоровна Шалгынова — Бай-Хаакта тараа хүлээп алыр бүдүрүлгениң ажылчыны.

Пётр Федорович Шатохин — Балгазын сельпозунуң таңныылы.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Кыргыс Балгановна Дамбалаа — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Датшаа Дүгерович Дигаа — «Нарын» совхозтуң малчыны.

Вера Соскуковна Ижи — «Мөрен» совхозтуң ажылчыны.

Лоовал Манчыповна Имажап — Булуң-Бажы суурда пенсионер.

Дондук Айыырович Нурзет — Булуң-Бажы суурда пенсионер.

Калзын Кыргысовна Шоолай — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың сентябрь 24.

«ДОНБАСС» ПРОГРАММАНЫ ЁЗУГААР

ДОНЕЦК. (СЭТА). Макеевонуң С. М. Киров аттыг металлургия заводунга херегзээри-биле Северский Донец-Донбасс каналдан суг алырын соксаткан. Ында прокат цехтериниң ажыглаан суун арыглаар комплекс ажылдап эгелээн. Ону ажыглап эгелээни-биле ук бүдүрүлгеге чериниң суг-биле хандырар системаны тургузары доозулган.

Ону ажыглалга кииргени-биле ол индустриалдыг крайның суг алыр кол чериниң байдалы чүгле экижиир эвес, харын база моон мурнунда ажыглаттынмайн турган чүс-чүс тонна артынчыларны болгаш техниктиг үстерни катап ажыглаар арганы бээр.

Сугну арыглааш, катап ажыглаар системаны «Донбасс» дээр комплекстиг программаны беш чылда көргенин ёзугаар тудуп тургускан. Бүдүрүлгеге чериниң ажылдакчылары-биле кады ону боттандырарынга Украинаның 46 эртем-шинчилел, төлевилел болгаш академиктиг институттары киржип турар. Олар бүгү күжүн арыглаттынмаан бүдүрүлгеге сугларын хемнер болгаш хөөлбектерже аксырын шуут соксадыры, атмосфера агаарже доозун-довурактыг газтарны тарадырын дыка кызырары дээш ышкаш, ындыг социал-экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээринче угландырып турар.

Айтырыңар, харыылап бээрэл

ОЛ ШЫН БЕ?

Ол уругнуң иези мен. Ак-Довуракта хлеб заводунга он чыл ажылдадым. Амгы хүннерде уруг хуусаалыг шөлээде уруум азырап орар мен. Үш уруумга айда 12, а бичии уруумга 50 рубльди 1982 чылдың майга чедир ап келдим. «Кажан ажылдавайн шөлээге орган, 12 акша пособиени албас ужурлуг-дур силер» дээш, ап турган акшамны дедир тыртып турар. Ам июнь айдан бээр 50 рубльди база албайн келдим. Ол шын бе?

А. МОКУР-ООЛ,
Ак-Довурак хоорайның чурттакчызы.

Ол шуут шын эвес-тир. Чүге дээрге СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың сентябрь айның 14-те үнген [illegible] өг-бүлелериниң уругларынга дузаламчы төлээр дугайында доктаалды хүлээп алган болгай. Ол дузаламчы акшаны өг-бүлениң ниити кежигүн бүрүзүнүң орулгазы айда 50 рубльден ашпас болза, ынчан ол пособие акшаны алыр эргелиг. Уруг сес харлап четкижеге ай санында ол дузаламчы [illegible] алыр кылдыр шиитпирлеп турар болгаш, ону барымдаалап төлээри эргежок чугула. Бир [illegible] [illegible] турар болза, ынчан ол дузаламчы [illegible] бээр кылдыр шиитпирлеп, ону [illegible] өөренип турар черин дамчыштыр төлээр апаар.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1981 чылдың январь айның 22-де база ол ышкаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ВЦСПС биле даразында доктаалдарны хүлээп ап, чаш уруг хар четкиже чедир акшазының чамдызын төлээр шөлээни бээр эргени тыпсып, оон аңгыда чаш уруг бир хар алды ап четкиже чедир акшазын төлевес шөлээни бээрин, курунениң хары угда дузаламчы акшазын төлээрин айыткан. Бичии уруг хар четкиже чедир шөлээни ниити ажыл стажы бир чылдан эвээш эвес [illegible] турар иелер алыр эргелиг. Ындыг эргени бүдүрүлгеден дашкаар хоорай азы [illegible] ортумак өөредилге [illegible], аспирантурада, клиниктиг ординатурада, болгаш эртем-билиг бедидер школаларда өөренип турар ие-херээжен-нерге күш-ажыл стажындан хамаарылга чокка тыпсыры көрдүнген.

Акшазының чамдызын төлеп бээр шөлээни бүдүрүлге болгаш албан черинин удуртукчуларының дужаалын барымдаалап, хары угда бээр ийикпе азы кезек-кезектеп тыпсыр. Кажан бичии уруг хар чедерге, иезиниң алган шөлээзиниң төнгенин ол херечилеп турар. Оон соонда уругга ам-даа ажаалда херек апарза, ажылдап турар чериниң удуртукчулары-биле сүмележип, төлевир чок шөлээни ап болур. Бир эвес ындыг чүүл талазы-биле маргылдаалар үнүп келзе, районнуң күүсекчи комитединге билдириишкин киирер эргелиг. Акшазының чамдызын алыр болгаш төлевир чок шөлээлер күш-ажыл стажының ниити болгаш үзүктел чок стажынга дүрүм ёзугаар киир санаттынар ужурлуг.

ЧҮГЕ БАРЫМДААЛАВАЙН ТУРАРЫЛ?

Каа-Хем районнуң Бай-Сөөтте угааны четпестерниң бажыңында санитаркалап ажылдап турар бис. Аразында ажыл стажы 5—20 чыл четкен кижилер бар. Ажылдың байдалын көргеш, 15 хуунуу шалыңга немей төлээри көрдүнген. Ынчангаш бир ажылдакчыга 105 рубль онаажыр. А өске организацияларда стажы өрүлээн дээш шалыңы немежип турар. Бистиң ажыл стажын чүге барымдаалавайн турарыл?.

А. СОЯН,
Б. САЛЧАК,
А. БАДРА.

1976 чылдың декабрьның 30-де ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС база ССРЭ-ниң кадык камгалал министерствозу-биле кады доктаал хүлээп алган. Олар [illegible] [illegible] база кадыкшылды камгалаар [illegible] [illegible] [illegible] инструкция чүүлүн [illegible], санитаркаларга 5 чылдан өру ажыл стажы [illegible] [illegible] хуу немевес, ону чүгле ол-ла организацияда ажылдап турган эмчи эртемниглерге тыпсыр. 30 чыл ажыг эмчи стажылыгларның айда алыр шалыңы 175 рубль кылдыр көрдүнген. Ынчангаш 5—10 чыл [illegible] [illegible] айда шалыңынга 10 рубльди [illegible] немей төлээр [illegible].

М. ЧОДУП,
Тыва АССР-ниң прокурорунуң улуг дузалакчызы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭНГЕ ШЫНЧЫ ЧОРУК

Тайбыңның херээнге эчизинге чедир шынчызын болгаш бердингенин Совет Эвилели бөгүн делегейге база катап бадыткап көргүскен. Тайбыңны, чавырлыышкынны болжутлаарынче Совет Эвилели бодунуң практиктиг базымнары-биле чүткүп келген болгаш чүткүп-даа турар. Эш Л. И. Брежневтиң Бакуга байырлалга чоокта чаа чугаазы чер бөмбүрзээниң бүгү-ле диптеринге улуг үнелээшкинни болгаш чүүлдүгзүнүүшкүннү болдурган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ол чугаазы — ССРЭ-ниң тайбыңга ынак даштыкы политиказының тодаргай илергейлээшкини-дир деп, янзы-бүрү хөй чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары, массалыг информация органнары онзалап демдеглеп турар. Болгарияның «Работническо дело» солунунуң бижээни болза: «Делегей аренасынга ССРЭ-ниң принципиалдыг туружун Л. И. Брежнев улам тодаргай айыткан-дыр. Ол туруштуң алыс утказы — социализмниң болгаш тайбыңның чарылбас тудуш чоруу-дур».

Европа чурттарының аразынга чаагай кожа-хелбээ кады ажылдажылгазы ониидерге ажыктыг түңнелдерин чавырлыышкын чылдарында чедип алганы бүгүдеге эки билдингир болгай. Чавырлыышкынның чорудулгазын чедиишкиниг уламчылаарынче угланган ССРЭ-ниң могаг шылаг чок кужениишкиннерин политиктиг болгаш күрүне ажылдакчылары демдеглеп турар.

Янзы-бүрү чурттарның аразынга илдегекир чорукту чептиг үндезиннерни ёзугаар чедип алырынче совет удуртукчу кыйгырган-дыр деп, Ливанның «Ан-Нида» солуну бижээн. Тайбың херээнге, чавырлыышкынны камгалаарынга, быжыглаарынга, хаңыладырынга ССРЭ-ниң чүткүлү база катап тодаргай бадыткаттынган. Чавырлыышкынны хөй чылдарның дургузунда чедип ап, камгалап келген Совет Эвилели чавырлыышкынның политиказын Азия диптеринче нептередирин саналдаан-дыр деп, Японияның «Асахи» солуну онзалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң болгаш Индияның делегей аренасынга кады ажылдажылгазы чавырлыышкынның херээнге чугула рольду ойнап турарын индий парлалга база демдеглээн. Индияның Премьер-Министри Индира Гандиниң Совет Эвилелинге албанныг найыралдыг аян-чоруунуң үезинде совет удуртукчулар-биле чугаалажыышкыннарга чавырлыышкын айтырыы онза чугула черни ээлээн деп, солуннар бижээн.

Тайбыңны камгалаар, чавырлыышкынны хаңыладыр, тайбың кады ажылдажылганы калбартыр херекке хереглиг турар чурттарның ролюн Л. И. Брежневтиң бедик-биле үнелээнинче ук чурттарның политиктиг ажылдакчылары болгаш парлалгазы улуг кичээнгейни угландырып турар. Ол чурттарның политиказы делегейде байдалды экижидеринге чаагай салдарны чедирип болур дээрзинге ССРЭ бүзүреп турар-дыр деп, Алжирниң АПС информация агентствозу демдеглээн. Барыын чүктүң күрүнелери, хамыктың мурнунда АКШ-тың администрациязы делегейниң дүшкүүрүүт чоруун улам чидигледирип турда, Совет Эвилели чавырлыышкынны быжыглаарынга бодундан хамааржыр бүгү-ле чүүлдерни кылып турар-дыр деп, Сирияның САНА агентствозу айыткан. Неоколониализмге, империализмге, расизмге болгаш сионизмге удур Африканың улустарының чөптүг демиселин ССРЭ чайгылыш чокка шиитпирлиг деткип турар.

Империализмниң аксээнинде сарыыл чок болгаш чүгле дужуп хараар политиктиг ажылдакчылар чавырлыышкынны оруншудурын кандыг-даа болдурун болбас дугайында совет удуртукчу шыңгыы сагындырган-дыр деп, буржуаа парлалга органнары бижип турар.

АЙЫЫЛДЫГ УГЛАНЫЫШКЫН

Британ эскадразының үргүбоолорының даажы Мурнуу Атлантикага дыңналбастаан соонда Англияда шовинистиг халыыдаашкын мун-на чавырлын эгелээн. Фолкленд (Мальвина) ортулуктарының районунга «британ чепсектиң тиилелгези» деп шуугаазының чалгыы-биле шовинистиг калчаараашкынны Англияга өскүткен турган.

Аргентинага удур анган шериглериниң Мурнуу Атлантикага колониалистиг дайын чорудулгалары Англияның чонун экономиктиг аар уржуктарга таварыштырган. «Үргүбоолар эвес, а ажыл херек!», «Суг адааның дайын хемелери эвес, а школалар болгаш эмнелгелер херек!» деп лозунгларның адаа-биле ажылчы чоннарның массалыг чыскаалдары Англияның хөй хоорайларынга болган.

Англияның лейбористиг партиязының Блекпулга болган конференциязының хүн айтырыының кол черин чурттуң экономиктиг байдалы ээлээн. Консервативтиг чазактың бо талазы-биле политиказын конференцияга шыңгыы шүгүмчүлээн. Чурттуң консерваторларының чагырып келгени сөөлгү үш чылдарның түңнелдери чаржынчыг. Англи эрге-чагыргаларының тускай медээлерин ёзугаар алырга безин, Англияда ажыл чоктарының саны кажангызындан-даа артык хөй — 3,3 миллион кижи четкен азы чурттуң ажыл ылым шыдаар бүгү чонунуң 14 хуузу болуп турар. М. Тэтчерниң кабинеди эрге-чагыргага кирериниң бүдүүзүнде ол санныг барык үш катап эвээш турган. Ажылчы чоннарның амыдырал байдалы улам-на баксырап турар. Эрге-чагыргаларның тускай медээлерин ёзугаар алырга, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның боттуг орулгалары эртен чылын 2 хуу кызырылган. Консерваторларның эрге-чагырганы алган чылынга деңнээрге, Англияның үлетпүр бүдүрүлгелери бо чылдың эгезинден бээр үлетпүр продукциязын 15 хуу эвээшти берип турар.

Национал экономиканың херегледеринге көрдүнген акша-хөреңгилерин кызырарынче социал программаларның хөреңгилерин дыка эвээжедеринче, национализастаан бүдүрүлгелерин хуу капиталистерниң холунга дедир эгидеринче угланган консерваторларның политиказын конференцияның делегаттары аңаа шыңгыы шүгүмчүлеп, бүрүү шапкан. Англияның ажыл салгакчыларының эргеажыктарын чазак база херекке албайн турар.

Англияның либералдыг партиязы — сан талазы-биле чуртта политиктиг үшкү күш. М. Тэтчерниң чазаавың экономиктиг политиказының дугайында лейбористиг партияның конференция делегаттарының бодалын либералдыг партияның төлээлекчилери база чүүлдүгзүнүп, аңаа [illegible] режип турар. Британ экономиканың чаржынчыг байдалы дээш аар харысаалга чогумна консерваторларның чазаанга онаажып турар деп, либералдарның удуртукчузу Д. Стил ол партияның чоокта чаа болган конференциязынга айыткан.

М. Тэтчер баштаан консерваторларның чазааның даштыкы политиказын лейбористер болгаш либералдар база шыңгыы шүгүмчүлээге таварыштырган. Либералдыг партияның удуртукчузунуң чугаазын ёзугаар алырга, М. Тэтчерниң чазаа даштыкы политиктиг айтырыгларга мугулай болгаш айыыдыг угланыышкынны чорудуп турар. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин консерваторларның чазаа үргүлчүлеп, Англияның девискээринге америк чалгыныг ракеталарны болгаш нейтронуг бомбаларны эккеп тургузарын, шериг чарыгдалдарын улам көвүдедирин оралдажып турар. Ынчаарга лейбористиг партия ол политиканы буруу шаап, боо-чепсекти эндере бүдүреринге удурланып, Англияның девискээринге америк чалгыныг ракеталарны, нейтронуг бомбаларны эккээрин болдурбазы, чурттуң девискээринде ядролуг баазаларны узуткаары дээш туружуп турар. Шериг бюджетин кызыргаш, оортан алдынган акша-хөреңгилерин кадык камгалалының, өөредилгениң болгаш социал хандырылганың херегледиринче угландырарын лейбористиг партияның конференциязы негээн.

(СЭТА).

А К БАЖЫҢГА...

Сингапурнуң премьер-министри Ли Куан Ю чоокта чаа Индонезияга барып чораан. Ийи чурттар аразынга экономиктиг болгаш садыг харылзааларының айтырыгларын чугаалажып көрген үеде АКШ-ка чаңчаалдарын ол оралдашпышаан. Мурнуу-Чөөн Азияның «айыыл чок чорууруун» айтырыын «ылаптыг» бадыылаар делегейниң ол районунуң чурттарын кыйгырган.

Ындыг сорулга-биле АСЕАН дээр ассоциацияның кежигүннери беш чурттарның чепсектиг күштериниң каттышкан шериг өөредилгелерин чыл бүрүде эрттирерин Ли Куан Ю саналдаан.

Ынчалзажок АСЕАН чурттарының чамдык удуртукчулары Сингапурнуң премьер-министриниң «инициативазын» айыылзыныышкын-биле уткаан. Чижээ, Таиландының даштыкы херектер министри Сиддхи Саветсила безин мынча деп чугаалаан: «Ындыг саналга удур бис. АСЕАН-ның шериг эвилели болдурарының чылдагааны чок деп санаар мен».

Ли Куан Ю-нуң ол саналы Мурнуу-Чөөн Азия чурттарының айыыл чок чоруун быжыглаар дугайында сагыш салыышкын эвес, а Ак бажыңның бодалын илергейлээр чадаруурунун болуп турар.

АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергер чоокта чаа Манилага барып чораан болгаш «коммунистиг кыжаныышкынга» удур демиселге АКШ-тың шериг чарыгдалдарының чамдызын төлээрин АСЕАН чурттарынга ажыы-биле сүмелээн. Өске сөс-биле тайылбырлаарга — АКШ-биле шериг эвилелин тургузарынче, шериг сулчаазынче К. Уайнбергер ол чурттарны кыйгырган-дыр. «Коммунистиг айыылдан» Азияны «камгалаарынга» шериг чарыгдалдары херек деп, АКШ-тың камгалал министри чогуу-биле чугаалаан. Ынчаарга Сингапурнуң премьериниң «инициативазы» АКШ-тың шериг-стратегтиг планынга бүрүн дүгжүп турар.

Джакартаның (Индонезия) «Мердека» солуну Сингапурдан келген аалчының саналын тайылбырлавышаан, кандыг-даа шериг эвилелин тургузарынга Индонезия кезээде удур болуп келгенин, шериг белүглежиишкиннеринге оон киришпезин сагындырган.

А. ЧЕРКИЗОВ,
ПМА-ның тайылбырлакчызы.

Боттарының национал хамаарышпас чорун болгаш социал-дээшкилгези дээш, империализмге, расизмге, сионизмге болгаш иштики реакцияга удур демисежип турар Африканың чурттарынга Совет Эвилелиниң бүгү талалыг чаагай дузаламчызын ол чурттарның улустары бедик-биле үнелеп турар.

— Араб күрүнелериниң улустарынга Совет Эвилелиниң политиктиг, экономиктиг деткимчезин, чаагай дузаламчызын бедик-биле үнелеп турар бис — деп, Сирияның орук харылзаа министри Раафат Курди чоокта чаа ПМА-ның корреспондентизи-биле Дамаскыга беседазынга медеглээн. ССРЭ-ниң болгаш араб национал-хосталгалыг шимчээшкинниң кады ажылдажылгазы бистиң чөптүг херээвистиң тиилээриниң үндезини дээрзинге бүзүрээн бис.

БЕДИК ҮНЕЛЭЭШКИН

Йемен Улус-Демократтыг Республиканың премьер-министри Али Насер Мухаммедтиң Совет Эвилелинге барып чораан үезинде президент Л. И. Брежневтиң ханы утказыг чугула чаа саналдарын ээн-биле деткип, Чоокку Чөөн чүкке чөптүг, быжыг тайбыңны чедип алырының дугуурү кылдыр санап турар бис деп, министр айыткан. 1967 чылда болгаш оон даараазында чылдарда эжелеткен бүгү араб девискээрлерден Израиль шериглерин бүрүн үндүрерин, Палестинаның араб чонунуң дүрүм ёзугаар эргезин хандырарынче ол саналдар угланган.

Ливанның девискээринден Израильдиң аг-шериглерин доп-дораан үндүрерин, сионистерниң дерзии үүлгедиглерин соксадырын, Чоокку Чөөн чүкке тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту хандырарынга Каттышкан Нациялар Организациязының, ылангыя оон кол органы — Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң ролюн бедидерин ол саналдарда тодаргай айыткан.

Араб чурттарының күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының чоокта чаа Феске болган чөвүлел хуралы ооадап эгелээн-даа, палестин айтырыгның, а ол ышкаш ниитизи-биле Чоокку Чөөн чүк айтырыгның талазы-биле чогумчалыг принциптерни дүгүрүжүп шыдаан деп, Р. Курди чугаалаан. Чөвүлел хуралының ажылдап кылган тодаргай программазын боттандырары бүгү араб улустарның күжениишкиннерин сырый холбаштырарын, араб күрүнелерин чаңгыс эвии быжыглаарын негеп турар.

Араб-израиль чөрүлдээни чөптүг-биле шиитпирлээрин чайладырынче угланган АКШ-тың президентизи Рейганның каза сагыштыг планын бүрүү шапкан шиитпирни чөвүлел хурал хүлээп алган. Кандыг-даа америк саналдар — арабтарга удур Кэмп-Дэвид ченээзиниң уламчылалы-дыр деп, министр тайылбырлаан. Чоокку Чөөн чүкке бодунуң чазый, эжелекчи планнарын боттандырарынга Израильди чепсек кылдыр америк империализм ажыглап турар. Араб чурттарга удур эртениң чаа-чаа үүлгедиглерин кылырынче Израильдиң дайынчы чагырыкчыларын АКШ ыдалап турар. Ол сорулга-биле кедергей хөй шериг чепсээн, өске-даа дузаламчыны, политиктиг, дипломаттыг деткимчени Израильге АКШ көргүзүп турар. Ынчангаш бүгү америк планнарны бүрүү шаап, хүлээвейн турар бис деп, Р. Курди айыткан.

(ПМА).

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ниити политиктиг айтырыглар талазы-биле санал-оналзар солчуушкуну Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының сессиязында үргүлчүлеп турар: ам-даа 150 ажыг күрүнелерниң төлээлекчилери аңаа чүве чугаалап, боттарының санал-оналдарын киирер.

Делегей байдалының айыылдыг кылдыр хорлаалааашкынын демдеглээр, чавырлыышкынның болгаш кады ажылдажылганың политиказын үргүлчүлээр сорулга-биле боттарының күжениишкиннерин сырый каттыштырарынче бүгү күрүнелерни Румынияның даштыкы херектер министри Ш. Андрей кыйгырган. Ортумак ырактыгының чаа ракеталарын Европага эккеп тургузарынга ол удурланган болгаш ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарга байыр чедирген.

Капиталистиг делегейниң таварышканы экономиктиг бергедээшкиннериниң кол чылдагааннарының бирээзи — боо-чепсектерни эндере бүдүрүп турары-дыр деп, Испанияның даштыкы херектер министри Х. П. Перес-Льорка медеглээн.

Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының болгаш чепсегленишкиннерин дужүреринин айтырыглары социалистиг болгаш хегжүп турар чурттарның делегаттарының кичээнгейиниң төвүнде турүп турар. Ынчаарга ол айтырыгларже НАТО чурттарының делегаттары барык кичээнгей салбайн турарын айтыр херек.

АКШ баштаан НАТО күрүнелериниң делегаттары чепсегленишкиннерин дужүрер, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр айтырыглардан делегейниң хөй-ниитизиниң болгаш сессияның делегаттарының кичээнгейин алаактырар сорулга-биле кампучи азы афган «айтырыы» дээр шуугаашкыннарны КНО-нуң Кол Ассамблеязының [illegible] кирип турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязы бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар.

[illegible] ажыл соксадыышкынының киржикчилери ажыл төлевирин бедидерин, акша-биле чогуур хандырарын, күш-ажыл байдалдарын экижидерин негээн. Ажыл соксадыышкыны он хүннер дургузунда үргүлчүлээн. Лима болгаш Кальяо хоорайларга онзагай байдалды чазактың чарлааны-биле холбаштыр тудугжулар федерациязының шиитпирин ёзугаар ажыл соксадыышкыны [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible].

ЧУРУКТА: [illegible] [illegible].

СЭТА-ның фотохрониказы.

КОЛ МААДЫРЛАР—КӨДЭЭ ИШЧИЛЕР

Август 20-ден сентябрь 25-ке чедир бистиң республиканың районнарынга, ырак-узак малчыннарга, бригада тептеринге ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң даалгазы-биле чурукчуларның чогаадыкчы бөлүү аалдап барып, чурттакчы чонга болгаш малчыннарга лекция, беседаны номчуп бербишаан, боттарының кылган ажылдары-биле таныштырган, чогаадыкчы командировкадан ээп келгеннер. Ооң составынга Москвадан, Кишинёвтан, Украин ССР-ден, Прибалтикадан, Казахстандан, Армениядан, Азербайджандан болгаш Тывадан шупту 30 хире чурукчулар чораанаар.

Эртээ неделяда ук чогаадыкчы бөлүктүң күүсеткени 100 хире ажылдарын Тываның хөгжүм-шии театрынга делгээн. Ону найысылалдың чурттакчылары, студентилер, школачылар болгаш өскелер-даа сонуургап, сеткил-ханышкын-биле таныжыпканнар.

Н. Богородскаяның «Хадыңда, сентябрь 1-де», В. Бахчеваның «Кара-Хөлдүң аныяктары», «Маңнашкын», И. Салчактың чуруп портреттери, Ю. Еремеевтиң «Туранның тараазынында», А. Муминовтуң «Азас хөл» болгаш оон-даа өске авторларның малчын чоннуң амыдыралын, оларның солун-даа, берге-даа ажыл-ижин база тыва чериниң бойдузун көргүскен ажылдары көрүкчүлерниң үнелелин алган.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: делгелгениң залында: Москва чурттуг чурукчу Ю. Ефремов бодунуң ажылдарын көрүкчүлерге таныштырып тур.

Авторнуң фотолары.

ТӨЛЕПТИГ УТКУУР ДЭЭШ

Республиканың улус өөредилгезиниң ажылдакчылары, башкылар коллективтери, профэвилел организациялары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш СЭКП ТК-ның база ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң школа дугайында доктаалын амыдыралга боттандырбышаан, аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезинче шилчилгези доозарының талазы-биле ажылды, школаларга өөредилге-кижизидилгелиг ажыл-чорудулгаларның деңнелин бедидериниң хемчеглерин эрткен чылын уламчылап чорутукан. Эрткен өөредилге чылында районнарның улус өөредилге килдистери, профэвилел комитеттери партия болгаш совет органнарының удуртулгазы-биле школаларны чаа өөредилге чылынга эң эки белеткээри дээш социалистиг хүлээлгелерни алгаш, ону күүседириниң талазы-биле тодаргай ажылдарны кылып чоруткан.

Бо өөредилге чылында школаларны эң эки белеткээриниң социалистиг чарыжынга Эрзин, Бай-Хөл, Мөңгүн-Тайга районнар тиилекчи болуп шылгараан-нар. Чаа өөредилге чылынга белеткел үезинде кол кичээнгейни улус өөредилгезиниң чаа объектилерин ажыглалга киирериниче угландырган. 1982 чылдың сентябрь 1-де ийи муң олуттуг чаа школалар ажыглалга кирген. Оларның санында Чаа-Шагаан-Арыгның ортумак школазының ийиги ээлчээ, Тээли ортумак школазының немелде тудуу, Эрзинниң 700 олуттуг школазы кирип турар.

Бо чылын сес чыл школазын 5558 школачы дооскан, долу ортумак эртемни 3193 өөреникчи алган, 9-ку класстарга хүлээп алышкын планы 100,9 хуу күүсеттинген. Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларның четкизи калбарган, ол школаларда өөренип турар аныяк ажыл-ишчилерниң саны өскен.

Амгы үениң өөредилге чорудулгазынга таарыштыр дериш кылган кабинет системазы чугула черни ээлеп турар. Чижек кылдыр Таңды районнуң бүгү школаларының сөөлгү үш чылдарның дургузунда кабинеттиг система ёзугаар ажылдап келгенин айтыр апаар.

Республикада 64 өөредилге-бүдүрүлге бригадазы тургустунган болгаш ажылдап турар. Оларда 2903 школачы киржип, күш-ажылдың база дыштанылганың 48 лагерьлеринге 2948 өөреникчи дыштанган. Бо чайын мал чемииниң белеткелинге школачылар улуг дузаны чедиргеннер. Чижээ, Кызыл районнуң школачылары 1945 тонна сигенни, Тожу районнуң школаларының үстүкү класстарының өөреникчилери 1800 тонна, Чөөн-Хемчиктиң — 938 тонна сигенни белеткээн. Интернаттарга херегзэри-биле Улуг-Хем районнуң школачыларының күжү-биле 126 тонна картофель, 50 тонна ногаа аймаа белеткеттинген, 25 баш хаванны ажаап өстүрген, күрүнеге 527 килограмм эътти дужааган. Таңды районнуң школачылары 800 центнер картофельди, 400 центнер ногаа аймаан ажаап, 17020 баш хойну кыргып, күрүнеге 40 тонна дүктү дужааганнар.

Республиканың улус өөредилгезинде чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар, четпестер барын демдеглээр ужурлуг. 1982 чылда оңгу класстарга өөреникчилер хүлээп алырының улус ажыл-агыйы планы чүгле 98,5 хуу күүсеттинген. Ол планын чүгле чаңгыс Кызыл район күүсеткен. Тожу, Өвүр, Чөөн-Хемчик районнар планы 95 хуу күүсеткеннер. Бүгү-ниити өөредилгезиниң дугайында хоойлуну күүседиринге ол-ла класстарынга катап олурар чорук багай салдарны чедирип турар. 1982 чылда 523 өөреникчи катап олурган. Оларның иштинден чүгле 364 кижи ол-ла класска катап өөренири-биле келген. Ниити билиг школаларының тоску класстарын 3583 өөреникчи дооскан болза, оңгу класстарга өөренири-биле 3111 өөреникчи келген. Республиканың 154 ниити билиг школаларындан чүгле 67 школа тоогу, обществоведение эртемнеринге кабинеттерлиг болуп турары дыка четпес. Өөредилгениң шынарын бедидеринге болгаш өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидеринге кабинет системазының чугула рольдуун Чөөн-Хемчик, Кызыл, Тес-Хем, Бай-Тайга Өвүр, Улуг-Хем районнарның улус өөредилге килдистери үнелеп көрбейн, хуралдарынга ол дугайын чугаалашпаан.

1982 чылда республиканың башкылар билии бедидер институду 1397 башкы мергежилин бедиткен, башкы кадрларны четчелеп чорудары Каа-Хем, Өвүр районнар эки хандырган. Ынчалза-даа Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Тожу, Мөңгүн-Тайга районнарның методика кабинеттери ол ажылды кичээнгейге албайн барганнар.

Эрткен чайын профэвилелдерниң адырлар обкомнарының пионер лагерьлеринге 11040 уруг дыштанган. Ындыг-даа болза лагерьлер кижизидикчи кадрлар болгаш өске-даа ажылдакчылар-биле дыштанылга сезоннарында багай хандырттынган.

Республиканың улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының мурнунда 1982-1983 өөредилге чылында улуг сорулгалар салдынган. Башкылар болгаш улус чырыдылгазының бүгү ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга өөредилгениң шынарын бедидеринге боттарының үлүг-хуузун киирип, кызымаккайнныг ажылдаар ужурлуглар. Ол ышкаш улус өөредилгезиниң органнарының, башкылар коллективтериниң, профэвилел организацияларының бүгү ажыл-чорудулгазы ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр алдан чылынга төлептиг уткуштурары угланган болур ужурлуг.

Чырыдылгазының, дээди школа болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң III пленумунга ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур-биле чырыдылга албан черлеринге социалистиг чарыштыы улам калбартырының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди профэвилел обкомунуң даргазы М. Ч. Ооржак кылган.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ,
профоблчөвүлелдиң инструктору.

КОНКУРСКА КИРЖИҢЕР

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпири ёзугаар бистиң республикага 1982-1984 чылдарда — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл база Совет Тываның 40 чыл оюнга тураскааткан уран чүүл фестивалын эрттирери көрдүнген. Ук фестивальдың негелделеринде уран чүүлдүң бүгү хевирлерин улам ынай хөгжүдер сорулга-биле чергелештир патриоттуг ыры болгаш хөгжүмнүң байырлалдары, күш-ажыл, шиижилге, найыралга тураскааткан база комсомолчу ырлар байырлалдарын чер-черлерге чаңгыс эвес удаа эрттирери көрдүнген. Уран чүүлдүң янзы-бүрү хевирлериниң дугайында чугааны чорудуп тура, национал хөгжүм херекселдериниң дугайын мыттавайн барып болбас.

Тыва хөгжүм херекселдери сес аңгы үннерлиг, сес янзы хевирлиг: игил, бызаанчы, лимби, чадаган, чанзы, демир-хомус, кулузун хомус, ооң аңгыда, коңга, дамбыра, таң, кеңгирге. Бо национал хөгжүм херекселдерин чаяап кылып, оларны сайзырангай кылдыр, ооң бөлгүмнерин, ансамбльдерин тургузар дээш идепкейлиг ажылдап турар салым-чаянныг кижилер бисте бар. Бай-Тайга районда «Мугур-Аксы» совхозта Хомушку Идамчап демир-хомусту база бызаанчыны чогаадыкчы ёзу-биле кылып турар. Ол-ла районнуң Тээлиде Акша-оол Хайын-Хурбаа игилди эткир болгаш эстетиктиг эки шынарлыг кылып турар. Эрзин районда чурукчу, бот-тывынгыр композитор Дүвчүр Бригад — доошулуур, бызаанчыны эңне эки шынарлыг кылгылаан.

Чөөн-Хемчик районнуң Бора-Тайга школазында күш-ажыл башкызы Ондар Маржымал доошулуур, бызаанчы, лимби болгаш өске-даа херекселдерни көрүштүг, эткир кылдыр кылып турар.

Бистиң тыва хөгжүм херекселдеривиске кончуг эки ойнаар хөгжүмчүлер база бар. Чөөн-Хемчик районнуң «Чыраа-Бажы» совхозта Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Кара-Сал Ак-оол игилге ойнаарынга бедик мергежилдиг.

Бо барымдаа-биле чергелештир тыва хөгжүм херекселдериниң чер-черде ааазажин, аңаа ойнаар улустуң хевирин барымдаалаап чарлаттынган фестивальдың негелделеринге дүүштүр тыва национал хөгжүм херекселин эң чараш болгаш өткүт кылыр талазы-биле уран-шеверлерниң болгаш оларга мергежилдиг ойнаар күүседикчилерниң көрүлдезин республиканың уран чүүл болгаш культура чырыдылгазының ажылының эртем-методиктиг төвү чарлап тур.

1. КӨРҮЛДЕНИҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ:

1. Хөгжүм херекселиниң эткири.
2. Тыва овур-хевириштүү.
3. Хөгжүм бүрүзүнүң кызыгаарын шын тургузары.
4. Бызаанчының хевирин хевээр арттырбышаан, кырындан базып ойнаар кылдыр таарыштыр кылыры.
5. Хөгжүм херекселдериниң кулактарын быжыг турушттуг кылыры.
6. Хөгжүм херекселдериниң будуунуң шынарын болгаш өңүн экижидери.

2. ХӨГЖҮМ ХЕРЕКСЕЛДЕРИНГЕ ОЙНААР КҮҮСЕДИКЧИЛЕРДЕН НЕГЕЛДЕЛЕР:

1. Тыва национал хептиг бүрүнү-биле кедери (бөрт, тон, идиктер, опттук-бижек, кур).
2. Күүседип турар репертуарының утка-шынары, байлакшылы.
3. Күүседикчиниң сцена культуразы.
4. Күүседикчиниң бедик мергежили.

Көрүлде үезинде ойнакчыларның ойнаан магнитофонга бижидип, хөгжүм херекселдериниң делгелгезин организастап, уран-шевер мастерлерни болгаш ойнакчыларны чурукка тырттырбышаан, түңнелинде шаңналдарны тывысып, методиктиг чөвүлеп эрттирер.

Көрүлде октябрь 30-да уран чүүл училищезинге болур. Көрүлдеге кулаалдыг кижилер шупту киржип, тыва национал хөгжүм херекселдериниң хөгжүлдезинге үлүг-хуузун киирери чугула.

Көрүлдеге киржир дугайында дыңнадыгны ийи неделя бурунгаар дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 15, республиканың уран чүүл болгаш культура чырыдылгазының ажылының эртем-методиктиг төвү, телефон 2-48-62.

КӨРҮЛДЕ ЭРТТИРЕРИНИҢ ОРГКОМИТЕДИ

ПРАКТИКТИГ ДУЗА ХЕРЕК

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан социалистиг чарыш Чөөн-Хемчик районнуң культура одагларының аразында калбарган. Культура ажылдакчыларының ортузунда «Мергежилиниң тергиини» деп конкурс чарлаттынган. Лекция пропагандазы база улусчу университеттер ажылы экижээн. Клубтарда кежээлер, номчулга конференциялары, дайынның, күш-ажылдың болгаш комсомолдуң хоочуннары-биле ужуражылгалар эртип турар. Уран чүүл коллективтери патриотчу ырлар конкурузунга идепкейлиг киришкен. 25 коллектив чоннуң бот-тывынгыр чогаадылгазының республика фестивалының киржикчилери болган.

Районнуң хой-ниити организациялары аныяк чогаадыкчы интеллигенция-биле ужуражылгаларны эрттирер. Аныяк чурукчуларның делгелгезин организастаары көрдүнген. Чыл төнчүзүнде «Мээн чуртум — ССРЭ» деп уруглар чуруктарының делгелгезин түңнээр.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур библиотекаларда делгелгелерни чаартып кылган. Ол ышкаш альбомнарны, аас журналдарын организастап турар. Алдан-Маадыр, Сүг-Аксы, Хайыракан кодээ библиотекаларының ажылы эки. Ында ССРЭ-ниң Аъш-чем программазынга болгаш улустарның найыралын көргүскен стендилерни кылган. 9 айларның түңнели-биле Сүт-Хөл библиотеказы номчукчулар хаара тудар планын 94 хуу күүсеткен. Библиотекарь Ч. Ооржак нөжер библиотеканы организастаан. Номчукчулар-биле ажыл Хайыракан библиотеказында эки деңнелде тургустунган. Чылда 500 номчукчу хаара тудар турган, 9 айларда 418 кылдыр күүседипкен.

Район библиотеказы кодээ филиалдарының удуртулгазынче улуг кичээнгейни салып турар. Ниитизи-биле чылда [illegible] кижини хандырар сорулгалыг. 9 айларда библиотекаларда 9265 номчукчу хаара туттунган. Библиотекалар район радиозунга 60 чылга хамаарышкан 5 беседаны кылган.

Чон ортузунга культура-массалыг ажыл чорудар талазы-биле Ийме болгаш Алдан-Маадыр кодээ Культура бажыңнарының дуржулгазы демдеглексенчиг.

Хамык ажыл кадрлардан кол хамаарылгалыг болганда, оларны ажылга быжыглаар, өөредир, кижизидер ажыл чугула черни ээлээр ужурлуг. 34 библиотекарьларның 11-и, 25 клуб ажылдакчыларының чүгле 3-ү специалистер. Чамдык кодээ культура албан черлеринде кадрлар шилип алырынче кичээнгей салбайн турар. Кара-Чыраада кодээ Культура бажыңының директору поварлап ажылдап турган. Сүт-Хөл клувунуң директору киномеханик боор катай ажылдап турар. Ажылдан унер-кирер чорук «Сүт-Хөл» совхозта хөй, клуб ажылдакчылары чыл четпээнде солчуп турар. Чыл четпейн халажып турарының уржуундан специалистер коммуналдыг хандырылганы албайн турар. 14 культура ажылдакчызының чурттаар оран-бажыңы чок. Райондан бо чылын чүгле 2 кижини өөредип чоруткан.

Кодээ суурларда стадионнар ээнзиреп турар. Чамдык клубтарда бөлгүмнер ындаахаан кичээлдээр. Келир чылдан эгелеп клубтар төпчүткен системаже кирер ужурлуг. Борта белеткел ажылын амдан эгелеп шаптыкчыдары чугула. Клубтарның ажылының дээштиг кижизидилге ажылынга улуг ужур-дузалыг. Культура одагларынга методиктиг удуртулганы күштелдирип, оларга практиктиг дузаны чедирери күзенчиг. Ол ышкаш социалистиг чарышты дээштиг организастаары ажылга быжыг тепкиниш болуру чугаажок.

А. ХОВАЛЫГ.

Республиканың туберкулёзка удур уруглар диспансеринде мурнакчы санитаркалар хөй. Оларның бирээзинге Александра Намчылованы хамаарыштырып болур. Ооң харылап турар участогу кезээде арыг-силиг, эт-херексели эмгежок сееселиг. Бо эмнелгеге ол хөй чылда ажылдаан, дуржулгазы улуг. Бодунуң ындаар-ла ажылын кылыр, сеткили биче, эш-өөрү-даа солун ажылдай бээр. А. Намчылова уругларның кадыы экижииринге болдунар-ла таарымчалыг байдалды тургузуп келген. Ындыг эрес, шалыпкын чорууу-биле ол коллективтиң хүндүткелин чедип алган.

ЧУРУКТА: А. Намчылова ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ОКТЯБРЬ 5-ТЕН 7-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртеңги гимнастика. 8.55 — «Суугужулар». Уран-чечен телефильм. 10.15 — «База катап Венераже». Эртем-нептерелдиг фильм. 10.35 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — «Комбайннарда сылдыстар». Эртем-нептерелдиг фильм. 14.45 — «Днестрниң аялгалары». 15.15 — «ССРЭ-ниң монументалдыг уран чүүлү». 15.45 — «Бистиң-биле кады кыл, бис ышкаш кыл, бистен эки кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 16.45 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чорууурлар класы. 17.15 — «Эртем амыдыралы». ССРЭ-ниң ЭА-зының Карел филиалы. 18.00 — «Хөглүг потажыгаштар». 18.10 — «Уренгой — Ужгород» аразының газ дамчыдыкчызы. Дамчыдыкчының барып участогунда. ССРЭ-ниң барып кызыгаарының чанында дамчыдыкчының төнер участогунуң тудуунуң дугайында репортаж.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Орлёнoктуң» оруктары-биле». Куйбышев хоорайга болган комсомолчуларның шеригжиткен-спортчу Бүгү-эвилел оюннарының түңнелиниң дугайында. 19.30 — «Октябрь». Кино-чурумал. 19.40 — «Чер кырында исс». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Херээжен кижи дугайында чугаа». Документалдыг телефильм. 22.25 — Бөгүн делегейде. 22.40 — 23.00 — Калуганың профэвилелдер хорунуң концерти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30 — Совет күрүнениң болгаш эргениң үндезиннери 8-ки класс. ССРЭ Конституциязы — бистиң амыдыралывыстың үндезин хоойлузу. 13.00 — И. С. Тургенев. Амыдыралының болгаш чогаал ажылдарының арыннары. 13.45 — «Чаагай дуржуттуң херелдери». Эртем-нептерелдиг фильм. 14.00 — Пабло Пикассо — чурукчу, коммунист. 14.50 — Төөгү. 5-ки класс. Эрте- бурунгу Египетте. 15.20 — ПТУ сургуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге. Күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң культуразы. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Күрүне ужур-дузалыг херек». Эртем-нептерелдиг фильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Киножурнал. 18.55 — «Делегей байдалының допчулалы». 19.05 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.20 — «Чечээш». Дамчыдылга. 19.50 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар чаштар!». «Стракош моортайның болап алган чүүлдери». Мультфильм. 20.15 — Теннис Дэвистиң кубогу дээш. ССРЭ-биле Индияның шилиндек командалары ужуражыр. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Хууда айтырыгларга хүлээп алыр хүн». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртеңги гимнастика. 8.55 — «Бурёнушка». Мультфильм. 9.15 — «Чер кырында исс». Уран-чечен фильм. 10.35 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Амыдыралдың хевири — совет». Документалдыг телефильмнер программазы: «Найырал», «Далай чанында чурттап турар бис». 15.10 — Аныяктарга таарыштырган музыка программазы. 16.55 — «Самсоновтар». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 17.15 — «Горнистер, хамылаңар!» 18.00 — «Партияның планнары — улустуң планнары». Днепрогэс 50 чыл болган.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Герман Демократтыг Республиканың телевидениезиниң программазы. Республиканы чарлааныындан бээр 33 чыл оюнга уткуштур. ГДР-де Кинопрограмма: эстрада ма[illegible] концерти. «Херээжен кижи чүү деп шиитпирлээрил». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үзүндүлгези. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур чаа номнар дугайы. 22.05 — Бөгүн делегейде. 22.20 — 22.50 — Совет композиторларның лириктиг ырлары.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.30 — Ниити биология. 9-ку класс. Чаңгыс черде куштар болгаш аңнар. 13.00 — Сээң ленинчи библиотекаң. 13.30 — Эстетиктиг кижизидилге. Уран чүүл болгаш ниитилел. 1-ги дамчыдылга. 14.15 — Бойдус дугайында билиг. 3-кү класс. Чер кырының хевирлери. 14.35 — Совет күрүнениң болгаш эргениң [illegible] 8-ки класс. Совет ниитилелдиң политиктиг системазы. 15.05 — Ада-өглер, силерге. 15.35 — «Кодээ ажыл-агыйы». Киножурнал. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Сыңдысчы[illegible]». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.30 — «Юпитерниң доо[illegible]». Эртем-нептерелдиг фильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Киножурнал. 18.55 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.25 — «Совет демократияның тиилелгези». ССРЭ Конституциязының хүнүнге уткуштур. 19.50 — Чарлаалдар. 19.55 — Мультфильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар чаштар!». «Хулумнуң карандаш». 20.15 — Рига хоорайның ортумак музыка школазының оолдар хорунуң болгаш Латвия ССР-ниң улустуң артизи Р. Паулстуң консерваторияның Улуг залынга концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бир эвес ынак болзунза...». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үзүндүлгези. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Динамо» (Рига).

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары. 9.40 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Спартак». 11.10 — «Ачазының бажыңы». Гараачын Лопатиннерниң өг-бүлезиниң дугайында телеочерк. 11.55 — Л. Минкустуң «Баядерка» деп баледи. Ленинградтың С. М. Киров аттыг Күрүнениң опера болгаш балеттиң үлегерлиг театрының шиизи. 14.10 — «Мээн Москвам». Кино-чурумал. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Бөгүн — ССРЭ Конституциязының хүнү. [illegible] 15.55 — «Киевтиң үннери». Эртем-нептерелдиг фильм. 16.05 — Оренбургтуң Күрүнениң орус улустуң хорунуң концерти. 16.50 — «Колумб Хафель хемде». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үзүндүлгези (ГДР). 18.05 — «Кан дээрбек», «Леопольдуга бажың». Мультфильмнер. 19.15 — «Чазак кежигүнү». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Ырлажыылы, өңнүктер». Ооң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Уругларга фильм: «Космоска улуг аян-чорук». 15.25 — «Камера делегейни көрүп тур». 16.30 — Мячиктиг хоккейге Европа чемпионаларының кубогу дээш. «Енисей» — ОЛС (Финляндия). 17.15 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 18.15 — «Сагыш сеткилдиң хамызындан». Воронеж областың Семилукское районунуң ажыл-ишчилери-биле ужуражылышкын. 20.00 — «Тамчыктыг удунар чаштар!». «Хүн артында чүл ол». 20.15 — ССРЭ-ниң Конституциязының хүнүнге тураскааткан музыкалыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Улустуң аялгалары. 21.50 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Торпедо» — «Динамо» (Москва). 2-ги болгаш 3-кү үелери. 23.15 — 01.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. [illegible] — «Шахтёр». 2-ги шээ.

СЕТКИЛ ӨӨРҮҮР

Кадым кошкааш, ажылдап турар черим аайы-биле Кызыл эмнелгезинге чыткаш, сегидим. Ол үениң иштинде ПХМ-ниң эмнелге ажылдакчылары-биле таныжып, оларның ажылын көрдүм. Ында эмчилер, санитаркалар аарыг кижилерге ээлдек-эвилең, ажылынга кызымактар.

Кадым байдалын эмчи Галина Романенко тодараткаш, эмнеп турду. Ол кижи бүрүзүнге ээлдек, чымчак, аарыгны тыңнаан соонда, сегидир эмнээр. Ажылынга харысалгалыг, сагыш-сеткили чазык эмчи болду. Ол эмчи эмнээриниң, консультация чорударындан аңгыда, солун темаларга беседаларны база кылып бээр. «Кижи, ооң узун назылаары» деп беседа онза солун болган. Эмчи бүрүзү ажылынга шак ындыг бердинген болур ужурлуг. Эмчилерниң ээлдек вежы-чаңы, оларның арга-сүмези аарыг кижилерниң сеткилин өөртүр болгаш, кадыының экижииринге дузалыг. Ынчангаш Галина Ивановнаның ажылынга чаа чогаадыкчы чедиишкиннер күзедим.

А. ТОГААЧЫ.

Эрзин район.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Республикага көжүп турар булуттаар, чаъс чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр. Дүне агаарның температуразы 1—6 градус соок, чамдык черлерге — 12 градус чедир соор.

Хүндүс агаарның температуразы 10—15 градус чылыг, чамдык районнарга 7 градус чылыг.

Кызылга өскерилге чок агаар болур. Дүне 2—4 градус соок. Хүндүс агаарның температуразы 11—13 градус чылыг.

КИНО

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аныяк кыс болгаш Гранд» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 20.30; «Илегей болгаш челеңгиш» 18.40, шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ачам удавас ээп келир» 9.30, 11.10, 12.50, 14.30; «Кондорнуң дүжээни» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шокар рейс» 15.00, «Кем-буруулуг репортаж» 17.00, 19.00.

«ЕНИСЕЙ»: «Чоон экспресске баарыкчы чорук» 19.00 шакта.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, 667000, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24 2-23-54 харысалгалыг секретарьның 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 1-21-47 үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрерчер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01459

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 233 (12023) | 1982 чылдың октябрь 6, среда | 1925 чылдан үндүрүлдүнгүлеп турар | Өртээ 3 көп

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУКТУҢ, ЧАҢГЫС ЭПТИҢ БАЙДАЛЫНГА

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев баштаан ССРЭ-ниң Партия-күрүне делегациязының ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Чыонг Тинь баштаан ВСР-ниң Партия-күрүне [illegible] октябрь 5-те Кремльге болган.

Совет таладан чугаалажыышкынарга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро [illegible] камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның кежигүннери ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов болгаш ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. Ф. Мальцев;

Вьетнам таладан — ВКП ТК-ның Политбюро [illegible] ВСР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Тю Хюи Ман, ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнүге кандидат, ВСР-ниң даштыкы херектер министри Нгуен Ко Тхать, ВСР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң кежигүнү, Вьет[illegible] даргазы Нгуен Тхи [illegible] киришкен.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң [illegible] миктиг сорулгаларын Совет [illegible] дугайында Л. И. Брежнев тайылбырлап чугаалаан. [illegible] мика болгаш культура тургу[illegible] рынга чедип алдынган улуг түңнелдерни ол демдеглээн. Ынчалзажок эвээш эвес айтырыглар болгаш четпестер бар, оларны чайладырынче бүгү чоннуң күженишкинин партия амгы үеде эвилелдеп турар.

Чер болгаш мал ажылының бүгү культуразын шиитпирлиг бедидериниң эргежок чугулазын Л. И. Брежнев айыткан болгаш Аъш-чем программазын амгы болгаш даразында беш чылда партияның [illegible] кол чүүлү кылдыр адаан.

Үлетпүрге СЭКП-ниң чазактың болгаш ажыл-агый органнизацияларының [illegible] ки чүгле индустрияның эвес, харын база шиити улус ажыл-агыйның келир үеде бирги [illegible] алырларже угланган боор турар.

Совет [illegible] рын улустуң материалдыг чаагай чорууп бедидериниң, эртемниң болгаш культураның хөгжүлдезинге таарымчалыг байдалдарны тургузарының [illegible] баштыр чедиишкиннерин күүседиринге бүзүрел-биле сиишиккен боор турарын Л. И. Брежнев демдеглээн. Ол угланышкын-биле ССРЭ-ниң тургустунганы хүнүнден бээр 60 чылын байырлаарынга белеткелдер чорупп турар. Коммунистер, бүгү совет улус, ол төөгүлүг хүнге ужуражырын[illegible] га идепкейлиг, кедуралдыышкынныг белеткенип турар.

Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң тургустунганының юбилейинче болгаш аңаа холбаштыр Вьетнамда боттандырып турар хемчеглерже улуг кичээнгейни салып турарын дээш ВКП ТК-ның удуртукчуларынга өөрүп четтиргенин илереткен.

Чыонг Тинь хөй чылдарда үргүлчүлээн империалистиг [illegible] тары-биле ВКП-ниң демиселиниң дугайында, ВКП-ниң V [illegible] езугаар социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузар талазы-биле болгаш [illegible] бижиглээр талазы-биле вьетнам ажылчы чоннарының үндүрүп турар күжүнүң дугайында чугаалаан. Улустуң күженишкиниг ажылы баштайгы үре-түңнелдерин берип турар. Ынчалза-даа Вьетнам экономиказы шыңгы бергелер ам-даа таварыжып турар.

Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы СЭКП-ге болгаш Совет чазакка социалистиг Вьетнамга берип турар калбак болгаш үнелиг дузаламчызы дээш өөрүп четтиргенин илереткен.

Л. И. Брежнев ВСР-ниң бүгү угланыышкыннар талазы-биле калы ажылдажылгазы улам хандыладыры — СЭКП-ниң принципиалдыг, чангызыш чок угланыышкыны болурун медеглээн. Бистер Совет Эвилелинге ону хажык чокка барымдаалаар апаар бис.

Совет Эвилели-биле сырый [illegible] намда чурттуң даштыкы политиказының эң чугула үндезини кылдыр, вьетнам революциязының моон-даа соңгаар [illegible] факторларының бирээзи кылдыр көрүп турарын Чыонг Тинь онзалап демдеглээн.

ССРЭ-биле ВСР-ниң ара[illegible] делегация сеткил хамыышкыны-биле демдеглээн. Ол харылзааларга чаа үе-чада 1978 чылда Найырал болгаш [illegible] да керээни чарганы-биле [illegible] Партиялар болгаш күрүне харылзаалары база хамыылап турар. Иии тала [illegible] байлакшыдып турар. Совет Эвилелиниң деткимчези-биле Вьетнам Хоабиньде улуг ГЭС-ти тудуп турар. Курлаг чер девискээрлеринден нефтини болгаш газты тывар талазы-биле кады ап чорудар бүдүрүлге ажылдары ВСР-ниң энергиязынга херечелиин хандырар ужурлуг. Эртем, техника, өөредилге, кадык камгалалының талазы-биле кады ажылдажылга бижыгып турар. Экономиктиг кады ажылдажылганың ажыктыын, ылаңгыя аңаа Совет Эвилелиниң тускайлап берип турар курлавырларының ажыглаарының ажыы улам бедидери эң чугула сорулга боор турар.

Делегей айтырыгларын чугаалажып көөрүнүң үезинде АКШ-тың империалистиг по[illegible] күштелген дайын кыжаңының узуткаар сорулгазының соңгаарла[illegible] дып болбазын демдеглээн. [illegible] эндере бүдүрериниң ээремиңче улустарның чыгап турар хөделишкиннерин, [illegible] ниң аңгы-аңгы кезектеринде шериг белеткелдерин, социализмге удур политика, экономика болгаш пропаганда та[illegible] туп органнизастаарынче чүткүлүг талалар бурууланган.

Дайынзырак бөлүктерниң [illegible] боттарының хоойлу бузуур [illegible] га быжыг шиитпирлиин чугаала[illegible].

СЭКП-ниң XXVI съездиниң хүлээп алганы 80 чылдарга Тайбың программазын [illegible] СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың практиктиг ажыл[illegible] дугайын Л. И. Брежнев чугаалаан. Совет делегацияның баштыңы [illegible] рерин соксадырынче, делегейде душкуурлуг байдалды кошкадырынче, тайбың быжыглаарынче угланган ССРЭ-ниң Каттышкан Нациялар Организациязынга киирген саналдарынга, Чоокку Чөөн чүкте байдалды чөптүг болгаш быжыг кылдыр тайбың шиитпирлээриниң принциптеринге [illegible].

Палестин болгаш ливан улустарга удур геноцидтиң [illegible] ның талалар карартып буруулатан. Бүгү делегейде буруу шаап көрген израиль эжелекчилериниң кем-буруулуг үүлгедиглери дээш ол агрессияның кады киржикчилери болур Вашингтоннуң эрге-чагыргазы харысалганы долу хемчээлге чүктээр ужурлуг.

ССРЭ-ниң болгаш ВСР-ниң КНР-биле харылзааларынга хамаарыштыр информацияларны Л. И. Брежнев биле Чыонг Тинь солушкан. Ол [illegible] болдурары — ушку чурттарга кандыг-даа когаралчок болуру албан—Совет Эвилелиниң болгаш Вьетнамның-даа, ол ышкаш Кыдаттың-даа эрге-ажыктарынга, бүгү-шиити тайбың [illegible] быжыглаарының-даа эрге-ажыктарынга дүгжүп турар деп, олар көрүп турар.

Мурнуу-Чөөн Азияда байдал чугаалажыышкынарга эзээн улуг черни ээлээн. Ол байдалды талаларның үнелеп көргени болгаш ону шиитпирлээриниң дугайында бодалдары бүрүн-биле чүгадошкан.

Мурнуу-Чөөн Азияның айтырыгларын шиитпирлээринче болгаш ол девискээрни тайбыңның, турум байдалдың болгаш кады ажылдажылганың девискээри кылдыр хуулдурарынче угланган ВСР-ниң, Лаостуң болгаш Кампучияның инициативаларын Совет Эвилелиниң [illegible] деткип турарын Л. И. Брежнев медеглээн.

Чугаалажыышкыннар акы-дуңмалышкы чоруктуң, чаңгыс эптиң, бүгү айтырыглар талазы-биле бодалдарның долу дүгжүп турарының байдалынга эрткен.

(СЭТА).

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙНИ ТӨЛЕПТИГ КҮШ-АЖЫЛ-БИЛЕ УТКУУЛУ

ССРЭ 60

Аъш-чем программазы—бүгүдениң херээ

ПЛЕНУМНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН КҮҮСЕТПИШААН

Совет кижилерниң чаагай чорууп улам ындай бедидер талазы-биле Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң доктаамал сагыш салышкынының база бир тодаргай херечизи — СЭКП-ниң XXVI съезиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдап кылган, ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга чүүлдүг деп көрген ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы болуп турар. Ол улуг программаны күүседиринге Советтерниң киржилгези болгаш харысалгалыы аажок улуг дээрзин Бии-Хем райоңнун улус депутаттарының Советтери ханызы-биле угаап, билип турар.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлериң болгаш Аъш-чем программазын эмдыралга боттандырар талазы-биле сорулгалар дугайында айтырыгны район Совединиң, Туран хоорай Совединиң болгаш бүгү кожээ Советтериниң сессияларынга чугаалашкаш, тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш болгаш боттандырып эгелээн. Ол хемчеглерде [illegible] программазын ажылдап кылырының кол-кол көргүзүглери болгаш контроль чурагайлары айыттынган. Совет болгаш ажыл-агый бүрүзүнүң ындыг сорулгалары база тодараттынган.

[illegible] болгаш Аъш-чем программазын күүседир талазы-биле районнуң мурнунда чугула болгаш улуг сорулгалар туруп турар дээрзин даразында сан-чурагайлар бадыткап көргүзүп турар. Районга шиитпирлиг-биле эът бүдүрерин 1985 чылда 3322 тонна, 1990 чылда 3780 тонна, сүт бүдүрерин 1985 чылда 7750 тонна, 1990 чылда 8280 тонна, хуу ажыл-агыйлардан дагаа чуургазы [illegible] биле 1 миллион, 1,1 миллион борбак чедир өзер.

Үстүнде айыттынган көргүзүглерни [illegible] районнуң кожээ [illegible] бүдүрүлгезин калбартыр болгаш сайзыраңгайжыдар талазы-биле хөй талалыг болгаш улуг ажылдарны чорудар апаары билдингир болгай. Маңаа бирги ээлгеде мал болгаш чер ажылын интенсивтиг [illegible] рарының болгаш шынарын экижидериниң перспективтиг айтырыглары, кожээге улуг [illegible] хамааржыр.

Ол бүгүнү барымдаалааш, СЭКП райкому болгаш рай[illegible] лары болгаш Аъш-чем про[illegible] холбаалыг өске-даа бүдүрүлгелер болгаш организациялап [illegible] турар. Оларда, чижээ, 1990 чылга чедир малдың баш санының өстүрериниң продуктулуг [illegible] экижидериниң, малга кажаа-хораа кылырының, чемнер белеткээриниң, малдың баш санынга оназаштыр эът, сүт, дүк болгаш төл алырының контроль көргүзүглери ажылдап кылдынып турар.

Чер ажылының талазы-биле кол кичээңгейни тараа, ногаа культураларының болгаш картофельдиң база мал чеми культура[illegible] түжүлүн бедидеринче угланып турар. Оңу чедип алыры-биле тарылга [illegible] структуразын эде көөрүп, тарылгага ээлчештирилгезин сай[illegible] зуралп-айыздарын, чер ажы[illegible] культуразын бедидери болгаш минералдыг база органиктиг [illegible] ажылдарын көөрүп турар. Хемчеглер, тодаргай планнар чылдаа айы-биле ажылдап кылдынган. Чер ажылының продук[illegible] биле чызырапынче, бүгү-ле [illegible] дужуту бүрүн ажаап [illegible] чугула кичээнгей салдынгар турар.

Аъш-чем программазын боттандырарынга чоннуң хуузунда болгаш [illegible] дузалал ажыл-агыйлары чугу[illegible] СЭКП ТК-ның май Пленуму демдеглээн болгаш бо айтырыг калбаа-биле хөгжүдеринге чаңг бээри, дузалалдары чер-чер Советтерниң болгаш ажыл-агыйларның чугула сорулгазы [illegible] деп санаан. Районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары СЭКП ТК [illegible] болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Хамаатылар [illegible] хуузунда дузалал [illegible] рынга кожээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» 1981 чылдың январь 8-тиги доктаалын, ол ышкаш республиканың удуртур органнарының база ындыг доктаалдарын күүседир дээш чамдык хемчеглерни чорудуп келген.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң ооргуунде бо айтырыгже кичээнгей күштелген болгаш немелде хемчеглер ажылдап кылдынган. Райоңнуң Советтериниң күүскомнары болгаш совхозтарның [illegible] хамаатыларның дузалал ажыл-агыйларының хөгжүдеринге боттуг дузаны көргүзүп турар. Хамаатыларга сиген кезер черлерни, мал оДарларын, ходун чаңының болгаш коллектив[illegible] каш[illegible] кашлап, оларны ажылдап кылырынга, мал чемин [illegible] ринге чогуур дузаны база чедирип турар. Оон аңгыда совхозтар 1980 чылдан бээр чонга 6857 центнер бодуун чемнерин, 11292 центнер мал чемин тарааны, райпо дамчыштыр 141 тонна комбикормну саткан. Күрбанк салбыры 14 муң рубльди мал садып алыры-биле чээлиге берген.

Дузалал ажыл-агыйында малы чок хамаатыларга совхозтар 1981—82 чылдарда 320 хаван ооларын садар турган, 535-ти саткан. Райпо дузалал ажыл-агыйындан 30 хаван ооларын, 40 тоолайны бодунуң ажылдакчыларынга саткан. Оон аңгыда ол-ла үе иштинде совхозтар 32 бода, 57 шээр, 7 чылгы малдарны [illegible]. Амгы үеде районда хамаатыларның [illegible] да 3400 ажыг мыйыстыг бода мал, 2960 ажыг хаван, 3560 ажыг шээр мал, 110 чылгы мал болгаш 28 муң ажыг куш бар.

[illegible] агыйын хөгжүдер хемчеглер база алдынып турар. Районнуң школалары, эмнелгелери болгаш районнуң столоваялары чем артынчылары-биле ха[illegible] 1,5—3 тонна эътти чемге ажыглап турар. Ол ышкаш тараа хүлээп алыр пункт, ыяш [illegible] хаваннар [illegible] дыг. Райпо тоорур 50 тоолайга кажааны тудуп турар.

Районда ап чорудуп турар [illegible] агыйларга продукция бүдүрерин көвүдедиринге болгаш ону белеткээринге элээн идиглиг болуп турар. 1980 чылдан бээр совхозтар чурттакчы чонга 1378 баш мыйыстыг бода малды (диириг деңзи-биле 515 тонна эът), 623 хаванны (60 тонна эът) болгаш 11 тонна сүттү садып алган. Херелекчилер кооперациязы 229 тонна эътти, 39 тонна сүттү, 16 тонна ары чигирин, 7,7 тонна катты, 103,7 муң борбак чуурганы белеткээн. Чон боттары 217 тонна эътти күрүнеге саткан.

Аъш-чем программазын боттандырар [illegible] дузалал ажыл-агыйларның салып алыр кожээ ажыл-агый [illegible] дир сорулга-биле немелде хемчеглер алган. Совхозтар, райпо болгаш рабкооп эът садып [illegible] чурттакчы чон-биле чарып ап турар. Материалдыг болгаш моральдыг деткимче кылдыр [illegible] идепкейлиг ажылдакчыларынга сиген шөлдерин, мал чемнерин бирги ээлгеде берип турар. Садыг организациялары ховар болгаш үнелиг бараанналы [illegible] хемчээнинге чедир саткан дээш ээлчег чокка садып турар. Ындыг хемчеглерни ап тургаш, хууда дузалал ажыл-агыйлардан продукция садып алырының дааласларын бо чылын болгаш даразында чылдарда күүседип болурунун аргазы районда бар.

Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле районнуң мурнунда турар сорулгаларны күүседир талазы-биле ажылда четпестер болгаш бергелер бар. Ол болза, хамыктың мурнунда, бо чылын эътти, сүттү болгаш чер ажылының тамдык продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге [illegible] күүседириң бүрүн хандырарынга хамааржып турар. Бо талазы-биле [illegible] реп кээп турар. Мал чемнериниң белеткелиниң болгаш дүжүт ажаап алышкының база-ла ынчаар болгаш бөге байдалдар-да чорүп турар.

Хамаатыларның хуузунда болгаш бүдүрүлгелерниң дузалал ажыл-агыйын хөгжүдеринге болгаш оларга продукция бүдүрерин көвүдедиринде [illegible] айтырыглар болгаш боттуг четпестер бар. Ол дугайын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму чоокта чаа райкүүскомнуң бо айтырыг талазы-биле илеткелин дыңнааш, тодаргай айыткан. Маңаа хамыктың мурнунда районда ам-даа хөй өг-бүлелерниң мал чок, огород тарывайн турары, дузалал ажыл-агыйларның малының болгаш огородунуң продуктулуунуң чавыс болуп турары, белеткел ажылдарын четпес органнизастап турары хамааржыр.

Үстүнде фактыларны барымдаага албышаан, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге база республиканың удуртур органнарының доктаалдарынга [illegible] болгаш даалгаларга дүүштүр ажылдап тургаш, Бии-Хем районнуң чер-чер Советтери, совхозтары Аъш-чем программазын күүседиринге бо чылын болгаш ол-ла хөй үлүүн киирер дээш боттуг ажылдарны чорудар. Ол бүгүнү ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш [illegible] ажылчы чоннарының [illegible] биле, социалистиг чарыжы-биле сырый холбаштырар апаар.

М. ДАМЧАЙ,
Бии-Хем райкүүскомнуң даргазы.

Хүннүң медээлери

ДООЗУЛГАН

Картофель ажаалдазы «Улуг-Хая» совхозта дооступ турар. Ук ажыл-агыйның ишчилери Аъш-чем программазын херек кырында боттандырбышаан, «ийиги хлебти» чидириг чок ажаап алыр сорулганы салган.

Ам ында 70 гектар шөлден 250 тонна картофель ажаап алдынган. 100 тонна картофельди ажылчыннар арыглап аштааш, шыгжамырда урган. 50 тонна картофельди райпога дужааган.

БИСТИҢ КОРР.

КАЛБАРГАН

Ажыл-агыйның тарылаң шөлдери таңганы электендир чаңнытан болгаш ында тараа культураларының оыжызы оргитаан. Ынчалгаш күскү дүжүт ажаап алышкынынче сентябрь 20-де кирдивис.

Ажаалданың баштайгы хүннеринде чүгле дөрт комбайн ажылдап турган. Ол хүннерде Кара-Тал ховузунга ажыл-ишти эртенден орай кежээге чедир үзүктелбээн. Дүжүттү кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыр дээш оларның аразында социалистиг чарышты калбартпан. Ооң түңнелинде ол хүннерде 250 гектар черниң арбайын чыттыр

Кезилдениң баштайгы хүнүндеп-не комбайнерлер аразында калбарган социалистиг чарышка Комбуй-оол Кара-Сал эң идепкейлиг киришкен, 78 гектар черниң арбайын таңмалап кестиргеш, бирги черни ээлээн. Чарыштың ийиги черин Бообай-оол Моңгуш ээлээн. Ооң көргүзүүү 60 гектар болган.

О. СААЯ,
«Искра» совхозтуң Чаңгыс-Хадың ховуу бригадазының бригадири.

Дуржулга станциязының төп шаңы Дүрген суурда. Ында ам 4519 тонна тараа дүшкен болгаш хүннүң-не 160 тоннадан эвээш эвес дүжүт немежип турар.

Шаң ажылчыннары Сарыг-оол Моңгуш, Надежда Мамырашева, Татьяна Келикеева болгаш Кимаа Бопуш-оол олар эң кызымак ажылдап турар.

Келир чылдың үрезининге херегзээрп-биле республиканың ажыл-агыйларынга садары-биле янзы-бүрү сорттуң үрезиннерин класстап, аңгы-аңгы складтарда шыгжап ап турар.

ЧУРУКТА: төп шаңда тараа арыглап турары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

БАЙЫРЛАЛГА УТКУШТУР

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының ишчилери ССРЭ Конституциязының 5 чыл оон төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартып, шиек кадааларының [illegible] база чыдыглаашкыныы чорутан.

Сүт-саанны кудулатпас оон [illegible] херекне хоочун, дуржулгалыг саанчы Дутар Эпик, коммунист Татьяна Кенден, комсомолчулар Светлана Хуурак-оол Татьяна Мандыппаа [illegible] киржип турар.

Н. ТАНДЫ-ООЛ.

БОТТУГ ДУЗА

Мөңгүн-Тайга районда «Мөгеп-Бүрең» совхозтуң Ак-Чыраа девискээринден кезип белеткеп алганы дыка хөй тонна сигенни өрт-халаптың хамыктаан, сигенчилел чок, ээ харысалгазы кошкак болганының уржуунда сентябрьның чаазында өртенген. СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң бюрозунуң шиитпири-биле ол өртениин [illegible] хуусаада тургузарын дарып шиитпирлээн. Бюроңуң шиитпирин күүседип, боттандырарын районнуң [illegible] суурда албан органнизациялар болгаш бүдүрүлге [illegible] боттандырарын деткээннер [illegible] 430 ажыг тонна сигенни Ак-Чыраа девискээринден кезип белеткээп, ук совхозка хүлээткен. [illegible] ажылдакчылары, специалистери идепкейлиг киришкен. Райкүүском 43, райпо 37, эмнелге 19 тонна сигенни түс-тузунда белеткээннер. Бо чаагай үүлени бүдүреринге хол кадырлары-биле сиген кезикчилери Очур Кара-оол, Алексей Чыпсар-оол (райкүүском), Хунан-Кара Хертек, Кара Херел (эмнелге) [illegible] Ак-Чыраа Буяндр (райпо) идепкейлиг киржип, хүнде кылыр ажыл нормазын бүдүн чарытык катаң күүседип, сигенниң [illegible] мурнакчылар болган.

[illegible] механизаторлар Шаалаа Иргит, Олег [illegible] хүннерде ында ол-ла совхозтуң [illegible] бодунуң малчыннары, кончуг [illegible] дыр сорунг ажылдап турар.

А. БЕГЗИ.

Даштыкыдан солун медээлер

⊙ УЛАН-БАТОР. Октябрь дөртте Моол профэвилелдер ордузунга Моолдуң күрүне университединиң 40 чыл болганынга тураскааткан байырлыг хурал болган. Оон [illegible] тору, академик Н. [illegible] чуңнуң чугаазынга [illegible] бижигниң эге болгаш ортумак [illegible] инсталарын чер-ле болганында ажыттынганын демдеглээн. Ол Моолдуң күрүне университединиң тургузуун чугула үндезин болган.

Амгы үеде ол университетиниң 14 факультеттеринде 10 муң ажыг моол болгаш даштыкы студентилер өөренип турар.

⊙ ДЕЛИ. Индияның Премьер-Министри Индира Ганди парламент депутаттарынга чүве чугаалап тургаш, Совет Эвилелинче албан езузунуң найыралдыг аян-чоруунуң түңнелдерин бедик-биле үнелээн. Бедик деңнелге совет [illegible] [illegible] Индияның экономиктиг кады ажылдажылгазы калбарган. «Совет Эвилели база-ла Индия ышкаш, тайбыңның камгалал быжыглаарынга сонуургалдыг» — деп, Премьер-Министр чугаалаан.

⊙ ПАРИЖ. «Совет Эвилелинден салып үндүрген черниң баштайгы кылымал спутниги кижилерге космосче оруктуу ажыдып, оон кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа үе-чаданы эгелээн». «Юманите» [illegible] Р. [illegible] баштайгы спутниг салып үндүрген [illegible] 25 чыл болганынга [illegible] хамык эрге-чагырга үезин[illegible] де эң-не караңгы-будуулук хожудаңгай турган улус, боттарының [illegible] апаргаш, шак ындыг улуг маадырлыг чорукту кылыптарынга Барыын чүкке дыка хөй кижилер бүзүревейн турган деп, ол бижээн.

⊙ НЬЮ-ЙОРК. «Оон бээр 25 чыл эрткен-даа болза... черниң делегейге эң баштайгы кылымал спутнигин Совет Эвилелиниң [illegible] салып үндүрген хүн — 1957 чылдың октябрь 4-түү ам-даа уттпаан мени. Сураглыг американ эртемден, космос [illegible] Г. Маттерсон [illegible] Америк ЮПИ информация агентилзе ССРЭ-нин кылымал спутниги салып үндүрген чорук космос делегейиниң [illegible] турган кижилерниң [illegible] болганын демдеглээн.

⊙ ТОКИО. Черниң баштайгы кылымал спутнигин Совет Эвилелиниң салып үндүргенинден бээр 25 чыл болганының дугайында чүүлдеринде япон солуннар ол дээрге эң улуг болуушкуннур деп демдеглээн. Ол [illegible] 4-ле чыл болгаш Юрий Гагарин «Восток-2» деп корабль-биле космоска баштайгы [illegible] кылганын айыткаш, «Майнити» солун Совет Эвилели [illegible] чаданы ажыттынган бижээн. «Асахи» солун космос делгемин ажыглаарының улуг ужур-дузазын демдеглээн, космосту чүгле тайбың сорулгаларга ажыглаарының эргежок чугулазын айыткан.

⊙ САНА. Президент Рейган болгаш ооң эмиссары Хабиб-даа палестин [illegible] аңгы-аңгы араб чурттарда турары [illegible] Палестин [illegible] Тегеране, [illegible] араб [illegible] деп чугаалаан.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин—амыдыралга

НЕПТЕРЕДИРИ ЧУГУЛА

[illegible]

С. ХЕРТЕК,
журналист.

Павлодар областың ховуларында бо хүннерде беш муң ажык комбайннар ажылдап турар. «Кызыгаарҗы» кур чер совхозтуң тараажылары «состүргеш дүжүттү шалыпкын болгаш чаңгыс-даа чидирип чокка ажаап алыр!»—деп доңгуун алаа-биле ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: мурнакчы комбайнер Валерий Овсянкин.

ОДЕССА. Техниканы чудуруп чорудар талазы-биле Кара далайда эң улуг комплекс Ильичевскиниң далай өртээлинде ажылдап турар. Ол комплекс чылда 60 муң автомашиналарны болгаш тракторларны чудуруп чорудар күчүлүг.

ЧУРУКТА: суднога автомобильдерни чудуруп турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АЖЫЛЫНГА ХАНДЫКШЫЛДЫГ

[illegible]

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

Партия организацияларында

ПАРТОРГАНИЗАТОРНУҢ СҮМЕЗИ-БИЛЕ

[illegible]

В. БИРЮКОВ,
СЭТА-ның корр.

НАЗЫ ДОГУЗЕ-ДАА...

[illegible]

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

ЧАА ДҮЖҮТ

Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйлары агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы турза-даа беш муң гектар шөлдерден дүжүттү ажаап алыр апаргалыг болган. Сентябрь айның соолгу ховунуң түннели-биле алырга районда 4270 ажыг гектардан 2650 тонна дүжүт ажаап алдынган.

Ажаап алыышкынны «УТКА 25 чылы» 800 гектарга чорудуп, оон 839 тонна дүжүттү. «Улуг-Хая» 1823 гектардан 990 тонна, «Күш-ажылдың хостуу» 1655 гектардан 818 тонна дүжүттү чидириг чок ажаап алганнар.

МАСТЕРЛЕРГЕ

[illegible]

(СЭТА).

УГУНДАН МАЛЧЫН

«Шынның» конкурузунга

Очерк

[illegible]

Б. БАРБА.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Уламчызы. Эгези № 230, 232 «Шында»).

Улус ажыл-агыйынга үр чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Фекла Васильевна Балашкина — Кызылдың аъш-чем барааннар садыының план [illegible] начальниги.

Анна Кирилловна Беспалова — ИХМ-ниң санэпидстанциязының эпидемиологтарын дузалакчызы.

Зоя Трофимовна Бетехтина — № 3 АТБ-ниң чурукчу-кассакчызы.

[illegible] Павловна Болдырева — [illegible]

Пелагея Витальевна Ботийкина — «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының орук [illegible] КМП-ның [illegible]

Фаина Петровна Гринаева — Кызылдың № 34 аъш-чем садыының кассири.

[illegible] Борисович Гриценко — хамааты камгалалының хоорайда [illegible] начальниги.

Екатерина Яковлевна Долбаева — «Тыва тудуг» [illegible]

Александр Иванович Дурнайкин — Тываның геология-шинчилел [illegible]

[illegible] Иванович Забеев — «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының бүдүрүлге-технологтуг чечеләшкин эргелелиниң [illegible]

Владимир Степанович Захаров — Тываның геология-шинчилел [illegible] ажылчыны.

Борис Владимирович Зоткин — геология-шинчилел экспедициязының [illegible]

Савелий Филаретович Касинцев — Садыг министерствозунуң септелге-тудуг эргелелиниң бызанчы-бетонщиги.

Ирина Ивановна Колесникова — хамааты камгалалының штавының техажылчыны.

Зинаида Романовна Кондратьева — СЭКП хооркомунуң органдыг эргелекчиниң оралакчызы, партучёт секторунуң эргелекчизи.

Мария Петровна Кудрявцева — «Тыва кедээ тудуг» трести — [illegible]

[illegible] Лосев — № 3 АТБ-ниң чолаачызы.

Мария Куприяновна Мачина — Кызылдың аъш-чем бараанпар садыының кол бухгалтери.

Ирина Степановна Некрасова — пассажирлер аргыштырар автотранспорт бүдүрүлгезиниң план килдизиниң начальниги.

Вера Константиновна Нечаева — Кызыл хоорайның [illegible] штаттан дашкаар агентизи.

Вера Харитоновна Новожилова — пенсионер.

Елена Михайловна Панасенко — Тываның геология-шинчилел экспедициязының шлифовщицазы.

Мария Евлампьевна Потылицына — Кызылдың даара-[illegible] мастери.

Надежда [illegible] Прибытко — Чурттаалга-коммунал [illegible] автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Елизавета Ивановна Самбурская — Садыг министерствозунуң автотранспорт бүдүрүлгезиниң [illegible]

Зоя Накеыловна Серен — пенсионер.

Надежда Ивановна Сермяжкина — Тываның автоорук [illegible] чечелээшкин эргелелиниң инженери.

Мария Алексеевна Спорпас — Автоорук эргелелиниң № 1 [illegible] бухгалтери.

Антонида Александровна Солодова — № 3 АТБ-ниң кол бухгалтери.

Раиза Сергеевна Сулимшинкова — республиканың уруглар эмнелгезиниң санитаркасы.

Михаил Спиридонович Тараканов — Кызылдың пиво заводунуң ажылчыны.

Таисья Ивановна Тахтуева — Кызылдың даараныкчы фабриказының даараныкчы-моторизи.

Евдокия Павловна Фалеева — Кызылдың № 15 аъш-чем бараанпар садыының ажылчыны.

Лидия Никуловна Якушенко — республиканың ном садыының контиоразының улуг садыгжызы.

Наталья Трофимовна Ятченко — № 3 АТБ-ниң ажылчыны.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ДАРГАЗЫ М. МЕНДУМЕ.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ СЕКРЕТАРЫ Н. БОПДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың сентябрь 24.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ИМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭНГЕ ЧУГУЛА ДОКУМЕНТ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының сессиязынга Совет Эвилелиниң киирген тайбың чаа саналдарын янзы-бүрү чурттарның делегациялары чүүлдүг[illegible]-биле уткаан. Ядролуг халапты кыжанышкынын узуткаар, делегейде политиктиг байдалды экижидер талазы-биле тодаргай, дээштиг хемчеглерни Совет Эвилелиниң соксаал чокка чорудуп турарын КНО-нуң кежигүннери күрүнелерниң төлээлекчилери демдеглээн. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң КНО-нуң Кол [illegible] чугаазынга делегей бандазын [illegible] үскенип, чорудулдаалг чидиг айтырыгларны бүгү-ниити [illegible] шиитпирлээрниң аргазын тодаргайлаанын делегаттар боттарының чугааларынга онзалап айтып турар.

ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң чугаазы — ол дээрге, эң-не солун болгаш эң не чугула документ деп санап турар бис. Амгы үениң эң чугула айтырыгларын чо-[illegible] шиитпирлээринче Совет Эвилелиниң чаныш-сыныш чок чүткүлдүүн ол документиде тодаргай бадыткаан-дыр деп. КНО-нуң Чиигине секретары Х. Перес де Куэльяр СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Бо документиде айыткан тайбың чаа саналдарны эң-не кичээнгейлиг өөренип көөр эргежок чугула деп, ол демдеглээн.

Делегейниң эң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге ССРЭ-ниң тайбың чаа иницатива[illegible] Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының XXXVII сессиязының даргазы И. Холлаи бедии-биле үнелээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязынга Совет [illegible] чаа саналдары, ылангыя ядролуг чепсектиң бүгү шенелделерин соңгаарладышкын чокка соксадыр болгаш хоруур дугайында резолюцияның төлевилели ядролуг халапты чайладырынга, тайбыңның херекке [illegible] болуп турар деп, Польша Улус Республиканың даштыкы херектер министри С. Ольшовский демдеглээн.

Совет тайбың чаа саналдарны амыдыралга боттандыраары бистиң делегейниң тайбыныың, айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылгаларының идеалдарынга чоокшулаткан турар ийик деп, министр чугаалаан. Ол идеалдарны Каттышкан Нациялар Организациязының Уставында тодаргайлап айыткан болгай.

Делегейниң кол айтырыгларының талазы-биле амгы сессияга Совет Эвилелиниң илереткен туружу — СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбынга ынак ленинчи даштыкы политиказының бүдүрелдиг херечизи-дир деп, Герман Демократтыг Республиканың даштыкы херектер министри О. Фишер медеглээн. Ядролуг боо-чепсектерниң эндере бүдүрерин кызыгаарлаарынче, ядролуг халаптың кыжанышкынын узуткаарынче ССРЭ-ниң тайбың чаа инициативалары угланган.

Совет саналдар — ол дээрге, тайбыңның болгаш чавыр[illegible] деп, Чехословак Социалистиг Республиканың даштыкы херектер министри Б. Хнеупек чугаалаан. Ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн болгаш бүгү-ниити хоруур дугайында эш А. А. Громыконуң сессияга саналдааны керээ төлевилелин онза чугула ужур-дузалыг документ деп санап турар бис.

Чаа совет саналдар — СЭКП-ниң XXVI съездизинге хүлээп алдынган 80 чылдарда [illegible] амыдыралынга оон дээштиг чааган салдары-дыр деп, Б. Хнеупек демдеглээн.

Боо-чепсектерни, бирги ээлчегде ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры, ядролуг [illegible] амгы үениң эң чугула сорулгазы дээринге бодунуң чайгылыш чок бүзүрелин Совет Эвилели база катап бадыткаан деп, Индияның даштыкы херектер министри П. В. Нарасимха Рао медеглээн. Бо талазы-биле Совет Эвилелиниң туружунга Индия каттыжып турар.

Чоокку Чөөн чүктүң айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээринге совет саналдарның улуг ужур-дузазын Сирияның премьер-министриниң оралакчызы болгаш даштыкы херектер министри А. Х. Хаддам айыткан. Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын шиитпирлээринге хамаарыштыр Совет Эвилелиниң туружу болгаш [illegible] чаа болгаш чөөлүг хуралынга илергейлээн бодалдар-биле колдуунда дүгжүп турар деп, ол чугаалаан.

Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын чөптүг-биле шиитпирлээринге хамаарыштыр СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чоокта чаа чугаазынга айыткан принциптерни Палестинаны хостаар организацияның политиктиг килдизиниң удуртукчузу Ф. Каддуми бедии-биле үнелээн. [illegible]

[illegible] турар деп. Аргентинаның даштыкы херектер министри Х. Р. Агирре чугаалаан.

В. ВАСИЛЕЦ,
Е. МЕНКЕС,
Ю. УСТИМЕНКО.

Г. МИССТИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БОНН. (СЭТА). Г. Шмидтиң ГФР-ниң канцлериниң [illegible] болгаш ХДС-ХСС-тиң болгаш СвДП-ниң барыын үзелдиг күштериниң [illegible]-ден тургустунган түр чазактың чаа баштыңынга Г. Кольдун соңгуткаңы ГФР-ниң хөгжүлдезинге чаа үе-чаданың эгелээнин ол бооп турарын Герман компартияның даргазы Г. Мис медеглээн.

«Бистер, коммунистер, ГФР-ниң хөгжүлдезиниң бүгү-ле үе-чадаларының үезинде: ГФР тайбыңның, социал айыыл чок чоруктуң болгаш демократтыг хоргалалдарның күрүнези болзун дээш демисежир, бистер ажылчы чоннарның эрге-ажыктары дээш туруур бис деп тодаргайы-биле айтып келген бис — деп, Г. Мисс уламчылаан. — Бистиң мурнувуска чаа-чаа айтырыгларны салып келген демиселдиң чаа үе-чадазында бистиң угаанышкыныывыс база ындыг. Бистер боттарывыстың бүгү-ле күжүвүстү ажылчын ангының, демократтыг бүгү күштерниң эвилелиниң кожелиишкиннериниң чаңгыс эптиг чедип алырынче, бистиң чуртка тайбың дээш [illegible]-рынче угландырар бис.

Ам чугаа болза, чаа американ ядролуг ракеталарны бистиң чуртка экчеп тургузарын болдурбазының дугайында. [illegible] программаның дузазы-биле [illegible] чорукка удур демиселдиң дугайында, социал база демократтыг чедиишкиннерни болгаш эргелерни камгалаарының дугайында. Крайнистап аар-берге чүъктерин ажылчы чоннарның эктинче чүүп хаарынга удур демиселдиң дугайында боор турар-дыр. Чугаа болза, бүгү-ле демократтыг болгаш чоон үзелдиг күштерниң күжүн болгаш чаңгыс эвин быжыглаарының дугайында боор турар. Чугаа болза, ажылчын партия — ГКП-ның [illegible] дугайында боор турар-дыр».

МААДЫРЛАРГА ТУРАСКААЛ

ПРАГА. (СЭТА). Карпат-Дукла тулчуушкунунуң 38 чылынга болгаш чехословак армияның [illegible] Дукладакы мемориалдыг комплекстерге болгаш ооң чоогунда Свидник хоорайга чечектер салырының байырлыг ёзулалы болган. Совет Армияның болгаш бирги чехословак шериг корпузунуң Дукла артының [illegible] киның фашистиг эжелелден [illegible] дайынчыларынга турааскаалдыг сактыышкынның [illegible] ЧССР-ниң национал камгалал министри армия генералы М. Дзурга баштаткан чехословак армияның төлээлекчилери, ЧССР-ниң партия болгаш күрүне [illegible]

[illegible]

ВЕНАДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ВЕНА. (СЭТА). [illegible]

ИНДУСТРИЯ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның национал индустриязының хөгжүлдезинде чаа-чаа чедиишкиннер бар болуп турар. Чурттуң үлетпүр бүдүрүлгелериниң органы «Бизнес стандарттыг» кылган шинчилелдериниң түңнелдерин ёзугаар алырга, бо чылдың баштайгы алды айларының иштинде үлетпүрнүң кол-кол көргүлдериниң даалызы ортумаа-биле эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, 6,3 пунктуга өскен. 1982 чылда индий энергетиктериниң, машина тудукчуларының, чиик үлетпүрүн ажылчы чоннарының улуг чедиишкиннери боор турарын ол солун айыткан.

ХӨӨН КАЛГАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Чурттуң президентизиниң албан-хүлээлгезин күүседири-биле Рейганның кылып турар ажылынга хөөн калыышкыны АБШ-та улам калбарып турар. «Таймс-диспэтч» солунуң Вирджиния штатка хөйниитиниң санал-оналын айтырганының түңнелиниң херечилеп турарын ёзугаар алырга, чурттуң чонунуң улам эвээш кезииниң деткимчезин президент ап турар. Бо удаада Рейганның ажыл-чорудулгазын штаттың айтырыгга харылаан чурттакчыларының чартыындан эвээш кезии чүүлдүүзүнген, ынчаарга бир чыл мурнунда оон талалакчыларының саны 60 хуу ажып турган болгай.

ПАКИСТАНДА НЕПТЕРЭЭН

ИСЛАМАБАД. (СЭТА). Пакистанның база бир улуг дээн хоорайы Карачиде малярия аарыг нептерээн. «Дейли ньюстуң» бижип турары-биле алырга, муң-муң кижилер аараан. Хоорайның эмнелге черлеринге хүнүн-не чүс-чүс аарыг кижилер кирип турар. Малярияның нептерээшкиниң кол чылдагааннарының бирээзи — хоорайның арыг шевер дециелиниң кудулу боор турарын солун айыткан. Чиназа, Карачиде хирлиг суг агар черлер ыңык болганындан халдавырлыг [illegible] аарыгның нептередикчилери — сээктер дыка дүрген өзүп турар.

ШҮЛҮКЧҮ, ДЕМОКРАТ, ДЕМИСЕЛЧИ

ХАРАРЕ. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың алдарлыг чогаалчызы болгаш шүлүкчүзү Брейтен Брейтенбахтың бодунуң төрүттүнген хүнүн кара-бажынга бо чылын чедиги удаа эрттирген. Мурнуу-Африкада сөөк-язы ылгай көөр дериин ёзу-чурумга удур демиселдиң оруун ол шилип алган.

«Сөөк-язы ылгай көөр чорук — ол дээрге, фашизмдир» деп шүлүкчү шыны-биле бижээн. «Өлүрүкчү чорукка удур демисел болгаш коммунистиг ажыл-чорудулганы базар дугайында» хоойлу дээр [illegible] сөөк-язы ылгай көөр документиге үндезилээш, Б. Брейтенбахты 1975 чылда тос чыл хуусаалыг кылдыр кара-бажынга хоругдап шииткен. А херек кырында Б. Брейтенбах кандыг-даа [illegible]

Африканың чаңгыс эвин организациязының медээлерин ёзугаар алырга, Мурнуу-Африка Республиканың кара-бажыннарында бүдүн чартык муң демисежикчилер [illegible] турар.

ГДР-НИҢ ЧАА ЧАЗАА

БОНН. (СЭТА). Германияның Федеративтиг Республиказының чаа канцлери Г. [illegible] чарлаан. Чаа чазакта 16 министрлер бар. 8 министр олуттарын христиан-демократтыг эвилелдиң (ХДЭ), 4-4 олуттарны — христиан-социал эвилелдиң [illegible]

Хостуг демократтыг партияның даргазы Г.-Д. Геншер база катап даштыкы херектер министри болган. Камгалал министринге М. Вернер (ХДС), саң-хөө министринге — Г. Штольтенберг (ХДС), ажыл-агый министринге — О. Ламбсдорф (хостуг демократтыг партия), иштики херектер министринге — Ф. Циммерман (ХСС) томуйлаткан.

МИНИСТРЛЕР ХУРАЛЫ

МАНАГУА. (СЭТА). Төп Американың болгаш Кариб бассейнниң ала хөй чурттарының даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралы Коста-Риканың найысылалынга болган.

Никарагуага болгаш өске-лээ чурттарда национал-хостаалгалыг шимчээшкинге удур хөлзээр сорулга — ол чөвүлел хуралды чыылдырган. Никарагуаның төлээлекчилерин чөвүлел хуралга киириштирбес дээш оон организакчылары [illegible] кылган.

Социалистиг Кубага, Никарагуага удур Төп Американың чурттарын ыдалаар дээш бүгү-ле чүүлдерни Американың Каттышкан Штаттары кылып турар. Гондурастың чагырыкчылары АБШ-тың дужаалын дыка «оденкейлиг» күүседип, Никарагуага удур ожээтеп политиканы чорудуп турар. Гондурастың, Коста-Риканың, Панаманың [illegible] сөөлгү үеде АБШ-ка барып чорааны дыка сезиниг болуп турарын Никарагуаның политиктиг болуктеринде демдеглеп турар.

Ак бажың чүгле бо чылдың эгезинден бээр безин Гондураска 32 миллион долларны [illegible] үш чылдарда — 50 миллион долларны берген.

УЛУГ КОГАРАЛДЫ ЧЕДИРГЕН

ДЕЛИ. (СЭТА). [illegible] чагыын ёзугаар АБШ-ка бүдүрген харылзааның «Инсат-1 А» деп спутниги орбитага өлекке үрелип калган түңнелинде Индия Республиказы улуг каражага таварышканын информацияның болгаш радио дамчыдылгазының күрүне министри Н. К. П. Салве медеглээн. Харылзааның ол спутниги үрелип, чыскаалдан үнген түңнелинде чурттуң 8 телевидение, 10 радиостанциялары ниити националдың дамчыдылгазын [illegible] аргазы чок болган.

Индияның ырак районнары-биле болгаш ортулуктары-биле харылзаалар база үзүлген.

МИТИНГ БОЛГАН

САНА. (СЭТА). «Удурланыкчы палестин [illegible] делгерезин!», «Өлүрүкчү израиль эжелекчилер сөнээр болзун!» деп лозунгнарның адаа-биле хөй муң кижи киржикчилиг митинг Йемен-ниң Ходейда хоорайынга болган. Израиль эжелекчилерге удур маадырлыг демиселди чорудуп турар Палестинаның араб чону-биле эп-сеткил каттыжыышкынын [illegible]

Соңгу Йемениниң хөй-ниитиниң төлээлекчилери, а ол ышкаш Палестинаны хостаар [illegible] даргазы Я. Арафат митингиге [illegible] чөптүг демиселин Йемен Араб Республиканың чонунуң бүзүрелдиг деткип турарын митингиниң киржикчилери илереткен.

ҮҮЛГЕДИИШКИННЕРНИ ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Чоокта чаа израиль эжелекчилер десен палестиннерниң Айн-аль-Хильве дээр Сайда районунда [illegible] тавартырган. Израиль танкылар болгаш бронетранспортёрлар лагерьниң [illegible]-рин бузаалааш, олче кирер [illegible] Израиль солдаттар [illegible] чер болганынга чиндиишкинни кылган.

Лагерьниң 12 харлыг оолдарындан эгелээш, бүгү-ле эр [illegible] шөлге беле сүрүп келген. Боолап өлүрер деп кыжанмышаан, оларны чүък машиналарынга олуртааш, Сайда хоорайже аппарган.

Палестин ВАФА информация [illegible] ёзугаар алырга, Сабра болгаш Шатила лагерьлерге [illegible] камгалал министри Шаронуң дужаалы-биле тускай израиль шериг кезээ кылган. 1975 чылда тургускан ол шериг кезээ Шаронга дорт чагыртып турар.

ИРАН-ИРАК МЕСИЛДЕЖИИШКИН

БАГДАД. (СЭТА). Иракның тускай шериг [illegible] Багдад радиозу-биле дамчыдып медеглелинде айытканы болза: иран шериглер фронтузунуң Мандали хоорай чанында төп кезээнде чаа, ушку шавар халдаашкынны ирак шериглерниң туруштарынче кылып, ирак кызыгаарны эртип [illegible] Ийе шак иштинде үргүлчүлээн кадыг-дошкун тулчуушкуннарның соонда ираннарның чаа таварыышкыныың ситур шапкан болгаш дайзын дириг күш болгаш техника талазы-биле улуг чидириглиг болган.

Ирак самолеттар болгаш вертолёттар фронтузунуң төп кезээнде дайзынның туруштарынче күштүг согуушкунну кылганын кол шериг командылалының дыңнадыында демдеглээн. Ирак ужар-хемелер боттарының баазаларынче чидириг чокка ээп келген.

Тускай шериг төлээлекчизиниң медеглелин ёзугаар алырга, [illegible] үреп киирген.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). [illegible] ИРНА информация агентилелиниң [illegible] алырга, Мандали хоорайның чоогунда ирак шериглерниң туруштарынче кылган чаа таварыышкынның үезинде 150 хире ирак шериг албанныглар өлүрткен болгаш ам-даа кады чүс кижи балыглаткан. Ол тулчуушкуннуң үезинде дайзынның 70 бункерлерин болгаш 55 камгалал черлерин буза шапкан. Бир ирак танкының болгаш бронетранспортёрну үрей аткан, ам-даа кады утер-бооларны узуткаан. Тул[illegible] иран шериг кезектери боттарының турар черлеринче онча мендии ээп чедип келгенин агентилел дыңнаткан.

ӨҢНҮКТЕРИВИСТИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Даарта — ГДР-ниң национал байырлалы — Республика хүнү

Немец ажылчыннарның болгаш тараачыннарның төөгүде эң баштайгы социалистиг күрүнезиниң — Герман Демократтыг Республиканың тургустунганындан бээр 33 чыл ооң ГДР-ниң [illegible] социалистиг дем каттыжыышкынының күрүнелериниң акы-дуңма улустары-биле кады даарта, октябрь 7-де демдеглээр. Герман Демократтыг Республиканың [illegible] чедиишкиннеринге делегейниң дөгээлгелиг бүгү кижилери өөрүп турар.

[illegible] чурттары-биле ГДР-ниң бүгү талалыг харылзааларының калбарганы, социализм чурттарының [illegible]-биле республиканың ажылчыннарының найыралының улам-на быжыкканы — эрткен 33 чылдар дургузунда Герман Демократтыг Республиканың экономиказы, эртемге болгаш культурага улуг чедиишкиннериниң үндезини болган.

ССРЭ-ниң ажылчыннарының, колхозчуларының, [illegible] болгаш ГДР-ниң [illegible] социалистиг тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээр талазы-биле чаа-чаа улуг чедиишкиннериниң үндезини болуп турар» деп СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс ааң партиязының ТК-зының Чиигине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерниң бо чылдың августа Крымга ужуражыышкынының түңнелдериниң [illegible] талазы-биле дыңнадыгда айыткан.

[illegible] Герман Демократтыг Республика тургустунганда Барыын Германияның буржуаз солуннарының бирээзи мынча деп бижээн: «Бо күрүне үш ай дургузунда безин доругунмас шыдавас». Ам 33 чылдар эрткен. Бо чылдар дургузунда ГДР чедиишкиннерниг бурунгаар хөгжүвүшаан, делегейниң социалистиг системазының идегелдиг болгаш быжыг звенозу болуп турар.

ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразынга найырал, кады ажылдажылга болгаш боттарынга дузалажылга дугайында 1975 чылда керээни ажылдап кылган. Ол программа [illegible] кииниг боттанып турар. Акы-дуңма [illegible] тайы үре-түңнелдиг кылдыр калбартырын программа тодаргай айыткан.

Герман Демократтыг Республика тургустунган сөөлүнде чүгле каш-ла айлар эрткенде — 1950 чылдың ап[illegible] ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразынга баштайгы садыг дугуржулгазынга ат салган. Ол дугуржулганы ёзугаар ийи чурттарның аразында садыглажылганың хемчээли 311 миллион рубль болган. Ам бо республиканың Совет Эвилели аъш-чем продуктуларын, хөвенни, янзы-бүрү машиналарны болгаш [illegible] берип турган. А ГДР ынчаарда Совет Эвилелинге колдуунда чонунуң калбак херечелдиг бараанпарын садып турган.

Эрткен үжен ажыг чылдар дургузунда ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң аразында садыг харылзаалары дыка калбарган. Чижээ, ийи чурттарның аразында садыглажылганың хемчээли амгы беш чылда 78 миллиард рубль ажыг болган. Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырлары кооперастаар дугайында 15 дугуржулгаларга ат салган. ГДР-ниң Рюген ортулуунда Засництиң болгаш ССРЭ-де [illegible] деңиз портуларының аразынга демир-орук паром харылзааларын 1986 чылда организастаарын ол дугуржулгаларның бирээзи айыткан.

ГДР-ниң ажылчы чоннары боттарының национал байырлалын күш-ажылчы чаа-чаа [illegible] уткуп турар. Республиканың хоорайлары болгаш суурлары байырлал шинчизин кедип шиметтинипкен. Хөй бүдүрүлге [illegible] болгаш социалистиг хүлээлгелериниң хуусаа бетинде чедиишкиннерин [illegible] рапорттап турар. Чижээ, Галле округта эң улуг бүдүрүлгелерниң бирээзи — «Фильм-фабрик Вольфен» коллективинде Роза [illegible]

— Хүлээлгевисти чедиишкинниг [illegible] дыңчыларының саналдарын [illegible] чедип алыры эргежок чугула — деп, участок мастери Ирмгард Краузе чугаалаан.

Республиканың Хүнүнге — ГДР-ниң национал байырлалынга [illegible] ССРЭ-ниң 60 чылынга болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чылынга белеткел дугайында хөй саныг материалдарны Герман Демократтыг Республиканың [illegible] калбаа-биле чырыдып турар.

Делегей ареназынга ГДР-ниң ат-алдары эрткен 33 чылдар дургузунда улам бедээн. ГДР — Каттышкан Нациялар [illegible] болгаш делегейниң хөй чурттары-биле дипломаттыг харылзааларны тургускан, садыг-экономиктиг харылзааларны улам калбартып турар.

Немец черде ажылчыннарның болгаш тараачыннарның төөгүде эң баштайгы социалистиг күрүнези — ГДР-ниң [illegible] политиказы делегей аренаазында бодунуң ажыл-чорудулгазының [illegible]

А. ПОЛОНКИН. (ИМА).

Палестин болгаш ливан улустарга удур израиль эжелекчилерниң [illegible]

Чурукта: Сайда хоорайда [illegible]

ЮПИ — СЭТА-ның телефотозу.

ӨЛҮРҮКЧҮЛЕРГЕ КАРГЫШ

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия студентилериниң национал эвилели даштыкының студентилериниң бүгү организацияларынга чагаа чорудуп, ливан болгаш палестин акыяктарга удур израиль эжелекчилерниң араатанныг үүлгедиишкиннерин буруу шавары[illegible] Тель-Авивтиң амга чейир-ле үргүлчүлеп турары ындыг араатанныг үүлгедиглер Каттышкан Штаттарның талазындан эң күштүг, чаа боо-чепсектерни берип, политика талазы-биле деткивейн турар болза, болдунмас турган ийик деп, документиде айыткан. [illegible] болгаш палестин улустарга удур израиль [illegible]-ниң араатанныг үүлгедиишкиннерин соксадырынче сирий студентилериниң медеглелиниң найыралдыг бүгү студентилер [illegible] кыйгырып турар.

Янзы-бүрү медээлер

ТАЙГА ШЫГЖАП ЧЫТКАН

Томск хоорайның соңгу талазында 600 км. хире черден геологтар төөгүнүң бир суурун тыпкан. Тайганың бир кокпа оруу шимчилекчилерни арга иштиниң тулаа аразында бичии ортулуунга эккелген. Шыргай арганың чамзаажы үр чылдарда долгандыр хадың тозу-биле шып каан бажыңнарны, аңмаарларны, сарайларны, кажааларны, чунар-бажыңнарны шыгжап чыткан болган. Бажың иштиниң эт-херекселдери — аптаралар, хааржактар, үгүүрлер, полкалар, ыйш довурактан кылган савалар, харын-даа хөмден кылган идиктер безин хевээр арткан болган.

Ол бажыңнардан ховар [illegible] — хадың тозундан кылган, славян шрифт-биле бижип каан номнар база тывылган. Ол номнарга ол үениң Сибирь чурттугларының дүжүт дугаарында, аңнаар ажылының дугайында, агаар-бойдус дугайында бижимелдерни кылып турган болган. Ол суурдан ырак эвес черден адыг тудар улуг оңгар, кара-куш аңнаар херексел, тараа тарыыр шолчугеш база тывылган. Чер аңмаарларга чыткан үүжелер — эът, далган, балык аймаа даштап када берген болган.

Томскиниң чурт-шинчилел музейиниң эртем ажылдакчызы В. Косточко ол тывышкынга хамаарыштыр мынчаар чугаалап турар.

— Бо тывыглар хол-биле кылган ажылдарның классиктиг хевири-дир. Мында бар бүгү-ле эт-херекселдери — ажык тудаларын, шуучуктерин, удазын аргыыр машиналарны болгаш өске-даа херекселдерни чаңгыс-даа кадаг чок кылып тургаңы солун. Ол бүгү чүүлдер орус тараачының чөөн чүкче көжүп чоруп турганының төөгүзүн тодарадырынга база ажыктыг болуп турар.

Ол ховар тывышкынны Коларово деп эрги суурда тургустунган ажык дээр адаанда турар областың төөгү-этнографтыг музейинге кадагалаар кылдыр шилчиткен.

УРАН АРГЫГЛАР

Л. Н. Толстойнуң-биле «бүгү арыг ынакшылын поске аргып билир» кылдыр Новгород областың Крестецкая суурунуң аргыкчылары шагда-ла өөренип алганнар. Бөгүн «Крестецкая-ның одуругларын» фабриканың аргыглыг кылыглары чараш шынарлыышын-даа, уран аргазының-даа талазы-биле бүгү негелделерге дүгжүп турар. Чоокта чаа ол бүдүрүлгениң 19 кылыгларынга Күрүнениң шынар демдээн тывысканы ооң бадыткалы болур.

...Ол фабриканың музейинде шанак соортпен кожуглуг үш аът дүвүлендир халчып орар кылдыр чуруп каан салфетка бар. Ол салфетканы чедип чыл бурунгаар А. И. Тиханова аргып кылган. Холунга эргинниг-биле [illegible] чүү даа чок турган шевер [illegible] ол хире чииң, ховар чараш чурукту кылып кааның кижи [illegible] кайгаар. Ам артында ол кыс ынчан чүгле... 15 харлыг турган.

Крестецкаяның чурттакчылары аргыглыг материалдар кылыр талазы-биле шаг-шаандан бээр алдаржып келгеннер. «Орус тройканың» автору база-ла маңаа төрүттүнген, маңаа чурттап өскен. Ол үеде керосин лампазының чырыынга крестецчи шеверлерниң уран аргыгаары кылдынып турган. Ооң соонда артельдер, каттыжышкыннар тургустунуп эгелээн. Дайын соонда ында «Крестецкаяның одуруглары» фабрика тургустунган. Ол фабрикада ам мурнуку салгалдардан аргыг кылырының уран аргаларын шиңгээдип алган, бодунуң херээниң ёзулуг мастерлери ковудеп турар. Төөгүде алдарлыг Новгородтуң былиналарының, легендаларының, тоолчургу чугааларының сюжеттери, утка-шынарлары сиңниккен солун болгаш парлын композицияларлыг чуруктарны «Крестецкаяның одуруглары» фабрика кылып үндүрүп турар.

Смоленск область. Делегейде эң баштайгы космонавтының адын эдилээн Бүгү эвилелдиң интернационалчы студент тудуг отрядының [illegible] чаагай [illegible]

Эвилелдешкен бүгү [illegible] болгаш маадыр-хоорайларның төлээлекчилери отрядтың составынга кирип чораан.

Чурттаар бажыңнарны, кинотеатрны, [illegible] лар белеткээр заводту. [illegible] болгаш [illegible] ны, сесерликтерни чаартып салзыраткан. районнуң ажыл-агыйларынга мал чемнерин белеткээринге киришкен.

ЧУРУКТА: делегейде эң баштайгы космонавтының авазы Анна Тимофеевна Гагарина «Волгоград-82» деп студентилерниң тудуг отрядының кежигүннеринге барып чораан. Ю. А. Гагаринниң төрээн чери — Клушино суурга студентилер [illegible] турган.

Г. КАЛАЧЬЯННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ОКТЯБРЬНЫҢ КИНОЭКРАНЫ

«Мосфильм» киностудияга үндүрген өңнүг уран-чечен фильмниң ады «Илегел болгаш чөлешпиш». Ук кинону ССРЭ-ниң 60 чылынга туразкааткан. Октябрь 10-да, Кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнде, ук фильмниң Бүгү-эвилел көрүлдээзи болур. Бистиң республикага ук фильмниң баштайгы үндүрүлгези үш везек черге — Кызылга «Найырал» кинотеатрга 15 база 20 шакта, Чадаана хоорайга, Тожунуң Тоора-Хемге эртер. Москва, Ленинград, Киев ышкаш улуг хоорайларның көрүкчүлери-биле кинону деңге көөрү бистиң онзагай-дыр.

Кинонуң режиссёру Виталий Кольцов мынчаар чугаалап турар:

— Мени хөлзедип турар амгы үениң чугула темазын бо кинога уламчылаар [illegible] мен. Чүү темал ол дээрге, амгы үениң кедээ ажыл-агыйны бүдүрүлгезиниң удуртукчузунуң дугайында тема.

Кинонуң маадыры Николай Курков хоорайны болгаш аспирантураны каггаш, төрээн суурунга ээп келген. Ол колхоз даргалай берген. Ону райком секретары, эрги таныжы Андрей Фомин деткиш турар. Ортумак ажыл-агыйны хаван комплекизин тургусканының ачызында ол мурнакчыларның одуруунче үндүрген. Шиммчеңгир, угааныг, талантылыг болгаш [illegible] шынап-ла сегиткен. Күрүнениң Аъш-чем программазы ооң хууда амыдыралының программазы болу берген.

Районнуң тараа хүжаарының планын улгаттырыпкан. Ынчаар орта Курковтуң колхозундан база план негей бергеннер. Тарааны кайыын алырыл, ук колхозта тараа дээрге чүгле мал чеминге херегleттиниp турар болгай. Курьов биле Фоминниң аразында [illegible] маңаа хөөп аңгылаңы берген. Колхоз даргазының амыдыралында берге үе эгелээн. Ооң хууда [illegible] Растаа биле ынакшылы база будулгаазынныг, нарын болуп турар. Кинонуң маадыры [illegible] кайыын тып алырыл?

Шынап-ла солун кино көрүкчүлериниң кичээнгейин бүрүн хаара тудуп бээр, ооң маадырлары биске чоок, билдингир. Калуга областың суурларының чурттакчылары кинонуң тырттырылгазынга киришкеннер.

«Тереза» деп кинону база-ла «Мосфильмге» тургускан. Хоорайда уруунуң өг-бүлезинге кедээ чурттуг авазы аалдап чедип келген. Мария Коноваловна [illegible] шиитпирлиг кижи. Ооң сагыжынга таарышпас хире чүүлдерни ол черле анаа эрттирип шыдавас. Уруунуң-даа, күдээзиниң-даа бичии уруу Иришканы кижизидип турары оон сеткилинге таарышпас болган. Ол болунуу-биле кылыр бодаан. Ооң база чүү-даа үнмээн...

Кол рольдуң күүседикчизи ССРЭ-ниң улустуң артизи Нонна Викторовна Мордюкова мынчаар чугаалап турар:

— Мария Коноваловнаның аажы-чаңының нарыны мени сонуургадыпкан. Ында бир-ле онза чүве бар. Ук херээжен [illegible] көрүкчүлерге шыны-биле көргүзер сорулганы салган мен...

Кинонуң режиссёру — Н. Михалков, рольдарда С. Крючкова, А. Петров, Н. Михалков олар ойнап турар.

Комсомолдуң тургустунган хүнүнге турасказткан база-ла «Мосфильмге» үндүрген Москва демир-оруунга уптээшкин кылып турган дээрбечилерни чок кылганын көргүскен «Соолгу залчегде» деп кинону көрүкчүлер база сонуургаар.

1945 чылдың май. Улуг лейтенант Александр Смирнов бажыңнаар [illegible] чедип келген. Рынок барып, ол-бо чоруп тура, ында чиижеңнеп турарлар бар дээрзин билип алыр. Станция чоогунда чажыт черде оорлаан чүүлдерни чажырып турарын ол эскерип каар. Оларны илередип тыварынга ол милиция органнары-биле када киржир деп шиитпирлеп алган...

«Толаргай чылдагааннар чокка» деп кинону «Ленфильмге» үндүрген. 1921 чылдың болуушкуннарының дугайында кинодетективте көргүскен. Чөөн Сибирьниң бир хоорайжыгажынга билдинмес кижилер бөлүк комсомолчуларны өлүрүп каан. Удаваан-да Онза комиссияга ак офицер Куницын боду бурууну мойнап чедип келген. Бир-ле кежээ театр спектаклинга аныяк командир кижи боду [illegible] аттына берген. Ооң чылдагаанын ылавылап болбаан дижип турар. Херек кырында ол ындыг эвес деп ОК даргазы санап турар...

«Кые болгаш Гранд» деп «Ленфильмниң» киностудиязы аът мунукчузу Марина Кошеваның болгаш ооң аъды Грандының спортчу алдарның бедиктеринге чедир берге оруктарын төөгээн.

«Ачам чедип кээрге...» деп «Туркменфильм» кино студияга үндүрген чаа кинода шаг-дагы дайын чылдарының бичии [illegible] дугайын чугаалап турар. Ук кинону школачыларга көргүзеринге таарыштыр тургускан.

Н. ГВОЗДАК.
Кинопрокаттың улуг редакторy.

ЧАШТАР ЧАПТААР ЧАҢНЫГ БОЛГАШ

Ол шору ыс апаргаш, бичии оолдар, уруглар көрген санында: «Чаражын оо уруглуң, чаптанчының оо оолдуң, эпемнеп эргелиип ле орар» дээр турган. Чырык черге ажылдап торуп, өстүрер, кижилдер ле кижи болур кылдыр чаңнаттынган болгаш ынчаар [illegible] чаны улгадып-даа келгенде чиппээн. Ылбыргай чаш уруг, ады чаа үнген, кылаштап чорур чаштар көргенде, ол чер-ле доступмес. Холдарынга эптии кончуг кылдыр туткаш, оларның коргунмас дээнзиг оожургу кончуг ору кедүрүп келгеш, ынчан ла чаптап, чассыткаш салыр. Кучааның бичии чаштарга шак ындыг ынакшылы ооң келир үеде кым ындыг кижи болурунга оруу-ту ажыткан. Уруглар, оолдарга улуг эртем-билигниң эге [illegible] дир башкы болур күзели ооң амыдыралының баштайгы үндезинин салган. Артында-ла эге класстарга башкылаар деп ол шиитпирлеп алган.

Башкылаашкынның баштайгы чылдары анаа солун-даа, берге-даа болган. Ооң чажыттарын ол хөй чылда ажылдаан башкылардан, дуржулгалыг эштеринден билип ап, хүн бүрүдеги ажылынга ажыглап чорааш, мергежилин бедип, арга-хоргалыг-даа апарган. Ынчалза-даа өөреникчилер-биле кандыг-даа класска ажылдай тургаш, чаштар чаптаар чаңныг болгаш оларның сонуургалын, аажы-чаңында онзагай талаларны дораан-на билип ап, быжыг харылзааны тудуп чораан. Ооң кадында ол чамдык кошкак өөреникчилерниң ада-иелери-биле [illegible]

оларны [illegible] ажы-биле чугаалап, неелерин кол сорулга кылдыр салыр турган. Кучаа Доорбашовна чыл санында ынчаар ажылдап келген. Хоочун башкы улус өөредилгезиниң шугумунга үжен чыл ажылдаан. Ооң өг-бүлезиниң эр ээзи — Сайын-Белек Дөрбетпилович Саая база башкы чораан. Ол хөй чылдарда Өвүрнүң школаларынга, Барыын-Хемчиктиң Дөң-Тереңинге [illegible] чораан. А Кучаа Доорбашовна Ооржак ашаазының ажылының аайы-биле ол школаларга эге класстар башкылап, төлептиг аажы-чаңы, биче сеткилдиг чоруу-биле коллективтиң бурунгаа мактадып, кызымак болгаш чуткулдуг чоруун көргүскен. Хоочун башкының хөй чылдарда аныяк салгалды өөредип, кижизидеринге киирген күш-ажылы бедик-биле үнелеттинген. Коммунист башкы Ленинчи юбилей медалы-биле, хөй санныг хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан.

[illegible] ринге ооң чүс-чүс өөреникчилери чоргаарланып чорууурлар. А ол бодунуң залчаазында [illegible] амыдырал-чуртталгазы - биле таныш, кымнарның кайда, чүү кылып турарын билир. Хостуг [illegible] чилерниң аразында ат-сураглыг кижилер бар. Оларның хөй кезии партия, совет органнарда ажылдап чоруурлар. Ылаңгыя Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги Эрес-оол Куулар, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Сагды Кадыр-оол, Ак-Довуракта Постоянный суурда эмчи Назын-оол Саая, Тожу районда партия ажылдакчызы Байыр Сарыглар болгаш өскелерниң-даа дугайын ол улуг хүндүткел-биле адап, оларга чоргаарал-дыы чылыг сөстерни сөглеп турар.

Башкының чымыштыг болгаш [illegible] рын харам чок бербишаан, Кучаа Доорбашовна Ооржак болунуң чеди уруглары — үш кызын, дөрт оглун төлептиг хамаатылар кылдыр кижизидип шыдаан. Оларның уруглары ам боттары ажы-төлдүг апаргылаан. Ийи оглу чолаачы, бир уруу башкы. База бир оглу Томск хоорайның юридиктиг [illegible] курзунда өөренип турар. Биче уруу Барыын-Хемчик районнуң аъш-чем магазининиң [illegible] аразында эмчи кижи база бар. Оглу Олег Саая Кызылда өөренип турар.

Кучаа Доорбашовна школаларга үр чыл ажылдааш, ам пенсияже үне берген. Соолгу чылдарда ол Аянгаты ортумак школазынга ажылдап турган. Ол пенсияже үне-даа берген болза, анаа орбас. Ында-хаая школаже-даа кире бээр. Ажы-төлүнүң ажылдарынга-даа күзенчиг аалчы болуп чеде бээр. Аныяанда дег, чаштар - чаптаар чаңын салбаан: уругларының уругларын ажаап, карактажып орар. Оларны чаптап, чассытпаанда сагыжы оожургавас, чаңгыс черге олуруп шыдавас. Ие кижиниң ааныг чүрээниң ынакшылын уругларынга, оларның оолдар, кыстарынга харам чокка шаңнап чоруур.

Ш. ДОРЖУ.

МЭЭҢ БОДАЛДАРЫМ

Көъп-Соок шыгының соңгу кыдыында машина оруу шөйлүп чоруткан. Ооң-биле чоруп орарга, Бел-Аржаанынга чайгаар чедире бээр. Чайгы үелерде маңаа маңгын дистиндир чыскаалыптар. Кадыын [illegible] ажыл-ишчилериниң турлаадыр.

Ук аржаан Тура тайгазындан ашкан саырның аксында турар. Ол эм-таң шынары-биле соолгу чылдарда ады алгаан. Республиканың янзы-бүрү булуңнарындан чон аңаа хөөп, дыштанып турар апарган. Хан базышкыны [illegible] аскактаап улус маңаа күштүг суглуг шоргага кактырган. сегип чоруй баар. Саваларга чалап ижип турарлар эмгежок.

Эрткен чайын бо аржаанга дыштанып чордум. Магалыг-ла чорду! Арыг агаарга дыштанып, кадыын быжыктырып. Дадыктырардан артык чүве канда боор. Ынчалзажок маңаа сеткилимге таарышпаан чүүлдерни база айтыксадым. Аржаан кедээзинде улуг харага чаңында малгаш-биле сииләйип кылган тениң дуруу кайы ырактан көстүр. Ол балчыларны «кирип моорлаңар!» деп чалап турганыг. Сураглыг даш чонукчузу Көгел Саая биле Биче-оол Хомушкунуң дөрт чыл бурунгаар маңаа дыштанып келгеш тургускан ажылы-дыр. Ол те аржаан девискээрин улам аянныычы кииrип турар.

Ындыг-даа болза чамдык [illegible] Ол аржаан девискээрин дыштаныкчылар хирлендирип, бок-таалдырып турар. Арага шили оваалаңы берген чыдар. Чамдык улус аъш-чем артыын, бөгүн каңы хамаан чок тон турар. Чаңарда майгыннарының орнун арыглап, шеверлевес. Арыглаңыр бажың чогундан, санитарлыг байдал четпес. Аржаан чоогунда кыштаг бар. Ынчангаш мал-маган арыг-силиг оът-сигенни, шоргаларны сала базып турарга сеткилге эпчок. Ону өскээ көжүрүп, малчынга чаа кыштаг кылып бээриниң аргазы бары чугаажок.

Бо чылдың августа үнген № 191 «Шынга» «Чүрек-Дүргүн» аржаанының дугайында автор К. Дамбаа бижээн. Ол Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтан ырак эвесте турар. Ол совхозтуң директору аржаанны холга ап, шелээлээн ажылдакчыларын гра-[illegible] туралыын [illegible] сонуургап [illegible] мен. Мында дышта-[illegible] таарымчалыг байдалды совхоз дирекциязының бот-идепкейи-биле баралгаткан. Столованы ажыткан, бичии [illegible] ны тутkан. Келир чылын өске-даа чүүлдерни немей ылым планнаан. Бо дээрге удуртукчунуң чогаадыкчы, тывынгыр чоруу-дур.

Үстүнде бижикчиниң айыткан [illegible] дыштанган аржаанывысты чүге чаагайжыдып, девискээринде совхоз холга ап болбас деп? Шак ындыг аржааннар Тывада хөй. Олар районнарның ажыл-агыйларының девискээринден ырак эвес турар. «Совет Тыва» совхозтуң удуртур ажылдакчылары ышкаш чогаадыкчы бот-идепкейлиг болзуп, бойдустуң хайыралыг ажыглаар болзувусса, ынчап ырак-узак черлерже дыштаныры-биле чоруп, шуудевес бис, чарыгдал-даа эвээш боор. Эргим номчукчулар, бо талазы-биле силерниң саналыңарны солун дамчыштыр манадым.

В. ХОМУШКУ.
Барыын-Хемчик район.

47-ГИ ТЕАТР СЕЗОНУ

ТЫВАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНЫҢ

1982 ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 7-ДЕН 31-ГЕ ЧЕДИР РЕПЕРТУАРЫ

Октябрь 7. Г. Квитко-Основьяненко — «ШЕРИГ ХӨДЕЛ ШЕЛЬМЕНКО».
Эгелээри 19 шакта.

Октябрь 8. В. Көк-оол — «ХАҢЫРААН БОТ».
Эгелээри 19 шакта.

Октябрь 9. Ш. Хусаинов — «АВАМНЫҢ АК ПЛАТЬЕЗИ».
Эгелээри 19 шакта.

Октябрь 10. Г. Квитко-Основьяненко — «ШЕРИГ ХӨДЕЛ ШЕЛЬМЕНКО».
Эгелээри 19 шакта.

Октябрь 13. А. Островский — «ААЛ УЛУЗУ АЖЫРБАС».
Эгелээри 19 шакта.

Октябрь 15. Г. Квитко-Основьяненко — «ШЕРИГ ХӨДЕЛ ШЕЛЬМЕНКО».
Эгелээри 19 шакта.

Октябрь 16. А. Островский — «ААЛ УЛУЗУ АЖЫРБАС».
Эгелээри 19 шакта.

Октябрь 17. А. Гернет, Г. Ягдфельд — «КАТЯ БОЛГАШ КАЙГАМЧЫКТАР».
Эгелээри 12 шакта.

Октябрь 17. М. Тикомацу — «ЫНАКШААННАРНЫҢ АМЫ-ТЫНЫНГА ЧЕТТИНГЕНИ».
Эгелээри 19 шакта.

Октябрь 20. Ш. Хусаинов — «АВАМНЫҢ АК ПЛАТЬЕЗИ».
Эгелээри 19 шакта.

Октябрь 22. У. Гаджибеков — «АРШИН-МАЛ-АЛАН».
Эгелээри 19 шакта.

Октябрь 23. Аныяк көрүкчүлер театры — АНЫЯКТАРГА КЕЖЭЭ.
Эгелээри 19 шакта.

Октябрь 24-те. Ш. Хусаинов — «АВАМНЫҢ АК ПЛАТЬЕЗИ».
Эгелээри 19 шакта.

Октябрь 30. М. Варфоломеев — «КӨЖЕГЕЛЕР».
Эгелээри 19 шакта.

Октябрь 31. Ш. Хусаинов — «АВАМНЫҢ АК ПЛАТЬЕЗИ».
Эгелээри 19 шакта.

Тыва дылда шиилерни орус дылче корт сөзүглелге ундурер. Коллективтиң чагыглары 2-25-19, 2-35-88 телефоннар дамчыштыр хүлээп ап турар. Касса эртенгиниң 10 шактан ажылдаар.

ЧАРЛАЛДАР

Владимир областың Собинка хоорайының «Комавангард» деп пөс-таавы фабриказының профессионал-техниктиг училищези пөс-таавычының, аргыкчының, ээрикчиниң профессиязынга өөренири күзээн кыстарны чалап тур. Училище Москва хоорайдан 150 км черде, Собинка хоорайда турар.

Училищеге өөренир хуусаазы 1—2 чыл.

Училищеже өөрениры бил 25 хар чедир назылыг 8—10 класстарны дооскан кижилерни хүлээп алыр.

Өөредилге үезинде сургуулдарны [illegible] хүнде үш удаа чем-биле хандырар болгаш 70 рубль хемчээлдиг стипендия бээр. Сургуулдар дөрт ай иштинде өөренгениниң соонда кылганын барымдаалап төлээр ажылче ооң соонда айда кылган продукциязындан хамаарыштыр 150—250 рубль чедир ажыл [illegible]

Училищеге кирерде дараазында документилерни көргүзер:

1. Биладрииншкин.
2. Билииниң дугайында аттестат азы шынзылга.
3. Чурттап турар черинден [illegible]
4. [illegible] дугайында шынзылга (№ 286 майык).
5. Үндүр бижиткен паспорт азы төрүттүнгенин дугайында херечилел.
6. Характеристика.
7. 3×4 см хемчээлдиг 4 фоточурук.

Училищеге өөренирин күзээннерни кирериниң шылгалдазы чокка хүлээп алыр.

Документилерни октябрь 8-ке чедир хүлээп алыр.

УЧИЛИЩЕНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: 601210, Собинка хоорай Владимир область, Димитров кудумчузу, № 3 бажың, «Комавангард» фабриканың профессионал-техниктиг училищези.

Фабриканың төлээлекчизиниң турар чери: Кызыл хоорайның «Кызыл» гостиницазының № 336 өрээли. Хүлээп алышкын октябрь 8-ке чедир хүннүн-не 9 шактан 18 шакка чедир болур.

Хүлээп алган кижилерниң бөлүү октябрь 11-де ужудуп чоруур.

УЧИЛИЩЕГЕ ЧЕДЕР ОРУУ: Москваның Курск вокзалындан «Москва-Владимир» аразының электри поездинге биле «Үндол» деп платформага четкеш, оон ыңай ук черниң автобузунга олурган, Собинка хоорайга баар.

ДИРЕКЦИЯ.

АЖЫЛЧЫННАР ЧЫЫРЫН ОРГАНИЗАСТАП ТУРАР

Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитеди «Тыва тудуг», «Шагонартяжстрой», «Тыва кедээ тудуг» трестерниң тудугларынга ажылдаар ажылчыннарны чыырын органиизастап турар.

Ажылчыннарны тускай иштик-хептер болгаш общежитиеге чурттаар чер-биле хандырар.

Ажылдавышаан ажыттыг профессия чедип алырын база хандырар.

Органиизастыг чыылда [illegible] га 200 рубль түңнүг эгитпес акша дузаламчызын бээр.

[illegible] чурттап турган черинден үндүр бижиткен паспортту, шериг биледин көргүзер.

Айтырыглар тургузар черлерниң адрестери:

Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунда № 29 бажын; Районнарга: күүсеммнарда чоннуң күш-ажыл хандырылгазының талазы-биле төлээлекчилер болгаш хөй-ниити пунктулары.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Республикага бөгүн бүргеп агаар, чамдык черлерге хар холумактыг чаъстаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр, дүне хат 18—23 метр чедир күштелир. Дүне агаарның температуразы 0—5 градус соок, чамдык черлерде 1—6 градус чылыг, хүндүс агаарның температуразы 5—10 градус чылыыр.

Кызылга, дүне бичии чаъстаар, дүне агаар 3—5 градус чылыг.

Хүндүс агаарның температуразы 7—9 градус чылыг.

КИНО

ОКТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Аныяк кые болгаш Гранд» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ачам удавас ээп келир» 9.30, 11.10, 12.50, 15.00, «Кондорнуң душкени» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Черлик Барыын чүкте трансильванчылар» 15.10, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ТВ

ОКТЯБРЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бурёнушка». Мультфильм. 9.15 — «Чер кырында иеэ». Уран-чечен фильм. 10.35 — «Кино [illegible]». 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Амыдыралдың хевири — совет». Документалдыг телефильмнер программазы: «Найырал», «Далай чанында чурттап турар бис». 15.10 — Аныяктарга таарыштырган музыка программазы. 16.55 — «Самсоновтар». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 17.15 — «Горнистер, харыылаңар!». 18.00 — «Партияның планнары — улустуң планнары». Днепрогэс 50 чыл болган.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Герман Демократтыг Республиканың телевидениезиниң программазы. Республиканы чарлааныындан бээр 33 чыл оюнга уткуштур. ГДР-ле. Кинопрограмма: эстрада мастерлериниң концерти. «Херээжен [illegible] деп шпионнар». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур чаа номнар дугайы. 22.05 — Бөгүн делегейде. 22.20 — 22.50 — Совет композиторларның лириктиг ырылары.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.30 — Ниити биология. 9-ку класс. Чаңгыс черде куштар болгаш аңнар. 13.00 — Сээң ленинчи библиотекаң. 13.30 — Эстетиктиг кижизидилге. Уран чүүл болгаш ниитилел. 1-ги дамчыдылга. 14.15 — Бойдус дугайында билиг. 3-кү класс. Чер кырының хевирлери. 14.35 — Совет күрүнениң болгаш эргениң үндезиннери. 8-ки класс. Совет ниитилелдиң политиктиг системазы. 15.05 — Ада-иелер, силерге. 15.35 — «Кедээ ажыл-агыйы». Киножурнал. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.30 — «Юпитерниң дээрбээ». Эртем-популярлыг фильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Киножурнал. 18.55 — «Азия тоову». Информация-публицистиг программа. 19.25 — «Совет демократияның тиилелгези». ССРЭ Конституциязының хүнүнге уткуштур. 19.50 — Чарлалдар. 19.55 — Мультфильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазынныг карандаш». 20.15 — Рига хоорайның ортумак музыка [illegible] болгаш Латвия ССР-ниң улустуң артизи Р. Паулстуң консерваториязының Улуг залынга концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бир эвес ынак болзунза...». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Динамо» (Рига).

Редакцияның адрези: индекс 667000

Кызыл 667000 Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларынга 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерининг 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-00, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаанда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2001.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер-чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 1). ТС—01493.

КОНСТИТУЦИЯ ХҮНҮ-БИЛЕ, ЭШТЕР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 234 (12024) | 1982 чылдың октябрь 7, четверг | 1925 чылдан үндүрүлгеттинген | Өртээ 3 көп.

Г. МАКАРОВТУҢ чураан плакады.

КОЛ ХООЙЛУВУС

Бөгүн ССРЭ Конституциязының (Үндезин Хоойлузунуң) хүнү, бүгү улусчу байырлал. Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң чогаадыкчы чорууу-биле совет социалистиг демократияның бедик хөгжүлдезинден чаяаттынып тургустунган ССРЭ Конституциязын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы хүлээп алгандан бээр беш чыл болуп турар.

«Чаа Конституцияны тургузуп тура, бис ол социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдериниң болгаш ханыладырының чугула чепсээ, коммунизм тургузарының күчүлүг чепсээ болур дээрзин барымдаалаан бис» деп, эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Шынап-ла бистиң Конституциявыс совет ниитилелдиң болгаш бүгү улустуң чедиишкиннерин хандыр болгаш долузу-биле илергейлевишаан, оларның эчис күзелин бадыткап, совет кижилерниң эргелерин болгаш хүлээлгелерин, совет ниитилелдиң, социалистиг демократияның хөгжүлдезиниң, күрүне органнарының болгаш хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазының чиге угланыышкынназын тодарадып база оларның боттаныышкынның хандырып болгаш магадылап турар кол хоойлу бооп, амыдыралда боттанып турар.

Сайзыраңгай социализмниң болуп төөгүде кирген ССРЭ Конституциязының хүнү ССРЭ-ниң 60 чылын демдеглээринге бүгү улусчу белеткелдиң бедик көдүрлүүшкүннүг чорууп турар үезинде демдеглеттинип турары-биле бо байырлалды ханы ужур-дузалыг болдуруп, бистерни чаа-чаа чедиишкиннер дээш чаагай ажыл-херектерже, сагыш-сеткилдиң бедик көдүрлүүшкүнүнче сорук кирип турар.

Конституциявыс—бистиң боттуг амыдыралывыс. Ооң чүүл бүрүзү күрүне органнарының, Советтерниң ажыл-херээнде, социалистиг демократияның хөгжүлдезинде, эргелеп башкарылгага ажылчы чоннарның калбак киржилгезинде болгаш чоннуң чогаадыкчы ажылында, эртем-билиигже чүткүлүнде, материалдыг чаагай чорууунуң хүн бүрү бедип турарында боттанып турар.

«ССРЭ-ниң политиктиг үндезини болуп турар улус депутаттарының Советтерин дамчыштыр күрүне эрге-чагыргазын чон боттандырып турар». Конституцияның бо чүүлү бүгү Советтерниң составында тода илерэп турар. Бистиң чуртувуста амгы үеде Советтерниң 2,3 миллион ажыг депутаттары бар. Олар бүгү аңгыларның, социал бөлүктерниң, национальностарның болгаш биче улустарның төлээлекчилери. Депутаттарның барык кезиинден хейү күш-ажылчы кижилер. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң 135 депутаттарының кезии хирези, чер-чер Советтерниң 3792 депутаттарының 67 ажыг хуузу ажылчыннар, барык кезии херээженнер.

Бис хүн бүрүде-ле «Хостуг республикаларның бузулбас эвилели» деп эгелээр ССРЭ-ниң Күрүне гимнизинге үдеттирип алгаш ажылдап, өөренип, дыштанып турар бис. Ол дээрге Үндезин Хоойлунуң совет хамаатыларга тывыскан дең эргезин, хосталгазын, ажылдаар, дыштаныр, кадыын камгалаар, өөренир, материалдыг хандырылга алыр болгаш өске-даа эргелерин ажыглап, биске даандырган бедик хүлээлгелерни, Төрээн чурттуң мурнунга күүседип турарывыс ол.

Ажылдаар эрге бисте чүгле хандыртынган, магадылаттынган эвес, харын күш-ажылдың байдалы, камгалалы, механизастаттынганы кайгамчык экижээн, чогаадыкчы эки ажыл дээш моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинни калбарган. Күш-ажылды хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези, алдарының хөрээ кылдыр көрбүшаан, совет кижилер ак сеткилдиг ажылдап, планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин чүткүлдүү-биле күүседип турар. Ооң бадыткалын Тываның ажылчы чоннарының бо чылдың төс айларында үлетпүр продукциязын сайгарарының, күрүнеге эът, сүт, чылда дүк садарының планнарын чедиишкиннииг күүсеткениинден, сөөлгү каш чылдарга деңнээрге, тараа, картофель болгаш ногаа бүдүрерин элээн көвүдеткениинден, мал чемнериниң курлавырларын хейнү белеткеп алганындан көрүп болур. ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш республиканың ажыл-ишчилериниң шалыпчы күш-ажылы, социалистиг чарыжы эки үре-түңнелдиг болур дээрзинге чигзиниг чок.

«Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чорууунга»—совет Конституцияның эчис утказы ол. Ооң боттаныышкынын халас өөредилгеден, материалдыг дузаламчыдан, пенсиядан болгаш пособиеден, чурттаар бажың-биле хандырылгадан, эртемниң болгаш культураның чедиишкиннерин ажыглап турарывыстан, ие болгаш чаш дугайында сагыш салыышкындан хүн бүрү көрүп, оларны ажыглап, эдилеп турар бис. Бистиң республикадан алырга безин, амгы үеде он муң чурттанчыга 2500 ажыг өөреникчи, 200 ажыг студент онаажып турар, 52 муң ажыг пенсионерлер, инвалидтер, хөй санныг иелер күрүнеден дузаламчыны ап турар. Эмнелгелерниң, кадыкшылга черлериниң, уруглар албан черлериниң четкизи калбарган.

Чоннуң амыдырал байдалын экижидер дугайында партияның, күрүнениң сагыш салыышкынының херечизи—СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлери, аңаа чүүлдүг деп көрген ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы болган. Бо төөгүлүг документилер хоорайның-даа, кодээниң-даа чурттакчыларын аъш-чем продуктулары-биле хандырарын үндезини-биле экижидер болгаш кодээге улуг социал чаартылганы болдурар. Партияның болгаш күрүнениң сагыш салыышкынынга даянгаш, ол программаны боттандырары бүгү ниитиниң болгаш кижи бүрүзүнүң хереэ.

Эргелер болгаш хосталгалар хамааты хүлээлгелерни күүседири-биле тудуш холбаалыг. Ынчангаш совет хамааты бүрүзү Конституцияны болгаш совет хоойлуларны чайгылыш чок сагыыр, чоннуң байлаан хумагалаар, ниитиниң корум-чурумун быжыглаар, ак сеткилдиг ажылдаар, өскелерниң эрге-ажыын болгаш төлептиг чорууун хүндүлээр болгаш Ада-чуртун камгалаарынга кезээде белен болур ужурлуг.

ССРЭ Конституциязы—тайбыңның, интернационализмниң болгаш улустар аразынга найыралдың хоойлузу. «ССРЭ тайбыңның ленинчи политиказын чайгылыш чок чорудуп, улустарның айыыл чок чорууун быжыглаар болгаш делегейге калбак кады ажылдажылга дээш туржуп турар» деп Конституцияда айыткан.

Чон дээш туруп турар болгаш чонга бараан болуп турар совет ниитилелдиң политиктиг системазының өзээ—СЭКП-ниң удуртулгазы-биле чораащ, бистиң улуг, тургузукчу, патриотчу улузувус чаа-чаа тиилелгелерже бүзүрелдиг болгаш дидим базып оор.

1983 ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

ССРЭ Конституциязының хүнүнге күш-ажылчы белектерниң ужуражырын «Тыва кодээ тудуг» трестиң автобазазының мурнакчы чолаачылары чылдың эгезинден-не алган социалистиг хүлээлгелеринде киирген.

Бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алдарлыы-биле күүсеткеннер бистиң эвээш эвес. Он бирги беш чылдың ийи дугаар чылының планныг онаалдаларын мурнакчы чолаачылар А. Т. Белоконытов, В. А. Чугунов, М. Ш. Хүреш-оол, В. Шекотов, Р. Г. Махмутов, О. В. Дулев, В. И. Юртаев болгаш оон-даа өскелер күүсеткен. Ындыг мурнакчыларның күш-ажылчы календарында ам 1983 чыл үнүп келген.

Чолаачыларның бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга септекчилер улуг дузаны көргүзүп турар. Авторезина хырбалаар цехтен ажылчын И. Афонин, чазанылга цегинден В. Фурлин, септелге цегинден слесарь А. Григорьев олар кызымак ажылдап, чарышка тиилекчилер болуп, каш удаа үргүлчүлээн.

Р. ПАВЛОВА.

О. СУВАКПИТ.

ЧОРГААРЛАНЫР АДЫВЫС ОЛ

Күштүг болгаш найыралдыг,
Хүндүлээчел чаңныг чон бис.

Тургузарда, бүдүрерде
Тура-соруу чаңгыс чон бис.

Ажыл-ишке, демиселге
Аштырбас бис, күчүлүг бис.
Бомба частып, дайын боорун
Болдурбас бис, күзевес бис.

Эртем-биле чалгыннанып,
Эдеринчи башкарган бис.
Бойдус чаартып, чажыттар тып,
Бодалывыс байыткан бис.

Сорулгавыс өндүр улуг —
Чолувустуң моңгези ол!
Совет чурттуң хамаатызы—
Чоргаарланыр адывыс ол!

МОСКВАДАН ЧОРУПКАН

ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Чыонг Тинь баштаан Вьетнам Социалистиг Республиканың партия-күрүне делегациязы октябрь 6-да Москвадан Киевче чорупкан. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалаашын ёзугаар ол делегация Совет Эвилелинде чоруп турар.

Аэродромга аалчыларны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков болгаш албанның өске-даа ажылдакчылары үдээн.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛ

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш чазаа октябрь 5-те Кремльдиң Улуг ордузунга ВКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Чыонг Тиньниң баштааны ВСР-ниң партия-күрүне делегациязының аллары дээш дүштеки шайлалга тургускан.

Дүштеки шайлалгага совет таладан эштер Л. И. Брежнев, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, М. С. Соломенцев, К. В. Русаков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даргалары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, өске-даа албан кижилери барганнар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев дүштеки шайлалгага чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Чыонг Тинь!
Хүндүлүг вьетнам өңнүктер!
Эштер!

Эш Чыонг Тинь, Силерни болгаш силерниң баштаан чорууруңар партия-күрүне делегациязын — [illegible]. Вьетнамның коммунистериниң болгаш ажылчы чоннарының төлээлекчилерин мында, Москвага [illegible] турар бис.

Бистиң эп-найыралдыг [illegible] таларывыстың түңнелдери база-ла мурнуку ышкаш, долузу-биле билдингир.

Бистиң бүгү талалыг кады ажылдажылгавыс совет-вьетнам акы-дуңмалышкы чоруктуң [illegible] үндезилеттинген. Ол социализм хереэн камгалаарынга-даа, тайбың тургузуушку күш-ажылга-даа хынаттынган. Бистиң харылзааларывыстың иделгелдиг үндезини — Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ боор турар. Совет кижилер Вьетнамның улузу-биле кажан кезээде эп-сеткил каттыштырып келген болгаш каттыштырар-даа.

Агрессорлар-биле үр чылдарда маадырлыг-биле демиселдиң соонда ам берге байдалдарда чаа амыдыралды тургузуп турар ол улусту магадап көрүп турар бис.

Вьетнам улус боттарының маадырлыг болгаш быжыг турушту чоруу-биле бүгү кижи төрелгетенниң ханы хүндүткелин чедип алган. Тайбынны камгалаарының хереэнге, Азияга болгаш бүгү делегейге тайбын кады ажылдажылганы тургузарынга социалистиг Вьетнамның идепкейлиг салыышкыны оон бүгү делегейге бедик ат-алдарының ам-даа улгадырынга чедиреринге бүзүрээр бис.

Бистер Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның улустарының чаа амыдыралче чүткүлүн чүү-даа сый шаап шыдавас дээрзин эки билир бис. Оларның талазында шынчы болгаш идегелдиг өңнүктер туруп турар. Оларның-биле кады бистиң ленинчи партиявыс, бистиң Совет күрүневис туржуп турган болгаш турушкун [illegible] даа апаар.

Совет-вьетнам кады ажылдажылга политиктиг болгаш экономиктиг амыдыралдың бүгү адырларын амгы үеде хаара туткан. Оларның мурнунга улуг перспективалар ажыттынган. Ол ийи күрүнеге улам улуг практиктиг дедир эгидиишкинни берип турарын демдеглээри өөрүнчүг-дүр. Бистиң аравыста ол ажыктыг харылзааларывысты бүгү кемчеглер-биле быжыглап, улам калбартыр херек.

Бистиң улустарывыс боттарының бүгү күжүн тайбын тургузуушкунга, улустуң амыдырал-чурттаалгазын экижидеринге угландырбушаан, боттарының Төрээн чурттун камгалаарынга, социализмниң камгалаарынга база белен турар ужурлуг. Ол сорулга бөгүн эвес, ынчалза-даа бистер силерниң-биле оларны моон мурнунда багай эвес күүседип келген болгаш ам-даа ынчаар күүседир апаар бис.

Делегейде байдал айыызы-биле нарыыдаан. Империализмниң агрессиви күштери, хамыктың мурнунда америк империализм, ядролуг боо-чепсектиң эндере бүдүрерин кажангызындан-даа артык кылдыр база катап күштелдирип, социализмге болгаш улустарның хостуг [illegible] демиселдинге удур «крестиг походту» чарлап турар.

Ол бүгү кымнарга тайбын эргим болгаш кижи төрелгетенниң салым-чолу хамаарылга чок эвес болдур, шуптузунга улуг харысаалганы онаап турар.

Совет Эвилелиниң болгаш Вьетнамның делегей айтырыгларын, дүшкүүрлүг чорукту чавырыылдырары, боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадыры, тайбынны быжыглаары дээш демиселдиң оруктарын билип турары нийти деп чүвени бистиң чугаалажыышкыннарывыс база катап бадыткаан.

Эш Чыонг Тиньниң баштааны делегация-биле бистиң чугаалажыышкыннарывыс ты [illegible] улуг темаларының бирээзи болза Кыдат Улус Республиказы-биле бистиң харылзаалаларывыстың [illegible] болганы чугаажок. Бо талазы-биле бистиң боддалывыс база дүтжүп турар — бис Кыдат-биле чогумчалыг, эки кожа-хелбээ харылзаалар, кыдат улус-биле найырал дээш туржуп турар бис.

Бис, канчаар-даа көөр болза, [illegible] дээш бис.

Мурнуу-Чөөн Азияда болдаалды чогумчуларны — амыдыралдан тургустунуп келген эргежок чугула негелде. Ол девискээрниң улуг качыгдалдарны эрткен улустарының быжыг тайбынче болгаш айыыл чок чорукче [illegible] болуушкун илереин аңаа тайбын зоназын тургузар дугайында саналда тодараттынган.

Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның саналдап турары дег Мурнуу-Чөөн Азия [illegible] делегей конференциязы тургустунган айтырыгларны чугаалажып көөрүнге болгаш кайы-кайызынга [illegible] турар шиитпирни [illegible] ыныг чогуур [illegible].

Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның дашкы херектер министрлериниң бо чайын идип үндүрген оон-даа амгы боттуг саналдарын бис бүрүнү-биле деткип турар бис.

Совет Эвилели, тайбынга ынак өске-даа чурттар дег, Мурнуу-Чөөн Азияда чурттап турар миллион-миллион кижилерге быжыг тайбынны болгаш чечектелиишкинни сеткилиниң ханызындан күзээн турар.

Эргим өңнүктер!

Азияга болгаш бүгү делегейге быжыг тайбын дээш!

— Совет болгаш вьетнам улустарның мөңге найыралы база акы-дуңма кады ажылдажылгазы дээш!

— Социалистиг Вьетнам болгаш оон маадырлыг Компартиязы дээш!

— Вьетнамның Компартиязының ТК-ның Чиңгине секретары эш Ле Зуан дээш!

— Эш Чыонг Тиньниң болгаш ВСР-ниң партия-чазак делегациязының бүгү кежигүннериниң кадыы дээш дашканы көдүрерин чөпшээреп көрүңер.

Чыонг Тинь харыы сөс ап, чүве чугаалаан.

Эш ЧЫОНГ ТИНЬНИҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Леонид Ильич Брежнев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы!

Эргим совет эштер!

Эштер!

Өндүр улуг Совет Эвилелинге кээр кылдыр Вьетнам Социалистиг Республиканың партия-чазак делегациязын чалааны дээш, бистиң делегацияны байырлалдыг болгаш чүректиң ханызындан байдалга уткуп хүлээп алганы дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга ханы өөрүп четтиргиишкинниң илередирин чөпшээрээр көрүңер. Вьетнамның Коммунистиг партиязының болгаш улузунуң революсчу ажыл-херектериниң, бистиң ийи чурттарывыстың улустарының тудуш туруп турар найырал дугайты чылыг сөстерни дээш эш Л. И. Брежневке өөрүп четтиргиишкинни база илередиксеп тур мен.

Совет Эвилелинде, өндүр улуг В. И. Ленинниң Төрээн чуртунда бис совет улус Октябрь революциязының 65 чыл оюнга база ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар кылдыр социалистиг чарышты калбарткан, күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар үезинде келген-дир бис.

Өндүр улуг В. И. Ленинниң революсчу өөредииниге шынчы Совет Эвилелиниң Коммунистиг [illegible] удуртулгазы-биле эрткен 65 чылдарның дургузунда акы-дуңма совет улус бодунуң чогаадыкчы күш-ажылы-биле, кызыгаар чок улуг күженишкиннери-биле, санап четтинмес нарагалдары-биле, деңнээр чүве чок маадырлыг демисели-биле делегейде бир дугаар социалистиг күрүнени идегелдиг камгалаан болгаш сайзыраңгай социалистиг ниитилелди чедиишкинниг тургускан. Дайынзырак империалистиг бүзээлелге хүрээлеткен аграр чурттан ССРЭ делегейде эң-не депшилгелиг индустриалдыг күрүне кылдыр хуулган.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилели амгы үениң коя күжү болуп, бодунуң тургустунганының соон дарый-ла тиилеттирбес болгаш чайгылыш чок быжыгып турар күрүне апарган. Бодунуң тайбынга ынак чайгылыш чок ленинчи политиказының ачызында, чаа тургузуг үезинде болдунар апарган кайгамчык чедиишкиннериниң ачызында Совет Эвилели чүгле мобилизакчы болгаш хей-аът киирикчизи түк эвес, харын камгаар-даа аажок улуг экономиктиг болгаш камгалал күчүлүг апарган.

Дүүн-даа, бөгүн-даа, даартада-даа кандыг-даа империалистиг, милитаристиг болгаш реакцылыг күштер делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң болгаш амгы үениң революсчу үш агымның бурунгаар шимчээшкинниң шаптыктап шыдавас. Кандыг-даа иштүүчү болгаш ... болдаашкыннар ССРЭ-ниң тайбың хереэге, национал хамаарылга чок чоруктуң болгаш социал депшилгениң хереэнге өндүр улуг салыышкынын хоомалдадып шыдавас. Марксчи-ленинчи, В. И. Ленинниң өлүм чок хереэниң бистиң үеде төлептиг уламчылакчызы, бүгү делегейде тайбын дээш, улустарның аразынга найырал дээш шылгараңгай болгаш могаг чок демиселчи—хүндүлүг эш Л. И. Брежневтиң баштааны Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле чалбыыштыг патриот болгаш бедик интернационалдыг, чогаадыкчы угаанныг болгаш органиссиг акы-дуңма совет улус СЭКП-ниң XXVI съезиниң шиитпирлерин, социал-экономиктиг хөгжүлде талазы-биле он бирги беш чылдың калбак программазын тиилекчи ёзу-биле амыдыралга боттандырар, Ленинниң чуртун моон-даа соңгаар коммунизмниң чаа-чаа бедиктеринче аппаар.

Эргим эштер!

Октябрьның социалистиг революциязы вьетнам улуска марксизм-ленинизмниң чырыын эккелген. Делегейниң ийиги дайынынга Совет Армияның төөгүлүг тиилелгези Вьетнамга Август революциязының тиилээринге таргиин чогумчалыг байдалды тургускан. Делегей ареназынга Совет Эвилелиниң ат-алдары, ССРЭ-ниң кайгамчык улуг деткиишкинни болгаш дузаламчызы национал хосталга болгаш хостуг база бас-кежиктиг амыдыралды тургузарының хереэнге Вьетнамның улузунуң тиилээринге улуг үлүүн киирген. Бо таварылганы ажыглап алгаш, Вьетнамның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Вьетнам Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң, Министрлер Чөвүлелиниң омунээзинден база бүгү вьетнам улустуң омунээзинден Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединге, Министрлер Чөвүлелинге болгаш акы-дуңма совет улуска сеткилдиң ханызындан өөрүп четтиргиишкинни илергейлээрин күзээн мен.

ССРЭ-ниң Азияга политиказы—ол дээрге тайбынның, кады ажылдажылганың болгаш тайбыңның база кады ажылдажылганың дайзыннарынга шиитпирлиг ойтур шавыышкын бээриниң политиказы-дыр деп, Ташкентиге онзалап демдеглээн эш Л. И. Брежневтиң медегелдинге байыр чедирип турар бис. Мурнуу-Чөөн Азияга тайбынны болгаш турушттуг байдалды хандырарынче угланган Индий-Кыдаттың үш чурттарының саналдарын Совет Эвилелиниң деткээнин бедии-биле үнелеп турар бис.

Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин күштелдирип, хүлүкүүрлүг чорукту өскүдүп, чер бөмбүрзээниң бүгү-ле районнарынга холгаарлаашкын болгаш агрессия-биле кыжанып турар Рейганның администрациязының политиказын шиитпирлиг бүрүү шаап турар бис. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алган Тайбың программазын болгаш эш Л. И. Брежневтиң киирген тайбың чугула инициативаларын бүрүнү-биле деткип турар бис.

Эштер!

Чугаалажып көрген айтырыглар талазы-биле бистиң санал-оналдарывыстың бүгү чаңгыс эп-ниир дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш акы-дуңма найыралдың байдалынга бөгүн болган чугаалажыышкыннар база катап бадыткаан. Ийи чурттарның аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында 1978 чылда ат салдынган керээге үндезилээш, Вьетнамның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылганың ажыктыын дем каттыштырган күженишкиннер-биле бедидер дээш боттарывыстың шиитпирлиивисти онзалап демдеглээн бис.

Президент Хо Ши Минниң чагыынга шынчы вьетнам улус Совет Эвилелинге өөрүп четтиргенин мөңгези-биле илергейлээр, вьетнам-совет найыралды карак огу дег камгалаар, ол найыралды чайгылыш чок быжыглаарынга болгаш хөгжүдеринге бүгү күжүн киирер, ынчаарга ол найырал вьетнам революцияның тиилелгелериниң шиитпирлиг фактору болуп келген болгаш моон соңгаар-даа болур.

Вьетнам-совет найыралдың өөрүшкүлүг байдалынга, совет улустуң улуг байырлалдарының бүдүүзүнде:

— Вьетнамның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга улуг найырал, дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазы болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылга дээш!

— ССРЭ-ге коммунизмниң чедиишкинниг тургузуушкунун дээш!

— Эш Л. И. Брежневтиң кадыкшылы дээш!

— Эш Ле Зуанның кадыкшылы дээш!

— СЭКП-ниң болгаш Совет Эвилелиниң удуртукчуларының кадыкшылы дээш!

— ВКП-ниң болгаш Социалистиг Вьетнамның удуртукчуларының кадыкшылы дээш!

— Мында олуржуп турар бүгү эштерниң кадыкшылы дээш! дашканы көдүрерин саналдап тур мен.

* * *

Эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Чыонг Тиньниң чугааларын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш изиг [illegible] адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Дүштеки шайлалга эптиг, найыралчы байдалга эрткен.

(СЭТА).

ССРЭ 60 КОНСТИТУЦИЯВЫС ЧАЯАКЧЫЛАРЫ БОЛГАШ КҮҮСЕДИКЧИЛЕРИ БИС

> «Депутаттар дээрге улус депутаттарының Советтеринде чоннуң бүрүн эргелиг төлээлекчилери болур».
>
> *(ССРЭ Конституциязының 105 чүүлүнден).*

ЧОНГА БАРААН БОЛБУШААН

ССРЭ Конституциязының хүнүн чаңчыл ёзугаар байырлалдыг-биле демдеглеп тура, Советтер чуртунуң Үндезин Хоойлузунуң совет кижилерге тывсып берген улуг эргелеринин [illegible] база катап сактып келир бис. Совет Эвилелиниң хамаатызы дег ындыг калбак эргелерни, хосталгаларны эдилеп, ажылдап чоруур кижилер делегейде чок деп болур.

Үндезин Хоойлунуң совет хамаатыларга магадылаан эрге-хуулгаазыннары калбак. Оларның бирээзи — ССР Эвилелиниң чогуур назы четкен хамаатыларының чурттуң Советтериниң депутадынга соңгуттунуп болурун магадылааны. Конституция Советтерде депутаттар ролюн бедик-биле көдүрүп кааны, [illegible] социал-культурлуг айтырыгларын шиит[illegible] кылдыртып [illegible].

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжынга болуп эрткен соңгулдаларда республиканың партия, совет, хой-ниити организациялары болгаш ажылчы чоннары хойжу мени бедик бүзүрелди илередип, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгаан. Улус депутады болуру бедик харыысалга.

[illegible] депутаттарның [illegible] айтырыгларын шиитпирлээрингеканчаар киржип турарын бодумнуң [illegible] үндезилеп көргүзейн. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национальностар Советинге соңгулдалар [illegible] Чаа-Хөлчүктиң № 650 соңгулда округунуң соңгукчулары депутады [illegible], хой талалыг айтырыглары-биле кээп турарлар. Оларның чагыглары дилеглери чонунуң чаагай чоруун бедидери, оларның ажыл-амыдыралы-биле дорт холбашкан болур. Чүгле «Октябрьның 30 чылы» совхозта безин [illegible] чагыг-биле [illegible]. Чүгле эрткен чылын ажылдап турар автопарыгынга чаа автомашина [illegible] Бай-Тала суурда ам бар 75 орунн уг ясли-сад совхозтуң ажылчыларының негелделерин долу хандырбайн турар. Ол чорук ниитизи улуг уруглар ясли-садтың ажыдарын негеп [illegible] Соңгукчулардан кирген ол чагыгның күүселдези 1983 чылдың баштайгы айларында [illegible] Малчын кодаларны [illegible] талазы-биле чагыглар чогуур органнарның [illegible] [illegible] биле чоорту шиитпирлеттинер апаар.

Район төвү — Чадаана хоорайның соңгукчуларының дилээ-биле хоорайның төп кудумчуларын, тротуарларны асфальтылаан. Район эмнелгезинде хирургия салбырының бажыңының шөлүн улгаттырар айтырыг күүсеттинген. [illegible] татка чоннуң тургузар айтырыглары-ла хөй. Үстүнде мээң чугаалааным чүүлдер — оон чүгле чамдыызы-дыр.

Депутат кижи болганымда, совхозумнуң ажыл-херээнге дорт киржип келдим. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюу — юбилейлиг бо чылда чаңгыс чер чурттугларымның түле-херээниң дугайын кысказы-даа бол чугаалап көрейн.

[illegible] 30 чылы» совхозтуң [illegible] партияның XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын, социалистиг хулээлгелерин күүседирин бүгү күштү мөөңнээн. Эрткен тос айларда совхозтуң [illegible] курупеге эът, дүк садарының тос айларда планын 100 хуу күүсеткен. Сүт бүдүрериниң — боттанган. Ниитиниң малынга быжыг чем-сугну тургузары-биле алдынган хулээлге база [illegible] мал чемиш курлавырын тургустунган. Чугула бо ажыл уламчылавышаан.

Тергиин совхозунуң малын ак сеткилдиг малдап, эки көргүзүглерниг ажылдап турар эш-өөрүмнүң дугайын байырлал хүнүнде чугаалаары күзенчиг. Совхозтуң Сыын-Чурээ, Дүргүн хойжу бригадаларының бо чылгы көргүзүү багай эвес. Олар төрүүр чүс хойдан 82 хураганны камгалап алганнар. Мурнакчылар эвээш эвес. Чижээ, совхозтуң хойжулары Х. В. Куулар, Б. Д. Куулар олар төрүүр 100 баш хойдан 100 хураганны камгалап алган.

Бистиң хойжу өг-бүлевис тергиин совхозувустуң ажыл-херээнге улуувусту кадын, күштү немеп ажылдап чоруур. Төрүүр 100 баш хойдан 110 хураган алыр дээн хулээлгевисти ажыр күүседип, чүс хойдан-на 135 хураганны камгалап өстүрүп, хой бүрүзүнден 2,2 кг дүктү алган.

Х. КУУЛАР.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу.

Кызылдың сүт заводу ССРЭ-ниң 60 чылынга күш-ажылчы белектерлиг уткуп турар дээш социалистиг чарышты калбартып турган. ССРЭ Конституциязының хүнүн эки көргүзүглерлиг уткуп, тос айлар планын чедиишкинниг күүсеткен. Заводтуң цехтериниң чеди ниити план күүселдезинге база төлептиг үлүүн киирген. Бо цехте коммунист Галина Дмитриевна Фадиенко, комсомол организациязының секретары Светлана Назытпай ышкаш мурнакчылар эвээш эвес. Хоочун дагдыныкчы биле комсомол организациязының секретары цехтиң ажылының дугайын чугаалажып турда бо чуруктуу тырттырган.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

> «ССРЭ хамаатылары ажылдаар эргелиг».
>
> *(ССРЭ Конституциязының 40 чүүлүнден).*

ОЛАРГА БҮЗҮРЭЭР МЕН

Делегейде ССРЭ дег күштүг, тайбыңга ынак, дешпилгелиг болгаш сайзыраңгай чурт чок. Мен ынчаар санап чоруур мен. Делегейде совет кижилер дег ажыл-ишчи, аас-кежиктиг, тур[illegible] чон чок. Мен ынчаар бодап чоруур мен. Оларның бирээзи болганымга чоргаарланып, өөрүүр мен. Бистиң Үндезин Хоойлувус — Совет Конституция [illegible] кижи [illegible] өөренир, ажылдаар, дыштаныр эр[illegible].

Бистер, совет кижилер, ол [illegible] турар бис. Улуг куруневистиң биске берген эргелери амыдыралывыстың [illegible] тери болу берген. Ынчангаш чуртувустуң бүрүнгаар хөгжүлдезинге үлүүвүс киирип, чаңгыс улуг өг-бүледе быжыг [illegible] [illegible] тургузары-даа ында.

Шилип алган мергежилимни безин көрүңер: тудугжу. Чоргаар дыңналыр аа! Өскээр чугаалаарга, тургузукчу болгаш чаартыкчы дээн-дир. Найысылал Кызылдың арын-шырайын улам чараш, улам урал кылыр [illegible] — тудугжунуң ымыштыг ажынге чеди чыл болдум. Ылангыя кызылчыларның «Даштыг-Хавак» деп адап турары дазырда, дөрткү болгаш бешки микрорайоннарда, хөй каът чурттаарга бажыңнарының, уруглар албан черлериниң [illegible] үлүүм киирген мен. Ам ында [illegible] саадтар чуртталгалар тургуп, өөреникчилер өөренип, уруглар ойнап-хөглеп турарлар. [illegible] кижилер мээң тудуумну, кылыышкынымны чыдыг, ырык бажыңнар, школалар, уруглар садтарының ёзулуг ээлери болуп турарынга өөрүп, [illegible] ажыктыын ханызы-биле медереп билип чоруур мен.

Бистиң бригадавыс «Кызыл тудуг» эргелелинге хамааржыр. Ону Тыва АССР-ның алдарлыг тудугжузу Чульдум-оол Чылбай-оолович Доңгак үр чылдарда удуртуп келген. Ол бодунуң ажылдап эки кижи. Ажыл дээнде мөгээр-шылаарын уттуптар, эш-өөрзүрек, аныяктарга үргүлчү дузалажып, оларга байлак арга-дуржулгазын дамчыдып берип чоруур. Тудугжу [illegible] [illegible] ындыг кижиге таваржы бергенимни салым-чолумнуң аас-кежии кылдыр санаар мен. Бригадавыста төлептиг ажылчыны, ажылга кызымак чорууну дөзеп ап болур өске-даа дуржулгалыг тудугжулар бар. Байырлал хүнүнде мурнакчы тудугжулар Ч. М. Хомушку, коммунист М. С. Картыына, Б. М. Чульдум, А. М. Куулар, каңнакчы К. Т. Серен, хоюдут белеткекчизи О. Х. Доңгак оларны мактап, оларның адын алап каары артык эвес.

Чүгле бо чылын эвес, а моон мурнунда-даа чылдарда бригадавыс эргелелге эки түңнелдери [illegible], социалистиг чарышка хөй удаа тиилекчи болуп келген. Бистер Николай [illegible] бригадазы-биле чарыштыг ажылдап турар бис. Бо чылдың эгезинден бээр ол чарышка колдуунда-ла бистиң бригадавыс чарыштың мурнуку одуруун ээлеп турар. [illegible] айларда ажылывыска шаптараазыннар туруп кээр апарган. Чыл эгезинден бээр чаа арга — бригада керээзинче шилчээн бис. Бо дешпилгелиг арганы амыдыралга чедиишкинниг боттандырарынче «Кызыл тудуг» эргелели кошкак киирээнгей салып турар. Эргелел бистиң бригадавыс-биле күш-ажылчы керээни чарып алган хирезинде-ле тудуг объектизин туюйбу-биле хандырбайн бар таварылгалары хөй.

Чыл төнчүзүнге чедир эвээш үе арткан. Бир эвес тудуг материалдары-биле хандырылга эки-жиир болза, чыл планын күүседип алтар арга бисте бар. Чүге дээрге мээң эш-өөрүм ажыл кыла бергенде дүргени, шалыпкын улус чүве. Оларга бодумга дег бүзүрээр мен. Дорту-биле чугаалаарга, Конституцияда магадылааны ёзугаар бүгү-ле эргелерин холда туткан кижилер кандыг-даа бергелерни ажып эртер, кандыг-даа ажылды дескештирбес.

К. БИЧЕ-ООЛ,

«Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжузу, хоорай Совединиң депутады.

Кандыг-даа ажыл, мергежил бистиң чуртувуста мактадыг болгаш хүндүткелдиг. Ол ышкаш ында аар-чиик деп ылгал турбас, кижиниң сеткил-сагыжынга таарыштыр шилип алган ажыл, мергежил амыдыралды улам каастап, чедиишкиннерге чедирип [illegible] чоруунче ээртип чоруур.

1975 чылда комсомолчу путёвка-биле «Кок-Тей» совхозтуң төп сүт-бараан фермазынга саанчылап кирдим. Баштайгы [illegible] бергелер бо-ла таваржып кээп турду. Ынчалза-даа кады ажылдап турар эш-өөрүм [illegible] арга-сүмезин мөңээ аажок ажыктыг болган.

Мээң ажылдап турар коллективимде үш национал төлээлери бар: орус, тыва, хакас. Олар чаңгыс өг-бүлениң кижилери дег эп найыралдыг, [illegible] чаңгызы дээш ажылдап чоруурлар. Шак ындыг быжыг найырал турда, ажылга таварышкан кандыг-даа бергелерни чиик ажып эртер чорду.

Бистиң саанчыларның амыдырал-чуртталгазы амгы үениң негелделеринге дүүшкен чүүлдер-биле хандыртынган. Совхоз дирекциязы бистерниң ажыл-ижинге боттуг деткимчени чогуур үезинде чедирип, кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Ам ферма-да ажылды чүгле механизмнер-биле кылып турар. Ол ышкаш кижилерниң культурлуг дыштанылгазын чогумчалыг организастап, кижи бүрүзүнүң сонуургалынга таарыштыр [illegible].

> «Бодунуң шилип алганы мииттиелге ажыктыг ажыл-чорудулганың талазы-биле ак сеткилдиг ажылдаары, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыры — ССРЭ-ниң күш-ажыл кылып шыдаар хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези болгаш алдарының херээ».
>
> *(ССРЭ Конституциязының 60 чүүлүнден).*

МЭЭҢ КОЛЛЕКТИВИМ

[illegible] ажылдарны чорудуп турары өөрүнчүг.

Эрткен 1981 чылда бистиң фермавыс планныг даалгазын айыткан хуусаазындан эрте күүседип, районда эвес, харын-даа республикада мурнакчы фермаларның одуруунга кирген. Бо чүл дээрге, коллективтиң кежигүннериниң күрүне мурнунга алган хүлээлгезин күүседир дээш боттарының ак сеткилдиг, карак кызыл шудургу, бир демниг ажылдаавыдап чедип алган бедик күш-ажылчы соруктуң херечизи-дир.

Чедиишкиннерниң үнер дөзү — социалистиг чарышты [illegible] организастаанындан, күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагып турганындан кол хамааржыр. Чүгле кижилерниң чедип алган [illegible] ажылынга идепкейлиг киржилгезин база чугулалап көрүп турар. Бистиң коллективте ажылгыжынге кызымак, өскелерге төлептиг үлегер-чижээн көргүзүп чоруур саанчылар эвээш эвес. Ындыгларга З. Куратикова, К. К. Бондаренко, М. Монгуш, Чодураа Чочак болгаш оон-даа өскелерни алап болур.

Бистиң коллективтиң саанчылары 1982 чылдың планныг онаалдазын айыткан хуусаазында долдур болгаш ажыр күүседир сорулганы мурнунда салып алгаш ажылдап турарлар. Оон-биле кады [illegible] болгаш ажыктыг чоруунче кол кичээнгейни угландырган. Чамдык саанчылар чыл планын күүседир чоокшулаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин база ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар сорулга-биле кижи бүрүзү эвээш эвес үлүүн киириштирип турар. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга тураскааткан «60 чылга — 60 шалыпчы неделя!» деп чарышты улам калбартып, бистиң коллективтиң ишчилери идепкейлиг киржип турар. Эрткен тос айларның планныг онаалдазын хуусаазында ажыр күүсеткен.

Чедиишкиннер мактаныышка эвес, совет кижи бүрүзү бистиң алдын Хоойлувуста айыткан ажылдаар хулээлгевисти ак сеткилдиг күүседир, ниитилелге ажыктыг ажылды кылыр дээни ол.

А. БАЯНДИНА,

саанчы.

ЧУРУКТА: Ленинградка бүзээлээшкинниң кадыг-дошкун чылдарында хлеб быжырып турган хоочуннарның ужуражылгазы.

П. БЕРКЕТОВТУҢ фотозу.

ССРЭ Конституциязының 44 чүүлүнде «ССРЭ-ниң хамаатылары чурттаар бажыңнарлыг алыр эргелиг» деп бижээн. Ол эргени совет өг-бүлелер бүрүн эдилеп турар.

Таңды районнуң Дүрген суурунда Хүлер-оол Капынык-оолович биле Серенмаа Кара-Баштыговна Оюннарның бажыңы чылыг болгаш арыг-силиг. Хөй уруглары бо бажың агитквартира болуп турары-биле оон ээлери чон ортузунга улуг ажылдарны чорудуп турар. Оюннарның бажыңындан аалчы-даа үзүлбес.

ЧУРУКТА: Оюннар бажыңында аалчызы-биле хоорежип олар.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

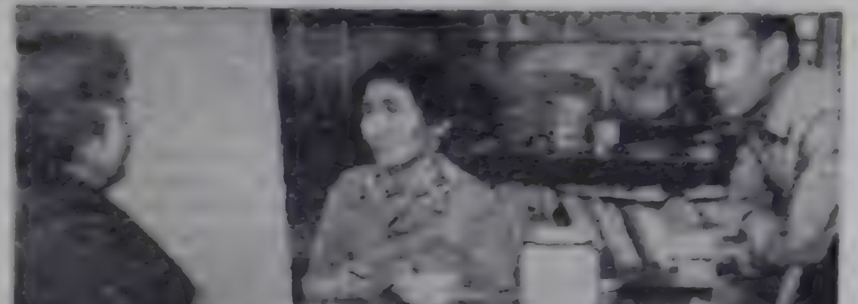

> «СЭКП чон дээш туруп турар болгаш чонга бараан болуп турар».
>
> *(ССРЭ Конституциязының 6 чүүлүнден).*

БЕДИК ИДЕПКЕЙ-БИЛЕ

Бистиң чуртувустуң Үндезин Хоойлузунда Коммунистиг партияның удурткучу болгаш башкарыкчы ролюн быжыглаан. Ол чорук Конституцияда магадылаан эргелерни, Тергиин чуртунуң мурнунга [illegible] талазы-биле коммунист бүрүзү [illegible] бедик харыысалгазы хүлээлдирип турар. Бо айтырыгларны [illegible] ниң төвүнге тургузары — партия организацияларының чугула сорулгазы болгай.

Бистиң Кызылдың аъш-чем садыының коммунистери боттарының Төрээн чурту, Коммунистиг партиязы дээш чоргаарал-биле ССРЭ Конституциязында магадылаан эргелерин болгаш хүлээлгелерин боттандырып чоруур. Оларның кижи бүрүзү курупениң ажыл-херээнге боттарының хамаарылгазын бедик [illegible]-биле билип турарлар.

Оларның күш-ажылчы, хөй-ниитичи идепкейин бедидип, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хулээлгелерин күүседиринче ажыл-ишчилерни [illegible] партия организациязы мында хөй-ниити организацияларынга дайзын келген. Коллективте ажылдап турар муң ажыг кижиниң иштинде комсомолчулар болгаш үжен хар чедир назылыг аныяк кижилер хөй. Ынчангаш оларның ортузунга ажылга кол күш — комсомол организациязында безин 104 комсомолчу хаара туттунган. Олар «Хайныралганың бедик культуразын магадылап тур бис» деп [illegible] ажыл-херекти кылганнар. Ол ышкаш профэвилел комитединиң, [illegible] контроль [illegible] [illegible], эш хүү судунуң [illegible] партия организациязы удуртуп, оларның отчёттарын партия хуралдарынга, партбюрога дыңнап турар. Оон түңнелинде коллектив кежигүннериниң чүгле күш-ажылчы эвес, харын-даа хөй-ниитичи идепкейи бедээн.

«ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга — 60 шалыпчы неделя» деп эгелээшкинни бистиң коллективтиң ажыл-ишчилери [illegible], социалистиг чарышка бүгү ажыл-ишчилерни хаара туткан. Алды магазин чыл планын хуусаазындан бир ай бүрүнгаар күүседирин хүлээнген. Хөй-хөй коллективтер сөзүнге ээ болуп, шудургу ажылдап турар. Оон түңнелинде тос айлар планын сентябрьның 15-те күүседип, пландан ажыр 27 муң рубльдиң орулгазын [illegible].

Н. ГУРКИНА,

Кызылдың аъш-чем бараннар садыының партия организациязының секретары.

ОРУУВУС АЖЫК

Бистиң чурттуң хамаатылары боттарының күзээни-биле тускай мергежилди чедип алыр дээш Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бүгү чүвени кылып турар.

Чүгле бистиң тыва аныяктар безин Совет Эвилелинде билдингир улуг университеттерде болгаш институттарда өөренип, тускай мергежилдерни чедип ап турарындан аңгыда, Кызыл хоорайда 2 дээди өөредилге черинде, 2 техникумда, 5 училищеде тускай мергежилдерни чедип алыр дээш хөй национал аныяктар өөренип турар бис.

Мен педагогика факультединде өөренип турар мен. Бо өөренип келген каш чылдарымның [illegible] човаашкыннарын болгаш бистиң өөренип, [illegible] байдалды тургузуп бергенинге кижиниң сеткили өөрүүр дээрден башка, чүү дээш хомудаар.

Хөй-ниитичиниң [illegible] белгүмнер база бар. Чайгы дыштанылга [illegible] ажылдап, пионер лагерьлеринге кижизидикчи башкылар болуп-даа тургулаар бис.

Бистиң институтта база хөй нация оолдар, кыстар найыралдыг чурттап, өөренип турар бис. Биске орук ажык, өөренип [illegible] улуг сорулганы кады күүседир бис.

Н. ОЮН,

студент.

КЕЗЭЭДЕ БЕЛЕН

Төрээн чуртту камгалаар ыдыктыг хүлээлгени [illegible] маккай шиңгээдип ап, адаларның революстуг [illegible] шынчы болуп, оларны улам көвүдедир дээш туржуп турар бис.

Делегей байдалының дүшкүүрлүг чоруу [illegible] ларының чимээнишкиннеринге удур серемчилелдиг болурун негеп турар. Оон уламындан Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чурттуң камгалалын улам быжыглаарының айтырыгларын кол кичээнгейге алган. Ол чорук дайынчыларның бедик мергежилдиг, билиглиг болурун негеп турар. Ынчангаш «Совет улустуң тайбың күш-ажылынга — идепкейлиг камгалал!» деп лозунгнуң адаа-биле социалистиг чарыш бо чылын калбарган. [illegible] идепкейлиг киржип, хөй нуруузу политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиин[illegible] болуп турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш алган бедиткен социалистиг хулээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар бис.

Социалистиг Ада-чурту камгалаарынга кезээде белен бис.

Ф. ГАБИТОВ,

сержант.

> «ССРЭ хамаатылары кадыын камгалаар эргелиг».
>
> *(ССРЭ Конституциязының 42 чүүлүнден).*

ДОКТААМАЛ САГЫШ САЛЫЫШКЫНДА

Чоннуң кадыын камгалаар болгаш ону улам экижидер дээш бистиң күрүневис доктаамал сагыш салып келген. Бо бүгүнүң дугайында чоокта чаа үнген СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чоннуң кадыын камгалаарын экижидер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалында база катап онаалап айыткан. Ол доктаалдың сорулгаларын ажылывыска удуртулга болдургаш, кижи бүрүзү улам хей-аъттыг ажылдап турар.

Чоннуң кадыкшылын быжыглаар, аарыгны баш бурунгаар болдурбас талазы-биле чамдык хемчеглерни бистиң [illegible] районунда эмнелге коллективи чорудуп келген. Амбулаторияга медицина дузазын чедирериниң дүргениниң бедидериниң, аарыг кижилерни аппаратка көөр болгаш лабораторияга шинчилер-биле эмчилериниң [illegible] балбаа-биле ажыглап турар. Оон тодаргай чижээн эмнелгениң физиокабинединден көрүп болур. Мында аарыг кижилерни эмнээр амгы үениң он хире дериг-херекселдерин [illegible].

«...Аараан» кижилерни эмнээрин хандырар дээш медицина [illegible] болгаш херекселдерни ажылдап кылыр база ону практикага нептередир, амгы үениң [illegible] деринге чорударынга [illegible] ларны болгаш реактивтерни бүдүрерин көвүдедир...» деп доктаалда айыткан. Ынчангаш чоннуң кадыкшылын быжыглаар болгаш совет кижилерниң [illegible] амыдыралын узадыр талазы-биле моон-даа соңгаар тодаргай хемчеглер алдынар. Бо бүгү кижилерниң кадыын камгалаар талазы-биле ССРЭ Конституциязында айыткан [illegible] ының чиже-дир.

Е. СЕРДЮКОВА,

эмчи.

> «ССРЭ хамаатылары назылап ырааанда, ол ышкаш ажыл кылыр арга-шинээзин шуут азы шала чидиргенде болгаш азырадынчызын ескунганда материалдыг хандырылга алыр эргелиг».
>
> *(ССРЭ Конституциязының 43 чүүлүнден)*

ССРЭ хамаатылары кырааанда материалдыг хандырылганы алыр. Ону ёзугаар үр чыл ажылдаан кижилер чогуур назызы четкеш, пенсияже үнүп, күрүнеге азыралып эге лээр улуг аас-кежиктиглер. Бистиң чуртта пенсионерлер чүс-чүс муң, мен база ындыг кижилерниң бирээзи мен. Ленинчи ноябрь азы кирип, Совет эрге чагырганың эгезинде ындыг улуг чугула социал айтырыгны бистиң чуртка ынчаар шиитпирлеттингенинге чоргааранып бис.

Мээң назынымн ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылы-биле кайгырлажып, оон-биле чажыт болуп турарым — мээң кайгамчык өөрүнчүг. Ынчангаш өске бүгү тыва херээжендер ышкаш, мээң амыдырал-чуртталга-даа чаагай болуп, эртем билигни чедип алыр улуг аргалар мурнумга [illegible] болган. Шыырак мооңнуң мурнунда бистиң аваларывыс, кырган аваларывыс, угбаларывыс кандыг-даа эрге-шөлээ чок, өскелер чоктары деп адааып чорааның [illegible] кем тоогу номнарындан номчуп турар бис.

ӨӨРҮШКҮНҮҢ СӨСТЕРИ

Бодап-даа көрүңер даан: социалистиг революция. Совет эрге-чагырга херээжен кижиге хосталганы, аас-кежикти шаңнаан. Конституция ССРЭ-де херээжен кижи эр кижилер-биле деңн эргелиг дээрзин айыткан.

Аныяк чылдарымда-ла эм [illegible] мергежилдерни билээн башкының эртемин чедип алыр аас-кежикти меңээ таварышкан. Школаларга 38 чыл ажылдадым. Эге билиг берген өөреникчилеримден дээди база ортумак тускай эртемниг эмчилер, башкылар, база инженерлер, ажылчыннар, албан-хаакчылар, ужудукчулар дээш кымнарым чок дээр! Бодумнуң 6 уругларым шупту дээди, ортумак тускай эртемнерлиг болуп, эмчиниң, башкының, садыгның база өске-даа адырларының талазы-биле мергежилди чедип алганнар.

Бодум чогуур назы четкеш күрүнениң пенсиязынга кирдим-даа, ам-даа хире шаам биле азыладавышаан ниити чоннуң үүле-херээнге үлүг-үлүүмнү киирип чоруур мен. Уругларымның уруглары 12 кижи. Олар база-ла бүгү талалыг [illegible] кижилер болур дээш, өөренип турарлар. Бөгүн Советтерниң улуг чурттунуң бүгү нацияларының биче улустарының кайда-даа өг-бүлелеринде [illegible] чагай дээрзин бүзүрелдиг чугаалап болур. Ол бүгү дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимниң сөстерин чугаалап турар бис.

ГАЛЧАК МОНГУШ-ООЛ,

пенсионер.

ИЙИ ДЕЛЕГЕЙ: ИЙИ АҢГЫ АМЫДЫРАЛ

ССРЭ-ДЕ КЫРГАННАР ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Бистиң чуртувуста кырганнар — хүндүткелдиг. Совет Абхазияда «Найырал» деп колхоз Кара далайның алдарлыг курорту Гаграның чанында. Колхозта эстоннар база чурттап, ажылдап турар. Оларның бирээзи — Август Леонардович Типпарт ирей чоокта чаа 90 харлаан. Оон чаңгыс суур чурттуглары — орустар, грузиннер, украиннер, абхазтар ирейниң 90 харлааның эң-не найыралдыы-биле байырлап демдеглээн.

ЧУРУКТА: А. Л. Типпарт ирей (оң талазында) болгаш оон өннүү Тедо Елизарович Шутбиндзе ирей.

И. ЧОХОНЕЛИДЗЕНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ҮНДЕЗИН ЫЛГАЛДЫГ КОНСТИТУЦИЯЛАР

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын (Үндезин Хоойлузун) хүлээп алгандан бээр ам беш чылдар эртти. Маргылдаажык Совет Конституцияга сонуургал бүгү делегейде улам улгадып турар. Бистиң Конституциявысты даштыкы чурттарда калбаа-биле тайылбырлап, анализтеп, өске күрүнелерниң конституцияларын-биле деңнештирип турар. ССРЭ-ниң Конституциязының кол чүүлдерин АКШ-тың конституциязының кол чүүлдеринден ылгалдыг чүвел ышкаш хевээр эвес айтып, тайылбырлап турар.

Ындыг тайылбырларга сонуургал черле билдингир. Совет Эвилели болгаш Америка-ның Каттышкан Штаттары удурланышкак ийи социал системаларның — социализм делегейиниң болгаш капитализм делегейиниң кол күрүнелери болгай.

Совет болгаш америк конституцияларның кол ылгалдары чүдел? 1787 чылда АКШ-тың хүлээп алган конституциязы болгаш ССРЭ-ниң 1977 чылда хүлээп алган Конституциязының ылгалдары хамыктың мурнунда ап көрээли. Барык ийи чүс чыл бурунгаар хүлээп алдынган документиниң беш чыл бурунгаар хүлээп алдынган документ-биле канчап деңнеп болурул? деп айтырыг тургустунуп келир магат чок. Ынчаарга 1787 чылда хүлээп алдынган АКШ-тың конституциязы — ол дээрге, эрте-бурунгу төөгүнүң бижимели эвес, а хөй чылдар дургузунда хөй санныг немелделерни, өскерилгелерни киирип келген чурттуң амгы күштүг үндезин хоойлузу-дур.

А совет болгаш америк конституцияларның принципиалдыг кол ылгалы — демократияның «экономиктиг баазазынга» чүвүге хамаарылганы ол конституцияларның ийи аңгы утказын кылдыр көргениң, тодар-гайлаан-дыр. Хуу өнчүнү бүгү-ле девирлерниң хөлзевес болгаш ажыглаар эргезин АКШ-тың кол хоойлузу чарлап турар. А ССРЭ-ниң Кол Хоойлузунда — бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге нийтиниң өнчүзүнүң принцивин чарлаан болгаш быжыглаан. ССРЭ-де чер, заводтар, фабрикалар, банкылар болгаш өске-даа чүүлдер күрүнениң, тодаргайлаарга — бүгү чоннуң өнчүзү болуп турар. АКШ-та заводтар, фабрикалар, банкылар, чер — байларның хууда өнчүзү болуп турар. Бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге хуу өнчү тергиидээн нийтиледе ажылчын кижилер политика, мораль, экономика талазы-биле хостуг эвес болгаш бүдүрүлге эдилекчилерге — капиталистерге, помещиктерге чагырткан болуп турар. Хуу өнчүге үндезилеттинген мөлчүгелерге [illegible] кижиниң хосталгазының кол кедилдези кылдыр социализм санап турар.

АКШ-тың конституциязы хуу өнчүнү камгалап турар, а ССРЭ-ниң Конституциязы бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге нийтиниң өнчүзүнүң принцивин быжыглап турар. Совет болгаш америк конституцияларның [illegible] талазы-биле кол ылгалы ол-дур. Ол ылгалдан амыдыралдың ийи аңгы хевирлери тыптып, тургустунуп турар.

Конвентиниң туулуг деп көргени база штаттарның күштүг болдуруп баштыткан америк конституцияга кижиниң хосталгаларының болгаш эргелериниң дугайында чүү-даа айытпаан болган. Хөй-нийтиниң негелдезин ёзугаар чүгле 1789—1791 чылдарда чурттуң кол хоойлузунга 10 эдилгелерни киирген болгаш оларны «эргелер дугайында помнал» деп адаан. Ынчалзажок кижиниң эргелериниң дугайында америк конституцияның ол он немелделери херек кырында кажан-даа боттанмаан болгаш ам-даа боттанмайн [illegible] кырынга артып турар. Чүге дээрге АКШ-тың конституциязында айыткан социал-экономиктиг чүгле чаңгыс эрге — хуу өнчүлүг болур, байыыр, кижилерни мөлчүүр эрге боттанып турар.

Америк прокурорлар хамаатыларның эргелерин болгаш хосталгаларын камгалаарын АКШ-тың конституциязынга безин чадаарда айытпаан. Хамаатыларның судка хуусаада хомудал киирер эргелерин америк конституцияда муң-не айыткан. Ынчалзажок кажан судка хомудалды кээрге дээрге, бай кижи — шыннг, а ядыы кижи — буруулуг болур.

Хамаатыларның социал-политиктиг, экономиктиг бүгү эргелерин, чогумчалыг хосталгаларын ССРЭ-ниң Конституциязында чүгле быжыглаар эвес, харын-даа амыдыралга хүн бүрүде, бүгү совет чер болганда боттандырып турар. Чыраагениң, састың, кижиниң, хуралдарның хостуун, кижиге болгаш оон чурттаалга бажыңынга дээп болбазын, чагаа, телефон, телеграф харылзааларының чажыдын АКШ-тың конституциязында айыткан. Ынчалзажок америк конституцияның ол магадылалдарын хүн бүрүде, базым бүрүзүнде каржызы-биле үрээп турар.

Күрүнениң болгаш хөй-нийтиниң херектерин эргелеп башкарарынга, хоойлуларны чугаалажып көөрүнге болгаш хүлээп алырынга кижилерниң хамааты эргелерин, күрүне органнарынга оларның ажыл-чорудулгазын эжиндер дугайында санал киирер эргени АКШ-тың конституциязынга шуут айытпаан. Ол эргелерни ССРЭ-ниң Конституциязында быжыглаан болгаш амыдыралга чиргезин-биле боттандырып турар.

Ажылдаар, дыштаныр, хостуг өөренир, эмнедир хамаатыларның социал хандырылгазы алыр дээш мыналы, кижиниң эң чугула эргелерин АКШ-тың конституциязында амга чедир айытпаан. Ол эргелерни совет Конституцияга тодаргай айыткан болгаш амыдыралга база чиргезин-биле боттандырып турар.

Хоойлу мурнунга бүгү хамаатыларның деңгээ эргезин, херээженнерниң болгаш эр улустуң деңгээ эргезин ССРЭ-ниң Кол Хоойлузунда быжыглаан. Хамаатыларның бо эргелери бистиң чуртувуста бүрүн болгаш долузу-биле боттанып турар.

Херээженнерниң эр улус-биле деңгээ эргелерниң принцивин АКШ-тың конституциязынга амга чедир быжыглаваан: ол принципке хамаарыштыр 27-ги эдилгени АКШ-тың штаттарының хөй нуруузу бадылавайн барган.

Бистиң чуртувустуң бүгү национал-дарының болгаш бичии улустарының деңгээ эргезин ССРЭ-ниң Конституциязында алдын үжүктер-биле бижээн болгаш амыдыралга чиргезин-биле боттандырып турар. Ынчаарга национал-дарының деңгээ эргелериниң принцивин АКШ-та каржызы-биле үреп, ында негрлерниң, индейлерниң болгаш өске-даа бичии национал-дарның бастып, мөлчүп, харын-даа өлүрүп турар. Чүге дээрге, америк конституцияның бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге капиталистиг хуу өнчүнү камгалап турар. Ийи аңгы конституциялар — амыдыралдың ийи аңгы хевирлери бо-дур.

В. ТЕЛЕГИН.
(ПМА).

Херээженнерни шеригге келдирер, дайынга белеткээр дугайында хоойлуну АКШ-тың конституциязынга үндезилээш, хүлээп алган. «Ю.С. Ньюс энд Уорлд рипорт» журналдың медээзин ёзугаар алырга, АКШ-та амгы үеде 180 муң кыстарны кижи өлүрериңге, чаа дайынга белеткеп, өөредип турар. Президент Рейганның администрациязы херээжен солдаттарның санын чоокку үеде 200 муң кижи чедирер деп турар.

АКШ-тың чепсектиг күштеринге шериг албанынга күш-биле келдирген хөй муң оол аныяк кыстар боттарының чаны назының кижилер өлүрериңге, дайынга белеткелге хилис эрттирип, өөредилгеден, өг-бүле амыдыралындан чарлып турар. 180 муң ажыг америк кыстарны шериг суднолары, торпеда катерлерин септээринге база киириштирип турар.

ЧУРУКТА: АКШ-тың херээжен солдады боодалга үезинде.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АЖЫЛДААР ЭРГЕ ДУГАЙЫНДА ЧУГАА

XIX чүс чылдың француз утопист-социализи Шарль Фурье мынчаар бижээн турган: «[illegible] эргелерниң дугайында чугаалашкаш, ажылдаар эргениң принцивин көрбейн уттуп турар-дыр, ынчаарга ажылдаар эрге чокка, өске эргелерниң кандыг-даа үнези чок болур».

XX чүс чылда байдал өскерилген. «Кижи бүрүзү ажылдаар хүлээлгелиг болгаш ажыл алыр эргелиг» деп Францияның 1948 чылда хүлээп алган конституциязында бижээн. Италияның (1947 ч.), Данияның (1953 ч.) конституцияларында база ындыг хевирлиг кылдыр айыткан. «Бүгү кижилер ажылдаар эргелиг болгаш ажылдаар чүрек [illegible]» деп [illegible] конституциязында база бижээн.

А херек кырында капиталистиг [illegible] бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге хуу өнчү тергиидээн нийтилелде күш-ажыл кижилериниң байдалы кандыг болуп турарыл? Капиталистиг күрүнелерниң конституцияларының ажылдаар эрге дугайында негелделери канчаар күүседиттинип турарыл? Капиталистиг делегейге 1975 чылда калбарган кризистиң үезинде 18 миллион ажылчы чоннар ажыл чок турган.

АЖЫЛ ЧОК ЧОРУКТУ ССРЭ-ДЕ МӨҢГЕЗИ-БИЛЕ УЗУТКААН

Капиталистиг делегейниң эң улуг болгаш бай чурту кылдыр санаттынып турар АКШ-тың болгаш өске-даа капиталистиг күрүнелерниң ажылдаар конституцияларының ажылдаар эрге дугайында чүүлдери чүгле саазын кырынга артып турар. А совет кижилерниң ажылдаар эргезин ССРЭ-ниң Конституциязында чүгле быжыглаан эвес, харын-даа амыдыралга бүрүн хандырып берип турар. Ажыл чок чорукту ССРЭ 1930 чылда узуткаан. Ажыл кылып шыдаар бүгү кижилерни Совет Эвилелинде ажыл-биле бүрүн хандырып турар. Бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге нийтиниң өнчүзү, ажыл-агыйның кризис чок планныг хөгжүлдези, совет туругузунуң политиктиг системазы бүгү ажылдап шыдаар кижилерни ажыл-биле хандырар арганы берген.

ЮНЕСКО-нуң медээзин ёзугаар алырга, Барыын чүктүң чурттарында ажылдап турар бүгү кижилерниң барык дөрт хуузу 10—14 харлыг бичии назылыглар болуп турар. Оларга төлевир эвээш, ынчангаш капиталистиг чурттарда бичии уругларның күш-ажылын араатанныг ёзу-биле байлар мөлчүп турар. А Совет Эвилелинде 16 хар четпээннерни ажылга хүлээп албайн турар.

Ажыл чок чорукту Совет күрүне бежен ажыг чылдар бурунгаар узуткавышаан, бүгү-нийтиниң эге өөредилгезин бастай боттандырып эгелээн, а оон дараазында сес чылдыг, амгы үеде ортумак эртемниң бүгү-нийти өөредилгезин хандырган. ССРЭ-де ажылдаар болгаш өөренир [illegible] хандыр [illegible].

ССРЭ-ДЕ КҮШ-АЖЫЛ БОЛГАШ ӨӨРЕДИЛГЕ

Совет кижилерниң эргелерин, хосталгаларын болгаш нийтилел, күрүне мурнунга оларның хүлээлгелерин ССРЭ-ниң 1977 чылда Конституциязында улам тодаргай айыткан. Чижээ, совет кижилерниң ажылдаар эргезинге немей оларның профессия болгаш ажыл шилип алыр эргелерин айыткан.

Совет кижи чүгле ажылдаар эргелиг эвес, харын-даа ажылдаар хүлээлгелиг, чүгле өөренир эргелиг эвес, харын-даа өөренир, мергежилдерни шиңгээдип алыр хүлээлгелиг. Школаларның, техникумнарның дээди өөредилге черлерин доосаан соолунде 1970 чылда 19 миллион кижи чаа мергежилдерни чедип алган, а чаа мергежилдерни бо чылын чедип алган кижилер 42 миллион ажыг болган.

Л. БОБРОВ,
ПМА-ның тайылбырлакчызы.

ӨӨРҮШКҮЛҮГ СОВЕТ АНЫЯКТАР

ССРЭ-ниң ниитизи-бүрү националдарының аныяктары аас-кежиктиг, өөрүшкүлүг, оруан-шовааа: ажылдаар, өөренир, дыштаныр эргени чурттуң Үндезин Хоойлузу оларга херек кырынга хандырып берген. Кыргыз ССР-ниң девискээринде дунган деп бичии национал улус бар. Совет эрге-чагырганың чылдарында дунганнарның амыдыралы аас-кежиктиг болган, экономиказы болгаш культуразы чечектелген.

ЧУРУКТА: Кант районда дунганнарның «Милафан» деп национал ансамблиниң киржикчилери Халима Вулиевич болгаш Болода Лашиян.

Э. ВИЛЬЧИНСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ДОПЧУ ФАКТЫЛАР

БОНН. Ажыл чок чорукту демнели Германияның Федеративтиг Республиказында улам беддээни ГФР-ниң күш-ажыл айтырыгларының талазы-биле федералдыг эргелери дыңнаткан. Бо чылдың сентябрьның төнчүзүнде медээлерни ёзугаар алырга, ГФР-де ажыл чоктарның саны 1 миллион 820 муң четкен азы Барыын Германияның ажыл кылып шыдаар бүгү чонунуң 7,5 хуузу болуп турар.

ППА агентствозунуң дыңнатканын ёзугаар алырга, чурткта ажыл чоктарның саны бо чылдың төнчүзүнге чедир 2 миллион ажыг болур. ГФР-де 20 хар чедир назылыг 187 муң 214 оолдар, кыстар 1982 чылдың октябрь 5-ке чедир ажыл тыппаан болуп турар.

ЛОНДОН. Англияның М. Тэтчер баштаан консерваторлар чазааның сарыым чок даштыкы болгаш иштики политиказының түңнелинде чурттуң шериг чарыгдалдары көвүдээн, калык камгалалынга, өөредилгеге, чурттаалга туттунга күрүне бижиктелиниң чарыгдалдары дыка кызырылган. Оон түңнелинде англи ажылчы чоннарның материалдыг байдалы улам бактырап турар. Бо дугайын лейбористиг партияның конференциязынга оон удуртукчузу М. Фут айыткан. Американың Каттышкан Штаттарының ындыг-ла хөй эвес байлары — миллиардерлер болгаш миллионерлер шериг чарыгдалдарындан, чонну мөлчүүрүнден кедергей байып турар, а хөй миллион ажылчыннар, хамыктың мурнунда негрлер болгаш индейлер улам хоозурап турар. Ол дээрге америк администрацияның «рейганомика» политиказының түңнели-дир. А бистиң чуртувустуң экономиктиг байдалы 30 чылдарның кризизинден безин берге байдалда кирген. Ол дээрге — «тэтчеризмниң» чоңга удур политиказының түңнели-дир деп, М. Фут медеглээн.

РИМ. Италияның мурнуу чүгүнде Неаполь — чурттуң эң улуг хоорайларының бирээзи. Ында социал удур чөрүлдээ өскүп үнген. «Италсидер» деп металлургия компаниязы бодунуң бүдүрүлгезиниң хаагынгаш дугайында чарлаан. Оон 6 муң ажылчыннары амгы үеде ажыл чок арткан.

ТОКИО. Ортаакы чүс чылдар үезинде Японияның эң ядыы чурттакчыларын «бужартаан» кижилер деп санап турган. Ол «бужартаан» кижилерниң амгы салгакчыларын «буракуминнер» деп адаар. Япон хамаатыларның деңгээ эргезиниң дугайында хоойлуну чурттуң парламентизи хүлээп алганындан бээр хөй чылдар эрткен. А япон «буракуминнер» амга чедир «кулу шинаарлыг» кижилер кылдыр санаттырып турар. Оларның саны — 4 миллион кижи чедип турар.

МАДРИД. Испанияда ажыл чок болгаш үлетпүр бараан-нарының өртектери сөөлгү үеде үргүлчү өзүп турар. Бо чылдың тос айларының дургузунда ол бараанарның өртектери 9,9 хуу бедээн чорук [illegible] амыдыралдың деңнелинге багай салдарын чедирип турарын Испанияның национал статистика институду дыңнаткан.

ЙОКОГАМА. Японияның ол далай портузунга америк солдат дээрбечи оор үүлгедиг кылып турда, полиция ону туттуп хоругдаан. Америк шериг албанныглары сөөлгү 30 чылдар дургузунда 150 ажыг муң оор-бурууну үүлгедиглерни Японияга кылган.

(СЭТА).

Кариб далай бассейнинде Гаити деп бичии күрүне бар. Америк империализмге саттынган диктаторлар Дювалье аалчыклар чурту чагырып келгенниң үезинде Гаитиниң чонну кедергей хилинчек-човулаңга таварышкан турар. Чүгле 1957 чылдан бээр безин 40 муң гаитиктерни шаажылап өлүрген, 3 муң кижи ие чок читкен, миллион ажыг кижи, тодаргайлаарга, чурттуң бүгү чонунуң бештиң бир кезии даштыкы чурттарже дезип үнген. Хөй муң кижилерни хоругдап, хилинчектеп турар.

ЧУРУКТА: туттурган гаитии кижи.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КАПИТАЛДЫҢ ЧУРТТАРЫНДА

«АРТЫН АЖЫЛЧЫН КҮЖҮ»

●**БОНН.** Ажыл дилеп, даштыкы чурттардан чедип келген хамаатыларның саны амгы үеде Барыын Германияда 4 миллион 60 муң кижи четкенин Германияның Федеративтиг Республиказының чазаа албан ёзузу-биле тускай дыңнаткан. «Даштыкы ажылчын күжү» ГФР-ниң экономиктиг амыдыралының тулуш кезии болу берген.

Немец ажылчынның алыр төлевиринден 30 хуу эвээш-ти даштыкыдан келген кижиге Барыын Германияда төлеп турар. Ынчаарга даштыкы чурттардан келген хөй миллион кижилерниң, оларның өг-бүлелериниң амыдыралы дыка чаржынчыг болуп турар. Даштыкыдан кирген ажылчыннарга болгаш оларның өг-бүлелериниң кижилеринге ажаатан хоочуннар ГФР-ниң хоорайларынга сөөлгү үеде улам көвүдеп турар. Өске чурттардан көжүп келген кижилерге хамааржыр [illegible] сөөк-язы ылгай көөр хоочуннер Барыын Германияда [illegible]-биле илереп турар апарган.

Герман Коммунистиг партияның Даргазы Герберт Мис даштыкы чурттуг ажылчыннар-биле Дюссельдорфка ужуражкан болгаш мынча деп медеглээн: «Даштыкы чурттуг ажылчыннарга хамаарыштыр ажаатан, сөөк-язы ылгай көөр хоочуннарга коммунистер, бистер шыдыгы бурууу шаап турар бис. Немец болгаш даштыкы чурттуг ажылчыннарның ёзулуг эп-найыралдыг каттыштырылгазы, найырал дээш туржуп турар бис. Тайбың болгаш күш-ажыл дээш демиселд — бистиң нийти сорулгавыс-тыр».

СААЗЫН КЫРЫНДА ХООЙЛУЛАР

●**ЛОНДОН.** Херээженнерниң эргелерин камгалаар сорулгалыг хөй хоойлуларны Англияның парламентизи хүлээп алган турган. Ынчалзажок ол хоойлуларның шуптузу капиталдың кол чурттарының бирээзи — Англияда чүгле саазын кырында артыкан. Херээжен болгаш эр улустарның ажыл төлевирин деңнештирер болгаш херээженнерге хамаарыштыр ылгай көөр чорукту хоруур дугайында хоойлуну 1975 чылда хүлээп алган. А ол хоойлу чүгле саазын кырынга арткан. Херээженнерниң эргелерин камгалаар организацияның сөөлгү медээзин ёзугаар алырга, Англияда херээжен ажылчын кижиге эр ажылчындан 30 хуу эвээш акшаны төлевирин бериp турар. Харын-даа херээжен садыгжы эр кижилериниден 44 хуу эвээш акша төлевирин ап турар.

ЧУРТТААР БАЖЫҢ ЧОК АРТКАННАР

●**РИМ.** Неапольдуң улуг кудумчуларының бирээзинге эгезинде кыжыраш шимээн үнген. Удаваанда «даш долу черже дүжүп эгелээн соонда дуп ортузунда кедергей улуг «частыышкын» дааҗы дыңналган. Хөй каът бажыңның чурттакчылары кудумчуже дезип үне берген турган.

Бээрүн кээп дүшкен бажыңның бүдүрүлгезиниң алдынга үлүг шалаалар херээжен кижи дириг-ле хөмдүрүп каан. А оон арткан аалдан ажыг өг-бүлелер бажың чок арткан.

АЛДЫН ХООЙЛУ

Аштуг Совет Эвилелде — бистиң чуртта
Хосталганың Кызыл тугу кырывыста.
Углап алган эчис кузел — коммунизм,
Улуг Ленин номнал-херээ мурнувуста.

Күштеривис чаңгыс эпке каңнаттынган,
Күрүневис үндезини — найыралда.
Октябрьның тиилелгези чаапп берген
Оттуг чырык алдын Хоойлу — холувуста.

Ажыл, дыштаа, эртемге-даа эрге демей.
Ада-чуртту камгалаары ыдык албан —
Алдын Хоойлу херелинде совет кижи
Аас-кежиин, тайбың херээн быжыг туткан.

А. АРАПЧОР.

АЛГАП ЧОР МЕН

Ада-чуртум
Алыс кужу,
Арбын чонум
Аас-кежии—
Алгап чоруур, сагып чоруур
Алдын Хоойлум авыралы.
Ажыл-ижим,
Амыр-дыжым —
Ынакшылым
Ыяк шынныы
Адап чоруур, мактап чоруур
Алдын Хоойлум авыралы.
Ажы-төлүм,
Алдар-адым
Чонум-биле
Чолум каткан
Алап чоруур, ырлап чоруур
Алдын Хоойлум авыралы.

Ч. КАРА-КУСКЕ.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур

НАЙЫРАЛДЫҢ НАЙЫСЫЛАЛЫ — МОСКВАГА

СОВЕТ ТЫВА ССРЭ-ниң акы-дунмалышкы эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларының эң не аныяа болгаш улуг эвилелдиң эң хеймер дунмазы кылдыр саватттырып турар. Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканындан бээр чүгле 38 чыл болуп турар-дыр. Бо аразында чүнү кылып алган бис, кайы хирени чедип алган бис дээрзин чүгле бистер боттарывыс эвес, харын бистиң өңнүктеривис-даа херек кырында көрүп, бүзүреп турар. Ол бүгү чүс чылга деңнежип болур хериин базым-дыр дээрзин демдеглээш, хөй сан-түң-даа адап турган херээ чок боор.

Совет Тываның экономикада, культурада, кижилерниң аалкы-чаңында чедип алдынган чаартылгалары СЭКП-ниң удуртулгазының, улуг эвилел ССРЭ-ниң ачызы. Ынчангаш бистиң республиканың бүгү ажылчыннары алдарлыг юбилейни политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүн-биле демдеглээр, ажыл-херекчи белектерин Төрээн чуртунга сөңнээр дээш хүн бүрү кызымак болгаш хөй-аъттыг ажылдап турар. Мындыг хайнышкылыг хүннерде мен база чогаадыкчы ажыл-херээмни сорук кириишкинниг бүдүрүп, Совет Тывамның баштайгы өөрүшкүлүг хүннерин сактып бодап чоруур-дур мен.

1944 ЧЫЛ—Совет Эвилелиниң составынга Тываның кезээ-мөңгеде каттыжып кирген төөгүлүг чылы-ла болгай. Тыва Арат Республиканың Биче Хуралының дилег Угуулга бижиин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга чедирип, тыва чоннуң эчис күзелин авыралдап чораан ТАР-ның чазак төлээлери—С. К. Тока, А. М. Чымба болгаш О. Ч. Лопсанчап суглар ынчан бистиң Тывага мөңгеде өөрүшкүлүг медээни чедирип келген. Ада-чурт ССРЭ, ооң чазаа тыва улустуң алыс күзелин хандырып, Совет Эвилелиниң составынга Тываны хүлээп алган — ак-көк хемнерниң чурту — Таңды-Тыва Ада-чурт улуг ССРЭ-ниң чарылбас кезээ, а ооң арат чону — улуг ССРЭ-ниң аас-кежиктиг хамаатылары апарган. Ол дугайында Тываның чер бүрүзүнге хөй кижилиг митингилер, хуралдар, найыр-наадым эртип, аът, мөге салып, байырлап турдувус. Арат чонувуң ол өөрүшкүзүнге каттыжып, ол хүннерде:

Ак-көк өргүн хемнеривис
Ада-чуртче агып кирген.
Алыс шагдан күзеливис
Аныяарже чүткүп чораан...
Чоннуң четкен тып[illegible]
бо—
Социализм тиилээн чурту.
Чоргаар адаан адывыс бо—
Совет чурттуң хамаатызы—
дээн шүлүктү бижээн
мен.

Ынчан Ада-чурттуң ыдыктыг хосталга дайынының кадыг-дошкун чылы турган. Ынчалзажок бистиң Тиилелгевис чоокшулаан, бистиң кудумчуларывыска каңгамчык улуг байырлал диңмирээр деп барган үе турган.

Коммунистиг партия, Совет чазак чаа, аныяк Тыва автономнуг областың ажыл-агыйын, экономиказын, эртем-культуразын өске республикаларның, крайларның, областарның деңнелинге чедир дүргени-биле хөгжүдер дээш дааштарлыг чогуур хемчеглерни ап эгелээн. Тыва автономнуг областың улус ажыл-агыйын көдүрер хемчеглер дугайында ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Сайыттар Чөвүлелдери тускай доктаалдарны хүлээп алгылаан.

1945 чылдың апрель 29-та ССРЭ-ниң Дээди Совединге Тывадан эң баштайгы соңгулдалар болган. Совет Тыва Төрээн чурттуң дээди органынга бодунуң бирги депутаттарын соңгаан. Ол болза ССРЭ-ниң Дээди Совединге чүгле Совет Тыва талазы-биле эзлчег чок эрткен соңгулда. Коммунистиг партияның, Совет чазактың аныяк Совет Тыва дээш ада сагыш салыышкынының бир тодаргай херечизи ол болган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ол эң баштайгы депутаттарынга С. К. Тока, А. М. Чымба, М. С. Кудажы, С. К. Кочетов, М. А. Серенмаа, Я. И. Куварин, бо одуругларның автору суглар соңгаан.

Соңгулданың округ комиссиязы депутаттың түр шынзылгазын мээң тыпсып турда, дыка-ла сүрээдеп, хөй чүве бодап турган мен. Делегейде мындыг улуг, тиилелгелиг, Ленин башкы тургускан Совет күрүнениң, акы-дунма хөй национал улустарлыг чурттуң чазааның кежиг,нү болур деп чүвени бодап кээримге, дыка-ла улуг харысалга. Чондан соңгуттурган депутат болуру — аас-кежик, алдар, хүндү болгаш бедик идегел, улуг харысалга. Ынчангаш чондан депшиттиргеш, соңгуттуруп турар кандидатка өөрүнчүг-даа, сүрээденчиг-даа, чоннуң бо улуг идегелин канчап-ла шынзылдар кижи боор мен деп хандыр бодаттынар-даа боор чораан.

МОСКВАЖЕ, СЕССИЯЖЕ аъттаныр деп турувуста облкүүском даргазы А. М. Чымба чалап тур деп телефон долгап келди. Доп-дораан маңнап четтим. Хүлээп алыр өрээлде делгем хоректиг, бедик эгиннерлиг, додуккан хүлер дег хүрең, калбак арыннын, чазык-чаагай шырайлыг, савыяа сапогтарлыг, кара-көк китель костюмнуг, хөрээнде Ленин орден болгаш мурнакчы малчын демдээ чайынналгап, хөөремик эр күүском секретары, чогаалчы Б. Д. Ховенмей-биле хөөрешкен тур. Мен дораан-на олар-биле барып мендилештим.

— ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады мурнакчы малчын Кыргыс Кудажы бо-ла болгай— деп, Б. Д. Хөвенмей таныштырды. Ол аразында Сергей Кузьмич Кочетов шериг формалыг хептиг, даянгыыштыг, хөрээнде хамык орден, медальдары кылаңнаан бо кирип келди. Күүском секретары таныштырып турар аразында, Сергей Кузьмич партизан холдарын сунуп алгаш.

— Оо, Михаил Суванович!.. Көрүшпээнивистен бээр 25 чыл ашты!..—дигилеп, депутат Кудажыны куспактаап тур. Михаил Суванович Кудажы депутат С. К. Кочетовтуң партизан отряды-биле кады партизаннап чораан, ынчангаш шагдан бээр таныш өңнүктер болду.

— Кады халдып олурар мындыг бис бе, дуңмам—деп, Михаил Суванович каттыра аарак, база-ла өөрүшкүзүн илередип, мээң чугаалады.

— Харын дедаан, акым. Силерниң-биле кады чоңга бараан болур, хөй национал акы-дуңма улустарывыстың депутаттары-биле Дээди Советтиң сессияларының ажылынга киржир аас-кежикти чон биске хайырлаан түведир! — деп, база өөрүшкүм илереттим.

Ол шактан эгелээш-ле, ол бедүүң, биче сеткилдиг, ханы угааныыг, хөөремик, «көрбээн чүвези чок, кедүрбээн хевээ чок» буянныг-чаагай кижи-биле танышкып эгеледим. Малчын-даа, партизан-даа, фронтуга белек чедиржип чораан гвардейжи аттыг-даа, алдар-сурагтыг ол депутат-биле ам депутат албан-хүлээлгемни күүседип эгелээривис ол болган.

А. М. Чымба бисти хүлээп алганының соонда, Михаил Суванович мээң эктимге холун салгаш:

— Чаа, дуңмам, ам даарта найысылал Москваже сессиялап хап олурар мындыг-дыр бис. Таптыг бижип чоруур але— деп кагды.

Совет Тываның ол баштайгы депутаттары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынче эң баштай 1945 чылдың июнь 12-де Москваже аъттанышкан. Бис облкүүском даргазы Александр Маныгеевич Чымбаның машиназынга Михаил Суванович Кудажы, малчын Моңгуш Ак-Баштыговна Серенмаа суглар бис, ескелеривис Салчак Калбакхорекович Тока-биле кады демин-не чорупкан. Абаканга кээп, Тываның депутаттарының тускай вагонунга олурупкаш, поезд-биле Москва кайы сен дээш хапкан бис. Бир дугаарында кожа-хелбээ Хакас автономнуг областың депутаттары-биле ужуражып, таныштывыс.

— Совет Тыва болганыңарбиле!— дижип, олар биске хелчок-ла байыр чедирип турганнар. Красноярскиге кээп, тускай депутаттар поездизинге коштунуп алгаш чорупттувус. Алды хондур халыткаш, Москвага чедип келдивис.

Л. ЧАДАМБА.
(Уланчылыг).

Театрның 47-ги чаа сезону

КӨЖЕГЕНИ АЖЫДЫП ТУРА

Бистиң ниитилелдивистиң хүн бүрү бурунгаар хөгжүлдези чоннуң коммунистиг кижизидилгезиниң чаа харысалгалыг сорулгаларын боттандырарын театр уран чүүлүнден негеп турар. Театр чоннуң уран чүүл-биле дорт, дириг харылзаазын боттандырып турар күчүлүг чепсек. Ол дээрге чүгле хөглээшкинниң, дыштанылганың эвес, а коммунистиг кижизидилгениң политиктиг чепсээ.

Республиканың хөгжүм-шии театры богүн дөртен четиги сезонун эгелээр. Эрткен сезонда театрның чогаадыкчы-даа, инженер-техниктиг-даа күштери хөй ажылды кылган. Театр уран чүүлүн чон ортузунга суртаалдаары — театр ажылдакчыларының кол сорулгаларының бирээзи. Чаа шиини тургускаш, ону чонга көргүзериниң ангыда, артистер көрүкчүлер мурнунга боттарының чогаадыкчы отчёттарын берип, олар-биле ужуражылгаларны үргүлчү чорудуп келген. Бо эрткен сезонда чеди чаа шиини тургускан чонга бараалгаан бис. Ол дээрге В. Шукшинниң «Эртен эрте оттуп кээрге», Ш. Хусаиновтуң «Аваманың ак платьези», Э. Лабиштиң «Мизантроп», С. Токаның «Деңгүр-оол» база уругларга «Катя болгаш хуулгаазын», «Илбилиг согун» деп шиилер болур. Ол шиилер-биле бистиң театрның артистери республиканың бүгү районнарын кезээн. Ол ышкаш көрүкчү чон-биле ужуражылгаларны артистер Чөөн-Хемчиктиң «Большевик», «Алдан-Маадыр» совхозтарынга, Барыын-Хемчикке, Эрзинге, Тес-Хемге, Улуг-Хемниң Жданов аттыг совхозка болгаш Чаа Шагаан-Арыг хоорайның тудугжулары-биле эрттиргеннер. Күш-ажыл-биле уран чүүлдүң харылзаазын улам калбартыр сорулга-биле бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары-биле сырый харылзааны тударыы — көрүкчүлер-биле ажылдың бир дээштиг хевири. Эрткен сезонда «Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери-биле , чогаадыкчы дугуржулганы кылган бис. Ол хевирлиг ажылды хоорайның улуг-улуг бүдүрүлге, албан черлери-биле база кылыр бис. Ындыг дугуржулга ёзугаар ол албан черлериниң ажыл-ишчилери айда бир катап ыяап-ла театрлаар тускай хүннүг болур. А театрның артистери, уран чүүлдүң өске-даа ажылдакчылары ол организацияларның ажыл-ишчилери - биле ужуражылгаларны эрттирип, оларга уран чүүл талазы-биле лекция, беседаларны кылыр, кызыл-булуңнарны болгаш клубтарны шефке алыр.

Бо чылын театрның 47-ги сезонун украин драматург Квитко - Основьяненконуң «Шериг хөдел Шельменко» деп шиизи-биле ажыдар. Ону чоокта чаа бистиң театр-биле сырый чогаадыкчы харылзаалыг Ровно хоорайның шии театрының кол режиссёру Ярослав Бабий тургускан. Ооң чурук каасталгазын база Ровно хоорайның ойнаарактар театрының кол чурукчузу Виталий Мельничук кылган. Чаа сезон ажыттынарының бүдүүзүнде база бир шиини — А. Островскийниң «Аал улузу ажырбас» деп шиизин режиссёр Людмила Бузина тургускаш, дужааган.

Бистиң театрның коллективи совет улустуң улуг байырлалы — ССРЭ-ниң 60 чылы оюн төлептиг уткуур дээш белеткел ажылын чорудуп турар. Юбилейге тураскааткан улуг концерт программазындан аңгыда, Совет Эвилелиниң хөй национал драматургтарының [illegible] эртирер бис. [illegible]

Юбилейлиг чылда ажыттынып турар бо сезонну чедишкинниг эрттирери-биле театрның чогаадыкчы-даа, инженер-техниктиг-даа ажылдакчылары улуг-хуузун киирип турар. Боттарының уран талантызы-биле чоннуң үнелелин чаалап алган сураглыг хоочун артистер Максим Мунзук, Хүргүлек Коңгар, Екатерина Кенденбиль, Александр Тавакай, Леонид Котов, Люндуп Солун-оол база аныяк артистер Александр Ондар, Галина Доржу, Ольга Куулар оларны адаары өөрүнчүг. Ол ышкаш чогаадыкчы бөлүктүң чедиишкиннериниң ажылынга улуг салдарны чедирип турар техниктиг ажылдакчылар — улуг инженер Юрий Морозов, радист Александр Огнев, машинист Олег Бады-Сагаан, бутафор Людмила Берестова, [illegible] Ханды[illegible], чазаныкчы Николай Давыы-оол, чолаачылар Алексей Куулар, Иван Хорунзий сценага көзүлбес-даа болза, олар чокка болдунмас ажыл-үүлеви ак сеткилдиг күүседип турарлар.

Бо хүннерде театрның чогаадыкчы бөлүү ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан чаа шиини белеткеп кирипкен. Ол дээрге П. Иванковтуң «Чуректиң кыйгызы-биле» деп шиизи болур. Ында Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде тыва эки турачыларның маадырлыг чоруун база кады-кожа дайылдажып чораан дайынчы өңнүктер — ияазы-бүрү националдарның дайынчыларының найыралын көргүскен. Шиини РСФСР-ниң алдарлыг артизи, театрның кол режиссёру Сип-оол Оюн тургузуп турар.

Бистиң республикага театр уран чүүлүн сайзырадыр, ооң чон-биле харылзаазын улам быжыглаар сорулга-биле хемчеглерни доктаамал ап чорудуп турар. Театрның материал-техниктиг баазазын экижидер сорулга-биле [illegible] чаа безин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели тускай доктаалды хүлээп алган. Ол бүгү хемчеглер театр уран чүүлүн чоннуң хүн бүрү өзүп турар культура негелделеринге дүүштүр тургузарын, чоннуң коммунистиг кижизидилгезин боттандырарын негеп турар. Бо сезонда театрның кылып чорудар ажылдарының утка-шынарын улам бедидер дээш күжениишкинниг ажылдаары театр ажылдакчыларының кол сорулгазы.

Бо сезонда театр республикадан дашкаар улуг гастрольга белеткенир. Ол дээрге 1983 чылдың чайынында акы-дуңма Киргизияже бир-ле дугаар аалдаарывыс болур. Ол үнүүшкүн бистиң ажылывыска харысалгалыг үе-чада база шылгалда болур. Чүге дээрге ооң дараазында чылын—Совет Тываның 40 чыл оюн таварыштыр Москвага чогаадыкчы отчётту бээр бис. Орта белеткел театрның бүгү ажылдакчыларындан эвээш эвес күштү, энергияны негээр апаар.

Е. ТАНОВА,
республиканың хөгжүм-шии театрының директору.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) «Шериг хөдел Шельменко» деп чаа шиниде ойнап турар бөлүк артистер; театрның орус артистериниң чаа сезонда көргүзүп эгелээри А. Островскийниң «Аал улузу ажырбас» деп шиизинден көргүзүг.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ЧАА РОЛЬДАР, ОВУР-ХЕВИРЛЕР

Республиканың хөгжүм-шии театрының чаа 47-ги сезону ажыттынарының бүдүүзүнде бистиң корреспондентивис чамдык артистерге ужуражып, оларның эрткен сезонда болгаш ам көрүкчүлерге бараалгаар [illegible] сонуургаан. Оларның харыылары бо:

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Люндуп СОЛУН-ООЛ:

— Эрткен сезонда чедимчелиг кылган ажылым— Салчак Токаның «Деңгүр-оол» деп шиизинде феодал ашак Сандактың овур-хевири. Мооң мурнунда [illegible] Деңгүр-оолга ойнап турзумза Сандакты эскербейн турган болдум. Сандак — хөй талалыг, оптуг-овуралыныг бүтпес идегеттерниң бирээзи. Деңгүр-оолду төөредип, өгде көргүзүлде дангаманы тырыкылап, эзириг дарганы дуурайлап, оон-биле кады ырлай каттылап каап олурар сценаны сүт сайгарар болза дыка нарын. Ол ышкаш Семис-Лама-биле сцена — сүлчээлиг, ийиги планныг, ёзулуг аңгы дайзыны деп илереттинер чери ол...

Ровно хоорайның Н. Островский аттыг шии театрының кол режиссёру Ярослав Бабийниң бистиңиге тургусканы — Г. Квитка-Основьяненконуң «Шериг хөдел Шельменкозунда» Шельменконуң ролюн аныяк артист Сергей Сорчак-биле кады ойнап турар бис. Шии боду каттырынчыг, солун чогаал. Тургустунганы база чедиишкинниг деп санаар мен. А Шельменко? Ону көрүкчүлер шиитпирлээр апаар. Бо шиниде рольдарны ийи аңгы составтыг артистер ойнап турар. Мугаңгаила ийи артистиң [illegible] көрген-хандыр сайгарары көрүкчүнүң көрүкчү культуразынга, театржы деңнелинге чемиш берип болур. Шельменко— аныяк кижи болгай. Ынчангаында мээң эзлчежип ойнап турар эжим С. Ооржак база-ла солун-на ойнаар болдур ийин.

Тываның комсомол шаңналының лауреады Виктор КУЗИН:

— Чаа сезон—чаа базым. Ол чүгле театр коллективиниң эвес, а муң-муң көрүкчүлерниң база байырлалы. Силерни чаа маадырлар, чаа артистиң ажылдар манап турар. Ынчангаында эки, бакты деңге [illegible] эртер апаар бис.

Мен 1976 чылдан бээр тыва театрда ажылдап турар кижи болгай мен. Ол үениң дургузунда элээн ажылдарны кылып четтиктим. Оларның оода бир, ийи хиресин көрүкчүлер сактып арткан болза— өөрүүр ийик мен. Эрткен сезонда [illegible] бөлүмнүң сеткилимге А. Гельманның «Бистер, адаанда ат салганнар...» деп сураглыг шиизинде Шындинниң, В. Шукшинниң «Эртен эрте оттуп кээрге» деп чогаалында Сухонькийниң овур-хевирлери таарjыр. Олар — мээң үежилерим, амгы үениң кижилери. Бо хүннерниң боттуг овуру сиңниккен, хүн бүрүнүң бергелеринге таваржып, дилээшкиннерин кылып чоруур кижилер. Ындыг маадырларга ынак мен.

Эргинин артап турарывыс чаа сезонда көрүкчүлер-биле сураглыг орус драматург А. Островскийниң «Аал кижилери ажырбас» деп шиизинде Подхалюзинниң овур-хевирин ламчыдып ужуражыр мен. Ук шии — бистиң бөлүктүң чаа ажылы. Шиини режиссёр Л. Бузина тургускан болгаш ында орус бөлүктүң бүгү артистери киржип турар. Островский — Островский-ла болгай. Ол силерге солун болуру чугаа чок. Ынчангаында сценага ужуражырынче көрүкчүлерни чаладым.

Театрның балетмейстери Вячеслав ДОНГАК:

— Улан-Удэниң хореография училищезиниң доозукчулары алды кижи составтыг балет бөлүү театрның чогаадыкчы коллективинде катташтывыс. Ук бөлүкте 3 оол, үш уруг кирип турар. База бир 2 кижини доозуп кээрин манап турар бис. Балет бөлүүнүң кол-ла сорулгазы — хөгжүмнүг болгаш ыры танцылыг шиилерге танцы, балет сценаларын күүседир, шиниң профессионалдыг шынарын бедидери. Бистиң бөлүк-биле кады театрның артистери танцы кичээлин эрттирип турар.

Балет бөлүүнүң репертуарында балеттерден үзүндүлер, национал танцылар кирип турар. Ам ол номерлерниң ийик, хевин чагыткан, манап турар бис. Хөгжүмнүг театрынга келгеш, бир-ле дугаар киришкен шиивис «Шериг хөдел Шельменко» деп адаар украин комедия. Ооң сөөлгү сценазында куда танцызында киржип турар бис. Шииниң маадырлары база-ла танцылап турарын көре бээр силер. Мооң соңгаар ыры-танцылыг шиилерниң саны көвүдээрин күзээр улус тур бис. Удавас тыва чогаалчы К. Кудажының «Дээрде кыс» деп хөгжүмнүг комедиязынга киржир бис.

Аныяк артист Анзат КУУЛАР:

— Сезон ажыдыышкынында чаа шиилерниң бирээзи —татар драматург Шариф Хусаиновтуң «Аваманың ак платьези» деп драмазы. Ону театрның сценазынга мооң мурнунда ойнаваан бис. Ол шиниде киржип турар артист мээң өөрүнчүг чүве—ук шиини чайгы үеде районнарга ойнап келгенинниң түңнелинде бригадалар аразында чарышка бирги черни алганывыс.

«Аваманың ак платьези»—амгы үениң амыдыралын көргүскен, ажы-төлдүң ада-иего, Ада-чуртка харысалгазын тоожуп, билиндирип турар бедик утка-шынарлыг чогаал. Мен ол шиниде Аваның оглунуң уруу Райханы ойнап турар мен. Ол ышкаш эрткен сезонда Е. Танованың «Илбилиг согун» деп фантастиктиг шиизиниң кол ролюнуң бирээзи — пионер уруг Чечекмааны ойнадым. Солун маадыр. Ону ам-даа аныяк көрүкчүлерге таныштырып, сонуургадыксаар мен.

Чаа сезонда чаштарга тураскааткан шиилерниң арбын болурун күзээр мен. Ол чүгле мээң эвес, келир үениң театржы кижизидилгелиг көрүкчүлериниң, тодаргайлаарга, аныяк көрүкчү бүрүзүнүң күзели.

Солунуң дараазында номери октябрь 9-та үнер.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр агаар болур. Чамдык черлерге хүндүс хар холумактыг чаъстар. Барыын чүк угаа[illegible] хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Дүне 0—5 градус соок, чамдык районнарга 0—5 градус чылыг.

Хүндүс агаарның температуразы 8—13 градус чылыыр.

Кызылга бүргеп, аязыр. Хүндүс хар холумактыг биче чаъстаар. Хаттың дүргени хүндүс 5—10 метр. Хүндүс 5—10 градус чылыыр.

КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

«Енисей» Культура бажыңынга

Октябрь 7-де «Күрүне болгаш эрге» деп аас журналы 15 шакта эгелээр. «Чаңгыс эптиг өг-бүледе» деп аныяктарның дыштанылга кежээзи 19.30 шакта болур.

Октябрь 8-те «Енисей» Культура бажыңының бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң концерти 15 шакта эгелээр. «Танцылап, ойнап, ырлап тур бис» деп аныяктар кежээзи 19.30 шакта эгелээр.

СПОРТЧУ ХЕМЧЕГЛЕР

«Совет Тываның 5 чылы» стадионга

Октябрь 7-де шыдыраа клувунга шыдыраага блиц-турнир 11 шакта эгелээр.

Октябрь 8, 9 хүннеринде школачылар ортузунга чиик атлетикага республиканың бирги чери дээш маргылдаа болур. Октябрь 8-те 15 шакта, октябрь 9-та 11 шакта эгелээр.

«Херел» стадионга

Октябрь 7-де херээженнер ортузунга «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң волейболга бирги чери дээш маргылдаа 10 шакта эгелээр.

Октябрь 8-те эр улус командаларының аразынга волейболга блиц-турнир 11 шакта эгелээр.

Гастелло аттыг паркка

Октябрь 7-де «Молодежь Тувы» солунунуң шаңналы дээш чиик атлетика кроззу 11 шакта эгелээр.

Октябрь 8, 9 хүннеринде «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш стол теннизинге маргылдаа 10 шакта эгелээр.

Дыштаныр хүн штабы.

ТВ

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болуксазыңза. «Күш-культуржуларга сүмелер». 9.00 — «Дамырактар». 9.30 — «Уругларга аңчыгаштар дугайында». 10.00 — Ада-иелер, силерге. 10.30 — «Масленкинодан келген Бурёнка». «Хаван кадарчызы». Мультфильмнер. 11.10 — «Улам хөй эки бараннар дээш». 11.40 — «Англияның парламентарийлери ССРЭ-же». Документалдыг фильм. 12.00 — «82-ги ырызы». 12.45 — «Тиилекчилер». Фронтуну өңнүктер клуву. Инженер шериглериниң хоочуннарының ужуражылгазы. 14.15 — Теленовостер. 14.30 — «Бо хуулгаазыныг шакта». Музыкалыг фильмниң баштайгы үндүрүлгези. Ленинградтың Пионерлер ордузунуң дугайында. 15.30 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 16.30 — «Тоолдуң аалчылары». «Өлүг мадын-хааның болгаш чеди маадырлар дугайында тоол» болгаш «Алдын Аскыр дагаа дугайында тоол». Мультфильмнер. 17.30 — «База катап балет дугайында». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 18.30 — Цирк аренаазында. 19.20 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.50 — «Онза чугула даалга». Уран-чечен фильм. 1-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Онза чугула даалга» деп уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. Ооң соонда — Теленовостер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Курлавыр офицери». Уран-чечен фильм. 15.40 — «Экран өңнүктерин чыып тур». Волгоград-Острава. 16.25 — Таджик телевидение студиязының программазы: «Даалга». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү; «Кулябтың» аялгалары болгаш өйнери». Республиканың улусчу уран-шеверлериниң дугайында очерк. Уран чүүлдер мастерлериниң концерти. 17.35 — Шупту кижилерге стадион. 18.05 — Александр Блок. «Оп ниц». Фильм-концерт. ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Ефремов номчуур. 18.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң долчу намдарывыс». 52-ги фильм — «1968 чыл». 19.30 — «Музыка киоскузу». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Дириг амытаннар өңнүктери». Мультфильм. 20.15 «Кадыкшыл». Эртем-нептерелдиг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 22.55 — В. Белов. «Бызаанчының чечен чугаалары». Телешии.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Терээн иези» 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ачам удавас чедип келир» 9.30, 12.30. «Кино чыыдызы» 11.10. «Аныяк кыс-биле Гранд» 14.10, 16.00, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Силерниң-биле артар мен» 10.00. «Москва карак чажынга бүзүревес» 11.50, 14.40, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ында, билдинмес оруктарда» 16.00, «Кем-буруулуг репортаж» 18.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 67000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2002

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 1).

ТС—01402.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 235 (12025) | 1982 чылдың октябрь 9, суббота | 1925 чылдан үндүрүлгүп турар | Өртөө 3 кап.

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның немец черде төөгүде эң баштайгы социалистиг күрүнезиниң тургустунганы социалистиг дем каттыжылгазының доругнаарынга чугула үе-чада болган. Герман Демократтыг Республиканың 33 чыл бурунгаар тургустунганы Европаның төөгүзүнге база эргилделиг үе-чада болган. Европаның төвүнде социалистиг күрүне—ГДР делегейниң ол райолунга тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту камгалаарынга чаварлыышкынны ханыладырынга чугула рольду ойнап турар. Герман Демократтыг Республиканың тургустунганындан бээр 33 чыл оюнга турасканкан Москваның ажылчы чоннар төлээлекчилериниң байырлыг хуралынга бо дугайында онзалап демдеглээн.

ГДР-ниң ажылчы чоннары Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының удуртулгазы-биле хөгжүлдениң депшилгелиг болгаш тайбың оруунче кирбишаан, чуртунуң экономика, эртем, техника, культура талазы-биле хөгжүлдезинге улуг чедиишкиннерлиг болган. Европага болгаш бүгү делегейге тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаарынга, чаварлыышкын херээн ханыладырынга Герман Демократтыг Республика улуг салыышкынын киирип турар.

СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң, ийи чурттарның улустарының аразынга акы-дуңма эвилелдиң болгаш бузулбас найыралдың улам-на быжыгып турарын Герман Демократтыг Республиканың ССРЭ-де элчини Э. Винкельман байырлыг хуралга онзалап демдеглээн. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерниң Крымга бо чайын ужуражылгаларлары акы-дуңма ийи партияларның болгаш чурттарның аразынга бүгү талалыг харылзааларны улам-на калбартырынга улуг ужур-дузалыг болган деп элчин чугаалаан.

КОМСОМОЛГА ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

«Комсомол—бистиң салгалывыс, ол партияның дузалакчызы... Политика талазы-биле идепкейлиг, бодунуң херээн билир, күш-ажылга ынак болгаш ажылдап билир, бодунуң Төрээн чуртун камгалаарынга кезээде белен кижилерниң салгалын дадыктырып кижизидеринге улуг идиг берип, дуза чедирери—комсомол ажылынга эң чугула, эң кол чүүл болур»—деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге онзалап демдеглээн. Партияның кандыг-даа даалгаларын комсомол эрес-соруктуг, маадырлыг күш-ажылы-биле күүседип турар. Күрүнени эргелеп башкарарынга, ниитилелдиң бүгү амыдыралынче оон киржилгези улам күштелген.

Комсомол организацияларының мурнунга салдынган харыысалгалыг, улуг сорулгаларны олар партия организацияларының хүн бүрү удуртулгазы-биле, оларның дузазы-биле боттандырып турар. Бүгү чуртта ышкаш, бистиң республиканың партия организациялары комсомолга партийжи удуртулганы күштелдирер, оларның дайынчы арга-шинээзин бедидер, ажылының стилин болгаш методун сайзыраңгайжыдар талазы-биле айтырыгларже доктаамал кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар. Комсомолга партийжи удуртулганы улам экижидериниң дугайында айтырыгны СЭКП обкомунуң пленумунга ийи чыл мурнунда чугаалашкан. Ол пленумнуң шиитпирлерин канчаар күүседиинип турарының талазы-биле айтырыгларны сөөлгү ийи чылда СЭКП Өвүр, Бай-Тайга, Каа-Хем, Кызыл райкомнарының пленумнарынга чугаалашкаш, аңаа хүлээп алган доктаалдарның күүселдезин партия организациялары чер-черде организастап турар.

Оон-биле кады улуг-улуг бүдүрүлгелерде база совхозтарда парткомнар база бүдүрүлгелерде, тудугларда, транспортта болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының коллективтеринде, албан организация, өөредилге черлеринде партия эге организациялары комсомол ажылының дугайында айтырыгларны доктаамал чугаалажып, оларның ажылынга тодаргай угланыышкынны берип турар. Сөөлгү чылдарда ниитизи-биле алырга партия хуралдарынга чугаалашкан бооп айтырыгның бирээзи-ле комсомол организацияларының ажылының дугайында боор турар.

Парторганизациялар идепкейлиг, аныяк өскенннер-биле ажылдап билир коммунистерни комсомол ажылынга быжыглаарының хемчеглерин ап турар. Ылаңгыя Бай-Тайга, Өвүр, Моңгун-Тайга районнарның парторганизациялары бо айтырыгже улуг кичээнгей салып келген. Ниитизи-биле республикада комсомол органнарында соңгуттурган 995 хире коммунистерниң хөй нуруузу ол чугула партийжи даалганы бедик харыысалга-биле күүседип турар.

Ындыг болза-даа, чамдык партия организацияларының комсомолга удуртулгазының кошкаандан, аныяктар өртүзүнге күш-ажылчы-даа, мөзү-шынар-даа, идей-политиктиг база интернационалчы кижизидилгениң чогуур негелдеге чедир тургустунмаанындан Кызыл, Ак-Довурак хоорайларда, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем болгаш өске-даа районнарда чамдык аныяк кижилерниң ниитиге ажыктыг ажыл кылбас, арагалаар база хулиганнаар, кем-херек үүлгедир чоруктары ам-даа хөй болуп артпышаан. Бо черлерде партия комитеттериниң боттарының бюроларынга, а партия эге организациялары хуралдарга комсомол ажылының дугайында айтырыгларны чугаалажып, хөй санныг хемчеглерни база доктаалдарны хүлээп ап турза-даа, оларның күүселдезин кошкак органзастаанындан дээштиг чавыс боор келген.

Кызыл хоорайның даараныглга фабриказы, «Кызыл тудуг» эргелели ышкаш хөй аныяктарлыг коллективтерде сөөлгү үеде комсомол организациялары сандараан болгаш оларның бары, чогу-даа билдинмес. Бо коллективтерде партия организациялары оларга удуртулганы күштелдирер. комсомол ажылын экижидер талазы-биле тодаргай ажыл чорутпайн келгеннер. Оон аңгыда найысылалдың педагогика институдунда, техникумнарда база профтехучилищелерде комсомол организацияларының өөредилге, кижизидилгелиг ажылын күштелдиреринче ында партия организацияларының кичээнгейи база-ла чогуур негелдеге четпес.

Комсомол организацияларынга партийжи өзекти быжыглаар, дагдыныкчыларның ажылын күштелдирер талазы-биле айтырыгларже чамдык партия организациялары кошкак кичээнгей салып турар. Ылаңгыя Тес-Хем, Каа-Хем, Кызыл районнарда база Кызыл хоорайда комсомолдуң соңгулдалыг органнарында коммунистерниң саны кончуг эвээш. Ол болза бо чугула айтырыгже СЭКП Кызыл хоорkomунуң база үстүнде адаттынган райкомнарның кошкак сагыш салып келгенин бадыткап турар-дыр.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге чугаазынга комсомолдуң болгаш совет аныяктарның мурнунга база катап дайынчы сорулганы салган. Улус ажыл-агыйының болгаш бистиң ниитилел амыдыралывыстың бүгү талаларының хөгжүлдезинге комсомолдуң бөгүнгү салыышкынын оон-даа улуг болган турар ужурлуг дээрзин Леонид Ильич айыткаш, ол мынча дээн: «Чалыы назын дээрге амыдыралдың хаазы-дыр». Ол дээрге кижиниң кижи болуп, хамааты болуп хевирлеттинип кижизиттинериниң үези-дир. Ынчангаш аныяктар доктаамал өөренир ужурлуг. Ак сеткилдиг ажылдаарынга, бүгү-ле назын чүүлдерлиг амыдыралды совет патриотизминиң болгаш коммунистиг бүзүредилгениң туружу-биле үнелеп көөрүнче өөренир. Бистиң ниитилеливистиң норма-чиңгектерин кенниг-даа бол хажыдыр базарынга эптеш чок болурунга өөренир херек...»

Комсомолчулар болгаш аныяк өскеннер эки мөзү-шынарларны ылаптыг өөренип, шиңгээдип алырынга хамыктың мурнунда партия организациялары, коммунистер дузалаар апаар. Ынчангаш комсомолга партийжи удуртулганы улам күштелдирерин, оларның ажылының стилин болгаш арга-методун сайзыраңгайжыдарын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң база СЭКП ТК-ның оон дараазында Пленумнарының шиитпирлеринге база Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга дүүштүр тургузар дээш чер-черде партия комитеттери болгаш эге организациялары доктаамал сагыш салыр хүлээлгелиглер.

Комсомол организацияларынга удуртулганы парторганизациялар колдуунда-ла оларда ажылдап турар коммунистерни дамчыштыр боттандырар. Ынчангаш партия организациялары комсомол организацияларынга ажылдаары-биле аныяк коммунистерге партийжи даалгаларны бээр, дааңдырган ажыл-херек дээш олардан негелдени болгаш харыысалганы бедидер талазы-биле хемчеглерни алыр херек.

ССРЭ 60. ПЛАННЫГ ОНААЛДАЛАРНЫ ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИИЛ

ШЕВЕРЛЕР ХӨЙ

Алдарлыг юбилей — ССРЭ-ниң 60 чылынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш найысылалдың даараныга комбинадының коллективинде социалистиг чарыш улам калбарган. 9 айларның түңнели-биле бо бүдүрүлгеде 62 даараныкчы, быжыкчы, хеп базыкчылары юбилейлиг чылдың планын дооскаш, келир чылдың үлүүнде киргеннер.

Фабриканың кол корпузунуң ийиги каъды. Ында ийи талазындан улуг-улуг соңгаларлыг делгем даараныр цехте барык-ла шуптузу аныяк кыстар олургулапкан, кижи бүрүзү чай чок, бодунуң ажылын кылып даараңган. Хөй электриктиг машиналарның даажындан чугаа бээни эки дыңналбас.

Бо чылын ай санында эки ажылдаан бригадаларның бирээзи—чиик идик-хеп даараар № 5 бригаданың удуртукчузу Тамара Хертекке ужуражып, ажыл-херээн сонуургадым.

—Бистиң бригаданың кежигүннери барык шупту комсомолчулар. Ынчангаш комсомолчу-аныяктарның бригадазы кылдыр адаан. Он бирги беш чылдың ийиги чылының эрткен үш кварталында бригадавыс чарышка мурнуку одуругну ээлеш фабрикада бригадалар аразында шилчиир Кызыл тугту чаалап алган, ам тугувусту алыспас дээш чыл төнчүзүнге чедир улам эки ажылдаар сорулгалыг бис—деп, бригадир Т. Хертек чугаалаан.

Шынап-ла, цехте кайы-даа бригадалар боттарының планныг онаалдазын ажыр күүседиринче база продукцияның шынарынче кичээнгейни салып турарлар. Цехте сентябрь айда үндүрген продукцияның шуптузу бирги сорттуг болган. Бо дугайында ында техниктиг контролёрлар (чурукта) О. И. Будаева болгаш Т. Б. Оланмай олар тайылбырладылар.

Бүдүрүлгеде бо хүннерде дыка хөй даараныкчыларның, хеп быжыкчыларының күш-ажылчы календарында 1983 чыл үнүп келген, үени мурнааннар хөй. Чижээ, хеп быжыкчызы — Бичии Иргитовна Монгуш (адаанда чурукта) ам келир чылдың июль айның үлүүнде ажылдап, тус-тус ажылчыннар аразында чарышты баштап турар. Аныяк даараныкчы, комсомолчу Рита Хертек (чурукта) октябрь 1-ге-ле чылдың хууда планын доосkaш база келир чылче кирипкен. Дөрт чыл ажылдаан үезинде ол ам ийиги разрядтыг даараныкчызы болуп, профессионал мергежилин бедиткен.

Фабриканың коллективи үшкү кварталда 1 миллион 50 муң рубльге продукция үндүрер планын 100 хуу, ону сайгарарын 100,1 хуу күүседип, чылдың онаалдазын хуусаазындан эрте күүседир дээш улам бедик ажылдап турарлар.

В. КАРА-САЛ.

Авторнуң фотолары.

НОГАА, КАРТОФЕЛЬ АРБЫН

Чаа Шагаан-Арыгның ажылчын магазининде чаа дүжүттүң ногааларын, картофелин калбаа-биле садып турар. Бар ногааларга немей үш тонна капуста, 5 тонна арбуз, 7 тонна картофель бо хүннерде немей кирген. Морковь, свёкла, согуна аймаа база арбын. Ногаа, картофельди садары уламчылаавышаан.

Бистиң корр.

Улуг-Хем район.

ШЕФЧИЛЕРНИҢ ДУЗАЗЫ

Чадаана хоорайның албан организациялары, бүдүрүлгелери районнуң ажыл-агыйларынга мал чеми белеткээр хүннерниң эки күүсеткен. Шефчилер ниитизиниң малынга 700 ажыг тонна сигенни белеткээш, планныг онаалдазын 103 хуу чедирген.

Коллективтерниң хөй кезии корудунген планындан ажыр ужен тонна эки шынарлыг мал чемин белеткээн. Ол—колдаанның ишчилеринге улуг дуза.

Хоорайның чурттакчылары бо хүннерде ажыл-агыйларда картофель ажаап алыышкынында дузалажып турар.

В. КУУЛАР.

Чөөн-Хемчик район.

ҮЕНИ МУРНААН

В. И. Ленин аттыг «Тываагдугу» комбинаттың транспорт цехинде үени мурнавышаан, бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг ажылдап турарлар эвээш эвес. Оларның бирээзинге чолаачы В. Штыгашев хамааржыр. Мурнакчы чолаачы кылымак ажылы-биле он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдазын хуусаазындан эрте күүсеткен. Оон күш-ажылчы календарында —1983 чылдың март.

Бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи чолаачы М. Монгуш база үени мурнап турар. Ол бо хүннерде 1982 чылдың ноябрьның үлүүнде ажылдап турар.

Бистиң корр.

Барыын-Хемчик район.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛДИ ЧУГААЛАШКАН

Барыын-Хемчик район Совединиң күүскомунуң хуралынга кыштаглаашкынга белеткел дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Ол дугайында илеткелчи райкүүскомнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги Ю. Е. Каблуков кылгаш, ажыл-агыйларда ол талазы-биле байдалды анализтеп көргүскен. «Барлык» совхозта белеткелди багай эвес чорудкан, а «Дон-Терезин», «Шекпээр» совхозтарда кыштагларны. Фермаларны кышка белеткевээн, септелге ажылдарын кошкак темп-биле чорудуп турар деп, илеткелчи демдеглээн.

«Барлык» совхозтуң кол зоотехниги Э. М. Куулар, Сельхозтехкүрекомнуң районда каттыжыышкынының начальниги Г. А. Филиин болгаш оон-даа өскелер хуралга санал бергеннер.

Совхозтарда кышка белеткел ажылдарын чорударынга рузалажыры-биле совхоз бүрүзүнге албан организация, бүдүрүлге черлерин быжыглаан.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

⊙ МОСКВА. Найысылалдың үшкү автокомбинадының хөй чолаачыларының рейс путёвкаларында мынчаар бижээн: «Коммунистиг субботниктиң үлүүнге кииришти». Күш-ажылдың ол улуг байырлалынга аалдар кылдыр бүдүрүлге чериниң транспортчулары боттарынга бедиткен хүлээлгелерин алган болгаш амгы үеде сорук кириишкинниг ажылдап, кывар, чаар материалдарны камнап, бедик түңнелдерни чедип ап турар.

Камнап алдынган бензин-биле коммунистиг субботник хүнүнде — декабрь 18-те ажылдаарын олар шиитпирлээн. Автомашиналарның техниктиг ажаалдазынче онза кичээнгейни чолаачылар угландырып, кышкы үеде улам бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар сорулганы боттарының мурнунга салган.

⊙ ВОРОНЕЖ. Коммунистиг субботниктиң фондузунга баштайгы салыышкыннарны Георгиу-Деж станциязының локомотив машинистери кииргеи. Чедиги колоннаның партия эге организациязының секретары В. Володин болгаш ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегады Е. Балыкин баштаан локомотив бригадалары боттарының баштайгы улуг салыышкынын киирген. Москвачыларның эгелээшкинин чурттуң Мурнуу-чөөн демир-оруунуң бүгү коллективтери деткээн. Демир-орукчуларның хөй бригадалары камналганың агар-саннарын ажылап алган.

⊙ ПЯРНУ. Эстонияның кодээ тудугжулары коммунистиг субботникке кыңамчалыг белеткенип турар. «ССРЭ-ниң алдарлыг 60 чылынга күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле ужуражылы!» деп лозунгунуң ада-биле шимчээшкин республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында тудугжулар ортузунда улам калбарган.

«Колхозтар аразының тудуу» каттыжыышкынның Пярнуда салбырының коллективи — республикада эң улуг тудуг организацияларының бирээзи. Ол коллектив тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын субботник хүнүнге чедир бүрүн күүседирин хүлээнген. Оон тудугжулары мал ажылының комплекстерин графиктен мурнай дериир. Районнуң бүгү 30 ажыл-агыйларынга чурттаар бажыңнарын тудуп берип турар.

⊙ ПСКОВ. Картофельди хомун олуртуглаарының кайгамчык аргазын эртемденнер сүмелээн. Псков областа үрезин өстүрер «Лидва» совхозка ол арганы шиңгээдип ажыглаан.

—Олуртуглар аразының хемчээлин ийи катап алгыткан болгаш үнүштүң өзүлдезинге арганы берген бис. Шөлдү мынчаар алгыдып, чемишчидилгени көвүдедип, хөрзүнну эки сайзыратканы эки түңнелдерни берген болгаш эртемденнерниң сүмезиниң ажыктыын бадыткаан— деп, «Лидваның» директору А. Монтаровский чугаалаан.

Бир дестен-не бо чылын 50—60 чедир картофель чемижин алган болгаш продукция бүдүрерин барык чеди катап көвүдеткен. Чамдык дестерден чүс чедир чемишти алган.

Картофельди олуртуруунуң чаа технологиязын шиңгээдип, бедик дүжүттүг өстүрүп алыр талазы-биле совхозка Эстонияның Эртемденнер академиязының коллективи дузалаан.

⊙ ИРКУТСК. Мал ажылының улуг комплекизин Чөөн Саянск суурнуң чоогунда тургузуп турар. Чылда 10 муң дагаалары өстүрер болгаш оон эъдин бээр куш фабриказын тудуп эгелээн. Оон дараазында 108 муң баш хаваннар азыраар фабриканы, ногаа өстүрер чылыдыга комбинадын, малдың холуксаалыг чемнерин бүдүрер заводту тударын планнаан.

Мал болгаш чер ажылының продукциязын бүдүрер мындыг комплекстерни Иркутск областың хөй үлетчүр төптерин долгандыр тудуп турар. Чижээ, Усолье-Сибирьниң чоогунга кодээ ажыл-агый комплекизин тургусkan. Специализастаттынган ында алды бүдүрүлгелер мал болгаш чер ажылының продукцияларын бүдүрүп турар.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң националдар Совединге Бии-Хемниң № 653 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ден соңгулдалар талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязының ДЫҢНАДЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле округтуң соңгулда комиссиязы «ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузунуң 42 болгаш 60 чүүлдеринге үндезилээш, Бии-Хемниң № 653 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ден депутаттың кандидадынга 1925 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, Эртем-бүдүрүлге каттыжыышкынының чиңгине конструктору Владимир Лаврентьевич Лапыгинни 1982 чылдың октябрь 6-да бүрүткээн. Бии-Хем районда «Кызыл тараачын», Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтарның ажылчыннарының, специалистериниң, албан-хаакчыларының, Туранның райсельхозтехкүрекомнуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективтери база Каа-Хемниң херегленкчилер ниитилели ону кандидат кылдыр дэпшиткен.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНГЕ БИИ-ХЕМНИҢ № 653 СОҢГУЛДА ОКРУГУНУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТЫВА АССР-ДЕН СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОКРУГТУҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫ.

ДАШТЫКЫДА

⊙ ВАРШАВА. (СЭТА). Профэвилелдер дугайында хоойлу төлевилелин Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Политбюрозунуң хуралынга чугаалажып көрген. Ол хоойлу төлевилелин ПУР-нуң сейминиң сессиязынга чугаалажып көөрү-биле киирип турар.

ПКАП-тың IX онза съездизиниң шиитпирлериниң күүселдезиниң канчаар чорup турарын, ПКАП ТК-ның 10-гу пленумунга белеткелдиң дугайында айтырыглары ПКАП ТК-ның Политбюрозу база чугаалажып көрген. Чурттуң ниитилел политиктиг хөгжүлдезиниң эң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге партия органнарының болгаш чер-черде организацияларының ролюн улам-на бедидер сорулганы пленумга чугаалажыр көөр.

⊙ КАМПАЛА. (СЭТА). Колониалдыг дарлалдан Угандаңың хосталганының болгаш чурттуң хамаарышпас чоруун чарлааныңың 20 чылын Африканың ол аныяк күрүнезиниң чону бөгүн демдеглеп турар. Чөөн Африкага хамаарышпас күрүнениң тургустунганын 1962 чылдың октябрь 9-та чарлаан.

Барыын талакы империалистиг күрүнелерге хамыктың мурнунда АКШ-ка ажыктыг кылдыр иштики болгаш даштыкы политиканы чорудуп келген дарийкы И. Аминиң эрге-чагыргазын чурттуң депшилгелиг күштери 1979 чылдың апрельде дүжүрген. Уганданың М. Оботе баштаан улусчу конгресс партиязы эрге-чагыргага кирген турган.

Иштики политика талазы-биле Уганданың чаа чурттуң хамаарышпас экономиказын хөгжүдеринче угланыышкынны боттандырып турар. Бо талазы-биле алзып улуг чедиишкиннер чурттуң экономиказында бар. Чижээ, Угандаңың даштыкы чурттарга садыглаар чугула культуразы — кофе дүжүдүнүң чыылдазы мурнуку чылдаазында депшээрге 1981—1982 сан чылында 45 хуу көвүдээн. Хөвең бүдүрери 15 хуу өскен. Даштыкы политика талазы-биле чурттуң чаза делегейниң бүгү күрүнелери-биле тайбың кожа-хелбээ доругнаарының угланыышкынын боттандырып турар. ССРЭ-ниң болгаш Уганданың аразында харылзаалар чыл келген тудум-на улам калбарып турар.

⊙ ПЕКИН. (СЭТА). Дескен палестиннерни Бейрутка массалыы-биле кырып өлүргениге болгаш Бегинниң политиказынга удурланыышкын шимчээшкининиң Израильде сөөлгү үеде калбарганын Синьхуа агентство дыңнаткан. «Бегинниң чазааның араатанныг кем-буруулуг үүлгедиглерин дээш харыысалга Американың Каттышкан Штаттарынга бүрүн онаажып турар. Израильдиң эжелекчи агрессиязын чогум-на Вашингтон өөскүткен болгаш деткип турар. Тайбың палестиннерни кырып өлүреринче чогум-на Вашингтон бодунуң израиль чалчаларын ыдалаан» деп, агентствонуң тайылбырында айыткан.

⊙ МАДРИД. (СЭТА). Барыын үзелдиг сүүчээниң илерээни-биле болгаш үстүкү дүжаалдыг үш офицерлерни тудуп хоругдааны-биле холбаштыр парламент депутаттарының конгрезиниң доктаамал комиссиязын чыылдырарын Испанияның чаза негээн. Испанияның камгалал министри Альберто Олиарт комиссия кежигүннериниң мурнунга чүве чугаалаар болуп турар.

⊙ ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Министрлер Чөвүлели демократтыг ийи хоойлу төлевилелдерин чүүлдүг деп санап көрген. Администрациялыг эргелел системазын чаартыр дугайында болгаш эрге-чагырга органнарының чугулдаларын Парижке, Марсельге, Лионга организастаар дугайында хоойлу төлевилелдери чурттуң Министрлер Чөвүлелинге чугаалашкан.

⊙ РИМ. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш Италияның аразында садыг харылзааларын улам-на калбартырының айтырыгларын Итали-совет садыг палатазының администрактиг чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып көрген. Ийи чурттарның аразынга садыглажылганың хемчээли чүгле эрткен чылын безин 3,5 миллиард хемчээлдиг болганын хуралга демдеглээн.

ДЭЭШТИИН, АЖЫКТЫЫН УЛАМ БЕДИДЕР

СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң пленумундан

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң база СЭКП ТК-ның ооң даразында Пленумнарының шиитпирлерин боттандырарынга чер-черле партия организацияларының идеологтуг ажылы шиитпирлиг рольду ойнаар чүүлдериниң бирээзи. Ону барымдаалаап, чоокта чаа СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң VII пленумунга «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр он бирги беш чылда планнарны, социалистиг хүлээлгелерни күүседирин идей-политиктиг ажыл-биле хандырар талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан.

Бо айтырыгның талазы-биле пленумга илеткел кылган СЭКП райкомунуң бирги секретары Т. Ш. Сарыглар «Тыва», «Сут-Хөл» совхозтарның директорлары В. П. Айыжы, К. К. Куулар, «Алдан Маадыр», «Чыраа-Бажы» совхозтарда парткомнар секретарьлары Д. Б. Ондар, Г. Ч. Кан-чыыр-оол, Чадааннның хөмүр-даш разрезиниң начальниги В. В. Еременко, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң даргазы Б. Д. Монгуш болгаш өскелер-даа чер-черде ол талазы-биле байдалды тодаргай анализтээннер. Районда болгаш күш-ажылчы коллективтерде партия организацияларының идей-политиктиг ажылды амыдырал-биле сырый холбаштырарынче, ооң дээштиин болгаш ажыктының бедидеринче чогуур кичээнгейни салып [illegible].

Коммунистерниң политиктиг база ажылчы чоннарның [illegible], [illegible], чурттакчы чоннуң культура хандырылгазының, кеску агитацияның болгаш социалистиг чарыштың дугайында айтырыгларны парткомнарга база парторганизацияларының бюроларынга, партийн хуралдарынга [illegible] турар апарган. Сөөлгү чылдарда СЭКП райкомунуң бюрозунга, парткомнарга, өске-даа партийн хуралдарга 80 ажыг [illegible] айтырыгларны чугаалажып, чогуур шиитпирлерни хүлээп алган.

«Алдан Маадыр», «Чыраа-Бажы», «Тыва» совхозтарга база [illegible] [illegible] партия организациялары [illegible] циалистиг хүлээлгелерин күүседиринге холбаштыр идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың [illegible] ону тодаргай угланыышкынныг чорудуп турарын илеткелчи болгаш саналл бергеннер [illegible]. Ол мыкаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик», «Искра» совхозтарның парткомнары база район эмнелгезинде, хөмүр-даш разрезинде партия организациялары коммунистерниң, комсомолчуларның политиктиг өөредилгезин, [illegible] тиг билиглерин бедидер ажылдарны тодаргай организастап, ону база идей-политиктиг ажылды ажыл-агыйның сорулгалар-биле сырый холбаштырарын күштелдирген.

Ооң түңнелинде «Искра», «Большевик», «Алдан Маадыр», «Чыраа-Бажы» совхозтарның малчыннары төрүүр чүс хойга онааштыр бо чылын 88—98 чедир хураганны камгалап алган. «Искра», «Чыраа-Бажы», «Алдан Маадыр» совхозтарның Чангыс-Хадында, Улуг-Ховуда, Чечектигде, Ортуу-Шөлде хойжу бригадалары 93—106 чедир хураганны төрүүр чүс хойга онааштыр камгалап өстүргеш, чарыштың тиилекчилери болганнар. Ооң аңгыда «Алдан Маадыр», «Искра», «Хөндергей» совхозтарның [illegible] күрүнеге сүт садарының үш кварталдарда планнарын хуусаа бетинде күүсеткен. Ол мыкаш бүгү ажыл-агыйлар күрүнеге дүк садарының планын база-ла күүседипкеннер. Ооң аңгыда районда 7 үлетпүр бүдүрүлге коллективтери продукцияның кол хевирлерин бүдүрериниң база оларны сайгарарының талазы-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин база-ла күүсеткеш, рапорттаан.

Кодээ ажыл-агыйның эң чугула кампаниялары — малга чемнер белеткээринге, өстүрген дүжүттү бүрүн ажаап алырынга Чадаана хоорайның болгаш суурларның күш-ажылчы коллективтери, албан [illegible] шеф дузазын көргүзүп турар. Хоорайдан болгаш суурлардан чүс-чүс ажыл-ишчилер, школачылар, бажың ээлери, пенсионерлер бо чугула ажылга боттуг дузаны көргүзүп келген. Оларның кужу-биле совхозтарга 2973.5 тонна сигенни, 255 тонна будук-бүрүнү белеткээн болгаш өске-даа чугула ажыл херекти бүдүрген.

Үстүнде чугаалаттынган ажыл-херекке парторганизацияларның хөй-ниити [illegible] салдарны чедирген [illegible] дегген.

Ынчалзажок пленумга кылган илеткелден болгаш саналдардан алырга, күрүнениң планнарының болгаш социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин хандырарынга идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың аргаларын районда чамдык партия органи[illegible] ажыглавайн турары илден.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң база СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр алыр болза, районда чамдык партия организациялары [illegible] ле ажылдарның дыка ооржум тургузуп турар. Ылангыя [illegible] «Октябрь 30 чылы», «Хөндергей» совхозтарның, Чадаана АТП-ниң, харылзаа белдириниң, автобазаның, дугаары 403.3 КМК-ларның партия организацияларынга коммунистерниң, ком[illegible] гезин база ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин организастаарын, политинформацияларны эрттирерин, агитаторларның ажылын [illegible] лерин четпес ап келгенин пленумга чидии-биле шүгүмчүлээн. Бо черлерде ол ажылдарны чорудуп турарында изу барымдаалаашкынны чайлатпымаан.

Районнуң «Ленинчи оруктуг» солунунуң арыннарынга, тус черниң радио дамчыдылгаларынга, хана солуннарга идеологтуг, [illegible] чамдыкта утка-шынарлыг болгаш системалыг кылдыр чырыдарын, дамчыдарын чедип албаан, идей-политиктиг болгаш күш-ажылчы база ажылчан кижизидилгезиниң тала[illegible] зын шингилештирип, нептередир талазы-биле материалдарны ховар үндүрүп турар.

«Билиг» ниитилел организа[illegible], [illegible]терге, культура албан черлеринге болгаш агитпартираларның ажылынга чамдык парторганизациялар удуртулганы кошкаткан болгаш, хөй-хөй лекторлар, илеткелчилер, агитаторлар, агиткультбригадалар боттарының ажылын районнуң болгаш коллективтерниң мурнунда салдынган тодаргай сорулгалардан хоорук кылдыр чорудуп турары [illegible] ниң планныг онаалдалар күүседиринге дээштиг салдар чедирбейн турар. Ооң уржуунда районда 8 совхозтуң 5-ки эрткен айларда күрүнеге сүт садар планын күүсетпээн. Төрүүр чүс инекке онааштыр ниити район чүгле 56 бызаа алган, ооң планын чаңгыс-даа совхоз күүсетпээн. Карл Маркс аттыг, «Сут-Хөл», «Хөндергей» совхозтар төрүүр чүс хойга онаашттыр чүгле 70 хураган алган. «Октябрь 30 чылы», «Сут-Хөл», «Хөндергей» совхозтарда малдың өлүп хоралаашкыны [illegible] дан көвүдээн. Социалистиг ча[illegible] күжениишкинниң планын күүседдеринче парторганизациялар кошкак угландырып келген. Чижээ, АТП-де ажылдап турар 193 кижиниң чүгле 73-үнде хаара туттунган.

Ишкин, Кызыл-Тайга, Кара-Чыраа, Хөндергей суурларда идей-политиктиг ажылды таварыштырып башкарар човулеңдер ажылчы чоннарның, аныяктарның [illegible] лерниң хостуг шагын чон, культурлуг организастап эрттирер талазы-биле хемчеглерни чорударда хөй-ниити организациялары, культура албан черлери база [illegible] быжыг тодаргай харылзааны тургузуп албаан. Күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумунуң үрекчилеринге, арагачыларга удур [illegible] лыг хөй-хөй профилактика [illegible] келген. Ооң уржуунда Чадаана хоорайда, Сүт-Аксы, Ишкин, Хайыракан болгаш өске-даа суурларда чамдык [illegible] тыге ажыктыг ажыл кылбас, корум-чурум үрээр, арагалаар база хулиганнаар, кем-херек үүлгедир чоруктар ам-даа бар болуп артпышаан.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежнев: «Коллективтерге морал-психологтуг байдал, организачы чорукту болгаш сагылга-чурумнуң деңнелин, күш-ажылчы бериимче, черле ынчаш эчис түңнелдер парторганизацияларның [illegible] дулгазындан шиитпирлиг-биле хамааржыр. Партия организациялары боттарының салыышкыннарын кол чүүлдерже мөөңнээри чугула. Эң кол чүүл — кижилер-биле ажыл» — дээн. Районда организация бүрүзү, идеология активи ол бүгүге холбаштыр бүгү чери секторин, аргаларны ажыглавышаан, күш-ажылчы кол[illegible] күжүн он бирги беш чылдың ийиги чылының планнарын долдур болгаш ажыр күүседиринче, ССРЭ-ниң 60 чылын тоялептиг уткуурунче мобилизастаары эң чугула сорулга болур.

Д. ДАМБА.

Эки кижилер дугайында

МАСТЕР

1968 чылдың алдын-сарыг күзү. Шак ынчан, сарыг бүрү салдырткайндыр дүжүп турда, улуг сержант Хунай-оол Сат шериг хүлээлгезинден төрээн черинче эгип келген. Келгеш каш хонук дыштаныр чорук, Хунай-оол адазы Марбит Сат-биле сүмелешкен, колхоз даргазының адынга [illegible]. Шеригден бешки разрядтың тудугжузу болуп, курлавырже халажып келген аныяк эр тудугга ажылдаар күзелин аңаа илереткен.

Он ажыг кижилиг бригаданы хүлээп ап, колхозтуң автомашиналарының гаражының чаа тудуунга ажылдаарын сүмележип, колхоз баштаар черин ооң билдирипкениниге ындыг харыыны берген.

— Колхозтуң он ажыг автомашиназынга, он шаа четпес тракторунга гаражтың тудуундан күш-ажылчы намдарым эгелээн. Ол үениң байдалы-биле ону чыл хире үеде тудуп келгеш, бо суурга баш[illegible] лалга киргенивис ол. Ооң бээр тудугга чээрби дөрт чыл ажылдадым, бо суурда тудуп салыптаан тудугларым чок дизе хөөрем эвес — деп, ол ам сактып чугаалап олурар.

Хунай-оол Марбитович Сат тудугжу ол эртемин он сес чылда улурткан болгаш, тускай курска прораб-мастер мергежилди чедип алган. Ол ам «Коммунизмче орук» совхозта тудуг мастери.

Ынчангы каш санныг чурттакчы бажыңнарлыг, эге школалыг, бичии магазинниг, ынаш бичии конторалыг колхоз хоочун тудугжунуң караанга ла өзүп санныраан. Бөгүнгү мал ажылдыг ол совхозтуң фермаларын, малчын бригадалар төптериң, мына чурттакчы бажыңнарын бедин алгаш көөрге, ынчангы колхоз төвүнүң каш санныг бажыңнарындан ыракта хөй дээрзин ол сактыр.

Хоочун тудугжуну чон хүндүлээр. Ынчангаш аңаа кандыг-даа ажылды бүзүрээр. Х. М. Сатты хөй-ниитичи кижи деп черле билир мен. Ол дугайын чугааладыр бээривиске, мынча деп чугаалады:

— 1976 чылдан бээр Сомчур кодээ Советтиң депутадынга дөрт чымышта улаштыр соңгуп келдим, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге 1980 чылда болуп эрткен соңгулдаларга чаңгыс чер-чурттугларым мени район Советиниң депутадынга соңгаан. Ооң аңгыда совхозта улусчу контроль болуунуң даргазының оралакчызы, суурда эш хуу [illegible] ле доктаамал комиссияның кежигүнү дээш хөй-ниити ажылым-на хөй. Аңаа олурар чай шуут чок — деп, ол харыылады.

Хоочун тудугжу депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Депутат округунуң [illegible]. Эрткен соңгулдалардан бээр бо хүннерге чедир соңгукчулары-биле ол каш-даа удаа ужурашкан. Соңгукчулардан кирген чагыгларның күүселдези эки. Чижээ, соңгукчуларның чагыгын ёзугаар совхоз төвүнде туурбу сарайын туткан, баштайгы продукция — 20 муң туурбуну аңаа бүдүрүп үндүрген. Улусчу дружиналарның ажылын, дежурныйлаарын чурумчуткан. Ооң түңнелинде [illegible] тиин-биле акыжаан, хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыткан ындыг таварылга суурга болуп көрбээн. Үстүнде ажылдарга депутаттың киржилгези улуг.

Хунай-оол Саттың удурткан тудугжулар бригадазының ажылы макталдыг. Бо чылдың эрткен айларында тудугжулар 1500 куб метр дилиг материалдарын, ол-ла хире токпакты белеткээн болгаш 350 баш хой кирер ийи кажааны, малчын кодааннарда чаңгыс аал ниити чурттаар ийи бажыңны, суурда ийи аал ниити чурттаар ийи бажыңны, малчыннарга 14 чунар-бажыңны тудуп дооскан, ам малчын кодааннарда сентелге ажылдарын чорудуп турар. Ол-ла бригада төрээн совхозунуң малынга 17 тонна сигенни белеткеп берген.

Саттарның өг-бүлези улуг. Алды уруглуг бо өг-бүле суурда үлегерлиг. Уругларның авазы Депыт Алдын-ооловна совхозтуң конторазында техниктиг ажылдакчы. Оларның улуг оглу Олег адазының изин эдериш, тудугжу болган. Кодээ Советтиң депутады, мурнакчы. Өг-бүлениң Юразы Гора-Шай салбырында улуг мал эмчизи, Айланы садыгжы, Чечекмааны ясли-садта [illegible]. Саттарның эң бичелери — школада [illegible] туп чоруур.

Саттарның бажыңында Хунай-оол Марбитовичиге хамаарыштыр шаңналдар арбын. Ленинчи юбилей медаль, хөй санныг мактал бижиктер оон ак сеткилдиг, [illegible] ажыл-ижиниң херечилери.

К. МОНГУШ.

Өвүр району.

Рожнятов (Иваново-Франко областы). Ивановская дагның кырынга электри каңнааШкынзарының чырыы эртенги хүннүң херели-биле чаржып эгелээр. Уренгой-Ужгородтуң газ дамчылар кан хоолайын Л. Г. Тимуьтуң бригадазы ам Карпат дагларынга чедире берген.

Күчүлүг хоолайларны чогуур үезинде эккээрге, оларны аптаарын хуусаа бетинде боттандырып турар.

ССРЭ-ниң тургустунганының алдарлыг 60 чылынга чедиишкинниг ужуражыр дээш бүгү чоннуң социалистиг чарыжынга тудугжулар кирипкенивээн. Карпат участогунга баштайгы 60 километрге хоолайлар аптаар ажылдарны хуусаа бетинде доозарын шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: эптей каңнаан хоолайларны шарыырын Закавказ тудуг эргелелиниң Давид Саруханян баштаан бригадазы шалыпкын темпилиг чорудуп турар.

Б. КРИШТУЛДУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Дагестанны Россия Федерациязының виноград байлааның оран деп чоптуг-биле адап турар.

Республикада мурнакчы ажыл-агыйның — Алиев аттыг совхозтуң (Дербент районда) [illegible] гектардан 170-189 центнер катты ажаап ап турар.

ЧУРУКТА: Алиев аттыг совхозтуң мурнакчы комсомолчу кыстары М. Атаева (солагай талазында) болгаш Б. Магомедова.

Р. ДИКТИН фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Коммунист дугайында чугаа

ЧАСКЫЛЫКТЫҢ — ЧААГАЙ ИЖИ

ТАРАА, кукуруза чылгаан ховуларны эргип, сагыш-[illegible], кылган ажылының [illegible] көрүп [illegible] Чаггаачы:

«Шору, бо кожуп [illegible] тракторга кайнаан [illegible]».

Чылга шыпчы [illegible] Чечекааңка [illegible] [illegible]. Ам бистиң арывыста чок [illegible] бол сураглыг механизаторнуң ажыл-херээн ол боданга үлегер-чижек кылдыр көрүп, аңаа дөмейлежирин бодап күзеп чоруур.

Шаандакы «Совет Тываның беш чылы» колхозунуң үжелилекчилериниң бирээзи Көк-кыс Ооржак болуну оглу [illegible] ниже өөредип, дадыктырып өстүрген. Оол боду сонуургак, [illegible] ган. Ынчан чаа тургустунган колхозка ажылчын күш чедишпейн турганындан ол элээди чылдарында-ла хову ажыл[illegible] ынык [illegible] машина, тракторун башкарган не-[illegible] лажы берген. Ынчан ол механизаторларга дузалажып, сеялыиктеп-даа, септек[illegible] [illegible]. [illegible] ажыттынган механизаторлап өөренир түр курстуң баштайгы доозукчуларынын бирээзи болган.

Ооң бээр 22 чыл эрткен. Амгы «Дөң-Терезин» совхозтуң мурнакчы, хоочун механизатору [illegible] Ооржак бирги класстыг тракторист-комбайнери апарган. Ооң ажылдап билбези кодээ ажыл-агый машиназы совхозта барык чок. Чалып трактор-биле чер чардырар, тараа чаштырар, чайын мал чеми белеткежир, күзүн комбайн-биле [illegible] тар. Кыжын ол боду ынаныр эрги «Беларусь» тракторун-биле малчыннарга мал чемин чедиртүр, [illegible].

Ажылдаан техниказын кончуг эки билиринден, аңаа [illegible] «МТЗ-50» тракторга 19 чыл ажылдап турар. Ынчангаш үстүнде домакта «ол бодуп ынаныштыг оңнуу, эрги «Беларусь» тракторун өнче» дээни таварылга эвес. Ооң соолгу алды чылын Часкылык ол-ла тракторунга капитал септелге чок ажылдап [illegible].

— Ам-даа ажылдап турда кала чок эт бо — деп ол чертаар чугаалап олурар.

Ажыл-агыйларга чамдыкта трактор коллуунда сес чыл [illegible] турар болза, ооң тракторун ам ийи хуусааны ажыр ажылдап турары ол. Ол-ла үеде механизатор [illegible] кужун камнап албаны, хуу [illegible] ажыр ажылдаан трактор чеже арыг орулга киирбээнил? Чаңгыс бо чижек бодун ол болуун ынчыкын ажылынга, ниитиниң өнчү-хөреңгизинге төлептиг хамаарылгазын чугаалап турар-дыр.

ЧАСКЫЛЫК [illegible] ринде «Күш-ажылчы эрес маадырлыг чорук дээш» деп база Ленинчи юбилей медальдар, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп беш удаа темдектер кааскан. Доктаамал эки ажылдап, хүлээлгезин [illegible] ниизин, ооң шаңнаткан хүндүлел бижиктери база хөй.

Коммунистиг партияның кежигүннеринге 12 чыл болган хоочун коммунист совхозунуң болгаш суурунуң хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг киржип келген. Ол мында улусчу контроль болуунуң [illegible] тээгилиниң кежигүнү. Ооң кескү [illegible] кылыр чаар материалдарны камгалалында, резина болгаш [illegible] кам чок чоруктар болгаш өске-даа четпестер бо-ла илдиге бээр. Ниитиниң хереэ дээш сагыш салып чоруур коммунист камналга чок чорук-биле эптеш чок демиселди чорудуп, хөй-ниитиниң херээнге кандыг [illegible] нуң ажыл, амыдыралы-биле көргүзүп чоруур. Аныяк механизаторларга сүме, дузазын салып чоруур чаагай сеткилдиг кижилерниң бирээзи.

Часкылык [illegible] ниң улуг оглу Тимур база адазының соонда салган. Бал[illegible] [illegible] деске [illegible] комбайнер ажылын баргаан. Кус[illegible], часкы семинарда ийи [illegible] ажы тракторга [illegible] ажылдап турарлар. Оглу Ооржак [illegible] ажылдап [illegible] камныг болурун өөренип ап турар.

— Оолдарым шупту техникага хандыкшылыг, кижи ажылдап турда чанындан ырава улус бо. Тимурдан бичези ам база тракторну башкарып турар — деп, ол чугаалап олурар.

ЧЭЭРБИ ийи чыл. Ынча үени ол бодунуң ынак ажылынга төрээн совхозунуң [illegible] [illegible] лап тудуш болуп, бижыга берген. Ч. Ооржактың өг-бүлелиниң херээжен ээзи Лиза Амыр-Бизиевна совхозтуң ногаа бригадазында ажылдап турар. Оларның алды уруу чуп үжү школада эки өөренип, башкыларынга макталып турарлар.

Ажылгыр кижиниң бажыңы эргининден-не көскү. Ооң суур алаанда бажыңының херимиин иштинде инек, хаван ка[illegible], чунар-бажыңны туткан, оргээзи тараан. Бежээлерде ол херим иштинге суткар инек, хөй, өшку кадарттап кириптер. Кодээ амыдыралын база бир көрүштүг талазы ол-ла болгай. Дузалал ажыл-агыйны хөгжүдер, эргинин хоралыг артынчылыны — хамаатылар[illegible] чып хуу өнчүзүнче, мал-маганынче хол сунар чоруктуу чидирер дээш бодунун улуг-[illegible] Көк-кысович база чугула хүлээлге деп билип чоруур.

Совхозунуң, суурунуң өзүлдезин, үезин [illegible] налы ооң күш-ажылчы кижилери база-ла угаан-мерезин шынар талазы-биле өзүп, быжыгып келген. Бөгүн тракторист кодээ Советтиң депутады, район Советиниң үш чылдыкшының депутаттыңга, партия райкомунуң кежигүнүнге үш удаа соңгуттурган. Ч. Ооржак областың XV, XVI, XVII партия конференцияларынга делегат болуп [illegible]. Күш-ажыл кижизин каас [illegible] деп чүве ол-дур.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

АЯНГАТЫ САЛБЫРЫНДА

«Шекпээр» совхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын күүседиринге улуг-хуузун киирери дээш күжениишкинниг ажылдап келген. Күрүнеге эът, сүт, дүк садарының талазы-биле планныг онаалдаларын совхоз ажыр күүсеткен. Пландан ажыр совхоз 20 тонна эътти, 13 тонна сүтти, 5 тонна дүкту күрүнеге дужааган.

«Аянгаты» салбыры совхозта чарыштың мурнуку одуруунда. Салбыр 1300 тонна сиген белеткээр планын 1347 тоннага күүсеткен. Механизастаан 2 звено мал чеми белеткээрин уламчылап турар. Малчыннар Күшкаш-оол Ооржак 17 тонна, Лопсан Монгуш 15 тонна, Хеймер-оол Ооржак 14 тонна сигенни боттарының кужу биле кезип белеткээннер.

Ниитизи-биле 12 кыштагда 120 тонна сигенни чедирген. Салбыр 15 тонна дүктү дужаар планын 17 тоннага күүсеткен. Мында кыштаглаашкынга белеткелди багай эвес чорудуп турар. Салбырда шупту 22 кодан мал бар.

Кыштагларны септеп белеткээринге 23 звенону тургускан. Кыштагларда улуг хемчээлдиг септелгелерин коллуунда адактаптаан. Үш кыштагны эде кылып, чаарткан.

Кышка белеткелди доозарынга чамдык четпес [illegible] шаптыктап турар. [illegible] сүт кудар улуг доскаарлар чедишпес. Малчыннарның кыштагларында 14 бажың бар. Эртен кыжын оларның чүгле дөртүнге малчыннар чурттап турган. Бо чылын 8 бажыңны немей септээш, аңаа малчыннарны киирер деп турар бис.

С. Саая.

Аянгаты салбырының эргелекчизи.

ИНДУСТРИЯ КӨДЭЭГЕ

Кодээ ишчилерниң чурттакчы бажыңнарының тудуун дүргедедиринге республиканың индустриязы идепкейлиг дузалап турар. Тбилисиниң бажың тудуунуң комбинады [illegible] продукция — чурттакчы бажыңнарның [illegible] кезектерин үндүрген. Кодээ суурларның тудуунга бо тудуг материалдары кончуг эптиг болгаш таарымчалыг болуп турар.

МӨӨҢНЭЭН

«Мерген» совхозтуң ажыл[illegible] [illegible] хүр-менди кыш ажырар сорулга-биле мал кыштаглаашкынынга белеткел ажылдарын массалыг-биле чорудуп эгелээн. Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарынга Мерген школазының үстүкү класстарының өөреникчилери малчыннарга шеф дузазын көргүзүп турар.

Ч. САЛИ.

Аъш-чем программазының одуругларындан

КАРТОФЕЛЬ ШӨЛҮНҮҢ БЕРИМЧЕЗИ

Картофель чокта чем даа чем эвес, картофель чокта хорнок. Чаңгыс [illegible] ынак чемивис ол. Ону «ийиги хлеб» дээр. Херек кырында база ындыг. Картофельди өстүрери ынчангаш тараа ажаап алыры-биле чугула дөмей. Бир гектардан чыып алган картофель чеми ижинин белоктуг бүдүмелдери ийи, углеводтары кудзун тарылар көк-тараазынындан үш катап хөй. Организмге херек «С» витаминниң чартык кезиин картофельден ап турар бис.

«Картофель олуртуру, ол дээрге, бир тараа бажы ап турган черден үш тараа бажы алыры-дыр» — деп, академик Д. Н. Прянишниковтуң сөстеринде ханы утка бар. Бир баш орнуунга үштү өстүрери белен эвес. Маңаа улуг чүткүл болгаш мергежил херек. Ажаалда үезинде ол бүгү белин эвес. Картофельдиң чемин [illegible] [illegible] кончуг [illegible] [illegible] ол [illegible] [illegible] картофель шөлүнге ие[illegible] [illegible]. Кызыл ажыл зон, хову-шөл карак четпес: колхозтар, совхозтар үш миллион ажыг гектарда картофель олурткан. Делегейде картофель олурткан бүгү шөлдериниң үштүн бир кезин бистиң чуртувус болуп турар.

Агаар-бойдустуң байдалдары шарыи болган даа болза бо чылын, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл[illegible] [illegible] специалистериниң санааны-биле алырга, багай эвес дүжүт үнген. Бо чугула культурага кичээнгейниң ажыы турары ол. [illegible] тарып экижидер талазы-биле улуг хемчеглерни чорудуп [illegible] [illegible] ... көрген.

Кол орук — ажылдың специализациязы болгаш мол[illegible] [illegible] садар картофельдиң бүдүрү[illegible] [illegible] [illegible] РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназынга болгаш Прибалтикага бо кол оруу хамааржыр. База ол ынкаш өске-даа регионнарга «ийиги хлебти» өстүреринге таарымчалыг районнар тодараттынган.

Техника, чемишчидилгелер, [illegible] ажылдарын хандырары улгадып турар. Картофель чемиини өстүрерин ажаалдыын [illegible] [illegible].

Азербайджанга картофель [illegible] [illegible] тудулгазының аргаларын киирерин алырнан Бакуга арткен байынталдарга чугаазында эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Ол ажылдың [illegible] [illegible] ите дүүшкек. Украина ССР-ниң районнарынга, Закавказье болгаш Ортаа Азияның республикаларынга эрте картофельди тарыырының зоназын мында көрген.

Сибирьге төгаа бүдүрериниң кодээ ажыл-агый базазын шалыпкын темп-биле [illegible]. Тус черге бүдүрген ол продукция-биле [illegible] [illegible] рин долузу-биле хандырар дээни ол. Продукцияны тус черниң шөлүнге өстүргеш ооң-биле хуу бүрүнүң негелделерин хандырары — чуртта чугула сорулга.

Үш тараа бажынга картофельди Прянишниковтуң деңнээнин ноочукчуларның кичээнгейинге база катап тудаалынар. Янзы-бүрү аарыгларга болгаш хораланчыларга адынтар талазы-биле картофель дег кошкак үнүш чер [illegible] Бо угланыышкын-биле хөй чүүлдер кылдынып турар. [illegible] болгаш камгалалын эртемнии тускай адырлары чорудуп турар. Картофель шөлүнүң байдалын экижидери — картофель [illegible] ның кол угланыышкыны. Шөл санынга үнүш камгалалының херекселдерин кодээ химия албаны бо чылын ийи катап ажыглаан.

Бо хүннерде картофель дүжүдүн [illegible] чурттап калбарган. Үжен муң ажыг [illegible] болгаш звенолары ажыл-агыйларда ажылдап турар. 70 муң комбайннар болгаш оон ийи катап хөй картофель казар [illegible] [illegible] ла. Чамдык черлерде ажаалда — киднн түлүк, өскелеринде — дооступ чоокшулаан. Кол сорулга — өстүрген бүгү дүжүдүнү чидирбейн ажаары болгаш идегелдиг шыгжамырга шыгжап кадагалаары.

А. СМИРНОВ.

СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

БОДУНУҢ ХЕРЭЭНИҢ МАСТЕРИ

Март ай. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң конторазы. Ажылагыйның удуртукчулары, кол специалистери-биле ажылга, амыдыралга хамааржыр айтырыглар сайгарып, чооккуу база келир үеде чедип алыр сорулгаларны тодарадып, оларны амыдыралга боттандырарының оруктарын, аргаларын дугуржуп олурда, директор кабинединиң эжиин соктааны дыңналды. Кирип келзе-ле, совхозтуң хоочуннарының бирээзи Е. А. Жирнова болду.

—Экии, эштер!

—Экии, экии, Екатерина Александровна.

Мен кол зоотехникке херектиг келдим.

—Дыңнап тур мен, Екатерина Александровна — деп, [illegible] дүрүйн харылаан.

—Соолгу үш хонукта он ийи хаван соолдаан. Олар чүс чээрби ажыг кадык, шыырак хаванчыгаштарны хайырлады. Коллектив анаа [illegible] тур. [illegible] машинавыс үрелген, ам чүък машиназы херек апарган — деп, мыңнады.

Директор гаражче долгай бээр аразында:

— Силерни, Екатерина Александровна, эрткен чылын-на пенсиялай берген деп дыңнаан мен. Херээн чугаа болган чалавас-тыр — деп, шала тыртыла аарак айтырды.

—Шын, шын. Чүгле бажыңга олуруп шылавадым. Ажыл, ферма, [illegible] ыңнап тыртпаш туруп бээрге, катап ажылдай берген мен — деп, ажык, улуг караактары-биле хүнчүгештедир хүлүмзүрбүшаан, харылады.

Ол аразында машина айтырыгы шиитпирлеттинип берген. [illegible]

[illegible]

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

АНЫЯКТАР СЪЕЗДИЗИНИҢ АЛДАРЫНГА

ПРАГА. Острава Карвиннииниң хөмүр дашты черинге бо чылын Остравада Я. Шверма аттыг шахтаның [illegible] бригадазы дөрт удаа рекордту тургускан. Чоокта чаа ол бригада амгы беш чылдың ийиги чылының даалгаларын күүседип [illegible].

Коллектив ол чедиишкинни [illegible] социалистиг [illegible] октябрь биле эгелээн III съездизинге тураскааткан. Анаа белеткел САЭ-ниң бүгү-ле организацияларынга күш-ажылчы иделкейни кодуреринге күчүлүг идиг кылган. [illegible]

[illegible]

амгы беш чылда болгаш 1990 чылга чедир бердүнген тускай комплекстиг программа ёзугаар кылдынып турар. Республиканың транспорт системазын, ылаңгыя ооң колкезээ болур демир-орук транспортун улам-на шалыпкының-биле хөгжүдери эргежок чугула болганындан ол документиниң хүлээп алган.

Болгарияның социалистиг тургузуунуң [illegible] бо талазы-биле канчаар-даа аажок улуг чедиишкиннерни чедип алган. Эрткен беш чылда демир-орук транспортунуң электри болгаш дизель-биле шимчедиринче шилчилерин бүрүнү-биле дооскан. Ол ышкаш вагон паркы чаартынып, чүък соөртүр ажылдарга амгы үениң технология [illegible]

[illegible]

Октябрьның 65 чылынга болгаш СССР-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга алдар болдурган куба ажылчыннарының болгаш оларга дузалажып турар кижилерниң социалистиг чарыжыышкынын чорудуп турарының дугайын дыңнадып турар. Олар беш чылдың шалыпчы комсомолчу тудуу — ЛЭП-220-ниң [illegible] участогунуң 170-ги километринде ажылдап турарлар.

АФГАН ДЕЛЕГАЦИЯ ВЕНГРИЯДА

БУДАПЕШТ. ВСАП ТК-ның болгаш Венгрияның Улус Республиказының Президиумунуң чалаашкыны ёзугаар Афганистанның Улусчу-Демократтыг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине [illegible]

[illegible]

КИЖИЛЕРНИҢ КАДЫЫ ДЭЭШ

УЛАН-БАТОР. [illegible]

[illegible]

БАЛЫКЧЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ХАНОЙ. [illegible]

[illegible]

ЭЛЕКТРОНИКАНЫҢ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

СОФИЯ. [illegible]

[illegible] холбаштыр ында ол ышкаш чаа автоматтыг төпчүлгени, маршрут-релелиг системаларны эдип турар.

БУР-нуң бүгү-ле демир орук транспортунда чаартылга, сеттеңге ажылдары дыка шалыпкын чорупп турар. Ол [illegible] төпчүлер болгаш үлетпүрге, [illegible] гаш амыдырал-чуртталгага-даа энергияны таарыштыр хуваар арганы бээр.

Солуннар, радио болгаш телевидение [illegible]

БУДУН-ЧАРТЫК МИЛЛИАРД

ХОШИМИН. [illegible]

[illegible]

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ГАВАНА. [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

ЧУГУЛА ИНИЦИАТИВА

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVII сессиязының ишдериндеп Совет Эвилелиниң саналдааны чаа совет инициативалар комплекизин делегейниң хей-хүндүлүг тайбыңның ленинчи политиказын Совет Эвилелиниң чайгылдыш чок чорудуп, ядролуг дайынның баш удур болдурбазы дээш шиитпирлиг-биле демисежип турарының чаа херечилели кылдыр үнелеп көрүп турар. «Ядролуг чепсектиң шенээрин доп-дораан соксадыр болгаш хоруур дугайында» чугула болгаш дүрген шиитпирлээр ужурлуг айтырыг бүгү делегейниң ол политиктиг ниитилежилгезиниң мурнунда турган [illegible]

[illegible] ның болбас инициативаларын-да ядролуг [illegible] салырын көрүп турар. Ядролуг чепсектиг [illegible] кылырын хоруп, [illegible] чарлаарын Совет Эвилели саналдаан. Ындыг хоруушкун [illegible] чаа хевирлерин тургузарынга [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

А К Ш — К И Р Ж И К Ч И

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливанче Израильдиң шургуп кирерinge «ногаан чырыкты» (орукту) Рейганның администрациязы ажыдып берген деп, АКШ-тың президентизи турган Дж. Картер медеглээн. Израильдиң чажыт медээлерин ёзугаар алырга, Ливанче израиль аг-шериглериниң халдаашкынын АКШ-тың күрүне секретары турган А. Хейг чопшээрээн деп, ол дыңнаткан. Мээң алган ол медээм [illegible] мен деп, Дж. Картер медеглээн.

Израильдиң Ливанче халдап кирген дугайында медээ АКШ-тың администрациязынга «хенертен» дыңналган болгаш ол агрессия дугайында америк администрация баш бурунгаар «билбээн» деп, Рейганның бадыткаашкынының шын эвезин Дж. Картер айыткаан.

[illegible]

Ч А А С Ү Л Ч Э Э

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Төп Американың болгаш Кариб далай девискээриниң элээн каш чурттарының даштыкы херектер министрлериниң Коста-Рикада [illegible] болган чөвүлел хуралы Кубага, Никарагуага, ол девискээрниң [illegible] лерингe болгаш национал-хосталга [illegible] шимчээшкиннерингe удур чаа сүлчээ болган. Сальвадорнуң, Гватемаланың, Гондурастың ханныг корум-чуруумнарының, ол ышкаш өске-даа чамдык чурттарның [illegible] АКШ-тың [illegible] чурттар аразының херектериниң талазы-биле дузалакчызы [illegible] дунуң чугаазынга Кубага болгаш Никарагуага удур карыш халдаашкыннарын кылып турган. Чогум-на ол чурттар ук девискээрде «корум-чуруум [illegible]» бурунгуларын боол турар деп, бадыткаарын ол оралдажып турган. Ынчангаш АКШ моон-даа соңгаар «бодунуң ол девискээрде [illegible]» деп, деткиир апаарын күрүне секретарының дузалакчызы демдеглээн.

Ол чөвүлел хуралга Тайбыңның болгаш демократияның форуму» тургузар дугайында шиитпирни хүлээп алган. «Сонгуулдалар чорударынга ду-[illegible]

[illegible]

М. КАРА-ООЛ.

Португалияда чартык миллион ажыг кижилер эрги бажыңнарда чурттап, берге байдалдарга таваржып турар. Хереэжен [illegible] ерниң байдалы дыка бергедээн. Бажың чоктарның саны улам көвүдээн. Хей ог-бүлелер боттарынга болгаш ажы-төлүнгe чемни кудумчуларга белетеп, сери [illegible]-га хонуп турар.

ЧУРУКТА: Лиссабон хоорайның [illegible]-лары.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ДЕҢНЕП КӨРҮҢЕРЕМ

Бо сөөңгө хааржаашкың чалында чүү-дүр? Ону дораан адаптар кижи чок боор. Чүге дээрге, ону көргөн улус хо-вар.

Чурукта — долу-дур. Ук долу 1960 чылдың август төнчүзүнде Улуг-Хем районнуң Кожайга дүшкен. Ынчан бажыңнарының соңгалары, шифер крышалары буступ калгылаан, ыяштарының чиңге будуктары артпаан, тарааболгаш сьт-сиген черге шир-тектелип калган — айыырбиле ковайтыр тырттынмас.

Ол хүн Опай-оол (ам «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң механизатору) ийи-лээн тараа арыглаар машина сегтеп турган бис. Долу аяк шай аартам хире үргүлчү-лээн. Ыя ол аразында арга-ыяш шаарарын, бүгү чүве өскерилген.

Долу оваалап каан тараа-ның иштинче карыш ажыр шымнытгылай берген болган. Деңзилеп көрген бис, чогум чүү хире болганын сагынмайн-дыр мен. Борбак долу аар-ла турган боор. Чурукка тырттырар дээш хүннүң үнерин шак ажыр манаан бис. Ынчан турувуста долувус эрип-ле турган. Ол-ла хүн дегерези эрип калган.

Ол долу Торгалыгта дүшпээн. Кожайның безин чиңге диңиндек черин таварааан болган. Бойдустуң болуушкуннары мындыг элдеп болгулаар-дыр.

К. ЧООДУ.

ТЫВЫҢАРАМ

(Баажызы—аң-меңде)

1. Кулаа узун,
Кудуруу чолдак.

2. Кышкы тону —
Харга өңнүг.
Чайгы хевп—
Черге өңнүг.

3. Бажында дазыл чуктээн,
Башкы тандыы эртинези.

4. Уламназа-уламназа
ужуптар,
Ужуптарга чалгыны чок.

5. Эки аъттың кииштээни
дег үнүүт,
Эки эриниң ушканы дег
сынныг.

6. Аргаының оңчузу—
Аксынче куекун-хаайлыг.
Аңданныг чемжиги
Алдан аът толаңгылыг.

7. Хөөгүрээн кара
Хөйлеңниг.
Хардан акшыр
Каъттаңгылыг.

8. Тараага баар,
Далдыыг дээр.
Кудурунге кээр
Хулуут дээр.

9. Карактыг—
Караа чалданмас.
Дылдыг—
Дылы тыттанмас.

О. ДАРЫМА.

ЧАА ТЫВЫЗЫКТАР

Алдын туг чүп мендилешти—
Арны-бажы көзүлбеди.

(Баажызы— этте).

Коеке каарга орттенмес
Хорүктээрге кыспас.

(Баажызы — назымал бай-лакта)

Б. АРАКЧАА.

Кызыл хоорай.

ХЕНЗИГ КҮРҮНЕЛЕР

Бөмбүрзекте ийи чүс ажыг күрүне бар. Оларның аразында миллион-миллион дөрбелчин километр шөлдүг-даа бар, мырыңай хензин-даа бар.

Франция биле Испанияның кызыгаарында Андорра дээр күрүне бар. Оон девискээрин дөрбелчинней хемчээр болза, бир талазының-на узуну 22,5 километр болур. Ук күрүнениң бодунуң акшазы чок, садыглаашкынга француз франкыларны болгаш испан песеттерни ажыглап турар. Ынчалзадаа ол чорук Франция, Испания туржук, Великобритания-биле садыглажырынга шаптык болбайн турар.

Австрия биле Швейцарияның кызыгаарында Лихтенштейн дээр күрүне бар. Оон девискээри Андоррадан үш катап бичии азы дөрбелчинңээрге бир талазы-биле алды хире километр четпес. Ол черниң чурттакчылары кожазында [illegible] малын [illegible] рынга кадарып бергеш, оон төлевизин ап турар.

Сан-Марино Республика [illegible]

бир кезиин хүлээп [illegible], ында турузуп турар. Бо хензиг күрүнеде политиктиг он ажыг партия бар, а республиканың чазаа ССРЭ, АКШ, Великобритания, Франция болгаш өскедаа күрүнелер-биле элчин харылзаалыг.

Чер-Ортузу далайның эриинде Монако дээр күрүне бар. Оон шөлү бүдүн-чартык (1,5) дөрбелчин километр. Ында бай капиталистер ойнаар-хоглаар улуг бажың бар. Күрүнениң кол орулга кирипалыр чери ол. Аңаа делегейниң кайы-даа чурттарындан улус келир. Бо күрүнеде суд бар, кара-бажың чок. Кара-бажыннадыр кылдыр шииттирген кижини даштыкы чурттарның кара-бажынынга сугар. Күрүнениң шерии он ийи солдаттан болгаш чаңгыс полковниктен тургустунган.

Делегейниң эң бичии күрүнези —Ватикан —Италияның найысылалы Рим хоорайда, оон девискээри 44 гектар. Чурттакчы чону бир муң хире кижи хиреэлинде, ук күрүне даштыкы 40 чурттар-[illegible]

О. РУДНОВСКИЙ,
экономиктиг география башкызы.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур

НАЙЫРАЛДЫҢ НАЙЫСЫЛАЛЫ—МОСКВАГА

(Эгези № 234 «Шында»).

1945 ЧЫЛДЫҢ ИЮНЬ 22-ДЕ, немец-фашистиг араатаннарга удур Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээн хүнүнде, Кремльдиң Улуг ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязы ажыттынган. Ол сессия Тиилелгениң сессиязы болуп төөгүге арткан. Кежээкиниң 7 шак 5 минута турда (Москваның-биле) Совет Тываның ол баштайгы депутаттары акы-дунма совет улустарының депутаттары-биле Совет чурттуң дээди органы—сессияга бир дугаар хол көдүрүп бадылаан. Тиилелгениң сессиязы ынчан үш чүүл айтырыг чугаалашкан: чаалажып турган шериглерниң улуг назылыгларын шериглеп халаар дугайы, дайын соонда үеде ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузаар болгаш хөгжүдер дугайы, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаары.

Сессия хуралдарының чапсарының аразында бистер, Михаил Сувапович Кудажы биле, Кремльдиң Улуг ордузунуң Георгиевский болгаш Грановидный залдарынга акы-дунма хөй депутаттар-биле таныжып, хөөрежип чоруп тур бис. Олар аныяк Совет Тыва дугайын кончуг-ла сонуургап, ылангыя малчын депутат Кудажы-биле онза хөөрешкеннер.

Кремльдиң улуг чаагай Ордузунга кирип келгеш, ырадыр-ырадыр боданып-даа каап тур мен. Шаандагы тайга-даскыл чурттуг, чадыр өглүг, аңнап, бестеп азыранчып чораан аңчы араттың оглу ам ээн Совет чазактың, Комунистиг партияның улус чонунуң авыралында мында. Кремльде, күрүнениң дээди чыыжында киржип олурар аас-кежиимниң чаагайын деп хойну-ле бодап олур мен.

Найысылал Москвада,
Кремльде, сессияда —
Назынымның хаязында
аас кежиим, орук-чолум
Намым, чазаам, арат чонум
өстүрүп каан—
Найыр-байыр, наадым
чыскаан көрүп чор мен..

дээн одуруглар төрүттүнүп турду. Чанымда бо акым, малчын депутат Михаил Сувапович Кудажы база-ла шак ынчаар боданып олурган боор.

Бөгүн июнь 23-те, сессияның ийи дугаар хүнүнде, чугаалашкан айтырыг — дайын соонда үеде ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузаар болгаш хөгжүдер дугайын хөй национал акы-дунма депутаттар кончуг-ла соруккирген чугаалажып, дыка хөй депутаттар санал-оналсолушкан. Сессияның чапсар аразында депутаттар Ордузунуң Георгиевский Грановидный болгаш өске-даа чараш-чаагай залдарынга, буфеттеринге дыштанып, хөөрежип таныжып, базып турар бис.

Сессия тарааанда, Тиилелгениң алдары болдурун, бистиң маадырлыг тиилекчи Кызыл Шеривистиң шериг баштыңчылары, чаалажып турган шериглериниң командылакчылары, маршаллар, генералдар — И. В. Сталин, К. Е. Ворошилов, С. М. Будённый, Г. К. Жуков, А. М. Василевский суглар баштаан хамык-ла полководчулар залдың спецала [illegible] тургулаан хамык акы-дунма депутаттар ол полководчуларга алдар болдуруп, уралаан:

— Совет Эвилелиниң ленинчи партиязынга алдар! Бистиң Совет чазаавыска алдар! Бистиң тиилеттирбес Чепсектиг Күштеривиске алдар! Маадырлыг совет улуска мөңге алдар, ура!—сүт-сүт дээн байырлыг ыыткырыглары үзүктел чок чаңгыландыр салып тургулаан. Бо хамык маршалдарның, генералдарның мурнуку одуруунуң даа ортузунда И. В. Сталин, К. Е. Ворошилов, Г. К. Жуков, С. М. Будённый олар саадап турган. Бис боларның мырыңай чыпшыр чанынга турган бис.

—Ах, үш-ле базым чер ырган ийин. Боларның эң буянныг холун барып тудуп, тыва чонунуң байыр сөзүн барып бараалгадып көрген болзумза!—деп, Михаил Сувапович Кудажы бурунгаар дап бериш каап тур. Бо төөгүлүг болгаш утундурбас минутаны ынчангы депутаттар үргүлчү сактып чораан боорлар деп бодаар мен.

1945 ЧЫЛДЫҢ ИЮНЬ 24. Бис-даа кады турган депутаттарывыс — Красноярскиниң, Хакасияның, Алтайның, Бурят, Якут болгаш Коми АССР-лериниң болгаш өске-даа черлерниң депутаттары-биле, шыназылгаларывысты көргүзүпшаан, хайым чок аразы-биле Кызыл шөлге чедип келдивис. Мавзолейниң ийи талазында индирде —депутаттар, чалаткаңнар, даштыкы аалчылар. Кызыл шөлдү шериг кезектери шыва алы берген, чаражын канчаар! Эрвентиниң таптыг-ла 10 шакка 10 минута четпейн турда, Мавзолейниң индиринге тиилээн Совет Эвилелиниң партия күрүне болгаш шериг баштыңчылары моорлап үнүп келди.

— Келип-ле!—деп, малчын депутат М. С. Кудажы өөрүшкүлүг алгыргаш, мени шенектей каапты. Күштүг ура, чаңнык дег алгыш часкаашкыны Кызыл шөл туржук, бүгү чамбы-дипке чаңгыланы берген дег. Таптыг 10 шак турда, Спасский хаалгазындан Ада-чурттуң Улуг дайынының маадыры Маршал Г. К. Жуков аскымнап турар чараш ак аъдын мунупкан үне халдып келди. Аңаа уткуй Тиилелге парадының командылакчызы К. К. Рокоссовский база-ла шаа ындыг ак аъттыг халдып бар чор.

Маршал парадты хүлээп алгаш, Мавзолейниң индиринге үнүп кээп. Тиилелге-биле чонга байыр чедирген соонда, Тиилелгениң шериг парады эгелээн. Көрбээнним-даа көрүп, херек-чүрээм хөлзеп тур. Шүлүк одуруглары-даа төрүттүнүп кээп тур:

Москваның Кызыл шөлү
магадаңчыг!
Парад дипгээн, Тиилелгевис
байырлап тур.
Магачыны — фашистерни
базып тиилээн
Маадырлыг Кызыл Шериг
парады бо...
Башкы, соңгу Таңды, Саян
аразында
Малчын тыва толаалеря
бистер база
Акы-дунма маадырларның
парадынга
Араттарның байыр сөзүн
сөңнеп тур бис.

Лайылдажып турган шериг кезектери фронт-фронтузунуң аайы-биле эртип тургулаан. Көрүштүг-даа, сүрлүг-даа. Баштайгы кезектери эртип турда, шинелиниң хөрээнде ордення чайыннаан, даалгылыштыг улгады берген кижи сорук киир алгыра каапты:

—Бо-дур, бо-дур. Бистиң фронтувус! — дей каапкаш, карактарының буддеңнээн чажын чодуп чоруй, уламчылады: —Бо Украинаның № 1 фронтузу-дур, бистиң тывалар аңаа туржуп турган болдур ийин—диир. Ол бистиң депутат Сергей Кузьмич Кочетов-дур. Кызыл шөлде индирге турган депутаттар болгаш чалаткаңнар хамааты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының ол маадырынче «бо-даа берге кижи эвеспе!» дээниг көрүп келген. Бис Совет Тываның депутаттары аңаа чоргаарланмас арга чок болдувус.

— Силерниң-биле бистиң Тываның арат чоннарының белээн чедирип чораан фронтувус —Украинаның бир кугаар фронтузунуң маадырлары бо-дур ынаар—деп, Салчак Калбакхорекович малчын депутадывыс Михаил Сувапович Кудажыга чугаалады.

—Аа, бо-дур аа!—диви шаан, малчын кайгаар-даа аажок [illegible], мурнунда улустуң бажын ажыр-ажыр харангылаан тур.

—Гвардейжи деп хүндүлүг аттарны бистерге аңаа тывыскан-на болгай!—деп, дарга база хөй-аът киирген чугаалады.

— Ындыг-ындыг, Үгер-боолар октарынга «Тыва чонунуң өмүнээзинден» деп бижигилээш, фашистерже боолаан-даа турдувус!

— Ындыг-ындыг малчын! Тиилелгевис ам бо-дур!

Шериг кезектери чаалажып турган фронт-фронту аайы-биле ынчаар дигиг-дигиг эртип-ле тур. Кырывыста—[illegible] самолёттар, оон соонда маадырлыг Кызыл Шеригниң техниказы Кайгамчыктыг «катюшалар»... Чер, дээр аңа дыңмыроор чүве.

ШЕРИГ ПАРАДЫ доосту турда, хамык-ла хураттыпкан фашист туктарын Мавзолейниң дораазынче чүс-чүс совет солдаттар октагылаппаан. Парад доосту бергенде, ол октаттырган өртен, сазаңдаан-самдар фашист туктарын депутаттар барып көрдүвүс.

Л. ЧАДАМБА.
(Улаанчылыг).

КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

Хөгжүм-шии театрынга Шариф Хусаиновтуң «Аваның ак платьезин» деп шиизи 19 шакта эгелээр.

«Енисей» Культура бажыңынга

Аныяк көрүкчүлер театрының бот-тывынгыр артистериниң концерти 15 шакта эгелээр. Аңаа 19.30 шакта аныяктарның дыштанылга кежээзи болур.

«Колос» Культура бажыңынга

«Кажан-даа шуптувуска хөглүг» деп оюннар кежээзи 12 шакта эгелээр.

«Совет Тываның 5 чылы» стадионга

Школачылар ортузунга чиик атлетикага республиканың бирги чери дээш маргылдаа 11 шакта эгелээр.

Гастелло аттыг паркка

«Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш стол теннизинге маргылдаа 10 шакта эгелээр.

Чаңгы сезоннуң хагдынышкыны, бак кагарынга парктың шаңналы дээш маргылдаа, массалыг оюннар болур.

Дыштаныр хүн штабы.

ТВ

ОКТЯБРЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы. Музыка фольклору. ГДР. 9.10 — «Оттурукчу». 9.40 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 10.40 — Музыка программазы. «Эртенги почта». 11.10 — «Кадыкшыл». Эртем-шинчилелдиг программа. 11.55 — «Музыка киоскузу». 12.25 — «Совет Эвилелин даштыкы аалчыларның көргүзүү». 12.40 — «Аңаа эвес концерт». ССРЭ-ниң улустуң артизи С. Образцовтуң удуртулгазы-биле Күрүнениң үлегерлиг Төп ойнаарактар театрының көргүзүү. 14.15 — Кадаа-ниң шагы. 15.15 — Даарта кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнү. СЭКП ТК-ның кежиглүү, ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агый министри В. К. Месяцтың чугаазы. 15.35 — Армян ССР-ниң алдарлыг артистери Р. болгаш К. Лисициннерниң күүседиинде орус композиторлар романстары. 15.50 — «Спортлотонуң» 41-ги тиражы. 16.00 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 17.00 — К. Целлерниң домей аттыг опереттазын өзүгаар «Куш садыгжызы» деп музыкалыг теле-шииниң баштайгы көргүзүү. 18.05 — «Делегей панорамазы». 18.50 — «Ипакшаанның илеретгени». Уран-чечен фильм. 1-ги, 2-ги серияларь. Оон соонда — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тооллуң аалчылары». «Өлген калын-хаан болгаш чеди маадырлар дугайында тоол» болгаш «Алдын дагаажыгаш дугайында тоол». Мультфильмнер. 15.20 — Чурукчулар дугайында чугаа. РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу И. Обросов. 15.55 — «Юрканың аткан чаңнары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 17.05— Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. Доочулал. 17.35 — Кинопанорама. 19.05— Улуг Октябрьның 65 чылынга уткуштур. «Бистиң доңчу намдарывыс» 52-ги фильм. 1969-ку чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Лукошко тоолчургулар-биле». 20.15 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05 — «Шуптузу дээш харысалгалыг». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АГААР

Республикага кожуун турар булуттарлыг хүн болур. Хүндүс — хардыг чаъс чаар. Дүне чамдык районнарга 7—12 градус соор.

Хүндүс агаарның температуразы 8—13 градус чылыг болур.

Кызылга чаъс чагбас. Соңгу-барыының углаңнаашкынныг хаттың күжү 5—10 метр четпейн. Агаарның температуразы 11—13 градус чылыг болур. Дүне — 7—9 градус соор.

КИНО

ОКТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Тереллери» 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кино чыынтызы» 9.30, «Ачам удавас [illegible]» 10.50, 12.30, «Аныяк кыс болгаш Гранд» 15.10, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чазыт ортулук» 10.00, «Куску [illegible]» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

Совет мөзу-шынар

ЧЕРНИҢ ЧЕРИНГЕ ЧААСКААН

Соңгу-Айшуактын чер алааның сугларын тывар ажыл кижи түлүк чорул турган. Геолог Валентина Каууртаева ийи ай ажылдааш, солукчузу Сергей Клешиков чедип келирге чаныпкан. Чүс километрде Челкарга чедир ол поездилеп келген, оон ыңай күчүлүг «Урал» машинага. Хоочун чолаачы Владимир Адамчук сеапитеп кысты сонуктурган:

—Аспас бис. Бо черге чээрби беш чыл чолаачылап келдим.

Каууртаева биле Адамчук октябрь 28-те Солёная станцияже углаанган. Валя ол станциядан поездиге олуруптар турган. Володя хлеб ап чораан, а Валяга өөрүнге соңуургадыр дээш ийи килограмм чөрөп эъди чораан. Ынчалза-даа чолаачы аскан, геолог кыс чээрби чеди хонук дургузунда амы-тынын дээш туржуп келген. Чолаачы он алды хонганда тывылган. Валентина Каууртаеваның хүн демдеглелин номчукчуларга сонуургаттым.

В. МУНТАНЮЛ.
Актюбинск область.

Ноябрь 3. Алдыгы хүн чоруп тур бис. Орук үрелген, машина тыртпастаан. Бистиң дилеп турар дээрзинге бүзүреп чор бис. Чемни камнаар дишкеш, бөгүн боостааже борбак чүве ажырбадывыс.

Ноябрь 4. Арткан эъттиң дус чок сугга хайындыргаш, үлежип алдывыс. Володя чоруптту. Аңаа шаптыктавас дээш кады чоруурундан ойталадым. Маңаар деп бодап алдым.

Ноябрь 6. Чаашкын хондур кутту. Канчап маңаа чедип келгенивисти тайылбырлап көрейн. Октябрьның тумааныт 28-иниң хүнүнде үнгеш метеостанцияга келдивис. Аңаа ийи кижи оң талада — Солёная, солагай талада — Берчогур деп тайылбырлады. Солёнаяже чоруптувус. Беш километр эртип чорувуста, аажок чайыктап эгелээн. Эртенинде туман дүшкен. Туманныгда ийи хондур халыттывыс. Хелүн эртир ырай бергенивисти аазы бергенде билип кагдывыс. Чолаачыга дедир ээптерин сүмелеедим. Мээн сүмем орайтаан — бензин төнген. Володя чоокку суурдан трактор эккээр дээш чорупкан. Ол-ла.

Ноябрь 12. Соок киткээн. Володяның келир үези эрткен. Ховуда өлгени ол боор. Ону соңгу таладан дилеңер. Дүүн бөрүнү дыка чооктан көөлүм. Чыгганып турду. Кабина иштинче кайын кирип шыдаарыл ол. Буттарым доңарындан ук аргын алырын шиитпирледим.

Ноябрь 15. Өлүмнү манап чыдарының орнунга ону дүргедедир азы диириг үнер дээш демисежир херек. Үнгүр казып алыр бодай бердим, чылыг-ла болгай. Хеп бар, чем чок. Робинзон Крузо меңден дээре байдалга турган: ол бөөлүт, а меңде бижек безин чок. Оон ортулуу чылыг, а мында соок.

Ноябрь 17. Карактарым көрүп, кулактарым дыңнап-ла турза, кижилерниң чедип келирин манап алыр мен. Чер казар ажылымны доозуп тур мен. Кайын чем тывары? Рогатка кылып алза чүл? Дүүн өрге үнгүрүү каскаш, аңаа чедип чадаштым—ханызы холчок болду. Кижилерни сактырымны!

Ноябрь 19. Чээрби бирги хүн. Дүүн санаашкыннар кылдым: эвээш дизе-ле тоон хонук шыдажыр ужурлуг мен. Арткан эътти он дөрт неделяга хуваадым. Бир неделяда-ла 20 грамм эът чиир болдум. Бөгүн эъттен кириптим. Ногаан сиген чидим.

Ноябрь 25. Чээрби чедиги хүн. Бөгүн ужудукчулар мени әлезинниг ховудан тып алдылар. Диириг чыдырымда. Ноябрь чээрби алды мээң ийиги төрүттүнген хүнүм болур.

ТУРА ХАЛЫ, ОГЛУМ

Чечен чугаа

Билип көөримге-ле мени улус «әдергин оол» дижир. Авам хенаанимде-ле чок, ынчангаш чавыт куу бажыңга бистиң чаныыска дүне, хүндүс-даа эртинер кижи—чүгле ачам. Мен чүгле ачамны әдерер, аъттыг, чадаг-даа чорутр болза, оон чыда калбас мен. Ачам ужук сөөртеп ине-ле, мени аътка ушкарыпдаа алган чоруур-ла, чадаг чүъктеп-даа алган чоруур-ла. Ынчаар-ла «әдергин» деп шола атка чедингеп мен.

—Черле ындыг чаңым-биле, эртежик оттуп келдим. Ачам чааш дорук аъдын әзертеп орукче белеткенип алган, шайын чылдып, таалыңын иштеп олур.

—Че, әзеп-херлип чытпа, оглум, дүрген тура халы.

Баар черивис ырак болгай. Изиг шайлап ижип, чемненип алгаш, чортуп ораалы—деп, ачам далаштырып кагды...

Ачамдан «Тура халы, оглум» деп эргелеллиг, чымчак сөстү бичиимде та чеже катап дыңнадым ийнаан.

1942 чыл. Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун үези турган. Кыш адак-талып, хар черден союлгалак. Ол үеде ачам дерги садыы эргелекчилевишаан, чоокта солун, сеткүүл тарадып, делегей байдалы тайылбырлаар чугула хүлээлгелиг турган. Эртен арте-ле чаңгыс дорүг аъдывыска ушкажыпкаш, аалдар кезип чортуп чоруп каар бис.

Шай, таакпы, чигир, эстаавы аймаа, өске-даа өчүгүрүк» бараанарны алик кежи таалыңывыска доддур дыгааш, аъдывыска арта каап алыр бис. Солуннарны аадаңга ораагаш, мензэ чүъктедиптерге, бедиктенгеш әзеңгиден топтиним чорумда-ла, ачам хартыганың кашпагайы-биле мени аъттың хокпалдайынче үндүр тыртып алыр. Оон-на халаадаңчыг аян-чоруувус эгелээр.

Бир-ле эртен ынчаар аъттанып турган бис. Эртенги сериин салгынга сетиил-сагыш чайгаар хайныгып кээп, уйгум чаштай хона берди. [illegible]

ушкаштыг улусту — аалдың ыттары көрүп кааш, кезек ээрип чоруй соксай бердилер, хүннүң чыгы кээр адашкыларны таныш кааннары ол болгай аан.

—Бөгүн сарыг таакпы тыртып ора, солун, сеткүүл номчуур хүнүм-не болгай. Силерниң эртенден эгелеп манагзыныш, кээр уунарже багай дураным шыгаап алгаш олура хүнзедим. — дээш, бүүрүл баштыг Кержек-оол ирей эреэн хайнып, аяк-савазын арыглап, аъш-чемин делгеп эгеледи.

Аяк шайны аартап, чылыгып олурувуста, аалдың иштиш шупту чыглып келди. Бараанны садып ап, солун, сеткүүлдү буу-хаа үлежип турдулар. Ачам дайын шөлүнде — фронтуда байдалды, Кызыл Шеригниң тиилелгелериниң дугайын чугаалап бээрге, чыылганнар карактарын ачамче хере көргүлеппең, шимчеш диве йн, ымымчылым апарган дыңнап:

—Ол-ла, эжелекчи «кырманнарны» шуут чылча шавар, бистиң Кызыл Шеривис черле шыдаар!—деп алгыржып тиилелгелерге өөрээш адып часкап олурдулар.

Фронт дугайында кыска дыңнадыг доозулган соонда, олар, кужурзураан хойлар ыжкаш, дораан-на солун, сеткүүлүн ажып көре бердилер. Бистер ачам-биле ам даразында барып ужуражыр, амыр-менди солчур номчукчуларывысче аъттаныптывыс...

Кыштың соогунда-даа, чайның изиинде-даа ачамны эдерип чораан, амыдыралды көрүп, чаа-чаа чүүлдерни билип ап, карак чырып, шору әр боол өзүп доругуп келген мен. А хөөкүй ачам ол-ла ажылын бир-ле катап чаасканн кылып чорааш, халаптыг шуурганга таварышкан. Оон үш-дөрт хондур азып келгеш, дегдирин аараш шыдашпайн барган. Ынчалза-даа өскүзүмден әлбээн мен. Чону—чоорган, хөйү — хөйлең. Өрек-домек болур чонум аразынче шымныгып кире берген мен.

Мени кара чажымдан әдертип чорааш, кадыг-бергеге дадыктырып, караамны чырыдып каан ачамның үлегерин халас барбаан. Школага-даа, институтка-даа өөренип чорааш, янзы-бүрү аймак-соок эш-өөр-биле быжыг найыралдың ачы-дузазын көрген мен. А чурттаалгамда эңне кол чүве—эртем-билигже, улуг амыдыралче чүткүлдүн оттуттажып кывыскан кижи — ачам. Оон шуурган удур чүткүп орар эрес-дидимин, шыдамык мага-бодун караамда кестүп, а чашкы шаамда-ла «тура халы, оглум» дээр эргеледдиг, чылыг-чымчак сөзү ам-даа кулаамда дыңналып чоруур.

С. БАРЫШКЫН.

Соок келген, арылар өөнче кирген.

ЧАРЛАЛ

Тыва АССР-ниң Чонун амыдырал хандырылга министерствозу (Кызыл хоорай, Горная кудумчузу, бажың № 1 «а») 1982 чылдың октябрь 15-ке чедир РСФСР-ниң Амыдырал хандырылга министерствозунуң Москвада технологтуг институдунуң [illegible] зының технологтуг институдунуң белеткел салбырларынга өөренирин күзээннерниң документилерин хүлээп алыр. [illegible] накчы ажылчыннарны институттарның белеткел салбырларынга хүлээп алыр.

Документилерни долдурары болгаш мергежилдиң дугайында айтырыгны үстүнде айыттынган адрести Тыва АССР-ниң Чонун амыдырал хандырылга министерствозундан билип алыр.

Редакцияның адрези: Индекс 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьның 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2661

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01092.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 236 (12026) | 1982 чылдың октябрь 10, воскресенье | 1925 чылда үндүрлүп эгелээн | Өртээ 3 көп.

Бөгүн — Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнү

Каа-Хемде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң механизатору Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Даваа түскү хову ажылдарынга идепкейлиг киржип, Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүн чедиишкиннерлиг уткаан.

ЧУРУКТА: Д. Даваа.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙНИ ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛ

СОРУЛГАЛАР — МУРНУВУСТА

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнү бо чылын бүгү совет улус СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, оон иштинде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш улуг сорук кириишкинниг ажылдап турар онзагай үеде эртип турар. СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленуму 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чугаалажып көрген. Аңаа совет улустуң социал хөгжүлдезиниң болгаш чаагай чоруунуң өзүлдезиниң хемчээл талазы-биле туруп көрбээн улуг планнарын болгаш оларны амыдыралга херек кырында боттандырарда ап чорудар хемчеглерни ажылдап кылган.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген болгаш республиканың көдээ ажыл-ишчилери, совет улус-биле бир дөмей, кайгамчык улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш, 1982 чылдың болгаш он бирги беш чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш идепкейлиг ажылдап турар. Оон чижээ республиканың күрүнеге эът, сүт садарының тос айлар планын болгаш дүк садарының чыл планын күүседип алганы херечилеп турар.

Май Пленумунуң шиитпирлерин болгаш Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш, республиканың дыка хөй совхозтары, бригадалары болгаш сүт-бараан фермаларының коллективтери — мал болгаш чер ажылының ажылдакчылары күш-ажылчы эрес-шудургу чоруун көргүзүп, боттарының онаашкан ажылдарынга бедик көргүзүглерни чедип ап турар. «Барлык», «Алдан-Маадыр», «Күш-ажылдың өөрээзү», «Малчын», «Мурнакчы» совхозтар байырлалга багай эвес көргүзүглер-биле уткуп турар. Кожууннуң күш-ажылчы коллективтери эрткен тос айларда күрүнеге мал продуктулары садар планнарындан эътти 102,6 хуу, сүттү 106,9 хуу, дүктү 102,6 хуу, дагаа чуурганын 165,5 хуу чыл планын күүсеткен. Планныг онаалдаларны күүседиринге Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Кызыл районнарның ажыл-агыйлары, ону хандырып турар күш-ажылчы коллективтери эки ажылдаан.

Бистиң хөй националдыг Совет Социалистиг күрүневистиң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга тураскааткан социалистиг чарышка кириишкен 150 ажыг хөй, өшкү малчыннары тарыыр чүс бажы ка онаалдазын 100-тен өрү ажылдап, хураганны доруктуруп өстүрген. Хөй-хөй саанчылар, чаш малдың ажаакчылары инек, сарлык, инек, чылгы база теве кадарчылары байырлалга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражып турар.

Чер ажылдакчылары нийтиниң малынга чем курлавырларын тургузар дээш амгы үеде күжениишкинниг ажылдап турар. Бо хүннерде эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге 50 муң тонна сигенни, 61 муң тонна силосту, 44 муң тонна сенажты, 600 тонна витаминниг сиген далганын хөйнү белеткээн.

Он бирги беш чылдың нийиги чылында боттарының онаашкан ажылынга бедик көргүзүглерни чедип алган мурнакчылары — Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу Аяк-Хөө Ондарны, Эрзинде «Мөген» совхозтуң чылгычызы Бүрбүужук Лопсанны, Чөөн-Хемчикте СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң [illegible] Алдын-кыс Монгуштуу, Тожуда «Май 1» совхозта инижи Хүлербей Коллуу, Кызыл районда «Көк-Тей» совхозтуң инек кадарчызы Василий Ермоловту, Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң ногаа ажаакчызы Анатолий Тьённу болгаш оон-даа өскелерни бо байырлал хүнүнде улуг чоргаарал-биле адаары чөптүг.

Көдээниң ишчилеринге хоорайлар болгаш суурлар чурттакчыларының, бүдүрүлгелер болгаш албан организацияларының кииргени улуг эвээш эвес. Оларга шеф дузазын доктаамал чедирип турары дээш өөрүшкүвүстү бөгүн илергейлээр апаар бис.

Боттарывыстың хүнүвүстү байырлап тура, эрткен үевисте кылыңмалыг сайгарып көөр ужурлуг бис. Ажыл-агый бүгүзүнүң ажылының түңнели амгы отчёттан көстүп келир. Көдээ ажыл-агый органнарының база совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери шын санаашкыннарны кылып, планныг онаалдаларны бүгү тала-биле күүседири дээш быжыг хемчеглерни алыр апаар.

Ам бистиң мурнувуста кол сорулгалар болза, тарааны чидириг чок, кыска хуусаада, бүрүн ажаап алыры, үрезинни арыглап урары, күскү чер аңдарылгазының планын күүседири, кыштаглаашкынга өй-шаанда белеткенип, бүгү мал коданнарын чогуур үезинде кыштагларже көжүрери болур. Мал ажылынга ажылдап турар кижилерге ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, оларның турачоруун көдүрери-биле материалдыг болгаш моральдыг сонуургалын бедидип, немелде телевизирин берип, чаа хевирлерни ажыглап турган, сорулгаларны күүседиринге бүгү күжүвүстү мооңнээр ужурлуг бис.

А. СОТПА,
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы.

Хөй продуктуну — күрүнеге

СӨӨЛГҮ КВАРТАЛ — БАЧЫМ ҮЕ

Бистиң республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле элээн ажылдарны сентябрь айда кылып чоруткан. Дээштиг хемчеглерни алганының түңнелинде бүгү планнар ажыр күүсеттинген.

Октябрь бирниң мурнунда ёзугаар алырга, күрүнеге эът садар план 102,6 хуу күүсеттинген болгаш 5120 центнер эът пландан ажыр сатттынган. Ынчалза-даа нийти саткан эът эрткен чылдың деңнелинден 12808 центнер эвээш болган.

Бии-Хем, Кызыл болгаш Эрзин районнар планнарын дыка ажыр күүсеткен. Тос айлар планын Мөңгүн-Тайга, Таңды, Тожу, Каа-Хем районнар күүседип шыдаваан. Ылаңгыя Таңды район ону деңгии-ле 83,4 хуу чедиргеп.

Республиканың планы күүсеттинген-даа болза, чеди район эрткен чылдан эвээш эът саткан болгаш бо талазы-биле четпес ажылдаан. Ылаңгыя Каа-Хем район 4601 центнерни эрткен чылдың деңнелинге, 1053 центнерни тос айларның планынга чедир сатпаан. Таңды район 6224 центнерни эрткен чылдың деңнелинден 3649 центнерни тос айлар планындан эвээшти саткан. Ынчап кээрге эрткен чылдың бо үезинден он ийи муң центнер эътти эвээшти сатканывыс ол.

Ажыл-агыйлардан 16 совхоз эът садар планын күүсетпээн. А ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз ук планы 56,7 хуу күүседип, хамыктың соонда чоруп турар.

Планын оранчок ажыр күүсеткен совхозтар эвээш эвес. Ылаңгыя «Суглак» тос айлар планын 2,6 катап, «Ак-Чыраа» 1,5 катап ажыр күүсеткен. Бо чорук ук совхозтарның чыл планнарын күүседиринге элээн дөгүм дээрзи билдингир.

Республика тос айларда күрүнеге сүт дужаар планын 102,1 хуу күүсеткен азы пландан 14465 центнер сүт хөй саттынган. Эрткен чылдың деңнелинден 4589 центнер сүт хөй кирген. Тос айлар планын күүсетпээн район чок. Ылаңгыя Мөңгүн-Тайга планын 2,3 катап ажыр күүсеткен. Ынчалзажок Өвүр, Улуг-Хем, Бии-Хем, Эрзин районнар эрткен чылдың бо үезиниң деңнелинге чедир ажылдап шыдаваан. Улуг-Хем район бир муң ажыг центнер сүттү ол үегиден эвээшти саткан. Бо дөрт район нийтизи-биле 2540 центнер сүттү эрткен чылдың деңнелинге чедир бербээн.

Он бирги беш чылдың нийиги чылында республика күрүнеге дүк садар планын 102,5 хуу күүсеткен болгаш эрткен чылдың бо үезинден 752 центнер, чыл планындан 678 центнер дүктү хөйнү саткан.

Чөөн-Казахстан облазының Большенарым районда Жданов аттыг совхозтуң чер ажылының ажылдакчылары тараа ажаап алыышкынының үезинде социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) колхозтуң мурнакчы комбайнерлери В. Т. Колмаков, А. В. Плаксо, Г. Ф. Рыжков, В. С. Домме, В. Г. Плаксо, А. Ф. Лале оларны школачылар күш-ажылчы тиилелгези-биле байыр чедирип турары. Ортузунда башкы В. О. Тутынов.

В. МЕДВЕДЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ТУДУГЛАР НЕМЕШКЕН

«Тыва совхоз тудуг» кат[illegible] Чадаана хоорайда [illegible] 3 кожууннуң [illegible] механизастаттынган колоннаның тудугжу бригадалары үшкү кварталда районнуң совхозтарында чурттаар бажыңнарының тудуун доозуп хүлээткеннер.

«Искра» совхозта ийи-ийи квартиралыг нийти шөлү 216 дөрбелчин метр 2 бажыңны, «Тыва» совхозта 125 дөрбелчин метр шөлдүг бир бажыңны, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта ийи квартиралыг бир чаа чурттаар бажыңны тудугжулар ажыглалга киирген.

125 дөрбелчин метр шөлдүг бир бажыңда КМК-ның бо[illegible] тудугжулары кирген.

Хүннүң медээлери

Ажыглакчыларга хүлээткен

Нийтиниң малынга чылыг кажааларны өй-шаанда тудуп доозары көдээ тудугжуларның чугула сорулгазы. «Тыва совхоз тудуг» катыжышкынының № 8 КМК-зының тудугжулары Мөңгүн-Тайганың «Малчын», «Мөген-Бүрен» совхозтарда кайызынга-даа 300-300 баш хой кирер ийи кажааны ажыглалга киирген.

КМК-ның тудугжулары юбилейлиг чылда көдээниң ишчилеринге чурттаар бажыңнарының тудуунда база кызымак ажылдап турарлар. Бирээзин-ле 120 дөрбелчин метр шөлдүг 3 чаа чурттаар бажыңын Мугур-Аксының чурттакчылары чоокта алганнар. «Мөген-Бүрен» совхозтуң төвү Кызыл-Хаяда нийти шөлү 360 дөрбелчин метр үш чаа бажыңны тудугжулар совхозка хүлээткен.

КИДИН ТҮЛҮК

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң механизаторлары 94 гектар черде картофель олурткан. Ажаалдада «ККУ-2А» маркалыг картофель казар үш комбайнны быжыглаан. Бир машина, ийи «Беларусь» тракторну тускайлаан.

Бо агрегаттардан коммунист Бүрбүлдей Кууларның башкарганы агрегат мурнап чоруп турар. Олар хүн нормазын доктаамал 110—115 хуу күүседип келген.

Оон аңгыда Баян-Тала көдээ Совединиң хөй-нийти организациялары, Чадаана хоорайның № 1 болгаш № 2 ортумак школаларының өөреникчилери оларга чогуур үезинде боттарының боттуг дузазын чедирген.

А. МОНГУШ.

Депутатка кандидат-биле ужуражылга

Дүгү Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң «Колос» Культура бажыңынга туранчылар чыглып келгеннер. Олар Бии-Хемниң № 653 соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге депутаттың кандидады Владимир Лаврентьевич Лапыгин-биле ужуражыр дээш келген.

Ужуражышкынны СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары В. М. Евтешин ажыткан.

Депутатка кандидаттың бүзүретиин кижизи — Туранның райсельхозтехниказының слесары А. К. Фролов сөс алгаш, В. Л. Лапыгинниң доочу намдары-биле соңгукчуларны таныштырган. Ол 1925 чылда төрүттүнген. Күш-ажылчы ажыл-чорудулгазын 1941 чылда заводка медник бооп эгелээн. Москваның ужар чүүл заводун дооскаанының соонда эртем-шинчилел институдунуң бөлүк удуртукчузунга, лаборатория, оон соонда — килдис начальнигинге болгаш директорнуң эртем ажылының талазы-биле оралакчызынга ажылдап турган. В. Л. Лапыгин 1978 чылда эртем-бүдүрүлге каттыжыышкынының кол конструкторунуң оралакчызынга, а 1982 чылда — Кол конструкторга томуйлаткан. В. Л. Лапыгин СЭКП кежигүнүнге 1944 чылда кирген, ол техниктиг эртемнер доктору, профессор, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленин болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады.

А. К. Фролов соңгукчуларны боттарының бадылаашкынын улустуң төлептиг оглу дээш бээринче кыйгырган.

Ужуражышкынга «Кызыл тараачын» совхозтуң директору Д. Д. Сирота, Туранның № 2 ортумак школазының башкызы Г. О. Суванпит, «Саян» совхозтуң партком секретары А. В. Кукарин, «Хадың» совхозтуң саанчызы Г. Ы. Кара-кыс олар чүве чугаалааннар. Олар ССРЭ-ниң 60 чылынга районнуң ажылчы чоннарының күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүг байдал-биле канчаар ужуражыр деп турарының дугайын чугаалап, СЭКП ТК-ның май Пленумунга Аъш-чем программазын хүлээп алыры-биле илереттинген партияның болгаш Совет чазактың ажылчы чоннарының чаагай чоруунуң дугайында улуг сагыш салыышкыны дээш ханызы-биле өөрүп четтиргениниң илереткеннер. Районнуң ажылчы чоннарының ону амыдыралга боттандырарынга боттарының үлүүн киирерин олар бүзүредип турганнар.

Санал берип, чүве чугаалааннар шуптузу депутатка кандидат В. Л. Лапыгин дээш боттарының бадылаашкынын бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Ужуражышкынга В. Л. Лапыгин чүве чугаалаарга, ону соңгукчулар чылыы-биле уткааннар. Совет күрүнениң дээди органынга депутаттың кандидады кылдыр ону депшиткенин дээш эш В. Л. Лапыгин чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткеш, оларның идегелин улустуң херээнге, коммунизм тургузуушкунунуң херээнге ак сеткилдиг бараан болуру-биле бадыткап, бүдүреринин аазаан.

Ужуражышкынның түңнелинде улуг концерт болган.

БИСТИН ЧУРТУВУСТА

Чурттуң колхозтарының болгаш совхозтарының ажыл-ишчилери Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүн чаа-чаа чедиишкиннер, шалыпчы ажылы-биле ужурашкан. Москвага болган байырлыг хуралды көдээ ишчилерниң байырлалынга тураскааткан.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачёв, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи В. А. Карлов, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, министерстволарның болгаш төп албан черлериниң харысаалгалыг ажылдакчылары, оларның-биле кады аңаа ажаап алыышкынның маадырлары, бүдүрүлге мурнакчылары, колхоз шимчээшкининиң хоочуннары, эртемденнер база олурганнар.

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри В. К. Месяц илеткел кылган. Шөлдер болгаш фермаларның ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирип, боттарының бүгү күжүн Аъш-чем программазын боттандырарынче угландырып турарын ол айыткан. Олар ажаап алыышкынны дүрген доозарынче, бо болгаш бүгү беш-даа чылдың планнарын күүседиринче чүткүп турар. Көдээ ажыл-агый улам-на ажыктыг болур чоруктуң оруу-биле хөгжүп, көдээ черлерде социал-экономиктиг улуг чаартылгалар бооп турар. Ол бүгү — совет көдээниң бүдүрүкчү күштерин улгаттырар талазы-биле партияның болгаш чазактың ап чоруткан хемчеглериниң түңнели бооп турар.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагаа чоруткаш, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга төлептиг үлүүн киирерин бүзүреткен.

(СЭТА).

• • •

Чурт Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүн калбаа-биле демдеглеп эрттирип турар. Чаңчыл ёзугаар ССРЭ-ниң УАЧД-зинге колхозтарның болгаш совхозтарның эң тергиин төлээлекчилери — социалистиг чарыштың мурнакчыларынга шаңнал-мактал тыпсырының байырлыг ёзулалы болган.

ССРЭ-ниң УАЧД-зының Культура бажыңын байырлал шинчилиг кылдыр каастапшимээн, кижилер дыка хөй болган. Аңаа чалатканнарның херектеринде — Социалистиг Күш-ажылдың Маадырының сылдыстары, Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденнер, медальдар чайынналып турган. ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри В. К. Месяц мурнакчыларга чүректиң ханызындан байыр чедиргеш, оларга Хүндүлел дипломнарын болгаш «Москвич» деп автомобильдерни алырының ордерлерин тывыскан.

Чыылганнар шаңнатканнарга диңмиттиг адыш часкап, байыр чедирип турганнар. Оларның кижи бүрүзү-ле — ажыл-агыйга кызымаккай, хөй-хөй чылдарда көдээге ажыл-агыйга кызымаккай, үлегерлиг ажылдаан. Чижээ, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Брест облазының «Төрээн чурт» колхозунуң малчыны П. Грицукту ап көрээлиңер. Ол чээрби ажыг чылдың иштинде малчыннап келгеш, үргүлчү-ле бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Оон кадарып турар шарыжыктарының хонук санында немелде деңзизи бир килограмм чедип турар.

Иркутск облазының Ленин аттыг колхозунуң саанчызы В. Тыщенко база-ла шаңналды алган. Ол чылдың-на инек санындан беш муң ажыг килограмм сүттү саап турар. Ынчаарга бо чылдың тос айларының иштинде инек бүрүзүнүң продуктузу 4274 килограмм болган.

Ленин аттыг колхозтуң кукурузаачызы В. Щербаченко Херсон облазында база-ла атсураглыг. Оон харыылап турар участогунуң гектар санындан-на алдынган аль-н-сарыг үрезинниниң дүжүдү 83 центнер болган.

Шөлдерниң болгаш фермаларның бежен хире мастерлери шаңнатканнар.

(СЭТА-ның корр.).
Москва.

СОРУК КИРИИШКИННИҢ ҮНДЕЗИНИ

Репортаж

Алдарлыг юбилейге шалыпчы күш-ажылды белек болдурар дээш «Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазының коллективи социалистиг чарышта бедик көдүрлүүшкүннүг киржип турар. Автобааза эрткен 9 айларда чүък сөөртүрүнүң планын 108 хуу, чүък сайгарарын 103 хуу күүсеткен. Бүдүрүлгениң чолаачылары пландан ажыр улус ажыл-агыйынга 40 муң тонна чүъктү сөөртүп болгаш 700 муң тонна-километрни ажылдап кылган. Сентябрьның төнчүзүнге чедир байдал-биле алырга, автобаазадан 15 чолаачы он бирги беш чыл ийиги чылының хуула планныг онаалдаларын күүседипкен, амгы үеде 1983 чылдың үлүүнде киириптир ажылдап эгелээн. Олар боттарының күш-ажылчы чедиишкинин ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаадып, чыл төнчүзүнге чедир арткан үеде ам-даа хөй ажылдарны бүдүрерип шиитпирлээннер.

Автобаазаның [illegible] ле ажыл-иш эртен эрте кара [illegible] эгелээн. Диспетчерден орук бижиин алгаш-ла чолаачылар шалыпкыны биле эртип, [illegible] үнериниче далажып чоруп турлар.

Хоочун [illegible] В. М. Дюкарев, Н. М. Зотов олар [illegible] эолчеглиг рейсче үнер деп турда оларга ужуражы бердивис.

— Саян артындан тудуг материалдары алыр дээш чорупкан ол [illegible] эртте аъттаныр-ла эки — деп мурнакчы чолаачы Василий Михайлович Дюкаров бисте тайылбырлады.

— Юбилейлиг чылдың планын хуусаа бетинде күүсеттивис. Ынчангаш ажылдап турда шуут чиик алак-тыр. Машинамның маны мырыңай кеңгээлээн, мону-ла камнап, үзеп-чаап, арыглап-аштап турар болза, ажыл черле бүдер боллур ийин — дээш, чолаачы баштактанмышаан. Машинага сеткилин ханган дег болду.

Оларның ажыл-ижинге чедиишкиннерни, орук-суур эки күзедивис.

Улуг херим ажиинден машиналар улаштыр-улаштыр арлып үнүп-ле турлар. Оларның далажыры чөп, цемент, чаазанга кылыглары, шийи оон-даа өске тудуг материалдарын чедирип келирип көдээде тудуг объектилеринге туруп турар.

Автобаазаның директору чолаачылар-биле эккележип, ажыл-агый дугайында каш сөстер солчуп-даа азы эштүүрүүзү-биле [illegible] баштактанчып-даа чугаалажып туру...

Бүдүрүлгениң хүндүлел самбыразын директор биске сонуургатты.

— Шалыпчыларның шуптузун хүндүлел самбыразынга хары утда киирер аргавыс чок, ынчангаш ээлчештирер апаар-дыр. ССРЭ Конституциязының хүнүнге чедир безин 15 чолаачы ийиги чылдың планныг онаалдазын күүседипкен. Оларның чамдызы бо-ла болгай: бүдүрүлгениң хоочуннары бригадирлер коммунист И. Н. Венделиев, А. П. Сысоев, А. П. Прудков. Сарыг-Септе автоколоннадан бригадир В. К. Самойлюк. Болар дээрге тергиинниериниң тергиинниериндир. Оларга кандыг-даа берге даалганы бээр болза бүдүрээдиг күүседип болур чолаачылар-ла болгай — деп, директор ажыл-ишчи кижилер дугайында чылыг сөстерни чугаалады.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорук турар автобаазада золчеглиг ажыл хүнү ынчаар эгелээн. Коллектив бо чылдың сөөлгү кварталының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседиринге бүзүрелдиг. Улуг юбилейге тураскааткан декабрь 18-те бүгүэвилел субботниинде автобаазаның чолаачылары бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар болгаш ажылдап алган акшаның беш чыл фондузунче шилчидер. Ол хүн дыка хөй мурнакчы чолаачылар камнап алган кывар-чаар материалдары-биле ажылдаар.

Н. ООРЖАК.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

КҮЖҮҮВҮС - НАЙЫРАЛДА

БО АРЫННЫҢ МАТЕРИАЛДАРЫ ТАҢДЫДА КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ДУРЖУЛГА СТАНЦИЯЗЫНЫҢ ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КОЛЛЕКТИВИНИҢ ИШЧИЛЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА ЧУГААЛАП ТУРАР.

Даарта — Совет Тываның 38 чылы

ЧАҢГЫС ИЕ ТӨЛДЕРИ ДЕГ

Улуг Совет Эвилелинге Тываның каттышканындан бээр даарта ужен сес чыл болур. Төөгү талазы-биле бо кыска үеде тыва улус Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, оон эш Л. И. Брежнев баштаан ленинчи Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың ада сагыш човаашкынының база хөй националдыг бүгү совет улустарының акы-дуңма деткимчезиниң ачызында бодунуң амыдыралында үндезин чаартылгаларны боттандырган. Тыва сайзыраңгай кедээ ажыл-агыйлыг, доктаамал хөгжүп турар үлетпүрлүг, национал культуралыг республика апарган.

Совет Тываның бүдүн бүрүзүнде мышкаш бистиң Кедээ ажыл-агый дуржулга станциязында улуг чаартылгалар болган. Ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы быжыккан, суурларда, фермаларда чуртталга бажыңнары, эмнелге, культура, чырыдылышкын, уруглар албан черлери четчири-биле бар. Чурттакчы чоннуң амыдыралының болгаш культуралының деңнели доктаамал бедип турар.

Дуржулга станциязының ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда чедиишкиннери оон хөй националдыг кижилериниң бир демниг күш-ажылының ачызында чедип алган. Амгы үеде бисте он үш нацияның төлээлери ажылдап турар. Станцияның удуртукчулары безин хөй националдыг: директору бурят, партком секретары орус, директорнуң эртем талазы-биле оралакчызы тыва, профэвилелдиң ажылчын комитединиң даргазы тыва болгаш оон-даа өске. Сүт-бараан фермаларында, хову бригадаларында, шаңда, школада, уруглар садында, эмнелгеде, машина-трактор мастерскаязында болгаш өске-даа күш-ажылчы коллективтерде анги-анги нацияның улустары бир ап-сеткилдиг, найыралдыг, тура-соруктуг ажылдап турарлар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, Амгы-чем программазын амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш Дуржулга станциязының ажыл-ишчилери бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, ону күүседир дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Партия болгаш ажылчылар комитеттери, дирекция чарышты дээштиг организастаарынче кичээнгейни салган. Чаңгы, часкы, күскү кампаниялар үезинде күш-ажылчы маргылдааның негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчеглерин ажылдап кылгаш, оон түңнелин он хонуктап үндүргеш, чарыштың тиилекчилеринге вымпелдерни, акша шаңналдарын тывыскан. Күш-ажылчы алдар тугун көдүрери эки чаңчыл болу берген. Чарышты мынчаар организастаары улустуң улам шалыпчы ажылдаарынга дузалап турар, ынчангаш бердинген планныг онаалдаларны, хүлээлгелерни күүседиринге идиглиг болган.

Күш-ажылчы маргылдаага шылгарап, бердинген онаалданы ажыр күүседип турар коллективтерниң саны сөөлгү үеде көвүдеп турар. Виктор Федосеенкога удурткан мал чемнери белеткээр комсомолчу-аныяктар бригадазы 4545 тонна сиген, 600 тонна витаминниг сиген далганы белеткээш, планын күүсеткен. Бригадирниң ачазы, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденинин эдилекчизи, дагдыныкчызы Николай Александрович Федосеенко аныяктарны совет улустуң күш-ажылчы чаңчылдарынга өөредип кижизидер талазы-биле улуг ажылды чорудуп келгени бригаданың [illegible] чедиишкиннериниң ажылдаарынга дузалаан.

Александр Федорович Горбашюктуң удурткан № 4 трактор-хову бригадазының интернационалчы коллективи кандыг-даа чылда доктаамал чаагай дүжүттү өстүрүп келген. Бо чылын 597 га кукурузаның бирээзинден-не 132 центнер ногаан массазы, кызыл-тас биле чиңге-тарааның газындан 8 центнер дүжүттү ажаап алган.

Мал семиртир фермазының ажыл-ишчилериниң көргүзүглери база багай эвес. Хонукта 345 грамм немелде деңзинин бир башка онаашпыр алыр турган, 400-500 грамм чедирип турар.

Дуржулга станциязының эртемденнери Тыва АССР-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери-биле кады чер ажылын чорудуларының зона системазын ажылдап кылган, ону СЭКП обкомунуң бюрозу бадылаан. Амгы үеде мал ажылын чорудуларының зона системазын ажылдап кылып турар.

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында», «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга белеткел талазы-биле Грузин ССР-ниң партия организациязының организакчы болгаш политиктиг ажылының дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалдарында ажылчы, чоннарның, ылангыя аныяктарның идей-политиктиг интернационалчы кижизидилгезин сайзырадыр ажылдарының оруктарын база аргаларын тодаргай айыткан. Ону күүседир дээш партком, партия эге организациялары элээн ажылдарны кылып чорутқан. Чурттакчы чоннуң кижизидилгезинге партия, комсомол чырыдылгазы, лекция пропагандазын, көскү агитациязы калбаа биле ажыглап турар. Найырал кежээлерин, партияның, дайынның, күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгаларны, аас журналдарын Культура бажыңынга, школага, күш-ажылчы коллективтерге эрттирген. Ылангыя СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының, совет улустарының бузулбас найыралының, бир демниг калы ажылдажылгазының дугайында лекцияларны, беседаларны номчуп, ону республиканың, районнуң, ажыл-агыйның амыдыралы-биле холбап турар. Бисте А. В. Барышников, С. С. Монгуш, Л. К. Власова, В. Г. Яркина мышкаш идепкейлиг лекторлар бар.

Школада музейни ажыткан. Оон совет эрге-чагырга дээш демисежип чораан бо чер чурттуг партизаннарны, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериң, бо суурнуң ажыл-агыйның үндезилекчилериниң, бүдүрүлгениң мурнакчыларының, оларның күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайында хөй чүүлдерни билип ап болур. Аныяктарны төрээн чериниң төөгүзүн билип алырынга, революстуг, дайынчы, күш-ажылчы чаңчылдарга кижизидеринге ол дузалап турар.

Коммунистерни ажыл-агыйның чугула участоктарынга хуваарган, ховуда 17, мал ажылында 26 кижини бижиглээн. Олар боттарының авангардылыг ролюн көргүзүп онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседип, хөй ниитиниң херээнге идепкейлиг киржип, амыдыралга төлептиг болуп турарлар. Оларга совхозтуң кол агрономун орус Ю. Злыгостев, механизаторлар тыва А. Салчак, мордва И. Сидоров, бригадир хакас Л. Чебочаков, малчыннар тывалар З. Түлүш, С. Лопсан, склад эргелекчизи орус В. Пяткина болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Дуржулга станциязының хөй националдыг найыралдыг коллективиниң чаңгыс иениң төлдери дег бир демниг күш-ажылының ачызында бо чылдың эрткен тос айларында күрүнеге сүт, эът садарының, мал чемнери белеткээриниң, тараа, картофель ажаап алырының планныг онаалдаларын күүседип, Совет Тываның Совет Эвилелиниң составынга кирген үжен сес чылын болгаш Кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан.

Бистиң ажыл-ишчилерис ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга төлептиг ужуражырынга бүзүрелдиг, ынчангаш бүгү билиин, күжүн, аргаларын социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче угландырган.

С. ЕРШОВ.
партком секретары.

ЧОРГААРЛАНЫР БИС

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин болгаш Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар соруулга-биле бистиң Хадың-Аксы сүт-бараан фермазының коллективи эрткен 9 айларда боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннииг күүсеткен. Фермада 350 саар инек бар. Оон иштинде 200 инекти ам бо хүннерде саап турар.

Тос айларда планывыстан 13 тонна сүттү ажыр саткан бис. Күрүнеге саткан сүдүвүстүң үскүрү эки болган. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге сүт саалдазы элээн өзүлделиг болган. Бо дээрге бистиң ферма коллективиниң күш-ажылчы чедиишкини-дир.

Бисте 10 саанчылар ажылдап, саанчы бүрүзүнде 35 инек бижиглеттинген. Саанчылардан Зоя Түлүш, Зинаида Ооржак, Бичен Оюн олар боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин 109—122 хуу күүседип, эки ажылдааннар.

Сүттү көвүдедири-биле инектерге немелде чемнерни берип турар. Сүттү көвүдедиринге мында, инек кадарчыларының үлүг-хуузу база улуг. Бисте 6 инек кадарчызы ажылдап, оларның 4-тү ам бо хүннерде саап турар инектерни, арткан 2 кижи ам төрүүр инектерни кадарып турар. Кадарчылар Байыр Доктугу, Бүрбү Түлүш олар үр чылдарда фермага кадарчылап ажылдааны-биле ол ажылга оларның арга-дуржулгазы улуг. Чайгы үеде инектерниң семиртилгезин эки организастаан.

Сүт-бараан фермазының коллективи кышка белеткел ажылын баш бурунгаар чорутқан. Кажааларның септелгезин кылып доосқан. Кыжын херегзээри-биле одекти четчири-биле белдип белеткеп алган бис.

Бистиң Дуржулга станциязы бо чылын [illegible] малын хүр-менди кыш ажырары-биле, четчир саныг мал чемин белеткеп, планын ажыр күүсеткен болгаш ол ажыл ам-даа уламчылавышаан. Фермаже мал чеминиң сөөртүлгезин организастап чорудуп турар. Фермавыстың чанында 6500 тонна силос салдынган. Ам бо хүннерде инектерни силос-биле чемгерип турар бис. Ол силос биске четчир.

Ол мышкаш фермавыс ажылдакчылары шупту бажыңнар-биле хандыртынган. Олар шупту телевизорлуглар. Ферманың чоогунда магазин, клуб, чунар-бажың ажылдап турар. Хадың хөлдүң девискээринде 10 ажыг кодан хой база бар. Ынчангаш ол малчыннар бо магазинден хүн бүрүнүң чугула херегселдиң барааннары-биле хандыртынып турар. Ол дээрге малчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган.

Бистиң суурувуста 60 хире өг-бүлелер чурттап, ажылдап турарлар. Ниити-биле 200 ажыг чурттакчылыг бис. Мында белеткелден үш класс чедир эге школа база ажылдап турар. Мында ферма ажылдакчыларының болгаш хойжуларның 3 класс чедир уруглары өөренип турар. Ол чорук бистиң ферманың коллективиниң болгаш хойжуларның уруглары өөрениринге кончуг таарымчалыг.

Клубка янзы-бүрү темалыг кежээлер болуп, кино доктаамал үнүп турары-биле бистиң суурувустуң чурттакчыларының хостуг үелеринде дыштанырынга база эки.

Бистиң Дуржулга станциязында хөй нацияларның кижилери ажылдап турар. Ылангыя станцияның удуртур даргалары болгаш мал, чер ажылының тускай эртемниглери анги-анги националдыг кижилер. Олар фермага доктаамал кээп, коллективтиң ажылы-биле таныжып лекция, беседаларны кылып берип турар. Ынчангаш бистер шупту найыралдыг коллектив болуп ажылдап турарывыс-биле чоргаарланыр бис.

Ферманың ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга төлептиг күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры-биле боттарынга алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннииг күүседир дээш күжениишкиннииг ажылдап турарлар.

О. ШАВЫ.
сүт-бараан фермазының эргелекчизи.

Мал чемин белеткээринге, күскү дүжүт ажаалдазынга механизаторлап 37 чыл ажылдаан Н. Адаев мурнакчыларның одуруунда чоруп, хүн нормазын 100—200 хуу чедир күүседип турар.
ЧУРУКТА: Николай Иванович Адаев.

Хадың-Аксы сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы З. С. Түлүш 22 чыл саанчылаан. Эрткен 9 айларда сүт саар планын 114 хууга күүсеткен.
ЧУРУКТА: Зоя Сотпаевна Түлүш.

ДАМЫРАКТАР КАТТЫШКАШ...

Таңды-Уланың арга-эзимниг бедик сыннары чөөн-барыын чүкче ынаар-ла шачырбелендир шөйлүп чоруй баргылаан. Оон чаттылып бады келген хемниң Сосновка (Хадынныг) суур Дүргеп деп, шынап-ла, дажый бергенде, ол адын бадыткаан дег кадыр ийден дүкпүртулаан дааш мышкаш чугаалп бадып чыдар хемчигештиң он болгаш солагай эриктеринде турун турар. Оон бажың-балгадын моллдуунда-ла боттары чаңгаар үнген хадыңнар болгаш хадылар бүргей алы бергилээн. Үк суурнуң кудумчуларынга кылаштап чоруурга, арга-арыгның чүнсүг чыдынаар, агаарының арыг чаагазын кайгаар ону!

Эң-не баштай ходугур өргени безин каптынмаанда ылаң кара сугулуг чиңге хем ырлап бадып чыдар, арыг кыдыы харагалыг чер турган. А чүгле чылдың чылыг үелеринде ол кавыга көшкүн араттарның ак, кара өглери мында-хаая көстүп келгилээр. Оон-биле кады орус тараачыннарының [illegible] бажыңнары ба[illegible] хуу ажылдыг турумчуп чурттай бергеннер.

Ядыы орус, тыва өңнүктер көшкүн хуу ажылдыг чурттаары берге, «дамырактар каттышкаш, хем болур, тарамыктар каттышкаш, күш болур» деп чүвени билгеш, 1930 чылда баштайгы «Кызыл партизан» колхозту тургусканнар. Ынчангаш суурнуң тавааны салып тудкаңнар база-ла орус, тыва өңнүктер! Оон соонда демниг иштиң, бижиг найыралдың ачызында колхозтуң «балдыры дыңзып» кээп, 1946 чылда бүгү Таңды кожууннуң машина-техника-биле хандырар МТС тургустунган, а 1962 чылда Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы деп улуг ажыл-агый апарган. Ам үк ажыл-агыйда орус, тыва, бурят, украин, хакас, татар, белорус... дээш барык он ажыг аймак чон эптиг найыралдыг ажылдап, чурттап турар. Ынчангаш ол бичии суурну интернационалчы суур деп болур.

Сосновка суурнуң үндезилеттингениниң, өзүп сайзыраанының төөгүзүн мында өртүмнүг школа [illegible] ниң күш-бүлг төөгү башкызы В. В. Ивановның 1965 чылдан бээр организастап тургусканы музейде материалдар чугаалап турар. Хире-шаанче материалдар-биле байлак, кончуг солун музей болду. Шаанда ол черге чурттап турган орус, тыва өг-бүлелерниң херекселдери; дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарын, суурнуң баштай тургустунганының, амгы хүннерге чедир өзүп сайзыраанын болгаш оон үндезилекчи чурттакчыларын көргүскен чурук-хөрүүтер, бижиктер, демдеглелдер мында бар.

Суурнуң эң баштайгы чурттакчылары М. Залуцкая, Б. Оюн, М. Казанцев, Ильичтиң лампочкаларының кыпсыкчылары баштайгы электриктер С. Яндараа, Н. Санников. Оларның бедүүн хөрек чуруктарын база мында дөлгеп аскан. Бо бичии чижектен безин алырга, суур интернационалчы бодуун, күш-ажылчы кижилерниң уран шевер холдарындан тургустунганы тодаргай. Оон бээр ол суурда янзы-бүрү нацияның кижилери, харын-даа интернационалчы [illegible] мак школа, чүс дөртен уругу-ларны ижиктирип турар «Хадыңчыгаш» ясли-сад; бо чылын 15 муң ном фондулуг библиотека, 400 олуттуг Культура бажыңы ажыглалда кирген.

«ХАДЫҢЧЫГАШТЫҢ» БИЧИИ ЭЭЛЕРИ

Ам мында «Хадыңчыгаш» аттыг уруглар садынга доктаавааптаалынар. Ону мынчаар адааны-даа чептиг. Чүге дээрге шевергии чараш туттунган айн улуг, ыяш бажыңны чайгаар үнген хадыңнар алдын-сарала апарган бүргеп алган турар. Улуг корпустарның даштын-даа, иштин-даа арыг-силиг, септелгени кылып чорудуп турганы көскү: чада тенниништери, верандалар, ыяштан кылган дашты ойнаар херекселдерни өңгүр чараш будуктар-биле кылайтыр дозулап каан. А иштинче кирер бээрге арыг-силиг кедергей, хаалаларда янзы-бүрү чурум-хөрүктүг булуңнар, тооллалар хоюгуг, каттыржып чуруктарны композициялыг кылдыр ойнап турганы чурулаан. Удуур, ойнаар, кичээлдиир, чемненир өрээлдерни база-ла хар-пазынынга таарыштыр шимеп дерээн—бүгүле чүве турупунда. Об-[illegible]

чимизиден чүү-даа чүвеге камныг болур чорукка кижизидип турар-дыр. Ол база-ла мезү-шынарның бир эки талазы-дыр.

Ясли-сад эргелекчизиниң өрээлинге кире бээривиске, бажы шала меңгүннелдир буурарып бар чыдар херээжен кижи чаа эккелген шарыгда хөй-ле ойнаарактар часкап тур. Меңдилешкеш, ажылы-биле таныштырып эгеледи.

— Мында кижизидикчи башкылар, ажылчыннар, өөредип, кижизидип, ажаап карактап турар уругларывыс-даа беш-алды хире нацияның кижилери. Ынчангаш уруглар ны бичиизинден интернационалчы найыралга кижизидери бисте кончуг ажыг чиик-тир. Кады ойнап, хөглеп кичээлдеп, концерттер көргүзүп турар. Ажыл планга, хүн чурумунга чагырткан. Уруглар бүгү-ле чүвени ол-ла шагында күүседип чаңчыккан. Ажы-[illegible]

[illegible]

патская кыска зы биле тайылбырлааш, кичээлдерде, даштын арыг агаарда ойнап, селгүстеп турар бөлүк уругларга бисти чедирди.

Улуг бөлүктүң уругларында аныяк кижизидикчи башкы Ольга Лехер пластилинден өшкү, хой хевир-дүрзүзү туттурган тур. Кижи бүрүзү-ле боданып, далаш чок кичээнгейлиг туткан олурар. Башкы чамдыктарынга дузалажып, эргий кылаштап айтып берип турар. Оон эң экилери үлегер кылдыр көргүскүлеп, мактады. Уруглар ажылын доозупкаш, башкызынга өөрүшкү-маңнайлыг көргүзүп турдулар. Оон Ольга Лехер:

— Уруглар, шупту эки ажылдаан-дыр силер, бир кодан хой, өшкү болду көрдүңер бе, а чүгле кадарчызы чок—дээрге, уруглар каттыржып-каан:

— Кадарчызын база тудуп кылыр бис, башкы—деп, бир үн-биле хөглүг харыыладылар.

Ол база-ла найыралдыг күш-ажылдаа өөрүшкүзү-дүр. «Хадыңчыгаштың» бичии ээлери чаңгыс суур чурттуг адаларының интернационалчы найыралының төлептиг үлегерин эдерип бар чыдарлары ол. Үк ясли-садтың ажылында [illegible]

К. ЭКЕР-ООЛ.

Аныяк ныйыстыг бода малды семиртир ажылдаарынга С. П. Вдовин 12 чыл ажылдаан, бир баштан-на хонукта өргүмаа-биле 850 грамм немелде деңзини ап, онаалдазын ажыр боттандырып турар.
ЧУРУКТА: Сергей Иванович Вдовин.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

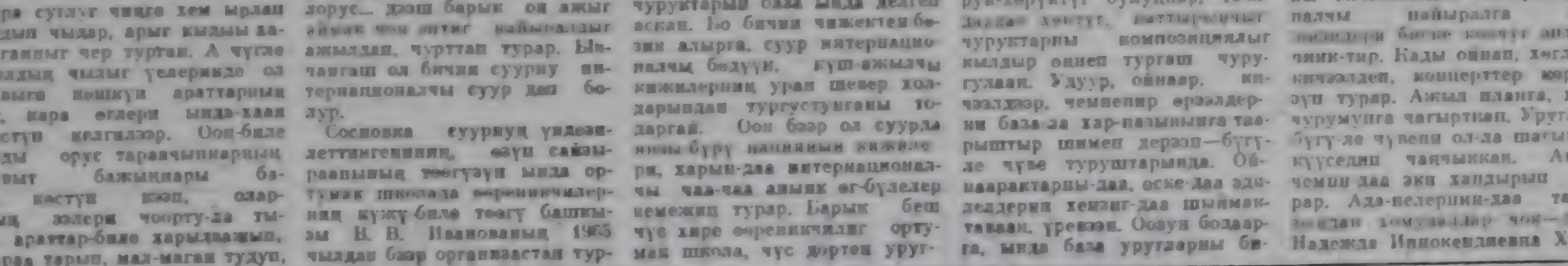

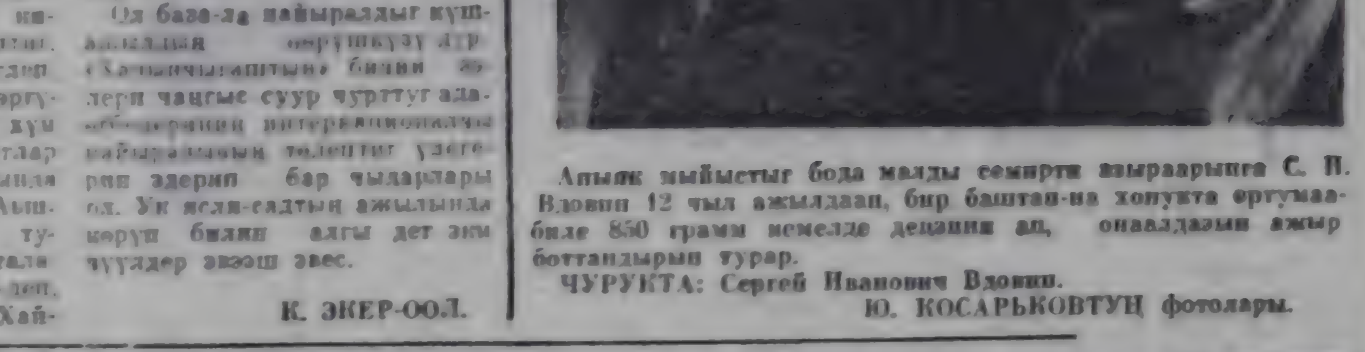

ЧУРУКТАРДА: уруглар сады; ховуда күскү ажылдар.

«МАЛЧЫННЫҢ» МАЛЧЫНЫ

ССРЭ-нин 60 чылынга күш ажылдыг чедиишкиннер-биле уткуур, мал кыштаглаашкынынга шыяк белеткеннер дугаарында Тес-Хемде «О. Шынаа», Тандыда «Революцияның чалгыназы» совхозтарның ажылчыларының эгелээшкинин «Малчын» совхозтуң хойжулары деткээш, кыштаглаашкынынга белеткелди улам күштеддирген. Хойжу бүрүзү бештен он тонна чедир сигенни белеткээш, кыштагларында чедирип алган.

Коммунистер Игорь Дагба, Кан-оол Боргарган, Тыва АССР-нин алдарлыг малчыны Тас Айзанович Салчак, Мочак-оол Биче-оол олар 8—10 тонна чедир сигенни белеткеп албышаан, кыштаглар септелгезин үлегерлиг чоруткан.

Оларның бирээзи № 3 хойжу бригадада партия организациязының секретары, мурнакчы хойжу Кан-оол Боргарганның ажыл иши-биле таныжаал.

Он ажыг чыл бурунгаар ол болган чүве. Кан-оол Боргарган биле Өпүк-Саар Иргит 10 классты доозкаш, ада-иези-биле сүмелешкеш комсомолчу путёвканы алгаш, хойжулаар дугаарында былдирнишкин бажын алгаш, совхоз директорунга барганнар.

Күзел-соруу ажык дээш кыптыгып чоруур аныяк малчыннар чоорту-ла ажылдажынга мергежип, малды ажаап өстүрериниң хынын тып, чылдан чылче көргүзүглери улам бедип, сөөлгү чылдарда совхозтуң мурнакчы малчыннарының одуруунга кирип, мактадып турар болу берген.

Чаа ажылдап чоруур малчыннарга баштайгы чылы берге болган. Мөңгүн-Тайганың карак чылчырыктаар ак-бажындан хат-шуурган шоолуг хуравааи. Хар база улуг душкен Чооглаарга, онгарларга хоргуктеп каапкан. Бойдустуң ол берге байдалынга малчыннарның дүрүмүнга чогу база немещкен. Ынчалза-даа ол аныяк өг-бүлениң күштүг күзел-соруу өшпээн, бичее-даа үзүлвээн. Ол кижи сорулгазын сорууп күүсетпеске шоолуга кирер деп боданган. Ажыл дээш сеткил-сагыжы хайнып чоруур кижи тавырышкан бергелерни ажып эртерниң аргаларын тып алыр. Кан-оол Саанович хойжуларның рационализаторларының дамчыдыпкан дуржулгазын [illegible], солуп-даа дурумнгалыг малчыннарның материалдарын кичээнгейлиг номчуп, оон ажыктыг чүүлдерин билип ап, ажылынга ажыглап-даа турган.

Сураглыг малчыннар Тас Айзанович Салчак, Иргит Дагба, Биче-оол Доңгак дээш оон-даа өскелерниң аалдарынга чай хадында чеде бээр, олардан арга-сүме айтырар, ажыл-хорааның баштайгызын шинчилеп көрбүшаан, херээжен малчыннарның чаш хураганнар ажаап доруктурарын өөренип ап турган. Олар берге кышты чүгээр эртип, дүңгүжүн хойлары чүс башка онаалтыр сезен беш хураганны ап, бир хойдан-на 1 кг ажыг дүк кыргып алган. Ол дээрге, ынчан база-ла хоомай эвес көргүзүг дээрзин удуртукчулар, мал ажылының тускай эртемниглери демдеглеп турган.

Кан-оол Саанович биле Өпүк-Саар Михайловна чоорту-ла мурнакчыларның одуруунга кирип, шаңнал-макталгага-даа кирип, ат-алдары алгып, районнуң мурнакчы малчыннарының одуруунга кирген.

Кан-оол Саанович Боргарган тоску, онгу беш чылдарның социалистиг чарыжының тиилекчизи деп ниити херек демдээниң эдилекчизи. Совхозтуң болгаш районнуң каш удаа хүндүлүг бижиктери, турасказдыг белектери-биле шаңнаткан.

Кара-Хөвүнүң малчыннары ооң ак сеткилдиг, үре-түңнелдиг ажыл-ижин, төлептиг амыдырал-чуртталгазын бедии-биле үнелээш, район Советиниң депутадынга каш удаа бир эп-сеткилдиг соңгуп турган. Ам ол Каргы кодээ Советиниң депутады.

Кан-оол Боргарган Мөңгүн-Тайгада хүндүлүг кижилерниң бирээзи. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва обкомунуң кежигүнүнге ол ниити удаа соңгуткан. Кан-оол Саанович Кара-Хөвүнүң № 3 хойжу бригадазында партия эге организациязының секретарынга барык он чыл чыгыы ажылдап келген. Малчыннар ортузунда организастыг болгаш политмассалыг ажылды, чарышты дээштиг организастаан. Оон түңнелинде көргүзүглер багай эвес болган. Бригада ниитизи-биле чүс баш тергүр хойдан 85 хураганы мендиле доруктурган, дүк кыргып алыр онаалданы ажыр боттандырган. Игорь Дагба чүс баштан-на 100 хураганы өстүргеш, чарыштың тиилекчизи болган. Мурнакчы Кан-оол хойжу чүстен-не 91 хураганы доруктургаш, планныг онааданы күүсеткен.

Бо төлептиг кижилер мурнакчы малчыннар болурунуң аңгыда үлегерлиг ада-ие. Чеди урутну өстүрүп, доруктурган.

К. ХЕРТЕК.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ЧАГЫЫ-БИЛЕ

БЕРЛИН. Совет Эвилелиниң чагыын езугаар төлевилээн соодукчу траулер-сейнерлерни Штральзундада «Фолькс-Верфь» деп верфиде массалыы-биле бүдүрүп эгелээн. Ынчангаа ГДР-нин корабль тудукчулары ала-чугааның судно тудуунуң төөгүзүнге база бир чаа арынны ажыткан. «Атлантик» деп судноларны ол верфиге бүдүргеш, моон мурнунда Совет Эвилелинге садыгаап турган. «Атлантик» деп улуг траулерлер Штральзундуңуң судно тудукчуларын делегейге сураглыг болдуруп, алдаржыткан.

Соодукчу чаа траулер-сейнерлерни эң-не идегелдиг машиналар болгаш механизмнер-биле хандырган. Хөй муң тонна балыкты дажыглаарынга эптиг кылдыр ол судноларны төлевилеп чогааткан. Балыкчыларның болгаш экипажтың ажылдаарынга айыыл чок, чурттаарынга эптиг кылдыр бүдүрген чаа траулер-сейнерлер-биле чылдың кайы-даа үезинде кандыг-даа далайларга балыкты тудуп, дажыглап болур. Чоокку чылдарда ындыг 100 судноларны бүдүрери көрдүнген.

Бедик бүдүрүкчүлүг болгаш эң-не болбаазыраңгай чаа судноларны чогаадыры болгаш бүдүрери Герман Демократтыг республиканың өске-даа верфилеринде чедиишкинниг боттандырып турар.

ПРОГРАММАНЫҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫ — ПРОДУКЦИЯ ШЫНАРЫН БЕДИДЕРИ

БУДАПЕШТ. 1990 чылга чедир чиик үлетпүрнүң бүдүрүлгелерин чаартырының калбак програмазын Венгрияның специалистери чогаадып кааган. Ниик, дааранылга болгаш бестаавы үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң продукциязының шынарын бедидеринче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүреринче, ажылчыннарның [illegible] байдалдарын хандырарынче ол программа угланган.

Программаның кол өзээ — [illegible] шиңгээдип алыры, бүдүрүлге [illegible], амгы үениң чаа материалдарын ажыглаары болуп турар. Продукциялар хевирлериниң чаартыларынга дүүштүр бараанннарны бүдүрерин хандырар аргаы чаа программада айыткан. Боттарының кылыгларының шынары дээш бүдүрүлге черлериниң харысаалгазын бедидеринче угланган хемчеглерни программада база чогаадыгайлаан.

Совет болгаш венгр специалистерниң сырый кады ажылдажылгазы, а ол ышкаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң хүрээлениинге Венгрияның интеграцияга болгаш специализацияга [illegible] киржири ол программаны боттандырарынга туттура черин ээлээн. Венгрияның чиик үлетпүрүнге ССРЭ амгы үеде бедик бүдүрүкчүлүг станоктарны, а Чехословакия — аргыыр машиналарны, Герман Демократтыг Республика — трикотаж бүдүреринге ажыглаар станоктарны берип турар.

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ АЖЫЛ

ГАВАНА. Кубаның даглыг черлериниң чурттакчыларында хайныышкынныг ажыл эгелээн — кофе дүжүдүнүң ажаап алыышкыны кидин түлүк чоруп турар.

Съер-Фуэтос можуда бедик дүжүттү өстүрген. Эскамбрай Тоң дагларының оргулаштарынга [illegible] ажаатгаыч кооперативтериниң кежигүннери чедиишкинниг чорудуп турар. Үүрмек хуу ажыл-агыйларны дөрт чыл бурунгаар кооперативтер кылдыр эки тура-биле каттыштырган турган. Гектардан ортумаа-биле 5 центнер кофени кооперативтер күрүнеге садып турар. Ындыг бедик түңнелдерни республикада бир-ле дугаар чедип алган.

Продукцияның бот-үнезин бо чылын дыка чиигедири челап алдынганын «Виктория де Хирон» кооперативтиң даргазы Деметрио Ландестой журналистерге чугаалаан. Кооператив кежигүннеринге чурттаганың эки бажыңнарын тударынга ажыл-агыйның орулгаларының хөй нуруузун хамыктың мурнунда чарыгдап турар. Кодээ ажыл-агыйда бүдүрүлгениң [illegible] хевир болур кооперативтер хуу тараатын ажыл-агыйлардан боттарының артык күштүүн болгаш аргалыын бадыткап көргүскен. Кур-ажыл-агыйларга [illegible] амгы үеде улам-на хөй тараачыннар эки тура-биле кирип турар.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КООПЕРАТИВ ШКОЛАЗЫ

ПРАГА. Мергежилдерни чедип алыр болгаш бедидер талазы-биле кодээ ажыл-агыйынга күш-ажылдың кооператив школазы дуза[illegible] турар. Чехословак Социалистиг Республиканың ол школазы чаа мөредилге чылы эгелээн.

Прагада школаның салбырлары барык бүгү [illegible] ажылдап турар. Хөй муң бүдүрүлгечилер кодээ ажыл-агыйның янзы-бүрү мергежилдерин шиңгээдип, боттарының билиглерин бедидип турар. Оларның аразында — комбайнерлер, малчыннар, саанчылар, трактористер.

Кодээде комплекстиг бригадаларның, кодээ [illegible] болгаш [illegible] мергежилдерин [illegible] программаларынга киирген.

Кодээ ажыл-агыйның планныг өзү-биле эргелеп башкарарының системазын херек кырында ажыглаарының айтырыгларынче чаа мөредилге чылында улуг кичээнгейни угландырып турар.

Күш-ажылдың кооператив школазында болгаш оон черлерде салбырларында 340 муң кижи өөренип эгелээн. Эртемденнер [illegible] кодээ ажыл-агыйга дурген темпилиг [illegible] специалистерни кадаа-биле белеткээрин негеп келген.

(СЭТА).

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанче шургуп киргеш, ол чурттуң хөй кезиин эжелээн израиль агрессорлар хөй муң палестиннерни болгаш ливаннарны тудуп хоругдаан. Оларның иштинден эвээш эвес палестиннерни Израильче аппарган болгаш ында шаажылалдыг кара-бажыңнарже киир октааш. Ливанның девискээринге израиль эжелекчилерниң тургускан концлагерьлеринде амгы үеде 9 муң кижини хилинчектеп турар. Делегейниң ийиги дайынының чылдарында гитлержи фашистерниң хөй миллион кижилерни хилинчектеп, кырып турган концлагерьлеринге Израильдиң амгы концлагерьлери дыка дөмей болуп турар. Гитлержи фашистер бодунуң чуртунуң демпигилелиг кижилерин болгаш өске чурттарның улустарын муң-муң-биле концлагерьлерге үдеткеп турганы бүгү делегейге билдиниг болган.

Ливанның мурнуу девискээринде Ансар деп черде израиль эжелекчилерниң тургускан лагери — израиль концлагерьлериниң эң-не улуу. Лагерьни долгандыр дөрт каът тениг суурган демирлер-биле кажаалаан. Ол демир удазыннарны дургаар электри тогун дамчыткан, лагерьниң бедиктерин долгандыр пулемёттарны тургускан. Лагерьже келген оруктарны дижинге чедир чепсегленген израиль солдаттар дүне-даа, хүндүс-даа таңныылдап турар.

Туттурганнарны «хөргел» бээзү-биле мөрүп турар дугаарында Тель-Авивтиң хоозун чулчуруушкунунуң мегезин хөй чурттардан лагерьге барып чораан журналистер болгаш эмчилер сойгалап илереткен. Концлагерьде хоругдаткан кижилерни байысаарда, оларны дорамчылап, кедергей хилинчектеп, соп турар. Израиль эжелекчилер ындыг байысаалгаларның үезинде хөй палестиннерни өлүр эрииндеп турар. Концлагерьлерде хоругдаткан палестиннерге болгаш ливаннарга эмчиниң кандыг-даа дузазын көргүспейн, аъш-чемни оларга бербейн, аштадып турар. Оон түңнелинде концлагерьлерде өлүп турарларның саны хүн бүрүде көвүдээн.

Палестиннерни болгаш ливаннарны тудуп хоругдаарын израиль эжелекчилер үргүлчүлеп, концлагерьлерге чаа-чаа кижилерни соксаал чокка сөөртүп экеп турар. Хоругдатканнарның төрелдерин, ада-иелерин концлагерьлерже чоокшулатпайн, туттурганнар-биле оларны ужураштырбайн турар. Ынчангаш туттурганнарның салым-чолу оларның төрелдеринге, чоок кижилеринге билдинмес болуп турар.

Израиль эжелекчилер Ливанче шургуп киргеш, үнелиг бүгү-ле чүүлдерни Израильче сөөртүп аппарып турар. Ливанның найысылалы Бейрут хоорайның үнелиг чүүлдерин эжелекчилер хөй-биле үптээн болгаш ам-даа үргүлчүлеп турар.

Израиль эжелекчилер Бейруттуң университеттериниң, культура албан черлериниң, Палестинаның эртем-шинчилел төвүн хоозурадыр үптеп каапканын культура болгаш эртем айтырыгларының талазы-биле бүгү-араб организациязының медеглелинде ханы хилеңнээшкин-биле айыткан.

Бейрутту эжелеп алган үезинде израиль армияның хунаап аппарганы уран чүүлдүң чогаалдарын дедир эгидер талазы-биле хемчеглерни алырын ЮНЕСКО-нуң чиңгине директорундан ол организация диләэн.

Барыын Бейруттуң хөй районнарынга үжээшкиннерни болгаш массалыг тудуп хоругдаашкыннарны израиль эжелекчилер база катап эгелээн. Израиль эжелекчилериниң Ливанда бо бүгү дээрги үүлгедиглеринге делегейниң демпигилелиг хөй-ниитизи ханы килеңнээшкинни илергейлеп, ол чурттан израиль эжелекчилерни дол-дораан үндүрерин негеп турар.

ВЕНА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРЫНДА

ВЕНА. (СЭТА). Төп Европада чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсекти деңге кызырар дугайында Вена чугаалажыышкыннарының ээлчеглиг хуралынга Люксембургтуң делегациязының баштыңы Э. Молитор чүве чугаалаан. Совет Эвилели бодунуң шериглерин эде организастаарының аргазы-биле Төп Европада күштерни бодунга ажыктыг кылдыр өскертип, совет шериглерниң боо-чепсектериниң чаа-чаа хевирлери-биле хандырып турар деп, Э. Молиторнуң кандыг-даа барымдаа чокка бадыткааныи совет делегацияның төлээлекчизи журналистерге дыңнаткан.

Варшава Керээзиниң организациязының болгаш НАТО-нуң күштериниң аразында деңзигүүр байдалдың «өскерилгениниң» дугайы дээр барымдаа чок бадыткаашкыннар чаа чүүл эвес дээрзин ССРЭ-ниң делегациязының баштыңы В. В. Михайлов бодунуң харыы чугаазынга демдеглээн. Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар боттарының шериг күчүзүн Төп Европада улам улгаттырган дээр хоозун чугааларны Барыын чүк чурттарының төлээлекчилери чыл бурунда катаптап келген болгаш ам-даа үргүлчүлеп турар-дыр. Хоозун чугааларын олар чүнүң-биле-даа бадыткап шыдавайн турар.

Ындыг хоозун чугааларның ыыттаашкынныг характери илдең болуп турар. Төп Европада боттарының чепсектиг күштерин болгаш боо-чепсээн НАТО чурттарынга ажыктыг, а ССРЭ-ге болгаш оон эвилелчилеринге когаралдыг кылдыр кызырарын чедип алыр, НАТО-нуң Европага шериг күчүзүн улам улгаттырар сорулга-биле ындыг хоозун чугааларны Барыын чүк чурттарының төлээлекчилери кылып турар.

Төп Европада бодунуң шериглериниң тургузуун чамдык чаартылгаларны Совет Эвилели кылбышаан, оларның санын көвүдедип турар дээр үндезин чок вугулааашкыннарны шуут хулээвейн, буруу шаап турар бис деп совет төлээлекчи медеглээн.

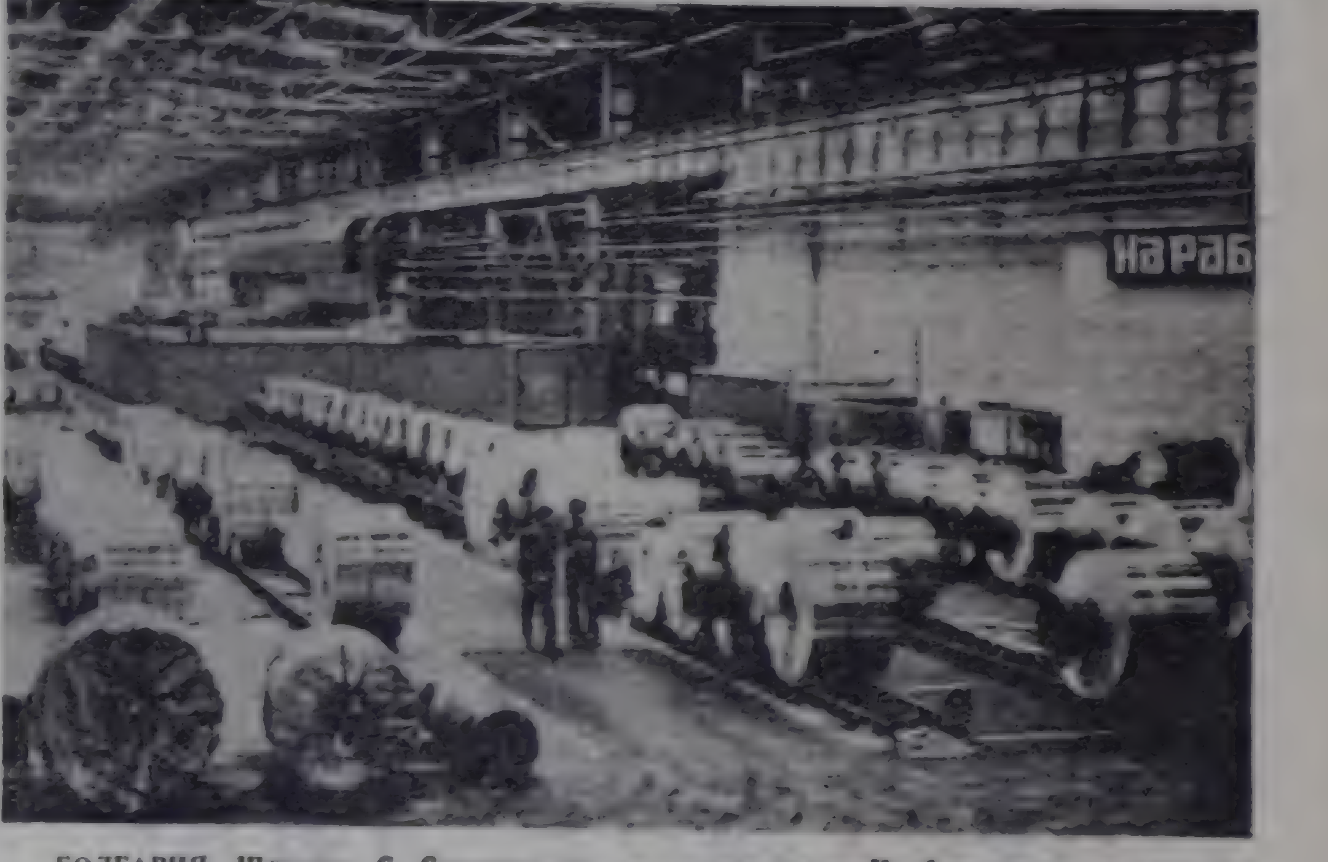

БОЛГАРИЯ. Шуменде С. Стаценов аттыг алюминий болбаазырадыр комбинат ол металлдан 750 ажыг аттыг продукцияны кылып үндүрүп турар. Ол комбинат — социалистиг экономиктиг интеграцияның бир чижээ боор турар. Ону Москвага төлевилээн болгаш оон тудуунга акы-дунма социалистиг чурттар калбаа-биле киришкен. Комбинаттың продукциязы чүгле республиканы хандырарынга четчир эвес, харын база даштынче үндүрер артыкчылдыг.

ЧУРУКТА: комбинаттың алюминий болбаазырадыр цехинде.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДАКЧЫНЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Дашкыы херектер талазы-биле сенат комиссиязының даргазы турган АКШ-тың политиктиг ажылдакчызы Дж. Уильям Фулбрайт америк администрациязының дүшкүүрлүг чорукту улам-на өскүдеринче, боо-чепсектерни эндере бүдүреринче угланган айыылдыг политиказын шыңгыы буруу шапкан. Англияның найысылалы Лондон хоорайга чугаазынга ол ынча деп медеглээн: Англияның болгаш Барыын Европаның даалынга газ дамчыдар хоолай тудуун үзеринче угланган Рейганның ылгай көрүүшкүнүнүг хемчеглери Чөөн болгаш Барыын түктүн аразынга харылзааларга улуг когараалды чедирип, чавырлыышкынның чорудулгазын божаннадып турар-дыр.

АКШ-тың президентизи Рейганның кылыышкынныг бо хемчеглеринге таварышкан Великобритания болгаш өске-даа чурттар боттарының туружун эзиминге чедир камгалаар ужурлуг деп, У. Фулбрайт демдеглээн. Совет Эвилеличе экономиктиг ыйыышкынның политиказы АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң аразынга чогумчалыг харылзааларны катап тургузарынга моондактап, делегейде байдалды улам чиңгелендирип турар дээрзин президент Рейган болгаш оон чөвүлекчилери медереп билген турар ужурлуг.

Делегей байдалының дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынның чедип алырының эргежок түгүлазын Великобританияның болгаш Американың Каттышкан Штаттарының чонунуң хөй нуруузу медереп билип турар. Делегейниң халаптыг ийи дайынарының коргунчуг хилинчектовалаңын кижилер ам-даа утпаан. Ынчангаш делегейниң үшкү дайынын болдурбас дээш бүгү-ле күженишкиннерни кылыры эргежок чугула деп, У. Фулбрайт медеглээн.

Ядролуг боо-чепсектерни кызырар дугайында Женевада чугаалажыышкыннар чавырлыышкынның политиказынга чедирип болур ийик. Ынчалзажок ол чугаалажыышкыннарга дешпилге ам-га чедир көзүлбейн турар. Ук чугаалажыышкыннарга чогумчалыг дуржулганы чедип алырынга Рейганның администрациязының шынчы сеткилдиинге чигзинип турар мен деп, АКШ-тың политиктиг ажылдакчызы чугаалаан.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырлыдырарынга, чавырлыышкын чорудулгазын катап эгелээринге боттарының бүгү күженишкиннерин кииреринче Барыын чүк чурттарының чазактарын У. Фулбрайт кыйгырган.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга

ТАЙМЫРНЫҢ ҮНДЕЗИН ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНЫҢ ЧАА МЕРГЕЖИЛДЕРИ

Таймыр автономнуг округ-биле чорук тура бир чүүлдү онза ылгалдыы-биле эскердим. Кандыг өг-бүлеге өскенин, ооң ада-иези чүнү кылып чорууруп ортумак наманының үндезин чурттакчыдан айтырбаска-даа билдингир. Аңаа харылар чаңгыс ааай: «Ачам ивижи чораан» азы «Ачам аңчы болгаш балыкчы чораан». Долганнар— Таймырның үндезин чурттакчылары, 40 чыл мурнунда өске ажылдарны билбес турганнар.

Ам ол айтырыгны долган өөреникчиге салыр болза, аңаа харыы бир өске. Бо биче улустуң амыдыралынга ханы чаартылгалар эрткен он чылдарда болган. Амгы үениң эртем-билиин долганнар чонунуң оглу-кызы магадылалдыы-биле шиңгээдип алган. Кандыг мергежилдиг долганнарны чок дээр: хирург, башкы, ужудукчу...

ДЭЭРЖЕ ОРУК

Дээр-биле каш-даа катап 32 харлыг Кожевников ужудуп келген, 1975 чылдан бээр ол ужудукчулап турар.

— «Ракета» клубу бистиң ортумак школага дыка солун турган, ол ам-даа бар — деп, Николай чугаалаар. — Ооң [illegible] Хатангиниң авиабүдүрүлгезиниң [illegible] болгаш ужудукчулары чоруп турар. Самолеттарның болгаш вертолёттарның янгы-янгы хевирлериниң дугайын [illegible] эге билиглерни, самолёттуу [illegible] олар тайылбырлап, аэропортче бистерни экскурсияладып турганнар. Ужудукчу мергежил бистерге, ынчангы оолдарга, онзагай хүлүмзүрел-биле бүргеткен турган: бүгү-ле кижилер [illegible] хамааржыр — полир экспедицияларны [illegible] геологтар. Школа доозуп тура, кым болурул деп айтырыг менээ турбаан, чүгле [illegible] болур мен, Хатанганың авиатехниктиг баазазынга келдим: «чүгле манаа, кандыг-даа ажылга белен мен». Вертолёттарның техниктиг хандырылгазын чорудар ажылга хүлээп алган. Каш чыл эрткенде Бугурусланскиниң авиация училищезиниң [illegible] эртип, аңаа өөрениир-биле кирдим. Мээң-биле кады Дудинка чурттуг долган эжим оолду база бо өөредилге чери хүлээп алган. Үш чыл болгаш дипломну алгаш, эң баштайгы долган ужудукчулар болу бердивис.

Таймырның чартык кезиин Кожевников [illegible] Чурттуң эң сонгу точказы — Челюскин мыска полар шинчилекчилерни [illegible] Якутияның барыын районнарынга [illegible] каш-даа катап барган болган. АН-2 самолеттуң командири болуп база ажылдаан. Ам ол МИ-8 вертолёттуң ийиги ужудукчузу. [illegible] тап чораан амыдыралының ховиринге база кылып чораан ажылдарынга XX вектиң мергежили аңаа шаптыктап шыдаваан, ужудукчу сонуургалдыг болуп артышаан.

— Шөлээ үезинде ада-иемче чоруптар-дыр мен. Олар Хатанг мугулдурунуң эрниинде чурттап турарлар. Балыкчылар бригадазынга ажылдаарынга, ивви муварынга ынак мен. Ылангыя апрель— май айларында Тундра кайгамчыкла чараш — деп, ол чугаалаар.

ДОКТОР ЧУПРИНА

Ооң ажылдаар хүнүнүң шак бүрүзүн санап каан: ажылчын хуралдар, аарыг кижилерни хынап көөрү, янзы-бүрү хуралдарга киржири, чижээ, район Советиниң кадын камгалалының доктаамал комиссиязының, ол ооң кежигүнү 41 харлыг долган херээжен Чуприна — Хатанганың район эмнелгезиниң кол эмчизи, бо эмчиниң удурткан коллективте 128 эмчи ажылдакчылары хаара туттунган.

Эмчи болурунга Наталья Чуприинаның оруу база солун. Бес чыл школазын доозып тура-ла, ол кым болурун билип алган. Соңгу чүктүң үндезин чурттакчылары — долганнар, эвенкилер, ненецтер чөрениг Красноярскиде школа-интернаттың 9—10 класстарын ол доозкан. Ол школаны чедиишкинниг доозканнары Красноярскиниң медицина институдунга конкурстан дашнаар хүлээп ап турар.

— Ижип-өөренип оорум биниң урутларның калганың кончуг бергелеп эртген мен. Өзүп келгеш эмчи болурумга бо берге таварылга улуг идик болган. Ынчан уруглар эмчизи болурун күзей берген мен. «Педиатр» деп сөстү ынчан кижи каңнын билир ийик.

Районда эмнелгеден аңгыда үш участок эмнелгелери, суур чанында фельдшер-акушер пунктулары тургустунган. Тундрага ивижилер азы балыкчылар бригадазынга бир кижи аарый бээр болза оон өөрү рация-биле доп-дораан санитар авиациязының самолёдун, вертолёдун келдиринтер.

15 чыл дургузунда эмчилеп тур мен. Бо кыска үениң дургузунда [illegible] геш ижин-шоңгулу аарыглары районда кескуузу-биле кызырылган — деп, ол чугаалаар.

Наталья Чуприинаның болгаш ооң ашаа Николайның (ол база долган, эртемн — юрист) Хатангыда бүгү улус билир. Буурда эң хүндүткелдиг өг-бүле.

БАШТАЙГЫ НОМ

Ол ном 1973 чылда Красноярскиге үнген. Оон авторунга аалап чораан шүлүкчү Огдо Аксёнова. Баштайгы ном соонда Красноярскиге болгаш Москвага үнген өске номнар уламчылаан: «Долган ырылары», «[illegible] [illegible]», «Мерашка».

— Мээң төрелдерим полар [illegible] ырызы, тоолдаарынга, тоолчургу чугааларга, долган улустуң төөгүзүнүң дугайында чугааларга, ырылар ырлаарынга ынак. Бир катап солун чугаалар дыңнааш, дашкаар үнүп келдим — деп, ол чугаалааш, уламчылаан. — Дүн мени кайгадыпкан: сылдыстар чиңни-биле чыраан, хар-да херелдер — чалбыыш-ла. Хөрээмге ыры тыптып келген, хамнар дег самнай аарак басыладым. [illegible] мени чалыр киптигче ынчан киире берген. Хараап, дембээрей берген кылдыр мени бодааны ол-дур ийин.

ССРЭ-ниң [illegible] Огдо Аксёновааны 1976 чылда кирип алган, ол-ла чылын Москвада Дээди литература курстарынга ол кирген. Төп база [illegible] «Совет литература» курналдарга шүлүкчүнүң шүлүктерин парлаан. Огдо Аксёнова — Азия болгаш Африка чурттары-биле эп-сеткил [illegible] комитединиң кежигүнү.

Шүлүкчүнүң болгаш [illegible] Таймыр [illegible] Дудинкала чурттап. [illegible] турар.

Аркадий КУДРЯ,
ПМА-ның корр.

ВЕНГР-АФГАН ДЫҢНАДЫГ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Афганистанның Улустуң демократтыг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Афганистан Демократтыг Республиканың Революстуг чөвүлелиниң Даргазы Б. Кармаль баштаан Афганистанның партия-күрүне делегациязының Венгрияга албан-ла найыралчы аян-чоруунуң түңнелдериниң дугайында кады кылган венгр-афган дыңнадыгны парлаан. Империализмниң күштери шериг күчүзүнүң талазы-биле артык күштүг болурун чедип алырын, «сook дайының» катап өскүдерин оралдажып турар делегей байдалы дүшкүүрлүг амгы үеде чавырлыышкынның чаалап алыышкыннарын камгалаар херекке деңшилгелиг тайбынга ынак бүгү күштерниң сырый каттыжыышкыны болгаш эп-сеткил каттыштырылгазы эргежок чугула деп дыңнадыгда онзалап демдеглээн.

НАТО-нуң салдарын Азияже, Африкаже болгаш Латин Америкаже нептереттиес дугайында ол эвилелдерниң удуртукчу органнары медеглелдерни кылган турар дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң саналын бүрүн деткээнин ийи чурттарның удуртукчулары илергейлээн.

Чоокку Чөөн чүкте байдалды чугаалажып көрген үеде ийи талалар Израильдиң агрессиязын, Бейрутка израиль эжелекчилерниң дээрги хайныг үүлгедиглерин, Израильге АКШ-тың бүгү тала-биле деткип турарын шыңгыы буруу шапкан. Израиль агрессияны дол-дораан соксадырын, Ливанның девискээринден Израильдиң шериглерин бүрүн үндүрерин ийи чурттарның удуртукчулары негээн.

Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге ийи талалар чугаалажыышкыннар доозуушкан сөөлүнде ат салганнар. ВУР-нуң болгаш АДР-ниң аразынга, венгр болгаш афган улустарның аразынга кады ажылдажылганы калбартырынга, найыралдыг быжыглаарынга ол керээниң идегелдиг үлезин болурунга бүзүрелин олар илергейлээн.

БАХТАР АГЕНТИЛЕЛДИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КАБУЛ. (СЭТА). Бахтар агентствонуң медеглели чурттуң найысылалынга парлаан. Афган контрреволюцияга шериг болгаш сан-хөө дузаламчызын көвүдедир дугайында америк сенаттың шиитпирин ол медеглелде шыңгыы буруу шапкан болгаш ук шиитпирни Афганистан Демократтыг Республиканың иштики херектеринге америк империализмниң чарыш хоя[illegible] база бир херечизи кылдыр санаан.

Ливанга удур израиль агрессиязын [illegible] муң-муң палестиннерни болгаш ливан хамаатыларның хаанынга бапкан Американың Каттышкан Штаттарының чагырга[illegible] Афганистанның иштики херектеринче ам [illegible] холгаазылап кириишпиван, афган контрреволюциязын бүгү талалыг деткиишкин болгаш күткүүрүн бодунга хүлээнип алган-дыр деп медеглелде демдеглээн.

Америк администрациязы [illegible] Афганистанның улуг шыңгыы буруу шаап, америк сенаттың [illegible] эжээтен чаа базым кылдыр санап турар.

Афганистан Демократтыг Республиканга удур чарлаваан дайынын күштелдирер дугайында америк сенаттың шиитпири [illegible] кии болуп, Афганистанга харалдаа байдалды улам [illegible]. Чер бөмбүрзээниң бо районунда байдалда болгаш тайбынга багай салдарны чедирер дээрзин Вашингтон билип алыр ужурлуг деп медеглелде айыткан.

АДР-ниң национал хамаатынга болгаш девискээр талазы-биле бүдүн чоруун камгалаар херекке интернационал акы-дунма дузаламчызы дээш Совет Эвилелинге чуртуктун [illegible] чеп[illegible] четтиргенин Афганистанның чону илергейлеп турар деп, Бахтар агентствонуң медеглелинде онзалап демдеглээн. Бистиң чуртувустуң иштики херектеринге даштыкыдан холгаарлаашкынынга ойтур шавыышкынны бээр херекке хулалаар кылдыр Афганистан Демократтыг Республиканың чонунуң болгаш чазааның дилээнин ёзугаар мында чедип келген эвээш санныг совет шериглериниң АДР-ниң девискээринде турары чүгле АДР-ниң чазааның болгаш Совет Эвилелиниң шиитпирлери айтырыглары [illegible] деп медеглелде айыткан.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур

НАЙЫРАЛДЫҢ НАЙЫСЫЛАЛЫ—МОСКВАГА

Ол хамым чоннуң аразы-биле шургуп чеде бээривиске, Мавзолейниң баарында биеэки хамык маршалдар, генералдар октаттырган фашист туктар-ны долганып алган, бот-боттарының эгиннерин часкагылаан, аразында хөлчок-ла хөөрешкен турлар. Оларның аразында таныырым-даа бар, танывазым-даа бар. Олар ол тиилеттирген фашист туктар дугайында-ла хөөрежип турган хире. Бо оваа чыдар кас-демдектерлиг, кара хаажылыг, сарыг чүзүннүг, сыйык-даа, өрттен, сазаң, орбаң, ак, көк, сыптарлыг фашист туктарны көргеш, бистер хыйвыс ханым:

—Фашист капут! Ол боор! —дижип, Маадырлыг Кызыл Шеригивиске, ооң бо тургулааң, маадырлыг эрес-дидим полководчуларынга чоргаарлаңып, оларга байыр чедирип тур бис.

—Канчап чедиш алыр улус боор бис?! Тиилелгениң парадынга киришкен аас-кежиивисти көрбеспе! — дигилеп каап, Тока даргавыс, бисти чыдып калбанар деп чагывышаан, базып чор.

—Чүү деп чүү дээр боор дагга. Бо кижи чутаалап-даа четпес магалыг чүве-дир ийин ынар!—деп, малчыныывыс деткип каап, адыг ышкаш улуг-чаагай апарган, чаңчалыр базып чорупп тур.

—Совет нам, чазактың ачы-хавыязында мында бүгү Тыва киржип турар деп билиңер!.. Бот-боттарыңардан черле чыдып калбайн чорупп олуруңар! — дигилеп каап, даргавыс бурунгаарлап-ла олур.

—Тайга-даа ишти мындыг эвес боор кай. ана ат чүве-дир моонар—дигилээн, Александр Маныгеевич кара кай-гаан, каттырган шургуп чорупп олур.

—Харын аан, дарга, манаа черле азып болур-дур. холун каям!—деп, Михаил Суванович бир холу-биле мени четкен, бир холун даргазынче сунган чүткүп чор.

Байырлаан ол хайым чон чер-черде бир-ле шериг кижини хол кырында салгарган, байыр чедирип тур.

—Көрүнерем, дарга, көрүнерем!

—Чүү болду?!—деп, даргавыс кайгай берген.

—Ворошилов Маршалды бо улус хол кырында өрү октаап тур!..

—Кайы, кайы?!.. Кайынам, өске маршал ышкажыл!.. Бээр... бээр... Бис база!—дээч соонда, ийи даргавыс бистиң-биле кады улус аразындан барып демгивисти база өрү салгарывыс дедивис.

— Совет Тываның өмүнээзинден! Совет Тывадан!.. Саян сыннарының Тывазындан! Енисейниң бажындан!.. Ак-көк хемнерниң чуртундан!.. У-ура, у-ура!—дигилеп каап тур бис, ол та кым деп полководчу болган чүве. Оон чорупп олурувуста, база бир кара-көк хептиг генералды өрү октаан турлар. Бис-даа база-ла эмеглежип кириптивис. Демги-ле сестервис-биле алгап тур бис.

—Хаа, ол дээрге Совет Эвилелиниң Маадыры, Соңгу полюстуң Саган-Өгбези Дмитрий Папанин ышкажыл—деп, даргавыс мындыг болду.

Шериг улустар мороженоени адыш-алыжы-биле саткылаап, улуг-бичи кижилерге белек кылдыр тутсуп тургулаан. «Москва» гостиницазынга арай четпейн чораш, база бир шериг кижини өрү салгарыштывыс.

—Өршээ көрүнер, ха-дуңма, ужудукчу кижи мен. Дамының дээринге өлүртпээн бодум, төрээн тайбың черимге өлүр эвес мен. Кээргеп көрүнер, эштерим!—деп баштактаныш, Москваның агаарынга ужугуп чорупп турган.

—Охай, охай-ла, ам-даа бээлидир!—дижип алгырыжып, ол ужудукчуну үр-ле салбайн тургулаан бис. «Москва» гостиницазының эжиинге кээргиске, чоп база бирээни өрү ужуткан тур. Иткилежип, сыңмарлажып чорупп, бис база-ла ону өрү салгарыжып эгеледивис де.

—Ам ол кижини таныдыңар бе?—деп, даргавыс айтыра-дыр.

—Маадырларның хөйүн кижи аайын тыппас-тыр, та кайызы болду?—дээш, Александр Маныгеевич каттырып кагды.

—Кайынам! —деп кааш, — хөрээн көрүңер даан, дарга, үш алдын сылдыстыг, ол кандыг маадыр боор чүвел?—деп, Михаил Суванович алдепсинген байдалдыг айтырадыр.

—Кайынам моонар? Дидим чоп, Совет Эвилелиниң үш дакпыр Маадыры Кожедуб ол ышкажыл—деп кааш, даргавыс та бисти кыжырааң, та маадыртга байырлааш амыраан, тадыладыр чаа-ла каттыргылады.

Дарганың ооралынга кээп, Тиилелгениң парадын Совет Тываның өмүнээзинден хөөрежип, өөрүп демдегледивис. Өөрүм депутаттар эртен чанар апарган.

ТИИЛЕЛГЕНИҢ сессиязынга-даа киржип, парадын-даа көрдүвүс. Ам дүрген чанып барып, чонга илеткевес болза хоржок. Ажыл дээрге баш ашкан—суг-сут деп дарга далашкан олур. Дайын сөөлүнде үеде улус ажыл-агыйын катап тургузар болгаш улам ыңай хөгжүдер деп канчаар-даа аажок өндүр чаагай сорулга салдынган.

— Александр Адольфович Пальмбах башкы санал кадып турар кижи-дир. Сарыг-оол чогаалчывыс база-ла каттыжып турар. Леонид маңаа артып калза кандыгыл, Маныгеевич, чүү деп бодаар силер, дарга?—деп, С. К. Тока [illegible] болду.

—Бо чоруумну соңгукчуларга сонуургадып бериш көрзүнзе—дидим.

—Ол кай баар, мында чугула ажыл бар-дыр, сээң илеткелиң ол болур.

— Адырам—дээш, Маныгеевич каттыра аарак, папирозун хааржаанга сокталап олура, мени деткиди.

— Анык, аал-оранныг, ажы-төлдүг кижи...—деп чорда, дарга үзе кирип:

—Кым анык чорбаан, кым аал-оранныг, ажы-төлдүг эвес боор, силерниң-биле бис... Харын өөренээн, аныяандан бистер ышкаш дадыксын — деп, дарга хамык ужурун чугаалады. —Александр Адольфович башкы-биле сүмележип, бистиң төлээвис Оюн Ламдынович Ензак дарга-биле ужелээ бүгү чугула черлерге барып турар силер — деп, Салчак Калбакхорекович бүгү сүмелерни берип кагды.

—Бисче телефоннап каап турар болдур ийин — деп Александр Маныгеевич дарга чагыды.

—Че, ам канчаар, артып каар-ла апарган-дыр сен. Сен чогунда арай чалгааранчыг-ла боор—дей тырткаш, Михаил Суванович чорудар чүвениң меңээ берип каар сен —деп, кады төрээн акым ышкаш кылдыр сагып човаап олур.

—Номнар бичии шыгкарлып, шуудай бээрге, хап чана бергеш, округунга бо хамык чүвени, ажылыңны илеткеп бээр сен—деп, Салчак Калбакхорекович часкарган хевирлиг болду.

Тыва школаларның өөредилге номнарын үндүржүр болгаш өске-даа культура айтырыгларын топ черлерге тургузуушкун даалга ап, депутат хүлээлгемни бир дугаар ыңчаар күүседип, төрээн Москвамга сорук кирген артып калган мен.

ООН БЭЭР чүгле 38 чыл эрткен-дир. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң ленинчи национал политиказының ачызында, хөй национал акыдуңма улустарывыстың, бирги ээлчегде улуг орус улустуң хуу бүрүде деткимче-дузаламчызының буянында бо аразында бистиң Тывавыс социализмниң оруу-биле таныттынмас кылдыр чаартынган. Совет Тыва мурнакчы областарның, крайларының болгаш республикаларының эгинден дааныш, эгинден туттунуп чораащ, ам олар-биле дең базып орар, шапкын хөгжүлделиг, социал-экономика, эртем-культура талазы-биле кайгамчык чедиишкиннерни чаартынган чараш чаагай чер апарган. Совет Тываның чугунда Ленин болгаш Улустарның найыралы ордennерниң чайынналы чоруурунун кескү бадыткалы.

Совет Тывавыс баштай автономнуг область турганындан Тыва автономнуг Совет Социалистиг Республика апарган хөгжүп турар болгай. Баштай ССРЭ-ниң Дээди Совединге 6 депутат, РСФСР-ниң Дээди Совединге бир депутат соңгуп турган болзуvусса, ам ССРЭ-ниң Дээди Совединге 13 депутатты (бирээзин РСФСР-ниң талазы-биле Красноярск крайдан), РСФСР-ниң Дээди Совединге 2 депутатты соңгуп турар бис. Бо дээрге Азия диптиң төвүнде турар аныяк совет республиканың ат-алдарын улам алгыдып, бедик көдүрүп турар. Бистиң депутаттарывыс совет улустуң бүгү соңгуттурганнары-биле кады дең эргелиглерниң аразында дең эргелиглер болуп, Тываның өмүнээзинден бүгү чурттуң өндүр улуг сорулгаларын шиитпирлежип, чаагай үүле херектерин бүдүржүп чоруурун биске чоргаарал болгаш алдар-дыр.

Бо бүгү аас-кежик, Тываның социалистиг чаартылгалары дээш Коммунистиг партияга, ооң ленинчи Төп Комитединге, Совет чазакка база хөй национал бүгү акы-дуңма совет улуска, хамыктың мурнунда улуг орус чонга бис: «Улуу-биле өөрүп четтирдивис!» деп кезээде айыткап чоруур бис.

Бо-ла бүгүнүң дугайын ынчангы баштайгы депутаттар бистер тиилелгениң баштайгы сессиязынга-даа, ооң дараазында болгулаан сессияларга-даа олуржуп турганы, Москвага — найыралдың найысылалынга айыткап чораан бис ийин деп өөрүшкүлүг сеткил бөгүн. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургузуунга чыгдан бээр 60 чыл болур ооң алдарлыг байырлалын уткуурунга бүгү-улусчу белеткелдер чорупп турда, база катап сагындырып келир-дир.

Леонид ЧАДАМБА,
чогаалчы, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы.

(Төнчүзү. Эгези № 234, 235 «Шында»).

Таңдыда Дуржулга станциязының «Хадынчыгаш» уруглар ясли-сады районда эки ажылдыг деп санадып турар. Ында чүс дөртен хире бичии чаштар өнаг иштинде бүүрек дег амыр шөлээн, омак хөглүг чурттап турарлар. «Хадынчыгаштың» ээлери — элээн каш национал уруглары. Оларны кижизидикчи башкылар бойдуска ынак болурунга, чүгдаа чүвеге камныг болурунга, ак сеткилдиг, хүндүлээчел болур чорукка кижизидип турар.

ЧУРУКТА: улуг бөлүктүң уруглар кижизидикчи башкы Н. Рыженкова күш-ажыл кичээлин эрттирип тур.

Украин башкы Валентина Васильевна Иванова Сосновка ортумак школазында төөгү башкылап турар. Башкылаа-ла ол ужен чыл четкен, бичии уругларга быжыг билиг бериш, оларны төлептиг кижилер кылдыр кижизидер талазы-биле ооң арга-дуржулгазы байлак. Төрээн булуңнуң, ада-өгбелерниң бурунгу төөгүзүн, ажыл-амыдыралын билип ап, өөренири эң чугула. Ынчангаш Валентина Васильевна школага музей тургузар деп шиитпирлеп алган. Өөреникчилерниң күжү-биле экспонаттарны 1965 чылдан бээр чыып эгелээн. Чылдан-на ам-даа үргүлчүлеп турар. Ында чүү чок дээр: ук черниң шаандагы чурттакчы орус, тыва өг-бүлелерниң эдилелдери, суурнуң үндезилекчилериниң болгаш даймнының база күш-ажылдың хоочуннарының чурук-херүктери, суурнуң сайзыралын көргүскен чуруктар дээш оон-даа өске.

ЧУРУКТА: төөгү башкызы Валентина Васильевна Иванова школа музейинде өөреникчилериниң аразында.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ТВ

ОКТЯБРЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — «Мун-дүрген маңнаар», «Ваня чорупп олурган» деп чурук. Мультфильмнер. 9.30—«Оңаа чугула даалга». Уран-чечен фильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 11.35 — Телемедээлер. 11.40—14.15 —Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35—Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының [illegible] документалдыг телефильмнер программазы: «Россияның кодээ ажыл-агыйы 11-ги беш чылда». «Сурхантың торгу чечээштери», «Куулар, ужуп чорувадар». 15.15—Орус чугаа. 15.45—«Күскү ужуражышкыннар». Балтика чоогуруд бойдузунуң дугайында документалдыг фильм. 16.05—С. Прокофьевтиң болгаш И. Саратевтиң [illegible] чогаалдарын РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Корсаков күүседир (скрипка). 16.50 —«[illegible]». Документалдыг телефильм. 17.00 —Аныяктар адрестери. 18.00 — «Бистиң уругларывыс». 18.10— «Күш-ажылчы алдарның түк тудукчулары». Кемерово областың ажыл-агыйларында кадрларны быжыглап турарының дугайында.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Тыва дылга телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Космос кижиге бараан бооп турар. 19.30 — Кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге турасклааткан уран чүүлдер мастерлериниң концерти. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —22.50 — «Париж. Чүге Маяковский чүвел?». Документалдыг телефильм. Оон соонда — «Бөгүн делегейде». Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Англи дыл. 12.35 — И. А. Крыловтуң шоодулгалары. 5-ки класс. 13.05—«Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 13.35—Ортаакы вектерниң уран чүүлү. 1-ги дамчыдылга. 14.05—ПТУ сургуулдарынга. Ниити биология. Органиктиг делегейниң чоорту хөгжүлдезиниң барымдаалары. 14.35—«Ада-чурттуң Улуг дайыны». Киноэпопея. 3-кү фильм — «Ленинградтың буззулдаашкыны». 15.35 — Бойдус дугайында билиг. Кузун куштар. 16.35 — Телемедээлер. 16.55—18.45 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга». Тыва дылга дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.30 — «Шимчээшкин дээрге, амыдырал-дыр». Эртем-популярлыг фильм («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.05 — «Чурукчу болгаш амгы үе». 19.25 — «Аңаа тевур». Информация-публицистиг программа. 19.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улуглар чаштары». «Пуссенциктиң [illegible]». Мультфильм. 20.15 —«Ону силер кызып шыдаар силер». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Изиг хүн адаанда бажың». Уран-чечен фильм. 23.10 — «[illegible]». Документалдыг телефильм. 23.30—01.10—Хоккейге ССРЭ чемпионаты. «Динамо» (Москва)— «[illegible]» командалар маргылдаазы. 2-ги болгаш 3-кү кезектери.

КАИ ЭКРАНЫ

КӨРҮЛДЕ АЙЫ

Бо чылдың октябрь 1-ден 31-ге чедир орук шимчээшкининге оваа-ондакты болдурбазының талазы-биле бүгү-эвилелдиң көрүлдези чарлаттынган.

Ол үениң дургузунда бистиң республика девискээриниң оруктарынга болгаш хоорайларның, суурларның кудумчуларынга автотранспорт шимчээшкининге оваа-ондак болдурбас талазы-биле кылдынып турар ажылдарның көрүлдези болуп эртип турар.

Бо көрүлдениң түңнели, орук шимчээшкининиң киржикчилери чолаачылар, чадаг кижилер база автоажыл агыйларның удуртукчулары шимчээшкиниң дүрүмнериниң негелделерин канчаар күүседириндеп хамааржыр. Ажыл-агыйларның, организацияларның удуртукчулары ажылдакчы бүрүзүнге эртип турар көрүлде дугайын дыңнадып база оларның аңаа идепкейлиг киржирин негээр ужурлуг.

Орук шимчээшкининиң киржикчилери чүгле боду орук чурумун үревези-биле кызыгаарлаттынмайн, харын-даа шимчээшкин чурумунуң үрекчилеринге тайылбырлаар, база орук шимчээшкининге шаптыктыг ээрик чолаачы, үрелик светофор, орукта үрелген машина бала үрелген оруктар дугайында куравтоинспекцияга дыңнадып турар болза, ону көрүлдеге киржилге деп санаар бис.

Ада-иелер база башкылар школаларга, ылангыя эге класс өөреникчилеринге кудумчу белдирин база орукту канчаар шын эртерин тайылбырлап бээр ужурлуг.

Школа-биле бажың аразында оваа-ондак айылы эвээш, дорт орукту шилип алгаш, ол орукту канчаар эртерин бичии уругларга айтып бээри ада-иелерниң хүлээлгези.

Орук турар болгаш сентябр организацияларның удуртукчулары оруктарны кышкы үеде белеткээрин шыңгыы кылырын негээри чугула. Амгы үеде тараа, ногаа картофельди ажаап ап турар үе. Алдынган дүжүттү складтарга чедирип, чокка чедирип алыры орук ажылдакчыларындан дыка хамааржыр дээрзин уттуп болбас. Үрелген азы четпес кылдынган оруктарны чолаачылар ол-ла үезинде илеретпес, дыңнадып турар болза оруктар оваа-ондак болдурбас талазы-биле хемчег алырып КАИ болгаш орук ажылдакчылары ону чогуур үезинде шиитпирлеп болур.

Кызыл хоорайның төп кудумчуларында машина болгаш чадаг кижилерниң кудумчу белдирин эртерин чурумчуткан светофорларны тургускан. Чамдык кижилер светофор кызыл чырыктыг турда-ла кудумчу белдирин эртеринче далажыр. Ол дээрге кудумчу шимчээшкининиң киржикчилери орук чурумун эки билбезин көргүзүп турар. Белдир бүрүзүнге чадаг кижи эртерин чөпшээреп турар тускай светофорларны база тургускан. Ынчангаш чадаг кижилер кудумчу белдирин кежерде ол светофорнуң ногаан одунга чагыртып кежер болза эки.

КАИ ажылдакчылары көрүлде үезинде чадаг кижилерниң кудумчу белдирин канчаар кежип турарын хынаап [illegible]-биле телевидение ажылдакчылары-биле кады тускай рейдилер кылыр.

Бистиң оруктарывыста кудумчуларывыста үрелик машиналары чоруптазы-биле АТБ-лерге машиналарның рейске үнер бетинде хынаалдазы база КАИ ажылдакчылары киржирлер. АТБ-лер удуртукчулары чолаачыларны рейсче үндүреринң бетинде эмчи хыналдазының шынарын экижидер ужурлуг. Ол талазы-биле КАИ ажылдакчылары, эмчи ажылдакчылары-биле кады орукта чорупп турар чолаачыларның немелде хыналдазын база кылыр.

Авариялар, орук-транспорттуң өске-даа таварылгалары болуп турары ховар эвес. Оларнын чолаачының машина башкарары — дүвүреңчиг факт. Авариялар материалдыг когарады болдурун, кижилерниң амы-тынындан чарлыырынга чедирип-даа турар.

Орукка оваа-ондак таварылгаларын ээлжедиринче угланган чамдык хемчеглерни ап чоруткан, ынчалза-даа оруктарда байдал ам-даа эки эвес. Ылангыя совхозтарның чолаачылары шимчээшкинниң чурумнарын хөйү-биле үреп турарлар. Куравтоинспекцияның органнары ындыг чурум үрекчилерин шыңгыызы-биле торгап турар. Кижилер кемдеп бертингени, техниканың үрелгени дээш моон соңгаар харысалганы совхозтар удуртукчуларынга база онаар апаар.

Ынчангаш көрүлде үезинде рейсте чолаачыларның ажылын контрольдаарын күштелдирери, автомобильдерниң техниктиг байдалын экижилдери, чолаачыларның сагылга-чурумун быжыглаары чугула.

Иштики херектерниң органнары чурум үрекчилеринге, хөй-ниити хемчеглерни болгаш хоойлу-дүрүмнү ажыглавышаан, негелдени шыңгыырадыр ужурлуг.

Д. ДАЖИМБА,
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң КАИ килдизиниң начальниктиң оралакчызы.

ДЕҢ-ДЕСКИ ЭВЕС

Чоокта чаа Эрзин районнуң культура ажылдакчыларының хуралы болган. Аңаа культура албан черлери ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур кылган ажылын түңнеп чугаалашкан.

Районда 12 культура одаглары бар. Ында 31 кадрлар ажылдап турар. Олар клуб ажылының янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турган, 230 ажылдарны кылып чоруткан. Чиндээ, Мөрениниң кодээ Культура бажыңынга «Совет Эвилелиниң хамаатызы — чоргааралдыг ат», Нарынның кодээ Культура бажыңынга «Уруглар — келир үениң коммунизмниң тургузукчулары», районнуң Культура бажыңынга чогаалчылар, чурукчулар, композиторлар-биле ужуражылга кежээлерин, Булуң Бажының Культура бажыңы «Чаа чаңчылдар» деп темалыг кежээлерин организастаан.

1982 чылда түс-түс чурттап турар черлерниң аайы-биле албан организациялар аразынга база совхозтарга уран чүүл көрүлдезиниң бирги ээлчээн эрттирген. Аңаа милиция коллективи, Мөрениниң бот-тывынгыр артистери солун концерттерни бараалгаткан. Патриотчу ырлар конкурузунга Мөрениниң триозу, Бай-Дагның квартеди киришкеш, эки түңнелдиг ээп келгеннер.

Районнуң төвүнүң библиотеказы, ооң салбырлары янзы-бүрү бөлүктериниң дериш, республиканың ажыл-ниити-биле номчукчуларның [illegible] 14 [illegible], 28 номнар сайгарылгаларын, 14 темалыг [illegible] 6 номчулга конференцияларын кылган. Чиндээ Л. И. Брежневтиң «[illegible]», Ф. [illegible] «Чон аразында кижи» болгаш өске-даа номнарга номчулга конференциялары болгулаан.

Уругларның музыка школазы [illegible] концертте, [illegible] районнуң культура бажыңынга [illegible] эрттирген.

Бирги чартык чылдың көргүзүү-биле «Чаа орук» совхозтуң культура ажылдакчылары бирги черни ап, тиилекчи боор, районнуң культура [illegible] кызыл тугун алган.

Районнуң кино четкилериниң ажылы эки тургустунган. Планын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Ооң-биле чергелештир чамдык четпестерин база чугаалашкан. Районда культура одагларының байдалы дең-дески эвес. Чиндээ, Эрзинде уруглар музыка школазы четпес байдалда. Эрзинниң ортумак школазы чаа школа [illegible] музыка школазы [illegible] Школа амга чедир өөреникчи турар. Амгы үеде [illegible] башкылары сентелгеде. Сентябрь айның эгезинде Культура министерствозунуң [illegible] тепалдалы болуп турда, сентелгени октябрь 1-де дооскаш өөредилгениң эгелээрин хүлээнген. Октябрь 1-де бала [illegible] хыпаарга школаның сентелгезин доостур тургуспук соңгалары чок, [illegible] материал чок буду, [illegible] база бар болгай.

Бай-Дагның чаа культура бажыңының тудуунуң чугула херек-четтинер материалдары саадап бээр таварылгалар бар. Ынчалза-даа тудуунуң чорупп турары багай эвес. Ону ноябрь эгезинде дооzарын тудугжулар хүлээнген.

С. ПЮРБЕ.

«АЛДЫН КҮС» КЕЖЭЭ

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг № 7 школага «Алдын күс» деп темалыг кежээни чоокта чаа организастап эрттирген.

«Алдын күс» кежээзин № 7 школага эге база үстүкү класстар аайы-биле тускай комиссиялар бөлүк аайы-биле эрттирген. Шак ындыг бир [illegible] 5, 6 класстарның өөреникчилери болгаш башкылары база ада-иелер киришкен.

Кежээниң эгезинде залга башкыларының организастаан Л. И. Брежневтиң «Кур чер» деп номундан тарадуғайында споснаттыр киска [illegible] концертти ада-иелерге көргүскен.

Дараазында класстар аайы-биле өөреникчилерниң далган база ногаадан (быжырган, янзы-бүрү салат, торт) кылган янзы-бүрү аъш-чемнин дээжизин столдарга делгеп салган. Далгандан болгаш ногаадан [illegible] чаптыр. Хоолулуг кылдыр кластан шимээн чемнер-ле хой. Янзы-бүрү салат аймаа, быжырган чемнер, торттар, эъттиг чемнер, национал чемнер база бар болган.

5, 6 класстарның «Алдын күс» кежээзинде харысалгар комиссиязының ажылын 5 «б» класстың ада-иелериниң өмүнээзинден уругдар эмчизи Галина Ивановна Медведева удуртуп эрттирген. Ол-ла класстың удуртукчузу француз дыл башкызы Антонина Васильевна Блинова клазын көрүштүг кылдыр кластан шимээн, өөреникчилерин кежээге эки, организастыг белеткээн.

«Алдын күс» темалыг тарааа, ногаа аймаандан аъш-чем белеткээн, быжырган ол кежээге бирги черни 5 «а» класс, удуртукчузу Ирина Викторовна Бабушкина, ийиги черни 5 «б» класс (Антонина Васильевна Блинова) ушкузун 6 класстар алган.

Д. САЛЧАК.

ТЫВЫЗЫКТАР

Улур көөрге. [illegible]
Улуг мыйыстыг хуна-ла.
Хажыызындан көөрге [illegible]
Хана чүдүрген шары-ла.
Доорзындан көөрге [illegible]
Доскаар чүдүрген буга-ла
Даңгаар эртен [illegible]
Даамчырай кайгай чылар.
[illegible]
Давып турар. [illegible]
[illegible]
Чинн... [illegible]
Каяа чоруур [illegible]
Кандыг амытан-дыр ол?
[illegible]

(Бээжызы курт-ымыскаяк аймаанда).

ААЛЧЫЛАРГА

[illegible] база киржип турар бис. Хостуг үе-шактарда культурлуг дыштанырын кым күзевес боор. Биске чоокта чаа Кызылда карак черлестер интилелинден бот-тывынгыр артистер оюн көргүзүп чораан. Олар боттарының ажыл-херектериниң дугайын таныштырбышаан, ырлап, танцылап, хөгжүм херекселдерин ойнап турганнар. Шүлүктер, интермедияны база күүседикчилээннер.

М. ТОПУЛ.
Каа-Хем район.

ЧАРЛААЛДАР

Оттулар чүгээ айгарыының республика [illegible] 1982 чылдың октябрь 1-ден 15-ке чедир 1982 чылдың хемчээлинге [illegible] бо бүрүнгүзүн [illegible] Талонарын [illegible] Кызыл болгаш Чадаанда хоорайларда [illegible] бар таварыштада кылып турар.

• • •

Чаагайжыдылга комбинады [illegible] хоорайның хүн бүрү ажыглалгазынга ажылдаар кижилерни, а ол ышкаш чазаныкчыны, чурукчу-маларны, кассирни, даараныны, чылыткы-париктиг ажыл-агыйының ажылчыннарын, кочегарны чалап турар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Республикага бөгүн кежүп турар булуттаар, чамдык черлерге хар холумактыг чаъс чаар. Соңгу барыын [illegible] хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 5—10 градус соок, хүндүс 7—12 градус чылыг.

КИНО

ОКТЯБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Төрээн кезэ» 9.00, 11.00, 13.00, 17.30. «Илегел болгаш чөленгиии» 15.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ачам улдааззоп келир» 9.30, 12.30. «Киночынынты» 14.10. «Аныяк чыл болгаш Грандэ» 14.10, 16.00, 17.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Күскү соната» 15.00, 16.50, 18.50, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кем-бурууруг репортаж» 19.00 шакта.

Редакцияның адрези: индекс 667000. 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 4. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-23, 2-22-54, харысалгалыг секретарының 2-23-85, секретариаттың 2-29-98, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-27-42, промышленность килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-51-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кезбейн бараанда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектеринге талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 4).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 237 (12027) | 1982 чылдың октябрь 12, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 ког.

Бүгү күштү кышка белеткелче, планныг онаалдаларны күүседиринче угландыраалы

ССРЭ 60

МУРНАКЧЫ БРИГАДАДА

Бүгү улустуң байырлалы — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга телептиг күш-ажылчы белек-биле ужуражыр дээш республиканың үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң социалистиг чарыжынга Кызылда «Тудуг кезектери» комбинаттың ажылчыннары база-ла идепкейлиг киржип турар. Бүдүрүлгеде социалистиг чарыш цехтер, бригадалар болгаш тус-тус ажылчыннар аразында организастаттынган, оон түңнелдерин доктааткан үелеринде үндүрүп турар. Мурнакчыларны шаңнап-мактаарының системазын бо чылын калбаа-биле ажыглап турар апарган.

Ол бүгүнүң түңнелинде комбинат продукция сайгарар болгаш бүдүрер талазы-биле көргүзүглерин эрткен чылдыңыдан эккелеткен. Он бирги беш чылдың нийти чылының эрткен тос айларында комбинат нийысылалдың чаа тудугларынга продукция бүдүрериниң планныг даалгазын 105,9 хуу күүседип, ону сайгарар планны — 107,0 хуу боттандырган. Комбинат ылаңгыя сентябрь айда эки түңнелдерин чедип алган. продукция сайгарары—113,1, ынчаарга ону бүдүрери — 113,9 хуу күүсеттинген.

Чоокта чаа комбинаттың цехтериниң болгаш бригадаларының аразынга социалистиг чарыштың тос айларда түңнелдерин үндүрүп, тиилекчилерин илереткен. Хептекчилер бригадаларындан Делгер Бурушттуевич Сегбениң удурткан коллективи мурнуку одуругну ээлээн. Ол 15 кижиден тургустунган нийыралдыг коллектив үшкү кварталда продукция кылып үндүрер даалганы 110 хуу күүсеткеш, шалыпчы темпизин кудулатпайн турар. Коллективтиң чедиишкиннериниң үндезини бригадирниң мергежилдиг удуртулгазы болгаш мурнакчыларның дуржулгазын калбаа-биле ажыглап турары болур. Ында А. С. Разин, И. Ф. Журавлёв, М. Д. Донгак дээш ыщкаш формовщиктер, кран башкарыкчылары Н. Афонина, Д. Яковлева болгаш өскелер-даа хүнүң болгаш айларнын-даа норма-чижектерин үргүлчү ажыр күүседип, эки түңнелдерни чедип ап турарлар.

«Тудуг кезектери» комбинаттың чаартылга ажылдарының ам-даа доозулбааны болгаш материалдар хандырылгазының чедишпези ол бригаданың болгаш нийти комбинаттың-даа ажылынга, оон бүдүрүлге көргүзүглеринге шаптык боор турарын бригадир Д. Сегбе болгаш оон эш-өөрү даа чугаалап турар. Бир эвес ол бүгү четпестер эвес болза, чаа тудуглар-даа хожудаашкынныг кылдынмас, продукцияның шынары-даа эки болур деп, олар чугаалап турарлар. Ынчалза-даа олар шалыпчы ажылдаар, күш-ажылчы чедиишкиннерин улгаттырар дээш кызымаккай ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: «Тудуг кезектери» комбинатта Д. Б. Сегбениң (солагай талadан ийи дугаарында) бригадазының чамдык кежигүннери болгаш оларның кылып турар бажың кезектери.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ЧАРЫШКА ТИИЛЭЭН

Өвүр районда оруксектелге участогунда коммунист Даваа Моңгуштуң удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы социалистиг чарышка тиилекчи болуп, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Комсомолчу - аныяктарның мурнакчы бригадазы Хандагайты—Саглы аразының оруун кылгаш, күрүне комиссиязынга «эки» демдек-биле дужааган.

Хандагайты — Саглы оруун кылырынга тракторнстер Виктор Монге, Николай Сарыглар, Виктор Сат олар эки ажылдааш мактатканнар. Оларның бригадазы бо хүннерде Хандагайты — Торгалыг аразында оруктуң агар сентелгезин шалыпкын чорудуп турар. Комсомолчу-аныяктар бригадазының мастери Владимир Дажымага удурткан звено ийи аал чурттаар бажыңның тудуунда ажылдап турар. Олар ук объектини ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур ажыглалга киирер сорулгалыг.

К. ХОВАЛЫГ.

Өвүр район.

ЧЫЛДЫЫН КҮҮСЕТКЕН

ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюнга уткуштур калбарган социалистиг чарышка Чаа Шагаан-Арыг автобазазының Ак-Довуракта колоннаазының чолаачылары идепкейлиг киржип турарлар.

Чолаачы Э. К. Успун чүък сөөртүлгезиниң чыл планын сентябрь айда күүседипкен. Эрес-оол Күжүгетович — коммунист. Ол чыл эгезинден бээр 27 муң ажыг тонна элелипни, сайыы болгаш өске-даа чүъктү дажыглаан.

Коммунист В. Н. Катунцевтиң көргүзүглери база эки. Валентин Николаевич бо хүннерде ноябрь айның үлүүнде ажылдап турар. Ол сентябрь айның төнчүзүнге чедир 21.800 тонна ылзы-бүрү чүъкту Ак-Довурак хоорайның тудугларынга чедирген.

Бо хүннерде ол колоннада К. Д. Бирлей, В. З. Федотов, Л. М. Филимонов болгаш өске-даа чолаачылар күш-ажылдың мурнакчыларынга деңнешпишаа он бирги беш чылдың нийги чылында алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир сорулгалыг ажылдап турарлар.

Ш. ИРГИТ.

КУБАНЬ: ҮШ ЧАРТЫК МИЛЛИОН ТОННА ЧЕТКЕН

КРАСНОДАР, (СЭТА-ның корр. В. Калишевский). Кубаньның тараажылары күрүнеге үш миллион беш чүс муң тонна тарааны сатkan. Амгы үеде элеваторларже болгаш тараа хүлээп алыр черлерже кукурузаны болгаш ристи база чудурун турарлар. Оларның дүжүдү эрткен чылдыындан бедик. Күрүнеге тараа садары дүн-хүн чокка чорун турар.

ДЕПУТАТКА КАНДИДАТ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Бии-Хемниң № 653 соңгуда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Национальдар Совединге депутаттың кандидады Владимир Лаврентьевич Лапыгин-биле Каа-Хем районнуң ажылчы чоннарының төлээлекчилериниң ужуражылга хуралы Сарыг-Септиң Культура бажыңынга дүүн болуп эрткен.

Ужуражылга хуралын СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары В. А. Бакулин ажыдыпкан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — Сарыг-Септиң № 2 ортумак школазының башкызы И. А. Достай сөс алгаш, депутатка кандидат — Эртем бүдүрүлге каттыжышкынының Кол конструктору, техниктиг эртемнерниң доктору, коммунист В. Л. Лапыгинниң допчу намдарын чыылганнарга таныштырган. Ол 1925 чылда төрүттүнген. Ол алды харлыг [illegible] заводка медник боор эгелээн. Москваның ужар чүүл институдун дооскаанының соонда, ол эртем-шинчилел институдунга, оон соонда Эртем-бүдүрүлге каттыжышкынынга ажылдап турган. Ханы эртем-билиги, бүдүрүлгени организастап билир чоруу каттыжышкынның удуртур ажылдакчыларының одуруунче ону киирген. В. Л. Лапыгин 1978 чылда Кол конструкторнуң оралакчызынга, а 1982 чылда — Кол конструкторга томуйлаткан. Эртемден В. Л. Лапыгинниң [illegible] Ол — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады.

И. А. Достай соңгукчуларны бадылаашкынны улустуң төлээзиг олгу дээш бээринче кыйгырган.

СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң саанчызы С. У. Суваккит, «Бүрен» совхозтуң директору М. А. Мусихин, районо инспектору А. Г. Орлова, «Ленинчи оруу» совхозтуң малчыны Э. К. Шогду ужуражылгаа сөс алгаш, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң 60 чылынга алдаржыды алган социалистиг хүлээлгелерин районнуң ажылчы чонунуң канчаар күүседип турарын чугаалааннар. Ажылчы чоннуң чаагай чоруун улам бедидер дээш ала сагыш салышкыны дээш Коммунистиг партияга. Совет чаланы өөрүп четтириишкинниң сөстерин районнуң ажыл-ишчилериниң мурнундан олар илереди, СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга хүлээп алган ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга ниа темни [illegible] бүзүреткеннер.

Санал берип, чүве чугаалааннар депутатка кандидат В. Л. Лапыгин дээш боттарының бадылаашкынны чаңгыс кижи дег бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Ужуражылгага В. Л. Лапыгин чүве чугаалаарга, соңгукчуларның [illegible] ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутатка кандидатка ону деңнилдир турары дээш районнуң ажылчы чонунга өөрүп четтиргенин [illegible] бүзүредин шиңгидып, совет [illegible] болурун бүзүреткен.

ССРЭ-НИҢ САҢ МИНИСТЕРСТВОЗУНДА ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ БАНКЫЗЫНДА

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын езугаар ССРЭ-ниң Саң министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Күрүнебанкызы ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң 1950 чылда үндүрген бешки Күрүне чээлиниң төлээриниң тиражынга үнмээн 1 миллиард рубль түңнүг облигацияларының өртээн төлээри октябрь 12-де эгелээр деп доктааткан.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне чээлиниң (1951 чылда үндүрген) төлээриниң 0,5 миллиард рубль түңнүг баштайгы тиражы 1982 чылдың ноябрь 25-те болур. Ол тиражтың шуушкулер таблицазы төл солуннарга ноябрь 16-да парлаттынар, а төлээриниң тиражынга үнген облигацияларны ажаалга кассаларының төлээри 1982 чылдың декабрь 17-де эгелээр.

АТБ-НИҢ МУРНАКЧЫЛАРЫ

Он бирги беш чылдың эгезинден тура Кызылдың ийи дугаар автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи планныг онаалдаларны ажыр күүседип, республиканың транспорт бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа мурнуку одуругну ээлеп келген.

Бо хүннерде коллективте ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан күш-ажылчы маргылдаа калбарган.

Тос айларның чүък сөөртүлгезиниң планы күүсеттинген. Ында чүък сөөртүр 20 болгаш септекчилериниң 3 бригадазының аразынга социалистиг чарышты квартал санында түңнеп, мурнакчыларны хүндүлел бижиктер, вымпелдер, өртектиг белектер-биле-даа демдеглеп турар.

Дуржулгалыг бригадирлер, коммунистер Владимир Митрофанович Кузнецов, Виктор Анатольевич Шаболин оларның удурткан комсомолчу-аныяктар чолаачылар бригадалары эң-не хөй чүъкту сөөртүп, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдавышаан, кывар-чаар материалдарны болгаш артык кезектерни камнап алганнар. Оларның бригадаларынга хөй нуруузу бирги болгаш ийиги класстың чолаачылары.

— Бүдүрүлгеде техниктиг чиңгээлдерге чолаачылар доктаамал киржип, боттарының [illegible] турар. [illegible] техниктиг ажаалдазын ой шаанда чорудары, кап ажылдың сагылга-чурумун быжыглап, прогулдар болдурбазы чолаачының [illegible]. Ынчаар ажылдап турар бригадалар бистиңде хөй.

Ынчангаш бо чугула херекке бистиң коллективистерниң киирип турар үлүү эвээш эвес — деп [illegible] секретары Валентина Ивановна Комарова чугаалаан.

Аныяк чолаачы Геннадий Волошиннің удурткан комсомолчу-аныяктар бригадазы ийиги кварталдың түңнели-биле бирги черни ээлээш, 100 рубльдиң акша шаңналын алган. Ол бригада бүдүрүлгениң планныг онаалдаларын күүсэдиринге эвээш эвес үлүүн киирип келген. Ам оларның бригадазы октябрь айның планын доозуп, улам идепкейлиг ажылдап турар.

Гарий Муцидтиң болгаш септекчилериниң Юрий Чернышовка удурткан бригадалары база-ла эки ажылдыгларның санында.

Автобүдүрүлгеде ийи чылдың хууда планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседипкеш, ам келир чылдың үлүүнде ажылдап турарлар эвээш эвес. Оларга септекчи А. В. Исаев, чолаачылар М. И. Титов, И. Н. Хомушов болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Виталий Дмитриевич Леликов бо хүннерде декабрьның чүък сөөртүр планын доозкан, 1983 чылдың январь айның үлүүнче кирип турар. Ол 200 ажыг километр кызыр чуруктуг камнап алган. Оон херек чуруун Тываның транспорт эргелелиниң хүндүлел самбыразынга киирген.

№ 2 АТБ-де чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар чөвүлелиниң ажылы доктаамал болган. Шиңгээдип алдынгаан чаа саналдар бүдүрүлгеге эвээш эвес түңнүг камналганы берип турар. Оон удуртукчузу дуржулгалыг дагдыныкчы Николай Куприянович Ильенко элээн хөй ажыктыг саналдарның автору.

Бүдүрүлгениң [illegible] ы, инженер-техниктиг ажылдакчылары москвачыларның [illegible] коммунистиг субботник эрттирерге [illegible] турган. Ол хүн ажылдың акшазын беш чылдың [illegible] ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг күш-ажыл-биле уткуур деп [illegible].

В. КАРА-САЛ.

МАКТАЛДЫГ

Моңгун-Тайга районнуң «Малчын» совхозта Тоолайлыг — сарлык болгаш өшкү малдың бээлүг тааржыр оранны. Ынчангаш мында холушкак малдыг бригаданы тургусканы таварылга эвес.

Ук бригадада ниитиниң малының баш санын, оон продуктулуун бедидер дээш кызымак ажылдап чоруур малчыннар эвээш эвес. Ындыгаарның бирээзинге өшкү малды өстүрериниң бээлүг мастери Оюу Демир-оолович Хомушкуну хамааржыптырып болур. Ол өшкү малдааш, таптыг-ла чээрби чылдың иүүрүп көрүп чоруур.

Дуржулгалыг малчын шагның каны-даа үезинде малдаан малының турлаг-хонажынче, чем-сууруунче кол кичээнгейни угландырып, чыл санында бедик көргүзүглерин чедип ап келген. Бо чылын төрүүр чүс өшкүден 100 анайны камгалап ап, бир ангор өшкүден 1 кг 200 грамм дүктү кыргааш, совхозта мурнакчы малчыннарының одуруунга база катап кирген.

Бодунуң төлептиг күш-ажылы-биле дуржулгалыг малчын совхоз дирекциязындан, ажылчын комитеттен шаңнал-мактал дарны чыл санында ап чоруур. Ол ышкаш бодунуң күш-ажылчы дуржулгазын өскелерге дамчыдып, арга-сүмезин бээринден чажам дивес.

Хоочун малчынның кыштаа болгаш чаза Барлык деп черле. Ында чурттаарга бажыңы эргижирээн. Ол дугайын совхоз дирекциязынга каш-даа катап дыңнаткан. Оон кандыг-даа түңнел үнмээн. Оон-биле кады малчыннарның культурлуг негелдезин райпо чедир хандырбайн турар. Малчыннарга хевис, чалыг болгаш өске-даа бараан барыны чедирип садыглавастаан. Райпо, совхозтуң дирекциязы-даа малчынның негелдезин хандырар талазы-биле хемчег алыр ужурлуг.

Д. ДАСТАК.

ҮЕ ДАЛАШТЫРЫП КЕЛГЕН

1982—83 чылдың кыжынга белеткел республиканың ажыл-агыйларында бо хүннерде хаяныышкынныг үргүлчүлеп турар. Республиканың Статистика эргелелиниң октябрь 4-те дыңнадыын баугаар алырга, ындыг-ла багай эвес болуп турар. Сиген планы 69,9 хуу күүсеттинген. Ону тодаргайлаарга мындыг: чайгаар үнген болгаш тарылган сигеннерин бо чылын республика 220460 тоннаны белеткээр планныг. Октябрь 4-ке чедир оон 154018 тоннazy кылдынган. А сенажты 74290 тоннаны салыр турган, 64207 тоннаны херек кырында кылган. Саваң белеткээри планда 121198 тонна, оон чүгле 20,7 хуузу күүсеттинген.

Районнар аайы-биле алырга, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Эрзин, Чөөн-Хемчик районнар өскелерден мурнап чорун турар. Олар ниитиниң малынга сиген белеткээр онаалдаларын ол-ла дараалашкаа-биле 93,6; 90,2; 85,3; 73,2 хуу боттандырып алгылаан болгаш ол ажылды ам-даа уламчылавышаан. Таңды район планын 37, Каа-Хем — 49,1, Тожу—58,1 хуу күүседип, ажок хожудаашкынны болдуруп, дүвүреңчиг байдалда туруп турар. Чүнүң-даа соолунде Таңды районну чорун турар. Район бо чылын 21720 тонна сиген белеткээр планының чүгле 8029 тоннazын кылган.

А районнарның совхозтарында байдал кандыгыл? Ында темпизи база-ла деңнешкен эвес. Өвүр районда «Кызыл тук» совхозтуң ишчилери планын 199 хуу күүсеткен. Чөөн-Хемчикте Карл Маркс аттыг совхоз —131,6, Бай-Тайгада «Тай-Тал»—105, Тес-Хемде «О. Шыраа»—105, Эрзинде «Чарыш»—115 хуу күүседипкеш, өске ажыл-агыйлардан мурнап чорун турар. Ынчалза-даа чамдык совхозтарның көргүзүглери чаржынчыг. [illegible] «Ак-Тарaa» — 35,7, Чөөн-Хемчикте «Хендергей»— 42,3, Улуг-Хемде «Ак-Туруг» — 48,5 хуу чедирип алган. Ол ышкаш Таңдыда «Революцияның чайынның» совхоз чүгле 12,6 хуу күүседип, организастыг чок ажылдап турар.

Черле ынчаш, Таңды районнуң ажыл-агыйлары бо [illegible] таваржып турар. Ында Тока аттыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда ажылдың бүдүрүкчүлүг чоруу чавыс болгаш оон темпизи ажок кудуу. Ол ышкаш мал чеминиң белеткелиниң хөй-ниитиниң кужун хаара тутпайн турар болгаш кижилерниң [illegible] байдалдарны тургуспайн келген.

Сенаж белеткелиниң планын Чөөн-Хемчик — 138,5, Бии-Хем—119, Бай-Тайга—111 хуу чедирген. Бо көргүзүглер өске районнарга үлегер-чижек болбушаан. сенаж ышкаш чугула мал чеминиң белеткелинче кичээнгейни угландырар даалгаыр турар. Сенаж белеткелин Каа-Хем район — 16,3, Таңды —38,9 хуу күүседип, өске районнардан кудуу көргүзүглүг болуп турар.

Бо хүннерде сорулга чаңгыс: [illegible] чир санныг чем курлавырларын тургузуп алыры болур.

ДҮЖҮТТҮГ ДҮРГЕН АЖААР

Эрткен чылдың октябрының эгезинде тараа культураларының 20 хуузу кестинген турган болза, бо чылын ол көргүзүг 65,4 хуу чеде берген. Ынчаан кестинген тарааның 81 хуузу ажааттынган турда, ам оон 97,4 хуузу ажаап алдынган. Өскээр чугаалаарга, бо чылын ажаар ужурлуг 152628 гектар тарааның барык-ла бир чүс муң гектары кестинген болгаш оон 97 муң гектары бастыртынган. Бастырган черден 598497 центнер тараа алдынган азы оон бир гектарга онаашкыр дүжүдү 6,2 центнер болган. Эрткен чылын мынчап гектардан-на 3,3 центнер дүжүт алдынган турган.

Бии-Хем районнуң тараажылары бо чылын шалыпкын болгаш организастыг ажылдап турар. Олар бо хүннерде 25 муң хире гектар тараазының 20 муң гектарын кестиргеш, оозун шуптузун бастырып алган. Ам районнуң ажыл-агыйларының шаңнарында 13,6 муң тонна тараа мөөңнеттинген. Тарааның дүжүдү гектардан-на ортумаа-биле 6,8 центнер болуп турар.

Ниити черде 32,6 муң гектар тараазының 26,5 муң гектарын кестирген оон 95 хуузун бастырып алган Таңды район чорун турар. Ол районнуң тараазының дүжүдү гектардан-на 5,4 центнер болган.

Сөөлгү черде [illegible] алырга, тараазы дүжүткүр болуп турар район — Чөөн-Хемчик. Ук район гектардан-на 8,4 центнер тарааны ажаап алган. Оон дараазында черле гектардан-на 7,1 центнерни алган Барыын-Хемчик болгаш 7—7 центнерни ап турар Эрзин, Улуг-Хем районнар. Эң эвээш дүжүт — Тес-Хем районда, гектардан-на 1,9 центнер.

Тараажылар ортузунда социалистиг чарыш Эрзин районда дыка сула. Ук район 1970 гектар тараазының 98-ле гектарын кестирген. Ол тарааның чүгле 518 гектары бастыртынган. Улуг-Хем районда тараа ажаалдазы база бөжүм болгаш организас чок. Ында 15,8 муң гектар черинн 5,1 муң гектары ажааттынган. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарда байдал база ындыг көңнүг эки эвес.

Ажыл-агыйлардан «Мурнакчы» болгаш «Бай-Тал» совхозтар тараазын ажаап апкан. Оларның кайызы-даа гектардан-на 8 центнер дүжүттү ажаап алган. «Кызыл тараажы» совхоз тарааның 91 хуузун ажаап алган. Ук совхоз ажааган 3250 гектар [illegible] 9,5 центнер [illegible] алган. «Өөк», «Кара-Тал» [illegible] 60 хуузун ажаап [illegible] чорун турар.

«Кара-Хаак» совхозтуң тараазы эвээш, 600-ле гектар. Ындыг турбуже, мында тарааның чүгле 50 гектары азы 12-ле хуузу ажааттынган. «Шекпээр» совхозта тараа ажаалдазы база бөжүм болгаш организас чок. Ол совхозта тарааның 17 хуузу кестинген. «Кызыгаар» совхоз тараазының 21 хуузун ажаап, социалистиг чарыштың сөөлгү одуруунда чорун турар. «Чыраа-Бажы» совхоз 3720 гектар тараазының 26 хуузун ажаап, ук ажылды бөжүм чорудуп турар. Шанда 1116 тонна тараа мөөңнеттинген. Тарааның ортумак дүжүдү гектардан-на 12 центнер чоокшулап турар.

Эң хөй дүжүттү «Алдан-Маадыр» совхоз ап турар — гектардан-на ортумаа-биле 15,3 центнер! «УТКА 25 чыл» совхозтуң дүжүдү гектардан-на 13,3 центнер болган. Бо чылын дүжүт эрткен чылдыңындан ийи катап дээре. Өстүрген дүжүттү кыска хуусаада, чиирик чок ажаап алыры чугула.

Республика бо чылын 2344 гектар шөлдүң картофелин ажаар ужурлуг. Бо ажылга ортумак өөредилге черлериниң өөреникчилери, бүдүрүлге болгаш албан организацияларның шефчилери, чурттакчы чон улуг дузаны чедирген. Оон түңнелинде бүгү шөлдүң 93 хуузу ажааттынган болгаш 6,7 муң тонна картофель алдынган. Ынчалза-даа эрткен чылын 11 муң тонна алдынган турган. Картофельдиң дүжүдү ортумаа-биле гектардан-на 30,9 центнер, эрткен чылын 51,3 центнер турган.

Барыын-Хемчик, Өвүр, Улуг-Хем, Бии-Хем, Каа-Хем районнар картофель ажаалдазын дооскан. Бо районнардан дээре дүжүттү (гектардан-на 38,7 центнер) Бии-Хем район алган. Тес-Хем район чээрби гектар картофелиниң он гектарын ажаагаш, районнардан сөөлгү черде чорун турар. Тожу 15 гектар картофелиниң база-ла чартын ажаап алган. Тожу районнуң картофелиниң ортумак дүжүдү гектардан-на 77,5 центнер чедип турар. Эң адак дүжүттүг район — Өвүр. Ол район гектардан-на ортумаа-биле 6 центнер картофель ажаап алган.

Картофель ажаалдазын он бир совхоз ам-даа дооспаан. «Тере-Хөл» совхоз гектардан-на 2,5 центнер, «Хендергей» 3,4 центнер, Карл Маркс аттыг, «Искра» совхозтар 4-4 центнер, «Тыва», «Торгалыг» «Коммунизмче оруу» совхозтар 6-6 центнер, «Енисей» 9 центнер дүжүттүг ап турда, «Кара-Хаак» 160 центнерни, Дуржулга станциязы 110 центнерни, «Барлык» 109 центнерни, «Ак-Туруг» 107 центнерни алган.

Бо чылын республика 657 гектар ногаа аймаа ажаар турган, оон чүгле 363 гектары азы 55 хуузу ажааттынган. Эрткен чылдың бо үезинде оон-даа эвээш, 53 хуузу ажааттынган турган. Шупту ногаа тараан дөртен ажыл-агыйның чүгле он ниизи ногаазын ажаап ап шыдаан. «Енисей», «Россия», «Бурунгаар» совхозтар ногаазының чээрби-ле хуузун ажаап алган. Мындыг байдал элээн хөй ажыл-агыйларда [illegible] катаптап турар.

Кукурузаның 74,7 хуузу ажааттынган. «Кок-Тей», «Тиилелге», Дуржулга станциязы, «Енисей», «Саян» болгаш оон-даа өске ажыл-агыйлар кукурузазының дең кезиин безин ажаап албаан.

Күскү чер андарылгазының планы 34 хуу күүсеттинген. Ол эрткен чылдың деңнелинден безин эвээш. Ылангыя Бай-Тайга планын 2,4 хуу, Барыын-Хемчик 3,3 хуу, Тес-Хем 5,8 хуу күүседип, хову белеткелин коңгүг бөжүм чорудуп турар. «Суглуг», «Чаа оруук», «Мөрен», Ленин аттыг совхозтардан өске күскү чер андарар планын күүсетпээн ажыл-агый чок.

Күскү хову ажылдары ам-даа уламчылап турар. Ук ажылдарны [illegible] чорудар дээш социалистиг чарышты бедик деңнелге организастаары чугула.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: *отчёттар болгаш соңгулдалар*

ЭРГЕЛЕП БАШКАРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР

Эрзинниң, Өвүрнүң, Тожунуң, Мөңгүн-Тайганың, Каа-Хемниң малчыннары, механизаторлары, ажыл-ишчилери таарымчалыг чаа чуртталга бажыңнарын, совхозтары—эки ажыглаларны, бүдүрүлге объектилерин «Тыва совхоз тудуг каттыжыышкынындан манап турар. Республиканың кожээ черлеринде бүдүрүлге, чуртталга, культура болгаш өске-даа хевириниң тудугларын кылып, ажыглалга киирер ужур-лүг улуг тудуг организациязы —«Тыва совхоз тудуг каттыжыышкыны» бо чылын тос айларда керээлиг ажылдар планын 93 хуу күүседип, 5,9 миллион акшы рубльдың тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Чуртталга тудуунуң планы 60 хуу, бараанныг продукция бүдүреринин планы түлге 56 хуу күүсеттинген. Каттыжыышкын планныг...

...ның тудуунда ажылдап турар бис —деп, № 1 КМК-да прораб Н. Старшинова бодунуң саналын илереткен.— Ол тудугнуң бо чылын ажыглалга киирер амгы байдал, темп-биле алыр болза, болдунмас. Кээп турар тудуг материалдарының шынарын ап көрээлиңер. Дииг материалдары тудугга эвес, а сарай, херим тударынга таарышкыр-дыр. Ындыг материалдар кээп турда ажыктыг чорук, шынар, капиталга дугайында канчап чугаалаар боор.

Тудуг ажылдарын башкарып турарының деңнелин нийти чаңгыс чижекке чугаалааны Бүдүрүлге-техниктиг комплектация эргелели (БТКЭ) биле механизация эргелелиниң база автотранспорт ... Ооң мынчап ...

М. СААН.
«Шынның» корр.

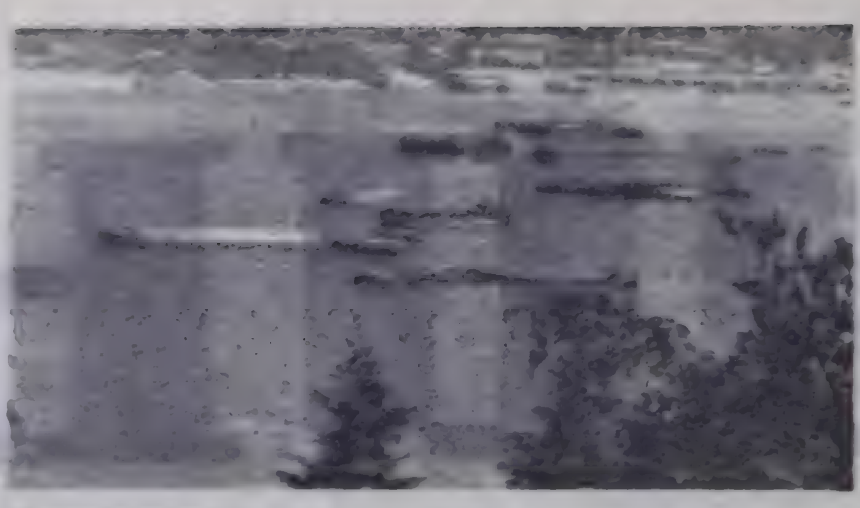

Волга — Россияның Европада кол суг оруу. Ол Валдай бүүрелчиктеринден тывылгаш хемчиг дамырактардан эгелээш, Каспийге чедир шөйлүп чоруткан. Волга кылымал суг буттары-биле Москва-биле, Балтий, Ак, Азов болгаш Кара далайлар-биле туттушкан.

Ооң ак-көк делгем оруктарын дамчыштыр улус ажыл-агыйының хөй миллион тонна чүъктерин сөөртүп турар.

ЧУРУКТА: Горький районунда Волганың нийти хевири.

БАМ-ның төп кезээнде тудуг ажылдары шалыпкын чорупп турар. Бо чылын кол күштүг Тында-Чара аразының участогунче октаан. Тындадан Ларбе станцияга чедир поездилерниң ажылчын шимчээшкини ажыттынган. Демир-орук шугуму Барының талазы 200 километр шөйлүп чоруткан. Тудугжуларның болгаш демир-орукчуларның Кувыкта, Хорогочи, Дигабуль болгаш Ларба дээр суурлары тудуушкан.

ЧУРУКТА: Ковакта хемни кешкен көвүрүг-биле демир-орук составы эртип бар чор.

СЭТА-ның фотохроникасы.

НЕМЕЛДЕ КУРЛАВЫРЛАР

Совет кижилериниң амыдырал деңнелин соксаал чокка бедидер талазы биле партияның ... сагыш салыышкынының бир ...

Д. МИЖИТ.

КИЖИЗИДИЛГЕНИ КОМПЛЕКСТИГ АРГА-БИЛЕ

В. САТ.

КАЙЫ-ДАА УЧАСТОККА МАСТЕР

Х. САМДАНЧАП.
Бай-Тайга району

ҮНДЕЗИН ЧААРТЫЛГАЛАР

Амыдыралдың совет хевири

М. БАЙЫР-ООЛ,
философия эртемнериниң кандидады.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң [illegible] шаңнаарлы болза:

КЫЗЫЛ ХОРАЙДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Гаица Сарыг-ооловна Кара-Сал — республика эмнелгезиниң кутакчызы.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Тамара Сувановна Күжүгет — карак четпестерниң Бүгүроссия ниитилелиниң бүдүрүлге черинин дааранык-чызы.

Елена Петровна Соломонова — завод ажылчыны.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Лариса Быргыс-ооловна Монге — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

[illegible]

Александра Араажыевна Куулар — Хөр-Тайгада участок эмнелгезиниң техажылчызы.

Елена Андреевна Монгуш — Бажың-Алаак ортумак школазының [illegible]

Семис Сесиргеевна Монгуш — Карл Маркс аттыг совхозтуң [illegible]

Чечек Тас-ооловна Монгуш — Карл Маркс аттыг совхозтуң [illegible]

Бичүр Дамчатовна Ондар — Кара-Чыраа суурда уруглар яслизиниң ажылчызы.

Бопуя Чүлдүмовна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны.

Анчаммаа Аракчааевна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң [illegible]

[illegible] Ондар — Хөр-Тайгада участок эмнелгезиниң повары.

Чечек Самундуевна Сат — Чадааналың автотранспорт [illegible]

[illegible]

орденниң III чергези-биле

[illegible] Ооржак — «Бурунгаар» совхозтуң [illegible]

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Майя [illegible] Хөлтүй — Сүт-Бажы суурда [illegible]

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Александра Сарыг-ооловна Монгуш — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң [illegible]

Зоя Мунзаковна Монгуш — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажылчызы.

Толзо Чылбар-ооловна Монгуш — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчызы.

Галина Кыргысовна Оюн — [illegible] контролеру.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш [illegible]

[illegible]

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОНДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың сентябрь 24.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

ТАЙБЫНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Чүгле Совет Эвилелинге эвес, харын-даа бүгү делегейге чугула ужур-дузалыг ийи болуушкуннарның хүннери: Черниң делегейде эң баштайгы кылымал спутнигин салып үндүргенинден бээр 25 чылың болгаш Днепрниң кайгамчык улуг электростанциязын ажыглалга киирген бээр 50 чылын демдеглээн. Ол ийи болуушкуннарның аразында чүгле чээрби беш чыл эрткен турган. Советтер чуртунга чырыкты берген [illegible]

[illegible] тайбыны камгалаар [illegible] де, улуг, биче бүгү күрүнелерниң, идеологтуг болгаш политиктиг үзел-бодалдарының [illegible] чомка тайбынга ынак бүгү күштерниң коллективтиг күженишкиннери, [illegible] хөделишкиннери ам-даа жалгызындан-даа артык эргежок чугула деп, Л. И. Брежневтиң харыызында онзалап демдеглээн.

Делегей херектеринге ССРЭ-ниң болгаш Францияның ролюн база кады ажылдажылганың ужур-дузазын улам-на бедидерин [illegible] делегей [illegible]

[illegible] яровадып [illegible] күштүг моонакты тургузары болуп турар. Ядролуг чепсектиң чаа хевирлериниң болгаш системаларын чогаадып бүдүрген тудум-на, кижи төрелгетенге оон айыылы улам улгадып болгай. Ынчангаш ядролуг чепсектиң бүгү [illegible] садыын, хоруурун, ядролуг [illegible] чугула деп, ССРЭ санап турар. Кижи төрелгетенниң салым-чолунга онза чугула бо чаагай сорулганы чедип ап болурунга Совет Эвилели бү-[illegible]

[illegible]

болгаш айыыл чок чоруун күштерниң ол хөделиишкиннериниң дешпилигелиг араб чурттар болгаш ПХО-нуң күүсекомунуң даргазы Я. Арафат шыңгыы бурууну шапкан. Национал болгаш шажын-чүдүлге талазы-биле ылгай корууушкуннарны база өжээ-нешкек чорукту [illegible] быжыг тайбынны чедип алы-[illegible] американ-израиль агрессиязы дузалап турар. Сонуургалдыг бүгү талаларның, [illegible] Палестинаның хостаар организация-ның киржилгези-биле делегей [illegible]

РЕЙНДЕ ӨСКЕРИЛГЕЛЕР

Барыын Германияга, [illegible]

ЛИВАНДАН ҮНЕРИН БОДАВАЙН ТУРАР

[illegible]

КЕЛИР ҮЕГЕ БҮЗҮРЕЛ

[illegible]

(СЭТА).

БҮРҮН ДҮҮШКЕН

ХАНОЙ. (СЭТА). Совет Эвилелинге совет-вьетнам чугааларын [illegible] дериниң болгаш ВКП-ниң партия-лыг [illegible] чүүлдеринге вьетнам солуннар шуптузу өбүгү айтырыглар талазы-биле үзел-бодалдарның болгаш туруштарының бүрүн-биле дүүшкен [illegible]

[illegible]

КОЛ УДУРЛАНЫКЧЫ — АКШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). [illegible] американ администрация боор турар. Никарагуаның даштыкы херектер министри М. Д. Эското ЮНЕСКО-нуң [illegible] турар.

[illegible] Вашингтон [illegible] болгаш ол ышкаш чүгле таарымчалыг үени манап турар.

АКШ Төп Америкада Никарагуаже халдап кирерин' организастаарын оралдажып турарын М. Д. Эското уламчылап чугаалаан. [illegible]

ПУР-НУҢ СЕЙМИНИҢ СЕССИЯЗЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Ында ПУР-нуң сейминиң сессиязы ажыттынган. Оон ажылында ПОРП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский болгаш ПУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Г. Яблоньский олар киржип турар.

Сейм профессия эвилелдериниң болгаш тараачыннарның ниитилел профессионал организацияларының дугайында хоойлу төлевилелдерин чугаалажып көөр база ол ышкаш уҗус чөвүлелдериниң болгаш депутаттар аайының бот чагыргаларының, пенсия хандырылгазының дугайында хоойлу төлевилелдерин номчуп, таныжар ужурлуг.

Ол ышкаш чижек кончалаарак чоруктарга удур демисел дугайында хоойлуга эскериглер киирер дугайында айтырыгны хүн чурумунда база киирген.

АКШ. Палестин дескеннерниң Барыын Бейрутта лагерьлеринге израиль шериглерниң араатанныг дерзии үүлгедиглеринге удурланыышкынның чыскаалы Кливлендиге болган. Ливандан израиль шериглерин дол-дораан үндүрерин, Тель-Авивке АКШ-тың шериг болгаш экономиктиг дузаламчызын соксадырын чыскаалганнар негээн.

ЧУРУКТА: Кливлендиге болган чыскаалдың киржикчилериниң бирээзи. Оон туткан плакадында мынчаар бижээн болган: «Американнардан хавырып алган хөй миллион доллар үндүрүглерниң 7 миллиону Ливанга Израильдиң араатанныг, ханныг үүлгедиглерин акчаландырарынга хүн бүрүде чарыгдаттынып турар».

АП—СЭТА-ның телефотозу

ДАШТЫКЫДА КУЛЬТУРА БОЛУУШКУННАРЫ

БЕРЛИН. Анык күүседикчилериниң чаңчыл апарган музыка фестивалы [illegible]

[illegible] Фестиваль үезинде амгы үениң [illegible] симпозиуму болур.

• • •

СОФИЯ. Социалистиг чурттарның [illegible] кол редакторларының Варнага доозулган чөвүлел хуралының темазы — «Тайбың деэш демисел болгаш кино уран чүүлү» болган. Оон киржикчилери документалдыг кинонуң [illegible] айыыл чок чорук деэш улустарның демиселиниң херээнге оон дээштиг күштелдирерин айыткаңнар. Делегейниң улам чырыдаан байдалдарының үезинде социализм чурттарының кинематографчыларының ажылын холбаштырарының улам хандыладырының чугула-[illegible] ааз демдеглээн.

• • •

ДЕЛИ. Москваның К. С. Станиславский болгаш В. И. Немирович-Данченко аттыг музыканың үлегерлиг театрының балет бөлүү бодунуң көргүзүглерин Индияның эң улуг хоорайы — Калькуттага П. И. Чайковскийниң «Куулур хөл» [illegible]

[illegible] терин боодал-боодалы-биле үүтер турган.

Ол бөлүк «Куулуг хөлден» аңгыда «Гаянэ» балеттен «Штраус» сюитаны, а ол ышкаш эрте-бурунгу Индияның улуг шүлүкчүзү болгаш драматургу Калидасаның классиктиг шиизинге үндезилеп тургускан «Шакунтала» балетти база көргүзер. Балеттиң музыказын Джавахарлал Неру аттыг шаңналды алган совет композитор Сергей Баласанян чогааткан.

Москваның музыка театрының балет артистери Калькуттаның соонда Чандигахка болгаш Индияның найысылалы — Делиге ойнаар.

• • •

ДЮССЕЛЬДОРФ. «Совет Эвилелиниң үс-шевер уран чүүлү» деп Соңгу Рейн-Вестфалия чериниң эң улуг хоорайында [illegible] тениң мынчаар адаан. Ында шаажаңнар, шиилер, оң-баалыг чүүлдерден, алгы-кештен [illegible] колбаа-биле делгеп салган.

Ол болза, совет садыг-улетгер делгелгезиниң бир кол кезээ боор турар.

• • •

КАБУЛ. Афганистанның Герат можузунуң [illegible] «СЭРЭ-нин 60 чыл оюнга турааштап» [illegible]

Ол делгелгеге киирген фото чуруктар совет улустуң ажыл-амыдыралының дугайында [illegible] турар. [illegible] сонуургал-биле көрүп турар.

• • •

ЛИМА. Перунуң көрүкчүлери совет артистерге оларның байгамчыктыг салым көргүзүглери дээш чүректериниң хаңызындан өөрүп четтирип турар. Москваның циркиниң [illegible] ниң дугаайын чугаалааш перу намыскылардың чагырыкчызы Данило Мехия Флорес мынчаар үнелээн.

Культураның болгаш спорттуң «Амаута» дээр ордузун шуут долдур чыылган [illegible] көргүзүг бүрүзүн үргүлчүлелдиг адыш частап, байыр чедирип көрүп турганнар.

Москва циркиниң артистериниң Латин Америкага кегүрүглери бо чылдың июль айда Аргентинага эгелээн болгаш оларны чергелеп болганынга долган алдар-биле үткүп турган ажиттиг, үргүлчүлелдиг адыш частакчыларныры боор турар. Совет цирк уран чүүл мастерлериниң ойнаашын Уругвайга [illegible] уткаан болгаш улуг сонуургал-биле көрген.

(СЭТА).

ХАРЫЛЗАЖЫЛГАНЫҢ ЧЕПСЭЭ

ССРЭ-ниң улустарының харылзажылгазының болгаш найыралдыг ажылдажылгазының чепсээ орус дыл болуп турар. Орус дылды өөренириниче бистиң чуртувуста сонуургал қончуг улуг. Оон дугайын дараазында фактылар херечилеп турар. 1979 чылдың чизезин езугаар орус дылды бисте 153,5 млн. кижи төрээн дылы кылдыр санап турар, оон иштинде 137,2 млн. кижи орус нациялыг, а 16,3 млн. кижи өске национарның төлээлери. Бистиң чуртувустан 214,8 млн. кижиниң 80 хуузу орус дылда хостуг чугаалажып турар.

ССРЭ-ниң политиктиг алдарының өзүлдезинин, эртем-техниктиг депшилгениң болгаш Совет Эвилелиниң социал-экономика хөгжүлдезиниң ачызында орус дыл улустар аразында харылзажылганың болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың кол дылдарының бирээзи апарган. Бодунуң бай-байлааның болгаш нептереңгейиниң ачызында орус дыл КНО-нуң болгаш өске-даа делегей ассоциацииларының албанның дөрт дылдарының бирээзи болуп турар. Азия чурттарынга орус дылды болгаш литератураны башкылаарының чугула айтырыгларынга тураскаадып Улан-Баторга болган регионалдыг конференцияны бо чайын органиизастап эртирген оон дугайын херечилеп турар. Конференцияны Моол-совет найырал ниитилели, МАР-ның Улус өөредилге министерствозу, Моолдуң күрүне университединиң орус дыл институду, Улан-Баторда Совет эртем болгаш культура бажыңы [illegible] эрттирген. Ук конференцияга МАРН ТК-ның ажылдакчылары, Улан-Баторнуң школа болгаш ортумак, дээди өөредилге черлериниң орус дыл башкылары, аймак школаларының башкылары, методистер, эртем ажылдакчылары, журналистер шупту 500 ажыг кижи киришкен. МАР, Совет Эвилели, Афганистан Демократтыг Республика, Вьетнам, Лаос, Индияның делегаттары аңаа келген.

Совет делегация ан-не хөй кижилиг, хөй национал составтыг болган. Оон составынга национал школаларга база даштыкы улуска орус дыл башкылаарының методиказын өөренип турар эртемденнер хөй кирген.

Совет делегацияның сорулгазы лекциялар, илеткелдер номчуурундан аңгыда, моол башкыларга, методистерге эртем методиктиг дуза көргүзери.

Конференцияның эртем программазын езугаар пленарлыг ниити хурал болган, орус дылды школага, ортумак өөредилге черлеринге болгаш профтехучилищелерге, ол ышкаш дээди өөредилге черлеринге өөредиириниң чугула айтырыгларынга хамаарыштыр үш секция ажылдап турган, ниитизи-биле 80 хире илеткел, дыңнадыглар [illegible] чугаалажып көрген.

Чолаалыг баддинстер хөй-нияти ажылдакчызы, Моолдуң Улустуң Улуг Хуралының Президиум кежигүнү, органиитеттиң даргазы Сономын Удвал пленарлыг хуралды ажыдыптан.

Пленарлыг хуралга элээн каш солун илеткелдерни дыңнаан. «Русский язык в национальной школе» деп журналдың кол редактору, профессор, педагогика эртемнериниң доктору И. В. Баранников, Казахстанның педагогиктиг институдунуң директору Садриддин Ашрафи, Ханойнуң даштыкы дылдарның педагогиктиг институдунуң проректору, филология эртемнериниң доктору Донг Сан, Дели университединиң славян дылдар секциязының эртемнеринин, филология эртемнериниң доктору, профессор Макердиан, Вьентьянның пединститудунуң деканы, магистр Вапасафо Кхалепхей олар илеткелдер кылган.

МАР-ның улус өөредилге министриниң оралакчызы Дамасурэн анализтиг улуг илеткел кылган. Моолда орус дылды бежен чыл өөренип турар. Моолдуң культура амыдыралынга орус дылдың ужур-дузазы улуг. Бүгү-ле өөредилге черлеринде орус дылды тодаргай система езугаар кол албан эртем кылдыр өөредип турар. Ниити билиг школаларынга орус дылды 4-кү класстан эгелеп, неделяда 4—5 шактыг өөредир. Сес, он класстарга күрүне экзамени дужаар. Ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринге орус дылды 1, 2, 3 курстарга өөредип турар, профтехөөредилге черлеринде база албан эртем кылдыр өөредип турар. Ангы-аңгы албан черлеринде, кедээ ажыл-агый болгаш үлетпүр бүдүрүлгелеринде кежээки курстарда, бөлгүмнерде орус дылды өөредип турар. Чамдык тускай школаларда бүгү эртемнерни 1-ги класстан эгелеп орус дылда өөредип турар. Ындыг школаларга өөреникчилерни уруглар садтарынга белеткээр.

Орус дыл башкыларын белеткээр кол төп Моолдуң күрүне университединиң орус дыл институду болуп турар. Беш чыл санында-ла орус дыл башкыларының аттестациязын эрттирип турар. Чугаа сайзырадырының тускай курстары база бар. Совет Эвилелиниң университеттеринге болгаш институттарынга хөй-хөй башкылар стажировкалап турарлар.

Орус дылды башкылаарының материалдыг баазазын быжыглаарынга хөй акша-хөреңгини үндүрүп турар. Амгы үеде школаларның 80 хуузу лингафон кабинеттерлиг. Школалар орус дыл кабинеттерлиг.

Орус дыл башкылаашкынының талазы-биле конференцияга болган санал-оналдар солчулгазы ужур-дузалыг болганын түңнеп демдеглээн. Даштыкы делегацияны МАРН ТК-ның секретары Адыя хүлээп алган. Улуг Ленинниң дылы — орус дылдың ажылчы чонунуң интернационалчы кижизидилгезинге ужур-дузазын ол онзалап демдеглээн. Улан-Баторга эрттирген конференцияның улуг ужур-дузазы база демдеглеттинген. Моолдуң Сүхэ-Батор аттыг күрүне университединиң ректору, академик Содном, орус дыл институдунуң ректору профессор Галсан-биле ужуражылгалар солун болган.

Тускай школага, ол ышкаш маадыр-хоорай Москва аттыг № 33 школага ажык кичээлдерге делегация олурушкан. Дуржулга солчулгазы болган.

Конференция соонда даштыкы делегация Улан-Батор хоорайга экскурсиялаан. Опера болгаш балет театрынга моол [illegible] «Куулар хөлү» деп балетти сонуургап көрдүвүс.

Тыва школаларга орус дылды башкылаарының методиказын ажылдап кылып турар башкы кижи болганымда бо конференцияның ажылынга киришкеним солун болгаш ажыктыг болган. Совет делегациязының составынга МАР-га эң чоок кожазы бодумнуң республикамны төлээлеп чоруур аас-кежиктиг болдум. Акы-дуңма совет улустарының өг-бүлезиниң составынга бистиң республиканың кысказ хуусаада шапкын хөгжүлдезиниң дугайын моол өөнүктеримге таныштырып чордум. Ылаңгыя тыва өөреникчилерниң болгаш студентилерниң орус дылды өөренириниге улуг чедиишкиннерлиг болуп турары демдеглеттинген.

Ф. БАРТАН,
Кызылдың педагогика институдунуң башкызы, педагогика эртемнериниң кандидады.

Он бирги беш чылдың социал программазы калбак. Ол херээжен, чуртталга тудуун, культураны, ажылдаарының болгаш дыштаныышкының байдалдарын, чоннуң медицина-эмчи хандырылгазын катай-хаара көрүп турар.

Алтай крайда мурнакчы дээн «Алыкактар» деп куш фабриказында колдуунда херээженнер ажылдап турар. Оон ужурундан чуртталга болгаш культура-амыдырал херекселдеринге акша түскайлаарда ону барымдаалап көрген. «Тоол» дээр уруглар садын тудуп тургузарынга 350 муң рубль ажыг акшаны чарыгдаан.

Уругларның күш-культура кижизидилгезинче, организмин хандыктырарынче улуг кичээнгей салып турар. Первомайскоениң кодээ эмнелгезиниң эмчилери бичии чаштарның кадыкшылын хайгаарап, баш удур эмчи шинчилгелерин кылып турар.

ЧУРУКТА: эмчи А. М. Милосердов бичии чаштар Мария Ломакова, Коля Тишков болгаш Саша Мизилева олар-биле кады.

В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ДИРИГ «ХӨЛЕГЕЛЕР»

Орай кежээ имиртинде, азы эртен даң бажында садыг-найма чаныңга бо-ла ээрениижип элен-теңниң кылаштажып, бирде бөлдүнчүп, бирде тарай кылаштажып, эриннери хаңзырадыр хорлай бергилээн, сириңейнип, бир-ле чүве дугайын чулчуруп, дилегзинип чоруур ийи-чаңгыс кижилерни ам бо-ла көрүп болур апарган. Ол болза, арагага амытынын садып, диріг «хөлегелер» апарган кижилер-дир. Оларның ажылдаар ажылыдаа, баар чери-даа чок. Оларның бодаар чүвези чүгле арага апарган. Өл-чаъска өдүп сооккa доңуп-доңап, кагыпдаа турза, оларга чүгле ажыг суксун херек. Садыг шагы четпээнде, ону тып-даа аптар арга турар-ла. Кандыг-бир «кижизи көргенэ» өзүлүг водканы улуг өртекке сада-даа кааптар-ла, арга чадаарда бражка, одеколон безин тыпты бергилээр. Багай кылган бражка харамдыгын ижиптерге, амы-тынын оскунгузу, хоранналы-даа бергилээр-ле.

Ындыг кижилерни көөрге, коргунчуг-даа, кээргенчиг-даа. Оларның чүгле шимчеп чоруур диріг сеги арткылаан болгулаар.

Ындыг кижи-биле эмчиниң беседазы мындыг болгулаары хаая эвес.

— Кадыыңар кандыг чору?

— Кадык кижи-дир мен. Бичии ижиптерге-ле бээр сээрткен херээ чүү боор...

— Хевиңер уштунуп көргүнерем.

Оон хол-буду, бүгү мага-боду сирилээр, шаг-шиизэ чок, өөктерин чежип, хевин боду уштур дээш туруп келгеш, бажы дескингеш, барык ужар часар. Оон ажылдаар шинээ кайда дээр силер. Үрде чунуп, чүлүттүнмээн, бажының дүгү авырартыр чудап, эгиннери хөгжейтир сөөгейгилей бергилээн, диштери дүжүп калгылаан, бажының дүгү көгерертир куургай бергилээн, думчуу мычыгыр кызыл...

— Харыңар кажыл, кырган-ачай?

— «Кырган-ачай» деп чүнериң, харым чаа-ла дөртен ийи.

— Хорадаваңар даан. Арага ижер кижиниң шырайы кырганзыг кестүр болгай. Чүрек, өкпе, баар, бүүрек, ижин-хырын аарыглары-биле ол эң-не аарычал. Оларның баш мээзинче хан дүрген чүгүрер, хол буду чартынтаар, сирилеңнээр. Канчаар аарып турар силер, чугаалап көрүңерем.

— Билбестеди арагалааным соонда чүрээм сонпастааш, ийи-үш катап дамызырадым. Эртген чылын эмчиге чыттым...

— Кадыыңарны шинчип көөрүлем. Чүрээңерниң сопазы оожум-дур, ханыңар базышынкыны чавыс-тыр, өкпеңер хежүнейип тур, баарыңар аажок улгадып кээп-тир... Караңар шийип алгаш, өрээл иштинге ыңай-бээр кылаштап көрүңерем.

— Хоржок мен. Караам көрүп алгаш безин, теңдирип кылаштап чоруур кижи-дир мен. Бажым дескинер.

— Дүүн хөй арага иштиңер бе?

— Дүүн арага ишпээн мен. 5—6 хонук мурнунда чаңгыс шил «портвейн» ижиен-не мен.

— Үрде арага ишпээн-дир силер, ынчалза-даа кадыыңар дыка-ла кошкаан-дыр эвеспе. Бижик билир силер бе?

— Дээди эртемниг кижи мен.

— Кайда ажылдап турар силер?

— Садыгда чүдүрүкчүлеп тур мен.

— Чүдүрүкчү кижиге дээди эртем негеттинер чүве бе, ындай?

— Билбес мен. Институтка өөренип турган-ла, ижип эгелээн кижи мен. Ону дооскаш, тускай эртемим аайы-биле кезек үеде ажылдадым. Оон мырыңай улаштыр-улаштыр ижер апарганымда, ажылдан үнер кирер апарган мен. Хулиган херек дээш шииттирип чордум. Хосталып чедип келгеш, чүгле садыгга чүдүрүкчүлеп ажылдап кирер аргалыг болдум. Тускай эртемим аайыбиле кая-даа ажылга хүлээп албады.

— А тускай эртемниер ваайы-биле ажылдап шыдаар силер бе, ынчаш?

— Ынчанмайн канчаар. Дээди эртемниг ышкажыл мен.

— Евгений Онегин деп кымыл?

— Чогаалчы кижи.

— Чүнүң дугайын ол бижээнил?

— Дайын дугайын боор ийин ол.

— «Дайын болгаш тайбың» деп романны ол бижээн бе?

— Ол боор ийин ол.

— Ол Пушкин дугайында база бижээн бе?

— База бижээн боор.

— Силерниң кадайыңар болгаш уругларыңар кайдал?

— Оларны кым билир боор кады чурттавайн турар мен.

— Кадайыңар багай кижи чораан бе?

— Кадайларда эки чүү боорлаан. Чааскаан чоруурга эки. Кым-даа шаптык катпас. Бо чүү апарды — байысаалга бе? Ам харыылавас-даа мен...

— Чок. Оожургаңар. Идиккевиңер кедип алгаш, чорупкан барып болур силер.

Эки чүве кылган дээш эргеленир дижир. Чамдык кижилер кадыын ынчаар үрегдеп чорууурлар. Чүгле боттарынга хора чедирип чоруур эвес, харын ажылдаан шалынып тегере ижип, өг-бүлезинге, дөргүл-төрелдеринге, эш-өөрүнге хора чедирип, хулиган херек үүлгедип, күрүнеге хора чедирип чорууурлар. Ындыг кижилер кижи болуп чурттаар бе, азы өлүр бе! — деп шугдунуп көрзе эки.

Арагачылар боттарын боттары чоорту өлүрүп чоруур ижиири шын. Арагачы кижи арагазы өөрүнүм аразынга чугаалыр, өөрүүрен кижи боор чоруур-ла харын, ынчалза-даа ол билбестедир ээнрий бөөрге, ону база күш-күүг кылдыр кактааш чорударлар. Кадайы ону уткуп алгаш ыыдыг, чымчак орун дөжектичыттырып, оон чалчыттынарын дыңнап, орта уйгу уду вайн чыда хонгаш, эртен оттуп кээп, арагачының тоттурушпарын-чемнерин каар. Буянныг херээжен уйгузун хандыр удувайн, бажы аарып, ажылдан хүнзээш айлаам бо кижээ кандыг-ла келир ирги деп сагыш човап тура хүнзээр. А ол өг-бүле ажы-төлдүг болза, чүү боор болгай эртик?

Мында арагалаашкының эң-не кадыкы чалазын бижээн шын. Ынчалза-даа ол оол азы кыс чаңгыс дашка араганы ижиптерге ында багай чүү боор, эгелеп чорааайлар дээр, бистай болзарга, ылап ол кем чок ышкаш бодалдан эгелээр. Ынчалза-даа оон таанчызы кижини угаан-бодал болгаш күш дамыр талазы-биле чоорту хилинчектеп, элеңнээр өлүрерниге чедирер арага аарыы дээрин кезээде бодаары чугула.

Ю. САВЕЛЬЕВ,
медицина эртемнериниң кандидады.

ХОСТУГ МИНУТАДА

Күш-культура кылып турар силер бе? Эртенги сула шимчээшкиннерни кылып-дыр силер бе? Чамдык бажын ээлери бо айтырыгларга чай чогунга чылдагааннап каар.

Аңаа эвээш үе чарыгдаттынар. Хостуг минуталарда, ажыл аразында, кылаштап чораш, бодувуң кадыынга ажыктыг гимнастикаларны кылып боор. Ол бүгү кижи бүрүзүнүң кадык, чараш болурунга база онза салдарлыг.

Эртен орундан тургаш, өрээлдерге бут баштап кылаштаңар, ол үеде оорганарны дорт тудуп кылаштаарын кызыдыңар. Ынчап буттуң шыңганнарын күштелдирип, оон соонда сулаарадыңар.

Оорганарны хөңү тудуп, дискектериңерни сыга кылаштаарын утпаңар. Орун-дөжек элип, мебель дээзүнү аштап, шала чуп, кандыг-бир эт-херексел кедүрүп турганда, бо бүгү дүрүмнү сагыырын чаңчыгып алыңар. Ол үеде дискек чүстеринге доктаамал күженишкинниг боор херек! Олурбушаан, дискектериңи шимчедип, буттарның салааларынга дааныгын кызыдыңар.

Холдарга база-ла күш херек! Шаладан бедик шкафтың дээзүнүн аштап тургаш азы ваннада плитка арыглааш, холдарыңарның шыңганнарынга күштүг түрүй ажылдаңар. Ол үеде оң, солагай холдарыңар-биле ажылдаарын сагыңар. Бир эвес бир черлиг өске черже чүве салыр апарыңарза, сөөртүгейн, ылап-ла көдүрүңер. Холдарның шыңганнарынга күштүг киирип, а буттарыңарны дорт тудуңар.

Бир эвес ийи-үш каът бажыңнарже үнер апарзыңарза, лифт ажыглаваңар. Бадар, үнерде чүгле кылаштаңар! Чадалап үнүп, бадып тура, перилалдан туттунмайн, хаңы тыныышаан, кылаштаңар.

Автобусче азы трамвайже кирип орда, кожа эжиннерден, чоок кавыда сандайлардан туттунмаңар. Бодуңарның деңненериң шын тударын утпаңар.

Бодуңарның дурт-сынынарны хайгааралар. Дөрт-сын дорт, чараш боорга, херээженнер аныяктыг кестүр болгаш бодунга сергек ышкаш сагындырар. Автобуста, метрода пассажирлерни хайгааралардаан, ажыл соонда олар бүшкүк, бажын согайтыпкан, түрүпкаанындан саңдайның ооргаларынга чөленгилеп алган олургулаар. Ындыг түрүпкан байдалыңарны улуска билдиртпеңер, улам дорт туруп, эгиннериңер элип, бажыңарны өрү көдүрүңер. Бир эвес кымбир кижи олуруп чайлап берзе, оорга сөөгүнге даянмышаан, дорт орарын кызыдыңар. Даштыгаа кылаштап чораш, дурт-сыныңарны дорт тудуңар. Чада үнүп чыткаш, садка азы бажыңга ажылдап турган, ол бүгүнү сагыңар. Башты өрү көдүрүп, оорганы дорт, эгиннериңерни эде кылаштаңар!

Доктаамал чадаг кылаштаарын кызыдыңар, ол үеде оманнергек болуңар, халаңгай байдалга чорбаңар. Үргүлчү думчуунар-биле хаңы тыныышаан, кылаштаңар. Кым бир кижи көрбээн кадында, бут баштап, ээжентеп чорууңар. Буттарны эде тургаш, салаалар кырынга өрү көдүрүңер, кажан бутка чылыт келгиже чедир ол бүгүнү уламчылаңар.

Автобус доктаар черге тургаш, чүве бижиир стол артынга, телевизор чанынга органш, иштиңерни бүгү күш-биле киир тыртыңар, ол бүгүнү оорга сөөгүнге дээп турар ышкаш кылдыр уламчылаңар. Оон-биле чергелештир чаяаның, дөңмектиң шыңганнарынче күштүг түрүңер. Оон чоорту кошкадыңар. Бир эвес ышкаштелек болуксазыңарза, бо мергежилгелерни хүнде 3—4 катап доктаамал кылыңар.

«ЛАДА» деп болгар журналдың материалдарындан.

ОКТЯБРЬ 12-ДЕН 14-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Төрүү бажыр». Мультфильм. 9.20 — «Менгенниы тогаадып тур мен». Телефильм. 10.35 — «Билдинтир-даа болза, бүзүреничиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 11.35 — Телемедээлер. 11.40—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Улуг тудугнуң чалыылары». Документалдыг фильм. 15.05 — ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл. Чиик үлетпүр бүдүрүлгелеринге кадрлар белеткелиниң дугайында. 15.30 — «Пирунеиниң ындында — Испания». Документалдыг телефильм. 16.30 — Эртем амыдыралы. 17.00 — «Фиеста». Испанияга болган улусчу чогаадылганың фестивалының дугайында. 17.30 — Партияның планнары — улустуң планнары. Белоруссияның болгаш Литваның чиик үлетпүр ажылдакчыларының чаарының дугайында. 1-ги дамчыдылга. 18.00 — Футбол дугайында дөгчүлал.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Тыва дылга телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур. «Чаңгыс эптиг өг-бүледе». Киргиз ССР. Киргизияның КП ТК-ның бирги секретары Т. У. Усубалиевтиң чугаазы. «Биргыс дан хапалары», «Найыралдың энергиязы» деп документалдыг телефильмнерниң баштайгы көргүзүглери. Урянхүлдер мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05 — «Чүү? Кайда? Кажан?». Телевикторина. Оон соонда — «Бөгүн делегейде». Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.35 — Төөгү. 5-ки класс. Эрте-бурунгу Египетке. 13.05 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чорууурларның [illegible] 14.25 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур. «Чырык орук». 14.25 — Шүлүглел. С. Нерис. 14.55 — Шииде музыка. 15.45 — Телемедээлер. 15.55—18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Спорт». Дамчыдылга. 18.55 — Киножурнал. 19.05 — «Чечек». «Ак-Туруг» совхозтуң херээженнер чөвүлелиниң [illegible] тыва дылга дамчыдылга. 19.35 — Мультфильм. 19.40 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Валя утбайның чугаазы...». 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.05 — «Мээң чуртталгам». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 22.40 — Г. Воропнов (гитарага) ойнаар. 23.00 — 01.00 — Анылактар командаларының аразынга футболга Европага чемпионаттың шилилге маргылдаазы. ССРЭ биле Финляндияның шилиндек командалары ужуражыр. Төп «Динамо» стадиондан дамчыдыр.

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Эртежи дурулалары». Уран-чечен фильм. 10.25 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 11.25 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.25 — «Өнүүктер экраны». Социалистиг чурттарның телевидениезиниң документалдыг фильмнери: «Словакия — мээң төрээн черим» (ЧССР), «Моңгун-Хаь» (БУР). 15.25 — Концерт. 15.35 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур. «Черге шынчы чорук». ССРЭ-ниң ЭА-зының Төөгү институдунуң директору, төөгү эртемнериниң доктору С. С. Хромовтуң кирилде сөзү. 16.30 — «Шыдыраа школазы». 17.00 — «Горнистер, харыылаңар!». 17.45 — Бүгүдениң станциязы. 18.15 — «Хөглүг нота ныгаштар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Тыва дылга телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Совет ырлар концерти. 19.30 — «Балыглатканнар». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.35 — Чогаалчы болгаш амгы үе. Ю. Бондарев. Оон соонда — «Бөгүн делегейде». Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.35 — География. 7-ги класс. ССРЭ-ниң казар байлактары. 13.05 — «Ада-иелер, силерге». 13.35 — М. Ю. Лермонтов. «Калашников садыгжы дугайында ыры». 7-ги класс. 15.00 — ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл. Молдавияның кедээ ажыл-агыйынга кадрлар белеткеп турарының дугайында. 14.30 — Монументалдыг пропаганданың ленинчи планы. 1-ги дамчыдылга. 14.55 — А. М. Горький. «Хуугуузураан». 15.45 — Телемедээлер 15.55—18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Улус чогаадылгазы». Тыва дылга дамчыдылга. 19.00 — «База катап дилээшкин». Документалдыг фильм. 19.10 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.40 — «Бистиң эң херек чүвевис». Телефильм. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хуулгаазынныг карандаш». 21.15 — «82-ниң ырызы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Мээң чуртталгам». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 22.40 — 00.20 — Мячилиг хоккейге чурттар аразынга эш хуунун [illegible]. ССРЭ биле Швецияның шилиндек командалары ужуражыр. «Олимпийжи» спорт комплекизинден дамчыдар.

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Горнистер, харыылаңар!». 9.35 — «Балыглатканнар». Уран-чечен фильм. 11.05 — Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 16.30 — «Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ». Документалдыг телефильмнер: «Чедиишкинниң аргалары», «Хоорай кижизи кодээже чорупкан», «Жанатай Азаматовтуң буянныг-чаагай сентябрьлары». 15.35 — Е. Сорокина-биле РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Бахчиев ойнаарлар. 15.55 — Орус чугаа. 16.25 — «Революцияның өнүктери болгаш дайзыннары». Документалдыг телефильм. 17.15 — Хөглүг чарыштар. 18.00 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Национальдыг экономика».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. Тыва дыл кырынга.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Дем каттыштырылгазы». Policeжурнал. 19.30 — Футболга Европа чемпионатының шилилге маргылдаазы. ССРЭ биле Финляндияның шилиндек командалары ужуражыр. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.20 — «А. А. Нежданованың бажыңында». Музыка тайылбырлакчызы О. Доброхотова дамчыдылганы чорудар. Оон соонда — «Бөгүн делегейде». Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.35 — И. С. Тургенев. «Адалар болгаш уруглары». 9-ку класс. 13.05 — П. И. Чайковский. «Чыл үелери». 13.35 — «Кызыгаарда шериг албанында мен». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 15.00 — Эстетиктиг кижизидилге. Уран чүүл болгаш ниитилел. 2-ги дамчыдылга. 15.45 — Телемедээлер. 15.55—18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Чогаалчы болгаш үе». Тыва дылга дамчыдылга. 18.55 — «Күш-ажылдың алдаржыы, чедиишкин». Документалдыг фильм. 19.05 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.20 — Киножурнал. 19.30 — «Социалистиг [illegible]». Тыва дылга дамчыдылга. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Хуулгаазынныг карандаш». 20.15 — Чүнү номчуурул. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Мээң чуртталгам». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 22.40 — Үрер хөгжүм ойнаар. Телекөрүлде конкурс. 23.00 — 01.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. 1-ги лига. «Локомотив» — «Пестру». Төп «[illegible]» стадиондан дамчыдар.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр агаар болур. Чамдык черлерге ол хар чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкыннын хаттың дүргени секундада 5—10 метр, дүне хаттың дүргени 15—20 метр чедир күштелир. Дүне агаар 3 градус чылыгдан —2 градус соор. Чамдык районнарга дүне —10 градус чедир соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Илегел болгаш чөленгииш» 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Читкен алдын» 10.30, 15.00, «Руслан биле Людмила» 12.10, «Төрээн чери» 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кондорнуң душкени» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аныяк кыс болгаш Грант» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Орнопнун дузаа» 18.30, 20.30 шактарда.

ЧАРЛААЛ

Октябрь 12-де Уран чүүл училищезиниң улуг залынга Москонцерттиң ыраажызы Иосиф ПУРИЦКИЙ (баян) концерти болурун Тываның күрфилармониязы чарлап тур.

Концерттиң программазында: Гайднның, Бахтың, Моцарттың, Прокофьевтиң, Чайдриннің ыры чогаалдары.

Концерт 13.30 шакта эгелээр.

АЖЫЛЧЫННАР ЧЫЫРЫН ОРГАНИЗАСТАП ТУРАР

Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитеди «Тыва тудуг», «Шагонаргэмстрой», «Тыва кодээ тудуг» трестериниң тудугларынга ажылдаар ажылчыннарны чыырын организастап турар.

Ажылчыннарны тускай [illegible] болгаш [illegible] тиеге чурттаар чер-биле хандырар.

Ажылдавышаан ажылчын профессия чедип алырын база хандырар.

Организастыг чыыдда [illegible] гаар ажылга хүлээп алганнарга 200 рубль түңнүг эгиттинес акша дузалалчызын бээр.

Ажылдаарын күзээннер күш-ажыл дептерин, мурнунда чурттап турган черинден үндүр бижиткен паспортту, шериг билетин көргүзер.

Айтырыглар тургузар черлерниң адрестери:

Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунда № 29 бажын:

Районнарга: күүсекомнарда чоннуң күш-ажыл хандырылгазының талазы-биле төлээлекчилер болгаш хөй-нити пунктулары.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-21, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2004.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Т[illegible]—11277

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 239 (12029) | 1982 чылдың октябрь 14, четверг | 1925 чылда үндүрүлеттинген | Өртээ 3 кап.

АНЫЯК ГВАРДЕЙЖИЛЕРНИҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ ӨЛҮМ ЧОК

КРАСНОДОН. (Ворошиловград область). (СЭТА). Анияк маадырлар— анияк гвардейжилерниң [illegible] чоруу Ада-чурттуң Улуг дайынының чыл демдеглелинге өшпес арын бооп кирген. Октябрь он ниинде Краснодонга аңаа чажыт партия-комсомол организацияның тургустунганының 40 чылынга болгаш курунениң «Аныяк гвардия» музейинге Улустарның Найыралы орденин тывысырынга турасклаткан байырлыг хурал болган. Ажылчы чоннарның патриоттуг болгаш интернационалчы кижизидилгезиниң талазы-биле үре-түңнелдиг ажылы дээш ол музейни шаңнаан.

Аныяк гвардейжилерге, «Аныяк гвардияның» маадырларының [illegible], хоорайның ажыл-ишчилеринге эш Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазын хуралга олурушкаңнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле [illegible]. Ону хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий номчаан.

«Аныяк гвардияның» маадырларының социалистиг Төрээн чуртка, партияның болгаш улустуң хереэнге кызыгаар чок бердингени совет аныяктарның чаа-чаа маадырлыг чорууларынга үлегер-чижек болурун демдеглээш, оратор, ол шаңнал ажылчы чоннарны, шуут [illegible] салганнарны Коммунистиг партияның, Ленинчи комсомолдуң, совет улустуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга [illegible] улам күштелдирериңге идиглиг болуруна илеткээн [illegible].

В. В. Щербицкий түңнелинде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «Аныяк гвардия» музейин шаңнаар дугайында Чарлыын номчааш, [illegible] адыш часкап турда, оон тугунга кадаан.

КРЕМЛЬГЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Октябрь 12-де Кремльге совет-эфиоп чугаалажыышкыннар болган.

Чугаалажыышкынга киришкеннер: совет таладан—СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро [illegible] кежигүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов.

Эфиоп талада — Социалистиг Эфиопияның Административ Түр шериг Чөвүлелиниң (АТШЧ), Эфиопияның ажылчы чоннар партиязын организастаар талазы-биле комиссияның (КОПТЭ) даргазы Менгисту Хайле Мариам, АТШЧ-ниң ДК кежигүнү болгаш КОПТЭ күүскомунуң кежигүнү, КОПТЭ ТК-ның делегей [illegible] Берхану Байе, АТШЧ-ниң ДК болгаш КОПТЭ күүскомунуң кежигүнү, Хөгжүлдениң болгаш төп планнаашкынның [illegible] кампаниязын чорудар талазы-биле Дээди чөвүлелдиң даргазының оралакчызы Аддис Тедла, КОПТЭ ТК-ның кежигүнү, [illegible] болгаш курунениң айыы чок чоруунуң министри Тесфайе Вольдеселасие.

байдалында турарын Л. И. Брежнев болгаш Менгисту Хайле Мариам демдеглээшкен. Ийи чурттуң аразында ажылдажылга улам [illegible] болгаш янзы-бүрү болуп [illegible] таладыг дугуржулгалар [illegible] боттанып турар. Социалистиг Эфиопияның бөгүнгү [illegible] дээртагы хүнүнге шиипирлиг үжүр-дузалыг болур турар национал экономикаан кадурер талазы-биле эфиоп удуртулганың чорудуп салышкыннарын бизиг турарын совет талазы демдеглээн.

Эфиопияга бүгү талалыг интернационалчы дуза болгаш деткимче дээш ССРЭ-ниң чазаанга болгаш совет улусканы өөрүп четтиргенин эфиоп улустуң [illegible] Менгисту Хайле Мариам илереткен.

Бүгү талалыг совет-эфиоп кады ажылдажылганың [illegible] СЭКП биле КОПТЭ-ниң аразында быжыглап орар талалар ойлап турар. Эфиопияның ажылчы чоннарының [illegible] биле тодаргай байымнарын дугайын Менгисту Хайле Мариам дыңнаткан.

Делегей айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыннар амгы үениң уг тырыгларынга хамаарышкан Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Эфиопияның таладарының чаңгыс айыы база батыткан. АКШ-тың болгаш оон эвилелдешкеннериниң [illegible] кага куштуг болгаш [illegible]

[illegible]

Найыралдыг совет-эфиоп харылзаалар [illegible]

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң чазаа Эфиопияның Административ Түр шериг чөвүлелиниң (АТШЧ) болгаш Эфиопияның ажылчы чоннар партиязын организастаар талазы-биле комиссияның (КОПТЭ) даргазы Менгисту Хайле Мариамның [illegible] октябрь 12-де Кремльдиң Улуг ордузунга хүндүткел шайлаалга тургускан.

Менгисту Хайле Мариам-биле кады ону үдеп чоруур [illegible] хүндүткел шайлаалгага келген.

Совет таладан эштер Л. И. Брежнев, А. А. Громыко, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталарының даргалары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары болгаш албанның өске-даа кижилери хүндүткел шайлаалгага келген.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев хүндүткел [illegible] чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Менгисту!
Эргим эфиоп аалчылар!
Эштер!

Эфиоп улустуң сураглыг удуртукчузу эш Менгисту баштаан Социалистиг Эфиопияның [illegible]

[illegible] мыдыы стратегияның тайбың болгаш улустарның [illegible] турарын эскербээн барып болбас.

[illegible]

Хүндүлүг аалчы эш Менгистунуң болгаш бүгү эфиопия өнүүктерниң аллары, кадыкшылы дээш!

Совет Эвилелиниң болгаш Социалистиг Эфиопияның аразынга найыралдың база кады ажылдажылганың улам шыңгыы быжыглыышкыны дээш [illegible] көрүңер.

• • •

Менгисту Хайле Мариам харыы сес чугаалаан.

Эш МЕНГИСТУ ХАЙЛЕ МАРИАМНЫҢ чугаазы

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежнев!

Эштер!

Бодумнуң хуумдан болгаш бистиң делегациявыстың өмүнээзинден [illegible] кайгамчык чараш Москвага бистиң дыңмалышкы ёзу-биле хүлээп алышкын болгаш хүндүлээчел чорук дээш ханызы-биле өөрүп четтирдинкивис... Баштай илергейлээрим күзээн кижи мен, ол дээрге совет улустуң бистиң улузувуска [illegible]

жок улуг ужур-дузазын медерел билип турар бис.

Эштер!

Улуг бергедээшкиннерниң болгаш дошкун демиселдиң түңнелинде революстуг Эфиопия чаа, быжыг идегелдиг апарган. Чурттуң улус массалары демократтыг эргелерни чедип ап, социал амыдыралдың бүгү-ле адырларынга хөйнү база профессионал организацияларны тургузуп алгаш, революстуг чорудулгага бодунуң киржилгезин калбартып, революцияның чаалап алышкыннарын болгаш чурттуң чаңгыс [illegible]

[illegible]

СОВЕТ-ЭФИОП ДУГУРЖУЛГАГА АТ САЛГАНЫ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Эфиопияның ажылчы чоннар партиязын организастаар талазы-биле комиссияның аразында кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага ат салышкыны октябрь 12-де Кремльдиң Улуг ордузунга болган.

Дугуржулгага ат салганнар: СЭКП-нин [illegible] — СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев.

КОПТЭ-ниң [illegible] — Административ Түр шериг [illegible] Эфиопияның ажылчы чоннар партиязын организастаар талазы-биле комиссияның (КОПТЭ) даргазы Менгисту Хайле Мариам.

Документиге ат салырынга [illegible]

Совет талада — эштер А. А. Громыко, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталарының даргалары, ССРЭ министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, [illegible]

Эфиоп талада — АТШЧ-ниң доктаамал комитединиң кежигүнү, КОПТЭ-ниң күүскомунуң кежигүнү Берхану Байе, АТШЧ-ниң доктаамал комитединиң кежигүнү, КОПТЭ-ниң күүскомунуң кежигүнү Аддис Тедла, КОПТЭ ТК-ның кежигүннери Тесфайе Вольдеселасие, Алему Абебе, Фасика Сиделиль, Сейом Мекконен, Иосифу Таие, Менгисту Гемечу [illegible]

(Төнчүзү 3-кү арынында).

Депутат булуну

САНАЛДАР, СҮМЕЛЕР ЁЗУГААР

Сессияга депутаттарның киирген шүгүмчүлелдиг саналдарын, сүмелерин чогуур ол-шаанда шиитпирлеп көөрү чугула болгаш оларны амыдыралга боттандырар талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алыр. Улус депутаттарының Чадаана хоорай Совединде ол чугула айтырыг канчаар шиитпирлеттинип турар-дыр? Ол дугайны тодарган чижектерге үндезилеп, чугаалап көрээли.

Хоорай Совединиң күүскому үстүнде айтырыгны чугаалап көрүп турар болгаш депутаттарның шүгүмчүлелдиг ол саналдарының ужур-дузазы, дээштии улуг деп көрүп турар. Депутаттарның сессияларга киирген саналдарынга үндезилеп, чедир көрдүнмейн турган чамдык айтырыглар шиитпирлеттинип, эде көрдүнүп турар. Ону дараазында чижектерге көргүзейн.

Чер-чер Советтеринге болуп эрткен сөөлгү соңгулдалар соонда болган хоорай Совединиң баштайгы сессиязынга депутат А. С. Сат хоорайның чамдык кварталдарында чурттаар бажыңнарының [illegible] турарынга хамаарыштыр санал киирген. Оон соонда ол айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээри-биле Советтиң депутаттарын шуптузун [illegible] 35 депутаттың [illegible] ССКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга хүлээп алганы ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын таныштырган болгаш ол талазы-биле ап чорудар хемчеглерни тодараткан. Округтарга эрткилээн хуралдарга дузалал ажыл-агыйын [illegible] чугаалашкан. Өг-бүле бүрүзүнүң байдалын өөренип көрген.

Хоорай Совединиң депутаты, [illegible] ажылчыны Раиса Демир-Маадыровна Сат округу Малчын кудумчузунга өг-бүлелерге огород, дузалал ажыл-агыйын сайзырадыры-биле [illegible] алган. [illegible] Хоорайның [illegible] продукцияны [illegible] хонар бараннарны ап турар. Ол база ажыктыг.

[illegible] ниң баш саны чыл санында өзүп, немежип турар. [illegible] Депутаттың киирген саналын [illegible] турар [illegible].

[illegible] депутат [illegible] айтырыгны бүгү талалыг өөренип көргеш, столовая тургузарының эргежок чугулазын бадыткап, хемчеглерни алган.

Моон мурнунда сүттү Чадаана хоорайның чаңгыс-ла магазининге садып турган, садып алыкчыларга оон таарымча чок турганы чугаажок. Ол айтырыгны база депутаттар кичээнгейге ап, сессияга чугаалашканының соонда, садып алыкчыларга таарымчалыг байдал тургустунган. Ам сүттү үш магазинде садып турар.

Чадаана хоорайның чаагайжыдылгазының [illegible] ниитиниң корум-чурумун [illegible] хамаарыштыр депутаттардан саналдар киирген. Депутаттарның киирген ол саналын күүском хуралынга чугаалашкан болгаш чогуур хемчеглерни ажылдап кылган. Хоорай Совединиң депутаттарының [illegible] хоорайда чаагайжыдылга, ажылдары чорудуп турар. Чамдык кудумчуларда оруктарны эде кылып, [illegible] Албан организация, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары ону база кичээнгейге алган. Чаагайжыдылга талазы-биле субботниктерни, [illegible] эрттирери чаңчыл болган.

Сентябрь 15-тен октябрь 15-ке чедир хоорайга чарлаттынган күскү чаагайжыдылгага айы дооступ турар. Ону түңнээр үе келген. Районнуң коммунал ажыл-агый эргелелиниң септелге ажылдарынче сөөлгү үеде улуг кичээнгейни угландырып турар. Хоорайның автооруктарын негеттинер деңнелге чедир септээр хемчеглер алдынып турар. Ол чорук автомашиналарның [illegible] таарымчалыг.

Хоорайга ниитиниң корум-чурумун бузукчулары-биле өрче утланган хемчеглерни күүском ажылдап кылган. Бо айтырыгны чогумчалыг шиитпирлээри-биле анаа хөй-ниитиниң [illegible] кирип келдивис. Айның сөөлгү [illegible] тика хүнү. Ол хүн хоорай Совединиң [illegible] чөвүлелиниң удуртулгазы-биле [illegible]. Депутаттарның хөй-нийти-биле каттышкан рейдилериниң дээштии белен. Урут-дарыының кижи [illegible] милиция ажылдакчыларының боттуг дузазын ап келген. Демниг ажылдың түңнели багай эвес деп көрүп турар бис. Ол талазы-биле хемчеглер ам-даа алдынар.

[illegible] депутаттарның киирген санал, сүмелери-биле хоорай Совединиң күүскому мынчаар ажылдап турар. Ол ёзугаар депутаттарның боттарының идепкейлиг киржилгези-биле хоорайның хөй-нийти ажыл-амыдыралында тодаргай чүүлдер кылдынып турар.

К. ТУВАК,
Чадаана хоорай Совединиң күүскомунуң секретары.

«Депутаттар Советтерниң ажылынга кирипшиишаан, күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң айтырыгларын шиитпирлеп, Советтерниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарын организастап, күрүне органнарының, бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның ажылын контрольдаарын боттандырып турар».

(ССРЭ Конституциязының 103 чүүлүнден).

Тайылбыр

КАНДЫГ ТУДУГ ТУДАРЫЛ?

Улус депутаттарының хоорайлар болгаш ажылчын суурлар Советтериниң чамдык депутаттарынга ажылчыннардан болгаш албан хаакчылардан садчылар эштелгезиниң кежигүннери боттарының участоктарынга кандыг тудуглар кылып ап болурун, оон иштинде чунар-бажың кылып ап болур бе дээрзин айтырып кээп турар. Ол дугайында тайылбыр бээрин олар дилээн.

Садчылар эштелгелериниң кежигүннери боттарының участоктарынга кандыг тудугларны кылып ап болурунуң даңзызын РСФСР-ниң Чурттаар-коммунал ажыл-агый болгаш Кедээ ажыл-агый министерстволарының 1982 чылдың май 18-те дужаалы-биле [illegible] эштелгелериниң Типовой уставында айыткан. Ол уставка ВЦСПС-биле дугуржулганың ёзугаар 1978 чылдың июль 3-те болгаш 1982 чылдың февраль 2-де өскерилгелерни киирген. Участоктарга тудуглар кылырда оларны барымдаалаар апаар.

Ол даңзыда кирип турар тудуглар болза: чайгы сад бажыңчыгажы, ажыктыг шөлү 12-ден 25 дөрбелчин метр, 10 дөрбелчин метр шөлдүг террассалыг, херек апарганда погреб кылып ап болур. Бажыңчыгашты кадыг чүүл-биле оваар; 15 дөрбелчин метр-шөлдүг ажыл-агый блогу (оон [illegible] турар, ажыл-агый дериг-херекселдерин шыгжаар черлерин тудуп алыр); ол ышкаш душ болгаш арыгланыр бажың. Чунар-бажың тударын бо даңзыда кирбээн, ынчангаш ону кылып болбазы билдингир.

Сад участогунга тудугларның түс чериниң байдалдарын барымдаалап тургаш, ыяштан, туйбудан, шлактан болгаш өске-даа материалдардан кылып болур.

Ак-Довурак хоорайда «Тыва даг-хүгү тудуг» эргелелинде ажылдап турар Надежда Базыр-ооловна Ондар чалыы хоорайның тудуунга элээн каш чылдар дургузунда дашчылап ажылдааш мурнакчыларның одуруунга доктаамал турup келген. Ажыл-херээнге мергежилдиг, чүткүлдүг болгаш хөй-нийти ажылынга идепкейлиг аныяк тулугжуга оон кады ажылдап турар өөрү болгаш хоорайның чурттакчылары бедик идегелди көргүскен, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга депшиткен, бир эп-сеткилдиг соңгааннар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КАЯА-ДАА АЖЫЛ-ХЕРЕКЧИ

Назы-хары бежен ажа берген, арын-шырайы көөрге-ле хоглуг болгаш чазыкчаагай сеткилдии илдең, чугаа-соодун дыңнаарга, огуузу болгаш кандыг-ла бир чүве дугайында сагыш човаан чоруур, идик-хевин кеттипкен алганы дыка силиг кижини мурнундан бээр каш-даа эскерген мен, оон ажыл-ижин-даа сонуургап чордум.

Чорук-херек аайы-биле Бии-Хем районнуң Турал хоорай Совединиң күүскомунга кире бердим. Беш шак ажа берген чүве. Күүском даргазының кабинединге кире бээримге, мурнунда-ла таныжым Семён Ефимович Никифоров дарга-биле чугаалажып олур. Мениң сонуушкан кижилериниң чугаазын үе [illegible] биле манап олур мен. Чугаа болза күүском хуралынга чугаалажыр чугула айтырыг — мал чемнери белеткээринге турачыларның киржилгезиниң дугайы болду.

Семён Ефимович ол айтырыгны [illegible] чорааниның түңнелин чугаалап олур. Депутат, хоорзкүүском кежигүну кижи болгаш, хыналданың [illegible] ёзу-биле хандыр кылганы илдең. Кайы организацияның даалгазын күүседипкенин, кайыларының чер алзы бергенин, кымнар соппап турарын салаа базып санап олур. Ол коллективтерде бо ажылды канчаар организастааны, оларда чеже, кандыг күш болгаш аргалар барын, хожудап турар [illegible] айтырыгны орле дыңнаарга, бо дээрге чүгле станокка экии ажылдаар токарь эвес, харын каяа-даа, кандыг-даа айтырыгга ажыл-херекчи мөзү-шынарлыг кижи-дир деп бодал кижиге улам бүзүреничиг апаар болду.

Хоочун депутат-биле оон ажылдап турары орук-септелге тудуг эргелелинге, оон станогунуң чанынга база чугаалашкылададым. Никифоровтуң кады ажылдап турар өөрү-биле чугаалажырга, ону кайгамчык мергежилдиг, чүткүлдүг ажылчын, чаагай сеткилдиг, [illegible] онзалаар болду. Ынчангаш ол коллективинге эки чүүлдерни [illegible], профэвилел комитединиң кежигүну. Кады ажылдап турар өөрүнге ажыл талазы-биле үргүлчү дузалаар, берге чүвени канчаар кылырын айтып бээр. Херек апарганда ажыл шагы төнген дивес, оон туржук дүне-даа болза, ажылынга чедип келир. Сөөлгү чылдарда 3 аныяк [illegible] бодунуң мергежилинге өөреткен.

«Мындыг биче сеткилдиг коллективи дээш кезээде сагыш човап чоруур, бедик мергежилдиг, ажылынга бердинген кижиге план күүсеттинер бе, күүсеттинмес бе деп айтырыг кайын турар. Ол кезээде ажыр күүсеттинип келген»— Семён Ефимовичиниң коллективиниң оон күш-ажылчы бүдүш-шынарынга үнелели ындыг болду. Анаа улус депутаттарының Турал хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы В. Виговскийниң мындыг үнелели база бүрүн дүгжүр болбайн аан: «Бир эвес Советтерниң депутады бүрүзү чорууң анаа бүзүрээн идегелин Семён Ефимович ышкаш, ынчаар ылаптыг, кызымак күүседир болза, Советтерниң ажылынга дыка-ла идиглиг. Хоорсоветте идепкейлиг депутаттар база хөй. Оларның арызындан С. Никифоров черле онзаланып турар».

С. Е. Никифоров Турал хоорай Совединиң депутадынга 6 чыл улай соңгудуп турар. Оон округунда 90 ажыг соңгукчу бар. Олар колдуунда-ла назыны дөгүй берген кижилер. Ынчангаш мында корум-чурум эки, олар боттары депутадының ажылынга база [illegible] хөй-нийти ажылынга, хоорай чаагайжыдылгазынга, шефтерге болгаш восприниктерге [illegible] идепкейлиг киржип турар. Депутады бодунуң [illegible] соңгукчуларынга болгаш ону депшиткен коллективинге отчёдун сессия бүрүзүнүң соонда кылып турар. Оон ангыда өй-өйде соңгукчуларының өг-бүлелеринге барып, оларның негелделерин болгаш херегледерин сонуургап көрүп турар.

— Округумнуң соңгукчуларының чагыглары болгаш херегледери колдуунда-ла хоорай чаагайжыдылгазы-биле, амыдырал-чурттаалга айтырыглары-биле холбашкан болур-дур — деп, Семён Ефимович чугаалап турар.— Эрткен чылда соңгукчулардан хоорайның ийиги кварталының кудумчуларынга чаагайжыдылгазы талазы-биле чамдык ажылдарны кылырын, бир кудук кастырарын, автобус доктаар черге будка кылырын дилээн чагыглар кирген. Олар шуптузу чогуур хуусааларында кылдынган. Чаа чылда чагыглар база ындыг япазы, олар сессияга бадылаарга илавылаттынып тодараар.

Улус депутады С. Е. Никифоров Алтай крайның Кадынск районунга төрүттүнгеш, аныяндан-ла ажылдап эгелээн. Ада-чурттуң Улуг дайынны чорул турда 1942 чылда фронтуже чорупкан. Фронтуга тулчуп чорааш, балыгладып, контузиялап, госпитальга эмнедип-даа чораан. Фашистиг Германияны ашкан тиилелге соонда Японияга удур дайынга киржип, Манчжурияга танк кезээнге тулчуп турган. Сержант Семён Никифоров анаа база-ла эрес-дидим чоруун көргүскен. Аңаа балыглаткаш, госпитальга чыткан. Дайынның [illegible] лазы дээш «Эрес-маадырлыг чорук дээш», «Германияны ашкан тиилелге дээш», «Японияны ашкан тиилелге дээш» медальдар-биле шаңнаткан. Партия кежигүнүнге 1945 чылда кирген.

Госпитальга эмнеткеш, сегээн соонда Забайкальеге шериг албаны эрттиргеш, 1948 чылда халашкан. Төрээн черинге ажылдап чорул турган. Тывага бодунуң эки туразы-биле 1964 чылда чедип келген. Баштай «Кызыл тараачын» колхозка токарьлап тургаш, оон амгы ажылынче шилчип келгеш, бо хүннерге чедир холу дыңзыг, хөй-аъттыг ажылдап чорууру бо. Семён Ефимович Никифоров ышкаш доскел чок ишчи, бүдүштүг, чонунга ак сеткил-биле кызымак бараан болуруң эң дээди күзээлге деп билир кижилер, ылангыя олар улус депутаттары болурга, чону оларны үнелээр-даа, хүндүлээр-даа, ажыл-херекке, [illegible] олардан үлегер алыр.

С. ЧИГЖИТ.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

ХАЖЫТПАС

Электри тогу бо шагда ажыглап билбес оон ажыын көрбейн орар кижи чок деп чугаалаар болза, ында черле хөөрем чок. Кежээ дужуп, иммертиниң кээрге, кижи чанында [illegible] база-ла чырып дээр. Хеп чуурда, базарда машинаны, илииrни розеткаже сугарга-ла база бүдүп эгелээр.

Ол-ла бүгүнү ажыглап тура, электри тогу кайын, канчалдыр кээп турарын улугла угаавас бис. А бир эвес ток чок болур болза, харын ынчан барып девидеп, хыналаныы эгелээр болгай бис. Шак ындыг этиг ажыглалдыг электри анаа-ла черден үнүп келбес, чүс-чүс, муң-муң кижилерниң күш-ажылы ында сиңниккен, ону бүдүрүп алыр дээш хөй материалдыг үнелиг чүүлдерни чарыгдаан. Ынчангаш ону камнап, хумагалыг чарыгдаары, ажыглаары эргежок чугула. Хоорайларда, суурларда албан черлеринде, чурттаалга-даа бажыңнарында анаа-ла чырык хүндүс хып турар сайгылгааннарны чамдыкта эскербес таварылгалар кайы хөй.

Электриниг плиталар, илиирлер ажыглап тура, оларның изиирилге болгаш соорунга элээн үе херек деп чүвени херегленчилер колдуунда уттуптар. Чижээ, чем хайындырар плитаны аңаа баш дигер мурнай ажылдадыр, а паштыэзер мурнунда 5—10 минута эрте токтаан адырар деп чүвени хөй кижилер ам-даа сагывайн турар. Чүге дээрге, электриниг чылыдар херекселдер инерцияның, токтаан адырган соонда безин элээн үеде изиг хевээр артар, чоорту соор болгай.

Бо үстүнде айытканывыс электри тогунуң шын эвес ажыглалы кижилерниң ону чедир ажыглап билбезиинден, тоомча чогундан, күрүнениң бүдүрүп үндүрүп турары электри энергиязын камнап, кадагалап билбезиинден болуп турар. А ынчаарга чамдык кижилер күрүне мегелеп, электри тогун оорлап чарыгдаарын, ажыглаарын ыяк-ла бээр. Ындыгларның ала долуп, туттурупп, торгадып, харын судка шииттирип турары ховар эвес.

Электри энергиязын шын эвес ажыглап, ону оорлап чарыгдаарлар-биле демиселди «Тывакоммунэнергонуң» электри чарыгдалының хайгаарал албаны боттандырып турар. Олар электри херегленчилерниң бажыңнарын доктаамал кезип, канчаар чарыгдап, ону ажыглааны дээш күрүне-биле санажып турарын хынап, бир эвес херегленчилер электри ажыглалының чурумнарын хажыдза бээр болза, чогуур хемчеглерни онаап турар.

Чижээ, Кызыл хоорайга август айда чоруткан хыналдаларның түңнелинде 15 хажыдыышкыннар илереттинген, электри энергиязын оорлап чарыгдаганнар 700 хире рубльге торгаткан. Хоорайның Депутатская кудумчузунда № 8 бажыңда чурттап турар хамааты Воловик электри санакчызын ажылдавас кылдыр эдип алган болган. Ындыг хажыдыышкын дээш ол 146 рубльге штрафтаткан. Р. Зорге кудумчузунда № 182 бажыңда И. Бахтин база ындыг хажыдыышкын дээш 149 рубльге торгаткан. Садовая кудумчузунуң № 2 бажыңда Лебедев, Пролетарская кудумчузунуң № 12 бажыңда Бузанина олар электри санакчызын таварывайн, электри шугумундан дорт кожуп кылганы дээш бирээзи 120 рубльге, өскези 25 рубльге штрафтаткан.

Электри чарыгдалының хайгааралының контролёрлары районнар төптеринде, суурларда херегленчилерниң электри тогун канчаар ажыглап турарын база хынап турар. Август айда Өвүр районунуң Хандагайты суурга 620 херегленчилерниң электри шугумнарын хынаан. 35 херегленчилер электри ажыглалының чурумун хажытканы илерээн. Олар ниитизи-биле 1060 рубльге штрафтаткан. Хандагайты суурнуң Ленин кудумчузунда № 12 бажыңда хамааты Монгуш электри санакчызын дамчываан розетканы верандазынче киирген турган. Ону 30 рубльге торгаан. Ол-ла кудумчунуң № 20 бажыңда Н. Ооржак санакчызының хавыын үрээш, ону ажылдавас кылып каан болган. База штрафтаткан. Октябрьская кудумчузунда № 49 бажыңда Куулар санакчы хавыын үрээш санакчының тыртыышкын дээскинмес кылдыр доктааткан дээш 56 рубльге штрафтаткан.

Үстүнде чижектерде дег күрүне херекселиниң төтчеглекчилериниң даңзызын моон-даа уламчылап болур. Ынчалзажок олар чеже-даа кажарлап турза, чогуур кезээ черле албан алырлар. Электри энергиязының чарыгдалының контролёрлары, хөй-ниитичи контролерлар ол дээш ажылдап, ындыгларны илередип турар.

А. ГУБАРЕВ,
«Тывакоммунэнергонуң» энергия чарыгдалының инспектору.

Беш чылдың кижилери

АМЫДЫРАЛЫНЫҢ ОРУКТАРЫ

Бичежек цех. Мында бродни идиктер даараар шалыпчыларның бригадазы бар. Назы-хары дөгүй берзе-даа, мөгениирээ дештындан илдеп, ортумак дурт-сынныг кижиге ол мекке ужуражы бергеш, [illegible] «Амдызында чайым чогул, бичии када-ла манаптынар. Мен бо даазага хырба кудуп алынчо дээш, мени шинчилей көөр-дир». Оон карактары, эргениң сериин агаарга эргелеп [illegible] хол дег, ооржу-топтуг болду. «Кижиниң карактары оон сагыш сеткилиниң көрүп чүгэ дээри черле [illegible] дыр [illegible]».

[illegible] болганда ол дедир ээп келгеш, ажылдаар черин [illegible] мени чалан-дыр. Ол мээң салган айтырыгларымга далаш чок харыылап каап, күш-ажылчы намдарының баштайгы үжүүн тып алды ышкаш.

— Ынчан, ээрби тос чыл мурнунда, Кызылга ажылдап эгеледим. ВЛКСМ-ниң 40 чыл аттыг кинотеатр чаныында [illegible] бажыңының дужунга, идик септээр [illegible] турган чүве. Анаа кирип алгаш, бичии үзүктелдинмейн [illegible]. [illegible] алган мергежилим ам-даа [illegible] баштай бо-ла [illegible] кижилер [illegible] көрүп [illegible]. [illegible] чер-даа дыңнап чордум. Сеткилди өөртүп келир эки сестер, деткиишкиннер мени сорук киирип, хөй-аъдым ködүрүп келген — деп, Григорий Иванович чугаалааш, ажылын кылып ора уламчылай-дыр:

— Оон соонда Кызылдың аңгы заводунга келгеш, ол-ла ажылымны уламчылап чоруурум бо. Аддан чылдар эгезинде бистиң мастерививис Григорий Иванович Кузьмин турду. Улус-биле ажылдап билир-даа, негелделиг-даа кижи. Ажылдай бергенде тас-ла болдур ниии. Шалыпкыны кончуг. Оон холундан үнген идикти бракташ хамаан чок, улус магадаар чүве болбас бе. Шак ындыг кижилер-биле ажылдап чораан, күш-ажылдың үнезин биле берген мен. Эки кылган иш ээзин мактадыр, багай кылган ажыл бактаар деп [illegible] сиңип калган. Ынчангаш кандыг-даа ажыл кылганымда ону эки шынарлыг бүдүрерин кызыдып чоруур мен.

Шынап ындыг. Григорий Иванович ол чаңын ам-даа [illegible] түңнелдиг, ажыктыг кылыры — оон амыдыралының дүрүмү, чогаадыкчы чоруунун дүлгүүрү болу берген. Ол дугаайын өске эштеринден, ажыл-ишчилеринден база [illegible] турар. Бригадирниң сөзүнге харык чок күүседип [illegible] хөй кезиң үр ажылдааш арга [illegible] чүве. Чүгле материал-биле хандырылга үзүктелбес болза, ажылды саадал чок кылыр улус бо деп, хоочун ажылчының эштериниң дугаазы, оларга идегелдиг үндезиниг. Бригадада ам 7 ажылчын бар. Оларның ужу чоокта чаа үнүп чоруй барган. Хоочун ажылчы Г. И. Гавриченко удуртукан бо бригада эрткен айларның планныг онаалдаларын үргүлчү ажыр күүседип келген. Кижи бүрүзү хүнде бодунуң разрядының айы-биле 5—7 ажеш бродни идиктер даараар онаалдалыг. Бригадада кежигүннери оларны күүседип турараар. Олар айда 400 ажеш бродни идиктер бүдүрер планын 500—550 ажеш кылдыр күүседип турары-биле мактадыглар. Бо чедиишкинде, бир дугаарында, коммунист Г. И. Гавриченконуң киирген үлүү улуг. Ол ышкаш дуржулгалыг ажылчыннар А. И. Бодриков, Т. С. Бекшаева оон дудак чок [illegible] одуруундан үнмээннер. Аныяк ажылчын Чадамба Найданов идикти шынарлыг даараар талазы-биле бедик мергежилдиин көргүзүп турарынга бригадир чоргаарланмышаан, оон ажыл дээнде кызымаан, төлептиг чоруун демдеглеп.

Ынчан бригадир-биле [illegible] кижиниң шынарынын [illegible] тайында заводка кандыг ажылдар чоруттунуп турарын база чугаалашкан бис. Бодунуң бригадазының ажылынга хамаарыштыр ол мынча дээн:

— Бистиң ажылывыс шынары — быжыкчы кижиден эгелээр. Бир эвес ол идикти ниити маныкка дүүштүр быжып каар болза, ынчан аңаа кандыг-даа эле кылыышкын турбазы билдингир. А кажан ниң-чаңгыс четтестер бар апаар болза, ынчан ону дораан-на баш удур эдип ап турар бис. Ол дээрге, операция үезиниң хыналдазы-дыр. Оон ажыы дыка улуг. Ынчангаш биске хомудалдар садыг организацияларындан-даа, садып алыкчылардан-даа барык келбейн турар. Заводтуң бодунда техниктиг контроль килдизи бо айтырыг талазы-биле негелде тургузуп көрбээн. Ажылывыс түңнелин хүннүң-не ынчаар хынааш, даараттынган бродни идиктерниң кандыг сортка хамааржырын, дугаары каш болганын айтып турар бис.

Алгы заводунда цехтер бригадалар аразында социалистиг чарышты чарлаан. Оон [illegible] үндүрүп турар. Коммунист Г. И. Гавриченконуң бригадазы кожазы — бажыңга кедер туфельдер даарап турар Любовь Ильинага удурткан бригада-биле чарыштыг. Ай, квартал пландарын ажыр күүседип, эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп-даа келген болза, сөөлгү квартал Г. И. Гавриченконуң бригадазы кожазынга аштырган. Мында чүгле чаңгыс кол чылдагаан бар. Ол болза ниң-чаңгыс [illegible] талазындан күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп, прогул кыла бээри, арагалааш ажыл шагы уступтери болган. Ону чайладып алырының айтырыгларын ам чугаалажып турар. Бригаданың ажыл-амыдыралынга хамаарышкан өске-даа чүүлдер бригадирни дүвүредип чоруур. Ону ол чааскаан эвес, [illegible] ниң деткимчезинге даяны, чогумчалыг шиитпирлеп алырынга бүзүрелдиг.

Ажыл ипке кызымак, аажы-чаңы [illegible] «Күш ажылчы [illegible] дээш» деп медаль-биле, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээ-биле үш удаа, хүндүлел бижиктер-биле хөй катап шаңнаткан Коммунист Г. И. Гавриченко хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ол ам заводта партия организациязының [illegible] чызы, коллективте улусчу контроль бөлүүнүң даргазы. Бо даалгаларны ол партийжи [illegible] күүседип, коллектив кежигүннериниң көргүскен улуг идегелинге шынчы бараан болуп чоруур.

Ш. ДОРЖУ.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга төлептиг ужуражыр болгаш кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенир дугайында Тес-Хемде «О. Шынаа», Таңдыда «Революцияның чалбыышкыны» совхозтарының ажыл-ишчилериниң эгелээшкинин Кедээ ажыл-агый дуржулга станциязының коллективи чаңгыс эп сеткилдиг чүүлдүгзүнүп деткээш, ниитиниң малынга четчир саның чемнерин белеткеп алырынче кол кичээнгейин угландырган. Көргүзүглер багай эвес болган. План ёзугаар 4540 тонна сигенни, 600 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн. Оон ангыда 10 муң тонна ажыг силосту, 1500 тонна сенажты салган. Саваны болуп, сараттап турар. Станцияда ниитиниң малынга четчир мал чемнери белеткеттинген. Мал чемнериниң шынарын лабораторияга хынап турар.

ЧУРУКТА: лаборант Г. В. Горбунова витаминниг сиген далганының шынарын хынап орары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Чагаа парлаттынмаза-даа

АЙ АЖЫГ ХУУСААДА...

«Эргим редакция! Бистиң Ак-Тал суурувус ырак булуңнарның бирээзи. Чурттакчы чону база хөй. Амгы үеде бистиң суурнуң чурттакчыларының ыңай-бээр баары дыка бергелээн. Хову-Аксы биле Ак-Тал аразынга аргыштырып турар автобус келбестээнден бээр үш ай четкен».

Ак-Тал суурнуң чурттакчылары К. Садываа, Ш. Чанчыимаа болгаш шупту чеди кижи ат салган мындыг утка-лыг чагаа редакцияга чоокта чаа келген.

Ак-Тал суурнуң чурттакчыларындан оон мурнунда база бо утказы [illegible] тевиин барымдаалааш, редакция бо айтырыгга чогуур харыны бээри-биле Тываның транспорт эргелелиниң начальниги В. А. Парунин болгаш автооруктар тудугунуң болгаш ажыглалының бүдүрүлге эргелелиниң начальниги В. К. Трофимов-биле харылзашкан.

Транспорт эргелелиниң начальниги В. А. Парунин автобус аргыжылгазының үзүктелиишкинин Хову-Аксы — Ак-Тал аразының оруунуң техниктиг байдалындан хамаарышканын тайылбырлаан. Бир эвес оруктуң байдалы автобус аргыжылгазынга таарымчалыг апаар болза, автобустарның дораан чорул эгелээрин ол аазаан.

Автоорук тудуунуң болгаш ажыглалының бүдүрүлге эргелелиниң начальниги В. К. Трофимовтуң [illegible] тиг байдалының талазы-биле харыызы мындыг:

Амгы үеде Хову-Аксы — Ак-Тал оруунуң капитал тудуун кылып турар бис. Баштайгы 6 километр орук шуут белен болган. Ынчаарга даглыг, кадыр черлерде база бир 6 ажыг километр дурттуг оруктуң тудуу кадин тулук чорул турар. Чогум-на бо участоктуң тудуу автобус аргыжылгазынга шаптыктап турар. Ол эң берге участоктуң тудуун ноябрьга чедир доозарын аазап турар бис. Ынчан автобус аргыжылгазынга [illegible] чок апаар.

Моон алгаш көөрге Хову-Аксы — Ак-Тал аразынга автобус аргыжылгазы ноябрьда катап эгелээр арга бар. Ынчалзажок түс чериниң эргечагыргазы — Кедээ Совет, Жданов аттыг совхозтуң дирекциязы база чогуур хемчеглерни алыр хулээлгелиг. Оруктуң тудуунуң ам-даа кылдынмаан кезээн дескилеп, орук демнектерин салырын оларга [illegible].

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

риализмни күткээн болгаш улустарның хосталгазын базар соругланы салып турар. Намибияның [illegible] хамаарышпас чоруу дээш демиселиниң тииилелгелиг болуп доостуру чоокшулап келгенинге шаптык кадар дээш Барыын чүк чурттары чогум-на ынчангаш боочелсектиг болгаш политиктиг сүлчээлерин доктаамал уламчылап турар. Ынчангаш намибий у[illegible]н херек кырында [illegible] ры-биле-оон удуртукчу организациязынга — СВАПО-га болгаш фронт чоогу апарган күрүнелерге политиктиг болгаш өске-даа талазы-биле деткимчени көргүзери, империалистерниң болгаш расистерниң чимзенийишкиннери сойгалаары эргежок чугула.

Эш Брежнев!
Эштер!

Совет Эвилели биле революс[illegible] Эфиопия, тайбың[illegible], деңц эргениң, хосталганың болгаш социализмниң херээ дээш кады турушпушаан, ийи талалыг харылзааларны бүгү угла[illegible]-биле хөгжүдүп турар. Кайы-кайызынче доктаамал [illegible] бистиң чурттарывыстың аразында политика, экономика, культура болгаш өске-даа талаларга ка[illegible] быжыглаарынга салдарлыг болган.

Эш Леонид Ильич Брежнев, Силерниң эфиоп-совет найыралды [illegible] үнелээнинер дээш, ол найыралды быжыглаарынга, иштики болгаш даштыкы айтырыглар-биле чежедаа чай оккa ажылдап турардаа болзунарза, Силерниң хуула салышкынынар, ол бистиң харылзааларывысты амгы деңнелче көдүрер арганы берген болгай, ол дээш Эфиопияның улузунуң болгаш чазааның Силерге хүндүткелин болгаш хүлээп көрүүшкүнүн илередирин чөпшээреп көрүңер.

Бистиң партияларывыстың, чазактарывыстың болгаш улустарывыстың харылзаалары м[illegible] улам калбарар база быжыгаар дep бүзүреп тур мен.

Бистиң чылыг хүлээп алганы болгаш эш ёзу-биле хүндүлээни дээш түңнелинде база катап өөрүп четтиргенивисти илередивис.

Эфиоп болгаш совет улустарның быжыг найыралы дээш, оларның [illegible] дээш!

Президент эш Брежневтиң болгаш мында олуржуп турар эштерниң кадыы дээш!

[illegible] лизм болгаш делегей кырынга тайбың дээш дашканы көдүрдүм.

• • •

Эштер Л. И. Брежневтиң база Менгисту Хайле Мариамның чугааларын келгеннер ки[illegible] үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннар-биле угаан.

Шайлалга найыралчы чылыг байдалга эрткен.

(СЭТА).

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ ЭРТЕМ-ПРАКТИКТИГ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ТАЛЛИН. (СЭТА-ның корр.). Октябрь он хүнде Эстонияның найысылалында ажыттынган Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы СЭКП-ниң идеологтуг ажылының эң чугула айтырыгларынга тураскааттынган.

Москваның, Ленинградтың, бүгү эвилелдежиккен республикаларның партия, совет, профэвилел, комсомол ажылдакчылары, эртемденнер, литература болгаш уран чүүл ажылдакчылары, журналистер, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң политиктиг ажылдакчылары. Эстон ССР-ниң партия-идеологтуг активи киржип турар.

СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизи Е. М. Тяжельников конференцияны ажыткан.

Конференцияның киржикчилеринге эш Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазын чыылганнар улуг соруктуг кириишкиниг хүлээп алганнар. Ону Эстонияның Компартия ТК-ның бирги секретары К. Г. Вайно номчаан.

«Делегей ареназында идеологтуг демиселдиң чидигленгени болгаш ажылчы чоннарның политиктиг кижизидилгези» деп илеткелди СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков кылган.

Ол ышкаш К. Г. Вайнонуң «Амгы үениң байдалдарынга ажылчы чоннарның идей-политиктиг кижизидилгезин организастаар талазы-биле эстон партия организациязының дуржулгазы», ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары Ф. Ф. Кузнецовтуң «Угаан-бодал культуразының талазы-биле идеологтуг демиселдиң онзагай чүүлдери» деп илеткелдерин база дыңнаан.

Конференцияның киржикчилери партия организацияларының идей-кижизидилгелиг ажылдыныың дуржулгазы-биле танышкан, бүдүрүлгелерниң, совхозтарның, колхозтарның ажылчы чоннары-биле, сургуул болгаш студент аныяктар, дайынчылар-биле ужурашканнар.

МАШИНА ТУДУКЧУЛАРЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

СОФИЯ. Болгарияның машина тудукчулары боттарының профессионал байырла[illegible]-биле уткаалнар. Бо чылдың тос айларының планныг даалгалары бүгү көргүзүглер та[illegible].

Машина тудуушкунунга ти[illegible] хөгжүп турар.

ЭДЧ кежигүнү чурттар-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилел-биле. [illegible] үре-түңнелдиг кады ажылдавышкыны электрокарлар, ав[illegible] далай суднолары, программа-биле башкарар демир кезип, чондурар станоктар, [illegible] лаар автоматтар болгаш көдээ ажыл-агыйның амгы үениң сайзырангай техниказын бүдүрер талазы-биле эң шы[illegible]. Чүгле Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле БУР-да машиналар кылыр 250 ажыг заводтарны тудуп тургускан.

Амгы беш чылдың үезинде [illegible] машина тудуушкунунче, оон комплекстиг автоматизацияның болгаш механизацияның [illegible]-биле техниктиг чаартылгазынче, электроникада сөөлгү чедиишкиннерге үндезилээш, программа-биле башкарар демир чондурар станоктарны улам сайзырадырынче онза кичээнгей салып турар.

ЭРТЕМ-БҮДҮРҮЛГЕ ТӨВҮ

ПРАГА. Черни ажыглап, ажылдаарын бузуреткен кижилерниң эртем-билиинден бедик дужут дыка хамаарылгалыг болур. Көдээ ажыл-агыйның Прагада дээди школазы үндезилеттинип тургустунганындан бээр үжен чыл болганын демдеглеп турар. Оон башкылары болгаш студентилери [illegible] эртем-практиктиг [illegible] барымдаалап турар. Ол өөредилге чери улусчу эрге-чагырганың чылдарында эртем-бүдүрүлгениң улуг төвү апарган болгаш чурттуң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдериниң талазы-биле чаазы-бүрү сорулгаларын шиитпирлээринге эң-не идепкейлиг киржип турар.

Чижээ, агрономия факультединиң эртем кафедралары чер ажылының ажыын улгаттырары, хөрзүннериниң дүжүттүг бедидери болгаш мал [illegible] дари, үнүштерни камгалаары дээн ышкаш, ындыг чугула [illegible] че кол күштү угландырып турар. Машина-трактор парыгын ажыглаарын экижидери, холгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаары дээн ышкаш айтырыгларже школаның эртем ажылдакчылары болгаш башкылары база-ла кичээнгей салып турарлар.

Келир үениң тускай эртемниглериниң теоретиктиг белеткелин амгы үениң көдээзиниң херек кырында негелде-херегцелдеринге улам-на чоокшулаштырарының сорулгазын бистиң дээди өөредилге черивистиң башкылары боттарының мурнунда салып алгаш ажылдап турарлар.

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

ГАВАНА. Чырыдылыышкын болгаш эртем ажылдакчыларының национал профэвилелиниң V съездизи Куба найысылалы боop эрткен. Оон [illegible] өөредилгениң шынарын экижидериниң, эр[illegible] ажылдарын [illegible] бартырының болгаш оон бүдүрүлге база амыдырал-биле улам сырый холбаалыг болу[illegible] чугула айтырыгларын [illegible] профэвилелиниң удуртукчу органының чаа составын соңгаан.

Кубаның Компартия Төп Комитединиң Политбюро кежигүнүнге кандидат, ККП ТК-ның Секретариадының кежигүнү Антонио Перес Эрреро съездиниң сөөлгү хүрүлде чуве чугаалааш, Кубаның өзүп олурар салгакчыларын кижи[illegible] революстуг мөө-меределди болгаш чоннуң идеологтуг белеткелиниң деңнелин бе[illegible] профэвилелдериниң кежигүннериниң үре-түңнелдиг ажылдаарының эргежок чугула боop турарын онзалап айыткан.

А. Перес Эрреро боттарының [illegible] ажык-дузалыын болгаш шы[illegible] империализмниң [illegible] хүлегеднишкиннерин сойгалап, [illegible] съездиниң делегаттарын кыйгырган.

Съезд профэвилелдиң адын өскертип деп шиитпирлээн. Ол моон соңгаар өөредилгениң, эртемниң болгаш спорттуң национал профэвилели деп аттыг болур.

АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ — БҮГҮДЕГЕ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА-ның корр. А. Денисович). Моол Арат Республиканың коммунал ажыл-агый болгаш амыдырал хандырылганың хөй муң ажылдакчылары боттарының профессионал байырлалын моол-биле ам беш удаа демдеглеп эрттирген. Адырның дыка хөй коллективтери байырлалга бедик бүдүрүлге чедиишкиннери-биле [illegible], кол-кол көргүзүглер талазы-биле тос айлар даалгазын күүседипкен. Чоңга атты-дуза[illegible].

Моол Арат Республикада коммунал ажыл-агыйның болгаш амыдыралга [illegible] материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче, ол хире калбак-делгем чуртта [illegible] ажылдарны калбартып, экижидеринче онза кичээнгей салып турар. Ынчангаш боттандырып чорудуп-даа турар болгаш планнап-даа турар бүгү ажылдарның кол-ла угланыышкыны арат-чоннуң өг-бүле бүрүзүнге [illegible] ның көдээ болгаш үлетпүр[illegible] ажылдаарынга болгаш чурттаарынга чогумчалыг байдалдарны тургузары боop турар. Чогум-на ол сорулга-биле амгы — чедиги беш чылда күрүне дыка хөй акша-хөреңгини [illegible].

Чуртта салдынган сорулгаларны комплекстиг арга-биле боттандырып чорудуп турар. Чүгле сөөлгү чылдарда оон хөй-хөй районнарынга амыдырал хандырылгазының он-он комбинаттарын болгаш төптерин туткаш, ажыглалга кирген.

НЕФТИЧИНИҢ ХҮНҮН ДЕМДЕГЛЭЭН

БУХАРЕСТ. Румыния Нефтичиниң хүнүн демдеглээн. Партияның «кара алдынны» казып тывааның көвүдедиринче кыйгырынга харыылавышаан, ол адырның ажылдакчылары боттарының профессионал байырлалын улуг чедиишкиннер-биле демдеглээн. Олар чыл эгезинден бээр эрткен чылдың ол-ла үезинден 100 муң тонна нефтини хөйнү чуртка берген. Бо чылын чаа 745 скважиналары ажыглалга кирген. [illegible] 24-түн чурттуң мурнуу талазында Выртежу-Стоеница чанында нефть-биле байлак чаа черлерде тургускан. Ында чер иштинче 4400 метр ханы [illegible] нефтини ап турар. Баштайгы [illegible] 135 тонна нефть болгаш 260 муң кубометр газ боop турар.

БҮГҮ УЛУСТУҢ ХЕРЭЭ

БУДАПЕШТ. «Хой [illegible] туразы-биле туттунган» деп бижиктерни эрте-бурунгу венгр Шопрон хоорайның социал-культура албан черлериниң, уруглар болгаш спорт шөлдериниң, парктарның болгаш скверлериниң бажынчарындан бо-ла көрүп болур. Бодунуң 700 чыл юбилейин демдеглээн ол хоорайның [illegible] йың чаагайжыдарының талазы-биле бүгү Венгрияда алдаржаан.

Шопронуң бүгү-ле бүдүрүлге болгаш албан черлери, [illegible] бригадалары хоорайны чаагайжыдары дээш. Ада-чурттуң улусчу фронтузунуң чарлааны шимчээшкинге идепкейлиг киржип турар. Олар тус-тус чурттаарының тус-тус микрорайоннарын, парктарны, уругларның ойнаар шөлүгештерин шефке алган. Шопронуң чурттакчылары чыл санында 20 млн. форинт-акша ажыг ажылдарын хоорай чаагайжыдылгазынга кылып турарлар.

(СЭТА).

Автономнуг республикалар хүнү

МАРИЙ АССР

Автономнуг республикаларга тураскааткан хүннер Тывага ам-даа уламчылавышаан. Бо неделяны Марий АССР-ге тураскааткан, ынчангаш ооң дугайында кыска тайылбырны бердивис.

РСФСР-ниң составында кирип турар. Шөлү—23,3 муң дөрбелчин километр. Чурттакчы чону—710,5 муң кижи. Найысылалы — Йошкар-Ола (213 муң чурттакчылыг).

1981 чылда үлетпүр продукцияның сайгарарының планын 100,8 хуу күүсеткен. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли ооң мурнунда чылдан 4,5 хуу улгаткан.

Республиканың бүгү тарылга шөлү 620 муң га. Эрткен чылын 484 муң тонна тарааны, 491 муң тонна картофельди, 47 муң тонна ногааны ажаап алган.

Автономнуг республиканың малдың баш саны (муң-биле) мындыг: мыйыстыг бода мал—309, оон иштинде инектер—125, хаваннар — 289, хой болгаш өшкү—179. Бир инектен ортумаа-биле 2400 ажыг килограмм сүттү, бир хойдан 2,3 килограмм дүктү, бир дагаадан 200 борбак чуурганы алган.

Өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде 158,5 муң кижи хаара туттунган, оон иштинде [illegible] 127,2 муң, дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринде 29 муң кижи өөренип турар.

Республикада 381 библиотека, 498 клуб албан черлери, 545 кино тургузуглары, 4 театр, 4 музей бар.

КОМИ АССР

РСФСР-ниң составында кирип турар. Шөлү — 415,9 муң дөрбелчин километр. Чурттакчы чону — 1147 муң кижи. Найысылалы—Сыктывкар (180 муң чурттакчылыг).

Совет эрге-чагырганың чылдарында үш орденниг республиканың индустриязы, көдээ ажыл-агыйы болгаш [illegible]-биле сайзыраан. Мында энергетика, хөмүр-даш, нефть, газ, ыяш белеткели, целлюлоза-саазын болгаш өске-даа үлетпүр сайзыраан. Воркутаның шахтерларының казып турар хөмүр-дажын эң делегейде эң тергиин эки кокстту Череповецтиң металлургтары ап турар.

Коми АССР-де ыяш курлавыры хөй. Чылда 20 миллион кубометр ажыг ыяшты белеткеп турар. Республиканың найысылалы Сыктывкарда ыяш [illegible] ап тудуп турар. Бөгүн Сыктывкарның [illegible] бүгү комбинаттың бирээзин-не пар[illegible]. Девискээрде фанераны, мебельди, чонгудан калбак плиталарны, дилген ыяш материалдарын кылып турар.

Коми АССР-ниң үлетпүр [illegible] Казык камгалал албан черлеринде 2 муң эмчи, 7,3 муң ортумак эртемниг эмчи ажылдакчылары ажылдап турар.

[illegible] кей республикаларже болгаш дыка хөй даштыкы чурттарже [illegible] чурттуң өске крайларындан, областарындан металл кылыгларын, машиналарны, улустуң херектээр барааннарын ап турар.

1981 чылдың январь 1-де малдың болгаш куштуң баш саны (муң-биле) мындыг турган: мыйыстыг бода мал — 161,2, оон иштинде инектер — 72,8, хаван — 97,7, хой биле өшкү — 44,6, куштар — 2580.

Коми АССР-ниң ажылчы [illegible] культуразын [illegible] 200 муң кижи хаара туттунган. Республикада ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының филиалы, эртем [illegible] университет ажылдап турар.

АЗЕРБАЙДЖАННЫҢ ХЕРИИ БАЗЫМНАРЫ

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинде ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан байырлал эстафетазын Азербайджан ССР үргүлчүлеп турар. Төөгүде эң-не кыска хуусааның иштинде улуг эвилелде деңц эргелиглерниң бирээзи ол чер эң-не сайзырангай социалистиг республика кылдыр хуулган. Азербайджан ССР 60 юбилейлиг чылда Ленин ордени-биле шаңнатканы онза болуушкун болган, ону чоокта чаа эш Л. И. Брежнев Бакуга болган байырлалдың үезинде тывыскан.

ССРЭ-ниң УАЧД-зынге октябрь 12-де болган парлалга конференциязынга Азербайджан ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Ф. Г. Ахмедов республиканың чедиишкиннериниң дугайын чугаалаан. Совет Азербайджан Совет эрге-чагырганың чылдарында чүс-чүс чылдарга деңнежир оруктү эрткенин ол демдеглээн.

Ол дээрге нефтини эң-не хоочурлангай арга-биле казып тывырындан эгелээш, далайда нефть хоорайынга чедир, үсдарган мастерскаялардан амгы үениң индустриязының капчаар-даа аажок улуг бүдүрүлгелеринге чедир эрткен орук-тур. Бүгү 1920 чылда кылып үндүргени хире ындыг хемчээлдиг продукцияны бүдүреринге амгы үеде чүгле ийи хүн херек. Революция мурнунда нефтиден өске бүгү чүүлдерин өскээртен сөөртүп ап турган чер бо хүннерде делегейниң он-он чурттарынче үлетпүр кылыгларының 350 ажыг хевирлерин чорудуп турар. Хөвеңниң болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продукциязын бүдүрери доктаамал көвүдеп турар.

Азербайджанның боттарының кайгамчыктыг чаңчылдарынга шынчы ажылчы чоннары он бирги беш чылдың бирги чылында боттарының чедиишкиннерин улам улгаттырып, республиканың улам-на шалыпкын хөгжүдүүнүң үндезинин салганнар.

Улуг болгаш чырыткылыг байырлал — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылының мурнуу чарынында республиканың ажылчы чоннары боттарының бүгү-ле чедиишкиннерин СЭКП-ниң шылгараңгай удаанныг ленинчи политиказының түңнели деп онзалап демдеглеп турар.

(СЭТА-ның корр.).

ЧАҢЧЫЛ ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

ЕРЕВАН. (СЭТА-ның корр.). Ацаа болган «Эш Ленин, Силерге илеткээривис болза!» деп темалыг митинг-чыскаал Советтер чуртунуң аныяктарының Коммунистиг партияның хераалге, улуг салгалдарның чаңчылдарынга шынчы чорууну көргүзүү болган. Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарлыг черлери-биле комсомолчуларның болгаш аныяктарның походунуң тиилекчилериниң X Бүгү-эвилел слеттү ынчаар доозулган.

Арменияның найысылалының В. И. Ленинниң адын эдилээн Төп шөлүнге бүгү эвилелдежиккен республикаларның төлээлекчилери — муң-муң аныяк оолдар, кыстар чыылган. ДОСААФ школаларының курсантыларының, «Зарница» болгаш «Орленок» деп шериг-спортчу оюннарның киржикчилериниң, дайынчыларының парады болган. Слеттиң байырлыг хаашкынының байырлалын бот-тывыышкыр уран чүүл коллективтери үргүлчүлээн.

Аныяктар баштыңчының чагыгларынга, совет улустуң алдарлыг чаңчылдарынга шынчы болурун дангыраглаан.

Слеттиң киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хүлээп алган.

Слеттиң байырлыг хаашкынынга Арменияның Компартия ТК-ның бирги секретары К. С. Демирчян киришкен.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БЕРЛИН. «Эп-сеткил каттыштырылгазының ярмарказын» Герман Демократтыг Республиканың найысылалынга чыл бүрүде организастап турар. Журналистерниң инициативазын ёзугаар Александерплацтың төп шөлүнге чаңчыл болган ярмарка болган. Ойнаашкыннарлыг садыглаашкындан болгаш номнарны садыглаашкындан кирген акша-хөреңгилерин империализмге удур эп-сеткил каттыштырылгазының фондузунга киирер. Ынчангаш ГДР-ниң журналистери империализмге, дайынга, мөлчүлгеге удур улустарның демиселинге боттуг улуун киирип турар.

Хөгжүп турар чурттарның элчиннарының, ном үндүрер черлериниң 130 ажылдакчылары бо чылын ГДР-ниң журналистеринге дузалажып, ярмарканы организастаарынга болгаш эрттиреринге киришкен.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

УГАНДАНЫҢ НАЦИОНАЛ БАЙЫРЛАЛЫ

КАМПАЛА. (СЭТА-ның корр.). Уганданың улузу национал байырлалы — Республиканың хамаарышпас чоруун чарлааныындан бээр 20 чыл болганын байырлап эрттирген.

Уганданың [illegible]-биле эң улуг төвү — Джинджага болган хөй муң кижиниң киришкени митинг ол төөгүлүг хүнге холбаштыр эрткен. Аңаа республиканың президентизи М. Оботе чүве чугаалаан.

Кызымаккай, эрес-шудургу демисел-биле таалап [illegible] чурттуң хамаарышпас чоруу национал тургузуушкунуң орууң ажыткан. Ол уганда улуска боттарының салым-хуузун боттары-ла шиитпирлээр эргени тыпсып берген деп, президент айыткан. Республиканың чазааның эң чугула [illegible] тайбың болгаш чечектелишкиниг күрүнеңи тургузары боop турар. Экономика талазы-биле бергелерни ажып эртери дээш, чурттуң национал чаңгыс эвин быжыглаары дээш демиселге улам сырый каттыжып [illegible] тырган.

Байырлыг митинг аңаа шериг парады болгаш ажылчы чоннарның, тараачыннарның болгаш өөреникчи аныяктарның төлээлекчилериниң чыскаалы-биле доозулган. Чыскаалдың киржикчилери Уганданың чагырыкчы улусчу партиязын болгаш чазакты деткип турарын илереткен. экономика талазы-биле херек [illegible] ту чедип алырынга шиитпирлиин илереткен.

Уганданың хамаарышпас [illegible] национал чаңгыс эптиг чорукка болгаш национал тургузуушкунуң эки сорулгаларын боттандырып чорудары дээш демиселге күштерин каттыштырарынга дааныын тударын күрүне баштыңының Уганданың радиозунга кыйгырыг айтып турар. Ол кыйгырыгда уганда удуртулганың күрүне акша-хөреңгизин хамаарышпас [illegible] хоралыг чорукка удур демиселге [illegible] чорударынга шиитпирлиин айытып, чурттуң экономиказының бүдүрүкчү секторун [illegible] демдеглээн. Ол сорулга-биле [illegible] садар культураларны — кофени, хөвеңни, шайны болгаш тааакыны бүдүрерин улам көвүдедиринче онза кичээнгейни салыр ужурлуг.

В. БРУМАРОВ.

ЧУУЙ КААП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чурттуң мурнунда тургустунган шыңгыы айтырыгларны АКШ-тың администрациязының шиитпирлээр аргазы шуут чогуң сурагтыг америк политиктиг [illegible] Джеймс Рестон айыткан.

Сөөлгү үеде президент Рейган Американың амгы үедеги аар-берге байдалы дээш бүгү харыысалганы моон мурнундагы администрацияның кырынче каарын оралдажып турар деп, ол «Нью-Йорк таймс» солунга бижээн. «Ол дээрге, [illegible] рында эң-не эргi: бир эвес силер бергедээшкинге таварыжы берзинерзе, бүгү буруушну [illegible] каар дыы», арга-мегези-дир деп, Рестон бижээн. Шынныгла чүве чул дээрге, Рейганның экономиктиг политиказының бүрүнү-биле буурап дүшкени боор турар. Президент бодунуң сонгукчуларга берген аазааншкыннарының чаңгызын даа херек кырында күүседиппээн.

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Пентагонуң «специалистериниң» өөредип каан сальвадор [illegible] чүрүмнуң араатаныг илегеттери Усулутан болгаш Сан-Мигель [illegible] департаментилеринге «партизаннардан арыглаарының ээлчеглиг дайын чорудулгазын» кылып турарлар. Олар Вьетнамга америк шериглерниң ажыглап турганы «өрттеп черниң» тактиказын ажыглап, «дайын чорудулгазының» зоназында тараачыннар суурларының кырынче америк бүдүрүлгениң хөй санныг бомбаларын хөме октап турарлар. Ол дугайын тура халышканнарның «Венсеремос» радиостанциязы дыңнаткан.

«Касадорес» («аңчылар») дээр тускай батальонуң бүдүн-чартык муң хире олуруп-чүлери Сесори суурже халдап киргеш, оон чурттакчыларын араатанныг шаажылаашкынга таварыштырган. Олар тараачыннарның бажыңнарын шуут узуткаан, тараа шөлдерин болгаш мал-маганны чок кылганнар. Сан-Висенте департаментиге шаажылакчыларның холдарындан үш чүс чедип турар тайбың чурттакчылар өлгени ол-ла радиостанция дыңнатан.

Төп Американың «Процесо» университединиң журналының [illegible]-биле алырга, бодунуң араатаныг чоруктары-биле сурагжаан «Атлакатль» батальонунуң командири майор Монтерроса ээрзи Чалатенанго департаментиге оон [illegible] «операциязының» үезинде сөглээнмес санныг кырганнар, херээженнер болгаш уруглар өлген» деп чугаалаан. Оон чугаалап турары-биле алырга, «партизаннарның ээлеп турар районнарының хамаатыг кижилерин [illegible] кылдыр көөр болганда, кижилерни ынчаар хөлбээ-биле өлүрүп узуткаар чорук улам-на көвүдээр апаар».

Патриоттар шаажылакчыларның араатаныг [illegible] [illegible] биле харылзап турарлар. Берлин, Хикилиско хоорайларының болгаш Осатлан (Усулутан департаменти) суурунуң чанында [illegible] чидириишкин шериглериниң чидири 20 кижи ажыг болган. Дыка хөй санныг [illegible] техниканы хунаап алган. Партизаннар [illegible] Тьерра Бланка суурунуң чанында стратегтиг ужур-дузалыг участогун база контрольдап турар.

Ирип дужер дей берген сальвадор ёзу-чурумга америк дузаламчыны доп-дораан соксадырын Сальвадорнуң Революстуг демократтыг Фронтузунуң (РДФ) даргазы Гильермо Унго [illegible]. Чүгле [illegible] эрге-чагыргада тудуп турарын ол медеглээн.

ТАРААЧЫННАРГА ЧЕР

БРАЗИЛИЯ. (СЭТА-ның корр.). Соңгу-Чөөн штаттарлап Мурнуу штаттарга чедир делгеми-биле шөйлүп чоруткан 1,8 млн. дөрбелчин метр шөлдүг «Серрадо» дээр кур черлерин ажыглалга киирер дээш Бразилия улуг күштү үндүрүп турар. Тракторларның, машиналарның болгаш комбайннарның колонналары ниитики районнарже шуужуп чоруп турар. Оларның соонда оруктарны кылып, электри дамчыдылга шугумнары шөйүп турар. Шаанда, шагдан бээр-ле ээн чыткан черлерде көдээ ажыл-агый фермаларын болгаш тараачын ажыл-агыйларын тургузуп турар.

Дооступ турар 1982 чыл чуртка кур черлерни ажыглалга киирериниң чугула үе-чадазы болган. Чазактан ол ажылдарга 4 млрд. хире крузейро-акчаны (20 млн. ажыг доллар) түскайлаан. Черниң кылымал суггарылгазының телевидени-биле кады элээн хөй улуг-улуг программаларны боттандырып эгелээн.

«Серраданың» ажыглалга кирип турар районнарында кажан-даа хевиг чери безин чок болганда, бүгү чурттаалгазының иштинде бай чер ээлери — латифундистерге хелечиктеп чораан чүс-чүс муң тараачын өг-бүлелер ажылдаар апаар.

Ю. БЕСПАЛЬКО.

ССРЭ-ниң Күрүне шаңналынга киирери-биле саналдаан

МОСКВА. Ленинчи комсомол шаңналының лауреады, РСФСР-ниң М. Горький аттыг Күрүне шаңналының лауреады, чогаалчы Владимир Алексеевич Чивилихинни (чуруңта) «Память» деп романы дээш ССРЭ-ниң 1982 чылда Күрүне шаңналынга киирерин саналдаан.

Воркутаның аныяк демир-оруукчуларынга турасчаатнан В. Чивилихинниң «Дириг кыш» деп тоожузу 1957 чылда парлаттынган. Чогаалчы бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда сураглыг.

«Мөңгүн рельстер», «Клава Иванова дуганында», «Далай деңнелиниң кырында» деп оол тоожулары, «Ноолаадыр дагжап тур, тайга!», «Хоорайларны болгаш сууртарны эргилдир», «Эник, авай» деп романнары совет кижилерниң маадырлыг күш-ажылын, оларның кадыг дег быжыг тура-соруун алдаржыдып турар.

В. БУДАННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

СОВЕТ СПОРТ БАРААННАРЫ — ДЕЛЕГЕЙДЕ

Тон Американың болгаш Кариб бассейнниң чурттарының бо чылгы Гаванага болган XIV Спорттуг оюннарынга бистиң чуртувустуң Кубаның [illegible]

— ВНИИ дээрге ССРЭ-ниң Спорткомитединиң структуразында бактаап турар [illegible]

— Оп кады ажылдажылганың дугайын чогаалап берип болур силер бе?

— Социалистиг чурттар-биле ВНИИ ам 29 темаларга [illegible]

— Ындыг тывылгаларны ВНИИ канчаар органнаштап турарыл? [illegible]

Владимир САЛИВОН. (ИМА).

Школа болгаш амыдырал

КҮШ-АЖЫЛГА ӨӨРЕНМИШААН

Бистиң республиканың школаларының бүдүрүкчү күш-ажылга [illegible] 1982 чылда [illegible] алаан чедиишкиниг болган.

Чайгы үеде өөреникчилерниң 428 күш-ажыл каттыжыышкыннарынга чээрби муң ажыг үстүкү класстың хаара туттунган ажылдап чайлаан. Оон аңгыда иви муң хире оолдар болгаш кыстар өске албан организация черлеринге быжыглаттынган турган. 64 бүдүрүлге бригадаларынга [illegible] ажыг өөреникчилер ажылдап турган, 12 муң тонна сигенни белеткээн. Кызыл районнуң сургуулдары 1945 тонна сигенни, Тожунуң 1800 тонна сигенни белеткээн. Тандының школачылары 800 центнер картофельди, 400 ажыг центнер ногаа аймаан ажаан болгаш 17020 хойнуң кыргааш, бедик шынарлыг хөй дүктү күрүнеге дужааганнар. [illegible] школаларының аң-не хөй 4001 ажыг тонна бүдүк-бүрүнү белеткээн.

Бо 1982-1983 өөредилге чылында [illegible] саныг картофель, ногаа аймаан столоваяларга, буфеттерге белеткеп алыр ажылды бо чылын база чорудукан. Совхозтарда өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының [illegible] картофель, ногаа естүргеш, ажаап алырып өөреникчилер боттандырып турар. Чижээлээрге Улуг-Хем районнуң үстүкү классчылары 126 тонна картофель, 50 тонна ногаа аймаа-биле школаларны хандырганнар. Оон аңгыда олар хаваннар база өстүрүп турар. Бо ажылды районнар бүрүзүнде школалар боттандырып турар апарган. Чамдык школалар 25—30 баш хаваннарны азырап өстүрүп 500-тен 1000 ажыг килограмм эътти бүдүрүп турар. Ол ышкаш боралоолайлар өстүрерин чамдык школалар база практикалап [illegible]. Ону боттандырарын школаларның хөй нуруу [illegible] сүмелеп турар.

Республикага 25 арга-арыг бөлүктеринге 1300 өөреникчи ажылдап турган. Олар ыяштар тарып олуртур, өстүрер талазы-биле [illegible] ажылдарны күүсеткеннер. Чижээлээрге, [illegible] ры 785 дөс ыяштарны олуртуп, эм оъттарны 15 килограммны чыгганнар. Ыяш ажылының талазы-биле Тандының районнуң Балгазын, Бай-Хаак, Туранның № 1, 2, Сарыг-Септиң № 1, Чадааның № 2 дээш өске-даа эки ажылдыг школалар бар. Баян-Тала, Бажын-Алаак, Барлык, Шекпээр, Ак-Тал ортумак школаларында бүдүрүлге бригадаларының ажылы сөөлгү чылдарда чоорту экижип эгелээн. Өөреникчилер каттыжыышкыннарының ажыл чорудулгазын демдеглеп тура, [illegible] ке киржилгезин база аналыатап корзе артык эвес.

Эрткен чылын 10 классты доосказ өөреникчилерден ажылдап, өөренип чорааннарының саны кончуг эвээш боор турар. Чүге дизе ортумак школаларда профуглаңызынын ажылы кошкак деңнелдиг болгаш өөреникчилерни бүдүрүлге бригадаларынче хаара тудар кичээнгей кошкак турган. Чамдык чижектерден ап көрээли. Кожа ажыл-агыйга ажылдап артар доозукчуларның саны бүгү доозукчуларның 20—30 хуузундан ашпас. Ажыл-агыйның өске-даа [illegible] ажылдап арткан доозукчуларның саны база-ла чер албас болуп турар. Мындыг фактылар күш-ажыл өөредилгезиниң профуглаңызынның улам күштелдирерин, тодаргай пландарның, доктаамал чорудуларын, совхоз, бүдүрүлге, профтехөөредилге черлери-биле быжыг харылзааны тударын, кады ажылдаарын негеп турар.

Бо чылын доосказ өөреникчилерниң 48—50 хуузу чуртуң дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринче киргилээн. Бо талазы-биле ажыл Улуг-Хем, Таңды, Бий-Хем, Каа-Хем районнарда чүгээр боор турар. Ынчалза-даа Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик [illegible] ның доозукчулары бо чылын [illegible] киргилээн.

Күш-ажыл өөредилгезиниң профилин доосказ, квалификация алгаш ажылдап, өөренип турар доозукчулар мырыңай чөгенчиг эвээш болуп турары хомудаачыг.

[illegible] улус өөредилгезиниң органнары, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга төлевтиг ужуражып дээш белеткенмишаан, никти билиг школаларының [illegible] ниитиге ажыктыг ажылга белеткелин экижидер, оларның профуглаңызынның күштелдирер, амыдырал-биле өөредилгениң холбаазын быжыглаар талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдап турар.

1982—1983 өөредилге чылында школачыларны күш-ажылга белеткээрде, оон ажыктыын күштелдирерин чедип алыр. Ону кылырда, күш ажылдың сорулгазын ылап угаап билери чугула. Кол чүве болза доозукчуларның улус ажыл-агыйынга, ылаңгыя бүдүрүкчү күш-ажылга ажылдаарынга белен болурун боттандырар.

Өөреникчилерниң кылган, бүдүрген ажылынче онза кичээнгейни салыр болгаш ону чогуур ёзу-биле үнелеп, түңнеп база удуртуп, хынап көөрү кол сорулгаларның бирээзи болганда, башкыларның, [illegible] харысалгазы онзагай болгаш тодаргай болур ужурлуг.

М. ДАМДЫНЧАП,
Чырыдышкын министерствозунуң инспектору.

Дылывыс — байлаавыс

МЭЭҢ БОДАЛЫМ

№ 220 «Шынга» парлаттынган «Чаңгыс аайжыдары чугула» деп материалга хамаарыштыр [illegible] седим. Тыва дылдың [illegible] газын, бижиккезин чаңгыс аайжыдары черле чугула. Дылдың сөстерин ажыглаарда арыг, шын, дорт, тодаргай болдурары кончуг чугула. Шын ажыглаан сөстү дыңнаарга бедик кулакка аяныг болгай. Чамдыкта дыңнап турарга мындыг [illegible] дээр дээнде кижи билир арга жок. Актовдак сүт дигилээр. Тулуш, Күжүгет деп фамилияларны бижиирде Түлүш, Күжүгет деп каар. Оон [illegible] чүү боор.

Эге классчыларның холунуң ужуун чараш болдурарын башкылар сагыш салыр болза эки деп бодаар мен. Чамдык өөреникчилерниң бижип каан [illegible] черле утказын билип алыры берге болур. Бети дээрге чараштыг, тодаргай бижип өөренири безин кижиниң культурузунуң [illegible] —ар деп бодаар мен.

Кандыг-даа нация болурунда дылын төрээн дыл деп турар болгай. Мен Б. Болат-оолдуң [illegible] хамаарыштыр — тыва дыл, тыва чогаал деп адааны эптиг боор деп бодаар-дыр мен.

Н. КАЛДАР-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ЧАА КУБОКТАР ДЭЭШ

1983 чылдың апрель-майда ГФР-ниң үш [illegible] Дюссельдорфка, Дортмундуга болгаш Мюнхенге болур делегей болгаш Европа чемпионадының [illegible] чаа кубоктарны дээш мурнуш [illegible]. Швецияның болгаш Канаданың, а Дюссельдорфка ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның, Италия биле ГФР-ниң шилиндек командалары ойнаарлар. Апрель 18-те—хостуг хүн. Апрель 19-та Дортмундуга ГДР биле Италияның, Канада биле ССРЭ-ниң, Дюссельдорф хоорайга Чехословакия биле Швецияның, ГФР биле Финляндияның командалары ужуражыр. [illegible]

[illegible] дир чемпионаттың финалдыг кезээ Мюнхенге эртер. Саарзык хүннерде апрель 27-де, 29-та, май 1-де баштайгы дөрт [illegible]

[illegible] СЭТА-ның корр.

ӨӨРҮШКҮНҮҢ СӨСТЕРИ

Үр үеже шиитинде хоочуралдардан, республика школаларының [illegible] шинчилелиниң [illegible] [illegible] Роза Кыргысовна Шириннга [illegible]

Роза Кыргысовна бараан кижи бергедеп тур деп дыңнадыра, дун, хүн дивес, ооразон дуза чедирип бээр. Шынап-ла алдар мергежилинге ышкаш. [illegible]

С. ООРЖАК.
Чаа-Хөл район.

ЧАРЛААЛДАР

[illegible] ССРЭ-ниң [illegible] 1982-83 өөредилге [illegible]

Документилерни октябрь 1-ден ноябрь 25-ке чедир хүлээп алыр. Адрези: 667000, Кызыл, хоорай, Рабочая кудумчузунуң № 4 бажыңы, белеткел салбыры. [illegible]

Директорнуң ажыл-агый талазы-биле оралакчызы [illegible]

КОНЦЕРТЧЕ ЧАЛАЛГА

Октябрь 11-те болгаш 12-та [illegible]

Концерттиң эгелээрии 19 шакта.

КЫСКА ШИИЛЕР КӨЗҮЛБЕС-ТИР

Кыдыгда улусту театрларны [illegible]

— Кады культура бажыңнарының [illegible]

Э. ДОНГАК,
«Чылым-Хая» [illegible]

ТВ
ОКТЯБРЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Спортчулар, харылзаанар!». 9.35 — «[illegible]». Уран-чечен фильм. 11.05 — Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чанзар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Ажыл-чем программазы — бүгү улустуң хереэ». Документалдыг телефильмнер: «Чединишкинниң аргалары», «Хоорай кижизи колхозче чорушкан», «Жанатай Азаматовтуң буяныг-чаагай септибрьлары». 15.35 — Е. Сорокина-биле РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. [illegible] ойнаар. 15.55 — Орус чугаа. 16.25 — «[illegible] өпнуктеры болгаш дайзыннары». Документалдыг телефильм. 17.15 — Хөглүг чарыштар. 18.00 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Капиталистиг экономика».
КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер Тыва дыл кырында.
МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.30 — Футболга Европа чемпионадының шилиилге маргылдаазы. ССРЭ биле Финляндияның шилиндек командалары ужуражыр. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнадан дамчыдар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «А. А. Кендаповаган [illegible]». Музыка [illegible] О. Доброхотова дамчыдып турар. Оон соонда — «Бөгүн делегейде». Информастыг үндүрүлге.
ИИНГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
12.00 — Немец дыл. 12.35 — И. С. Тургенев. «Адалар болгаш уруглары». 9-ку класс. 13.05 — П. И. Чайковский. «Чыл үелери». 13.35 — «Кызыгаарда шериг албанында мен». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 15.00 — Эстетиктиг кижизидилге. Уран чүүл болгаш ниитилел. 2-ги дамчыдылга. 15.45 — Телемедээлер. 15.55 — 16.15 — Чанзар.
КЫЗЫЛДАН
18.30 — «Чогаалчы болгаш үе». Тыва дылга дамчыдылга. 18.55 — «Күш-ажылды алдаржыт, чедиишкин». Документалдыг фильм. 19.05 — «Аныя төрүү». Информация-публицистиг программа. 19.20 — Кинооюрнал. 19.30 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Тыва дылга дамчыдылга. 19.55 — Чарлаалдар.
МОСКВАДАН
20.00 — «Дамчыктыг улунар, чаштар!». «Хуулгаазынныг карандаш». 20.15 — Чүңү ном чуурул. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «[illegible]». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 22.40 — Үрер хоглуг ойнаар. Телекөрүлде конкурс. 23.00 — 01.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. 1-ги лига. «Локомотив» — «Нистру». Төп «Локомотив» стадионнадан дамчыдар.

АГААР

Бөгүн республикага бүргек, аязыр, чаъс чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8 метр. Дүне агаарның температуразы — 5—10 градус соок, чамдык черлерге — 17 градус чедир соок. Хүндүс 3—8 градус чылыг.

Кызылга агаар өскерилге чок. Дүне агаарның температуразы — 8—10 градус соок. Хүндүс 5—7 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО
ОКТЯБРЬ 14-ТЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Идегел болгаш чөленгиниң» 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Пионерлерниң читкен алдыны» 9.30, 11.10, 13.00, «Бопшурнуң чүрээ» 15.00, «Үш дакпыр сыдыгы» 18.20, 21.10 шактарда.
«ВОСТОК»: «Аныяк кыс болгаш Грандо» 13.00, 16.30, 18.40, 20.20 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Торгап песня» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.
«ЕНИСЕЙ»: «Силерниң-биле артар мен» 17.00, «Кондорнуң душкени» 19.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000
667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыңы № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-25, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.
Солун неделяда 6 катап үнер.
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыңы № 1).
ТТ-[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 240 (12030) | 1982 чылдың октябрь 15, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ЭКОНОМИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕ БОЛГАШ КИЖИЗИДИЛГЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң соонда тургускан экономиктиг өөредилгениң системазы идей-кижизидилгелиг ажылга болгаш ажыл-агыйны чорудулгазынга эскү черни ээлээн. Эрткен өөредилге чылында ажылдың ажыктыының болгаш шынарының, экономиканың, камналганың, бүдүрүлгени эргелеп башкарарының, мурнакчы дуржулганы нептередириниң айтырыгларын өөренген. «Тыва кобальт» комбинатта, Бии-Хем районда, Тес-Хем районнуң хойжу бригадаларында, Кызылдың Тыва коммунэнергода, үлетпүр болгаш аъш-чем садыгларында, «Алдан-Маадыр», «Чыраа-Бажы», «Нарын» совхозтарда болгаш өске-даа коллективтерде экономиктиг өөредилгени багай эвес организастаан.

«Тыва кобальт» комбинаттың партному, администрациязы ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның экономиктиг өөредилгезиниң дээштиин, үре-түңнелдиин бедиирде хемчеглерни доктаамал ап келген. Комбинаттың директору Ю. И. Колетников баштаан чөвүлел экономиктиг өөредилгени удуртуп, пропагандистерниң теоретиктиг билиин, мергежилин бедидеринче, экономиктиг өөредилгени сайзыраңгайжыдарынче, мурнакчы дуржулганы нептередиринче кол кичээнгейни салган. Эң эки экономиктиг өөредилге дээш көрүлдени ында чарлаан. Ооң сорулгазы — экономика өөредилгениң шынарын экижидери, бүдүрүлгениң иштики курлавырларын шын ажыглаары, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери болур. Көрүлдениң негелделеринде дыңнакчыларның чогаадыкчы өзүлдези, чаартыкчы саналдарны шиңгээдип алганы, мергежилин бедиткени, күш-ажылды коммунистиг ёзубиле көөр дээш шимчээшкинге киржилгези болгаш өөн өске-даа чүүлдерни киирген. Оон аңгыда эң эки экономиктиг бөлүк, пропагандистерниң чогаадыкчы планы дээш чарышты организастаан. Ооң тиилекчилеринге шаңналдарны тыпсып турар. Экономиктиг өөредилгени эки организастааны ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның чогаадыкчы ёзу-биле бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга дузалаан, ынчангаш комбинат планныг онаалдаларын чедимишкинниг күүседип келген.

Ынчалза-даа экономиктиг өөредилгениң шынары болгаш үре-түңнелдии экономиканы бедик бүдүрүкчүлүг хөгжүдериниң оруунче шилчидерин доозар, ону ёзулуг камналгалыг болдурар дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң стратегтиг угланыышкынынга ам-даа дүүшпейн турар. Ажыл-агыйны чорудулгазының төнчү түңнелдеринге ооң салдары кошкак. Өөредилгеде ёзу барымдаалаар чоруктар эвээш эвес. Экономиктиг өөредилгениң школаларының, семинарларының пропагандистерин шын шилип албас, кичээлдер шынар чок эртер, чамдыкта үстү бээр, дыңнакчылар эвээш келир, өөредилге материалдарын коллективтиң ажыл-ижи ооң мурнунда салдынган сорулгалар-биле холбаштырбас таварылгалар ам-даа бар. Шак ындыг чоруктар Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революцияның чалбыыжы» совхозка, Бай-Хаактың Кызылдың хлеб заводтарынга, «Кызыл тудуг» эргелелинге болгаш өске-даа коллективтерге эрткен өөредилге чылында турган. Үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерни чаа өөредилге чылында ээр хемчеглерни хамаарышкан бүдүрүлгелерниң, совхозтарның партия организациялары, удуртукчулары алгаш, ону амыдыралда боттандырып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) болгаш май (1982 чыл) Пленумнарының кылып үндүргени коммунистиг тургузуушкунның сорулгалары экономиктиг өөредилгеге удуртулганы экижидерин, совет хамаатызы бүрүзүн чурттуң ээзи болурунга, бедик экономиктиг культурага, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижизидерин негеп турар. Ынчангаш СЭКП ТК-зы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК-зы «Ажылчыннарның экономиктиг өөредилгезин болгаш кижизидилгезин улам ыңай экижидер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели база шак ындыг доктаалды үндүрген. Доктаалдарда айыткан түңнелдер болгаш айтыышкыннар республиканың бүгү курумне органнарының, бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының ажыл чорудулгазынга улуг ужур-дузалыг болуп турар. Ооң уламындан ук доктаалдарда хемчеглерни амыдыралга боттандырары-биле министерстволар, ведомстволар, райхоорнүүскомнар, ажыл-агый органнары экономиканы бедик бүдүрүкчүлүг хөгжүдериниң оруунче шилчиириниң, Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарының, амыдыралдың социалистиг хевириниң материалдыг болгаш угаан-бодал үндезиннерин быжыглаарының, чаа кижини кижизидериниң айтырыгларын шиитпирлээринге экономиктиг өөредилгениң болгаш кижизидилгениң ролюн бедидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни кылгаш, боттандырып турар.

Экономиктиг өөредилгениң школаларынга, семинарларынга баштайгы кичээлдер эрткен. Аңаа «Хостуг республикаларның бузулбас эвилели» деп теманы өөренген.

Экономиктиг өөредилгениң бүгү хевирлеринге СЭКП-ниң марксисчи-ленинчи теориязын база экономиктиг политиказын, эш Л. И. Брежневтиң болгаш партияның өске-даа удуртукчуларының ажылдарын ханы өөренирин партия организациялары чедип алыр. Материалдарны тайылбырлап тура, бүдүрүкчү болгаш эртем-техниктиг күчүнү, материал база күш-ажыл курлавырларын улам ажыктыг ажыглаарынче, бүдүрүлгени, күш-ажылды организастаарын сайзыраңгайжыдарынче, бригада көрээзи-биле ажылдаарының мурнакчы аргазын нептередиринче кол кичээңгейни салыр ужурлуг.

Экономиктиг өөредилге кадрлар-биле ажылдың чардынмас кезээ болганда, ону план ёзугаар, тодаргай сорулгалыг, дыңнакчыларның белеткелиниң болгаш сонуургалының, бүдүрүлге ажыл-чорудулгазының аайы-биле чорудар.

Экономиктиг өөредилге талазы-биле чөвүлелдерниң ажылын идепкейжидерин, материалдыг базаны быжыглаарын, аудиторияларны, кабинеттерни техниктиг херекселдер-биле дериирин министерстволарның, ведомстволарның, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга даасман, ооң күүселдезин партия организациялары чедип алыр херек.

Ажылчыннарның, специалистерниң, ажыл-агый удуртукчуларының экономиктиг өөредилгезиниң шынары база үре-түңнелдиин экижидер дээш партия организациялары хүн бүрү кичээңгейни салыр хүлээлгелиг. СЭКП-ниң болгаш Совет чоннуң ажылчы чоннарның мурнунда салган сорулгаларын чедимишкинниг шиитпирлээри оон улуу-биле хамааржыр.

ЮБИЛЕЙНИ ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛ

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР, ХОЖУДААШКЫННЫ ЧАЙЛАДЫР!

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер [illegible] болгаш ВЛКСМ обкому районнарның болгаш совхоз тарның мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база курунеге садарын [illegible] болгаш оларның шынарын экижидер, малдың баш санын өстүрер талазы-биле социалистиг чарыжының 1982 чылдың 9 айларында түңнелдериниң дугайын чугаалажып көрген, кодээ ажыл-ишчилер со[illegible] [illegible] ол талазы-биле чамдык [illegible] чедип алган [illegible] айыткан. Республиканың [illegible] тиин-биле алырга, тос [illegible] да курунеге эът садарының планы 102,6 хуу, сүттүг — 100,9, чүүрганың — 165,5 хуу, курунеге дүк садарының чыл планы — 102,5 хуу күүсеттинген. Мал ажылының продуктуларын бүдүрери эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, орулделиг болганын доктаалда база демдеглээн.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профобчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому районнарның болгаш совхозтар[illegible] [illegible] дургеш, дараазында районнарны болгаш совхозтарны тиилекчилер кылдыр санаан:

— барыын зонаның районнарындан — Бай-Тайга;

— төп зонаның районнарындан — Кызыл;

— мурнуу зонаның районнарындан — Моңгун-Тайга районнар;

— барыын зонаның совхозтарындан — «Барлык»;

— төп зонаның совхозтарындан — «Көк-Тей»;

— мурнуу зонаның совхозтарындан — «О-Шынаа» совхозтар.

Бай-Тайга, Кызыл, Моңгун-Тайга районнарга, «Барлык», «Көк-Тей», «О-Шынаа» совхозтарга СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң профэвилелчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугларын тыпсыр болгаш район бүрүзүн 300, совхоз бүрүзүн — 150 рубль-биле шаңнаар деп доктаалда айыткан.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарының тос айларда пландарын күүсетпээн районнарны болгаш совхозтарны доктаалда демдеглээн. [illegible] Таңды, Каа-Хем, Тожу районнар курунеге эът садар пландарын күүсетпээн. Курунеге эът садарының планын 16, сүттүүн — 11, дүктүүн — 18 совхозтар күүсетпээнин дыка четпес деп айыткан. Мал ажылының продукциязының шынары ам-даа куду деңнелдиг ажыл-агыйлар бар бооп турар. Ол бүгү болза, элээн хөй партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының, профэвилел, комсомол организацияларының мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база курунеге садарын [illegible] шынарын экижидер дээш ажылчы чоннар ортузунга организакчы, масса-политиктиг ажылдарны четпес деңнелде чорудуп турарының түңнели дээрзин доктаалда демдеглээн.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш курунеге садарын көвүдедир, малдың баш санын камгалаар болгаш өстүрер дээш, ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур социалистиг чарышты улам калбартып, дээштиг болдурарын, чыл пландарын ыяап-ла күүседири дээш организакчы болгаш масса-политиктиг [illegible] СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, партия, профэвилел, комсомол организацияларынга, кодээ ажыл-агый органнарынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге доктаал даалдырып турар.

Хүнүң медээлери

ИЖИ ДЕҢ-ДЕСКИ

Шагаан-Арыгның үлетпүр комбинады — районда мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзи. Олар малчыннарга эптиг, биче хемчээлдиг стол, сандайларны, аптараларны, уругларга сандайларны, комодтарны, чемненир столдарны бүдүрүп үндүрүп турар.

Коллективтиң ажылы деңдески. Тос айларның планын бүдүрүлгениң ажылдакчылары эки көргүзүглерлиг боттандырган. Продукция бүдүрериниң тос айлардың планы 105,7, ону сайгарарының — 101 хуу күүсеттинген, 19.000 рубльдиң продукциязы немей бүдүрттүнген.

Мебель бүдүрериниң хемчээли өскен болгаш тос айларның планы 137,5 хуу күүсеттинген.

Пландыг онаалда күүседири-биле кады бүдүрген продукцияның шынарынче, материалдарның камналгалыг болурунче кичээңгей улуг.

Бистиң корр.

ЭКИ ОРГАНИЗАСТААН

Бии-Хем районнуң херелекчилер ниитилелиниң белеткел конторазы чурттакчы чондан кодээ ажыл-агый продуктуларын садып алырын эки чорудуп турар. Тос айлар иштинде районнуң чурттакчы чонундан 51 тонна 90 килограмм эътти, 900 килограмм мөөгүнү садып ап, 200 тонна картофельди, 120 тонна капустаны белеткээн. Ынчангаш ол көргүзүглер талазы-биле план ажыр күүсеттинген.

Белеткел конторазының ажылдакчылары чурттакчы чон-биле быжыг харылзаалыг.

Контораның ажылдакчылары чондан хүлээп алган продуктуларының ажаалда-шыгжамырын эки организастаан.

В. КУУЛАР.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

КИЕВ. (СЭТА). Социалистиг чурттарның тайбың талалакчыларының төлээлекчилериниң Украинаның найысылалынга ужуражыышкыны доозулган. Ону ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунга тураскааткан.

БУР-нуң, ВУР-нуң, ВСР-ниң, ГДР-ниң, Кубаның, Кампучия Улус Республиканың, ЛУДР-ниң, Моол Арат Республиканың, РСР-ниң, ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң төлээлекчилери ССРЭ-ниң тургустунганы болгаш чедимишкинниг хөгжүлдези делегейге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг боон, делегейни революстуг ёзу-биле чаартыры, улустарның деп эргелиг болуру болгаш найыралы дээш бурунгаар депшилгелиг күштер төрелгетенниң чүс-чүс чылдарда демиселинге төөгүлүг үе-чада болуруп чаңгыс үн-биле демдеглээннер. ССРЭ-ниң, социалистиг демнежиг каттыштырылганың турум турар чоруу бомбурзек кырынга тайбыңны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга чугула фактор болур. Империализмниң хамыктың мурнунда америк империализмниң агрессчи политиказының уржуундан делегей байдалының шыңгыдаан үезинде тайбыңның ленинчи стратегиязын Совет Эвилелиниң амыдыралга идепкейлиг чорудуп турары, тайбың дээш могаг чок демисел-чи эш Л. И. Брежневтиң чайгаар [illegible] үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазы кижи төрелгетенниң салым-чолунга бирги черлиг ужур-дузалыг боор турарын олар онзалап демдеглээн.

[illegible] социалистиг чурттарның төлээлекчилери ужуражыышкынның түңнелдерин ёзугаар медеглел хүлээп алгаш, КИО-нуң болгаш Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң 60 чылдың октябрь айының төнчүзүнде боо-чепсекти дужурери дээш [illegible] дээштиг эрттирер деп шиитпирлээнин [illegible] деткип илереткен. Дайын кыпсыкчыларын кынчыктырбас, чаңчыктырышкынны камгалаар, бүгү улустарның болгаш кижилерниң, тайбынга ынакшылдыг күштерниң тайбың талазы ажылдажылгазын бүгү хемчег-биле калбартыры чедип алыр дээш бистиң ниити [illegible] шимчээшкин бадыткап, көргүзер деп, ол медеглелде чугаалап турар. Келир чылын Прагага болур «Тайбың дээш база амы-тын дээш, ядролуг дайынга удур» Бүгү-делегей ассамблеязын деткиишкиннеп тайбың күзээн бүгү хөй-ниитиниң калбак кезектерин мөөңнээринге ол неделя идиглиг болур.

ССРЭ-ниң алдарлыг 60 чыл оюнуң бүдүүзүнде улуг совет улуска изиг байырны чедирбишаан, бистер, социалистиг чурттарның тайбың талалакчыларының төлээлекчилери, боттарывыстың национал организацияларывыстың өмүнээзинден тайбыңны, камгалап алырынга, чаа дайынны болдурбазынга бистиң быжыг шиитпирливистиң дугайын медеглеп тур бис.

Делегация кежигүннери Киевтиң бүдүрүлгелеринге хөй кижи киришкен митингилерге олурушканнар. Оларны УССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы А. П. Ляшко хүлээп алган болгаш тайбың камгалалының украин республика комитединиң ажылы-биле таныжып алган.

Кызылдың автосептолго заводунуң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур бедик социалистиг хүлээлгелерни алгаш, чыл эгезинден бээр шалыпчы ажылдап турар. Завод эрткен тос айларда продукция сайгарарының болгаш бүдүрериниң планының даалгаларын ажыр күүсеткилээн база ол көргүзүглер талазы-биле эрткен чылдың деңнелин элээн ажыткан. Ында цехтер болгаш бригадалар аразында чарышты дээштиг организастаан. Үшкү кварталда бригадалар аразында социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни [illegible] кылыр а[illegible]дарның Сергей Кужугеттиң удурткан дарганнар бригадазы чедип алган.

ЧУРУКТА: дарганнар бригадазының бригадири С. Кужугет мурнакчылар Александр Гнусков (солагай талада) болгаш Петр Каратаев олар-биле кады чапсар үезинде.

Ю. Косарьковтуң фотозу.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

БҮГҮ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш Күрүне бюджединиң 1982 чылдың тос айларында күүселдезиниң түңнелдериниң дугайын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бодунуң хуралынга чугаалажып көрген. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн болгаш ынаа аалдар болдурган социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрери чоокшулааны-биле база ол улуг байырлалга планның даалгаларын болгаш бюджетти күүседир талазы-биле республикага бедик көргүзүглерни чедип алыры-биле бо айтырыгны шиңгээ чугаалажып көргеш, бар чедимишкиннерни быжыглап тургаш, чедир күүсеттинмээн даалгаларны ноябрь 1-ге чедир күүседирин хандырар талазы-биле бүгү хемчеглерни алыр сорулга-биле бо айтырыг тургустунган.

Тыва АССР-ниң Министрлер [illegible]

[illegible]

[illegible] Чөвүлели демдеглээн.

[illegible] «Тыва тудуг материалдары» катты[illegible] [illegible] [illegible] Улуг-Хем [illegible]

[illegible] болгаш [illegible] чамдык тудуг орга[illegible] [illegible] кууседип [illegible] Өй түңнелинге чурттаалга [illegible] школаларны, коммунал ажыл-агыйның чамдык [illegible] болгаш бүдүрүлге тудугларын [illegible] [illegible] продукциязын [illegible]

Тос айларда курунеге мал [illegible] Таңды, Тожу, Каа-Хем [illegible] Каа-Хем [illegible] күүсетпээн. Улуг-Хем, Бии-Хем [illegible] Картофель болгаш [illegible]

[illegible]

[illegible] бүдүрүлгени эвес [illegible] сайзырадып, социалистиг өнчү камгалалдарын хандырбайн турар. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, дуржалдарның болгаш самчыгдалдарның түңү Садыг министерствозунда 45 муң рубльге, Реснотребсоюзта 60 муң рубльге өскен. Чоннуң амыдырал хандырылгазы, Аъш-чем үлетпүр, [illegible] ажыл-агый министерстволары, Чурт үлетпүр эргелели, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкыны 9 айларның түңнели талазы-биле куду көргүзүглерлиг доскан.

Чамдык министерстволарның, ведомстволарның удуртукчулары эргелел аппаратының тургузуун сайзыраңгайжыдып, [illegible] тиеин турарындан акша-хөреңгилерни шын эвес чарыгдап турар. «Тыва тудуг» трестиң чүгле хыналдаттынган организациялары безин 9 айлар дургузунда штаттан дашкаар чылда 26 муң шалың фондузун 25 кижини ажылдадып тур[illegible]

саналгаларны боттут чүүл болдурар дээш болдунар-ла бүгү хемчеглерни алыры чугула дээрзин демдеглеттинген.

1982 чылдың тос айларында республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш Күрүне бюджединиң күүселдезиниң түңнелдерин ханы анализтеп көргеш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республиканың министерстволарынга, ведомстволарынга, Кызыл хоорүүскомга, райкүүскомнарга, бүдүрүлгелер болгаш тудуг организацияларының удуртукчуларынга боттарының чагыргазында бүгү бүдүрүлгелерниң планныг даалгаларын күүседип турарының байдалын эң кыска хуусаада ханы анализтеп көргеш, боттут хемчеглерни алгаш, чедир күүсеттинмээн чүүлдерни дөрткү кварталда чедир күүседирин, 1982 чылдың планныг даалгаларын болгаш ССРЭ-ниң 60 чылынга аалдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседирин хандырарын дагып турар доктаалды хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч. Д. [illegible] Ондар хуралга чүве чугаалааш, чамдык удуртукчу ажылдакчыларның кол кичээнгейин оларның ажылында баш бурунгаар экспер[illegible] [illegible] эп кө[illegible] чоруктарның [illegible]зинче, даамайлаашкынның бар болуп турарынче углаткан. Ооң бадыткалы бо айтырыгны бирги чартык чылда көргенинин соонда [illegible] [illegible] чамдыызының [illegible] бербээни болур. Ол ышкаш кижилер-биле ажыл, оларның ажылдаар, чурттаар байдалдарын экижидери чедим[illegible] магадылалы болур дээрзин ол демдеглээн. Ы[illegible] хоорүүскомунуң талазындан транспорт, садыг, нинти [illegible] организацияларының ажылынче онза кичээңгей салыры чугула дээрзин айыткан.

ПАРТИЯ КОМИТЕДИНИҢ АЖЫЛЫНЫҢ СТИЛИ

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

ХОЖУДААШКЫННЫ АЖЫП ЭРТЕР

Чаазы пакалыын хооранг — Ак-Довуракка бедиүрүле болгаш чуртталга тудугларының хой нурууулуп «Тыва даг-дүгү тудугу эргелелиниң тудугжулары кылып турар. Бо чылдың эрткен айларында олар 3612 дөрбелчин метр шөлдүг чурттаар ... 120 орунунг уруглар эмнелгезин болгаш өске-даа объектилерни ... В. И. Митюковтуң удурткан № 1 участок ... А. С. Кужугеттиң, Б. Б. Салчактың, В. В. Савылдың дашчылар база З. С. Салчактың, Г. Д. Колядаланың шевергелчилер бригадалары база-ла эки көргүзүглерни чедип ап келген.

...

ИЙИ ЧЫЛДЫЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Кызылдың № 1 АТБ-зинден 10 бригада 9 айларның планының онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Чүък сөөртүлгезин 106,6 хуу, чүъктүг сайгарары 100,8 хуу күүсеттинген.

Планның онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен, чарыштың мурнуку одуруунда шорун турар бригадалар бистинниде хой. В. В. Улановтуң бригадазы ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур шалыпчы ёзу-биле ажылдап келген. Эрткен 9 айларның түңнели-биле бригада он бирги беш чылдың ийи чылын бурун күүсеткен. Ол дээрге — шалыпчы бригада улуг юбилейге уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткени-дир. В. Улановтуң бригадазы пландан ажыр улус ажыл-агыйынга 300 тонна чүъктү сөөрткен, 900 муң тонна-километрни ажылдап кылган. База олар 14 комплект авторезинаны камнап алган.

В. И. Баевтиң, И. Х. Семыкинниң, В. И. Древянниковтуң бригадалары база эки көргүзүглерни чедип ап турарлар. В. И. Баевтиң бригадазы пландан ажыр 441,7 муң тонна-километрни ажылдап кылган. 10 комплект дугуйну камнап алган. И. Х. Семыкинниң чолаачылар бригадазы 125 муң тонна-километрни пландан ажыр ажылдаан.

Шалыпчы чолаачылар чыл төнчүзүнге чедир арткан үеде база эвес хемчээлдиг ажылдарны пландан ажыр кылып бүдүрерлер.

А. СОКОЛОВА
АТБ-ниң план килдизиниң экономизи.

МАГАДЫЛАЛДЫ ТУРГУЗАР

...

Д. ДОРЖУ.

ӨӨРЕДИЛГЕНИ ШЫНАРЛЫГ БОЛДУРАР ДЭЭШ

...

(СЭТА).

Уренгой—Помары—Ужгородтуң газ дамчыдар хоолайларын Волга хемин кежилдир салырынга белеткел ажылдарын Чуваш болгаш Марий АССР-лерниң кызыгаарындан ырак эвес хем эриинде чорудуп турар. Хоолайлар салыр чер оруун хемниң дүвүнде кылып эгелээн. Оон узуну — чеди километр болур. Ол дээрге, газ дамчыдар хоолайларның оруунда эң берге суг моондаа дыр. «Востокгазтудуг» трестиң эртгү тудуг эргелели ол ажылдарны боттандырып турар. Газ дамчыдыгның хем суунуң адаанда шуугуу ийи каът болур, ол хоолайлар суднолар эргизинга шоондак болбас.

ЧУРУКТА: 200 метр хоолайны салырынга белен.

В. ВОПТЕНКОНУҢ фотозу.

КЕДИЛИГ, АЖЫКТЫГ

Үлетпүрде өкдээ цех

...

Ю. АЗБУКИН.

ЫТТАВАСТААН

...

С. УДУМБАРА.

Эртем болгаш техника

ЭЛЕКТРОМОБИЛЬ: АЙТЫРЫГЛАР, ПЕРСПЕКТИВАЛАР

«Хоорай иштинге эвээш хем[illegible] [illegible] [illegible] электромобильдерни тургузарын болгаш бүдүрүлге[illegible] [illegible] [illegible] деп «1981—1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң [illegible] угланыышкыннарында» айыткан. Бо айтырыгны салыр мурнунда дыка улуг шинчилел ажылдарын кылып чорудуп кааптар. Сөөлгү чылдарда бистиң чурттуувуска электромобильдерниң 15 ангы [illegible] ажылдап кылган болгаш туткан, оларның бежи шенеттинген, ажыглап болгу дег бис дээш шалыптаттынып турар.

Электромобильдерниң хөгжүлдезиниң болгаш нептередириниң ийи чадазы тодаргай-биле илереди. Оон бирги — автотранспорттуң ниити нарыынга ам бар эвээш саныг электромобильдерни амгы байдалдарга таарыштыр ажыглаары — бөгүнгүнүң болгаш келир үениң айтырыгы. Ол байдалдар дээрге, бар аккумуляторларны [illegible] [illegible] бистиң чурттувуста автомобиль модельдеринге [illegible] [illegible] электромобильдерге салыр. Ийиги чада элээн ырадыр бердунген. Электромобильдерни массалыы-биле бүдүрери болгаш нептередири, оларны хөй энергия кирер батареялар-биле [illegible], машиналарның тускай конструкцияларын тургузары болур. Ийиги чадаже дораан шилчиири болдунмас. Чүге дээрге, автотранспорттуң ажылдал системазын үндезини-биле эде тургузар күчүлүг аккумуляторлар амдыызында чок болуп турар.

Электромобильдерниң шиитпирин алганындан оруглаалыры (одаар чүүл камналгазы) болгаш автотранспорттуң долгандыр турар бойдуска хоразын эвээжедири дээн ышкаш ажыктыг чүүлдер тургузар деп бирги чада үезинде кордаан херээ чок. Ындыг-даа болза, ук чада үезинде электромобильдерниң [illegible] конструкциязын чаартырынга болгаш ону ажыглаар аргаларны шиитпирлээрин алырынга, хоорайларның төп районнарының, курорттарның, [illegible] [illegible] [illegible] агаарын арыглаар талазы-биле дүрүмнерни мөңгүн алыр арганы бээр.

Ийиги чада үезинде байдал кескуду-биле өскерлир. Аккумуляторларны [illegible] [illegible] [illegible] талазы-биле ажылдың [illegible] [illegible] [illegible] кээр. Оон энергия шыгжамыры келир үеде барык ийи катап көвүдээр. Оон-биле база электромобильдерниң ажыглаар черлер база алдынар.

Автотранспорт нарыынга электромобильдер хөй болза, оң экономиктиг-даа, экологтуг-даа ажыы улуг. Оон-биле [illegible] электромобильдерге хандырылга системазын эде тургузары база чугула апаар. Ындыг-даа болза, бир берге чүүл — электромобильдерниң батареялары ажылдап турар хора чок-даа болза, оларны зарядтап турар үеде эзилдиришкин болуп, агаар хораннаар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хоорайның [illegible] [illegible] зарядтап болур. Оларның саны көвүдеп келирге, күчүлүг вентиляция-биле дериттинген аккумуляторларны зарядтаар тускай пункттар тургузар апаар. Оон аңгыда бир онзагай чүүл болза, оларга чаңгыс-ла батареяларны бүдүрүп үндүрери болур. Электромобиль бүрүзүнге аңгы батарея турбас.

Совет конструкторларның бүдүрүп үндүрген электромобильдери колдуунда бирги чадада [illegible].

Москваның магазиннериниң болгаш школаларының буфеттеринге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ниң заводу бүдүрген. Оларның өскелерден ылгалы чүл дээрге, ук электромобильдер [illegible] [illegible] [illegible] ле ажылдап турар. Оон аккумуляторларын хоорайның [illegible] [illegible] [illegible] ап турарындан хопукта курлавыры көвүдеп турар.

Өске машиналар доктаамал ток-биле ажылдап турар. Ереванның болгаш Риганың автомобиль [illegible] [illegible] бильдери Москвага Олимпиада-80 үезинде ажыглап турган. Бүгү-Эвилелдиң электротранспорт [illegible] шинчилел институдунуң кылыгларын «Электро-77» деп делгелгеге келгеннерге бараан болган. Ол машиналарга [illegible] [illegible] салган турган, олар хола-кислоталыгларга бодаарга аажок ишкирлер.

Көрдүнген электромобильдерни калбаа-биле ажыглаар [illegible] [illegible] айтырыглар хөй. Кузовту чылыглаары (ол энергияның [illegible] [illegible] [illegible]) улуг күштүг ток айыылындан чолаачыны камгалаары дээш оон даа өске.

Юрий ДОЛМАТОВСКИЙ,
техниктиг эртемнерниң кандидады.

(ПМА).

Бомбурзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР КҮШТЕРНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ ДЭЭШ

Москвага болган совет-эфиоп чугаалажыышкыннарже улуг кичээнгейни делегейниң массалыг информация органнары угландырып турар. Кремльге дүштеки шайлалга үезинде эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Менгисту Хайле Мариамның чугаазы [illegible] [illegible] политиктиг болгаш хөй-ниити суртаалдыг ажылдакчылары [illegible] [illegible] [illegible] ны болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынче сыным чок чүткүлдүг Совет Эвилелин база катап бадыткаан деп онзалап демдеглеп турар. Колониализмниң болгаш расизмниң артыышкыннарын дорген база буруун узуткаарын. Африканы хамаарышпас чоруктуң диви. тайбыңның чолдан кожа-хелбээ доктаамалдыының болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рын (ССР) саналдаан-дыр деп, делегей парлалгазы бижип турар.

«Найыралдыг совет-эфиоп [illegible] [illegible] [illegible] дүүшкүнде» деп эгелиг чүүлдү «Эфиопиан геральд» солун парлаан. Ийи чурттарның — ССР-ниң болгаш Эфиопияның аразында кады ажылдажылга улам-на калбарып, хайылап, хөй хевирлиг болуп турар деп, солун демдеглээн. Ийи күрүнелерниң аразында [illegible] [illegible] [illegible] чедиишкиннинг боттаныып турар. Социалистиг Эфиопияны Совет Эвилели мооң соңгаар-даа чайгылыш чокка деткиир дугайында Л. И. Брежневтиң медеглелин эфиоп улус сеткил ханыышкыны-биле уткаан.

Хосталган улустарны базарын, үр болгаш берге демиселге оларның чедип алган чаалап алыышкыннарын хунаап алырын, делегей политиказынга оларның ролюн узуткаарын Вашингтоннуң оралдажып турарының дугайында Л. И. Брежневтиң чугаалаан сестерниң чоннуунге болгаш шынынынга Африканың хамаарышпас чурттары боттарының хуржулгазындан бүзүреп көрген деп. [illegible] «Аддис земен» солунуң айыткан. Америк империализмниң [illegible] [illegible] политиказынга удурланыптыр Совет Эвилели Африкада дайзыкының шериг баазаларын буруун узуткаар. Делегейниң ол районунда [illegible] чепсек чок зона болдурар дээш шиитпирлиг туржуп турар. Совет Эвилелиниң чогумчалыг ол туружун Африканың бүгү улустары. Делегейниң чаагай сеткилдиг бүгү кижилери билип, бүрүн деткип турар деп, [illegible] [illegible].

Африканың чурттары бот-та оның эргелериниң камгалаарынга чаңгыс эптиг болгаш сырый каттыжыышкынын илергейлеп, амгы делегейде империализмниң [illegible] бүгү күштериниң эп-сеткил [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] даар болза, оларның бүрүн эргезинче болгаш национал [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ам чедиишкиннинг болур дээрзинге бүзүрелдиг совет удуртукчу илергейлээн-дир деп, Индияның ПТИ информация агентствозу айыткан.

Делегейде амгы дүвүреңниг байдалды Л. И. Брежневтиң чугаазында тодаргайлааны база ол байдалды чогумчалыг кылдыр экижидер талазы-биле оон саналдары [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] соруунга дужуп турар деп, Непалдың Тайбың талалакчылар комитединиң чиңгине секретары Нилямбар Ачарья медеглээн. Африканың болгаш Чоокку Чөөн чүктүң айтырыгларын Л. И. Брежневтиң чугаазында чогумчалыг кылдыр, боттуг бөзү-биле көрген. Ынчалдыр империализмниң агрессив [illegible] Африканың, Чоокку Чөөн чүкке боттарының хелелиишкиннерин дыка идепкейжидип турар. Азияда, Африкада болгаш Латин Америкада хамаарышпас күрүнелерге удур чепсектиг чорулдааларни база өнчүк-чок [illegible] [illegible] [illegible] ылым өскүдүп турар. Империализмниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] моондак салдынган турар дээрзинге бүзүрелдиг Л. И. Брежневтиң чогумчалыг тайбың [illegible] [illegible] соруу киирип турар.

Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүкке, Латин Америкага, Африкага болгаш Азияга хан төгүушкүннүг мөчүлдежиишкиннерни өскүдүп турар империализмниң, реакция [illegible] [illegible] [illegible] измниң эң-не агрессив күштериниң чоога удур политиказынга [illegible] [illegible] кынныг бээр толзаде. Делегейниң тайбынга ынак бүгү күштериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны эргежок чугула дээрзин бедик деңнелге болган совет-эфиоп [illegible] [illegible] ның үезинде илергейлээн деп, Сирияның САНА агентствозу айыткан. Ядролуг халапты болдурбазынга, боттарының дүрүм бзуттаар эргелериниң камгалаарынга тайбынга ынак бүгү улустар бүрүн [illegible].

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазы — ол дээрге, национал хостанылга болгаш социал деңнелче [illegible] улустарның демиселин Совет Эвилелиниң чайгылыш чок деткиминиң тодаргай херечизи-дир деп, Культура харылзааларының Перу-совет ассоциациязының даргазы Асунсьон Кабальеро Мендес медеглээн. Хөй чылдар дургузунда берге демиселге улустарның чедип алган улуг чаалап алыышкыннарын хунаап алырын Вашингтон оралдажып турар. Ынчалдажок империалистерниң кара сагыштыг ол пландары чайлаш чокка буурап дүжер.

Африканы ындыр азынуур чогу-биле молчуп турары дээш барык чүктүң империалистиг күрүнелерин, хамааты [illegible] Американың Каттышкан Штаттарын совет удуртукчу шынгыы буруудаткан деп, Австрияның АПА агентствозу айыткан.

Л. И. Брежневтиң чугаазын Кипрниң «Хараги» солунуң калбаа-биле тайылбырлаан чүүлүнде «АКШ-тың агрессив стратегиязы буурап дүжер» деп адаан. Вашингтоннуң политиктиг угланыышкыны Африканың улустарының үндезин эргежиктарынга чорушкек, ынчангаш ол [illegible] [illegible] ның төөгү талазы-биле перспективазы чок деп, солун демдеглээн.

ССРЭ-ниң болгаш Эфиопияның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] совет-эфиоп чугаалажыышкыннары бадыткаан-дыр деп, Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн. Москва-даа, Аддис-Абеба-даа боттарының политиказынга тайбыңның, социализмниң, [illegible] [illegible] эп-сеткил каттыжыышкынның ниити принциптерин удурттуга болдуруп турар.

Хөгжүп турар аныяк күрүнелерни империализм база катап куданыырын оралдажып, оларны ара-шириктиг кинчизинге киирип, ол чурттарның бойдус байлактарын шыт чогу-биле үптеп турарын совет удуртукчу дорт-биле айыткан. Хөгжүп турар аныяк күрүнелерниң хөй нурууну экономиктиг бедиинниинин кол чаңгызы — империализмниң [illegible]-дур деп, ГДР-ниң «Нойес дойчланд» солуну бижээн.

СЭТА.

БАЙЫРЛАЛГА УТКУШТУР

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чыл оону болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын ПНР-га база байырлап эрттирер. Польшаның хамаарышпас чоруктуг чедип алырынга таарымчалыг байдалдарны Улуг Октябрь тургускан база оларны дүргедеткен, бистиң улузувустуң болгаш күрүневистиң салым-чолунга ноттуг салдарны чедирген. ССРЭ-ниң тургустунганы болгаш оон чедиишкиннери бистиң чуртувуска социализмниң идеяларының тиилелгезин дээш польша улустуң демиселин-биле, республиканы катап тургузарынга дуза-биле, экономика, эртем болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылга-биле тудуш харылзаалыг.

Улуг Октябрьның 65 чыл оон болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын байырлаары-биле холбаштыр Польша-совет найырал ниитилелиниң (ПСНН-ниң) пландарының дугайында ПСНН-ниң Кол баштаар чериниң секретары Хелена Микрут мынча деп чугаалаан:

— Бистиң организациявыс ол алдарлыг ийи байырлалды акы-дуңма чурттуң дугайында калбак хөй-ниитиге чугаалаарының онза аргазы кылдыр ажыглаар. Ындыг сорулга-биле ПСНН лекциялар, дискуссиялар, ужуражыышкыннар эрттирер активти белеткээн. «ССРЭ-ниң болгаш польша-совет харылзааларының дугайында билиглер клубтарын» организастаарынга заводтарның, дээди өөредилге, школа черлериниң комитеттеринге дузалап турар.

ПСНН Варшавага болгаш воеводстволарга байырлыг хуралдарны, концерттерни организастаар. [illegible] [illegible] чоруктуң турисчааларынга база польша болгаш совет дайынчыларының хөөрлеринге чечектер салыр. Совет организацияларның төлээлекчилери-биле, ПНР-да ажылдап турар специалистер-биле, Совет Армияның офицерлери-биле польша хөй-ниитиниң ужуражыышкыннарын эрттирери төлевилеттинген. Совет эртем болгаш культура ажылдакчылары-биле кады ПСНН хөй хемчээлдерни ап чорудар, оларның сорулгазы болза он беш совет республика бүрүзүнүң чедиишкиннерин көргүзери болур. Чурук делгелгелериниң бирээзи болгаш делгелгениң парлалга болгаш ном клубтарының кирилгези-биле бүгү чуртка ынам-бүрү делгелгелер ажыттынар, оларның ийизи, чижээ, Польша-совет найыралдың найысылалга бажыңынга болур, ол дээрге «ССРЭ — чурт болгаш кижилер-даа» деп фото-чурук делгелгези биле «ССРЭ-ниң 60 чылы — почта марказында» деп маркалар делгелгези-дир. Советтер чуртунуң төөгүзүнүң база амгы үезиниң дугайын чугаалап турар документалдыг болгаш уран-чечен кинофильмнерниң, ССРЭ-ден келген чогаадыкчы коллективтерниң концерттериниң, совет композиторларының классиктиг музыказынга тураскааткан программаларының норуудазын база организастаарын пландап турар бис.

Марек МЕЙССНЕР,
польша журналист.
(«Трибуна люду» — ПМА).

ДЕЛЕГЕЙДЕ ШЕРИГ ЧАРЫГДАЛДАРЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Делегейде боо-чепсектерни экижиде бүдүрериниң амгы үеде бир минутага бүдүрүлге бедир миллион [illegible] [illegible] чарыгдаттынып турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Делегейниң 32 чурттарының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] камгалалынга чарыгдалдан хөй акша-хөреңгилерни чүгле шериг херегледеринге чарыгдап турар.

[illegible] [illegible] Американың Каттышкан Штаттарында, Великобританияда, Японияда шериг чарыгдалдарының кедергей көвүдээни ол чурттарның экономиказынга багай салдарны чедирип, дайын [illegible] [illegible] күштелдирип турар.

КУБАДА ЧОННУҢ ДЫШТАНЫЛГАЗЫ

ГАВАНА. (СЭТА). Ажылчы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] социалистиг Кубада угландырып турар. Чайгы дыштаныылгаларының [illegible] [illegible] үндүргүлеринде хөй миллион ажылчы, чоннар, [illegible] [illegible] [illegible] лер бо чайын дыштанып, боттарының [illegible] бызыгаан. Чуртта туризм — чоннуң дыштаныылгазының идепкейлиг хевири болган.

Чайгы эзиг үеде Кубаның 140 муң хамаатылары ийи ай дургузунда туристтеп, экскурсиялап чораан.

СОВЕТ ТЕХНИКА ИДЕГЕЛДИГ

Индияның заводтарынга чоруурга, индий үлетпүрүнүң сөөлгү 8—10 чылдар дургузунда чедип алган улуг чедиишкиннерин хараа көстүп келир. Бүдүрүлге черлеринге мооң мурнунда колдап турган даштыкы станоктарны болгаш машиналарны ада-чурттуң техниказы солаан. Индияга дериг-херекселдер берип турган кол чурттарның бирээзи — Совет Эвилели. Совет машиналарын болгаш станоктарны мооң соңгаар Индияже сөөртпес дээн ол бе? Бо айтырыгны Махараштра ооргаан үезинде «Станкоимпорт» деп даштыкы садыг каттыжыышкынының [illegible] [illegible] Владимир Ключаревке салган мен.

— Чок, ындыг эвес, харын бот-боттарынга ажыктыг садыглажыышкынның чыл келген тудум-на улам калбарып турар. Совет кайгамчык улуг беш чыл пландары амгы үениң [illegible] [illegible] [illegible] негеп турар. Ынчангаш бис ооң иштинде Индиядан эң эки үлегер-маңнактарын күзелдиг-биле садып ап турар бис. Чижээ, күрүнениң «Хиндустан машин тулз» деп корпорация [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] үлелеттинген. Бис талазында совет техника индий рынокка шагда-ла чогуур алдарны чедип алган. Чүгле чаңгыс чижекти ап көрээлиңер — сөөлгү он чылдар дургузунда совет пресс дериг-херекселдерин Индияга бээри беш катап көвүдээн, оларның мооң соңгаарда көвүдээриниң бүгү барымдаалары бар болуп турар. Бомбейден 60 километрде Тхана хоорай турар, ол черде ол [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] улетпүрүнүң ындыы бо дээрин чаңгыс [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Мында хөй улуг заводтар бар, оларның аразында «Вайман Гордон» деп завод база бар.

«Вайман Гордон» хемчээлиниң (бүдүрүкчүзү — чылда 15 муң тонна, 2500 ажылчын) талазы-биле улуг эвес-даа болза, үлетпүрүн элээн хөй адырларынга херек металл кылыглар бүдүрер талазы-биле чуртта кол бүдүрүлгелериниң бирээзи болуп турар деп, заводтуң чиңгине директору С. П. Рао дыңнаткан. Хензиг бичии элээн каш граммдан аажок хөй тонна чедир деңнелиг янзы-бүрү [illegible] [illegible] завод бүдүрүп турар. «Вайман Гордоннуң» продукциязын хөй күрүне бүдүрүлгелери ажыглап турар апарган. Заводтуң чепселленген бар дериг-херекселдериниң хөй кезиин совет [illegible] [illegible] [illegible].

— Совет дериг-херекселдерин 1971—1972 чылдарда-ла садып ап эгелээн бис — деп, С. П. Рао чугаалап турар. — Ол дээрге маскалар, прессер болгаш оон-даа өске чүүлдер-дир. Оон соолунде, 1978 чылда дериг-херекселдер кылыы бээрин база катап дилээн бис, а 1979 чылда демирни доора дуглаар соп кылыр машинаны биске чорудуп берген, оон дугайында «Сүзүтен бээр чоон чүкте» ол ышкаш улуг машина чок дижип турарын дыңнаан бар. Ол бистиң заводтуң бар хоорайн билир мен.

С. П. Рао бистиң заводтуң бар чылдар [illegible] [illegible], барык-ла бүгү цехтерин совет машиналарының барын [illegible] болур. 1981 чылдың ноябрьда ажыглалгага киирген болгаш совет техника-биле бүрүн чепсеглеттинген [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ында Новокраматорскиниң машина тудар заводунуң кады 16 тонна маска, 1800 тонна пресс болгаш база-ла Новокраматорскиге кылган 1100 тонна кужурактыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ында эң улуг машина ажылдап турар. Ол машинаның ажылдаарының [illegible] [illegible] чогуп кижиң пат кайгаар. Ону тавартыр кайгамчык улуг хандар деп металл [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болур [illegible] улуг күчүлүг машина-дыр.

«Совет машиналарын ажылдадырын бодуун болгаш бедик шынарлыг продукция бээр» — деп, ол цехтиң ажылчылары Пан совет пресстерниң болгаш маскаларының дугайында мактап чугаалады.

Совет дериг-херекселдерин бистиң эптеп алырывыска дузалап, маңаа, Тханага, бистиң-биле кады чурттап турган совет инженерлеривистиң бистер улуг бис. Ол дериг-херекселдер бедик шынарлыг болгаш дыка хөй чылдарда үрелбейн, ажылдап турар, оларның өртээ база улуг эвес. Оларны мооң соңгаар-даа садып алыр бис. Совет машина [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] вериинер.

Олег ТОРЧИНСКИЙ,
ПМА-ның корреспондентизи.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

⊙ **БУДАПЕШТ.** Венгрияның индустриязының улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи — Дунайдагы машина тудуушкун заводунда бо хүннерде «ажык эжиктерниң хүнү» эртип турар. Хоорайның ниити билиг школаларының болгаш профессионал-техниктиг училищелериниң өөреникчилери бүдүрүлгениң [illegible] ажылдары [illegible] [illegible] [illegible]-биле таныжып, оон мурнакчылары болгаш чаартыкчылары-биле ужуражып турарлар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ажыл-херектери-биле таныштырып турар «мергежилди шилип алыры» деп тематиктиг делгелге ажыттынган.

⊙ **СТОКГОЛЬМ.** «Швецияның [illegible] ядролуг чепсекке удур» деп организацияның [illegible]-биле эрттирген ядролуг чепсекке удур [illegible] [illegible] [illegible] найысылалдың төп шөлүнге митинг-биле доозулган. Анаа «Швед эмчилер ядролуг чепсекке удур», «Швецияның башкылары тайбың дээш», «Швед [illegible] тайбың дээш демиселде» деп организацияларның төлээлекчилери база киришкен.

Түңнел митингиге чыглы чугаалакчылар хөй-ниитилелдиң делгем бөлүктери ядролуг дайынның айыылын чайладыр, ядролуг чепсектерниң курлавырларын узуткаар, [illegible] [illegible] [illegible] камгалаар дээш демиселге киржириниң чугулазын айтып турганнар.

⊙ **КАБУЛ.** Афган радиозун дыңнатканы ёзугаар алырга, Джелалабад хоорайның Нангархар можузунуң Хадда деп механизастаттынган күрүне кодээ ажыл-агый фермазының чоогунга бо эң улуг кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажылчыннарын болгаш албан хаакчыларын [illegible] лап турган империализмниң [illegible] [illegible] [illegible] бандит [illegible] [illegible] шапкан.

Афган болгаш даштыкы журналистер чоокта чаа бо районга барып чорааннар. Джелалабад хоорай чогумчалыг күш-ажылчы байдалда чурттап турар, ынчалза-даа ында чуртта эң улуг суггарылга комплекстери туруп турар элээн каш районнарда дээрбечилер хөделиишкиннерин уламчылап турар. Түс черниң органнары Джелалабат суггарылга комплекстери [illegible] [illegible] [illegible] айыыл чок байдалды хандырары-биле чогуур хемчеглер алырып турар.

⊙ **НЬЮ ЙОРК.** Президент Рейганның экономиктиг политиказын [illegible] [illegible] [illegible] на илегевестеп турар. Бо хүннерде неделя санында [illegible] үнүп турар «Ньюсуик» дээр журналдың хөй ниитиниң санал алыышкынын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] киришкеннерниң 56 хуузу [illegible] [illegible] байдалын дорайтатканын, 54 хуузу — «рейганомика» оларның салымыынга бак салдарны чедирип турар дээрзин медеглеп [illegible] [illegible] [illegible] болза: американнарның хөй кезииниң саналы-биле алырга, ындыг чорук ажыл чок чорукка, акша-төгериктиң үне чокталыр чоруунга чедирип турар. Ниитизи-биле алырга Ак бажыңның амгы ээзиниң эргеже чагырганга турарының хуусаазының ортан үезинде ажыл чорудулгазы оон мурнунда турган беш президентилериниңден эң-не чавыс болуп турар деп, ол парлалга түңнеп бижээн.

⊙ **РАНГУН.** Бирманың найысылалынга Бирманың социалистиг программазының [illegible] [illegible] БСБП-ниң ТК-зының пленуму болган. Төп күүскомунуң, БСБП ТК-ның инспекциязы болгаш сагылга-чурум талазы-биле комитеттериниң отчет илеткелдерин пленум чүүлдүг деп көрген. Ооң кичээнгейин октябрь 11-де ажыттынар Улустуң хуралдың (чаңгыс палаталыг парламент) сессиязының айтырыглары Пленум угландырган. БСБП ТК-ның даргазы Не Вин парламентиге көөру-биле киирер деп турар. Бирма хамаатылар дугайында чаа хоойлуну пленумга тайылбырлап чугаалаан.

⊙ **АДДИС-АБЕБА.** Эфиопияның [illegible] [illegible] системазының хөгжүлдези национал-демократтыг революцияның кол сорулгазы — социалистиг ниитилелди тургузарын чедип алырынга чагырткан турар ужурлуг деп, чурттуң даазы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Бедели Маңдефро медеглээн. Ол Кока хоорайга эфиоп дээди өөредилге черлеринге марксчи-ленинчи теорияны болгаш ниитилел [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] нарга чүве чугаалаан.

[illegible] [illegible] [illegible] чыларын социализмниң идеалдарынга, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эрге-ажыынга бердинген кылдыр кижизидери чугула деп, [illegible] [illegible].

АРГЫЖЫЛГА КАЖАН ЭКИЖИИРИЛ?

«Сүт-Хөл» совхозтуң төвү — [illegible] [illegible] автобус доктаар черинге Чадаана хоорай баар дээн кижилер хүннүң-не дыка хөй болур. Оларның [illegible] [illegible] чаш уруглар-даа келер, инвалидтер, аныяктар бар. Чайның [illegible] [illegible] [illegible] да автобус манаан кижилер ажык черге турарлар. Изиг-ле ол-бо бажыңнар хөлегезинге сыгынып, соокта автобус доктаар черден хайыы столоваяга, «Чечээ» магазинге, почта салбырынга чынныып турган озалдап-даа каарлар. Автобус доктаар [illegible] [illegible] ында (элээн каш узун сандайлар [illegible] [illegible] салып каар болза), хоос турар ийи үш-даа бажың бар. Бөже Сүт-Хөл кожуун Советтиниң күүскому кошкак кичээнгей салып турар.

Район төвү-биле аргыжылгада оон-даа дүвүреңниг чүве бар. Сүт-Хөл талазында ийи совхоз, чурттакчылыг 7 суур, 6 кодээ Совет бар. Ында 11 муң ажыг кижи чурттап, ажылдап турар. Бо хөй чурттакчылыг черде автобус аргыштырылгазын кончуг багай организастап турар. [illegible] үеде биеке хүнде чаңгыс автобус кээр апарган. Бир хүн Алдан-Маадырже, өске хүн Бора-Тайгаже маңнаар. Ол суурлардан долу пассажирлиг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] доктаавайн чоруй баар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ректиң ажылы бүтпейн барганынга чемдеке хомудап чыдып каар.

А чамдык кижилер чорумал машиналар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чолаачыларыг машиналарга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турдулар. Сентябрь айның эгезинде [illegible] [illegible] айы-биле район төвү баар дээш үш хүн автобус манадым. Шак ындыг байдал бо материалды бижииринче мени албадапты.

— Чоокка чедир-ле Чадаана — Сүт-Хөл маршруттуг автобус эртен, [illegible] [illegible] [illegible] хүнде үш рейсти кылып турду. Ынчан кудумчуга манаа хөй кижи автобус манап турбайн. Ам чаңгыс автобус чаңгыс каарге улустуң хөй кезии артып каар-дыр. Шупту [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Бистер Кызыл-Тайгада чурттап, ажылдап турар бис. Суур район төвүнден 45, а совхозтан 13 километр черде туруп турар. Ол аразында аргыжылганың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Чадаана АТП-зындан-даа, совхозтуң-даа автобузу маңнавайн турар. Ындыг-бир чорук [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] биле Сүт-Хөл аразында [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

1981 чылдың январь айда [illegible] [illegible] ажылчыннарының хуралы [illegible] [illegible] [illegible] автобус маршрудун тургузар дугайында дилегни улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Советиниң күүскомунга чоруткан. Ол дилегни күүском хуралынга чугаалажып көрүп, ындыг маршрутту апрель 1-ден эгелеп тургузар дугайында шиитпирин «Ленинчи [illegible]» солунга парлаан. Оон бээр бир чыл апкан. Автобус ам-даа чок. Ону мынчага чедир шиитпирлеп чадап турары [illegible] [illegible].

Мындыг чоруктар чүгле Сүт-Хөл талазында эвес, а [illegible] [illegible] Хорум-Даг [illegible] база бар. Тайбыңның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

О. КУУЛАР,
Кызыл-Тайга ссс чыл школазының директору.

ЛИВАН. ЧУРУКТА: [illegible] [illegible] [illegible] араатанныг байдал-биле өлүрткен [illegible] [illegible] [illegible] өг-бүле. АП—СЭТА-ның телефотозу.

ХӨЙ-НИИТИНИҢ ХЕРЭЭ

Бистиң чуртувус ангы-бүрү диргиг амытаннар-биле байлак. Совет Эвилелинде диргиг амытаннарның 130 муң хире хевири бар.

Бойдус камгалалының Бүгү-делегей ниитилелиниң санап турары-биле алырга, чүгле он тос-чүс чылда белин куштар болгаш сүт чемиштиглерниң 70 хире, а бистиң чүс чылдың [illegible] ааа немей 40 хире хевирлери ис чок читкен. Бистиң амгы үевисте куштарның болгаш диргиг амытаннарның барык 200 хире хевири чидип бар чоруур. Чижээ, 10 векте Европаның арга-эзимнеринге болгаш хову зоналарынга тур деп черлик бугалар эң нептерээнгей турган. Оларның эң сөөлгүзү 1627 чылда өлген. 18 чүс чылда Русьтуң мурнуу ховуларынга черлик аъттар кодан-коданы-биле одарлап чоргулаан. Ам оларның чаңгызыдаа артпаан. 1741 чылда эрдемдениер Командор ортулук-тарынга далай инектерин тып каан. Оларны чок кылырынга чүгле 27 чыл негеттинген. Бо дээрге, бойдустуң байлаанга кижилерниң кам хамаарар [illegible] хоралакчы болгаш үреклекчи чорууңуң үржүү-дүр. Ынчангаш тоңуп бар чыдар амытаннарның болгаш үнүштерниң сан-дептери «Кызыл дептерге» кирип бижип оларның бүгү байдалын, турар черлерин [illegible] рын айтып турар. Бистиң чуртувуста ындыг хевирлиг тодартан хемчеглерниң чиңгээ кургузунуң комплексиг [illegible] чыр.

Чөөн-Хемчик районнуң Шеми деп ындыг заповедниги тургускан. Хөндергей, Шеми, [illegible] аң-мен, балык-байлаң-биле байлак черлер. Комплекстиг камгалал черлериниң девискээринде аңнарны, куштарны өлүрерин, аңаа кайы-хамаан чок балыктаарын хораан. Оон девискээрин мындыг Сарыг-Бел аксындан Улуг [illegible] болгаш таламындан өрү чоктааш. Ак-Хем аксынга четкеш ол хемниң оң талазын өрү кожавыста Өвүр районнуң кызыгаарының чедер. Ол кызыгаарның дургаар Шеми болгаш [illegible] баштарын таварты Аныяк болгаш Улуг [illegible] батканш. Тоора-Хем аксынга [illegible] Хөндергей хемнериниң унун дөрт кежиилдир Сарыг-Бел аксынче кирип шөйлү берген.

Бо комплекстиг камгалал черинде Бурят АССР-де Баргузинниң заповедниктиинден эккеп салган кара киш бала бар. Чоокку үеде салган буур. булан ажок өскен. Өске-даа аңнар көвүдеп турар. Мында бүгү аңнарның, куштарның тевээлекчилери бар. Каш чылдар эртерге ол шуут заповедниң аңаар. Ынчангаш аңаа дуюглуг аңнарның фермазын тургустунар. Аң азыракчылары, зоотехниктер, мал эмчилери доктаамал ажылдаар. Ук ажылга херек кижилерни, тускай эртемнилерниң өөредип алыр. Ам дээрезинде мында ийи кижини — район охотоведи И. В. Итикин, егерь А. Б. Монгушту бижиглээн.

Комплекстиг камгалал чериниң девискээринге аңнаар хамаан чок, бооладг чорууру шуут хоруглуг. Аңаа тевичелекчи кижи туттурар болза, ону кеземче хоомлулу ёзугаар шиитпиир-биле бурунгадаар. Ындыг кижилерни [illegible] чи деп санаар болгаш аңнаар эргезин үш чылда хоруур. Бир эвес аң өлүрүп алгаш туттурган болза, бөөзүн хавырып албышаан, хөй түңнүг акшалыг штрафтаар.

Бойдус байлаан камгалаары — бүгү хөй-ниитиниң херээ. Ынчангаш ол комплекстиг камгалал чериниң девискээринде көдээ Советтер, совхозтар, ылаңгыя кышкы үеде, дуюглуг аңнарга болгаш куштарга оът-сиген аймаан, будук-бүрүнү, дусту болгаш өске-даа чемнерни четчири-биле белеткээш, оларның одарлаар, кол тевиинтиг черлеринге чедирип, тен бээрин организастаа эки. Хөндергей, Шеми, Чыраа-Бажы ортумак школаларының баазаларынга бойдуска ынакттар ниитилелиниң ногаан патрульдар штавын тургузуп, оон кежигүннерин хайгыылче доктаамал үндүрери күзенчиг. Оларга пионер дружиналары, комсомол комитеттери дузалаар сорулгалыглар.

А. МОНГУШ.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

ОНДАТРА — ҮНЕЛИГ АҢЧЫГАШ

Үнелиг кештиг суг амытаны — ондатраны ам ийи чыл уламчылыр Өөк шынаазындан хөйү-биле диригге тудуп ап турар.

Бий-Хем районга ондатраны эң баштай 1956 чылда эккеп салган. Ол Өөк хемниң бүгү дуртунга нептереп, кыска хуусааның дургузунда аңнаар-тывыш чоруктарынга чедир өзүп көвүдээн. Өөк шынаазы ондатраны өстүрер камгалалдыг чер апарган. Оортан ону Тываның суглуг өске черлеринче көжүрүп салып турар. Ол ажылды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Аңнаар-тывыш ажыл-агый эргелелиниң тускай эртемнигери [illegible] келген. Амгы үеде ондатраның бөлүктери Межегейде, Тожунуң болгаш Тере-Хөлдүң хөлдеринде, хемнеринде бар. Эрткен чылын ону Тес-Хемде база Мажалык хемчигеште апарып салгылаан.

Ол үнелиг кештиг хээкчилерге хамааржыр суг аңчыгаштары кыжын доңмас суглардыг хөлдерге, хемнерге таарыжыр. Хыргыыштыг болгаш суг кыдыын хүрээлей үнген чадаң үнүштерлиг черлерни олар турумчуп чурттаарынга шилип алырлар. Чемнениир чеми-даа ол болур.

Ону Өөк хем девискээринге үш-дөрт-ле чыл өлүрерин хоругдаптарга олар хем кыдыынга [illegible] дыр өзүп нептерээн. Аңнаар-тывыш эргелели тускай эртемниглерниң саналып ёзугаар оларның бир кезиин туткаш, республиканың өске суг хөөлбектеринче көжүрерин шиитпирлээн. Ол ажылды дуржулгалыг охотоведтер В. Беспалов, Н. Ананьин, М. Дежнев оларга даазкан.

Ондатра бодунуң уран аргазы-биле тудуп белеткеп алыры үгектерге чурттаар. Бир үгекке 10 болгаш оон-даа хөй аңчыгаштар чурттаар. Чай дургузунда кыс ондатра 2—3 катап оолдаар. Бир оолдаанда 5—7 чедир төлдүг болур. Дүрген өзүп, көвүдээриниң [illegible] черлерже дүргеш нептерээр. Чаа черин тып алганнары аңаа үгекти тудуп алыр. Үгек кылдыунда суг кырында турар.

— Чараш болгаш солун амытан. Бергеп-на [illegible] дораан тудуп алыр. Оон ол талазы-биле ураның куйдус-биле деңнеп болур,— деп, Николай Ананьин чугаалады.— Ондатраны өстүрери белен. Кандыг-даа улуг чарыгдал чокка ону хөлдерге, хемнерге, ортулуктарга, хемнер шынаалары апарып салгылаптар. Кол-ла чүве чүл дизе, оларга ыржым, шимээн, доңмас суглар, оларны хүрээлээн хыыргыыштар, чадаң ыяштар херек. Девискээринге кижилер баарга хоржок, а бир эвес немелде чем кылдыр сула тып бээр болза, амыраар.

Өөк шынаазында ондатраны охотоведтер хүнде-ле 20—30 чедир тудуп турар. Чолаачы А. Иабызаков биле Тураның [illegible] ниң ажылдакчызы Н. Крицын 200 санныг баштайгы бөлүктү алыры-биле дан бажында келген. Олар ону Кызыл аэропортунга чедирген, оон Хүт хемге салыры-биле алгаш чорупкан.

Дараазында бөлүктү Ир [illegible] алгаш барган. Кыска хуусаала охотоведтер 500 хире ондатраны туткаш, чаа черлерде аңнарып салган. Ондатраны камгалаарының бүгү хемчеглерин охотоведтер ап турар. Ол аңчыгаштарны [illegible] дяа үеде хоруглуг. Төтчеглекчилер ондатраны боолап, чангыс кажа салыр дээш үгекчигежин үрегдеп, бойдуска когаралды чедирип турар. Ынчангаш ондатра салган черлерни заповедниктер кылдыр хоойлу ёзугаар чарлап камгалаар үе келген.

В. КЛЕПМЕННЫХ.

ЧУРУКТА: охотовед Н. Ананьин ондатраны чаа черле үндүрүп салып турары.

Авторнуң фотозу.

БАЙЛАКТЫ ЭЭ ЁЗУ-БИЛЕ

Тес-Хем болгаш Эрзин районнарының [illegible] чыжыргана бо чылын эки үнген. Эрзинниң Саган-Толагай, Үстүү Кызыл-Ужуктап Тес-Хемниң Кош-Терек чедир Тес унун дургаар сыптарла кат сарыг-кызыл шурукожаа бооп баткан.

Ийи районнуң ыяш ажыл-агыйлары бо үнелиг байлак — эм катты хайгаарап, камгалалда алган. Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйының ажылдакчылары [illegible] хыналдаларны кылып, чоннээрел чокка кат чыырлар төтчеглекчилер-биле демиселди күштелдирген. Чамдык чурум үреекчилериниң чыжыргана сывын сып турганнарын тудуп, хемчээн алган. Эрзинниң бензин кадар станциязының ажылдакчызы Николай Климов бодунуң хуу машиназы-биле каттап алгаш чораан, туттурган болгаш 60 рубльге торгаткан. Балгазында «Революционный чалбыыжы» совхозтуң кассири Октаа Доржучап Тес-Хем [illegible] чыжыргана чыып алгаш, туттурган. 8 килограмм чыжыргана чыып алганы дээш ол 120 рубльге торгаткан [illegible] суг [illegible] качнакчы Александр Лузин дээрзи 8 килограмм чыжыргана чыганы дээш база торгаткан.

Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйының [illegible] демисежип, чыжыргана камгалалының талазы-биле алган ажылдарны бо чылын чорудуп турар. Ынчангаш бо күзүн олар ол үнелиг катты элээн хөйнү чыып, күрүнеге дужаар.

Т. КУНГА.

Совет литератураның Хабаровск крайга болуп эрткен хүннери Ыраккы Чөөн чүкту интервентилерден болгаш ак [illegible] ның 60 чылынга тураскаат кан.

Москвадан, Ленинградтан [illegible] дан аңаа барган чогаалчылар ның улуг бөлүү ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары Петр Проскурин удуртуп чораан. Оон бижээни «Сээң адың», «Салым-чол» деп романнар бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда алдаржыын сурагжаан. Чээрби ажыг чылдар бурунгаар бодунуң чогаал ажылын ол Амур хоорага эгелээн.

БАМ-ның чөөн талакы участогунга, заводтарга, Культура бажыңнарынга, көдээ клубтарга чогаалдыкчы отчеттар, чечен чогаал кежээлери, номчулга конференциялары болган.

ЧУРУКТА: Волочаев тулчуушкуннарының болган черинге ол тулчуушкуннарының киржикчилери-биле чогаалчылар [illegible] болган. Солагай талазындан оң талаже: Украинаның чогаалчызы М. Зарудный, [illegible] А. Анойкин, Горький хоорайдан келген шүлүкчү В. Шамшурин, Калининградтың чогаалчызы Ю. Иванов, Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары П. Проскурин, белорус Р. Бородулин, Хабаровск чурттуг В. Алек[illegible].

В. БЕЛОВОЛОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникаазы.

МАРГЫЛДААЛАР

Ак-Довурак [illegible] өрт [illegible] республика маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа 100 хире кижилиг 15 команда киришкен. Маргылдааның программазынга дүрер болгаш бедик чадаларны чадып аңнылдаарын, шапталаазының 100 метрге маңнаарын, өрт эстафетазын болгаш өрт өжүреринге дашынчы [illegible].

Ак-Довурактың № 7 командазы (капитаны Алексей Хо[illegible]) [illegible] көргүзүп, бирги черни ээлээш, кубок-биле шаңнаткан.

• • •

Спорттуң чайгы хевирлериниң сезон хаалдыышкынынга тураскааткан маргылдаалар Ак-Довуракка болган. Совхозтарның 7 командазы, хоорайның болгаш район те[illegible] маргылдаага киришкен.

Волейболга, баскетболга болгаш чиик атлетиканың хевирлеринге маргылдаалар хоорайның «Асбест» стадионунга болган.

Волейболга бирги черни Барлыктың, ийиги черни Эр[illegible] [illegible] «Бо[illegible]а дагдыгы» комбинаттың командалары ээлээн. Волейболга «Спорттуң хоочуну» [illegible] тура башкызы Демир-оол Саая тывыскан.

Баскетболга бирги черни № 3 профтехучилищениң командазы алган.

ОКТЯБРЬ 15-ТЕН 17-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Аленканың дагаажыгажы». Мульт-фильм. 9.05— «Шуптузу дээш [illegible]». [illegible] фильм. 10.30 — «Аныяктар алгыштары». 11.30 — Телемедээлер. 11.40—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.25 — «Күскү этюдтар». Документалдыг телефильм. 14.55 — И. Ильф болгаш Е. Петров. Амыдыралының болгаш чогаал ажылдарының арыннары. 15.40—Кижи кайгаар чүве чок чүүлдер. 16.10 — Чалыыларның чогаадылгалары. 16.40— «Авам школазы». 17.15 — [illegible] Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чорудар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. Тыва дылга.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Чурук санында — хүн». 19.15— «Кижи—чер кыры [illegible]» «Навстин» солунуңуң хайгаарыкчызы А. Э. Иващенко чорудар. 20.15 — «Орук аалдыглыг». Телешпионн баштапкы үндүрүлгези. Автор — Ю. Эдлис. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Орус музей. 2-ги фильм—«XVIII вектиң уран чүүлү. Иван Никитинден Федор Рокотовка чедир». Эге сөс ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу В. Угаровтуң. 22.00 — ССР Эвилелиниң куруунениң үлегерлиг Улуг театрының балет артистериниң концерти. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.45 — 23.30 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.35 — А. С. Пушкинниң тооллдары. 6-кү класс. 13.05 — Авам школазы. 13.25. — Төөгү. 7-ги класс. Киев Рузу. 14.05 — «Менекшиниң шыргай аргазы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.15— «Билир болгаш [illegible]» Шимчээшкиннерге эртем-тайылбырлыг дамчыдылга. 14.45 — «Ада-чурттуң Улуг дайыны». Кинооопея. 4-кү фильм—«Дайзынның тылынга, партизан дайыны». 15.50 — Телемедээлер. 16.00— 18.15 — Чапсар. 18.15 — Те[illegible].

КЫЗЫЛДАН

18.35 — «Цирк программазы». Концерт-фильм. 19.05 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» Тыва дылга дамчыдылга. 19.20 — «Азия тевүү». Информация-публицистиг программа. 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазынныг карандаш». 20.15 — «Мээң Киргизиям, сээң алдарыңны тур мен». Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30—22.50 — «Дублер». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болуксаамда (Культуризмнуларга сүмелер). 9.00— «АБВГДейкеге». 9.30 — «Ада-чөлер, силерге». 10.00 — «Спортлотонуң» 42-ги тиражы. 10.10— Делегейниң улустарының чогаадылгалары. 10.40 — Советтер болгаш амыдырал. 11.10— «Псков черинде». Дам[illegible] лакчызы С. В. Виноградова чорудар. 12.10 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак» —«Арарат». В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдар. 13.50 — Орус музей. 2-ги фильм: «XVIII вектиң уран чүүлү. Иван Никитинден Федор Рокотовка чедир». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 —«Үе болгаш бодунуң дугаайында». Социалистиг Күш ажылдың Маадыры А. А. Сурковтуң чогаал ажылының дугаайында документалдыг телефильм. 15.30 — Уругларга фильм. «Кажан улгады бергенимде». 16.55 — Концерт. 17.25— «Диргиг амытаннар амыдыралы». Дамчыдылганы журналист В. М. Песков чорудар. 18.25—18.40 — Чапсар. 18.40 — Мультфильмнер: «Хөглүг карусельдер» «Чеве, кангаар эвес мен!» 12-ги үндүрүлге. 19.00 —Политиктиг хайгаарыкчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 19.20 — «Экранда — кинокомедия» «Инспектор». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— [illegible] зы». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 22.50—23.10— «Ылдыңгыр даа болза, бүдүрүлгезиг эвес». Оон теңгениниң соонда — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Киргизияның телевидение студиязының программазы [illegible] «Кыргыс суңбелек». Документалдыг телефильм: улусчу шевергерниң дугаайында телеочерк: «Кодан хөй соондан». Документалдыг телефильм: уран чүүлдер мастерлериниң концерти. 15.50 — «Ол холда кирген». Мульт-фильм. 16.00 — «Музыкалыг киоск». 16.30 — Аът спортунга чурттар аразының маргылдаазы [illegible] 17.30 — Делегей болуушкуннары [illegible] 17.45 — «Чадган тарза ара[illegible]». Уран-чечен фильм. 19.05 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дочу намдарывыс». 34-кү фильм: «1970-ги чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хрюша-биле Филинниң чаа солун ужуралдары». 20.15 — «Кадыкшыл» [illegible] фильм. Дамчыдылганы журналист В. Сементовская чорудар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Арктикадан дезерн». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 22.00—00.00 Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Тбилиси). «Динамо» Төп стадиондан дамчыдыр.

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — «Зарядкаже, чыскаалыңар!». 8.50—«От-турукчу». 9.20 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!» 10.20 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Ленинградтан дамчыдылга. 11.05 —«Эртенги почта». Музыка программазы. 11.35 — «Кодааның шагы». 12.35—«Музыкалыг киоск». 13.05 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — ЦСКА. 2-ги болгаш 3-кү үелери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдар. 14.15 — «Амыдыралче орук». 15.00 — «Ону Сүхэ-Батор дээр». Уран-чечен фильм. Моол кинонуң болгаш [illegible] 16.20 — «[illegible]». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 17.20 — Бөгүн — [illegible] дакчыларының хүнү. ССРЭ-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри В. П. Ленинниң чугаазы. 17.35 — «Бистиң байырлывысты хүлээп ап көрүңер». Аъш-чем үлетпүрүнүң ажыл[illegible] баштар музыка программазы. 18.15 — 18.3[illegible] — Чапсар. 18.30 — «Делегей панорамазы». 19.15 — «Ак теве болганы», «[illegible]». Мультфильмнер. 19.40 —«Хоорай хүлээп ап тур». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— 23.05 — И. Андроников. «Улуг зал дугаайында сактыышкыннар». Фильм-концерт. Оон теңгениниң соонда — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20— Тооллуң аалчылары. «[illegible]». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Леонтьева чорудар. 15.00 - Аъш-чем үлетпүрүнүң [illegible] документалдыг фильмнер: «Чаа сорулгаларже», «Куш судууну» фабриказы». 16.10— «Юрканың даң хаяалары». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 17.10 — Бистиң кор[illegible] лары. 17.40 — «Ырлажыылы, оңчуктер». Дамчыдылганы РСФСР-ниң алдарлыг артизи Л. Лещенко чорудар. 19.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дочу намдарывыс», 35-ки фильм: «1971-ги чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хрюша-биле Филинниң чаа солун ужуралдары». 20.15 — «Кайгамчык чараш Куба». Кино тайылбыр. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— 22.50 — «Хамык ужур акызында». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ШАГААН-АРЫГ ХЕМНИҢ БАЙЛАА

Улуг-Хем районнуң девискээринде Таңды-Ууланың сынныраындан агып баткан Хүүле биле Шивээлиг дээр ийи хемниң каттышканындан тургустунган Шагаан-Арыг хем батса-батса Улуг-Хемде барып кирген. Шагаан-Арыг хемниң унунда эрги Шагаан-Арыг сумузунуң төвү турган Улуг-Алаактың мурнунда баткан арыгны Берт-Арыг дээр, а бир талазында батканын Улуг-Арыг дээр турган. Бо ийи арыг Шагаан-Арыг хемниң унун каас-чараш ногаан бойдус байлаа-биле анн-шиичи кирип [illegible] турар. Ында кандыг үнүштер, ыяштар чок дээр: дыт, пөш, хады, хадың, чойган, чодураа, чыжыргана, долаана, хаңды-караа — чүгле пөш чок ышкажыл-ла болгай. Чадаң үнүштер, кат аймаан чүү [illegible], ыяш-кат, чечек [illegible] кадыкшыл-кат [illegible] байлак-ла оран чүве. Шагаан-Арыг хемниң дамырак кара суглармыңга үе-черге өөрүм-биле эштип, балык-байлаң-нын, кат-чимизин чыып, бо хемниң эриинге оинап өскен мен.

Бежен, алдан [illegible] арыгга турган бо черлер ам чүгле өөм арткан — хоомзаннаг-даа, хараадамыг-даа. Берт-Арыгның-даа, Улуг-Арыгның-даа ниитинге ам баарга шаандагы сугдаган унун кылып дыттарны моторлуг хирээлер-биле кам-хайыра чокка үзе кезгулаан, кончуг [illegible] харзы үгда 5-10-ну кан сы[illegible] ды таварышкан чаш ыяштарны, чадаң үнүштерни, катчимис сыттарын ууттаза бастырып чорун алгап барган [illegible].

Хемниң унун дургаар үнген чараш аң [illegible] «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыг-Үзүү. Арыскан салбырларының ажылчыннары бүдүк-бүрү белеткээр үеде кадыг хамаан чокка, дүшкен-не [illegible] ужурган ыяштар [illegible] кызаар. Тыва улустуң «Алдының алгаш, аптаразын каактар» деп үлегер чугаазында мыккан байдал ол эвес бе? Кескен ыяштарның чоон уннарын, бүдүүн хап, доорап [illegible].

[illegible] Чараа, Бедир-Кежиг, Берт-[illegible] кара суглар унунда Арыскан мурнунда сайда үнелиг эм кат — чыжыргана дыка унуп турган. Оон сыптарын кайы-хамаан [illegible] кезип, сып, [illegible] кааптан [illegible] сетки[illegible] туралын [illegible].

Шагаан-Арыг биле Торгалыгның каттышкан аксында Сарыг-[illegible], Соокту-Дениз [illegible] бичии хөлдерге балык-байлаң хөй-ле турду. Ону төтчеглекчилер четкилеп, паралап, чалындырып турза-турза, ам шуут ховартаан. Шыктарга чоруур кас, өдүрек, аңгыр, дуруяа, тоглук ам шуут көзүлбестээн. Хүүле унунуң шаандагы аң-мең, кужу база-ла ховартаан. Ажырымчы төтчеглекчилер ол бүгү байлактарны машиналыг, мотоциклдиг, чадаг-тергелиг кээп турган, хоозураткан.

Кээргээр, хараадаар сеткил чок төтчеглекчи. Үрегдекчи кижилерниң бойдустуң чайгаар бүткен хайыразын үреп турарынга кымның сеткили томудавас боор. Бойдус ол хире үрелип, каас-байлаа чидип, хоозурап турда, районнуң ыяш ажыл-агый чериниң, Арыг-Үзүүнүң ыяш ажыл-агыйының участогунуң ажылдакчылары та чүнү көрүп турар чүве?

К. ТОНГАК.

Тыва АССР-ниң Сельхозтехкурномунуң өөредилге-күрс комбинады дараазында профессияның хамаатыларын хүлээп алырын үргүлчүлеп турар: III класстың чолаачылары, токарь, автомобильдер, тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын септээр слесарь, иневти машина-биле саарының операторун.

18 болгаш оон-даа улуг назылыг, 8—10 класс доосган билиглиг эр-херээжен кижилерни дараазында документилерлиг хүлээп ап турар: комбинаттың директорунуң адынга билдириишкин, паспорт, шериг биледи, билииниң дугайында документ, кадыының дугайында эмчи шынзылгазын, 3×4 см. хемчээлдиг 2 фото-чурук, сельхозтехкурномунуң көдээ ажыл-агый аңы бүдүрүлге черлериниң, өске-даа ведомстволарның өөредип чоруткан бижиин.

Хоорайдан өске чурттугларга общежитиеге оруи бээр.

Өөредилгени келген бүдүрүлге чериниң күзели-биле чорудар.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: Кызыл хоорайның Магистральная кудумчузунуң № 1 «в» бажыңы.

КИНО

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Илегей болгаш чоленгинин» 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ак азыг». 9.30, 11.20, 13.10. «Амыдыралдан бодуңну тып» 15.00, «Үш дак-пыр сальто» 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аныяк кыс болгаш Гранд» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ачам удавас келир» 10.00, 13.30, «Торлаш неаи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ол кымыл ол» 18.00, 20.30 шактарда.

АГААР

Бөгүн республикага шокар булуттаар. Дүне 5—10 градус соор, чамдык черлерге 17 градус чедир соор. Хүндүс 4—9 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар. Хүндүс 6—8 градус чылыыр, дүне 8—10 градус соор.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының белеткел салбырынга 1982-83 өөредилге чылында дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап турар.

Ортумак школаны доосган [illegible] болгаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хүрээлениңден халашкан кижилерни [illegible] хүлээп алыышкынны кылыр.

Ажылчыннардан аңаа кирер [illegible] октябрь 1-ге чедир бир [illegible] дан эвээш эвес үзүктелбээн ажыл стажтыг болур ужурлуг.

Белеткел салбыры Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалынга кирерлерин белеткээр.

Өөренир тускай эртеми: 1) автомобиль транспортунуң ажылдаары; 2) үлетпүр болгаш [illegible] тудуглары.

Белеткел салбырының дыңнакчыларын айда 40 рубль стипендия-биле хандырар. Эртемин кудумчуга [illegible] общежитиеге чурттадыр. Белеткел салбырын чедиишкинниг доосган болгаш шылгалдаларны эки дужааган дыңнакчыларны кирериниң шылгалдалары чокка 1-ги курсче шилчидер.

Документилерни октябрь 1-ден ноябрь 25-ке чедир дараазында адреске хүлээп ап турар: 667001, Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузунда № 4 бажың, белеткел салбыры.

Салбырга кирери ноябрь 27—28-де болур. Клээзе ноябрь 1-де эгелээр.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хүрээлениңден халашкан кижилер документилерни январь 15-ке чедир чорудуп болур.

Директорнуң адынга билдириишкинге кожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында документ (бодун) эгевидири-биле чоруткан бижик, характеристика, 3×4 см хемчээлдиг ады фото-чурук, эмчиниң № 286 шынзылгазы, күш-ажыл дептери[illegible].

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-21-62, редакторнуң оралакчыларының 2-35-25, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-12, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-11-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 286.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3.

[illegible]—08282

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 241 (12031) | 1982 чылдың октябрь 16, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

СССР 60

Юбилейге уткуштур социалистиг чарышты улам калбартыыл

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН-БИЛЕ

«Алдан-Маадыр» совхозтуң директору М. Б. ДОНГАККА
Партия организациязының секретары Д-Б. Х. ОНДАРГА
Улус депутаттарының Алдан-Маадыр көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы А. Ш. ООРЖАККА
Улус депутаттарының Бора-Тайга көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы Д. Г. ОНДАРГА
Совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы С. А. МОНГУШКА
ВЛКСМ комитединиң секретары Р. С. ООРЖАККА

СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилеринге күш-ажылчы тиилелге — он бирги беш чылдың ийиги чылының күрүнеге мал ажылының продуктуларын садар талазы-биле планын хуусаадан эрте күүсеткени дээш изиг байыр чедирип тур.

Совхозтуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседип, ССРЭ-ниң 60 чылынга телептиг ужуражыры дээш социалистиг чарышты калбартып, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын хуусаадан эрте күүседип, дүжүт ажаап алыышкынын чедиишкинниг доосканы, гектардан ортумаа-биле 16,3 центнер тараа алган болгаш келир чылдың дүжүдүнге үрезин кылдыр урезинниң, инчиниң малынга чем болур тарааны долузу-биле уруп белеткээни. Совхозтуң коллективи мал [illegible] кыш хевирлериниң белеткелиниң планнарын база ажыр күүсеткен.

Чедип алдынган чедиишкиннер малчыннарның болгаш ховужуларның, совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң [illegible] ажылының, совхозтуң партия, профэвилел, комсомол организацияларының, улус депутаттарының көдээ Советтериниң, специалистерниң организакчы болгаш масса-политиктиг улуг ажылының түңнели боор турар.

Мал ажылының продукциязын күрүнеге ам-даа немей садар, бүгү хову ажылдарын доозар, техника септелгезиниң, малдың бо чылда кыштаглаашкынын эртиреринге белеткел, көдээ ажыл-агыйның өске-даа сорулгаларын шиитпирлээр талазы-биле совхоз коллективиниң инициативазын СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели деткиир турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери, дирекциязы, партия организациязы, профэвилел болгаш комсомол организациялары, улус депутаттарының көдээ Советтери бергени сөзүнге ээ болуп, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга бүгү күжүн салыр, ССР Эвилелиниң 60 чылын күш-ажылчы херектери-биле телептиг уткуурунга бүзүрелдиг илергей-дир.

СЭКП обкомунуң Секретары
Г. ШИРШИН

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы
Ч. ОНДАР

СЭКП ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНГЕ, ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

«Алдан-Маадыр» совхозтуң дирекциязы, парткому, көдээ Советтериниң күүскомнары, профэвилел организациязы, комсомол комитеди совхозтуң ажыл-ишчилериниң партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырары, ССРЭ-ниң 60 чылын телептиг уткуур, он бирги беш чылдың ийиги чылының хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кириишкен. Көдээ ажыл-агыйның ажылдакчыларының хүннге уткуштур күрүнеге эът садарының чыл планын 102,4 хуу, сүттүүн — 100,2, дүктүүн — 100,2 хуу күүседирин хандырып, тараа ажаап алыышкынын доозуп, гектардан ортумаа-биле 16,3 центнер дүжүттү ажаап алганын СЭКП область комитединге, республиканың Министрлер Чөвүлелинге рапорттап тур. Сиген, сенаж, будун-бүрү чемнер [illegible]

Совхозтуң малчыннары малдың чаагы семиртилгезин органзастыг эрттирген, малдың баш саның өзериң, опчамеңдир болурун чедип алган. Ховунуң ажыл-ишчилери ажаап алыышкынын доосканы, черин келир чылдың дүжүдүнге белеткээрин, үрезиннерин арыглаарын, техниканы септээрин үргүлчүлеп турар. [illegible] ишчилери, удуртукчулары кыдыынтан ажылдың дугайын рапорттавышаан, «Революцияның чалбыыжы», «О. Шынаа» совхозтарның ажылчыннарының инициативазын деткип, мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирерин, 1983 чылдың часкы хову ажылдарынга чогуур үезинде белеткенирин хандырып, оон-биле Аъш-чем программазын күүседиринге улуг киирерин СЭКП область комитединге, республиканың Министрлер Чөвүлелинге бүзүредип тур.

Совхоз директору М. ДОНГАК
Партком секретары Д-Б. ОНДАР
Алдан-Маадыр көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы А. ООРЖАК
Бора-Тайга көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы Д. ОНДАР
Ажылчын комитединиң даргазы С. МОНГУШ
ВЛКСМ комитединиң секретары Р. ООРЖАК

ЧЕМНИҢ ДЭЭЖИЗИ

Хлеб заводу — найысылалдың хоотуга бүдүрүлгелериниң бирээзи. Оон ажылдакчылары хлеб, булочка, янзы-бүрү хевирниң кондитер кылыгларын бүдүрер дээш күженииишкинниг үндүрүп, шудургу ажылдап турар. Тус-тус цехтерниң аразында күш-ажылчы марттылдааның мурнуку олуруун кондитер цеги удаа-дараа баштап келген.

Амданныг аъш-чем бүдүрүкчүлери профессионал баштардың күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп турар. Оларның бүдүрүлгечи көргүзүглерин [illegible] айтырга мындыг. Янзы-бүрү хевирниң кондитер кылыгларын бүдүрер цех сентябрь айда план ёзугаар 85 тонна продукцияны бүдүрер турган, 105 тоннага боттандырып, алган [illegible] херек кырынга күүсеткен.

Цехтиң эжиин ажыткаш, оон иштинче кире бээрге-ле аъш-чемниң чаагай чыдын думчукка кээр. Чап чаа быжыртынган хүрең-сарыг прениктер шагжаларда овааланыр чыдар. Ону бүдүрүп турар кижилерниң ажыл-ижи шуудаашкынныг чорупт, тус-тус ажылчын туруштарда дааш-шимээн үзүктелбес...

Байырлал бүдүүзүнүң база бир күш-ажылчы золчээн И. И. Артемованың бригадазы чаа-ла эгелеп турда, аңаа чеде бердивис.

— Бистиң цехтиң ажылдакчылары эрткен айда күженииишкинниг ажылдаан, ынчангаш планныг даалгаларывысты чедиишкинниг күүсеттивис — деп, мастер Елена Леонидовна Хроменкова чугаалады.— Ылангыя бистиң хоочун кондитерлеривис Валентина Доңгак, Надежда Артемова, Валентина Масленникова оларның бүдүрүлгечи [illegible] хей-аъттыг ажылдаарынга дөгүм болган.

Шынап-ла, ук коллективте [illegible] чаңчыгып, оон «алдын холдуг» эш апарганнар хей.

Улустарның найыралы орденниң эдилекчизи В. М. Масленникова [illegible] хоочуну Валентина Михайловна кондитер кылыглар бүдүрер мергежилинде чээрби ажыг чыл дургузунда бараан болуп турар. Ынчангаш ол ажылының хыйн тып, оон чажыттарын ынак билип алгаш, мергежилдиң бедиинче четкеннериниң бирээзи.

Валентина Дембиреловна Доңгак бедик бүдүрүлгечи көргүзүглерни чедип ап турарларының бирээзи. Хууда үлегер-чижээн аныяктарга көргүзүп, оларның идегелдиг дагдыныкчызы болуп турар.

О. МИНИП-ООЛ.

Эрзин районда «Чаа оруук» совхозтуң Тарлашкынның № 4 хойжу бригадазының хойжузу М. С. Бады — мурнакчы хойжуларның бирээзи. Ол совхоз тургустунуп келгенден бээр мал ажылынга 30 ажыг чыл иштинде ажылдаан. Баштайгы чылдарында чылгы, теве кадарып, соолгу чылдарда хой малдап келген.

Мандаа Сержиңмаевич он бирги беш чылдың бирги чылында торуур чүс хойга оңаалтыр 96 хураганны камгалап алган. Бо чылын 100-ке оңаалтыр 93 хураганны, тыва уксаалыг бир хойдан 1,6 кг дүктү кыргып алгаш, мурнакчы болуп, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чоокта чаа чаалап алган.

ЧУРУКТА: хойжу М. С. Бады.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ТЫВА — ХАКАСИЯ

ТЫВА АССР БИЛЕ ХАКАС АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ 1982 ЧЫЛДЫҢ 9 АЙЛАРЫНДА ТҮҢНЕЛДЕРИ

	Тыва АССР: План күүселдези	Тыва АССР: 1981 чылга хуу-биле	Хакас авт. обл.: План күүселдези	Хакас авт. обл.: 1981 чылга хуу-биле
ҮЛЕТПҮР				
Продукция саттарылгазы	100,9	99	100,5	102
Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү	100,9	98	100,2	100,4
ТУДУГ				
Бүгү үндезиннер-биле капитал салыышкыннары	79	99	81	90
Керээлиг ажылдарның иштин хемчээли	86	100,5	89	94
Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү	107	101	88	93
Чурттаар бажыңнарын ажыглаалга киирери	57	79	53	84
ТРАНСПОРТ				
Нийти ажыглаалдың автотранспорту-биле чүък сөөртүлгези (т. км)	94	103	92	107
АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРИЛГЕЗИ				
Чоннга ачы-дуза чедирилгези	103	104	99,4	102
Оон иштинде көдээниң чонунга	97	104	99,3	102
САДЫГ				
Үүрмектеп садар бараан саарылгазы	100,8	100,9	99,9	106
КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН КҮРҮНЕГЕ САТКАНЫ				
(Пландан ажыр даалгалар-биле чергелештир)				
Мал болгаш куш	103	94	94	97
Сүт	107	102	92	96
Чуурга	105	133	106	102
Дүк	103	103	89	89
МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛУУ				
Инектен ортумаа-биле саап алыр сүт (кг)	1004	96	1613	96
Бир дагаадан алган чуурга (борбак)	139	106	172	97
Бир хойдан ортумаа-биле кыргып алган дүк (кг)	2,2	104	3,7	88

Хүнүнүң медээлери

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

«Мурнакчы» совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын комитеди бо хүннерде бүгү күштү кыштаглаашкынга белеткел ажылдарынче угландырган.

Бо хүннерде 16 кажаа септеттинген, малчыннар чурттаар 18 бажың база белен. Бригадалар төптеринде үш кызыл-булуңнуң септелгезин бүрүн доозулган. Кажаалар септелгези ам-даа уламчылавышаан.

Бригадир Өлзей-оол Доңгактың удуртулгазы-биле херээженнер звенoларындан Бичиилек Күскүлүк, Удууже Күскүлүк, Хоптай Күжүгет, Хапак Чымы, бызанчылар Шөртей-оол Хертек, Чылбак Шыжыыр, Мачак Иргит болгаш оон-даа өскелер хүн нормазын ажырып келген. Совхозтуң бригадаларының кажаалар, малчыннарның [illegible] септелгезин октябрь 20-де бүрүн доозар деп социалистиг хүлээлгени алгаш ажылдап турар.

А. КАНЧЫЫР.
Бай-Тайга район.

ДЫШТАНЫР ХҮНДЕ

Ак-Туругда херээжекннер чөвүлелиниң кежигүнү Е. М. Даңзының удуртулгазы-биле «Чалаган» агитквартиразының чурттакчылары шефче бо-ла аъттанышкан.

Совхозтуң малчыны С. М. Кеңешиниң Бош-Дагда кыштаанга чоокта чаа олар шефтеп чораан. Торуур 500 баш хой, хураган кажааларын малгаштааш, чутайлап бергеннер. Ол ышкаш ийи чурттаар бажыңның даштын, иштин малгаштап, чутайлаан.

13 шефчи ажылдаан. Оларның иштинден башкылар Вера Уеспун, Клара Кандан, совхозтуң ажылчыннары Светлана Тортан, Александра Кендек, Анай Дамбуу, Зоя Килик олар [illegible] ажылдап, [illegible]

С. СОТНАМ.
Улуг-Хем район.

ДУЗАЛАШКАН

Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары күскү дүжүт ажаалдазынга боттарының улуг-хуузун киирген.

Шефтээн каш хонуктуң түңнелинде «Ленинчи оруук» совхозка 8 тонна 900 кг картофельди каскан. Аңаа дыл эртемденнери Д. А. Монгуш, Б. И. Татаринцев болгаш М. Х. Маннай-оол болгаш өскелер-даа идепкейлиг ажылдааннар.

Б. БҮДҮП.
Кызыл хоорай.

12 КИЛОМЕТРНИ АСФАЛЬТЫЛААН

№ 2 оруук-септелге эргелелиниң бригадалары алдарлыг юбилейге уткуштур социалистиг хүлээлгелерин күүседири дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Владимир Михайлович Алтуховтуң удурткан бот-оруулга-чарылгалыг бригада үшкү кварталда бедиткен социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткеш, автооруук эргелелиниң бригадалар аразында социалистиг чарышка тиилекчилерниң бирээзи болган.

Мурнакчы бригада 516 муң рубльдиң ажылдарын кылыр турган, херек кырында 716 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрген.

Т. ДРУЖИНИНА.

МОСКВАДАН ЧОРУПКАН

Эфиопияның Административтиг Түр шериг чөвүлелиниң (АТШЧ) Даргазы болгаш Эфиопияның ажылчы чонунуң партиязын организастаар талазы-биле комиссияның даргазы (КОПТЭ) Менгисту Хайле Мариам октябрь 14-те Москвадан Минск хоорайже чорупкан. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалалгазын ёзугаар албанның найыралчы ажылчын аян-чорук-биле Совет Эвилелинге ол чедип келген.

Эфиопиядан келген хүндүлүг аалчыны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев болгаш албанның өске-даа ажылдакчылары аэродромга үдээн.

(СЭТА).

ИДЕОЛОГТУГ АЖЫЛДЫ — БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

ТАЛЛИН. (СЭТА-ның корр.). СЭКП-ниң идеологтуг ажылының эң чугула айтырыгларының талазы-биле Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы бодунуң ажылын Эстонияның найысылалынга доосkан.

ССРЭ-ниң Ном үндүрер, садыглаар болгаш полиграфия херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазы Л. И. Толкуновтуң, СЭТА-ның чиигине директору С. А. Лосевтиң, ССРЭ-ниң Күртеледеразиозунуң даргазының бирги оралакчызы Э. Н. Мамедовтуң, СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизи Е. М. Тяжельниковтуң илеткелдериниң конференцияның хаалчыг хуралынга дыңнаан.

СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков конференцияга түңнел кылдыр чүве чугаалаан. Конференцияга илеткелдер болгаш савал-оналдар ажыл-ишчи болгаш үнелиг болганын ол демдеглээн. Партия организацияларының кижизидилге ажылынга чугула хөй материалдар илеткелдерге болгаш саналдарга киирген. Ол материалдар-биле улам-на хөй пропагандистерниң, лекторларның, журналистерниң болгаш политиктиг чырыдыышкын системазының активчилериниң ханызы-биле таныжарын чедип алыры эргежок чугула.

Пропаганда бодунуң уткашынарының болгаш ужур-дузазының талазы-биле шалыпкын, организакчы, утпадыкчы болур ужурлуг деп, оратор онзалап демдеглээн. Ынчангаш инициатива, айтырыышкын манавайн, ажылдап билири, делегейде [illegible] таайылбырлаан болуру эргежок чугула. Буржуаз пропаганданың мурнаары, чогуур үезинде сойгалап илередири, шын информацияны, медээлерни калбартыры негеттинип турар. Бистиң идеологтуг ажылывыстың өткүт, дээштиг, дайынчы характерин хандырары — идеологтуг фронтунуң ажылдакчыларының мурнунга СЭКП ТК-ның салган кол сорулгазы-дыр.

Идей-кижизидилгелиг ажылды бистиң амгы үениң негелделеринге дүүштүр чаа деңнелче көдүрериниң эргежок чугулазының дугайында эш Л. И. Брежневтиң конференцияның киржикчилеринге байырлыг чагаазында айытканын СЭКП ТК-ның секретары онзалап демдеглээн. Ол сорулга ССР Эвилелиниң чоокшулап келген 60 чылы-биле холбаштыр онза чугула ужур-дузалыг болуп турарын оратор айыткан.

Социалистиг ниитилел тургузуунуң шылгарангай чедиишкиннерин, капитализмден оон артык улуг күштерин, ленинчи национал политиканы бистиң партиявыстың чайгылыш чок боттандырып турарын тодаргай көргүзеринге, бистиң бүзүрелдиг бурунгаар хөгжүлдевистиң перспективазын тайылбырлаарынга юбилей белеткелиниң ажылдаары чугула.

Марксизм - ленинизмниң идеяларын пропагандалаарының, коммунизмниң идеалдарынга шынчы чорукту базырга ажылчы чоннарны кижизидериниң улуг херээнге боттарының бүгү күштерин болгаш чогаадыкчы чүткүлүн идеологтуг фронтунуң ажылдакчылары бээр дээринге бүзүрелди К. В. Русаков илергейлээн.

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле партия комитеттериниң, массалыг информация органнарының ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарынга хамаарышкан сүмелерни конференция баалаан.

Эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны конференцияның киржикчилери бедик көдүрлүүшкүн-биле чорудкан.

«ПРОГРЕСС-15» УЖУДУУШКУНДА

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Кады ужудуушкун программазын доосkан соонда автоматтыг «Прогресс-15» транспорт кораблиин орбитаның «Салют-7» — «Союз Т-7» комплекзинден аңгылаан. Чүък кораблиин аңгылаарын болгаш автоматтыг ужудуушкунун уламчылаарын Ужудуушкун башкарар төптүң специалистери болгаш космонавтылар Березовой биле Лебедев контрольдап турган.

Планнаттынган бүгү ажылдарны кады ужудуушкунун үезинде чедиишкинниг бүрүн күүсеткен. Чүък транспортундан — «Прогресс-15» кораблиден суглу, одаар чүүлдү алган. Орбита комплекизиниң ужудуушкун башкарылгазын «Прогресс-15» кораблиниң шимчедикчилериниң дузазы-биле ийи удаа боттандырган.

«Салют-7» эртем станциязынга Анатолий Березовойнуң болгаш Валентин Лебедевтиң күш-ажылчы ээлчээниң алдыгы айы эгелээн.

БЕДИК ШЫНАРЛЫГ КАҢ

ДОНЕЦК. (СЭТА). Донецктиң В. И. Ленин аттыг заводунуң электри-биле демир ээзилдирикчилери ССРЭ-ниң 60 [illegible] социалистиг хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен. [illegible] лептиг удуун В. Дегтяревтиң удурткан бригадазының кежигүннери киирген. Подшипниктер кылыр чеди муң тонна каңны ол коллектив чыл эгезинден бээр ээзилдирип бүдүрген.

Иштики курлавырларын дилеп тывары, ажыглаары — Донецктиң металлургтарының чаагай чаңчылы-дыр. Эң-не бедик шынарлыг каңны ээзилдирип бүдүрер дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының эгелекчилери болган заводтуң ажылчыннары боттарының сөзүнге шынчы ээ болуп, чаагай үлегерин бүгү [illegible] шаап, оон шынарын улам-на бедидеринче амгы үеде онза кичээнгейни коллектив угландырып турар. Ээзилдирген каң ле демирден кулу шынарлыг холуксаалары бүрүн арыглаап эгелээн чорук продукцияның шынарын дыка бедиткен.

Бодунуң ажыглалынга хүлээп алган күчүлүг техниканы металлургтар камныг, бедик бүдүрүкчүлүг, ажыг-агыйжы ёзу-биле ажыглап турар.

... Даштыкыдан сөөлгү медээлер...

АНТАНАНАРИВУ. (СЭТА). В. И. Лениниң [illegible] «Мирналамина үш үелечилери болгаш тудуп үш неоатери» деп В. И. Лениниң [illegible] Малагасий дыл [illegible] Совет Эвилелиниң «Прогресс» деп ном үндүрер чери белеткээн.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының баштыңының чогаалдарын малагасий дылга парлаары бо чурттуң улуг сонуургалды бодадуруп деп, «Имунгу вауваэ» ном фирмазының чиңгине директору Ж. Ранаиву СЭТА-ның корреспондентинге медеглээн.

МАНАГУА. (СЭТА). Диктатор болгаш [illegible] Гватемалага [illegible] Чурттуң [illegible] офицерлерни туттунган.

Хөй бо-ла [illegible] Ол [illegible] «Галил» [illegible] боолар [illegible]

САН-САЛЬВАДОР. (СЭТА). Фарабундо Марти аттыг национал хосталга фронтузунуң [illegible] сатчыкчы чазактың шериглеринге удур улуг шавар халдаашкынны үш хүн дургузунда үргүлчүлеп турар. Чурттуң [illegible] депар[illegible]ментилериниң [illegible] районнарын партизаннар ээлеп алган.

АКШ-тан чоокта чаа алган шериг самолеттарын [illegible] бомбалаарын [illegible] пакеталар-биле [illegible] Ол халдаашкыннарның түңнелинде кырганнар, херээженнер, [illegible] Сальвадорнуң [illegible] турар.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). НАТО-нуң кежигүннери [illegible] Б. Роджерс НАТО [illegible]

НАТО чурттары боттарының шериг чарыгдалдарын чыл бүрүде 4-тен эвээш эвес хуу көвүдедир ужурлуг деп, дужаал хевирлиг кылдыр ол чугаалаан. Шериг чарыгдалдарын чыл бүрүде 3 хуу көвүдедирин АКШ бодунуң НАТО талазы-биле эвилелдештериниң мооң мурнунда негеп турган.

ЯУНДЕ. (СЭТА). Чад Республиказында болгаш Камерунуң соңгу талазы [illegible] чаңнаашкын [illegible] улам күштелген. Кандааштың [illegible] көдээ ажыл-агыйы улуг катаралдыг болган. Чадтың хөвең шөлдери курап калган. Ол чурт бо чылын 150 муң тонна хөвенни алыр планныг, а херек кырында чүгле 80 муң тоннаны алыр.

Чадтың кожазы Камерунда [illegible] «Камерун трибюн» солун айыткан.

[illegible] республика[illegible]

Профэвилелдер амыдыралы

КОЛ АЙТЫРЫГЛАРЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ

«Улуг аныл-агыйының [illegible] ажылдың үнер-шере[illegible] чорутту [illegible] болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун улам ыңай быжыглаар [illegible]» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалының күүселдезин «Тыва дағ-дүгү» комбинатта хонтрольга алдынган, ону боттандырар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган, бүдүрүлгениң бүгү цехтериниң хуралдарынга ол дугайын чугаалажып келген.

Бо чылын комбинаттың администрациязының, партком[illegible]уң база профэвилел комитединиң каттышкан хуралынга ук доктаалдың күүселдезин канчаар чорудуп турарының дугайында транспорт цехиниң, [illegible] арыгаал фабриказының удуртукчуларының профэвилел комитединиң даргаларының отчеттарын дыңнап, чугаалашкан. Профилактиктиг [illegible]-биле ай санында профилактика неделязын эрттирип турар. Неделя бүрүзүнде планерькаларга бүдүрүлге айтырыгларын-биле чергелештир коллективте чорудуп турар кижизидилге ажылының дугайында цехтер начальниктериниң дыңнадыгларын кылып турарлар.

Комбинаттың цехтеринде болгаш салбырларында хөй-ниити эгелээшкин-биле ажылдаар 10 кадр киддизи, профилактиканың 10 чөвүлели, эш хуузунуң 10 суду тургустунган. Комбинатта аныяк специалистерниң чөвүлелин база тургускан, дагдыныкчылар чөвүлелин чаарткан. Ында бүдүрүлгениң мурнакчыларындан болгаш күш-ажылдың хоочуннарындан 136 дагдыныкчы кирген, олар 153 аныяк ажылчыннарны ажылга өөредири-биле дагдынып алган ажылдап турар. Дыка хөй дагдыныкчылар бүдүрүлгеге мергежилди шиңгээдип алыр [illegible] олар ажылчын аңгы[illegible] күш-ажылчы [illegible] чаңчылдарынга өөредип, кижизидип турар.

Хоорайның Культура ордузунга бүдүрүлгениң мурнакчылары-биле [illegible] кежээзин, комбинаттың удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының база рудник, транспорт цехтериниң, арыгаал фабриказының [illegible] ужуражылгаларын организастап келген. Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилерин коллективтерниң хуралдарынга, эш хуузунуң судтарынга, профэвилел комитеттерниң хуралдарынга сайгарып, чугаалажып хемчег ап турар.

Бо бүгү хемчеглер комбинаттың ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы идепкейин кедүрериниге салдарын чедирип турар. Чамдык цехтерде болгаш ниити комбинатта ажылдап шагы үзерлериниң саны дыка эвээжээн. Ындыглаар эрткен чылдың 8 айларында 773 кижи турган болза, бо чылдың ол-ла үезинде 583 кижи болган. Ылангыя арыглаа фабриказынга эрткен чылын 585 кижи шак үскен болза, бо чылын 353 болган, транспорт цехинге 76 кижи турган болза, ам 51 болган. Ол ышкаш [illegible] черге кирген [illegible] саны [illegible].

Комбинаттың цехтериниң болгаш салбырларының ара[illegible]ында эрткен чыл ышкаш бо чылын база-ла социалистиг чарышты организастаан. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш технологтуг хөлчеглерниң, бригадаларның, салбырларның социалистиг чарыжының немелде негелделерин ажылдап кылгаш бадылаан. Бүдүрүлгениң цехтеринде РСФСР-ниң автономнуг республикаларынга тураскааткан «Улустарның найыралы» деп хөй-ниитичи политиктиг болгаш күш-ажылчы шалыпчы хөлчеглерни организастаан.

ССРЭ-ниң юбилейин төлептиг уткуурунун социалистиг чарыжынга 110 бригада, хөлчег болгаш колонна киржип турар, олардан 68 бригада бо чылдың эрткен айларының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен, 769 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик ат дээш демисежип турар. Коммунистиг күш [illegible] шалыпчыларындан 550 кижи эрткен үеде боттарының планнарын болгаш хүлээлгелерин күүсеткен. Бо чылын 26 кижиге «Мергежилинге эң эки» азы «Эң эки аныяк ажылчын», «I-ги, II-ги класстың мастери» деп аттарны тывыскан, 23 кижини «Онгу беш чылдың шалыпчызы» деп хүрек демдээ-биле шаңнаан. Комбинатта социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрериниң чаңгыс аай системазын ажылдап кылган. Цехтерниң хөй нуруузунда хүндүлел болгаш көргүзүг самбыраларын чаарткан, [illegible] «Төө», «Комсомолчу прожектор» хуудустарын үндүрүп турар.

Амгы үеде фабриканың бодуу болгаш бедик сорттуг рудадан дағ-дүгү арыглаар [illegible] база [illegible] сорттаар комплекстиң бүгү хөлчеглери ажылды организастаарының болгаш идиг бээриниң бригада аргазы-биле ажылдаарынче шилчээн. Бригада бүрүзүнде бригадирны баштадыр 6—7 кижиден тургустунган чөвүлелди тургускан. Оон кежигүннериниң ажыл [illegible] [illegible] коэффициентизи [illegible] баримдаалаар система-биле төлеп турар. Ажылды организастаарының бригада хевиринде 110 бригадада 1210 кижи хаара туттунган.

Ам күш-ажылды организастаарының бригада аргазынче шилчиирин транспорт цегирде белеткеп турар. Ол ажыл улавас доостур. Септелге-механика цегинге болгаш рудникке чаа чылдан эгелээш, ажылды ынчаар организастаарының аргазынче шилчиир.

Бистиң улуг бүдүрүлгевистиң аңгы-аңгы адырларынга ажылдаар кадрларны белеткээринче улуг кичээнгейни салып турар. Хоорайның профтехучилищезин бо чылын доосканнардан 101 кижи комбинаттың цехтеринде ажылдап турар. Ортумак школаларның дыка хөй доозукчулары чурттуң дааш болгаш техниктиг [illegible] черлеринче өөредип чорудар хемчеглерни ап турар. Олардан 30 кижини комбинат шугуму-биле өөредир. Бо чылын профтехучилищеде 130 кижини хүлээп алгаш, өөредип берген.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир комбинаттың профэвилел организацияларының ажылында четпестер болгаш чедир кылдынмаан чүүлдер ам-даа хөй. Ылангыя бүдүрүлгеде күш-ажылдың сагылга-чуруму [illegible] [illegible] кирер чоруу эвээжевээн. Килээлерниң [illegible] социалистиг чарышты дээштиг организастаар ажыл үениң негелделеринге четпейн турар. [illegible] ның амыдырал байдалын эки жидеринче профэвилел организацияларының [illegible] кичээнгей салып турар. Бо бүгү чүүлдерниң түңнелинде бүдүрүлгениң цехтери болгаш салбырлары, ниити [illegible] эрткен айларының планныг даалгаларын күүсетпээн.

Ынчангаш комбинаттың профэвилел комитеди, оон эге организациялары боттарының ажылын ССРЭ-ниң профэвилелдер эвилелдериниң бо чылын болуп эрткен XVII съезди[illegible] [illegible] дүүштүр экижидери эргежок чугула.

Л. ФЕДОРОВА,
«Тыва дағ-дүгү» комбинатта профэвилелдин каттышкан комитединиң даргазының оралакчызы.

ЛЕНИНГРАД—ЧУРТТУҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ

Хоорай бүрүзүнүң болуушкуннуг тускай төөгүзү бар. Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде чаа үе [illegible] адаңы ажыткан салымчолдуг хоорайлар чырык черде [illegible]. Ленинград — оларның бирээзи боор турар. Аңаа XX чүс чылдың кол болуушкуну — Октябрьның социалистиг Улуг [illegible] [illegible] үнген болгаш Невада хоорай оон баштыңчызының адын барык 60 чыл иштинде эдилеп турар...

Ленинград — Совет Эвилелиниң эң чараш хоорайларының бирээзи. Оон кайгамчык чараш тудугларында төлевилелчилерниң болгаш ажылчын [illegible] талантызы илереттинген.

Амгы үеде Ленинград далай [illegible] чоокшулап чеде берген, оон хөй каъттарлыг ак бажыңнары Финн мугуулдурунуң эриинде дистиндир турупкан. Балтиканың эриинде бажыңнар барык үжен километр шөйлүп чоруткан. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Невада ол шивээниң 900 хүннер болгаш дүннер дургузунда бүзээлээшкин үезинде туачуп турган черлери ыракта артып калган. Бүзээлеткен Ленинградка бүгү чурт дузалап турган болгаш ол демиселге тиилеп үнген, ол дугайын Алдарның [illegible] чүс километр шөйлүп чоруткан ногаан тураскаалы чугаалап турар.

Ленинградчылар ГОЭЛРО-нуң ленинчи планын амыдыралга боттандырбышаан, Волховтудугга турбиналарны берген, «Ленинградтың металл заводунуң» болгаш «Электросиланың» маркаларының чураан машиналар Волганың электри станцияларында тургустунган, оларны Саян-Шушенское ГЭС-те тургускан. Путилов-Киров заводунуң цехтеринден баштайгы совет тракторлар чурттуң шөлдеринче чоруткан. Амгы үеде дүжүт дээш демиселде ол заводтуң «кировчулар» деп адаттынган күчүлүг тракторлары киржип турар. Невада судно тудугжулары хөй саннарлыг, янзы-бүрү судноларның флотилиязын тургузуп турар. Бо хүннерде корабль тудугжулары атом күжү-биле херелир база бир ледоколду тудуп турарлар. Арктикага эжиндирер ол дендии улуг суднону «Россия» деп адаар.

Чурттуң областарындан болгаш республикаларындан келген чүъктерни Ленинградтың транспорт белдири дүн-даа, хүн-даа чокка хүлээп ап турар. Ында демир-даш, ыяш, прокат, хөвең, химикаттар, тараа болгаш үлетпүрнүң эң янзы-бүрү кылыгларын ээп турар. Оон станоктар болгаш приборлар, өөредилге номнары болгаш турбиналар, эскалаторлар болгаш пөс аргыыр машиналар, пөс-таавы болгаш эптеп тудар бажыңнар... чурттуң булуң бүрүзүнче чоруп турар.

Ленинградтың дөртен ажыг дээди өөредилге черлерин муң-муң аныяк инженерлер, эмчилер, педагогтар, авиаторлар, артистер, чурукчулар чылдын-на доозуп үнүп турар. Дыка хөй заводтар, бүдүрүлге каттыжыышкыннары, фабрикалар ажылчын мергежилдиң улуг университеттери апарган. Оларда чурттуң аңгы-аңгы республикаларының төлээлекчилери белеткедип эртирип турар. Олар ук хоорайның улуг төөгүзүнүң, оон урак чүүлдүнүң дугайында, оон кайгамчыктыг чараш черлериниң дугайында билип алгаш чоруп турар. Ында 20 хире театрлар, музейлер, 2,5 муң ажыг библиотекалар бар.

Хоорайның чурттакчылары СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин күүседиринге төлептиг үлүүн киириштирип. Улуг Октябрьның 65 чылынга болгаш ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейинге күш-ажылчы чедиишкиннер-биле ужуражырынга белеткенип турар.

ЧУРУКТАРДА: 82-ниң Тайбың марыжының киржикчилери Пискарёвтуң тураскаал хөрүнде. Ында Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында бүзээлээшкин үезинде өлген муң-муң ленинградчыларны хөөржүткен; Октябрь революциязының штавы — Смольный.

Н. НАУМЕНКОВТУҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохроникази.

АҢЧЫЛАР ЧЫЫЖЫ

Чөөн-Хемчик районнуң төвү Чадаана хоорайга Тыва АССР-ниң барыын талакы беш районунуң аңчыларының чыыжы болуп эрткен. Аңаа юбилейлиг [illegible] эрткен үш айларында [illegible] [illegible] [illegible] Беш аңчылар ай[illegible] [illegible] белеткелинге [illegible] айтырыгларын [illegible].

Районнуң Культура бажыңынга болуп эрткен хуралды «Хемчик» аңныыр-тывыш [illegible] [illegible] А. Доңгак ажыткан. Аңныыр-тывыш ажыл-агыйының [illegible] Г. Даржаа эрткен [illegible] [illegible] ажыл-агыйының [illegible] чорудуп илеткелин кылган. Ол [illegible] районда аңныыр хайгааралында байдал дугайында илеткелин чыылганнар дыңнаан. Даразында аңчылар мурнунда «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының штаттыг аңчызы, мурнакчы бригадир Д. Ооржак, штаттыг аңчы Ч. Моңгуш олар сес ап [illegible] ажыл-агыйда бар чедер-четпестерни шүгүмчүлээн [illegible], юбилейлиг чылда бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алырынче эш-өөрүн кыйгырган.

Ук ажыл-агыйның директору О. Түлүш эрткен чартык чылда ажыл-агый планныг онаалдаларын [illegible] [illegible] [illegible] дыңнаткаш, чаа аңныыр сезонунуң ажыттынары-биле холбаштыр амгы сорулгалар база планныг онаалдалар-биле аңчыларны таныштырган. Ол «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының аңчыларының мурнунга «Тес-Хем» аңныыр ажыл-агыйының аңчыларын бо сезонда социалистиг чарышче кыйгырганын чарлаан. Хуралдың төнчүзүнде мурнакчы аңчыларны өртектиг белектер-биле шаңнап-мактаан.

Хурал шиитпири-биле ажылыйжы, шүгүмчүлелге [illegible] байдалга болуп эрткен. Ындыг-даа болза ажыл-агыйның чамдык [illegible] [illegible] чыыш эрттирер үе шын эвес шилип алдынган боор турар. Амгы үеде аңчыларның хөй кезии дүжүт ажаалдазында киржип турар болганда беш улуг районнан чүгле 44 аңчы [illegible] улуг четпес деп санаар херек. Бо чылын мындыг байдалдың ужурунда дыка хөй хоочун, [illegible] [illegible] үлежир арга чок болган.

Оон-биле чергелештир беш районнуң чаңгыс-даа совхозунуң удуртулгазының мурнундан [illegible] кижи кээп кирипшээн. А чугаалажыр чугула айтырыглар хөй турган болбайн аан. Олар шиитпирлеттинмейн артып калган.

Байдал мындыг турда «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының [illegible] болгаш тускай эртемниглериниң мурнундан аңныыр сезонунуң [illegible] мурнунда беш районда аңчы бригадаларның бригадирлериниң база [illegible] [illegible] [illegible] негеттинип турар. Аңаа районнарның совхозтарының дирекцияларының база улус депутаттарының кодээ Советтериниң төлээлериниң киржикчизи чугула.

И. ИРГИТ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң охотоведи.

МАГАДЫЛАЛ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң механизаторлары келир чылдың дүжүдүнге магадылал кылдыр чаңгыс чер аңдарылгазын багай эвес чоруткан. Совхоз чаңгыс аңдарылга үезинде 1500 гектар черни чарып белеткээр турган, ону 1656 гектар кылдыр күүсеткен. Бала ол ышкаш Өөруг деп черде келир чылдың дүжүдүнге 284 гектар көк-тарааның чаштырылгазын чогуур үезинде эки шынарлыг кылдыр чоруткан. Бо ажылдарны чер ажылының агротехниказынга дүүштүр чорудуп турар.

Чайгы чер аңдарылгазын чорударынга механизаторлар Александр Бегзи, Сүге-Маадыр Шогжал, Сергей Херел, Семён Даваа, Смирнов Бегзи үргүлчү кызымак ажылдап, хүн нормазын 150—200 хуу күүседип келгеннер.

Бо хүннерде механизаторлар күскү чер аңдарылгазын чедиишкинниг чорудуп турарлар. Олар совхозтуң Кызыл-Даг салбырынга 800 гектар, Ак-Туруг салбырынга 1200 гектар—шупту 2000 гектар чер аңдарар планныг. Күскү чер аңдарылгазында күчүлүг «К-700», бир «Т-150», үш «ДТ-75» тракторлар ажылдап турар. Бо хүннерде механизаторлар Өөругда 469, Аймыр-лыгда 169 гектар черни аңдарылгазын шынарлыг чоруткан. Ажыл үргүлчүлеп турар. Механизаторлар күскү чер аңдарылгазын кыска хуусаада доозарын хүлээгеннер.

С. СОТНАМ.

ТАРАА НЕМЕШПИШААН

Дуржулга станциязы бүгү бар турар комбайннарын чаңгыс черге мөөрүп, механизаттырылган отряд кылдыр организастап тургускан. Отряд-биле 31 комбайн бар. Оларның 25-и тарааны [illegible] кестирип, артканнары [illegible] кестирип турар.

Отряд-биле совхоста бо чылын 8 муң гектар черниң тараазын ажаап алыр планныг. Ам 7000 гектар черниң тараазы ажаап алдынган. Бир гектардан ортумаа-биле 8,3 центнер дүжүттү ажаап турар. Төп шаңда 3800 тонна тараа дүшкен. Николай Си[illegible], Даваа Маадыр-оол, Ал[illegible]ай-оол Салчак, Алексей Панюков, Николай Адаев болгаш өскелер-даа боттарының хүн нормаларын доктаамал ажыр күүседип турары-биле мурнакчыларның одуруунда чоруп турар.

№ 3 хову бригадазының бригадиры Александр Федорович Горбанюк ол ажылга [illegible] чыл [illegible] ажылдап келген. Ынчангаш ажылга оон арга-дуржулгазы улуг. Оон херээн «Күш-ажылдың Кызыл Тук», «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнер болгаш медальдар каастап чоруур. Ол [illegible] Александр Федорович[illegible] [illegible] бедик [illegible] херечилеп турар.

— Бистиң Дуржулга станциязы мурнунда чылдарда 20—22 центнер дүжүттү бир гектардан ап турдувус. Оон бээр дүжүт чавызаан. 1972 чылдың куржуунде 15 центнер дүжүттү алган бис. Ол чылдан бээр бедик дүжүттү ап [illegible]. [illegible] шөлдери суггат чок. [illegible] чаңгыс [illegible] кандаашкынныг, чааскын чогу[illegible] эки дүжүттү ап турарывыс ол. Бо чылын чайның эгезинде кандааш[illegible] болза-даа, соңгу[illegible] чаъс чаап эгелээн. Оон [illegible] чүгаар болганы ол-дур — деп Александр Федорович чугаалады.

— Бригадада механизаторлар хөй шапковалдыг, эки [illegible] коллективи. Олар боттарының онаашкан ажылынга кызымак, эрес-шудургу, ажылдап бергенде уйгудуш чок эрес эрлер — деп, ол немеп чугаалаар болду.

Бригада 597 гектар черге [illegible] тараа, оон бир [illegible] 172 гектар оглаан [illegible] силостаан, 118 га черге [illegible] тарааш, оон база багай эвес дүжүттү өстүрген. 1987 гектар черге күскү чер аңдарар планын чедиишкинниг күүседип [illegible].

Бригаданың [illegible] доктаамал ажылдап турар. Аъш-чем [illegible]-биле четчир хандыртынган. Ында поварлар Галина Рудакова, Анна Доржу олар хову ажылдакчыларынга чем кылып бээр, талазы-биле боттарының ажылының мастерлери апарган.

Күскү дүжүттү чидириг чокка кыска хуусаада ажаап алыр сорулга-биле механизаторлар ортузунда социалистиг чарышты организастап, оон түңнелин чогуур хуусаалдыында үндүрүп, мурнакчыларга вымпелдерни, акша шаңналдарын тывыскып турар. Механизаторларга чемни ажылдап турар черинге тускай машина-биле чедирип берип турарын организастаан эки.

Дуржулга станциязының механизаторлары тарааны ажаап алган шөлдериниң саваңын удур ажаап ап турар. Ам бо хүннерде 1562 тонна саваң ажааттынган. Амгы үеде күскү чер аңдарылгазы база организастыг чоруп турар. Ында 12 трактор доктаамал ажылдап, олар 5 муң гектарның күскү чер аңдарылгазын кылып чорудар планныг. Ам 4,3 муң ажыг гектар чер аңдарытынган.

Күс болгаш дөмү эргелин[illegible] киирген, тараажылдарны [illegible] [illegible] [illegible] алдын-сарыг тараа Дуржулга станциязының төп шаңынга немешпишаан.

Н. ДАЖПИМАЙ.

МУРНАКЧЫ МАЛЧЫН

Узун эвес дурт сынныг, хөглүг карактарлыг, күдер эрни «Искра» совхозтуң ажыл-ишчилери мактап болгаш хүндүлээр. Алдын-оол Менди-Байырович Ооржак хөй чылдар дургузунда хой малдап келген. Чаңгыс-Хадыңның хойжу бригадазының 1982 чылда чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннеринде Алдын-оол Ооржактың киирген үлүг-хуузу эвээш эвес. Ортумаа-биле алырга сөөлгү беш чылдар иштинде хуржулгалыг малчын төрүүр чүс хойга онаажтыр 95-105 хураганны камгалап ап, хой бүрүзүндең-не 2000-2500 грамм чедир дүктү кыргып ап келген.

Алдын-оол Менди-Байыровичиниң кыштаа Чаңгыс-Хадында. Аңаа ол он ажыг чыл иштинде хой малдап келген. Бүүрелчин тейжигештиң шыпшык бажында, инек мыйгыш бөзүр хаялар аразында чаңгыс хадын ыраактан-на саглаа бергеп көстүп турар. Чайгы үеде тейни долгандыр «Искра» совхозтуң тараа шөлү Хаак[illegible] [illegible] [illegible] чорук барган ногаан хевис болу бээр. Күзүн аңаа хоор-сарыг тараага ховуну корабльдери таваар эжиндирип чоргулаар.

Чаңгыс-Хадында күс онза-ла. Дурупалар мурнун чүкте изиг оранныраже ужуп чана бээрлер. Ховуга күскүнүн доозулган соонда, ээнзирел-ле каар. Күстүң соок сырыны хову дургаар бодунуң кара туразы-биле мөөниш-ле турар. Алдын-оол Менди-Байырович мааа каш-каш чыл улаштыр чрай күзү. Соок кышты, часкы сырыны уткуп келген.

Чаңгыс-Хадыңның тей кырындан чаптыгын оъттаан хоюн харавышаан, [illegible] оң даандырган ажыл херээн. Бодунуң мурнунда салган сорулгазының дугайында үр-ле боданып олуурулаар-даа. 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга малчын бүрүзүнүң үлүг-хуузу улуг. Малдың чаш төлүн камгалап алырда, оон продукцияны алырда, кышка хөй таалалыг, хынамчалыг белеткел негеттинер.

1982—83 чылдарның кыжынга Алдын-оол Ооржак хынамчалыг белеткенген. Кыштаг септелгезин чазагже бөжер мурнунда кылып алган. Амгы үеде 15 тонна сигенни [illegible] кажаалаан. Аңаа немей пресстээн көк-суланы дүжүрүп алган. Чаш хураганнар адаанга төгер 10 тонна кургаг өдекти белген.

Чоокта чаа Алдын-оол Менди-Байыровичиге таваржы бергеш, оон ажыл-амыдыралын сонуургаан мен. Ол мээң [illegible] [illegible]:

— Мал чемин бистиң бригадавыс четчир кылдыр белеткеп алган. Мээң кадарып турар хоюм кыраан, дүңгүжүн төрүүр хунан хүлээп алдым. [illegible] хураганнарның күчү арык-доруктуг дур. Хураганнарның чамдызы маатылыг болду. Каш катап чуңгыл хемчеглер алдым. Совхозтуң мал эмчилери, зоотехниктер ажылды кошкадып турар-дыр — деп, хойжу чугаазын уламчылады.— Келир чылын дүңгүжүн төрүүр хойдан чүс башка онаажтыр 80 хурагап алыр сорулгалыг мен. Черле мынчаш, бо чылын хураганнар үзерде четпестер бар болду. Чамдык коданнарның хураганнарының эр, кызын чедир ылгаваан. Хураганнар азыраар тепдигим эргижирээп. Чаа тепдик кылыр үе келген. Бо чылын ону тудуп четтикпес, үе орайтаан. Ынчангаш эрги, тар тепдигим-биле хээр кыштаар болган дыр мен.

Коммунист малчынның чымыштыг [illegible] салыр чүүлдер эвээш эвес үстүнде чугаалаан ыдец. «Искра» совхозтуң Чодар болгаш Чаңгыс-Хадыңның хойжу бригадаларының хойжуларының партия эге организациязының отчёт-соңгулдазының [illegible] Алдын-оол Ооржакты эге организациязының [illegible] [illegible] чызынга бир үн-биле коммунистер соңгаан. Коммунистерниң бүзүрээни улуг идегелди [illegible] ажылдаар апаар.

Алдын-оол Менди-Байырович ону шынзыдып тыдаар. Ол быжыг корум-чурумнуг болгаш күш-ажылга ынак, [illegible] [illegible].

М. КӨЖЕЛДЕЙ.

ӨСТҮРҮП КӨВҮДЕДИР ДЭЭШ

Бүренде кырганнар болгаш [illegible] [illegible] дузалал ажыл-агыйлыг. Ону оон чурттакчылары боттарының күжү-биле хайгаарап, өстүрүп, сайзырадып турар. Интернат-бажыңга чоокта чаа болуп эрткен хуралга ол дугайын чугаалашкан.

Картофель ажаалдазын организастыг чоруттувус. Кышкы, часкы үеде чемге ажыглаарын аңгылап, сорттап савалаан, [illegible] чылдың үрезининге шыгжаан. Интернат-бажыңның чурттакчылары мал чемиини белеткелин база хынамчалыг чоруткан. Ол ажыл ам-даа уламчылавышаан.

Дузалал ажыл-агыйывыста инек, өшкү, хойну база тудуп турар бис. Оон баш санын өстүрүп көвүдедири чугула айтырыг. Ындыг турбуже, бар малдың саны шоолуг-ла өспейн турар. Ону дараазында сан-түңге көргүзүп болур. Эрткен кыжын төрүүр 72 баш хойдан 17 хураган, 43 өшкүден 15 анай камгалап алдынган, чээрби хире баш улуг хой, өшкү янзы-бүрү чылдагааннардан өлүп хораан. Малдың ажаалда-хайгааралының [illegible] [illegible] бадыткалы ол. Хуралга ол талазы-биле шыңгыы чугаа болган.

Малга чылдың-на белеткелип турар чемнивис четчир. Ажаалда-хайгаарал чогум-на кошкак болурга ындыг-дыр. [illegible]. Мал чидирип болуп турда-даа, кадарчызын солуур айтырыг [illegible] [illegible]. Чугаа хамык чүве хөлү эрткенде, кадарчыны солаан. Ам ону кырганнар боттары кадарып турар. Байдал ам өскерлир боор дээрзинге бүзүреп турар бис. Дузалал ажыл-агыйывын ажык-дузазын көңчүг эки билир болгаш ону улам сайзырадыр дээш кызар сорулга салдынган.

Ажыл дээнде олут-чыдыш билбес кижилер бистиң аравыста хөй. Оларның-биле кожа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Оларның бирээзинге Х. Бавуу хамааржыр. Арага ижип алгаш, хөй-ниитиниң черинге корум-чурум үреп, ол чоруу дээш эш-өөрүнүң мурнунга тургустурупу нат-да болган. Ол оон боттуг түңнел үндүрбээн [illegible] [illegible] чоруткан. Ындыг кижилер аравыска турбас ужурлуг.

[illegible] аналыг чурттап турар бис. Күрүневистиң кырганнар бистер дээш ала [illegible] [illegible] [illegible]тиг ижиниис-биле харылзаар бис.

М. ТОПУЛ.
Каа-Хем район.

АЖЫГЛАЛДАН ҮНГЕН ЧИГ-ЭТТЕН

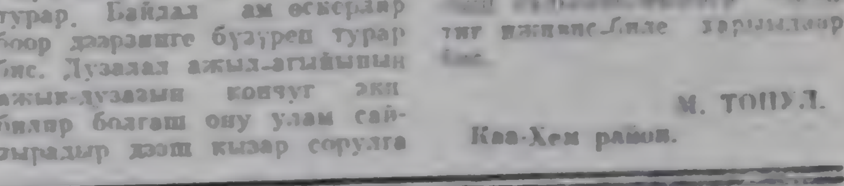

Бар бүгү-ле курлавырларывы камнып, хумагалыг чагырдап, ажыглаары чугула айтырыг. Ынчангаш «Экономика камналгалыг болур ужурлуг» деп кыйгырыг [illegible] [illegible] [illegible] кайы-даа адырында хүнниң чугула айтырыы болуп турары таварылга эвес. Камнап ал[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-даа, кижилер-даа ажыктыг чаа чүүлдерни бүдүрүп ап болур. Оон чиилээн дараазында бүдүрүлгениң ажылынга бедик көрүп болур.

Хакасияның «Вторсырье» [illegible] [illegible] Кызылда белеткел пунктузунуң коллективи үстүнде айтырыгны шиитпирлежиринге дорт киржип турар. Пунктунуң складтарынга баар болзуңарза, ында эрги, ажыглалдан үнген машина дугуйлары, пөстер артынчылары, автокамералар, саазын болгаш оон-даа өске чүүлдер чыткылаар. Пункт ону кымдан, чүге хүлээп ап турарыл?

[illegible] [illegible] чурттакчылары ажыглалдан үнген үстүнде чүүлдерни мынаа экээп дужаап турар. Чингээ «Тудаа[illegible]» [illegible] [illegible] пөстер артынчылары Кызылдың үлетпүр садыы [illegible] [illegible] [illegible] макулатураны доктаамал дужаап турар. Сөөлгү үеде [illegible] [illegible] киржип эгелээн. Олар бажыңында херегледден, ажыглалдан үнген пөстер артынчыларын, макулатураны, амыдыралдың нарын дериг-херекселдерин хөйү-биле дужаап [illegible]. [illegible] пункт пөстер артынчызы, ма[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] катап ажыг кылгыр[illegible] келген. А пункт болзунун талазындан бо чугула херекке чурттакчы чонну калбаа-биле хаара тудуп, сонуургалын көдүрер дээш Кызылдың үлетпүр садыының № 19 магазини тускай килдисти тургускан. [illegible] хемчээлге материалдар дужаатан кижилер ол магазинде ээп, херегледи улуг, ховар бараанарны садып алыр аргалыг. Ынчангаш садып алыкчыларга ол ажыктыг.

[illegible] [illegible] чаа-ла оон кайнаар барып, оон чүнү кылып турарыл? Чыдынган чиг-эттн пунктуга сорттап ылгааш, шиндээш, чурттуң чеди заводунче чорудар. Ажыглалдан үнген ол чүүлдерни аңаа [illegible] [illegible] [illegible] оон катап хереглетиң чамдык бараанарын кылыр. Чижээ, Хабаровсктиң рубероид болгаш толь заводуның рубероидту база тольду бүдүрүп үндүрер. А Бираканың саазын фабриказы[illegible] [illegible] хыраны, эрги [illegible] [illegible] [illegible] янзы-бүрү пөстер бүдүрериниге ажыглап турар. Саазынны база ол-ла заводта бүдүрүп турар. Мооң алгаш көөрге, бажыңнарда ажыглалдан үнген, аңаа-ла чыдып турар чиг-эттиң ажыы улуг-дур.

«Вторсырье» [illegible] Кызылда [illegible] [illegible] ажылдакчылары, [illegible] чурттакчылары, бүдүрүлгелер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Аңаа ам-даа киришпейн турар бүдүрүлгелер [illegible] ону кичээнгейге алыры артык эвес.

В. КУУЛАР.

Консультация

ОЗАЛ-ОНДАК БОЛГАНДА

Куш-ажыл камгалалының болгаш техниканың айыыл чок чоруунуң кол көргүзүү бүдүрүлгеге болган кемдээшкиннерниң ниити саны, оон аазы кемдээшкинге онаашкан чидирген ажыл хүннериниң саны болур. Бистиң чорудуп турар хыналдаларывыстан бүдүрүлге, албан черлеринде болуп турар кемдээшкиннерниң түңнелин ак көөрге, удуртукчу ажылдакчылар, профэвилел организацияларын база аза-даа ажылдан кижилер кемдээшкин болган таварылгада истелге чорудар чурумун, актыны тургузар хевириниң дыка хажыдып турар таварылгалар хөй. Оон [illegible] кемдээн кижилерге акт шуут тургузулбас, чок болза [illegible] эвес кылыр. Оон түңнелинге ажылдан кижи ажылдаар байдалын [illegible] [illegible] [illegible] эвес [illegible], азы хогуур истелгезин четпишкен хөй уе-шакты чидирер, администрация-биле маргылдаалар үнүп кээр.

Озал-ондактыг таварылгага бүрүзү болу чылдаганныг болгаш болу бээр тускай байдалдарлыг. Бо чүүлдерни долузу-биле сайгарып көөрде, оон чорудуп турар кижилерден тодаргай билиг, дүрүмүнге негеттинип турар. Кемдээшкинге таварышкаш, ажылдаар шинээн түр када чидирген таварылгада истелге чорудулгазы тускай акт тургузары-биле доостур. Күрүнениң социал камгалал талазы-биле дузаламчы төлевир тургузарының чурумунуң дугайында дүрүм ёзугаар кижилер-биле болган кемдээшкиннерни мынчаар чаарып турар.

Бүдүрүлгеге болган кемдээшкин — мынаа бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның девискээрлериниң иштинге болган кемдээшкиннер, девискээрден дашкаар бүдүрүлгениң азы организацияның [illegible] айтышкызын күүседип, ажыл кылып турда база ажылдаар турар кижилерниң ажылдаар черинче [illegible] организацияның транспорту-биле чедирип турда болган кемдээшкиннер хамаарыжыр.

Ажыл-биле холбашкан озал-ондактыг таварылгаларга ажылче бар чыда азы кел чыда оруунга болган кемдээшкиннер, командировка үезинде болгаш хөй-ниитиниң ажылын кылып турда, социалистиг өннүү-чарыштың [illegible] кижилерниң амы-тынын камгалап турда болган таварылгалар хамаарышкан. Организастыг спортчу маргылдааларга киржип турда болган болуушкуннар база ынаар деңнээр.

[illegible] таварылгалар азы дортубайн үени кижилер боттарының хуузунда сорулгаларынга ажыглап турда болган озал-ондак таварылгалар [illegible] болган [illegible] [illegible] таварылга болур. Бүдүрүлгеге болган кемдээшкиннерни «Озал-ондакты истеп, хынаарының болгаш санап көөрүнүң дугайында» 1966 чылдың май 20-де ВЦСПС-тиң бадылааны дүрүмнү ёзугаар чорудар.

Бир ажыл хүнүнден эвээш эвес үеде ажылдаар байдалын чидирген озал-ондактыг таварылгага бүрүзүнге Н-1 формалыг актыны 24 шак иштинде тургускан турар ужурлуг. Ажыл-агыйның, бүдүрүлге черлериниң администрациязы Н-1 хевириниң актылар майык-биле хандырар [illegible].

Ук акт тускай бадылап каан документ болганда, ону долдурганында янзы-бүрү хажыдылгалар бар болза, кемдээн кижиге пенсия тывыскырынга, чидирген кадыкшылының орнун бурууҗут организациядан материалдыг ёзу-биле эгидип алыр [illegible] кыннарны тургузуп болур. Актыны участоктуң, салбырының удуртукчузу, техниканың айыыл чок чоруунуң талазы-биле инженер, чок болза ол талазы-биле [illegible] ажылдакчы болгаш профэвилелдиң куш-ажыл камгалалының комиссиязының даргазы — хөй-ниитичи инспектор 4 экземплярга тургузар ужурлуглар.

Ол актының бирги экземплярлары администрацияга, ийигизи — профэвилел комитединге, үшкүзү — профэвилелдерниң техниктиг инспекторунга баар, дөрткүзү — кемдээн кижиниң негелдези-биле оон болунга чорутпан турары албан.

Чамдыкта хөй кижи кемдээн, азы болгаш өлүмнүг таварылгалар болганда үстүнде турар министерстволарның, ведомстволарның кирикилгени-биле тускай хевириниң истелгезин чорудар. Ол материалдарның түңнели-биле профэвилелдерниң куш-ажыл талазы-биле техниктиг инспекциязы таварылгага канчаар үнелел бээр дугайында тускай шиитпир бээр эргелиг.

Ажыл-биле холбашкан болгаш амыдырал байдалынга болган озал-ондак таварылгаларын чаңгыс экземпляр БГ [illegible] акт-биле [illegible]. Актыны профэвилел комитединиң социал камгалал комиссиязы коллективтиң өске кежигүннериниң киржилгези-биле тургузар.

Ындыг таварылганы истеп көөрүнүң хевирлери аңгы-аңгы. Истелгениң сорулгазы озал-ондак болган таварылганың байдалының үезин болгаш черин тодарадыры болур. Анаа эмнелге, милиция болгаш өске-даа албан черлериниң тургускан документилерин ажыглаар... Чамдыкта — чүгле кемдээн кижиниң азы херечилерниң көргүзүү долу факт болур.

Озал-ондак бүрүзүн [illegible] түңнели-биле администрация дужаал үндүрери негеттинип турар. Ол болза бо [illegible] [illegible] гарын көөрүнге, оон соңгаар ындыг болуушкунну катаптатпас хемчеглерни бодап кылып алырынга дузалаар.

Бүдүрүлгеге болган кемдээшкин-биле ажылга хамаарышкан таварылгаларны домей деп билип чоруур кижилер хөй. Ынчалза-даа ол таварылгаларның аразында ылгалы улуг. Кол ылгалы болза бүдүрүлгеге болган озал-ондактыг таварылга Н-1 акт-биле тургустунар, күрүнениң кемдээшкин талазы-биле 7-1, 9-1 отчётунга кирип турар болгаш бир эвес кемдээшкин бүдүрүлгениң азы организацияның буруузу-биле болган болза, кемдээн кижи чидирген кадыкшылын материал талазы-биле эгиттирип алыр эргелиг.

Ажыл-биле холбашкан кемдээшкин [illegible] отчётунга кирбес, администрацияның буруузу холдуунда чок болур. Кемдээшкин [illegible] ажылынга [illegible] үезинге ажылдакчыга эмчиниң бюллетенин ёзугаар пособие төлеп бээр. Кайы-даа таварылгада ол ажыл төлевириниң чүс хуузу болуп артар.

Өлүмнүг болгаш аар кемдээшкиннерлиг озал-ондактарның [illegible] отчётунга кирер санаар профэвилелдерниң куш-ажыл талазы-биле техниктиг инспекциязы чорудуп турар. Ынчалза-даа кемдээшкин болганы дээш ажыл-агый удуртукчуларынга [illegible] турар харыысалгазының соолгу үеде бедээниниң уламындан ындыг таварылганы чамдык удуртукчулар отчётка көргүспес сорулга-биле чиик таварылга кылдыр көргүзер азы тускай истелге кылып чорударындан чажырып каапкан таварылгалар бар. Ындыг чоруктар озал-ондактан мөчээн кижиниң азыралынга турганнарга азы кемдээн кижиниң бодунга материалдыг [illegible] чедирип турарын билээ чогуур. Ындыг таварылганы эмнелге черлери шын эвес квалификация кылып, диагноз айтып, будаадырар таварылгалар база бар.

Кемдээшкин таварылгаларының анализиниң көргүзүп турары-биле алырга, актыларга [illegible] [illegible] айытпас, холдуунда-ла кемдээн кижиниң бодун буруудадыр, кылып чоруткан хемчеглерниң күүседилгезин демдеглевес, айтының дугаары чок таварылгалар бар болгулаар.

Озал-ондактыг таварылга болганда чогуур хевириниң актызын өй-шаанда шын тургузары кемдээшкинге удур чүгүле профилактиктиг хемчеглерниң үндезини болур. Оларны болдурбазының аргаларын ажылчы чоңга өөредири удуртукчу ажылдакчыларның, профэвилел организацияларының куш-ажыл хоойлузун ёзугаар дорт хүлээлгези болур.

Ч. МОНГУШ,
профобчевүлелдиң куш-ажыл камгалалының талазы-биле техниктиг инспектору.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЭРТЕМ БИЛЕ ПРАКТИКАНЫҢ ХАРЫЛЗААЗЫ

СОФИЯ. Варнаның суг транспортунуң институт коллективиниң кол сорулгазы — далайга болгаш хемге чүък сооргуурун эң-не камналгалыг кылдыр, судноларны ажыглаарын — айыыл чок болдурарын чедип алыры боор турар. Институттуң хөй эртем ажылдары чурт иштинде болгаш даштыкыда-даа калбаа-биле ажыглаттынып турар. Чүгле эрткен беш чылда Болгарияның далай болгаш хем флоттарынга [illegible] [illegible] ның түңнелинде 13 миллион хире лев акша камнап алдынган.

Суг транспорту-биле холбашкан бүгү албан черлериниң практиктиг ажыл-чорудулгазынга дүгжүп турар тодаргай сорулгаларны шиитпирлээринче [illegible] ажылывысты угландырып турар бис деп, институттуң директору А. Йорданов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Чижээ, соолгу үеде судноларның септелге үезинде анаа турар чоруунуң айтырыы шиитпирлели-биле тургустунуп келген. Ол айтырыгны шиитпирлээр дээш институттуң ажылдакчылары септелге кылыр черлерни тодарадыр аппаратураны тургузуп, чамдык ажылдарны судноның ажиндиришкининиң азы портка турарының үезинде экипажтың бодунуң кылып ап болурун тодараткан. Оон түңнелинде бо хүннерде бедик септелге хуусаазы [illegible] хемчээлге четпир кызырылган.

ЧААРТЫКЧЫ САНАЛДАРНЫҢ АЧЫЗЫНДА

БЕРЛИН. ГДР-ниң чаартыкчыларының чогаадыкчы саналдарын бүдүрүлгеге ажыглаан түңнелинде бо чылдың эгезинден бээр барык 2,5 млрд. марка акша камналга [illegible]. Хүн келген тутуна улам калбарып турар ол [illegible] [illegible] үш ажылчынының бирээзи-ле киржип турар апарган.

Шимчээшкинниң бир онзагай чүүлү болза — ажылчыннарның инженер-техниктиг кадрлар-биле кады ажылдаарының улам ханылап турары болур. Ындыг үре-түңнелдиг кады ажылдажылга ажыл шагын эң-не долдур ажыглап тургаш, улус ажыл-агыйының [illegible] [illegible] кинниг шиитпирлээринге, чиг-этти болгаш энергияны камнаарынга, кылып турар продукциязын [illegible] бедидеринге улуг ажыктыг боор турар.

БИОЛОГИЯ ЭРТЕМИН ХӨГЖҮДЕРИНГЕ

УЛАН-БАТОР. Моол Арат Республиканың девискээринге ажылдап турар моол-совет комплекстиг биология экспедициязының ажыктыг хөй ажылдары доозулган. Чурттуң аңгы-аңгы черлеринге шинчилел ажылдарын доо[с]каш, эртемденнер отрядтары, найысылалда чаа-чаа тывыштарның болгаш ажыглыышкыннарның байлак чыыды-биле ээп кээп турар.

Моолдуң бойдус курлавырларын шинчилээри, оларны ажыглаар болгаш камгалаар талазы-биле эртемге үндезилеттинген сүмелерни белеткээри — экспедицияның ажылының кол сорулгазы боор турар. Оон 10 ажыг чыл иштинде [illegible] үезинде моол болгаш совет эртемденнер чурттуң үнүштериниң болгаш дириг амытаннарының дугайында чүүлдерни чыып, бедуктээн болгаш Моол Арат Республиканың хөрзүннериниң карта-чуруун тургузуп, дыка улуг хемчээлдиг шинчилел ажылдарны кылганнар. Ол бүгү чүүлдер биология эртемин хөгжүлдезинге улуг салыышкынныг болган. Моол Арат Республиканың кодээ ажыл-агыйының кол адыры — мал ажылын улам ыңай хөгжүдеринге, ол ышкаш чер ажылынга, ыяш тарып өстүреринге эртемденнерниң сүмелерин калбаа-биле ажыглап турар.

Экспедицияның ажылының база бир онза ужур-дузаалыг чүүлү болза, биология талазы-биле бедик мергежилдиг моол эртемденнерни белеткээриниң школазы боор турары-дыр. Сезон санында-ла оон отрядтарынга совет эртемденнер-биле кады Моол Арат Республиканың Эртемнер академиязының янзы-бүрү эртем-шинчилел институттарының 150 хире эртемденнери ажылдап, [illegible] өөредилге черлериниң студентилери практиказын эрттирип турарлар. Моол болгаш совет эртемденнерниң кады кылган шинчилел ажылдарының түңнелдерин ёзугаар 800 ажыг эртем ажылдарын парлап үндүрген.

(СЭТА).

ВЕНАДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ВЕНА. (СЭТА). Төп Европада чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсектерни деңге кызырар дугайында чугаалажыышкыннарның ээлчеглиг хуралынга Болгарияның делегациязының баштыңы элчин Л. Шопов чүве чугаалаан. Болгарияның делегациязының төлээлекчизи бо дугайында парлалга конференциязынга дыңнаткан.

Боо-чепсектерни кызырар дугайында айтырыгны барыын талакы чурттарның төлээлекчилери боттарының кеPро төлевилелинче шуут кирбээн чугаалажыышкыннарда киржип турар. Болгарияның делегациязының онаа сагыш дүвүрээзинниин бодуруп турар деп болгар делегат чугаалаан. Боо-чепсектерге хамаарыштыр кандыг-даа шиитпирни хүлээп алдынарынга Болгария онаа сонуургалдыг. Шериглерниң санын-даа, боо-чепсектерни-даа деңге кызырары эргежок чугула деп, Болгария Улус Республика болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери социалистиг өске-даа күрүнелер санап турар. Төп Европада чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсектерни чогумчалыг кыдыр деңге кызырарын боттандырарынга социалистиг чурттарның саналдарын көрүп төлевилели эң-не таарымчалыг болгаш эптиг болуп турарын ол айыткан.

НАТО чурттарының шериг белеткелдери неДерей калбарган амгы үеде боттарының боо-чепсектерин кызырарындан барыын талакы күрүнелер аң ойталап турар-дыр деп, Болгарияның төлээлекчизи медеглээн.

МИНИСТРНИҢ ЧУГААЗЫ

МАДРИД. (СЭТА). Чалакты дужурер сорулгалыг реакцыг шериг кижилерниң чоокта чаа плерээн сүлчээзин истээниниң түңнелдериниң дугайын Испанияның камгалал министри А. Олиарт чугаалаан.

Болук сүлчээчилер хаан ордуузун, премьер-министрниң резиденциязын болгаш элээн хөй шериг объектилерин боолаарынга үгер-боолу ажыглаарын планнап турганын ол айыткан. Ындыг ходелиишкиннер-биле тургустунар байдал үезинде боттарының талазынче чепсектиг күштерниң командылал черинин чамдык кежигүннерин хаара тударынга, ниитизи-биле — армияның ийи аңгы чарлырынга идеген турганнар. Ынчалза-даа сүлчээчилерниң планының бууран дүшкенин болуушкун көргүзүп турар-дыр.

«Чоокта чаа тургустунган политиктиг болуктуң ажыл-чорудулгазын, оон чамдык кежигүннерниң хоралакчы үүлгедиишкиннерин ук болуктуң кожегээ боор турганын истеп» плередип турарын А. Олиарт база чугаалаан. ЭФЭ агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, «Испан эң-еткил каттыжыышкыны» дээр эң-не барыын үзелдиг партияны 1981 чылдың февраль 23-те бууран душкен шериг сүлчээзиниң баштыңнарының бирээзи, амгы үеде кара-бажыңда хоругдалда А. Техеро боор турар.

ӨӨРЕДИЛГЕ СИСТЕМАЗЫ КОШКАК

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Штаттар Совет Эвилелинден эртем-техниктиг өөредилге талазы-биле кээргээр-ле хожудап турар. Америк «Филадельфия инкуайрер» солун ындыг түңнелди кылган.

25 чыл мурнунда, кажан ССРЭ черниң делегейде эң баштайгы элериннчиизин салып үндүргенде, эртем болгаш техниканың чамдык адырларының талазы-биле орустардан чыдып калганывысты АКШ-ка билген деп, ол солун демдеглээн. Ам, оон бээр чээрби беш чыл эрткенде, ындыг байдал хевээр деп чүвени хөй санныг херечилелдер бадыткап турарын солун айыткан. Соолгу 10 чылдарда АКШ-та математика башкылары 80 хуу кызырылган, өске-даа техниктиг эртемнерниң башкылары — ортумаа-биле 66 хуу эвээжээн. Чүгле эрткен өөредилге чылында хаажы болгаш ортумак өөредилге системазының башкыларының 50 хуузу четпес билиглиг деп көрдүнген.

Чикаго университединиң профессору А. Уирспап «Филадельфия инкуайрер» солуннуң айтырыгларынга харыылааш, дыка хөй америк школачыларның физиканың чүгле бир чыл курузун өөренип эртип, ол эртем талазы-биле эң эгелээр билиглерни ап турарын айыткан. Совет Эвилелинде уруглар ол эртемни беш чылдың иштинде хандыр өөренип турарлар.

София. Болгар найысылалдың төвүнде В. И. Ленинге тураскаал.
В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Тайбының ленинчи политиказы

«ССРЭ тайбының ленинчи политиказын чайгылыш чокка чорудуп, улустарның айыыл чок чоруун быжыглаар болгаш делегейге калбак кады ажылдажылга дээш туржуп турар». Беш чылын совет улус чаа демдеглээн ССРЭ Конституциязының 28 чүүлүнде ынчаар чугаалаан.

Тайбының ленинчи политиказы... Оон алыс утказы болгаш удуртулга болдуруп турар чүүлдери чүл, кандыг эвес сорулгаларже ол чүткүл салып турарыл? Ол дугайында В. И. Ленин боду Совет эрге-чагырга тиилээриниң мурнунда-ла бүгү тодазы-биле, мынчаар медеглээн: «Дайыннарны [illegible], улустар аразынга тайбының чедип алыр, уптээшкиннерни болгаш кучулээшкиннерни соксадыр — бистиң чогумна идеалывыс харын ол».

Тиилээн социализм чуртунуң, коммунистерниң ленинчи партиязының идеалы ындыг. Бүгү кижи төрелгетенниң дээди болгаш эң ыдыктыг эрге-ажыктарынга база чүткүлдеринге, дайыннар, антагонизм болгаш кижилер аразынга өлүржүүшкүннер чок тайбынче, кады ажылдажылгаже болгаш чаагай кожа-хелбээ дугуштарынче чүткүлдерге ол идеал дүгжүп турар. ССРЭ Конституциязы, Тайбының совет программазы оларның бедик принциптерин болгаш сорулгаларын ёзугаар алырга, КНО-нуң Уставынга, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың Түңнел актызынга таарыжып турар. Совет күрүнениң бүгү практиктиг даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазы, делегей арназынга оон алжы-чаны, өске чурттар, чазактар, улустар-биле харылзаазы база кижи төрелгетенниң идеалынга таарыжып турар.

«ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында демдеглээни ёзугаар алырга, 80 чылдарга Тайбының совет программазы «дайынның [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ладырының, янзы-бүрү тургузугтуг күрүнелерниң калбак кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге [illegible]. [illegible] оруктарын айтып турар. Делегейниң парын айтырыгларын [illegible] [illegible] оруктарынга эвес, харын ак сеткилдиг, деңэргелиг чугаалажыышкыннарның эгелеринге шиитпирлээриниң эргезин ажылып турар». Тайбының программазы чугумнарда харын [illegible] талазы-биле алырга, делегей аренага боо-чепсектерни эндере бүдүрериниң чаа ээлчээн делегейже дониаштырарын, чер бөмбүрзээниң янзы-бүрү районнарынга кризистиг байдалды тургузарын, күрүнелер аразынга оларның кайызынга-даа ажыктыг болгаш деңэргелиг кады ажылдажылганың [illegible] [illegible] ын күзеп турар ындыг бөлүктерге дээштиг удурланыштыр туржуп турар.

Тайбың — социалистиг күрүнениң делегейге ажыл-чорудулгазының утказы болгаш сорулгазы-дыр. Кижи төрелгетенниң [illegible] [illegible] дыг чаа ниитилел тургузуу харын чаа хевирниң даштыкы политиказын тургускан. Кошкак улустарны болгаш күрүнелерни кулданып база үптеп алыр чоруктан, өске чурттарны болгаш улустарны командалаар дээр империячы орал[illegible] [illegible] летчиннер куштуглерниң «эргезинге» үндезилеңген даштыкы политиктиг, дайынзырак ёзуну удуртулга болдурган утпланышкынга социализм тайбының болгаш делегейге коллективтиг айыыл чок чоруктуң, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының, [illegible] [illegible], бүгү улустарның болгаш күрүнелерниң хамаарышпас бот[illegible] [illegible] [illegible] холгаарлавазының, колониализмниң болгаш кеш-сеек ылгаар чоруктуң бүгү одагларын буруй чок кылырының, делегейге деңэргелиг калбак кады ажылдажылганы улам хөгжүдериниң политиказын удурланыштыр тургускан.

Кижи төрелгетенниң тайбын идеалдарынга бараан [illegible] дайын кыжырының бүрүн [illegible] [illegible] [illegible] деп принципти Совет күрүнениң конституциячы хүлээлгезин кылдыр тургустунган. Ол — Хельсинкиниң Түңнел актызының бүгү он принциптерин болдуруп [illegible] [illegible] чер бөмбүрзээнде кара чаңгыс чурт — бистиң чуртувустуң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының [illegible]-дыр. Өске күрүнелер-биле бодунуң харылзааларын ССРЭ харын ол принциптерге хамыш чокка таарыштыр тургускан.

Тайбының быжыглаары Совет Эвилелиниң кижиниң эң улуг эргезиниң — амыдырап чурттаар эргезиниң эң чугула магадылалдарының бирээзи кылдыр көрүп турар. Кижиниң тайбың болгаш айыыл чок чоруктуң [illegible] [illegible] чурттаар эргезиниң идегелдиг магадылалы болурун ССРЭ бодунуң бердинген чүүлү болгаш делегей аренага төлевилелдиг хүлээлгези кылдыр көрүп турар. Барыын чүкте, хамыктың мурнунда АКШ-та, [illegible] [illegible] [illegible] дугайында чугааларынга хандыкшыдыглар. «Кызыгаарлалдындан» эгелээш «узамдыгарынга» чедир — бүгү-ле болдунгу дег [illegible] [illegible] наларын болгаш планнарын ол чугаалар, бодалдар-биле [illegible] [illegible]? Ындыг дайыннарның кандыызының-даа соонда кижиге кандыг-бир чүвениң херектиг болу бээри чегей-ле боор. Элээди «буянныг» тайбың делегей дугайын суртаалдап турал-ла, ону кижиге ядролуг дайынның палбыкжыгта өрттенип калыр чүгле ындыг «хостаалга» артып калыр кызыгаарга чедире бээри — кадык бодалды дорамылааны болур ийик. Боо-чепсекти угаан-сарыыл чокка эндере бүдүрер чорукка удурланыштыр туруушпазы база шак-ла ындыг кемниг үүлгедиг.

Бодунуң тайбынга ынак даштыкы политиказын [illegible] [illegible] [illegible]. Совет Эвилели Барыын талакы күрүнелер [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]

Чаа дайынның тыптып келирин болдурбас болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээр дээш идепкейлиг демниг хөделиишкин чугула. Ам күрүне бүрүзүнүң мурнунда мындыг ниитиг айтырыг каяа-гызындан-даа артык тургустунуп турар — бүгү-ниити тайбының салым-чолу дээш харыысалгазын ол бүрүн-биле медереп билип турар бе, ол тайбынны хандырар дээш бүгү чүүлдерни кылырынга ол белен бе? База оон ыңай — делегей ниитилежилгезиниң өске киржикчилерин бодунга удурланыштыр тургуспас, бодунуң эрге-ажыктарын оларның эрге-ажыктары-биле эптештир тургузар төлээде, бо [illegible] [illegible] ринге белен болуруунуң болгаш чаагай тура-соруктуң четчир күүзү ол күрүне бодунда шиңгээдип турар бе?

Делегей ареназынга күрүнелерниң эрге-ажыктары чөрүжүп келген, чөрүжүп-даа турар болгаш моон соңгаар-даа чөрүжер апаар. Ол чөрүлдээлер амдызында чайлаттынмас-даа, оларны күш чок болдурар шыдаар шиңээвис-даа чок. Ынчанмыже кижи төрелгетен ол чөрүлдээлерни харылзажылгаларын [illegible] [illegible] шиитпирлеп черле шыдаар. Бистиң ракета-ядролуг үевисте [illegible] [illegible] дузазы-биле канчалдыг-даа илередип алыр дээри — бүгү-нити халапка чедирип болур. Ынчангаш, кожа-хелбээ догуннаштыгның негелдези болур. Ындыг билдингниң — тайбынга ынак күрүнениң делегей аренага [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]

оларны өске улустарның база [ча]к-ла ындыг эрге-ажыктарынга удурланыштыр тургуспайн турар.

Вашингтонуң кол-кол политиктериниң барык чугаа бүрүзүнден АКШ-тың «амыдыралчы эрге-ажыктарының» дугайын дыңнап турар бис. Оларның ол эрге-ажыктарынга кайы бир черде кым-бир кижилер кыжанып турар дээрлер. Ол эрге-ажыктарын боттарының [illegible] [illegible] чоок ырак черлерге, чижээ: Пакистанга азы Ливанга барып шериг күжү-биле-даа камгалап алыр дээр чылдак-биле АКШ бо ийи чурттуң боттарының күрүнелерин тургузуп алыр эргезин херексевейн турар. АКШ-тың «амыдыралчы эрге-ажыктарын» Европа америк «стратегтерниң планнап турары» [illegible] [illegible] нейтроннуг азы химиктиг дайынга хандыкшып берген турарын Вашингтонда күзеп турар.

Ынчангаш бүгү чурттарның болгаш улустарның, бүгү кижи төрелгетенниң амыдыралчы эрге-ажыктары ам чүл дээрге [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Оон-биле кады ядролуг чепсектиң дүжүрериниң программазын амыдырап кылыры, хүлээп алыры болгаш үе-чадазап боттандырары-биле шуут ажылдаарын делегей ниитилежилгезинче [illegible].

[illegible]

Вл. КУЗНЕЦОВ.
(СЭТА).

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль артиллериязы октябрь 11-де Бекаа шынаазында тайбың тудар талазы-биле араб чурттар аразының күштериниң составында сирий шериглерниң туруштарын боолаан. Ливанны үр үеде эжелээринче болгаш чурттуң чоок база соңгу чүгүнге дайын чорудулгаларын [illegible] [illegible] лааарын оралдашпышаан, агрессорлар эжелеп алган туруштарында [illegible] [illegible] үргүлчүлеп турар. Транспорт самолёттары Израильден Тир хоорайже солдаттарны болгаш шериг техниказын дашыглап турар. Ливанның мурнуу чүгүнде Захрани дээр бедиктер районунда израильдер шериг лагерьлерин, окчемелектиң бааазаларын болгаш складтарын тудуп турар.

Израиль солдаттар дыка хөй чурттакчылыг черлерден ливан хамаатыларны үндүр ойладыпкаш, күрүне албан черлериниң болгаш чурттакчыларның бажыңнарын эжелеп ап турар. Хасбайя болгаш Шуф хоорайларда школаларны казармалар кылып алган.

Израильчилер палестиннерге удур өлүрүкчү кампаниязын үргүлчүлевишаан. Тир хоорайның районунда дескен кижилер лагерьлериниң миналар болгаш снарядтар чазылдырар шенелде шөлдери кылып алганнар. Бейруттуң чоок талазында турар Алей хоорайда байдал дүшкүүрү хевээр. Эжелекчилер хоорайга шимчээшкинниң хоразын, бүгү оруктарын дуглаан, суглуг болгаш электри энергиязын [ү]зе шапкан. Эжелекчилер чурттакчылар кварталдарын бү[рүн] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чурттар турар.

[illegible] Ливанның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хире дескен палестиннер эң-не [illegible] байдалда чурттап турар. Ол лагерьлерже израиль шериглер эң-не күштүг артиллерия болгаш ракеталар, бомбалар-биле согуушкуннары кылган. Оон түңнелинде ында бажыңнарның 70-ден 80 хуузу үрегдеттинген. Оларда чурттап турар палестиннерниң хөй кезии чурттаар оран-саза чок боор турар.

Бир ай болгаш Ливанга соок эгелээр. Дескен палестиннер, кырганнар болгаш [illegible], кырганнар болгаш бичии уруглар ынчап дыка берге байдалга таваржыр деп турар. Соок дүшкүжеге чедир [illegible] кижилерни шуут [illegible]. Майгыннар-биле хандырары четей боор турар. Дескен кижилер үргүлчү-ле боттарының амы-тынын дээш коргуп, сүртээр байдалда чурттап турарлар. Израиль дайынзырактар сионизмниң соок-язы ылгаар деравин ёзугаар кандыг-даа кемниг үүлгедиишкиннерин бурууулут кылып болурун чаңгыс эвес удаа көргүскен.

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюцияларын ёзугаар эжелекчи шериглер ливан черин доп-дораан, кандыг-даа негелде чокка каггаш, чорупр ужурлуг деп, ливан шиитериниң Дээди чөвүлелиниң ында парлаттынган медеглелинде айыткан. Израиль эжелекчилерни соксадыры — чурттуң чаа эрге-чагыргаларының кол сорулгазы болурун ол медегледе демдеглээн. Оон бүгү-ле күжүн чогум-на олче угландырар ужурлуг.

Ливаң шиитериниң Дээди чөвүлели сионисчи эжелекчилерниң кара-бажыңнарже болгаш албадал лагерьлеринче кирип олганы муң-муң ливан хамаатыларының арааска хилинчектеп турары дээш Тель-Авивти шыңгыызы-биле буруу шапкан. Чурттуң тайбың чурттакчыларын израильдерниң араатаныг ёзу-биле ажылдап турарын соксадырын медеглеп негеп турар.

Ол ышкаш барыын [illegible] христиан [illegible] күштериниң өшкүү-чөнгээлиг террорчу үүлгедиишкиннерин кылып турарлар. Шуф хоорайның төп шөлүнче боо-чепсектиг фалангистер сооргкен автомашина моңнап кирип келгеш соонда, олар эртип турган кижилерни болгаш бажыңнар соңгаларын автоматтар-биле адып эгелээннер.

Дескен палестиннерниң Сабра, Шатила лагерьлеринде араб университеттиң, аэропорттуң болгаш Барыын Бейруттуң өске-даа кварталдарында кижилерни ливан шериглер истеп-сүрүп, ужеединдан турарлар. Ындыг ходелиишкиннерге хөй национал күштериниң солдаттары база киржип турар. «Ас-Сафир» деп демократиктиг солуннуң болгаш «Сабах аль-Хейр» журналдың редакцияларынче [illegible] [illegible] кылган. Редакцияның [illegible] [illegible] [illegible], эт-херекселдерин үрээн, архив материалдарын хавырган, чамдык ажылдакчыларны тудуп алгаш барган. Ливанның информация министринге чагаазынга «Сабах аль-Хейр» журналдың [illegible] [illegible] ол үүлгедиишкинниң шиитпирлели-биле буруу шапкаш, ону эжелеткен Бейрутта израиль агрессорларының үүлгедиишкиннери-биле деңнээн.

Кижилерни истеп, сүрер болгаш тудуп хоругдаар кампанияга удурланган медегелди чурттуң Демократиктиг социалистиг партиязы кылган. Ливан шеригниң болгаш айыыл чок чорук күштериниң найысылалдың Барыын [illegible] [illegible] [illegible] рү национал - патриоттуг күштерниң болгаш ливан хамаатыларының дүвүрээзиниң болгаш удурланыышкынының болдуруп турарын ол медегледе айыткан.

ТЫВЫҢ АРАМ

(БААЖЫЗЫ БОЛДУСТА)

Өлге
Өтпес,
Өртке
Өрттенмес.

Чайын
Чагылыг.
Кыжын
Кылаңнаар.

Сыраңнаңнаа,
Сырын чокта,
Сылдыраан,
Шылыраан
Сыргазы бар — сиралээн.

Шуглу ногаан боттуг:
Чуңгуузунда сыптыг.
Кызыл ханы иштинде.
Кызыл [illegible].

Сарыг [illegible]
Саа дугу [illegible].
Дээ кара
Даш-мыш:

Кылсынтарга
Кывар-даш.
О[illegible]
О[illegible]-даш.

О. ДАРЫМА.

КАРЕЛИЯНЫҢ УЗУН НАЗЫЛЫГЛАРЫ

Римское суурнуң чурттакчызы Ольга Терентьевна Алупова бо чылын чүс бирги кусту уткаан. Хөй саныг төреддери чыылган байырлаалга Пудож районнуң херээжениерниден бир дугаарында ону чүс чыл юбилейин демдеглээннериң хүндүлүг «Клуб —100»-ке хүлээп алган.

Карелияның узун назылыглары шупту-ла — тараачыннарның хөй уруглардыг өг-бүлелеринден үнген кижилер. Ольга Терентьевна Алупова өг-бүлениң он ийи дугаар уруу. Ол бичии чылдарындан-на ажылдап эгелээн: тараа тарып өстүрүп, мал азырап, эр улус-биле деңге-ле ыяш кезип безин чораан. Ол ам-даа бажың ажылын кылыр, а хоорай үезинде эргинишке чүп эрер. уруглары уругларынга хеп аргып бээр. Карак шили безин ажыглавас.

Геронтолог-эртемденнериң кылганы анкетадан илерээни соңгу чүктүң узун назылыгларының бир чажыды — оларның менюзунда кызыгаарлаашкын чок. ынчалза-даа чаңчыккан чуружу —ой тавында кылдыр чемнениро. Ылаңгыя сүт чем аймаанга. Бир аяк шайның орнунга олар стакан хайындырган сүтчү кат-биле холуп ижеринге ынак.

Н. МИЛОВ.

Лидия Майданюк—Черкасск областың (Украин ССР) филармониязының улусчу хөрүнүн бандураан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының эгелээнин дыңнаткан алдарлыг крейсер «Аврора».

СЭТА-ның фотохроникасы.

АМЫДЫРАЛДЫҢ АГЫМЫ

1. ЭҢ-НЕ БАШТАЙ ЭГЕЛЭЭНИ

1932 чылдың чайының чуве. Чөөн чүктүң ажылчы чоннарының коммунистиг университедин Москвага дооскан кезек аныяктар Кызылга келдивис. Тываның Араттың революстуг намының Төп Комитеди бистерин эвилең-ээлдээ-биле хүлээп алгаш, түс-түс кожууннарже ажылдадып чоруткан. Оларның аразындан мени:

— Улуг оран Москвага эртем-билиг-биле чепсегленип алган-дыр силер, ам Барыын-Хемчиктиң нам кожкомунуң бирги секретарынга ажылдаар апаар силер — деп саналдады. ТАРН ТК-ның даалгазын күзелдиим-биле [illegible], олче дораан-на хаптым.

Кожуун төвү Кызыл-Мажалыкка чеде бээримге, ынчан ол суурну колдуунда чаа тудуп эгелээн: кижи база мал эмнелгелериниң ийи бичии бажыңы база эге-чада школазы — чүгле үш бажың бар болду. Албан черлери ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар колдуунда-ла өглерде. Радио, почта, харылзаа база электри-сайгылгаан-даа чок. Кожуунга келгеш, ооң ажыл-агыйы болгаш бүгү-ле байдалы-биле танышып эгеледим. Чаа черге ажылдап эгелээрге берге [illegible] шиитпирлээр айтырыглар база солун чүүлдер хөй боор болгай.

Удаваанда мээң маңаа келгенимниң соон дарый херээ бүгаар Кара-Даштың даг-дүгүн шинчилээр экспедиция Кызыл-Мажалыкка Совет Эвилелинден чедип келген. Бис-ле [illegible] чайырлыг [illegible] шилгедек, ортумак сынныг, дыдыраш сарыг баштыг, маңган ак арыныг, бедүүн, арыг-силиг кеттинген эш кирип келди. Мендилешкенивис соонда:

— Экспедиция начальниги Калашников деп кижи мен — диди. Ооң соонда ол: «Силерниң кожууңда барган бо экспедицияга бүгү таланы дузазын көргүзүңер» деп кааң ТАРН ТК-ның бижимел айтыышкынын менче сунду. Ол-ла үеде кабинетче ооң чамдык өөрү — үш хире инженер-техник эштери база кирип келген. Олар-биле дыка үр, сеткил хандыр чугаалаштывыс.

— Амдызында биске элээн каш аъттар, чер казар ажылчыннар херек, а аъттарны чогуур өртээ-биле садып алыр, а [illegible] Ооң соонда важок улуг ажылдарны эгелээр бис. Бо бүгүге силерниң улуг дузаңар херек — деп, Калашников [illegible] -эй-дыр.

Дораан-на кожууннуң удуртур [illegible] көргүзерин аңаа бирден-бирээ чокка дугурушкан. Суму-ларже сургакчылаан эштер экспедицияга херелээр аъттарны база ажылчыннарны үр болбаанда чыып экке-лген. Бо черниң [illegible] Кара-Даш дагларынга үүжелеттинип келген эртине-байлаа даг-дүгүнүн шинчилел ажылдары эң баштай ынчаар эгелээн ол.

Экспедицияның ажылынга дузалажыр, олар-биле сүмележир бүгү айтырыглар нам [illegible] Ол үеде [illegible] Барыын-Хемчикке орус дыл билир үш кижи: эге-чада школазының эргелекчизи Бак-Кок, эмнелге пунктузунуң хелемечизи Сагомкова база мен турдувус. Ынчангаш чамдыкта экспедицияга хелемечилээр-даа ужуурга таваржып турдум.

Экспедиция бир ай ажыг ажылдаай берген. Бир-ле хүн Калашников база катап хап келген.

— Майгыннарда чурттап турар ажылчыннарны коңнуг соок дүжер бетинде бажыңнарже көжүрбес болза, берге байдалга таваржып апаар. Ооң ангыда Хемчиктиң оң, солагай талаларынче аргыжары чамдыкта бергедей бээр-дир. ынчангаш ол хемни кежилдир көвүрүгнү дораан тудуп эгелээр болза эки-дир — деп коңгуг чугула айтырыгны ол тургусту. Ынча хөй ажылчының [illegible] тывары тудуг ыяжын кайыын алыры? Ол айтырыгларны шиитпирлээри коңгуг нарын болгаш берге болган.

Айтырыгларны бүгү талазын сайгарып көрүп, белеткеп алгаш кожууннуң нам комитедин [illegible] Ак-Довуракка тудуглаар кылып ажылдаары-биле быжыглап билир база ол мергежилдиг чедип ап болур хире шевер кижилерни кожууннуң бүгү сумуларындан чоорту [illegible] Тудуг материалдарын [illegible] Бииле Аянгатылардан белеткеп сөөртүп эгелээн. Көвүрүг туттурар бүгү ажылдарны экспедиция боду хүлээп алган. [illegible] херегжээр материалдарның чамдызын кожуун төвүнүң албан-организацияларының күжү-биле белеткээн.

Ак-Довуракта [illegible] мергежилдиг тудугжуларны Тываның чазаның чөпшээрели-биле ёзугаар ССРЭ-ден база келдирген. Ынчангы орус, тыва тудугжулар чаңгыс ненин төлдери дег, кайгамчык-ла эрес-соруктуг ажылдааннар. Мырыңай кыска хуусаада ниити чуртталаның ийи улуг бажыңын (общежитиелер), он ийи аал ишти чурттаар аңгы-аңгы беш бажыңны, чамдык чер бажыңчыгаштарны туткаш, майгыннарга чурттап турган ажылчыннарны ноябрь, декабрь айларда оларже көжүрген. Ооң аңгыда экспедицияның конторазын, чунар-бажыңны, янзы-бүрү складтарны болгаш өске-даа тудугларны тудуп апкан.

Ол үеде амгызы ышкаш машина-техника бар эвес. Кол тыртттар күш — аът, шары, а шанак биле терге безин ховар. Тудугларга херелээр хөй ыяштыы чедирип алыры онза берге турган.

2. ХЕМЧИКТИ КУДУ ШУУШКАН ЧУДУКТАР

1933 чылдың январь эгези. Аажок соок. Экспедиция начальниги Калашников дөрт, беш хире чамдык эштерин эдертип алгаш база катап [illegible] келген. Олардан шала чолдаксымаа; чоон семис, кижи оргузу чеде берген прораб Жеребцов биле Конев олар сагыжымда ам-даа артып калган. [illegible] Калашниковтуң [illegible] аажок утаангыр, сагынгыр кижи болгай. Ол кезек олура [illegible] дей-дир:

— Аът, шары-биле тудуг ыяжы сөөртүрге шоолуг чер албас-тыр. Хемчик өөрү аргалышкаар оларны ам белеткеп, [illegible] хемни куду бадырза, ооң черле чиик-даа, хүрген-даа боор. Ынчангаш бо айтырыгны силер-биле сүмележир [illegible] — дээн чыдыр.

Бо чугула айтырыгны кожууннуң удуртур ажылдакчылары [illegible]

— [illegible] Улуг-Хем [illegible] Ооң куду [illegible] дыш бадырып кезек [illegible] га төөгүде турбаан-даа. ону кым-даа көрбээн чүве-дир — дээш чамдык эштер дыннаар-даа хөөну чок. Калашников болуунуң саналын база катап тайылбырлаан. Ыяшты ам [illegible] углады, дажый бээрге, олар [illegible] белук белуу биле шуушкуруп бадырып эгелээр. хем уунунда улуг даштарны [illegible] тепсеп каапкар. Хем-биле келген ыяштарны Ак-Довурак [illegible] Дыка-ла үр сүмележкениниң соонда ол саналды деткээн.

Бай-Тайганың ынчангы Хөл сумузунуң девискээриниден ыяшты белеткээрин шиитпирлээн. Олче экспедицияда [illegible] бригадир Тимофеев баштаан кезек ажылчыннарны чоруткан. Ол дээрге узун шилгедек дурт-сынныг, аажок тывалаар эр чуве. Ыяш белеткээр [illegible] кады ол черге барган тыва [illegible] танышып алган. Бо черниң [illegible] «Демир Баштар» [illegible]

О. ПОЛАТ.

1922 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, персоналдыг пенсионер.

(Уламчылыг).

ИЙИ АҢЧЫ

Амыдыралдан чугаа

Хоочун аңчы Ходайның чаңы черле ындыг: ырак-узак чорук кылыр дээнде каш ай бурунгаар-ла ыяк белеткенир. Орукка алыр чүү-хөөзүн борбактап шарыглааш, ам артында «шай», «дус», «таакпы»... дээш-ле шуптузун бичии саазынга демдектеп бижип каар. Сыгыр кара карактарын хере-хере көргүлээш, кадайынга, уругларынга: «Маңаа дегбеңер» — деп шыңгыы чагып-чагып чаңгыс черге боле шарып ап турар. Ылангыя күзүн дииңнээр деп барганда, үйгу-чыдын чок апаар: кады ыраап «сыгыр-октуун» аштап чүлгүп шаг боор. Оозунуң дээр-дегбезин хынап, аныяк оолдар ышкаш, кара боолап шенеп шүүдеп-даа турба [illegible] магадылаар чүвелери — эник шаандан өөреткен эрес аңчы Хартыгазы биле «кадыр арттың даяңгыыжы» Кара-Боразы — өннүктери ол. Ооң Хартыгазы-даа, Кара-Боразы-даа боду ышкаш, күс дүжерге-ле хииктелип Ходайны эдере маңнап турар апаарлар. Кара-Боразын чай оъду кестирип семиртип алыр, а Хартыгазын чайын сула салбас, холдуунда-ла багга тудар, ээзиниң янзы-бүрү «дужаалын» күүседир кылдыр өөредир...

База бир дииңнээр ой чоокшулап келген. Ходай мырыңай дүне орта удуваста: ыдын кый дээш, дуңгуругулаар. улаарап-дембээрей чыда хонар, а хүндүс олут орбас: үне-кире халып, тайгаларны бажы кайгап, хиикте лип-ле турар апарган. Ынчап баарга, кадайы черле карактарын чидиди көрүп, үзер бурга дег хыыыртап каап турар. Демгизи уруглары чокта кадайының чанынга кээп ыыткап:

Харлыг баштыг тайга
көргеш,
Кара-Борам девиринип.
Кадайымның караан көргеш,
Хартыгымбай мунгаракап—

суг-суг деп бадыра каттылап. хөөкүйнүң оду чарып-ла турар. Бирээзи пат аңчыгзынар апарган. «Ча-ча, күс боорга-ла ындыг ашак бо, өгде кылыр ажыл чок чүве дег хиикделип, сырыннап туруп бээр. Бор-[illegible] эдертип алгаш, дүрген тайгаже чортуп үне бергеш, аңаа барып кожамыктап чыт» — деп шыжыккылаар. «Олча-омактыг көөрүмге эргү еже бээр ону» — дээш, Ходай кадайының чеме-халазын хаайга-даа какпас.

Бир-ле күзүн чаңгыс суурла кожазы аныяк оол-биле кады кежээ чарып алгаш, дииңнеп аъттанып дей берген. «Сен ышкаш назыңн иштинде кайда-чүде тайга-таңдыда ыяштар бажы дамчып, аваангыр-кашпагай ужугуп чоруур диин хамаан чок, шыкка бола маңнап чоруур күске думчуундан хан безин үндүрүп көрбээн кижи-ле болгай. Кажараан кижи бо Эдер-оолду аңнаарынга тептыг өөредип каап көрем. Ходай» деп оолдуң адазы чагып. «Оруунар ак чорзун. олчаңар хевей болзун» деп алгап-йөрээп үдеп каан.

Хартыгазы чортуп орган улустуң ол-бо талазында, мурну, соонда барып, кулактарын сүүрениедип, чер чыттап каап, бажын сергек көдүрүп алган челип, шоңнуп-ла чоруур. А кужур Кара-Бора «дүрген-не тайгага четсе» дээнзиг дынын шеле дыртып каап, дыырткайндыр ылгын-ылгын базып орар, [illegible] сыптарга, амырай бээр, хирт дээр. Эдер-оолдуң Чоржан-Доруу бажын доңгайтыпкан, оътче чүткүп буттарын уул чалаан чүве дег. пат боорда бурунгаар шимчеп чоруур. [illegible] оозун «мырс-мырс» кылдыр кымчылаан, тепсенген, мунгаш дынын шеле дыртпылаан, көк дер дүшкен, чегел төнген, ынаар кудурук соонда-ла шүүдеп чоруур.

Чорук ора, Эдер-оол хоочун аңчының дииңни канчаар аңнаарының дугайында, ооң кежин канчаар союп-ажаап алырынга чедир чугаалап бериp чорда. ону аныяк эр чаңгыс-даа сөс эрттирбейн топтап дыңнавышаан, [illegible] шып-ла шыпшың апарган турар алдын-сарала үнүш-бойдусту иштинде магадап көрүп чораан. А кол-ла кичээнгейниң — аңнаарының парын болгаш берге аргазын шиңгээдип алыры. Аңчының чагыг-сүмезин херек кырынга канчаар боттандырарын бодап чораан. Дииңниг чер тыртқ кана одаг хап турумчуп алырын Ходай эки билир. Кара сүг унунда узун-узун, адаанда барык-ла будук чок кара-ногаан пөштерге чортуп киргелек чорда, суйт-сыйт дээн соонда кыдыкы пөштүң унун өрү, ооң чевүрээзин халырадыр бир диин маңнап үнүп чыткан. «Ча, ол-дур, дүже халы, таптыг боола, Эдер» — деп, Ходай оожум командалаан. Эдер-оол серт кынгаш, сураадей хона берген, чүрээ дүргүн-дүргүн тиккилээн. Дүже халааш, шала чиңге адаккы будукта селбегер кудурууну чүъктенкен, карактары доругаңайның олурган дииңни «сыгыр-октуу»-биле чагыг ёзугаар бажынче шыгаай берген. Мажыны базыпкан—ок бир-ле чүвеге кагтыктыр дегеш, агааржке сыгайнып үне берген. Чиңге будук кезек халанайнып тургаш, үстүн бады келген. Эдер-оол диин ол-дур деп бодааш, ынаар дап бериш чыдырда бирээзи соксаткан. «На, чазыптың. дөө шыпшык бажында бааны. Баштайгы олчаңы халас ыдып болбас, олча ааалапнайн бээр. — аңчыларның дүрүму ындыг. Мен кай. көрүп ал» — деп алар чугаалапмышаан, аът кырындан-на шыгаай берген. Үр-даа шыгаавааан, сыйт-ла кылган. Дииң халаш дээш будуктан кезек сирбектепип алгаш чыткаш, шөйлүп бады келгеш черге пет кээп дүшкен.

— Ол-дур, Эдер, Үр шыгаавас, сүрээдеп, тынып безин болбас, сээң холдарың сирилейнир турар чорду. [illegible] куду кылдыр дергилеп ал. [illegible] болур — деп, хөглүг чугаалааш, Ходай шантарааnзынныг кокпа оруктап мурнай чортуп чоруп каан.

Ооң соонда дииң бо-ла таварышкылаар апарган. «Дииң бар чыл-дыр бо. Че, Эдер, ам таптыг адып көрем» дээш пөштер аразынга аңчы а[illegible] дан дужуп келген. Эдер-оол кедеп чоруткаш, бир ыяшка боозун хөлдеп алгаш, пөш бажынче шыгааган соонда сыйт кылган. Дииң октаан даш дег ужугуп бады келген. Баштайгы олчазынга Эдер-оолдуң өөрээни аажок: бир холунда боозун, өске холунда дииңни тудуп алган, диштери агарты чайнавышаан, ырактан Ходайга көргүзүп турган. Бирээзи «ол болбазыкпе, эр-хей, ам база... мында бар-дыр» дээш ынаар өске угже кеденгирлей чоруп барган. Эдер-оол «кеш үрелбезин-биле борбак башче, девиндевес, хол сириңнеттес, үр шыгаавас» деп чагыгларны сактып, сагып ол кавыдан үштү аткаш, оларын курунга дизе астып алгаш, баглап каан аъттарынче базып келген. Ходай пөш дөзүнде кудуруу кырында беш дииңни дизе салып алган. Дүнээ сарыг таакпызын даңзадан бургурадыр тавар соруп орган. «Ол болбазыкпе, баштарын часпаан-дыр сен, чоорту хыыы тыва бээр сен, кежин союп ажаап алырын одагга баргаш айтып бээр мен. орайтай бээр. че, чортуп олураалы» — деп, Ходай даңзазының хулун кактап, далаштыра берген.

Хоочун аңчы Ходай, аныяк [illegible] дег черниң хөлүнге чадыр чанынга одаг каккаш, баштайгы каш хүннерде кады чаңгыс черже чоруп турганнар. Ооң Эдер-оол шуудай бээрге, ийи аңчы үңүп турар апарганнар. Аныяк аңчы одагдан үнгеш-ле барык хол курут келбес болу берген. Ыттыг хоочун аңчы Ходай өөреникчизиниң хөй аъттыг, олча-омактыг дииңнеп турарынга сеткил ханып, өөрүүр. Ол боду диин-не-даа диинг-дизин-биле ак-көөр, [illegible] адып алган кээр. Кежээни-не одаг кыдыынга от чырыынга дииңнер союп ажаап эгелээрлер, ында база чурум бар. Эдер-оол ону халас эрттирбейн шиңгээдип ап турган. Аң-мең болгаш аңчылар дугайында солун, хөктүг, каттырынчыг чугааларны одаг кыдыынга чеженн-даа дыңнаар.

Бир-ле катап чоок кавыда дииң чок боорга, ону дилеп маңнаар дээш хемнер кежип, арттар ажып узуда бергенин Эдер-оол эскербейн барган. Орайтай бээрге, чаңгыс-ла дииң олчалыг ээп чанып органаш, хат-шуурганга таварышкаш, аскан. Кускуннавышаан, бурунгаар чүткүп-ле орган. Ужуп-туруп, үнген-сопп чорда, кайда боор, чаңгыс дииңи та кайда үстүп чыдып калган болган. Оңу-даа бодаар харык чок, сагыш-сеткил — чүгле одагда! Ходай ол өйле чадыр одаанче чоокшулап орда, ыды соонче хем дүвүнче көрүнгеш, чирт-чирт кылдыр ээргилеңкеп. Тоңтап дыңнаалаарга, шуурган өттүр, чер дүвүнде чүве дег ынаар-ла дүлейзимээр кыңгы дыңналган. Дораан-на «Эдер-оол-дур, ат болган-дыр» деп сеткип хөлзей берген. Чүъгүн чоон дытка демдентей аскаш, харыы кылдыр кускуннавышаан, кыйгы үнген угже далаштыг чорупкан. Эрес Хартыга ээрбишаан, баштап халып ыңай болгаш, удавааанда бараны көзүлбейн барган.. Сөөртүпчүп алгаш, одагга пат боорда келгеннер.

Чээрби хире хонуп чорааш, олчаларын түңнээн. Эдер-оол үжен чеди дииң. Ходай толан үш дииң, бир тооргу, беш киш олурген. Аныяк аңчы ажы-төлүн, алган калайын сакты-даа берген, аңнаарының бергезинге моган туруп шылагаында-даа берген. Ынчангаш эш чанышканнар.

[illegible] — аңчы аныяы Ходай ышкаш күс дүжери билек-ле Эдер-оол дииңнекээш шыдавас, олут орбастап, чыдын чытпастап, баг бижынында турар апарган.

К. ЭКЕР-ООЛ.

ШЫН ТЫПКАННАР

Октябрь 2-де. № 229 «Шын» солунга парлаттынган Өвүр районнуң Хандагайтыда мурнуу школазының башкызы [illegible] А. Сүрүңй. С. Санчатов (Кызыл), О. Кадри (Бурен-Хем ортумак школазы), Н. Ловина. М. Куулар (Хову-Аксы), Л. Саап (Балгазын), А. Сарыглар, В. Чылбак, Л. Монгуш, О. Монгуш (Хандагайты), К.-М. Монгуш (Бай-Хаак), Ы. Тулуш (Уюк [illegible]), М. Сотпа (Баянкол), Д. Монгуш (Кызыл-Мажалык), Б. Монгуш (Чадаана), У. Куулар (Чыраа-Бажы), О. Дондуй (Чыргаланды). Р. Доктугу (Арыг-Үзүү) болгаш [illegible] өске үжен ажыг кижи шын тыпканнар.

Оларның харыызы бо: 1. Согун. 2. Чодураа. 3. Тудан. 4. Булут. 5. Бедик. 6. Пандан. 7. Самовар. 8. Тараа. 9. Суг. 10. Тос. 11. Хайырган. 12. Хараача. 13. Дыл. 14. Өрген. 15. Өреге. 16. Диилги. 17. Кижен. 18. Шөөра. 19. Торга. 20. Хам.

БОЙДУСТУҢ ДЕМДЕКТЕРИ

Октябрь 1-де кыш тыныжы кирген.

Баштайгы хар соок кыштың демдээ эвес — ол ёзулуг кыштың дүжеринге чедир 40 хонук бурунгаар чаар.

Октябрь 3-те — хат чөөн чүк угланышкынныг болза [illegible] хандыр, барыын чүк угланышкынныы — ол-чааш-кыннаар дээни ол.

Баштайгы хар чер өлде дүжер болза — артып каар, кургагда дүжер болза — удавас эрир.

Октябрь 9-та — кышкы тарып олуртулганы доостуру.

[illegible]

Бир эвес хар ыяштар бүрүлери дүшпээнде чаар болза, ол удавас эрип каар.

Хүндүс чаггаан хар чытпас, эриичел — эривес баштайгы хар дүне чаар.

Октябрь 30-де — [illegible]

В. МИРОНОВ.

ТВ

ОКТЯБРЬ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болуксазынза (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 — «АБВГД-шагеш». 9.30 — «Ада-иелер, силерге». 10.00 — «Спортлотонуң» 42-ги тиражы. 10.10 — Делегейниң улустарының чогаадыкчылары. 10.40 — Советтер болгаш амыдырал. 11.10 — «Псков чериңде». Дамчыдылганы музыка тайылбырлакчызы С. В. Виноградова чорудар. 12.10 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Арарат». В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчылар. 13.40 — Орус музей. 2-ги фильм: «XVIII вектиң уран чүүлү. Иван Никитинден Федор Рокотовка чедир». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Үе болгаш бодунуң дугайында». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. А. Сурковтуң чогаал ажылдарының дугайында документалдыг телефильм. 15.30 — Уругларга фильм. «Кажан улгады бергенимде». 16.55 — Концерт. 17.25 — «Дириг амытаннар амыдыралы». Дамчыдылганы журналист В. М. Песков чорудар. 18.25—18.40 — Чапсар. 18.40 — Мультфильмнер: «Хөглүг карусельдер», «Чеве, канчаар эвес мен!». 12-ги үндүрүлгези. 19.00 — Политиктиг хайгаарачы В. Ш. Бекетовтуң беседазы. 19.30 — «Экранда — кинокомедия». «Майстер». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Николай Метнерниң музыказы». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 22.40—23.10 — «Балдеңгир-даа болза, бүдүрүкчүг эвес». Ооң доозуунуң соонда — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Киргизияның телевидение студиязының программазы: «Кожамык чааттыныышкыннары». «Кыргыс сүйбелек». Документалдыг телефильм. улусчу шеверлерниң дугайында телеочерк: «Кодан хой соондан». Документалдыг телефильм; уран чүүлдер мастерлериниң концерти. 15.50 — «Ол холда киргениң». Мультфильм. 16.00 — «Музыкалыг киоск». 16.30 — Аът спортунга чурттар аразының маргылдаазы. ЧССР-ден дамчыдылга. 17.30 — Делегей бөлүүшкуннарының дугайында доңчулал. 17.45 — «Чалгай тарла аразында». Уран-чечен фильм. 19.05 — Улуг Октябрьның 65 чылынга «Бистиң доңчу намдарывыс» 14-кү фильм: «1970-ги чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хрюша-биле Филиппи чаа солун ужурадыглары». 20.15 — «Кадыкшыыл». Эртем-тайылбырлыг фильм. Дамчыдылганы журналист В. Сементовская чорудар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Арктикадан дезерин». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 22.00—00.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Тбилиси). «Динамо» Төп стадиондан дамчылар.

АГААР

Бөгүн республикага бүргег, аязыр. Хүндүс чамдык черлерге бичии чаъстаар, даглыг черлерге ол хар чаар.

Барыын чүк угланышкынныг хаттың дүргени 9—14 метр чедер. Дүне агаарның температуразы 3—8 градус соок, чамдык черлерге —15 градус чедир соор.

Хүндүс 8—13 градус чылыг.

Кызылга чаъс чагбас. Барыын чүк угланышкынныг хаттың дүргени 3—8 метр, хүндүс хат 9—14 метр чедир күштелир. Дүне агаар 6—8 градус соок. Хүндүс 8—10 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Идегел болгаш чоленгииш» 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ак азыг» 9.20, 14.10, «Руслан-биле Людмила» 11.10, «Москва карак чажынга бүзүревес» 16.00, «Үш дакпыр сальто» 18.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 15.00, «Торээн незн» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдын хой дугу» 14.30, 16.30, 18.10, 20.00 шактарда.

[illegible] филармониязы чаагайжыды туткан бажыңнардан квартира хөлезилеп алырын чарлап турар.
ФИЛАРМОНИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунда № 58 бажың, телефон № 2-48-06.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-45, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible]

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1).

ТС—01287.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 242 (12032) | 1982 чылдың октябрь 17, воскресенье | 1925 чылда үндүрүлгеттинген | Өртээ 3 кап.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чыылдырар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң онгу чыыжының чедиги сессиязын 1982 чылдың ноябрь 16-да Москва хоорайга чыылдырар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1982 чылдың октябрь 15.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чыл оюнга СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чыл өю делгерезин!

2. Киши төрелгетенниң төөгүзүнге чаа үе-чаданы ажыткан Улуг Октябрьга алдар!

3. Кезээде мөңге дириг революсчу интернационалчы өөредиг — марксизм-ленинизм делгерезин!

4. Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!

Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде.

Чоннуң күжү — партия-биле чаңгыс эвинде, оон удурту лгазында!

5. Бүгү совет улустарның интернационалчы чаңгыс эвиниң, найыралының болгаш аңы-дуңма ёзузунуң байырлалы — ССР Эвилелиниң тургустунганының 65 чыл өю делгерезин!

Совет Эвилелиниң хамаатылары! Алдарлыг юбилейни күш-ажылга өөредилгеге, чогаадылгага чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткууluңар!

6. Коммунистер! СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, беш чылдың онаалдаларын күүседир дээш бүгү улустуң демиселиниң авангардынга турҗуңар!

7. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Ленинчи, коммунистиг ёзу-биле чурттап, ажылдап болгаш демисежип өөрениңер!

Коммунистиг күш-ажылдың тиилелгезинге чеде бээр бис!

8. Коммунизмниң тургузукчузу, тайбың дээш чайгылыш чок демиселчи — улуг совет улуска алдар!

9. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! 1982 чылдың планын, XI беш чылдың онаалдаларын доозур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыштың тугун бедик тудаал!

Бистиң хөй националдыг улуг Төрээн чуртувус улам күштүг, байлак болгаш магалыг чаагай турзун!

10. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш чүткүлдүг демисежиңер!

Аъш-чем программазын боттандырары — бүгү чоннуң хереэ!

11. Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын аңгызы делгерезин!

12. Алдарлыг колхозчу тараачыннар делгерезин!

13. Совет улусчу интеллигенция делгерезин!

14. Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның бузулбас эвилели делгерезин!

15. ССРЭ Конституциязы делгерезин!

Социалистиг демократия делгерезин!

16. Улус депутаттарының Советтери делгерезин!

Совет Эвилелиниң хамаатылары! Күрүне болгаш нийтилел херектерин эргелеп-башкарарынга идепкейлиг киржиңер!

17. Эргелеп-башкарарының, ажыл-агыйны чорударының школазы, коммунизмниң школазы — совет профэвилелдери делгерезин!

18. Коммунистиг партияның идегелдиг дузалакчызы болгаш дайынчы кур күжү, коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

19. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары — совет херээженнер делгерезин!

Ие-херээженнерге алдар!

Бүгү Черниң уруглары тайбың болгаш аас-кежиктиг чурттазын!

20. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг белеткелиңерни сайзыраңгайжыдыңар!

Совет улустуң тайбың ажыл-ижин, социализмниң өндүр улуг чаалап алыышкыннарын сереичиледиг болгаш идегелдиг камгалаңар!

ССРЭ-ниң эрес-маадыр Чепсектиг Күштери делгерезин!

21. Ленинчи большевиктерге, Октябрьның маадырларынга, бистиң Төрээн чуртувустуң алгары, хосталгазы болгаш хамаарылшпас чоруу дээш өргүш чок бүгү демиселчилерге алдар!

22. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиңер!

Экономика интенсивтиг хөгжүзүн!

23. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Камналга болгаш хумагалал дээш бүгү улустуң шимчээшкининге идепкейлиг киржиңер!

Экономика камналгалыг болур ужурлуг!

24. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге чогаадыкчы, эш-ёзузу-биле дузалажыр, беш чылды күүседир дээш бедик харыысалгалыг болур байдалды тургузуңар!

Коммунистиг медереддиг сагылга-чурумну тургузуңар!

25. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Бүдүрүлгечи мурнакчы дуржулганы, күш-ажылды организастаарының болгаш аңаа ындыг бээриниң ажыктыг хевирлерин нептередиңер!

Беш чылдың кызыл туктарлыг коллективтеринге, гвардейжилеринге алдар!

26. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажыктыын болгаш шынарын бедидиңер!

Шалыпчы ёзу-биле ажылдаары — бистиң патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгевис!

27. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Уралдың, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдерин дүргедедиңер!

Байкал-Амур магистралының маадырлыг тудугжуларынга алдар!

28. Одалга болгаш энергетика үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Төрээн чуртка хөй нефтини, газты, хөмүр-дашты, электроэнергияны бериңер!

29. Совет металлургтар! Бүдүрүлгениң технологиязын сайзыраңгайжыдыңар!

Камналгалыг металл продукцияның шынарын бедидип, кылып үндүрерин калбартыңар!

30. Машина тудугжулары! Механизацияның болгаш автоматизацияның бедик бүдүрүкчүлүг, камналгалыг болгаш идегелдиг машиналарын, приборларын чепсектерин тургузуңар!

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларын техника талазы-биле чаарты чепсеглээрин дүргедедиңер!

31. Химия үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Химия продуктуларынга болгаш материалдарынга улус ажыл-агыйының база чоннуң херегледерин улам долу хандырыңар.

32. Газ магистральдарының тудугжулары, газ үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Чаа газ дамчыдылгаларының күчүлерин ажыглалга хуусаа бетинде киирер болгаш дүрген шиңгээдип алыр дээш демисежиңер!

33. Үлетпүр ажылдакчылары! Чоңга бараанныг бүдүрүп бээрин калбартып, шынарын экижидиңер!

Чоннуң херегле бараанарын бүдүрериниче, ачы-дуза чедирер черлерже хүн бүрү кичээнгей салыңар!

34. Тудугжулар болгаш эптекчилер! Капитал салыышкыннарының ажыктыын бедидиңер!

Дүрген, чараштыр, амгы үениң техниктиг үндезининге дууштур тудуңар!

35. Транспорт болгаш харылзаа ажылдакчылары! Улус ажыл-агыйының херегледерин идегелдиг хандырыңар.

Совет кижилерни хандырарының культуразын бедидиңер!

36. Агроүлетпүр комплекизиниң ажылдакчылары! Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарын дүргедедиңер!

Аъш-чем болгаш кодээ ажыл-агый чиг-эди-биле чуртту идегелдиг хандырарын чедип алыңар!

Кара эвес хөрзүннүг черлериниң ажыл-агыйын сайзырадырының темпилерин бедидиңер!

37. Колхозчулар, совхозтар ажылдакчылары! Тараа бүдүрерин көвүдедиңер! Чер ажылының депшилгелиг системазын улам идепкейлиг нептередиңер!

Черни, техниканы, чемишчидилгелерни, күш-ажылчы болгаш саң курлавырларын ажыл-агыйжы ажыглаңар!

Келир дүжүтче кичээнгей болгаш сагыш салыңар!

38. Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери! Мал ажылының чем баазазын быжыглап, оон продуктулуун бүгү хемчег-биле бедидиңер!

Эът, сүт, чуурга, дүк бүдүрерин көвүдедир дээш демисежиңер!

Мал ажылы — шалыпчы фронт!

39. Кодээ ажыл-агый, белетпел, транспорт, сайзырадып ажылдаар болгаш садыг бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары! Кодээ ажыл-агый продукциязының чидириин болдурбаңар!

Өстүрүп алдынган бүгү чүүлдерни камгалап, кадагалап ап, чоннуң чаагай чорууинга ажыглаалыңар!

40. Кодээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң ажылдакчылары! Колхозтарны болгаш совхозтарны техника-биле чаарты чепсеглээрин бүгү хемчег-биле дүргедедиңер!

Кодээ ажыл-агыйга бедик бүдүрүкчүлүг болгаш идегелдиг техниканы бериңер!

41. Үлетпүрнүң аъш-чем адырларының ажылдакчылары! Бедик шынарлыг чем продуктуларны бүдүрерин көвүдедиңер!

42. Садыгның, нийти чемненилге черлериниң, амыдырал болгаш коммунал хандырылгазының ажылдакчылары! Күш-ажылдың шынарын болгаш культуразын бедидип, чоннуң херегледерин улам долу хандырыңар!

43. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Нийтиниң байлаан ажыл-агыйжы ёзу-биле көрүңер. Социалистиг өнчүнү көвүдедиңер!

Чурттуң байлаан чеп ажыглаңар. Төрээн бойдузуңарны хумагалаңар!

44. Улус ажыл-агыйының специалистери! Чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар! Бүдүрүлгениң техниказын, технологиязын, ону эргелеп-башкарарын сайзыраңгайжыдыңар!

45. Совет эртемденнер! Шинчилелдериниң ажыктыын бедидиңер! Эртем биле бүдүрүлгениң эвилели быжыгып турзун!

Совет эртемге алдар!

46. Күрүне аппарадының ажылдакчылары! Ажылдың стилин сайзыраңгайжыдыңар. Совет кижилерниң негелде-херегледерин эвилең көрүңер!

47. Улусчу контролёрлар! Бүдүрүлгеге, кижилерниң хүн бүрүдеги херегледери-биле холбаалыг черлерге контрольду күштелдириңер!

Сагылга-чурумну быжыглаар, камналга болгаш хумагалал дээш идепкейлиг демисежиңер!

48. Идеологтуг фронтунуң ажылдакчылары! Массаларга партияның идеязын бүзүрелдиг, чүткүлдүг нептередиңер!

Совет кижи бүрүзү коммунистиг идейлиг, идепкейлиг амыдыралчы турушттуг турзун!

49. Литература болгаш уран чүүл ажылдакчылары, культура ажылдакчылары! Бистиң улуг Төрээн чуртувуска төлептиг чогаалдарны тургузуңар!

Совет уран чүүлдүң идейлиг, партийжи болгаш улусчу болурунуң тугун бедик тудуңар!

50. Улус өөредилгезиниң ажылдакчылары! Өзүп орар салгакчыларны өөредириниң, политиктиг, күш-ажылчы болгаш аажы-чаң кижизидилгезиниң шынарын бедидиңер!

51. Дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарның ажылдакчылары! Идея талазы-биле каңналган, бедик мергежилдиг специалистерни белеткеңер!

Эртемни хөгжүдүп, бүдүрүлге-биле харылзаазын быжыглаңар!

52. Кадык камгалал ажылдакчылары! Совет кижилерниң кадыының дугайында хүн бүрү сагыш салыңар!

53. Күш-культура шимчээшкининиң массалыын бедидээл!

Күш-культуржулар болгаш спортчулар. Совет спорттуң алдарын улгаттыраал!

54. Алдарлыг хоочуннар! Аныяктарның дагдынынчылары! Аныяк салгакчыларны Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга кижизидиңер!

55. Оолдар болгаш кыстар! Билиглерни, культураны, профессионал мергежилди чүткүлдүг шиңгээдип алыңар!

Лениниң хереэ дээш, коммунизм дээш медереддиг демиселчилер болуңар!

56. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак ленинчи даштыкы политиказы делгерезин!

80 чылдарда Тайбыңның совет программазын амыдыралга боттандыраал!

57. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларга аңы-дуңманың байыры!

Чоннуң хереэ дээш эрес-дидим демиселчилер — коммунистерге алдар болгаш хүндү!

58. Бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжылыышкыны быжыгып турзун!

Делегейниң ажылчын аңгызының шылгаттынган болгаш күчүлүг чепсээ — пролетарлыг интернационализм делгерезин!

59. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

60. Делегей социализминиң, делегей пролетариадының болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң тиилеттирбес эвилели быжыгып турзун!

61. Социалистиг чурттарның улустарынга аңы-дуңманың байыры!

Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының чаңгыс эви, кады ажылдажылгазы болгаш сырый каттыжылыышкыны, социализмниң чаалап алыышкыннарын быжыглаар болгаш камгалаар дээш оларның чайгылыш чок шиитпирлиг чоруу делгерезин!

62. Америк империализмниң чимзенишкиннеринге шиитпирлиг удур туржуп турар маадырлыг Куба улуска аңы-дуңманың байыры!

63. Маадырлыг вьетнам улуска аңы-дуңманың байыры!

64. Эрес-дидим лаос улуска аңы-дуңманың байыры!

65. Эрес-дидим кампучи улуска аңы-дуңманың байыры!

66. Апрель революциязының чаалап алыышкыннарын турушттуг камгалап турар афган улуска аңы-дуңманың байыры!

67. Социалистиг чаартылгаларның оруун шилип алган Эфиопияның улузунга аңы-дуңманың байыры!

68. Социалистиг хөгжүлдениң оруун шилип алган Анголаның, Мозамбиктиң болгаш Африканың өске-даа чурттарының улустарынга аңы-дуңманың байыры!

69. Капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызынга аңы-дуңманың байыры!

Монополияларның көлчүгдэлинге болгаш дарлалынга удур, ажылчы чоннарның эргелери дээш, тайбың демократия дээш демиселчилерге алдар!

70. Колониалдыг кинчиден хосталган улустарга, национал хамаарышпас чорукту быжыглаар болгаш социал депшилге дээш туржуп турар демиселчилерге аңы-дуңманың байыры!

71. Империализмге болгаш расизмге удур, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар Африканың улустарынга изиг байыр!

72. Империализмге болгаш реакцияга удур, боттарының чурттарының демократтыг хөгжүлдези дээш демисежип турар Латин Американың улустарынга изиг байыр!

73. Улус-демократтыг революцияның чаалап алыышкыннарын быжыглаар дээш, империализмге болгаш реакцияга удур эрес-шудургу демисежип турар Никарагуаның маадырлыг улузунга изиг байыр!

74. Реакцияның өлүрүкчү террорунга болгаш империалистиг холгаарлаашкынга удур, демократия болгаш социал депшилге дээш эрес-маадыр демиселди чорудуп турар Сальвадорнуң патриоттарынга изиг байыр!

75. Фашистиг хунтага удур эрес-маадыр демиселди чорудуп турар Чилиниң ажылчы чоннарынга, бүгү демократтарынга аңы-дуңманың байыры!

76. Хосталга, демократия болгаш социализм дээш фашистиг кинданнарда хилинчектеттирген демиселчилерге аңы-дуңманың байыры!

Империализмге болгаш реакцияга хоругдаттырганнар хосталзын!

77. Араб чурттарның улустары! Израиль агрессияга болгаш империализмниң албадалынга удур демиселге боттарының хүрээлеңиңерни сырый каттыштырыңар!

Совет-араб найырал быжыгып турзун!

78. Делегейниң улустары! Израильдиң араб улустарга удур агрессчи үүлгедиишкиннерин соксадырын негеңер. Израиль агрессорларга болгаш оларның камгалакчыларынга каргыш!

Палестин улустуң шынныг хереэ тиилээр!

Чөөнү Чөөн чүкке быжыг болгаш чептиг тайбың турзун!

79. Европа чурттарының улустары! Чаа америк ракеталарлыг чепсекти Барыын Европага сайгара тургузарынга удур шиитпирлиг демисежиңер!

Европага тайбың, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш!

80. Азия чурттарының улустары! Империализмге болгаш неоколониализмге удур, тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш демисежиңер!

Азия бүзүрежириниң болгаш кады ажылдажылганың дивизи болзун!

81. Улуг индий улуска изиг байыр!

Совет Эвилелиниң болгаш Индияның аразынга найырал база кады ажылдажылга хөгжүп, быжыгып турзун!

82. Делегейниң улустары! Сереичиледиг болуңар! Империализмниң, милитаризмниң болгаш реваншизмниң агрессчи чимзенишкиннеринге шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бериңер!

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазы, чавырылдырыышкынны камгалап болгаш ханылатпазы, дайын кыжанын чайладыры!

83. Тайбың талалакчылары! Эң өндүр улуг эрге — амыдырап чурттаар эрге дээш ыдыктыг демиселге боттарыңарның күжениишкиниңерни улгаттырыңар!

Ядролуг, нейтроннуг болгаш химиктиг чепсекти хоруурун негеңер!

Ядролуг дайын турбас ужурлуг!

Делегейге тайбың дээш!

84. Бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

85. Лениниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — бурунгаар, коммунизмниң тиилелгезинче!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг Партиязының Төп Комитеди

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Чадаана хоорайның бүдүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнакчыларының бирээзинге тараа хүлээп алыр чериниң коллективи хамааржыр. Мурнакчы бүдүрүлгениң директору Кым-оол Очур-оолович Ховалыг-биле ужурашкаш, коллективтиң ажылын сонуургаарынга, ол мынчаар таныштырды:

— Бүдүрүлгеде 34 кижи ажылдап турар. Колла соруулгавыс — далган бүдүрүп үндүрери. Коллективтиң бүдүрген продукциязын Чадаана хоорайның, Өвүр, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарының чурттакчылары ап турар. Бистиң бүдүрген продукциявыс чоннуң чугула херегцели болганда, оон шынарынче улуг кичээнгейни углаадырып турар бис. 1982 чылдың дүжүдүнүң кирери улаштырылаан.

Бүдүрүлгеде мурнакчылар хөй. Коллективтиң кол өзээн чогум-на олар тургузуп турар. Чинээ, далган станогунуң ажылдакчылары — Б. Ооржак, Ч. Куулар, О. Ондар, слесарь Е. Соловьёв болгаш оон-даа өскелериниң ажылын кады ажылдап турар эш-өөрү мактаар. Олар — социалистиг чарыштың тиилекчилери.

Бо юбилейлиг чылдың арткен тос айларында коллектив эки ажылдаан, хүлээлге күүсеттинген. 1982 чылдың бир ги чартык чылының планын эки боттандырып, сорттуг далган бүдүрериниң планын 101,6, продукцияны садарының — 101,8 хуу күүсеткен. Тос айларның бүдүрүлге планы база боттанган.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга хүлээп алдынган Аъш-чем программазын боттандырарынга тараа хүлээп алыр бо чериниң ажылдакчыларының долт киирер үлүү эвээш эвес.

В. КУУЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

Нальчикте ССРЭ-ниң гидрометеорокомитединиң атмосфера болгаш гидрологияның геофизика институдунуң [illegible] солун.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының корреспондент-кежигүнү, ССРЭ-ниң ЭА-зының геофизика институдунуң гляциология килдизиниң эргелекчизи А. М. Котляков болгаш география эртемнериниң доктору М. Ч. Залиханов институттуң микрофизика шинчилелдериниң лабораториязында.

Р. ДИК биле С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНДАН, ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

Партия обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының [illegible] СЭКП [illegible] 1982 чылдың октябрь 16-да [illegible] СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели [illegible]

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ | ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Планнар, хүлээлгелер күүселдезин хынап тур бис

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫРЫ ЧУГУЛА

Барыын-Хемчик районнуң эът комбинады бо чылдың эрткен тос айларында 2590 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрер турган, херек кырында 2.237 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген азы планын 86 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге, комбинат 315 муң рубльдиң продукциязын чедир бербээн. Хожудаашкынның чылдагааны эът комбинадының директору Ш. Ондарның тайылбырлааны мындыг:

— Бистиң комбинадывыс продукция сайгарарының эрткен тос айларда планын күүсеткен. Өскээр чугаалаарга, тос айлар дургузунда 2020 муң рубльдиң продукциязын садып, сайгарар турган, 2020 муң рубльдиң бараанын сайгарган бис. Оон-биле кады [illegible] продукция бүдүрериниң планы чедир күүсеттинмээн. Чижээ, комбинат 1.500 муң рубльдиң эъдиин база [illegible] бүдүрер турган, 1.416 муң рубльдиң продуктуларын бүдүрген. Оон [illegible] фабрикаттарны бүдүрер план база чедир күүсеттинмээн.

[illegible] тандыржап турарының бир кол чылдагааны — ову ажыглалга кииргенден бээр элээн үе эртсе-даа, дериг-херекселдерниң, үрелиишкинге таваржыр чорууну ам-даа хөй болуп турарында. Ыландыгыя шээр мал согар конвейер кыска, телевилел ээугаар бир эълчегде комбинат 750 баш шээр малды согар болза, бис херек кырында бүдүн чартык эълчегде 1200 хире башты конвейер таварыштыр эрттирип четтигип турар бис. Ажылдың бүдүрүкчүлүг чорудун бедидер сорулга-биле шээр мал согар конвейерни [illegible] чылдан эгелеп [illegible] кордувус.

— Эът комбинадында [illegible] сезонунг үеде ажылчыннар болгаш специалистер чедишпес. Чижээ, мал согар [illegible] — 12, ижин-хырнын белеткээр [illegible] кижи херек. Ниитизи-биле комбинатты ам-даа 30 хире ажылчыннар херегледип турар. Сезоннуг ажылдар үезинде бистиң ажылчын күш-биле хандырар хемчеглер дугайында доктаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Ол доктаалдың [illegible] тода айыткан турган. Ук доктаалдың күүселдези кончуг багай болганындан өске [illegible] комбинатка ажылдап келир кижилер барык [illegible] турар.

Комбинатта ажылчын кадрларны шиңгээп алыр, олар [illegible] [illegible] [illegible] ажыл-херектер [illegible] [illegible]. Комбинаттың партия, профэвилел организациялары [illegible] [illegible] план-хемчеглерин ажылдап кылган. Ажылчыннарның [illegible] сонуургалың бедидери-биле социалистиг чарыштың [illegible] оларга моральдыг база материалдыг [illegible] [illegible].

ри ажылдаарын орналдажып турар бис. Профэвилел комитеди чарыштың түңнелин ай санында [illegible] ортектиг бараннарны тыпсып турар. Сезоннуг ажылдар доозурга, мээн эң мурнакчы болган ажылчынга комбинаттың күзели-биле дыштаныр халас путевкаларны шиңнал кылдыр тыпсыры көрдүнген.

Эът комбинадыц кирүне мурнунга планныг даалгаларын чедир күүсетпейн турарын бодаарга, бистиң ажылчыннар ортузунга чорудуп турар административтиг, идей-кижизидилгелиг, организакчы ажылдарывыс ам-даа чогуур деңнелинге четпейн турары тодаргай. Ынчангаш удуртулга ажылының дээштиг чорууну улам бедидип, чылдың арткан кезиинде планныг даалгаларывысты чүгле чедир эвес, а харын ажыр күүседир дээш бүгү күжүвүстү салырывыс билдингир.

РЕДАКЦИЯДАН: Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының директору Ш. Ондарның тайылбырындан алырга, комбинат тос айларда продукция сайгарарының планын күүсеткен. Статистиканың сан-чурагайларындан алырга, комбинат бо чылдың тос айларында эрткен чылдың ол-ла үезинден [illegible] ажылдаан. [illegible] продукция сайгарарын эрткен чылдыындан 16 хуу кудулаткан. Продукция бүдүрерин ап көөр болза, эрткен чылдыындан 13.3 хуу кудулаан. А бо чылдың сентябрь айда комбинат продукция сайгарарының планын 54.3 хуу, бүдүрериниң — 65.2 хуу боттандырган. Үшкү кварталды ол-ла [illegible] 69.6 болгаш 78.2 хуу боор турар. Бо сан-чурагайлар чүнү көргүзүп турарыл? Комбинатка эрткен чылын дериг-херекселдерин белеткээш, күш-ажылды организастаарын [illegible] деңнелдиг турган-дыр.

Оон ангыда ажылчыннар саны четпээниниң дугайында үстүнде айыткан болгай. Статистика эргелелиниң берген медээзин ёзугаар алырга, комбинаттың ажылчыннарының саны сентябрьда планнаттынганындан 31 кижи артык, а тос айларда — 11 кижи артык болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — бир кижиге оналдыр ажылдап кылыышкынның планнаттынганында сентябрьда — 54.9 хуузу, тос айларда — 80.4 хуузу болган болгаш эрткен чылдаазындан 17.5 хуу эвээш болган.

Моон алгаш көөрге, комбинатта күш-ажылды организастаары, дериг-херекселдериң белеткээрининң, сагылга-чурумнуң байдалдарының шыңгыы хемчеглерин албас болза хожудаашкыннан уштунары берге.

БО ЧЫЛГЫ ДҮЖҮТ

«Ак-Тургу» совхоз бо чылын мал чемин кажаңгызындан хейиң белеткээн.

Совхозтуң төп шапнында ажыл-иш хайныккан. Машиналарның дүжүрген таразы ховаа. Ында ажылчыннар таразын ОС-2 маркалыг арыглаар херекселдерге уруп, шылып ажылдап турар. Ам ында 70 тонна кызыл-тасты арыглаштың үрезинге белеткеп каан. Ол ышкаш 25 тонна чаңгы-тараа, 80 тонна арбайны кургадып, арыглааш урган.

Ажылчыннар шанда хөй тараны 2 ээлчег-биле арыглап, кургадып турар. Сетен-Хуурак Оюн, Александра Монгуш, [illegible] Очур-оол эки ажылдап турарлар.

К. КОМБУ.

КОНТЕЙНЕР БОЛЗА

Арыг-шевер кол айтырыгларның бирээзи. Ындыг турбуже, Ак-Довурак хоорайда бо талазы-биле байдал дүвүренчиг. Хоорайда чурттакчылар бокту туралаан черлерже төп турар. Ол кайы хамаанчок төккен боктар чайны оттур чыдый берген туругулаар. Оларның аразында саазыннар, пөс кескиндилери хат-салгынның айы-биле тоо быдаргай апарган чыткылаар.

Хоорайда 16 дал чурттаар элээн каш бажың бар. Ол бажыңнарның аразы дыка чоок. Оларның аразынга демир контейнерлерни бок төгер кылдыр тургузуп каан болур. Ону тускай машина-биле сөөртүрде-даа эптиг болгай. Бо бүгүже хоорай Совети, чуртталга коммунал эргелели сагыынты салып, чогуур хемчегни алырын үе негеп келген.

Н. КАЛДАР-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ЧАГААЛАР ПАРЛАТТЫНМАЗА-ДАА

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

Эрзинде Мөрен суурунуң чунар-бажыңының доктаамал ажылдавайн турарын болгаш көдээ клувунда киномуң багай үнүп турарын шүгүмчүлээн чагааны редакция алган. Ук чагааны Мөрен кожуун Советинге сайгарып көрген. Авторнуң шүгүмчүлеп турар фактылары кол дугайында шын болган. Чунар-бажың кыжын болгаш сезоннуг ажылдар үезинде орта ажылдавайн келген. Амгы үеде чунар-бажың бүрүн септеттинген, доктаамал ажылдап турар.

Киномуң үндүрүлгезин эки кижилер таламы-биле хемчегни база ап чоруткан. Ол бүгү алган хемчеглер дугайын Мөрен кожуун Советиниң күүсе[illegible] даргазы С. Д. Ондар редакцияга дыңнаткан.

Аъш-чем программазын — амыдыралга

Бөгүн — Аъш-чем үлетпүрүнүн ажылдакчыларының хүнү

СОРУЛГАЛАР УЛУГ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленуму чурттуң 1990 чылга чедир үеде Аъш-чем программазын хүлээп ап, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң, улус ажыл-агыйының оон-биле холбаалыг бүгү адырларының мурнунга тодаргай сорулгаларны айыткан. Тываның аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары СЭКП ТК-ның май Пленумунуң материалдарын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң анаа кылган ханы утказыг, тодаргай сорулгаларны айыткан илеткелин бүгү талалыг өөренип, оларны амыдыралга боттандырар талазы-биле чогуур хемчеглерни чорудуп турар.

Республиканың аъш-чем үлетпүрүнге хамааржыр бүдүрүлгелери бо чылдың эрткен үезинде бараанныг продукция бүдүрериниң даалгазын 101.6 хуу, ону сайгарарының планын 100.2 хуу күүсеткен. Тураның, Хову-Аксының, Чадаананың хлеб заводтары тос айларда продукция сайгарарының база бүдүрериниң планнарын 112—114 хуу күүсеткен. [illegible] заводу планныг даалгаларын база ажыр күүседип, сөөлгү айларда бедик көргүзүглерлиг ажылдап эгелээн.

Бүдүрүлгелерниң чедиишкиниң ажылдап, планныг даалгаларын ажыр күүседиринге күш-ажылчы [illegible] тивтер, бүдүрүлгениң хоочуннары, мергежилдиглери, эрес-кежээ мурнакчылар, чаартыкчылар бөгүн [illegible] лар кол черни ээлеп турар. Мурнакчыларның одуруунда бүдүн-бүдүн цехтер, бригадалар чорупп турарын айтыры өөрүнчүг. Бөгүн — Аъш-чем үлетпүрүнүн ажылдакчыларының хүнүнде Чадаананың хлеб заводундан Анчымаа Ондарны, Тураныындан — Мария Новикованы, Хову-Аксыныындан — Валентина Иванованы, Кызылдыныындан — Кара-кыс Хомушкуну, Мария Баховианы, Дижиңма Куударны, Бай-Хаактыныындан — Анна Разбираеваны адап, оларның шалыпчы күш-ажылы дээш өөрүп четтиришкинниң состерин илередип, байыр чедирери өөрүнчүг. Чылдан чылче мергежилин бедидип, мурнакчы ажылдап турарлар бисте хөй. Оларга болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң бүгү ажыл-ишчилеринге, бистиң аъш-чем столдарывыстың, садыг магазиннеривистиң делгииирлериниң байы дээш, бүдүнүг ижи дээш өөрүп четтиргенин бистиң чонувус хүн бүрү илередип турар.

Аъш-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери көдээ ишчилерниң бүдүрген продукциязын чидириг чокка болбаазырадып, магазиннерге, столоваяларга [illegible] сайзырадып кылып турар. Ынчангаш олар аграр-үлетпүр [illegible] кол кезээ. Аъш-чем программазын амыдыралга херек кырында боттандырар талазы-биле улуг улуг оларга хамааржыр. Республиканың улус ажыл-агыйының бо адырының коллективтери ол сорулгаларны күүседири-биле тодаргай планнарлыг, бурунгаар угланыышкынныг ажылдап турар.

1983 чылда бистиң бүдүрүлгелеривис 7340 муң рубльдиң продукциязын сайгарар. 21 муң тонна хлеб болгаш хлеб-булочка, 1100 тонна кондитер кылыгларын, 140 муң декалитр пивону, 160 муң декалитр эзиртпес суксуннарны бүдүрер.

Алырның бүдүрүлге базазын улам ыңай калбартырының, эде дериириниң улуг [illegible] ажылдары көрдүнген, оларны боттандырары [illegible] аъш-чем хайыраатыныңызын улам экижидери маргыш чок. Кызыл хоорайда улуг [illegible] чаа хлеб заводунуң тудуу чоруп турар. Ол келир чылдың төнчүзүнде ажыглалга кирер ужурлуг. Чаа Шагаан-Арыг хоорайга чылда 500 муң декалитр пиво болгаш эзиртпес суксуннар заводунуң, ол ышкаш Кызылга болгаш Ак-Довуракка макарон база кондитер кылыгларының заводтарының [illegible] [illegible]. Ажылдап турар бүдүрүлгелерниң калбартырының, эде дериириниң [illegible] хемчеглери боттанып, моон соңгаар даа уламчылаар. Чижээ, Кызылдың пиво заводунда чаа дериг-херекселдерни эптеп тургусканындан квас кылыры хонукта 500 декалитр турган болза, ам 1200 декалитр чедер. Хлебти камныг чарыгдаарынга, садып алыкчыларга эптиг болдурары-биле таарымчалыг бичии хемчээлдиг кылдыр бүдүрер дериг-херекселдерни Кызылдың хлеб заводунда [illegible] киирген.

Бистиң бүдүрүлгелеривистиң деңдезин улам бурунгаар [illegible] рынга шаптыктап турар салдарлыг чүүлдер бар. Оларның бирээзи болза, ажылдакчыларга ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны [illegible] болур. Чогум-на ынчангаш ажылчыннарның үнер-кирер чоруу улуг, доктаамал турумчаан, күш-ажылчы бедик сорунтуг коллективтерни тургузары берге боор келген. Ол байдалды эдери-биле чурттаар бажыңнарының, ниити [illegible] түңнүге кичээнгейни салып турар апарган бис. Бо чылдың эрткен үезинде Кызылда 250 дөрбелчин метр шөлдүг пөш [illegible] бажыңнарын боттарывыс күжүвүс-биле тудуп, ажыглалга киирген бис. [illegible] тудуп турар. Чаалайжыдылганың бүгү хевирлери көрдүнген 12 квартиралыг бажыңның тудуу база эгелээн. Ажылчын кадрларның мергежилин бедидер, аныяктарны өөредир талазы-биле ажылдар база күштелген. Бо өөредилге чылында Кызылдың профтехучилищезинде 25 аныяк [illegible] киирген.

Алырның бүдүрүлгелеринге [illegible] турар айтырыгларын май Пленумунуң соонда шапкынчаан. Кызыл чоогунда 200 хаван азыраар ажыл-агый тудуглары бо чылын доостур. [illegible] естүрүп алыр дөрт гектар шөлдү бо чылын тускайлаан бис.

Ынчалза-даа бүдүрүлгелерниң саң-хөө болгаш ажыл-агыйын чорудар [illegible] көргүзүглер эки-даа болза, бүдүрүлгелерниң ажыктыг чорууп болгаш продукцияның шынарын экижидеринге [illegible] чүүлдер, четпестер ам-даа бар. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын ёзугаар бүдүрүлге бүрүзүнге [illegible] бүдүрүкчүлүгүн бедидериниң хемчеглерин ап чорудары чугула. Ынчангаш ажылдакчы коллектив бүрүн [illegible] бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бедидеринге кириштирер ажылды моон соңгаар чорударын чугула хемчеглерниң бирээзи деп билип турар бис.

[illegible] механизастаары — кол сорулгаларның бирээзи. Чаа техниканың [illegible] шиңгээдири, эрги дериг-херекселдерни чаартыры, бүдүрүлгеге эртем болгаш техниканың чаа чедиишкиннерин [illegible] — хуулуң чугула айтырыглары апарган. Ол сорулгаларны чүгле эртем-техниктиг депшилгениң дүргең сайзыралынга даянгаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, [illegible] [illegible] алыр ужурлуг бис.

Планныг онаалдалар болгаш алдынган социалистиг [illegible] күш-ажылды негеп турар. Ынчангаш Тыва АССР-ниң Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунуң бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде тургускан сорулгаларны күүседири дээш бүгү чүүлдерни кылыр.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң министри.

БҮРҮН АЖЫГЛААР

Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүн чурт он чедиги удаа демдеглеп турар. Бо байырлал бо чылын ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының бүдүүзүнде совет улус СЭКП-ниң XXVI съездиниң, ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар үезинде демдеглеттинип турары-биле онзагай.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму эът үлетпүрүнүң мурнунга тодаргай сорулгаларны салган. Көдээ ажыл-агый продукциязының чидирилин эзээжедир сорулга-биле [illegible] ганың болгаш техниктиг эдеририлгениң күзели-биле калбартырының дугайында СЭКП ТК-ның айтышкыны биске онзагай ужур-утказыг болуп турар. Чаартылганың болгаш чаа техниканың, технологияның [illegible] экономиктиг ажы чыл бүрүде 130 муң рубль чедип турар. Кызылдың эът комбинадының удуртулгазы, партия, профэвилел организацияларының [illegible] ажыктыың бедидер, бүдүрүп турар продукцияның хевирлерин калбартыр, шынарын экижидер, көдээ ажыл-агый чиг-эдин долу база комплекстиг ажыглаар талазы-биле шудургу ажылдап келгенин [illegible] чылда 40 муң рубльге чиигелир, 200 муң рубльдиң пландан дашкаар орулгазын алыр арганы берген.

Ол дээрге хеперден бүтпээн деп чүве билдингир. Аңаа хамааржыштыр тускан планнаттынган [illegible] кылып келген бис. Эът продуктуларының чижеглеттинген хемчээлин ажыр, бүдүрүп турар продукцияга чиг эттиң чарыгдалын эзээжедир, соккан малдың өске продуктуларын долу ажыглаар талазы-биле ажылдар аңаа хамааржыр. Чаңгыс чижек. Ындыг хемчеглерниң ачызында бо [illegible] Кызыл хоорайга фондудан дашкаар 280 тонна эът продуктуларын саткан. Ол дээрге өкпе-баар колбасазы, болбаазыраткан ижин хырын, ыбырады хайындырган куйга дээш өске даа, ниитизи-биле ол 400 тонна болган.

Бистиң ажыл-херектеривистиң чедиишкиниң кижилер шиитпирлээр болгай. Комбинатта социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда колбаса болгаш соодулга цехтериниң коллективтери чоруп турар. Ижин-шөйүнду сайзырадыр салбырының мастери Т. Костромина, мал согукчулары А. Новиков, Ч. Иргит, колбаса кылыкчызы К. Палкина, эът чуукчузу Л. Шалагина, кеш дузаар салбырының бригадири Н. Скрипник, транспорт цегиниң чолаачызы Н. Нота олар мурнакчыларның одуруун ээлеп, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Комбинаттың удуртулгазы ажылдакчыларның амыдырал байдалдарын экижидериниң хемчеглерин ап келген. Оон мурнунда девискээр иштинге бокталган, демир-дес чыылган турган черлерин бо чылын ажыглалга киирип, ооргаш боттарывыстың столоваявыска 20 центнер картофельди, 12 центнер ногааны ажаап алган бис.

Кызылдың эът комбинадының продукциязының адрестери янзы-бүрү — Кыдыкы Соңгу чүктүң девискээрлери, Байкал-Амур магистралы, РСФСР-ниң Төп кезээниң үлетпүр районнары... А колбаса картынга баар шөйүнду арыглакчыларының кылган продукциязы база чурттуң өске булуңнарынче чоруп турар.

[illegible] дугайында айтырыг бисте кол черни ээлеп турары билдингир. Колбаса кылыгларының 61 хуузу, чемге ажыглаар мал үзүнүң 98 хуузу дээди сорттуу боор үнелеткен. Мал болгаш үнүш аймактыг белок холуксаалары [illegible] чиг-эттиң камналгазын чедип алырының хемчеглери, арыг продукцияның үнерин бедидери, бүдүрүлге чидириглерин болгаш урей кылыышкынны болдурбазының айтырыглары бирги чергеңиң кылдыр тургустунган.

Ынчалзажок күрүне стандартынга дүүшпес продукцияны үндүре бээри ам-даа таваржып турар. Оортан материалдыг когарал үнүп, коллективиң морадь-[illegible] байдалынга ол багай салдарлыг. Ол айтырыгны чугулалап көргеш, продукцияның шынарын бедидериниң, социалистиг өнчү-хөреңгини кадагалап камгалаарының хемчеглери ажылдап кылдынган.

СЭКП ТК-ның май Пленуму бүдүрүлге бүрүзүнге аъш-чем продуктуларының немелде [illegible] оон чидириглери-биле демиселди күштелдирериниң эргежок чугулазын демдеглээн. Бир эвес ол талазы-биле бистиң ажылывысты сайгарып көөр болза, ажыглаттынмаан курлавырлар эвээш эвес. Эът продуктуларын бүдүрериниң көвүдедириниң улуг курлавырларынга комбинатка манчы-кулинар песип ажыдары, соккан малдың ханын колбаса-кулинар бүдүрүлгезинге херегләэри, сөөк чилиин ылгап алыры, дузалал ажыл-агыйын хөгжүдери хамааржыр. Бо болза бистиң комбинаттың ажылдаар кол үг-[illegible] болур.

Б. КОНУСПАЕВ,
Кызылдың эът комбинадының директору.

ЧУРУКТАРДА: эът комбинадының мурнакчы цеги — колбаса цегиниң Л. Маршировага удурткан (он талазындан ийи дугаарында) бригадазының кежигүннери: белен продукцияны чудуруп турары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

Тываның сүт комбинады республикада мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзи. Ол каш чыл улаштыр бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип ап, социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи бооп, мурнакчыларның одуруундан үнмейн келген. Бо чылдың тос айларында комбинаттың коллективтери ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан социалистиг чарышка кириишпинаан, продукция бүдүрериниң планын 106, сайгарарының 104.9 хуу күүсеткен болгаш эрткен чылдың деңнелин эзээ ажырган. Ол дээрге комбинаттың ажыл-ишчилериниң боттарының профессионал байырлалынга белээ ол.

Сүт комбинадының бүдүрүлгелериниң бирээзи — Кызылдың сүт заводундан бистиң корреспондентивистиң репортажын моон адаанда парлаан.

АК ЧЕМ КЫЛЫКЧЫЛАРЫ

Дүъш четкелекте, хүндүскүнүн он бир шак үезинде, Кызылдың сүт заводунга ажыл холаечиг апаар. Найысылалдан ырак эвесте районнарның ажыл-агыйларындан сүт сөөртекен машиналар аңаа соңнут-мурнуг кээп эгелээр. Амданныг аъш-чемниң база бир дээжизи — ак сүттүн аңаа, ажывааңын, ооң үскүрүп заводтуң лабрантилары хынамчалыг хынааш, хүлээп ап кириптер.

Заводта бир улуг цех бар. Хүлээп алдынган сүт баштайла аңаа баар. Ында ыңай-бээр шөйген чиңге хоолайжыташтар дамчып, аккан сүт чоорту үлеттинип чоруй баар. Чижээ, кефир болгаш творог кылырынга чеже хире сүт херегил, ол хиренин аңгылай кудар. Амданныг сүттен бүдүрген чем аймаа — сметана, үс, кефир, варенец заводтан чоруткаш, хоорайның столоваяларынга, уруглар албан черлеринге, магазиннерге келир.

Сөөлгү үеде совхозтардан келген сүттүн шынары эки болуп турар. Бир дүн, хүнде заводка 47 тонна сүт кээр. Ооң 25 тоннаазын садыглап турар. Ону тодарадырга мындыг. Хүннүң-не хоорай чурттакчылары 13 тонна сүттү, 5 тонна сливкини, 1,5 тонна кефирни, 0,5 тонна варенецти, 1 тонна творогту, 3,5 тонна сметананы болгаш сүттен [illegible] хемчээлде ажыглап турарлар.

Кызылдың сүт заводунда онаашкан ажыл-херээнге бердинген, ак сеткилдиг ажылдап чоруур кижилер эвээш эвес. Олар коллективте улуг хүндүткелди чедип алганнар. Ындыгларга эш-өөрү-даа, аныяктар-даа чоргаарланыр. Оларның санынга, бир дугаарында, Ольга Захаровна Блохина кирер. Ол хоочун болгаш дуржулгалыг ажылчын. Бо заводка ажылдаа-ла 20 чыл чеде берген. Ольга Захаровна хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип чоруур. Ол — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады. Коллективте херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү. Хөй-ниитичи бо хүлээлгезин мурнакчы ишчи кызымак болгаш чүткүлүг күүседип, коллектив кежигүннериниң аңаа көргүскен бедик идегелин ажылга болгаш өг-бүлезинге телептиг [illegible] чоруур.

Творог цегиниң ажылчыны В. Ф. Занина бо хүннерде мурнакчыларның одуруунда кирген. Ол бо коллективке үр эвес ажылдаан-даа болза, бедик шынарлыг продукция бүдүрериниң ёзулуг мастери апарган. Валентина Филипповна ам творог бүдүрер цехте ажылдап турар.

Бүдүрүлге цегиниң начальниги Г. В. Стальманова негелделиг удуртукчуларның бирээзи. Ооң дугайында хүн [illegible] эш-өөрү бо-ла чугаалай бээрлер. Ында кандыг-даа чажыт чок. Галина Васильевна биче сеткилдиг кижи. Ынчангаш ажылчын бүрүзү ону хүндүлээр. Уаусту удуртуп, башкарып билир кижи. Ындыг боорга аныяктар безин ооң дуза, сүме айтырарындан дадыравас. Шак ындыг кижилер коллективтиң кол өзээн тургузуп, социалистиг хүлээлгелерни, планныг даалгаларны күүседиринге улуг үлүүн киирип турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) О. З. Блохина, В. Ф. Занина, Г. В. Стальманова оларның келген сүттүң шынарын хынап олурары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Продукцияның шынарын бедидери, чиг-эт баазазын быжыглаары, бүдүрүлгениң улам ыңай хөгжүдери — аъш-чем [illegible] бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчилериниң ааңа беш чылда кол сорулгалары. Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының чаңгыс болган байырлалынга тураскааткан байырлыг хурал октябрь 15-те Москвага болуп эрткен. [illegible] ажылын улам ыңай сайзырангайжыдар [illegible] хуралга чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. И. Бодюл, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи В. А. Карлов, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, бүдүрүлгениң мурнакчылары, социалистиг [illegible] хуралдың президиумунга олурган.

ССРЭ-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри В. П. Ленц илеткел кылган.

(СЭТА).

НОГАА АЖЫЛ-АГЫЙЫ

[illegible] Байкал-Амур магистралының [illegible] Якутияның [illegible] берип турар. [illegible]

[illegible] гаа аймаа база берип турар.

[illegible] — 15 [illegible]

— Чүгле [illegible] бис,— деп, эргелел начальниги Н. Никулин чугаалаан.

Бистиң үежилеривис

КИЖИЛЕРГЕ ХЕРЕК БОЛЗУҢЗА...

Шөлде контора-даа, дуваалдыг оран-даа болуп турар бичии вагончугаш Подольск районунда Шапова суурнуң малының делгем одарының кыдыында. Сонга [illegible] көзүлдү. Автоматтыг суггарыкчыже суг бериш турар насостарның оожум шимээни дыңналган. «Шапово» деп дуржулга-шенелде сүт комбинадында келгенивис ол.

Антонина Кузнецова, дөртен харлыг саанчы, азы амгы үеде чугаалаары-биле «машина-биле саалга оператору», холун чуп каапкаш, столче чоокшулай олуруп алды.

— Бодум дугайымда чүү дээр боор? — деп, ол эгениш чугаалады. — Чүве-даа чугаалап албас кижи болгай мен, артында-ла бодум дугайымда чүү дептер мен аан. Канчап саанчы апарган мен? Ол дээрге ажа-ла болган чүве, сактыр чүве-даа чок ийин. Тула областа Ильинка дээр бичии [illegible]. Чаш чораан үем ынчаардагы дайын соолгүндеги үеде бүгү-ле кижилерниң-биле дөмей эртген.

Хоозурал, ажылдаар улус [illegible]

[illegible]

да ажыл база-ла хөй. Кожээки чем-даа кылыр, бажың иштин-даа эдип-чазаар, уругларын-даа ясли-садтан алыр... Антонина Кузнецова база-ла ындыг. А оон ангыда ол — Подольск район Совединиң депутаты. Ол бедик бүзүрелди чаңгыс суур чурттугларын анаа ийи удаа көргүскен. Бо ажыл база-ла үениң, эвээш эвес үениң негээр.

— Ынчангаш хүнүү ыыж планнаар, ажыл-херекке минута бүрүзүн ажыглаар апаар чүве болгай — деп, Антонина Кузнецова чугаалай-дыр. — Ындыг болзажок сен кижилерге херектиг-дир сен [illegible] ... Чайын ажыл хөй. Кижилер орайтап, магазиннер [illegible] оон ангыда хову турлагларын [illegible] соңгукчулар айтырыг тургузуп келген. Бодуун ыңкаш сагындырар айтырыг, [illegible] Машиналыг бригадалар келдиин кактырарга, ажык чок [illegible] дижип турдулар. Ынчан мен [illegible]

[illegible]

— Кедээр херээжен ... «П»-повону [illegible]

...Кежээ клубтуң соңгалары чырый бээр. Депутат эрээлинни соңгазы база орай-га дээр чырыыр. Суурнуң чурттакчылары мамаа бо-ла кирип кээр. Олар бодунуң ле-путады, кады ажылдап турар эжи, чаңгыс суур чурттуу — Кузнецовага кээп турар-лар...

Дашты келген автобус ме[illegible]-дир.- «Эъдегт тонген, саанчылар суурже чанар деп турары ол-дур» — деп, Кузнецова тайылбырлады. Бажың[illegible]

Александр ЖАКОВ.
ПМА-ның корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

БҮГҮ УЛУСТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Совет Эвилели улустарның тайбыңының болгаш айыыл чок чоруунуң херээн чайгылыш чок камгалап, хөгжүп орар чурттар-биле бодунуң харылзааларын дең эргениң болгаш кайы-даа талага ажыктыг болурунуң принциптеринге таарыштыр тургузуп турар — Москвага болган совет-эфиоп чугааажылыышкыннарга хамаарыштыр делегейниң хөй-ниитизиниң үнелеп көрүүшкүннериниң кол-ла утказы ындыг болуп турар. Эштер Л. И. Брежнев биле Менгисту Хайле Мариам оларның Кремльге чугааларын тайылбырлавышаан, күрүнелерниң болгаш хөй-ниитиниң кескү ажылдакчылары, даштыкы чурттарның парлалгазы империализмниң, реакцияның болгаш неоколониализмниң чонга удур хан төгүүшкүннерин сегиржип алыышкыннарның тывылдырып турар угланыышкынынга тайбыңга ынак чурттарның болгаш улустарның чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын, ядролуг халапты болдурбас дээр оларның тура-соруун удурланыштыр тургузары эргежок чугула деп бужыг бүзүрел Москвага тода чугаалаттынган деп демдеглеп турар.

Дээди деңнелге совет-эфиоп ужуражылгазының бистиң ийи чурттарывыстың аразында, СЭКП-ниң болгаш Эфиопияның [illegible] тургузар талазы-биле комиссиязының аразында харылзаалар чаа, улам бедик деңнелче кедүрүлгениниң бүзүрелдиг херечизи болуп турар деп, Эфиопияның даштыкы херектер министри Фелеке Гедле-Гиоргис медеглээн. ССРЭ биле Социалистиг Эфиопияның интернационалдыг [illegible]

[illegible]

эдерер ужуралдыг.

Империализмге удур, хамыктың мурнунда бистиң дипвивисти политиктиг удурланыштыр туржуушкуннуң чери боддурарын, ону шериг баазазы [illegible] рын кызыдып турар америк империализмге удур шуудургу демиселге Социалистиг Эфиопия тайбыңга ынак бүгү Африка [illegible]

[illegible]

Совет Эвилели деткип турар» деп эгелиг чүүлдү Японияның «Майнити» солуну парлаан. ССРЭ-ниң болгаш Эфиопияның аразында харылзаалар хөгжүп, калбарып турарын совет [illegible] лир деп, ол солун бижээн. Менгисту Хайле Мариамның Москвага аян-чоруунуң түңнелинде ийи чурттарның [illegible]

[illegible]

...танбыңга оон ээзүлүг хандыкшылдыныың херечизи кылдыр үнелеп турар бис деп, ол министр медеглээн. Ол — төөгүлүг шиитпир-дир, ядролуг чепсектиг өске бүгү күрүнелер база ол чаагай үлегерни [illegible] ...за даштыкы шериг баазаларын узуткаар дээш оон улустарының демиселин деткиин, Африканың [illegible] луг чепсек чок зона боддурарын күзеп турар.

«Социалистиг Эфиопия» [illegible] ...Каттышкан Штаттары баштаан. Африкага болгаш [illegible] өске-даа хөй-хөй райоңнарының [illegible] бүзүрүн шериг [illegible] четкилин калбартып турар.

(СЭТА).

«ЧОННУ ТИИЛЕП ШЫДАВАС»

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның Чинандега можузунда Сан-Педро суурнуң чурттакчыларын дан хаязында Гондурас [illegible] талазындан автоматтыг боо [illegible] кан. Ынчаарга [illegible] чепсектиг дээрбечилерниң эалчеглиг ол өнчүк-чеңгээлинге ойтур шавышкынны тараачыннар чогуур [illegible] бериш шыдаан. Дээрбечилерниң [illegible] шавар сорулга-биле баш бүрүнгаар белеткээн камгалал черлерин тараачыннар чогуур үезинде эзлепкен болгаш халдакчыларлыг кедеп чыткан. Шырыш аразындан кестүп келген дээрбечилерни тараачыннар чазыг чокка боолаапкар. Дириг арткан дээрбечилер дезипкен.

Сан-Педрода болгаш Гондурас-биле кызыгаар чоогунда өске-даа суурларга тараачыннарның [illegible] калбарган. Сандиножу улусчу армияның дайынчылары тус черниң ополченнерниң дузазы-биле чепсектиг 400 контрреволюстуг дээрбечилерни сөөлгү дөрт айлар дургузунда узуткаан.

[illegible] Каттышкан Штаттарының шериг баазаларынга өөреткен чепсектиг [illegible] Никарагуаның [illegible] ның тараачыннарын өлүрерин, көвүрүглерни, электри дамчыдылгазының шугумнарын узуткаарын оралдажып турар. Америк империализмге сат[illegible] контрреволюстуг чепсектиг дээрбечилерниң халдаашкыннарын чылча шавар, Никарагуа революциязының чаалап алыышкыннарын камгалаар дээш шимчээшкин бүгү чуртта улам калбарган. Сандиножу улусчу армияның хүрээлеңинге хөй муң эки турачылар амгы үеде кирип турар. Сандиножу улусчу милицияның составынга чаа-чаа хөй эки турачылар база кирип эгелээн.

«Чепсектиг чонну тиилеп шыдавас!» деп лозуңнуң адаа-биле революцияның чаалап алыышкыннарын Никарагуаның ажылчы чоннары сорук кириишкинниг камгалап турар.

Анатолий Иванович ПОЖИДАЕВ

СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы, СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары Анатолий Иванович Пожидаев чурттаалгазының 49 харлыынче кирип чораан, 1982 чылдың октябрь 16-да хенертен мөчээн.

А. И. Пожидаев 1934 чылдың сентябрь 25-те Таңды районунуң Балгазын суурга төрүттүнген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге ол 1954 чылда кирген. Томскиниң С. М. Киров аттыг политехниктиг институдун А. И. Пожидаев 1958 чылда дооскан соонда бо[illegible] күш-ажылчы ажыл[illegible] Тываның геологтар разведка экспедициязының улуг коллектору, шинчилел отрядының начальниги болуп эгелээн.

А. И. Пожидаев 1961 чылдың декабрьда ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретарынга соңгуткан. Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызынга 1965 чылдан эгелээш, чеди чыл дургузунда ажылдаан. А. И. Пожидаев 1972 чылда партия ажылынче — СЭКП обкомунуң үлетпүр-транспорт килдизиниң эргелекчизинге депшиттирген.

А. И. Пожидаев 1977 чылдың августа СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретарынга соңгуткан. [illegible] ажылдап турган үезинде хоорайның экономиказының болгаш культуразының хөгжүдер херекке, ажылчы чоннарның коммунистиг [illegible] хөй күжүн болгаш энергиязын ол берген. Сөөлгү чылдарда республика [illegible] лар А. И. Пожидаевтиң органзакчы ажыл-чорудулгазы-биле сырый холбаалыг.

[illegible] принциптиглиги, ажыл-ишчи чоруу, экономиктиг болгаш социал сорулгаларны шиитпирлээринге ханы билиглиг Анатолий Иванович Пожидаевтиң [illegible]

Анатолий Иванович Пожидаев идепкейлиг хөй-нийти болгаш политиктиг ажылды чорудуп келген. Ол СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы, улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң депутады болуп турган.

А. И. Пожидаевтиң ажыл-ишчи чаагай бедик шаңналдары — Октябрь Революциязы, «Хүндүлелдиң Демдээ» ордени-биле болгаш «Күш-ажылдың шылгарал дээш», В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга аъдар кылдыр деп медаль-биле демдеглээн.

Эвилел болгаш сагыш човангыр эш кежээ коммунист Анатолий Иванович Пожидаевтиң дугайында чырыткылыг тураскаал бистиң чүректеривисте кезээде артып калыр.

Г. Ч. Ширшин, М. К. Мендуме, Ч-Д. Б. Ондар, П. И. Кравченко, Г. Н. Долгополов, А. П. Ванжа, Д. К. Ооржак, А. Н. Леньшин, М. К. Шыырап, А. И. Галайко, М. Е. Абрамов, В. Б. Добромыслов, Д. С. Монгуш, М. С. Салчак, К. С. Шойгу, Н. С. Бойлу, Б. П. Сапицов, Ш. Д. Куулар, Г. Ш. Монгуш, Л. А. Забоев, В. А. Подругин, П. П. Селиванов, М. Д. Шиповаленко, О. Х. Хопуя.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАРНЫ ЧУГААЛАШКАН

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның национал хуралының коммунист депутаттарының [illegible]

[illegible]

Бомбей — Индияның ийиги эң улуг хоорайы, чурттуң улуг үлетпүр болгаш далай порту.

В. ДУБЫЛЬ болгаш И. ЗОТИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Номчукчулар санаалдап, шугумчулеп тур

СӨЗҮН ЭЭЛЕВЕС ДАРГАЛАР

Кызыл-Мажалык биле Ак-Довурак аразында автобус ар[illegible] үнүң хомудаан чугааларындан, [illegible] үргүлчү дыңнап болур.

Ак-Довурак АТБ-ның (начальниги А. Г. Кувшинов) [illegible] биле холбашкан бо ажылды ноннут багай организастаан. Улус дажыглаар автобустарның үзүктелиишкини чок [illegible] трольдавайн турар. Ынчангаш чолаачылар маршруттан чоннааред чок үнүп, шим[illegible] турар. Шалың алгаңда автобусүрүлгеге арагалаар, оон ажылга үнмес чоруктар бар.

Чижээ, сентябрь 3—4 хүннеринде Ак-Довурак биле фабрика аразынга автобус манааан. Ынчап ажылдаар улустар 1—2 шак ажылдан озалдаан.

Ак-Довурак АТБ-ның ажылының, ылаңгыя оон автобус парыгының багай ажылының дугайында айтырыгны бо чылдың январь 19-та СЭКП [illegible] бюрозунга, оон соонда улус депутаттарының Ак-Довурак хоорай Совединиң күскомунга чугаалашкан, ону экииш[illegible] дер талазы-биле доктаалды хүлээп алган. Ол дугайында [illegible] ны солуннарга парлаан. Ындыг турбуже автобүдүрүлгениң удуртукчулары оон кандыг-даа түңнелдер үндүрбээн, [illegible]

Ажылче хаңылап кирбес, этнен сөзүнге эә болбас даргалар-биле эптежири черле шын эвес.

О. ШЕВЕР-ООЛ.
«Тыва даштүг» комбинатының рудниганде слесарь.

АРГЫЖАРЫ БЕРГЕДЭЭН

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбыры хөй чурттакчылыг суур. Совхоз болгаш район [illegible] соолгу үеде бергедээн. Чүге дээрге, салбырның баарында шаныын Хемчик, а үстүү талазында Алдыы Үстүү Ишкиннер. Чес-Булун деп ыш улуг хем бар. Оларның көвүрүглери чайгы үер суунга үрелген. Ынчаш Хемчик суунга озал-ондак кан-даа болган. Район төвү-биле аргыжылга база багай. Совхоз төвү биле салбыр аразынын оруун чүгле Кызыл-Тайгага чедир шала-буда кылган. Бо оруну тонгуунге чедир кылгаш. Чадаана — Сүт-Хөл — Кызыл-Тайга — Ишкин аразынга чаа маршруттан ажылап көөр дугайында бо суурларның чурттакчылары дилеп турар. Моон [illegible] амыдырал-чурттаалгага [illegible] Чадаана АТП-ниниң, районнуң оруктулуг участогунуң удуртукчулары бодаар-ле боор.

С. ТЮЛЮШ.
Чөөн-Хемчик районa.

КИНО ҮНМЕСТЭЭН

Хамсара — Тожу районнуң төвүнден безин дыка ыракта турар. Чайын самолёт-биле кыжын бир-ийи ай хире үеде машина-биле аргыжып турар. Ынаар суурда аңчылар, балыкчылар [illegible]

[illegible]

Н. ДОВУТ.
Чазылар кодээ Совединиң күскому дарганы.

ШАВАР ХАЛДААШКЫН

МАНАГУА. (СЭТА). АКШ-ка саттынган чалча чазак шериглеринге удур шавар халдаашкыны Сальвадорнуң [illegible] улам калбарып турар. Морасан департаментиде үш суурларны партизаннар ээлеп алган болгаш Сан-Франсиско-Готера хоорайже [illegible] Партизаннарның «Венсеремос» [illegible] каның ёзуглаар алырга, америк шериг [illegible] шавышкакты шериглерни чалча чазак ол хоорайже углаштыр база чорудуп эгелээн.

[illegible] түң хоорайларында база күш[illegible]. Сан-Сальвадор хоорайга олар полицейжилерниң машиназын боолаан болгаш ийи кижини өлүрген, дөрт телефон станцияларын буза тевискен. Буза тевиксен ол станцияларның бирээзи президент ордузунун мурнунда чанында. Партизаннар шавар халдаашкынны эгелээнден бээр талаа чазактың 150 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин өлүрген, [illegible]

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

◎ БРЮССЕЛЬ. Премьер-министр Мартенстиң баштап турары каолистиг чазак парламентиге кээрү-биле 1983 чыл-ның чылының күрүне бюджединиң төлевилелин киирген. Чурттуң бүгү төөгүзүнде бюджеттерден оон ыгаалдыы — бюджеттиң үнер дээрүнге 443 миллиард бельги франкын четпейн турары. В. Мартенстиң кабинеди эртген чылдың декабрьда эрге-чагырга кирип тура, «күрүнениң сан-хөөзүн кадышыдарын» аазаан. Ынчалза-даа башкарыкчы каолиция бөгүн 1 триллион франк четпес күрүне өөрени доктаадып шылдаванын бюджет төлевилели көргүскен. Бюджет министри Ф. Майстадтың санап турары-биле алырга, 1983 чылда даштыкы өре төлээринге безин 300 миллиард франк акша негеттинер.

◎ ДАМАСК. Израильдиң эжелээн араб девискээрлерниң чону эжелекчи өзүрүмүге удур демиселин хүн келген тудуп-ла күштелдирип турар. Наблус хоорайның чоогунга Аскар дээр палестин лагерьге [illegible]

САН-ФРАНЦИСКО. Сан-Диегога (Калифорния штат) АКШ-тың президенттээн Р. Рейганның болгаш бо чылдың декабрь 1-де [illegible] эрге-дужаалга кирер М. Де Ла Мадридтиң аразынга чугаалажылгазы болган. Америк [illegible] АКШ-тың болгаш Мексиканың харылзааларын найыралдыг болуп шыдавайн турар. Ийи чурттуң аразында чугаалажылгаларның шынгыы чорудулгаларының байдалында эрткен. Вашингтон Мексиканың амгы экономиктиг бергелээшкиннерин ажыглааш, садыг, балык тудар эргелериң талазы-биле маргылдаалыг айтырыгларны бодунга таарымчалыг [illegible] рыя оралдажып турар. Ылаңгыя Мексиканың хамаарышпас даштыкы политиктиг шугумунга Вашингтон [illegible]

Америк албан кижилериниң [illegible] турары-биле алырга, Сан-Диегога болган ужуражылгага чүгле саналдар солчуру-биле кызыгаарлаттынган болгаш ийи чурттуң аразында чорулдалары [illegible]

ТОКИО. Уезиннин [illegible] турар. Бо дугайында Канагава префектуразы [illegible] ниң мурнунга чүве чугаалаан ЯКП ТК-ның Президиумунуң даргазының оралакчызы [illegible] Ууэ медеглээн. Япон девискээрде АКШ-тың шериг баазаларын херген узуткаар дээш демиселге күштелдирерин массаларны ол кыйгырган болгаш чонны ар-ге-ажыкка удур боорун турар «либерал-демократтарның чазааның политиказын шыңгыы шүгүмчүлээн.

АДДИС-АБЕБА. Африканың Чаңгыс эвилели организациязы Мурнуу-Африка Республиканың политиктиг хоругдалга кижилерин дораан хостаар сорулга-биле [illegible] Мурнуу Африкада политиктиг хоругдалга кижилери-биле эп-сеткил каттыжыышкынының хүнү октябрь 11-де демдеглэн. Африканың Чаңгыс эвилели организациязы [illegible]

(СЭТА).

АМЫДЫРАЛДЫҢ АГЫМЫ

Январьдан эгелээш, чер карарганче чедир Хол сумузунуң Шындазын, Туралыг, Шивээлиг деп черлеринден Ак-Довурактың тудуунга [illegible] белүү-биле кады ол сумунуң араттары кезип, сөөрткеш, Хемчиктиң кыдыынга белеткээн. Машина-техника чок үеде ажыл аар-даа, берге-даа турган. Ынчалзажок чоннуң [illegible] шаптыктап шыдаваан. Ылаңгыя Хол сумузунуң 5, 6, 7, 8 дугаар арбаннарының араттары дендии шудургу ажылдааннар.

Белеткеттинген тудуг ыяжын 1933 чылдың алды айдан эгелеп, Хемчикти кудуштуштуруп бадырып эгелээн. Сагыш дег чүве кайда боор ийик. Узун, чоон чудуктар бир-ле булуңнарга, бир-ле [illegible] тыжаннар, хем дургаар ажылчыннар оларны тарадыр идер, чамдыкта бергедеп кээрге, частыр бүдүмелдер-биле тарадыр тепсип-даа турдулар. Ол кижилер дээрге барык-ла болдунмас чыгыы хире эрес-маадырлыг үүле-херекти бүдүрген улус-ла болган.

Бир чыл ажыг үе эрткенде амгы Ак-Довурак хоорайның [illegible] ды туттунган чаа суур тургустунган, Хемчикти кежир көвүрүгнү база туткан. Калашников баштаан экспедиция база шинчилеп ажылын барык доозун, Кара-Даш дагларының даг-дүгүн курлавырының чамдык сан-түңнерин тодараткан.

Амгы даг-дүгү комбинадының турар черинге ынчаан фабриканың бажыңын тудуп эгелеп турда, ТАРН ТК-ның [illegible] меңи өске черже ажылдадып чорудупкан. Ол үениң хөгжүлдезин-биле алырга, ынчан ындыг улуг бүдүрүлгени тудуп, [illegible] дыры аажок нарын, берге апаргаан. Хөй акша-хөреңги, тудуг материалдыг бааза, күчүлүг электроэнергия, бедик мергежилдиг кадрлар негеттиниш келген. Ол бүгү чедишпес болганындан 30 чылдарның ортаа үезинде ааа ажылды түр соксаткан чүве болгай...

5. ЭЛЭЭН КАШ ЧЫЛ ЭРТКЕНДЕ

Үениң хөгжүлдези, судалы таңгыс черге турбас, ол улам бурунгаарлап кел чоруур. Шапкын Хемчиктиң эриктеринге, Кара-Даш дагларының элээнге оон, куруг черге улуг бүдүрүлгеге тургузар дээш Ка[illegible] шаанда эс[illegible] чаагай үүле-херээ төрээн Тываңыс буузулбас найыралдыг совет улустарының [illegible] киргеш соонда боттанган. Ылап-ла ам амгы үениң аныяк хоорайы Ак-Довуракты, бүдүнгилел үжүр-дузалыг — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатты болгаш өске-даа бүдүрүлгелерни тудуп, ажыглалга киирген.

Москвага суртуул дооскаш, [illegible] ажылдап [illegible] Барыын-Хемчикке таныжып алган орус өңнүүм Калашников-биле 30 чылдарның эгезинде ажылдап турганывыс черде улуг чаартылгаларны сонуургап көөр дээш эрткен чылын Ак-Довуракка [illegible] Кызыл-Мажалыктың адаанда Кеңп-Кежигге автобус доктаай бээр аразында, ажылдап чорааным эргим, таныш черлерим [illegible] дим. Хемчиктиң ол чарыында бедик кара дагларның адаандан хөвээнге чедир чаптылган хөй каът ак-ак бажыңнар дээр-биле адааннашкан чүве дег бедип үне берген турарын эскерип кааш, [illegible] кан.

Хоорайга чеде бээримге, оон ажыл-амыдыралы-биле [illegible] ажылдап турар эш-өөр дыка хандыр таныштырды. Көөп-Кежигден көрүп турганым хөй каъттыг бажыңнарның чамдыынга база киргиледим. Сиир-дашты — даг-дүгүн үүрмектээр сорттаар комплекс, [illegible] фабриканың бирги, ийиги ээлчээнин бажыңнары, [illegible] болгаш чурттаганың хөй-хөй [illegible]. Культура ордузу, көвүдүг улуг школа, садик, магазиннер, [illegible] [illegible] черле түр-даа бар [illegible] чорду.

— О-о, кырган! Бистиң хоорайывысты, оон бүдүрүлгелерин тудуп эгелээн бежен чылдардан бээр Ак-Довуракты судалы бүгү чурт-биле тудчуп холбашкан дээрзин билир-ле болгай сен — дээш, бир хоочун ажылчын мээң бирден-бирээ чокка тайылбырлап олурду. Маңаа чурттуң төп хоорайларындан, [illegible] Армениядан, Грузиядан, Ортаа Азияның болгаш Прибалтиканың [illegible] дан, Красноярскидан. Абаканнан болгаш өске-даа черлерден янзы-бүрү 40 ажыг [illegible] ажылдааш, ол бүгү үүле-херекти бүдүрген. Ол чаагай-ның ам-даа үргүлчүлевишаан.

Аңаа чорумда [illegible] бүдүрүлгелери тудугларын, транспорт болгаш хандырылга организацияларын, [illegible] улуг Төрээн чуртунуң 140 хире хоорайларындан янзы-бүрү дерилгелерни, [illegible] материалдарын база өске-даа чүүлдерни ап турарын мээң чугаалап турдулар. Чамдык [illegible] даг рудазын казып тывар күчүлүг экскаваторлар, даг-дүгүн арыглап, сорттаар нарын дерилгелер Свердловскиниң «Уралмаш» заводтан. 27 тонналыг [illegible] деп самосвалдар Белоруссиядан, арыглал фабриказының техниктиг херекселдери Гомельден келгилээн. Грузия — [illegible] приборлар машиналарын, Армения — [illegible] Узбекистан — компрессорлар, трансформаторларны, кожулда машиналарын, Мордва АССР — [illegible] Красноярск — тудуг материалдарын [illegible] дыка өөрүүчүг.

База бир кайгамчык чүве шаанда кажан-даа кижи иви баспаан Барыын Саянның кадыр-кашпал бедик тайгаларын ажыр, хемнерин база малгаш тулааларны кежир көвүүг нарын, берге байдалдарда база-ла хөй национал [illegible] эвес-сорукт уг күш-ажылы-биле Ак-Довурак —Абаза оруун кылгаш, улуг Төрээн чурттуң судал-дамырын-биле оңу тудуштурганы болур.

Ол-ла үеде Ак-Довурактың арыглал фабриказынга бүдүрген даг-дүгүндең ангыы-даа республикаларда база [illegible] чыннар Төрээн чуртка эргежок чугула хөй продукциязы бүдүрүп турарынга кижи канчап чоргаарланмас боор. Хоорайның кол байлаа — оон [illegible] кижилери. Маңаа барган кижи [illegible] казах, эстон, латыш, татар, бурят дээш кандыг-даа национал [illegible] Чалыы назынның хоорайында хөй национал [illegible] Төрээн чурттуң чечектелиишкинин [illegible] төлдери дег ынаар ажылдап, чурттап турары бистиң [illegible] бодараш боттанганының бир чайыңналчак илерээйлели-дир. Бир эвес назыным аныяк чалыы турган болза, база-ла оларның одурулдарынга турупкаш, карак [illegible] мен деп бодал-биле сеткилим хайныгып чанып кан мен.

О. ПОЛАТ,
1932 чылдан СЭКП кежигүнү, персоналдыг пенсионер.

Школа амыдыралы

КЫМ БОЛУРУЛ?

Уссурийск демир-орук белдириниң парткомунуң инициативазы-биле эрттирген социологтуг шинчилелдер бүдүрүлге мергежилдерин шиңгээдип алырынга хоорайның иштиг [illegible] класстарынга дузалаан.

Түс черниң бүдүрүлге комбинадынга школачыларның сонуургалының аайы-биле он ийи мергежилдерге күш-ажылы өөредилгезин организастаан. Металлистерниң, рефраторлуг деригениң механиктерниң, телеграфистерниң болгаш өске-даа ажылчыннарның хуудолгелерин ортумак школа доосканы соонда өөренип чилер күүседип шыдаар кылдыр өөренип алырлар. Повар, даарачылы, садигжы болгаш амыдырал хандырылга шугумунуң өске-даа мергежилип школачылар сонуургал-биле өөренип турарлар. Пионер вожатыйларынга боттарын белеткеп эгелээннер база бар.

Күш-ажыл өөредилгезиниң бааза бүдүрүлгелери — локомотив-септелге заводу, вагон рефрижератор депозу, зарызаа белдири. Ында өөредилге класстарын эки кылдыр дерзээн, көргүзүг материалдары болгаш өске-даа чүүлдер-биле четчелдээн. Школачыларның күш-ажылчы өөредилгезиниң кичээлдерин, практиказын эрттирериңге бүдүрүлгелерниң, күш-ажылчы коллективтерниң эң дээре специалистерин, бедик мергежилдиг [illegible]

А. ГУЛЯНСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

Уссурийск,
Примор край.

УРУГЛАРНЫҢ КӨРГҮСКЕН БАЛЕДИ

Туркмен Небит-Даг хоорайның уран чуга школазының уруглары ненец улустуң «Дзинйба» деп тоолун танцыга [illegible] Хоорайның Культура бажыңынга сонгу чүк фольклорунуң аянбы-биле тургустунган балеттиң [illegible] көргүскеннер. [illegible] школачылар боттары чогаадып бижээннер, бүгү рольдарны база боттары ойнап, көргүзүгнүң уран кааста лгазын кылып чорутканнар. Сурагдыг хөгжүмчү, Туркменистанның Композиторлар эвилелиниң баштаар черниң даргазы Ч. Нурымов школачыларга [illegible]

[illegible] студиязынга, хөгжүм ойнаарының инструментилеринге, чуруга бол[illegible] база хевис кылырының мергежилдеринге боттарының уран аргаларын ийи чүс ажыг чаштар сайзырадып турарлар. Түс [illegible] залынга эң эки ажылдарны делгээн.

Б. ВАЛИЕВ,
СЭТА-ның корр.

Небит-Даг.
Красноводск область.

ЧУГААЛАП БЭЭР ДЭЭШ

Балис Петрулионис көвүүг солун башкы. Вильнюстуң № 30 ортумак школазында ол [illegible] турар. [illegible] улустарының байлак төөгүзүнүң хөй-хөй болуушкуннарын ол чугаалап бээр, ынчаш [illegible] дээш ылым-чылым-на баар. Сактырга, бүгү-ле болуушкуннарның шуут киржикчизи башкы боду, ол бүгүнү карак-биле көргенниг, кулак-биле дыңнаанзыг.

Чугааның әлдептиг солун болуп турары тавары лга эвес: номнардан мөөңнеп алган [illegible] черлерге, шалыпчы тудугларга чедип, солун кижилер-биле [illegible] башкы байыдып турар. Совет Эвилелиниң дыка хөй булуңнарынга ол чедип каапкан. Бо эрткен чайын Диксон ортулукка чораан.

Вильнюстуң чанында Башкының бажыңының туризм секторун Б. Петрулионистиң инициативазы-биле 1962 чылда-ла ажыткан. Чыл санында-ла чайгы үеде ийи муң литва башкылар эвилелдежиккен республикаларже туристиг чоруушкуннарны оон бээр эгелээн. Солун чыл, төрээн чурттуң булуңнарын эки билир Б. Петрулионис-биле кады чаңгыс белүкке аян-чорук кылырын онза чедиишкин деп башкылар санап турар.

С. ВАЙНТРАУБАС,
СЭТА-ның корр.

Вильнюс.

НАЙЫРАЛДЫҢ ДЫЛЫ

[illegible] кылган каасталганы төрээн чуртунче француз школачы Винсент Жильбер алгаш чо[illegible] диг эвес хуунуң херелдерин бодунда сиирип алган бо сунбелекти Риганың № 79 школазының күш-ажыл кичээлинге ол боду кылып алган. Француз Лилль хоорайның лицейжилери аңаа 35 хүн иштинде өөренген.

— Орус дылды бистиң [illegible] лейде өөренип албан. ССРЭ-ге келгенивис — орус дылга [illegible] вызка эң тааржымчалыг болган — деп, бөлүктүң удуртукчузу Мишель Таверье чугаалаан.

Дыка хөй чаа чүүлдерни француз уруглар Совет Эвилелинге келгеш билип алган. Орус болгаш латыш улустарның ырларын ыры кы[illegible] сонуургал-биле өөренип, амгы совет композиторларның чогаалдары-биле олар таныжыпканнар. Совет-француз найыралдың болгаш кады ажылдажылганың алдарлыг арыннарының, «Нормандия-Неман» эскадрильязының үжүдукчуларының маадырлыг чоруунуң, космоска совет-француз кады ужудуушкунунуң болгаш өске-даа болуушкуннарның дугайында солун, ажыктыг чугаалар төөгү музейлеринге [illegible]

[illegible] хүүгаа төлеп, аалчылар төрээн черинче чанып-канннар. Найырал, кады эрттирген хүннериниң чаагай тураскаалы артып калган.

Г. ГРИШИНА,
СЭТА-ның корр.

Рига.

Революцияның хоочуну, 1915 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Петрович Виноградов аныяктар-биле Смольныйның Хуралдаар залынга ужуражылга үезинде.

Н. НАУМЕНКО болгаш С. СМОЛЬСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиниказы.

БОДАНЫРЫ БОТКА ХЕРЕК

Үжен харлыындан эгелээпле хүннүң-не кижиниң бажының мээзиниң 30—50 муң клеткалары өлүп турар апаар болгаш мээ биччилеп эгелээр. Баш мээзи кырыттырбас дизе, боданыр херек — дыка хөй кижилерниң мээзин нарын херексел-биле шинчилеп келген япон эртемден Мацузава ындыг түңнел үндүрген. Угаан-биле үргүлчү ажылдап келген улустуң мээзи олар мырыңай кырып келгенде биччилеп эгелээр чүве-дир. Чүге дээрге, угаан ажылының үезинде башка хан эргилдези күштелир.

АГААР КУРГАГДА

Тибеттиң агаары дыка кургаг, аңаа саржаг болгаш хевмелеп каап чиг эът чыл дургузунда үрелбес. Ол черде халдавырлыг аарыглар барык чок, микробтар агаарның кургаанга болгаш хүннүң херелинге шыдавас.

ДЕЛЬТАПЛАН-БИЛЕ

Моторлуг дельтаплан-биле ууруш хораннаарын Францияда шенеп турар. Үжен аът күштүг мотор болгаш тозан литр суук хоран кирер дооскаар-сандай аңаа чоруур. Ындыг дельтаплан үнүштүң кырынга чартык метр хире ле чавыс ужуп шыдаар болганда хоранны хат ыраджыр чашпас.

АРАГА ДУГАЙЫНДА

Арагалаашкын—мелегей чорууннуң [illegible]

(Пифагор)

[illegible] лашканы кадыкшыл дээш ке[illegible] дүрерлер, ийигизин— күзелдиң хандыкшыны дээш, үшкүзүн — аажок турамыктың тевии-биле, сөөлгүзүн —мелерел чогундан ижерлер.

(Анахарсис)

Күш-культура биле арагалаашкын канчап-даа [illegible] болуп шыдавас.

(Н. Семашко)

Эзирик кижиге чырык кудумчу безин караңгы.

(К. Ушинский)

Арага кижини мал-маган, аң-мең дег кылыштар, каржы-дошкун кылыптар, чырык чаагай бодалдардан чардыктырар, кижини дегейлендириптер.

(Ф. Достоевский)

Хевиг-ле арага кайгамчык чырык чаагай бодалдарының тыптырынга шаптык кадар, эки бодалдар тывылгалакта-ла, оларны өжүр базар.

(Г. Гельмгольц)

[illegible] дан өске кандыг-даа арга-биле чайладып ап болур.

(С. Джонсон)

Водка ак боор, ынчалза-даа думчукту кызылдыптар, кижиниң ат-алдарын бужартадыр.

(А. Чехов)

Үргүлчү арагалаары хоралыг, ол баарны-даа, мээни даа [illegible] нерваларны аартыптар, хенертен өлүрүнче чыгаар.

(Авиценна)

Эмин эртир арагалаары — [illegible] дырыптар чылдакчарның бирээзи ол.

(А. Богомолец)

Араганы эш-өөрүвүстүң кадыкшылы дээш ижеп-ижеп, боттарывыстың [illegible] ты үреп алыр-дыр бис.

(К. Джером)

Суд залындан

КЕЗЕМЧЕДЕН ЧАЙЛАВААН

Андрей Тюлюшович Агарбаа [illegible] үүлгедиглер болгаш үптекчи үүлгедиглер [illegible] Улуг-Хем районнуң улус суду сайгарып көрген. Ол 1962 чылда төрүттүнген, 8 класс дооскан. Ынчалзажок кем-херек үүлгедириниң оруунче ол эрте-ле кирген. 1978 чылда үптекчи херек үүлгеткеш, РСФСР-ниң Кеземче хоойлузунуң 145 чүүлүнүң 2 кезээ-биле буруудааш, 1 чылда [illegible] шииттирген. Ол херээнден 1981 чылдың май айда хуусаа бетинде хосталган. Ол ышкаш шииткелден Агарбаа чогуур түңнел үндүрбээн. Улуг-Хем районнуң Арыг-Үзүү суурунга 4 ай иштинде ажыл ажылдап [illegible] турган. Оон чурттап турган [illegible] совет болгаш «УТКА 25 чылы» [illegible] зы-биле чогуур хемчеглер-даа албаан. Ынчангаш А. Т. Агарбаа эттиниип чазалырының оруунче кирбээн.

1981 чылдың октябрь 7-де А. Т. Агарбаа Арыг-Үзүү суурда хамаатылар Шаңмак Суван оолдуң бажыңынга келгеш ол бажыңга олурган Кыргыс Деваадор, Кыргыс Кызыл-оол, Кыргыс Уйнук олардан акша бээрин негеп, К. Уйнуктуң карманын үжеп, үенней берген. Демгилерин хулиганнап [illegible] Суван-оолдуң [illegible] негеп, ону тепкилеп, эттеп, стол кырынга чыткан бижиктерин алгаш, оон-биле кыжанып, коргудуп тургаш, Суван-оолдуң куртка тонун [illegible] алган.

Ол-ла октябрь айның 9-та Агарбаа база катап ол бажыңга бар [illegible] К. Кызыл-оолдан акша бээрин негээн. Оон соонда Зоя Доржуну коргудуп тургаш, оон карманындан 3 рубльди уштуп алган. Бажыңдан үнүп чоруурда, Суван-оолдуң база бир куртказын ап алган.

Ол-ла кежээ Екатерина Ч[illegible] [illegible] сайгылгааның өжүрген, аңаа олурган Владимир Деспээни-ден акша бээрин негеп, оңу тепкилеп, демир-биле соккулап эттээн. Оон соонда Александра Ховалыг, Анай Балчий, Екатерина Чолдай оларны коргудуп, кыжанып, демир-биле соккулап, акша бээрин негээн. Оларның иштинден [illegible] бээр үжеп турган. Александра Ховалыгның [illegible] үндүр сөөрткеш, оон 30 рубль [illegible] Чолдай [illegible] алдын билзээн, хол шагын үптеп алган.

Агарбаа буруузун билинмээн, харын-даа ол хүннерде Көк-Чыраа суурда Лида Узун-оолдуң бажыңынга турган мен деп мегелеп тайылбырлаан. Агарбааның буруулуун херектиң материалы-биле дооп тургустунган деп суд санаан. Көгарчылар көдүүнде Агарбааны таныыр турган. Херечи Узун-оол Агарбааның [illegible] бажыңынга турган мен дээн өчүүн бадыткаваан.

А. Т. Агарбааны РСФСР-ниң [illegible] 206 чүүлүнүң 3 кезээ, 146 чүүлүнүң 2 кезээниң «а», «б» пункттары-биле буруудаткаш, 12 чылда шынгыыраткан режимниг [illegible] күш-ажыл [illegible]

Улус судунуң шииткелин күш чок болдуруп, солуур дугайында Агарбааның киирген диле́эн Тыва АССР-ниң Дээди судунуң коллегиязы хандырбаан. Шииткелди өскерилге инка хевээр арттырган. Ынчангаш үптекчи хуусаа [illegible]

Б. БОРИСОВ

1983 чылда физика-математика, филология факультеттеринге [illegible] факультединге өөренип кирер кижилерни 1982-83 өөредилге чылының белеткел салбырынга хүлээп алырып [illegible] [illegible] чарлап турар.

Белеткел салбырынга совхозтарның, үлетнур бүдүрүлге черлериниң, тудугнуң, харылзааның, транспорттуң, [illegible] [illegible]

[illegible]

Белеткел салбырынга кирериниң [illegible]

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]
4. [illegible]
5. [illegible]
6. [illegible]

2. [illegible]

[illegible] турар кижилер-биле беседа кылыр. Беседа [illegible] 23-те бүдүр.

[illegible]

ДОКУМЕНТИЛЕР ЧОРУДАР ЧЕРНИҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунуң № 34 бажыңы, белеткел салбыры.

ТВ

ОКТЯБРЬ 17
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — «Зарядкаже, чыскаалыңар!». 8.50—«Оттуруңар». 9.20 — «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!» 10.20 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Ленинградтан дамчыдылга. 11.05 — [illegible] программазы. 11.35 — «Көдээниң шагы». 12.35—«Музыкалыг киоск». 13.05 — Хоккейге [illegible] — ЦСКА. 2-ги болгаш 3-кү үелери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдар. 14.15 — «Амыдырал оруу». 15.00 — «Оңу Сухэ-Батор дээр». Уран-чечен фильм. Моол кинонуң болгаш Ташкент киностудиязының фильми. 16.20 — «Кино аянчорукчуларының клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 17.20 — Бөгүн — Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнү. ССРЭ-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри В. П. Лейниниң чугаазы. 17.35 — «Бистиң байырлывысты хүлээп ап көрүңер». Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүнге холбаштыр музыка программазы. 18.15 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Делегей панорамазы». 19.15 — «Ак теве бодаганы», «Машиналар дугайында тоол». Мультфильмнер. 19.40 —«Хоорай хүлээп ап тур». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05 — И. Андроников. «Улуг зал дугайында сактыышкыннар». Фильм-концерт. Оон төнгениниң соонда — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20— Тооолдуң аалчылары. «Алдын шидилиг майыктаакштар». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Леонтьева чорудар. 15.40— Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүнге [illegible] документалдыг фильмнер: «Чаа соруглагаларже», «Күш судунуң» фабриказы». 16.10— «Юрканың дан хаалалары». Хөй серилыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 17.10 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 17.40 — «Ырлажыыл, [illegible] РСФСР-ниң алдарлыг артизи Л. Лещенко чорудар. 19.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң хоочу намдарывыс». 55-ки фильм: «1971-ги чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хрюша биле Филияның чаа солун ужуралдары». 20.15 — «Кайгамчык чараш Куба». Кино тайылбыр. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.50 — «Хамык ужур акытында». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 18-ТЕ

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Тооолдуң аалчылары». «Алдын шидилиг майыктаакштар». 1-ги сериязы. 10.15 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 11.15 — Телемедээлер. 11.20 —14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35 — «Мал ажылы — ажылчы фронт». Эртем-тайылбырлыг фильмнер. «Эттинниң хүреңи ижю бөгү и болгаш дээрта», «Соглаан соонда — ажылдаар», «Хову кудиязы». 15.00 — Р. Шедрин. Ийиги симфония. Москваның күрүне филармониязының үлегерлиг симфония оркестри күүседир. 16.15 — Буратинонуң делгелгези. 16.45 —Аныяктар адрестери. 17.30 — Бистиң садывыс. 18.00 — Партияның планнары — улустуң планнары. Белоруссияның болгаш Литваның чиик үлетпүр [illegible] дугайында. 2-ги дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «Вася моортай болгаш аңчылар таварышкаларының дугайында». Мультфильм. 18.55 — Футбол дугайында дамчулал. 19.25 — Күрүнениң Е. Вахтангов аттыг үлегерлиг театрының «Ш. Ричард» деп фильм-шиизи. В. Шекспирниң шиизи. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — Күрүнениң Е. Вахтангов аттыг үлегерлиг театрының «Ш. Ричард» деп фильм-шииниң уланчызы. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.40 — 23.15 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Биешунуң болгаш орус улустуң хөгжүм херекселдериниң үлегерлиг оркестриниң РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Некрасовтуң удуртулгазы-биле концерти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.30 — Алексей Кольцов. 13.20 —«Саянның ужарлары», «Сибирь нефриди». Эртем-тайылбырлыг фильмнер. 13.45 —Драматургия болгаш театр. Классика [illegible] 14.35 — Физика. 7-ги класс. Бүдүмелдерниң байдалдарының өскерлири. 15.00 — Ыяштан орус тудуглар. 15.30 — «[illegible] экспедиция». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — И. С. Бахтың болгаш Х. В. Глюктуң органга болгаш оркестрге чогаалдарын Тыва АССР-ниң телевидение болгаш радио талазы-биле Күрүне комитединиң симфония оркестри күүседир. 18.30 — Телемедээлер. 18.45— «Шел». Телефильм. 19.05 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.35 — «Хөй-ниити амыдыралының экранда». Дамчыдылга. 19.55 — Чедалар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». Мультфильм. (ЧССР). 20.15 — Батутка шурааштыга ССРЭ чемпионады. [illegible] дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.45 — «Өг-бүле альбому». Уран-чечен телефильм.

АГААР

Агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республикага бөгүн кежүн турар булуттаар, [illegible] хар чаар. Агаарның температуразы дүне 10—15 градус соор, хүндүс 8—13 градус чылыг.

Кызылга кежүн турар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 5—7 градус соор, хүндүс 9—10 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Илегел болгаш чөлеңгииш» 9.00, 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ак азыг» 9.20, 14.10, «Руслан биле Людмила» 11.10, «Москва карак чажынга бүзүревес» 16.00, «Үш дакпыр сальто» 18.50, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Туттурбас өжээн негекчилери» 10.30, 12.00, «Төрээн незин» 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ачам удавас ээп келир» 11.00, «Алдын хөй дугу» 14.30, 16.30, 18.10, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кино чыындызы» 15.00, «Аныяк кые биле Гранд» 17.00, 19.00 шактарда.

ОКТЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Дөртку дээскиниигде дун» 9.30, 11.30, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тоол-ла, тоол» 10.40, 15.00, «Чараш кые болгаш араатан» 13.20, «Илегел болгаш чөлеңгииш» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдын хөй дугу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үш дакпыр сальто» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Төрээн незин» 18.30, 20.30 шактарда.

1982 чылдың октябрь 24-те [illegible] [illegible] Совет Эвилелиниң Маадыры М. [illegible] [illegible]

Маргылдааның эгелээри 11 шакта.

[illegible]

Анатолий Иванович ПОЖИДАЕВТИҢ

1982 чылдың октябрь 14-те [illegible]

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-36-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-22, [illegible] 2-23-22, партийжи амыдырал болгаш совет тудуг [illegible] 2-22-13, [illegible] килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-67, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, [illegible] 2-14-27, [illegible] килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче дозтунар.

Чедир [illegible]

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле [illegible] типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3).

[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 243 (12033) | 1982 чылдың октябрь 19, вторник | 1925 чылдан үндүрүлгүлеп турар | Өртээ 3 кеп

ОРБИТАДАН МЕДЭЭЛЕР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). 1982 чылдың сентябрь 18-те Чер чоогунуң орбитазынче салып үндүрген «Прогресс-15» деп автоматтыг транспорт корабльның ужудуушкуну октябрь 17-де доозулган.

Ужудуушкун башкарар төптүң командазын ёзугаар чүък корабли космос делгемнинге башкартынган, ооң соонда Москваның-биле 20 шак 08 минута турда ооң шимчедикчи установказы ажылдай берген. Тормозтаан соонда «Прогресс-15» корабль бадыышкынының траекториязынче шилчээн болгаш Оожум океанның акваториязында көрдүнген районунуң үстүнге атмосфераның сырый каъдынче кирген.

Чер чоогунуң орбитазынга 157 хонук дургузунда ажылдап келген Анатолий Березовой болгаш Валентин Лебедев олар дыштанганнар. Олар Черниң хайгаарал, кум-дамыр сайзыралыр херекжилгелерин кылганнар. Нйи талалыг телевидение харылзаазының сеанстарының үезинде космонавтылар өг-бүлелери-биле чугаалашканнар.

Орбитада комплекстиң экипажы геофизиктиг шинчилелдерин чорударын, станцияга профилактика ажылдарын кылырын планнаан.

Телеметриктиг хемчээлдерниң медээлеринден база орбитадан илеткелдерден алгаш көөрге, «Салют7»—«Союз Т.7» эртем-шинчилел комплексиниң ужудуушкуну чогумчалыг чоруп турар.

Эштер Березовой болгаш Лебедев оларның кадыкшыл байдалы эки.

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙНИ КҮШ-АЖЫЛГА, ӨӨРЕДИЛГЕГЕ, ЧОГААДЫЛГАГА ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕР-БИЛЕ УТКУУЛУҢАР!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

1983 ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Кызылдың даараныглга фабриказының коллективи он биргиги беш чылдың ийиги чылының үшкү кварталында продукция бүдүрериниң болгаш ону сайгарарының планын күүседипкен. Бүдүрүлгеде экиш эвес даараныкчылар боттарынга алдынтан хуула социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседипкен, ам келир чылдың үлүүнче кирипкеннер. Оларның бирээзи дуржулгалыг даараныкчы Вера Ажы-оол 1983 чылдың алды айларының үлүүн дооздар дей берген. Ооң ажылдап турары беш дугаар бригаданың кежигүннери фабрикада шилчиир кызыл туктуң эзелери.

ЧУРУКТА: мурнакчы даараныкчы В. Ажы-оол.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

1982 чылдың 9 айларының түңнели-биле Кызыл район күрүнеге мал продуктуларын садарының планын ажыр күүседипкен. Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле көскү күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алгаш, районнар аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому ук районга шилчиир Кызыл тукту болгаш 300 рубльдиң акша шаңналын тыпсырын шиитпирлээн.

Дүгү районнуң Культура бажыңынга болган хуралга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Михаил Клаевич Мендуме шилчиир Кызыл тукту районнуң мурнакчыларынга тывыскан.

Кызыл тукту хүлээп ап тура, бүдүрүлгелерниң мурнакчылары бергени четтиргенин илергейлеп, улам эки ажылдаарын хүлээнгеннер. Кызыл районнуң мурнакчы бүдүрүлгези — куш фабриказы эрткен 9 айларда юбилейниг чылдың планын: куш эъди болгаш чуургазы күрүнеге садарын хуусаа бетинде күүседипкен, районнуң ажыл-агый чедиишкиннеринге телептиг үлүүн киирген. Сорук кирген коллектив ам немелде хүлээлгени алган. Чуургазы 17 милионнуң дужаар планын 22,5 милион, куш эъдин 250 тонна чедирерин олар хүлээнгеннер.

Фабриканың мурнакчы ажылчыны Тамара Романовна Туева санал бериптура, торуур бир дагаадан 180 чуурга алыр дээн социалистиг хүлээлгезин Улуг Октябрьның байырлалынга уткуштур күүседирин хүлээнген.

Район Совединиң депутады Валентина Абрамовна Долгаина, Улустарның Найыралы орденниң эдилекчизи Мария Гавриловна Рувосуева, фабрикада социалистиг чарыштың тиилекчилери Зоя Викторовна Түлүш, Нурзет Ыдыевич Монгуш болгаш ооң-даа өскелер санал бергеннер.

Түңнелинде СЭКП райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуу чүве чугаалааш, улуг шаңнал районнуң ажыл-ишчилерин улам сорук киргезин демдеглеп, Аъш-чем программазын боттандырарынга районнуң ажылчы чоңу болунуң телептиг үлүг-хуузун киирерин, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыры дээш олар бүгү күжүн берип ажылдаарын бүзүреткен.

С. МААДЫ.

Аъш-чем программазын боттандырары — бүгү улустуң херээ

ХАРЫЫСАЛГАНЫ БЕДИТКЕН

СЭКП Тыва обкомунуң ээлчеглиг алдыгы пленумунга «СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң түңнелдеринин болгаш эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелинге дүүштүр партияның область организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны хынап, чугаалажып турда, партия обкомунуң кежигүнү, «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының саанчызы, мында партия эге организациязының секретары Р. Х. Билчей санал бергеш, ферманың саанчылары, инек кадарчылары, бызаа ажаакчылары болгаш өске-даа ажыл-ишчилери СЭКП-ниң май Пленумунуң шиитпирлегин. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын бар эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп деткээш, амыдыралга боттандырар дээш шалыпчы ажылдап турарын чугаалаан. Аъш-чем программазын боттандырары — бүгү улустуң херээ. Ону сүт-бараан [illegible] бедик харыысалга-биле билип, ферманың инектериниң баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидеринче сагыш салыр, сүт саалдазын көвүдедири-биле инектерниң ажаалдазын, чемгерилгезин экижидип турарын саанчы саналынга айыткан.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр партия организациязының дайынчы арга-шинээн, коммунистерниң авангардчы ролюн бедидеринче партбюро кичээнгейин күштелдирген. Ферманың комсомол, профэвилел организациялары база-ла ажылдың үениң негелделериниң ёзугаар чорударынче угландырган. Ооң түңнелинде саанчыларның, инек кадарчыларының, бызаа ажаакчыларының болгаш өске-даа ишчилерниң онаашкан ажыл-ижинге ээ харыысалгалыг болуп, күш-[illegible] бедиткен, чурум-сагылга экжээн.

Ап чорутан хемчеглерниң [illegible] 60 чылдың эрткен тос айларында коллектив сүт бүдүрер болгаш күрүнеге садар хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседиткен. Эрткен үш кварталда күрүнеге 375 тонна сүт садар даалгазын хуусаа бетинде күүсеткеш, оналдадан ажыр 270 центнер сүттү саткан. Торуур чүс баш инекке онааштыр 84 бызааны мендиг алган, ол эрткен чылдардан хөй көргүзүг болган.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражырыбыт саанчы бүрүзү социалистиг хүлээлгелерин алган. Ону күүседир дээш күш-ажылчы маргылдаа саанчыларның ортузунда 60 чылдың эгезинден бээр калбарган. Чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер чорул орар. Хоочун саанчы Сэгды Караш эрткен тос айларда бызыглаан 25 инээниң бирээзинден-не 1869 килограмм сүттү саап алгаш, чарышка бирги черни алган. Мандыт Ыыра, Билчей Роза болгаш өскелер-даа багай эвес көргүзүглерлиг болган. Амгы үеде саанчылар чылдың эрткен үезинде сүт саалдазын көвүдедип турган, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседир сорулганы салган ажылдап турарлар.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында малга быжыг чем баазазын тургузарын айыткан, ол малдан хөй продуктуну алырын, баш санын өстүрерин хандырар. Ону барымдаалааш, ээр-хавакчылар мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржирин шиитпирлээш, хостуг үелеринде сигенге, будук-бүрү белеткелинге киришкен. Ынчангаш боттарының күжү-биле 150 тонна сигенни, 29 тонна будук-бүрүнү белеткээш, фермада сөөртүп алган. Бо ажылды ферма эргелекчизи коммунист М. К. Норбу эки организастаан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр база кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенир дугайында Тес-Хемде «О. Шынаа», Тандыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтарның эгелээшкинин сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери деткээш, күрүнеге сүт садар планы хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген. Мал кажаалазының, чуртталга бажыңнарының септелгезин доосакан. Инектерге болгаш бызааларга чиндиртир чемнер курлавырын тургузар хемчеглерни алган. Ынаа муң ажыг тонна силосту салган. Сиген, саван сөөртүлгезин организастаар.

Ээр-хавакчылар мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир дээш харыысалгазын улам бедиткен, шалыпчы ажылдап турарлар.

Т. ХЕРТЕК.

Хүнннүң медээлери

АЪТТАНЫРЫНГА БЕЛЕН

Өвүрнүң аңчылары бо юбилейлиг чылда боттарынга улуг сорулгаларны салып, эрткен 1981 чылдың аңныыр сезонунуң түңнелдерин аңчылар слёдунга чугаалашкан.

Районнуң аңчылары эрткен [illegible] нуңда 5 муң рубльдиң олчуун дужаар планын 112.4 хуу күүседкен. Аңчылар пландан ажыр 650 рубльдиң олчуун дужааган. Бөлүктеп аңнаарының аргазын аңчылар ажыглаан. Торгалыгда Т. Сандаңның Н. Болучайның звенолары бедик көргүзүглерни чедип алган. Солчурнуң аңчылары эрткен сезонда 2225 рубльдиң олчуун дужааган. Аңчылар Чаагай-оол Монгуш, Кижиир-оол Монгуш, Мижит-Доржу Монгуш, Өлчей Доңгак хөй олчукту күрүнеге дужааганнар. Хоочун аңчылар Тас Монгуш, Даваа Монгуш, Десинжек Куулар база экиш эвес үлүүн [illegible].

Аңчылар слёдунда бо чылдың аңныыр сезонунга белеткелдерин шыңгыы сайгарып чугаалашкан. Аңчыларның турлагларын, аъш-чем шыгжаар черлер белеткээр, [illegible] челээр ажылдарны районнуң белеткел конторазының удуртулгазы кошкак чорудуп турарын демдеглээн.

Районнуң аңчылары бо сезонда 5 муң рубльдиң олчуун белеткеп, дужаарын хүлээнген. Амгы үеде аъттанырынга белен.

К. ХОВАЛЫГ.

Өвүр район.

МУРНАКЧЫЛАР ХӨЙ

Чадаананың хлеб заводунуң коллективи ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюнга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүседип турар.

Ол бүдүрүлге чыл эгезинден бээр 407 муң рубльдиң продукциязын сайгарар планын 422 муң рубльге боттандырган. Бараанныг продукция бүдүрериниң күрүне планы база күүсеттинген. Сентябрь айда 48 муң рубльдиң продукциязын сайгарар турган, ону 100 хуу боттандырган.

Заводта ай, квартал [illegible] ажыр күүседип турарлар хөй. Оларга хлеб быжырар цехтиң мастерлери А. Ч. Ондар, Т. Б. Монгуш, хоорай Совединиң депутады Р. К. Ондар, булочка цехиниң мастери М. С. Кара-Сал болгаш өскелер-даа хамааржыр. Олар шуптузу заводтуң хоочуннары, үр чыл стажтыг ажылчыннар.

К. ДОНГАК.

Чөөн-Хемчик район.

«АҢДАРГАН КУР ЧЕРНИҢ» ЮБИЛЕЙИ

ДОНДА-РОСТОВ. (СЭТА-ның корр.). Кодээниң социалистиг [illegible] —«Аңдарган кур черниң» чырыкче үнгенинден бээр беженчи чыл болганы Ростовка болган эртем-теоретиктиг конференцияның ол болуушкунга тураскааттынган. Аңаа литераторлар, [illegible], партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчылары, Ростовтуң [illegible] ажылчыннары киришкен.

Эш Л. И. Брежнев М. А. Шолохов-биле телефон дамчыштыр чугаалашкаш, социалистиг реализмниң төөгүлүг чогаалы болган номунуң чартык чүс болган юбилейи-биле хопташтыр чогаалчыга изиг байыр чедиргеш, аңаа быжыг кадыкшылды [illegible] ажылдарын конференцияның киржикчилеринге кузээн.

Ол дугайында СЭКП Ростов обкомунуң бирги секретары И. А. Бондаренко илеткел кылгаш дыңнаткан.

Совет эрге-чагырганың тургустунуп турган чылдарында көдээге болгулаан кайгамчыктыг өскерилгелерниң дугайында көргүскен төөгүлүг чогаалга «Аңдарган кур чер» хамааржыр дээрзин ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретарылары Ю. Н. Верченко, И. Л. Проскурин, сураглыг механизатор, Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры А. В. Гиталов болгаш өске-даа чугаакчылар демдеглээннер. Шолоховтуң номунуң кужу — ынчаазы-биле, колхоз тургузуушкунунга бергелерни партийжи туруш-биле көргүскенинде, колхоз тургузуушкунунга улуг рольдуг болган коммунистерниң ажылчын аңгының маадырлыг чоруктарын илереткенинде болур. Хөй национальдыг совет литератураның хөгжүлдезинге «Аңдарган кур черниң» салдары база улуг болган.

«Аңдарган кур черниң» маадырлары Давыдовтуң болгаш Нагульновтуң салгакчылары бөгүн крайның көдээ ажыл-агыйының чедиишкиннерин көвүдедиринге улуг салымын киирип турар. Доннуң ховуларының ээлери болган — тараажылар амгы үениң техниказын алган, ховуларны сугаттыг болдуруп турар. Шолоховтуң маадырларының турган черлери ам үнделиин-биле өскерилген. Хопук-дургузунда гектардан бичии-ле ажыг черни чарыпкан. Давыдов амыдырап турган болгай, ам Вешенск районнуң бир механизатору-ла хүнде 60 га черни чарып турар. Гремячийниң колхоз даргалы селекция станциязынга чорааш он ийи пуд сорттуг кызыл-тас экелген болгай, ам кузун чажар кызыл-тастың «Ростовчанка», «Донская остистая» дээн ийи сорту Ростов область миллион тонна чедир өстүрер аргалыг болган.

«Аңдарган кур черниң» чаңгыс чер чурттугулары кайызын-даа хире бурунгаар хөгжээн болза, баштайгыларының практиктиг дуржулгазы оларга үлегер болуп, совет кижилерниң амгы-даа, келир үеде-даа салгалынга орук айтыр сылдыс болур дээрзин конференцияның киржикчилери демдеглээннер.

Төрүттүнген станицазы Вешенскада сураглыг совет чогаалчы М. А. Шолоховка СЭКП ТК-ның культура килдизиниң эргелекчизи В. Ф. Шауро, ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары Г. М. Марков олар чорааннар. Олар «Аңдарган кур черниң» чырыкче үнгенинден бээр 50 чыл болганы-биле холбаштыр Михаил Александровичиге изиг байырны чедирген болгаш социалистиг [illegible] литератураның хөгжүлдезинге ооң улуг рольдуг болганын демдеглээн.

Совет литератураның хөгжүлдезинге база ооң чогаадыкчы ажылынга улуг кичээнгейни салып турары дээш партияга болгаш Совет чазакка, эш Л. И. Брежневтиң бодунга ханы өөрүп четтиришкинин М. А. Шолохов илереткен.

«МОСКВА КУЗУНУҢ» АЯЛГАЛАРЫ

Чылдың болур «Москва кузу» деп фестивальдың эгелээнин Д. Шостаковичиниң «Байырлал увертюразы» дыңнадып [illegible] Консерваторияның улуг залында найысылалдың композиторларының чаңчыл апарган көрүлдези ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур ажыттынган.

Ооң эки залдарынга болгаш культура бажыңнарынга симфония, хор болгаш камера концерттери, шериг-патриоттуг, театр болгаш эстрада музыказының концерттери болур.

Байырлалдың түңнелинде Кремльдиң Съездилер ордузунга совет ыры концерти болур.

(СЭТА).

КОМБАЙНЕРНИҢ РЕКОРДУ

БУЛКАНЕШТЫ. (Молдав ССР). Булканешты районнуң «Тиилелге» совхозунуң комбайнери А. Греков Молдавияда эң хөй дээн кукурузаны бастырган. Ол ийи муң центнер ажыг кукуруза үрезиниң хүпүнуң-пе чүдүрүп чоруткаш, үш сезоннуң нормаларын күүседип — ажаап алыышкынның эгезинден бээр 30 муң ажыг центнерни бастырган.

Ооң ажыл-херекти чогаадыкчы ёзу-биле көөр чоруу механизаторнуң чедиишкинин хандырган. Тараа ажаап алыышкыны эгелээр мурнунда-ла ол бодунуң «Нивазынга» улуг күштүг моторну тургузуп, эң берге үелерде безин [illegible] ажаап арганы чедип алган. А. Греков бастырган тонна тараага-ла онааштыр бир килограмм чедир бензинни камнап ап турган.

(СЭТА).

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШПЕС

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары дээрге-ле,— малдың чүзүн аайы-биле укталын сайзырадып, ооң продуктулуун бедидери болур. Ол сорулгага дүүштүр Эрзин районнуң ажыл-агыйлары ниитизи-биле 43 муң баш хойну эдержилгеге киирер, ооң иштинде 31 муң хойну тарып боозадырын планнаан. Ол ышкаш 2150 баш инектиң эдержилгезин организастап, 1200 инекти тарып боозадыры көрдүнген.

Бо хүннерде район шаар малдың эдержилгезиниң планын 92.5, тарып боозадылганың —84.7 хуу күүсеткен. Бода малдан 1801 инек эдержилгеге кирген алы планы 84.7 хуу күүсеткен. Ооң иштинде 322 инекти тарып боозаткан, ол—тарып боозадылгага кирер инектиң 27 хуузу болуп турар.

[illegible] «Чаа оруук» совхоз күүсеткен [illegible] болза, тарып боозадылгага кирген инектерниң чүгле 32 хуузун тараан. Ленин аттыг совхоз бо ажыл талазы-биле планын 83 хуу, «Нарын» совхоз 70 хуу күүсеткен. Ленин аттыг совхозта 190, «Нарын» совхозта 204 баш инек ам-даа эдержилгеге кирбээн. Ленин аттыг, «Нарын» совхозтарның директорлары болгаш мында мал ажылының тускай эртемниглери мал эдержилгезиниң ажылын эрес-кежээ удуртуп турарын үстүнде фактылар херечилеп турар.

Тарып боозадыкчылар: «Нарында» Тамара Калиндаа, Антонина Кежиктиг, «Чаа оруукта» Барыш-оол Сайын, Антонина Даландай олар онаалдаларын ажыр күүседип, боттарының ажылын чедиишкинниг доосканнар.

Малдың эдержилгезин, ону тарып боозадыры дээрге, амгы үениң зооветеринарлыг эртемге үнделиттинген ажыл-дыр. Ындыг турбужен, «Мөрен» совхозта кол зоотехник Сергей Чыргал, Ленин аттыг совхозта кол зоотехник Бады-Хоо Бамба [illegible] терниң сула эдержилгезин ала-чайгаарын агымынче киирген. Сыын-Мыйыс, Са [illegible] тарында инек тарып боозадыр пунктуларны организастаан. Ол черде пунктулар бар-даа [illegible] ыг негелделерге дүүшпес. Ол фермаларда [illegible] инек тарыыр дериг-херекселдерни барып чедери бергедээшкинге таваржып турар. Ол ышкаш үре сөөртүр машиналар чамдыкта үе сагывайн баар таварылгалар база бар. Ооң кедергенде мал тарып боозадыр ырак пунктуларже чоруур хөөн чок болгулаар чүүлдер база бар. Ылаңгыя Качык, Ары-Булак, Чинчилиг, Кара-Хөл деп ырак-узак черлерде бода мал тарып боозадыр пунктуларынче үре бо чылын чедиртинмээн. Бода малдың үүрмек кодааннарын чаңгыс черге мооннеп, оларны тарып боозадылгага киирери чугула.

Бо айтырыгны райкүскомнуң кол ажыл-агый эргелелиниң техниктиг чөвүлелиниң хуралынга чугаалашкан. Аңаа совхозтарның удуртукчулары, мал ажылының тускай эртемниглери, бригадирлер болгаш тарып боозадыкчылар олурушкан. Ындыг турбужен, ылаңгыя бода малдың тарып боозадылгазында болгаш сула эдержилгезинге байдал амгы үеде дүвүренчиг байдалда.

Амгы байдал-биле алырга, районнуң ажыл-агыйларында 58? баш инек кызырап болур. Ооң иштинде Ленин аттыг совхозта 190, «Мөрен» 30, «Нарында» 204 инекти бо чылдың төнчүзүнге чедир тарыыр, сула эдержилгеге киирер, ол талазы-биле планны күүседири — бистиң кол сорулгаларывыстың бирээзи.

Республиканың уксаажылдыга каттыжыышкынының ооң Самагалдайда филиалы-биле [illegible] ажылынче кол кичээнгейни угландырары чугула. Ол каттыжыышкынның начальниги [illegible] транспорт-биле хандырбайн [illegible] эртемниглерниң ажыл-агыйларының удуртукчулары болгаш мал ажылының тускай эртемниглери боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны күүседири-биле Ленин аттыг совхоз Торе-Хөлге, «Мөрен»— Сыын-Мыйыс фермазынга, «Нарын» совхоз Ары-Булак, Шолук-Аксынга кожуп чоруур пунктуларны кылгаш, бода малдың эдержилгезин организастаары чугула.

Т. БУЯН,

селекционер-зоотехник.

...Дашты кыдан солун медээлер...

БЕДИИ-БИЛЕ ҮНЕЛЭЭН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының мында боор турар XXXVII сессиязының [illegible] тайбың совет саналдарын. Совет Эвилелиниң тайбыңчы [illegible] дыштыг политиказын [illegible] шаан, империалистиг чурттарның [illegible] дегейниң аңгы-аңгы райоларынга шериглерин тургузарынче угланган кем-буруулуг политиказын шиитпирлиг-биле сойгалап илередип турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дужурер талазы-биле ийиги тускай сессиязынче Л. И. Брежневтиң чоруткан чагаа-би[illegible] ССРЭ-ниң ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгени алганын Афганистанның дашкы херектер министри Ш. М. Дост [illegible] [illegible] карачаар-даа [illegible] [illegible] чугаалаан.

⊙ ЛЮКСЕМБУРГ. Люксембургтуң чурттакчыларының саны 1981 чылдың төнчүзүнде 364,606 кижи чедир санаттынып турган. Ол дугайын информацияның күрүне албаны черле дыңнаткан.

⊙ ПЕКИН. КУР-нуң Эртемнер академиязының обсерваториязының тускай эртемниглери 1966—1980 чылдар иштинде мурнунда билдинмес турган бичии планеталарны тыпканын Синьхуа агентилел дыңнаткан. Оларны шуптузун бичии планеталарның дептерин [illegible] демдеглей бүрүткээн.

[illegible]

⊙ НЬЮ-ЙОРК. Мексика[illegible] ның найысылалында бугалар [illegible] стадионнарның бирээзиниң кижилер олурар черин буступ дүшкенининң түңнелинде алды кижи өлген болгаш ийи чүс ажыг кижи балыг бертинишкинге таварышканын ЮПИ агентилелиң корреспондентизи Мехиколан дыңнаткан.

⊙ РАБАТ. Марокконуң Фес хоорайында Марокконуң хааны II Хасанның даргалаашкыны-биле бедик деңнелдиг 12-ги араб чөвүлел хуралга [illegible] «[illegible]» [illegible]. Компилекстиң сорулгазы — араб чурттар лигазының емүнээзинден КНО-нуң Аныяк чок чорук чөвүлелиниң доктаамал [illegible] Чоош Чөөн чүк айтырыын шиитпирлээр талазы-биле харылзаа тудары боор турар. Ужуражыышкын даштыкы херектер министриниң деңнели-биле эртип турар.

⊙ ВАШИНГТОН. АКШ-тың үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли сентябрь айда 0.6 хуу кызырылганын чурттуң каттышкан резерв системазы дыңнаткан. Бүдүрүлге деңнелиниң кудулаашкыны моон-биле ам 14 ай иштинде улай ургулчулеп келген. Үлетпүр дериг-херекселдерин бүдүрүп үндүрери дыка кызырылган — 1,6 хуу четкен.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

[illegible]

КАДРЛАР БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ЧУГУЛА ЗВЕНОЗУ

Тыва АССР-ниң хүннерги партияның Новосибирскиде дээди школазынга өөренип турар. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч.Д. Б. Ондар бистиң республиканың делегациязы-биле ажылдап турар.

И. ЮРАСОВ.
Новосибирскиде партияның дээди школазының ректору.

1982 ЧЫЛДЫҢ ТОС АЙЛАРЫНДА КҮРҮНЕ ПЛАНЫН ТЫВА АССР-НИҢ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ КҮҮСЕТКЕН ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

Продукцияның акша хемчээлинин талазы-биле тос ай планы күүсеттинген.

Үлетпүрүнүң эштиргиде адырларының талазы-биле бүдүрүлгениң немей өзүлдезиниң дээрезинде сан-чурагайлар көргүскен турар:

	1981 чылдың тос айларында үндүргенинге деңнээштир 1982 чылдың тос айларында бүдүрген хемчээлиниң хуузу
Электроэнергетика	117
Одалгы чүүл үлетпүрү	108
Өңнүг металлургия	94
Металл кылыышкыны	103
Ыяш болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр	102
Тудуг материалдар үлетпүрү	94
Чиик үлетпүр	93
Аъш-чем үлетпүрү	95
Тараа-кырла болгаш комбикорм үлетпүрү	99,7
Полиграфия үлетпүрү	103

Электроэнергетика болгаш одаар чүүл үлетпүрү эн бедик темпилер-биле чоруп турар.

Продукцияның хемчээлиниң талазы-биле тос айлар планының күүсеттингени, чамдык эргелелдер болгаш бүдүрүлгелер талазы-биле бүдүрүлгениң база күш-ажылдың бүдүмчүзүнүң өзүлде темпилери:

	Продукцияның хемчээлиниң талазы-биле тос айлар планының күүсеттинген хуузу	1981 чылдың тос айларынга хамаарыштыр 1982 чылдың тос айларында хуузу: бүдүрүлге хемчээлиниң талазы-биле	күш-ажылдың бүдүмчүзүнүң талазы-биле
«Тыва даг-дүгү» комбинат	94	90	88
«Каа-Хем» хөмүр-даш разрези	114	108	99,2
Тыва электра четкизи	103	117	114
«Тыва кобальт» комбинат	100,2	94	94
«Тудуг кезектери» комбинат	106	103	99,0
«Шагаан-Арыг тудуг» трестиң ҮБК-зы	109	84	99,0
Кызылдың эът комбинады	101	90	86
Кызыл-Мажалыктың эът комбинады	100,3	88	83
Сүт комбинады	105	102	100,9
Хлеб продуктулар эргелели	98	99,0	99,9
Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозу	100,2	99,7	101
Даараныылга фабриказы	100,8	99,0	97
Арга заводу	91	75	82
«Тыва тудуг материалдар» каттыжыышкыны	99,0	97	91
«Тыва суг тудугу» трестиниң [illegible] заводу	97	98	98
«Тыва кадээ тудугу» трест	90	110	94
Ыяш ажыл-агый министерствозу	101	106	104
Тудуг кезектер болгаш конструкциялар заводу	116	92	88
Улуг-Хем ыяш ажыл-агый үлетпүрү	102	101	103
Чурт үлетпүрүнүң эргелели	103	99,0	102
Автосептелге заводу	105	103	105

Сельхозтехкурном	100,4	103	103
Ном үндүрер черлериниң болгаш полиграфия херектериниң талазы-биле эргелел	100,2	103	95

Үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлерин 1982 чылдың тос айларында бүдүргени:

	Тос айларда бүдүргени	1981 чылдың тос айларында тургаанынга хамаарыштыр 1982 чылдың тос айларында хуузу
Хөмүр-даш —муң тонна-биле	629	108
Электроэнергия—млн. кет.-шак	89,7	135
Эзилдирген шой—тонна-биле	460	117
Сөөртүп алган тудуг ыяжы болгаш одаар ыяш—муң кубометр	205	100,5
Ооң иштинде тудуг ыяжы	160	103
Дилиг материалдары—муң кубометр	95,1	98
Мебель—муң руб.	1158,3	97,8
Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый барааннары—муң руб.	1775,8	103
Тудугга хереглээр чугай—тонна	2275	117
Тудуг туйбузу—млн. кезек	16,6	82
Чыып эптээр демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер—муң кубометр	37,8	106
Сорттуг даг-дүгү—муң тонна	65,4	85
Хөм идиктер—эжеш муң саныг	59,2	83
Кидис идиктер — эжеш муң саныг	59,2	64
Даараныылга үлетпүрүнүң продукциязы—муң руб.	1325	89
Эът, I категорияның үүрмек продуктулары—тонна	5424	88
Колбаса кылыглар— тонна	1060	112
Чалаң сүт продукциязы—тонна	14509	104
Саржаг—тонна	416	[illegible]
Далган—муң тонна	28,3	[illegible]
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглар—тонна	15345	98
Кондитер кылыглар—тонна	811	98
Эзиртпес суксуннар —муң дал	133	[illegible]
Эът-сөөктен кылган кургаг мал чемнери—тонна	602	196

Тос айларда пландан ажыр 94 муң тонна хөмүр-дашты, 8,5 млн. киловатт-шак электроэнергияны, 1,8 муң кубометр дилиг материалдарын, 10 тонна колбаса кылыгларын, 86 тонна саржагны, 300 тонна чалаң сүт продукциязын, 300 тонна комбикормну, эзиртпес 18 муң дал суксуннарны, эът-сөөктен 145 тонна кургаг мал чемнерин бүдүрген.

Продукция хемчээлиниң талазы-биле планын 15 бүдүрүлгелер күүсетпээн, эрткен чылдың тос айларында тургаанындан [illegible] бүдүрүлгезиниң хемчээлин 25 бүдүрүлгелер [illegible]

Бараанныг продукцияның бот-үнезиниң талазы-биле тос айлар планы күүсеттинген.

Тыва АССР-ниң Статистика эргелели.

КЫШКА БЕЛЕН

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир. Аъш-чем программазын боттандырар дээш калбарган социалистиг чарышка [illegible], Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунуң ажылчылары кужениишкинниг ажылдап турар. Совхоз бо чылдың тос айларында күрүнеге сүт садарының планын 106 хуу күүседип, эрткен чылдың ол үезинде деңнээрге ону элээн көвүдеткен. Эът садарының планын 93 хуу боттандырган.

Ажыл-агый тарап болгаш өске-даа культураларның ду-

[illegible]

А. МОНГУШ.

КЫЙГЫРЫГНЫ ДЕТКЭЭШ

[illegible]

В. МААДЫР.
Каа-Хем район.

ХАНЫ БИЛИГЛЕР

[illegible]

Х. КАРА-ООЛ.

ПРАКТИКТИГ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕР

[illegible]

С. КОМБУ,
«Дөң-Терезин» совхозтуң директору.

ЧАРЫШТЫ ЭКИ ОРГАНИЗАСТААНЫНДАН

[illegible]

В. СЕРЕБРЕННИКОВ,
Республиканың потребсоюзунуң организаци-массалыг ажылдар килдизиниң начальниги.

ЧУРУКТА: С. Ч. Сонам-оол болгаш В. Кара-Салдын.
В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң

шиитпирлерин-амыдыралга

ЭНЕРГИЯ КАМНАЛГАЗЫ ЧҮДЕН ТУРГУСТУНАРЫЛ

Заводтарның болгаш котельнайларның ... үнүп турар кара, ак, көк ыштарны кым көрбээн боор. А ыш-биле кады одаар чүүлдүң ... база кады чоруп турар. Одаар чүүлдү казып, белеткеп алыры улам-на нарыдап, үнези улгадып турар. Чижээ, сөөлгү 20 чылдарның дургузунда нефть продуктуларының бот-үнези бүдүн чаптык катап өскен, а газтыы — ийи катап улгаткан. ...

рын улам арыг болдуруп, а ... ларын бодап турар.

Тодаргай түңнелдер-даа бар. Ленинчи комсомол аттыг автозаводка конвейер ... чейлериң ... агааржыдып турган. Ам болза ... газтарны тускай чыыр тургузуг бар, оларны суг чыдар черже углаар. 80-100 градус чедир изиткен суг ... ынга, чайын ... суг чаңдырылгалынче баар. Ол ... дар дөрт ай болгаш эгиттинген, а бойдус газының камналгазы миллион ажыг кубометр болган.

Краснохолмскиниң камвольнуг комбинадынга ... Оон түңнелинде бир миллион хире кубометр ...

Павел НЕГОЦА.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ АВАНГАРДЫНДА

ГАВАНА. Совет чурттуң ... Куба ...

ЛАГОС. ...

САНА. ...

ВЕНА. ...

ХАНОЙ. ...

(СЭТА).

КОЛ СОРУЛГА

...

ПМА.

МАР. Я. Сухэ-Баторга турескаалды Улан-Баторнуң төвүнде тургускан. Республиканың ... бирээзи Я. Ч. Чойбол ук турескаалды тургузуп кылган.

В. Матвиевскийниң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАЙЫНЧЫ ХӨДЕЛИИШКИННЕР

МАНАГУА. (СЭТА-ның корр.). Сальвадорнуң патриоттары чагырыкчы ёзу-чурумнуң Сан-Висенте, Морасан, Усулутан, Сан-Мигель, Ла-Унион болгаш ... департаментилерин шериглеринге удур дайынчы хөделиишкиннерин улам калбартып турар. ... Фарабундо Марти аттыг Национал Хостелге Фронтузу Морасан департаментизиниң хой кезиинде ...

Тура халышкаңнар Сальвадорнуң мурнуу талазында Сан-Херардо деп чурттакчылыг черден дайзынны үндүр ...

Бир-бир муң ...

ДЕЛЕГЕЙ ЭРТКЕН НЕДЕЛЯДА

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ КӨРГҮЗҮҮ

...

Брежневтиң чугаалааны чаа хоступ орар чурттарга улуг салдарлыг болуп дыңналган.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ БОЛГАШ МАККАРТИНИҢ СҮНЕЗИНИ

Каттышкан Штаттарда Рейган ...

Г. ШИШКИН. (СЭТА).

ДҮШКҮҮРЛҮГ БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливан ... эмелээрин узамдыктырарынче чүткээш, израиль шериглер дүшкүүрлүг байдалды ...

болгаш кыштыын үнүп каан болур аймалдыг байдал хевээр турар. Израиль эжелекчилериниң деткип турары чепсектиг бөлүүн христиан ...

куштерниң ... политиктиг ...

...

ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕК

БОНН. (СЭТА-ның корр.). «Совет Эвилели ...

...

Янзы-бүрү медээлер

УРУГЛАР-БИЛЕ АЖЫЛГА

Ак-Туруг суурнуң кожуун библиотеказы ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур янзы-бүрү солун хемчеглерни организастап турар. Уруглар-биле ажылче кичээнгейни база угландырган.

Башкылар-биле кады 1-3 класстың өөреникчилеринге утренникти эрттирер. Ооң темазы: «15 республиканың уруглары шүлүктеп, тоолдап тур». Ооң кол-ла сорулгазы — эвилелдешкен республикаларның бичии уруглары-биле ном дамчыштыр таныжары.

Нация бүрүзүнүң идиктерин беледкен, шүлүктерни, тоолдарны өөренип алыр апаар. Ам аңаа белеткел чорул турар. Уруглар Г. Цыферовтуң «15 уйбашки» деп номундан хойну көрүп, билип, номчуп турарлар.

Ортумак класстарның өөреникчилеринге оларның күзели ёзугаар Туркмен ССР дугайында кежээни эрттирер. А дөрткү класстыларга «Кижиниң иштиң культуразының дугайында» чугааны чорудар. Бодун чурумнуг, эки кижи кылдыр ап чорууру чүгле кижиниң бодундан хамааржыр. Уруглар ындыг номнарны, журналдарны дилеп тып, номчуп эгелээннер. Бир чамдык уруглар А. Дороховтуң «Мону билип алзыңарза» деп номун номчуп кирипкен. Ажыктыг, солун чүүлдерни оон хойну билип алырлар.

К. СҮГЕЖИК.
Улуг-Хем район.

ЧЕТТИРДИВИС

Улустуң аас чогаалының эртине байлактарын чыыр, ону өөренир, шинчилээр ажыл кончуг чугула.

Тываның эртем-шинчилел институдунуң чоокта чаа аас чогаалын чыып бижиир сорулга-биле тус-тус районнардан хоочуннарны чыып, тускай слётту организастап эрттирген. Ол чыышка ыраккы Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Тожу, Бай-Тайганың Кара-Хөл дээш, республиканың өске-даа районнарындан 60—70 ажыг харлыг хөй-ле кырганнар чыглып кээп киришкен. Бистиң-биле эртемденнерниң аразынга ажыл-херек хайнышкынныг-ла эрткен.

О. КУУЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур

ТУСКАЙ ПЛАН ЁЗУГААР

Акы-дуңма совет республикаларның эвилелиниң байырлалы—ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюн удавас. Найыралга, кады ажылдажылгага, совет амыдыралдың аап-шимчээнинге турасаатчан янзы-бүрү хемчеглер республиканың культура албан черлеринде чорун турар. Ажылчы чоннарның культура хандырылгазынга районнуң библиотекалары капчаар киржип, юбилейни капчаар уткуп турарының дугайын Каа-Хемниң төпчүткен библиотека системазының директору Надежда Александровна Латкина моон адаанда чугаалап турар.

Районнуң Культура бажыңы, библиотека, кино четкизи болгаш музыка школазы дээш өске-даа албан черлери юбилейни уткуур талазы-биле тускай комплекстиг планны баш бурунгаар-ла тургускан, ол ёзугаар ажылдап турар бис. Бир-тээ план комплекстиг болганда чорудуп турар ажылдарывыс кол дуушунда демнежип алгаш кылып турарывыс онзагай. Часкы, чайгы, күскү кампаниялыг ажылдар үезинде ажылывысты кот утпаш кылып эрбейн хову-шөлдерде ажыл-ишчилерниң культура хандырылгазын организастаарынче угланган болуп турар. Мааңа чүгле бо күскү дүжүт ажаалдазын-даа ап көрзүңерем. СЭКП райкомунуң тургускан графиги ёзугаар улуг шимчээнниг агитбригадаларның организастаар ужурлуг турган. Районнуң Культура бажыңының агиткультбригадазы эзаар каш үнүүшкүннерни организастаан. Шак [illegible] оюн-концерттерден аңгыда, күскү агитацияны кылып, ол эрги болза чаартып, агитхуулдустарны үндүрер, номнарны бээр. Оон аңгыда беседаларны база чорудуп турар бис.

Шупту библиотекаларда тематиктиг делгелгелерни тургускан. Оларны доктаамал чаартып турар. «Күш-ажылдың болгаш тиилелгелерниң 60 чылы», «Совет Тыва эвилелчи чагыглар-биле чурттап турар», «Буаулбас эвилел», «Эрги четпес арга-хову хемниге дээш өске-даа делгелгелер номчукчуларга солун болуп турар. 60 чыл темазынга турасаатчан литература доңчулалдары, баштык беседаларны доктаамал чорудуп турар бис. Ол ышкаш районнуң чурттакчыларынга радио дамчыштыр беседаларны чорудуп келген бис. Темалыг кежээлерни, аас журналдарын база солун кылдыр эрттирер дээш ажылдап турар бис. Бо ажылга район библиотеказы, уруглар библиотеказы, музыка школазы, Культура бажыңы идепкейлиг киржип, бир дем-биле ажылдап турар.

Эвилелдешкен республикаларның социал-экономиктиг болгаш культура талазы-биле хөгжүлдезин шак ындыг кежээлерге, доңчулалдарга, аас журналдарынга чоңга таныштырар сорулга бистиң мурнувуста салдынган. Чижээлээрге, Совет Казахстанга турасаатчан кежээ дижик. Чүнүң-даа мурнунда республиканың экономиктиг хөгжүлдези-биле таныжар. Кежээге белеткен үезинде хөй литература-биле таныжар апаар. Бөгүнгү амыдыралдың боттуг чижектери, чечен чогаал, уран чүүл — бо бүгүнү долу ажыглаар апаар. Кур черин шиңгээткен. Казахстанның агаартынмас байлак дужуду, күш-ажылчы эрес маадырлыг чоруктар, космодром... Байлак тоогу, аас-кежиктиг чаагай амыдырал—бо бүгүнү шуптузун кежээниң киржикчилеринге янзы-бүрү аргаларны ажыглап тургаш чедингир кылдыр тайылбырлап көргүзер апаар. Кежээге литература доңчулалын, музыкалыг беседаны, чурумалдыг уран чүүл дугайында лекцияны, кинокадрларны хөйнү ажыглаан.

Районнуң Культура бажыңында улустарның [illegible] оркестри тургускан. Культура бажыңының ажылдакчылары шак ындыг кежээлерни бистиң-биле кады организастап турар. Кежээге Сарыг-Септиң школачылары, суурнуң чурттакчылары келир. Чамдыкта харын чүгле школачылар келир, өске улус эвээш болуру хомудалчыг.

Ам колдуунда күскү кампаниялыг ажылдар адакталган. Бүгү-ле культура-массалыг ажылдарны суурларда культура бажыңнарынга, библиотекаларга организастап чорударынга эң таарымчалыг үе келген. Ынчангаш ажылывысты улам идепкейжидип, чоннуң чурттап турар черинин аайы-биле ажылче, [illegible] филиалдар чер-черде хөй-ниити организацияларын-биле кады ажылдаары чугула. Район төвүнде-дээ, кожээ суурда-даа библиотека кандыг ажылдап турар болдур, оон эвээш эвес чүүлдер хамааржыр. Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле ажылдыы эки чорутканындан ниити идей-политиктиг, мөөң [illegible] кижилерниң айтырыгларын чедиишкиннг шиитпирлээри хамааржыр.

Ону чедип алырынга бисте күш четчир. Мергежилдиг кадрлар-даа бар. Хамык ужур ниипативвада. Бистиң Кок-Хаак (А. Долганова), Бурен-Хем (Т. Абрамова), Бурен-Бай-Хаак (А. Степаненко), Копту-Аксы (В. Иванова) кожээ филиалдарывыстың ажылы черле багай эвес, оларның көргүзүглери доктаамал эки, планны эки күүседип келгеннер.

ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейин төлептиг уткуур дээш Каа-Хемниң библиотека ажылдакчылары бедик [illegible] ажылдап, ном пропагандылаар ажылывысты, номчукчуларга бараан болуруп улам экижидер бис.

МАКТАЛГА ТӨЛЕПТИГ

Бай-Тал ортумак школазының ыры башкызы Тойлу Сүрүңович Салчакты районда танывас кижи чок. Ол школачы чаштарны эртем-билигге өөредир дээш карак кызыл ажылдап чорууур коммунист, бот-тывынгыр композитор башкыны районнуң хову турлагларынга, малчын коданнарынга болгаш культура төптеринге бо-ла көрүп болур. Ол өөреникчилерин эдертип алгаш, малчыннарның ажыл-ижинге дуалажып оюн-концерт көргүзүп чорууру ол. Башкының чогааткан «Ак-көк Хемчиим», «Чылгычының ыры», «Чараш карак», «Сакты бердим» болгаш өске-даа ырыларын ырлаваан, ону билбес кижи биестиң аравыста ховар.

Тойлу Сүрүңович ам 35 чыл улус өөредилгезиниң шугумунда доктаамал ажылдап турар. Бодунга болгаш эш-өөрүнге база ада-иелерге болгаш өөреникчилерге негелдези улуг, Бо ажылындан салым-чаянныг, мергежилинге ёзулуг бердинген, ак сеткилдиг, коммунист дагдынныкчы башкы чаа программаның сорулгазын эки билир. Ынчангаш ооң эртеминге багай аптар ындыг өөреникчи туруп көрбээн. Ол кичээл бүрүзүнге хыналчалыг белеткенип, өөреникчи бүрүзү-биле ажылдап четтигип турар. Ынчангаш башкының кичээлин уруглар четтикпейн манаарлар. Башкының ажылынга кызымаан, бердингенин көргүзүп турар чижек ол болур.

Ол ышкаш школалар аразынга бот-тывынгыр уран чүүл фестивалынга Бай-Тал ортумак школазы доктаамал бирги черни ап келген. Бо чылын база ол школа бирги черни бүзүрелдии-биле чаалап алган. Ол талазы-биле хоочун башкы, бо-тывынгыр композитор Тойлу Сүрүңович Салчактың киирген үлүү улуг дээрзи чугаажок.

Ол биче сеткилдиг, ажык болгаш эш-өөрзек, төлептиг башкының ак сеткилдиг ажыл-ижин бедии-биле үнелээн. Оон хөрээнде Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле кады Ленинчи юбилей медалы чайынналып чорууур.

С. САРЫГ-ООЛ.

ООҢ ӨГ-БҮЛЕЗИ

Кара кыоган Чаа чыл бүдүүзүнде бодунуң уругларын дөгерезин чыыр бодаан. Ооллдарының [illegible] Сибирьде инженерлеп ажылдап турар. Өскези Казахстанда агроном, үшкүзү Краснодарның институдунда башкылап турар. Ийи уруу оонун эзери-биле БАМ-да. Чүгле хеймер оглу төрээн совхозунда механизатор.

Аалчыларның кээринге Кара белеткенип турган. Бичии бажыңчыгашта өг-бүлениң шайлап олуруптар үш буттуг столу бар. Кырган ону агартыр сиинирип-сиинирип, шеверлеп алган. Хүндүлээчел Караның ол столунуң артынга чеже чок олурбаан дээр!

Байырлалга дөгерези чыылган. Бажыңга ава дээн чылыг, эргим сестер үзүктелбээн. Ол [illegible] өг-бүлеге байыр чедирип келгеннер хөй. Дөгерезин [illegible] столче чалаан. Кажан дүн ортузу чедип одза, Кара кырган бичии кенни демги үш [illegible] экзээрин дилээн. Ана ону кеску черге эккеп салган. Ооң кырында чартыктай кескен алыгей быштак, хайындырган тыква, өске-даа белеткээн аъш-чем эндерик. Кырган аазы карак [illegible] үжү-биле чоптушаан, чугаалаан:

— Өөрээш [illegible] Бо столче [illegible] чугаалаксап турарымны боттарыңар билин каар силер. Амгы амыдыралда бүгү чүве четчир, силерниң ачаңар ону бодап, көрүп четтикпээн-дээ. А кол чүве—кижи бүрүзү төлептиг амыдыралды тудуп, [illegible] Бо бүгүге мээң киржилгем шоолуг эвес... Октябрь революциязы эвес болза, бисте мындыг чаагай амыдырал-чуртталга келбес-даа турган ийик.

К. ЖАНЭ.
Майкоп хоорай.

БОЛГАН ТАВАРЫЛГА

Бир-ле хүн Кочаа Херлен биле Шожут-оол Ооржак олар Шуйга ошку каларын чораапнар. Кайчангаш-ла көөрге тудушкак кызыл-харагаппар аразындан күскуннар ужуп үнүп турган. Элээн чоокшулап көөрге, кызыл-харагаппар кырында улуг ала ээр чалгыннарын ол-бо талазынче чада салыпкан чыткан.

— Боолдашкаш ужуп чадашкан-дыр—дижип чугаалашкаш, чанынга чеде бээрге, ээрниң дыргактары хартыганың иштинче, хартыганың чидиг дыргактары ээрниң иштинче аспактелды кире берген. Олар кайызы-даа удур-дедир демисешкеш, өлүүзээн болган.

Ч. ДОНГАК.

КҮСКҮ СТАРТТАР

Күс дүшкен. Ыяш-сигеп саргарып, ыяштарның бүрүлери дүшкен, черни алдын-сарыг өңү-биле шуглапкан. Эртеннерде кезек-кезек чугажик дештар нарыктың хөөлбектерин ылаптыр шыптар болу берген. Шак ындыг эртеннерниң бирээзинде Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгын школачы оолдар, кыстарның [illegible] турган.

«Молодежь Тувы» солуннуң чаңчыл болган күскү чадаг чарыш кроссунуң киржикчилерин чыглып келгени ол. Бо кроссту беш чыл бурунгаар бир дугаарында республика төвүнге эрттирген. Ынчан ооң киржикчилери эки-ле [illegible] турган. Бо удаада 20 ажыг командалардан [illegible] ажыг спортчулар киржип турар.

Бир-ле дугаарында 500 метрниң стартынче уруглар үнүпкеннер. Мааңа чидиг маргылдаа колдуунда № 14 болгаш 3 дугаар школаның аразынга болган. Чүге дизе, бо школаларда спорт ажылы доктаамал эки чорул келген болгаш ында күш-культураның тускай эртемнг башкылары ажылдап турар. Түңнелинде № 14 школадан Галина Фомина эң эки үени көргүскеш, хууда бирги черни залээн. Ийигизинде — № 4 школадан Людмила Ковалёва. № 3 школаның төлээзи Ирина Лебедева баштайгызындан үш секунда озалдааш, үшкү черни залээн, азы 500 метрни 1 минута 33 секундада эртип келген.

Оолдарның 1000 метрге чарыжынга [illegible] № 3 школаның спортчузу Евгений Коржавин шылгарап, ол дистанцияны 2 минута [illegible] секундада чарыштаан. Ийиги, үшкү черлерни № 11 школадан Валерий Крум биле Олег Сухоруслов олар залээннер.

Ниити очко санап келгенниң түңнелинде команда талазы-биле бирги черни № 3 школаның найыралдыг командазы чаалап алган. Оларга «Молодежь Тувы» солуннуң школалар аразынга шилчиир кубогун, вымпелди база бирги черлениң дипломун [illegible].

[illegible] ийиги хүр. Мааңа Кызылдың ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң база үлетпүр бүдүрүлге, албан организацияларының спортчулары парадка чыскаалдынганнар...

Студент оолдарның 1000 метрге чарыжынга эң эки түңнелди педагогика институдунуң спортчузу Алексей Осипов көргүскен. Ол чоокта чаа болуп эрткен Бүгү-эвилелдиң чадаг чарыш маргылдаазынга бала-ла бирги черни залээн. Ооң чаңгыс командазы эштери Александр Оруспай, Владимир Тербоян олар ийиги-үшкү черлерни үлешкеннер. Уруглардан 500 метрге Нина Полухина, Оксана Чодак-оол, Ирина Чомбурук тергиилээннер. Мааңа ниитизинде күбокту институттуң командазы чаалап алган.

Маргылдааның эң сөөлгү стартпарынче үлетпүр, албан организация коллективтери үнүпкеннер. Аңаа дааранылга фабриказының, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкының, республика типографиязының, 3-кү АТБ-ниң, электри четкилериниң, чаа заводтуң спортчулары күжүн шенешкеннер.

Эр улустуң аразынга бо кросстуң мурнундагы чемпионнарның бирээзи, электри четкилериниң төлээзи Владимир Илкин мурнай келген. В. Илкин 1000 чылда ол дистанцияны 1 минута 34 секундада эрткен. Владимир Ешенко («Востоксантехмонтаж») биле Юрий Рудаков (чаа завод) оон соон дарый келгеннер. Херээженнер аразынга чарышка Кызылдың бараан садыгының спортчуларынга деңнежирлер чок болган. Олардан Татьяна Сумбаа, Римма Хертек, Наталья Резникова шупту шаңналдыг черлерни залээннер. Ниити команда талазы-биле чаа заводтуң болгаш дааранылга комбинадының спортчулары ийиги-үшкү, а электри четкилериниң—бирги [illegible] шилчиир кубок, ортектиг белектер-биле [illegible].

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: стартче белен; «Молодежь Тувы» солуннуң ажылдакчызы Л. Костюкова электри четкилериниң командазының капитаны В. [illegible].

Авторнуң фотолары.

ОКТЯБРЬ 19-ТАН 21-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Алдар-Көсе». Мультфильм. 9.10 — В. Шекспир — «III Ричард». Күрүнениң Евг. Вахтангов аттыг үлегерлиг театрының [illegible]-шиизи. 11.30 — Телемедээлер. 11.35— 14.15— Чарсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35—«Сезен чылдың коммунистери». Документалдыг телефильмнер: «Бедик хүлээлгелиг кижилер», «Сапалопая үезинде чугаа». 15.25 — В. А. Жуковский. 16.25 — «Орус суй-белек» ансамбльдиң концерти. 16.50— «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Черкассы областа потаалары сөөртүрүнүң, кадагалаарының болгаш арыглап болбаалырадырының дугуржулгазының дугайында. 17.05 — Чурттар аразының конкурзунуң лауреады А. Гавриловтуң болгаш солистер ансамблиниң концерти. 17.45 —«Эрес-дидим чоруктуң поэзиязы». Поляр ужар чүүлүнүн штурманы В. И. Аккуратовтуң дугайында документалдыг телефильм. 18.15 — «Хөглүг нотажыташтар».

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Эртем амыдыралы. 19.30—ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. «Чаңгыс аптыг өг-бүле». Латвия ССР. Латвияның КП ТК-ның бирги секретары А. Э. Воссстуң чугаазы: «Совет Латвия» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү; Уран чүүлдер мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05— Л. Бетховен. №5 симфонияны Төп телевидение болгаш Бүгү-эвилелдел радиозунун симфония оркестри күүседир. Ооң төнгениниң соонда—Бөгүн делегейде деп үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30 — Ботаника. 6-гы класс. Шөлдерниң болгаш шынааларның үнүштери. 12.50—Хоойлу билир сен бе? 13.20—А. М. Горький — «Тамыда». 14.05 — «АБВГД-жигеш». 14.35— Сионизм библиотекаң. Капитализмниң дээди чадазы империализм. 15.05—Музыка. 6-гы класс. И-С. Бах. 15.25 — «Крючектиң шынаазы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50—Телемедээлер. 16.00 — 18.15—Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер. 18.45 —. «Отчугаш». Дамчыдылга. 19.15 — Уругларга фильм: «Өшүүктер бергеден билдээлер». 19.30—«Хамааты камгалалының билиглерни— кижи бүрүзүнге». 19.50— «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улуглар, чаштар!». «Сажинка». Мультфильм. (ЧССР). 20.15—Денеттей байдалының доңчулалы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Ыпакшыл дугайында притча». Урап-чечен фильм. 23.05 — 01.00—Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА— «Ижсталь». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичии спорт залындан дамчыдар.

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —Е. Сорокина болгаш РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Бахчиев ойнаар. 9.15 — «Өг-бүле альб о». Урап-чечен телефильм. 10.20 —Кино аян-чоруктарының клуву». 11.20 — Телемедээлер. 11.25—14.15 —Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.25 — Амур, Камчатка болгаш Сахалин областарының 50 чылынга уткуштур документалдыг фильмнер: «Орук маанаткыны», «Аваңның ынаткан чыдар черинде», «Сахалин». 15.45 — Приморье крайның, Сахалин болгаш Камчатка областарының бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерти. 16.10 — «[illegible] на характери». Теледоңчулал. 16.40 — «Горнистер, хатыланаңар!». 17.25 — «Петроград. Он чеди чылдың Октябры...» «Сылдыстыг шакта». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.20 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 Бөгүн делегейде. 19.00—Я. Сибелиус. Оркестрлиг скрипкага концерт. 19.25 — «Соңгузу хүнге расписание». Урап-чечен фильм. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.30— Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга уран чүүлдер мастерлериниң концерти. 22.45—Бөгүн делегейде. 23.00—00.45 — Футбол УЕФА-ның кубогу дээш. «Спартак» — (Москва) —«Хаарлем» (Голландия). В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.30 Башкыга — музыка кичээли. 1-ги класс. 2-ги дамчыдылга. 13.30 — В. Маяковский. «Шүлүктерни капчаар кылыры». 14.10 — ПТУ суртуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге. Күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң эстетиказы. Техниктиг эстетика дугайында. 14.40 — «Төнмес лицей...» 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга. 19.15 — «Азия товуу». Информация-публицистиг программа. 19.45 — Чарлалдар. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улуглар, чаштар!» «Сажинка». Мультфильм (ЧССР). 20.15— «Уренгой — Ужгород» аразының газ дамчыдыкчызы. Валентина Велиеваның километрлери. Дамчыдыкчының Горький участогунуң тудугжуларының дугайында телеочерк. 20.30 — Азербайджан ССР-ниң улус танцызының Күрүне ансамблиниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — 23.00 — «Шуптуңарга четтирдим». Урап-чечен телефильм.

ОКТЯБРЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, харылаңар!» 9.40 — «Соңгузу хүнге расписание». Урап-чечен фильм. 11.05 — Телемедээлер. 11.10 — 14.15 — Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — «Мен — оңгу мен». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 15.05 — Орус чугаа. 15.35 — «Белорус чуруктары». 16.05 — Шыдыраа школазы. Ак терге. 16.35 — Ленинчи шаңналдың лауреады ССРЭ-ниң геология министриниң оралакчызы В. А. Ярмолюк-биле школачыларның ужуражылгазы. 17.30 — «А. Ворошило ырлап тур». Фильм-концерт. 17.45 — «Чурук сапында — хүн». 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Кижиниң угаан-бодал байлаа». Кижиниң хевирлеттиниш тургузунарынга ниитилелге ажылдың ажылдың ролю.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Алкоголизм дугайында беседалар. 19.30 — Экранда — кинокомедия. «Сцена кырында». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Солдаттың мемуарлары». 1-ги фильм. «Танкылар уэуткачызы». Документалдыг телефильм. Ооң төнгениниң соонда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30— Актёрнуң уран чүүзү. Актёр дугайында үш чугаа. 13.30 —«Стажер». Субтитрлиг урап-чечен фильм. 15.00 — Ниити биология. 10-гу класс. Клетка теориязы. 15.30 — Ботаника. 5-ки класс. Шөлдерниң болгаш шынааларның үнүштери. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Доржепкоотуң шөлү». Телефильм. 19.15 —«Азия товуу». Информация - публицистиг фильм. 19.30 — Киножурнал. 19.40 — «Кадыкшылга». Дамчыдылга. 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улуглар, чаштар!». «Валя углапның чугаазы...» 20.15 — «Уренгой — Ужгород» аразының газ дамчыдыкчызы. Дамчыдыкчының Барыын участогунда. ССРЭ-ниң Барыын талакы кызыгаарының [illegible] дамчыдыкчының сөөлгү тудуунуң дугайында. 20.35 — «Төрээн черим. Местечко». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Кавказ тоожузу». Урап-чечен телефильм. 1-ги серииязы.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Бөгүн чамдык районнарга бичии чаъстаар база хар чаар.

Дүне агаарның температуразы 0-5 градус соок, чамдык черлерге 10 градус чедир соор.

Хүндүс 5—10 градус чылыг.

Кызылга чаъс чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени 9—11 метр. Дүне 0—2 градус соор.

Хүндүс агаарның температуразы 8—10 градус чылыг.

КИНО

ОКТЯБРЬ 19-ТА

«НАПЫРАЛ»: «Дөрткү дээскиинге дүн» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чараш кыс болгаш арзатан» 9.30, 11.10, 12.50, «Өшүүк» киноклуб» 15.00, «Идегел болгаш чөлеңгииш» 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Адыын хөй хүнү» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Үш дакпыр сальто» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Төрээн нези» 18.30, 20.30 шактарда.

Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитеди «Тыва тудуг», «Шагонартэнергострой», «Тыва кожээ тудуг» трестериниң тудугларынга ажылдаар ажылчыннарны чыырын организастап тур.

Ажылчыннарны тускай ниик-хептер болгаш общежитиеге чурттаар чер-биле хандырар.

Ажылдавытаан ажылчын профессия чедип алырын база хандырар.

Организастыг чыылда ёзугаар ажылга хүлээп алганнарга 200 рубль түңнүг эгиттес акша дузаламчызын бээр.

Ажылдаарын күзээннер күш-ажыл дептерин, мурнунда чурттап турган черинден үндүр бижиткен паспортту, шериг биледин көргүзер.

Айтырыглар тургузар черлериниң адрестери:

Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунда № 29 бажын; районнарда: күүскомнарда чоннуң күш-ажыл хандырылгазының талазы-биле төлээлекчилер болгаш хөй-ниити пунктулары.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-29, 2-23-54, харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретарьлыгдың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кожээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 244 (12034) | 1982 чылдың октябрь 20, среда | 1925 чылда үндүрүп эгелээн | Өртээ 3 көп

Гомель областың [illegible] районунда Неглюбки суур хол-биле пөс-таавы аргымыр талазы-биле шаг-шаандан бээр сураглыг. Улустуң эрте-бурунгу үе-тывыжы бистиң хүннеривисте безин калбарып турар. Ам мында Гомельдиң уран сиилбилге фабриказының салбырын тургускан. Ол черниң уран-шевер аргыкчыларының холдары-биле янзы-бүрү аржымылдарны, шывыгларны, кежегелерни, суй-белек кылыгларын белеткеп турар. Дуржулгалыг мастерлерниң удуртулгазы-биле Гомельдиң 126-гы ХПТУ-зунуң келир үеде специалистер болур сургуулдары практика эртип турарлар.

ЧУРУКТА: эң шевер пөс-таавычыларның бирээзи Е. И. Демчихина (ортузунда) Гомельден келген сургуулдар В. Степаненко, Т. Сухачева, Н. Малжаре болгаш Т. Приходько оларга болуушкун аргаап аржымылын сонуургадып турары.

И. ЗОТИН, А. НИКОЛАЕВ болгаш К. ТАРУСОВ оларның фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказзы.

1982 ЧЫЛДЫҢ ПЛАНЫН, XI БЕШ ЧЫЛДЫҢ ОНААЛДАЛАРЫН ДОЛДУР БОЛГАШ АЖЫР КҮҮСЕДИР ДЭЭШ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН БЕДИК ТУДААЛ!

(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН)

СЭКП Тыва обкомунда, республиканың Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

1982 чылдың үшкү кварталында республиканың районнарының болгаш хоорайларының, үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң болгаш харылзааның, садыгның, чоннуң амыдырал-хандырылгазының коллективтериниң социалистиг чарыжының түңнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому чугаалажып көрген болгаш районнар, хоорайлар, күш-ажылчы коллективтер ССРЭ-ниң тургустунганының алдан чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартып, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин күүсетпишаан, планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүселдезинге боттуг чедиишкиннерни чедип алганын демдеглээн.

Бо чылдың тос айларында пландан ажыр 512 муң рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрген болгаш 775 муң рубльдиң база пландан ажыр сайгарган. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 100,9 хуу күүсеттинген. 94 муң тонна хөмүр-дашты, 8,5 млн киловатт-шак электроэнергияны, 2 муң гкал чылыдылга энергиязын, 12,2 муң кубометр тудуг ыяжын, 2,2 муң кубометр дилиг материалдарны, 73 тонна саржагны, 309 тонна чалаң сүт продукциязын пландан ажыр бүдүрген.

Кол фондуларны 1981 чылдаазындан 1,5 хуу хөй кылдыр тудугжулар ажыглалга киирген. 280 километр электри дамчыдылгазының шугумнарын, ногаа өстүрер 1,3 гектар шөлдүг чылыдылга черлерин, аэропорттуң тудугларын, мал кажааларын ажыглалга киирген. Планнарны күүседиринге эки түңнелдерни транспорт бүдүрүлгелериниң коллективтери база чедип алган.

Садыг болгаш чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының талазы-биле бо чылдың тос айларының планнары ажыр күүсеттинген.

Бии-Хем район, Тываның сүт комбинадының, Тываның радио болгаш телевидение дамчыдылгазының республика төвүнүң, Кызылдың аъш-чем садының, «Тыва обувьбыт» бүдүрүлге каттыжышкынының коллективтери үшкү кварталда күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткен.

Оон-биле чергелештир чамдык бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның коллективтери үшкү кварталда социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн. Продукцияны бүдүрер болгаш сайгарар планын 15 үлетпүр бүдүрүлгелер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планын 16 бүдүрүлгелер чедир күүсетпээн. Бараанныг продукцияны бүдүрер болгаш сайгарар планын Кызыл хоорай болгаш Барыын-Хемчик район күүсетпээннер.

Капитал тудугнуң хөй кортууларының талазы-биле планны тудуг организациялары база күүсетпээн. Чүък сөөртүлгезиниң болгаш чүък сайгарылгазының талазы-биле социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин үшкү кварталда ниити ажыглалдың транспорт бүдүрүлгелери чедип албаан. Чоннуң амыдырал хандырылгазының министерствозу, Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозу, Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозу тос айларда саңгөө талазы-биле чавыс көргүзүглерлиг болган.

«Тыва даг-дугү» комбинаттың, Кызылдың сайгарылга базазының, Кызылдың, Ак-Довурактың болгаш Бай-Хаактың хлеб заводтарының, «Тыва тудуг материалдар» бүдүрүлге каттыжышкынының коллективтери четпес ажылдаан.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому, райкомнары, «Тыва даг-дугү тудуг» эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнары, хоорай болгаш райкүүскомнар, ажыл-агый органнарының удуртукчулары, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн соксаал чокка өстүреринче, социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезинче ажылчы чоннар коллективтериниң күжениишкиннерин амдаа четпес угландырып турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому дараазында черлерни 1982 чылдың үшкү кварталында социалистиг чарыштың тиилекчилери деп санаан болгаш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын акша шаңналдары-биле кады тывсырын шиитпирлээн:

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООРАЙЛАРЫНДАН БОЛГАШ РАЙОННАРЫНДАН:

— үлетпүр продукциязын бүдүрер хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 108,5 хуу, ону сайгарарын 104,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле — 107,9 хуу күүсеткен болгаш чоннуң амыдырал-хандырылгазының планының күүселдезин хандырган Бии-Хем районга:

ҮЛЕТПҮР БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕН:

— үлетпүр продукциязын сайгарар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 101,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле — 100,1 хуу күүсеткен Тываның сүт заводунуң коллективинге;

ТУДУГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДАН:

— тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 139,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле — 166,7 хуу күүсеткен «Тыва тудуг» трестиниң № 1 КМК-зының коллективинге;

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕН:

— харылзааның амыдыралга ачы-дуза чедирер талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 102,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле 101,9 хуу күүсеткен Тываның радио болгаш телевидение дамчыдылгазының республика төвүнүң коллективинге;

САДЫГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДАН:

— барааннарны үүрмектеп садыглаар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 108,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле — 113,7 хуу күүсеткен Кызылдың аъш-чем садының коллективинге;

КОММУНАЛ-АМЫДЫРАЛ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕН:

— амыдыралга ачы-дуза чедирер талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100,7 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле — 102,3 хуу күүсеткен «Тыва обувьбыт» бүдүрүлге каттыжышкынының коллективинге.

СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелдерин социалистиг чарышка ийиги черлерни алган дараазында коллективтерге тывсырын шиитпирлээн:

ҮЛЕТПҮР БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕН:

— үлетпүр продукциязын бүдүрер, ону сайгарар болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 103,2 хуу күүсеткен Тываның электри четкилериниң коллективинге;

ТУДУГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДАН:

— тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100,0 хуу күүсеткен № 3 орук-тудуг участогунуң коллективинге;

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕН:

— янзы-бүрү боктар сөөртүр талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100,8 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле — 104,9 хуу күүсеткен Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң специализастаан АТБ-ның коллективинге;

САДЫГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДАН:

— барааннарны үүрмектеп садыглаар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100,7 хуу, ниитиниң чемненилгезиниң талазы-биле — 101,2 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле — 101,8 хуу күүсеткен Мөңгүн-Тайга райпозунуң коллективинге;

ЧОННУҢ КОММУНАЛ-АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНДЕН:

— коммунал ачы-дуза чедирер талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 104,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле — 101,1 хуу күүсеткен «Водоканал» эргелелдиң коллективинге.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, Тываның транспорт эргелелиниң КМК-зының, «Тыва кедээ тудуг» трестиниң автобазазының, «ҮТКА 25 чылы» совхозта рабкооптуң, Бай-Хаактың райбыткомбинадының коллективтериниң эки ажылдааның база демдеглээн.

Организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды күштелдириниң, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам-на калбартырып СЭКП-ниң Кызыл хоорkомунга, райкомнарынга, «Тыва даг-дугү тудуг» эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнарынга, хоорай болгаш райкүүскомнарга, партия эге организацияларынга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларынга СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому даалкап.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕТТИНГЕН

Тыва автоорук эргелелиниң салбырларының коллективтери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының байырлалынга, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир сорулгалыглар.

№ 3 орук-тудуг эргелелиниң коллективи социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда. Эргелелдиң [illegible] үшкү кварталда 425 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын шиңгээдип алган. Ол дээрге эрткен чылдың деңнели-биле алырга, 45 хуу хөй ажылдар кылдынганы-дыр. Чаңгыс ажылчынга оңаштыр 2972 рубльдиң ажылдары кылдынган азы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 100 хуу күүсеттинген. План ёзугаар үшкү кварталда керээлиг арга-биле 200 муң рубльдиң ажылдарын кылыр турган, херек кырында 255 муң рубльдиң ажылдарын кылган. Олар 3 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алган.

Чадааның орук-септелге-тудуг эргелелиниң А. С. Кужугетке удурткан комплекстиг бригадазы үшкү кварталда чуртталга бажыңнарының тудуг-монтаж ажылдарының планын 123 хуу күүсеткен.

Бригадир А. С. Кужугет ажылын эки билир, ол коллективтиң хуналдкелин төлептиг-биле чедип алган. Тудугжу В. С. Сат үлүг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип, эки ажылдап турар.

Түс-түс ажылчыннар аразында социалистиг чарышка хууда планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен тиилекчилер Тыва автоорук эргелелиниң салбырларында эвээш эвес.

Ак-Довурактың орук-септелге-тудуг эргелелинде автогрейдер машинизи Б. В. Чуваш-оол квартал планын 136 хуу күүсеткен, дизель кывар-чаар материалдарын 600 килограммны камнап алган.

Самагалдайның орук-септелге-тудуг эргелелинден машинист К. К. Мумбаажай, № 1 орук-тудуг эргелелинден машинистер А. Д. Булагашев, Э. К. Хомушку олар эки көргүзүглерни чедип алганнар.

Т. ДРУЖИНИНА.

ЛИТВАНЫҢ ЧААРТЫЛГАЛАРЫ

Литва ССР-ниң ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскаадып [illegible] делгелгези ССРЭ-ниң УАЧД-те ажыттынды, Ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң кескү бадыткалы болуп киирген. Аки-дунма, деңэргелиг республикаларның эң анныа болур Литва Совет эргежагынганның чылдарында танытпымас кылдыр чаартынган. Мында бедик хогжулделиг социалистиг индустрия бар, үлетпүр бүдүрүлгези барык алдан катап өскен.

ССРЭ-ниң УАЧД-те октябрь 18-те болган парлалга конференциязынга республиканың [illegible] чедиишкиннериниң дугайында чылыг сөстерни Литваның Компартиязының ТК-зының секретары Л. К. Шепетис чугаалаан. Республиканың ажылчыннары, колхозчулары, интеллигенциязы боттарының патриотчу чүткүлүн, интернационалчызын маадырлыг күш-ажылы-биле, партияның XXVI съездизиниң ажыткан коммунистиг тургузуушкунунуң планнарын боттандырарынга идепкейлиг киржип турары-биле бадыткап турар дээрзин ол демдеглээн. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин даймычы программа кылдыр хүлээп ап, литва тараажылар Төрээн чуртка элбек тарааны дужааганнар. Күрүнеге тараа садарының планы күүсеттинген, белеткел пунктуларынче болгаш болбаазырадылга бүдүрүлгелеринче 375 муң тонна тараа киирген.

Советтиг Литваның ажылчы чоннары боттарының чедиишкиннеринге чоргаарланмышаан, ол бүгү чүүлдер бүжүр найыралдың, совет улустуң чаңгыс эштиниң түңнели, социалистиг тургузугнуң улуг чаалап алышкынының ачызы деп парлалга конференциязынга демдеглээн.

(СЭТА).

ЧУРТТАЛГА ФОНДУЗУН КАМНААР, ЧӨП АЖЫГЛААР

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугү» комбинат, оон улуг-улуг цехтери болгаш адырлары чуртталга фондузун камгалаарын болгаш ажыглаарын улам экижидер талазы-биле чамдык ажылдарны кылган. Комбинаттың чуртталга-коммунал эргелелиниң балансызында 1863,9 муң рубль үнелиг чуртталга ажыл-агыйы, 85 орунщут аалчылар бажыңы, 50 олуттуг чунар-бажың, 600 олуттуг Культура ордузу, тудугжулар суурунда 400 олуттуг Культура бажыңы, 200 кижи дыштанып пионер лагери бар.

Бо чылын чуртталга бажыңнарының капитал септелгезин комбинаттың септелге-тудуг эргелелиниң күжү-биле кылып турар. Эрткен айларда 143 муң рубльдиң септелгезин кылыр планныг турган, оон чүгле 70,7 муңун шиңгээткен. Чуртталга-коммунал эргелелиниң септелге бөлүүнүң күжү-биле общежитиениң, аалчылар бажыңының, чунар-бажыңның, пионер лагерьлериниң агар септелгезин кылган болгаш анаа 82 муң рубльди чарыгдаан.

Эрткен тос айларда 1390 дөрбелчин метр ниити шөлдүг 60 аал чурттаар бир чуртталга бажыңын ажыглалда киирген. Хоорай чаагайжыдылгазының талазы-биле база хөй ажылдар кылдынган. Анаа 15,1 муң рубльди чарыгдаан. Ыяңгыш кудумчуларда болгаш скверлерде часкы үеде 1800 ыяшты, 600 дөс чадаң ыяшты, 20 муң чечекти тарып олурткан, автобустар доктаар чамдык черлерни септээн. Культура-амыдыралдың объекттерин септээринге 80 муң рубльди, оруктар септээринге 10 муң, хоорайның чылыдылгазы шугумун септээринге 38 муң рубльди үндүрген.

Элеп-ирээн 4 баракты эрткен болгаш бо чылын бускан, анаа чурттап турган 50 өг-бүлени чаагайжыды туттунган бажыңнарже көжүрген.

Оон-биле чергелештир комбинаттың чуртталга-коммунал эргелелиниң чуртталга фондузун камгалаар болгаш ажыглаар ажылында чурттакчыларга хоойлузунуң үндезиннерин боттандырып турарында улуг четпестер бар. Чижээ, чылдың эрткен айларында капитал септелге планы чүгле 50 хуу күүсеттинген. Оон [illegible] чылдагааны болза, ажылчын күжүнүң чедишпезинде, тудуг материалдары-биле септекчилерни чогуур үезинде хандырбаанында, планнатпаан тудуглар болгаш септелге кылганында, ажылчын күжүн чөп ажыглаваанында, хөй тудуглар-же оларны чардыктырганында болур.

Ак-Довурактың тудугжулар суурунда дыка хөй бажыңнар эң багай байдалда турар. Чуртталга фондузунуң агар болгаш капитал септелгезин ой-шаанда эвес, шынап чок кылып турар. Мында чуртталга бажыңнарының иштидашты хирлиг, боктуг, подъездилерниң одалга системазы ажылдавастаан, сайгылгаан чок, подъездилерниң чадалары арыг-шевер эвес. Чурттакчылар чуртталга фондузун багай ажыглап турар: эжиктерни үреп, подъездилерниң чырыдылга херекселдерин бузуп турарлар. Газ болгаш электриниг плиткаларны оорлаар чоруктар база болгулаан. Комбинаттың чуртталга-коммунал эргелели «Чуртталга хоойлузунуң үндезиннериниң дугайында» хоойлу-дүрүмнү үрээннерге харысаалга хүлээдир талазы-биле кончуг четпес ажылдап турар. Бо бүгү четпестер чуртталга фондузунуң ажыглалдан элекке үнер чоруун болдуруп, чурттакчыларга таарымчалыг эвес байдалды тывартытырып турар. Чуртталга ажыл-агыйын эргелеп башкарарынга болгаш чуртталга фондузун ажыглаарын база чаагайжыдарын экижидер талазы-биле хемчеглерни боттандырарынга чурттакчыларны киириштирер [illegible] комбинатта, оон чуртталга-коммунал эргелелинде четпес тургустунган. Ол чүгүла ажылга херээженнер чөвүлелдери, квартал база кудумчу комитеттери, хоорай Совединиң депутаттары барык киришпейн келген. Ол ышкаш хоорайда хуу бажың-балгаттыг ажылчын, албан-хаакчыларның бажыңнарын септээринге бүдүрүлге, албан организация черлериниң талазындан материалдар болгаш транспорт-биле дузалаар айтырыг мырыңга чедир шиитпирлеттинмейн турар.

«Тыва даг-дугү» комбинатта чуртталга фондузунуң камгалалын болгаш ажыглалын экижидер дугайында айтырыгны чоокта чаа Ак-Довурак хоорай Совединиң күүскомунуң хуралынга чугаалашкан. Үстүнде четпестерни кыска хуусаада эдерин, ол талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгаш, боттандырарын, капитал болгаш агар септелгеге берген акша-хөреңгини чыл төнчүзүнге чедир ажыглаарын комбинаттың дирекциязынга, чуртталга-коммунал эргелелинге даасkан.

М. ООРЖАК.

ЧҮГЕ КЫЗЫРЫЛГАНЫЛ?

● Инек сүдү эвээжээн ● Сөөртүлге кошкак ● Санитарлыг байдал багай ● Кышка белеткел дүвүренчиг

Тес-Хем районда «Кызыл гаара» совхозтуң Улуг-Күзег сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери, совхозтуң мал ажылында өске ажылдакчылары-биле бир дөмей, он бирги беш чылдың баштайгы чылында алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр [illegible] дээш 1981 чылда шудургу ажылдаан. Оон түңнелинде ук ферма сүт бүдүрер планныг онаалдазын багай эвес күүсеткен.

Эрткен чылын чедип алган [illegible] сорулга-биле ук коллективтиң ишчилери 1982 чылды багай эвес эгелээн. Оон түңнелинде тос айлар планын [illegible] күүсеткен. Бо чорук саанчылар социалистиг чарышты дээштиг организастап, оон түңнелин чогуур үезинде үндүрүп, мурнакчыларны тодарадып, оларның чедиишкиннерин өскелерге нептередип [illegible]. Оон-биле кады кижилерниң ажылдаарынга [illegible] байдалды тургузуп, чогуур үезинде деткимчени бергени болур.

Бо фермада 120 азырал саар инек бар, ону сес саанчы саап турар. База ийи кадарчы бар. Эрткен тос айларында сөөлүнде фермада байдал дүвүренчиг чорукта келген. Саап турган инектерниң саны кызырылган, чүгле 40 инек. Оон-биле кады инек чемгерер чарба дээн чижектиг хорекселдер [illegible] болгаш инектерниң сүдү кызырылган.

Бир хүнде ортумаа-биле 10 инектен 114 килограмм сүттү саап ап турар. Ук сааныган сүттү бир хонгаш ап турары продукцияның шынарын чанындырып турар. Совхоз сүт сөөртүлгезинче кошкак кичээнгей салып, оон кажан көвүдеп турар ышкаш, бир хонгаш машина чорудуп турары канчап-даа таарышпас. Фермада санитарлыг байдал аажок кудумчу деңнелде. Инектен сааган сүттү шүүрээрде битон аксынга салыр марлялар чедишпес, харын-даа чамдык саанчыларда шуут чок.

Сүт кудар битоннар ыйлыш эргижиреэн, чамдыктарының тудар кулактары, аастары туруп калгылаан. Чунар саваннар чок, чоттуңар аржыылдар чедишпес. Бо дугайын совхоз дирекциязынга каш катап хомудалдарны [illegible] херекселдерни хандырып бээрин диләэн. Ындыга чедир кандыг-даа хемчеглер алдынмаан болгаш түңнелдер үнмээн. Оон-биле кады саанчыларның ажылдап кедер халат, резина идиктери чедишпес, чамдыктарында шуут чок. Ол дугайында чугаалар киирген, база-ла кандыг-даа түңнел үнмээн.

Районнуң ажыл-агыйларында сүт-бараан фермаларының көлдүү 1982 чылда алган сүт бүдүрерниң планын долдур күүсеткен, оон кырынга немештир сүт саарын дамчыдып алган ажылдап турар. А Улуг-Күзег сүт-бараан фермазында байдал ындыг эвес. Боттарының чыл планын долдур күүседип алырынга саар инектериниң саны кызырылган. Тарып боозадылга биле сула эдержилгени чогуур үезинде таарыштыр чорутпаанындан дыка хөй инектер кызыраан. Ындыг турбуже ук ферма пландан ажыр ам даа чеди тонна сүттү бүдүрерин онаан, албадап турары кара элдеп!

Ам бо ферма кыштаглаатынынга [illegible] белеткенип турарын көрээлиңер. Мында байдал база-ла дүвүренчиг. Бо чылын ийи чүс инек чаа кажааны туткан. Ыя [illegible] оон шалазы, дээвиринң кылыр маңнайлар [illegible] тудуг ара турупкан. Бо ажылды «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының чорудуп турган. Машина-техника чедишпезинге сылдап алган [illegible] материалдары чедишпес дээш ажылды ара кагган.

Бо чылын ук кажаа ажыглалга кирбес болза, ферманың инектери эрги чавыт чаа кажаага кыштаар хире апарган. Ук эрги кажааның септелгезин чаа кылбаан, чаа кажаага ынангаш, олче кичээнгей салбайн барган. Фермада чунар-бажың барын бар, ынчалза-даа оон печказы эргижиреп, сандан үнген. Туйбу чогундан ол ажыглалдан үнген.

Саанчыларның чурттаар оран-савазының септелгези база аажок куду. Соңга шилдери чок, туйбу чедишпезинден септелге орта чорувастаан. Ол ышкаш одаар хөмүр-даш, ыяш база чедишпес. Чүле чартык машина иштиг хөмүр дужууртунген. Харын-даа чамдык кижилерде ыяш безин чок деп чугаалап болур. Оон ыңай чаа тургускан чуртталга бажыңнарында туйбу чогундан печкалар туттунмаан.

Мында ажылдап турар кижилерниң ажылдаарынга болгаш чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузбайн турары канчап-даа таарышпас. Оон-биле кады оларның сонуургалдарынга хамаарышкы дег ындыг [illegible] ажылдар, хөй-аъткенгүзүүшкүннүг [illegible] фермада барык организаставаан турары оон-на билдингир ышкажыл.

Фермада 15 тонна хире сиген дүжүрткүнген. Оон артканы ам-даа сөөртүнмээн. База-ла машина-техниканың чедишпезинден ара соксаан. Мал адаанга урар кургаг өдек эвээш белдүнген. Мал чемн салыр оңгачалар, шагжалар чедишпес. Кудук база үрелген, оон септелгези ам-даа орта чорувайн турар.

Шак мындыг чижектиг үрмек четпестерни ферманың ам-даа хөйнү көрүп болур. Ниитизи-биле ферманың [illegible] белеткели аажок кошкак дээрзини үеннде четпестер херек кырында бадыткап турар. Черле ынчаш, совхоз дирекциязы [illegible] кедээ ажыл-агый талазы-биле туckай эртемниг [illegible] фермаже кичээнгейни угландырып, боттуг хемчеглерни алырын үе доктаамчылап келген.

Т. КАРЫМА.

«Шынның» корреспондентизи.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

ХАМЫК УЖУР—ХАРЫЫСАЛГАДА

[illegible] АТБ[illegible] терин шалыпкын чайладырын, коллективте ажылчыннарның база [illegible] ажыл-херек дээш харыысалгазын бүгү талалыг бедидерин, оларның ортузунга идей-кижизидилге ажылын күштелдирерин [illegible] ында партия организациязындан СЭКП обкомунуң бюрозу шынгыы негээн турган. Оон бээр элээн үе эрткен. Мында хоозбаштыр чамдык ажылдар кылдынган болбайн аан. Ынчалзажок ажылда четпестер, шиитпирлеттинмээн чүүлдер ам-даа хөй болуп артпышаан. Бо коллективте партия эге организациязының [illegible] отчёт-соңгулдалыг хуралынга ол бүгүнүң дугайында шынгыы, партийжи чугаалар болган.

Найысылалда пассажирлер автобүдүрүлгези элээн каш чылдар мурнунда багай эвес [illegible] коллективтерниң санынга кирип турган. А ам кандыгыл? Мында бүдүрүлге планы база социалистиг хүлээлгелер күүсеттинмейн ту-[illegible]

[illegible] күш-ажылдың сагылга-чурумун кошкаан, оларның аразында арагалаар, ажыл шагы үрээр, машина-техниканы хумагалавас чорук көвүдээн. Кижилер [illegible] үнер чоруу база эвээш эвес.

Ынчангаш пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезинде 35 коммунистиг партия эге [illegible] отчёт-соңгулдалыг хуралынга үстүнде адыттынган четпестерни чылдагааннарын шынгыы анализтеп, оларны чайладырының аргаларын [illegible]

Ук бүдүрүлгеге бо чылын болган улуг орттуң кобаралы, каражазы коммунист бүрүзүнүң сагыш-сеткилин ам-даа хөлзедип, дүвүреп турар. Чүге ол мындыг болганыл, а ам бүдүрүлге ажылы чүге шуудап шыдавайн турарыл? [illegible] туруштунуп келген эң чугула айтырыгларын шиитпирлээрингге кайы хире идепкейлиг болуп турарыл? Ол дугайын олар боттарының саналдарын чугаалап турган.

Бо автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылында четпестер [illegible]

[illegible]

Бүдүрүлгеде партия организациязы ында профсоюз болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ажылын кошкак удуртуп, оларның бот идепкейин көдүрүп шыдавайн. Чогум ол [illegible]-дап чолаачылар ортузунга

[illegible] ро кежигүннериниң идепкей чок болуп турганын коммунистер шынгыы шүгүмчүлээн. Четпестерни чайладыр талазы-биле секретарының шыңгыы негелделиг эвезин көргүскен. Оон уламындан ажыл

[illegible] холуй тургузуп каапты. Оон аңгыда автобустар чылдагаан чок черге хөй-биле үрелип турар. Инженер-техниктиг ажылдакчылар ажылга [illegible] үнер автобустарның кандыг байдалдыын эки хынавайн турар.

[illegible] шүгүмчүлээн. Ол ышкаш партбюро база администрация дүне, хүндүс дежурнайлап турар кижилерниң ажылын хынавайн турарын айыткан.

Токарь В. Засов бүдүрүлгеде ажылчыннарның үнер-ки-[illegible]

[illegible] ажылындыла бүгү талазы күштелдирериниң сорулгаазын айыткан [illegible] хүлээп алган.

Х. ОЙДАН ООЛ.

«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ССРЭ-НИҢ УАЧД-ДЕ

ЧУРУКТА: бөду шимчээр болгаш хол-биле башкарар КРС 0,85 дээр сиген кезер машина. Ону одуруглар аразынга үнген бок үнүштерни, сиген шөлдериниң ээр булуңнарында черлерни кестирерин-ге ажыглаар. Ол хол агрегадының бүдүрүкчүлүү — 0.85 сантиметр калбак бистигде шакта-ла 0,25 гектар болур. Ол сиген кезер машина «Дружба» дээр мотор-биле хөделир.

Ону хол-биле кесиим, сигенниң хемчээли биле деңнээрге, чылда экономиктиг ажыы бир машинага-ла 850 рубль болур.

Ол чаа машинаны Грузияның үнүштер камгалалының эртем-шинчилел институдунга чогаадып тургузуп, кылып үндүрген.

В. СВАРЦЕВИЧИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МОСКВА. ССРЭ-нин УАЧД-зинде тургускан «Чаңгыс эптиг өг-бүледе» деп делгелге ленинчи национал политиканың херек кырында бөттанышкынын, эвилелдешкен республикаларның шуптузунуң дең-дески экономиктиг өзүлдезин, бистиң чурттуң улустарының угаан-бодал байлаан калбаа-биле көргүзүп турар. Культураның чечектелиишкининге, бистиң чурттуң бүгү-ле улуг-биче улустарының эртем база уран чүүл талазы-биле чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарынга кайы хире калбак аргалар ажыттынганын эвилелдешкен бүгү республикаларның чижээнден көрүп болур.

Делгелгениң нииттизи-биле сес километр узун дурттуг делгинирлериниң делегейде эң баштайгы хөй национадыг социалистиг күрүнениң эрткен болгаш амгы үелерин деннеп, келир үезин баш удур көрүп болур.

ССРЭ-ниң Аэрофлодунуң агаар шугумнары Черден Айга чедир хемчээлди барык бүдүн-чартык катап ажып турар. Чурттуң эң баштайгы 350 кижи олурар ИЛ-86 дээр самолёду Москва— Ташкент аразынга пассажирлерни доктаамал чедирип эгелээн.

Ол аэробус Москвадан Минералдыг Суглларга, Симферопольга, Новосибирскиге, чамдык даштыкы хоорайларга чедир агаар оруктарын база шингээдип алган.

ЧУРУКТА: ИЛ-86 аэробустуң макединиң чанында.

В. СВАРЦЕВИЧИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң

шиитпирлерин—амыдыралга

ЧЕДИИШКИННЕРНИҢ ЧАЖЫДЫ

Макеевканың С. М. Киров аттыг заводунуң марказын баскан металлдың хөй санныг херегленикчилери оларның чагыглары чогуур хууеазында ындап күүсеттинер дээрзинге бүзүрээрлер. Ук бүдүрүлге мурнунда дыка хөй үе дургузунда хожудангайларның санынга турган болза, ам ында байдал өскерилген.

Эрткен беш чылдарның эгезинде хожудангай апарган ук бүдүрүлгеде мындыг чылдагааннар турган. Оларның өң колу — техниканың эргилип, элээнинде болур. Шаанда айаа баштайгы совет блюминг, чуртта эң баштайгы домна [illegible]

[illegible] велиинден шоннал акшазы бүрүн хамааржыр. Бүдүрүлгениң инженерлиг хандырылгазының деңнели бедээн. Цехтиң парткомунуң хуралынга [illegible] биче механизацияның [illegible]

[illegible]

Бөгүн кылып ап болур ажылды даартагы хүнче соңгаарлатпа. Кым-бир кижиге бо сөстер мындыг-ла таарзынчыг эвес болуп магат чок, а мөөгү белеткелчилеринге ол сөстер — өөрүшкү болгаш чаагай чаңчыл.

Мөөгү белеткээр талазы-биле Подмосковьеде Шатур районнуң ат-сураглыг ажылчыны Екатерина Естафьева ынчаар сагаан турар. Кижилерниң чыып эккелгени арга-арыг дүжүдүн ажылгыр, чымчак көрүштүг бо херээжен [illegible] ажаап белеткевейн, даартаже соңгаарладып шыдавас.

— Мөөгү хүнзеп шыдавас, дораан бакымраар чем — деп, хоюг ак сыроежкаларын болгаш груздилерин, кускү чаашкын суу-биле бодуп бот-карып алган подберёзовиктерни тудуп-суйбавышаан, ол чугаалаар.

Чүгле эрткен чылын безин ооң ажылгыр холдарын дамчып 28 тонна мөөгү херег-лекчилерге четкен. Дүжүткүр эвес амгы сезонда он ажыг тоннаны Евстафьева белеткээн.

— Даштындан көөрге, мөөгү белеткээри нарын эвес-даа ышкаш, херек кырында ындыг эвес, уран арга база та-[illegible]

КООПЕРАТОРЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

[illegible]лант херек — деп, центросоюз баштаар чериниң даргазының оралакчызы А. Г. Яшин чугаалаар.— Кайы хире өске чем холумаан, дус салырын кижи бүрүзү таарыштырып шыдавас.

Арга-арыгның хайыраазын шаг-шагдан бээр кижи четтирип чораан. Бистиң чурттувуста ол байлак — хөй. Черлик үнүштерни ажыглаарының дуржулгазы аъш-чем үлетпүрүнде, медицинада [illegible] Чуртта оларның кол белеткелчилери — кооператорлар. Чүс ажыг хевирниң эм оъттарын, 60 хире яглы-бүрү чемиштерни болгаш каттарны. 40 аңгы мөөгүлерни олар белеткеп турарлар. Ындыг-даа болза арга-арыгның чайгаар үнген дүжүдүн ажаап ап турары конччуг эвээш. Бүдүн-бүдүн улуг тайгалар, тундра, тулаалыг черлер, кижилер чедип шыдавазындан, чүм хевээр артар.

— Аъш-чем программазында тодараттынган улуг сорулгалар он бирги беш чылда [illegible] салдынган — дээш, Алексей Григорьевич уламчылады.— Амгы сезонда эвээш эвес ажыл кылдынган: эрткен чылдыындан ийи катап хөй черлик үнүштерни болгаш каттарны бо чылын чыып алган, бо ажыл уламчылавышаан. 85—90 тонна черлик чемиштерни болгаш 22 муң хире тонна мөөгүнү бо чылын чыып алыры [illegible]

Белеткел черлериниң материал-техниктиг баазазы элээн быжыккан. 50 муң хире белеткел болгаш мөөгү хайындырар пунктуларны амгы сезонда белеткээн. [illegible] пунктуларны, оларның 1230-нинге мөөгү белеткээр, бо беш чылда немей кылыр кылдыр көрген бис.

Чурттуң чөөн болгаш соңгу районнарының байлактарыны шингээдип алырының хемчеглери алдынган. Коопзверпромхозтарының калбак четкизин Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүкке тургусканы ол ажылдың кол тупиладарының бирээзи. Ол ажылагыылар арга-арыгның сагыш-човаңгыр ээлери болу берген.

Черлик үнүштерниң белеткелиниң экономиказының айтырыгларынче кичээнгейни эрттирдинер [illegible] өөрүнчүг. Тайга кежииниң курлавырын болгаш белеткелин өөренир лаборатория тургузуп алган Новосибирскиде совет кооперация садыының институдунуң башкыларының ажылып маназ хамаарыштыр демдеглеп болур. Арга-арыг лагерьлериниң саны өскен. Чижээ, Россияда 250 четкен. Томск областың арга-арыг лагерьлериниң ажылы эки. Ында ёзулуг бажыңныг, чунар-бажыңныг, столовайлыг тыныш участоктары бар. Лагерьлерниң кежигүннери — хоорайларның шылаже үнген чурттакчылары. Тайганың байлаан чыырының дуржулгазы чер-черде [illegible] орар.

М. ПАНЧЕНКО.

СЭТА-ның корр.

[illegible]

О. ТАГУНОВ.

СЭТА-ның корр.

Макеевка,

Донецк область.

СЭКП ТК-ның Чингиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев аъш-чем айтырыының дугайын чугаалап тура, ол дээрге ажыл-[illegible] талазы-биле алырга, бүгү беш чылдың кол айтырыы болур [illegible]

Аъш-чем программазы—бүгүдениң херээ

БЕДИК ДҮЖҮТ АЛЫР ДИЗЕ...

[illegible] чылда өзүлдезин 1,8 муң гектар — 40 хуу хөй. Республиканың Кодээ ажыл-агыйы база Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйы министерстволары, «Вос[illegible]» институду 12-ги беш чылда 8 муң [illegible] суггаттыг чаа черлерни ажыглалга кииреринин хемчеглерин ажылдап кылып турар. Суггарылганың улуг системаларын [illegible] углаар апаар. Тудуу чорупт турар Балгазынның суггарылга системазы 3,5 муң га черлерни ажыглалга киирер. Кызылдың 3,5 муң гектар черге суггарылга системазын [illegible] кылдынып эгелээн.

[illegible] болдурары-биле саазыралган суггарылга техниказын ажыглап кииреринче кичээнгейни күштелдирер апаар. «Фрегат» деп чаашкыннадырар машиналар 60 гектар черни суггарар күчүлүг. А ынчаарга Кызылдың суггарылга системазынга 50 ындыг машинаны тургузары көрдүнүп турар. «Фрегаттарны» Балгазында, Сенекте, Торгалыгда болгаш өске-даа черлерде суггарылга системаларынга ажыглап киирер. 1981 чылда ССРЭ-ниң 50 [illegible]

улам ынай хөгжүдүлгези бистиң амгы үеде бар суггарылга системаларының [illegible] эде дериглээшиниң ачызы-биле база уламчылаар. Бо беш чылда 5 муң гектар шөлдерниң суггарылга системаларын эде дерир. Оларның аразында Барлыктың (шөлү 650 га), Торгалыгның (610 га), Бай-Тайгының (5[illegible] га) системалары кирип турар. Системаларның суун долу болдурарының, сууң өскээр чарыгдалын болдурбазының, оларга чаашкыннадырар машиналарны ажыглаарының ажылдары кылдынар.

Республикада малдың одар [illegible] оларның долу ажыглалы суг [illegible] турар. Ынчангаш одарларның ажыглалын экижидери-биле бо беш чылда 255 муң гектар одарларны суглуг болдурар. А он ийиги беш чылда 318 муң гектар одарларны суглуг болдурарын планнап турар.

1980 чылдааы-биле деңнээрге, суггаттыг тарылга шөлдери 1985 чылда 13 хуу, 1990 чылга чедир 21 хуу улгадыр. Оон иштинде мал чеми [illegible] шөлдери ол дараалашкаа-биле 52 биле 80 хуу, [illegible]

[illegible]

В. САПРЫКИН.

Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйы министерствозунуң инженери.

АВТОНОМНУГ ОБЛАСТАРДА, ОКРУГТАРДА

БИЧИИ ХЕМ АЖЫГЛАЛДА

[illegible] бичии хемнерниң бирээзи — Иланканың күчүзүн Бохан районнуң Вершино суурунуң чурттакчылары ажыглап эгелээн. Кодээ Советтиң депутаттарының кыйгырыы-биле өзүгээр дамбаны бетоннап тудкан, ынчангаш сугнуң хемчээлин ажыг көвүдээн. Бо дээрге Бурятияның Улан-Удэ [illegible] депутаттарның идепкейи-биле боттандырган бойдус [illegible] программазының бир хемчээли-дир.

Прибайкальеның ховуларын, тайгаларын дамчыштыр оп-он хемнер хап чыдар. Сөөлгү чылдарда округта мал комплекстериниң суггарылга системазының улуг тудугларын чорудуп, культурлуг мал одарларын тургузуп эгелээнинден бүдүрүлгелерге херектээр сугнуң хемчээлиниң кол-дедири негеттиниң келген. Бичии хемнерниң суун ээлчеглеп, арыг тургузуп софулга-биле оларның паспортун тургузуп, суг камгалалының [illegible] тургузугларын тударын программада бердунгеп. Программаның [illegible] ла, суур Советтери контрольдаар, объектилерде депутаттар посттары тургустунган. Чаа комплекстерни ажыглалга киирип турда, депутаттар [illegible] көргенг ажылдарның шуптузунуң күүселдезин чедип ап, бойдус камгалалының херекселдериниң үрелиишкин чок ажылдаарын доктаамал хайгаарап турарлар.

В. ХОДИЯ.

ХООРАЙ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНГА

Сургутта ажыттынган кезээ ажыл-агыйы делгелгезинде соңгу черниң бөөр бүгү дүжүдүнүң дээжизин делгээн. Делгелгениң кол экспонады — нефтижилериниң, геологтарның, тудугжуларның дузалап [illegible] ажаалдан аажыткан чизы-бүрү продукциялар-дыр.

— Нефть тывыжының ажылын-мацаа эгелээри-биле агроүлетпүрлүг улуг комплексини тургузуп эгелээн бис — деп, Сургуттуң хоорай күүсекомунуң даргазының оралакчызы Якимов чугаалаан. — Ханты-Мансий автономнуг округтуң шынаалар тайгалар турган черлеринде бүдүн чыл дургузунда хоорай чурттакчыларын чаа нога аймаа, эъш-чем-биле хандырар мал фермалары, нога өстүрер комбинаттар туттунган. Ам картофельди [illegible] биле белеткеп турар.

Он бирги беш чылда Сургуттуң агроүлетпүрлүг комплексизи күчүзүн ам-даа улгаттырар. Чаа дузалал ажыл-агыйлары туларынга безин 35 миллион рубль шиңгээдири кордүнген.

В. ЖИЛЯКОВ.

ДАЛАЙ ОРУКТАРЫ-БИЛЕ

Обь хемге «Иван Сусанин» деп теплоходтуң байырлашкан унү чугула транспорт [illegible] дугайында медээлээн. Соңгу Доштуг океанны таварты нйи чүс муң тонна ажыг улуг диаметрлиг демир хоолайларны манаа сөөртүп келген, оларны Уренгой-Помары-Ужгородтуң газ дамчыдылгазын [illegible] херек-дээр.

Ямаль-Ненец автономнуг округтуң тудугжулары Мурманскиниң база Архангельскиниң далайжылары-биле быжыг харылзаалыг. Оларның дузазы-биле Заполярьеде билдингир Харасавэйниң газ чыдар чери шиңгээттинген, ам мында дамчыдар хоолайларны салып турар. Навигация үезинде эрткен чылдың дециелинден бүдүн чартык катап хөй чүък сөөртүнген. Ол кышкы ажылды соксаал чок чорударынга чедер.

А. ОМЕЛЬЧУК.

ЧАА ЭКСПОЗИЦИЯ

Еврей автономнуг областың [illegible] музейинде ажыттынган чаа экспозиция Ыракы Чөөн чүктү даштыкы интервентилерден болгаш ак гвардейжилерден хостаары дээш демиселдиң маадырлыг хүннерин көргүзүп турар.

60 чылдар бурунгаар болуп турган болуушкуннарны шын-биле ол хевээр көргүзеринге хамааты дайынның киржикчилери Е. Никипелов, Г. Никитин, Лошкевич алышкылар дузалашкан. Музейге [illegible] документилер, тырттырган чуруктар, идик-хеп, партизаннарның рейдилери Ыракы Чөөн чүктүң Перекову — Волочаевканың массалыг маадыр чоруун херечилеп турарлар.

Хоочуннарның берген документилери автономнуг областың бүгү суурларынга четкен. «Ол хүннерниң аллары өшпес» деп кежүн чорук делгелгениң кол экспонаттары ол болган.

Областа эң-не хоочун музейниң [illegible] көрүкчүлер улуг-бестээн. СССР-ниң 60 чылын байырлаарының бүдүүзүнде мында дайын киржикчилери-биле ужуражылгалар, комсомол хуралдары, лекциялар база беседалар эртип турар.

О. ВИТРИЩАК, (СЭТА-ның корр.).

ШЫНАРЫН, ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

Лекция пропагандазы

Республиканың болгаш Кызыл хоорайның «Билиг» ниитилелиниң организацияларының баштаар черлериниң каттышкан пленуму болуп эрткен. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының айтырыгларын пропагандалаарының болгаш ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезиниң байдалынын база ону экижидер кемчеглер дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди республиканың «Билиг» ниитилел организациязының баштаар чериниң даргазының бирги оралакчызы С. И. Шуклин кылган.

СЭКП-ның ленинчи национал политиказының совет патриотизмниң болгаш интернационализмниң айтырыгларын ханы пропагандалаар партийжи хүлээлгезин «Билиг» ниитилелиниң активи, хөй санныг лекторлар, илеткелчилер чорудуп турарын илеткелчи демдеглээн.

Республиканың болгаш хоорайның «Билиг» ниитилел организацияларының баштаар черлери СЭКП-ниң ленинчи национал политиказын пропагандалаар ажылга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, «Идепкейтиг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» база «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнун дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалдарын удуртулга болдуруп турар. Оон ангыда «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалчы кижизидилгезин улам ыңай экижидер талазы-биле сорулгалар дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң доктаалы чугула черни ээлээн.

«Билиг» ниитилелиниң баштаар чери ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын тоолептиг уткуур талазы-биле перспективтиг планны ажылдап кылган, ында кол кичээнгейни ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалчы кижизидилгезиниң, совет улустарының акы-дуңма бузулбас найыралының айтырыгларынче угландырган.

Делегейде бирги социалистиг күрүнениң тургузугун бүгү-ле үе-чадаларында, ылангыя хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынның чылдарында совет улус пролетарлы, интернационализмниң, совет патриотизмниң принциптеринге [illegible] биле эртемниң калбаа-биле көргүзери — богунгу лекцияларның [illegible] тематиказында чугула углалыышкыны ол болуп турар. Республиканың нйи чүс ажыг лекторлары аныяктарның шериг-патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезиниң айтырыгларын [illegible] де хаара туттунган. Олар чылда ортумаа-биле муң беш чүс ажыг лекцияларны номчуп турар. Аңаа Совет күрүнениң [illegible] даштыкы политиказынга партияның удуртукчу ролюнуң өскениң, социализмниң чаалап алышкыннарын амгы үениң байдалы-биле холбаштыр тайылбырлап турар. Бо темаларга лекция номчуурунга Ю. М. Камышев, Г. Д. Вольков, В. Л. Биче-оол, М. Ч. Өскюлюк, З. Ю. Доржу болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкен. Школаларга, өөредилге черлеринге «ССРЭ — мээң Төрээн чуртум» деп темалыг кежээлерни, беседаларны эртирери чаңчыл болган.

Бо чылын «Билиг» ниитилелиниң лекторлар бөлүү республиканың районнарын, ажылчы чон-биле ужурашкан. «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын тоолептиг уткуур» деп чаңгыс аай темалыг бөлүк лекцияларны үлетпүр бүдүрүлгелерге, районнар төптеринге, совхозтарга номчаан.

СЭКП-ниң национал политиказын, оон үндезин принциптерин [illegible] ранга тураскаадып лекциялар, беседалар эвээш эвес болгулаан. Сайзыраңгай социализмниң үезинде бүгү националарның [illegible] хөгжүлдезинче, оларның интернационалчы кижизидилгезинче [illegible] турарлар. Бо айтырыг талазы-биле М. И. Смирнова, Л. С. Очур-оол, К. Б. Салчак, А. П. Сухомлинова олар хөй [illegible].

«Билиг» ниитилелиниң кежигуннери партия, хөй-ниити организацияларының идеологтуг ажылының янзы-бүрү хевирлеринге калбаа-биле киришкен турар. Олар ажылчы чоннуң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге системазының янзы-бүрү звеноларынга чуве [illegible] туралар. Күш-ажылчы [illegible] план өзүгаар чорударын нептередип эгелээн. Ол чорук теманы чаартып ап, чугаа ниити сорулгаларны эвес, [illegible] та алыктыг.

[illegible] пропагандазының [illegible] талантызын бедидеринче кичээнгейни пленум салган.

[illegible] районнарның болгаш «Билиг» ниитилелиниң чер-черде [illegible] ажылчы чоннуң интернационалчы кижизидилгезиниң айтырыгларын [illegible] пропагандалаарынга четпестер, чедир кылбайн турар чүүлдер ам-даа [illegible] пленумге шүгүмчүлээн. Чамдык лекцияларга СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының [illegible] ын, оон боттуг чаалап алышкыннарын пропагандалаарынга, национализмниң реакцылыг хоралыг утказын буржуаз идеологиязы сойгалаарынга ам-даа кошкак кичээнгей салып турарын айыткан.

Кызыл хоорайның «Билиг» [illegible] баштаар чери интернационалчы кижизидилгениң айтырыгларын [illegible] студент аныяктарның [illegible] ам-даа эвээш чорудар. Кызыл хоорайда болгаш чамдык районнарда [illegible] тиг болгаш интернационалчы [illegible], «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр [illegible] улам ыңай экижидер сорулгалар дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң доктаалының негелделеринге ам-даа дүүшпейн турарын пленум демдеглээн.

«Билиг» ниитилелиниң организациялары, улус өөредилгезиниң [illegible] база шинчилел организаларры-биле сырый харылзаалыг ажылдаар, мында ниитилелдиң [illegible] өрге-хүлээлге темаларынга лекциялар номчуурунга хамаатурадар ужурлуг. Бо талазы-биле [illegible] кылдынган-даа болза, ам-даа четпес деп пленум сагаан.

Культура албан черлери «Билиг» ниитилелиниң организациялары-биле кады интернационалчы кижизидилге талазы-биле дээштиг тайылбыр ажылын чорудуп болур аргаларны пленумга демдеглээн. «Тыва даг-дугуу», «Тыва кобальт» комбинаттарының культура ордуларында [illegible] турар. Каа-Хемниң Сарыг-Септе Культура бажыңынга [illegible] политиктиг [illegible] ужуражылгаларны тематиктиг [illegible] турар.

Культураның улуг-чу [illegible] республика [illegible] «Билиг» ниитилелиниң штаттыг [illegible] ажылдакчыларының болгаш лекторларның киржилгези-биле республиканың районнарынче [illegible] хүрээлдээн эрттирген. Шак ындыг комплекстиг уткуушкунну Каа-Хем районнуң Культура бажыңының «Романтика» [illegible] чаңгыс эвес удаа эрттирген.

Ындыг-даа болза ындыг аргаларны район бүрүзүнде ажыглаваан турары четпес.

Пропагандазының техниктиг четпес четпес ажылдап турар, ынчангаш ону ажыктыг. Эки ажыглаар талазы-биле чаңгыс аай төпчүткен черни лекция номчуур залды культура бажыңнарынга ындыг деп турары чугула дээрзин пленумга айыткан.

[illegible] болгаш [illegible] са санал бергеннер республиканың база Кызылдың ажылчы чоннарының интернационалчы [illegible] ажылын ханы анализтеп көргеш, кылдынган чүүлдерни [illegible] бо талазы-биле чедир кылдынмаан ажылдарны [illegible] четпестерни [illegible] чугаалаан [illegible] пропагандазының [illegible] кичээнгейни [illegible].

Пленумда чугаалаткан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Д. МОНГУШ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Хмель — ажыктыг дүжүдүнүң ажаалдазын Чехословакияның хөй областарында улам калбартып турар. Ажыктыг — республиканың чугула культураларының бирээзи. ЧССР-ниң кадээ ажыл-ишчилери ажыктының чаагай дүжүдүн чыл бүрүде өстүрүп, ажаап ап турар. Ажыктыг дүжүдүн ажаап алыр 550 комбайннар чурттуң шөлдеринде ажылдап турар.

Чехословакияның кадээ ажыл-ишчилериниң өстүргеш, бүдүрген ажыктызын делегей рыногунда бедик-биле үнелеп турар: ооң шынары эки. Хөй чурттарның пиво бүдүрүкчүлери Чехословакияның ажыктызын калбаа-биле ажыглавышаан, эң бедик шынарлыг пивону кылып турар. Ынчангаш ЧССР-ниң ажыктыг дүжүдүнүң ортаа кезиинден хөй кезээ делегейниң 70 ажыг чурттарынга садыглап турар.

ЧУРУКТА: Прагадан келген студентилер Соңгу Чехияда кадээ ажыл-агыйы кооперативиниң шөлүнде ажыктыг дүжүдүн ажаарынга киржип турар.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

ТОДАРГАЙ ТУРУШТАР

Совет-эфиоп чугаалажыышкыннарының түңнелдеринче делегей солуннары улуг кичээнгейни салбышаан. Энтер Л. И. Брежневтиң болгаш Менгисту Хайле Мариам оларның Кремльге кылган чугааларын, совет-эфиоп документилерин тайылбырлааш, даштыкы чурттарның массалыг информация херекселдери делегейниң чугула айтырыгларын шиитпирлээрин тодаргайы-биле көрүп турарын Москвага илереткенин демдеглеп, хөгжүп турар чурттарга хамаарыштыр ССРЭ-ниң билдингир болгаш чайгылып чок политиказын бедик-биле үнелеп турар.

Л. И. Брежневтиң эфиоп делегацияның аалдары дээш кылган хүлээп алыышкынга чугаазы — чаваралышкыны болгаш делегейге тайбыңны быжыглаары дээш, бүгү чурттар болгаш улустар аразынга дең эргелиг харылзаалар дээш демиселжиринге Совет Эвилелиниң шиитпирлииниң чаа көргүзүү болганын «Эфиопиен геральд» солун бижээн. Өске бир эфиоп «Аддис земен» солуннуң бижээни болза: «Совет Эвилелиниң чыып алганы социалистиг тургузуушкунунун эң-не байлак дуржулгазы социалистиг тургузуушкунунуң оруунче кирген бүгү күрүнелерге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг боор. Социалистиг болгаш дең эргелиг чаа ниитилелди тургузар талазы-биле херекке оларга сорук-кириишкинниг үлегер-чижек болгаш идегелдиг маадылал боор турар».

Аддис-Абебаның «Серто адер» солуну совет-эфиоп кады ажылдажылганы «улуг күрүне-биле чаа хөгжүп турар ааылык күрүнениң аразынга харылзаалар [illegible]» кылдыр үнелеп бижээн. Л. И. Брежнев Африканың чурттарынга [illegible] херектеринче Каттышкан Штаттарның холгаарлаар дээш оралдажылгазын [illegible] Конгонуң КАП информация агентилели дамчыткан. Преторияның [illegible] Анголага, Мозамбикке, өске-даа күрүнелерге удур шериг-биле халдаарын, Африканы шериг баазалары-биле хүрээлээринче [illegible] турары дээш Вашингтонну Совет күрүнениң баштыңы буруудаткан.

Москвага болган чугаалажыышкыннарга Ливанче Израильдиң халдаашкынын, АКШ-тың [illegible] аңаа агрессорларның палестин болгаш ливан улустарга удур араатаныг үүлгедиишкиннерин шиитпирлии-биле бүрүү шапканын Алепниң (ПУДР) радиозунуң дамчыдылгазында чугаалап турар.

Барыын Берлинниң «Вархайт» солуну Л. И. Брежневтиң чугаазын «ССРЭ шериг бөлүктелиишкиннерин нептеретпези дээш туржуп турар» деп эге-биле тайылбырлап бижээн. Совет удуртукчу Барыын чүктүң экономиктиг [illegible] эгелээшкиннерин [illegible] Африканың чурттары улам-на хөй-биле өреже-биле боттар ап, оларның бойдус байлактарын [illegible] мегелеп турарын демдеглээн.

Л. И. Брежневтиң бөлүүнүң чугаазында совет-эфиоп харылзааларның үүлгедиглеринге тураны-на удам калбарып, харылзаа туруп бедик-биле үнелеп бижээн. Кубаның «Гранма» солуну демдеглээн: Тоолуг болгаш Ортаакы Чөөн чүкте, Латин Американың, Африкада болгаш Азияда хамаарылгаларга [illegible] дуп турар [illegible] социализмниң улустарга удур [illegible] удур тайбыңга ынакшылдыг бүгү чурттарның болгаш улустарның чаңгыс аай билиишкинин каттыштырылгазын, оларның ядролуг дайынны база удур болдурбазынче, боттарының дүрүм езугаар эргелериниң болгаш эрге-ажыктарын камгалаарынче чүткүүрүн салыр ужурлуг.

(СЭТА).

ЛЕНИНЧИ ОРУК-БИЛЕ

ПРАГА. (СЭТА). Делегейде эң-не баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизиниң адын эдилээн музейде чаа делгеп. салган чүүлдерин «Пролетарлы интернационализмниң ленинчи оруу-биле» деп темалыг кылдыр аазаан. Ону Улуг Октябрьның 65 чылынга болгаш Совет Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чылынга тураскааткан. ССРЭ-де болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарында ленинчи национал политиканы амыдыралда боттандырып турарының дугайында материалдарны най ысылалдың музейиниң ажылдакчылары В. И. Ленинниң Москвада Төп музейи-биле кады белеткээн.

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГ

ХАНОЙ. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур шалыпчы күш-ажылчы ээлчегже Бимшонуң цемент заводунуң интернационалчы коллективи эгелеп кирген. Ону Вьетнамның соңгу Тханьхоа девр можузунда Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле тудуп турар.

Чылда 600 муң тонна цемент бүдүрер күчүлүг ол заводтуң баштайгы ээлчээ бо чылдың эгезинде ажылдап эгелээн. Амгы үеде ийиги ээлчээн тударының ажылы бурунгу-биле чоруп турар. Ону ажыглалга киргенниң соонда заводтуң күчүзү ийи катап улгадыр.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БЕРЛИН. Германияның Социалистиг чаңгыс-аай партиязының эге организацияларының [illegible] четкизинге чаа өөредилге чылы эгелээн. Баштайгы кичээлдерге бүгү [illegible] болгаш семинарларның дыңнакчылары «Карл Маркс — ажылчын ангының эртем миролдажылгазының [illegible] үндезилекчизи. Бистиң үеде марксизм-ленинизмниң чугулазы болгаш амыдыралчы күжү» деп теманы өөренген. К. Маркстың, Ф. Энгельстиң болгаш В. И. Ленинниң эртемнерниң өөренири социалистиг тургузуушкунунуң партия ажылының практиказының ниитилел [illegible] хоойлу өзүгаар чоруу-биле сырый харылзаалыын улам хандыр билип алырынга партия кежигүннеринге болгаш активчилеринге дузалаар, оларның ол дүрүм өзүгаар [illegible] боттарының хүн бүрү ажылынга дузалаар апаарын ГСЧП ТК-ның органы «Нойес дойчланд» солун бижээн.

Өөредилге чылының программазында — ГСЧП-ниң болгаш СЭКП-ниң документилерин, марксичи-ленинчи философияның айтырыгларын, ГСЧП-ниң экономиктиг политиказының, [illegible] коммунистиг болгаш ажылчын [illegible] зиниң кол-кол айтырыгларын өөренири кирип турар.

ПРАГА. Чехословак тараажыларының ховү ажылдары бо чылын чаңгыс бөртек-даа тараа чидирбес деп кыйгырыг-биле эрткен. ЧССР-ниң чамдык районнарын шыва алгаг кандаашкын безин ажаап алыышкынны бедик деңнелге эртиреринге шаптык болбаан. Күрүне шыгжамырынга 10 млн. тонна ажыг тарааны урган.

Машина-трактор паркызының белеткээни, тарылга ажылдарының бедик механизастаашкыны болгаш химижиилгези, ажаап алыышкынга мурнакчы дуржулганы ажыглааны чехословак тараажыларының ындыг чедиишкиннниң ажылдаарын хандырган. Чижээ, чурттуң шөлдеринге кадээ ажыл-агыйы [illegible] болгаш чер-чер кооперацияларының бо удаада калбаа-биле ажыглаттынган. Чех областарының механизаторларының отряттары Словакияның күрүне ажыл-агыйларынга болгаш кооперативтеринге шалыпчы ээу-биле ажылдааннар. Словак тараажылар боттарының ээлчээнде Чех Социалистиг Республикада аштеринге барып дузалашканнар.

УЛАН-БАТОР. Моолдуң улуг үлетпүр төвү болур Эрдэнэттиң аъш-чем комбинадының [illegible] бүдүрүлге бедик көргүзүглери-биле уткаан. Бараанныр бүдүрер [illegible] ының 9 айлар планнары түс-түзүнда 104 болгаш 115 хуу күүсеттинген. Амгы үеде ол [illegible] рының 90 хуузу аныктар боор турар болгаш олар «ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя дээш» чарышты калбарткан. Олар боттарының арга-курлавырларын тып, хүлээлгелерин ээ көрүп, социалистиг чарышты салган сорулгаларын хуусаазындан 10 хонук бурунгаар чедип алыр. Оон-биле Советтер чуртунуң юбилейин тоолептиг уткуур деп шиитпирлээннер.

КАМНАЛГА ДЭЭШ

ГАВАНА. Кубаның аар үлетпүрүнүң кол-кол бүдүрүлге черлери бо чылдың алды айларының иштинде 42 муң тонна нефтини камнап алган. Ол болза, ук адырда оттулар чуулду болгаш чиг-этти чөп ажыглаары дээш калбарган социалистиг чарыштың түңнели-дир.

Куба ажылчыннарының улам-на калбарып турар [illegible] мурнуку өдүрүүнда социалистиг күш-ажылдың бригадалары чоруп турар. Химия, энергетика болгаш даг-руда үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профэвилелиниң чөвүлел хуралынга республиканың чамдык бүдүрүлгелери суун оттулар чуулду чарыгдаарын 10 хуу кызырарын чедип алганын демдеглээн. Оларның аразында Совет Эвилелиниң деткимчези-биле кылдынган Нуэвитас хоорайда азоттуг чемиштиглер комбинады база кирип турар.

(СЭТА).

ЧУРТТАЛГА БАЖЫҢНАРЫ НЕМЕШКЕН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының КМК-ларының тудугжулары юбилейлиг чылда кадээниң ажыл-ишчилеринге чурттаалга бажыңнарын болгаш оон-даа өске оран-саваны ажыглалга киирери дээш эвээш эвес күженишкиннерни үндүрүп, ажылдап турарлар.

Үшкү кварталда № 2 кожуун чоруур механизастаттынган колоннаның бригадалары «Суглан» совхозта ийи-ийи аал ишти чурттаар 3 бажыңны, «Х Улуг Хуралда» бирээзи-ле 202 дөрбелчин метр шөлдүг 2 бажыңның тудуун доосказ хүлээткеннер.

Таңды районда № 7 КМК-ның тудугжулары Кадээ ажыл-агыйының дуржулга станциязынга 134 дөрбелчин метр шөлдүг чурттаалга бажыңының тудуун үшкү кварталда дооскаш дужааган.

Олар «Коммунизмниң херели» совхозка 100 тонна ишкир нога шыгжамырын база ажыглалга киирген.

Ол КМК-лар бо чылын боттарының ажылчыннарынга үш чурттаалга бажыңнарын база туткан.

Бистиң корр.

Ливанда байдал

БЕЙРУТ. (СЭТА). Октябрь он сес-че дүнезинде ливан [illegible] патриоттар израиль интервентилерге удур элээн каш дидим хөделиишкиннерни кылган. Чижээ, Муриуу Ливанның Тир [illegible] шимаже гранатa октаан. Частыышкыны үезинде ийи эжелекчи балыгланган. Касмия көвүрүгүнүң районунда хоорайның соңгу талазынга [illegible]. Ол тунинелинде беш израиль солдат өлүрткен болгаш элээн каш балыгланган.

Палестинаны хостаарының улусчу фронтузунуң Политбюро кежигүнү Бассам Абу Шариф боттарының дүрүм өзүгаар национал эргелерин долузу-биле хандыртынарынга чедир израиль шериглеринге удур демиселин үргүлчүлээринге палестин улусту шиитпирлии бадыткаан. Ливанга интервентилерниң ла-рын болгаш палестин чурттакчыларын [illegible] ун болгаш массалыг өлүрүкчү шаажылаашкыннарының соонда делегейге Израильдиң аңгылааштыңының улам кошкеленинге холбаштыр палестиннерниң израиль шериглеринге удур күжениишкиннерин бүгү талазы-биле улам калбартырын үргүлчүлээр аппарын ол Дамаскыга чуве чугаалааш, демдеглээн.

Ливанче Израильдиң халдааышкынының үезинде база [illegible] нар болгаш палестиннер чурттаар черлери чок арткан-ннар. Ук черниң солуннарының дыңналын турары-биле алырга, Сайда хоорайга муң-муң кижилер чурттаар бажың чок арткан. Оларга ваа бажыңнарны азы бомбалардан уэуткаттынган бүдүрлер-биле үрегдээн бажыңнарны катай туруулар тудуг материалдарын бээр ээп бүгү оралдажыышкыннарга израиль эжелекчилер шаптыктап турар. Муриуу Ливанда боттарының эрге турагында ээлээр черн кылыр [illegible] эжелекчилер [illegible] «таарымча чок» кижилерни арыглаар дээш бүгү чүүлдерни кылып турар. Чурттаалга чок байдалдааны тургузуп, тайбың чонну [illegible] түдүп хоректааш [illegible] болгаш бастып [illegible] тааарышынга таварыштыр [illegible] израильдер оларны [illegible] черлерин каттап чуртун соңгу чүгүнче чаа чурттаар черлерин дилеп чорур кылдыр албадап турар. Ындыг фашистиг [illegible] палестиннер хөй таварыжып турар. Баштай тырон черинден, ам келгеш, тур турлагларындан ао-рессорга удур [illegible] [illegible] аразынга азы чуг-та демиселиниң кызыл [illegible] чурттаар ужурга таварыжып турар.

КПО-нуң [illegible] [illegible] израиль [illegible] тунинелинде [illegible] [illegible] турар [illegible].

Ливан-биле Израильдиң аразында [illegible] «тайбың» керээни азы мурнуу-аппаа девискээрге хамаарыштыр 40-55 километр хостуг зонаны тургузарын көрген кезек-даа дугуржулганы чарар дугайында Тель-Авивтиң медээзинге ливан парламент [illegible] турар.

Ындыг документилерге ат салыр чорук болза, Ливанга болгаш өске-даа араб чурттарга Израильдиң терриндээшкинин чорту тургузар дээш Тель-Авивтиң шаңгагы-ла дуу [illegible] боттанганы ол [illegible] ийи деп нарыжар [illegible] Маннир Абу Фадель «Ан-Нахар» солунга интервьюзунга демдеглээн.

Ливан улус болуну чаа [illegible] чериниң ойтулаар дивейн турар. Бистиң бүгү ливан девискээрден израиль шериглерни чугаа чок үндүрерин негеп турар бис, бистер Израиль-биле кандыг-даа кады ажылдажылгадан шуут ойталап турар бис.

Ливанның массалыг информация чепсектери «Ливанның [illegible]» талазы-биле Вашингтонның планнарының дугайында [illegible] [illegible] хөй [illegible] американ [illegible] Бейрутка турарының тележиделин чугаалап көрүп [illegible] айтыжыгга [illegible] турары-биле [illegible] Тель-Авивте болгаш [illegible] ыг араб [illegible] национал [illegible].

С. МАРШАК

КАРУСЕЛЬ

Улуг дээвиир адаанда бо
Улай-улай аъттар маңнаан.
Аажок чараш чүген, суглуу
Алдын хаалыг аъттар-дыр ол.
Шаңнактарда уруглар
Саадапкап чорулар.
Аъттыг оолдар соон сүре
Амыраан дег халыткан.
— Шаап чораащ,
кымчылангаш,
Шаңнаанарны чедер мен.
— Аъдыңар хей шаппаңар
даан.
Алдырбас мен, четтирбес
мен.
Айыран-шокар чырык орта
Уштур-шууштур сүржүп
алган
Аъттар болгаш мунукчулар
Улам дүрген ужуккулаар.
Харын ында бажыңнар
дээш.
Хамык чүве десхиштилээр.
Калбак шөл-даа боду база
Карусель дег шимчеп турар.
К. ЭКЕР-ООЛ очулдурган.

МЫЙЫТ БИЛЕ МЫЙ-ЫТ

Мыйыт деп сес Мый-ыт
дээнзиг,
Мырыңай-ла элдеп чүве!
Мыйыт—балык, Мый-ыт —
моортай.
Мыйыт биле Мый-ыт ийи
Мындаа маңаа чурттап
турган:
Мыйыт—сугга, Мый-ыт —
өгге.
Мыйыт биле Мый-ыт ынчан
Мыя маңаа чемненген-дир:
Мыйыт—сугга, Мый-ыт —
база.
Мыйыт чүгле караш дээрге,
Мый-ыт ону часкай шаапкан:
Мыйыт ам чок, Мый-ыт
чиппен.

К. КАРА-КУСКЕ.

К. УШИНСКИЙ.

ДИЛГИ БОЛГАШ СЕРГЕ

Дилги карак-кулак чок маңнап чорааш, тамыже шыг дээн, ол кудук болган. Кудуктуң суу сыык: дүжүп өлбес, а оон ушта халыырыдаа берге. Дилги мунгарап олуруптур. Серел салын селбеңнедир, мыйызын чайып, утааныг кужур серге базып органган. Кылыр чүве тыппааныңдан кудукту бакылай берген. Ында дилги олурган, оон мынча деп айтырган:

—Дилгижек, ында чүнү кылып ор сен?

—Дыштанып ор мен, кужурум—деп, дилги харыылаан. —Ында, үстүнде изиг боорга, бээр кирип келдим. Мында сериин, экизи кончут-дур! Суг соок, шыдаар шаан-биле ижер сен.

Серге шагда-ла суг ижиксээн.

—Суг эки-дир бе?—деп, серге айтырган.

—Кайгамчык! Арыг болгаш соок! Күзээрзе бээр шурап кел, ийилээн ажырбас сыңа бээр бис—деп, дилги харыылаан.

Аамайланып туруп-туруп, серге халый берген, дилгини базып каг часкан, ол мынча дээн:

—Эх, салдыг мелегей! Халый албас-тыр сен, чаштгыштын.

Дилги сергениң ооргазынче, ооргадан мыйысче үне халааш, шуут-ла кудуктан үндүр шурай берип-тир.

Кудук иштинге серге аштап ол чазып орда, ону үлус дилеп тып алгаш, мыйыстарындан үндүр сөөртүп әккелгеннер-дир оо!

Г. МАКАРОВТУҢ чураан чуруу.

Буг хемниң эриинде хоорайга «Брессттиң чазы» дээр чаңчыл апарган байырлалды ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга тураскааткан. Аңаа аңы-дүңмалышкы үш республиканың — РСФСР-ниң, Украинаның болгаш Белоруссияның бот-тывынгыр артистери киришкен.

ЧУРУКТА: Луцкунуң, Орёлдуң болгаш Брестиң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң киржикчилери Брестиң кудумчуларында.

З. НОБЯКТЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроиниказы.

Тарып алган чечектерим
Таанда чараш саглаң.
саглаң...

В. КАРА-САЛДЫҢ фотоэтюду.

БИЧИИ МАРИНАНЫҢ ЧУГААЗЫ

(Демдеглелден)

— Кырган-ачай, дүүнгүнү ээлдирип келем.

— Чүге?

— Ол меңээ аажок солун болду. Аажок...

• • •

— Мындыг-дыр: океан — ачам, далай — авам, хемнер — уруглар, дамырактар — уругларының уруглары, а шупту каттыштыр — өг-бүле. Оон кезек бодангаш: суг — өг-бүле — деп улам тодараткан.

• • •

Марина-биле чугаалажыксаар, оон таныжы баштак хөглүг кадай кирип келгеш:

— Че, Мариночка, канчап тур сен моң? — деп айтырган.

— Арай багай ийин моң, Вера Ивановна.

— Чүү болган?

— Мени шын эвес кижизидип турар-дырлар: авам, ачам шыңгыы, а кырган-авам, кырган-ачам чымчак... А оон кадында бодум база буруулуг мен.

ЧАШТАРГА ТААРЫШТЫРГАН

Кызыл хоорайның Интернациональная кудумчузунда өскелерден ылгалбас ийи каът бажыңчыгаш бар. Ону чаш уругларлыг кызылчылар тергиин эки билир. Ол дээрге чаштар поликлиниказы-дыр. Поликлиниканың иштинге кире бээрге, ону дерип, каастап кылып кааны магалыг. Хаалыларында чуруктарда уруглар тоолдарының маадырлары. Эмчилерниң кабинеттеринде ойнааректар арбын, оон фойезинде — балыкчыгаштарлыг аквариумнар база бар.

Кандыг-бир аарыгга таваржыкан чаштарны эмнээр бо поликлиникада бүгү чүүлдер таарымчалыг. Кандыг-даа ыглаган чаш ол бүгү чүүлдерден дораан алаагып, чайгаар сонуургай бээр. Ол дээрге уруглар дээш сагыш салыышкынның база бир херечизи-дир.

(Бистиң корр.).

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

А. КАРПОВ: ЧЕМПИОН АДЫН БАДЫТКААН

Шыдыраага делегей чемпиону Анатолий Карпов Голландияда Тилбург хоорайга болган делегей маргылдаазынга чемпион адын база катап бадыткаан. Совет гроссмейстер эң сөөлгү он бир дугаар салыгны кара тала-биле ойнааш, Андерссон-биле хайымнашкан. Портиш — Ларсенни үлуп алган. Арткан өске салыглар шупту хайымнашкан.

А. Карпов — 7,5, Тимман — 7 санарлыг. Смыслов биле Петросян 6—6 санарлыг болуп, 5—6 дугаар черлерни үлешкеннер.

ХООЧУННАРНЫ МУРНААН

Шыдыраага Кызыл хоорайның чемпиону ат дээш маргылдаа уламчылавышаан. Ында швейцар система ёзугаар оюнда эң шыырак тәэрби шыдыраачылар киржип турарлар. Эрткен улуг-хүнде дөрткү оюнну доозканының соонда маргылдааның ийиги чартыы эгелээн.

Бо чылгы чемпионаттың бир онзагай чүүлү—аныяктарның киржилгези. Оларның бирээзи ийиги разрядтыг ойнакчы, аныяк архитектор Олег Донгак. Ол оюннуң баштайгы кезээнде дөрт салыгның шуптузун үлуп алгаш, маргылдааны баштай берген. Үттурганнарның аразында Борисенко, Белов ышкаш дуржулгалыглар база бар болган. О. Донгактың соондан аңаа чартык сан четпес аныяк ойнакчы Вячеслав Асатов чоруп турар. Шыырак ойнакчы, хоорай чемпиону В. Заворин Беловка болгаш Базырга ойнадыпкан. В. Борисенко О. Донгакка утуртураа-даа, хоорайның чемпиону В. Ламинни уткаш, бир «чириин» дуглап алган. А. Крестьянинов — В. Колбасниник, М. Дардаш—В. Матвеевтиң, В. Бахаев—Б. Кульбистеевтиң түс-түҗүнда уткаңнар.

Мурнап турар аныяк шыдыраачылар Донгак биле Асатов боттарының туруштарын камгалап шыдаар бе азы хоочуннар В. Борисенко, И. Куулар, В. Ламин, Ю. Белов, В. Базыр олар оюнну чараш төндүрер бе дээрзин ам болур вторниите, четвергте база субботада болур сөөлгү оюннар көргүзе бээр.

Н. ШИШИГИН.

ХОККЕЙ

ОТТАВА. НХЛ клубтарының хоккейжилери боттарының чемпионадында болуп турар 80 хире ужуражылгаларның бөш-алдызын ойнап каапканнар. «Нью-Йорк Айлендерс», «Филадельфия Флайерс» болгаш эң алдарлыг «Монреаль Канадиенс» командалар он-он санарлыг болуп турарлар. Оларның соонда «Миннесота Норт старс» болгаш «Чикаго Блэк хоукс» командалар 9-9 санарлыг. Эң кошкактары «Гиттсбург пингвинс» биле «Ванкувер канукс» 3-3, «Торонто мэйпл лифс»—2, «Детройт рэд уингс»—1 санарлыгө болуп турарлар.

ЧАЗАЛГА

Октябрь 19-та үнген «Шын» солуннуң бирги арнында «Кызыл тукту тывыскан» деп материалдың бирги колонказының үшкү абзазының үшкү, дөрткү одуруун «Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы» кылдыр эде номчуур. Чазыг дээш номчукчуларның мурнунга редакция буруузун миниип тур.

Тыва АССР-ниң Конституциязында [illegible] ажыктыг ажыл-чорудулганың телегейи-биле ак сеткилдиг ажылдаары Тыва АССР-ниң күш-ажыл кылып шыдаар хамаатылары [illegible] болгаш алдарының херээ. Ниитилелге [illegible] ойталаары социалистиг ниитилелдиң принциптеринге таарышпас деп айыткан.

АЖЫЛ КЫЛБАС АРАГАЧЫНЫ ШИИТКЕН

СУД ЗАЛЫНДАН

Чамдык [illegible] [illegible] мындыг хүлээлгезин уттуп, арагалаар, ажыл кылбас, жаңгыстаачак байдалдыг чурттап турар. Ындыг кижилер хой-[illegible] [illegible] албас болза, хоойлу ёзугаар көөр болгай.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ойталаар болза, оларны бир чылда хосталгазын [illegible] шиидери көрдүнген. Бо Чарлыкка үнделиишээш, РСФСР-ниң Кеземче Кодекизиниң 209 чүүлүнге пежелде база киирген.

Тамара Яндаковна Багажав Тес-Хем районнуң Чыргаланды сумузунга 1946 чылда төрүттүнген, 7 класс дооскан. [illegible] рынга хандып, ажыл кылбас, [illegible] [illegible] кирген. 13 харлыг оглун азырап, кижизидеринче сагыш салбастаан, ооң ада-иези Тес-[illegible] [illegible] оглун олар азырап турар.

Т. Багажав Тес-Хемге бир бүдүрүлгеге ажылдап тургаш, 1976 чылда эш туразы-биле үнген. Ол кая-даа ажылдап болур каоык-шыырак. Ынчалза-даа доктаамал чурттаар турар чери чок, чер кезип чоруп берген. Чамдыкта ада-иезинден арагалаар, акша дилеп ап турган.

Сөөлгү үеде ол Кызыл хоорайга [illegible] келгеш, арагалаар [illegible] [illegible]. 1978 чылдың эгезинде ону хоорбуускомнуң иштики херектер килдизи ажыл кылбастарның оңазынга киирген болгаш ажылга кирип алыр дугайын кээп удаа сагындырып турбуже, эзириктер сергедир черге бо-ла кирер турган. «Туруг кезектериг комбинатка ажылдавышаан, арагадан эки тура-биле эмнедир кылдыр киирип каарга, аңаа ажылдаарындан болгаш эмнедиринден ойталаан. Ооң чорааш, таныштарының болгаш эш-өөрүнүң хөреңгизи-биле чурттап турган. Эмчиниң түңнелинде Багажав хоочураан арагачы деп доктааткан.

1981 чылда Багажавны Омск [illegible] күш-ажыл-эмнелге профилактиказынче 2 чыл хуусаалыг албадап эмнедир кылдыр чорудупкан, Красноярск хоорайның [illegible] [illegible]. 1982 чылдың февраль айда Кызылга чедип келгеш, арагалап чорупп тургаш, эзириктер сергедир черге база катап кирген.

Т. Я. Багажавны Кызыл хоорайның рауг суду РСФСР-ниң Кеземче Хоойлузунуң 209 чүүлү-биле бир чылда хосталгазын [illegible] шииткен.

Б. БОРИСОВ.

ЧОРГААРЛАНЫР БИС

Эдик хоядуг чаш шаавыстан эгелеп өөренген чырык чаагай школавыс. Өөреникчи чылдарывыс болгаш эргим башкыларывыс кайын уттундурар. Эртем-билигже бистерни чедирип каан дээш башкыларывыстың үндүрген күжүн бедик-биле үнелевес аргавыс чок. Хөглүг-солун болгаш бергелерлиг чалыы шаавыс школачы чылдарывыс-биле шуужуп билдиртпейн эрте бергилээн. Ынчалза-даа школа болгаш өөредиинге кезээде бистиң-биле тудуш. Бистиң эге класстан эгелеп башкылаан башкыларывыстың аразындан, хоочун башкы Судаи Начыновна Лагба Суг-Бажы школазында олла шугумунда хевээр ажылдап турар. Ак сеткилдиг, активчи ажылы дээш ол коллективте хүндүлүглерниң бирээзи. Начыновнаның башкылап чораан өөреникчилери ам ажылдавыт, эртем-билииниң аайы-биле чер-черде янзы-бүрү адырларда ажылдап, чурттап чоруурлар. Оларның аразында эмчилер, башкылар, инженерлер, механизаторлар, малчыннар дээш кымнарны чок дээр. Башкывыс бистерге чоргаарланып, оларның безин ажы-төлүн чаптап башкылавышаан. Хөй-ниитиниң ажылын идепкейлиг күүседип чоруур. Башкывысна чоргаарланыр бис.

Н. ДАМБАА, механизатор.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

1983 чылдың «Шын» солуннуң чагылдазы уламчылап тур. Ол бо чылдың ноябрь 15-ке чедир уламчылаарын утпаңар. Чагылданың чылда өртээ 7 рубль 80 көпеек.

«Шынны» чагыдып алырынче далажыңар!

«Шын» солун редакциязы дуржулгалыг машинакчыны ажылче дарый чалап тур.

Солуннуң дараазында номери октябрь 22-де үнер.

АГААР

Республикага бүргеп, аязыр. Чамдык черлерге бичии чаъстаар, хар чаар. Соңгу-барыын чүкче углаңышкыныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Дүне 0-5 градус чылыыр. Хүндүс 3—8 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ОКТЯБРЬ 22-ДЕН 24-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
ОКТЯБРЬ 22-ДЕ
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—«Коңгулуур жугаш» ырлап тур». Львовтан дамчыдылга. 9.20 — «Сцена кырында». Уран-чечен фильм. 10.50 — Телемедээлер. 10.55—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Орап күстүң демдектери». «Печораның Альпыларында», «Соңгу элегия». Долгандыр турар чүүлдерниң камгалалының дугайында документалдыг фильмнер. 15.15— Замбияның национал ансамбльның концерти. 15.40— «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.40 — Москва болгаш москвачылар. 17.10 — «Тоолдуң аалчылары». «Алдын шидилиг маныктаашпар». 2-ги серия.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Мээң адым—Леонардас». Документалдыг фильм. 19.10 — Объектив. 19.40 — «Оперетта байырлалы», И. Кальманның төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Орус музей. «XVIII чүс чылдың уран чүүлү». 3-кү фильм. 22.00 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония болгаш эстрада музыка [illegible] оркестри ойнаар. Дирижер— А. Михайлов. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА— «Динамо» (Москва). В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичии спорт арназындан дамчыдар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30— Авам школазы. 13.00—Джордж Гордон Байрон. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 13.30 — ПТУ сургуулдарынга. Физика. Кристаллдарның тургузуу болгаш шынарлары. 14.00 — Төөгү. 4-кү класс. Баштайгы беш чылдарның тудугларлы. 14.30 — Музыка. 6-гы класс. И. С. Бах. 15.00 — «Ада-чурттуң Улуг дайыны». Киноэпопея. 5-ки фильм.—«Чөөн чүк». 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Тыва артистер-кинолаа». 19.15 — Киножурнал. 19.25 — «Аваа [illegible]». Информация-публицистиг программа. 19.55— Чаралдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазынныг карандаш». 20.15 —«Демнеттыштырылгазы». Тележурнал. 20.45 — «Электржиттинген Россияны өттүр көрүп тур мен». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30— 22.35 — «Кавказ дугайында тоожу». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болуксазыңза (Кушкультуржуларга сүмелер). 9.00 — Чалыыларның чогаадылгазы. 9.30 — Ада-иелер, силерге. 10.00— Туркмен ССР-ниң танцының Күрүне ансамбльның концерти. 10.30 — «Поляр сылдызының адаанда хоорай». Документалдыг телефильмнин баштайгы көргүзүү. 11.20 — Советтер болгаш амыдырал. 11.50 — «Спортлотонуң» 43-кү тиражы. 12.00 — «Үнүштер аймаа». Дамчыдылганы биология эртемнериниң кандидады Г. М. Прохуророва чорудар. 12.45 —Совет композиторларның лириктиг ырылары. 13.30 — Ону кылып шыдаар силер. 14.15 — Орус музей. «XVIII чүс чылдың уран чүүлү». 3-кү фильм. 14.45 — Бөгүн делегейде. 15.00 — Уругларга ныска хемчээлдиг уран-чечен фильмнер: «Баштайгы шылгалда», «Турындыка», «Тывызыктыг суурда». 16.00 —«Былдынгыр-даа болза, бүзүреңчиг эвес». 17.00— Политиктиг хапгаарыкчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.30 — «Силерниң чагааларыңарны ёзугаар». Музыка программазы. 18.15 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Кортпа, сээң-биле кады мен». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги, 2-ги сериялар. 21.00 — «Үе». 21.30 — Кружева аргыкчыларының дугайында документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 22.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва)— «Арарат». Төп «Динамо» стадиондан дамчыдар. 23.50—01.10 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак»—«Динамо» (Рига). 2-ги, 3-кү үеле. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичии спорт арназындан дамчыдар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Мээң Тывам». Документалдыг фильм. 14.35 — «Тиилекчилер». Фронтуң өөнүктер клуву. 16.05 — Дзюдо хурешке ССРЭ чемпионады. Кишинёвтан дамчыдар. 16.50 — Латвияның телестудиязының программазы: «Силерниң утбаңар, Латвия». Телеочерк; Ыры байырлалы; Латвия ССР-ниң улустуң артизи Л. Андресоне-Спраевиң концерти. 18.15 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дончу намдарывыс». 57-ги фильм — «1972-кү чыл». 19.45 — Делегей боттушкуннарының лопчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Ийи клоун». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». 21.30 — 22.40 — «Мээң сагыш-сеткилим калын-хааны». Фильм-балет.

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Оренбургтуң орус улустуң Күрүне хорунуң концерти. 9.40— «Оттурукчу». 10.10 — «Совет Эвилелинте бараан бооп тур мен!» 11.10 — Үрер хөгжүм оннаар. [illegible] курузу. Харьковтан дамчыдылга. 11.30 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.15 — «Ростик биле Кеша». Мультфильм. 12.30— «Эртенги почта». Музыка программазы. 13.00 — Совет Эвилелиниң даштыкы аалчыларның көргени. 13.15 — «Кодээниң шагы». 14.15 — «Музыка киоскузу». 14.45 — «Дуруяалар ужуп чору». Уран-чечен фильм. 16.15 — Грузия ССР-ниң алдарлыг артизи Р. Бардзимашвилиниң удуртулгазы-биле «75» дээр вокаль-инструментальдыг ансамбльдың концерти. Тбилисиден дамчыдылга. 16.40 — «Кино аян-чоруктарының клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 17.40 — Улуг кижилерге мультфильмнерниң баштайгы көргүзүү: «Хрипповтуң ужурал-дары», «Бүгү азалар өжүнде», «...оорлаашкын». 18.30 — 19.45 — Чапсар. 18.45 — «Делегей панорамазы». 19.30 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Т. Доронина-биле Останкино студиязының Концерт залынга ужуражылга. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Чараштайга согуруг». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 22.00 — 23.55 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Динамо» (Тбилиси). Ооң төнгениниң соонда— телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тоолдуң аалчылары». «Алдын шидилиг маныктаашпар». 2-ги серия. 15.40 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Нефтчи» — «Динамо» (Минск). Бакудан дамчыдар. 17.10 — И. С. Бах. № 2 партитадан чакона, ре минор. Скрипкачы У. Уги ойнаар (Италия). 17.25 — «Юрканың даң хаяалары». Уран-чечен хөй сериялыг телефильм. 3-кү серия. 18.30 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 19.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дончу намдарывыс». 58-ки фильм — «1974-кү чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Хуулгаазынныг карандаш». 20.15 — Регбиге Европа чемпионады. ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң шилиндек командалары ужуражыр. «Фили» стадиондан дамчыдар. 2-ги тайм. 21.00 — Үе». 21.35 — 22.55 — «Чараш драгунның аян-чоруктары». Уран-чечен фильм (ЧССР).

КИНО

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дөрткү дээскинингде дүн» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чараш кыс болгаш араатан» 9.30, 11.10, 12.50. «Идегел болгаш чөлээнии» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Меге кадайы» 14.40, 17.30, 20.10 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыңı № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2010

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыңı № 1). ТС—00971.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 245 (12035) | 1982 чылдың октябрь 22, пятница | 1925 чылда үндүрүлгеттинген | Өртээ 3 кап.

ССРЭ 60

Көдээ ажыл-агыйы, белеткел, транспорт, сайзырадып ажылдаар болгаш садыг бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары! Көдээ ажыл-агыйы продукциязының чидириин болдурбаңар!

(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

ДҮЖҮТ ДЭЭШ

Он бирги беш чылдың ийиги чылында Карл Маркс аттыг совхозтуң ниити тарылга шөлү 9 муң ажыг гектарга калбарган. Оон иштинде 650 гектарны тараа культуралары ээлеп турар. Бо чылын чаъс орайтап чагганындан Сесеге ховузунда тараа культураларының болгаш тарымал сигенниң үнүжү тарамык, сывы чавыс, бышканы деске эвес болган. Оон түңнелинде тараа культураларының 250 гектарын мал чеминге ажыглаан.

Ажыл-агыйның механизаторлары бар дүжүттү чидириг чок ажаап алыр дээш белеткел ажылдарын мурнунда чылдарга деңнээрге хынамчалыг чоруткан. Сесеге ховузунда кызыл-тасты 6 комбайн дөрт кезер арга-биле ажаап турар.

Ховуда хайнып кан ажылдың эртенгиниң 7 шакта эгелээш, орайга чедир үргүлчүлеп турар. Сесегениң шанында 152 тонна кызыл-тас, 80 тонна суля дүшкен. Совхоз гектар бүрүзүнден кол культура кызыл-тастың 3,9 центнер, суланың 13 центнер дүжүдүн ажаап ап турар.

Сыпта тарааны дөрт кезериге комбайнерлер Дадар-оол Сат, Николай Хал чарышка мурнап, хүн нормазын 120—140 хуу күүседип, шалыпкын ажылдап турарлар. Карл Маркс аттыг совхозтуң директоры дүжүт ажаалдазын кыска үеде бедик деңнелдиг доозар, саваңны пресстеп, мал чеминге ажыглаарынга белеткеп, кыштагларже сөөртүп чедирер сорулга салдынган. Шанда дүшкен тарааны удур сайтарып ажыглаар ажылдарда кижи болгаш техниканың күжүн четчир кылдыр [illegible].

Сесегениң хову турлаанда партбөлүк удуртукчузу хоочун коммунист Конгар-оол Ондар социалистиг чарыштың түңнелдерин беш хонуктап үндүрериниге боттуг дузаны профэвилел комитединге доктаамал көргүзүп, «Тараажы» деп хана солунунуң болгаш комсомолчу прожекторнуң ажылын дүжүттү чидириг чок ажаап алырынче угландырган.

Совхозтуң дирекциязы, партком, көдээ Советтиң күүскомунуң харысалгалыг ажылдакчылары Сесегениң хову турлагларынга ээлчеглиг дежурныйлаашкынны чорудуп турар. Сесегениң хову турлаанда столовая ажылдап турар. Кызыл-булуң, чунар-бажыңны ажыглаалда киирген. Ак чоорганнарлыг демир оруннар салган делгем өрээлдерге тараажылар ээлчег минап дыштанып, хонуп турар.

Кызыл-булуңда социалистиг чарыштың негелделерин, күш-ажылдың телевирин бижээш аскан. Ажыл-ишчилерниң сорук киирип турар долуң, плакаттар, солун-сеткүүлдер, хостуг үезинде ойнап хөглээринге белеткээн шыдыраа, шашки, волейбол болгаш спорттуң өске-даа янзы-бүрү херекселдери бар. Ажыл-ишчилер Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш база ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш чангыс эп-сеткилдиг ажылдап турарлар.

И. МОНГУШ,
Чөөн-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозта партком секретары.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

СЭКП Кызыл хоорком унуң бюрозу, улус депутаттарының Кызыл хоорай күүскому болгаш ВЛКСМ хоорком у үлетпүр, тудуг, транспорт, коммунал-амыдырал хандырылга, садыг коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың үшкү кварталда түңнелдерин үндүрген.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга төлептиг уткуражыр дээш социалистиг чарышты хоорайның күш-ажылчы коллективтери калбарткаш, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чедиишкиннерлиг болган. Үлетпүр продукциязын бүдүрериниң тос айлар планын 101,7 хуу, ону сайгарарын—102,5 хуу күүсеткен. Социалистиг хүлээлгелерден ажыр 811 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Анаа немештир 2 миллион киловатт-шак электроэнергияны, 47 муң тонна хөмүр-дашты, 2 муң кубометр дилиг материалдарын, 2424 дөрбелчин метр столяр кылыглары, 20 тонна комбикормну, 16 тонна чалаң сүт продукциязын, 14 тонна колбаса кылыгларын болгаш өске-даа продукцияны бүдүрген. Автомобиль транспортунуң ажылдакчылары пландан ажыр 507 муң тонна улус ажыл-агыйының чүъктерин сөөрткен. Хоорайның ажылчы чоннарынга даалгадан ажыр 2190 муң рубльдиң барааның саткан, 94 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирген.

Бүдүрүлге, транспорт, тудуг коллективтери экономика болгаш камналга чурумун күштелдирер дээш эвээш эвес ажылды чоруткан. Чыл эгезинден бээр 13 миллион киловатт-шак электроэнергияны, 630 тонна одаар чүүлду, 50 кубометр ыяшты, 40 муң рубльдиң өске-даа материалдарын камнап алган.

Ынчалза-даа планныг онаалдаларын сес коллектив күүсетпээн, оон түңнелинде тос айларда 408 муң рубльдиң үлетпүр продукциязын чедир бербээн. Тудугжулар 3379 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбаан.

Кызылдың электроэнергиязы, «Тыва сүт тудуг» трестиң автобаазазы, чуртталга-коммунал ажыл-агыйының бот-оруулга-чарылгалыг участогу, столоваялар болгаш ресторанар трези, «Тыва обувьбыт» каттыжыышкыны үшкү кварталдың чарыжының тиилекчилери болган. Оларга шилчиир кызыл туктарны тывыскан.

ОРГАНИЗАСТЫГ

Барыын-Хемчик районнуң совхозтары мал чеминиң белеткелин организастыг чоруткан. Район ниитизи-биле 15 муң тонна сиген кезип белеткээр планын ам бо хүннерде 97,4 хуу күүседипкен.

«Барлык» совхоз 6500 тонна сиген белеткээр планын 6550 тоннага күүсеткен. Оон аңгыда совхозтуң ажыл-ишчилери хөй витаминниг сиген далганын, сенажты, силосту белеткээн.

Совхозтуң Аксы-Барлык салбырындан Анатолий Хомушкунуң звенозу сиген кезип белеткээриниге кончуг эки ажылдааш, чарыштың тиилекчизинге санаткан.

Мал чеми белеткээриниң планын «Хемчик» совхоз база күүседипкен. Ниитизи-биле совхоз 2804 тонна сигенни, 503 тонна сенажты кылып белеткээн. Анаа Чиңней Кара-Салдың звенозу кызымак ажылдааш, социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Тес-Хем районнуң амыдырал хандырылга комбинадында аныяк коммунист Майя Алдын-Херелге удурткан комсомолчу-аныяктарның даараныкчылар бригадазы ун коллективте ажылы макталдыг болгаш өскелерге үлегер-чижектиг.

Долаана Шалык даараныга цегинде мурнакчы аныяктарның бирээзи. Ол эрткен тос айларының планын онаалдазын 120 хуу күүсеткеш, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы даараныкчы Долаана Шалык.

Т. КУНГАНЫҢ фотозу.

ОРУКЧУЛАРНЫҢ ДУЗАЗЫ

Барыын-Хемчик районнуң орук-тудуг-септелге участогунуң коллективи СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунга хүлээп алган ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын бүгү совет улус-биле бир дөмей чүулдүгзүнүп деткээш, ону амыдыралга боттандырар талазы-биле бодунуң талазындан тодаргай ажылдарны чорудуп, районнуң совхозтарынга болдунар аргалар-биле дузалап турар. Күскү сиген кезиилдезиниң үезинде 30 тонна эки шынарлыг мал чемнерин кезип белеткээш, «Дөн-Терезин» совхозка хүлээткен база 7 тонна бүдүк-бүрүнү «Шекпээр» совхозка белеткеп берген.

1982—1983 чылдарның кышкы үезинде мал кыштаглаашкынының чедиишкиннинг эрттирерин хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга дүүштүр орукчулар база тодаргай ажылдарны кылып чорударын планнаан. Участоктуң коллективи совхозтарның кышкы үеде мал чеми сөөртүр оруктарын чер-эрит турда ээр, дескилээр дээш шиитпирлээн. «Барлык», «Шекпээр», Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» совхозтарның Хөнделең, Аянгаты болгаш өске-даа черлерде оруктарынче грейдерлиг үш тракторларны ажылдадып чоруткан. Олар кышкы үеде хат-шуурганга дуглалы бээр черлерде оруктарны алгыдып, дескилеп турарлар.

Ол ажылдарны удуртуп турар орук мастерлери Белек-оол Дойбаа, Александр Ооржак олар ажылдың шынарынче кол кичээнгейни углап турар. Хоочун механизаторлар Орус-оол Ооржак, Деге Монгуш, Кувискаал Хертек, Белекчи Донгак, Овал Хомушку болгаш өске-даа ажылчыннар ак сеткилдиг ажылдап, хүлээлгелерин ажыр күүседип турарлар.

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык девискээринде оруктарны кыска хуусаада дескилеп, эдип бээрин участоктуң механизаторлары хүлээнген.

Районнуң орук-тудуг-септелге участогунуң коллективи Улуг Октябрьның 65 чылын болгаш ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуп, чыл пландарын хуусаа бетинде күүседир дээш шалыпчы ажылдап турар.

С. СЕРИН-ООЛ.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Хендергеже хар киир чагган эргэн. Чеди-Хол тайгазы бистен алды-ла километр. Ында хар агара берген көстүп чыдар. Хендерге, Элегес хемнер чаакталдыр дошталган. Соок кижи бүрүзүн харысаалгалыг, берге кышче сентябрьның ортан үезинде-ле сагындырган.

Жданов аттыг совхозтуң малчыннары бо айтырыгны февраль айдан тура чугаалажып, амгы хүннерде кыштаглаашкынга шуут белениң совхозтуң дирекциязы, партком көдээ Совет хыналдага тургускан. Совхозтуң малчыннары О. Шыпаа болгаш «Революциянын чалбыыжы» совхозтарның кыйгырыгларын таныкып, ону бедик көдүрлүүшкүн-биле деткээн. Совхоз 17 муң шээр, 1900 мыйыстыг бода малды база 700 ажыг чылгы малды 80 ажыг кыштагларга кыштадыр. Ак-Тал, Хөлчүкте мал чемгерер пунктерни, шөлдерни белеткээн. Малчыннар бо хүннерде кыштагларында чеде бергилээн. Оларның кыштагларынче сиген болгаш ногаан массаны сөөртүп турар.

Эрткен чылдың кадыг, берге болганындан түңнел үндүргеш, малчыннар, механизаторлар база бүгү ажылчы чон ниитиниң малынга быжырым чалыг чем-суурну белеткээринге шудургу ажылдаан. Совхоз бо чылын 3650 тонна сиген, 4340 тонна сенаж, 150 тонна бүдүк-бүрү белеткээр планнарны дараалаштыр мындаар күүсеткен: сигенни 3510 тоннаны, сенажты 9112 тоннаны, бүдүк-бүрүнү 224 тоннаны, а планда чок-даа болза, 2888 тонна силосту белеткеп алдывыс. Мал чеминге курлавыр бар-даа болза, сиген белеткелин ам-даа уламчылавышаан бис.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленуму көдээниң ажыл-ишчилериниң амыдыралче, күш-ажылче ала-чайгаар-ла хей-аът киирер-дир. Совхоз күрүнеге мурнунга алган хүлээлгелерин эрткен тос айларда ажыр күүседип, бар курлавырларны санаарывыска чыл дызын күүседиптер арга бар. Кыштаглар белен. Мал чеми бар деп хилис орары берге. Хамык ужур харысалгалыг, ажылгалыг болуруңда болгаш ажыл-агыйны шын организастаарында база чем курлавырын чоптуг чарыгында. Хоочулар Д. Дамбаалай, С. Ховалыг, К. Уйнук-Кара, М. Ламка болгаш өскелер-даа кыштаг үлегерлиг белеткенип, бот-арыгалганы тыпты тургускаплар. Инек саарыкчылардан А. Конгар, Ш. Сарыглар, Э. Кыргыс, М. Сундаа олар кажааларын үлегерлиг септеп белеткээн...

Азырадыкчы, шак-үе эрттирер, мал бажын өстүрерин чугулалап көрбес хоочннер барын айтыры артык эвес. Ындыгларга хоймулар Донгак Чара-Көрген, Доржу-оол Сувуй-оол олар болуп турар. Бо малчыннарның кышка белеткелин коптак, ажыл агыйы эвес, шаг-үезин анаа-ла өмелерге ышкаш даарталап эттирип турар. Кыштаглаашкынны бедик деңнелге, организастыг эрттирериниге бүгү [illegible] ону амыдыралга [illegible] малчыннарның кол [illegible].

Б. МОНГУЛ-ООЛ.
Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозтуң директору.

Хүннүң медээлери

КАМНАП АЛДЫНГАН

Тываның электри четкилериниң коллективи эрткен 9 айларда пландан ажыр 2,6 млн. квт-шак электри энергиязын, 2,2 муң Гкал чылыг энергиязын бүдүрген. Бүдүрүлгениң херегледиинден арттыр 421 муң квт-шак электри энергиязы камнап алдынган.

Цехтер, участоктар аразында социалистиг чарышка котельная каттыжыышкынның коллективи тиилээн. Цехтиң мастери В. А. Енаак ажылды билдилиг баштап турар. Слесарь О. Т. Записный, электросварщик П. Терентьев олар эки ажылдап турарлар.

Бистиң корр.

ҮРЕЗИН АРЫГЛААШКЫНЫ

«Дөң-Терезин» совхозтуң топ шанында чаа дүжүттүң тараазы үзүк чок кээп турар. Л. Б. Ооржакка удурткан сес кижилиг звено ол келген тарааны хүлээп алгаш, удур-ла арыглааш, келир чылдың дүжүдүнге үрезин кылдыр урган. Кызыл-тасты 64 тоннаны, арбайны 20 тоннаны, чиңге-тарааны 10 тоннаны арыглаан. Шанда суур Совединиң депутаттары Л. Сат, Ш. Куулар олар шалыпкын ажылдап турар.

ЧИДИРИГ ЧОККА

«Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбыры бо чылын 410 гектар тараа культураларын тараан турган. Бо хүннерде Барлык шөлүнде арткан 135 гектар кызыл-тасты ажаап турар. Комбайнерлер Ыспар-оол Соян, Анай-оол Монгуш олар дүжүттү чидириг чок ажаап алыр дээш шудургу ажылдап турар. Ында кызыл-тастың дүжүдү гектардан-на ортумаа-биле 7 центнер болган.

Бистиң корр.

ДИПЛОМАТТАР-БИЛЕ УЖУРАШКАН

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцевтиң даштыкы күрүнелерниң ССРЭ-де турар дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары-биле ужуражылгазы октябрь 20-де Москвага болган.

Он бирги беш чылда Россия Федерациязының хөгжүлдезиниң перспективаларының дугайын дипломаттарга ол чугаалап берген. ССРЭ-ниң 60 чыл оюн республиканың күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп турарын демдеглээн.

(СЭТА).

Ленинград. «Электросила» каттыжыышкынында бригадир Николай Николаевич Пичугин чээрби беш чыл дургузунда мында ажылдап турар. Программалыг санаалга башкарылгалыг станоктарны оон бригадазы хамыктың мурнай шиңгээдип алган. Н. Н. Пичугинниң удурткан коллективи графикти 2 ай мурнаашпаан, он бирги беш чылдың ийи чартык чылдарының даалгаларын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чыл оюнга чедир хуусаа бетинде күүседирин хүлээнген.

Н. Н. Пичугинге коммунистер улуг илегелди көргүскен: ону цехтиң партбюро секретарынга болгаш бүдүрүлге черинин партком кежигүнүнге соңгаан. Аныяктарның дагдыныкчызы Н. Н. Пичугин чүс ажыг аныяктарны бодунуң профессиязынга чаңчыктырып, бедик мергежилдиг ажылчыннар кылдыр өөреткен.

Күш-ажылга шылтараңгай чедиишкиннери, ажылдың ажыктыг болгаш бедик шынары, бүдүрүлгени механизастаар болгаш автоматчылар херекке хуузунда улуг салыышкыны дээш Н. Н. Пичугинни ССРЭ-ниң 1982 чылда күрүне шаңналынга киирерин саналдаан.

ЧУРУКТА: бригадир Н. Н. Пичугин (солагай талазындан ийиги кижи), оон бригадазының кежигүннери Ю. Ф. Стусь, В. В. Макаров, Н. А. Гуськов (солагай талазындан оң талазынче).

М. Блохиниң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

И. Н. УЛЬЯНОВТУҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИН ЁЗУГААР

Ульяновск областың Жадовка суурунуң чурттакчылары ол чер школазының чүс чыл болганын улуг байырлал кылдыр демдеглээннер. Таптыг-ла 100 чыл мурнунда ону улус [illegible] шылгараңгай ажылдакчызы И. Н. Ульяновтуң саналын ёзугаар тудуп тургускан.

Ол үеде, ынчаарда улуг ужур-дузалыг болгуушкун турган. Шаанда тараачыннарның уругларын хирлиг-чамдыг, соок хураалерге дамалар аар шугум-биле эттеп-сон турган, уюктерлеп состерин арай деп кожуптар кылдыр өөредип турган болгай.

Симбирск губерниязының улус училищелериниң директору И. Н. Ульянов ол суурга суртакчылаар сорулга-биле чеде бергеш, волостуң чыыжының дораан-на кылгаш. Жадовкага бөдүүн школаны тударын саналдаан. Архитектор кижи чок болганының ужурундан ол боду-ла алды класс өрээлдерлиг, башкы чурттаар квартиралыг тудуг бодап кылыр ийи каът школа бажыңының девирин чуруп берген. Дузалал черлериниң: сайыңның, аът кажаазының, кудуктуң тудугларын база пландап каан. Оон соонда Илья Николаевич тодаргай саналганы болгаш сметаны доктааткан. Оон соонда 1882 чылдың күзүнүнде чаа школа бажыңының өөреникчилерин хүлээп алган.

Тараачыннар уругларының башкызы И. Н. Ульянов ол суурже бодунуң эң эки дээн өөреникчизин, башкы семинариязын дооскан Ф. Кирилловту чоруткан болгаш ол ук школага дөртен хире чыл иштинде доктаамал ажылдаан. Ол школаны губерниязының эң эки өөредилге черлериниң бирээзи болдурган.

И. Н. Ульяновтуң болгаш оон салгакчыларының алдарлыг чаңчылдары ында бо хүннерде-даа хевээр арткан. Чүс чыл мурнунда ышкаш ол эрги бажыңның иштинде уругларның хоглуг каткызы ам-даа чаңгыланып [illegible]. Ында ам уран чүүлдер талазы-биле уруглар школазы ажылдап турар. Оон чанынга чаа он чыл школазының үш каът делгем, чырык бажыңы туттунган.

Школаның музейинде ол өөредилге чериниң төөгүзүнүң дугайында документилерни, И. Н. Ульяновтуң педагогиктиг болгаш организакчы улуг ажылының дугайында материалдарны камныг-биле кадагалап турар. И. Н. Ульяновтуң Симбирск губерниязынга он алды чартык чыл иштинде ажылдааның үезинде 150 ажыг чаа школа туттунган. Оларның дыка хөйү ол кайгамчыктыг педагогтуң бодунуң төлевилелдериң ёзугаар туттунган.

В. ЗЛОБИН,
СЭТА-ның корр.
Жадовка,
Ульяновск область.

РСФСР-де чурттап турар хөй уруглар лыг иелерге «Маадыр-ие» атты тыпсыр дугайында ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Он болгаш оон-даа хөй уругларны божаан болгаш кижизиткен иелерге «Маадыр-ие» атты тывыспышаан, оларны «Маадыр-ие» орден-биле шаңнаары болза:

ТЫВА АССР-ДЕН

Чочай Саяновна Конгар-оол — Бай-Тайга районда өг-бүле ээзи.

Чыртак Аракчааевна Кыргыс — Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Ульяна Будуповна Монгуш — Барыын-Хемчик районда «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1982 чылдың сентябрь 30.

Даштыкыдан солун медээлер...

⊙ **ВАРШАВА.** (СЭТА). Профэвилелдер дугайында хоойлуну ПУР-нуң сеймизи хүлээп алган сеелүнде чуртта социал-экономиктиг байдалды ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга анализтеп көргенин ПАП агентство дамчыткан. Сеймниң ол шиитпирин чурттуң ажылчы чоннары чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаанын демдеглээн.

ПКАП ТК-ның бо чылдың октябрь 27—28-те болур пленумунга чугаалажып көөр материалдарны ПКАП ТК-ның Политбюрозу сагындаан.

⊙ **ПЕКИН.** (СЭТА). Кыдаттың Компартиязының ТК-ның Чиңгине секретары Ху Яобан француз журналистерге мынча деп медеглээн: «Кытат-совет харылзааларны экижидеринге бүгү моондактарны чайладып болурунга кыдат тала шын сеткил-биле манап турар. ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Л. Ф. Ильичев Кыдатка чедип келгеш, КУР-нуң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Цянь Цичэнь-биле сүмележип эгелээн. Чугаалажыышкыннар баштай Пекинге, а оон дараазында Москвага болуруп талалар дугурушкан».

Синьхуа агентствонуң медээзин ёзугаар алырга, Ху Яобан журналистерниң айтырыгларынга харыылавышаан, совет даштыкы политикага хамаарыштыр ныйыралчы эвес чүүлдерни база чугаалаан.

⊙ **НЬЮ-ЙОРК.** (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязы бадылаашкыннарның хөй нуруузу-биле Никарагуаны Айыыл чок чөрүк Чөвүлелиниң доктаамал эвес кежигүнү кылдыр соңгаан. Никарагуаның соңгуруун болдурбас дээш АПШ-тың делегациязының бүгү оралдажылгалары бүдүн бүрүн дүшкен.

КНО-нуң Айыыл чок чөрүк Чөвүлелиниң доктаамал эвес кежигүннеринге Мальта, Зимбабве, Никарагуа база соңгуткан.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

КОММУНИСТЕРНИҢ КИРЖИЛГЕЗИНДЕН ХАМААРЖЫР

Ажыл-агыйның «Малчын» деп ады оң экономиказының кол адыры ол дээрзин бадыткап турар. Совхозтуң коммунистериниң чоокта чаа болган отчёт-соңгулдалыг хуралынга мында мал ажылының хөгжүлдезиниң амгы байдалын, аңаа коммунистерниң авангардчы ролюнуң болгаш перспективтиг сорулгаларының дугайында чугаа кол черни ээлээн. Аңаа отчёт илеткел кылган партком секретары С. Домбак, № 3 хойжу бригадада партбөлүк органикакчызы К. Борарган, малчыннар М. Бичe-оол, В. Тейниң, специалист Д. Дастан, совхоз директору С. Очур болгаш өскелерден ол айтырыгларга тодаргай доктаалганнар.

Совхозтуң коммунистери болгаш бүгү ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ... ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип турар дээрзин ...

«Малчыннын» ажыл-ишчилери он бирги беш чылда малдың чүзүн ааймы-биле өзүлдезин чедип алыр, оң продуктулуун бедидер, ишы-бүрү чыл-дыгаалынардан өлүп хоравр чорууш кызырар сорулганы салган. Ону боттандырарынга коммунист бүрүзүнден, күш-ажылчы кижи бүрүзүнден ... ажылынга бедик харыысалга болгаш быжыг сагылга-чурум негеттинери чугаажок.

Салдынган сорулгаларны ... мал чеминиң белеткелин база кол черни ээлээр дээрзин коммунистер демдеглээннер. Совхоз бо чылын 1610 тонна бедүүн мал чемин белеткээр турган, ону бо хүнверде 1635 тонна кылдыр күүсеткен. ...

Мал ажылын хөгжүдериниң мурнунда-ла тургустунган ... Чечекмаа Иргит, ... Боpаргаан, Салчак Тас-оол Бичe-оол болгаш ... хөй-хөй ат-сураглыг ... механизаторлар ...

Совхозтуң парткомунуң отчеттуг үеде чорудуп ... база коммунистер доктаалганнар. Бо үениң ...

...

К. САЛЧАК,

СЭКП Мөңгүн-Тайга районунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи.

...

С. ХОЯДЫР.

БОТ-ШҮГҮМЧҮЛЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

Кадыг коммунистерниң болгаш совхоз ... «Май 1-и» совхозта коммунистерниң отчеттуг хуралынга партком секретары В. Монгуштуң ...

...

Карель АССР-ниң К... деп ортулукта улуг ыяш тудугларының болгаш этнографиязының шангаалыг музейи бүгү делегейге алдаржып, билдингир апарган болгаш чылдың-на чүс-чүс муң туристерни сонуургадып, келдирип турар.

ЧУРУКТА: эрте-бурунгу-нуң тудугларын сонуургаар кижилерни «Комета» ол ортулукта чедирип келген.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ЗАПОРОЖЬЕ. «Запорожсталь» деп металлургия заводунуң домна тургузуунуң ниити хевири.

А. КРАСОВСКИЙНИҢ фотозу.

ОДАРЛАТПАЙН, ТУРГУЗУР АЗЫРААШТЫҢ...

Хой ажылын улетпүрге ... Ставропольда Петровск районунуң «Ленинниң чагыглары» колхоз хой санындан ... алган. Одарлалып семиртирииниң орнунга малды тургузур ... планын эртемденнерниң дузазы-биле ажылдап кылган болгаш ону боттандырган. ... кирген, мал чеминиң быжыг чем-суурун тургускан. ...

... «Ленинниң чагыглары» колхоз специализастаттынган фермаларда ... мал ажаап өстүреринин Бүгү-... ажылдарын ажыглаашкын эът бүдүрериниң Петровск районунуң малчыннары 1.5 муң тонна өстүрген.

Хойларны тургузур азыраары Ставропольга онаа чугула: тарылгага хой шолдуу ... чыл санында үнүүрүн бериш турар. ...

... кылдыр, серилээн. ... ки сезоннарны ... кылдыр чыыглаан. Бир ындыг черге 5 муң хойну тургузар.

Хойну тургузур ажаап турар үеде ферманың бир ажылдакчызы мың муң чедир хойну ажаап болурун практика ... операцияларын ... чемнерин белеткээриниң ...

...

(СЭТА).

Москва.

Советтер амыдыралы

ЭКИЖИП ОРАР

...

Н. ЗОЛОТУХИН,

Бии-Хем районг Совединиң күүседикчи комитединиң секретары.

Беш чылдың кижилери

КЫШТАГДА ЧЫРЫК

...

Х. ОЙДАП-ООЛ.

БАЗА КАТАП

Мөңгүн-Тайга районунуң «Малчын» совхозунуң ...

...

Д. ДАСТАК.

ЧЫТПЫШААН

...

К. КОМБУ.

Автономнуг республикалар хүнү

МОРДВА АССР

Бо неделяда бистиң республикада Мордов АССР-ге туралкаатжан хүннер эртип турар. Ынчангаш ол дугайында кыска тайылбырларны бердивис.

Автономнуг республика РСФСР-ниң составында кирип турар. Шөлү—26,2 муң дөрбелчин километр. Чурттакчы чону—984 муң кижи. Найысылалы — Саранск (чурттакчызы 280 муң кижи).

Үлетпүр продукциязын садыгларының планын эртем чылын 100,9 хуу күүседиеп. Үлетпүр продукциязының хемчээли ооң мурнунда чыладан 3,2 хуу өскен. Республика автоматизация, химия дериг-херекселдерин, оларның артык кезектерин, электролампаларны, автомобильдерге артык кезектерин, тудуг материалдарын болгаш чоннуң херегледе бараанларын, аъш-чем продуктуларын бүдүрүп турар.

Республиканың тарылга шөлү 1 миллион 224 муң га. Эртен чылын 854 муң тонна тараазы, 137 муң тонна чигир свекла, 387 муң тонна картофельди, 64 муң тонна ногааны ажаап алган.

Автономнуг республикада 632 муң мыйыстыг бода мал, 318 муң хаван, 427 муң хой, өшкү бар. Бир инектен ортумаа-биле 1960 килограмм сүттү саггаш, бир баш хойдан 2,4 килограмм дүктү кыргып алган.

Ниити билиг школаларының бүгү хевирлеринде 167 муң кижи, дээди база ортумак өөредилге черлеринге 37 муң кижи өөренип турар.

Республикада 610 ажык библиотека, 810 клуб албан черлери, 866 кинотургузугаары, 3 театр, 12 музей бар.

Чоннуң кадыкшылын камгалалында 2800 ажыг эмчилер, он муң ажыг ортумак эртемниг эмчи ажылдакчылары барааж болуп турар. 3 санаторий, 3 дыштанылга бажыңы республикада бар.

БЫЖЫГ КОРУМ-ЧУРУМ ДЭЭШ

Чурттакчылыг черлерге хой-ниитиниң быжыг корум-чурумун тургузуп, социалистиг хоойлу-дүрүмнү быжыглаар талазы-биле хоорай, суурларда милицияның участок төлээлериниң быжыглаттынган девискээрлеринде чорудуп турар ажылы хөй талалыг. Хоорайнуң[illegible]комнарының иштики херектер килдистериниң чурттакчылыг черлерде милицияның участок төлээлериниң республика семинар хуралынга ол талазы-биле ханы чугаа болган. Хуралдың киржикчилери ацаа ажылының арга-дуржулгазы-биле [illegible].

Илеткелчи — Тыва АССР-ниң иштики херектер министри В. Б. Кара-Сал болгаш хуралга санал бергеннер милицияның чер-черде участок төлээлериниң хой ниитиниң [illegible] чурумун быжыглаар талазы-биле чорудуп турары хөй талалыг ажылын демдеглевишаан, чедир шиитпирлеттинмейн турар чамдык айтырыгларга доктаап, ханы анализти ацаа кылып, моон соңгаарты сорулгаларны тодарадыпкан.

Милицияның участок төлээлериниң ажылынга чер-черде хоорай, кожээ, суур Советтери, совхозтар директорлары, парткомнар, бот-башкарылгалыг хөй-нийти организациялар боттут дузаны чедирип келген. Хөй-нийти— милиция ажылдакчызының кол даянып күжү, дузалакчызы. Хуралга ол дугайында чугаа чүгүла черин ээлээн. Илеткелчи болгаш хуралга санал бергеннер демниг ажылдың чамдык түңнелдерин демдеглеп, ону тодаргай чижектерге көргүскен.

Кызыл хоорайның барыын талакы девискээринде быжыглаттырган милицияның участок төлээзи В. И. Панин болгаш оон-даа өскелер хуралдың киржикчилеринге ажылының арга-дуржулгазын дамчыткан.

Хоорайның барыын талазында хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар дузалал пунктузундан иштики херектерге хүн бүрү ажылы эгелээр. Ында профилактика чөвүлели, үш секция, эш хуу суду, эки тураның улусчу дружиназы ажылдап турар. Хөй-ниитиниң киржилгези-биле рейдлерни чорудуп, арагаже сундулуг, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас хөй-ниитиниң корум-чурумун үреп болгу дег кижилерни доктаамал хайгаарап турар.

Дузалал пунктузунуң эки ажылының бир үндезини—ол девискээрде турар бүдүрүлгелер-биле быжыг харылзаалыында. Чижээ, автосептенге, алгы [illegible] профилактика хүннерин эрттирип турарының дээштиг бедээн. Демниг ажылдың түңнелинде хоорайның ол девискээринде хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыдар, кем-херек үүлгедир чоруктарның сааны кызырылганын В. И. Панин түңнелинде чугаалаан.

Барыын-Хемчик, Кызыл райкүүскомнуң иштики херектер килдистериниң «Хемчик», «Тиилелге» совхозтарда милицияның участок төлээлери В. С. Иргит, С. Х. Уртунмай саналынга совхозтарның удуртукчуларының талазындан боттарының ажылынга боттуг дузаны ап турарын жозаинде чугаалааш, ажыл-агыйларда улусчу дружина, профилактика чөвүлели, эш хуу суду-биле кады хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, ниитиниң малын оорлаар чоруктарга удур эптеш чок алдынып турар хемчеглерин тодаргай чижектерге көргүскен.

Хову-Аксы суурда милицияның участок төлээзи Л. Н. Козеонова учётта турар мооң мурнунда шииттирип чорааннар-биле ажылының дуржулгазын чугаалаан.

Милицияның участок төлээлериниң ажылында кыдымчыган чүүлдер-биле чергелештир хуралдың киржикчилери ажылда бар четпестерже улуг кичээнгейни угландырган. Чамдык иштики херектер килдистери участок төлээлерин шын шилип алыр, оларны ажылга быжыглаар айтырыгны ам-даа чедир тургуспайн турар. Чижээ, Ак-Довурак, Шагаан-Арыг хоорайларда, ол ажыл шуудаваан. Участок төлээлериниң хөй нийти-биле харылзаазы ам-даа кошкак, чорудуп турар профилактиктиг хемчеглерниң дээштии чавыс. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарының суурларында участок төлээлериниң профилактиктиг хемчеглерин тургусканы негелдеге дүүшпес. Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Каа-Хем болгаш чамдык өске-даа районнарда пазы четпээннер-биле ажыл сула. Семинар-хуралдың киржикчилери ол айтырыгларже улуг кичээнгейни угландырып, ол талазы-биле ап чорулар хемчеглерни тодараткан.

В. КУУЛАР.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ШЫНЧЫ ИНФОРМАЦИЯ, НҮГҮЛГЕ ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

Массалыг информацияның афган - чепсектери болгаш бистиң чуртувустуң журналист бүрүзү боттарының демир-үжүктерин тайбыңның болгаш демпилгениң сорулгаларынга ажыглаарын. Афганистан [illegible] кижилерге чедирерин боттарының сорулгазы кылдыр көрүп турар. Делегей байдалыг улустарының бот-боттарынга бүзүрежир чорууну чергези делегейде кандыг информация нептерэп турарындан биче эвес чергелиг хамааржырла болгай.

1978 чылдың апрель революциязының соонда Афганистанга каш-даа чаа солуннарны, чижээлээрге, «Анынктарның үнү», «Куш-ажыл», «Тараачын» дээр солуннарны парлап үндүрүп эгелээн. «Бахтар» дээр информация агентилелиниң ажыл-чорудулгазы калбарган. Чуртунуң биче национал дарының дылдарынга солуннар үнүп турар апарган. Журналистер агрр реформазының дугайын бижип турар. Ол реформа чорун тула 300 муң чыгам тараачыннар чер алган. Экономиканың бүдүрүлге баазазының быжыгып турарының дугайын олар бижип, чонга чугаалап турар. Чүгле 1981 чылда безин 17 чаа үлетпүр бүдүрүлгелери ажыглалда кирген. Чуртта баштайгы дөрт машина-трактор станцияларны ажылдап турар.

Чоннуң хөй нуруузу ам-даа үжүк-бижик билбес болганындан радио биле телевидение чуртта улуг рольду ойнап турар. Улустуң эртем-билиг деңнелин бедидер дээш ам [illegible] нерин салып турар. Бо чылын школа назылыг 10 уругдар бүрүзүнүң сезн өөренип кирипкен. Бижик билбес чорукту узуткаарының 28 муң курстарында 600 муң чыгам кижи өөренип турар.

Апрель революциязының соонда бир-ле дугаарында тургустунган болгаш 160 муң ажылчы чоннарны каттыштырган профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазының дугайын-даа, кедээ ажыл-агыйкооперативтерин тургусканының дугайын-даа, ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга ажыл төлевирин 26—50 хуу улгатканының дугайын-даа афган солуннардан, «Бахтар» агентилелдиң телетайп дыңнадыгларындан билип ап болур.

Афганистан Демократтыг Республикада болуп турар чаартылгаларның дугайында барыын талакы чурттарда эвээшти билип турары болгаш феодализмден амгы үеже баштайгы базымнарны кылып турар афган улуска ол чаартылгаларның ужур-дузазын-даа билбези хараадангыг. Бо талазы-биле пропаганданың барыын талакы албан черлери бурууулуг, чүге дизэрге олар афган шынныг чурумну ам-биле [illegible]. АДР-ниң чаазаныны политиказының дугайында хоп-нүгүл-ду нептередип турарлар. Нү[illegible] [illegible] биле америк пропаганда кедергей кызыдып турар. Ол черле билдингир. Афганистан [illegible] стратегтиг сорулгаларынга Иранга чидирген шериг баазаларының орнун тургузуп алырынга ажыглаар дээш Вашингтоннуң пландарын [illegible] шапкан. Ынчан келирге, АДР-ге удур чарлаттынмаан дайынны чорудуп турар америк администрация идеологтуг хоралаашкыннарны үүлгедипкен.

Барыын чүк чурттарынга хоп-нүгүл нептередириниң ангыда, америк пропаганда чы машина АДР-ге удур кыпкыдып үнген. Хөй-хөй радиостанциялар, оларның аразында «Американың үнү» апрель революциязы тиилээриниң мурнунда бистиң чуртувустуң нурунe дылдарынга — нүгүлү болгаш дарп дылдарга программалары чок турган. Ынчаарга революция тиилээниниң соонда, ылангыя ооң чаа үе-чадазында, «Американың үнү» ол дылдарга дамчыдылгаларны үргүлчү кылып эгелээн.

«Американың үнү» ам дамчыдылганы дарп дылга хүн бүрү алды шак дургузунда болгаш пушту дылга бүдүн чартык шак кылып турар. Бо-биле [illegible] ажыл-чорудулгазы кандыгыл дээрге, ооң удуртукчулары акпа-хорнун [illegible] [illegible] [illegible] база дарп дылга дамчыдылгаларының шагын өстүрген болгаш пушту дылга дамчыдып эгелээн, революция мурнунда [illegible] бээр турбаан. «Чаа медээлер» болгаш «тайылбырлар» дээр шынчы биле ам ол радиостанцияларның [illegible] бүгү-ле чүүлдеринде шынныг байдалга чүүлдежир чүү-даа чок болгаш АДР-де байдалазы будулдурарынче, революсту чорудулганы мооңдактаарынче угланган.

Чүгле радиостанциялар эвес. Харын Барыын чүкте АКШ-тың Төп разведка эргелели баштаан шпион төптер база антиафганчы ажыл-чорудулгаже идепкейлиг кирипкен. «Информацияның хостуг болуру дээш демисело» дээр чылдак-биле олар Пакистанның девискээриндем контрреволюстуг пропаганданы чорудуп турар хоралакчы ажыл-чорудулгалыг радиостанцияларга хөй түннүг акшаны дамчыдып берген. Ол радиостанцияларның ажыл-чорудулгазы делегей журналистиказының кандыг-даа дүрүмнеринге чөрүшпес.

Массалыг информацияның чепсектерин ажыглавышаан, империализм чүгле афган революциязынга удур хоралакчы ажыл чорудуп турар эвес болдур ийин дээрзин эки билир бис. Бодунуң хосталгазы болгаш социал демпилгези дээш демиселжип турар улус бүрүзү империализмниң хоралакчы [illegible] га бо-ла таваржы бээр. АКШ баштаан делегей империализмни Ливанда, Сальвадорда, Никарагуада, Анголада революстуг чаартылгаларны бакка көргүзер дээш бүгү-ле аргаларны ажыглап турарын ол чурттарда болуушкуннар тодаргай көргүзүп турар.

Бистер, афган журналистер, империализмниң болгаш ооң чалчаларының шаанга кинп сөглээрынче бүгү-ле демпилгелиг журналистерни кыйгырып турар бис. Бистиң ниити сорулгавыс чүү дээрге, номчукчуларга болгаш дыңнакчыларга шынчы информацияны чедирериниң теориге эп-сеткии каттыштырылгазын быжыгтаары болур.

Седык РАХПО,

Афганистанның «Дхкан» («Тараачын») солунунуң кол редактору.

(ПМА).

ШЫДАМЫККАЙ ЧОРУК—ТИИЛЕЛГЕНИҢ МАГАДЫЛАЛЫ

— Барыын Бейрут дээш тулчуушкуннарның бүгү хүннеринде хоорайга турган болгаш[illegible] израиль агрессия дээрге чүгле палестин солдаттарны узуткаарынга оралдажып чыышкыны эвес дээрзин бадыткап болур мен. Сионистер палестин улусту, бистиң культуравысты узуткаарын оралдажып турарлар — деп, палестин чогаалчы Муин Бсису ПМА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Бейрутта чурумалдыг уран чүүл музейиниң канчаар ертенгенин көрген мен деп, ол чугаалаан. Ацаа фосфорлуг бомба дүшкен. Ол музей палестин чурукчуларының чураан чуруктарының ховар дээш кадагалал чери турган. ЮНЕСКО-нуң төлээ чериниң бажыңы база өрттенип калган, ацаа палестин улустуң культуразының эртине чүүлдериниң улуг чыындызы кадагалаттынып турган. Ол дээрге, дайын чорудулгаларының үезинде ацаа таварылга болган болуушкун эвес-тир. Музейни болгаш төлээ черин сагыштыг-биле бомбалааны ол. «Чоннуң узуткаар дээнинээ—ооң культуразын узутка» деп гитлержи дергин идеяны сионистер боттандырганы ол-дур. Палестинаның литература болгаш уран чүүлүнүң хөй-хөй ажылдакчылары тулчуушкуннарга өлгеннер. Оларның иштинде шүлүкчү Али Фоди, чогаалчы Самир Дервиш, Бейрутта улустуң ооң үнүн эки таныыры, Палестина радиозунуң диктору Неам деп аттыг кыс база амы-тынын оскунганнар.

— Сионистерниң кемниг үүлгедиишкиннерин чүү деп санаар силер?

— Ол дээрге ажыы-биле үүлгеткен араатанзыг чорук-тур. Ол дээрге —фашизм-дир. Коргунчуг үүлгедиглерин карааm-биле көрген мен. Израиль солдаттар электри чырыын үреп, суг дамчыдылгазын дуглап турганнар. Эмчилер аарыг улуска кезиишкин кылыр безин арга чок турган, кижилер оларның караанга-ла өлүп турганнар. Бомбалаашкын үезинде камгалал черинче дезип кирген иштиг херээжен кижи шуут кудумчуга божуп каанын көрген мен. Чүге дээрге, карангыда госпитальче баар орукту тывар арга-даа чок турган. Израильдер эмиг эмер чаш уругларга бээр сүт сөерткен машиналарны эрттирбейн турганнар. Кызыл Крест организациязының бүзээлеткен хоорайже эрттирерин оралдашканы донор ханын олар шилдери-биле кады буза шаап турганнар. Кескээ изиткен демир-биле палестинчилерниң холдарынга дугаарлар оюп, оларның хевинге тускан демдектер чыпшырып турганын билир мен. Дөртен чыл бурунгаар болуп турган кемниг үүлгедиишкиннерин шак ынчаар касаптаан[illegible]. Ол бугайын ыяап-ла бажыр-даа мен.

— Силерниң алынар делегейде сурагжаан болгай. Палестинчилерниң ортузунда улуг ат-сураглыг Силер. Чоокта чаа «Артек» чорааш ында Палестинадан келген чүс уруглар дыштанып турарын көрдүм. Байырлаал кежээнинге олар силерниң ырларыңарны ырлажып турдулар. Чоокку үеде чогаадыкчы планнарыңар кандыг ирги?

— Барыын Бейрут дээш тулчуушкуннар хүннеринде он бир шүлүктү бижидим. Оларны бистиң парлап үндү[illegible] «Түрегуш-тук» деп сыгуга чырыткан. Чаг-дык шүлүктерге аңгга чогаатканш, хоорайны камгалап турган дайынчылар ону ырлажып-даа турдулар. Ол шүлүктериниң [illegible] парлаарын планнап турар мен. Ону «Бейрут, 1982 чыл» деп адаар боор. Амгы үеде чогаадыкчы ажыл темазы ла хөй. Ылангыя палестинчилерниң эрес-маадырлыг турушту чоруунуң дугайы бир кол тема. АКШ-ка бүдүрген амгы үениң шериг чепсээниң эң чаа хевирлерин израиль шериглер Ливанда шенеп турарлар. Бистиң дайынчыларывыс холдарында автоматтар болгаш гранатомёттарны тудуп алган демиседжип турарлар. Ынчалза-даа оларның эрес-маадырлыг согуушкуннарынга таварышкан америк шериг техниказы ацаа-ла бир өлүг соок демир болуп хуула бергилээр. Бистиң дайынчыларывыс израиль шериг машиназын Бейруттуң кирер эжиинге доктааткаш, чүгле чаагай сеткилдиг болалдарны удуртулга болдурганы, хоорайдан үнүп чорупканнар. Сионистер палестинчилерниң эрес-маадырлыг чоруун чүгле амгы үениң салдыттары болгаш танкылары, фосфорлуг болгаш вакуумнуг бомбалар-биле сый шаварын оралдажып турар эвес, а пропаганданың чепсээн ажыглап — бистиң өннүктеривисти нүгүлдеп турганнар. Бистер ол нүгүлдү соңгалаввывыаан. Палестин улустуң демиселин делегейниң демпилгелиг бүгү күштери деткип турар дээрзинге улуг бүзүрел-биле биениң солдаттарывыс тулчуушкуннарже кирип турганнар. Биске дуза чедирген бүгү кижилерге өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис. Палестин улустуң шынчы өннүктерниниң дугайында тема мээң чогаадыкчы ажылымның бир кол темазы болуп артар. Бистер уругларывысты эрес-маадырлыг тура-соруктуг кижизидип турар бис. Олар дайзынның кандыг-даа чепсээнге — шериг техниказынга-даа, нүгүлдүг пропагандазынга-даа удур туржуп шыдаар быжыг туруштуг кижилер болур ужурлуг. Эрес маадырлыг чорук — тиилелгениң магадылалы, ынчангаш ону шүлүктеримге алдаржыдып чоруур мен.

(ПМА).

⊙ ⊙ ⊙

«Афган контрреволюциязының дерзии мээу-шынары» деп номну парлааны-биле холбаштыр тус чериниң болгаш даштыкы журналистерге парлалга конференциязы Кабул хоорайга болган. «Хакикате шикилабе саур» солунунуң парлалга чери ол номну үндүрген. Афганистан Демократтыг Республиканың айыыл чок чорук органнары дээрбечилерден хөй боо-чепсектерин, оларның аразында химиктиг чепсекти хунаап алган. Ол боо-чепсектериниң кол нуруузун АКШ-ка бүдүрген. Контрреволюстуг дээрбечилерден хавырган хөй боо-чепсектерни тус чериниң болгаш даштыкы журналистерниге көргүскен.

ЧУРУКТА: дээрбечилерден хавырган боо-чепсектерни парлалга конференциязының киржикчилериниң көрүп турары.

СЭТА-ның фотохроникасы.

⊙ ⊙ ⊙

ДИПТЕРДЕН ДОНЧУ МЕДЭЭЛЕР

⊙ХАНОЙ. Вьетнамның сак - кеш шөлдериниң ажыл-ишчилери бо чылын чаагай дүжүттү ажаап алганнар. Эң ылангыя даштыкыже садайтын бедик шынарлыг продукциязын үндүрери ыңа кады хаан. Ол үнсе. Ноңурган сезеткеттан болган лангустар, балыктар, кальмарлар-дыр. Оларны эрткен тос айларда эвээ чылдыы чогуур үезиндеп бүдүн чартыы катап хейну саккан.

⊙АФИНЫ. Чурттуң бүгү чонунуң 50 хуузу амгы үеле Грецияның демократиялле даштыкы шериг баазаларны хоорай ла узуткааары дээш туржуп турар. Ол түңнели «Салоники» солун парлаан.

Хөй-ниитиниң санал-оналын айтырганының түңнелдерин бижээш, ук солун, Грецияның чурттакчыларының хөй нуруузу чурт НАТО-дан болгаш ЭЭК-ден үнер ужурлуг деп санап турарын айыткан.

⊙КАБУЛ. Афганистан Демократтыг Республиканың иштики херектериниң америк империализмниң холгаарлааашкынынга удурланыышкынны илергейлээн хөй муң кижи киржикчилиг марш Кабулга боон эрткен.

Ажылчыннар, албан-хаакчылар, суртуул аныяктар Кабулда америк элчин чериниң бажыңынга чанынга чыыгаш. Ада-чурттуң национал Фронтузунуң Кабулда национал чөвүлелиниң саналы-биле организастаан митингиге кирипкен.

⊙ТОКИО. Японияның дентиу фирмазы-ла бодунуң орулгазының шын хемчээлин чажырып турарын национал үндүруг эргелелиниң илеткелинде айыткан. Ол органның кылган шинчилелдериндең неступ турары-биле алырга, 1981 чылдың июльдан 1982 чылдың июньга чедир компанияларның ээлери үндүруг далыыр тырттыларындан эрткен чылдыычалан хөй. 227.4 млрд. иен акшаны чажырган болганнар.

⊙БРАЗЗАВИЛЬ. Конгонуң кедээ ажыл-агыйын шалыпкын-биле кедургениниң чаа чүгүла хемчеглерин республиканың Министрлер Чөвүлелиниң ацаа болган хуралынга айыткан. Конгонуң информация агентилелиниң дыңнадып турары-биле алырга, тараачыннарны чер ажылдың журнакты аргаларынга өөредиир кедээ чонга үреннинерин болгаш чиигелделиг чөлдерин бээри, садыг четкилерин сайзырадыры болгаш ажык дузазын экижилери дээн ышкаш хемчеглер ында кирген.

⊙МАДРИД. Испанияга октябрь 28-те болур бүгү-ниитиниң соңгулдаларын чоокшулаан тулуу-на экстремистиг организацияларның хоралакчы үүлгедиишкиннери невудеп турар. Октябрь он чедиде террористер Валенсияда куруне бажыңнарынга ийи частыышкыннарны кылган. Астурия областа Овьедо болгаш Хихон хоорайларга ийи бомба база чавылган.

Ооң мурнунда испан ультралар төп чазак чериниң Виторияда (басктар чурту) төлээ чериниң бажыңын гранатомёт-биле боолап турганнар.

⊙БЕЙРУТ. Израиль эжелекчилер Иордан хеминиң барыын талакы эриинге база бир кемниг үүлгедиишкинни кылган. Эжелеткен араб черлерниң сионисчи администрациязы Наблустан ырак эвесте 70 га черже оливка үнүжүнүң шөлдерин хавырарының дугайын чарлаан. Ол шөлдерден Бурин суурнуң 180 араб өг бүлелери аштаныш-чемненип, амыдырап турган. Ацаа шериг[illegible]житкен чаа израиль чурттакчылыг черин тургузар деп турар.

(СЭТА).

САН-ФРАНЦИСКО (СЭТА). Сураглыг америк эртемден, Корнелл университединиң профессору Ганс Бете АКШ-тың администрациязының милитаристиг политиказын шыңгыызы-биле буруу шапкан.

Мен делегейниң ийиги дайынының чылдарында атомнуг бомбаны кылыр дээш ажылдап турган кижилерниң бирээзи чораан мен деп, ол «Лос-Анджелес таймс» солунга бижээн. Ынчалза-даа АКШ-тың боо-чепсек шыгжамырларынга 10 муң стратегтиг ядролуг чепсек санаттынып турар апаары бистерниң аң коргунчуг дүш-дүлүвүскe безин кирбейн турган. Боо-чепсектиң ол хире сан-түң чок деңнелиниң үезинде ону эндере бүдүрер талазы-биле чогум кым мурнап, кайы тала хожудап турарын айтырары безин берге-дир.

Чогум-на АКШ боо-чепсекти эндере бүдүрерин катап-катап күштелдиреринин эгелекчизи боол келген. АКШ бир дугаарында диптер аразынга ужугар чүс-чүс баллистиктиг ракеталарны сээнней тургускан, боду башкартынар частыр чүүлдерлиг ракеталарны база-ла бир дугаарында чепсегленге киирген болгай. Амгы үеде пентагончу генералдар космосче чүткүп турар-дыр. АКШ-тың агаар күштери спутниктерге удур чепсектерни шенээрин эгелеп турар. Конгрессти болгаш улуустуг[illegible] [illegible]рин боо-чепсекти эндере бүдүрүп, [illegible] деңнелин улуг программаларын акшаландырарынче күткүүр дээш чуртта дайынзырак шуугаазынны кедередип турар.

Вашингтон ооң орнунга Совет Эвилели-биле айтырыгны политика талазы-биле шиитпирлээриниң аргазын дилеп, эвин эрттир улуг өртек-үнелиг болгаш айыылдыг боо-чепсектерни эндере бүдүрериндеп кайы-даа тала тиилээрин чедип албазын бардымдаалаары чугула деп, эртемден айыткан.

• • •

АКШ-тың амгы президентизиниң «стораэп чери» Калифорния штаттың чурттакчылары Вашингтоннуң боо-чепсекти эндере бүдүрериниң дайынзырак чүткүлүнге удурланып турар.

«Филд опинион рисерч» дээр шинчилел организациязының хөй-ниитиниң санал-оналын айтырганының түңнелдери ол дугайын тодаргай херечилеп турар. Ооң түңнелдерин ёзугаар алырга, ядролуг чепсектиң чаа хевирлерин кылып үндүрерин, шонээрин болгаш шыгаап, тургузарын чангыс-ла деңнелге тудары дээр айтырыгга харыылаан кижилерниң 42 хуузу бадылаан.

Калифорния университединиң профессору Дж. Холдрен «Дейли Калифорниан» солунга берген интервьюзунга Калифорнияның чурттакчылары «Рейганның айыылдыг политиказынга дыка-ла дүвүреп» турарлар деп, ацаа холбаштыр медеглээн. «Тайкылар-биле кымны-даа тоттур демгерип шыдавас, реакциятиг [illegible] айтырыын шиитпирлээринге дузалавас, ынчаарга бомбардировщиктер — кижилерни аарыг-човулаңдан эмнеп-даа шыдавас», АКШ-тың чаза «шериг талазы-биле артыкшылдыг болурунче илегей чок чүткүлге хаара туттунган болгаш ол сорулганың күүсеттинмезин безин билбейн турар» деп, профессор айыткан. Ындыг турбуже, боо-чепсекти эндере бүдүрериге канчаар-даа аажок хөй курлавырларны чарыгдап турарын Дж. Холдрен демдеглээн.

• • •

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Данияның Фюн ортулуунда Нюборг хоорайга «Ниити рынокту» киржикчизи он чурттуң даштыкы херектер министрлериниң албан ужуруну эвес ужуражыышкыны болган.

«Оннуң» күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының ээлчеглиг ужуражыышкызының белеткээриниң талазы-биле [illegible] бар боол турар чамдык делегей айтырыгларын ооң киржикчилери чугаалажып көрген.

Ужуражыышкынның төннелдериниң дугайын [illegible] чарлаваан. Ынчалза-даа социалистиг [illegible] айтырыгтар талазы-биле Рейганның администрациязының политиказынга дыка таарышпайн турарын министрлерниң илеретеени ооң соонда кылдынган медеглелдерден тодаргайы-биле билдинип турар. Олар ССРЭ-ниң, ПУР-нуң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның талазы-биле АКШ-тың кызамдаашкынныг хемчеглериниң дугайында айтырыгга АКШ-тың албадалдыг ыйыдыышкынынга дужуп бербес деп чүвени тодаргайы-биле айытканнар. АКШ-тың чарлааны ышкаш, шак ындыг хемчеглерни «ниити рынок» Польшага удур ажыглаар деп турар бе деп айтырыгга харыылааш, Данияның даштыкы херектер министри У. Элеман-Енсен ол ужуражыышкынга даргалап турган «ажыглавас» деп чүве шуут-ла билдингир» деп медеглээн.

Чөөн чүк-биле Барыын чүктүң аразында харылзаалап дугайында айтырыгга АКШ биле чорулдешкек чорук ужуражыышкынга база илерээн. Чижээ, Вашингтоннуң администрациязынга чамдыр, Барыын Европаның чурттары чаңыраашкынның ниитилелин үргүлчүлериниң [illegible] чүгүлээн-даа бүзүреп турарын ацаа онзалап демдеглээн. Франция-биле Греция Мадрид ужуражыышкынның [illegible] баш удур негелделер чокка [illegible]-биле эгелээш, үргүлчүлээрин хандырарының [illegible] демдеглээн.

Садыг-экономика талазы-биле «Оннуң чурттары»-биле АШК-тың аразында харылзааларының моон-даа артык кылдыр дорайтаарын болдурап турар чорулдаарының шын[illegible] болдурбазын [illegible] министрлер, океан ындының чурттары-биле «ниити рынокту» чоп[illegible] ГФР-ниң чүүлдүгзүнерин чедип алыры оралдажыры-биле [illegible]. Ол [illegible] дүгуржулгадан ойлаашкынның дугайында медеглээш, Вашингтоннуң негелдеен үнделин чок деп санап турганы билдингир. Ол айтырыг ажык хевээр арткан.

• • •

РИМ. (СЭТА). Италияның «Нуово пиньоне» деп компаниязының машина кылыр бүдүрүлгезиниң ажылчыннары чоокта чаа үш шактың ажыл соксадыышкынын кылган.

Олар «Нуово пиньонениң» АКШ-тың [illegible] албаны таңды-биле ажылдаар турбиналарга [illegible] [illegible] чорударынга шаптыктааш америк арга-чагыргаларының үүлгедиишкининге удурланыышкынны ынчаар илеретеннер.

Сибирь—Барыын Европа аразында газ дамчыдылгазынга ажыглаар дериглелерни кылырынга киржип турар фирмага хамаарыштыр Вашингтоннуң ылгай көөр шиитпирин политиктиг ажылдакчыларының, хөй-ниитиниң, массалыг информация чепсектериниң шиитпирлиг удурланыышкынын болдуруп турар. Чижээ, Италияның үлетпүр, ус-дарган болгаш садыг министри Дж. Маркора АКШ-тың ындыг шиитпирин шуут буруу шапкан. Ол фирманы Совет Эвилели-биле чарган керээлерин күүсеткениң дээш ындыг арга-биле «кезедири-биле» Вашингтоннуң кылган ол холгаарлаашкыны-биле чөпшээрежип черле болбазын министр демдеглээн.

«Коррьере делла сера» болдунуң эдчээнде социалистиг чурттар-биле экономиктиг харылзааларының Италияга болгаш Барыын Европаның өске-даа чурттарынга шуут эргежок чүгүла боор турарын онзалап айыткан. Ону оон-даа артык кылдыр ханылазын база калбартыры улам-на угаан-сарыылдыг болур ийик деп, ол солун демдеглээн.

КИНОНУ — ЧОНГА

Совет кино уран чүүлдү марксчи-ленинчи мировоззрениени болгаш коммунистиг мөзү-шынарны пропагандалап кижизидеринге күчүлүг чепсек болуп турар. Кино пропагандазының аргазы-биле улус ажыл-агыйының бүгү адырларында күш-ажылдың бүдүрүкчүзүнүң арга-методтарын болгаш амыдырал, ажыл-агыйда бар четпестерни чидии-биле шүгүмчүлеп, ону элип алырын чедип ап турар.

Кинофикаторларның — кинорежиссерларның болгаш актёрларның, кинотургузукчуларның болгаш операторларның аразында онзагай чер-ле киномеханик ээлеп турар.

Киномеханик — кинематография биле хөй миллион көрүкчүлерни [illegible] турар кижи. Чаа кинону оон баштай көргүзериниң ук кинонуң чедиишкинин база хамааржыр. Ылангыя кедээге кино механигиниң организакчы ажылындан фильмниң улуг чедиишкини азы чер албайн баары база хамааржыр.

Бистиң республикада профэвилелдериниң 31 киноустановказы, оон иштинде 26 турум, 5 көжер кинолар бар болуп турар. Ында II болгаш III категорияның 40 киномеханик ажылдап турар.

Профэвилелдериниң киноустановкаларының аразында социалистиг чарышка бирги чартык чылда түңнели-биле — Таңды районнуң Межегейде киноустановказы (профком даргазы Е. И. Зайцева, киномеханик В. Н. Санкин) бирги черни, ийиги черни [illegible] районнуң Сосновкада киноустановказы (профком даргазы Ч. Д. Очур, киномеханик А. А. Беспалов), үшкү черни Кызыл районнуң Шамбалыгда киноустановказы (профком даргазы Л. Х. Мыллык, киномеханик Л. Б. Ооржак) олар тус-тузунда ээлээп болгаш дипломнар болгаш акша шаңналын алганнар. Ол ышкаш Таңды районда Хову-Аксы болгаш Успенкада, Улуг-Хем районда Ак-Туруг болгаш Арысканның, Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң Чкаловкада, «Кызыл тараачын» совхозта киномеханиктер эки чедиишкиннерлиг болуп турарлар. Олар темалыг фильмнерни көргүзүп, кинолекторийлерни тургузуп турар. Ол ышкаш фермаларга, бригадаларга, экономиктиг болгаш коммунистиг күш-ажылдың [illegible] төөгү-документалдыг, эртемниң болгаш кодээ ажыл-агыйга хамаарышкан фильмнерни көргүзүп турар.

Чедиишкиннер-биле кады профэвилелдериниң киноустановкаларының ажылында четпестер, шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа бар. Чурттакчы чонга кино көргүзүү чавыс деңнелде. Ак-Довурак хоорайның 250-ден 400 чедир олуттарлыг Культура бажыңы болгаш чамдык «Өөк», «ҮТКА 25 чылы» совхозтарның Культура бажыңнарынга чүгле 10—15 көрүкчү кино көрүп турар. Моон кол чылдагааны көрүкчүлер залдарының санитарлыг байдалының багайында, кыжын үеде соок болуп турарында. Аржаан болгаш Арыг-Үзүү суурларының Культура бажыңнарынга оларга системаларын доңурган таварылгалар тургулаан. Киномеханиктерниң [illegible] «Өөк», «Барлык», «ҮТКА 25 чылы», Хадын-Аксы болгаш Чаа-Кежигде киноустановкаларның киноаппараттары үрелип тургулаан. Хам-Сыразы чурттакчылар ээзи каш ай иштинде кино көрбейн турар. Боттарында мергежилдиг киномеханиктер чок хирезинде «Барлык», «ҮТКА 25 чылы», Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы сөөлгү 3—4 чылдарда дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринче кижилер өөредип чорудар хамаан чок, алды айлыг курстарже безин чаңгыс-даа кижи чорутпааннар. Бо совхозтарның удуртукчулары киномеханиктерни өөредип алырынче кичээнгей салбайн турар.

Бистиң республикада ээлчээш чурттакчылыг черлерге, хову [illegible] малчын бригадаларга, тудуг пункттарынга, КМК-ларга кино көргүзүү ам-даа кошкак тургустунган. Совхозтарда профэвилелдиң 5 көжер кинозундан чүгле «Кызыл тараачын» совхозтааңындан [illegible] келери сеңтелгеде турар.

Уругларга кино көргүзүглерин кижизидилге талазы-биле онзагай черни ээлеп турар. «Чапаев» болгаш «Корчагин» дээн ышкаш хөй совет фильмнер совет патриотизмге болгаш коммунистиг ажыл-чаңга уругларны болгаш аныяктарны кижизидеринге улуг салдарны чедирип келген.

Өөреникчилерге кино көргүзүүнүң талазы-биле мындыг ийи деңнелгени көрүп болур. Хову-Аксында өөреникчилер [illegible] көрүп ааба-ле 37, а Ак-Довуракта чүгле 15 фильмни көрген. Улуг кижилерниң кино көрүлдези ол черлерде база ындыг деңнелде. Хову-Аксының школаларында коллективтиг кино көрүлдезинче улуг кичээнгейни салып турда, Ак-Довурак школаларында ону кончуг ховар чорудуп, өлче кичээнгей салбайн турар.

Школаларга темалыг кино көргүзүглерни болгаш кинолекторийлерниң ажылын экижидери чугула. Ол ышкаш [illegible] билеттерни тарадыр талазы-биле комсомол болгаш пионер активин ажыглап болур.

Бистиң республикага чурттакчы чонга кино көргүзүүн экижидер бүгү ажылдарны ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур чедиишкиннииг тургузары дээш чугула хемчеглерни алыр апаар.

М. ТАШТАНДИНОВ.

ТЕАТРГА КЭЭП ТУРУҢАР

Театр чаа сезонун эгелээн. Чүс-чүс көрүкчүлер баштайгы шиилерни көрүп каапкан. Бо сезон ССРЭ-ниң 60 чыл улуг юбилейиниң бүдүүзүнде эгелээни-биле онзагай. Ону театрның артистери база чедиишкиннииг уткуп турар. «Аваманың ак платьези» деп шииниң киржикчилери чайгы гастроль үезинде 58 удаа 10 муң кижиге ойнап бараалгаан. Олар чартык чыл планын ажыр күүсеткеннер. Хоочун артистер А. Тавакай, Х. Конгар, Е. Кенденбиль, Александр болгаш Тамара Ондарлар, А. Куулар чонга бараан болур хүлээлгезин кончуг эки күүсеткеннер. Ук бригаданы Ооржак Чолбенең удуртуп чораан.

Чаа сезонну «Шериг хелеп Шельменко» деп шии-биле ажыттывыс. Көрүкчүлерниң сеткилинге ол таарышкан. А ынчаарга «Аваманың ак платьези» деп шиини кызылчылар база көрүп четтигипкеннер. Сеткил-сагышка дээп, кижиниң дүвүредип кээр шия. Артистер ында чедиишкиннииг ойнап турар. Бо шии улуг-даа, аныяк-даа көрүкчүнү хаңы боданзыра бээр.

Бо ай төнгүжеге көрүкчүлер силерге сонуургадыр шиилеривис ам-даа бар. Оларны көөрүнче силерни чалап тур бис. Бистиң хоорайның театрывыска кээп туруңар. Эш-өөрүңер-биле, кожаларыңар-биле, угба-дуңмаларыңар-биле, кады ажылдап турар эштериңер-биле биске келиңер. Силерниң чогумчалыг дыштанырыңарга бисте байдал таарымчалыг. Театрга янзы-бүрү чүрүлга делгелгелери база бо-ла болгулаар. Ону-даа сонуургап болур силер.

Черле ынчаш культурлуг дыштаныш, шии көргүзүглериниң эстетиктиг таалалды алырынга көрүкчүлерге эки болзун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар бис, моон соңгаар-даа кылыр апаар. Театрга келген кызылчыларның бистиң аалчыларывыстың эргезинде әлбек ассортиментилиг аъш-чемниг буфет доктаамал ажылдап турар.

Театр дээрге уран чүүлдүң уязы болгай. Аңаа келгеннер шии, концертти көрүп, эстетиктиг таалалды алыр. Театрга кээрде көрүштүг чараш кеттиниы, бодун өзүлүг культурлуг аяп-шинчилиг алыры кончуг чугула болбайн аан. Оон дугайын улус билип-даа турар болза, база катап чугаалаары артык эвес деп бодаар мен. Ылангыя — аныяк херээженнер, студент кыстар театрлаарда узун, аннныт чараш платьелерден чүге кедип ап болбазыл. Бөдүүн пөстерден шак ындыг платьелерни даарап ап черле болур. Силер бүгүдениң театрга шиилеп, аалдап келиринер бисте, театр ажылдакчыларынга улуг байырлал. Ынчангаш бистиң көрүкчүлеривистиң театрга болуп-болуу-биле омак-хөглүг кээп турарын күзээр бис.

Театрга келгеш, чоок эш-өөрлериңер-биле ажыл, амыдыралыңар, ог-бүле, ажы-төлүңер дугайында хөөрежип болгай. Дыка хөй интеллигентилер ажыл-агыйынга чарлыккаш, бот-боттарының бажыңнарынче белен-не киришпес апарганнар. Дыштаныр хүннерде эш-өөрүңер-биле кады шиилеп, кинолап, концерт көрүп дыштаныр болза, ында багай чүве черле чок.

Өөредилге черлериниң удуртукчулары студентилерге болгаш сургуулдарга болуп-биле театрлаарынга акшаны тускай агар санче (№ 60105) шилчиткеш, чаа шиилерни көргүзүп болур силер.

ВЛКСМ хооркомунуң болгаш хооркуүскомунуң культура килдизиниң планын өзүгаар айда бир катап аныяктар кежээзин театрга организастап эртгирер бис. Аңаа бистиң аныяк артистеривис болгаш аныяк көрүкчүлер, театрның артистери киржир.

Культурлуг дыштаныр хөнде, черле корум-чурумнуг болуру чугула. Хөй-нииттиң корум-чурумун үрей бээрлер база таварышкылаар. Чамдык аныяктар театрга эзирик келир, илик-хевин хирлиг, бодун эттиниы албаан болгулаар. Шии төнери билек хоп-дораан залдан маңнажып үнүп каар. Топ аар черге ээлчег чок иткилежип, хелээп турар. Шак ол чурум чок чоруктуг шуут соксадыр болза эки. Шии төнерге залдан далаш чок үнгеш, ээлчегге чурум өзүгаар туруп алгаш, хеп-сынны ап алза эки болур ийик. Бистиң театрывыс улуг эвес, 700 ажыг кижиниң тонун 4 кижи 15 минута иштинде бериш шыдаар. Харын чурум чок, саадаашкынныг чорукту чамдык көрүкчүлер боттары үндүрүп турар.

Бистиң театрывыс чуртта база чараш дээн тудугларның бирээзи. Ону чогаадып кылганнарны Күрүне шаңналынга ыдып үндүргени-даа таварылга эвес. Биске аалдап кээп туруңар, манап тур бис.

К. САГДЫ,
театр директорунуң оралакчызы.

ТВ

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Шенгүттүргүткен» ырлап тур». Львовтан дамчыдылга. 9.20 — «Сцена кырынга». Уран-чечен фильм. 10.30 — Телемедээлер. 10.35 — 14.15 — Чансар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Орай кусгуң демдектери». «Печораның Альпыларында», «Соңгу элегия». Долгандыр турар чүүлдерниң камгалалының дугайында документалдыг фильмнер. 15.15 — Замбияның национал ансамбльдиң концерти. 15.40 — «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.40 — Москва болгаш москвачылар. 17.10 — «Төөлдүң аалчылары». «Алдын шидилгиг майыктаарларға». 2-ги серия.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Мээң адым — Леонардас». Документалдыг фильм. 19.10 — Объектив. 19.40 — «Оперетта байырлалы». И. Кальманның төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Орус музей. «XVIII чүс чылдың уран чүүлү». 3-кү фильм. 22.00 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония болгаш эстрада музыказының оркестри ойнаар. Дирижер — А. Михайлов. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Динамо» (Москва). В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичии спорт ареназындан дамчыдар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30 — Авам школазы. 13.00 — Джордж Гордон Байрон. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 13.30 — ПТУ сургуулдарынга. Физика. Кристаллдарның тургузуу болгаш шыңарлары. 14.00 — Төөгү. 4-кү класс. Баштайгы беш чылдарның тудуглары. 14.30 — Музыка. 6-гы класс. И. С. Бах. 15.00 — «Ада-чурттуң Улуг дайыны». Киноэпопея. 5-ки фильм. — «Чөөн чүкче». 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чансар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Тыва артистер — кинода». 19.15 — Киножурнал. 19.25 — «Алим төөү». Информация-публицистиг программа. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчылыг удуур, чаштар!». «Хуулгаазынныг карандаш». 20.15 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 20.45 — «Электрижиттинген Россияны өттүр көрүп тур мен». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — 22.35 — «Кавказ дугайында тоожу». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

«ЭКИИ, ЭМЧИ»

Ооң ада-өбээзи болгаш адазын Кара-Даш дааның аар ийинге чурттап чораан. Бичии оол аалының каш ешку, хоюн кадарып, ол дагның элдектерин, мээстерин, кырлаңнарын аай-дедир та чеже катап эртпээн деп.

Ынчан маңаа хамык-ла чүве шыышпың турган. Эдегейниң элбек оът-сигенниг шыктарында ында-мында аалдар көжүп-гүлээр. Оларның мал-маганы алгыржыр, ыт-кужу ээргилээр. Ноган торгу дег делгем шыктарда дурунаалар согааннын кылаштажып чоруур. Күскээр кыжын, кара довурак дүже бергенде, ырымы дам баар: аалдар Дулаан-Кара, Хөнделеңнин, Алаш дагларынче көжүп, кыштаглай бергени ол. А ооң аалы Кара-Өдектен ыравас, аңаа кыштаар. Бо удаада база-ла кыштаанга кээп хонуп алганнар. Эртен, кежээ соок, дүнелерде хыраа дүжүптер апарган.

Серен-Чимиттиң дун оглу соокка алысканы-ла ол бөөр, хенертен сыдаңы берген. Эъди изиир, шаг чок, суг дер дүжер. Элээн каш хонган. Оолдуң аарыы экириир тудум, улам дам барган. Ынчап кырган-ачазы сүмелеп-тир: «Оолдуң сыдаңгызы кедерел бар-дыр, Анта Комбу хамны чалап экээйн».

Удавааңда хам-даа келген... Дүн, хүн солчуп-ла турган. Үш хонук эрткен. Оолчук бодуу-даа, ооң ада-иези-даа, хамдаа могап-шылап, шат туруп кан. Хайлыг аарыг адырылгадаа хире чок. Хам бодунуң «күжүнгө» идегелин оскунупканы-ла ол бөөр оң, «оолду бо чүкче дораан аппаар болза эки-дир» деп алганын, Кызыл-Мажалык суурнуң уунче айтып турар болган.

— Бистиң-даа мөлегейниистии, эмчиже чедирзе эки-дир деп турары ол ышкажыл — деп, ооң күжүр авазы ам-на чүрээ эндевейн билип каан. — Дааарта өлче көжер-дир.

Сагаан-оол шуут бакспаап, кылаштай бээрин албастан бергенде, Серен-Чимиттер Кызыл-Мажалык эмнелгезиниң чапынга көжүп келгеннер.

Ак халаттыг эр орус эмчи Сагаан-оолдуң херээн дыңнап алгаш, олче эптиг-эвилең хүлүмзүрүп, шинчип турарга, оолдуң ада-иези өөрүп, бүдүүлүк чанчыл эдергеш, оглун баксырадып ал часканынга сеткил аарып органнар. Оон эмчи ынчаар [illegible] айтып берген. Баштайгы сыыртылышкынны тайбыңнадып соонда оолдуң караа чырып, бажының ажыы [illegible] эъдиниң изии вамдап эгелээн. Серен-Чимиттер эмчи чапыгга оол эккеп тип алгаш, оглун эмнедип турганнар. Оол оглу эттине бээрге, кыш дүжүп келгенде дедир көжүп үнгеннер.

— Эмчи магалыг-ла бөөр чүве-дир — деп, олар кыштаанга барып хонуп алгаш, эрткен дүжүнеп чорумаанга херреп органнар. — Хам-хүм хооп, хей-ле төөреп чораан улус-тур бис. Бо оол чүгле эм күжү-биле шыдажып үнду. Магалыг-ла апарган шаг-дыр бо.

Сагаан-оол ынчан боду бичии-даа турган болза, эмчиниң аңаа чедирген буянын угаанының болгаш сеткил-сагыжының ханызындан эки медерен билген. Ынчан-на оон бодалынга ол орус акый ышкаш, эмчи болуп, аарыгга таварышкан улустарны ооң кара сагыштыг аспаандан адырып, кижилерге буян кылыр изиг күзел төрүттүнгени чадавас.

Сарыглар Сагаан-оол Томскиниң медицина институдун дооскандан бээр ам он беш чыл ажа берген. Бо үениң иштинде ол та чеже кижини шинчип, эмнеп, кадыын камгалап кагбаан дээр. Сарыглар оларның даңзызын-даа тургузуп албаан, ат-сывын-даа дегерезин сактып алыр аргажок. Ол бодунуң эмчи хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, кижилерге буян кылып, оларга бараан болуп чоруур. Ынчангаш Кызыл-Мажалык, Тээли суурларында ону эки таныыр, сеткилинден хүндүлээр кижилер эвээш эвес. Чамдыкта үш танывазы кижилер кудумчуга таваржы бергеш: «Экии, эмчи!» деп амыр-менди айтырып эртгилээр.

Әзулуг эмчи аарыг кижилерни чүгле эм-биле эвес, а сөс-биле база эмнээр. А сөс дээрге кижилерге кичээнгейниң, эптиг-эвилээ, кижилиг хамаарылганың чепсээ, оларның илереишкини-дир. Кижи болуру чажындан, аът болуру кулунундан деп тыва үлегер чугаа бар.

Сагаан-оол бичии чажындан-на, школачы чылдарында-ла эш-өөрүнге эптиг-эвилең, кичээнгейлиг кижи. Ол кайы-даа класска эң эки өөредилгелиг, бүзүрелдиг сагылга-чурумнуг сургуулдарның бирээзи чораан. Ынчангаш барык кандыг-даа айтырыгны ол хамыкты мурнай эки шиңгээдип алган, билбейн барган өөрү айтырарга, шоол-ла тайылбырлап бээр.

Кижиниң аажы-чаңы ооң [illegible] хамаарылгазындан билдинер. Сагаан-оол улуг-даа, бичии-даа өөрүн ылгал чокка хүндүлээр, оларның бодалын үнелээр, өөрүшкүзүн-даа, муңгаралын-даа деңге үлежир кижи чүве. Ол кандыг-бир кижиже карыжы сөс сөглеп, ооң сеткилин хомудадыпканын кым-даа эскербээн. Харын-даа ооң багай ужуралга таварышкан эжинге дуза кадып, чагыг-сөзүн берип турганын бо-ла көрүп болур. Ынчангаш кижилерге кичээнгей, оларның кадыының дугайынче сагыш човааашкын Сарыгларның сагыш-сеткилиниң болгаш аажы-чаңының чарылбас кезии апарган.

Дагдыгы арыглаар комбинаттың кадыкшылга салбыры. Эмчиниң хүлээп алыышкынынга кирер дээн кижилер-ле эвес. Чамдыктары кадыын хынадып алыр дээш, өскелери — ажылдап кирер бетинде шинчилгеден эртер дээш келгилээр.

— Ажылчыннарның кадыын камгалап турар бис — деп, терапевт Сагаан-оол Серен-Чимитович чугаалап-дыр. — Кол-ла сорулгавыс — ажылчыннар аарывазын дээш, бирээде, чаа келген кижилерни шинчип алгаш ажылдадыр, ийиде, аарый бергеннерни эмнээр, үште, чылдың-на ажылчыннарны шуптузун шинчип, кадыының байдалын хынаар, дөртте, пехтерниң, буфеттерниң болгаш столоваяларның арыг-шеверин хайгаараар. Оон ыңай кандыг-даа аарыгларны болдурбас дээш ажылчыннар ортузунга баш удур беседаларны кылып, пехтерге санбюллетеньнерни үндүрүп турар бис.

Комбинаттың кадыкшылга салбырында эмчилер, фельдшерлер болгаш сестралар ажылдап, ажылчыннарның кадыын идегелдиг камгалап турар. А фельдшерлер дүргенн дуза кадарынга кезээде белен, дүн-хүн дивейн дежурныйлап турар. Ажылчыннар хоорайда тускай профилакторийге, а херек апаргаңда чурттуң курорттарынга болгаш санаторийлеринге кадыын быжыглап ап турар. Ол черлерже эмчиниң сүмезин өзүгаар баары билдингир.

Кара-Даш даглары болгаш Эдегей шынаазы шагда-ла одуурган. Ам ында биеэки дег ыржым чок. Ол черниң үнелиг эртинези Төрээн чурттуң эрге-ажыынга бараан болуп, даг-дүгү чүдүрген машиналар пайыралдып оруу Ак-Довурак — Абаза аразынга дүн-хүн дивес шууңуп турар. Бо улуг үүлеге эмчи Сарыглар Сагаан-оолдуң киржилгези эвээш эвес.

Б. МОНГУШ.

«Хадын аърга аразында» деп В. КАРА-САЛДЫҢ фотоэтюду.

«ЭЭН БАЖЫҢНАР»

Өвүр районнуң Саглы суурдан кодээ бижикчи О. Далбый мындыг эгелиг чагааны «Шынның» редакциязынче чоруткан. Ында бижип турары: «Бистиң Саглы суурда ээлери каапкаш барган, азы шала туткаш ара каапкан бажыңнар көвүдээн. Ол ындыг бажыңнар ам соңга, хаалгалары үрелип, печкалары буступ калган, оңгайгылай берген тургулаар.

«Кызыл тук» совхозтуң дирекциязы, Саглы кодээ Совединиң күүскому ол бажыңнарның септелгезин кылгаш, ажыглалга киирер, тудуу ара соксаан бажыңнарны чедир туттурар талазы-биле мынчага чедир кандыг-даа хемчег албайн келген»...

Бо шүгүмчүлелдиг чагааны чогуур харыызы бээр-биле Өвүр районнуң улус депутаттарының күүсеичи комитединиң даргазының бирги оралакчызы С. Достайже ук чагааны «Шын» солуннуң редакциязы чорутkan.

Ол чагаага хамаарыштыр эш С. Достай редакцияже мындыг харыыны чорутkan: — Шүгүмчүлелдиг материалга хамаарыштыр хыналданы чорутkan. Чагаада бижип турар шүгүмчүлелдер бадыткаттынган. Суурда ээн 6 чуртталга бажыңы, бир эрги клуб бар. Ээн турган клубка совхоз столоваязы болгаш Өвүр районнуң ажыл-агый-хандырылгага бүдүрүлге эргелелиниң даараныр цеги ажылдар кылдыр эде тудуп турар. Бир чуртталга бажыңының септелгезин чорудуп эгелээн. Өске бажыңнарның септелгезин чорударын соңгаарлаткан, амдыызында ээлерин, соңгаларын дүй шаап быжыглаан. Оон аңгыда суур чагайжыдылгазын эзеңдериниң талазы-биле план хемчеглерин ажылдап кылгаш, ону боттандырары-биле органзастыг ажылдарны чорудуп эгелээн.

КАЯА-ДАА ЧОРААНДА

Школачы чылдарындан-на кандыг-бир ажылга сундулуг болгулаар кижилер таваржыр. Салчак Комбу Бай-Тайганың Тээли, Барыын-Хемчиктиң Кызыл-Мажалык база Кызылдың № 2 школаларынга өөренип чораан чылдарында-ла ындыг турган. Ол өөркомга ажылдаан, чок-ла болза пионер отрядын даргалаан болур. Өскээр чугаалаарга, хөй-нийти ажылынга сонуургалдыг болур эчис күзел аңаа ынчан-на тыптып келген. Ол [illegible] чораан.

Салчак Норбуевич Комбу [illegible] Красноярскиниң [illegible] институдунга чедип алган. Оон эгелээш-ле республиканың [illegible] ажылдап чораан. Колдуунда школа [illegible] ол ажылдап бо ажылга арга-мергежилдии бедээн. Башкы кижи дээрге чүгле башкы ажылы-биле кызыгаарлаңыр эвес. Чон ортузунга хөй-нийти ажылдарынга идепкейлиг-биле киржир апаар. Салчак Норбуевич ындыгларның бирээзи. Агитаторлап, пропагандистеп, хөй чылдарда ажылдап келген. Ол ам Күнгүртүг школазынга [illegible] Школа удуртукчузу кижи хөй ниити-биле [illegible] биле ажылдаар апаар. Бо башкы ол ажылды чогумчалыг [illegible].

Салчак Комбу — география башкызы. Школачыларны ук эртемге сонуургал-биле [illegible] хаара тудуп, [illegible] кичээлдерге эки [illegible] хөй [illegible] класстар аайы-биле программада бердинген чүүлдерге немей билиглерни берип турар. Янзы-бүрү карталар болгаш көргүзүг материалдары-биле [illegible] чедиишкинниг ажылдап турар...

Школа удуртукчузунуң сагыш салыр айтырыглары-ла хөй. Кады ажылдап турар [illegible] амыдырал-чуртталгазы, ажылга таарыштыр тургустунары дээш чүү турбазыл. Амыдыралга чүү-даа таварыжыр. Бергелер-даа туруп келир. Кижиге ээлдек, ымчак сеткил, эки хамаарылгадан артык чүү турар боор. Ол бодунга болгаш [illegible] Салчак Норбуевич Комбуга РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп [illegible] атты тыпсыпканы ынчангаш таварылга эвес.

Д. ЧЫМБА.

Сонуургактарга

«ДУМЧУК» — РОБОТ

Дыңнаа, көрүп база чугаалап шыдаар роботтар бо үеде ховар чүүл эвес. «Остин роувер» деп англи автомобиль фирмазының «чыдыыргаар» рободун автокузовтарның эжиктериниң капчаар хагдыларын хынаарынга ажыглап турар. Специалистерниң бодап турары-биле алырга, ол өске-даа адырларга калбаа-биле ажыглаттынар, чижээ, ооң дузазы-биле янзы-бүрү газтарның баллоннардан үне бээрин тодарадыр.

ШАҢНАЛГА ТӨЛЕПТИГ

Виннипег хоорайның метеорология албаны ук черде «Парлалга клувунуң» тускай шоодуглуг шаңналын бир дугаар алган. Станция ук шаңналга ынчап-ла [illegible] болган деп демдеглээр апаар — ооң ажылдакчылары күштүг шуурганның чоокшулап келгенин ол эрткен соонда он ийи ай болганда дыңнаткан.

ОРГААДАЙ ЫЯШ ТУРГАН

[illegible]

ШЫДЫРААГА БОДАЛ ХЕРЕК

Ийи каштен — мат.

ТАГААР

Республикага бөгүн бүргеш, аязыр, чаъс чагбас. Хаттың күжү кошкак.

Дүне агаарның температуразы 3—8 градус соор, хүндүс 10—15 градус чылыыр, чамдык черлерге 0—5 градус чылыг.

Кызылга өскерилге чок агаар болур. Дүне агаарның температуразы 3—5 градус соор, хүндүс 12—14 градус чылыыр.

«Шын» солун редакциязы дуржулгалыг машинистканы доктаамал ажылдаары-биле чалап тур.

КИНО

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рашад Зафаның төлүнүң оглу» 9.30, «Шупту сылдыстар» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бабек» 9.30, 12.10, «4-кү дээскиниңде дүн» 15.00, 16.50, 20.40, «Идегел болгаш чөленгииш» 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ачам удавас ээп келир» 15.00, «Үш дакпыр сальто» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сугчаның тургустунганы» 18.10, 20.00, «Ак азыг» 11.30, 16.20, «Кино чымыдызы» 10.00, 11.20 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Мөге кадайы» 17.00, 19.40 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 67000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2011.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС-00075

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 246 (12036) | 1982 чылдың октябрь 23, суббота | 1925 чылда үндүрүлүп эгелээн | Өртээ 3 көп

Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери! Мал ажылының чем баазазын быжыглап, ооң продуктулуун бүгү хемчег-биле бедидиңер!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан)

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ВАРШАВА КЕРЭЭЗИНИҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ КҮРҮНЕЛЕРНИҢ ДАШТЫКЫ ХЕРЕКТЕР МИНИСТРЛЕРИ-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

Октябрь 21-де СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Кремльге даштыкы херектер министрлери — Болгария Улус Республиканың М. Младенов, Венгрия Улус Республиканың Ф. Пуйя, Германияның Демократтыг Республиказының О. Фишер, Польша Улус Республиканың С. Ольшовский, Румынияның Социалистиг Республиказының Ш. Андрей, Чехословак Социалистиг Республиканың Б. Хнеупек олар-биле ужурашкан. Олар Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң комитединиң хуралынга киржип келген.

Ужуражылгага СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко киришкен.

Тайбыңның, ядролуг айыыл-халаптың болдурбазының, бүгү улустарның айыыл чок чоруун идегелдиг-биле хандырарының политиказы болза, социализмниң политиказы. Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң политиказы боор келген болгаш ындыг боор-даа турарын ужуражылганың [illegible] онзалап демдеглээн. Делегей херектеринге, тайбыңның болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга дүүштүр Керээниң киржикчилери күрүнелерниң демниг [illegible] ажыл-чорудулгазын боттандырар чорудулгага болгаш сайзыралынга Варшава керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң комитединиң чугула черин ээлеп турарын база демдеглээн.

Ужуражылганың үезинде Европаның болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң эң чугула айтырыгларын, ооң иштинде Мадрид ужуражылгазының дугуржулгазы айтырыгны чугаалажып көрген. Европада болгаш делегейниң чер-ле болганында удур-дедир туржуушкунну чиигеледирерниң чаарлыышкын деп билиишкин-биле бүгү делегейде демдеглеп турар чүүлдүг божаннадырынче АКШ-тың чүткүлүг улам тодаргайы-биле кичээнгей турар апарганын база онзалап айыткан.

АКШ-тың албадалдыкыны боор турза-даа, Европаның чурттары иштиин-биле чаартылыышкынга сонуургалын хевээр арттырып, ол дугайын [illegible] дээ колдуунда көрүнмүш турарын билир бис деп, Л. И. Брежнев чугаалаан. Совет Эвилели канчаарыл-даа хөрге, Хельсинкиден эгелээн ниити Европада чорудулга чүгле ол хевээр артсын дээш эвес, харын база үргүлчүлезин, улам күштелзин дээш быжыг-биле туржуп турар. Ынчангаш Мадрид ужуражылгазының эки түңнелдерлиг болуп доостуру болгаш хамыктың мурнунда Европага бүзүрелдерниң болгаш чепсегленииишкинниң дужурериниң хемчеглерниң талазы-биле конференцияны чыылдырар айтырыг дугайында шиитпирниң хүлээп алдынары онза чугула боор турар.

Болган беседага Л. И. Брежнев делегейниң айыыл чок чоруунуң эң-не чидиг, эң-не соңгаарладып болбас айтырыы — ядролуг дайынның кыжанылыышкынын узутказы болурун онзалап демдеглээн. Ол аңаа холбаштыр ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп Совет Эвилелиниң [illegible] онза ужур-дузалыын айыткан. Стратегтиг [illegible] кызыгаарлаарының болгаш кызырарының талазы-биле база Европага ядролуг чепсектерин кызыгаарлаарының талазы-биле Женевада боор турар совет-американ чугаалажыыышкыннарда боо-чепсекти эдере бүдүрерин соксадырының болгаш [illegible] дужурериниң кол-кол айтырыгларын чугаалажып көрүп турарын [illegible] бүгү делегейде [illegible] хүлээп ап, айтырыг [illegible]. Делегейге кандыг-бир [illegible] айыыл чок чоруктуң принцибинге үндезилээн, дугуржуп алырын АКШ-тың күзевези турарында-дыр.

Л. И. Брежнев СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң коммунистиг тургузуушкун талазы-биле ажыл-чорудулгазының дугайын дыңнаткан. Ол ылаңгыя Совет Социалистиг Республикалар Эвилелин тургустунганындан бээр 60 чылының декабрь төнчүзүнде байырлаарының дугайын онзалап чугаалаан. Ол хүн болза совет улустуң улуг байырлалы болбушаан, ол, ооң ише калбак утказы-биле алырга, делегейге ужур-дузалыг улуг болуушкун-дур. Социалистиг интернационализмниң ленинчи принциптеринге үндезилеттинген улустар аразының харылзаалары кайы хире бедик деп эргелиг чорукту болгаш найыралды чедип ап болурун Совет Эвилелиниң бүгү төөгүзү көргүзүп турар.

Л. И. Брежнев СЭКП Төп Комитединиң болгаш Политбюронуң өмүнээзинден БУР-нуң, ВУР-нуң, ГДР-ниң, РСР-ниң, ЧССР-ниң удуртукчуларынга эң чылыг байыр чедирериниң болгаш ол чурттарның социалистиг тургузуушкунга, тайбың болгаш делегейниң айыыл чок чоруу дээш демиселге чедиишкиннерлиг болурун күзээнин дамчыткан. Ол Министрлер комитединиң хуралының киржикчилеринге үре-түңнелдиг болгаш чедиишкинниг ажылдарын күзээн.

Ужуражылгага СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков болгаш СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов олар киришкеннер.

(СЭТА).

Кышка белеткел—хүннүң айтырыы

А А Л Д А Р КӨШКЕЛЕКТЕ

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозта кыштаглаашкынга белеткел багай эвес. Сиген-шарбиниш бо чылын суггат чок черлерден безин эки үнген. Люцернаны ийи катап кезип ажаап алган. Мал чеминиң белеткелинче ажылчы чоннуң кужун совхозтуң дирекциязы (директору Ч. Чараш-оол), парткому (секретары Р. Хунай-оол), профэвилел комитеди (даргазы В. Успун) эки мобилизастааның түңнелинде чамдык көргүзүглер эрткен чылдың деңнелинден бедик болган. Чижээ, 2000 тонна сиген ажаап алдынган, эрткен чылдыындан 900 тонна хөй, бо чылын 1000 тонна силос салдынган, ол эрткен чылдыындан база-ла муң ажыг тонна хөй. А люцерналың үнгени чаагай болганындан ону бо чылын ийи катап кезип ажаап алган.

Мал чеми белеткелинге школачылар, башкылар, культура албан черлериниң ажылдакчылары, хөй-ниити организациялары идепкейлиг киришкен. Кадээ Советтерниң талазындан суурларның чурттакчы чонун ылаңгыя дыштаныр хүннерде [illegible] кезерже хаара тудуп турган. Ол өйде малчыннар боттары база-ла аңаа олурбааны тудаажок. Малга албек чем-суур белеткээр, кажаа-хораа септээр, чылыглаар, одек базып магадылаар талазы-биле олар шалыпкын эрес ажылдаан. Совхозта ийи хойжу бригада бар. Бирги бригада 210, а ийиги бригада 164 тонна сиген белеткээн.

Шээр малдың 54 төрүүр коданның 30 кыштаа бар, олардан 25 кажаа септеттинген, 5 кажаага капитал септелгени чоруткан. Бо чылын үскен 21 кодан хураганнарның 12 кажаазы септеттинген. Амгы үеде 500 баш хой турар чаа кажаа туттунган. Чаш-Талда 100 баш инек турар чаа кажаа ам ажыглалга кирер. Ында малчыннарның чурттаар бажыңнарын база септээн болгаш иштин-даштын чугайлап каан. А ол немей туттунуп турар чаа инек кажаазындан [illegible]. Инек кажааларының септелгезин база-ла доозулган. Терек деп черде инек фермазының турлаанга 700 ажыг инек кыштаар. Ында база-ла кажаалар эки шынарлыг септеттинген болгаш мал чемин сөөртүп чедирген.

Малчыннарны суг-биле хандырар ажыл ук совхозта база-ла багай эвес тургустунган. Дөрт черде кудукту ажыглап турар, а алды суг сөөртүр машина малчыннарны доктаамал эргип чоруп турар.

Кыштагларны электрижиледиринче совхозтуң дирекциязы сөөлгү чылдарда кол кичээнгейни угландырган. Малчыннар кыштагларда олуруп бажың-балгат-биле хандыртынган чүве болганда, бир эвес электри шугуму кыштаг бүрүзүнге чеде бээр-ле болза, хостуг шагында телевизор-даа көрүп болур. Улуг-дарыгга-даа, улуг улуска-даа ооң кижизидилгелиг салдары улуг болгай. Совхоз эрткен чылын тос кыштагга электри кииргеш турган болза, бо чылын чөрби кыштагда электри чырыын немей киирткен бергеш. Ол сан чыл бүрүде көвүдеп орарын бодаарга, совхозтуң дирекциязы малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче кичээнгейни кошкатпайн турар. Моон соңгаар бүгү кыштагларга Ильичиниң лампочкалары чырый бээр дээрзинге бүзүреп болур. Оон ыңай совхозта база бир эки чүве болза, хөй-ниити организацияларының аразында харылзаазы, оларның совхоз бүдүрүлгезинге дузазының экизи. Чижээ, Ак-Туруг болгаш Кызыл-Даг суурларда херээженнер чөвүлелдери эки ажылдап, агитвартираларны тус-тус кыштагларда быжыглаан. Олар малчыннарның кажаа-хораазының кержениин-даа коптарыжыр, бажыңын-даа чугайлажыр база өске-даа ажылдарны кылчып, улуг дузаны чедирип турар. Амгы үеде малчыннарның 108 бажыңын септээн, чугайлаан; олар кыжып олурарынга белен.

Кыштагга одек белеткээрының, кажаа-хораа бажың септелгезиниң болгаш мал чемин чедирип белеткээриниң талазы-биле база дал совхозта иштиин-биле [illegible]. Бо бүгү чүүл малчыннарның кызымаанадан, [illegible] лындан база кол хамааржыр. Бо хүннерде кыштаглаашкынга бүгү тала-биле эки белеткенген малчыннар эвээш эвес. Оларның чижээнге А. Тарачынның, В. Халынның, Н. Данзырыннның, Ч. Сендиниң, Л. Бүрүнмааның болгаш өскелериниң-даа адап болур. Кыш кандыг боору ам билдинмес эвес. Ынчангаш «Ак-Туруг» совхозтуң малчыннары ам кыштагже көшкелекте бүгү-ле чүүлдерин магадылап көрүп ап турарлар.

К. ЭКЕР-ООЛ.

МАЛЧЫННАРНЫҢ СОРУЛГАЗЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери шудургу ажылдап турарлар. Олар ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседир, 1982 чылда кедээ ажыл-агыйың продуктуларын бүдүрерин улам көвүдедир сорулганы салганнар.

Ол чедиишкиннерин бадыткаары-биле чамдык сан-түңнерден маңаа көргүссе артык эвес. Бо чылдың эрткен тос айларында үжен ажыг малчын төрүүр чүс баш шээр малга онаашпыр 85—100 чедир анай, хураганны алганнар. Оларга Сагаан Сарыг-оол, Игорь Дагба, Хомушку Оюу, Доскаар Коңаа, Ооржак Кара-оол, Салчак Тас болгаш сарлык кадарчылары Дастан Очур, Чигир-оол Хүлер-оол, Иргит Өлзей-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Совхозтарның мурнакчыларының шудургу күш-ажылының ачызында малдың өлүг хораар чоруу бо чылын районда иштиин-биле кызырылган, ооң санын өстүрериниң планы чүзүн аайы-биле ажыр күүсеттингени көскү чедиишкин болур. Ооң түңнелинде «Малчын» совхоз чылдың эрткен тос айларында күрүнеге эът садар планын 103 хуу, дүкту — 1108 хуу, сүттү 3 катап ажыр күүсеткен. Кожазы «Мөген-Бүрен» совхозтуң ишчилериниң көргүзүглери база оон дудак чок.

Келир кышка уткуштур ниитиниң малынга чем белеткээри районда ам-даа уламчылывышаан. Мөңгүн-Тайганың девискээринде сиген үнүп болгу дег черлерден эвээш-бичелеп сигенин кезип алган, а кол-ла мал чемиин белеткелин Ак-Чыраа девискээринге чорудуп турар. Ында коммунист С. Конгар-оолдуң удурткан сигенчилери дааңган ажылынга [illegible] чоруун көргүзүп турар. Ынчангаш, мал чемиин белеткели бо хүннерде ниитизи-биле 93 хуу четкен. Ооң планын бо каш хонуктарда долдур болгаш ажыр күүседиптер арга бар.

[illegible] күш-ажылчы хей-аъдын көдүрери биле [illegible] ластыг хемчеглерин СЭКП райкому база райкүүском чорудуп турар. Аңаа кол черни ажыл-агыйлар, хойжу бригадалар болгаш тус-тус малчыннар аразында социалистиг чарыш ээлеп турар. Чоокта чаа юбилейлиг чылдың үшкү кварталының социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген бис. Малдың санын өстүрер, ооң өлүп хораар чоруун болдурбас талазы-биле бедик көргүзүглүг болган «Малчын» совхозту аңаа тиилекчи деп санааш, партия райкомунуң, райкүүскомнуң база ВЛКСМ райкомунуң шилчииир Кызыл тугун база бирги чергениң дипломун ук ажыл-агыйга тывыскаш, ук совхозтуң дыка хөй ажылчыннарын районнуң Хүндүлел самбыразынче киирген бис.

«Мөген-Бүрен» совхозтуң С. Делгер-оолга удурткан № 1 хойжу бригадазының кежигүннери чүгле совхозта эвес, районда ат-сураглыг малчыннар болуп турар. Олар чылдан чылче бедик көргүзүглерни чедип ап келгеннер. Бо чылын база ук коллективтиң кежигүннери төрүүр чүс башка онаашпыр 86 хураганны алгаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болганнар. Районнуң Хүндүлел самбыразынга ук бригаданың дыка хөй кежигүннериниң чуруктары кирген.

Амгы үеде районда бир чугула кампания — кыштаглаашкынга белеткел. Ону совхозтарда организастааны иштиин-биле багай эвес. Мал чеминиң белеткели биле чергелештир кажаалар септелгези, малдың назы-хар болгаш чүзүн аайы-биле үзүүшкүнү чоруттунган. Дыка хөй кыштагларда мал чеми чедиртинген, кудуктарны соксаал чок ажылдаарынга белеткээн. Хойжуларның күзелин база ниити малдың байдалын барымдаалап малчыннарның кыштаар черлерин таарыштырган.

Ындыг турбуже четпестер база хөй болуп турары хомудаачыг. Районнуң кайы-даа совхозтарында кыштаглар септелгези бүрүн доозулбаан. Ону ажыл-агыйларның удуртукчулары септекчилер четпезинге чылдагааннап турар. Бар курлавырларны бүрүн ажыглаан болза, мынчага чедир кыштаг бүрүзүн келир кышка уткуштур ыяк белеткеп алыр үе-шак бар турган. Оон аңгыда суг сөөртүр машиналар ам-даа бүрүн белеткеттинмээн. «Малчын» совхозта бар 6 машинаның чүгле үжү белен, а «Мөген-Бүренде» ийи машина ам-даа четтелеттинмээн.

Ак-Чыраада белеткеттинген сигенниң саны хөй-даа болза, ону район девискээринче сөөртүп алыры нарын айтырыг болуп турар. Машина-техника чедишпес деп чылдагааннар-биле 800 хире тонна сиген ам-даа оон сөөртүнмээн. Чогум совхозтарның автопарктарында техника айлыг чок ажыглаар болза, ону бо каш хонуктарда бүрүн эккеп ап болур арга бар.

Каа-Хем разрезтиң Чаданы участогундан көмүр-дашты ап турар бис. Бо чылын совхозтар бот иштиин-биле 3300 тонна хөмүр-даш алыр ужурлуг. Удавас ноябрь үнер, а бо хүннерде 3000 тонна оларны чүгле экkелдинмээн.

Бо четпестерни дарый чайлап, курлавырларны дилеп тып тургаш он бирги беш чылдың ийиги чылының сөөлгү кварталын чедиишкинниг доозуп, мал кыштаглаашкынының чедиишкиннинг эрттирер болзувусса, ниити беш чылдың планнарын күүседиринге районнуң киржилгези улуг болуру чигзиниг чок. Ынчангаш Мөңгүн-Тайганың кедээ ишчилери ол бүгүнү ханызы-биле медереп билгеш, салдынган сорулгаларны күүседир дээш бүгү күжүн мөөңнээр.

Э. СААЯ.

Мөңгүн-Тайга райкүүскомунуң кедээ ажыл-агыйы бүдүрүлге эргелелиниң начальниги.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Мал ажылының продуктуларын бүдүрери база күрүнеге садарын көвүдедир болгаш оларның шынарын экижидер, малдың баш санын өстүрер талазы-биле районнарның социалистиг чарыжынга бо чылдың эрткен тос айларында мурнуу эзелеп Мөңгүн-Тайга район тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобсчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле база акша-биле шаңнаткан.

Кызыл тукту районга тывыскан байырлыг хурал чоокта чаа Ак-Чыраага болган. Мөңгүн-Тайганың «Малчын», «Мөген-Бүрен» совхозтарының, суурларының ажыл-ишчилери ында бо хүннерде сиген белеткелинде [illegible] организастыг ажылдап турар.

Кызыл тукту Тыва АССР-ниң кедээ ажыл-агыйы министериниң бирги оралакчызы Б. Б. Бельчир тывыскан. Байырлыг хуралга чүве чугаалаан СЭКП райкомунуң бирги секретары О. Н.-С. Шагдыр-оол, «Малчын» совхозтуң директору С. С.-Б. Очур болгаш өскелер-даа районнуң ажыл-ишчилери [illegible] бедиир, улам эки ажылдаарын бузуреттин.

Бистиң корр.

Коммунист Сонам-оол Коковович Ак-оол үр чылдарда ажылдаан дуржулгалыг чолаачы. Ам ол Кызылдың № 2 АТБ-зинде ажылдап турар.

Ол-даа бүдүрүлгеде Т. П. Путинцевтиң ады найысылалда сураглыг берген. Тихон Перфирьевич ай планын 120 хуудан куду күүседип көрбээн.

СОЛАГАЙ ТАЛАДА ЧУРУКТА: чолаачылар Т. П. Путинцев биле С. К. Ак-оол.

Керген-оол Чалчыкович Монгуш Кызылдың № 1 АТБ-зинде 22 чыл слесарьлап турар. Ооң удуртуп турар бригадазы бригада ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: слесарь К. Ч. Монгуш.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

А К Ы - Д У Ң М А, БУЗУЛБАС ЭВИЛЕЛДЕ

Хостуг күш-ажылдың өөрүшкүзүн, социалистиг нацияларның акы-дуңма эвилелинге чаа амыдыралы Латвияның чонунга Улуг Октябрь, Совет эрге-чагырга хайырлаан. ССРЭ-ниң УАЧД-те болган ук республиканың хүннеринге турасклаткан байырлыг кежээге ол кайтамчык черниң улустарының Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш маадырлыг күш-ажылының дугайында хөй-ле чылыг сөстерни чугаалаан. Ук кежээ октябрь 21-де болган.

Ленинчи национал политиканың тиилелгезин Литваның Компартиязының ТК-зының секретары Л. К. Шепетис тодаргай чижектер-биле бадыткап тургаш, көргүскен. Литва ССР-ге амгы үениң индустриязын тургузарынга бүгү-ле эвилелдешкен республикалар дузалаан дээрзин ол демдеглээн. Дыка хөй черлерниң чүс-чүс бүдүрүлгелери машиналарны, дериг-херекселдерни, чигээни чорудуп турган. Улустарның найыралының ачызында тудуттунган Литва ГРЭС-ти бүгү чурт тудкан. Совет эрге чагырганың чылдарында үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли барык 60 катап өскен.

Литва ССР-ниң амгы материал-техниктиг баазазы дээрге, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының бедик хөгжүлделиг звенозу болур. Литваның ажылчы чоннарының чоргааралы болган ниити-эвилел ужур-дузалыг продукциязы — балык тудар траулерлер, станоктар, [illegible] херекселдери, чоннуң калбак херегле бараанары совет улустарның улуг өг-бүлезиниң база чоргааралын болдурган.

Литваның кедээ ажыл-агыйы шапкыны-биле хөгжүп турар. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын күүседип тура республиканың ажыл-ишчилери Төрээн чуртка 60 чылын тараа садар планын күүседипкен. Ында эртем болгаш культура [illegible].

Кежээге киришкен москвачылар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идип үндүргени коммунистиг тургузуушкунунуң программазын боттандырарынга чаа-чаа чедиишкиннерни республиканың ажылчы чоннарынга күзээн.

Литва ССР-ниң төлээлекчилеринге хүндүлел дипломнарын болгаш ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң медальдарын тывыскан.

Литваның [illegible] уран чүүл коллективтери чоргаадыкчы отчёдун берген.

(СЭТА).

БАЙЫРЛАЛ МУРНУНУҢ ЭЭЛЧЭЭНДЕ

Таңды Уулааның эдектеринде каас-чараш бойдус чуруумалдыг черде чаптылган «Тыва кобальт» комбинат хүнден хүнче сайзырап, өзүп хөгжүп орар. Чеди шак ажып чорда ажылчын идик-хептиг кижилер автобустар доктаар черлерже кээп чыглып, оларга олурупкаш колдуунда чаңгыс углуг —комбинатче чорупттар.

«Тыва кобальт» комбинатта партия комитединиң секретары Валентин Борисович Петровтан металлургтарның коллективи байырлалдарны кандыг чедиишкиннерлиг уткуп турарын айтырдывыс.

— Бистиң комбинаттың ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның 65 чылы оюн болгаш ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш бедик [illegible] ажылдап турар. ССРЭ-ниң алдан чылынга турасклааткан РСФСР-ниң автономнуг республикаларынга алларжыткан [illegible] комбинатта уламчылавы[illegible] ол чугаалады. — Соруктуг киришкинниң демниг ажылдың түңнелдери база эки. Тос айларда комбинат продукция сайгарарының планын 100,2 хуу күүсеткен. Бараанныг продукция бүдүрер дыалганы база ажыр күүсеткен. Комбинаттың бедик көргүзүглерлиг ажылдаарының үндезинин даг цеги тургузуп турар. Даг цегиниң коллективи бергелер турза-даа, тос айларда бүдүрүлге планын 109,1 хуу күүсеткен. Коммунистер Анатолий Васильевич Геращенко, Ушгорин Кириллович Караваев оларның удурткан бригадалар эки түңнелдерлиг ажылдаан. Дагжылардан коммунистер Николай Дмитриевич Сафонов, Владимир Михайлович [illegible], Анатолий Алексеевич Григин хүлээлгелер болгаш планнар күүселдезинче ажылчыннарны баштай боттарының [illegible] көргүзүп турарлар — деп, секретарь чугаалааш, чарыш [illegible] дугайында улуг даңзыны бисче сунду.

Терлиг-Хаяның мөңгүн-суг бүдүрүлгезиниң коллективи ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур чарышка бо чылдың бирги, ийиги кварталдарында тиилекчи боор келгенин оон танныштывыс. Ук коллектив тос айларда продукция бүдүрериниң планын 101,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 107 хуу күүсеткен база мурнакчы боор турар.

Комбинатта Михаил Иванович Лазаревтиң удурткан гидрометаллургия цегиниң ажыл-ишчилери бергелер болгаш шаптараазыннар турза-даа, планнар [illegible] күүседир дээш шудургу ажылдап келген. Ынчангаш олар тос айларның планын [illegible] бүдүрер аргалыг болган.

— Гидрометаллургия цегинде мурнакчы участоктар, бригадалар хөй. [illegible] участоктуң ажылчыннары байырлал мурнунуң [illegible] күжениишкинниг ажылдап турар. Участокта күш-ажылдың сагылга-чуруму эки, чыыгааан чокка ажыл шагы үзер кижилер сөөлгү үеде шуут чок болган—дээш бисти мынаар Валентин Борисович үдеди.

Бүдүрүлге цехтериниң чоогунче чоокшулаан тудум долгандыр дааш-шимээн күштелип, күчүлүг машина-техниканың шимчээшкини ол-бо караңнаар. Руда дээрбелээр черде ажылчыннар чайшылээн чок ажылдаап, үлели бүдүрген турлар.

Участок начальниги Василий Доржуевич Ондар-биле азыгда бичии контораga таныжы бердивис.

— Участокта руда үүрмээр дээрбедээр бригада чыл эгезинден социалистиг чарышка мурнап чоруп келди, [illegible] ажыл-ишке бүгү сеткилин бердинген аныяк ажылчын Николай Монгушевич Далар-оол удуртуп турар. Бригадада [illegible] ажылдаан [illegible] турар. [illegible] бригада 400 тонна руданы үүрмектээр тургаш, чамдыкта [illegible]-даа чедириптер.

Бригадир Николай Далар-оол комбинатта сес чыл ажылдап турар. Ол бодунуң техниктиг билиин доктаамал бедидип, 4-кү разрядты дужаап алган. Ам ол коллективте мергежилдиг удуртукчу үнелиг концентратты бүдүрериңге руданы эки шынарлыг белеткеп бээри [illegible] организастап турар.

Гидрометаллургия цеги. Чогум ол моортан кобальт концентратын алгаш чоруп турар. Цехте үш участок, беш бригада бар. Оларда планы күүсетпейн турар коллектив чок. Цех байырлал [illegible] күш-ажылчы [illegible] тос айларда планнар [illegible] ажыр күүседип келген. Цехтиң [illegible] продукция [illegible] машина [illegible] ажылдап турар [illegible] ажылдаашкынның доктаамал ажылдап турар. Гидрометаллургтар чыл эгезинден бээр 235 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алган. Ол дээш шаңнал-макталга-даа четкен.

Ук цехте Владимир Масюкиниң удурткан ээлчээ чарышка бирги черни ээлеп келген. Олар машина-дериглерин эң камныг ажыглап, [illegible] шынарын экижидип, бедик сорттуг продукцияны берип турар. Ол мышкаш А. Серебренниковтуң, А. [illegible] удуртканы ээлчеглер база күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

Гидрометаллургия цегинден [illegible] энергия цегиниң [illegible] болгаш контрольдук-аналитиктиг төп лабораториязының, механика-септээр цегиниң коллективтери ССРЭ-ниң 60 чылынга турасклааткан социалистиг чарышка эки көргүзүглерни чедип [illegible] ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

[illegible library stamp]

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

ХҮННҮҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫЫ

Ниитиниң малының баш санын камгалап алыры, оон продуктулууп бедидери кыштаглаашкынга белеткелдеп, ону хүр-чаагай эрттиреринден улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш амгы үеде хайгыылчылар бо чугула айтырыгларже улуг кичээнгейни салып турар. Барыын-Хемчик, Каа-Хем районнарда канчаа холбаштыр чоруттунуп турар ажылдарның дугайын чугаалап бээри-биле ол районнарның улусчу контроль комитеттериниң даргаларынга сөс бердивис.

* * *

Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы О. МОНГУШ:

— СЭКП ЦК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде кодээ ажыл-агыйы ажылдакчыларының чоокку үеде ... сорулгазы — чер болгаш мал ажылының продуктулуун мурнунда тургаа ... улам көвүдедип, ону ... чылдан эгелеп чедип алыры болур деп айыткан. Барыын-Хемчик районнуң кодээ ажыл-агыйының ишчилери ол айтышкыннарны бөттандырар дээш эрткен төс айларда чамдык чедиишкиннерлиг ажылдаан. Район бо үеде күрүнеге 1500 тонна эът садар турган 1357,6 тоннаны дужааган ам планын ажыр күүсеткен. Сүттүң 880 тоннаны садар турган 1017,2 тонна чедирип, дүктүң 180 тоннаны садар турган 211,2 тоннаны саткан. Район эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге күрүнеге эът, сүт, дүк садарын элээн көвүдеткен.

Юбилей мурнунуң социа... [illegible]

[illegible] малчыннар чурттаар бажыңнарының болгаш кыштаг ... бүлүүннарның септелгезин бүрүн дооскан. Мал чемин белеткээр пөштер, кукпалар база кышкы үеде ... ажылдарынга белеткеттинген. Саарынектерни ... чемгерип эгелээн.

Районнуң арткан совхозтарында байдал кандыгыл? Кыштаглаашкынга белеткелдерде четпестер хой. СБФ-лерни ... «Барлык» совхозтуң Адыр Мажалык фермазының өскелери кышка белеткелди багай чорудуп турар. Районда бода малдың 18 кажааның ужу, шээр малдың 30% кажааның 25-ү ам-даа четче септеттинмээн. Оон ыңай ... мал кыштаар 90 кажааның ... кышка белен эвес. ... сүт кудар дөспүлдер база чедишпес. Малчыннар чурттаар аалдың бажыңнарының кызыл-булуңнун септелгезин ... чорутпаан. Кадарчыларның чурттаар орун-савазын септеп ... хире туйбу, 500 кубометр ...

[illegible]

Каа-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы Б. ДОНГАК:

[illegible]

Бир бөлүктүң ажылының практиказындан

ПРИНЦИПИАЛДЫГ ЁЗУ-БИЛЕ

Ийи чыл бурунгаар улус депутаттарының Бай-Хаак кодээ Совединиң чанынга улусчу контроль бөлүү тургустунган. Оон соонда Советтиң бир сессиязынга ону 11 кижи составтыг кылдыр соңгаан, бөлүктүң даргазынга кодээ Советтиң күүсеком кежигүнү Валентина Васильевна Ощепкованы соңгаан.

Бөлүктүң контролюнга кодээ Советтиң девискээринде күш-ажылчы коллективтер, албан организация болгаш культура, садыг, өртүглар албан черлериниң ажыл-чорудулгазы кирген. Оон ангыда районнуң харылзаа ... де, чуртталга, коммунал ажыл-агый эргелелинде, Бай-Хаактың хлеб заводунда база тудуг участогунда контроль постулары тургустунган. Оларда 12 хайгыылчы доктаамал ажылдап турар.

[illegible]

күүселдезин контрольдаары-биле хайгыылчылар ... хыналдаларны катап база чорудуп турар. Ылангыя тудуг участогунга ындыг хыналдаларны кылырга, бандал мурнунда турганындан элээн экижээн ...

Контроль бөлүүнүң хуралдарынга хайгыылчыларның ... рин, контроль постуларының ... айтырыгларны чугаалажып келген Хыналдаларга, рейдылерге ... кодээ Советтиң доктаамал комиссияларының база хереңнер ... гүннерин, өске-даа активти идепкейлиг киириштирип турар.

Бөлүк план ёзугаар ажылдап келген. Контрольду каз-бек шентерелдиг, хөйге көскү ...

[illegible]

Х. МААДЫР,
Тандының районнуң улусчу контроль комитединиң инспектору.

1982 чыл
№ 10 (104)
октябрь

БАШТАЙГЫ КИЧЭЭЛ

Кызыл районнуң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар активиниң болгаш тус-тус коллективтерде улусчу контроль бөлүктериниң даргаларының доктаамал ажылдаар семинарының баштайгы кичээли Каа-Хем суурга чоокта чаа болган.

Бо чылдың төс айларында районда улусчу контроль бөлүктериниң база постуларының ажылының дугайын болгаш улус ажыл-агый планнарын күүседиринге оларның идепкейлиг киржилгезиниң болгаш ажылда четпестерниң чылдагааннарын аңаа хандыр сайгарып көрген. Баштайгы кичээлге илетгелдерни, лекцияларны улусчу контрольдуң район база республика комитеттериниң ажылдакчылары кылган.

Тере-Хаавының кошту-суу бүдүрүлгезинде улусчу контроль бөлүү багай эвес ажылдап турар. Ол бөлүктү Иван Прохорович Шубарев удуртуп келген. Ол — Тере-Хаа кодээ Совединиң күүском даргазының оралакчызы.

Хыналдаларны хайгыылчылар чыл эгезинден бээр хөй катап чорутканнар. Соолгу үеде олар районнуң холушкак садыының мында магазининиң ажылын хынап көргеннер. Район төвүнден чоруткан дөрт тонна картофель үрелип калганын олар илереткеннер.

Бүдүрүлгеде улусчу контроль бөлүүнүң кежигүннери транспорт цехиниң ажылын база хынаан. Олар кывар-чаар материалдар камналгазының талазы-биле рейдини кылганнар. Мында база четпестер бар болган. Илереттинген четпестер ам аттынган.

ЧУРУКТА: Иван Прохорович Шубарев (солагай талазында) септелге-механика мастерскаязының ажылчыннары-биле чугаалажып тур.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

САДЫГЖЫНЫҢ КАРМАНЫНЧЕ

«Товароведтер кээр, хынал-да кылыр» деп сураг дыңналы бээрге садыгжыларның сеткили дүвүреккээн. Ынчалзажок [illegible] де журналга мындыг демдеглел бижиттинген: «Боодалдаан чемнерге кылдеңнаизичде чаңгыс-даа хажыдышкын чок». Дорааннаа хүн хайгыылчылар мацаа контроль [illegible] товароведтерниң «ол-дыр ар...» [illegible] садыгжыларның [illegible] көрүнчүкте дег, көстүп келген.

152 боодал эът-чемниң боодалы бүрүзүнден-не 10-дан 50 грамм четпес болган. Оларның оон-даа хоны кажарлаашкыны база илерээн: 250 килограмм яблокту, бир килограммының өртээ 90 копеек турда, 1 рубль 20 копеек ... [illegible]

[illegible]

(Улусчу контроль органнарының материалдарындан).

ТӨЛЕВИЛЕЛДЕРНИҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

[illegible]

Г. ТУТЫНИНА.

Тес-Хем районда «Кызыгаар» совхозта сиген кадагалалы ааҗок кошкак. Чамдык черлерде тургусчулаан саргааттарның кажаалары чок. Шак ындыг сигенни инектер тепчеглеп, чип турары чажыт эвес. Ол кошкаш чамдык кажааларның тудканы багай, демир дузаптар-биле карак чаап кылгылаан кажаалар бар.

Чамдык саргааттарны амга-ла ажык черде каггылапкан. Оон кадарчызы кижи бар-даа болза, өлче шеелуг-ла кичээнгей салбайн турар.

ЧУРУКТА: «Кызыгаар» совхозтуң прессткээн сигенин инектерниң «дойлап» турары.

Т. КУНГАНЫҢ фотозу.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

ЭРЗИН

«Чаа орук» совхозка бо чылдың майда чедирип эккелген 7 тонна чемниг чидилзегени мал чемгерер шөлге түр када топ каан, оон дугайын ол-ла хевээр «уттупкан». Часкы-даа, чайгы-даа үеде хову-шөлдерже ону сөөртүп, ажыглаваан. Ажык черге чыткаш, ол чемниг чидилге ажыглаар арга чок кылдыр үрелген. Оон ужурундан күрүнеге 558 рубль түңнүг караҗаны чедирген.

Бо айтырыгны Эрзинниң улусчу контроль комитединге чугаалашкан, шаңаа харысаалга чок чорукту болдурганы дээш ол совхозтуң кол агроному Д. К. Азыраны шыңгыы дооңгуткан болгаш оон бир айда шалыңын тыртарын шиитпирлээн.

САМАГАЛДАЙ

Ийи чүс инек кирер кажааны «Тес-Хем» совхоз бодунуң күжү-биле тударын шиитпирлээш, хөлезилеттинин ажылдаар бригадага ону туттуруп эгелээн турган. Совхозта улуг прораб Т. Ч. Седип-оол наряд тургузарда мege немей бижилгелер кылың, хөй артык чарыгдалды болдурган. Кылган ажылдарның хемчээлин нарядка көргүзерде улгаттырып турган, ынчалза-биле 3142 рубльди артыкка чарыгдааның хайгыылчылар илереткен.

Районнуң улусчу контроль комитеди ол дугайында айтырыгны бодунуң хуралынга чугаалашкан, артыкка чарыгдаттынган акша-хөреңгини эгидериниң хемчеглерин дүргени алырын совхоз дирекциязындан негээн болгаш прораб Т. Ч. Седип-оолдуң бир айда шалыңын тыртарын шиитпирлээш, ону доңгуткан.

АК-ДОВУРАК

Бо хоорай-биле Барыын-Хемчиктиң суурларының аразынга автобус аргыжылгазының баксыраанының дугайында чоннуң хомудалдарын хайгыылчылар хынаан, сайгарган. Хыналда кылган үеде оруктарже үнер ужурлуг 11 автобустуң чүгле 4-ү ажылдап турган. Ындыг байдал ховар эвес боол келген. Оон кол чылдагааны чолаачылар, кондукторлар болгаш АТБ-де өске-даа ажыл-ишчилер-биле ажылдың багайында. Орукка чораан автобус чолаачыларының ажылынга кандыг-даа контроль чок, олар чамдыкта туралаан черинче чоруй баргылаар, кондукторлар ажылдан озалдаар, ынчангаш автобустар 1—2 шакта ынаа тургулаар. Чолаачылар үргүлчү ажылдан үнүп, солчуп турар.

Бо дугайында айтырыгны «Тыва даг-дугу тудуг» эргелелинге улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан. Айыттынган четпестерни чайладыр талазы-биле дүрген хемчеглер алыр дугайында оларның албаатыкыннарын комитет кичээнгейге алган.

ХАНДАГАЙТЫ

Өвүрде оруқ-тудуг-септелге участогунда машина-техниканың ажыглалы болгаш кадагалалы багай. Янзы-бүрү марказыг 30 хире машинаның хой кезии үрелген. Олардан бир «Москвич»—фургон, шачирбелиг трактор, грейдер, ийи бульдозер катап тургузуунар арга чок кылдыр тоймагалттынган. Гараж чок, мында одалга системазы кылдынмаан. Кывар-чаар материалдарның чарыгдалының учёду сандараан, оларның камналгазы, хумагалалы багай. Участоктуң девискээринде үрелик машина-техника артынчызы, демир-дээ озалгалы берген чыдар хиреде-ле ону дужааарының планы күүсеттинмээн.

Хайгыылчыларның ол бүгүге холбаштыр кылган хыналдазының түңнелдерин Өвүрнүң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан. Машина-техниканың ажыглалынга болгаш кадагалалынга улуг четпестерни дээш оруқ-тудуг-септелге участогунуң начальниги В. Т. Ойдупту, кол инженер Т. Д. Туматты комитет доңгуткан болгаш четпестерни шалыпкын чайладырын олардан шыңгыы негээн.

ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙ ЧЕДИИШКИННЕРИНИҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИНДЕ

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга Россия Федерациязының кедээ ажыл-иштчилери эвээш эвес салымныкынны киириптирип турар. Оларның дуржулгазын чурттуң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде делгеренгей көргүскен.

СЭТА-ның корреспондентизи элээн каш павильоннарны барып көргеш, ажыл-херекти башкарарының дептиилгелиг аргалары-биле, тараажыларның күш-ажылын чиигедиринче угланган сүмелер-биле чоп таныжып дээш бо чүүлдү бижээн.

Чер дугайында сагыш салыышкын-биле

Гектар бүрүзүнден беш чүс центнер картофель—ол дээрге багай эвес дүжүт-түр. Ыланғыя Байкал-Амур магистралының [illegible] дүжүттүң алдынганы черле кайгамчык. ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезиниң «картофель болгаш ногаа» павильонунда «Изобилие» деп эрте быжар сортка ындыг үнелелди берген.

Ол сорт Сибирьге районнуттунган болза-даа, оон тывылган чери—Москва чоогу. Истра районда «Большевик» ажыл-агыйда селекция ажылдын чорударынга картофельдиң ала-чурт болгаш даштыкы сорттарын ажыглап турар.

Чаа сортту өстүрүп үндүрериниге бети дээрге-ле он-он чылдар негеттинер. Язы-бүрү үнүштерни хайнактап [illegible] алыр. Чаа сорттуң үнүштери гибридиниилгениң эге үезинде-ле [illegible] дээш, чадагай херээнге тарып, өстүрер.

Селекционерлерниң даңзызында картофельдиң чаартылгалары эвээш эвес. Чижээ, каш чыл бурунгаар «Янтарный» сортту өстүрүп үндүрген, ол болза бедик дүжүткүр-биле болгаш чывызының чаагайы-биле ылгалып турар. «Бирюсы» сорт кижи чыл болуп турар. Оон онзагай байдалы — [illegible] ханы эвези. Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң Европада элээн каш чурттарынга ол сорт шылгалдаты чедиишкинниг эрткен дээрзин демдеглээри чугула. Чоокку үеде ону ГДР-ге районнудар деп турар.

Чүгле Москва чоогунуң ажыл-агыйларында картофельдиң чаа сорттары он бир муң гектар шөлде калбарган.

Комплекстиг

Вологда областа «Герой» совхозка бүдүрүлгениң специализастаарының болгаш механизастаарының айтырыглары [illegible] чөнка боттандырып келгениниң түңнелинде улуг чедиишкиннерлиг болган. Ол дээш ук ажыл-агыйны ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде тургузуттунган бүгү-эвилелдиң хүндүлел самбыразында киирген.

«Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң экономиказы болгаш специализастаашкыны» павильонунуң делгээнде сүт бүдүреринге болгаш шык сигеннериниң үрезиннерин белеткээринге специализастаттынган ол ажыл-агыйның канчаар [illegible]. Эрткен беш чылда совхоз бүдүрүлге фондуларын бүдүн чартык катап улгаттырган.

Амгы үеде ол ажыл-агыйның улуг эвес коллективи (үш чүс чүгле ажыг ажылдаар кижилиг) үжен муң ажыг центнер сүттү күрүнеге саткан. Чурттуң колхозтарынче болгаш совхозтарынче 1200 центнер сиген үрезиннерин чорудуп бериш турар. Эрткен беш чылда ол көргүзүг ийи ажыг катап эвээш тургайын деңнелге кылыры-биле демдеглеп болур.

«Герой» совхоз дөрт муң хире саар инектерлиг, оларның бирээзинден-не чылда ортумаа-биле дөрт муң килограмм сүттү саап ап турар. Амгы үеде инектерни одарларда дериттинген саалда шолчүгештеринде саап турар. Ажыл-агыйның фермаларында чаартылгаларны кылгылаан. Бүдүрүлге чорудулгаларында механизастаашкынны калбаа-биле ажыглап турар.

Шыктарда база-ла ындыг. Комплекстиг механизастаашкын чемишчидилгелериниң чугулалыг чаштырылгазын боттандырар арганы бериш турар. Үрезиннер өстүрериниң бүгү үе-чадаларында тазарымчадыг хуусааларны сагып турар апарган. Чижээ, сигеннер ажаап алырынга беш хуй херээлеттиннер, ону 19 кижилиг ажаалга-транспорт звенозу боттандырып шыдап турар.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү кол айтырыгларын комплекстиг шиитпирлээри, кедээ амыдыралдың бүгү-ле талаларын кичээнгейге ап көргени ажыл-агыйны хөгжүдер арганы берген. Бир чижек ындыг. Совхозка чиңарыгларын [illegible] чугула курлавыры — техниканың аңаа турар чоруун кызырыры. Диспетчер албаның калбак четкизин шиңгээдип алган. Оон ажыы дыка улуг болган: агрегаттарның бүдүрүкчүлүү бедээн, машиналарның аңаа турар чоруу кызырылган. Ол бүгү ниитизи-биле кедээ ажыл-агый ажылдарын боттандырарының хуусааларын кызырар арганы берген.

Комплекстиг шиитпирлээшкин ажылчыннарның дузалаар ажыл-агыйларын быжытлаар арганы берген. Совхоз бодунуң ажылчыннарынга сиген кезер шөлдерин хуваап берип, бызааларны, молдургаларны болгаш мал чемнерин садып турар.

Машиналар-биле ажаары эптиг болгаш ажыктыг

[illegible] хереглээр [illegible] көрдүнген томаттарны комбайннар-биле ажаап алыры [illegible]. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 6-8 катап бедиир, бир машина 140 чыыкчыларны солуур.

Волгоградтың «Лебяжья поляна» совхозунга томат комбайннарын [illegible] дуржулгазы ол дугайын бадыткаан. Ындыг машиналарның бирээзин ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде көргүскен.

12 комбайннарны ажыглаашкындан совхозтуң чылда чартык миллион хире рубль немелде орулганы ап турары таварылга эвес. Дүжүттүң чидирипии эвээжедир арга тывылган. Хол-биле ажаап турда, дүжүттүң чидириги 27 хуу болуп турган, механизастаан ажаалга үезинде оон тос катап эвээш болуп турарын дуржулга көргүскен.

Комбайн-биле ажаар эң эки сорттар шилиишкинин селекционерлер «Лебяжья поляна» совхозка алды чыл дургузунда чорудуп келген. Ол сорттар бедик дүжүткүр, үр кадагалаттынар, сөөртүлге үезинде белен үрелбес болгаш эки амданныг.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ НЕДЕЛЯЗЫ

Тайбың камгалалының Тыва республика комитединиң президиумунуң болгаш Тайбыңның совет фондузунга дуза чедирериниң республика комиссиязының каттышкан хуралы Кызылга болган. Аңаа тайбың талалакчыларының совет шимчээшкининиң киржикчилериниң КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVII сессиязынче кыйгырыын таныжыкан. Ол кыйгырыгны сентябрь 21-де Тайбың камгалалының совет комитединиң президиумунуң калбак хуралынга хүлээп алган турган.

КНО-нуң кыйгырыын ёзугаар 1982 чылдың октябрь 24—31 чедир чепсегленииишкинни дужүрер дээш демиселге деткиишкин Неделязын 1982 чылдың октябрь 24-тен 31-ге чедир эрттирер талазы-биле тайбың талалакчыларының Тыва республика комитединиң план хемчеглерин аңаа база чүгаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

«Тайбың программазы боттандырылгазында», «Тайбыңның болгаш интернационализмниң [illegible] тиилелгелери», «Ядролуг чепсегленииишкинни дужүрери — үениң негелдези» деп темаларга лекцияларны күш-ажылчы коллективтерге, өөредилге черлеринге октябрь 20-ден ноябрь 1-ге чедир үеде организастаары планда көрдүнген. Ол ышкаш «Тайбың дээш демиселдиң номү» деп темага делгелгелерни бүгү библиотекаларга организастаан.

Үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелеринге, тудугларга болгаш совхозтарга «Тайбыңның рейдизи», «Тайбыңның ээлчээн» организастаар, ынчангаш бир хүннүң шалыңын Тайбың фондузунче шилчидер.

Чепсегленииишкинни дүжүрер дээш демиселге тураскаатган Неделя хүннеринде кинотеатрларга тайбың дээш, дайынга удур демисел талазы-биле фильмнерни чоңга көргүзер. Неделяның чорууп турарының дугайында радиога, телевидениеге калбаа-биле көргүзүп, солуннарга чырыдар.

С. СИЗЕНЕВ.

ӨРЕЛЕРНИ ТӨЛЕТСЕ

Социалистиг өнчү-хөреңгини оорлаар, самчыгдаар чоруктар-биле демисел кай-даа күштелген. Өвүр районнуң «Кызыл тук» совхозунда ол ажыл кандыгыл? Ниитиниң малын самчыгдаар, оорладыр чоруктар эвээш эвес. Оон бир чылдагааны — мал ажылынга ажылдаар кижилерни шын шилип алырынче кичээнгейниң кошкаанда. Совхозтуң малчыннарының аразында ниитиниң малын самчыгдаачылар база бар. Чижээ, бо чылдың эрткен айларында Саглы-Бажы хойжу бригадазындан К. Саая, Б-Д. Ооржак, Д. Ооржак олар түс-түсте элээн хөй баш хойларны ис чок чидирген нер. Ниитиниң малын самчыгдап, оорлаткан кижилерни чогуур органнарже [illegible], өре-самчыгдалын төледиринче бым-даа кичээнгей салбайн турар. А өрелиг кижилер база ыыт чок чорул-да турар. Бир эвес ол өрени акша-биле каар болза, түң хөй болур. Оон-биле кады специалистер малдың санаашкынын малчыннарның сеглээни-биле тургузар чоруу хевээр.

Д. ООРЖАК.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

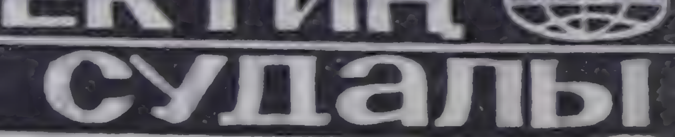

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ГДР-НИҢ ДЕМИР-ОРУКЧУЛАРЫНДА

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың улуг ортаалы Ростоктан чурттуң язы-бүрү районнарынче демир-орук-биле 12 миллион тонна чүъктерни бо чылдың төнчүзүнге чедир сөөртүрүп ГДР-ниң демир-орукчулары хүлээнген. Эрткен чылдаазындан бир миллион тонна хөй чүъктү дажыглаар сорулга салдынган.

Ростоктуң демир-орукчулары чүък сөөртүлгезин чыл бүрүде улам көвүдедип турар. 1985 чылда оларның чүък сөөртүлгезиниң хемчээли 23 миллион тонна чедер. Бо чугула сорулганы боттандырар дээш демир-орукчулар хөй чүък сөөртүр вагоннарны ажыглап эгелээн. Чижээ, 25 вагоннардан тургустунган улуг составтың шенелде рейзин чоокта чаа чедиишкинниг боттандырган. Хөй болгаш улуг вагоннарлыг составтарны ажыглалга киирери бараан дажыглаар рейстерниң [illegible].

«ТАТРАНЫҢ» ЧАА ТРАМВАЙЛАРЫ

ПРАГА. Хөй пассажирлерни аргыштырар чаа трамвайларны Праганың «ЧКД-Татра» заводунуң коллективи чогаадып, бүдүрүп эгелээн. Чаа трамвайларны телевидениеге заводтуң конструкторы бээрээ улуг рольду ойнаан. Ол телевиделди совет чагыг ёзугаар боттандырган болгаш ындыг трамвайларны улуг хоорайларга ажытлаар.

«КТ-8» деп адаан чаа трамвай 3 секциялыг уаун вагон болуп турар. Бир секцияга-ла 300 пассажирлер олурар. Эргежок чугула болганда, аңаа немей ийи вагоннарны база кожуп болур. «КТ-8» трамвайның техника талазы-биле улам сайзыраңгайжыдар сорулга салдынган. Ында олуттарны эптиг, чымчак, а трамвайны дааш-шимээн чок болдурар талазы-биле ажылдарны ам-даа боттандырып турар.

КООПЕРАТИВ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

БУДАПЕШТ. Венгрияның суурларында кураажыл-агыйларны, кооперативтерни «бүдүрүлге системазы» деп адап турар. А хөй ажыл-агыйларның күжениишкиннерин холбаштырып каттыштырарын — «ногаан революцияның» кол факторларының бирээзи кылдыр санап турар. Республиканың «ногаан революциязы» 15 чылдарының дургузунда кедээ ажыл-агый бүдүрүлгези бараан 60 хуу өскен.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ол системалары амгы үеде чурттуң бүгү тарылга шөлдериниң ортаа кезиинден хөй нуруузунда веңгерден [illegible] тарымал ферорту. Чигир свекла өстүрер талазы-биле эки түңнелдерни чедип алган.

Мал ажылының хөгжүлдезинде база улуг чедиишкиннер бар. Чижээ, бүдүрүлге [illegible] чылдарында сүт бүдүрери 12 хуу, инек эъдин бүдүрери — 20 хуу көвүдээн болгаш чурттуң ниити ортумак көргүзүглерден ырак бедик болуп турар.

МУЗЕЙНИҢ ЮБИЛЕЙИ

УЛАН-БАТОР. Моол Арат Республиканың эртем шинчилел болгаш культура-тырылгышкын талазы-биле хоочун албан чери—Моол революцияның музейи бодунуң 51 чылын чоокта чаа демдеглээн. Ажылчы чоннарның болгаш ыланғыя аныяктарның [illegible] дер талазы-биле ол музей эртем-шинчилел база культура [illegible] тевү болбушаан, партияның политиказын, республиканың социалистиг тургузуушкунунга улуг чедиишкиннерин, моол болгаш совет улустарының буззулбас найыралын илеңгейлиг пропагандалап турар.

ЧЕМИШЧИДИЛГЕЛЕР БҮДҮРЕРИ КӨВҮДЭЭН

ГАВАНА. Кубаның Нуэвитас хоорайында апот чемишчидилгелер бүдүрер комбинаттың коллективи күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган: сээлгү чартык чыл дургузунда 215 муң тонна чемишчидилгелерни бүдүргеп. Комбинатты Совет Эвилелдиң эртем-техниктиг деткимчези-биле тудкан болгаш ол улуг бүдүрүлге черинге Октябрь революциязының адын тывыскан.

Бүдүрүлге адырларының аразынга калбарган социалистиг [illegible] түңнелинде улуг чедиишкиннер чедип алдынганын комбинат директорунуң оралакчызы Оскар Пинья демдеглээн.

(СЭТА).

СЪЕЗД АЖЫТТЫНГАН

ДАР-ЭС-САЛАМ. (СЭТА). Танзанияның Революстуг партиязының V съездизи ында ажыттынган болгаш бодунуң ажылын үргүлчүлээн. Оон ажылында барык 2000 делегаттар киржип турар.

Даштыкы чурттарның партияларының 27 делегациялары съездиде олуржуп турар. Оларның аразында — СЭКП-ниң Төп ревизия комиссиязының кежигүнү, «Социалистическая индустрия» солуннуң кол редактору В. И. Голубев баштаан СЭКП-ниң делегациязы.

Танзанияның Революстуг партиязының даргазы Джулиус Ньеререниң отчёт илеткелин съездиниң делегаттары чугаалажып көрүп турар.

ШРИ ЛАНКАДА БАЙДАЛ

КОЛОМБО. (СЭТА). Президент Дж. Р. Джаявардененин чарлыын ёзугаар Шри Ланка Республиканың бүгү девискээринге онзагай байдалды чарлаан.

Президент соңгуулгаларының үезинде чурттуң чамдык районнарынга корум-чурум чок хөделиишкиннерниң база язы-бүрү партияларның аразынга мөөңнежиишкиннерниң болганын чурттуң Камгалал министерствозунуң дыңнадыында айыткан. Үймээн [illegible] өскүрүп болгаш өлүрүкчү үүлгедиглерниң болу бээрин баш бурунгаар соксадыр сорулга-биле онзагай хемчеглерни чазактың ап чорутканын дыңнадыгда демдеглээн.

Чуртка [illegible] болгаш корум-чурумну хандырар дугайында шериглерге болгаш полицияга дужаал берген.

ЛОНДОНГА ЧОРААН

ЛОНДОН. (СЭТА). Германияның Федеративтиг Республиказының чаа канцлери Гельмут Коль Лондонга барып чораан болгаш Англияның премьер-министри М. Тэтчер-биле ужурашкан.

Европаның Экономиктиг ниитилежилгезиниң болгаш АКШ-тың аразында чидиг чорудаалерге хамаарышкан айтырыглары болгаш Сибирьниң база Барыын Европаның аразынга газ дамчыдар хоолай тудуунуң дугайында айтырыгны ол ужуражышкынның үезинде чугаалажып көрген.

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

САН-САЛЬВАДОР. (СЭТА). Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң отрядтары американчы саттыкчы чазактың шериглеринге удур дайынчы шавар халдаашкыннарны чедиишкинниг үргүлчүлеп турар. Чалча чазак шериглериниң улуг когаралдарының дугайында даштыкы информация агентстволары дыңнаткан.

Чазак шериглериниң бирги, дөрткү болгаш алдыгы роталарының аң-не улуг когаралга таварышканын дыңнадыгларда демдеглээн. Ол ышкаш Сан-Франсиско-Готера хоорайның (Морасан департамент) гарнизон шерииниге улуг когаралды партизаннар таварыштырган болгаш Сантана хоорайда алдыгы полктуң шериглериниң ортаа кезиин чыскаалдан үндүрген.

Чурттуң найысылалынга партизаннар база илеңгейлиг хөделип, чалча чазак шериглеринге удур демиселин улам күштелдирген. Сан-Сальвадорнуң чанында Мпликода телефон станциязының күштүг камгалал шериглеринче олар дидим халдаашкын кылган.

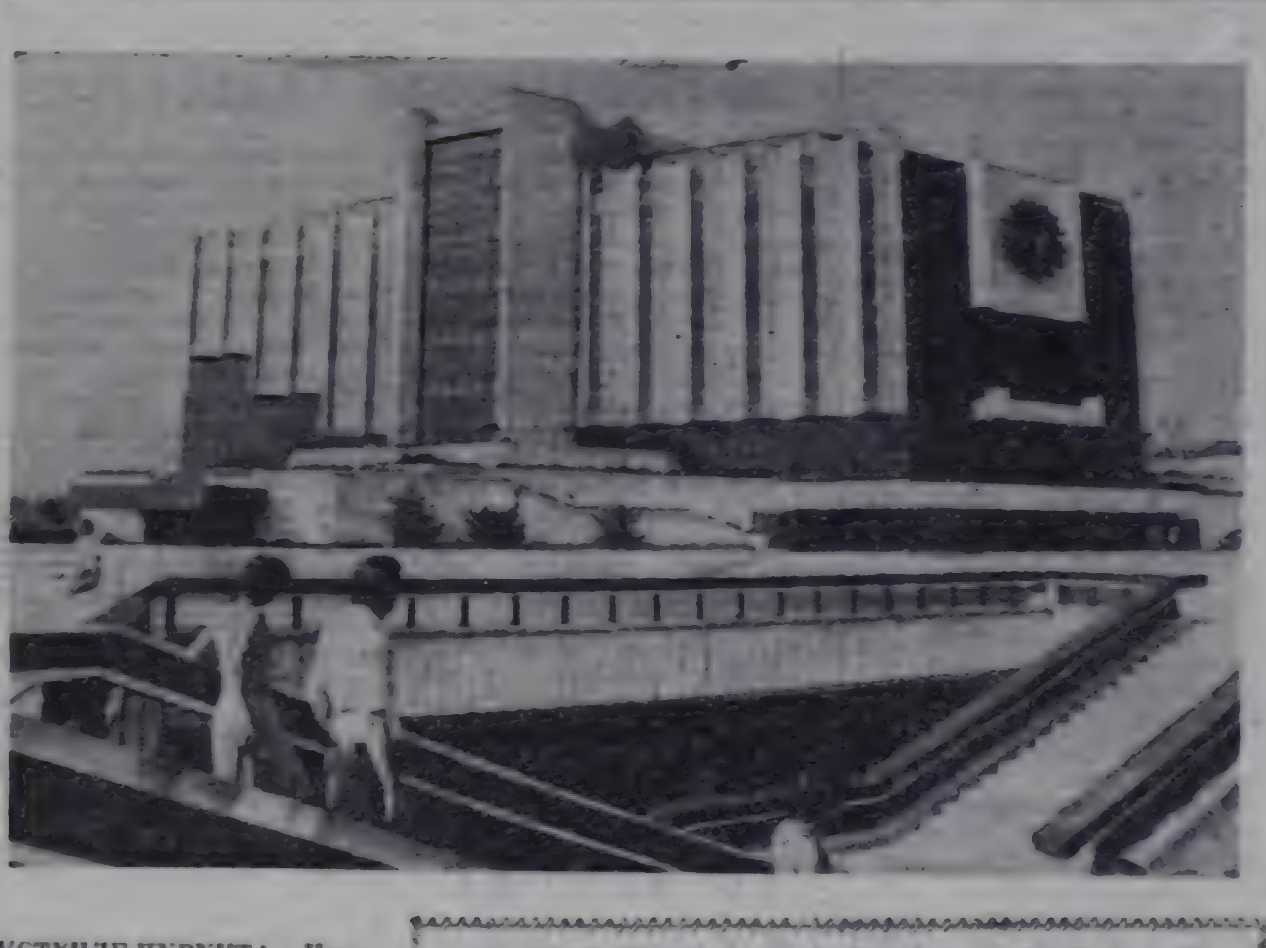

УСТҮНДЕ ЧУРУКТА: Культураның «София» деп улусчу ордузу. Ол орду — хоорайда эң-не чаа улуг бажыңнарның бирээзи. Национал болгаш делегей шуулганнары, концерттер, шиилер болгаш культураның өске-даа хемчеглери аңаа болуп турар.

О. ЛИТВИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникзы.

ФОТОИНФОРМАЦИЯЛАР

АНГЛИЯ. Консервативтиг чазактың политиказынга удурланыышкынның улуг чыскаалы Лондонга болган (адаанда чурукта). Британияның Күш-ажыл конфедерациязының кыйгырыын ёзугаар медицина ажылдакчыларының негелделерин деткиири-биле чыскаал болуп эрткен. Ажыл төлевирин бедидерин, кадык камгалалынга чарыгдалдарны көвүдедирин медицина ажылдакчылары негеп турар.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

ЧАА ЧАЗАК ТУРУЖУ

БОНН. (СЭТА). Барыын Германияның эң улуг банкыларының бирээзи — «Дрезднер банкының» даргазы Г. Фридерихс чоокта чаа Майнда Франкфуртка чүве чугаалаан болгаш Барыын Европа чурттарының база ССРЭ-ниң аразынга садыг-экономиктиг харылзааларга хамаарыштыр Рейганның администрациязының ылгай көрүүшкүнүнүг хемчеглериниң дугайында айтырыг талазы-биле ГФР-ниң чаа чазааның туружун тайылбырлаан. Газ дамчыдар хоолайларны ССРЭ-ге садыглаар дугайында дугуржулгаларны Г. Коль баштаан барыын-герман чаа чазак сагыыр болгаш күүседир апаар деп, ол чугаалаан.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ЧЫСКААЛЫ

КИТО. (СЭТА). Ажылчы чоннарның 30 муң кижи киржикчилиг улуг чыскаалы Эквадорнуң найысылалынга болган. Чыскаалдың киржикчилери парламент бажыңының чанынга митингиге чыылган. Ажылчы чоннарның амыдырал байдалынга багай салдарлыг хемчеглерни доп-дораан соксадырын негээн бижикти митингиниң киржикчилери эрге-чагыргага дамчыдып берген.

Эквадорнуң ажылчы чоннарының чаңгыс аай фронтузунуң кыйгырыын ёзугаар ажылчыннарның, тараачыннарның, албан-хаакчыларның болгаш студентилерниң чыскаалдары, митингилери чурттуң бүгү улуг хоорайларында болуп турар. Өөредилге черлеринде кичээлдер соксаан. Күрүне албан черлериниң камгалалын эрге-чагыргалар күштелдирген.

Чуртка онзагай байдалды чарлаар дугайында айтырыгны чазак чугаалажып көрүп турар.

УРЖУКТАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ливан болгаш палестин улустарга удур Израильдиң агрессиязы болгаш оон шериглериниң ынаар шургуп киргени Ливан Республиказынга дыка улуг когаралды чедиргенин КНО-нуң Чиңгине секретарының тускай төлээлекчизи И. Аккуда Каттышкан Нациялар Организациязының штаб-квартиразынга парлалга конференциязынга айыткан.

Хөй муң кижилер бажыңнар чок арткан. Дайын чорудулгаларының үезинде Ливанның үрелген хоорайларын катап тургузарынга 15 миллиард доллар негеттинип турар. Израиль эжелекчилер чүгле Барыын Бейрутка безин 10 муң чуртталга бажыңнарын бүрүн узуткаан, 16 муң бажыңнарны үрегдээн.

СУДТАП ЭГЕЛЭЭН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың Чула хоорайының мэри негр Эдди Картонның чүгүлдүгү дау-биле шимдер оон [illegible] хоорайда (Миссисипи штат) эгелээн. Банкының чаттаар корулга-биле [illegible] «сүлчээ» организастаан деп ону чүгүлдээшкинин [illegible] турар.

Эдди Картонның өөрүүлү — Чула хоорайның негр чонунуң эргелерин оон эрестиг камгалаачы болуп турар. Хоорайның чурттакчыларының 75 хуузу — негрлер. Оларның материалдыг байдалын экижидеринче, хамаатыг эргелерин камгалаарынче угланган [illegible] 1977 чылдан бээр ол ап келген.

АКЭЛ ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

НИКОСИЯ. (СЭТА). Кипрниң Күш-ажылчы чонунуң депшилгелиг партиязының (АКЭЛ) ТК-зының болгаш Төп контроль комиссиязының пленуму болган. Дайын болза социалистиг күрүнениң алыс бүдүжүнге чорушкак болуушкун-дур, ынчаарга «совет кыжаныышкыны» дээр нүгүлдээшкинни өскүткен кижилер ындыр арын-нүүр чогу-биле улустарны мегелеп, боттарының дайынзырак кем-буруулуг пландарын чажырарын оралдажып турар деп, АКЭЛ-дин чиңгине секретары Э. Папаиоанну пленумга чугаалыңга демдеглээн.

Америк империализминиң «күш деглар» политиказы — делегей байдалының амгы дүшкүүрүлүг чорууның, ылап-лыг дайын кыжанмышкының кол чылдагааны-дыр деп, ол айыткан.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанга тайбыңны деткиир талазы-биле каттышкан араб күштериниң составынга кирип, Бекаа районда турар сирий шериглерге болгаш палестин отрядтарга удур чаа шавар халдаашкыннарны кылырынга израиль агрессорлар белеткенип турар. Чижээ, Рашайя, Ибль ас-Саки чанынче, Джеппин бедиктеринче агаар камгалалының ракета чепсектерин болгаш радарлыг станцияларны Израильдиң девискээринден агрессорлар сээлгү хүннерде хөйү-биле чоруткан. Немелде хөй шериглерни, дайынчы техниканы, боо-чепсектерни, аъш-чемни база ынаар дажыглап эгелээн.

Бедик дааглыг черлерде хайгыыл пункттарын израиль эжелекчилер далаш-биле тудуп турар. Чижээ, Карун хөлдүң соңгу-барыын талазында Барук районнуң 2000 метр бедиинге агаар хайгааралының радио станциязының тудуу доозулган. Ливанның девискээринде эжелеп алган участоктарынга израиль агрессорлар 150 километр чаа оруктарны кылган болгаш 450 километр автоорукtарның септелгезин дооскан нар.

Ливанның төп эрге-чагыргаларының удурланыышкыннарының болгаш Алей районундан үнүп чоруур дугайында негелдезин израиль эжелекчилер херекке албаан болгаш эжелеткен участоктарны салбайн, аңаа амыдыралды чогумчалыг болдурарынга моондактап турар.

Ливанга израиль агрессиязының үргүлчүлеп турарынга удурланыышкынның болгаш килеңнээшкинниң шимчээшкини израиль агрессорларга эжелеткен араб девискээрлерде улам калбарып турар. Иерусалим хоорайның араб кезээниң кудумчуларынга школачыларның чыскаалы болган. Хөй муң ливан болгаш палестин чурттакчыларны кырып узуткаарынга чедирген Израильдиң арзатаныг дайынынга удурланыышкынның лозуңнарын чыскаалдың киржикчилери тудуп алгаш, кудумчуларны таварып эрткеннер.

Чоннуң килеңнээшкинин базар сорулга-биле Тель-Авив чыскаалганнарга удур шериглерни болгаш полицияны ыдалап турар. Иордан хемниң эриниң оң талакы девискээринде чурттакчылыг элээн каш суурларга чиндиишкиннерни израиль эрге-чагыргалар кылган. ВАФА агентствонуң медээзин ёзугаар алырга, Хальхульда болгаш Шуафатта палестин лагерьлерже сионисчи шериглер халдаашкын кылган болгаш ол лагерьлерни үрегдээн, хөй палестиннерни тудуп хоругдаан.

Чоокку Чөөн чүкке америк түрүштү быжыглаар сорулгалыг «Тургеп хөделиишкинниң америк шериглер корпузун» [illegible] ванны тепкиниш кылдыр ажыглаар дээш АКШ-тың планының дугайында Бейруттуң «Ан-Нида» солуну бижээн.

ООРЛАП ТУРАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Гитлержи фашистерниң үлегерин ёзугаар израиль агрессорлар Ливанда тайбың хамаатыларны массалыы-биле өлүрбүшаан, база-ла олар ышкаш палестин болгаш ливан улустарның культура талазы-биле эң-не үнелиг чүүлдерин узуткап турар. Тель-Авивтиң шаап халдаашкынының түңнелинде уран чүүлдүң дыка хөй тураскаалдарын болгаш чогаалдарын узуткаан, улуг өртек-үнелиг ховар дээн чуруктарны оорлаан, палестин шинчиледдер тевүн болгаш өске-даа албан черлерин үптээн. Интервентичи шериг-биле ливан черде чедип келген израиль археологтар» Мурнуу Ливанның Тир болгаш Сайда хоорайларында мусульман культураның тураскаалдарын үптеп алгылааннар.

Эжелекчилерниң сээлгү үүлгедиишкиннериниң үезинде Бейруттуң чурулга музейинге кадагалаттынып чыткан чүс-чүс өнчүт чуруктарны узуткаан болгаш ливан найысылалга чылдын-на кылыр «Палестин улустуң демисели» деп делгелгени үреглеп, чок кылган.

ОМАК-ХӨГЛҮГ, ОЮН-БАШТАКТЫГ

КАЖАН-ДАА мунгарап-мунчуавас чорааны кижи көрбес, кезээде каткы-хөглүг, омак-сергек бистиң ынак артистивис Марьям Алексеевна Рамазанова бөгүн 60 харлап турар. Марьям Алексеевна 1940 чылдан эгелээш бо хүннерге чедир театр сцназынга чүс ажыг рольдарны ойнап, чоннга бараан болган. Урак чүүлге бүрүнү-биле бердинген, бодунуң ажылынга ынак, бедик харыысалгалыг, эш-өөрүнге дузааргак Марьям Алексеевна үргүлчү тываларның чаартыкчы [illegible] биле ажылдап, бурунгаар [illegible] келген болгаш солун, амыдыралчы рольдарны ойнааш, улут-биче чоннуң хүндүткелин чаалап алган.

Г. Запольскийниң «Пани Дульскаяның моралы» деп шиизинде Пани Дульскаяның, К. Симоновтуң «Орус кижилеринде» Марфа Петрованың, А. Островскийниң «Бальзаминовтуң кадайланышкыны» деп шиизинде Красовинаның, Аксаковтуң «Ак-көк черлерлеринде» Чылбыга кадайның, Маклеловтуң «Шинкел» деп шиизинде Полинаның болгаш өөң даа өске рольдарны Марьям Алексеевнаның ойнааны чон бедик биле үнелээн.

М. А. Рамазанова Москваның Луначарский аттыг театр институдун дооскан. Тывага келген баштайгы дээди эртемниг артист хөгжүм-шии театрынга ажылдай берген. Марьям Алексеевна театр коллективиниң хөй-ниити ажылының идепкейлиг киржикчизи — политинформатор, агитаторнуң ажылын ол үргүлчү ак сеткилдиг күүседип келген, марксизм-ленинизминиң кежээки школазын база дооскан. Ол республиканың культура амыдыралында шапкын хөгжүлде дугайында, урак чүүлдүң бөгүнгү чедиишкиннериниң дугайында болгаш өске-даа темаларга хөй-хөй лекцияларны чон мурнунга номчаан. М. А. Рамазанова — ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң кежигүнү. Ол орус дылдан тыва дылче элээн каш рассказтарны очулдургулаан, ооң театр дугайында сактыышкыннары республиканың солуннарынга үнгүлээн. Ооң чогааткаы «Саяна», «Төрээн Тывам», «Өннүктер дугайында», «Маң Тывам» деп ырларын Тываның булуң бүрүзүнде уруглар-даа, улуг-лар-даа ырлажып турар. Марьям Алексеевна «Россияның хөй дылдарлыг театрлары» деп номнуң авторларының бирээзи, «Тыва театрның [illegible]» деп номнуң кол автору.

М. А. Рамазанова Кызыл хоорайның тайбың фондузунга [illegible] актыг ажылдап, хоорайның [illegible] тайбың фондузунга акша чыыр ажылды эки организастаан, ынчангаш ССРЭ-ниң Тайбың камгалалының комитеди ону «Тайбын камгалалынга [illegible] киржилгезин дээш» деп диплом-биле шаңнаан.

Марьям Алексеевна тыва дылды эки билир, ынчангаш тыва шиилерге ойнай бергенин турарын бо-ла көөр бис. Чижээ С. Токаның «Дөңгүр-оол» деп шиизинде Чочагаштың ролюн ооң ойнааның көрүкчүлер кончуг улуг сонуургал-биле хүлээп алган. Марьям Алексееваның тываларның кыдыг-кызыгаарында барбаан черли чок деп чугаалаар болза, кандыг-даа хөөрем эвес. Ол чайның ишинде-даа, кыштың соогунда-даа, кандыг-даа кадыр-берт, берге оруктарга эш-өөрү-биле өөрүшкүнү болгаш бергелерни деңге үлежип, кажан-даа хөглүг-омак, оюн-баштактыг чөнүш салбас. Ол чорук чораап хоорай, суурларга, хову-тураглагларга, малчын кодааннарга келгеш, «Хорлуу кадаины» чугаалай бээрге, чон ону катап-катап адыш часкап дилеп турган хүлээп алыр чүве.

Марьям Алексеевнаның амыдыралындан [illegible] ка сактыышкыннарны бижип көрейн: 1942 чылдың күзү. [illegible] театрның бир артистери — Н. Өлзей-оол, И. Кысыгбай, М. Кызыл-оол (театрның директору турган), М. Севилбаа, Л. Хүргүлек, В. Монгалбин, Кудрин Нагибин Тожу районче гаст рольдап чоруткан, Тоора-Хем, Хам-Сыра, Ырбан, Сыстыг-Хем суурларга концерт көргүскеш, дедир сут оруу-биле салга олургаш чорупкан бис. Орай кежээ апарганда-бир-ле ужарлар лыг, шапкын хем унунга келгеш, салывысты хем кыдыынга өртеп алгаш, дыштанып алыр деп шаптырлаан бис. Салывысты өртеп чадап турувуста хенертен күштүг чалгыг келгеш, хемни куду алгаш бады барган. Бистиң чамдыывыс эрикче үне халып четтигипкен. Олар эң арга иштинге артып каапкан. Бистер сал башкарып билбес кезек кижи ужарларны тавартыр караандап бадышкан бис. Корткаңывыс-даа аажок. Шапкын чалгыг салывысты ынай-бээр октап эгелээн. Сал бир кожаш дээрге, Монгалбиннис сугже моют диди. Бис [illegible] харын-даа кончуг эштир кижи болгаш, эрикче эштип үне берген. Ол ынчап чорувуста [illegible] улустар бисти көрүп кааш доктуп алганнар.

М. А. Рамазанова артист болурундан аңгыда, мергежилдиг режиссёр. Ол «Чаныксап тур мен», «Уяң чүректиң хайы», «Азаан эш», «Ак ангел» деп шиилерниң сценага чедиишкиннииг тургускан.

Бистиң үргүлчү кады ажылдап келген, ак сеткилдиг, [illegible] лыг эживис, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, Ленинчи [illegible] чили. РСФСР-ниң национал драматургиязының болгаш театр урак чүүлүнүң лауреады Марьям Алексеевна Рамазановага Тываның хөгжүм-шии театрының бүгү ажылдакчыларының омунээзинден шиг байырывысты чедирип, кадыкшылдыкты, чогаадыкчы ажылынга [illegible].

К. МУНЗУК.

АЯС ТУРЗУН

Можайск хоорайже
Барган орук эдертип бээр.
Суур ындыы деспек черде.
Сула үнген яблоня бар.
Хоор чонум келди дээштиң
Холун сунуп мендилээнзиг.
Чаңгыс-ла дес яблоня
Чаштар-биле шуугажыр.
Дөртен чылдар эртпен-даа бол.

Төгүзү бак фашистерниң
Тенмен ханны бадыткааны
Деспек черде чевеглер ол.
Карак-биле көрүп барып.
Кады чурттап чораан эвес.
Кат-ием болур согур кадаи
Катап-катап төгүп олур...
Партизаннар келди дишкеш.
Бажын сугар дыдым тыппайн,

Бачымнаан ол дайзыннар
Бажыңымны өрттедипкен.
Өртең бажың орнун орта,
Өлүр хөңнүм черле келбээн.
Уругларым эдертипкеш,
Уя дилеп ыравадым.
Клементьево суурувус бо.
Килең киткеп өжээнзирээш.
Саваң-биле малгаш холааш.
Саман бажың тудуп алдым.
Беш чашты өстүрер дээш.
Берге безим билбес чордум,
Чүгле чаңгыс амыдырал
Чүткүп ниирип чүткээр чорду.
Уругларым эргээ өскен —
Үе дивес маадырлыым
Суглуг караам совлаа-даа,
Сузун хүнүң көрүп чор мен...

Ажы-төлге чагып бижээн,
Ажым чагаа элеп калган.
Шала бижээн чагаазындан
Сактыышкыннар артып калган.

Соок дайым дөгеп келген,
Сөө багай фашистерге,
Согуг берип тулушкаштың
Соон эргип келбейн барды.
Чүс-чүс чылдар эртерге-даа,
Чүректерде балыглар хөй.
Чүгле ковей бичө чаштар
Чүрээ омак, тайбың өссүн...
Совет чазаам ачызында,
Сорук кирген чурттап чор мен.

Кузунгу дег ылаң дээрим,
Күзел ышнаш аяс турзун!
Кырганның ол тоожузун
Кым-даа канчап шоодар деп?
Ханныг дайым болбазын-на
Хандыр бодап чорууру ол.

Донгак КЫЗЫЛ-ООЛ,
экономист.

АДЫШ ТАРАА, КЕСКИНДИ ХЛЕБ

АВТОБУСТУҢ мурнуку олуттарының бирээзинге улгады берген орус херээжен утбай-биле кады аравыста чугаалажып каап чоруп олур бис. Орук дургаар тараа сөөртүкен машиналар бистиң-биле каржып-солчуп, аай дедир эртип-ле турар, а оруктуң оңгул-чиңгилин, багайын-даа аажок. Чугаавыс харын ооң дугайында чоруп турган.

Ол-ла чоруп ора, ол утбай тура халып кээп, «Көрүңерем, дуу ол тенекчейлер чүнү канчап чоруур-дур!» — дээш, бир холун бурунгаар айыткааш, холчок дендедээп тур. Ынчаар көре бердим. Чүү дээр силер. Ам чаа-ла бисти эрте халаан машинаның соондан тараа сымлады төгүлген, а кажан оңгул-чиңгилге машина онап дээн санында ла, ооң кырындан десип-ниити чыгыы тараа черже чаңканналып чор. Ол аразында демги утбай хамыктыг мурнай: — «Дүрген хак оглум, дүргенве, хаырааң чем шуунту черде баар дей берди, тараа сөөрткенин уттупкан-нар-дыр» — деп, чолаачыны орустан-тывалап амыртпайн барды. Оону демги машинаны эрткеш, доктаадып тургузуп-ту.

Автобус доктаай бээри билек, чорумалдар дүже халышкаш, демги ийи чолаачының кырында-ла бардылар. А орус утбай чүү боор, дүже халып ора-ла, бажында оржыылын уштап сонкааш, төктүп турар тарааны доза черге чала салаапты. Аддынналчак, чаагай тараа аржыыл кырынче төктүп турда, амдыы утбай черге дискектенип олура каапкаш, төгүлген тарааны кожип адыштап дозуп ап, ону ушкай туткулаан, үргүлей каан: «Ноумкай чагаазаар көрем, чамга-даа боп чок, суглунтнер дег арыг-кылаң» — деп магадап, илдик чокка тывалап чугаалаган тур. А кажан демги буруулуг чолаачы оолдар машиназының дедын черин [illegible], артыыда-ла тыва кадайларзыг аянбиле хорадап, кончуттунадыр: «Кулугурларны силерни, чүге дем-не чадыыңарны чадып албаан силер, шывыыңарны шып албаан силер. Карак-кулак чок халдып канчаарыңар ол, өртче далашкан эвес, оңгул-чиңгилди оюп, оожум чоруңарза кандыг боор» деп кончуп аажок болду. Буруулуг улус болганда, демги оолдар бүргүдаа диведилер.

Автобуска катап олуруп-каывыста безин демги утбаывыстың сеткили оожурлавайн чор: «Тараа-хлеб деп чүвениң үнезин ам-даа билбестер-дир ийин. Амыдыралдың кадыг бергезин көрбээн деп чүве олдур» — деп хомудап чугаалаар болду. Чугаакчыр утбайның адын Ульяна дээр болду. Оон менээ сактып чугаалааны мындыг:

— Бичии турган-ла Тывага келгенивисти билир мен. Амыдыралымның эки-даа, багай-даа чылдары Тывага эрткен. Өг-бүлем-даа маңаа туттум, ажы-төлүмнү-даа маңаа өстүрдүм. Дайын-чааның халавы бисти тарады сывырыпкан, баштай ашаам, ооң соонда оол дуңмаларым фронтуже чорупкан. Кырганнар чанынга «артык хырын» боор кыстыңыр олурар арга чок болган мен». Оглум, уруумну оларга каракталдым кааш, чоок-кавы суурлардан ажыл дилеп чорупкан мен. Оларымны азыраарым ол. Бичии тыпкан чүү-хоомну экке берип турдум, акша ажылдап алганымда шаа-биле чорудуп берип турдум.

Ох, кужурлерим. Шак ол дайын-чааның халавы каяа четпээн, кандыг чоңга тавары-ышпаан дээр! Тыва дайын шөлдеринден кайы хире ырак турганыл, а ол хиреде ооң чалгыы база-ла маңаа чедип келген. Ооң чону база-ла ашчут түрегделден, хоозуракчы дайынның каражадын көрген. Адыш тараа, кескинди хлеб, борбак эът... Бодаар, сактыр-ла чүве бо турган. Мен ажылдап тыва келер-биле, эш-өөрүм-биле бир демей бора бердим, бар-чогуунуту үлежип, аравыста хоргастаныг чорааш, өстүрүп алган бис. Адыш тарааның, кескинди хлебтиң үнезин ынчан биле берген мен.

Бежинни черим [illegible] ажылым чок. Чаа туттунган интернаттарга хлеб быжыры-ышлап, поварлап, школаларга аштакчылап, таңныылдап-даа чоргулаан мен. Школа назылыг апарган уругларымның өөредип алыр дээш кызыдым чорааным ол. Ол үеде бажың-балгат база ховар турган, школа чанында казанактарга чурттап чораан мен. Бола амыдыралым иштинде школаларга поварлап чораан сагыжымда артын калган.

Араттар ол шагда суурижуп турбаан, аал-аал аайы-биле тарамык чурттап чораан. Ынчалза-даа оларның ажытөлүн күрүне хандырылгазынга халас азырап турган. Дайын соолзүреп-даа келген болза, далган-тараа демей-ле четпейн турду. Чежемейнин-даа камнап, бичиилеп берип турда, хлеб болганчок-ла үстүп тыр. Ам канчаар, арга херек болганда, арбан-суму даргаларындан башкыларлдан, арат-чондан аъш-чем биле дузалаарын организастап турган. Кижи бүрүнүн шыдал бырыы аңгы-аңгы болганда, чамдык кижилерниң уруглары чемнери четпейн-даа болгулаар. Ынчан барганда бистер, поварлар школада бар чок аъш-чем артыы-биле чем кылып, арга-хоргазын кылып-ла турдувус. А кажан өзүлүг быжырган хлеб кестиң кезиктин ооң кадыг карты хоюлугуг, төмек деп чүвени уруглар шат биле берген, [illegible] повар деп ат тывып олургулаар-дыр. Ынчан кижинин баары саргыыр боор чүве.

Чүү-даа чүве төнчүлүг. Эки төнчүлүг боорга, улам эки. Бо дүр бо, ам амыдырал чааргынман, сайзырап, чечектелип турар!

— Бистиң мындыг амыр-тайбыц, кайгамчыктыг үезинде-даа улут күш, хөй шүүдел үнзүрүп турбаш өстүрүп алганывыс тарааны-даа, чаагай чыттыг быжырган хлебтиң хензиг кескиндизин-даа төтчеглеп, кам-хайыра чок болуру дыка багай-дыр, оолдарым. Амыдыралдың берге үезинде бир-ле буурул баштыг кырганның мынча деп олурганын чер-ле уттус мен ийин: «Адыш тараадан аңгыс тараа үнген, аңгыс тараадан аал ниити тоткан!».

Ч. ЧАП.

ЭРТЕМДЕННИҢ АДЫ-БИЛЕ

Мурнуу Анголаның кургаг ховуларындан немец ботаник эртемден Фридрих Вельвич онзагай чараш үнүштү 1860 чылда тыпкан. Ол үнүштүң 4 метр чедир узун дурттуг бүрүлери чер кырында, суг чалгыы ышкаш, кылдыр шөйлүп чоруй барган чыдар. Баштай ону ыяш деп билири берге. Ынчалза-даа ол ёзулуг ыяш. Ол ыяштың 5 метр хире уну чер кырындан чүгле 20-30 сантиметр хире узап өзер. Дазылдары черже 3 метр чедир ханылап кире бээр, ынчангаш сугну черден ап турар.

Ол ыяшты эртемденниң ады-биле вельвичия деп адаан. (Чурукта солагай талазында). Вельвичияның бүрүлери кажан-даа өске ыяштарның ышкаш саргара кадып черже дүшпес, чүс-чүс чылдаа өзүп-ле, өзүп-ле турар. Вельвичияның харын тодарадыр төгерик дээрбектери чок, ынчангаш ол ыяштың харын эртемденнер радиоактивтиг углерод аргазы-биле тодараткан. Бир ындыг вельвичия 2000 чыл чурттаан болган! Ынчаарга ооң бүрүлери база ол хире үе иштинде үнүп келген-дир!

Ол онзагай үнүш Анголаның мурнуу чүгүндең Намибияда Раифтанс деп хемниң далайже кирген аксынга чедир Оожум океанның эриктеринде Намиб деп кургаг ховуда өзүп турар. Оон өске ол кайда-даа үнмейн турар. Намиб ховузунуң агаар-бойдузунуң байдалы база бир онзагай чер бооп турар.

БО АРЫНДА:
- Салым-чаяанныг артист
- Хлеб дугайында
- Ховар үнүштер
- Сорулга кандыг болурул
- Сонуургактарга

АДАПСИЯ — ОНЗАГАЙ ҮНҮШ

САВАННАНЫҢ курут ховулары кандааштың үезинде өрт-сигенниң кууреп калып калган чыдар. Амыдырал мырыңай туруупкан ышкаш кылдыр сагындырар. Ынчалза-даа саванна удавас база катап дирлип келир деп ышкаш, бүзүрелдиг хүлүмзүрүү ышкаш, куу хову ортузунда ак чечектери частып үнген, чоон дазылдарлыг ыяшты көрүп каан болур.

Ол үнүштүң чечектери чаагай чыттыг, оларның диаметри 20—25 сантиметр хире болгулаар. Ындыг чечектерлиг онзагай ыяштың ады — адапсия. Кандааштың үезинде ооң бүгү бүрүлери дүжүп каар, ынчалза-даа арынныг пес ден ак чечектери артып каар. А кажан кара булуттар бүрген келгеш, чаай кааптары билек-ле, ол үнүш чиңгир ногаан апаар. Ооң узуну шоолуг эвес — 20 метр хире, а дооразы кончуг чоон — 10 метр чеде бээр.

А ооң назынының узуну кайы хирел? Ботаника эртемдени Мишель Адансон (ол эртемденниң ады-биле ону адапсия деп адаан) XVIII вектиң төнчүзүнде Сенегалга дооразы 9 метр ындыг ыяшты шинчилеп көргеш, 5150 харлыг деп тодараткан. Ол ыяш чоон-даа болза, өзээ кончуг чымчак болгаш үзүргей, «винтовка-биле адарга оък өде халый баар», ынчангаш часкы, чайгы чаалыкын үезинде болунга дыка хөй сугну сиирип алыр. Ооң дазылдары база 20—30 метр шөйлүп чоруй барган болгулаар. Бир ындыг үнүштүң унунга 120 тонна суг сиип берген болган! Аңаа бүзүрээри берге. Ынчалза-даа Генрих Вальтер улуг хемчээлдиг «Черниң үнүш аймаа» деп номунда ону шынзыдып турар.

Адапсияның чымчак унунга ажок улуг коңгулдар тургулаар. Аңаа өлген кижилерни безип хөөржүп турар таварылгалар бар. Адапсия Африканың үнүштеринден эң-не үнелиг үнүш. Оон халас баар кезээ чок. Хоналы берген коңгуларын безин ол черниң чурттакчылары бажың кылдыр харын-даа хурал эрттирер клуб кылдыр ажыглап турар, азы ол коңгулче хөй суг кире берген болза, кудук кылдыр база ажыглап турар. Ооң картындан кандыг-даа хендирни аргып ап, савазын азы хеме кылырынга база ажыглап болур. Ол үнүштүң бүрүлери бүгү ногаа аймаан солуп турар, ынчангаш ол черниң чурттакчылары ногаа аймаа тарывас деп бадыткал база бар. Адапсияның улуг огурецтер хире үрезиннерин Африканың чурттакчылары тараа ышкаш соктап чип турар.

Адапсия шыргай арга азы чазаң ыяштар аразынга үнүп шыдавас, ооң үнер чери делгем саванна. Мавританияның мурнуу талазындан эгелээш Африканың Чаан эриктеринге чедир, Суданнан эгелээш Мурнуу тропикке чедир болгаш Канар ортулуктарында, Мадагаскарда ол онзагай үнүштер үнүп турар.

Г. МАКАРОВТУҢ чураан чуруктары.

СОНУУРГАКТАРГА

БҮЛГҮРҮПТЕР

Ук черниң пагазының канчаар тörүүрүн Австрияның биологтары чурукка тырттырып алганнар. Дириг амытаннар төлүн боттарының хырнынга өстүрери бойдуста база бир ховар хевир.

Кыс пага (улуу 55 миллиметрден эртпес) үүргенелер ботунуң бээргезинге, оларны дораан сыырыптар. Үүргенелер аваызының хырнынга бичии пагалар кылдыр өзе бээр.

Паганың төрүүрүн чурукка тырттырары кончуг берге болган. Баштайгы пага бодунуң төлүн секунданың бичии кезиинде-ле 60 сантиметр ырадыр ушта бүлгүрүптер. Дарвазында пага, харын, оожум [illegible]. Ол [illegible] ге, баштай ийи оол аваазының эрниинден дүже халчы берген. Каш минута эрткенде аваазы курлуп чоруп өөрт ооду бүлгүрүпкен. Оон соонда паганың төрүүрү уламдыккан. Ол хүннүң-не үш-үш оолду 15 сантиметр бүлгүрүп турган. Бир неделя дургузунда ол пага ындыг хевир-биле 27 оолду өторээн.

Эртемденнер бир паганың арын кошкак оглун катап сыырып алганын база көргеннер. Ол оол пуш кирип, улгадып кээрге, пага ону бодунуң [illegible] кен.

400 ХАРЛЫГ КАЛЕНДАРЬ

Римниң болгаш Италияның [illegible] чурттакчылары 400 чыл бурунгаар октябрь 4-те удуп чыдып алгаш, доартазында эртен октябрь 15-те оттуп келгеннер. Он хонук чидириг 1582 чылда [illegible] болдунган, ооң мынчаар кылдырган рим папа XIII Григорийниң ады-биле календарьны григорианчы деп адаан. Юлианчы календарьны солаан чаа календарьны ол-ла [illegible] Францияга болгаш [illegible] католик чурттарга [illegible].

Англияга ону 1752 чылда хүлээп алган. Бистиң чуртувуска ону Октябрь революциязының соолунде 1918 чылдың февральда киирген.

Амгы үеде григорианчы календарьның [illegible] бүгү чурттарында киирген, чүгле Чоокку Чөөн чүктүң элээн каш чурттарында ол чок, ында амыдырал Черниң дээлгендир Айның дескинер үезинге үндезилеп тургускан календарь ёзугаар чорул турар.

Ынчалзажок, чоокку үениң хемчээлкиннерин ёзугаар [illegible], григорианчы календарь ындыг-ла кончуг [illegible] эвес болуп турар. Ооң чылы хүннүң [illegible] ортумаа-биле 26 секунда узун, а турасхаалдыг хүннер чыл санында недеяның көрдүнгээн хүннери-биле дүүшпес.

ЧАГААЛАШКАШ, ӨГЛЕНГЕН

Англи Фред Холл биле Норвегия чурттуг Анна Братанның өг-бүле болуп бадылажыкан черинге дыка хөй аалчылар келген. Олар чаа өгленгеннерге изиг байыр чедирип, [illegible] өг-бүлезинге [illegible] тиг болгаш, кол-ла чүве, быжыг болурун күзээннер. Ындыг болурунга бүзүрел черле улуг турган. Чүге дээрге Холл биле Братан өглениринге дээштейн, чүгле чагаалар [illegible] гүзеткен. Олар — 50 чыл иштинде чагаалажып келген улус чүве-дир.

ЧАПСАР ЧОККА

Гандия деп испан хоорай кырынга хүн хөөрей үнүп [illegible] Ынчалза-даа ол ырлаашкан турган. Ол ынчап 4 шак хире илей ырлаан, а ниитизи-биле 500 ырны чапсар чок ырлаар деп азаан. Ол бодун дүжүр иштинде ырлап келген, [illegible] ниш болгаш-ла, гимнастика [illegible] кылып кааш турган. Ынчалзажок ырлакчы бодунуң аазаашкынын [illegible].

СОРУЛГА ДУГАЙЫНДА

Бурунгаар деңнелгеже чүткүл — амыдырал-чуртталганың сорулгазы-дыр.

Чуртталганың утказынары — амыдыралдың каас-чаражында болгаш сорулгаже чүткүлдүң күштүүнде. Чуртталга кезээде бедик сорулгалыг болур ужурлуг.

М. ГОРЬКИЙ.

Сорулгаже чоокшулаан тудум-на бергелер улам улгадыр. Ынчалзажок кижи бүрүзү, сылдыстар ышкаш, шөлээн, далашпайн, эчис сорулгаже соксаал чокка чүткүвүшаан, бодунуң оруунуң эчизинге четсин.

ГЁТЕ.

Эң-не маажым кижи безин бодунуң сорулгазын черле оскунмас болза, сорулга чокка төөреп чоруур далаш кижиден дүрген чоруур апаар.

Г. ЛЕССИНГ.

Кижиниң бүгү күзелдерин хандыргаш, ооң чуртталгазының сорулгазын казып каапкарга, ол кайы хире кээргенчиг болгаш чаржынчыг апаар-дыр, көрүңер даан.

К. УШИНСКИЙ.

Бодунуң бүгү күжүн кижи ажыглаар деп бодаар болза, ону сорук кирип шыдаар кандыг-бир чаагай сорулганы бодунуң мурнунга салып алыр ужурлуг.

Э. РЕНАН.

Өндүр-чаагай сорулга — орук айтыр сылдыс-тыр. Ол чокта быжыг угланыышкын чок, а угланыышкын чокта амыдырал чок болур.

Л. ТОЛСТОЙ.

Кижиниң дөрт-[illegible] бой дус солааш, чөлеңгиниш кылдыр аңаа өндүр-чаагай сорулганы хүлээдип берген. Оон эгелээш-ле улам эки — бедик амыдыралче кижи чүткүүр апарган.

М. ГОРЬКИЙ.

КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

Бөгүн республиканың хөгжүм-шии театрынга аныяктар кежээзи болур. Эгелээри 19 шакта.

Советтиг Казахстанга тураскааткан кежээ Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалынга 19 шакта, Ортаакы Азияның республикаларынга тураскааткан кежээ №4 ХПТУ-га 18 шакта бөгүн болур.

«Херел» спорт залынга база педагогтуг институттуң залынга эр болгаш херээжен баскетболистерниң маргылдаазы хоорайның кубогу дээш болур. Эгелээри октябрь 23-те 15 шакта. Шыдыраага хоорайның бирги чери дээш маргылдаа Кул-культура бажыңының шыдыраа клубунга 15 шакта бөгүн эгелээр.

ТВ

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болуксазынза (Культуржуларга сүмелер). 9.00 — Чалыыларның чогаадыылгазы. 9.30 — Ада-иелер, силерге. 10.00 — Туркмен ССР-ниң тансының Күрүне ансамблиниң концерти. 10.30 — «Поляр сылдызының адаанда хоорай». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 11.20 — Советтер болгаш амыдырал. 11.50 — «Спортлотонуң» 43-кү тиражы. 12.00 — «Үнүштер аймаа». Дамчыдылганы биология эртемнериниң кандидады Г. М. Проскурякова чорудар. 12.15 — Совет композиторларының лириктиг ырылары. 13.00 — Ону канчап шыдаар силер. 14.15 — Орус музей. «XVIII чүс чылдың урак чүүлү». 3-кү фильм. 14.45 — Бөгүн ле-листиде. 15.00 — Уругларга кынга хемчээлдиг уран чечен фильмнер: «Баштайгы шылгалда», «Турындыкае», «Тывылзынтыг» суурда». 16.00 — «Билдингир-даа болза, буурренчиг эвес». 17.00 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.30 — «Силерниң чагааларыңарны өзугаар». Музыка программазы. 18.15 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «Кортпа, сээң-биле кады мен». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги, 2-ги сериялар. 21.00 — «Үе». 21.30 — Кружева аргыкчыларының дугайында документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 22.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Арарат». Төп «Динамо» стадионундан дамчыдар. 23.30—01.10 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Динамо» (Рига). 2-ги, 3-кү үелери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичии спорт ареназындан дамчыдар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Мээң Тывам». Документалдыг фильм. 14.35 — «Тииледчилер». Фронтучу өннүктер клуву. 16.05 — Дзюдо хүрешке ССРЭ чемпионады. Кишиневтан дамчыдар. 16.50 — Латвияның телестудиязының программазы: «Силерниң утбаңар, Латвия». Телеочерк; Ыры байырлалы; Латвия ССР-ниң улустуң артизи Л. Андресонс-Спрастиң концерти. 18.15 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң дорчу намдарывыс». 57-ги фильм — «1973-кү чыл». 19.45 — Делегей болуушкуннарының допчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Ийи клоун». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». 21.30 — 22.40 — «Мээң сагыш-сеткилим кадып-хааны». Фильм-балет.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АГААР

Бөгүн республикага бүргел агаар, каттыг кужу кошкак. Дүне агаарның температуразы —3-8 градус, чамдык черлерге —15 градус соок, хүнзүге 7—12 градус чылыг.

Кызылга бичии булуттаар, хат кошкак. Хүндүс агаарның температуразы 10-12 градус чылыг.

КИНО

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ришад — Зифаның төлүнүң оглу» 9.30, «Бүгү сылдыстар» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бабек» 9.40, 14.10, «Киночындыг» 12.30, «4-кү дээскинигде дүп» 16.50, 20.40, «Ийделээ болгаш чөлеңгиниш» 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бистиң чылдарывыс кандыгыл» 15.00, «Уш хапныр сальто» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шокарлар херээ» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

1938 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, колхоз тургузуушкунунуң идепкейлиг киржикчизи, персоналдыг пенсионер
Ондар Дамбаевич
ОЙДУПТУҢ
ур аараанының соонда мөчээнин «Тажан» совхозтуң парткому, [illegible] ы дыңнатпышаан, ооң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге чаны качыгдалын илергейлеп тур.

Чагыг № 2012.

Солун неделяда 6 катап үнер.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00979

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 247 (12037) | 1982 чылдың октябрь 24, воскресенье | 1925 чылда үнделиреттинген | Өртээ 3 көп.

АДМИНИСТРАЦИЯ АЖЫЛЫНГА КОНТРОЛЬ

СЭКП Уставынга дүүштүр үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының коллективтеринде база өөредилге, культура, чырыдыышкын, эмнелге албан черлеринде администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаары-биле партия эге организацияларының комиссиялары, а оон аңгыда министерстволарда, комитеттерде, ведомстволарда болгаш өске-даа совет, ажыл-агый албан черлеринде аппараттың ажылын контрольдаар комиссиялар база ажылдап турар.

«Администрацияның ажыл-чорудулгазын болгаш аппараттың ажылы дээш контрольду боттандырар талазы-биле партия эге организацияларының комиссияларының дугайында» СЭКП ТК-ның тускай доктаалын удуртулга болдургаш, партия комитеттери болгаш эге организациялары бо чугула айтырыгже кичээнгейни күштелдиргеннер. Маңаа холбаштыр СЭКП Улуг-Хем райкомунуң ажылының дугайында айтырыгны СЭКП обкомунуң бюрозунга дыңнап, чугаалашкан соонда парторганизацияларда ындыг комиссияларның дайынчы арга-шинчизин база оларның ажылының ажыктыын бедидер талазы-биле райком тодаргай хемчеглерни ап турар.

Сөөлгү үеде ындыг комиссияларның ажылының дугайында айтырыгларны СЭКП райкомнарының бюроларынга, партия хуралдарынга удаа-дараа чугаалажып, ооң анализин кылып турар апарган. Чиигээ, «Алдан-Маадыр», «Малчын» совхозтарда партикомнарның база «Хадың» совхозта партбюронуң оларны удуртуп турарының дугайында айтырыгларны СЭКП Чөөн-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Бии-Хем райкомнарының бюроларынга дыңнап чугаалашкаш, хүлээп алган доктаалдарның күүселдезин организастап турар.

Бистиң республиканың партия эге организацияларынга амгы үеде администрацияның ажыл-чорудулгазын болгаш аппараттың ажылы дээш контрольду боттандырар 204 комиссияда 880 ажыг идепкейлиг, хөй-ниитичи коммунистер ажылдап турар. Оларның хөй нуруузу СЭКП Уставының тывысканы контрольдаар эргени долу ажыглап, партияның политиказын болгаш директиваларын боттандырарынга, экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырынга, коммунистерниң идепкейин бедидеринге, совет хоойлуларны сагыырынга болгаш өске-даа айтырыгларга холбаштыр администрацияның база аппараттың ажыл-чорудулгазын контрольдап турар.

Кайда-ла парторганизациялар бо чугула айтырыгже доктаамал кичээнгей салып турар болдур, ол черлерде ындыг комиссиялар бот-идепкейлиг, тодаргай ажылды чорудуп турар. Чиигээ, «Кызыл тараачын» совхозта партикомнуң администрация ажылын контрольдаар комиссиязы машина-техниканы ажыктыг ажыглаарының айтырыын хайгааралга алган. Олар маңаа хыналда кылгаш, чамдык машина-техниканы багай ажыглап, кадагалап, а оларны хуусаа четпээнде-ле үндүр бижип турарын илереткен. Хыналданың түңнелин партикомнуң хуралынга чугаалашкан соонда ындыг четпестер чайлаттынган. «Х Улуг хурал» совхозта парторганизацияның комиссиязы Оттук-Даш сүт-бараан фермазынга хыналда кылгаш, улуг четпестерни илереткен. Аңаа кадрларны бызыглаар, ажылчыннарның амыдырал-чуртталгазының байдалын экижидер, зооветеринария хемчеглерин күштелдирер, мал чеминиң чарыгдалынга шыңгыы контрольду тургузуп, ону рацион ёзугаар бээр талазы-биле сүмелерни киирген.

Ооң-биле чергелештир ниитизи-биле алырга, администрацияның ажыл-чорудулгазын болгаш аппараттың ажылы дээш контрольду боттандырар партийжи комиссияларның ажылында шыңгыы четпестер бар. Оларның чамдыктары ажылга кол угланыышкынны шилип албаан, контрольду чорутпаш, оларны чайладырының дээштиг хемчеглерин дилеп тыварын оралдашпайн турар. Ооң чылдагааны — чамдык партия организациялары комиссияларның ажылынче чогуур кичээнгей салбайн турарында. «Малчын», «Көк-Тей» болгаш өске-даа совхозтарда база Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде, «Кызыл тудуг» эргелелинде коммунистерниң отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга кылган отчёт илеткелдеринге бо дугайында чаңгыс-даа сөс киирбээни аңаа тодаргай чижек болур.

Ындыг комиссияларны соңгуп кааш, ооң соонда оларның ажылын углап башкарбас, шуут уттуптар таварылгалар Кызыл хоорайның база Каа-Хем, Таңды, Тес-Хем районнарның чамдык бүдүрүлгелериниң, тудуг организацияларының болгаш совхозтарның парторганизацияларында ам-даа бар болуп артпышаан. Оон аңгыда күш-ажылчы коллективтерде амдызында чүгле администрация ажыл-чорудулгазын контрольдаар комиссиялар бар, а министерстволарның, ведомстволарның болгаш совет база өске-даа органнарның аппарадының ажылын контрольдаар комиссиялар Кызылдың-даа, районнарның-даа парторганизацияларында тургустунмайн турары улуг четпес.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев партия эге организациялары администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргелиг дээрзин айыткаш, мынча дээн: «Олар ол эргени долу болгаш эки ажыглаан турарын чедип алыры кончуг чугула. Кадрлар айтырыының-даа, ажыл-агый планнарының күүселдезиниң ийикпе, азы кижилерниң күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалдарын экижидериниң дугайында-даа чугаа чоруп турда, бир эвес администрация шын эвес чүүлдү кыла бээр болза, партия организациялары ооң аайынга кирбейн, принципиалдыг чоруун көргүзер ужурлуг. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, партийжи угланыышкынны быжыг боттандырар херек».

Съездиниң бо айтыышкыннарын база мааңа холбаштыр СЭКП ТК-ның доктаалынга, ол дугайында дүрүмге дүүштүр СЭКП Кызыл хоорkому болгаш райкомнары, оларның кижилдистери администрацияның болгаш аппараттың ажылын контрольдаар комиссияларны хүн бүрү удуртпушаан, оларның дайынчы арга-шинээзин болгаш ажылының ажыктыын, дээштиин бедидер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алыр хүлээлгелерлиг. Ол комиссиялар боттарының ажылынга кол угланыышкынны шилип алган, план ёзугаар, тодаргай угланыышкынныг ажылдаан турарын чедип алыр херек.

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ АЖЫЛДААРЫ — БИСТИҢ ПАТРИОТЧУ БОЛГАШ ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ ХҮЛЭЭЛГЕВИС!

(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЯГЫРЫГЛАРЫНДАН)

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КОЛЛЕКТИВ

Бистиң чуртувустуң хөй национальдыг чону, оон даштыкыда өңнүктери ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн демдеглеп эртгирер. Ол улуг юбилейге уткуштур калбарган социалистиг чарыш коллектив бүрүзүнде улам көскү черни ээлей берген. Аңаа, бүгү-ниитиниң ол күш-ажылчы чарыжынга, «Тыва кобальт» комбинаттың Терлиг-Хаяда мөңгүн-суу бүдүрүлгезиниң коллективи чыл эгезинден бээр идепкейлиг киржип келген. Ук бүдүрүлге комбинаттың өске цехтериниң аразынга чарлаан социалистиг чарышка каш удаа тиилээн.

Терлиг-хаяжыларның амгы көргүзүглери база багай эвес. Олар эрткен тос айларда барааның продукция бүдүрериниң планын 103,1, руда болбаазырадып кылырының — 101,2, мөңгүн-суу бүдүрүп үндүрериниң — 101,9 хуу күүсеткен. Бир кижиге онаалтыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң күүселдези 107,6 хуу болган.

Кандыг-даа сан-түң коллективтиң бүрүзүнүң эки азы багай ажылдап турарын илередир, а кижилерниң аңаа кандыг хамаарылгалыг болганын, чүнү кылып турарын, оларның ниити ажыл-чорудулгазын тодаргайы-биле көргүзүп шыдавазы билдингир. Ындыг болганда бөгүнгү чугаа база-ла күш-ажылчы кижилер дугайында болур. Ынчангаш оларның чамдыктары-биле таныштырып көрейн.

—Корааган-ораагар хаялардыг, кадыр болгаш бедик даглар ийи талазындан чоорту кызый кээрге, тарлай берген хем уну черде бүдүрүлгеже черинге дүъш үезинде чеде бердивис. Ажылчыннар чемненип турлар. Аңаа чоруп тургаш, бүдүрүлгеде партбюро секретары В. И. Рожокка ужуражы бердивис. Терлиг-Хаяда мөңгүн-суу бүдүрүлгезиниң коллективи бо чылдың эгезинден бээр кавчаар ажылдап келгенин ол каксы тайылбырлааш, бүдүрүлгениң бодунда цехтериниң болгаш дузалал организацияларның ажылы-биле таныштырган.

Коллективтиң ажыл-ишчилери чуртта болуп турар кол болуушкуннардан чыда калбайн турар. Ында администрацияның, партбюронуң, ажылчын комитеттиң чогаадып тургусканы планы ёзугаар ол бүдүрүлгеге солун ажыл-херектер сөөлгү айларда эрткилээн. Сентябрь 27-ден октябрь 3-ке чедир Карел АССР-ге тураскааткан «Найыралдың шалыпчы ээлчээн» организастаан. Ону ССРЭ-ниң 60 чылынга холбаштыр чорутткан. Ол ээлчегте Кара-Тал суурнуң чурттакчылары — бүдүрүлгениң ажылчыннары идепкейлиг киришкеннер. ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңмалышкы өг-бүлезиниң составынга киргеш, Совет Карелияның культуразы, ажыл-агыйы кайы хире хөгжээниниң дугайында беседаларны күш-ажылчы коллективтерге номчаан. Ол автономнуг республикага тураскааткан ном делгелгезин кедээ библиотекага организастаан.

Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу бүдүрүлгезиниң коллективи «Найыралдың шалыпчы ээлчээниң» хүннеринде сентябрь айда металл бүдүрүп үндүрериниң планын хуусаа бетинде күүсеткеннер. Аңаа эң эки күш-ажылчы түңнелдерни ЗИЛ-130 автомобильдиң чолаачызы коммунист В. И. Тищенко, КрАЗ-256 автомобильдиң чолаачызы коммунист П. П. Зиновенко, чер өрүмнекчизи коммунист Б. О. Наксыл чедип алганнар. Олар ээлчег нормазын 110—120 хуу күүсеткеннер. Руда болбаазырадыкчылары К. Б. Дагаажык, П. И. Вахрушев, конденсаторжу В. К. Ондар олар бир шак дургузунда руда өрттедир талазы-биле эң бедик бүдүрүкчүлүг болганнар. Оларның бүдүрген продукциязының шынарын эки кылдыр хүлээп алган. Бо ажылчыннар чүгле «Найыралдың шалыпчы ээлчээниң» хүннеринде бедик харысалгалыг, кызымак ажылдаан эвес, ай санында, чыл санында шалыпчыларның одуруундан үнмейн келген кижилер-дир, бүдүрүлгениң хоочуннары-дыр. Оларның чамдыктарының хөрек чуруктарын коллективтиң хүндүлел самбыразындан көрүп болур.

Бистер ол бүдүрүлгени кезип чоруп турувуста, Василий Иванович чер өрүмнекчилериниң бирээзиниң дугайында чугаалаан чүве. «Эки кижи чүве. Идегелдиг. Ажылга кызымак. Амдызында мында чок. Карьерге чеде бергеш таныштырып каар мен» деп, ол чугаа кадында сагындырып чораан. Ажыл шагы төнер чоокшулай бергенде, карьерге барган бис. Аңаа баргаш бир дугаарында ужурашкан киживис — Борис Оюнович Наксыл болган. Ол мааңа чеди чыл ажылдаан. Арга-дуржулгазы улуг, ак сеткилдиг кижи-биле эш-өөрүнге мактадыг. Коммунист кижи болгаш, аныяк кижилерниң болуунуң шилип алганы мергежилин — чер өрүмнекчизинге өөредип турар. Ам оон дузалакчызы болуп, Виктор Ондарович Шуузуужук ажылдап турар. Олар бир ээлчегде 16 метр чер үттээр даалгазын оранчок ажырып, 36—40 метр чедирип турар. Ында үш ээлчег бар. Оларның кайызының-даа ажыл-херээ багай эвес.

Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу бүдүрүлгезинде бистиң хөй национальдыг чуртувустуң хөй төлээлери ажылдап, чаңгыс өг-бүлениң төлдери дег, эп-найыралдыг чурттап турарлар. Бо бүдүрүлгеге орустарга, украиннерге, тываларга, татарларга, азербайджаннарга, буряттарга, башкирлерге болгаш өске-даа нацияның төлээлекчилеринге ужуражып болур. Олар улуг байырлал — ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюн күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг демдеглеп эрттирер дээш ажылдап турарлар.

Ш. ДОРЖУ.

БРИГАДАНЫҢ КӨРГҮЗҮҮ

«Тыва даг-дугу тудуг» эргелелинде Виктор Савылдың удурткаы бызанчы-бетонщиктер бригадазының кежигүннери юбилейлиг чылдың 9 айларында социалистиг хүлээлгезин ажыр боттандырганнар. 17 кижи составтыг бо бригада план ёзугаар 98,6 муң рубльге тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, шалыпкын ажылдааның түңнелинде херек кырында ону 105 муң рубльге күүсеткеш, ук эргелелде бригадалар аразында социалистиг чарышты баштап турар.

Бригада кежигүннери бо хүннерде «Ак-Довурактың электростанциязының алдыгы котёлун хуусаа бетинде ажыглалга киирер база Постоянныйда 1176 өөреникчи өөренир чаа школаның тудуун чоокку үеде доозар дээш улам кызымак ажылдап турарлар.

Бригадада дуржулгалыг бызанчылар Сергей Сендажы, Хирлиг-оол Сат, аңыактар Владимир Эрелчин, Маадыр-оол Шулуу болгаш оон-даа өскелер эки ажылдап, эш-өөрүнге үлегерин көргүзүп турарлар.

Б. САРЫГЛАР.

Хүннүң медээлери

МУРНАКЧЫЛАР

Барыын-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективи ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бир демниг ажылдап турар.

Коллектив он бирги беш чылдың ниити чылының 9 айларында чоңга план ёзугаар 141 муң рубльге ачы-дуза чедирер тургаш, ону 161,8 муң рубль кылдыр күүсеткен, азы 114,7 хуу боттандырган.

Ооң иштинде мурнакчы цехтерниң бирээзи — идик септээр цех 3,8 муң рубльге ажылдарны кылыр планын 4,5 муңга күүсеткен. Даараныгга тегииниң болгаш идик даараар цехтерниң коллективтери кызымак ажылдааның түңнелинде күш-ажылчы онаалдаларын 100—155 хуу күүсеткеннер.

Бүдүрүлгениң планныг онаалдаларын күүседиринге фотограф Николай Чижик, баш дүгү таарыкчызы Валентина Кензина, Татьяна Хомушку, Валентина Ооржак олар эвээш эвес үлүг-хуузун киирип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турарлар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

АЧЫ-ДУЗА

Тыва АССР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу Бай-Тайга районга амыдырал хандырылга неделязын эрттирген. Ол неделяга министерствонуң бүдүрүлге черлеринден 30 ажыг кижи киришкен.

Оларның аразында идик септээр, даараар, хеп бижар, телеаппаратура септээр, баш таарар мастерлер бар.

Амыдырал хандырылга неделязының киржикчилери Кара-Хөл, Шуй, Бай-Тал, Тээли болгаш оон-даа өске чурттакчылыг черлерге ачы-дуза чедиририниң хүннерин эрттиргеннер.

Тээлиниң № 32 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты, республиканың амыдырал хандырылга министри Семен Кунгаевич БуяндЫ болуунуң соңгукчулары-биле ужурашкан.

К. МААДЫ.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИН ЧЫЫЛДЫРАР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Российиниң Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң онгу чыышының алдыгы сессиязын 1982 чылдың ноябрь 23-те Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ.

Москва, 1982 чылдың ноябрь 22.

АКЫ-ДУҢМА ЁЗУЗУНУҢ УЖУРАЖЫЫШКЫННАРЫ

Совет Социалистиг Республикаларның бузулбас Эвилелинге Литва ССР-ниң бурунгаар депшилгезин хандырган тургузукчу улуг күш СЭКП-ниң ленинчи национал политиказы, акы-дуңмалышкы улустарның бот-боттарынга дузаламчызы бооп турар. Ол бүгүнүң дугайын ССРЭ-ниң УАЧД-зинге болган Литваның хүннериниң үезинде оон киржикчилери онзалап демдеглеп турганнар. Литваның УАЧД-те ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур хүннери октябрь 22-де доозулган.

Литва ССР-ниң делегациязының москвачылар-биле ужуражылгыкыннары чүректиң ханызындан, чылыы-биле эрткилээн. Хүнээректиг черниң төлээлекчилери күш-ажылчы коллективтерге барган, партия райкомнарының организакчы болгаш идеологтуг ажылдарының дуржулгазы-биле, найысылалдың улус депутаттарының Советтериниң ажылы-биле таныжыкканнар. Чурттуң кол делгелгезинге эртемденнер, специалистер, бүдүрүлге чаартыкчылары лекцияны болгаш илеткелдерни кылганнар. Акы-дуңмалышкы улустарның, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң харам чок, улуг дузаламчызының ачызында ажыктыг казар байлактарның хөй курлавырлары бар. Литваның бедик хөгжүлделиг экономиканы тургузар аргалыг болганын чер-ле болганынга демдеглеп турган.

«Чаңгыс энтиг өг-бүледе» деп делгелгеде Литва ССР-ниң делгиирлерин совет кижилер, даштыкыдан келген аалчылар онза сонуургал-биле көрүп турарлар. Республиканың экономиказынга, эртемге болгаш культурага улуг чедиишкиннерни мында калбаа-биле көргүзүп турар. Ону сонуургааның дугайында демдеглелдерниң бирээзи бо-дур, ону Швециядан келген туристер арттырып каан: «Литва дээрге, улуг эвес республика-дыр, ынчалза-даа ажыл-ишчи, талантылыг литва улустуң бүгү совет улус-биле демнежип турган, кылып каан чүүлдери кайгамчык-ла-дыр! Совет республикаларның бүгү талазы-биле чедиишкиннег болуруун күзеп тур бис!».

Литва ССР-де машина, судно тудуушкуннарының, электротехниктиг, радиотехниктиг, химия үлетпүрүнүң хөгжүп сайзыраанын, кедээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң бызыг үндезинин мында делгиирлер көргүзүп турар. Литва литератураның эң тергиин чогаалдары бүгү делегейде нептерээн. Дыка хөй чурттарга Литваның чогаадыкчы коллективтери боттарының урам чүүлдерин чедиишкиннег көргүскен.

ССРЭ-ниң УАЧД-зинге эвилелдешкен республикаларның хүннериниң эстафетазын Украина ССР-те дамчыткан.

(СЭТА-ның корр.).

ДИПЛОМНАР ТЫВЫСКАН

Эң шылгарангай телевилелдерни тургусканы болгаш ол телевилелдерни ёзугаар тудутуларны кылганы дээш 1982 чылда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шаңналдарының дипломнарын болгаш лауреаттарның хөрек демдектерин архитекторларның, телевилекчилерниң болгаш тудугжуларның хөй кижилиг бөлүүнге октябрь 22-де Москвага тывыскан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрүнең нуң даргазы И. Т. Новиков шаңналдарны тывыскаш, лауреаттарга чүректиң ханызындан байыр чедиргеш, оларга моон-даа соңгаар чогаадыкчы чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Терлиг-Хаяның мөңгүн-суу бүдүрүлгезинде мурнакчы ишчилер эвээш эвес. Олар цехтер болгаш дузалал организациялар аразында калбарган социалистиг чарышка идепкейжилиг киржип келгеннер. Капнакчы Александр Проскуряков чарышка хөй удаа тиилекчи болуп келген. Бо аныяк кижи Новосибирск областының Ояш станциязында № 8 кедээ профтехучилищени доозкаш, мааңа ажылдай берген. Ажылга харысалгалыг, мурнакчы кижи ам бешки разрядтың капнакчызы апарган. Ол хүндүлел бижиктер-биле хөй удаа шаңнаткан. Мурнакчы капнакчының ады «Тыва кобальт» комбинаттың хүндүлел дентеринде киир бижээн.

Хөй эвес чыл ажылдаан-даа болза, даг дериглелериниң слесары Э. Б. Дуплуй-оол макталдыг кижилерниң бирээзи. Эрес-оол Байкараевич даанган ажыл-херээн ак сеткилдиг күүседип, ажыл бүрүзүн бедик шынарлыг кылып турар.

ЧУРУКТАРДА: капнакчы А. В. Проскуряков биле слесарь Э. Б. Дуплуй-оол.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ!

Үлетпүр ажылдакчылары бо чылдың январь-сентябрь айларында бүдүрүлгени улам хөгжүдерин хандырганын ССРЭ-ниң Топ статистика эргелелиниң 1982 чылдың тос айларында ССРЭ-ниң үлетпүрүнүң Күрүне планын күүсеткениниң түңнелдериниң дугайында дыңнадыында чугаалап турар.

Үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрери эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге, 2,7 хуу көвүдээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2 хуу бедээн; ооң күселн-биле үлетпүр бүдүрүкчүнүнүң немелде өзүлдезиниң дөрттүң ужун чедип алган. Продукция сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле план күүсеттинген. Арыг орулга көвүдээн.

Продукцияның эң чугула хевирлерин бүдүргениниң көргүзүглери мындыг: электри энергиязы — 997 миллиард киловатт-шак; нефть (газ конденсады-биле кады) — 456 миллион тонна; газ — 368 миллиард кубометр; хөмүр-даш — 539 миллион тонна; кок — 111 миллион тонна, [illegible] кады (белен) — 77,2 миллион тонна; кат хоолайлар — 13,5 миллион тонна; демир рудазы — 183 миллион тонна; минералдыг чемиштелгелер (чемиштиг бүдүмелдерниң 100 хуузу-биле санаарга) — 20,3 миллион тонна; үнүш камгалаар химиктиг бүдүмелдер (чижеглеп алган саннар-биле) — 328 муң тонна; синтетиктиг [illegible]ктар болгаш пластмасстар — [illegible] миллион тонна; химиктиг волокнолар болгаш хендирлер — 933 муң тонна; автодугуйлар — 46,0 миллион саны; демир кезип чондурар станоктар — 1565 миллион рубльге; программа-биле башкарар автоматтыг манипуляторлар (үлетпүр роботтары) — 3,6 муң кезек; приборлар, автоматчыдылга херекселдери болгаш оларның артык кезектери — 3,5 миллиард рубльге; санаалга техниказының херекселдери болгаш оларның артык кезектери — 2,1 миллиард рубльге; химия дериг-херекселдери болгаш оларның артык кезектери — 578 миллион рубльге; технологтуг дериг-херекселдер болгаш оларның чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге ажыглаар артык кезектери — 1,1 миллиард рубльге; чүъктүң орук вагоннары — 43,9 муң кезек, автомобильдер — 1,6 миллион кезек; кедээ ажыл-агый машиналары — 2,5 миллиард рубльге; мал ажылынга болгаш мал чемнерин бүдүреринге машиналар — 1,7 миллиард рубльге; тараа ажаап алыр комбайннар — 83,0 муң кезек; хөвең ажаап алыр машиналар — 7,5 муң кезек; экскаваторлар — 32,2 муң кезек; саазыннар — 4,1 миллион тонна; цемент — 92,1 миллион тонна.

Бүгү хевирниң пөстери — 8,2 миллиард дөрбелчин метрни, даараглыг кылыглерны — 17,4 миллиард рубльге; ак хептиболгаш даштыкы трикотажты — 1,2 миллиард кезекти; хом идиктерни — 541 миллион эжешти; эътти (үлетпүрден үндүрген) — 6,7 миллион тонананы; колбаса кылыгларын — 2,3 миллион тоннаны; балыктың аъш-чем продукциязы балык консерваларын-биле кады — 4,8 миллиард рубльге; мал саржаан — 1,1 миллион тоннаны; үнүш үзүн — 1,7 миллион тоннаны; кондитер кылыгларын — 2,9 миллион тоннаны; консерваларны — чижеглеп алган 12,5 миллиард лааны; шактарны — 52,4 миллион кезекти; шаажаң — фаянс болгаш майолик саваларны — 624 миллион рубльге; сорттуг аяк-саваны (шил болгаш хрусталдан) — 970 миллион рубльге; хүлээп алыр радио херекселдерин — 6,5 миллион кезекти; телевизорларны — 6,2 миллион кезекти, оларның иштинде өңнүг көргүзер телевизорну — 2,3 миллион кезекти; соодукчуларны — 4,3 миллион кезекти; хеп чуур машиналарны — 3,0 миллион кезекти; мотоциклдерни болгаш мотороллерлерни — 825 муң кезекти; мебельди — 5,0 миллиард рубльге бүдүрүп үндүрген.

Газ, хөмүр-даш тывыжының, автодугуйлар, демир кезер станоктар, приборлар, автоматчыдылга болгаш санаалга техниказының дериг-херекселдериниң, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге технологтуг дериглелер, электровозтар, тракторлар, кедээ ажыл-агый машиналарын болгаш мал ажылынга база мал чемнерин бүдүреринге машиналар, экскаваторлар, улустуң калбаа-биле херегл ээри хөй бараан нар, оларның иштинде пөстер, чемге ажыглаар балык продукциязы, үнүш үзү, кондитер кылыглары, шактар, шаажаң-фаянс болгаш сорттуг аяк-сава, мебель бүдүреринин планнары ажыр күүсеттингилээн.

Продукцияның ниити хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, продукцияның бот-үнезин чиигедириниң чылдаңның талазы-биле доктааткан пла нарны чамдык бүдүрүлге каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелер күүсетпээн.

Кара металлдарның белен прокаттарын, минералдыг чемиштелгелер, кургу [illegible]тазы, тудуг ыяжы, цемент, эптээр демир-бетон, мал саржаа, консервалар, соодукчулар, хеп чуур машиналар болгаш продукцияның өске-даа чамдык хевирлерин бүдүрүп үндүрериниң планы күүсеттинмээн.

Үлетпүр роботтарын, радиоэлектроннуг аппаратураны, техник-экономиктиг деңнели улам бедик машиналарны болгаш дериг-херекселдерни, нефть болгаш газ тывыжының дериг-херекселдерин, газ дамчыдар хоолайларга тургузар газ сордурар агрегаттарны, хоолай салыкчыларын, программа-биле башкартынар демир [illegible] станоктарны бүдүрүп үндүрери көвүдээн.

Үлетпүр ажылдакчылары бүдүрүлгениң [illegible] улам улгаттырарынче, ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг уткуурунче бүгү күжүн салып турарлар.

(СЭТА).

[illegible] библиотека им. А. С. Пушкина

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

Шериг-патриоттуг арын

СОВЕТ ДАЙЫНЧЫЛАР!

Совет улустуң тайбың ажылдажын, социализмниң өндүр улуг чаалап алыышкыннарын серемчилелдиг болгаш идегелдиг камгалаңар!

(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН)

№ 10 (123) 1982 ч. октябрь

Патриоттарны кижизидер

ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРГЕ — ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ БЕЛЕТКЭЭР

Коммунизм тургузуушкунунуң талазы-биле партияның салган улуг болгаш чарын сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш совет улус кызымак ажылдап турар. Чоннуң мааді тургузуушку күш-ажылын империализмниң агрессорларының чимзениишкиннеринден камгалаары эргежок чугула. Ынчангаш Коммунистиг партия болгаш Совет чазак социалистиг Ада-чуртун, улустуң чаалап алыышкыннарын камгалаарынче, ч... камгаланыр күчүзүн быжыглаарынче. Совет Арминың болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчы белеткелинче онзагай кичээнгейни салып турар.

Чурттуң камгаланыр күчүзүн быжыглаарының айтырыгларын ...

[illegible]

Шеригниң эге белеткелин өлче угландырган.

Шеригниң эге белеткели дээрге, Төрээн чурттуң камгалакчыларын совет аныяктарны белеткээриниң кургуне системазы болур. ...

[illegible]

...тээгүзү ужур-дузазын, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш ССРЭ Конституциязының ...

[illegible]

...реникчилери И. Прокопенко, В. Астраханцев, А. Ооржак, В. Копаев, С. Байыр ...

Ындыг-даа болза республиканың дыка хөй школаларында болгаш өөредилге черлеринде шеригниң эге белеткелиниң ажылы негелделге четпейн турар. Бо хемчегни Чөөн-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем районнарда четпес организастаан. ...

[illegible]

ПОЛКТУҢ ОГЛУ, СОЛДАТТАРНЫҢ АДАЗЫ

Полковник А. Чепурныхты даштындан көөрге, дортен хар безин четпээн хевирлиг, ынчалза-даа Александр Александрович солдаттар-биле «оглум» деп чугаалажыр. Ол бодунуң төрүттүнген чылын-даа, ... Веньлан ырак эвесте бичии назылыг өскүс уруглар азырап бажыңындан 1945 чылда 3-кү танк шериниң 156-гы полугунуң командири А. Чепурных ону ап алган. Ол Чепурныхтың адын, фамилиязын алгаш, полктуң база командириниң оглу болуп өскен.

Ак хазаттыг гитлержи өлүрүкчүлер эжелеп алган черлеринден ... медицина шенелделериниң ... бичии уругларны чыып ап турганнар. Бичии ... арразынга ады, фамилиязының ... база ... номер оон кааң оол база турган. Ол Белоруссияга чурттап турганын, ... шериг ... тургазын шала-була сактыр турган. Тулчуушкун соонда уругларның турган бажыңынче танкист Чепурных кире халып кээрге, бичии оол «ачай» деп эрүс сөстү чугаалааныш, олче халый берген.

Оон амыдыралче орук — өөредилге, шериг албаны, шериг академиязы. Адазы-биле деңней, Саша оруктар, көвүрүглер тудуун сонуургап, көвүрүг тудуунга эптиг аргаларны ... Александр Чепурныхка техника эртемнериниң кандидазы деп атты тывыскан.

Моон мурнунда эртип болбас шынааларда хемни кежир көвүрүглерни оон удурткулгазы-биле солдаттар ам тудуп турар.

В. ЛЕВИН,

СЭТА-ның корр.

Белоруссияның Кызыл Туктуг шериг округу.

АГБААННЫ ТАНЫЫР СИЛЕР БЕ?

Бай-Тайганың Кол-Сөөктен Иргит Агбаан Эртинеевич тыва эки турачылар-биле кады Ада-чурттуң Улуг дайынынче киржип чоруткаш, оон ээп келбээн. Бир эвес ону таныыр, дайынга кады киржип чораан эштери, командирлери бар болза, Иргит Агбаанның салым-чолунуң дугайында «Шын» солуунга бижип, таныштырып дилеп тур бис.

М. ХОМУШКУ.

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс

ЧАСПАС АДЫГЖЫ

Бодалга шелун өөредилге алыышкыннарынга белеткеп доозупкан. Шыгаакчы-операторларга сөөлгү чагыгларны бергилээн. Октарны чугурулаан. «Тулчуушкунче кирер!» деп команда дыңналып келири билек, Ооржак Айвар машинаның люгунуң иштинче кире бергеш, шыгаарынга белеткенип олурупалгаш, болуунуң беленниниң дугайын өөредилге тулчуушкунунуң удуртукчузунга рация дамчыштыр илеткээн.

— Бурунгаар! — дээн команда белүкке дыңналган.

Улам дургедевишаан, БМП «дайзынга» уткуштур шамчып чорупкаан. Ол болза, шимчеп чоруур болгаш шимчевес хөй-ле чуула-бүрү карра ...

[illegible]

...ниңажының чедиишкинин хандыртынган. Айвар эштериниң идегелин база катап бүзүреддиг шынзыдып шыдаан. Дайынчы машина командирниң хайгаарал туружунуң баарынга кээп турупканда, оон суурганынга «5» деп демдек ырактан-на көскү кыдыр чайынналдыр чырый берген. Айвар-даа, оон эштери-даа — шупту өөрүшкүлүг каттыржып, бот-боттарынга байыр чедиржип, холдарын быжыг тудушканнар. А оларның командири оларже: «Эр-хейлер! Часпас-ла аттыңар, оолдар!» деп кыйгы салган.

— Совет Эвилелинге бараан болуп тур бис! — дээш дайынчыларның тода, мыткыр үннери найыралдыг чаңгыланган. ...

[illegible]

...ыдаан Айвар шалыпкын кавыладылап, часпайн боолап чораан.

Тиилелге, ура-а! Шыгаакчы-оператор Ооржак Айвар база бир өөредилге тулчуушкунга шылгараан. Оон часпайн шыдаарындан бүгү төрк ...

В. КАРГАПОЛОВ,

Н шериг кезээ.

Сталинград тулчуушкунунуң

40 чылынга

РОДИМЦЕВТИҢ ГВАРДЕЙЖИЛЕРИ УЖУРАШКАН

Эрткен дайынга эң-не улуг тулчуушкуннарның бирээзи болган Волгада хоорай бодунуң хөй аалчыларын уткуп ап турар.

Ленин, Суворов, Кутузов орденнерлиг, ийи дакпыр Кызыл Туктуг Полтаваның № 13 гвардейжи адыгжы дивизиязының хевчуннары чоокта чаа маңаа чыылган. Боттарының фронтучу эштеринге ужуражып, дайын шөлүнге амы-тынын маадырлыы-биле берген дайынчыларның тураскаалдарынга мөгейип ёзулаар дээш Сталинградтың уш чүс камгаланчызы чурттуң бүгү булуңнарындан алдарлыг хоорайга чыглып келген.

...1942 чылдың сентябрьда гитлержи эжелекчилер Сталинградтың төвүнге чаза таварып кирип келген үеде, оон камгаланчылары эң-не нарын, берге байдалга таварышкан. Волгага кыстырган совет солдаттарга калбаа каш-ла чүс метр улуг эвес чер арткан. Шак ындыг берге хүннерде А. И. Родимцевтиң командалааны № 13 гвардейжи адыгжы дивизиязы улуг рольду ойнаан. Сентябрь 14-түң 15-че дүнезинде олар Волганың солагай талазындан оң талазынче кежип келгеш, дораан-на Сталинград дээш тулчуушкунче киргеннер. Дайынчыларның маадырлыг болгаш эрес-диидим чоруундан чаңгыс дүне безин дайзынның күжүн дыка кошкаткан.

ЧУРУКТА: ужуражылганың киржикчилери алдарлыг Павлов бажыңының чанынга.

... КОТЛЯКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КЫЗЫГААРДАН ЧУРУМАЛДАР

Далайга бүргег, шуурганныг хүннер намдап, оожургай болур билек, кызыгаар застава ... шериг корабль чедип келген, ... почта эккелген.

Сержант Мөңгүш ...

[illegible]

— Эх, Кожет-Давмга болза, ...

[illegible]

— Чоор сен, Самназы ...

[illegible]

— Застава, турумар! ...

[illegible]

— Ынчап ... эрткен ...

[illegible]

А. БУЛАК.

ШЕРИГ

АМЫДЫРАЛЫНДАН

КҮУСЕТКЕН

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧУКТУҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Танкистер ыңайлап бар чораан «дайзынны» хайгаарап турган. Чедиишкин удавас болур хире кылдыр сагындырган, ынчалза-даа дезип бар чораан «дайзын» хенертен «химиктиг чепсекти» ажыглапкан.

Улуг лейтенант В. Калимулин командалаан химиктиг камгаланыр ротазының хууда составы танкистерге дузалажыры-биле далажып чорупкан. Айыткан хуусаада рота чогуур черге чедип келген.

Колдуунда бирги, ийиги класстың специалистери — химиктер кандыг-даа салдал чокка хууда составынга болгаш дайынчы техникага тускай болбаазырадылганы кылган. Салбырның комсомол организациязының секретары взвод командири лейтенант А. Пургин эки ажылдаан. Офицерниң үлегерин эдерген сержантылар А. Карякин, Н. Бахчеван командылаан расчёттар доктаатынган норманы 15—20 хуу ажыр күүсеткен. Кыска хуусаада танк салбыры улам ыңай дайылдажып чорууруңга белен болган.

Майор В. СОЗИН.

БАЙЫР ЧЕДИРГЕН

ПРИКАРПАТТЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Майор В. Белоусовтуң командалааны ...

[illegible]

Подполковник А. БЕДЖАНЯН.

Барыын кызыгаарның Кызыл Туктуг кызыгаар округунуң Н заставазының дайынчылары ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чылын дайынчы болгаш политиктиг белеткелге эң тергиин белеткелдиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткан.

ЧУРУКТА: политажылдакчы майор Н. Дорбалюк кызыгааржылар ортузунда.

В. ПЕСЛЯКТЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТУНДРАГА ӨӨРЕДИЛГЕГЕ

Механик-водитель, ахаа дайынчы Байнаман Наврузов эрес-диидим болгаш ... танк ...

[illegible]

В. БЕЛОУСОВ,

СЭТА-ның корр.

Ленинградтың Ленин орденниг шериг округу.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЧОГААДЫКЧЫ БАЙДАЛГА

СОФИЯ. Партийжи чырыдылышкын системазынга чаа өөредилге чылы Болгарияда эгелээн. Мурнуку чылдарда ышкаш, өөредилге программазының үндезини — К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң эгээртинмес байлак номналдарын өөрениири.

Чаа өөредилге чылы БКП-ның социал-экономиктиг политиказының чугула айтырыгларын өөрениири-биле эгелээр. Семинарларның киржикчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының делегейге ужур-дузазын сайгарар, БҮР биле ССРЭ-ниң хөй талалыг кады ажылдажылгазының дугайында [illegible] дыңнаар. В. И. Ленинниң ажыл-амыдыралы-биле, СЭКП-ның документилери-биле танышкар кичээлдерни программада киирген.

Партийжи чырыдылышкынның системазынга чаа өөредилге чылы ажылчы чоннарның канчаар-даа аажок улуг чогаадыкчы [illegible] ажыл-агыйны интенсификастаарының айтырыгларын шиитпирлээринче углаар ужурлуг деп, БКП-ның органы «Работническо дело» солун демдеглээн. Чаа өөредилге чылының эгелээни чогаадыкчы байдал, коммунистиг идеалдарга болгаш революстуг чаңчылдарга ажылчы чоннарның шынчы чоруу БКП-ның XII съездизиниң шиитпирлериниң күүсеттинген турарының магадылалы болуп турар.

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫ ЧОРУП ТУР

БУДАПЕШТ. Венгрияның чер ажылдыгдары бо хүннерде күженишкинниг ажылдап турар. Чурттуң ховуларында болгаш шөлдеринде күскү культураларның чаагай дүжүдү быжа берген, ногаажыларның болгаш садчыларның ажылы база кидин түлүктээн. Шыгжамырларже болгаш [illegible] 1,5 миллион тонна ногаалар, 500 муң тонна виноград, бир миллион тонна яблок чоруттунган турар.

Венгрияның кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери дүжүттү узак чок сөөртүрүн органиазастаарынче онза кичээнгейни салып турар. Ынчангаш олар демир-оруукчулар болгаш автотранспорт бүдүрүлгелериниң ишчилери-биле бир демниг кады ажылдап турарлар. Виноград болгаш яблок дүжүдүн ажаап алырынга чер ажылдыгларга дузалажыры-биле студентилер, школачылар чедип келгеннер.

Продукция бүдүрериниң ниити хемчээлин 1982 чылда 4—4,5 хуу көвүдедир сорулга Венгрияның кодээ ажыл-агыйы ажылдакчыларының мурнунда салдынган. Ол сорулганы чедип алыры чүгле иштики рыноктү хандырар эвес, а дашкыже үндүр садыышкынны көвүдедиринге боттуг салыышкынны киирер арганы бээр.

БОЙДУСКА КАМНЫГ ХАМААРЫЛГА

БЕРЛИН. Үгү чурааш беш-булуңналчак табличаны ГДР-ниң арга-арыгларынга чораш, бо-ла көрүп болур. Бо дээрге бойдуска камныг болурун туристерге баш удур сагындырып турары ол.

Республикада амгы үеде 700 ажыг заповедниктер бар. Оңу барып көөрү хоруглуг эвес, ажык. Ынчалзажок аалчы бүрүзү чамдык дүрүмнерни сагыыр хүлээлгелиг: тускай кылган кокпа-орукчугаштардан өскээр баспас, машиналар, тикпес, бойдуска өске-даа хора чедирбес болгаш оон-даа өске.

ГДР-де 700 хире гектар камгалалдыг черлер бар, ынаар кижилерниң кирери хоруглуг болгаш оңу чүгле эртем ажылы чорудар сорулгаларга ажыглап турар.

Бойдусту камгалаар талазы-биле шыңгыы хемчеглерни боттандырганының ачызында үнүштерниң болгаш дириг амытаннарның ховар хевирлерин республикага камгалап арттырар аргалыг болган, оон башка оларның [illegible] турган. Ол ышкаш куштарның 300 ажыг хевирлери күрүне камгалалында.

Бойдусту камгалаар херекке хоорайларда болгаш суурларда хөй-ниитиниң 12 муң ажыг төлээлекчилери улуг салыышкынны киирип турар. Олар чер-черниң эрге-чагыргалары-биле, ол ышкаш бодунуң хүрээлелинче 40 муң ажыг активчилерни каттыштырып турар ГДР-ниң бойдус камгалал ниитилелиниң кежигүннери-биле сырый холбаалыг ажылдап турарлар.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

УЛАН-БАТОР. Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептереткени, мурнакчы дуржулганы болгаш күш-ажылдың дерзилгелиг аргаларын колбаа-биле өөренип база ажыглап т, —, ийи миллион тугрик түңге пландан ажыр продукцияны бүдүрүп үндүрер. «Эрдэнэт» [illegible] комбинаттың интернационалчы коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылы оюнга алдар кылдыр ындыг хүлээлгени алган дээрзин Монцамэ агентилели дыңнаткан.

Моол-совет кады ажылдажылганың ол бүдүрүлгезиниң үлегери амгы Монголияда калбарган.

Бүдүрүлгеге эртем-техниктиг ажылдап кылыышкыннарны нептередириниң херекке чугула рольду ажылчын чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар ойнап турар. Чүгле эрткен беш чылда оларның саны дөрт катап өскен, а ниити республикага хамаарыштыр оларның чогаадыкчы чоруунуң экономиктиг ажыы 70 млн. хире тугрик болган.

(СЭТА-ның корр.).

Октябрь 24-Каттышкан Нациялар Организацияларының хүнү

ТАЙБЫҢ—КОЛ СОРУЛГА

[illegible] дайзына дообаулган соонда Каттышкан Нациялар Организациязының Уставы 1945 чылда күштүг болуп хүлээп алдынгандан бээр 37 чылдар эрткен. Делегейниң хөй-ниитизи октябрь 24-тү чыл бүрүде КНО-нуң хүнү кылдыр демдеглеп турар. Кижи төрелгетенин бүгү салакчыларны дайын халавындан камгалаар чаагай сорулганы Каттышкан Нациялар Организациязының Уставында айыткан. Бүгү улустарның дем каттыштырган күженишкиннери-биле ол кол сорулганы чедип алырын Уставта онзалап демдеглээн.

Бо сорулга амгы үеде онза чугула ужур-дузалыг болуп турар. Бистиң амгы хүннеривисте бирги чергениң чугула сорулгазы — боо-чепсектерни империалистерниң калчаалыы-биле эндере бүдүрүп турарын соксадыры, чепсегленишкинниң дүжүреринче үндезин эргилдени чедип алыры, ядролуг дайынның кыжаныышкынның узуткаары-дыр. Каттышкан Нациялар Организациязының дөрт хүлээлгези — делегейде политиктиг байдалды экижидеринге, дүшкүүрлүг чоруктуң [illegible] хандырарынга, ядролуг халаптың кыжаныышкынның узуткаарынга идигни бээри-дир деп, өртемчейниң улустары санап турар.

Делегейниң универсалдыг организациязы болур КНО-нуң ажыл-чорудулгазын тайбыңның эрге-ажыынга дүүштүр Совет Эвилели [illegible] турары КНО-нуң бүгү төөгүзү тодаргай бадыткап турар. Делегейниң айыыл чок чоруун болгаш күрүнелер аразынга кады ажылдажылганың хөгжүлдезин КНО-нуң Уставының чүүлдеринге дүүштүр хандырарынче угланган Каттышкан Нациялар Организациязының күженишкиннерин Совет Эвилели моон сонгаар-даа деткиир дээрзин СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев КНО-нуң чиңгине секретары Х. Перес де Куэльяр-биле чоокта чаа Москвага беседазының үезинде база катап бадыткаан.

Тайбыңның [illegible] болуунуң шынчызын, эчизинге чедир бердинигенин, чаагай сеткилдиин болгаш улустарның салым-чолу дээш бедик харыысалгазын ССРЭ илергейлээш, ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында хүлээлгени чааскаан бодунга алган. КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязынга ол хүлээлгени Л. И. Брежневтиң чарлаан үезинден бээр ук хүлээлге күштүг болган. Совет Эвилелиниң ол хүлээлгези — ядролуг дайынны болдурбас, ядролуг чепсегленишкинни дүжүрер дээш демиселге төөгүлүг болуушкун-дур. ССРЭ-ниң тайбың чаа саналдары — ядролуг чепсектиң шенелделерин доп-дораан соксадыр болгаш хоруур дугайында база ядролуг дайынның кыжаныышкынның узуткаар болгаш ядролуг энергетиканың айыыл чок хөгжүлдезин хандырар талазы-биле күженишкиннерни улгаттырарының эргежок чугулазының дугайында саналдар ол сорулганы чедип алырынче угланган. Совет Эвилелиниң тайбың чаа саналдарын делегей ниитилежилгези бедии-биле үнелеп, кижи төрелгетенниң мурнунда диргелген ядролуг айыылды узуткаар дээш демиселге эң чугула салыышкын кылдыр санап көрген.

КНО-нуң ажыл-чорудулгазынга [illegible] хамаарыштыр Американың Каттышкан Штаттары ССРЭ-ниң туружундан сыр өске. Аңаа удурланышкак политиканы [illegible] чорудуп-даа турар. АКШ болгаш НАТО талазы-биле юл оон эвилелчилери «совет кыжаныышкын» дээр хоозун нүгүлдээшкин-биле делегей ниитилежилгезин коргудуп турган, боо-чепсекти эндере бүдүрүп, дүшкүүрлүг чорукту өскүдүп, дайын кыжаныышкынның күштелдирип турар. АКШ амгы үеде делегей дайынынга [illegible] нип, массалыг узуткаашкынның эң-не айыылдыг, дериг чепсектерин бүдүрүп, шериг күчүзүнүң талазы-биле ССРЭ-ден артык күштүг болурун оралдажып турар. АКШ-тың президентизи Рейганның администрациязы шериг күчүзүн улгаттырарынга 1,5 триллиондан 2,25 триллион чедир долларны чарыгдаарын планнап турарын америк парлалга бижээн.

Шериг күчүзүнүң талазы-биле Совет Эвилелинден артык күштүг болурун чедип алыр дээн оралдажыышкынны АКШ-тың күрүне секретары Дж. Шульц база катап бадыткаан. Каттышкан Штаттар болурунуң даштыкы политиказынга «күш дегээрииниң туружу-биле» моон сонгаар-даа хөделир апаар деп, КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга ол медеглээн. Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас [illegible] алырынче ССРЭ-ниң кыйгырыынга АКШ амга чедир кады кылышпаан. Харын-даа Американың Каттышкан Штаттарының чөлешкижи — ол дээрге шериг күчүзү-дүр, кажан херек болганда ол күчүнү АКШ [illegible] болгаш чайгылыышкын чокка ажыглаар апаар деп, Дж. Шульц [illegible]. Ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн болгаш бүгү ниити хоруур дугайында Совет Эвилелиниң чугула саналынга АКШ база удурланып турар.

Тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынче угланган КНО-нуң [illegible] күүседиринге КНО-да америк төлээлекчилер моондактап келген болгаш ам даа моондактап турар. Делегей чарылдааларын күштү ажыглавас дугайында бүгү-делегей керээзинге ат салыр дугайында совет саналды боттандырарынга моондакты Вашингтон база таварыштырып турар.

Ядролуг дайынны болдурбазы, делегейге тайбыңны камгалаары — амгы үениң эң чугула сорулгазы-дыр деп, күрүнелерниң эң хөй нуруузу санап турарын КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязы бадыткап көргүскен. Ядролуг халапты болдурбас дугайында декларацияны КНО-нуң кежигүннери хүлээп алырын Совет Эвилели база саналдаан. КНО-нуң кежигүннери күрүнелерниң хөй нуруузу ССРЭ-ниң ол саналын деткээн, а АКШ-тың делегациязы удур бадылаан.

Ливан болгаш палестин улустарга удур Израильдиң араатаныг агрессиязын соксадырынче угланган КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хөй санныг чугула резолюцияларын [illegible] хүлээп алырынга болгаш күүседиринге АКШ-тың төлээлекчилери моондак үргүлчүлеп турган. Ынчангаш израиль агрессорларга удур дээштиг хемчеглер алдынмаан болгаш палестин улустарга удур кедергей кем-буруулуг, каныг үүлгедиглерни кылган болгаш ам-даа үргүлчүлеп турар. Бир эвес Израильди КНО-нуң кежигүнүнден үндүрер болза, КНО-дан АКШ база үнүп чорур апаар деп, АКШ-тың күрүне секретары Дж. Шульц чоокта чаа [illegible] кылган.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң, дайын айыылының күштелгенининиң кол чылдагааны — АКШ-тың агрессивчи даштыкы политиказы дээрзин америк администрацияның бо бүгү өнчүк-чөңгээлиг хөделиишкиннери көргүзүп турар-дыр.

Чер бөмбүрзээниң улустары КНО-нуң хүнүн демдеглеп тура, Каттышкан Нациялар Организациязы тайбыңның болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң дээштиг чепсээ болур дээрзинге идегеп турар.

В. МАТЯШ.
(СЭТА).

ВАШИНГТОННУҢ ЭЖЕЛЕКЧИ БОДАЛДАРЫ

ГАВАНА. (СЭТА). Каттышкан Штаттар Гондурасты Төп Америкага бодунуң жандармы база аңаа хамаарыштыр өнчүктүг планнарының күүседикчизи кылып алыр сорулга-биле ону дүв-далаш чепсеглеп турар деп, Кубаның «Верде Оливо» журналы бижээн.

Чоокта чаа Гондураска 21 миллион доллар америк шериг дузаламчызын бергени — Рейганның администрациязының эжелекчи бодалдарының чаа херечизи-дир деп, журнал айыткан. Никарагуа болгаш Сальвадор-биле кызыгаар чанынга шериг баазаларын тударынга база Гондурастың девискээринде аэродромнарны чаартырынга ол шериг дузаламчызын ажыглаар дээн.

«Верде оливо» журналдың демдеглээни болза: «Гондурастың шериг ужар чүүл күштери бодунда ам бар самолеттарның санын ёзугаар алырга, ындыг чаартылгаларны херегледвейн турар. Ынчаарга Вашингтон биле Гондурастың кылып эгелээни чаа баазаларның тудуушкуну болгаш ужудуп үндүрер база хондурар дилиндектерни узадыры чүнү херечилеп турарыл? Ынчаарга амгы үениң чаа америк шериг самолеттарын Гондурас улавас алыр азы ол аэродромнарны АКШ бодунуң шериг самолеттарын тургузарынга ажыглаар болап турар-дыр. Ооң-даа, өскеэн-даа Төп Америкага холгаарлаашкынның күштелдирер дээн АКШ-тың айыылдыг базымы болуп турар». Гондурасче дескен Сомосаның чедир соктуунмаан дээрбечилерин Никарагуаның девискээринге хоралыг үүлгедиишкиннер кылырынга ажыглаары — АКШ-тың чазааның Төп Америка-биле колбашкан өнчүк-чөңгээлиг планнарының тудуш кезии болуп турар деп, журнал уламчылап бижээн.

Гондурасты болгаш Төп Американың АКШ-ка саттынган өске-даа ёзу-чурумнарын Каттышкан Штаттарның күштү-биле чепсеглеп турары — улусчу шимчээшкиннерниң тиилелгезин моондактаар, революстуг Никарагуага удур чепсектиг халдаашкынны боттандырарынга чылдактыг байдалдарны хандырар дээн америк администрацияның айыылдыг хөделиишкиннери-дир деп, «Верде оливо» демдеглээн.

Х. ХАБРЕ—ЧАДТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИ

ЛОНДОН. (СЭТА). Чадтың шериг-политиктиг бөлүктерлериниң — чурттуң соңгу девискээрин чепсектиг күштериниң (ФАН) удуртукчузу Хиссен Хабре республиканың президентизи, күрүне баштыңы болгаш министрлер чөвүлелиниң даргазы болганын Рейтер агентствозунуң корреспондентизи Нджаменадан дыңнаткан. Х. Хабре дангыраак берип турган үеде чүве чугаалаан болгаш чурттуң национал чаңгыс эвин чедип алырының, оон айыыл чок чоруун быжыглаарының, Чад күрүнениң девискээр талазы-биле бүдүн чоруун камгалаарының, чурттуң эргелел аппаратын эде органиазастаарының эргежок чугулазының дугайында медеглел кылган.

Бо чылдың июньдан бээр чуртка эрге-чагырганы боттандырып келген күрүне чөвүлелин дүжүрген дугайын Нджамена хоорайга чарлаан.

◎ ◎

ДЕЛИ. Найысылалдың түс-түс муң чурттакчылары болгаш Индияның штаттарының хөй кезииниң чурттакчыларының муң-муң төлээлекчилери хоорайның төөгүлүг Кызыл фортундан эгелээш, төп Радж пахт кудумчузунга чедир кандыг-даа аажок хөй кижилиг тайбың марыжынга киришкеннер. Чыскаалчылар ядролуг дайынның кыжаныышкынынга болгаш америк администрацияның дайынзырак политиказынга удурланыышкынын илереткеннер.

ЧУРУКТА: Делиниң кудумчуларынга маршттың киржикчилериниң чорупп турганы.

М. КАПУСТИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

◎ ◎

ФРЕЛИМО ПАРТИЯНЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

МАПУТУ. (СЭТА). ФРЕЛИМО партиязының дыңнадыын чарлаан. 1983 чылдың апрельде чыылдырар партияның IV съездизин чурттуң национал чаартылгазынга, Мозамбикке социализмни тургузар херекке чугула болуушкун болур деп дыңнадыгда демдеглээн.

Съездиге белеткелдиң үезинде чурттуң ажылчы чоннарының мурнунга салдынган чугула сорулгаларны ол документиде тодаргайлаан. Хамыктың мурнунда ФРЕЛИМО партиязының эге организацияларын бүгү тала-биле быжыктырары, оларның органиазастыг тургузуун, хуралдарын быжыглаары, хөй-ниити организацияларының ажылының дээштиин, ажыктыын бедидери эргежок чугула.

Мозамбик Улус Республиказынга удур өжээтен хөделиишкиннерин мозамбик революцияның дайзыннары ам-даа соксатпайн турар деп, дыңнадыгда демдеглээн. Империализмниң, неоколониализмниң, расизмниң болгаш иштики контрреволюцияның [illegible] удур шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бээринче чурттуң бүгү ажылчы чоннарын ФРЕЛИМО партия кыйгырган.

ОНЗАГАЙ БАЙДАЛДЫ ЧАРЛААН

КИТО. (СЭТА). Чурттуң президентизи О. Уртадонуң дужаалын ёзугаар Эквадорта онзагай байдалды чарлаан болгаш конституцияда айыткан магадылалдарны күш чок болдурган. Чыскаалдарны болгаш хуралдарны хоруур дугайында дужаалдарны национал камгалал болгаш иштики херектер министерстволары үндүрген, комендант шагын доктааткан. Чазактың экономиктиг хемчеглеринге ажылчы чоннарның удурланыышкыны күштелген. 24 шактыг ажыл соксадыышкынның кылыр дээш бо бүгү хемчеглерни эрге-чагыргалар алган.

Аъш-чем продуктуларының, одаар чүүлдүң болгаш калбак херегл бараанарының өртектерин бедиткенинге удурланыышкынның илергейлээш 30 муң кижи киржикчилиг улуг чыскаал чурттуң найысылалы Кито хоорайга болган.

САЛЬВАДОРДА ТУЛЧУУШКУННАР

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Фарабундо Марти аттыг Национал хосталга фронтузунуң патриоттарының болгаш реакцылыг чазак-чуруминуң шаажылакчы шериглериниң аразынга кадыг-дошкун тулчуушкуннар соолгу хүннерде үргүлчүлеп келген. Чазак шериглерин америк чөвүлекчи офицерлер командылап турар. Партизаннар боттарының дайынчы хөделиишкиннерин чурттуң соңгу болгаш соңгу-чөөн девискээрлеринге калбарткан. Олар Эль-Хикаро, Лас-Вуэльтас, Торола, Сан-Фернандо, Перкин, Техара суурларын эжелеп алган болгаш быжыы-биле камгалап турар. Транспорттуң чугула оруктарын, ылангыя Төп Америка чурттарының аразынга харылзажыр улуг орукту база эжелеп турар.

ЧААРТЫЛГАЛАРНЫ ШАПКЫНЧЫДАР

ПАРИЖ. (СЭТА). ФКП-ның Политбюро кежигүнү, ФКП ТК-ның секретары П. Лоран аңаа болган парлалга конференциязынга чүве чугаалааш, Францияның Коммунистиг партиязының чорудуп турар политиказын калбаа-биле деткиириче ажылчы чоннарның [illegible] чугулазын демдеглээн. Ол политика национал экономиканы көдүрериниче, ажыл чоктарны ажыл-биле хандырарынче, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин бедидеринче угланганын айыткан.

Францияның экономиказының таваржып турар бергелериниң улам улгаттынышкынының П. Лоран чугаалаан.

Амгы берге үеде коммунистер чуртта эгелээн чаартылгаларны чедиишкинниг [illegible] ажылчы чоннарның калбак массаларын хаара тудары-биле бүгү чүүлдерниң ыңдыры чугула деп, ол чугаалаан. Ынчангаш ажылчы чоннарның эргелерин калбартыры дээш демиселди күштелдирери, бүдүрүлгеге черлерин угланбашкарарынга оларның калбаа-биле киржирин чедип алырының эргежок чугулазын П. Лоран айыткан.

БҮРҮН КИРЖИР УЖУРЛУГ

Рейд

Орук шимчээшкининге озал-ондакты болдурбазының айы чарлаттынгандан бээр ийиги он хонук эрткен, көрүлде кидин түлүк чорупп турар үези. КАИ-ның район салбырларында, автотранспорт бүдүрүлгелеринде, совхозтарда болгаш оон-даа өске организацияларда бо талазы-биле кандыг ажыл кылдынганын түңнеп, көргүзүп-даа болур.

«Шын» солун редакциязы республиканың куравтоинспекциязының ажылдакчылары-биле кады Каа-Хем районнуң чамдык ажыл-агыйларында көрүлде айында кандыг ажыл чоруттунуп турарын хынап, каттышкан рейдини кылган.

«Совет Тыва» совхозтуң директору С. Седен-оол, партком секретары Д. Сарыглар, гараж [illegible] А. О. Донгак-оол-биле [illegible] байдал-биле таныштывыс.

— Октябрының эгезинде совхозтуң чолаачыларын, механизаторларын чыггаш, хуралды эрттирген бис. Аңаа автотранспорт шимчээшкининге озал-ондак болдурбазының көрүлдезин эгелээнин тайылбырлаан. Машиналарны эртен гараждан үндүрерде хынап турар. Кежээ ажыл соонда, чогуур шагында автомашиналарны гаражче киирген турарын база чурумчуткан. Ынчалза-даа ийи-чангыс чолаачыларның талазындан ону сагывас чоруктар ам-даа бар. Октябрь ай — бистиң совхозка кончуг бачым ажылдың үези. Паром уштур мурнунде [illegible] белеткелдер хөй: январь бүрү бараан, хөмүр-даш, кывар-чаар материалдар, комбикорм [illegible] чүъкту сөөртүп алыр ужурлуг. Ынчангаш машина-техниканы долу күш-биле ажыглаарындан кончуг хөй хамааржыр. Ниитизи-биле бистиң автопарктың байдалы багай эвес. Районга эрттирген техниктиг көрүлдеге ниити черни алган бис. Автомобильдериниң шугумче үнери 71 хуу болуп турар.

Чарыштың соолгу түңнели-биле чолаачылардан П. Т. Кайгородцев, мал чемиишкин белеткелинге тракторлардан Б. С. Салаа, күскү чер андарылгазынга Б. М. Мунара олар тиилекчи болгушаан, 250 рубльдиң хевизи-биле тус-тузунда шаңнаткылаан. Комбайнерлерден В. А. Дандар дүжүт ажаалдазының үезинде эң бедик көргүзүглерни чедип алгаш, ээрлиг аът-биле шаңнаткан. Чарыштың тиилекчилерин совхозтуң хүндүлел дептеринче киир бижээн — деп, совхоз директору С. Л. Седен-оол чугаалаан.

Шынап-ла, совхозтуң удуртулгазы, инженер-техниктиг ажылдакчылары автопарктың техниктиг байдалынче кичээнгейни салып, чолаачылар, механизаторлар ортузунга тайылбыр ажылын чорудуп, оларның негелдезин күштелдирген.

Ынчалза-даа «Совет Тыва» совхозта бо талазы-биле чамдык чедир кылдынмаан ажылдар чок деп болбас. Ында чолаачылар чөвүлели бердин-ле бар, ынчалза-даа чурум үрекчилеринге чолаачылар чөвүлелиниң салдары кошкак, азы оларны сайгарып чугаалашкан-даа болза, оон дээштиин чедип албайн турарын[illegible]дан чамдык чолаачылар ажылдап эгелээнде машиназын [illegible] гаражче тургуспайн баар таварылгалар ам-даа бар.

Оон аңгыда машина-техника турар гараж девискээринде-даа, совхоз конторазының чанында-даа бо айда эртип турар көрүлде дугайында плакат чок, астынмаан. Гараж ажылдакчыларының бичии конторазының бир өрээлинде улуг эвес стенд бар, ында чолаачыларга автотранспорт шимчээшкининиң дугайында тайылбырларны, орук демдектерин-даа көргүскен. Ынчалза-даа стендиниң шагдагы хевээр чаартпаан, пат-ла хирилээн [illegible].

«Бурунгаар» совхозтуң конторазының чанында, ажыл-агыйның гаражында-даа көрүлде чорупп турарын сагындырган плакатты азып каан. Чолаачылар, механизаторлар автотранспорт шимчээшкининче көрүлде чорупп турарын билир.

Совхоз директору А. М. Соломатов, инженер-техниктиг ажылдакчылары-биле чугаалаштывыс.

— Чолаачылар-биле хуралды эрттирген, тайылбырлаап. Бистинде автопарк колдуунда чаартынган. Чоокку чылдарда чаа машиналарны хөйнү алган бис. Автомобильдерниң шугумче үнериниң коэффициентизи 84 хуу, чүък алырының коэффициентизи 121 хуу чедип турар. Аныяк чолаачыларны ажылга быжыглаарынче сагыш салдынып келген. Ынчангаш төлептиг, кызымаан көргүскен аныяк чолаачыларга чаа машиналарны берип турар. Эки ажылдап турар болгаш машина-техникага камныг чолаачыларга В. Шарай, В. Төгүс-оол, С. Кас-оол, Б. Ондар болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Чолаачыларның билиин бедидериниң курузу бо чылдың эгезинден ажылдап турган. Аңаа 40 чолаачы дооскаш, [illegible] бедиткен деп, совхоз директору Анатолий Михайлович Соломатов тайылбырлаан.

Район Совединиң күүскомунуң куравтоинспекция кылдызы автотранспорт шимчээшкининге көрүлде айында районнуң хөй-ниити организацияларының, улусчу дружинаның киржилгези-биле бир демниг ажылдап турарын куравтоинспекцияның инспектору П. В. Непомнящих биске тайылбырлады. КИА-ның [illegible] комиссия хуралдарын районнуң ажыл-агыйларынга барып эрттиргилээн. Неделяның пятницазы, суббота хүннеринде рейдилерни органиазастап турар.

Бо айда районнуң КАИ ажылдакчыларының чорудкан рейдилеринден илерээни: «Бурунгаар» болгаш «Бүрен» совхозтарның автомашиналарының техниктиг байдалы [illegible] эвес, үрээшкиннииг (автомашиналарның ээр сигналдары ажылдавас, чырык [illegible], чорууур документилерни чедир кылып албаан азы ооң шуут чок) болгулаары хөй таварыжып турар.

Үстүнде көргүскениниң «Бурунгаар» совхозта автомашиналарның шугумче үнери хөй, ажыл чогуур деңнелде тургустунган ышкаш. Ынчалза-даа шугумче үнген чамдык машиналарда техниктиг үрээшкиннер бар, документ четпелеттиниккен болуруп КАИ ажылдакчылары тодаратканы. Ындыг байдал өске-даа ажыл-агыйларда чок эвес болган.

Район девискээринде автоорукларның байдалы база ындыг-даа эки эвес. Район төвү Сарыг-Септи ап көрээлиңер. Суурнуң кудумчуларында чугаар орукту тывары белен берге, шуптузунда ойгул-чиңгил, ында-мында ойлган. Ук оруктарны экижидериниң дугайында айтырыгны районнуң куравтоинспекциязы оруксептелге-тудуг (начальниги Н. Г. Самороков) чурттакгалга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелели (начальниги В. Т. Михальченко) мурнунга хөй удаа тургускан. Ынчалза-даа мынчага чедир кандыг-даа хемчег алдынмаан.

РЕЙД БРИГАДАЗЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИ:

Д. ДАЖИМБА, Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң КАИ кылдызының начальнигиниң оралакчызы.

Н. ООРЖАК, «Шынның» корреспондентизи.

ТАДЖИК ССР. Чоннуң иштинден үнген уран-шевер кижилер эрте-бурунгунуң уе-дарганчы уран чүүлүнүң чажыттарын бир салгалдан өске салгалга чедир дамчыдып бериш келген.

Исфаринниң минералдыг бу-дуктар заводунуң керамиктиг кылыглар цегиниң уран-ше-верлериниң сиилбип кылганы аяк-савалары чүгле каас-чараш эвес, харын база ажыглап, эдилээринге эптиг боор турар.

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү, алдаржып, сурагжаан Сафар Сохибовтуң ады чүгле Таджикистанда эвес, өске-даа черлерде билдингир апарган. С. Сохибовтуң кылган чүүлдерин Бүгү-эвилелдиң болгаш чурттар-даа аразының делгелгелеринге салып турган.

ЧУРУКТА: Сафар Сохибов бодунуң сөөлгү ажылдарын көргүзүп тур.

М. БАБАДЖАНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Мээң чуртум—мээң салым-чолум

АКЫ-ДУҢМА АЛЫШКЫ ЧОРУКТУҢ КӨРГҮЗҮҮ

Паневежискиниң шии театры чырыкче үнгенден бээр бежен чыл болганын бо хүннерде демдеглеп турар Н. Островскийниң сураглыг «Кыл канчап катканыл» деп романындан сценажыткан көргүзүг-биле ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан бөлүк шиилерниң көрүлдезин ажыткан.

Театрның чаа кол режиссеру—ССРЭ-ниң улустуң артизи Д. Баниониcтиң инициативазы-биле шиилерниң кол ниргүүзүн аныяктар көөр кылдыр белеткээн. Сураглыг бо коллективтиң үндезилекчизи — бодунуң дагдыныкчызы болгаш вазы-хар талазы-биле улуг өнүүг ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Мильтинистен уран чүүл удуртулгазының эстафетазын театр болгаш кинонуң делгерецгей актёрларының бирээзи Д. Банионис алган.

— «Акы-дуңмалышкы чоруктуң көргүзүү»—ажыттынган сезоннуң ады. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаатан бистиң чогаадыкчы ажылывыс, менээ-даа, чаа кол режиссёрга, коллективтиң өске-даа кежигүннеринге, оларның аразында аныяк актёрлар база хөй, биске харысаалгалыг шылгалда болуп турар. РСФСР-ниң, Украинаның, Латвияның, өске-даа эвилелдешкен республикаларның драматургтарының чогаалдары бистиң репертуарывыстың кол ооргазы болур. Шиилеривисте совет сцена уран чүүлүнүң байлак болгаш хөй янзы талалары чырыттынган. Бүдүрүлгелер болгаш чооккавының колхозтарынче оюн-концерттерниң чарын театрның активчилери өңнүктери чоруткан—деп, Донатас Юозович чугаалады.

—Чүү деп шиилерни көрүкчүлерге бараалгадырыл?

— Көрүкчүлер-биле баштай каш-даа удаа конференциялары эрттирип улуг бүдүрүлгелер коллективтеринге, бистиң сураглыг артистеривистиң дагдынын аганы бот-тывынгыр артистерниң аразынга айтырыг анкеталары база тараттывыс. Ол бүгүге даянып алгаштың репертуарны тургускан. В. Врублевскаяның «Кафедра», В. Тендряковтуң «Үш шоодай бок оът», А. Казанцеваның «Эрги бажың» деп шиилери ооң составында кирген. Литва драматургтар К. Сая, Р. Самулявичюс чаа чогаалдарын биске тускай бижээн. Ол болгаш өске-даа шиилер совет улустарның акы-дуңмалышкы чоруунуң күчүлүүн дугайында чугаалап, бистиң үежилеривистиң чаагай овур-хевирин көргүзүп, аныяктарның мөзү-шынар кижизиидилгезиниң айтырыгларын көдүрүп турар.

— Советтер чуртунуң юбилейи Силерниң хуунарга хамаарыштыр чүнү-биле онзагайыл?

— Төрээн булуңумнуң салым-чолу-биле мээң салым-чолум сырый холбаалыг. Литвага Совет эрге-чагырга тургустунмаан болза, амыдыралым бөгүнгү дег кайын болур ийик. Чаа үе-биле кады Каунастың школазындан Паневежескиниң чаа ажыттынган шии театрын, Ю. Мильтинистиң студиязынга бодумнуң дөрт өөрүм-биле келген мен.

Оон бээр дөртен чыл иштинде сцена кырынга, кино тырттырар шөлдүгештерге ажылдап келгеним бо.

Кино дугайында чугаалаар болза мээңде «Кым-даа алуруп кузевээн» деп фильм мээң чогаадыкчы намдарымга ылгалдыг өскерилгени бооп турган. Чаа амыдыралдың Литвага тургустунарынга бүгү-ле күжү-биле дайзыннарның шаптыктап турганы дайын соондагы чылдарның нарын, бария бир кезиинде өлүм-чидимниг болуушкуннарының дугайында мында көргүскен. Кодээ Совет даргазының овур-хевирин режиссер В. Жалакявичус-биле кады тургузуп тура, дайын соондагы баштайгы чылдарда волостуларның бирээзинге парторг болуп ажылдап турган ачамның дугайында сагып турган мен. Ачамның амыдыралы менээ— эдерип сагыыр ужурлуг тележиг үлегер. Ол Октябрь революциязының кыржыкчызы, Бразилияже эмиграцияже ужурга таварышып турган, өске коммунистер-биле кады аңаа 1929-1930 чылдарда кара-бажыңга орул турган. Дыка хөй рольдарны тургузарынга төрээн Литваның революсту эрткен үези менээ дузалаан.

—Көрүп-даа көөрге, режиссёр ажылга ол бүгү база салдарлыг болган боор аа?

— Маргыш-даа чок. Мөөңнеттинген амыдыралчы дуржулга, сценаның мастерлери-биле харылзаа—үнелеп четпес байлак.

Ылаңгыя совет орус театр дыка-ла улуг деткимчени, дузаны берген. Москвада бистерни, паневежисчилерни, Ю. Мильтинис 1948 чылда Москваже чедире берген. Чеховтуң «Үш угбашкылар» база Горькийниң «Дүвү-де» деп шиилерни театрдан көрдүвүс. МХАТ-тың шиилерин көргеш, сес чыл иштинде сценага ажылдаан-даа болзумза, ам-даа чаа-ла эгелеп чоруур-дур мен деп бодумга түңнел үндүрдүм. Станиславскийниң школазын эрткен актёрларның деңнели ол хире бедик болган.

МХАТ-тың, Ленинградтың М. Горький аттыг улуг шии театры-биле ол үеден эгелээштиң Паневежск театры чогаадыкчы дуржулгазы-биле солчуп турар. Ол театрларның уран чүүл талазы-биле удуртукчулары О. Ефремовтуң болгаш Г. Товстоноговтуң чогаадыкчы ажылы — режиссер ажылдың кайгамчык эки школазы. Москвага, Ленинградка, Киевке, Тбилисиге гастрольдаары чаа чогаадыкчы ноодуруушкуннерни биске бодурун турар.

Төрээн театрым. Аңаа мен өстүм дыка хөй чүүлге өөрендим. Чогаадыкчы өрээширеңн дедир чандырар үе келген. Билбес мен бо ажылга мээң амыдыралым четчир чүве ийик бе, бар шаам-биле карак кызып ажылдаар мен.

М. АНТОНЕНКОВ,
Г. ОЗЕРОВ.
СЭТА-ның корр.
Литва ССР.

ОКТЯБРЬ 25-ТЕН 31-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Тоолдуң аалчылары. «Алдын пиндигазы майыктааштар». 2-ги серия. 10.15 — «Билдингир-даа болза, бузуревчиг эвес». 11.15 — Телемедээлер. 11.20 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Хоорайлар дугайында документалдыг фильмнер: «Хоорай төөгүзүнден дөрт арын», «Суздаль». 15.05 — ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл? Калининград областың Балтийск хоорайының № 2 ХПТУ-да балыкчы флоттуң кадрларын белеткеп турарының дугайында. 15.35 — Авам школазы. 16.05 — Кубаньның Күрүнениң казак хорунуң концерти. 16.50—Маргыжар клуб. 17.55 — Футбол дугайында долчуазу-биле. 18.25 — «Циркте бичии уруг». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.00 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. «Чаңгыс эптиг өг-бүледе». Молдав ССР. Молдавияның КП ТК-ның бирги секретары. С. К. Гроссунуң чугаазы. «Чаңгыс эп». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү; уран чүүлдер мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». 21.35 — Өннүктерниң арыннары. 22.20 — Бөгүн делегейде. 21.35 — К. Вебер. «Оберон» операга увертюра. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак»—СКА. 2-ги, 3-кү үелери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичии спорт шөлүнден дамчыдар. Чапсарда — Дзюдо хурешке ССРЭ чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.30— География. 7-ги класс. ССРЭ-ниң далайлары. 13.00 — Эртем амыдыралы. 13.30—ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур. «Черге шынчы чорук». 14.20 — П. Мериме. Чогаалдарының арыннарындан. 15.05 — «Ында куштар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.20 — Телемедээлер. 15.30—18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Киножурнал. 18.40 — «Тываның улусчу талантылары». Телефестиваль. 19.20 —«Азияның тевү». Информация-публицистиг программа. 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Валя угбайның чугаазы...». 20.15 — «Оңу кылып шыдаар силер». 21.00 «Үе». 21.35—23.00 — «Төрээн чурттуң солдаттары». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кортна, сээң-биле кады мен». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериалар. 11.25 — Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.30 — «Экран өннүктерин чыгган». Социалистиг чурттарның телевидениезиниң документалдыг фильмнери: «Катап тургускан чер» (БУР), «Бичии эштикчилер» (ПНР), «Веймарның чуруктары» (ГДР). «Өң-баазын хенштирлер ырызы» (ЧССР). 15.15 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. «Ажылчын эстафета». ССРЭ-ниң ЭА-ның, ССРЭ-ниң төөгү институдунуң директору, төөгү эртемнериниң доктору С. С. Хромовтуң киирилде сөзү. 16.05 — Бүгүдеге стадион. 16.35 — Драматургия болгаш театр. А. С. Грибоедов. «Угаандан човулаң». 17.20 — Баскетболга ССРЭ чемпионады. Эр кижилер. ЦСКА — «Жальгирис». 18.00 — Беш чыл. Ажыл-херектер болгаш кижилер. Москва чапында чаа бажынче көжүүшкүн. СЭКП-ниң Москва обкомунуң бирги секретары В. И. Гришиннин дамчыдылгазынга киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —«Австри черде». Кинодопчулал. 19.40 — «Никколо Паганини». Хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 21.00— «Үе». 21.35 — «Солдаттың мемуарлары». 2-ги фильм. «Олар боттарының оруннарын ап чоруур эргези чок...» Документалдыг телефильм. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50—23.25 — Концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Француз дыл. 12.35— Физика. 10-гу класс. Механиктиг чалгыглар. Үн. 13.05 —Шыдыраа школазы. Ак терге. 13.35 — Төөгү. 8-ки класс. Утопист-социалистер. 14.05 — Эртем амыдыралы. Академик Л. А. Орбели. 14.45 —Орус уран чүүл. XVIII вектиң живопизи. 15.20—Телемедээлер. 15.30—18.15— Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 Телемедээлер. 18.45— Киножурнал. 18.55 — «Азия тевү». Информация-публицистиг программа. 19.10 — Чарлалдар, реклама. 19.20 — «Хоойлу болгаш хүлээлге». 19.35 — «Орус угулзалар». Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Стракош моортайның мегелери». Мультфильм. 20.15—«Делегей панорамазы. 21.00—«Үе». 21.35—23.15— «Көвүрүглер». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Никколо Паганини». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 10.15—«Кино аян-чоруктарының клуву». 11.15 — Телемедээлер. 11.20—14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35 —Документалдыг телефильмнер: «Мээң республикам хүнү», «Газ—ачак», «Каракумнуң капитаннары», «Сорук кирииишкин». 15.55 — «Ла[illegible]». Тележурнал. 16.05— Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунуң лауреады пианист Мисэ Кояма (Япония) ойнаар. 16.40—«Горнистер, харыылаңар!». 17.25—«Петроград». Ол чеди чылдың октябрь...» Документалдыг телефильм. «Чаа делегейни тургузар бис».

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —Орус композиторларның романстары. А. Абла-бердиева күүседир. 19.20 — «Маадырлыг чорук». Ыраккы Чөөн чүктү ак гвардейжилерден болгаш интервентилерден хостааанындан бээр 60 чылынга уткуштур. 19.50—«Никколо Паганини». Хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 21.00—«Үе». 21.30—«Москва күзүнү». Совет музыка фестивалы Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдар. 22.45—Бөгүн делегейде. 23.00 —00.45—Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Минск) —«Динамо» (Киев).

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Немец дыл. 12.30 — Анатомия. Кижиниң физиологиязы болгаш гигиеназы. 8-ки класс. Ханның чажыттары. 13.05—Ада-иелер, силерге. 13.35—ССРЭ-ниң монументалдыг уран чүүлү. 14.05 — ПТУ сургуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге. Чараш чоруктуң дугайында үш новелла. 14.35—А. Н. Островский «Чаңнык». 15.20—Телемедээлер. 15.30—18.15— Чапсар. 18.15—Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер. 18.45 —«Улустуң уран чүүлү». Доктор (?) [illegible]. 19.25 — «Азия тевү». Информация-публицистиг программа. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «[illegible]». Мультфильм. 20.15 — «Кайгамчыктыг эрткен хүннер». ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Барданаваның киржилгези-биле фильм-концерт. 20.45—«[illegible]тың кашпалдары». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». 21.30—22.20 — «Кырган ашак болгаш хат». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

ОКТЯБРЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, харыылаңар!». 9.40—«Никколо Паганини». Хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 10.45 — Калуганың профэвилелдериниң орус улустуң хорунуң концерти. 11.05— Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.35— Телемедээлер. 11.40—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Спорт дугайында документалдыг фильмнер. 14.55— «Билир болгаш кылып билир». Школачыларга эртем-тайылбырлыг дамчыдылга. 15.40 — А. Толстой. Чогаалдарының арыннарындан. 16.25— «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 16.55 —«Орленок» телестудияның концерт залы. 17.40 — Комсомолчу, шалыпчы тудуг. ВЛКСМ-ниң XIX съездизи аттыг Бүгү-эвилелдиң отрядының Тюменьниң тудугларынга ажылының дугайында. 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Боо-чепсекти дужүрер талазы-биле ССРЭ-ниң төлевилел саналдары— СЭКП-ниң ажылдап кылганы 80 чылдарга Тайбың программазының амыдыралга боттанылышкыны.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Шахтёр»—«Спартак». 2-ги тайм. 19.50 —«Никколо Паганини». Хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү серия. 21.00—«Үе». 21.35—«Мастерскаяга ужуражылга». Документалдыг телефильм. ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу, скульптор А. П. Кибальников. 22.05 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының балет артистериниң концерти. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—00.45 —Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо» (Москва) — «Динамо» (Тбилиси).

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30— Авам школазы. 13.00 — «Төнчү чок кудумчу». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 14.25— А. М. Горькийниң шии чогаалдары. «Араатаннар», «Чайлагжылар». 15.25— Телемедээлер. 15.35 — 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Чурукчу болгаш амгы үе». Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи М. А. Рамазанованың чогаадыкчы ажылының дугайында. 19.05 — «Азия тевү». Информация - публицистиг программа. 19.20 — Мультфильм. 19.25 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя». Дамчыдылга. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Өшүгүр тоол». 20.15 — «Силерниң чагаааларыңар дугаар». Музыка программазы. 21.00 — «Үе». 21.35—22.50 —«Юлька». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Ленинчи шаңналдың лауреады ССРЭ-ниң геология министриниң оралакчызы В. А. Ярмолюк-биле школачыларның ужуражышкыны. 9.40 — «Никколо Паганини». Хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү серия. 10.45 — Приморье крайның, Сахалин болгаш Камчатка областарның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерти. 11.15 — Телемедээлер. 11.20—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35— Комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге уткуштур документалдыг фильмнер. 15.40 —Орус чугаа. 16.10 — «Кижи — чер кырының ээзи». Дамчыдылганы «Известия» солуннуң хайгааракчызы А. З. Иващенко чорудар. 17.10 — Чалыыларның чогаадылгазы. 17.40—«Эртем амыдыралы». Тартус университединиң 350 чыл болганы. Дамчыдылгага Эстонияның КП ТК-ның бирги секретары К. Г. Вайно киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Мээң комсомолчу чалыы үем». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң совет ыры ансамблиниң болгаш Эстрада-симфония оркестриниң киржилгези-биле концерти ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьев удуртур. 19.25 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.50 — «Никколо Паганини». Хөй сериалыг уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. 4-кү серия. 21.00 —«Үе». 21.35 — Документалдыг экран. 23.00 — Бөгүн делегейде. 23.15 — Улустуң аялгалары. 23.30 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Крылья Советов» —«ЦСКА». 2-ги, 3-кү үелер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30— М. Ю. Лермонтов. «Мцыри». 7-ги класс. 13.05—Сенц Ленин-биле бибилиотекада. «Аныяктар эвилелдериниң оруктары». 13.45 — «Чуруттар». Тележурнал. 14.30—«Ада-чурттуң Улуг дайыны». Киноэпопея. 6-гы фильм — «Арктикада дайын». 15.20 — Телемедээлер. 15.30— 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!». Дамчыдылга. 18.40 — Киножурнал. 18.50— «Азия тевү». Информация-публицистиг программа. 19.20 — П. И. Чайковский. «Щелкунчик» балеттен адажио. 19.25 — «Челээш». 19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Уңгуязының тоолдары». 20.15—Үнүштер дугайында. 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.55— «Зацепиннерниң өг-бүлези». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериалар.

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болукзазында (Кушкультуржуларга сүмелер). 9.00 — «АБВГД-жигеш». 9.30 —«Ада-иелер, силерге». 10.00 — Чүну номчуурул. 10.45 — «Спортлотонуң» 44-кү тиражы. 10.55 — «Никколо Паганини». Хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 4-кү серия. 12.05 —«Комсомольская правда» солуннуң шаңналы дээш ГТО-нуң хөй хевирлерге чемпионады болгаш бирги чер дээш маргылдаалар. 12.45 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 13.30 — «Улустуң чогаадылгазы». Теледопчулал. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Камила». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 15.35 — Күрүнениң «Берёзка» деп үлегерлиг хореографтыг ансамблиниң концерти. 16.20 — Мультфильмнер: «Чалгаа», «Күскү корабльдер». 16.45 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.15 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 18.15 — 18.30 — Чапсар. 18.30 — «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. Зорин чорудар. 19.30 —«62-ниң ырызы». Красноярскиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Лавинонуң хевистери». Документалдыг телефильм. 21.45 — 23.25 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Спартак». 2-ги, 3-кү үелер. Чапсарда — «Бир эвес кадык болукзазынаа». Ооң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Музыка киноскуу». 14.50 — Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүнге уткуштур. Документалдыг телефильмнер: «Бирге километрлер», «Чукотканың харлыг оруктары». 15.25 — Молдавияның телестудиязының программазы. «Чечектелген саттар оралы». Киноочерк. «Ветриңиниң өг-бүлези». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү, чурукчу И. Виеру. «Фольклор» ансамбльдиң концерти. 17.15 — «Кино көрүкчүзүнүң алдерингизи». 18.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу намдарывыс» 60-гы фильм — «1976-гы чыл». 19.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Черноморец» — «Спартак». 2-ги тайм. 19.45 — Делегей бандалының допчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Винни-пух-биле чаа чок хүн». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». 21.25 — «Гуд инспектор». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериалар. 00.00 — 00.55 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Динамо» (Москва). 2-ги тайм.

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Үрер хөгжүм ойнаар. Телеөртүдаан конкурс. 9.20 — «Бистиң кижизидилгевис хемы». Дети дугайында документалдыг телефильм. 9.50 — «Оттуруукчу». 10.20 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 11.20— «Кадыкшыл». Эртем-пептерелдиг программа. 12.05 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.35 — Киножурнал. 12.45 —«Кадрлар дамчыдылга». 13.45 —«Музыка киноскуу». 14.15—«Кино аян-чоруктарының клуву». 15.15 — «Камилла». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 16.25 — Бөгүн — Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнү. Силерниң дилээңер ёзугаар ужуражышкын. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — 19.00 — Чапсар. 19.00 — «Кинопанорама». Совет кино мастерлери. ССРЭ-ниң улустуң артистери Е. Матвеев, Г. Чухрай, С. Ростоцкий. Дамчыдылганы кинорежиссёр Э. Рязанов чорудар. 21.00 — «Үе». 21.35 — Уран гимнастикага Европа чемпионады. Норвегиядан дамчыдылга. 22.05 — 22.55 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо» (Москва) — «Нефтчи». 2-ги тайм. Ооң төнгениниң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Аялгалардан аялгаларже». Кино допчулалы (ЧССР). 15.00 — Г. Боровик. —«Буэнос-Айресче интервью». Москваның В. Маяковский аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизи. 17.20 — «Хоорай иштинден беш портреттер». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 17.50 — «Юрканың даң хаңааары». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 4-кү серия. 18.55 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу намдарывыс» 61-ги фильм: «1977-ги чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Лунокошко тоолчургулар-биле». 20.15 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 20.45 — «Сээң ынак өөреникчилериң». Документалдыг телефильм. 21.00 —«Үе». 21.35 — 22.40 — «Дээрги депутат». Телефильмниң баштайгы көргүзүү. (Венгрия).

«ГЮЛЕШ» ДЭЭРГЕ, «ХҮРЕШ» ДЭЭН

«Гюлеш» деп сөстү азербайджан дылдан очулдурарга, «хүреш» дээн. Ол дээрге, классиктиг-даа эвес, хостуг-даа эвес, самбо-даа эвес, дзюдо-даа эвес, а муң-муң чылдар дургузунда нептерээн келген национал хүреш-тир. Чыл санында-ла гюлешке республика чемпионаттары болуп турар. Аңаа кедээ спорт клубтарынга болгулаан маргылдааларга шүүлгеннер киржир. Ук маргылдаалар тускай дүрүмнүг, ыя тергиин мөгелерге спорт мастери ат тыпсыр.

Ооң дүрүмнерин доктаадып турган (Азербайджанның спорт талазы-биле специалистери эң баштай дүрүмнү 40 чылдарның төнчүзүнде чогаадып эгелээннер) олар бурунгу болгаш ортаакы вектерниң шүлүкчүлериниң сөстерин, культураның тураскаалдарын кичээнгейлиг өөренип көргеннер. Ортаакы чүс чылдарның сураглыг шүлүкчүзү Низаминиң чогаалдарында мөгелерниң сегиржип алырын, оларның ажыглап турган аргаларын, маргылдааның чурумун дыка тода көргүскен. Гюлешти нептередип турарлар хамаарлыг туруктарын база өөренип көргеннер, мөгелерниң хевин кандыг болуруун дээрзин мында тода илередеткен. Дыка хөй чүс чылдар дургузунда бодунуң чамдык таларын, чаңчылдарын мөгелерге чедирбейн гюлеш черле онзагай. Азербайджанга болуп турулаан национал байырлалдарның программазында национал хүреш кол черни ээлеп турган дээрзи оон-на көскү.

Гюлеш маргылдаазын сонуурган көөрге, шынап-ла кайгамчык. Бүгүр бодалдыг шуушуулак кеткен мөгелер үнүп кээп, ачыр-дачыр сегиржип алырга, көрүкчүлер черле аңаа олуруп шыдавас. Мөгелер баштай, сегиржип алыр мурнунда, девиирлер. Кажан оңу дамычылар танцызы «Цангинин» аялгазы үдей бээрге, улам чараш апаар. Мөгелерниң баш кырынга туруп, чамдык мергежилгелерин кылгаш, карак чивеш аразында кезенниптер. Ооң чылдагааның билбес кижилер ындыг эглээшкинниң ажылы чүү боор дижир. Акробатиктыг мергежилгелер, хол кырынга туруушкун кижиниң дамырларын быжыглап, күш үндүрериңге белен апаар болгай.

«Гюлешке киржип чораан кижи» деп спортчулар аразында дугаа бар. Шилиндек мастерлерниң, чурттуң чемпионнарының, олимпийжилерниң дугайында ыначаар чугаалаарлар. Оларның аразында спортчу чайынналчак тиилелгелер чедип алыр мурнунда национал хүрешке илеңкейлиг киржип чорааннар. Гюлешке Ибрагим-Паше Далашеви ок таар кижи чок турган, ол сөөлүнде бирып Совет Эвилелинге хостуг хүрешке дөрт катап чемпионнаан, 1952 чылда болган Олимпиадага дыка хөй тиилелгени чедип ап келген. Гюлеш талазы-биле чемпион Муса Бабаев хостуг хүрешке чуртка база дөрт катап чемпионнаан. Хельсинкиге болган Олимпиаданың мөңгүн шаңналының эдилекчизи Рашид Мамедбеков республикага гюлеш маргылдаазынга хөй катап шүглүп келген.

Хүрештиң чамдык хевирлери, ылаңгыя хостуг хүреш-биле гюлештиң харылзаалыын бо бадыткап турар. Гюлешке киржип чораан кижи хостуг хүрешти шиңгээдип ап эгелээн соонда дораан-на чай чок кадында дегаалей кааптар апаар. Ооң аңгыда удурланыкчызын катай каккаш октаарын база билир болур галары база ол болгай.

Гюлештиң ат-алдары ам-даа читтээн. Ол Бакуже, Сумгаитче болгаш Кировабадче республиканың ырак-узак черлеринден «аалдап» келп турар. Национал хүрешке киржир турарларның саны ам хөй, хөй муң четкен. Кажан азербайджан мөгелериниң тиилелгезиниң дугайында дыңнааш ол гюлешке киржип чораан деп бүзүреддии-биле чугаалап болур силер.

Марк ШЕЙЗГАЛЬ.
(ПМА).

СОВХОЗТАР УДУРТУКЧУЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Бүгү-российаның өртке удур шин тура шинчилелиниң Тыва республика чөвүлели шасси-лиг ЗИЛ-164 деп өрт өжүрер автомобильди ГАЗ-53 самосвалга орнап турарын чарлап турар.

АДРЕЗИ: Кызыл, Правобережная кудумчузунуң № 7-ги бажыны.

Кызылдың пединститудунуң физика-математика факультединге өөренип кирерин күзээн кижилерге Кызылдың пединститудунуң математика кафедразының чанынга бот-өөредилгениң белеткел курузу 1982 чылдың ноябрь 10-дан эгелеп ажылдаар. Белеткел курузунга 10 класс дооскан школа дооскан кижилерни алыр.

Курска өөренирин күзээннер математика кафедразының эргелекчизиниң адынга билдириишкинни киирип, аңаа чурттап турар чериниң шын адресин айтыр.

ИНСТИТУТТУҢ АДРЕЗИ: 667000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунуң № 36 бажың, математика кафедразы.

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазы секретарь-машинисткалар курузунга өөреникчилерни хүлээп ап турар. Өөредилге ноябрь 20-де эгелээр.

ШКОЛАНЫҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Интернациональная, № 49 бажың, телефон № 2-25-28.

КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

Бөгүн республиканың хөгжүм-шии театрынга Ш. Кулганнытуң «Аламның ак платьезин» деп шиизи болур. Эгелээри 19 шакта.

Ажыктар кежээзи «Енисей» Культура бажыңынга 19 шакта эгелээр.

Культура болгаш Ыыштаалдың Гастелло аттыг парыгында биллиард, теннис, шыдырааш залдары 10, ойнаар автоматтар залы 11-18 шактарда ажылдап эгелээр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Рашад — Зифаның оглу» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда. «ПИОНЕР»: №106 чаа «Кино чымыжы» 9.30, 13.30. «Бабек» 10.00, «Кеп деп...» 14.50, 20.40, «Ийи-ле дүне» 16.40, 18.50 шактарда. «ВОСТОК»: «Ачам удавас эп келир» 10.00, «Үш дакпыр сальто» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Силерниң биле артар мен» 11.00 шакта. «ЕНИСЕЙ»: «Кино чымыжы» 13.00, «Дерт мушкетёр» 16.00, 19.00 шактарда.

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Совагу залчегде» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда. «ПИОНЕР»: «Трясогузкаиң армизы» 9.30, 11.10, 12.50, «Озар чедип кээр» 15.00, 17.00, 18.40, 20.40 шактарда. «КАА-ХЕМ»: «Илегеш болгаш чележик» 14.20, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда. «ВОСТОК»: «Кино чымыжы» 10.00, «Бүгү салдыстар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда. «ЕНИСЕЙ»: «Бистиң чыдыр...» 18.30, 20.30.

АГААР

Агаар станциязының медээзи-биле агаар чайгаар, республиканың чамдык черлеринге бүдүү чаар. [illegible] Агаарның температуразы дүне 3—5 градус соок, хүндүс 0—12 [illegible].

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчызының 2-35-24, 2-23-54, харысаалгалыг секретарьның 2-23-33, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетгер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2003.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 248 (12038) | 1982 чылдың октябрь 26, вторник | 1925 чылда үндүрүлгетттинген | Өртээ 3 көп.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КОЛЛЕКТИВ БҮРҮЗҮНГЕ ЧОГААДЫКЧЫ, ЭШ ЁЗУЗУ-БИЛЕ ДУЗАЛАЖЫР, БЕШ ЧЫЛДЫ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ БЕДИК ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ БОЛУР БАЙДАЛДЫ ТУРГУЗУҢАР!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

КОЛ УГЛАНЫЫШКЫНДА

«Чиг-эт, [illegible] тиг болгаш материалдыг ес-ке-даа курлавырларны кам-наар болгаш боттуг ажыг-лаар талазы-биле ажылды [illegible] дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле областың партия орга-низациязының [illegible] бо политиктиг [illegible] дугайында айтырыгны СЭКП Тува обкомунуң пленумунга чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих пленумга чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш эш Л. И. Брежневтиң чүректиң ханызындан изиг байыр чедиргенин болгаш чаагай күзээшкиннерин областың коммунистеринге, бүгү ажылчы чоннарынга ол [illegible].

СЭКП-ниң XXVI [illegible] ниң тээгүлүг шиитпирлерин боттандырар дээш партия болгаш чон сорук кириш-киннии ажылдап турар деп, оратор чугаалаан. Ленинчи партияны, амгы үениң шылгарангай ажылдакчызы эш Л. И. Брежнев баштаан оон Төп Комитедин долгандыр сырый каттышкан совет кижилер партияның иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүн деткип, чоокшулап келген улуг байырлалды — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуп турар. Чурттуң ол чедиишкин-неринге боттарының улуг үлүүн эвилелдешкен болгаш автономнуг бүгү республикалар, бүгү крайлар болгаш облас-тар киирип турар.

СЭКП [illegible] пленумунга чугаалашкан айтырыг-ның политиктиг болгаш ажыл-агыйжы улуг ужур-ду-зазын В. И. Долгих демдег-лээн. Материалдыг курлавыр-ларны [illegible] боттуг ажыглаары экономиканы интенсификастаарының, оон ажыктыын бедиилериниң, на-цонал орулганы өстүрериниң, совет кижилерниң чаагай чорууну улам-на бедиилериниң чугула туузу кезээ болуп турар. Ниитиниң байлаан ажыл-агыйжы ёзу-биле көөр, бисте бар бүгү чүүлдерни чогумчалыг кылдыр бүрүн ажыглап билири экономиктиг политиканың ээзи болуп турарын эш Л. И. Брежнев партияның XXVI съездизинге [illegible] айыткан. Ол дээрге — чоннуң амыдыралы [illegible] дээш демиселге кол сорулгалар. Күш-ажылчы [illegible] инициативазы, партияның магаалыг ажыглал-техниктиг политика, планнаашкын болгаш эргелеп башкарылга олче угланган турар ужурлуг.

Съездиниң айтырыгларын СЭКП Төп Комитеди удуртулга болдурбушаан, улус ажыл-агыйының бүгү [illegible] политиканың чайгылыш чок чорударынче министерстволарның, ведомстволарның, партия болгаш совет органнарның кичээнгейин доктаамал угландырып турар.

Бо айтырыгның онза чугула ужур-дузалыы объективтиг хөй факторлар-биле холбашкан. Чиг-эттиң, оттуг чүүлдерниң, энергияның, материалдарның улам өзүлделиг херегдели; казар хөй байлактарның бар курлавырларының кызыгаарлаттынган хемчээлдии болгаш катап немешпези; оларны казып тывары-ның [illegible] байдалдарының нарындаашкыны; оон-биле чергелештир оларның [illegible] анаа хамааржып турар.

[illegible] камналгалыг болгаш боттуг ажыглаа-ры бүдүрүлгениң ажыктыын [illegible] чугула чүүл болуп турар. Чиг-эттиң, материалдарның, оттуг чүүлдүң болгаш энергияның чарыгдал өртектери үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрериниң чарыгдалдар структуразынга 73 хуузу ээлеп турар. Курлавырларны боттуг ажыглаары эчис түңнелдерге улуг салдарлыг болуп турар. Материалдыг чарыгдалдарның чангыс хуу камналгазын чедип алырга, 6 миллиард рубль национал орулганы алыр арганы берип турар.

Бо сорулгаларны шиитпирлээр талазы-биле республиканың, крайларның, областарның партия организацияларының ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК үргүлчү анализтеп, угландырып турар. Бо сорулгалар хөй үлетпүр бүдүрүлгелерлиг Тула областа база чугула ужур-дузалыг.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедиилеринче, эң-не эскэш чарыгдалдарны үндүрүп турган, бедик түңнелдерни чедип алырынче коммунистерниң, бүгү ажылчы чоннарның эвилел[illegible]ээр талазы-биле ажылды областың партия организациязы соолгу үеде идепкейжиткен. Камналга чурумунуң айтырыгларын СЭКП-ниң хоорномнарынга болгаш райкомнарынга [illegible] болгаш ажылчыннарның хуралдарынга, эртем-практиктиг конференцияларга чугаалажып көрүп турар.

Бүдүрүлгениң интенсификастаарының айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээр организаторы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылдың деңнелин улам-на бедидер-биле улуг-биле хамааржыр. Экономиканы удуртурунуң айтырыглары — ол дээрге чүгле ажыл-агыйның эвес, а политиктиг, партийжи айтырыглар-дыр деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге онзалап айыткан.

Партийжи контрольду күш-тедирери, курлавырларны камнаар талазы-биле хемчеглерни боттандырар дээш ажыл-агый удуртукчуларының харыысалгазын бедидери бирги черге эң чугула сорулгазы болуп турар.

Аалдарлыг революстуг, за-йынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарлыг Тула областың партия организациязы, коммунистери, бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тээгүлүг шиитпир-лерин, он бирги беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседиринче бүгү күжүн киириерин угландырар, чурттуң экономиказын хөгжүдеринге, оон ажыктыын бедидеринге төлептиг салыышкынын киирер дээрзинге бүзүрелдиг В. И. Долгих чугаазының түңнелинде илергейлээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткан сорулгаларын күүседиринге чогуур [illegible] кылыышкынын киирер дээш Тула областың партия организациязы бүгү-ле [illegible] кылыр дээрзин пленумнуң киржикчилери СЭКП ТК-га бүзүреткен.

(СЭТА).

ЭРТЕМГЕ ҮНДЕЗИЛЕП

Бистиң «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунга бадылаан Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарының база бир кол магадылалы — мал ажылының продуктулуг чоруун улам бедидер дээш элээн ажылдарны кылып чоруткан. Совхозтуң дирекциязы, мал ажылының тускай эртемниглери, ыланңгыя сүт-бараан фермаларының ажылын эртемге үндезилеп тургузар дээш күжениишкинниг ажылдап келген. Ийи чыл бурунгаар бистиң фермаларывыска шуушутурулга-цех аргазының чамдык элементилерин шиңгээдип ап эгелээн.

Оон чижээ [illegible] кыс бызаа-ларны хунажынга чедир ө[illegible] түрери [illegible] турустурган. [illegible] бызаалар [illegible] салып турар бис. Төрүттүнгеш соонда 18 ай эрткенде кыс молдурга-лар тарып боозадыр назын че-де бээр. Ынчан эң-не шыырак молдургаларны шилип алгаш, [illegible] кылдыр ангылап турар бис.

Тарып боозадылга азы эдер-[illegible] ның дириг деңзизин 250—280 кг чедирер [illegible], оларның чемгерилгезин база таарыштыр тургустувус. Хунажыннарның тарып боозадылгазын [illegible] айда [illegible] чедир чорударга олар ноябрьдан эгелээш, март-ка чедир төрүп доозуптар. Дуңгуржундан төрээн хуна-жыннар беш ай эрткенде эң-не хөй сүттү берип эгелээр. Хунажыннар төрээн соонда оларны рацион ёзугаар чемге-ринни, одар-белчиирин база таарыштырып турар бис.

Шуушутурулга-цех аргазының үстүнде адаанывыс өске-даа чамдык кезектерин фер-маларга ажыглап эгелээнивис соонда саар инектерниң баш саны мурнунда чылдарга бо-дааарга элээн өскен болгаш продуктулуг чоруу дыка бедээн. Чижээ, бистиң совхозу-вус бо чылдың эрткен 9 ай-ларында 550 тонна сүттү бү-дүрер турган, херек кырында 623 тоннаны бүдүргеш азы эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 13,6 хуу өзүлделиг болган.

Оон иштинден Бижиктиг-Хая салбырының саанчылары 618 тонна сүттү саап алыр турган, 685 тоннаны. Адыр-Мажалык фермазының кол-лективи 132 тоннаны [illegible] турган 117 [illegible]. Бо ийи ферманың кайызы-ның-даа көргүзүглери эрткен чылдың бо үезинден бедик бо-луп турар.

Бижиктиг-Хаяның № 1 сүт-бараан фермазының саанчызы Валентина Хертек 9 айларда бир инекке оналаштыр 1710 кг сүттү саап алгаш чыл планын күүседириниң кырында кел-ген. Ол-ла фермадан Светлана Күжүгет, Александра Хертек, Адыр-Мажалык фермазындан Арыкпаа Хертек олар тос айларның планныг даалгала-рын ажыр күүсеткеннер. Эрт-кен чылдың бо үезинге деңнээрге оон хөй сүттү саап ал-ганнар.

Күрүнеге дужаар сүттүң хемчээлин көвүдедири-биле кады оон шынарын бедидер дээш немелде хемчеглерни ап чоруткан бис. Ол сорулга-би-ле фермаларда лаборатория-ларны чогуур дериг-херексел-дер-биле четчелээн, оларның санитарлыг байдалын экижит-кен. Саанчылар инектерни эмиин, сүт кудар саваларны изиг суг-биле доктаамал чуп турар апарган.

Сүттү ажытпас дээш завод-ка график ёзугаар дарый ду-жаап, херек үелерде соодук-чуларны ажыглап турар апардывыс. 9 айларда 420 тон-на сүттү күрүнеге садар тур-гаш, 509 тоннаны дужааган болзувусса, оон 33 хуузу бир-ги, 65 хуузу ийиги, а чүгле ийи хуузу сорт чок сүт бол-ган. Моон соңгаар бо көргү-зүглерни улам экижидер дээш [illegible] немелде хемчеглерни алырывыс билдингир.

Амгы үениң негелдезинге дүүштүр туттунган сүт-ба-раан фермаларынга машина-биле саалды [illegible] бедик мергежилдиг кадрларны бе-леткээр, оларның ортузунга политиктиг-кижизидилгелиг ажыл-дарны чорудар талазы-биле [illegible] эвес ажылдар кылдынып-ган.

Бо хүннерде бистиң саан-чыларывыстан 9 кижиге 11 класстың разрядын тывыс-кан. Удавас Бижиктиг-Хая салбырынга 200 инек кирер чаа ферма ажыглалга кирер. Анаа ажылдаар оператор-саанчыларны амдан эгелеп белеткеп эгелээн бис. Бистиң совхозувустан бо чылын 10 класс дооскан беш аныяк кыс-тар саанчы-операторнуң мер-гежилинге өөренип алыры-би-ле комсомол комитединиң пу-тёвказы-биле Кызыл хоорайже аъттанышканнар.

Бо хүннерде фермаларның кышка белеткели багай эвес. Мал чеминиң курлавырлары тургустунган болгаш септелге ажылдары доозулган.

Бистиң «Барлык» совхозу-вуска 1985 чылга чедир саар инектерниң баш санын 500 башка чедирери, бир инектен-не чылда ортумаа-биле 1900 кг чедир сүттү саап алыры көрдүнген. Бо улуг болгаш ха-рыысалгалыг даалганы күүсе-дири-биле сүт-бараан ферма-ларынга чаа дериглиг ар-га-дурумалдарны [illegible] ажыглаар дээш чангыс [illegible] бистиң кол сорулгавыс.

Э. КУУЛАР,

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң кол зоо-техники, Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехники.

Хүнүнүң медээлери

БЕЖЕН СЕС ТОННАНЫ

Он бирги беш чылдың ийиги чылының тос айларында Тураның хлеб заводунуң ажылчыннары шалыпчы ажылдаанының түңнелинде нити продукция бүдүрериниң планын 121 хуу, продукция садыгларының оналдазын 111 хуу күүсеткен.

Берлинген дыалгадан ажыр 58 тонна хлеб-булочка кылыгларын херглекчилерге берген.

ССРЭ-ниң тургустунга-нының 60 чылынга болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чылынга тураскааткан со-циалистиг чарыштың мурнуку одуруунда М. А. Лихачеваның удурткан эл-чээ чорул орар.

Бистиң корр.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕК

ССРЭ-ниң 60 чыл болур юбилейин чоокшулаан тудум «Тыва даг-дүгүү» комбинаттың күш-ажылчы коллективтериниң аразында социалистиг чарыш улам калбарган.

Октябрь айда Н. М. Рудницкие удурткан экскаваторщиктер бригадазы чедииш-киннииг ажылдап турар. Ол боду айда 40,6 мун тонна даг породазын чүгүрүп чорудар планын 48 мун тонна кылдыр күүсеткен.

Чер өрүмнекчилериниң аразындан А. Н. Беломестнов, Н. Н. Щербинин, Ю. И. Брюханёв удурткан бригадалар чарыштың мурнуку одуруунда чоруп орарлар. Бо айның эгезин-ден бээр олар 370 погон метр черни үттээннер.

Мурнакчы коллективтер күш-ажылчы чедиишкин-нерин Улуг Октябрьның байырлалынга белек кылдыр бараалгадып турарлар.

Ш. ИРГИТ.

Шагаан-Арыгның үлетпүр комбинады-ның коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылының 9 айларында нити про-дукция бүдүрериниң планын 105,5 хуу күүсеткеш, ону садыгларын 101 хуу бот-тандырган. Бүдүрүлгениң бригадалар ара-зында социалистиг чарыжынга комсомол-чу-аныяктарның Сергей Санчаага удурт-кан чазанныкчылар бригадазы мурнап ту-рар.

Бригада кежигүннери сентябрь айда ча-заныр ажылдарының планнын оналдазын 135 хуу күүсеткеш, бүдүрүлгеде шилчиир вымпелди чаалап алганнар.

ЧУРУКТА: (солагай талада) Сергей Санчааның бригадазының кежигүннери чаалап алганы вымпели-биле.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

НИИТИНИҢ МАЛЫНГА

[illegible] ажыл-ишчилери ниитиниң ма-лынга мал чемин белеткээрин-ге баштайгы хүннерден бээр [illegible]. Социалистиг чарыштың ве-гелделерин баш бурунгаар ажылдап кылгаш, ону брига-да, звено база кижи бүрүзүн-ге чедир таныштырлап, дың-натказ турган. Ынчангаш мурнакчыларның хожудап ту-рарларын ен-шаанда илере-дип, күш-ажылчы маргылдаа-ның түңнелин доктаамал үн-дүрүп келген. Совхозта Со-[illegible] бригадалар бар. Оон бригадири аныяк коммунист Дугаржап Бегзи. Хөлчүк салбырының механизас-[illegible] удур-тукчузу коммунист Сергей Ажы олар мал чеминиң бе-[illegible].

[illegible] силостаарынга хоолун тракто-[illegible] Койгар Ирек, Дмитрий Хо-мушку база аныяк комбай-нерлер Геннадий Бора-Тарас, Артур Шолбан Биче-оол [illegible]. Мал чемин сөөртүрүнге силос салырынга чолаачылар-ның үлүг-хуузу биче эвес. Коммунистер Виктор Серен, Сергей Сотпа, Хирлиг-оол Ма-ныла оларның үлегер-чижээн [illegible] Болат-оол Ажы олар трактор, комбайннарның туруушкунун [illegible] ажыр күүседип, социалистиг [illegible].

Ниитиниң малынга четчир мал чемин белеткээри — бү-[illegible] Мал бeлгаанда Хендергe кодээ Со-веди түс-түс албан организа-ция аайы-биле [illegible] ларны берген турган. Анаа совхозтуң контора [illegible] чылары, школа коллективи болгаш кодээ Советке хамаа-[illegible] ажыр күүсеткен. Амгы хүн-нерде совхозтуң ажыл-ишчи-лери чедиишкиннерин быжыг-лавышаан, арткан планныг оналдаларны күүседир дээш Октябрьның социалистиг ре-волюциязының 65 чыл [illegible] хайныышкынныг чоруп турар.

Д. ШУЛУУ.

Улуг-Хем район.

ҮЛҮҮН КИИРГЕН

Он бирги беш чылдың ийи-ги чылының эрткен тос айла-рында Бай-Тайга районнуң малчыннары эът, сүт, дүк бү-дүрериниң болгаш ону күрү-неге садарының талазы-биле республика чарыжынга тиилекчи болуп үнгеш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдиң болгаш ЛКЭЭ [illegible] Кызыл тугу болгаш акша шаңналын алган.

«Мурнакчы» совхозтуң мал-[illegible] күрүнеге эът сада-рының тос айлар планын 107,7 хуу, сүттү — 133,2 хуу күүсеткен. Дүк садарының чыл планын 119,8 хуу күүсет-кен.

ССРЭ-ниң [illegible] ның 60 чылынга тураскаан [illegible] ужурлуг. Кыштаглаашкын-га үлегерлиг белеткенир ду-гайында Тес-Хемде «О. Шы-наа», Таңдыда «Революция-ның чалбыыжы» совхозтар-ның кыйгырыын совхозтуң ажыл-ишчилери деткээш, планныг оналдаларын, соци-алистиг хүлээлгелерин күүсе-дир, кыштаглаашкынга эки белеткенир хемчеглерни ап турар. Ыланңгыя мал чеме-ринин курлавырын тургуза-рынче кичээнгейни күштелдиргенинден планныг даалга-ларны ажыр боттандырган. Тодаргайлаарга, 2750 тонна сигенни, 420 тонна сенажты, 1250 тонна силосту белеткээн. Ниитиниң малын кыштаптыр ажырарының бүгү аргалары ажыл-агыйда бар. Малчын-нарның ажылдаарынга, чурт-таарынга таарымчалыг бай-далды тургускан.

Т. ХЕРТЕК.

СЕПТЕЛГЕНИ ДАРЫЙ ДООЗАР

Ниитиниң малынга [illegible] кыштаглаашкынга бүгү талазы-[illegible] дугайында Тес-Хемде «О. Шынаа» болгаш Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң ажыл-ишчилериниң кыйгырыын республиканың [illegible] деткиип, социалистиг чарышты улам-на калбартып турар.

«Улуг-Хая» совхозтуң Хан-Тал салбырынга бо [illegible]. Артык [illegible] Федор Чанчын биле Василий Хураган ийиниң удурткан звенолары септеп турар. Звено бүрүзү түлүг материалдарбиле долу хандыртынган.

Кара-Булуң чооғунуң [illegible] кыштагларынга [illegible] Оон уламындан [illegible] Ынчангаш [illegible].

Малчыннарның кыштагларга көжер үези чоокшулап келген. Кыштагларның септелгезин дарый доозары чугула.

И. ДАРТАЙ-ООЛ.

Даштыкыдан солун медээлер

БЕРЛИН (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың Немец Кызыл крест ниитилели тургустунганын-дан бээр 30 чыл болган. Оон чурумелдеринде 6,5 муң кижи бар. Ол дээрге — үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннары, албан-хаакчылар, студенттер, янзы-бүрү профессия-ларның кижилери-дир. Республиканың хөй миллион хамааты[illegible] амыдырал[illegible] болгаш кадыкшылының [illegible] баттыштырып турар.

АДДИС-АБЕБА (СЭТА). [illegible] Эфиоп үлегерин [illegible] интернационализмниң принциптерин удуртулга болдуруп келген.

Эфиопияның административтиг Түр шериг чөвүлелиниң болгаш КОПТЭ-ниң Даргазы Менгисту Хайле Мариамның Совет Эвилелинче чоокта чаа барып чораан үе-зинде СЭКП-ниң болгаш КОПТЭ-ниң аразынга кады ажылдажылга дугайында ат салдынган дугуржулга ийи партияларның аразынга харылзааларны улам-на калбартырынга болгаш быжыглаа-рынга идиглиг болур деп, со-[illegible] айыткан.

ДЕЛИ. (СЭТА). Чигир бү-[illegible] Индияда кажангызын-дан-даа артык бедээн. Тус-[illegible] чигир трестиниң дужу-[illegible] оон болбаазыра-[illegible] кылган соонда чуртка 11 миллион тонна чигирни [illegible]. Эрткен чылдаазын-[illegible] 3 миллион тонна чигир хөй болган.

Индия — чигир трестиниң бүдүрер талазы-биле делегейде [illegible] ээлеп турар чурттарның бирээзи. Чигир [illegible] болбаазырадып [illegible] заводтар амгы үе-[illegible] турар.

РИМ. (СЭТА). Италияның тайбың комитеттериниң ажы-[illegible] тову тай-бың дээш чепсегленишкин-[illegible] ажыл-[illegible] лыкыг чугула айтырыгла-рын, Италияда тайбың тала-лакчыларының мурнунга сал-дынган сорулгаларны хурал-га чугаалажып көрген.

Европага ядролуг чепсекти эндере көвүдедиринге удур, АКШ-тың ядролуг чепсектиг улуг баазазын Сицилияда Комизо деп черге тударынга удур демиселди күштелдирерин Италияның тайбың тала-лакчылары шиитпирлээн.

БРАЗИЛИЯ. (СЭТА). Бразилияның чонунуң амыдыралы деңнелин бөдүрер сорулга-биле чазактың экономиктиг политиказынга үндезин чаар-тылгаларны дүрген боттандырарының эргежок чугулазын Бразилияның сураглыг политиктиг ажылдакчызы, национал конгрестиң сенатору Итамар Франку онзалап демдеглээн.

Чуртта социал талазы-биле деңнелдиг эвес чоруктуң күштелгени, хөй миллион ажылчы чоннар кедергей ядыы байдалда чурттап турарын ол айыткан. Чурттуң кол Штаттарының бирээзи Минас Жерайста эвээш саныг байлак-тың орулгазы штаттың бүгү чурттакчыларының ортаа [illegible] зиниң орулгаларындан [illegible] катап хөй болуп турар.

ТОКИО. (СЭТА). Шериг [illegible] бүдүрүп турар [illegible] компаниялар АКШ-тың шериг-үлетпүр комплекси-биле харылзааларын ёзулуг [illegible] «Самой ганбург» солун ба-лээн. Америк шериг үлетпү-рүнде бадылалды өөренип көөр, оон сдуржулгазын шиң-гээдип алыр сорулга-биле Японияның шериг үлетпүрү-нуң хөй кижилиг делегация-зы АКШ-че чорупкан. Ол делегацияны Японияның шериг үлетпүр бүдүрүлгелериниң каттыжыышкан комитединиң даргазы К. Мория баштап турар.

БОНН. (СЭТА). «Ажылчын-нарга — ажылдаар черлерни хандырар!», «Бүдүрүлге ээлериниң туразында [illegible] киннерин соксадыр!» деп ло-[illegible] болгаш албан-хаакчыларының чыскаалы Барыын Германиның кол хоорайларында үлегерлиг [illegible] Фельдинген [illegible]. 5 муң ажылчыннарны [illegible] үлетпүрлер [illegible] бүдүрүлге ээлериниң туразында шиитпирин [illegible] илергейлээн.

ДАМАСК. (СЭТА). Ливанга израиль агрессиязы бүрүн [illegible] Назарет хоорайның чурттакчыларынга удур [illegible] Тель-Авивтиң эрге-чагыр-газы [illegible] турар. Израиль болгаш «Гуш эмуним» деп фашист [illegible] тайбың чурттакчыларның кижилерин [illegible] хөй кижилер-[illegible].

МАНАГУА. (СЭТА). АКШ-тан хөй боо-чепсекти болгаш өске-даа дузаламчыны ап турар Гондураста контрреволюстуг дээрбечилер Никарагуага удур халдаашкыннарын кылып турар. Агрессияны өйтүр шаварынга, революциязының камгалаарынга Никарагуа улус кезээде белен болур ужурлуг деп, Национал хосталганың Сандиножу фронтузунуң национал удуртулгазының кежигүнү, Никарагуаның национал катап тургузуушкун [illegible] чөвүлелиниң координатору Даниэль Ортега журналистерге медеглээн. Никарагуага удур чепсектиг улуг халдаашкынны [illegible] үеде контрреволюцияның планнап турарының дугайында медээлер бар болуп турар.

ДАР-эс-САЛАМ. (СЭТА). Экономика талазы-биле хамаарышпас бүрүн эргени чедип алыры — Танзанияның ажылчы чоннарының бирги [illegible] чугула сорулгазы-дыр деп, партияның Төп Комитединиң [illegible] болгаш [illegible].

КҮҮСЕТТИНГЕН

Тес-Хем ыяш ажыл-агый коллективи бо чылдың эгезинден тура шалыпчы, план ёзугаар ажылдап келген. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оон төлептиг күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш цехтер аразында чарышты калбарткан. Ажылчыннар [illegible] анаа идепкейлиг киржип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг темпизин бедиткен.

Ынчангаш коллектив тос айларның хүлээлгезин ажыр [illegible] хөөң кызымаккай ажылдаан. Оон түңнелинде дараазында күш-ажылчы [illegible] чедип алган. Тос айларда ниити продукция бүдүрериниң планын 100 хуу [illegible] сеткен. Барааның продукция садыгларының планын 105 хуу чедирген. Тудуг материалдары сөөртүр планын база 100 хуу боттандырган.

Тес-Хем ыяш ажыл-агый коллективинде чолаачылар Н. Кудрявцев, М. Бичиижик, ыяш белеткээр турарларының бригадири П. Радостев, ажылчыннар В. Аешин, Н. Кудрявцев болгаш оон-даа өскелер эрестиг ажылдап мурнакчыларның одуруунда кирген.

К. ТҮЛҮШ.

Партийжи амыдырал

КИЖИЗИДИЛГЕ АЙТЫРЫЫН КОМПЛЕКСТИГ ШИИТПИРЛЭЭР

СЭКП Эрзин райкомунуң чоокта чаа болуп эрткен пленумунга «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр аныяктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар болгаш интернационалчы кижизидилгезин экижидер талазы-биле сорулгалар дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары А. Ч. Монгуш кылган.

[illegible] тиктиг, мөзү-шынарның болгаш интернационалчы кижизидилгезин экижидер талазы-биле районнуң партия организациялары, чер-чер Советтери болгаш профэвилел, комсомол организациялары [illegible] келгенин пленумга демдеглээн. Район да районнуң кижи эмнелгезинде партия организациялары, «Чаа орук», «Нарын» совхозтарның парткомнары комсомол организацияларынга удуртулганы экижидип, комсомолчуларны болгаш аныяктарны ажылга таарыштыр тургузар, аныяктарның кижизидилгезинге хамаарышкан лекция, илеткелдерни, масса-[illegible]

тумак школаларының шинчи херек кылдызының сепкелге-тудуг участогунуң кижи эмнелгезиниң коллективтери волейбол, баскетбол, хоккей, стол теннизиниң хаак спортунуң секцияларын доктаамал ажылдадып, маргылдааларны план ёзугаар эрттирип турар.

Аныяктарның идей-политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар болгаш интернационалчы кижизидилгезинге Ада-чурттуң Улуг дайыны киржикчизи, хоочун коммунист К. Ш. Чамзырын, СССР-ниң Дээди Совединиң депутады, «Нарын» совхозтуң директору М. К. Дүгер, Тыва АССР-ниң [illegible] Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Тук, «Хүндүлелдиң Демдээ» [illegible]

[illegible]

Д. ДАМБА-ХУУРАК,
СЭКП Эрзин райкомунуң инструктору.

«Тыва кобальт» комбинатының цехтериниң аразында чарлаттынган күш-ажылчы маргылдаага Терлиг-Хаяның мөңгүн суу бүдүрүлгезиниң коллективи доктаамал киржип келген болгаш аңаа чаңгыс ээс удаа тиилекчи болуп келген. Бо күш-ажылчы чедиишкинде бүдүрүлгениң бо цунда кол болгаш дузалал коллективтериниң чыл эгезинден бээр дең-деске ажылдааны воскү черни ээлеп турар.

Олар база аразында чарыштыг. Оон түңнелин чарыштың негелдезин ёзугаар үндүрүп турар. Аңаа дизельдиг электри станциязының эвээш кижилиг коллективи идепкейлиг киржип, станцияның турууш-куй чок ажылдаарын чедип алган. Ол участокту Ц. Ц. Жалсанов удуртуп турар. Ажылы-биле чугаалаарга, ол бо станцияга начальник болуп ажылдай берген соонда, ооң дериглелеринге улуг үрелиишкиннер болуп көрбээн, аңаа турууштуннар болу бээр таварылгалар турбаан.

Ажылга харысалгалыы, бедик негелделиг дээш коммунист Ц. Ц. Жалсановка эш-өөрү улуг идегелди көргүскеннер. Цыденжап Цыренжаповичини олар Терлиг-Хая кожууннуң Совединиң депутадынга депшиткеннер. Ол бодунуң депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, соңгукчуларның чагыгларын амыдыралга боттандырып чоруур.

ЧУРУКТАРДА: ДЭС начальниги Ц. Ц. Жалсанов; заводтуң шинчи хевири.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

КАНЧААР ҮНЕЛЭЭНИЛ?

Кызылдың телеграф-телефон станциязы чаа, улуг коллектив. [illegible]

[illegible]

АНЫЯКТАРНЫ ХААРА ТУДАР

[illegible]

лаңы дооскаш, саанчылап ажылдай берген. Ам комсомол [illegible] гени. Ол ышкаш «Ак-Туруг» совхозтуң саанчыларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болган.

[illegible] чын ог-бүле даады төрүүр хой кадарып, төрүүр чүс хойлап 30-тан куду хураган албайн турар. Бо ог-бүле бо чылын база төрүүр хой кадарган. Ирина ачазының хой кадарар үлүүн кадарып турар.

Иринаның ачазы Кенен Чы-[illegible]

Черле ынчаш, ортумак школаларда комсомол организациялары доозукчуларны мал [illegible] дээштиг чорударын үе негеп турар.

К. КОМБУ.

Ажыл-агый механизмнин сайзырацгайжыдар

ЧАА АРГА-БИЛЕ

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, ажылдың шынарын [illegible] талазы-биле партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын күүседиринге, организацияларның [illegible] саң-хөө ажыл-чорудулгазын экижидеринге саң-хөө чурумунуң чаа аргаларын бүгү талалыг ажыглаары улуг ужурлуг. Оларның бирээзинге чэзли бээриниң болгаш санажылганың аргалары хамаарышкан.

«Тыва кодээ тудуг» трест республиканың улуг тудуг ор-[illegible]

биле мооңу-биле санажыр аргаже трест Тывада бир дугаар киргеннерниң бирээзи, 1980 чылдан бээр планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг берииишкинниң чаа аргазынче шилчип кирген. 1981 чылдан эгелеп трест банк чээлизин ажыглап, чагыкчылар-биле продукция бүдүреринге, ачы-дуза чедиреринге шуут белен кылдыр дужааттынган [illegible]

тургузарынче угланган. Трестиң бүгү алырларынга, ПМК-ларга [illegible] ажылчыннарга чедир шуптузунга ол талазы-биле тайылбырлап келген.

Доозулбаан тудугларны [illegible] организациялар-биле чогуур [illegible] санажырынга таа [illegible] байдалдарны тур-[illegible]

да дооспааны, узамдыктырганы дээш ооң мурнунда кол [illegible] акшаландырышкынны сокса-дыры боор турган. Ам болза [illegible] ээс, чогуур хуусаазында дооспааны дээш чээлиниң [illegible] турар. [illegible] улам улгадыр. Ол чорук тудуг [illegible] оргулгазын, экономиктиг идиг [illegible]

дарын хөйнү кылырынче угланган негелде кайда-даа олчаан артышаан. Оон аңгыда керээлиг тудуг организацияларынга чээли бээрин чагыкчылар долу дадывыр киирбээнде күрбанкының соксадыр чурумну канчап-даа таарышпас. Тудуг организациялары чагыкчыларның акша-хөреңгизи бар-чогунуң дугайында медээлерни албайн турар. Ол [illegible] тускай эргелери-даа чок. Ындыг болганда чээли бээрин соксадыры акшаландырышкынның чаа чурумунга таарышпас.

[illegible]

Ф. ПОНОМАРЕВ.
«Тыва кодээ тудуг» трестиң кол экономизи.

ЧЕЖЕ-ДАА КАЖАРЛАЗА...

Областың садыг эргелелиниң начальниги К. М. Будиңий Дондо Ростов хоорайга [illegible]

[illegible]

В. БЕЛЯЕВ.
СЭТА-ның тайылбырлаашкыны.

[illegible]

В. МААДЫР.

ОРГАНИЗАСТЫГ ДООСКАН

Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында 8 [illegible] баш хой бар. Олар 20 кожааннарга [illegible] Ооң иштинде 11 кодан [illegible] төрүүр хой бар. [illegible]

[illegible]

тинде 232 тоннапы чүгле мал [illegible] ген мал чемнери бүрүнү-биле [illegible] тинген. Төрүүр подаппарда комсомолчу Салбаккай Моңгуштуң кыштаанда 52 тонна, Булат Хомушкуда 40 тонна, СЭКП обкомунуң кежигүнү Сарыг-оол Сарыгларның кыштаанда [illegible] тонна сиген дүжүр [illegible] гүрген болгаш олар [illegible]

[illegible]

Ч. САЛЧАК,
хойжу бригаданың бригадири.

![envelope] **Шыңга харыы**

ЧЫЛДАГААНЫ

Сентябрь 16-да «Шынга»: «Чылдагааны» деп материал парлаттынган. Аңаа «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында мал чеминиң белеткелиниң оожумун шүгүмчүлээн. Ук материалга харыны Улуг-Хем райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый [illegible] кол агроному В. Чоржей-оол берген.

Совхозтуң «Мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадазы өске салбырларның сигенин баштай кескенииден Арысканның сигенинге орайтап кирген. Оон ынай организас-массалыг ажылды база четпес чоруткан. Бо бүгүнүң уламындан ажыл хожудаан. Илереттинген четпестерни техчевүүлелге чугаалашкан. Аң силос ажаалдазы доозулган, сиген белеткели дооступ турар.

ДЕТКИМЧЕ

Бо чылдың сентябрь 22-де үнген № 221 «Шын» солунга Таңды районнуң С. К. Тока аттыг совхозтуң чылгычызы Т. Кызыл-оолдуң «Деткимче сула» деп шүгүмчүлелдиг материалы парлаттынган.

Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый министриниң оралакчызы З. Е. Шининиң ол чагааның дугайында редакцияга харыызында [illegible]

Ук материалды совхозтуң [illegible] мал ажылының тускай эртемнигтери бригадирлерниң киржилгези-биле сайгарып көрген. Чылгы малды өстүрериниң ажылында чагаада бижиттинген четпестер шын болуп бадыткаттынган.

Амгы үеде чылгы кажаазын септээр ажыл [illegible] Мал чемнге херегленир биле сиген, сула чеччири-биле дужуртунген. Чылгы ажылчы харыылаары-биле совхозтуң [illegible] тускай [illegible] ни быжыглаан. Чылгычылын [illegible] тарымчалыг байдал турзутурган.

Күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң магистралы

СЫЛДЫСТАРЫН КЫПСЫП ТУР

БАМ-ның станциязы сууру болур Амгуньнуң чаа тудугларының кырынга кызыл сылдыстар социалистиг мурнай кыва бээр. Магистральдың шефчилери — Цепзень областың төлээлекчилери тудуг ажыглалга кирер деп баарга, оон белениин ынчаар демдеглээр.

Суурда инженерлиг сеткилерниң болгаш харылзааларның комплекстиг шенеп хынаар ажыл эгелээн. Хадыннарлыг борбак арыгда демир-орукчуларга болгаш ажыглакчыларга чаагай-жыды туттунган бажыңнар белеткеттинген. «Теремок» уруглар сады ажыглалга кирер.

(СЭТА-ның корр.).
Амгунь,
Хабаровск край.

ТЕРГИИН

Нерюнгриниң хомур-даш разрезиниң даг техниказын септээр блок ында ажыглалда кирген. Чаа бүдүрүлгеге бедик шынарлыг дериглелер, күчүлүг көдүрүкчүлер, автоматика-биле хандыртынган.

Бүдүрүлгениң делгем цехтеринде он алды метр бедик көдүрүлген самосвалдар хостуу-биле сыңа бээр. Күчүлүг техниканың үрелген черлерин аңаа дүрген болгаш шынарлыг кылдыр септеп турар.

(СЭТА-ның корр.).
Нерюнгри.
Якут АССР.

САГЫШ САЛЫЫШКЫН-БИЛЕ

БАМ-ның чаа Уоян суурда уруглар сад-яслизин ажыглалга кирген. Чоокта чаа аңаа ураи чуула школазын, библиотеканы болгаш спорт залын ажыткан. Суурда тудугжулар чаагайжыды туттунган квартиралардыг бажыңнар-биле хандыртынган, өөредииринге, спорт кылырынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

— Кижилер дугайында доктаамал сагыш салыышкын — бистиң коллективтиң бүдүрүлге онаалдаларын чедиишкинниг күүседип турарының үндезини. Социал амыдырал програмазын боттандырып турары кадрларны быжыглаарынга, коллективти турумчударынга, профессионалдыг мергежилде бедиидеринге дузалап турар — деп, «Нижнеангарсктрансстрой» тресттиң № 572 тудуг-монтаж поездизиниң начальниги В. Елшин чугаалап турар.

Поездиниң бригадалары ажыглалга кирер хөй-хөй объекттерде күженишкиниг ажылдап турар. Чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедиткениниң күзели-биле чыл эгезинден бээр тудуг-монтаж ажылдары пландан ажыр 700 муң рубльге күүсеттинген.

(СЭТА-ның корр.).
Чаа Уоян.
БАМ-ның Барыын участогу.

АГААР КАНДЫГ БОЛУРУЛ?

«Дыңнанар! Дүне кылын хар чаар, орукка кестүрү хирелиг болур». Шак ындыг телеграмманы Лена хемден БАМ-ның Барыын участогунда Купермага чедир бүгү орук албан черлери болгаш демир-орук станциялары алгылаан. Агаарның дүрген өскерилгезиниң дугайында сагындырыгны гидрометеорологтуг четки хандырган, оон тудуу магистральдың кол участогунга барып дооглаан.

Орукту тудуп эгелээриниң мурнунда ол черлер Иркутскиниң агаар бюрозунуң синоптиктиг карталарынга ак дендектерлиг турган. Магистральдың Улькан оруун тудугжуларның бирги десантылары тудуп эгелээри-биле кады гидрометеорологтарның оперативтиг бөлүү аңаа тургустунган. Агаарның байдалының дугайында информация дистанция пункттарындан болгаш автоматтыг радиометеостанцияларындан кээп тургулаан.

Автоматтыг ындыг дузаны чүгле төлевилелекчилер болгаш тудугжулар ап турган болза, ам оларда демир-орукчулар, мал белеткекчилери, геологтар, колхоз ажыл-агыйының ажылдакчылары немежи берген.

(СЭТА-ның корр.).
Иркутск.

Автономнуг республикалар хүнү

НАХИЧЕВАН АССР

Бистиң республикага октябрь 25-тен 31-ге чедир Нахичеван АССР-ге тураскааткан хүннер болуп эртер. Ынчангаш аңаа тураскааткан кыска тайылбырны бердивис.

Автономнуг республика Азербайджан ССР-ниң составында кирип турар. 1924 чылдың февраль 9-та тургустунган. Шөлү — 5,5 муң дөрбелчин километр. Чурттакчы чону — 267 муң кижи. Найысылалы — Нахичевань.

1981 чылда бүдүрүлгениң хемчээли оон мурнунда эрткен чылга деңнээрге 3,8 хуу өскен. Үлетпүр продукциязын сайгарарының планын — 103,7 хуу күүсеткен.

Бүгү кадыг ажыл-агый культуралары 28,4 муң га шөлдү ээлеп турар. Кол тарып турар культуралары — тараа, таакпы, виноград. 1980 чылда 5776 тонна тарааны, 6923 тонна таакпыны, 53880 тонна виноградты күрүнеге саткан.

Республика 66700 мыйыстыг бода малдыг, оон иштинде 23400 саар инек, буйвол бар. 288 муң хой, өшкү-лүг.

Автономнуг республикада 218 ниити билиг школалары, 4 ортумак тускай өөредилге черлери, педагогика институду ажылдап турар. Өөредилгениң бүгү хевирлеринде 74,5 муң кижи хаара туттунган. 296 клуб албан черлери, 239 библиотека, 187 кинотургузуглары, 3 музей бар. Чонну кадыкшылын быжыглаар херекке 503 эмчи, 2374 ортумак эртемниг эмчи ажылдакчылары бараан болуп турар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының XXXVII сессиязының ийиги комитединге «Делегейниң экономиктиг хөгжүлдезиниң болгаш экономиктиг кады ажылдажылгазының айтырыгын чугаалажып турар. Делегейниң экономиктиг харылзааларын демократтыг болгаш чөптүг үндезинге эде тургузарын, Рейганның администрациязының чорудуп турары ылгай көөрүнүп, коргуларының болгаш садыглажылганы хоруурунуң политиказын соксадырын хөгжүп турар чурттарның төлээлекчилери негээн. Хөгжүп турар чурттарның күзели-биле боттарының экономиктиг хрannezинден уштунарын империалистиг күрүнелерниң оралдажып турарын демдеглээн.

Хөгжүп турар чурттарның даштыкыже үндүр садыглаар кол чүүлдүнүң — чаг-эттиң ортектериниң чавызап турарын доп-дораан соксадырын Конгонуң делегады Н. Мангута негээн. Барыын талакы капиталистиг күрүнелерниң банкыларының тыисын турар чээлилериниң хуузу база кедергей бедик. Ол күрүнелерниң банкылар чээлилериниң хуузун кызырарын Н. Мангута база негээн.

Азияның, Африканың болгаш Латин Американың аныяк күрүнелеринге дузаламчы көргүзеринге социалистиг чурттарның, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң улуг салыышкынын ол күрүнелерниң төлээлекчилери онзалап демдеглээн.

Делегей байдалының допчулалы

ДЕМИСЕЛГЕ КАДЫ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылы чоокшулаан тудум-на социализмниң ак-дуюма чурттарының аныяктарының Совет күрүнениң юбилейинге тураскааткан алдарлыг [illegible] улам-на хөй чүүлдер кээп турар. Ук байырлалды төлептиг демдеглээри дээш Чехословакияда социалистиг чарышка аныяктар коллективтери болгаш социалистиг күш-ажылдың бригадалары идепкейлиг киришкен, республиканың бүгү аныяктарынга үлегер болуп турар. Болгар оолдар, кыстардан ындыг чарышка Ямболь округтуң хову-шөлдеринге [illegible] мурнап турар. олар ажаалданың сеелгү хүннеринде хүн нормаларын 150-ден ору хуу күүседип турар. ГДР-ниң болгаш Венгрияның аныяк ажылчыннары, специалистери совет чатыгларының күүселдезин шефке алган.

Кубаның оолдар, кыстары аки түңнелдерин чедип алган. Олар ССРЭ-ниң техниктиг дузаламчызы-биле Пунта Горда деп черде никель бүдүрер дагметаллургия комбинадын тудуп турарлар. ССРЭ-ниң юбилейинге тураскааткан Моолда чарыштың бирги черин «Эрдэнэт» даг-арыглал комбинадының моол болгаш совет тудугжулары ээлеп турар. Вьетнамның аныяктары база күш-ажылчы ээлчегде. Социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузуп турар бо чуртка совет дугуржулганы өөренип болгаш ону Вьетнамның байдалдарынга чогаадыкчы чаг-биле ажыглаарынче улуг ынчаангейин углаадып турар.

Социалистиг дем каттыжылга чурттарының аныяк салгалының бистиң күрүневистиң юбилейинге алдар болдурган күш-ажылчы чедиишкиннери болза оларның Совет Эвилелинге хаым хүндүткелиниң база бир херечилели болур. Дарлал-мөлчүгдел чок ниитилелди тургузарының, улустар аразынга чаа, деңэргелиг харылзааларны тургузарының оруктарын бир дугаар шоор тоогуулут хүннеге бистин чуртувусча онзагаан. Капитал делегейинде аныяктарга хилантыг чүүл — ажыл чок чорукту социализм узуткаар, эртем-билиг чедип алырын социализм хандырар, сеектизы ылгаарын болдурбас дээрзин социалистиг чурттарның оолдар, кыстары бүзүрелдиг кызыдып турар.

[illegible] Ленинниң улуг партиязы болгаш [illegible] комсомол-биле ак-дуюмалыг найыралды болгаш бүгү талалыг кады ажылдажыышкынны хөгжүдери өөрүп орар салгалдың патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезинге үлегерни чүгле бооур деп, социализмниң ак-дуюма чурттарының аныяктар организациялары [illegible] бо чылын ол талазы-биле хөй чүүлдерни кылып турар.

Европа чурттарының аныяктар шимчээшкинниң тайбың, чазырланыышкын дээш, АКШ-тың болгаш НАТО-нуң ыяктыг милитаристиг пландарынга удур демиселге сырый каттыжышкынының чугула болуп турар АКШ-тың [illegible] болгаш «Чакталар» [illegible] тарның ниити-европа чугаалажыышкыны [illegible] конференциязы болур. Аңаа Европаның 22 чурттарының аныяктар болгаш студентиглер организацияларының 170 төлээлекчилери Европа [illegible] бүгү улегейге тайбыңны хандыраарының, ядерлиг дайынның кыжаныын чайладырының чугула айтырыгларын үш хүн иштинде чугаалашкан.

Аныяктар шуулганының ажылынга кол черни демиселге удур Барыын Европада калбарган күчүлүг шимчээшкинге онаар, [illegible] болгаш АКШ-тың ядерлиг [illegible] дугайында [illegible].

Бөмбүрзектиң бөдүр үзе тайбың болуру дээш [illegible] демиселдиң [illegible] Европаның [illegible] политиктиг узуткалыышкынның [illegible] конференцияның [illegible]. АКШ-тың администрациязының чазырланыышкын шимчээр [illegible] чанында ... [illegible] удурланыышкыны улуг демиселдиң мурнуку чагыгда аныяктар организациялары чоруп турар. Массалыг тайбы [illegible] болгаш удурланыышкынның митингилери Парижке, Лондонга, Боннга, Брюссельге болгаш өске-даа хоорайларга болган. Олар «Ядерлиг өлүм болбазын!», «Европаның бөмбүр үзе тайбың болзун!», «АКШ-тың ядерлиг чепсек чемиш кылдыр берген кижилери болбас» деп [illegible] бөлүк-биле эрткен.

Аныяктарның амгы үеде эңге чугула кол сорулгазы болза америк ортумак радиусталыг ракеталарны удур ядерлиг боо-чепсекти бүдүрериниң хуу-делгелинге [illegible] демисел, конференцияның [illegible] киржикчилери чугаалап турганнар. Европа чурттарының аныяктарының октябрь 24—31-де, чепсегленишкиннерин дүрүгери дээш демиселдиң неделязының үезинде, кылып чорудар хемчеглерниң пландарын Амерсфортка дугурушкан. Соңгу Европаның аныяктар организацияларының нөөрүзү шимчээшкинниң эң изиг солун ядерлиг чепсек чок зона болдурары дээш база боо-чепсекторни ындыг бүдүрериниң удур ужуражыышкынны эртирери көрдүнген.

Бо бүгү дээрге сөглеп дээш оолдар, кыстарның демиселдиң кошкатпас дээш АКШ-тың болгаш НАТО-нуң ядролуг дайынның белеткээриниң талазы-биле пландарын үзер сорулга-биле олардан хамаарылыг бүгү [illegible] деп бижиир шиитпирлиг херечизи турар.

Д. ДЫМОВ,
В. ВОЛКОВ.
(СЭТА).

ССРЭ—ТАЙБЫНЫҢ ЧӨЛЕҢГИИЖИ

ГАВАНА. Улуг Октябрьның тиилелгезин болгаш ССРЭ-ниң тургустунганы төөгүнүң бурунгаар хөгжүлдезинге шиитпирлиг салдарлыг болган деп, юрист-демократтарның Делегей ассоциациязының оралакчы президентизи, Кубаның юристериниң Национал эвилелиниң даргазы Франсиско Варона медеглээн. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чылын болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чылын дендешкилелиг бүгү кижи төрелгетен бо чылын калбаа-биле демдеглээр.

Октябрь революциязының тиилелгези болгаш ССРЭ-ниң тургустунганы төөгүнүң бурунгаар хөгжүлдезинге шиитпирлиг салдарлыг болган деп, юрист-демократтарның Делегей ассоциациязының оралакчы президентизи, Кубаның юристериниң Национал эвилелиниң даргазы Франсиско Варона медеглээн. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чылын болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чылын дендешкилелиг бүгү кижи төрелгетен бо чылын калбаа-биле демдеглээр.

Октябрь революциязының тиилелгези болгаш ССРЭ-ниң тургустунганы социализмниң делегей системазының тургустунган үндезиннерин хандырган. Колониализмге болгаш империализмге удур, тайбың болгаш социал деңнешкилге дээш улустарның күрүшүнүң шимчээшкининиң тыптырынга база күштелиринге Улуг Октябрь болгаш ССРЭ-ниң тургустунганы шиитпирлиг ужур-дузалыг болган.

Тайбың дээш, чазырланыышкынны хыныладыр дээш, ядролуг дайынның кыжанышкынынга удур [illegible] СЭКП болгаш Совет күрүне кайгамчык улуг салыышкынын киирип турар. ССРЭ — тайбың күштериниң кол [illegible] дир деп Ф. Варона чугаалаан. Хөй төлээлекчилерниң болгаш чөптүг демократиязы — социалистиг демократияның хөгжүлдезин дээрге, Советтер чуртунуң эң улуг чедиишкиннеринден бирээзи-дир деп, ол айыткан. Бүгү хосталганы болгаш бодунуң аргаларын хөгжүдеринге эгээртинмес аргаларны совет социалистиг демократия ССРЭ-ниң хамааты бүрүзүнге хандырып берген.

УЛАН-БАТОР. Улуг Октябрьның 65 чылынга болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыш Моол Арат Республиказында улам калбарган болгаш республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң чедиги беш чыл планының ийиги чылының даалгаларын хуусаа бетинде доолдур болгаш ажыр күүседир демиселге күчүлүг идиг болуп турар.

Даг байлактарын болбаазырадыр «Эрдэнэт» комбинаттың интернационалчы коллективи улуг чедиишкиннерлиг болуп, Советтер чуртунуң байырлалдарынга тураскааткан күш-ажылчы шылгалды эрттеткен мурнуку олуруунда чорул турар. Комбинаттың бүгү салбырлары деңнешкил болгаш [illegible] түңнелдерин ажылдаашаан, социалистиг хүлээлгелерин ай санында доктаамал ажыр күүседип турарын ол бүдүрүлгенинң черниниң чиңгине директорунуң оралакчызы Ц. Эрдэнжав СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседаазында чугаалаан. 1981 чылдың бүгү дургузунда бүдүрген продукциязындан хөйнү бо чылдың эрткен тос айларында комбинат коллективи бүдүрген.

Совет өнүктериниң улуг байырлалдарынга күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш комбинаттың коллективи социалистиг чарышты калбартып турган, бо чылдың планныг даалгаларын хуусаазындан бир ай бурунгаар күүседирин шиитпирлээн. Эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин шиңгээдип ажыглаарының, мурнакчы дуржулганы нептередириниң күзели-биле чыл төнчүзүнге чедир пландан ажыр ийи миллион тугриктиң продукциязын бүдүрер сорулга салдынган.

ХАНОЙ. Совет-вьетнам экономиктиг кады ажылдажылганың тудугларынга болгаш бүдүрүлгелеринге барып, чогаадыкчы чурулга ажылдарын кылырын Вьетнамның Чурукчулар эвилели организастаан.

Вьетнамда Хоабиньның гидро белдириниң тудуу Мурнуу-Чөөн Азияда эң улуг тудуг. Ол тудугга Вьетнам Социалистиг Республиканың чурукчулары барып чораан болгаш тудугжуларның маадырлыг күш-ажылын боттарының чогаадыглга ажылдарынга көргүзүп чурааннар. Оларның боттарының чуруктарын ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чылынга тураскаадып турар деп, ВСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң секретары Май Ван Хиен СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Вьетнамның [illegible] тудуп турар Хоабиньниң гидро белдириниң кайгамчык улуг тудуунда вьетнам болгаш совет тудугжуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларның найыралын, маадырлыг күш-ажылын чурукчулар боттарының ажылдарынга тодаргай көргүскен.

Совет Эвилелиниң Вьетнамга интернационалчы ак-дуюма дузаламчызын [illegible] чарыдар сорулганы Вьетнамның чурукчулары боттарының мурнунга салган. Ол сорулганы вьетнам чурукчулар сорук киирип [illegible] күүседип турар. Хоабиньниң гидроэлектростанциязының тудуунда ажылдап турар совет кижилерниң портреттерин дыка солун кылдыр чураан. Ында — орустар болгаш украиннер, грузиннер болгаш таджиктер, литвалар болгаш армяннар ажылдап, вьетнам өнүктеринге практиктиг улуг дузаны көргүзүп турар.

Вьетнамның чурукчулары Фалайның [illegible] ажылдаар электростанциязының, Хошимин хоорайның чоогунда Чаңның гидроэлектростанциязының тудугларынче, Бимшонда цемент заводунче база чорупкан.

(СЭТА).

БОННГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

БОНН. (СЭТА). Аңаа ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң хөй-ниити [illegible]. «Чөөн болгаш Барыын чуктерниң харылзаалары база Европаның айыыл чок чоруу» деп темалыг ийи хүн ужуражыышкыны боодп эрткен. Ужуражыышкынның организакчылары ГФР-ниң талазындан Фридрих Эберттиң фондузу, ССРЭ-ниң талазындан — Европаның айыыл чок чоруу болгаш кады ажылдажылга дээш Совет комитет болган.

Ужуражыышкынның киржикчилери кол-ла кичээнгейни Европага тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң политиказының [illegible] сорулгалары, принциптери болгаш перспективаларынче, а ол ышкаш стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар болгаш кызырар талазы-биле холбашкан айтырыгларже, Европада ядролуг чепсектерниң дугайында, Төп Европада Чепсектиг Күштерни болгаш боо-чепсекти кызырарының дугайында айтырыгларже угландырганнар. Ол ышкаш 35 күрүнениң төлээлекчилериниң Мадридке ужуражыышкынның катап эгелээр деп турарынче база кичээнгей салганнар.

ГСДП-ниң даргазы В. Брандтының эге сөзүнүң соонда барыын-герман талазындан ГСДП-ден бундестаг депутаттар Г. Апель болгаш Э. Бар, барыын-герман шеригниң генерал-майору П. Тандеки олар илеткелдер кылган. СЭКП ТК-ның делегей информациязының килдизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. М. Фалин, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң кол штавының эргелел начальниги генерал-подполковник Н. Ф. Червов, ССРЭ-ниң ЭА-зының делегей экономиказының болгаш харылзааларының институдунуң директорунуң оралакчызы О. Н. Быков ол айтырыглар талазы-биле совет турушту илередип, илеткелдер кылган.

ХОЛГААРЛААШКЫН

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның премьер-министри Индира Ганди чоокта чаа Кохимага (Нагаленд штат) чүве чугаалаан болгаш чурттуң соңгу-чөөн девискээринде тургустунган байдалга холбаштыр сеткил дүвүрээшкинин илергейлээн. Индияга удур өжээтен сүлчээлерге удур серемчилелдиг болурунче чонну ол кыйгырган.

Индияның байлак нефтилиг ол районунга даштыкы күрүнелерниң каржы холгаарлаашкыны хөй чылдар дургузунда ургүлчүлеп турарын премьер-министр айыткан. Даштыкы империалистиг күрүнелерниң шпион албан черлери, хамыктың мурнунда АКШ-тың төп разведка эргелели Индияның соңгу-чөөн девискээринде [illegible] чарып алырын оралдажып турар.

Индияның иштики херектеринге америк шпион ведомствозунуң каржызы-биле холгаарлап турарын соңгалап илереткен чаа медээлерни индий парлалга бижээн.

«Палестиннерни өлүрерин соксадыр», «Бегин болгаш Шарон — өлүрүкчүлер-дир», «Палестинаны — палестиннерге» деп лозунгнарлыг америк хөй-ниитиниң чыскаалы КНО-да израиль төлээ чериниң бажыңының чанынга болган. Палестин болгаш ливан улустарга удур израиль ажелекчилериниң өлүрүкчү үүлгедиглеринге шыңгыы удурланыышкынның чыскаалдың киржикчилери илергейлээн болгаш Тель-Авивти Вашингтоннуң деткип турарын буруу шапкан.

ЧУРУКТА: КНО-да израиль төлээ чериниң бажыңының чанынга чыскаал үезинде.

АП — СЭТА-ның фотозу.

ЗАМБИЯНЫҢ БАЙЫРЛААЛЫ

ЛУСАКА. (СЭТА). Чурттуң хоорайлары болгаш суурлары байырлаал шимчээн кипр шиметтинген турган. Хамаарышпас чорукту чедип алганындан бээр 18 чыл оон Замбияның ажылчы чоннары бо чылын калбаа-биле демдеглээн. Болуңнуң аваңгарды — Национал хамаарышпас чоруктуң каттышкан партиязы [illegible] Замбияның чонунуң улам сырый каттыжыышкыны чурттуң хоорайларынга болгаш суурларынга болган байырлалдың чыскаалдары база хөй муң кижи киржикчилиг митингилер бадыткап көргүскен.

Национал хамаарышпас чоруктуң каттышкан партиязының удуртулгазы-биле Замбияның чону эрткен он сес чылдар дургузунда экономика, социал болгаш культура хөгжүлдезиниң талазы-биле боттуг чедиишкиннерлиг болган. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң [illegible] бедээн, үлетпүрнүң үндезиннерин тургузарынга [illegible] базымнар кылдынган. Ынчалза-даа ам-даа шиитпирлеттинмээн хөй айтырыглар чурттуң мурнунда туруп турар.

Замбияның банкызының парлааны статистиктиг медээлерни ёзугаар алырга, чурттуң төлээр өрезиниң хемчээли 341 миллион ква акша четкен. Барыын талакы капиталистиг күрүнелерниң талазындан ылгай көөрүнүп экономиктиг болгаш сеп-хөө политиказының, Африканың аныяк күрүнелеринге удур хөделиишкиннериниң түңнелинде экономиктиг амгы бергедээшкиннерни Замбия таварып турар.

Ол чурттуң амгы экономиктиг [illegible] империалистиг күштер Замбияның удуртулгазынче [illegible] деп оралдажып турар. Чижээ, АКШ баштаан делегейниң акша фондузу Замбияга чээли тынсырының негелдези кылдыр ол чурттуң империализмге удур, расизмге удур [illegible] рын негээн. Ынчалза-чок Замбияның улузу империализмге, расизмге удур демисел [illegible] чоруунуң соңгаар-даа [illegible] туруп шиитпирлиг.

Финляндияның Чонунуң демократтыг эвилелиниң парламент фракциязының даргазы Вейкко Саарто баштадыр финлянд парламентиниң коммунист депутаттарының делегациязы чоокта чаа Совет Эвилелинге чораан.

В. Саарто Парлалга медээлериниң агентилелиниң корреспондентизинге ынча деп чугаалаан:

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИГ АЯН-ЧОРУК

— Москвага, Эстонияга болгаш Татар АССР-ге болган ужуражыышкыннарның болгаш беседаларның үезинде бистиң чуртувустуң улузунуң, ийи чурттуң чаагай чоруу дээш совет-финлянд харылзааларны калбартыр болгаш быжыглаар деп оон шынчы сеткилдиг күзелин совет улустуң найыралчы ёзу-биле көрүп турарынга база дагын бүзүрээн бис. Бистиң аян-чоруувус фин коммунистерниң [illegible] эвии болгаш сырый каттыжыышкынын [illegible] бараан болур дээрзинге бүзүрээр мен — деп, В. Саарто онзалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң Даштыкы садыг министерствозунга чорувуста ийи чурттуң аразынга садыг-экономиктиг харылзааларның дугайында чугаа болган. Беш чылдар мурнунда болган беседаларның оон-биле холбаштыр мээң сагыжымга кирип келген. ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразынга найыралдыг, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээниң 35 чыл оюнуң байырлалынга киржири-биле Финляндияның чазак делегациязының составынга кирип, ынчап ССРЭ-ге чораан мен. Бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларны янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың [illegible] үлегер-чижээ кылдыр Совет [illegible] алдаан. ССРЭ дээрге Финляндия-биле садыглажыкчы эң улуг күрүне болуп турарын, а Финляндияның боду капиталистиг чурттар-биле Совет Эвилелиниң садыглажыышкынында Германияның Федеративтиг Республиказының болгаш Японияның соонга кирип, ушку черде турарын демдеглээн. Оон бээр беш чыл эрткен. Ынчангаш амгы аян-чоруктуң үезинде ССРЭ-ниң [illegible] оралакчызы А. Манжуло-биле беседавыс үезинде ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның аразында садыг-экономиктиг харылзааларны база дагын ынаалдаштырыр [illegible] ам дээрге ССРЭ-ниң даштыкы садыглажыышкынының аразында ГФР-ниң соонда чорун, ам ийиги черде турар. Бистиң чурттарывыстың аразында садыглажыышкынның беш миллиард рубль ажып турар, амгы деңнелин келир үеде-даа хевээр арттырып, харын-даа оон безин улгаттырза чогуур. А. Манжулонуң ол саналын бистер бүрүн деткээн бис. Ленинград чанынга Тосно-га демир-оруктуң септелге депозун тударынга фин специалистерниң киржилгезиниң дугайында чоокта чаа ат салдынган керээ, ол ышкаш Таллин портунуң дем каткан купцтер-биле тудар дугайында бо-даа чылын ат салдынган туруп болур дугуржулга Финляндияның болгаш Совет [illegible] курлавырлары барыынын [illegible] ганын херечилеп турар.

ССРЭ-биле садыг харылзааларын безин-биле үнелээр бис, чүге дээрге фин ажылчыннарны ажыл-биле хандырарының айтырыгын шиитпирлээринге ол харылзаалар база дузалап турар. Совет-биле садыглажыышкын [illegible] бараанныр өртектериниң [illegible] рымдаалап алырга, ук садыглажыышкын бистиң чуртувустуң улуг ажыл-агыйынга таарымчалыг салдарын чедирип турар. Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның аразында [illegible] болгаш өске-даа харылзаалар, өске бүгү чүүлдерден ангыда, фин болгаш совет улустарның аразынга найыралды база [illegible] га бараан болуп, бистиң ынаа тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглап турар. Ынчангаш Финляндияның чонунуң аажок хөй нуруузу ССРЭ-биле найыралчы харылзааларны быжыглаарын, калбартыры дээш туржуп турарын барымдаалап [illegible] бистиң харылзааларывыс оон ындай-даа чылдап чыдыг быжыгар кылдыр бодаар мен.

Бистиң харылзааларывыс [illegible] тайбыңның байдалдарында улам калбарып, быжыгар деп, В. Саарто онзалап демдеглээн. Мээң ужуражыышкынным бүгү-ле совет кижилер ам-даа [illegible] тайбыңны камгалаар [illegible] дээш шиитпир-биле туржуп турарын билип алыры мырынай берге эвес. Делегейниң ийиги [illegible] кырыкчыларын болгаш гитлер фашизмге удур демиселге [illegible] улуг каража-коргаралдарын ол [illegible].

Ядролуг күчүлерин калбартырынга удур, ядролуг дайынның кыжанынынга удур туржуп турар тайбың талалакчыларының [illegible] шимчээшкинни ам делегейде калбарган. Парламентилерниң, оларның аразында фин парламентиниң депутаттары база тайбың дээш демиселде киржип турар. Эрткен чазын Финляндияның Чонунуң демократтыг эвилелиниң депутаттар фракциязы амгы делегейге чепсегленишкиннин [illegible] парламентилеринге [illegible] чугаалажып [illegible]. Бистиң [illegible] ол айтырыгны парламентилерниң демиселинге чевүлел хуралды эртиреринин дугайында Соңгу Европаның [illegible] парламентилеринге кады кыйгырыг үндүрер, тодарагайлаарга президент чораан, У. К. Кекконенниң 20 чыгым чылдарының [illegible] тывазын херек кылырынга боттандырар деп саналды чурттуң өске партияларының парламент [illegible] Финляндияның Чонунуң демократтыг эвилелиниң парламент фракциязы киирген. [illegible] болгаш Соңгу Европа чурттарының [illegible] парламентилерниң [illegible] чоруткан.

Ам тайбың дээш шимчээшкин фенлянд ниитилелдиң бүгү кезектерин хаара туткан. Чоокта чаа миллион чыгам фиппер тайбыңның аданыг [illegible] аттарын салган. Ол болгаш өске-даа ол ындыг чижектер Финляндияның даштыкы политиктиг [illegible] бистиң улуувус мооң соңгаар-даа бөрүң-биле [illegible] дугайын чугаалап турар.

В. МИТЕНЕВ.
(ПМА).

Аныяк-бурунгу медээлер

Кустуң белектери

«Алдын кустуң белектери» деп кежээ Элегес ортумак школазының 4-6, 7-10 класстарының өөреникчилери-биле эрткен. Бешки кушажылчы уруглар дугайында дыңнадыг болган.

Школачыларның бүдүрүлге бригадазының болгаш школа чаңының уяктотугунга эрткен чайын уругларның канчаар ажылдаанын анаа түңнээн. Уругларның төрээн совхозунга дузазы улуг болган. Шылгараанкарны шаннаан. Сески классчы Л. Хуурак-оол ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге совхозтуң мурнакчылары-биле кады барып чораан.

4-6 классчылар «Күс» деп литературлуг инсценировканы көргүскен. Үстүкү классчылар күс дугайында хөглүглерниң болгаш тывызыктарның клувун эрттиргеннер. Кол-ла чүве күстүң белээ — амданныг аъш-чемниң делгелгези болган. Тиилекчилерни шаңнап мактаан.

И. ЛАПЧАА.

Таңды район.

«Теремоктуң» ээлери

Ленин аттыг «Тыва даг дүгү» комбинаттың ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының уруглары хоорайның ясли-садтарында шолээн өзүп доругуп турарлар. Постоянный суурда «Теремок» ясли-садта база хөй уруглар бар. Бо коллектив эки ажылдыгларның бирээзи. Садтың иштн-даштыы көрүштүг, арыг-силиг. Чайын көөрге девискээрде тарып каан чечектер-даа хөй болур. Өрээлдерниң соңгаларында база чечектер хөй. Мында кышка белеткел эки кылдынган.

Уругларның ойнап, өөренип, дыштанырынга таарымчалыг. Ук коллектив чаштарның кадыкшылын быжыглаарынче, күш-дамыр сайзырадылгазынче доктаамал сагыш салып турар. Мында эргелекчи Г. Зырянова уруглар албан черинге он чеди чыл ажылдаан. Ажылынга кызымаккай. Ол ада-иелериниң хүндүткелин чаалап алган. Кижизидикчи В. Власова болгаш ажаакчы Саая Чечек бичии бөлүкте ажылдап турар. Ол бөлүкке 3-4 харга чедир чаштар бар. Өрээлдерни чараштыр дерип кылган. Ада-иелер бүлүүнүндан уруглар кижизидилгезинге хамаарышкан янзы-бүрү сүмелерни номчуп болур. Уругларның боттарының кылган чүүлдерин база делгеп салып турар.

Бичиилерниң [illegible] чаштарга [illegible] дилгезинче мында база сагыш салдынган. Чайгы үеде олар херим иштинге чечектерни суггаржып турарын кижи эскерер.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Тыва дугайында

ССРЭ-ниң тургустунганының кайгамчыктыг юбилейиниң чылында СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы «Шын» солунуң ук юбилейге тураскааткан материалдарын Калмыкияның «Хальмг үнн», Даг-Алтайның «Алтайдың чолмоны», Хакасияның «Ленин чолу» болгаш өске-даа солуннар бүдүн-бүдүн арыннар кылдыр парлаан.

Чоокта чаа Бурят АССР-ниң «Буряад үнэн» солуну бодунуң нийти арнын Совет Тываның иштчилеринге тураскааткан. Аңы-дүңма республиканың коскү чедиишкиннериниң дугайында ук солуннуң номчукчуларынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Монгуш, Чаа-Хөл(?) район СЭКП-ниң XXII съезди аттыг совхозтуң саанчызы Д. Ондар — партияның XXVI съездиниң делегады, «Тыва даг дүгү» комбинаттың ажылчыны Т. Монгуш болгаш өскелер-ниң-даа чүүлдери сонуурганы номчууру.

В. ШИМБУЕВ.

БИЧИИ УРУГЛАР КУХНЯЗЫНДА

Найысылал Кызылдың хөй чурттакчылыг черлериниң бирээзи — дөрткү микрорайонда, даштында «Детская молочная кухня» деп улуг эвес [illegible] бажыңдан эртерде сүт аймаандан кылган чем алган улуг, бичии чоп үзүлбес. Ооң иштинге кире бээр болза, арыг-силиг кончуг, шимээн-даа чок. Улуг эвес залда сава-хулээр болгаш ооң бир талазында сүт бээр бичежек [illegible] сүт кылыгларын алгаш чорупп турар.

Ооң эргелекчизи Фаина Афанасьевна Бажина [illegible] тайылбырлаан:

— Кухня тургустунганындан бээр ам чээрби ийи чыл ажылдап турар. Ынчан хоорайның Каа-Хем кудумчузунуң улуг эвес бажыңынга баштайгы белеткээн чемнерин чаштарга берип эгелээн бис. Коллектив-даа улуг эвес турган. Дериг-херекселдер чогундан ажылдың барык хөй кезиин хол-биле кылып турдувус. Ам алды чыл иштинде бо чаа бажыңда ажылдап тур бис. Чырык делгем цехтерде сүт аймаа болбаазырадыр [illegible] хыналда приборлары шуптузу чаартынган. Ам ажылдаары чиигээн — деп Фаина Афанасьевна күзелдиг-биле чугаалаан.

Ук кухня республиканың уруглар поликлиниказынга хамааржыр болган тудум, уруглар эмнелгелеринге, ясли-садтарга болгаш чурттакчы чоннуң үш хар чедир чаш уругларынга сүт аймаандан чемнерни белеткеп турар. Мында витаминнер холумактыг творогту, кефирни, сливкиниң чаштарның дүргем өзеринге болгаш [illegible] таарымчалыг үндүрүп турар.

Кызылдың сүт заводундан эккелген сүттен 12 кижилиг бо коллектив хүнде 9—10 муң порция шак ындыг чемнерни белеткеп, ээлчег нормазын доктаамал ажыр күүседип келгеннер. Ооң эргелекчизи Фаина Афанасьевна Бажина ышкаш хоочуннар база мында бар. Оларның бирээзи Нина Петровна Седова. Ол ам назы-хары улгадып, 72 чеде берзе-даа, улуг диетсестраның хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, бодунуң дуржулгазын аныяктарга [illegible] ле дамчыдып берип чоруур. Ол ышкаш мурнакчылар

Борбак Седеповна Саая, Валентина Семеновна Золотухина оларны эш-өөрү болгаш анаа келген чоп хүндүлээр.

Кухнянның ажылдакчылары дыка хөй чурттакчыларның ырак черлерден кээп турарынга дүүштүр хомудалдар кээп турарын база чугаалааннар. Чүге дизе, хоорай адаандан Енисейниң оң талакы эриинден, топтеп. Восток районундан Каа-Хем суурдан болгаш Суглуг-Хая(?) чурттакчылар чон кээп, ол ээш хөй үе-шак чидирер ужурга таваржып турар. Ынчангаш ол черлерге улуг эвес салбырлар ажыдарын коллектив болгаш чурттакчы чон негеп турар.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: дуржулгалыг диетсестра Б. С. Саая комсомолчу С. Шляпникова биле, В. С. Золотухина белен чемнерни үлеп турары; кухняның залында.

Авторнуң фотолары.

МОТОКРОСС

ДОСААФ-тың область комитеди Совет Эвилелиниң Маадыры М. А. Бухтуев аттыг шаңнал дээш мотокроссту чылдың-на октябрьның 23-25 хүннеринде организастап эртирип турар. Бо маргылдаага Кызылдың ДОСААФ-тың техниктиг каттышкан школазының, № 1 КПТУ-нуң, Шагаан-Арыгдан, Сарыг-Септен, Минусинскиден болгаш Черногорскиден спортчулар киришкен.

ДОСААФ-тың каттышкан школазының командазы эки белеткелдиин көргүскен. Ол команда ам 4 чыл улаштыр мотокросстуң тиилекчизи болуп турар. Ол командадан В. Лихоузов 125 класска, В. Гапанов — 150, 250 класстарга, А. Булчаков биле А. Можаев 750 кубсантиметрниң класстарынга чемпионнааннар.

Ийиги черде «Колос» команда, үшкү черни Минусинскиниң спортчулары алганнар.

ЧУРУКТАРДА: мотокросстуң эң аныяк киржикчизи Ак-Довурактың № 1 школазының өөреникчизи Нелля Гайнутдинова: маргылдаа иштн хевири.

Сээң болгаш фотозу Ю. КОСАРЬКОВТУУ.

СӨС БҮРҮЗҮ ЧАРАШ УТКАЛЫГ

Оларның аразынга бүдүү демисел чорун турган. Бирээзи — үшкү класска катап олурган он бир харлыг Шактар, өскези — 24 чыл ажыл стажтыг, дуржулгалыг башкы. Баштай [illegible], хоманныг, харын-даа пөрүк ышкаш кылдыр сагындырган. Ынчалза-даа үр [illegible] дуржулгалыг башкы Мария Донгаковна Самбуу оолдуң ол пөрүк байдалы ооң өзүлүг характеры эвес, ол дээрге бодунуң иштинин сагыш-сеткилин ажытпайн турары ол-дур. Ол оолдуң даштыкы шырышмазы-дыр деп чүвени эндевейн турган. Шактар база-ла бодунуң назынында оолдар ышкаш арыг сеткилдиг, дидим, ончокссуваар ажы-чаңныг болур ужурлуг. Башкы Шактарның «чыыра тудуп» турар байдалдан уштуп, ооң иштики сагыш-сеткилин ажыдар дээш дыка-ла оралдашкан. Ынчалза-даа оол башкызының эки күзелин билбейн барган болгаш [illegible] ының ындыг хемчеглерин улам каржы-хедер хүлээп ап, база-ла бүдүү дорт удурланган.

[illegible] ооң хүн демдеглелинден одуруглар:—Оон эгелээш Шактарга кедергей хоңнум чок апарган. Оол база-ла ону билип, аңаа удур үүлгедиглерни кылып, меңң ажылымга улуг хораны чедирип эгелээн. Ам [illegible] Директорга хомудал кирип, тайылбырлаар болза, «Б» классче шил[illegible]. Ынчалза-даа ооң чүү болурул? Оол улам каржылангаш мы[illegible] школазы шуут каапкаш-даа барып болур. Ынчаң мен бичии оолдуң мурнунга күш чок чоруумну көргүзер мен, ол меңң бүгү назынымда «кара [illegible]». Шактарга удур кандыг хемчег алырын үр-ле боданган мен. Адак соолунде бодумнуң бар [illegible] ны кеңгүс өскертир, ооң кар[illegible] ажы-чаңынга [illegible] бүрүзүнде бодумну бодум контрольдаар кылдыр шинт[illegible]...

Ол демиселге башкы Мария Донгаковна ийи дакпыр тиилекчи болуп үнген. Бир-ле дугаарында ол бодун база тиилеп алганынга бөгүн харын[illegible]. А Шактар ам бүгү-ле [illegible] бирги дузалакчызы — бедик инициативитиг өөреникчи апарган. Ооң характеринде эки талалар [illegible] келген. Башкының үйгу чок [illegible] нерни хамаас барбаан. Оолдуң өөредилгеге харыысалгазы база улгаткан.

Башкы М. Самбуу чогаа[illegible] чорууру, черле солун кижи. Чижээ, школага өөренириниң мурнунда ада-иениң уругларынга ужук өөредириниң дугайында ол боду аңгы бодалдыг. Чүге дээрге ада-иелер үнүү чүгле танып билир кылдыр шээжи-биле доктааттырар, ооң чылдагааны-биле өөреникчилер номчулгага сонуургалын чидирип болур, үнүң шын өөренип алыры кончуг нарын, ону чүгле үнүнүң бүгү тургузуун эки билир кижи шын өөренип шыдаар деп ол санап турар. Номчуп өөредирде дээрге-ле, сөстү сонуургап билир кылдыр өөредирдир. Школаның эгиниң бирле дугаар артап кирген бичии кижилерге сөс бүрүзүн билип алыры чаа ажыдымынкым, онзагай болуушкун болур ужурлуг. Чижээ, «авам» деп сөс кижи бүрүзүнге билдингир, а бир эвес аа дугайында класска шуут номчуур болза, ол сөстүң долу утказын, чаражын... бичии кижилер улам тода биле бээр деп, ол дуржулгалыг башкы санап турар. Азы оон-даа бедүүн «даап-шимээн» деп сөстү өөредирде Мария Донгаковна магнитофонга бижидип каан арга-арыгның, хем-суктуң, фабрик-заводтуң, малчын кодааның [illegible] өөреникчилерге дыңнадыр. Ооң [illegible] де ада-иениң фабрик-заводтарда, малчын коданнарда күш [illegible] терни башкы уругларга чугаалап бээр. Сөстүң дузазы-биле олар долганып турар бүгү [illegible] бүгү онзагай, тывызык чажыттарын билип алыр. Уруглар сөске камныг кылдыр өөредири эргежок чугула.

Бичии кижилерге сөстү чүгле номчуп, бижип билир кылдыр өөредир болза, олар сөстүң [illegible] ажыглап шыдавас, иштики шынарын, чаражын чедир билбес, сөс-биле бодалын [illegible] шыдавас болур. Сөс база-ла оларга эки бодал, болуушкуннуң иштики хаңы утказын ажытпас болур. Номчуп, бижип турар сөс бүрүзүнүң чүнүң дугайын чугаалап турарын өөреникчи кижи караанга көрүп олурар ужурлуг. Чижээ, койгун деп сөстү номчааш, шырып аразында халып турар койгунну, ховаган деп сөстү номчааш, чечек бажында ховаганны караанга көрүп каар ужурлуг.

Бичии кижиниң сөске сонуургалын канчаар чедип алырыл. Ооң чажыды чаңгыс эвес. Бир-ле дугаарында өөре[illegible] дыр байдалга тургузары. Чижээ, дээрде Ай (планета) деп сөстү баштай тайылбырлаарын далашпайн, уруглардан айтырыглар салыр, ооң сиговимни черде үнүп турар ап дугайында база кыска билигни бээр. Эң ылаңгыя бирги класска чаа сөстү шиңгээдип алырда үе харамнангап херээ чок, ону бичии кижилерниң чогаадыкчы ажылы, чаа ажылдыышкыны кылдыр кылыр [illegible]. [illegible] үезин бичии кижилерге чаа чүүлдерни билип алырының, [illegible] сиверниниң үези болур ужурлуг. Ол кончуг харыысалгалыг үе. Ол үени черле дадашкан херээ чок. Бир эвес [illegible] болза, оон ынай дүрген темп-биле чорууруунуң аргазы бар апаар — деп, ол дуржулгалыг башкы санап турар.

Сөс бүрүзүн янзы-бүрү утка-биле чугаалап болур, сөс бүрүзү тывызык утказыг, мычаңгаш аңаа кончуг камныг болуру чугула. Ону өөреникчилерге билиндирери албан. Төрээн дылдың дириг сөзү— долгандыр турар бүгү чүвени билип алырының дүлгүүрү.

Беседаны Б. СЕДЕН-ХУУРАК бижээн.

СОНУУРГАКТАРГА

Майкей деп шолалыг адыг оглун Усть-Каменогорск [illegible] Карагандада [illegible]. Ону тускай [illegible]... [illegible]

ХООРАЙГА БАЗЫП ЧОРААН

[illegible]

А. ЛЕЙБМАН.

КАИ экраны

ОЗАЛ-ОНДАК БОЛДУРБАС

Чөөн-Хемчик районкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң КАИ салбырының ажылдакчылары автотранспорт шимчээшкининде орук озал-ондак болдурбас дээш чолаачылар ортузунга кижизидилге ажылын чорудуп, чамдык ажылдарны кылып келген.

Ажыл-агыйлар болгаш албан организациялар аайы-биле чолаачыларны бөлүктеп чыгаап, орук озал-ондакты болдурбазынче угланган 89 лекцияны номчаан, 146 киножурналдарны үндүрген. Чадаг кижиниң кудумчу шимчээшкиниң сагыырының чурумунуң талазы-биле 67 лекцияны [illegible] класстарның өөреникчилериниң ортузунга номчаан. Ол лекцияларны ниитизи-биле 8358 кижи дыңнаан.

Район девискээринге эрткен чылдың тос айларында 31 озал-ондактыг автоаварийлар турган болза, ол сан бо чылын барык эвээжевээн, эрткен айларда 30 ындыг таварылгалар болган. Чамдык ажылдар кылдынза-даа районнуң [illegible] болгаш албан организация черлеринде автомашиналарның, дугуйлуг тракторларның ажылче эртен үнгеш, кежээ гаражка келген шагын шыңгыы хынап демдеглээр ажыл чогуур негелдеге дүүштүр тургустунмаанындан, чуртталга бажыңнарының чанынга турган автомашиналарны болгаш тракторларны оорлаар чоруктар кайы-даа ажыл-агыйларда, албан организацияларда бар. Чижээ, «Тыва» совхозтуң УАЗ-469, райэмнелгениң УАЗ-452 маркалыг автомашиналарын оор алган болгаш шуут тывылбаан.

Бодунда быжыглаан автомашиназын гаражка чогуур шагында тургуспайн турар чолаачылар хостуг шагында хуузунда ажыл кылып, арага-дарыга хандыгып, ээрикчиниң уржуу-биле озал-ондакты болдуруп, машина башкарар эргезин казыдып-даа турарлар. КАИ ажылдакчылары тос айларда кудумчу чуруму [illegible] башкарып чораан 1462 чолаачыны туткан. Оларның иштинден 726 кижиниң талоннарын сагындырып уттээн, 112 чолаачының автомашина башкарар эргезин 6 айдан 1 чыл чедир хуусааларда казаан.

Онаашкан ажылынга харысалга чок, автомашинаны ээрик башкарар чолаачылар АТБ-де Чадаананың районнар аразында [illegible] каттыжышкынының автобаазазында болгаш өске-даа ажыл-агыйларда бары илерей турган.

Автомашина башкарар эргезин казыткаңнарның аразында автобаазаның чолаачылары А. Мельников, В. Сат, В. Ховалыг, С. Донгак болгаш өскелер-даа бар.

Районнуң КАИ ажылдакчылары ССРЭ-ниң 60 чылынга тологтиг ужураажыр, 1982 чылдың октябрь 1-ден 31-ге чедир [illegible] озал-ондак болдурбазының бүгү-эвилел көрүлдезинге идепкейлиг киржир хүлээлгелиг бис.

Б. НАМЗЫРАЙ,
Чөөн-Хемчик районкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң КАИ салбырының начальниги.

1982 ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 5-ТЕ СТАВРОПОЛЬ ХООРАЙГА БОЛГАН ОЙНААШКЫННАР ТИРАЖЫНЫҢ ТУСКАЙ ТАБЛИЦАЗЫ

I

РСФСР-ниң бүгү ажылчы [illegible] ойнаашкынчы салыышкыннар талазы-биле агар саннарның дараазында бусаарларынга [illegible]

Агар-сан №№	Салыышкыннарның ортумак хемчээлинге оннап алыышкыннарның хемчээли хуу-биле	Агар-сан №№	Салыышкыннарның ортумак хемчээлинге оннап алыышкыннарның хемчээли хуу-биле
А 14	чээрби беш	А 552	чээрби беш
А 68	чээрби беш	А 594	чээрби беш
А 111	чээрби беш	А 619	чээрби беш
А 158	чээрби беш	А [illegible]	бежен
А 196	чээрби беш	А 701	чүс
А 200	чээрби беш	А 756	чээрби беш
А 256	чээрби беш	А 797	чээрби беш
А 294	бежен	А 811	чээрби беш
А 333	ийи чүс	А 874	чээрби беш
А 361	чээрби беш	А 912	чүс
А 433	чээрби беш		
А 461	чээрби беш	А 931	чээрби беш
А [illegible]	чээрби беш	А 989	чээрби беш

Агар саннарның саны 1000 ажыг ажаалга кассаларынга баштайгы мунунун [illegible] бүгү муң счеттарының ол-ла номерлери тодаргайлаарга. №№ А 1014, А 2014, А 3014 болгаш А 1008, А 2008, А 3008 дээш, оон-даа ынай номерлер ойнап алыышкынга [illegible].

Тираж эртгирериниң талазы-биле комиссияның даргазы—улус депутаттарының Ставрополь хоорай Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы

Б. Е. ЧЕРНОВОЛЕНКО.

Комиссияның харыысалгалыг секретары.

О. Н. САВИНА.

ЭРГИМ, УРУГЛАР

Красноярск комсомолунуң лауреады Крайның ойнаарактар театрының (Красноярск хоорай) дараазында шиилери октябрь 26 болгаш 27 хүннеринде хөгжүм-шии театрының бажыңынга болуруп чарлап турар.

ОКТЯБРЬ 26-ДА Е. ШВАРЦ «Ойнаарактар хоорайы».

Эгелээри 10 болгаш 16 шактар.

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ Г. УСАЧ, Е. ЧАПОВЕЦКИЙ

«Мен-даа дагаажык, сен-даа дагаажык сен»

Эгелээри 10 болгаш 16 шактар.

Театрның кол режиссёру Ю. М. Соломин.

Уруглар, шиилерни көөрүнче чалап тур бис!

Кассалар: «Саян» универмагта, хөгжүм-шии театрында, филармонияда ажылдап турар.

Коллективтиг чагыгларны база хүлээп ап турар.

ТВ

ОКТЯБРЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Кортпа, сэн-биле кады мен». Урансчечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялар. 11.25 — Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.30 — «Экран өңнүктерин чыгган». Социалистиг чурттарның [illegible] документалдыг фильмнери: «Катап тургускан чер» (ЧССР), «Бичии эштикчилер» (РСР), «Веймарның чуруктары» (ГДР), «Өң-баазын хендилер шуваны» (СФРЮ). 15.15 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. «Ажылчын эстафета». ССРЭ-ниң ЭА-ның, ССРЭ-ниң [illegible] институдунуң директору, теегү эртемнериниң доктору С. С. Хромовтуң кирипилде сөзү. 16.05 — Бүгүдеге стадион. 16.35 — Драматургия болгаш театр. А. С. Грибоедов. «Угаандан човулаң». 17.20 — Баскетболга ССРЭ чемпионады. Эр кижилер. ЦСКА — «Жальгирис». 18.00 — Беш чыл. Ажыл-херектер болгаш кижилер. Москва чанында чаа бажыңче көжүүшкүн. СЭКП-ниң Москва обкомунуң бирги секретары В. И. Конотоп дамчыдылгага киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —«Австрия чердео». Кинодопчулал. 19.40 — «Николо Паганини». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 21.00— «Үе». 21.35 — «Солдаттың мемуарлары». 2-ги фильм. «Олар боттарының [illegible] ап чоруур [illegible]». Документалдыг телефильм. 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.30—23.25 — Концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Француз дыл. 12.35— Физика. Бөгү класс. Механиктиг хадыглар. [illegible] 13.05 —Шыдыраа школазы. [illegible] 13.35 — Теегү. 8-ги класс. Утопист-социалистер. 14.05 — Эртем амыдыралы. Академик Л. А. Орбели. 14.35 —Орус уран чүүл. XVIII вектиң живописи. 15.20—Телемедээлер. 15.30—18.15— Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 Телемедээлер. 18.45— Киножурнал. 18.55 — «Аяня тээу». Информация-публицистиг программа. 19.10 — Чарлалдар, реклама. 19.20 — «Хөйлүг болгаш ухаанныг». 19.35 — «Орус угулзалар». Телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улуушор чоктар!» «Страшот моортайның меселери». Мультфильм. 20.15—«Делегей панорамазы». 21.00—«Үе». 21.35—23.15— «Көвүрүглер». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Хүндүс бичии хар чаар, чамдык черлерге чаъстаар. Барыын чүк угланышкынныг хаттың күжү 5—10 метр, хүндүс хаттың күжү 15—20 метр чедир күштелир. Дүне агаарның температуразы 0—5 градус чылыг. Хүндүс 5—10 градус чылыыр.

КИНО

ОКТЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү ээлчегде» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Трясогузканың армиязы» 9.30, 11.10, 12.50, **«Созуп чүүлдер делегейинде»** деп киноклуб 15.00, **«Олар чедип кээр»** 17.05, 18.45, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Ак азыг» 15.00, **«Бүгү сылдыстар»** 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Идегел болгаш чөлеңгиниш» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Үш дакпыр сальто» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАЛГА

Тыва АССР-ниң харылзаазының бүдүрүлге-техниктиг [illegible] ажылдаары-биле чалаарлар болза: бүдүрүлге лабораториязының инженерлери болгаш электри механиктери, радио болгаш телевидение бөлүүнүң инженери болгаш улуг инженери, почта харылзаазының инженери, эрге-лелдин белдир пунктуунуң диспетчери.

ЭРГЕЛЕЛДИҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунда № 53 бажың, Тыва АССР-ниң харылзаазының бүдүрүлге-техниктиг эргелели, кадраар килдизи. Телефон № 2-48-12.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 67000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегтур килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2[illegible]

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01859

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 249 (12039) | 1982 чылдың октябрь 27, среда | 1925 чылда үндүрүп эгелээн | Өртээ 3 көп.

ЧАРЫШТЫҢ ДЭЭШТИИН БЕДИДЕР

Юбилейлиг чылдың сөөлгү кварталы чоруп турар. Ынчангаш СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга куш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш чарыш республиканың совхозтарының ажыл-ишчилериниң ортузунда улам-на калбарып турар.

Бо чылдың эрткен тос айларының ажылының түңнелдеринден алгаш көөрге, дыка хөй күш-ажылчы коллективтер, ажыл-ишчилер юбилейлиг чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар. Республика ниитизи-биле тос айларда күрүнеге эът садарының планын 102,6 хуу, сүттү — 106,9, дагаа чуургазын — 165,5 хуу, күрүнеге дүк садарының чыл планын 102,5 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинден 458 тонна сүттү, 67 тонна дүктү хөйнү күрүнеге берген.

«Социалистиг чарыш — массаларның чогаадыкчы ижи-дир. Алызын алгаш көөр болза, кижилерниң бедик медерелдиг болгаш идепкейлиг чоруунга ол үндезилеттинген болур. Ылап-ла ындыг идепкей бүдүрүлгениң курлавырларын илередип, оларны ажыглаарынга кииреринге, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидеринге дузалап турар» деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илетгелинге эш Л. И. Брежнев онзалап айыткан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар бооп болдурган социалистиг хүлээлгелерни совхозтар, бригадалар, фермалар, малчыннар, тараажылар, механизаторлар алгаш, ону күүседир дээш чарышта идепкейлиг киржип, бүдүрүлгениң курлавырларын долу ажыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүүн база ажылдың ажыктыын бедидер, продукция бүдүрерин көвүдедир, ооң шынарын экижидер дээш шудургу ажылдап турарлар. Планныг онаалдаларны болгаш хүлээлгелерни күүседири-биле тодаргай хемчеглерни ап келгениниден эрткен айларда Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Кызыл, Барыын-Хемчик районнарның, «Барлык», Көк-Тей», «О. Шынаа», «Алдан-Маадыр» совхозтарның ажыл-ишчилери күш-ажылчы чедиишкиннииг болган.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыннары болгаш албанхаачылары ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткаш, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Дужут ажаап алыышкынын организастыг доосказ, бир гектардан ортумаа-биле 16,3 центнер тарааны ажаап алган болгаш эки шынарлыг четчир үрезинни база мал чеми тарааны уруп белеткээн. Мал чемнерин белеткээриниң даалгазын ажыр боттандырган. Бо күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайында совхоз СЭКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорттааш, мал ажылының продукциязын ам-даа немей садарын, техника септелгезин, кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенирин болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа сорулгаларын чедиишкиниг шиитпирлеп, ооң-биле ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга төлептиг үлүүн киирерин аазаан. Алдан-маадырлар күш-ажылчы чедиишкиннерни чарышты участок бүрүзүнге дээштиг организастап, ооң түңнелин айыткан хуусаазында үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап-мактап, мурнакчыларның арга-дуржулгазын нептередир, четпестерни чайладыр дээш боттуг хемчеглерни партком доктаамал чорудуп келгениниң ачызында чедип алган.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир көдээниң ишчилериниң ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организаставайн, политмассалыг болгаш организастыг ажылды чогуур деңнелге чедир чорутпайн турар районнар, совхозтар ам-даа бар. Ооң уламындан чамдык ажыл-агыйларның мал ажылының берип турар продукциязы эвээш, шынары куду, ооң бот-үнези улуг болуп артпышаан. Ол ышкаш күш-ажылды организастааны багай, камналга дээш демисел кошкак, онаашкан ажыл-херээнге харысаалга чок кижилер бар. Ындыг черлерден продукция бүдүрер болгаш күрүнеге садар онаалдалар, социалистиг хүлээлгелер күүсеттинмейн турар. Күрүнеге эът садарының тос айлар онаалдаларын Таңды, Каа-Хем, Тожу, дүк садарының чыл планнарын Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем районнар, күрүнеге эът садарының онаалдазын 16, сүттү — 11, дүктү — 18 совхозтар күүсетпээн. Оларның чамдыктары эът, сүт садарын эрткен чылдың бо үезиниң деңнелинден кудулаткан. Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, малдың баш санын бүрүн камгалаар база өстүрер дээш чарышты улам калбартыры, дээштиг болдурары, чыл планнарын күүседир дээш организаторлуг болгаш массаполитиктиг ажылды күштелдирери партия райкомнарындан, райкүүскомнарындан, көдээ ажыл-агый органнарындан негеттинип турар. Ону чедиишкинниг шиитпирлээрде мал кыштаглаашкынынга белеткелди кыска хуусаада шынарлыг доозар, малдарның ажаалдазынче, чемгерилгезинче, суггарылгазынче, одарладырынче хүн бүрү кичээнгейни салыр херек.

Республиканың ишчилери мал чемнерин эрткен чылдан хөйнү белеткеп алган, ону эки кадагалаар, кайы-хамаан чок тетчеглээр чорукторны болдурбас ужурлуг. «Ак-Чыраа», «Хендергей», «Ак-Туруг», Тоол, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг болгаш өске-даа совхозтар мал чемнери белеткээрин организастыг чок чорутканындан планын күүсетпээн, олар ниитиниң малынга четчир чем курлавырын тургузар дээш болдунар хемчеглерни алыр херек.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чедиишкинниг боттандырары, планнарның, хүлээлгелериниң күүседиинери, малдың хүр кыштаары малчыннардан улуу-биле хамааржыр. Ынчангаш оларның чурттаарынга, ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургузар, эргежок чугула херекселдер бараанынары, идик-хеп, аъш-чем-биле хандырар, эмчи дузаламчызын чедирер. Эң эки көргүзүглерни чедип алганнарны шаңнап-мактаар хемчеглерни партия, профэвилел организациялары алыр ужурлуг.

СЭКП ТК-ның Октябрь Кыйгырыгларының сорук кииричи сөстери көдээниң ишчилерин улуг ажыл-херектерже кыйгырып турар:

— Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! 1982 чылдың планын, XI беш чылдың онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарыштың тугун бедик тудаал!

Бистиң хөй националдыг улуг Төрээн чуртувус улам күштүг, байлак болгаш магалыг чаагай турзун!

ӨСТҮРҮП АЛДЫНГАН БҮГҮ ЧҮҮЛДЕРНИ КАМГАЛАП, КАДАГАЛАП АП, ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА АЖЫГЛАҢАР!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ССРЭ-60

Шагаан-Арыгның автобүдүрүлге коллективиниң чолаачылары юбилейлиг чылдың 9 айларында кызымак ажылдаанының түңнелинде пассажир аргыштырылгазының планныг онаалдазын 106 хуу күүсеткен.

Чолаачылар В. М. Селезнев, И. Ф. Томилин, А. Г. Воронов, В. С. Солдатов олар бо хүннерде он бирги беш чылдың үшкү чылының үлүүнде ажылдап, бүдүрүлгеде социалистиг чарышты баштап турарлар.

Дуржулгалыг чолаачылар Э. К. Дагба, С. Куулар, Т. К. Турилеев болгаш өскелер-даа өскелер ай санында планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

ЧУРУКТА: мурнакчы чолаачы Виктор Степанович Солдатов.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДООСТУР ЧООКШУЛААН

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының малчыннары 1982—1983 чылдарда ниитиниң малын хүр-мендил кыш ажырары-биле кыштаглаашкынга хыпамчалыг белеткенип, Улуг Октябрьның 65 чыл оюнун байырлалының бүдүүзүнде доозар дээш күжениишкинниг ажылдап турар. Мал кажааларының болгаш чурттаалга бажыңнарының септелгезиниң хөй кезии адакталып турар.

Хойжулар Мунзук Очур-оол, Дажы Допур-оол, Сенденмаа Каадыр-оол олар хой кажааларын, оларны чемгерер черлерин болгаш чурттаар бажыңнарының септелгелерин чүгле боттарының күжү-биле доозуп алганнар.

Хойжу бригадада чаш хураганнар хүлээп алыр кажааларын база чурттаалга бажыңнарының печкаларын чаартып септээринге хоочун печник Юрий Сүрүн идепкейлиг ажылдаан.

Шойлуг-Дөң деп черде 500 баш мыйыстыг бода малдың кыштаанда кажааларның капитал септелгезинде «Күш-ажылдың хоочуну» медальдың эдилекчизи, пенсионер Ындыраа Түлүшке удурткан тудугжу звенону быжыглаан. Ол звенону тудуг материалы-биле четчири-биле хандырган. Ол кажаалар ам доостурунуң кырында келген.

Салбырда чурттаалга бажыңнарын септеп, малгаштап, чугайлаары-биле суурда херээжейлер чөвүлели ийи звенону тускайлап тургускан. Ол звеноларда тускай автомашиналарны доктаамал быжыглаан. Звенолар ноябрь 1-де ол бүгү ажылды доозары-биле хүлээлгени алган күжениишкиниг ажылдап турарлар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Хүннүң медээлери

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң төп шаңында ажыл-иш бо хүннерде хайныышкынныг. Бо чылдың чаа дүжүдүнден шаңда 400 ажыг тонна тараа культуралары болгаш 107 тонна картофель дүшкен. Өстүрген дүжүттү чидириг чок ажаагаш, аңмаарже соок дүшпээнде бүрүн уруп алыр дээш шаң ажылчыннары кызымаккай ажылдап турар.

Келир чылдың дүжүдүнге херегзээр 78 тонна кызыл-тастың бирги арыглаашкынын база дооскан. Ол ышкаш үрезинге херегзээр 171 тонна арбай, 68 тонна сула болгаш 85 тонна чинге-тарааның бирги арыглаашкынын эгелээн. Ында «ОВП-20» маркалыг 5, «ОС-4,5» маркалыг 4 машиналар доктаамал ажылдап турар.

Үрезин арыглаашкынында 10 кижи турум быжыглаттынган. Оларның иштинден Седен-Хуурак Оюн, Александра Монгуш, Галина Баазан, Зоя Аспан-оол олар кызымаккай ажылдап, хүн нормазын 110—120 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруунда чоруп турары-биле мактаддыгдар.

С. СОТНАМ.

БИРГИ ЧЕРДЕ

Улуг-Хемде «Улуг-Хем» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы комсомолчу-аныяктарның. Коллектив бо чылдың эрткен айларында эки көргүзүглерлиг ажылдаан.

Ферманың ажылдакчылары сүт бүдүрериниң тос айларда планын 113, ону садарынын — 109 хуу боттандырган. Тос айларның түңнели-биле олар районда комсомолчу-аныяктар коллективтериниң аразында социалистиг чарышка бирги черни ээлээн. Мурнакчы коллектив юбилейлиг чылдың планныг онаалдазын декабрь 15-те күүседирин хүлээнген.

Бистиң корр.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Карл Маркс аттыг совхозтуң Сесегеде Эрес-оол Монгуш удурткан үжен кежигүннүг комсомолчу-аныяктар бригадазы совхозтуң малынга 200 тонна сигенни белеткээр хүлээлгени алган турган. Бригада ол хүлээлгезин ажыр күүседип, 450 тонна сигенни белеткээн.

Комсомолчу - аныяктарның ол бригадазы комсомолдуң төрүттүнген хүнүн күш-ажылчы белектерлиг уткуурубиле совхозтуң малынга быжыг чем-суурну тургузар ажылга шалыпчы киржип турар.

Бистиң корр.

СЭКП ТК-ГА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

Уренгой — Помары — Ужгород аразының магистральдыг газ дамчыдылгазын тударынга киржип турар чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның, партия обкомнарының, партия, совет, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организацияларының [illegible] чөвүлел хуралы Төп Комитетке болган. Ол газ дамчыдылгазының [illegible] талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдары, эш Л. И. Брежневтиң айытпышкыннарын канчаар күүседип турарының дугайын чөвүлел хуралга көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих чөвүлел хуралга чүве чугаалаан.

АКШ-тың администрациязының ылгай [illegible] кызамлаар хемчеглеринге харыы кылдыр бо газ дамчыдылгазын дүрген тудар болгаш анаа ажыглаар дериглерни кылып белеткээр талазы-биле хүлээлгелерни алган машина тудукчуларының, газ үлетпүрүнүң болгаш тудуг организацияларының хөй-хөй мурнакчы коллективтериниң патриотчу инициативаларының уламындан Уренгой — Помары — Ужгород аразының магистральдыг газ дамчыдылгазының тудуунда ажылдыг чоннарның политиктиг бедик [illegible] болгаш күш-ажылчы бедик [illegible] демдеглээн. Газ дамчыдылгазын тударын доктааткан графиктерни мурнады чорудуп турар В. Я. Беляева, А. К. Буянкин, А. Ф. Пиньевский оларның удуртуп турары ажылдаашкынның нормаларын дыка ажыр күүседип турар тудугжулар коллективтери ажылга аң бедик көргүзүглерни чедип алган.

Газ дамчыдылгазының тудуунуң доразындагы үеде партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының сорулгаларын чөвүлел хуралга чугаалажып, конструктор, телевидение болгаш тудуг ажылдарын улам ыңай күштелдерер, эргежок чугула технологтуг дериглер болгаш материалдар-биле тудугну четчээр, тудуг машиналарын болгаш механизмнерни ажыглаарын [illegible] күш-ажылды организастаарын сайзырангайжыдар талазы-биле хемчеглерни тодарадкан. Машина тудуушкуну бүдүрүлгелери газ чайгап үндүрер бедик бүдүрүкчүлүг хөй сапныг агрегаттарны болгаш компрессор станцияларынга ажыглаар дериг-херекселдерни [illegible] белеткээр болгаш хуусаа бетинде дүжээп чорудар апаар.

Тудуг-эптелге ажылдарының шынарын бедидеринге, бүдүрүлге болгаш социал амыдырал объектилерни ажыглалга комплекстиг киирерин бедик [illegible] ажылдаарда болгаш дыштаныырда эргежок чугула байдалды ажыглар [illegible] тургузуп бээрини, ажылчы эстафета принцивин өзүгдээр социалистиг чарышты калбартырының, ажылдың мурнакчы дуржулгазын нептередирин эргежок [illegible] онза кичээнгейни угландырган.

Чөвүлел хуралдың ажылынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] оралакчызы В. Э. Дымшиц, министрлер, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери, Украинаның Компартиязының ТК-ның [illegible] секретары А. А. Титаренко, партияның чамдык крайкомнарының болгаш обкомнарының секретарлары, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ССРЭ-ниң Улусчу контроль комитединиң харыысалгалыг ажылдакчылары, ССРЭ-ниң Күрүнежилиин, ССРЭ-ниң Күрүне планнаашкын, ССРЭ-ниң Күрүне тудуунуң болгаш чамдык өске-даа төп ведомстволарның удуртур ажылдакчылары киришкен.

(СЭТА).

РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш Күрүне бюджединиң 1982 чылдың январь—сентябрьда күүселдезиниң түңнелдерин, 1983 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш Күрүне бюджединиң база 1990 чылга чедир үеде РСФСР-ниң Аъш-чем программазының төлевилелдерин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң октябрь 25-те болган хуралынга чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

СЭКП Кызыл хоорkомунуң пленуму

Дүүн СЭКП Кызыл хоорkомунуң пленуму болган.

Пленумга организастыг айтырыгны чугаалашкан. СЭКП хоорkомунуң бирги секретарынга Б. П. Свинцов соңгуткан. СЭКП обкомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызынга ажылдап турган А. Н. Григорьев СЭКП хоорkомунуң ийиги секретарынга соңгуткан.

Партия хоорkомунуң пленумунуң ажылынга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин киришкен.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир болгаш оларның шынарын экижидер, малдың баш санын өстүрер талазы-биле 1982 чылдың эрткен тос айларында чарыштың түңнели-биле барыын зонаның районнарындан Бай-Тайга тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң профэвилелдериниң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Шаңналды бай-тайгажыларга көдээ ажыл-агый продуктуларын садарының болгаш шынарының талазы-биле күрүне инспекциязының Тыва АССР-де кол инспектору О. Б. Бiче тывыскан.

Байырлыг хуралга санал берген СЭКП райкомунуң бирги секретары Д. С. Дамбаа-оол болгаш өскелер-даа шаңналга сорук кирип, улам күжениишкинниг ажылдаарын хүлээнгеннер.

(Бистиң корр.).

АЖЫЛ КЫМНЫ-ДАА КААСТААР

Бүрбү Калзанович, Зоя Сотнамовна Түлүштер Тываның Дуржулга станциязында хүндүлүг [illegible]. Оларның ада-иелери шаандан бээр мал ажылынга ажылдап чораанныр. Түлүштер база ада-иезиниң соон салгап, мал ажылынга ажылдай бергеннер. 22 чыл [illegible] Хааннарның [illegible] сүт-бараан фермазынга Бүрбү Калзанович инек кадарып, а Зоя Сотнамовна саанчылап келген.

Зоя Сотнамовна ферма саанчылар ортузунда социалистиг чарышка [illegible] [illegible]. Он бирги беш чылдыг [illegible] малының 9 айларында 43700 кг [illegible] [illegible] хүлээлгезин алган, ол планын 53183 кг кылдыр ажыр күүсеткен. Ында 32 инек быжыглаттынган.

[illegible] Бүрбү Калзанович [illegible] онаашкан ажылынга кызымаккай чорууну көргүзүп келгени дээш база социалистиг чарыштың тиилекчизи деп хөрек демдээ-биле чыл санынга шаңнадып келген.

Ол өг-бүле чүгле боттарының онаашкан ажылынга кызымак эвес, харын уругларының өөредилге-кижизидилгезинче доктаамал сагыш салып чоруурлар. Оларның уруглары ам он [illegible]

Зоя Сотнамовна СЭКП райкомунуң кежигүну. Бо чылын [illegible] эрткен чер-чер Советтериниң соңгулдаларынга ону район Совединиң депутадынга ферманың коллективи соңгуп алган. Ол хүлээлгезин база багай эвес күүседип, соңгукчуларның мурнунга отчёдун үргүлчү берип турар.

Ол найыралдыг өг-бүле боттарының хувалал ажыл-агыйынга [illegible] инек, хой, [illegible] [illegible] азырап өстүрүп турар.

Н. ДАЖИНМАЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң оңгу чыыжының Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Тыва АССР-ден Бии-Хемниң № 653 соңгулда округунуң соңгулда комиссиязының ДЫҢНАДЫЫ

Бии-Хемниң №653 соңгулда округундан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң оңгу чыыжының Националдар Совединге депутаттың соңгулдазы 1982 чылдың октябрь 24-те болган.

Округтуң соңгукчуларының ниити санының 99,77 хуузу соңгулдаларга киришкен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады дээш соңгукчуларның 99,77 хуузу бадылаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң депутадынга Москва хоорайның Эртем-бүдүрүлге каттыжышкынының Кол конструктору эш Владимир Лаврентьевич Лапыгин соңгуткан.

ДАШТЫКЫДА

ХАНОЙ. (СЭТА). Совет Эвилелинге болгаш Кубага найыралчы аян-чорууувус бистиң социалистиг чурттарывыстың улустарының бузулбас акы-дуңма найыралын болгаш сырый кады ажылдажылгазын база катап тодаргай бадыткаан деп, Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Вьетнам Социалистиг Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Чыонг Тинь Ханойга октябрь 25-те ээп чанып келгеш, медеглээн. Совет Эвилелинге болгаш Кубага албанның найыралчы аян-чорууунуң үезинде ВСР-ниң партия-күрүне делегациязын ол баштап чораан.

Акы-дуңма ийи чурттарның удуртукчулары-биле Москвага болгаш Гаванага чугаалажышкыннар үезинде көдүрген бүгү айтырыглар талазы-биле үзел-бодалдарның бүрүн дамыс эптиг долузу-биле илерээшкилеттинген деп, Чыонг Тинь чугаалаан. Социализмни тургузар болгаш ада-чуртту камгалаар талазы-биле вьетнам улуска моон соңгаар-даа дузалаарын база ону деткиириниң эштер Л. И. Брежнев болгаш Фидель Кастро бадыткаан деп, ол онзалап демдеглээн.

Бо аян-чоруктарының түңнелдери ССРЭ-ниң, Кубаның болгаш Вьетнамның аразынга акы-дуңма найыралды улам ыңай быжыглаарынга, бүгү талалыг кады ажылдажылгазын калбартырынга эки салдарлыг болур [illegible] бүзүрээр мен деп, Чыонг Тинь чугаалаан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Бүгү ниити тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту камгалаары, чепсегленииишкиниң дүжүрери амгы үениң эң чугула сорулгазы болуп турар деп, Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының XXXVII сессиязының даргазы Имре Холлаи медеглээн.

Делегей организациязын — КНО-ну божаңналдыр сорулга биле Ак бажыңның талазындан Каттышкан Нациялар Организациязынче халдаашкынның кампаниязы амгы үеде калбартканын ол айыткан. Массалыг информацияның буржуаз чепсектери КНО-га удур нүгүлдээшкиннерни база өскудуп турар.

Делегей тайбыңны деткиир болгаш камгалаар [illegible] Каттышкан Нациялар Организациязының ажыдтыын бедидериниң эң чугула [illegible] бирээзи — КНО-ну Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң доктаамал кежигүннери улуг күрүнелерниң арасынга [illegible] кады ажылдажылга болуп турар. АКШ-тың чегерилчи Фьюктериниң [illegible] Совет Эвилелинге болгаш Каттышкан Штаттарның аразында харылзааларның баксыраажы КНО-нуң Уставының үндезин чүүлүнге чөрүшпес болуп турар деп И. Холлаи демдеглээн. КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң доктаамал кежигүннери улуг күрүнелерниң аразынга харылзааларны экижидерин, кады ажылдажылганы калбартырын бүгү ниити тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктары негеп турар.

РИМ. (СЭТА). НАТО-дан Италияны үндүрүп алырын, чурттуң девискээринде америк шериг базаларын, НАТО-нуң шериг объектилерин бүрүн ураарын Италияның тайбың [illegible] национал ассамблеязының киржикчилери негээн. Тайбың, боо-чепсекти эдерже бүдүрерже удур демиселди улам-на идепкейжидерин айтырыглары ассамблеяга туралдынган херек. Тайбың [illegible] — деп чарып, [illegible] Каттышкан Штаттарның империалистиг [illegible] удур [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] агрессивтиг [illegible] шыңгыы бүрүу шаап турарын ассамблеяның киржикчилери медеглээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). Политиктиг янзы-бүрү партияларының, профэвилелдериниң болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының төлээлекчилериниң конференциязы болуп эрткен. Даштыкы чурттардан Англияда келген хамаатыларның төлээлекчилери ол конференцияга база киришкен. Англияның кара кештиг хамаатыларының эргелерин болгаш хосталгаларын Великобританияның М. Тэтчер баштаан консервативтиг чазааның кызып турарын конференцияның киржикчилери шыңгыы бүрүу шапкан.

Консервативтиг чазактың [illegible] ылгай көөр дорамал политиказынга удур демиселди күштелдирериниң [illegible] чугулазын конференцияга калап демдеглээн.

БОНН. (СЭТА). Германияның Федеративтиг Республиказының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ГФР-де [illegible] [illegible] 2,3 [illegible] [illegible] ГФР-ниң [illegible] [illegible] 1984 [illegible] [illegible] 4 хуу [illegible] Бонннуң [illegible] [illegible] айыткан.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга!

ЧЕДИП АЛДЫНГАНЫНГА ООЖУРГАВАС

Чурттуң өске бүгү черлеринде ышкаш, бистиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырар дээш база ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур [illegible] киржиишкинни, планнарның [illegible] бедик көргүзүглерин чедип алган. Юбилейлиг чылда совхоз мал ажылының продуктуларын садарының чыл планын кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнде [illegible] СЭКП обкомунга, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан. Оларның [illegible] эъттиң планы — 102,4 хуу, сүт — 100,2 хуу, дүк — 100,2 хуу [illegible].

[illegible] ажыл-агый дүжүт ажаалдазын база чедиишкиннинг доскан болгаш [illegible] гектар бүрүзүнден 18,3 центнер тарааны ажаап алган, келир чылдың дүжүдүнге четчир үрезинни урупу алган, мал чемиринин [illegible]

[illegible] политиктиг ажылын планның даалгаларын күүселдирер дандыраринче угландырган, күш-ажылчы коллектив, бригада, ферма, звено бүрүзүнге [illegible] улам [illegible] Чорутуунун турар партийжи [illegible] билдиг сырын холбаштырып келген.

[illegible] чыларының чоокта чаа демдеглеп эрттирген хүнүнде мал болгаш чер ажылының тала[illegible] чилериниң бо чылгы түңнелдерин үндүрүп, ону бүгү талалыг анализтеп көргеш, чаа сорулгаларын база тодараттывыс. Ажыл-агыйның экономи[illegible] база мурнакчыларының саны-даа хөй болган. Ол хүн кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге эң эки ажылдаан 230 мурнакчының шаңнаан, оларның эң тергиидеринге чемпион ат бижээн кожааларын, чагай дү[illegible]

Тыва АССР-ниң алдарлыг ажылдакчызы А[illegible] Кызыл-оолдуң, Базыт[illegible] Монгуштуң, Сергей Монгуштуң, Макар Ондарның, Ховалыг Конгар-оолдуң, Ховалыг Се[illegible] суггарган участогунуң бир гектарын 18—21 центнер дүжүт [illegible] ганнар. Келир чылдың дүжүүнүң үндезини — урарын арыглап урарын, черни [illegible] көрнии болгаш тараа[illegible] ренге күскү суггатты чорудуп турар.

[illegible] хөй-аъдын кодурериныцы [illegible] тов областың улус депутаттарының чарлааны [illegible] дүжүттү бүрүн [illegible] алыр» деп Бүгү-эвилел[illegible] ду болгаш ону деткиир [illegible] Совединиң [illegible] тарының [illegible] ужур-дузалыг болган. Ынчаан-биле совхозтуң механизаторлары болгаш [illegible] лары чер ажылын бедик ар[illegible] дуп, шөлдерге чемпион[illegible] на чоп ажыглап бол[illegible] [illegible] угландырып турган [illegible]

[illegible] Бөрбак-Тей, Шаадып-Тей шаа[illegible] көр[illegible] [illegible] коммунист Моңгуш Ары-Кур, Ооржак Базы-Бара олар [illegible] программазын боттандырарынга боттарывыстың үлүг[illegible] киирер ужурлуг бис деп чу[illegible] совхозтуң коммунистери бүгү ажыл-ишчилери бедик харыысалга-биле баалап турарлар.

Биске кылыр шиитпирлер [illegible]

Дүжүт ажаалдазынга комбайнерлер Монгуш Тевер-оол, Ооржак Борбак-оол, Степан Ондар, Борис Монгуш олар эрес-сорунзуг ажылдап, хуу нормазын доктааттыг ажыр күүседип келгеннер. Комбайнерлер бодунуң совхозунуң таразын чогуур өйүнде ажаап доосканы. СЭКП-ның XXVI съездизин [illegible] совхозтуң Бора-Хөлде тарааның дүжүдүн ажаап алырынга д[illegible] тураарлар.

[illegible] ужуруг чүүлдер ам-даа хөй. [illegible] социалистиг хүлээлгелерде [illegible] чүүлдерниң чамдыызы [illegible] бар. Бо чылын Оргу-Шаалда хойжу бригадазы [illegible] совхоз республиканың «Кызыл энергия түлүг» организациязы-биле [illegible]

«Эң чоокку сорулга — бо чылдан эгелеп-ле чер болган мал ажылының продукту[illegible] [illegible] профсоюзтуң комитеттериниң болгаш өске-даа хөй-нити [illegible] лыңга ол айтырыглар юл чернии эдээр апаар.

Д. ОНДАР.

«Алдан-Маадыр» совхозта партком секретары.

ЧУКОТКА. Чукотканың үндезин чурттакчылары — чукчилерин, эскимостарны, [illegible], корякларны, эвенкилерни революция мурнунда Россияга келир үези чок кижилер деп санап турган. Хоттуг эрге чок чоруук, аарыг-аржык, чединмес, түреңги байдал шынап-ла оларны өлүп төнеринге чедирип болур турган. Улуг Октябрьның хереллинге чаа амыдыралды кирген Соңгу чүктүң улустары совет улустарының [illegible] дең эргелиг болуп кирген[illegible].

Совет эрге-чагырганың чылдарында Чукотка автономнуг округка Билибинниң атомнуг электростанциязы тудуунган.

Амгы үеде Чукотка автономнуг округта 180 ажыг үлетпүр бүдүрүлгелери бар. Ажыктыг казымалдар тывыжы чылдан чылче сайзыраан. Чукотканың кодээ ажыл-агыйында делегейде эң хөй иви бар. Оон-биле чергелештир сүттүр мал элбээн, күш ажылы ында сайзыраал. СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленуму чаа-чаа перспективаларны база ажыткан.

Чукоткада чаа-чаа заводтар болгаш фабрикалар, суурлар болгаш хоорайлар өзүп турарлар.

ЧУРУКТАРДА: Чукотка автономнуг округтуң найысылалы — Анадырь; Чукотканың баштайгы ревком даргазы М. С. Мондрековка тураскаал. Ол 1920 чылдың январьда ак гвардейжилерге өлүрткен.

Ю. ИЛЬЕНКОНУҢ фотолары.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ТҮҢНЕП ЧУГААЛАШКАН

«Тиилелге» совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдыын ийиги чылының төс айларын бедик көргүзүглер-биле доскан. Ажыл-агый сүттү 710 тонннаны бүдүрер планын 934 тоннага, дүкту 46 тонна планныг турган 62 тоннага, эътти 290 тонна күүседир турган 319 тоннага күүсеткен. Агаар-бойдустуң берге байдалы турза-даа, келир чылдың үрезинни арыглааш шыгжап, 2000 тонна үрезин болгаш мал чеминге херегләер тарааны районнуң совхозтарынга саткан, совхозтуң малынга четчир мал чемин тарааны бо чылдың дүжүдүнден алган. Малга четчир янзы-бүрү мал чеми белеткеттинген.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оранга чедиишкиннинг ужурашкыр [illegible] бүдүрүлгезинде хаара тургусган ажыл-ишчилер [illegible] социалистиг чарыш[illegible] [illegible]

[illegible] за Улуг ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге баар путёвкалар-биле шаңнаткылаан.

Тарааажаалдазының үезинде Валерий Ооп, Ичин Доржу Хертек, Суге-Маадыр Ооржак, Даадар-оол Сундук шылгараан. Малчыннар Татьяна Шавыл, Бады-Тере Ооржак төрүүр чүс хойга онаашкыр 101 хураганны ап, хойдан на 3000 грамм дүк кыргып алыр хүлээлгелиг турган, дөрт килограмм чедир кыргып ап, тиилекчи болганнар. Саанчылар Донна Моңгуш, Белунай Күжүлар, Чечек Лакпа планын 115—125 хуу күүсеткен.

Совхозтуң мал чеми белеткээр № 1 звенозунуң удуртукчузу, механизатор Эрег-оол Ооржактың бо чугула ажылга киирген улуг хуузу улуг.

Совхоз бо чылын 340 муң рубльдиң түлүг ажылын кылыр чорудар планын күүсеткен. [illegible]

[illegible]

З. ТЕЖИТ.

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга республиканың пропагандистериниң курстары доозулган.

Национал айтырыглар талазы-биле марксистиг-ленинчи теория болгаш СЭКП-ниң политиказы, оон Сибирьге биттанышкынының дугайында Новосибирсктиң күрүне университединиң төөгү кафедразының эргелекчизи, төөгү эртемнериниң доктору, профессор В. А. Домицов, Кызылдың педагогика институдунуң деканы, философия эртемнериниң кандидады М. М. Шекпер-оол, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының доценттери, төөгү эртемнериниң кандидады В. А. Дубровский лекциялар номчаан.

ЭЭЛЧЕГЛИГ ӨӨРЕДИЛГЕ

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң, ССРЭ-ниң Азык-чем программазының дугайында лекцияларны СЭКП обкомунуң кодээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи Г. А. Заркевич, партия обкомунуң бирги секретарының дузалакчызы С. С. Сонам номчуп, бистиң республиканың ажыл-ишчилериниң бо талазы-биле сорулгаларын тодаргай чугаалаан.

Новосибирскиде партияның дээди школазының доцентизи, төөгү эртемнериниң доктору Л. В. Велихановның «Амгы үеде делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң дугайында», Кызылдың педагогика институдунуң башкызы, философия эртемнериниң кандидады М. А. Хадаханның орус-тыва литература харылзааларының талазы-биле болгаш өске-даа лекцияларны курсту [illegible].

Курстуң [illegible] Шушенское [illegible] Саяно-Шушенск[illegible] [illegible] кодээ ажыл-агыйы-биле [illegible]

СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак курстуң [illegible] республиканың идеология[illegible] [illegible]

МЕТАЛЛ КАМНАТТЫНАР

Бүгү-эвилелдиң «Союзавтоматик» бүдүрүлге каттыжыышкыны-биле Азербайджанның Ч. Ильдрым аттыг политехниктиг институдунуң специалистериниң кады ажылдап кылганы [illegible] артынчы чокка [illegible] технологиязы чыл санында чүс-чүс тонна металлды камнап алыр арганы бээр. Дзержинский аттыг машина тудуунуң заводунга чаа [illegible] баштайгы [illegible] чугула [illegible] нерге чорудуп берген.

(СЭТА).

МАГАЗИНИ АРЫГ-СИЛИГ

Кооператорларда

Сүг-Хөлдүң кооператорларының бөгүнгү ажылы юбилейлиг чылдың планныг онаалдаларының, социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин хандырарынче угланган. Ынчангаш чарыш оду мында улам калбарган.

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының төс айларда планын коллектив 102,8, ниитизиниң чемненилгезиниң — 108,2 хуу күүсеткен.

Кодээ чонну садыг-биле хандырарының эки кижилери-биле кооператорлар бөттүг хемчеглерни ап чорудуп турар. Хүлээнген ажыл-херекке бердинген, кызымак кижилер коллективте эвээш эвес. Оларның бирээзинге № 1 автомагазинниң садыгжы-толаачызы коммунист Михаил Моңгуш хамааржыр. Ол — ырак-узак малчын коданнарының күзенчиг аалчызы. Малчыннарга эргежок чугула херегледиң бараанарын автомагазин кезээде ап чоруур. Төс айларның планныг онаалдазын М. Моңгуш 112 хуу күүсеткеш, мурнакчыларның одуруунче база катап кирген.

Бора-Тайга суурда аъш-чем магазининиң садыгжызы Анаат Моңгуштуң ажылы мактаалыг. Садып алыкчыларның хереглелин долу хандырары-биле ол улуг кичээнгейни угландырып келген. Магазинде бараанарның ассортиментизи арбын-даа.

Коллективтиң мурнакчыларының бирээзинге Сүг-Аксы суурда ном садыгның эргелекчизи Татьяна Ооржак хамааржыр. Магазинге кирип келирге, оон арыг-силии, делгимнерде одуруглай чыскаап каан номнар кижиниң кичээнгейин чайгаар-ла хаара туда бээр. Номнарны складтан чогуур үезинде чедип ап, садып алыкчыларның чагыгларын күүседип, ону барымдаалап әкеп турарындан янзы-бүрү литература мында арбын. Ынчангаш [illegible] оон ажиин амыратпас, а ынаа келген кижи албан кандыг-бир номну алгаш үнер. Т. Ооржак эрткен төс айларда бедик көргүзүглерлиг ажылдаан. Төс айларның дургузунда 11,9 муң рубльдиң номнарын саарган.

Кооператорларның ажылында кылдынган эки чүүлдер-биле чергелештир кодээ чонну садыг-биле хандырып турарында чамдык четпестер бар. Чамдык магазиннерде херек[illegible] эргежок чугула барааннары [illegible] бар. Чамдык магазиннер бараан саарылгазының [illegible] Оон-биле кады ырак черлерде — Манчүрекке, Алдыы, Үстүү [illegible] садыг хандырылгазында четпестер бар.

[illegible] мурнунда эки турган. Ам сулараан. Быжырып турар хлебиниң шынары баксыраан, чиг болуп турар. Оон чылдагааны [illegible] Оон ынай бир четпес чүве — [illegible] магазиннерде чогу. Бо айтырыгларны [illegible] негеттинип турар. Оларны чайладып алыры ажылга улуг идигниг болуру чугаажок.

О. БОРАШ.

Чөөн-Хемчик район.

КЫЗЫМАКТАР

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң улуг мал [illegible] коммунист Михаил Кара-Салга удуртукан [illegible] малының янзы-бүрү аарыгларындан өлүп хоралар чоруурн болдурбас дээш малдың халдакчылыг аарыгларынга удур камгалал тарылгаларын болгаш өске-даа [illegible] чогуур үезинде чорудуп турар.

Часкы үелерде мыйыстыг бода малдың [illegible] аарыгларынга удур тарылгаларны чорудкан. Ол ышкаш 21000 ажыг хой, өшкүге, 700 ажыг мыйыстыг бода малга кодур аарыгларынга удур чазын, күзүн ийи катап чуулдаларны чогуур хуусааларында эки шынарлыг кылган. Өкпе-хөрек болгаш ижин-шөйүнду аарыгларынга удур камгалал тарылгаларын эки организастаан.

С. СОТПАМ.

ТЫВА ТӨӨГҮЗҮНҮҢ

«Тыва улустуң социалистиче төөгүлүг оруу» деп Ю. Л. Аранчынның номун чоокта чугаалажып көрген. Ол номну «Наука» деп ном үндүрер черге (Новосибирск хоорай) парлаан.

Төөгү эртемнериниң доктору Н. А. Сердобов, төөгү эртемнериниң кандидаттары Г. Ч. Ширшин, О. А. Толгар-оол, В. Ч. Очур, В. А. Дубровский, А. К. Кап[а]й, В. Л. Биче-оол номну чугаалажып көөрүнге киришкен.

Тывада төөгү талазы-биле [illegible] эртемденнериниң бирээзи, төөгү эртемнериниң кандидады Ю. Л. Аранчынның ол номунуң парлаттынганы Октябрь-гаа [illegible] ралга боттанышкынының билип алыры чүгле теория, үзел-бодал болгаш сонуурган [illegible]

[illegible]

[illegible]

БҮЗҮРЕЛДИ ШЫНЗЫКТЫРЫП...

[illegible]

С. ДАЛ.

КУУСЕДИРИНГЕ БУЗУРЕЛДИГ

«Хемчик» аңнымыр-тывыш ажыл-агыйының штаттыг 27 аңчылары болгаш Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнардан херээлиг эки турачы аңчылар эрткен чылдың сөөлгү кварталында 108,4 муң рубльдиң өлүүн күрүнеге дужаап, планын 130 хуу чедирген. Чижээ, белеткеттинген дииң кежииниң саны 34,5 муң ажыг, оон аңгыда, бөрү, киш, ас, күзен, өрге, норка кештери база хөй кирген. Бо чылдың бирги кварталында олар 11,9 муң рубльдиң өлүүн тып, планын 205 хуу күүсеткен.

Аңчының берге болгаш чымыштыг херээнге төлептиг үлүүн киирип турар эрес, шалыпчы аңчылар хөй. Оларга «Хемчик» аңнымыр-тывыш ажыл-агыйының мурнакчы аңчылары Даваа Ооржак, Дамир Хариуаннии адап болур. Д. Ооржактың удуртканы беш кижилиг бригадазы аңнымыр сезонунуң дургузунда 4800 рубльдиң өлүүн, Д. Хариуанн 900 рубльдиң өлүүн күрүнеге киирген.

Ынчаарга херээлиг аңчылар мичааддыр доктаамал аңнаар албазы билдингир. Олар золчеглиг шөлээлериниң үезинде, кежи чарган үелеринде аңнап турар болгай. Оларга таарымчалыг орун-сава, херексел-даа чедишпес. Ынчангаш оларның кадырган диииңнериниң, өске-даа аңнарының кештери негелдеге дүүшпес, үрелик, шын эвес кадырган болур.

Ол ышкаш штаттыг аңчылар бизин какпалар салгаш үе-шаанда кесплен таварылгада туттунган аң-өлүктү күске-күжүгеш, ыт-куш чип, соктаан каантары хаая эвес таварылга. Ындыг чоруктарны болдурбазы күзенчиг.

Диин, киш, ас, күзен кештерин балыг-быжкын, ойбак-дыдык, хан-дестиг эвес болдурары-биле аңнаарының какпа, мыспак ышкаш аргаларын хөй ажыглаары чедип алыры күзенчиг. Бистиң «Хемчик» аңнымыр-тывыш ажыл-агыйының салбырларында диинге салыр 1200 какпалар ажыглал чок чыдып турар. Ону чүге ажыглап болбазыл!

А бөлүк аңчылар суугулуг чыгыг бажыңнарны демнежип тудуп, ажыглаары чогуур. [illegible] аңнап [illegible] аң-өлүүн соон, ооң кежиниң үе-чаап аштап, ойбак-дыдын даарап, кадагалап пыгжаарда бөжиң дыка таарымчалыг. Чижээ, киш кежинде ойбак чер бар болза, таптыг даарап каарга, кештиң үнези улуг болур. Узуну 3 сантиметр четпес ойбакты үрелиишкинге санавас болгай. Дужаап турар өлүк-кештиң шынарын улгаттырарын доктаамал бодаары чугула.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының дөрткү кварталында бистиң аңчыларывыс 66,2 муң рубльдиң өлүүн күрүнеге киирер хүлээлгелиг. Боттарының мурнунда салдынган ол улуг сорулганы «Хемчиктиң» аңчылары күүседиринге бүзүрелдиг.

А. ДОНГАК.
Чөөн-Хемчик район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

КИЖИ ТӨРЕЛГЕТЕННИҢ КҮЗЕЛИНИҢ БОТТАНГАНЫ

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын деңнилгелиг бүгү кижи төрелгетен бүгү делегейге төөгүлүг хүн кылдыр демдеглээр. Демократтыг парлалга, бүгү делегейде хөй-нииттиң ажылдакчылары анаа хамаарыштыр Улуг Октябрьның тиилелгези болгаш ССРЭ-ниң тургустунганы төөгүге шиитпирлиг салдарны чедирген, делегейниң социалистиг системазын тургузарынга, улустарның колониализмге болгаш империализмге удур, тайбың болгаш социал деңнилге дээш күчүлүг шимчээшкининиң тыптырынга үндезинни салган деп демдеглеп турар. «Совет күрүнениң — ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде эң баштайгы күрүнезиниң — тургустунганы — кижи төрелгетенниң шаг-шаандан бээр күзел-чүткүлүнүң боттанганы ол болур» — деп, Перунуң ажылчы чоннарының бүгү-нииттиң конфедерациязының даргазы И. Гамарра медеглээн.

Декабрь 30 чоокшулаан тудум-на, ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан хемчеглерниң бүгү диптерде улам ковудеп турарын чаа-чаа медээлер бадыткап турар. Юбилейге тураскааткан социалистиг хүлээлгелерни Чехословакияның, Болгарияның болгаш Вьетнамның ажылчы чоннары алган. Моолдуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары күш-ажылчы ээлчеглерин чарлаан. Швецияда Совет Эвилелиниң хүнннери. Финляндияда совет культураның неделязы. Дюссельдорфта (ГФР) ССРЭ-ниң садыг-үлетпүр делгелгези. Мадагаскарда Ленинниң ажылдарының чыынды номун парлааны. Перу найысылалдың университединге лекциялар, юбилейниң хүнге тураскааткан плакаттарның Португалияда конкурзу — келир юбилейге тураскааткан хемчеглерниң чүгле чамдыызы безин мындыг. ССРЭ-ниң тургустунганы болгаш оон чедиишкиннери — ол дээрге, ленинчи национал политиканың тиилелгези. Совет Эвилели — ол дээрге чүс ажыг нацияларның болгаш биче улустарының коммунистиг ниитилелди тургузуп турары онзагай күрүнениң үлегери. Ол дээрге социал деңэрге дугайында күзел херек кырында бүткен күрүне деп бодал ол бүгү хемчеглерде илергейлеттинген. ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинде кайгамчык улуг чедиишкиннер социализмниң капитализмден артык күштүүн тодаргайы-биле көргүзүп турар.

ССРЭ-ниң тургустунганы национал-хосталгалыг шимчээшкинге улуг идиглиг берген, дарлаткан улустарның колониализмниң моондурлаашкынын хосталырынга шиитпирлиг салдарны чедирген. «ССРЭ-ниң тургустунганы — хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш деңнилге дээш туржуп турар бүгү улустарга көскү төөгүлүг болуушкун» — деп, Мурнуу-Барыын Африканың улусчу организациязының (СВАПО) ТК-зының кежигүнү П. Каулинге медеглээн.

Бөмбүрзекке тайбың болгаш айыыл чок чорук улуг болгаш биче улустарның деңэргелин база хамаарышпас чоруу дээш демиселге ССРЭ төөгүлүг улуг үжүрдүзалыг. Тайбыңның совет ленинчи политиказы, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы 80 чылдарга Тайбың программазы, эш Л. И. Брежневтиң идип үндүрген чаа инициативалары боо-чепсектерни эндере будүрерин соксадырынче, чепсегленииишкинни дүжүреринче, ядролуг халаптан кижи төрелгетенни камгалап алырынче угланган деп, делегейниң хөй-нииттизи демдеглеп турар. ССРЭ болза Вашингтон администрациязының болгаш НАТО-нуң дайынзырак бөлүктерниң авантюрачы политиказынга удур шиитпирлиг туржуп турар күштерниң кол чөленгиижи-дир. «Совет тайбың инициативалар чер бөмбүрзээниң бүгү улустарының изиг деткимчезин алган» — деп, АКШ-тың профэвилел шимчээшкининиң көскү ажылдакчызы Арт Шилдс демдеглээн.

ГФР: ЫЛГАЙ КӨРҮҮШКҮНГЕ УДУР

«Профессияларга хамаарыштыр [illegible]га удур хөделиишкинниң неделязы» ГФР-те эрткен. Политиктиг [illegible] Федеративтиг Республиканың хамаатыларын ылгай көөр чорукка удур шиңгыы удурланыышкынның чурттуң [illegible] эрткилээн хөй санныг хемчеглерниң киржикчилери илергейлээн. Олар тайбың болгаш чавырлаашкын дээш ортумак ыраккшылдыг америк чаа ракеталарын ГФР-ниң девискээринге тургузарынга удур, күш-ажыл кижилериниң хүн бүрүнүң эрге-ажыктары дээш шудургу демисежип турарлар-биле [illegible] турарын илергейлээннер.

Бо дээрге, барыын-герман хөй-нииттиң, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның эргелерин база хосталгаларын кызып турарынга удур үргүлчүнүң массалыг хөделиишкини-дир. Эрге-дээ удур халдаашкын он чыл бурунгаар хүлээп алган «Радикал элементилер дугайында доктаалга» үндезилеп чорттунуп турар. Чоңга удур ол документиниң кол сорулгазы болза деңнилгелиг үзелдиг хамаатыларны кызып кырары база ажыл чок арттырары, ГФР-ниң полицейжи ниитилел кылдыр тургузары болуп турар. Ынчаарга «доктаалдың» бир кол ээзи болза коммунизмге удур калчаалыг политика-дыр. Ынчангаш ооң кол халдаашкыны Герман Коммунистиг партияга — барыын-герман ажылчы чоннарның авангардынга удур угланган боор турары таварылга эвес. Истеп-сүрүүшкүнге чүгле коммунистер таварышкып турар эвес. Дерзии доктаалдың туруп турары он чылдарының дургузунда кижиниң кол эргези — күш-ажыл кылыр эргезин казыткан 5 муң кижилерниң аразында ГФР-ниң өске партияларының база хөй-нииттиң организацияларының төлээлери, чижээ, социал-демократтар, тайбыңның немец эвилелиниң кежигүннери база бар.

Ниитизи-биле бо үениң дургузунда ийи миллион ажыг барыын-герман хамаатылар кижиниң дорамчылаашкын демдээ болур «идегелдиг» болгаш «конституцияга шынчызының» хыналдазын эрткен. Чамдыкта мырынай кайгамчык апаар: социалистиг дем каттыжылга чурттарынче аян-чорук кылыры, Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга [illegible] [illegible] хуралдаа [illegible] [illegible] тандыраары дээш хөделиишкиннер «идегелдиг эвезиниң» херечизи кылдыр [illegible]нар.

Кырыпе албан черлеринден «таарымча чок» кижилерни — идепкейлиг профэвилел ажылдакчыларын, Герман Компартияның кежигүннерин, социал-демократтарны ундур сывырып турар. Чижээ, Штутгартка почта ведомствозунуң албан-хаакчызы турган Ганс Майстерге удур «чуруумүрээшкин» хереэн ынчаар опааган. Оон бүгү «буруузу» болза ол ГКП-ниң кежигүнү. Киль хоорайда социал-демократ Эрланд Мюллерке университетке эртем ажылын [illegible] бар гая. Ындыг шиитпирге үнлээни — Кильдин судко тудар черлеринге Чилиниң фашистиг эрге-чагыргазынга суг алдааның хемчеглерин тудуп бээринге удур чыскаалга киришкени болган. Ындыг чижектерни хойнү киирип болур.

ГФР-де «Профессияларга удур хоруушкуннар» практиказы чүгле Барыын Германияда удурланыышкынны болгаш килеңнээшкинни болдурган эвес, а харын бүгү Барыын Европа чурттарында калбарган. «Радикал элементилер дугайында доктаалга» таварышканнар-биле эп-сеткил каттыжылгазының комитеттери Барыын Европаның хөй-хөй чурттарында тургустунган. Олар барыын-герман эш-өөрлери-биле кады демократчы эвес бужар бак ол доктаалды күш чок болдуварын шиитпирлиг-биле негеп турарлар.

Р. СЕРЕБРЕННИКОВ.
П. МАСЛОВ.
(СЭТА).

ЕВРОПАГА БОЛГАШ БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙГЕ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Варшава Керээзиниң киржикчилери [illegible] дашты хереглер министрлериниң комитединиң хуралынга киржип турган социалистиг чурттарның даштыкы херектер министрлери-биле эш Л. И. Брежневтиң ужуражылгазы делегейниң хөй-нииттизиниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Ол ужуражылгы Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның тайбың политиказын[illegible]га, ядролуг халапты болдурбазының угланыышкынынга чайгылыш чок шынчызының херечизи болган деп, массалыг информацияның даштыкы чепсектери айтып турар.

Амгы үеде, делегейде байдал дүшкүүрлүг апарганда, ССРЭ-ниң даштыкы политиктиг угланыышкыны өскерлиш чок артып турар; Совет Эвилели бодунуң [illegible]ерин чавырлаашкынның быжыглаарынче угланган деп, венгр «Непсабадшаг» солуну демдеглээн. Политиктиг ол угланыышкынны социалистиг чурттар, тайбыңга ынак бүгү күрүнелер изиг-биле деткип, байыр чедирип турар.

Европа чурттары, АКШ-тың айыыткыны турзажок, ниитизи-биле чавырлаашкынче сонуургалдыын хевээр арттырып турар деп, Л. И. Брежнев демдеглээнин Польшаның «Трибуна люду» солуну бижээн. Хельсинкиге [illegible] чавырлаашкының чер-[illegible] [illegible] хевээр мурнай улам[illegible]зын, улам күш кирип дээш Совет Эвилели быжыы-биле туржуп турар.

Кыдат Синьхуа агентилелиниң дамчытканы болза: совет удуртукчу Л. И. Брежнев Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң даштыкы херектер министрлери-биле ужурашкан болгаш ядролуг боо-чепсектерни кызырарының талазы-биле Женевада чугаалажыышкыннарның тегин кызырганы дээш Вашингтонну анаа буруудаткан. Европага бүзүрежилгениң болгаш чепсегленииишкинни дүжүреринин хемчеглериниң талазы-биле конференцияны чыырып дугайында Совет Эвилелиниң саналын ол база катап ыяызыткан. Европа чурттары АКШ-тың айыыткынының турзазын чавырлаашкынче чүткүлдүг боор турарын беседа үезинде Л. И. Брежнев демдеглээн. Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар база кызырар талазы-биле Женевада чугаалажыышкыннары болгаш Европага ядролуг чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле чугаалажыышкыннар «берге байдалдыг чоруп турар» деп, ол демдеглээн. Деңэргелиг болгаш деңн айыыл чок болуруунуң принциптеринге үндезилеп чугаалажыр хеен чогу дээш Каттышкан Штаттарны Л. И. Брежнев буруудаткан.

Удур туржуушкунну күштелдиреринче, чавырлаашкынны буурадырынче АКШ-тың угланыышкыны сөөлгү үеде Европада-даа, бүгү делегейде-даа улам илдең-биле илерээн деп, совет удуртукчу медеглээн-дир деп, америк АП информация агентилели дамчыткан. Хельсинкиге эгелээн чавырлаашкынны уламчыларынче, Европага бүзүрежилгениң болгаш боо-чепсектерни дүжүрериниң хемчеглериниң талазы-биле конференцияны эрттирер дугайында [illegible] Мадрид [illegible] хүлээп алырынче Л. И. Брежнев кыйгырган. Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында Совет Эвилелиниң хүлээлгезин Л. И. Брежнев база катап бадыткаан.

Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар талазы-биле Женевада совет-америк чугаалажыышкыннар болгаш Европага ядролуг чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле чугаалажыышкыннар; [illegible] база байдалдыг боор турарын совет удуртукчу медеглээн болгаш ол дээш буруузу АКШ-ка онааган деп, өске америк агентилел — ЮПИ демдеглээн.

[illegible] Мадрид [illegible] Совет Эвилели [illegible] турар деп, барыын-герман «Генераль-Анцайгер» солун онаалап демдеглээн. Ол угланыышкынны Европа чурттарының [illegible] турар деп, солун бижээн. Чавырлаашкының политиказын Р. Рейганның администрациязы ону херекке албайн барзы-даа, деткиир турар.

Улустарның айыыл чок чорууну ай-не чадиг. [illegible] айтырыы — ол дээрге ядролуг дайынның айыылын чайлаары болур деп, совет удуртукчунуң медеглели чер бөмбүрзээниң бүгү деңнилгелиг кижилериниң быжыг тайбынны чедип алыр деп чүткүлүн илергейлеп турарының дугайын Колумбияның Компартиязының ТК-зының [illegible] кежигүнү Эрнандо Уртадо демдеглээн. Рейганның администрациязының делегей харылзааларын чиигдеделерер [illegible] чорукту күштелдирер, боо-чепсектерни эндере бүдүрерин улам калбартыр талазы-биле угланыышкыны деңнилгелиг бүгү кижи төрелгетен буруу шаап турар. Тайбынны быжыглаарының, бүгү улустарның аразында найыралдыг болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдериниң ленинчи принциптерин үндезилеттинген Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чайгылыш чок политиказын Кремльге ужуражылга база катап тода көргүскен.

(СЭТА).

ГФР. ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан совет садыг-үлетпүр делгелгези (чурукта) Соңгу Рейн-Вестфалия девискээрниң кол хоорайы Дюссельдорфта ажыттынган. Ында Советтер чуртунуң экономиказы, эртемге болгаш культурага чедиишкиннерин көргүскен.

СЭТА-ның фотозу.

КАМПУЧИЯНЫҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Каттышкан Нацийлар Организациязының Кол Ассамблеязының XXXVII сессиязының хүн айтырыынга «кампучи айтырыын» киирткенин удурланыышкыны Кампучия Улус Республиканың даштыкы херектер министри Хун Сен илергейлээн.

КНО-нуң Чиигине секретары Х. Перес де Куэльярга ол бижик чорутакан болгаш «кампучи айтырыы» дээр айтырыг херек кырында чок болгаш ындыг «айтырыгы» америк империалистерниң болгаш делегей реакциязының өске-даа күштерниң хоорун нугулдээшкини болуп турарын айыткан. Кампучияда байдалды чугаалажып көөрү кампучи улустуң иштики херектеринге каржы холгаарлаашкын болуп, КНО-нуң Уставынга чөрүшкек болуп турар.

Кампучия Улус Республиканың төлээлекчизиниң киржилгези чокка хүлээп алдынган Кампучияга хамаарышкан кандыг-даа шиитпирни күш чок деп санаар апаарын министрниң бижиинде айыткан.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛГЕ

ДЖОРДЖТАУН. (СЭТА). Ямайканың политиктиг болгаш хөй-нииттиң ажылдакчылары Ямайканың тайбың комитедин тургусканы дугайында чарлаан. Тайбың дээш демиселге киожир чаа организацияның тургустунганын массалыг митинг-биле демдеглээн. Кариб бассейнде ол күрүнениң хөй чүс тайбың талалапчылары митингиге киришкен. Кариб бассейниниң девискээринде бүгү шериг баазаларын узуткаарын, Кариб далай бассейнин тайбыңның зоназы болдурарын митингиниң киржикчилери негээн.

Кариб бассейнин ядролуг чепсек чок зона болдурарын чедип алыр дээш демисел — Ямайканың тайбың комитединиң кол сорулгаларының бирээзи болуп турар деп, митингиге хүлээп алдынган декларацияда демдеглээн.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестин болгаш ливан тайбың чурттакчыларга удур израиль шериглерниң калчаа репрессияларының дугайында медээлер Мурнуу Ливандан кээп турар. Тир хоорайның чоогунда палестин дезиккеннерниң лагерьлеринге массалыг хоругдаашкыннарны болгаш чиндиишкиннерни ажелекчилер кылган. «Палестин болгаш ливан партизаннарга дузалашканы» дээш чурттакчыларны тудуп хоругдаан. Палестиннерниң аңгылаар сорулга-биле ажелекчилер дезикеннерниң Рашидия, Бурж, Аш Шимали болгаш Аль Бас лагерьлериниң кирер эжиктериниң чанынга доктаамал таңныыл черлерин болгаш моондактарны тургузуп, ук черлерниң кадыраңда кара бажыңнар [illegible].

Сайда болгаш Набатия хоорайлар чоогунга Израильчил шериг агаар күштериниң сорезилтгелери үш хүн дургузунда болуп эрткен. [illegible] болгаш Америкага кылган «Ф-15» болгаш «Ф-16» самолеттар [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] кырынга кайгамчык ужудуушкуннарны чангыс эвес удаа кылган.

Удурланыышкын күштери агрессорга удур операцияларны барык-ла хүннүң чыгыы чорудуп турар. Дүүн кежээ Бекаа шынаазында Амик суурнуң чоогунда израиль постужелдиишкиннинг халдаашкын болган. Бейруттуң мурнуу талазынга израиль таңныыл шериглерни боолаан. Патриоттарның ындыг хөделиишкиннеринин түңнелинде ажелекчилер боттарының чурттарын быжыглаар база шериг объектилерин таңныылдаарын күштелдирер талазы-биле халагтыг хемчеглерни ап турар. Бейруттуң соңгу чөөн талазында Бейт-Мери болгаш Брумман суурларының чанында чаа хыналда эрттирилге пунктуларын тургускан.

Чурттуң национал-патриотчу шимчээшкининге болгаш бүгү деңнилгелиг күштеринге дыка нарын байдалдарда ливан улус израиль ажелелге удур маадырлыг демиселди чорудуп турар деп, «Ан-Нида» солунга интервьюзунга Ливанның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигине секретары Ж. Хауи медеглээн. Ол демиселчилерниң аразында ливан коммунистер кирип турар. Агрессияны соксадыры, чурттуң израиль ажелекчилерден хостаары дээш. Ливанның чаңгыс дээш, хамаарышпас чоруу, тайбың болгаш демократия дээш ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш албан-хаакчыларның эрге-ажыктарының [illegible] күштериниң халдаашкынынга удур туржуп турар.

Каттышкан Штаттарның политиказы-даа, шериг-даа талазы-биле деткип база улам баштап турары израиль агрессияның түңнелинде тургустунган ливан кризис чурттуң удур маргааннарының мурнунга алдын хөй соңгаарлаттынмас айтырыгларны тургузуп турар деп, Ж. Хауи чугаалаан. Ол дээрге бир-ле дугаарында израиль ажелекчилерни бүгү ливан черден үндүр октаары, чурттуң бүгү девискээринге хуулу ёзугаар эрге-чагыргаларының бот догуннаашкынын катап тургузары, чарылдырыкчы бөлүктерни узуткаары болур.

Ливанның хамаарышпас чоруун болгаш девискээриниң бүдүн-бүрүн болурун деткип турар Совет Эвилелиниң туружунга бедик үнелелди Ж. Хауи берген.

ДУГАЙЫНДА ЧАА НОМ

[illegible] сорулгазы чедиишкинниң [illegible]. Совет [illegible] [illegible] ТАР [illegible] бар [illegible] экономиктиг үндезин [illegible] бот-тандырган, социалистиг Тываның экономиказының болгаш культуразының шапкын [illegible] айтынган. [illegible] [illegible] [illegible] дугайын тодаргай херечилеп турар.

Капиталистиг эвес орук, капитализмниң үе-чадазын [illegible] феодализмден социализмче шилчээшкинге Тыва Арат Республиканың [illegible] болгаш. Партияның [illegible] [illegible] [illegible] «[illegible]» ТАРН-ның VIII [illegible] бүгү [illegible] [illegible]. [illegible] Ю. Л. Арапчор [illegible] 1929 [illegible] 20-ден ноябрь 10-га чедир болган ТАРН-ның VIII съездизи феодализмни узуткаарынче болгаш чаа ниитилелдиң үндезиннерин тургузарынче принциптиг угланыышкынны хүлээп алган» деп түңнелди кылган (121-ги арында).

Ол-ла бүгү-биле чергелештир номда четпестерниң бар болганы хомудаачыг. Автор[illegible] бүгү [illegible] [illegible] [illegible] чок, бүзүрениг болгаш чиге-биле кылдынган деп чугаалаары берге. Хамыктың мурнунда ТАР-ның төөгүзүн Ю. Л. Арапчының чааргы катап үе-чадалаазы дадагал[illegible] заашкынны болдуруп турар. Тыва Арат Республиканың төөгүзүн автор ийи үе-чадага, а тодаргайлаарга, антиимпериалистиг, антифеодалдыг үе-чадага (1921—1931 чылдар) болгаш ниити демократтыг үе-чадага (1931-1944 чылдар) хуваап турар. Ынчалза-даа [illegible] алгызын болгаш чурттуң даштыкы капиталдан хамаарылгазын [illegible], чурттуң политиктиг амыдыралын ниитизи-биле демократтаары, [illegible] чоннуң культуразын [illegible] ниити демократтыг ол [illegible] айтырыг антиимпериалистиг, антифеодалдыг ол үе-чадада шиитпирлеттинген [illegible] болдунар болгай.

Партияның [illegible] тургузуун [illegible] ооң хуралдарының [illegible] демократтыг [illegible] күш-ажылчы араттарның революсчу-демократтыг диктатуразының органнары болган аймак чоннарының хуралдарын — улусчу эрге-чагырга органнарын тургузарын партия хайдырган. Аныктар, профэвилел болгаш херэжкиннер организацияларын чогум-на ол үе-чадада тургустунган, оларга партияның удуртукчу салдары күштелген. Бүдүн он чылды (1921—1931 чылдар) чүгле даштыкы садыг капиталынга болгаш феодалдарның аңгызынга удур демиселдиң үе-чадазы кылдыр санаары шын эвес болур деп санап турар бис.

ТАР-ның капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдезиниң ниити үе-чадазында (1921—1944 чылдар) экономикага (үлетпүр, транспортка, садыг-чээли системазында, арат ажыл-агыйларны коллективизастаарынга үндезилеттинген ниити ажыл-агыйга) социалистиг бүдүрүлге харылзааларының бодаттынары болгаш социалистиг культураның тургустунары ышкаш, ындыг сорулгалар тодаргай шиитпирлеттинген турбуже, Ю. Л. Арапчының ол үе-чадазы ниити-демократтыг деп адаан.

Тываның капиталистиг эвес [illegible] ССРЭ-ниң [illegible] ТАР-ның [illegible] [illegible]. Автор ону 50 [illegible] [illegible] (1[illegible]-кү арында) [illegible] бодбас.

Сөзүлге капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдезиниң үе-чадалар шиитпирлеттинген үе-чадада [illegible] «СЭКП-ниң Тыва организациязының төөгүзүнүң [illegible]» «Тываның төөгүзүнүң» ийиги томунда болгаш өске-даа эртем ажылдарында айыткан. Ниити түлээп көрүнген үе-чадалаашкынга Тываның феодализмден социализмче шилчээн үезиниң баштайгы он чылын ниити-демократтыг үе-чадага хамаарыштырган, дараазындагы, 1944 чылдың октябрьга чедир чылдарны — капиталистиг эвес хөгжүлдениң ниити-демократтыг үе-чадазындан социалистиг үе-чадаже Тываның шилчээн үезинге хамаарыштыр киирген.

Үе-чадалаашкынны ынчаар кылырда, социал-экономиктиг факторларны, аңгы күштерниң деңнигүүр байдалын [illegible] көрген. СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң партия төөгүзүнүң кыдыгы ол үе-чадалаашкынны [illegible] [illegible] санаан. Чаа үе-чадалаашкынны автор [illegible]. Мурнунда хүлээп алдынган үе-чадалаашкынга дадагалзаан-даа, бодунуң үе-чадалаашкынынга тодаргай чиге үндезилээшкинни-даа бербээн.

Оппортунистиг ямы-бүгү [illegible]ларның партияга [illegible] айтырыгга автор шын [illegible], ынчалза ол [illegible] удур демиселди чорудары эптиг чугаа болган. Ынчалза-даа ол айтырыгны Ю. Л. Арапчы [illegible], тодаргай эвес чамдык түңнелдерин [illegible] (119-ку арын-211). ТАРП-та турган барыын үзелдиг оппортунизм «[illegible]» айтырыгны эң-не баштай ТАРП-ның IV съездизинге болгаш ТАРП ТК-ның база Төп контроль комиссиязының каттышкан II пленумунга киирген (1928 чылдың декабрь — 1929 чылдың январь). «ТАРН-га турган барыын үзелдиг оппортунистерниң платформазы» эвес, а «Тываның Араттың революстуг намының чоон үзелдиглерниң платформазы» дээр документ барыын үзелдиг оппортунистерни сойгалап илередиринге үндезин болганы билдингир болгай, ынчаарга ону номда шын эвес адаан. Эки-ле ээлиге чедир быжыг туруштуг революсчулар ынчаарда барыын үзелдиг чайгылыкчыларның политиказын шыңгыы шүгүмчүлээн. Партияның чиңгине шугумундан ырааннарны ТАРП-ның VIII съездизи (1929 ч.) идея болгаш органзыс талазы-биле чылча шапкан, ынчалзажок барыын үзелдиг айыыл эки-ле эвге чедир чайлаттынмаан турган.

ТАРП-ның I конференциязының ажылын, Бот-башкарылыр күш-ажылчы орус колониянын (СЕКБК-туң), ВКП (б)-ның Райбюрозунуң, Сибирь бюрозунуң, ол ышкаш өөрениг түс-түс ажылдаачыларының ажыл-чоруктугазын тыптарга тодаргай эвес чамдык чүүлдерни номга киирген.

Архивтиг материалдарны чедир хайгарбаанындан туңнелинде эвеш эвес катап таашкыннар тывдып, харыы-биле [illegible] барык бар. (92, 98, 110, 120, 143, 221, 206, [illegible] 171 [illegible] 211, 281 и. т. болгаш өске-даа арыннарда). Боттарының утка-шынарының болгаш ужур-дузазының талазы-биле үүрмек хөй чижектерни, саннарны болгаш шөлүг эвес болуушкуннарның фактыларын номда киирген.

Социалистиг революцияның теориязының эң чугула түлүш кезээ болур, хожудангай чурттарның капиталистиг эвес оруктап хөгжүүрүнүң марксчы-ленинчи концепциязы, революцияның шимчедикчи күштери, күш-ажылчы араттарның диктатуразының ажылдакчының база күш-ажылчы араттарның революсчу-демократтыг диктатуразынче шилчиириниң болгаш өске-даа айтырыгларны автор улам ханы көрүп ужурлуг турган.

Хөгжүлдениң капиталистиг эвес оруунуң дугайында айтырыгга хамаарыштыр деңнилгениң болгаш реакцияның күштериниң аразында идеологтуг чидиг демисел чоруп турары билдингир болгай. Ынчангаш СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң национал политиказын нугулдеп, ССРЭ-ниң улустарының, оларның аразында тыва улустуң төөгүзүн нугулдуп бак-биле хажыдып турар бо чылдан ажыр 60 чылын демдеглеп, делегейде эң баштайгы ажылчыннарның болгаш тараачыннарның чаңгыс ада хөй националдыг эвилел күрүнениң тургустунганының дургузунда бакшаап турар буржуазын идеологтарның бурунгаар фактыларга үндезилээн тодаргай фактыларга үндезилээн Ю. Л. Арапчының номунга шүгүмчүлээр, сойгалаар илередир турган.

Демдеглеттинген болгаш чамдык өске-даа четпестер бар-даа болза, «Тыва улустуң социализмче төөгүлүг оруу» деп ном ниитизи-биле Тываның төөгү эртеминге боттуг салыышкын болуп турар. Номну тодаргай, билдингир кылдыр бижээн, ынчангаш ол аажок номчуттунгур. Ю. Л. Арапчының номун чугаалажып көргени Тываның чаа төөгүзүнүң эң чугула айтырыгларын бистиң төөгүчүлеривис мооң соонда-даа улам ханызы-биле шинчилээр ужурлуг дээрзин көргүскен.

Янзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

Солун кежээ

Эрзинниң Культура бажыңынга болган кежээге культура ажылдакчыларының белеткээни солун концерт болган. Бот-тывынгыр артистер Николай Сендинниң хөөмей, сыгыдын, Ак-кыс Сагаан биле Клара Шойжунуң ырларын, Радик Ензак биле Шолбан Баяновтуң мооа ырызын көрүкчүлер катап-катап дилеп дыңнааннар.

Концерттиң номерлерин ыры-хөгжүм ансамбли эки үнүүнүң демдеглевес арга чок. Концерт соолунде 16, 24, 32 килограмм деңнеге шой кедүрериниң маргылдаазы көрүкчүлерни сонуургаткан. Деңзи аайы-биле Байыр Дамдын, Василий Иргит, Владимир Сыхчян, Амир Дамдын олар тиилелгениң түс-түңүнда чедип алганнар. Тиилекчилерге районда спорт чөвүлелиниң хүндүлел бижиктерин база өртектиг белектерни чөвүлелдиң даргазы Ш. Г. Ала тывыскан. Маргылдааның түңнелинде комсомол райкомунуң нийти секретары И. К. Ламажап байыр чедирип түве чугаалааш, спортту районга анныктар ортузунга сайзырадып, массалыг боддурарынче кыйгырган.

Кежээниң түңнел кезээнде оюннар болгаш таңцы болган. Ол хүн районнуң харылзаа белдириниң аныктары дружинниктээн.

Д. ДАМБА-ХУУРАК.

Чурукчуларның чаа ажылдары

Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң чагыын ёзугаар Тываның чурукчулары улуг хемчээлдиг чаа ажылдарны кылып дооскан, музейге дужааганнар.

Тываның комсомол шаңналының лауреады Владимир Ховалыг болгаш чурукчу Ондар Ортун-оол олар «Тыва эки турачылары фронтудан зон келгени» деп ажылды дужааганнар. «Тыва эки турачыларны фронтуже үдеп турганы» деп ажылды Юрий Деев чураан. Тываның комсомол шаңналының лауреады Саая Сарыг-оол «Тыва Арат Республиканың толээлери фронтуда Кызыл Шериинниң дайынчыларынга белектер тывыжып турары» деп улуг ажылды кылган.

Ук ажылдарны Алачургуң Улуг дайынынын дугайын көргүскен залда дээрге ... Чаа чуруктар музейде бар экспонаттарның арызында эң улуг (1,5×2 м) хемчээлдиг ажылдар болуп турар.

В. САГААН-ООЛ.

Шивээде театр

Петропавловск хоорайның чурт-шинчилел ажылдакчылары Ишимде шивээниң солун төөгүзүн илередип тывып кааннар.

Тобольскиниң чагырга черлиниң тепээзи А. Толстой биле шивээниң комендантызы Г. Шредерниң арызында бижишиндеп шинчилекчилер дараазында чүүлдү билип алган: Россияның эшиирги черинге XVIII вектиң төнчүзүнде бээп улусчу театр турган.

1796 чылда Толстой Петропавловскиге турузуп турган операларның партитураларын Тобольск театрынче чорудуп бээрин шивээниң комендантызындан дилээн. XVIII вектиң ортан үезинде ук шивээ шеригжи бижилгелериниң [illegible] болур ужур-дузазын чидирипкен. Садыг оруктарының каттышкан белдириниң төөгүнгө улуг суур тургузуп турган. Ынаа театрга сонуургалдыглар шиилерни тургузуп турганнар.

П. ВАРОВ.

Петропавловск.

ССРЭ-ниң Күрүне шаңналынга саналдап киирген

ЛЕНИНГРАД. «Ленноучфильм» студиязының чаа ажылының жанры солун: ону шинчилел-фильм дээр. «Кижи болган робот» деп долу метражтыг эртем тайылбырлыг фильмниң сценарийин Ужар чүүл приборлары тудар институттуң профессору М. Б. Игнатьев болгаш ол-ла институттуң доцентизи Л. П. Клауз олар бижээннер.

Барык он чыл дургузунда авторлар боттарының «кол маадырын» — үлетпүр роботуну «өзүлдезин» хайгаарап келгеннер. Чүгле хайгаарап эвес, роботтарның чаа салгалының «кижизидип» база турганнар. Робототехниканың хөгжүлдезин төөгээп дөрт новелладан фильм үндезилеттинген.

Кинода солун чүүлдер-ле хөй. Ооң режиссёру Л. М. Волков, оператор Е. М. Голубев. Эртемденнерниң болгаш документалдыг кино тургузукчуларының кады кылган чаа ажылын 1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналынче саналдап киирген.

ЧУРУКТА: «Кижи болган робот» деп фильмниң тургузукчулары (солагай талазындан) доцент Л. П. Клауз, профессор М. Б. Игнатьев, тургузукчу режиссёр Л. М. Волков болгаш оператор Е. М. Голубев олар.

Н. АДАМОВИЧТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Эмчиниң сүмези

ӨГ-БҮЛЕДЕ ШКОЛАЧЫ

Бичии чаштарның мандып, өзери дыка дүрген. Каш чылдар эрткелек чорда-ла, оларны школаже үдээр үези келген боор. Школаже кирериниң бетинде, бичии белеткелдер. Ада-иелерниң чымыжы улгадыр. Оларны өөредилге херекселдери, школачы форма дээш өске-даа херек чүүлдер-биле хандырар апаар. Школа назыны четпээн уругларны школачы кылдыр чоорту өөредири нарын. Оларның сагыш-сеткилиниң амыдыралдың чаа хевиринче болгаш чаңчыкпаан ажылче кирери ындыг-ла белен эвес.

Шаңгыы негелделиг болгаш чугула чаа хүлээлгеге тывылганы, амыдыралының хенертен өскерилгезин олар боттары-ла эскерип каар. Чамдык бирги класстылар амыдыралының чаа чурумунга ... берип чаңчыгарлар. Школа назыны четпээннер ... бүгү-ле чүүлдерни боттарының билир шаа-биле дыңнап билир турган болза, школага оон-даа байлак дыңнадыгларны азы школа программазын өөренип эртер. Бир эвес оларның хүн чурумун контрольга албас болза, бот-оналганын чедир ... да ... уруг үезинде дыштанмайн баар. Ынчангаш ада-ие оларның хүн чурумун хайгаараары онза чугула.

Хүн чурумун сагывас уругнуң кадыкшылынга багай салдарлыг. Каш айлар эртпейн уругнуң хорадаачалап, турууджалын, ажылга хөөн чогун ада-иези эскерип каар. Уруг ниити арай боорда удуур болгаш чамдык дүннерде оттур апаар. Чамдык уругларның бажы ургүлчү аарыыр, дүжүн соонда, бот-оналга кылыр үеде чүрээ дүргеп согар болгаш кошкак байдалдыг апаар, дериидер. Ада-иелер болгаш башкылар школачыларның мындыг байдалын эскерзе-даа, чамдыкта херекке албайн баар. Ол бүгүнү чалгаа кылдыр кижизиттингениниң азы өөренир хөңнү чогунун чылдагааны кылдыр санай бээр. Шынында ол ындыг эвес. Ол дээрге хоочураан туруучал чаңчыл иикпе, азы төп нерв системазының ажыл-чорудулгазының үрегдели-дир.

Уруг аажок шимченгир болзажок ооң ажыл-чорудулгазы үрелбейн чок апаар. Кичээнгейи дыка кошкак, ындыг уругларның удууру багай болгаш хөй дүштер дүжээр, арай боорда оттур, самбырачанынга туруп алгаш чегей харыы бээр. Контроль ажылдарны күүседири суаа. Бир эвес школачының ындыг байдалынче кичээнгей салбайн, чылдагаанын тодаратпас болза, аарыг улам өзүп, кошкак кижи апаар. Эге үезинде ол хелчок ажылдаар тургаш, оон ажылга хөңнү чок апаар. Баш мээзиниң кемдээшкиннерин, иштики органнарның хоочураан болгаш халдавырлыг аарыгларын эрттиргеннерни ол бүгү байдал каданналып болур. Өг-бүлениң психологтуг байдалындан база хөй чүүл хамааржыр. Ада-иениң аразында харылзаазы, аргалаар чорук, уругже халдаарал чок боору ... аарыг тывылдырарының бир кол чылдагааны. Ындыг болганда бирги класстың рын танылгазын болгаш күш ажыл чурумун шиитпирлеп хайгааралга алыр херек.

Аарыгның түлүк үезинде уруг хорадаачал, хомудаачал, кылыктыг болгаш бодун туттунуп шыдавас апаар. Бижимел ажылдарга грамматиктиг частырыглар эрттирериндеп айтыда, үжүктерни каап, өске-даа частырыгларны кылы бээр. Бо бүгүнү күш-ажылдың болгаш дыштаныгланың чурумун тодаргай сагып турганы, эдип ап болур. Эң-не кол чүве уругнуң чурумун чогуур негелдезинче тургузар херек. Олар 10 шак дургузунда удуур, бот-оналганы күүседири 45 минутадан көвүдевес болур ужурлуг.

Эге класстарның өөреникчилерин күш культуразы хаара тудары, оларның сайзыралынга болгаш өөредилгезинге эки салдарлыг. Эртенги гимнастиканы доктаамал кылырга, ынчаш ажыктыг. Ынаа уругну өөредир, чаңчыктыр кижизидер херек. Эртенги гимнастикада 5—7 хире мергежилгелерни кылыр болгаш ол түгле 7—8 минута үргүлчүлээр ужурлуг. Бот-оналганы кылырының бетинде селгүүстээр. Телевизор чанынга хөлүн эрттир үр олурбас. Ада-иелер уругнуң өөредилгезин ханы билип, ооң амыдыралын шын организастаап тудум, бергелерни ажып эртеринге дыка дузалыг.

Л. КОМЛЕВА, республиканың санитар-чырыдылга бажыңының инструктору.

ГАРАЖ АДААНДАН

Павлодар областың кодээ ажыл-агыы эргелелиниң чолаачызы Б. Ербаев үнелиг эртине шыгжамырының дилекчизи болу бээр мен деп сагышпаан. Ынчалза-даа шынап-ла боду үнелиг эртине шыгжаан черни тып алган.

Гараж девискээрин чаагайжыдып тура, чер казып, даштар уштуп турганнар. Бир дашты казып уштуп чадапканнар. Ынчангаш ону казып үндүрери-биле бульдозер эккелгеннер. Дашты казып үндүрүпкеш көөрге, бир-ле чүве кылаш дээн. Б. Ербаев довурак арызындан ийи баштыг зээр чураан чоостарны тып алган.

— Биске шыгжаары-биле берген экспонаттарның арызында ол дээрге эң үнелиг тывыш болуп турар — деп, Павлодарның төөгү чурт-шинчилел музейиниң директору М. Гапон чугаалап турар. — Шак ындыг эрги чоостар Казахстанның кайы-даа музейинде чок. Чоостар сонуурган чыын чораан кандыг-бир бай садыгжының-на шыгжаа боор деп санап турар. Ол революция мурнунда Орус күрүнезинге турган чоостардан эгелээш. XIII, XVII вектерде Ортаа Азия күрүнелеринге турган акшаларны чажыт шыгжаттга кадагалап турган. Оларның бир чамдыктары эртем талазы-биле сонуургалдыг болдуруп турар.

И. КРИВИНЕЦ.

Павлодар.

Мурнунда чылдарда октябрьда дыка соок турганын Тываның чурттакчылары утпааннар. Бо чылын эдептиг чылыг болуп турарын кижи бүрүзү эскерген. Дүне безин 11 градус чылыг. Ооң чылдагааны чүдел?

Бистиң республиканың девискээринче бо күзүн мурнуу-барыын чүктен чылыг хаттың кээп турарындан мындыг таарымчалыг температура элээн ызырнып турары ол. Ындыг-даа болза, ол хаттың углаанышкыны бо хүннерде өскерлип, соңгу-барыын чүктен соок агаарны эккеп эгелээн. Ынчангаш, удавас агаар сооп эгелээр.

ЧУРУКТА: октябрьның төнчүзүнде бээн чаштар ам-даа хүннүң хөй кезиин даштыгаа селгүүстевишааннар.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

ШЫДЫРАА: АНЫЯКТАР КӨВҮДЭЭН

Бо чылдың ноябрьда болур Бүгү-делегейниң шыдыраа олимпиадазы-биле ... бо спортчу чыл делегейниң шыдыраа овааддайы дээш кордакчылар илередир зоналар арызының маргылдааларыбиле онзагай болуп турар.

Барык 10 хире чыл дургузунда кордакчыларның маргылдааларынга болдуунда дуржулгалыг шыдыраачылар киржип келген, оларның назыны амгы делегей чемпиону Анатолий Карповтан бижин-ле улуг турган. Мындыг байдал ... Делегей чемпиону болунун удурланыкчыларындан назы талазы-биле улуг, дуржулгалыг-даа болур ужурлуг деп кайда-даа бижиттинмээн дүрүм турган болгай. Вильгельм Стейниц-даа, Эммануил Ласкер-даа, Хосе-Рауль Капабланка-даа, Михаил Ботвинник-даа ындыг турган. Харын Александр Алёхинниң 1929 болгаш 1934 чылдарда удурланыкчызы Ефим Боголюбов оон элээн улуг назылыг турган.

Шыдыраага делегейниң бирги чери дээш маргылдааларның байдалы соолгу чылдарда элээн өскерилген. Роберт Фишер болунун [illegible] удурланыкчыларындан элээн аныяк турган, а Анатолий Карпов — «мырынай чаш оол». Делегейниң аныяк чемпионунга удур ойнаары хоочун шыдыраачыларга дыка нарын болган. Амгы үеде болган зоналар арызының маргылдаалары делегейниң бирги чери дээш туржур кандидаттарының хар-назынынга база «бүдүлгээзинин» киирген. Чемпионнуң удурланыкчызы кым болурул? Аныяк гроссмейстер бе, хоочун шыдыраачы бе?

Назы талазы-биле улуг-улуг ылгалдар бар дээрзин айтыр апаар. Сес кордакчының бежи: Роберт Зюбнер, Золтан Рибли, Александр Белявский, Эугенио Торре, Гарри Каспаров оларның назы 35-тен ашпаан. А эң-не шыырак киирткен Каспаровтуң назыны 20 [illegible] четпээн. А хоочун салгалдың шыдыраачылары чурнундагыларынга болдарга, дыка эвээш: Виктор Корчной, Василий Смыслов болгаш Лайош Портиш олар кирген.

Мындыг ойнакчылар оюннуң байдалын шиитпирлеп, маргылдаа кандыг болуп доостурул дээн бодалдарны «бүдүлдүрүп» турар. Чүге дээрге, аныяктарның мергежилин бирээзиниден өскези артык болгай. Ынчалза-даа, бо удаада чемпион-биле аныяк ойнакчы ужуражыр боор деп идегел бар.

Зоналар арызының маргылдааларынга совет киржикчилерниң оюну кандыг болганыл? Бо удаада оларның саны база хөй — 12 кижи болган. Чурттуң шыдыраачыларының оюнунга Москва маргылдаазынга чедир хөй-ниити таарзынмайн турган дээрзин чугаалаар апаар. Лас-Пальмасче (Испания) болгаш Толукаже (Мексика) чоруткан сес шыдыраачының чүгле чаңгызы (Василий Смыслов) делегей чемпиону ат дээш демиселин уламчылаар эргени чедип алган. Лас-Пальмаста Смысловтуң чедип алган тиилелгелеринге соруун киргеш ооң талалакчыларының өөрүшкүзүн манаа чугаалаар херээ бар бе. Оюннуң дараазының ужу Совет Эвилелиниң төлээлери апарган. Мурнундагы маргылдааларның түңнелинден алгаш көөрге база-ла ол хире ойнакчылар киржип турган.

Маргылдааның түңнели кандыг болуру бистиң дүвүредиг турганы чоп болбайн аан. Ынчалза-даа ам совет шыдыраачылар баштайгы салыгларга идегеп турарлар. Даштыкы удурланыкчыларның саны өзүп турар шериин зоналар арызының маргылдаалары баталыктаан. Ян Тимман, Бент Ларсен, Ульф Андерссон олар оюндан үнген-даа болза, даштыкы өске беш кордакчы элээн айыылдыг болуп турар. Оларның бирээзинге венгр гроссмейстер Золтан Рибли хамааржыр. Соолгу чылдарда ол дыка бүзүредиг ойнап турар апарган. Салыглары хөй янзы, камгаланып турда тергиин.

Филиппин гроссмейстер Торрениң чедиишкинин бисти өөрткен. Азияның хөгжүп олар чурттарындан кордакчылар арызынче эң бир дугаар үнген шыдыраачы ол. Торре совет гроссмейстерлерден өөренип ап турар, ол эки түңнелин берип эгелээни ол.

Хоочун салгалдың шыдыраачыларын [illegible] барып болбас херек. Лас-Пальмаска Смысловтуң көргүскен салыын херекке албайн барып болур бе? Бистиң шыдыраага хамыкшылдыгларывыс кол-ла Гарри Каспаровка идеген турарын база чугаалаар апаар. Ол зоналар арызының маргылдааларынга 13 сан алыр аргадан 10-ну чедип ап шыдаан.

Эгелекен салыгларны теория болгаш чугаалыкчы ёзу-биле аналистеп көөр үе бистиң мурнувуста бар. Янзы-бүрү эгелер ажыглап ойнаар чүүлдер ... ипкен. Алёхинниң ужен чылдарда ооң кайы бергеш, эки аргалыг алыр салыглары ам хадаатканның чаа девири апарган. Чижээ Каспаров — Георгиу болгаш Георгиу — Белявский оларның салыгларын көрээлинер. Совет гроссмейстерлер ол арганың ажыктыын аңаа бадыткааннар. Аныяк шыдыраачыларның аттары улам алгаан, ылангыя Каспаров көскү апарган. Хоочун ойнакчылардан Портиш барык ... шаанда Шагда-ла билдингир апарган шыдыраачыларның арызынга чаа аттар немежир үе келген деп бодаар мен.

Алексей СУЭТИН, делегей гроссмейстери. (ПМА).

ЗАЛДЫҢ ЭЭЗИ КЫМ ЫЛ?

«Күш-культура болгаш спорттуң массалыын улам нийдир кедүрер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын бистиң Кур-Чер суурнуң чурттакчылары ханы сонуургал-биле хүлээп алгаш, ону боттандырарынга кирипкен турар. Бо талазы-биле суурда чамдык ажылдар чорупту турар. Республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң хостуг хүреш филиалы бистиңде үш чыл чедир ажылдап турар. Ооң тренери Александр Оюн мергежилдиг спортчуларны белеткээри-биле мында спорт залының чамдык септелгезин кылган. Довулап бүдүп, чугайлаан соңгаларын шилдээн. Чылыг үеде ук залга белеткелди эрттирип турган. Ам соок келгеш, а залдың одалга системазы амга чедир кылдынмаан. Ажыы-биле чугаалаарга, кайы-бир одалга системазынга кожары арткан. Бо залды ажыглалга кииреринге Александр Оюн чамдык хемчеглерни чорудуп. Суурнуң школазындан дуза дилээрге, «Совхозка берипкен бис» дээр, а совхоз ук «спорт залды документ ёзугаар хүлээп албаан бис» дей берген. Кызыл районнуң болгаш республиканың Чырыдылга министерствозунуң тудут талазы-биле харылаар кижизи «Бисте ындыг спорт зал чок, аңаа акша-хөреңги көрдүнмээн» деп харыыны бергеннер.

Алызында ук зал чоокку чылдарда туттунган школага хамааржыр. Ол школа интернат болу берген, а зал база интернатка хамааржыр. Кажан интернаттың одалга системазының туружун өскерти кылган соонда, моторунуң күжү эвээжээнинден спорт залче чоруткан системаны үзе кескен. Ынчангаш хайыраан зал ам 4 чыл дургузунда ажыглалга кирбейн барганы ол. Ооң уламындан бо объектиниң ээзи ам шуут тывылбастаан.

Ээзи чок залды дарый ажыглалга кииерин күзенчит. Совхозтуң аныяктары, «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң филиалының спортчулары манаа теннистеп, волейболдап, баскетболдап, хүрежип турган болза магалыг-ла чүве-дир ийин.

Э. ТЕЖИТ.

ФЕСТИВАЛЬГА КИРЖИРИ-БИЛЕ

ССРЭ-ниң Төп шыдыраа клувунуң чалааны-биле Кызыл хоорайның шыдыраачылар командазы «Шыдыраа клубу-82» фестивальга киржири-биле Евпатория хоорайда чеде берген. Шыдыраачыларның ол фестивалын ССРЭ-ниң 60 чылынга турасиааткан. Тываның командазының составында республиканың шилиндек командазының кежигүннери Адыг-оол Монгуш, Чыртан-оол Оюн, Николай Онуфриев болгаш Долгар Сат олар бар.

Фестивальдың программазында аңы-дүңма республикаларның шыдыраачыларының ужуражылгалары, шыдыраа клувунуң тренерлериниң семинары, швейцар системага массалыг турнир, курорт хоорай-биле таныжылга, гроссмейстерлерниң лекциялары кирип турар.

(Бистиң корр.).

ФУТБОЛ

Футболга чурттуң бирги чери дээш болуп турар чемпионатка Минскиниң динамочулары Тбилиссиниң «Динамозун» база болгаш Москваның «Спартак» командазы уткаш, Кутаисиниң «Торпедо»-биле хайымнапкан. Ынчангаш бедик черлениң ойнакчыларының арызында бирги черже үнер арга оларда бар болу берген. Ынчалза-даа Киевтиң динамочулары төс ужуражылганың шиитпирлиг оюн соонда Алма-Атаның «Кайраттыг» база уткаш, Минскиниң командазынга чүгле 2 сан четпейн турарлар.

Бо чылгы маргылдааның шолдуң ээлери (Кутаисиниң «Торпедо») үш ужуражылгага удуп алгаш, ийиңге уттуруп...

Харьковтуң «Металлист» ЦСКА-биле ойнааш, хайымнаан, а «Днепр»—Москваның «Торпедо»-биле ужуражылгазында шуут сан албайн барган.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

1983 чылдың «Шын» солуннуң чагылдазы уламчылап тур. Ол бо чылдың ноябрь 15-ке чедир уламчылаарын утпаңар. Чагылданың чылда өртээ 7 рубль 80 көпеек.

«Шынны» чагыдып алырынче далажыңар!

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Чамдык районнарга хар чаар. Соңгу чүктен углаанышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр. Дүне агаарның температуразы —3—8 градус соок, чамдык черлерге —10 —15 градус соок. Хүндүс агаарның температуразы 2—7 градус чылыг.

Кызылга чаъс чагбас. Соңгу чүктен хаттың дүргени 9—14 метр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

«Шын» солун редакциязы дуржулгалыг машинакчыларны доктаамал ажылдаары-биле чалап тур.

телевидение

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Никколо Паганини». Хөй сериялыг уран чечен телефильм. 1-ги серия. 10.15—«Кино аян-чоруктарының клуву». 11.15 — Телемедээлер. 11.20—14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35 —Документалдыг телефильмнер: «Мээң республикам хууну», «Газ—ачам», «Каракумнуң капитаннары», «Соруктуг киришкин». 15.35 — «Лагдынычы». Тележурнал. 16.05—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VII конкурузунуң лауреады пианист Мицзо Коима (Япония) ойнаар. 16.40—«Горнистер, харылаңар!». 17.25—«Петроград». «Он чеди чылдың октябрь...» Документалдыг телефильм. «Чаа делегейни тургузар бис».

КЫЗЫЛДАН
18.30 —Телемедээлер.
МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —Орус композиторларның романстары А. Абдабердиева күүседир. 19.20 — «Маадырлыг чорук». Ыракты Чөөн чүкту ак гвардейжилерлен болгаш интервентилерден хостааныңдан бээр 60 чылынга уткуштур. 19.50—«Никколо Паганини». Хөй сериялыг уран чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 21.00—«Үе». 21.30—«Москва күзүнү». Совет музыка фестивалы Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдар. 22.45—Бөгүн делегейде. 23.00 —00.45—Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Минск) —«Динамо» (Киев).

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Немец дыл. 12.30 — Анатомия. Кижиниң физиологиязы болгаш гигиеназы, 8-ки класс. Ханның чажыттары. 13.05—Ада-иелер, силерге. 13.35—ССРЭ-ниң монументалдыг уран чүүлү. 14.05 — ПТУ сургуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге. Чараш чорукту дугайында үш новелла. 14.35—А. Н. Островский «Чацыкы». 15.20—Телемедээлер. 15.30—18.15 — Чапсар. 18.15—Телемедээлер.

18.30 — Телемедээлер. 18.45 —«Улустуң уран чүүлү». Дамчыдылга. 19.25 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуур чаштар!» «Жирафажыгаштың улуургаланы». Мульт-фильм. 20.15 — «Кайгамчыктыг эрткен хүннер». ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Бориннаның киржилгезин-биле фильм-концерт. 20.45—«Бээбтың кашпалдары». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». 21.30—22.20 — «Кырган ачам болгаш хат». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

КИНО

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Соолгу ээлчегде» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Элээди оол болгаш хоойлу» деп киноклуб 10.30, 12.00. «Маадырлыг чоруктуң школазы» 12.30, «Олар чедип кээр» 17.15, 18.55, 20.35 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакшылдың мөңге тоолу» (2 сериялыг) 15.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дөртку тырыкыга дүне» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

Бо чылдың октябрь 28-те 19 шакта. СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдылганың бажыңынга «ССРЭ-ниң делегей байдалы» деп лекция болур. Ону төөгү эртемнериниң кандидады К. В. Захаров (Москва) номчуур.

Билеттерни лекция болур хүнде ПЧБ-га садар.

Кызылдың пединститудунуң физика-математика факультединге өөренип кирерин күзээн кижилерге Кызылдың пединститудунуң математика кафедразының чанынга бот-өөредилгениң белеткел курузу 1982 чылдың ноябрь 10-дан эгелеп ажылдаар. Белеткел курузунга 10 класс дооскаңнары болгаш ортумак школа дооскан кедээ аныктарны хүлээп алыр.

Курска кирер күзелдиглер математика кафедразының эргелекчизиниң адынга билдириишкинин киирип, аңаа чурттап турар чериниң шын адресин айтыр.

ИНСТИТУТТУҢ АДРЕЗИ: 667000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда № 34 бажың, математика кафедразы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарьяттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агыы килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2044

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектеринге талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1).

ТС—01663.

Бүгү чуртталарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 250 (12040) | 1982 чылдың октябрь 28, четверг | 1925 чылда үндүрүлүп эгелээн | Өртээ 3 көп.

ТАРАА БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИҢЕР! ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ ДЕПШИЛГЕЛИГ СИСТЕМАЗЫН УЛАМ ИДЕПКЕЙЛИГ НЕПТЕРЕДИҢЕР!

ЧЕРНИ, ТЕХНИКАНЫ, ЧЕМИШЧИДИЛГЕЛЕРНИ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ БОЛГАШ САҢ-ХӨӨ КУРЛАВЫРЛАРЫН АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ АЖЫГЛАҢАР!

КЕЛИР ДҮЖҮТЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ БОЛГАШ САГЫШ САЛЫҢАР!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

СЭКП Тыва обкомунуң VII пленуму

Дүүн Кызылда Политиктиг чырдыышкын бажыңынга СЭКП обкомунуң VII пленуму болуп эрткен. Ооң ажылынга партия, совет, профэвилел болгаш комсомол органнарының ажылдакчылары, министерстволарның база ведомстволарның удуртукчулары, районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң начальниктери, совхозтарның болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң директорлары болгаш партия организацияларының секретарьлары киришкен.

Пленумну СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** ажыткан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга дүүштүр чер ажылының ажыктыын бедидериниң болгаш тараа база ниитиниң малынга чемнер бүдүрерин көвүдедириниң талазы-биле партияның область организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны пленумга чугаалашкан.

Ол айтырыгның талазы-биле илеткелди пленумга СЭКП обкомунуң ийиги секретары **П. И. Кравченко** кылган.

Пленумга чугаалашкан айтырыгның талазы-биле СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары **К. А. Маспык-оол**, СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары **В. М. Евтешин**, «Тиилелге» совхозтуң директору **В. О. Оюн**, Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы **Г. И. Ларионов**, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Д. Д. Даваа**, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары **И. М. Сувандии**, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының директору **Т. А. Хунданов**, республиканың мелиорация болгаш суг ажыл-агый министри **Н. А. Жоголь**, СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары **В. А. Бакулин**, Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы **Ш. Д. Ооржак** олар санал бергеннер.

СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** пленумга чүве чугаалаан.

Пленум чугаалашкан айтырыгның талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга дүүштүр чер ажылының ажыктыын бедидериниң болгаш тараа база ниитиниң малынга чемнер бүдүрерин көвүдедириниң талазы-биле партияның область организациязының сорулгаларын тодараткан.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан **Б. П. Свинцовту** кандидаттан СЭКП обкомунуң кежигүнүнче шилчиткеш, СЭКП обкомунуң бюро кежигүнүнге соңгаан.

СЭКП обкомунуң административтиг органнар килдизиниң эргелекчизинге **Д. Б. Ондарны**, эртем болгаш өөредилге черлериниң килдизиниң эргелекчизинге **П. Т. Дамба-Хууракты** пленум бадылаан.

СЭКП ТК-ның Көдээ ажыл-агый килдизиниң инструкторы **В. И. Летягин** пленумнуң ажылынга киришкен.

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

СЭКП обкомунуң ийиги секретары эш П. И. КРАВЧЕНКОНУҢ илеткели

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин, беш чылдың пландарын, бүгү совет улус-биле бир демнии, бистиң республикавыстың ажылчы чоннары политиктиг улуг көдүрлүүшкүн, күш-ажылчы сорук кириижиишкин-биле боттандырып, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбак нептередип турар.

Республиканың улус ажыл-агыйының кол адырларынга төрт айларның пландыг онаалдалары күүсеттинген. Үлетпүрле продукцияның сайгарарының болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң пландарын күүсеткен. Көдээ ажыл-агыйның ажылчыннары мал ажылының продукциязын, күрүнеге садарының онаалдаларын боттандырып, дүжүт ажаап алыышкынын доозуп, үнүш ажылының продукциязын, мал чемнерин эрткен чылдардан элээн арбыны алган болгаш белеткээн. Садыгның, амыдырал бааздырылгазының ажылдакчылары, транспорт болгаш тудуг организацияларының [illegible]

[illegible]

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Улуг-Хем райондан Арыг-Үзүүнүң № 119 соңгулда округунуң талазы-биле депутаттың соңгулдаларын чорудар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалдары болза:

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 57-ги чүүлүнге дүүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Улуг-Хем райондан Арыг-Үзүүнүң № 119 соңгулда округунуң талазы-биле депутаттың соңгулдаларын 1982 чылдың ноябрь 28-те, воскресеньеде чорудар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.
Кызыл хоорай.
1982 чылдың октябрь 27.

СОВЕТ КИЖИЛЕРНИҢ ҮНҮ

[illegible]

(Уланчызы 2-ги арында).

[library stamp, illegible]

ЧЕР АЖЫЛДЫҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

(Уламчылыы. Эгези 1-ги арында).

муң тоннаны, минералдыг чемишчидилгелерин—25—30 муң тоннаны шөлдерге тогерип чедип алыр сорулга салдынган. Шөлдерниң дүжүткүрүн бедилериниң бо чугула курлавыры дыка хөй ажыл-агыйларда чедир ажыглаттынмайн турарын демдеглээр херек. Өдекти фермаларда чыгдыын, чажыттар чорукту шуут хөй.

Республиканың ажыл-агыйлары ошку беш чылда ортумаа-биле бир чылда хевээнгө 220 муң тонна, азы бир гектарга 40 кг өдек тон турган. А ынчаарга Таңды, Улуг-Хем, Чөө-Хемчик районнарының ажыл-агыйлары, «Сельхозхимия» каттыжыышкыннары турум үстүнгенииниң соонда органиктиг чемишчидилгелерин тогерип ковудедир байтын, эвээжеткен. Таңдыда ам өдекти гектарга чүгле 35—40 тонна херии тон турар. Бай-Тайга, Эрзин, Өвүр районнарының ажыл-агыйлары органиктиг чемишчидилгелерни холчок эвээжиди ажыглап турар. «Бурунгаар», «Енисей», СЭКП-ниң 50 чылы, Карл Маркс аттыг болгаш өске-даа совхозтар бо чылын органиктиг чемишчидилгелер тогеринниң планын чүгле 5—10 хуу күүсеткен. Ниитизи-биле республика органиктиг чемишчидилгелер тогеринниң планын 57,6 хуу боттандырган.

...

ажыл-агыйлары тарымал мурнунуң-даа, оозуң үзеннин-даа суггарылгазыныӊ планын чыл бүрүде күүсетпес, келген суг-нуң чүгле чартык кезиин ажыглап турары кончуг-даа таарышпас. Хөй-хөй ажыл-агыйларда суггаттыг чер ажылының системазы ажыглаттынмайн турар, суггарылганың норма-чижек, хуусаалары сагыттынмас, чемишчидилгелер тогеринниң схемазы чок, суггаттыг черлерде доктаамал ажылдаар звенолары быжыглаваан, материалдыг идиг бериишкинниң хевирлерин көрдүнмейн болур. Улуг өртек-үнелиг, белен оңдуруу чугул чаашкыннадырар машиналар ажыл турар. Кол-дуунда чаңгыс эдилегенги ажыглаттынып келген. Бо херекти шиитпирлиир-биле чүрумчудары чугула. Суггаттыг черлерни эң илеглелдиг кижилерге быжыглаары эргежок чугула. Түңнел продукт дээш суггатчыларының доктаамал ажылдаар шаңнал төлевирлиг бригадаларын чер болганга тургузар херек. Насос агрегаттарының, чаашкыннадырар машиналарының ажыглалын үлдезини-биле экижидер, арыгларының эрги бугаларын чер болганга катап ажыглап кирер, оруктарны кудукчарны, кожуп чоруур ирригация дериг-херекселдерин суггатчы бүрүн ажыглаар, гидротехниктерниң, суггатчыларның, чаашкыннадырар машиналарның белеткелин четчирибиле органиастаар апаар.

...

Каа-Хемде СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхозтуң механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры ... сөс берген.

СЭКП Топ Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ... боттандырар дээш совхозтуң ажылчыннары мал болгаш чер ... ... хемчеглерни ап турарын ол айыткан. Тарааны алышкылыын, күскү ... рылгазын совхоз чогуур үе-зинде чоруткан.

ССРЭ-ниң Аъш-чем програмазын ... боттандырарынга ...

(Уламчылыы 3-кү арында).

КамАЗ-та

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

(Тончузу. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

кол рольду ойнаарын оратор айыткаш, мында чамдык четпестерге доктаагаш. Чернип [illegible] [illegible] четчири-биле токпейн турар. Техниканың эдилели, септелгези чогуур негеллеге четпес, оон [illegible]. Ынчангаш чер ажылын чогуур агротехниктиг чуруннар езугаар чорутпайн келген. Ол [illegible] ындыг нептередир ажылды четпес чорудуп турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери болгаш специалистери бо пленумнуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш чер ажылының культуразын бедидериниң бүгү-ле хемчеглерин ап, кызымак ажылдаарының эргежок чугулазынга ол доктаадан.

СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген районнуң ишчилери политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик [illegible] ажылдап турарын СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары Н. М. Сувандии [illegible]

Районнуң [illegible]-биле бир гектардан ортумаа-биле 9 центнер дүжүттү ажаап алгаш, үрезин болгаш мал чеминге херек тараазы уруп [illegible] «[illegible]» совхоз ажаан алыышкынны организастыг чорудуп, чоогай дүжүттү ажаап алган.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир чер ажылында четпестерин, чедир кылдынмайн турар чүүлдерни ол чугаалаан. Чайгы болгаш күскү чер аңдарылгазын, оон болгаш [illegible] ажыл-агыйлар четпес чорудуп келген, ону экижидер тодаргай хемчеглерни ап чорудар. Херээн үрелиишкинниңге удур техниканы районга 1981 чылда ажыглап эгелээн, ол чедишпес, ону четчири-биле садып алыр.

Районга «Сельхозхимия» каттыжыышкыны үш чыл мурнунда тургустунган, ынчалза-даа оон материал-техниктиг баазазы кошкак. Бок үнүштерге удур чорудуп турар хемчеглери четпес, оон [illegible] дүүштүр тургузары негеттинип келген.

[illegible]

НЕГЕЛДЕНИ КҮШТЕЛДИРЕР

[illegible]

Д. МИЖИТ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

АКЫ-ДҮҢМА ЧУРТТУҢ ЧАГЫЫН ЕЗУГААР

СОФИЯ. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга алдар болдурган социалистиг [illegible] Михайлоградтың [illegible] комбинадының коллективи идепкейлиг [illegible] аңы-дүңма чурттуң — Совет Эвилелиниң чагыгларын хуусаа бетинде энге бедик шынарлыг күүседипкен хүлээнген.

Михайлоград фабриказының бүдүрген бараалнарын совет хереглекчилер бедик-биле үнелеп турар. Болгар [illegible] дааран чараш, [illegible] сорочкаларын, оске-даа хөй бараанн арны совет кижилер күзелдиг-биле садып ап турар.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

УЛАН-БАТОР. ССРЭ-ниң 60 чылының байырлалынга белеткел — Моолдуң эртем-билиглерин нептередир ниитилелиниң амгы үеде ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыны. Моол Арат Республиканың хөй аймактарында лекцияларны, беседаларны, Совет Эвилелиниң, оон Коммунистиг [illegible], аш Л. И. Брежневтиң мөгөг-шылаг чок демиселиниң, совет болгаш моол улустарының мөңге найыралының, үрүнчелдиг чаагай кады ажылдажылгазының [illegible] лекторлар, политинформаторлар МАР-ның арат чонунга тодаргай тайылбырлап турар.

ОН МУҢЧУ ТРАМВАЙ

ПРАГА. Чехословакияның «ЧКД-Татра» заводунга бүдүрген он муңчу трамвайны Маадыр-хоорайның — Волго[illegible] дамчыдып берген. Ол трамвайны Совет Эвилелиниң чагыын ёзугаар хуусаа бетинче бүдүрген.

Прага хоорайның Смихов районунда «ЧКД-Татра» завод [illegible] бээр бо чылдың декабрьда 120 чыл болур. Ол заводка бүдүрген трамвайның эң-не баштайы 1905 чылда Москваже чорудуп берген турган.

[illegible]

Волгоградка дамчыдып берген таварылга эвес. Завод коллективи ол трамвайны Сталинград тулчуушкунунуң 40 чылының бүдүүзүнге хуусаа бетинде бүдүрген.

НОГААН ШӨЛДЕН ДҮЖҮТ

БЕРЛИН. «Ногаан шөлден» — хөлдерден, хемнерден, кылымал хөөлбектерден [illegible] тудуушкунун Герман Демократтыг Республиканың балык ажыл-агыйлары эгелей берген. Чүгле алзээ каш неделяларның дургузунда 150 муң гектар ниити шөлдүг суттардан балык тудар сорулга салдынган.

Республикага балык ажыл-агыйы болгаш балык тудуушкуну ылаңгыя сөөлгү он чылдарда дыка сайзыраан. Балык ажыл-агыйларын шапкын [illegible] программазын чогааткан болгаш амгы үеде чедиишкинниг боттандырып турар. Ол программаның кол угланыышкыны — балык тудуушкунун [illegible] балык байлаан улам өстүрери. Хөөлбектерде болгаш [illegible]

[illegible]

ЧИЛ-ЭТТИГ БОЛГАШ МАТЕРИАЛДАРНЫ КАМНААР ДЭЭШ

ГАВАНА. [illegible]

КУР ЧЕРЛЕРНИ ШИНГЭЭДИП АЛГАНЫ

ХАНОЙ. Вьетнам Социалистиг Республиканың [illegible]

ПОЕЗДЕР ЧОРУП ЭГЕЛЭЭН

ПХОМПЕНЬ. [illegible]

(СЭТА).

М. РИБИЧИЧИНИҢ чугаазы

БЕЛГРАД. (СЭТА). ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң Даргазы М. Рибичичиниң [illegible] школазынга чугаазын «Борба» солун парлаан.

ЮКЭ-ниң XII съездизинин соонда Югославияның Коммунистер [illegible] мурнунда турар сорулгаларга доктаагаш, ам кол сорулга — [illegible] ажып эртер, үлетиур бүдү[illegible] ургаттырар дээш, социалистиг туруулуушкунга чаа-чаа [illegible] дээш демиселче бүгү ажылчы чоннарны халбаа-биле мобилизастаары болур деп, ол [illegible] Коммунистер эвилели доктаамал туруштуг экономиктиг хоорулде дээш демиселдиң тургун бедик тудар ужурлуг.

ЮКЭ ТК-ның [illegible] дугаалар программазын бадылаан чоокта чаагы 3-кү пленумун чогум на харын ол [illegible]

[illegible] ниистерге ол программа хоойлу-биле доңгай күштүг. Кымның ёзулуг коммунист болуп турарын, ону канчаар күүседип турарын барымдаалап көөр апаар.

Телевидениеге алыс сорулгазы чедип алырда хамыктың мурнунда бүгү югослав ниитилелдиң [illegible] чок чугула. Кызыы девин көөр барымдаалавайн, харын [illegible] херек. Чүгле ындыг [illegible] магадылалы болур.

Ам эң чугула чүве — «Экономиканы быжыктырарының үр хуусаалыг программазының кол угланыышкынары» деп [illegible] сорулгаларны боттандырып көрүнтери болур. Экономиканы быжыктырарының алыс улуг программазын ажылдап кызыры кажан доосту бээрин чанап, сула салдынмаан өзүрбайн, харын ажылдаар, чедер херек. Чурттуң со[illegible]

[illegible] миктиг ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан чогуур хемчеглерни [illegible]

[illegible] эргелерин доктаамал төлеп берип турарының чугулазын М. Рибичич демдеглээн. Капитал салыышкынарда, хереглелдиң, ажыл төлевириниң талаларында болуп турар аргазын [illegible] бүдүрттүнген чүүлдерден хөйнү негей бээр кижилерге удур шиитпирлиг демиселди чорудары — коммунистерниң хүлээлгези дир деп, ол чугаалаан.

Экономиканы быжыктырар дээш демисел кончуг нарын болур деп чугаала онзалап демдеглээн. Ниитилел политиктиг [illegible] амыдыралдың бүгү талаларынга харыысалганы бедидип, эргежок чугула апарган за сагылга-чурум талазы-биле хемчээл алза чогуур. Бөгүн Югославияның Коммунистер эвилелинге салдынган сорулга[illegible]

[illegible]

ПОРТУГАЛИЯДА ПОЛИТИКТИГ БАЙДАЛ

ЛИССАБОН. (СЭТА). [illegible]

Ф. МУРИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ВЕНА. (СЭТА). [illegible]

СОЦИАЛИЗМНИҢ ОРУУН ШИЛИП АЛГАН

ЛУАНДА. (СЭТА). [illegible]

АКШ-тың болгаш НАТО-нуң дайынзырак политиказының уржуунда дайын кыжанышкынның күштелгени, ядерлиг америк чаа ракеталарны Европага эккеп нептередир дээш айыылдыг планнар Барыын Берлинниң чурттакчыларының хаты сеткил [illegible] болдуруп турар. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң дайынзырак планнарынга хоойлуның ажылчы чоннарының удурланыышкыны улам күштелген.

ЧУРУКТА: «Дайын болгаш фашизм кажан-даа турбазын!» деп лозунгнуң адаа-биле дайынга удур чыскаал болган.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Баш тааракчыларының конкурузундан

МАСТЕРЛЕР МАРГЫЛДААЗЫ

«Тувапарикмахерские» каттыжыышкынының баш таарыкчыларының алыдыгы конкурузун Кызылга организастап эрттирген. Чаңчыл болган ындыг конкурустуң мурнунда хүн парикмахерлерге семинар болган. Аңаа бо чылгы чаа моданың угланыышкыннарын, модельдерин теория кырынга дыңнап, шиңгээдип алганнар. Чаа моданың херээженнерге «ретро», «диско», эр улуска «садко», «скиф» модельдерин чараштыр дырап кылырын семинарның киржикчилеринге дуржулгалыг мастерлер көргүскеннер.

Херээженнер причёсказынга Лидия Колегова, эр улус причёсказынга Галина Вишуренко маргылдааның ийи кезээнде эң чараш модельдерин кылып күүсеткеш, жюризинден-даа, көрүкчүлериниң-даа бедик үнелелин алганнар. Конкурстуң тиилекчилеринге Сочиже дыштаныр путевкаларны, дипломнарны тывыскан.

Мастер Татьяна Щеглова тииилелгеже быжыг чүткүлдүүн көргүзүп, кызымак ажылдаан. Ол херээженнер причёсказынга ийиги черни алган, үшкү черге Ольга Пышева болган.

Эр улустуң причёсказынга В. Пышева эки модельдерин күүсеткеш, ийиги черни ап, диплом-биле шаңнаткан. О. Красилова, Н. Юртаева үшкү черни үлешкеннер.

Бо конкурска киржири-биле 20 ажыг кижи бижиткен турган. Херек кырында чүгле 8 мастер киришкен. Маңаа «Тувапарикмахерские» каттыжыышкынның чемин белеткенгени айтыр апаар. Районнардан конкурстуң киржикчилери кылдыр чүгле Таңды районнуң Бай-Хаактан мастер Оксана Красилова киришкен. Аныяк [illegible] Бай-Тайгадан Кара-ныс Төмүр-оол, Һову-Аксыдан Тамара Сундуй-оол олар конкурс [illegible] болганы чугаа чок, олар хоннуу билип көрүп алганнар.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) Бай-Хаактан мастер универсал Оксана Красилова; конкурстуң жюри кежигүнү бирги класстың мастери В. А. Коваленков ажыл үезинде.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

АНЫЯК АЖЫЛЧЫННАР БЕЛЕТКЭЭР ЧЕРДЕ

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудугларлары Хемчик ол чарыындаа ыраактан көстүп кээр. Дүне даглар хоорайынга дүжүп келген өөр бөлүк сылдыстар ышкаш чырып турар. Ында даг-дүгү арыглаар улуг фабриканы болгаш школаларны, Культура ордузун, хөй-хөй албан организацияларының чурттаар бажыңнарын хөй националдыг совет кижилериниң холу-биле тудуп хоорай кылдыр тургускан. Аңаа кижилерниң найыралы, ооредилгези, кижизидилгези болгаш бүдүрүкчү күш-ажылы деңге чорупкелген. Кол-ла чүве — күрүнениң планы даалгазын күүседири дээш улуг ажылдар чорупкелген. Ол бүдүнү техниканы башкарган кижилер күүседип, черниң үнелиг байлаан ажыглалга кирип турар. Ажылдап турар инженер-техниктиг ажылчыннарны болгаш албан хаакчыларны көвүде шупту-ла аныяк оолдар, кыстар. Оларның аразында улгады берген херээженнер эр улус-даа бар. Олар маңаа комсомолчу аныяктар турган [illegible]. Аныяктар олардан өөренип, оон улай оларның ажыл мергежилин база салган турарлар.

Комбинатта чогум-на аңаа ажылдап болур тускай мергежилдиг чедип алган аныяк ажылчыннар чыл бүрүде немежип кээп турар. Олар кайын кээп турарларыл?

Сөөлгү каш чылдарда Ак-Довуракта №3 ХПТУ ында комбинатка доктаамал ажылдаар янзы-бүрү тускай мергежилдиң аныяк ажылчыннарын белеткеп бериш турар. Маңаа профтехучилище тургустунгандан бээр он алды чыл болган. Бо аразында оон 1800 хире кижи дооскан. Чыл бүрүде 100-ден 120 кижи доозуп үнгеш, өөренип алган мергежилдериниң аайы-биле ажылдап турарлар. Маңаа чаңгыс чижек кылдыр 1981-1982 өөредилге чылында дооскаңнарны көрүп болур. Училищени 146 кижи дооскан. Оон иштинде 106 кижи тускай мергежил-биле чергелештир ниити ортумак билигни алган. Олардан аңгыда 40 кижи он класстан дооскаш, училищеге өөренип кирген турганнар. Олар ниитизи-биле мындыг мергежилдерни чедип алганнар: 18 кижи автокрановщик, 36 кижи дежурный электрослесарь, 22 кижи газ электри каннакчы болгаш 30 кижи садыгжы болгулаан. Онгу классты дооскаш, училищеге киргеннерден 24 кижи бөдүүн руда арыглакчылары болуп, 16 кижи штукатур-малярлар болуп үнгеннер.

Ак-Довуракта №3 ХПТУ-нуң дооскаңнардан фабриканың мурнакчы ажылчыннары-даа, оон улай өөренгеш ол-ла училищезинде мастерлеп келгеннер-даа бар. Чижээ, Галина Куулар—тудугжу, Николай Седип—цех начальниги дээш оон-даа өскелер хөй.

Бо өөредилге чылында Ак-Довуракта ХПТУ-да 370 кижи өөренип турар. Бирги курска 110 кижи хүлээп алыр турган. 112 кижини хүлээп алган, а онгу классты дооскаңнардан 30 кижини хүлээп алыр турган. 35 кижини алган. Училищеде өөренип турарларның хөй кезии Барыын-Хемчик районунуң суурларындан келген болгаш Ак-Довурактың ажылчыннарының уруглары болуп турар. Олар күрүнениң долу хандырылгазында—аъш-чем, идик-хеп, ажылдаарда кедер хеп болгаш чурттаар чери-биле хандыртынган. Сургуулдарның ниити чурттаар бажыңын өөренип, чурттаарынга бүгү талазы-биле таарымчалыг кылдыр тургускан. Ында 100-120 хире кижи чурттап турар, а өскелери хоорайда боттарының бажыңнарында. Кыжын база немежип бээр.

Бо чылын училищеде сургуулдарны мергежил аайы-биле 17 бөлүкте үскен, а бир бөлүкте 20-25 кижи өөренип турар. Олар мындыг мергежилдерде— каннакчылар, дежурный электрослесарь, электромонтер, экскаваторщик, чолаачы дээш оон-даа өске. Кол-ла белеткээр мергежилдери— слесарьлар, каннакчылар, бөдүүн руда арыглакчылары болгаш экскаваторщиктер болуп турар.

Сургуулдарны өөредип турар башкыларны мында үш бөлүкке чарып болур. Ниити билиг школаларының башкылары—олар орус дыл, математика, физика дээш өске-даа эртемнерни башкылаар. Оон аңгыда педагог-инженерлер, олар тускай индустриалдыг-педагогика техникумнарын болгаш институттарын дооскаңнар. Техниканы эки билир теория башкылары, ол ышкаш бүдүрүлге өөредилгезиниң мастерлери башкылаар турар. Олар бүдүрүлге херекселлерин херек кырында [illegible] сургуулдарны ажылдадып өөредип турарлар. Башкыларның аразында [illegible] билиг мергежилин келир үениң ажылчыннарынга дамчыдып бээр дээш кызымаккай ажылдап турарлар хөй. Оларга М. Ф. Корнева, Е. П. Горбушин, К. К. Шангыш-оол, В. Н. Калинина, С. Н. Оюн, В. Г. Крутов болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Директорнуң өөредилге-бүдүрүлге талазы-биле оралакчызы З. Н. Родькина, [illegible] талазы-биле директорнуң оралакчызы М. Н. Беляева олар хөй ажылдарны организастап чорудуп турарлар.

Сургуулдар хөй-ниитиниң [illegible] идепкейлии-биле киришсин дээш, хөй ажылдар ниити план ёзугаар [illegible] турар. Аныяктың кижиге тураскааткан кежээлерни, [illegible], комсомол хуралдарын, лекция, беседаларны хөй-биле чорудуп келген. Спорттуң бүгү хевирлеринге ажылдар база эвес тургустунган. Училищениң бодунуң эгелээш, хоорайның, районнуң, республиканың болгаш зоналар аайы-биле спорт маргылдааларынга чыл бүрүде киржип келген. Олар чиик атлетика талазы-биле хоорайда бирги черде турарлар. Спорттуң хүреш, футбол дээш өске-даа хевирлеринге ажылдар чорупкелген.

Чайгы үеде училищениң сургуулдарының дыштанылгазы дээш база кичээнгей салдынган. Эртен чайын Волгоградка 100 кижи дүжүт ажаалдазынга киришкеннер. Хостуг үезинде Сталинград тулчуушкуннарынга маадырлыы-биле өлген танкистерниң тураскаалын септеп, ону чаартып кылырынга кириткеш, мактадыг алганнар. Сургуулдарга солун болзун дээш аян-чоруктуг экскурсияларны чыл бүрүде чорудуп келген. Олар Мөңгүн-Тайгадан эгелээш, бистиң чурттуң хоорайларынга болгаш Моолга, Венгрияга, ГДР-ге, Польшага-даа чорупкелгеннер.

Ак-Довуракта №3 ХПТУ-да бөгүн-не бүдүрүлге-өөредилге болгаш өөредилге-кижизидилге ажылдарында четпестер чок деп болбас. Чуңгулдаа мурнунда сургуулдар ортузунда кижизидилге ажылы ам-даа чогуур деңнелге чедир тургустунмаан. Чамдыктар будалчак кижилерниң салдарынга алзып, хөй-ниитиниң доктааттынган чурумун үрээр чоруктар тургулаан. Бо бүгүнү болдурбас дээш мөзү-шынар кижизидилгезин бүгү талазы-биле [illegible] айтырыгларының бирээзи болур.

А. АРАПЧОР.

Чемпион болган

Республика найысылалы — Кызыл хоорайга «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң стол теннизинге бирги чер дээш маргылдаа болуп эрткен. Аңаа районнардан, кодээ ажыл-агыйы техникумундан болгаш республиканың кодээ ажыл-агыйы министерствозундан командалар кириш-кен.

Улуг-Хем районнуң командазы ол маргылдаага чедиишкинниг киришкеш, чемпионнаан.

АЖЫК КИЧЭЭЛ

Эрги-Бадлык ортумак школазынга Барыын-Хемчик районнуң школаларының тыва дыл, литература башкыларының методиктиг каттыжыышкыны болган. Ол школаның башкылары тус-тус класстарга ажык кичээлдерни [illegible]. Ол кичээлдерге өске школалардан 12 башкы киржип, боттарының арга-дуржулгазын солчушкан.

Тыва дыл болгаш литература башкызы Очур Хомушкуевич Акаажык 10«б» класска Олег Сагаан-оолдуң «Деспестер» деп романынга «Хеймер-оол — чаа чүүлдүң эгелекчизи» деп темага кичээл эрттирген. Башкы ол теманы [illegible] школачылар турун турар черинде «Хемчик» совхозтуң амгы үеде мал ажылында байдал-биле романның кол маадыры Хеймер-оолдуң «Алаак» [illegible] хөй ажылы-биле холбап деңнээни солун болган [illegible] өөредиглиг болган. Ол тема өөреникчилерниң болгаш кичээлге олурушкан башкыларның кичээнгейин амгы үениң [illegible] хаара тудкан. —Сээң ада-иең бо совхозтуң кандыг уксаалыг хойларын өстүрүп турарын, ол хойларны өстүрери бо черниң агаар-бойдузунга таарыжыр бе, ажыктыг талазы чүл? деп айтырыглар шынап-ла класста өөреникчилерниң дидимнендирип, угаан бодалдарын угландырган. Кичээлдиң төнчүзүн өөреникчилерниң билиин алганы-биле «Хеймер-оолдуң ынчангы сорулгазы амгы амыдыралда боттанып турар» деп түңнел [illegible]. Ажык чем программазын күүседип боттандырарынга мал ажылының [illegible] улам-на [illegible] түңнээн.

Ажык кичээлге ол темага хамааржышкан көргүзүг материалдарын белеткээни теманың кол утказын билип алырынга дузалыг болгаш ажыктыг болган.

База бир солун чүве—кичээлди чорудуп турар үеде башкының тайылбыры билдингир, тода болгаш чамдыкта өөреникчилерни сергедип келир баштак сөстери безин [illegible] дээ чогаалындан алдынган, ол-ла темага хамааржышкан солун кичээндириглиг болгулаан. Башкының болуну чугаа культуразының бедик деңнелин ол көргүзүп турар.

Кичээл соонда, оон сайгарылгазын, үнелелин районнуң дуржулгалыг хоочун башкылары Х. С. Биче-оол, В. С. Шурук, К. С. Чаяхо болгаш өскелерниң кылганы, ол кичээлди эрттирген болгаш өске-даа башкыларга өөредиглиг, ажыктыг болган.

Районда тыва дыл литература башкыларының методиктиг каттыжыышкынының удуртукчузу К. С. Чаяхо ол ажылды эки удуртуп, школа бүрүзүнге өөреникчилерниң быжыг билиин чедип алырда башкыларның боттарының эртем-билиин хүн бүрүде бедидип, башкылар аразында дуржулгазын улам байыдарындан хамааржыр дээрзин ханы билип турар. Ол бо удаада «Кичээлге негелделер болгаш оон сорулгаларының дугайында» солун беседаны кылган.

Р. ЧУДАК,
Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазының башкызы.

ӨНЕР-КЫС

Чечен чугаа

Бопугур кызыл чаактарлыг, бышкан чодураа ышкаш борбак кара-кара карактарлыг, чугаакыр, орлан эрес бичии Өнер-кыс хоорайга төрүттүнген. Эмиг үнген дораан-на ясли-садикке орус, тыва, бурят, хакас, украин... дээш хөй нациялар эш-өөрүнүң аразынга өзүп дорутуп келген. Ол аңаа эң чоок, эң ынак хөй-ле эңнүктерлиг апарган. Садикче барбас хүннерде Өнер-кыстың өөрү ораа дыдыр чыглып келиилер. Аныяк ада-ие оларга [illegible]. Харын «өөрүңнү [illegible] чала, уруум, [illegible]» дээр.

Өнер-кыс садикке [illegible] бажыңы ышкаш, [illegible] келгеш, чааскаан чалгаарап бээри ол ышкаан, «Дүрген-не садигимче, өөрүмче барзымза» деп кужурнап туруп бээр. Ол орустап-даа, тывалап-даа чугаалаар. Ада-ие ону [illegible] деп санаар болгаш кайызын-даа эки билир кылдыр өөредип алырынга дузалап, [illegible] турар. Кодээ суурда чурттап орар кырган-ава, кырган-ачазы сүтлар хире-хире [illegible] кээрге, оор-биле тывалап чугаалажыр. Дыңнадыр [illegible] чугаалап орарга, олары чаптааш, «Ах, уруумнуң чаражын!» — дижир. Кырганнар кирип келла уруу-биле мендилежир, маңнавыышаан, оларның хойнунга баар, оларны, кайы бирээзи-даа келген болза, сагынганын чедир бажын суйбап, чыттап эргеледирлер. Өнер-кыс кырганнарының чедип келгенинге өөрүп сеткилин илередирде боду чайгаар-ла мынчаар ырлай аарак шулүктеп тургулаар:

Сактып чоруур кырган-авам
Чанып келди, чедип келди.
Чанып орта олуруукаш,
Чараш, солун тоолун
дыңнаайн.
Ээй, о-ой,
[illegible], экизин!

А олары: «Ах, уруумнуң уран-чечениин, ол болбазыпе. Удавас школага өөренир сен» деп чаптап каарлар. Кыска-кыска тоолдарны ындын бээрипден черле чалгаар дивес. Өнер-кыстың ада-иези: «дылдомакка-даа өөренирынге эки болгай, солун тоолдардан чугаалап бериш турунар харын» деп [illegible]. Өнер-кыс бүдүнүмес сестерни, домактарны бо-ла айтырып бээр, а оларны шуптуусумнээ, тайылбырлап шаап бээр. Хөй нурууну-даа кырганнарның салдары бээр, Өнер-кыс өөренире, тыва [illegible] составы шору — хаа ынчы [illegible]. Тывага чугаалаар аяны бээни улуг улустарзыг. Оларны — чеди хар четкен бичии уругларны садикте [illegible] чечектер бүрүлүг, өөрүшкү-маңнайлыг, хөглүг-омак хөгжүм [illegible] [illegible] Өнер-кыс [illegible] садигиниден, кижизидикчи башкыларындан [illegible] [illegible].

«Уруумну сакты бердим, бичии-даа болза, аалга дыштанзын, эртен каан дег, хоорайга-ла орарга кайын боор, [illegible], бистиинге барып көрген эвес, солун-на болгай. Кичээлсургуулун үстүрбейн, бодум экээр мен» деп ада-иезинден ээрежип турган, Өнер-кысты часкы дыштанылгада кырган-авазы [illegible] апарган. Бар сал-ла кырган-ачазынга дневниги көргүскен, [illegible] рин көргени, сеткил ханып магадааш: «Эр-хей, ол болбазыкпе, уруум» — дээш ооң бажын суйбап, чыттап орган.

Кырганнарының бажыңы суурнуң эң-не үжүнда, шала озалааш, бичии тей баарында. Ооң [illegible] арыг [illegible] кылаң [illegible] суглуг дамырак [illegible] бадып [illegible] ооң уңунда кызыл-кат, шиштоон, эът дег, [illegible]. Олар саап ижер чаңгыс инектиг, каш өшкүлерлиг, [illegible], чангыс кырган ыттыг, диистиг, ногаа аймаа, кат-чимис тарыыр өрүп каан чыраа кажаалыг. Бажыңында радиозу, телевизору-даа бар. Өнер-кыска [illegible] да бүгү-ле чүве чаа, онзагай кылдыр сагындырган. Сыгыр даң бажында көвчүт үнгү өнүнде аскыр дагаа ыяңгылыг алгырып үнерге, серт дээш отту хонуп келгеш, олчаан удуп чадап каан. Оон чоорту-ла ол диирг амытаннар-биле таныжып, харын [illegible] [illegible] тургуп суйбап, ойнап турар апарган. Инек, бызаа, анайлар, өшкү-даа тус-тус аттарлыг. Ол аттар бээни бир ында, харынга чамдыктары каттырынчыг, хөктүг болган. Ажызын өң-чүзүнүң, хевир-дүрзүзүн барымдаалап адап алган. Узер-Көк, Оорбай, Дыгыр-Мыныс, Сыргалыг, Инистээр, Шөртек-Шилги, Доспес-Ала, суг-суг деп аттар бар.

«Чүге ынчаар адааныл?» деп кырган-авазының кулаа конгалап турган. Өнер-кыс [illegible] дaa. Кежээликтей каш малы еденке кирип кээрге, кырган-ава:

— Доо деңгүр көк өшкү-дүр бе, ону Узер-Көк деп чыдагааны — хорадаанда кижи-ни-даа, өөрүн-даа халывышаан барааш деңгүр бажы-биле «чок» кылыр, кармы өшкү. Бо кежениниң чыткан анай өшкүлерни чаа чок кадында оорлап ээп каантар, ынчангаш Оорбай дээн. Шөртек-Шилги... Та хоптаа ол, хырны черле семмес, дартагар чоруур инек, үрүп каан сыдый-ла. Ынчалза-даа хөөкүй сүткүрү көвчүг инээм чүве. Доспес-Ала — ооң бызаазы — бичии-даа аңаа турбас, кырган Чүрекпен деп ыдыкты [illegible], кашы, балдырын ызыртып алыр дескел чок чүве болбазыкпе. Ча-ча, оон өскелерин бодуң биле бээр сең, уруум, угааныг кижи — дээш соксаан. [illegible] дaa аттарын кыгырарга мал-биле кээр, чараш чаптанчыы-даа көвчүг.

Өнер-кыс кожазы бажыңнарның уруглары-биле таныжып эттегилемээн. [illegible] чоогунда бажыңның бирги классчы курдук диштиг уруу Орланмаа ооң мырыңай чарылбас эжи апарган. Ол баштай-ла Өнер-кысты бажыңынче чалап аппарган, ада-иези-биле таныштырган. Ачазы — [illegible] — уруглар [illegible] дикчи башкы, кара-кара төлдер азырап турар, олары эжинге сонуургаткан. Оон соонда суур-биле таныштырып, школазын, садыг-магазинин, Культура бажыңын кезе-садипти. [illegible] бээр [illegible] хөй тараа турган тураскаалды-даа көргүскен. Ол тураскаалды суурнуң чурттакчылары, школачы уруглар арыглаар кылыг тургузуп, кампан, хүндүлеп, оон ыдыынга дириг чечектер тарып олуртуп турарын Өнер-кыс магадаан. Суурну барык хүнзедир кезээш ижишкилер ээп чанып орган. Өнер-кыс көрүп, билип алган чүүлдерин эргий бодап, кезек ыыт чок базып ора:

— Кырган-авам сугнуң чанында тейден суурну бертен харап турдум. Адышта дег көстүр чорду, үнүш-бодуска бүргеткен, чаңгыс аай, чараш [illegible] бажыңнарлыг, дөрт-дөрт [illegible] суур-дур. А суур адаанда элээн ыракта улуг хол-даа ышкаш, азы чап-чаа чагган [illegible] чыдар чүл ол, ээжим? Элээн ыр болганда, ол хар эстип эрий бергени ол боор, чиде хона берди, пат кайгадым — дээш, харын маназан.

Эжи хөглүг каттыра каан-каш:

— Чок, ол хол эвес, хар эвес, куш фермазы-дыр, ында совхозтуң хамык ак-ак дагааларын азырап өстүрүп турар. Шынап-ла, ак хар дег чүве боор, кижи оларның аразынче кирер дээр ужур чок, иммилеме чүве боор — деп тайылбырлаан.

— Кады эрттирген хүнүвүс, суурунну мендэ таныштырганың дээш четтирдим, ээжим! А мен кажан бир хоорайга [illegible] хоорайымны ыяап-ла таныштырар мен. Байырлыг, ээжим — дээш, Өнер-кыс кырган-авазының бажыңынче маңнапкан.

Өнер-кыс кырган-авазы биле кырган-ачазындан дыка хөй тоолдарны, тывызыктарны дыңнаан. Кодээ суурдан хөй-хөй солун чүүлдерни көрүп, билип алган. Суурдан чорупп турда ооң Орланмаа баштаан чаа таныштары үдеп келген. «Чайгы дыштанылгада база халдып кээр сен, ээжим, кады эштир бис, каттаар бис, ужурашкыже байырлыг» деп чарлып турганнар. Өнер-кыс кырган-авазы биле кады автобуска олуруп каан. «Часкы дыштанылгамны каяа, канчаар эрттиргенимни башкыларымга, өөрүмге чугаалап бээр мен, кырган-авай» деп, Өнер-кыс хөглүг-маңнайлыг чугаалап чораан.

К. ЭКЕР-ООЛ.

ТААРЖЫР РОЛЬДАРГА...

Хоочун артист И. Өлзей-оолдуң «Шыныың» бир номеринге «Ам-даа ойназа» деп шын-на сеткил-хөөнүн илереткен материалын сонуургап номчаан мен.

Бисте шынап-ла киного-даа, шииге ам ойнап-даа турар, ойнап болгу дег аныяк-даа, хоочун-даа артистер хөй. Киного-даа, шииге-даа ойнаарда талант, эртем-билиг, шыдамык чорук хөй удааның белеткели херек. Ажыннап-на уран чүүлге ынак болгаш сонуургалдыг кижилер артист болуп, талантызын масса чонга аныяапла-ла бараалгадып эгелей бээр.

Тывага шагда чаладып келген режиссёр башкывыс И. Я. Исполневтиң бисти мынчаар чагып чорааны утпас мен. «Артист кижи онаашкан рользунга бодунуң амыдыралы ышкаш дун-хүн чок бодаңып, кужун, билиин, угаан-медерелин өлче салыптарга, ол чогаалда маадырның үзел-бодалы, овур-хевири хевээр дүжер». Сөөлүнде бодаарымга, ооң чугаалааны көвчүт-ла шын.

1936-1955 чылдарда элээн хөй шиилерге ойнаан мен. Хөмейлеп [illegible]-даа чордум. Чижээ, А. Островскийниң «Ядамыгы — кемниг эвес», Н. Гогольдуң «Ревизор», С. Токаның «Деңгүр [illegible]» болгаш «Боттанган күзел», В. Көк-оолдуң «Хайыраан бот» болгаш өске-даа орус, тыва авторларының шиилериниң маадырларының рольдарынга ойнап чордум. Чамдык рольдар дээш шаңнадып, мактадып-даа турдум. Ам алдан хар ажып, назы-хар дегүп келген. Ынчалза-даа уран чүүлге ынак хевээр мен, харын тыва фильм тургузар деп барза, таарыжыр рольдарга ойнаксаар-даа күзелдиг мен.

М. ДАКПАЙ,
Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи.

ТААКПЫЛАВАҢАР!

«Боостаа рагындан аараан 10 кижиниң 9-у—таакпыжылар!», «Миокардинфарктының хөй кезии таакпының уржуу!». Бо дээрге Швецияда садып турар сигарета хаптарынга ыяап-ла парлап турар 16 сагындырыг-кичээндирүүниң чүгле ийизи-дир. Ында таакпылаар кижилерниң саныын кызырар сорулга биле чуртта чорудуп турар калбак кампанияның бир кезээ ол болур. Ооң баштайгы [illegible] көстүп келген дыка хөй шведтер таакпылаарын каггаан. 1976 чылдыы-биле деңнээрге, таакпылаар кижилерниң саны 11 хуу [illegible] деп парлалга дыңнаткан.

«ӨСКЕ ПЛАНЕТАДАН»... АКША

Чурттуң [illegible] бичии хоорайжыгашка 50 муң бразилиянер чыглып [illegible] Сатурндан [illegible] [illegible].

СОНУУРГАКТАРГА

[illegible] та 19.15 шакта ужуп келген. Ол дугайын Планеталар аразының [illegible] бразилия ассоциациязы дыңнаткан. Ону ёзугаар алырга, космоска бир чыл болган дөрт сатурнчулар адак соонда Черге чоокшулап келген болгаш хонар черин база [illegible]. Үр манаан [illegible] келген [illegible] карның карактары дээрже. Аалчылар арай озалдаан, а оон соонда, хевирин. Черге хонмас деп шиитпирлээн боор. Хомудаан, бузуружуп кижилер тарап чаңгылаан, а ол улуг мегени «организастаан» кижилер эндерлип келген аазатпайлардан кирген акшазын санап артып калганнар «тудар» тускай радарларны орукка тургускан. Оларның тозу... ажылдавайн турар хиреинде-ле, орук чурумун үрээр чоруктар дыка [illegible]. Орук полициязы ажылдап турар электроннуг приборлар аразынга оларны өттүндүргеп дүрзү-макеттер тургузуп каан чүве-дир. Кампанчалыг-даа, [illegible]-даа!

АДЫЖЫН КӨРГҮСКЕШ...

[illegible] «Хелвва [illegible]» банкызының клиентилери акшазын адыжын көргүскеш алыр. Компьютер бодунуң «угаанында» ол банкының акы-дузазын ап турар бүгү кижилерниң адыштарының [illegible] алган. Кандыг-бир [illegible] операцияның кылыр [illegible] электроннуг херекселге адыжын чыпшыр тудуп бээрге, ол ону [illegible].

ХӨЛҮН ЭРТТИР ХАЛДЫРГА...

[illegible] эртип дүрген чораан машина [illegible].

ТВ

ОКТЯБРЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, харыылаңар!». 9.40—«Никколо Паганини». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 10.45 — Калуганың профэвилелдериниң орус улустуң хорунуң концерти. 11.05— Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.35— Телемедээлер. 11.40—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Спорт дугайында документалдыг фильмнер. 11.20— «Билир болгаш кылып билир». Школачыларга эртем-тайылбырлыг дамчыдылга. 15.40 — А. Толстой. Чогаалдарының арыннарындан. 16.25— «Шыдырaa школазы». Разрядчылар клазы. 16.55 —«Орлёнок» телестудияның концерт залы. 17.40 — Комсомолчу, шалыпчы тудуг. ВЛКСМ-ниң XIX съездизин аттыг Бүгү-эвилел отрядының Тюменьниң тудугларынга ажылының дугайында. 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ССРЭ-ниң тайбың саналдары— СЭКП-ниң ажылдап кылганы 80 чылдарга Тайбың программазының амыдыралга боттаныышкыны.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Шахтёр»—«Спартак». 2-ги тайм. 19.30 —«Никколо Паганини». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү серия. 21.00—«Үе». 21.35—«Мастерскаяга ужуражылгыкшкын». Документалдыг телефильм. ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу, скульптор А. П. Кибальников. 22.05 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының балет артистериниң концерти. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—00.45 —Футболга ССРЭ чемпионады. «Торпедо» (Москва) — «Динамо» (Тбилиси).

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30— Авам школазы. 13.00 — «Төвчү чок кудумчу». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 14.25— А. М. Горькийниң шии чогаалдары. «Араатаннар», «Чайлагжылар». 15.25— Телемедээлер. 15.35 — 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Чурукчу болгаш амгы үе». Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи М. А. Рамазанованың чогаадыкчы ажылының дугайында. 19.05 — «Азия тову». Информация - публицистиг программа. 19.20 — Мультфильм. 19.25 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя». Дамчыдылга. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Өңнүг тоол». 20.15 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыка программазы. 21.00 — «Үе». 21.35—22.50 —«Юлька». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Бөгүн республикага бүргек, агаар. Чамдык районнарга бичии хар чаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Дүне агаарның температуразы 4—9 градус соок.

Хүндүс 2—7 градус чылыг.

Кызылга бичии булуттаар, чаъс чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени 5—10 метр. Дүне агаар— 5—7 градус соок.

Хүндүс агаарның температуразы 4—6 градус чылыг.

КИНО

ОКТЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Маадырлыг чоруктуң школазы» 9.00, 10.50, 12.50, «Сөөлгү залчетте» 14.50, 16.55, Киноолар дончулалы 18.40, 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакшылдың мөңге тоолу» (2 сериялыг) 11.00, 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дөрткү тырылганда дүне» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бүгү сылдыстар» 18.30, 20.30 (узаткап) шактарда.

Тыва АССР-ниң алдарлыг [illegible] СЭКП [illegible] [illegible]

Баадан Мөгеевич
ХЕРТЕКТИН

[illegible] 1982 чылдың октябрь 27-де [illegible] «Мөр[illegible]» [illegible] партиязы, парткому, профэвилел комитеди. Шуй кодээ Совет [illegible] [illegible].

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарияттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2015.

Солун неделяда 6 катап үнер.

[illegible] талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 251 (12041) | 1982 чылдың октябрь 29, пятница | 1925 чылда үнүп эгелээн | Өртээ 3 көп.

КОММУН ИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ ИДЕГЕЛДИГ ДУЗАЛАКЧЫЗЫ БОЛГАШ ДАЙЫНЧЫ КУРКУЖУ, КОММУНИЗМНИҢ АНЫЯК ТУРГУЗУКЧУЛАРЫНЫҢ МУРНАКЧЫ ОТРЯДЫ — ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛ ДЕЛГЕРЕЗИН!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Октябрь 29—Комсомолдуң төрүттүнген хүнү

Кызылдың дааранылга фабриказының чиик хептер даараар № 1 комсомолчу-аныяктар бригадазы ук бүдүрүлгеде мурнакчыларның бирээзи. Ында комсомолчулар В. Донгак, А. Солдуп, Р. Хертек, К. Селезнёва олар бо хүннерде декабрь айының үлүүн доозар дээш шудургу ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: комсомолчу-аныяктар бригадазының кежигүннери.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Комсомолчу Урана Айыжы Эрзинде «Чаа орук» совхозтуң №4 хойжу бригадазы мурнакчы сакманчыларның бирээзи. Он бирги беш чылдың ийиги чылында У. Айыжы төрээн совхозунга 80 хураганы ажаап-доруктурар турган, херек кырында 100-тү ажааган.

Келир чылын Урана 120 хураганы ажаар деп сорулгалыг.

ЧУРУКТА: мурнакчы сакманчы У. Айыжы.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КРЕМЛЬГЕ ШЕРИГ НАЧАЛЬНИКТЕРИНИҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң удуртукчу составының чөвүлел хуралы октябрь 27-де Кремльге болган. Шериг округтарының, шериглер бөлүктериниң болгаш флоттарның командылакчылары, шериг чөвүлелдериниң кежигүннери — политиктиг эргелелдерниң начальниктери, штабтар начальниктери, а ол ышкаш Камгалал министерствозунуң төп аппарадының удуртукчу ажылдакчылары чөвүлел хуралга олурушкан.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко оларны чөвүлел хуралдың киржикчилери дипмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. В. Смирнов, Чепсектиг Күштерниң Кол штабының начальниги — ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы Н. В. Огарков, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы В. Г. Куликов, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң политиктиг эргелелиниң начальниги армия генералы А. А. Епишев, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы С. Л. Соколов президиумга база олурган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев чөвүлел хуралга чүве чугаалаан. Дипмиттиг адыш часкаашкыны-биле ону уткаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер! Дайынчы өңнүктер!

Чепсектиг Күштерниң удуртукчу составы-биле ужуражыр дугайында Дмитрий Федорович Устиновтуң саналын сагыш-сеткилдиң улуг ханышкыны-биле хүлээп алган мен. Ындыг ужуражышкыннар кезээде ажыктыг болур. Ылангыя делегейде байдал дыка нарын амгы үеде онза чугула ажыктыг болуп турар.

Бистиң партиявыстың XXVI съездизи эрткенинден бээр 2-ги чыл доостур чыгаан. Бистиң чуртувуска болгаш делегей ареназынга улуг болуушкуннар-биле ол үе байлак болган. Съездиниң үнелээшкиннериниң болгаш түңнелдериниң шыныын, оон хүлээп алган шиитпирлериниң өттүр көрген мерген угаанныын амыдырал бадыткаан. Соңгааргладыышкын чокка шиитпирлээр ужурлуг чаа айтырыглар база тыптып кээп турар.

Ындыг айтырыглар дашттыкы политикага база хамаарыжыр. Совет Эвилели — социалистиг эң улуг күрүне, бүгү делегей олче көрүп турар. Ынчангаш бистиң даштыкы политикавыс онза утка-шынарлыг болгаш ужур-дузалыг. Тайбың дээш демиселдиң калбак программазын СЭКП-ниң XXVI съездизи айыткан. Ол программа ленинчи чагыгларның утказынга дүүжүп турар болгаш бүгү-нитти хүлээп көрүүшкүнге төлептиг болган.

Бөдүүн эвес үеде чурттап турар-дыр бис, эштер. Тайбыңны камгалаар, кижи төрелгетенниң кырында диргелип келген кыжанышкынны кошкадыр дээш демиселге күжениишкиннерни ийи, үш катап улгаттырарын делегей байдалы бисте хүлээндирип турар. Чер кырынга тайбыңны үнелээр бүгү кижилер-биле дем каттыштырган хөделиишкиннерни ол демиселге калбартыр ужурлуг бис. Чурттуң камгалалын мөгаг-шылаг чокка билиндирээр эң-не бедик серемчилелдиг болур ужурлуг бис.

Делегей байдалының нарыыдаашкыны үргүлчүлеп турарын партияның ТК-зы сөөлгү үеде чаңгыс эвес удаа айтып келген. Американың Каттышкан Штаттарының чагырыкчы бөлүктери социализмче политиктиг, идеологтуг, экономиктиг шавар халдаашкынны калбарткан болгаш бодунуң дайын белеткелдериниң хемчээлин кажан-даа кестүп көрбээн деңнелге чедирген.

Ортумак ыраккшылдың американ ядролуг боо-чепсектерин НАТО чурттарынга тургузарынга херек кырында белеткел Европада чоруп турар.

Израильдиң Ливанда агрессиязын американнарның политиктиг углаашкынының түңнели кылдыр санаар херек. Ол дээрге херек кырында американнарның кылган херээ-дир. Африканың, Азияның болгаш Төп Американың чамдык районнарында байдал дыка нарын болуп турар. Оон чылдагааны база-ла ол — американ албадаашкынны боттандырар дээн оралдажышкын-дыр.

Ядролуг дайынның чалбыжынче делегейни киир илер деп кыжанган Вашингтонуң агрессиг политиказынга бүгү диптерде улус массалар киленнээшкин-биле удуртанып турар. Ол политиканың сарыыл чок айыылдыы, каржызы болгаш ажыт-чажыт чокка хууда эрге-ажыын сүргенн хөй чурттарда, оон иштинде АКШ-тың эвилелчилериниң аразында безин улам дыңналдыышкынныг киленнээшкинни болдуруп турар.

Маңаа байдалдың үезинде өске чурттар-биле бистиң харылзааларывыстың канчаар тургустунары дыка чугула болур. Кыдат-биле харылзаалар биче эвес ужур-дузалыг. Ол чурт-биле харылзааларны экижидерип ак сеткил-биле күзеп, бистен хамааржыкан бүгү-ле чүүлдерни бо угланыышкынга кылып турар бис. Харылзааларны экижидериниң күзелчинин Пекинде база ам чугаалап турар. КУР-нуң даштыкы политиктиг угланыышкынында принципиалдыг өскерлиишкиннер амдызында көзүлбейн турар. Ынчалзажок кестүп кээп турар чаа чүүлдерни херекке албайн барып болбас ужурлуг бис.

Делегей политиказында ам ниити шугум удур туржуп турар.

АКШ-тың болгаш ону эдергеннерниң шугуму — ол дээрге дүшкүүрлүг чорукту хапыладыры, байдалды кедергей чидиглендирери-дир. ССРЭ-ниң болгаш оон өңнүктериниң политика талазы-биле аңгылаарын, экономика талазы-биле кошкадырын олар күзеп турар. Боо-чепсектерниң, ылангыя ядролуг боо-чепсектерни олар кедергей өндүре бүдүрүп, шериг күчүзүнүң талазы-биле артык күштүг болуруп чедип алырын оралдажып турарлар. Империализм ындыг оруктче кирбишаан, улустарның салым-чолун апыылче чыгап турар.

Бистиң шугумувус — чавырлыышкын болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаары-дыр. Ол шугумдан онталавас бис, күжениишкиннеривисти улгаттырып, делегей херектеринге инициативаны холга быжыг тудар бис.

Политикага чүгле сөстер херек эвес дээрзин билир силер. Күрүнениң боттуг экономиктиг болгаш шериг күчүзүнге, чоннуң кызыгаар чок деткимчезинге, эвилелчилер-биле болгаш өңнүктер-биле быжыг найыралга база дайынчы эвилелге даянган политика харын дээштиг болур. Бо бүгү бисте бар. Бо угланыышкынга ажылдың мөгаг-шылаг чокка чорудуп турар бис.

Иштики сорулгалар дугайында. Бистиң Төрээн чуртувус ССРЭ-ниң 60 чылын бодунуң күчүзүнүң чечектелиишкининде уткуп турар.

Чурттуң экономиктиг болгаш социал деңнилгези илдеп болгаш тодаргай. Үлетпүр деп-дески эки ажылдап турар. Бистиң үлетпүрүвүс бодунуң, ада-чурт материал-чиг-эт баазазынга барык бүрүн даянмышаан, эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерни бүдүрүп шыдаар аргалыг.

Ынчалзажок бүгү-ле чүүлдер эки чоруп турар деп чугаалап болбас, бергелер болгаш четпестер бар. Металл, одаар чүүл, транспорт талазы-биле четпестер ам-даа бар болуп турар. Четпестерни чайладыр төлээде, бистиң ажыл-агыйжыларывыс ам-даа шиитпирлиг ажылдаар ужурлуг. Сөөлгү үеде ап чоруткан хемчеглер түңнелдерин берип турар-даа болза, капитал тудуугда байдал оожум экижип турар.

Даштыкыдан тараа садып алырын моон соңгаар чоорту соксадыр, чоннуң өзүп турар хереглелдерин бүрүн хандырар дээш, кедээ ажыл-агыйда улуг ажылды кылып турар. ТК-ның май Пленумунуң хүлээп алганы Аъш-чем программазын кайгамчык улуг ужур-дузалыг деп санап турар бис.

Эштер! Бистиң Чепсектиг Күштеривистиң байдалының дугайында Дмитрий Федорович Устинов мээңээ доктаамал илеткеп турар. Ынчаарга бодумнуң албан-хүлээлгем ёзугаар Армияны болгаш Флотту быжыглаарының айтырыгларын доктаамал шиитпирлеп турар болганымда, силерде ажыл-херектиң канчаар чоруп турарын бодум база билир мен.

Күжениишкинниг ажылдап турар-дыр силер. Чепсектиг Күштерниң дайынчы белен болур чоруунда болгаш белеткелинде чедиишкиннерниң чигзиниишкин чок барын чылдың түңнелдери бадыткаан. Оперативтиг, техниктиг болгаш организастыг улуг хемчеглер чоруттунган, Армияның болгаш Флоттуң дайынчы күчүзүн ол хемчеглер бедиткен. Сөөлгү чылдарда чоруткан улуг өөредилгелерниң эки түңнелдерин сеткил ханыышкыны-биле демдеглеп тур мен, ол түңнелдерни ёзугаар дараазында үениң чугула сорулгаларын тодаргайлаан.

Бодунуң Чепсектиг Күштеринге бистиң чонувус ынак болгаш социалистиг Төрээн чуртун камгалаарынга оларның беленинге бүзүреп турар. Бодунуң дайынчы хүлээлгезин күүседиринге оларның эрес-маадырлыын болгаш шыдамыккайын үнелеп турар.

Совет Чепсектиг Күштер — ол дээрге тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң күчүлүг фактору, агрессиг күштерниң кынчыктырбазының идегелдиг чепсээ дээрзин бүгү кижилер көрүп, билип турар. Совет Чепсектиг Күштер бодунуң сорулгаларын күүседиринге кезээде белен турзун дээш бистиң чонувус чүнү-даа харамнанмайн турар. Амгы үениң эң-не болбаазыраңгай чепсээ-биле болгаш дайынчы техниказы-биле Чепсектиг Күштерни хандырып турар бис. Силерниң хереглелдериңерни бүрүн хандырар дээш партия ТК хемчеглерни ап турар. Ол сагыш салыышкынга Чепсектиг Күштер кезээде төлептиг болур ужурлуг.

Армияның болгаш Флоттуң дайынчы белен чоруунуң деңнели улам-на бедик болурун амгы үе негеп турар. Дайынчы белен чоруктуң сайзыраңгайжылдарын улам өзүп турар негелделерге дүүштүр доктаамал болгаш эң-не бедик харысалгалыг-биле боттандырар херек. Ынчаарда хенертен болгу дег кандыг-даа таварылгаларга алыспас бис.

Шериг эртемниң болгаш шериг урап чүүлүнүң эң-не сөөлгү чедиишкиннеринге дүүштүр хөделип билир херек. Дайынчы өөредилгеге эки түңнелдерни шыдамыккайы-биле чедип алыры чугула. Ынчаарга шериглерни удуртуп башкарарынче онза кичээнгейни угландырары чугула.

Чепсекти мергежилдиг шингээдип алыры, оон дайынчы аргаларын бүрүн ажыглап билири дыка чугула болуп турар.

Бүгү айтырыглар талазы-биле: хандыртынганының, тургузуунуң, белеткел методтарының талазы-биле Совет Армия бедик деңнелге турар ужурлуг. Ол амгы үениң сорулгаларынга дүүшкен турар ужурлуг. Бо бүгү дээш харын силер харысалгалыг болгай силер, эштер.

Чепсектиг Күштерниң материалдыг баазазын улам ынай быжыглаар дугайында онзалап чугаалаар херек. Шериг-техниктиг айтырыгга демисел дыка чидигленген, ол демиселдиң принципиалдыг чаа бүдүштүг апаары ховар эвес таваржыр. Ол демиселге хожудаашкынны канчап-даа болдуруп болбас.

Моон-биле холбашкан бүгү сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээр дээш бистиң эртемденнеривис, конструкторларывыс, инженерлеривис, техниктеривис болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылыр дээрзинге идегеп турар бис.

Хууда составты кижизидер талазы-биле партийжи политиктиг ажыл база күштелгеп турары билдингир. Бедик моральдыг чорук бистиң армиявыстың кезээде эң-не күчүлүг чепсээ болуп келген. Ол амгы үеде улам-на улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Солдат болгаш офицер дугайында, шериглерни эки хандырар дугайында сагыш салыышкыы бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнениң кичээнгейиниң төвүнге кезээде өскерлиш чок турып келген болгаш турун-даа турар. Бо сорулганы эң-не кол сорулгаларның бирээзи кылдыр санап көөр ужурлуг силер.

Бистиң Чепсектиг Күштеривистиң мурнунда туруп турар сорулгалар чедиишкинниг күүсеттинер дээрзинге партия Төп Комитединиң бүзүреп турарын чугаалаар болдаан мен, эштер. Ол бүзүрелдиң барымдаазы — Армияның болгаш Флоттуң Төрээн чуртка кызыгаар чок бердинген, каңналган болгаш бедик мөлереллиг командылакчы болгаш политиктиг кадрлары-дыр. ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң коллегия кежигүннериниң бедик мергежили болгаш байлак дуржулгазы, бүгү Министерствонуң тодаргай ажылы-дыр. Ынчаарга Министерствону удуртуп башкарарының дыны ленинчи партияның шынчы оглу, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, бистиң дайынчы өңнүвүс болгаш эживис Совет Эвилелиниң Маршалы Дмитрий Федорович Устиновтуң быжыг холдарында туруп турар болгай.

Эштер! Улуг ажыл, чаа-чаа өөредилгелер болгаш походтар силерниң шуптуңарның мурнуңарда туруп турар Чепсектиг Күштерниң белеткээринге ол бүгү база бир улуг базым болур дээрзинге, бүзүреп турар бис. Салдынган сорулгаларны силер чедиишкинниг күүседир дээрзинге бүзүрээнин партия Төп Комитединиң омунаазындан, бодумнуң хуумда өмүнээмден илергейлеп тур мен. Бо талазы-биле ТК-ның доктаамал деткимчези болгаш дузаламчызы силерге хандыртынгай болур.

Силерниң харысалгалыг дайынчы күш ажылыңарга чаа-чаа чедиишкиннерни күзээрин чедиререм күрүңер!

• • •

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын кайгамчык улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш дипмиттиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган.

Армияда болгаш Флотта дайынчы база политиктиг белеткелдиң байдалының болгаш ону улам ынай сайзыраңгайжыдар сорулгаларның дугайында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов илеткел кылган.

(СЭТА).

Шаңнал-биле, эргим эштер!

ХҮНДҮЛЭЭЧЕЛ ЧОН-ДУР

Партияның Новосибирскиде дээди школазынга Тыва АССР-ниң хүннери чоокта чаа эрткен. Ырак эвесте чурттап, ажылдап турар кожаларывыс — новосибирскилер бистиң республиканың төлээлерин ээлдек, чылыг уткуп хүлээп алганнар. Партияның дээди школазының башкыларының, ында өөренип турар бистиң чаңгыс чер чурттугларывыстың кичээнгейин сеткилге өөрүнчүг.

Найыралчы ужуражылгалар, сеткил-сагыштың ханыындан чугаа өрттүнгүлээн. Тыва АССР-ден ниитизи-биле чээден хире кижи ук хүннерге киржип чордувус. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч-Д. Б. Ондар делегацияны баштап чораан. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д-Н. Ч. Ооржак, В. И. Ленин аттыг «Тыва тудуг» комбинаттың дериглер машинизи, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады У. Т. Монгуш, культура министриниң оралакчызы Е. В. Оскал-оол, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи М. М. Мунзук, Тыва АССР-ниң алдарлыг ажылдакчызы К. К. Кудажи; РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы А. Б. Чыргал-оол, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы И. Ч. Салчак дээш өске-даа эштер-биле кады чордувус. Күрүнениң «Саян» ансамбльының артистери новосибирскилерге аян туткан. Ук ансамбль ол хүннер соонда улаштыр Чехословакияже аъттанышкан.

Аныяк Тыва республиканы новосибирскилерниң ... ажылгаалыг-биле ... тейиң ап чораан бис. Чаңгыс ... республиканың экономиказының хөгжүлдезин ... сүзүглелдиг ... «Алдан-Маадыр» аттыг ... мөгейиглерни оларга солун болган. Бистиң чурукчуларывыстың болгаш уран-шевер мастерлериниң ... ажылдарын база аңаа делгеп салган. Бо бүгүнү школаның башкылары, дыңнакчылары сонуургал-биле хүлээп алган.

Аңы-дунма совет улустарының хөй национальдыг улуг өг-бүлезинде Совет Тываның хүннерин ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейиниң бүдүүзүнде организастап эрттиргени таварылга эвес. Аныяк республиканың экономика, культура хөгжүлдези кайгамчык. Аас-кежиктиг чаагай амыдырал дээш кижиниң сеткили хайныр, өөрүшкүзү кыптыгар-дыр. Чоннуң аразындан уран талантылыг тыптып үнери-даа, ону улам сайзырадып, чоңга бараан болдурары-даа Совет Тыва үезинде кайгамчык сайзыраан. Аңаа кым өөрбес, чоргаарланмас боор!

Республиканың хүннерин үезинде партияның дээди школазының аңгы-аңгы курстарында өөренип турар дыңнакчылар-биле ужуражылгаларны эрттирдивис. Новосибирскиниң опера болгаш балет театрынга, циркке база чордувус, ... Хүндүлел бижиктерни, ... база тывыскан. Өөрүп четтирдивис!

Р. АРАНЧАА.

РСФСР-ниң Репин аттыг Чуруне шаңналының лауреады, уран шевер мастер.

ССРЭ-ниң Тудуг банкызының албан черлериниң ажылдакчыларынга «РСФСР-ниң алдарлыг экономизи» хүндүлүг атты тывсыр дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Экономика ажылының талазы-биле аты-хавылаазы дээш «РСФСР-ниң алдарлыг экономизи» хүндүлүг атты тывсыры болза:

ТЫВА АССР-ДЕН

Павел Васильевич Кирдеев — ССРЭ-ниң Тудуг банкызының Тыва республика конторазының эргелекчизи.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва,
1982 чылдың октябрь 27.

Л. Г. Гончарованы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиг-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Сан-чурт органнарынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база ССРЭ-ниң Тудуг банкызының тургустунганындан бээр 60 чыл болганы-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Тудуг банкызының Тыва республика конторазының кол бухгалтери Лидия Георгиевна Гончарованы Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиги-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың октябрь 27.

Тываның транспорт эргелелиниң ажылдакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиги-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Автомобиль транспортунуң хөгжүлдезинге чедип алган чедиишкиннери дээш база ниити ажыглалдың автомобиль транспортунуң организациязын Тыва АССР-ге тургусканындан бээр 50 чыл болганы-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиги-биле шаңнаары болза:

Александр Алексеевич Глазырин — Тываның транспорт эргелелиниң автосептелге заводунуң газ-электриканакчызы;

Александр Яковлевич Губарев — Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Анатолий Петрович Крылов — Тываның транспорт эргелелиниң Хову-Аксыда автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Георгий Федорович Кузнецов — Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда автомобиль школазының башкызы.

Иван Николаевич Семенюков — Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Василий Петрович Тюрнев — Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың октябрь 25.

Тываның транспорт эргелелиниң ажылдакчыларынга «Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тывсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Автомобиль транспортунуң талазы-биле ачы-хавылаазы дээш база ниити ажыглалдың автомобиль транспортунуң организациязын Тыва АССР-ге тургусканындан бээр 50 чыл болганы-биле холбаштыр «Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты тывсыры болза:

Анатолий Иванович Галайко — Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда №1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Михаил Александрович Горев — Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Борис Васильевич Горковенко — Тываның транспорт эргелелиниң Минусинскиде автотранспорт бүдүрүлгезиниң начальнигиниң оралакчызы.

Хүлер-оол Доржуевич Ооржак — Тываның транспорт эргелелиниң Чаданада автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Иван Павлович Селиманов — Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда №3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың октябрь 25.

Оолдар болгаш кыстар! Билиглерни, культураны, профессионал мергежилди уттундурбас шингээдип алыңар!

Ленинниң херээ дээш, коммунизм дээш медерелдиг демиселчилер болуңар!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Октябрь 29 — Комсомолдуң төрүттүнген хүнү

ШАЛЫПЧЫ КҮШ-АЖЫЛ, ЧОГААДЫКЧЫ ИНИЦИАТИВА-БИЛЕ

АНЫЯКТАРНЫ күш-ажылды коммунистиг езу-биле шугумнаар ажыл-чорудулгазын идепкейжидери, интенсификастаарынче оолдар, кыстарны мобилизастаары, эртем-техниктиг депшилгениң темпизин шапкыннадыры, ажылдың шынарын бедидери...

Республиканың комсомол организацияларының чаңгыс ажыл политиктиг эртем-шинчилел...

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ ажыл-чорудулгазы...

А. САДОВОЙ.
ВЛКСМ обкомунуң ийиги секретары.

Кызылдың № 4 профтехучилищезинден келген болук өөреникчилер бо хүннерде Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Мария Васильевна Сафронованың удуртулгазы-биле ажылдаар аас-кежиктиг болганнар. Дуржулгалыг тудугжу пайызылалдың № 48 тудуг эргелелинде бригадирлеп турар. Аныяк кыстар сураглыг бригадирниң удуртулгазы-биле ажылдың чүгле эки шынарлыг, дүрген кылырының чажыттарын шиңгээдип ап, практиказын чедиишкинниг эрттирип турарлар.

ЧУРУКТА: комсомолчулар А. Монгуш, Л. Ооржак, Н. Долубаа, О. Оюн, Р. Монгуш, Г. Кара-Сал.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Аныяк чолаачы Петр Зиновенко Улуг Октябрьның 65 чыл болур оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп турар. Коллективте чарлаттынган социалистиг чарышка киржип келген болгаш аңаа шапкыныг черлерни ийи-үш удаа ээлээн. Чоокта чаа Терлиг-Хаяның моңгүн-суу бүдүрүлгезинге эрттирген «Найырал-эвилелдиг» олчалыг кирипкен. «КРАЗ-256» дээр маркалыг автомашиназы-биле даг породазы сөөртүр планын ол 110—120 хуу күүседип турган.

ЧУРУКТА: чолаачы П. П. Зиновенко.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ҮЕ ДАЛАШТЫРЫП КЕЛГЕН

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленуму Чурттуң Азык-чем программазының база ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиндинге секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткели республиканың ажыл-ишчилерин улам сорук кирген. Чурттуң Азык-чем программазы бодунуң үре-түңнелин бо чылын-на бере бээр дээрзин эш Л. И. Брежнев Пленумга онаалап демдеглээн. Ону боттандырары — бүгү улустуң хереэ.

СЭКП-ның XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкилээн республиканың ажыл-агыйлары бирги беш чылдың ийиги чылын багай эвес эгелээн. ...

Таңды районда «Коммунизмниң херээ» совхозтуң өске ажыл-агыйлар эът садарының планын чедир күүсеткен. Ылангыя Тока аттыг, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар планының чүгле чартыын доңгуп күүседип алган. Ындыг чорук Тожу районнуң ажыл-агыйларында база бар, ылангыя «Тоора-Хем» совхоз эът садарының планы чүгле 48,7 хуу чедирген.

1982 чылдың төнеринге чедир ийи ай үе арткан. Бүдүн чылдың кылган ажылдарын түңнээр үе чоокшулаан. Ынчангаш, шугдунеры кымга-даа артык эвес.

БЕЛЕТКЕЛ ДООЗУЛГАН

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилери эрткен 9 айларда мал продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле чедиишкинниг ажылдааннар. Совхоз 61 тонна сүттү садар планын 61,5 тоннага садып, чыл планын ажыр күүсеткен. 380 тонна эътти, 100 тонна сүттү чылда садар хүлээлгелиг. 9 айларда эътти 260 тоннаны, сүттү 90 тоннаны дужааган.

Районнуң ажыл-агыйларының аразында организастаан социалистиг чарышка «Ак-Туруг» совхоз тиилекчи болуп СЭКП райкомунуң болгаш район чүгүрүктүг шилчиттиг Кызыл тугу-биле шаңнаткан. ...

К. КОМБУ.

Советтер амыдыралы

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР ТУРГУЗАР

Улус депутаттарының Кызыл район Советтиниң чоокта чаа болуп эрткен сессиязынга «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чорууну улам мөөй кылдыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырар талазы-биле СЭКП обкомунуң бешки пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр чер-чер Советтериниң сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

СЭКП Кызыл райкомунуң бюрозу болгаш район Советтиниң күүскому күш-культураны болгаш спортту сайзырадырынче углаңган доктаалдарны хүлээп алган. Оларны амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык боттуг хемчеглер алдынган. ...

Күш-культураны болгаш спортту массалыг болдурары оон материалдыг баазазындан улуг хамааржыр. Районда бөгүн бар стадионнар, спорт залдары үениң негелделеринге дүүшпейн турар. Район төвүнге стадион тудуу 1980 чылда эгелээн турган, оон турар черин ындыг эвес шилип алганы...

Ч. ДОРЖУ.

АЖЫЛ-ИШЧИ АЛЫШКЫЛАР

Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Базыр-оол Донгакович, оон дуңмазы Шир-оол Шаравии алышкылар Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхозта ийилээ он бирги беш чылдың ийиги чылында күскү тараа ажаалдазынга эрес-шудургуларын көргускеннер, олар социалистиг чарышка тиилекчи болуп ажылдап турарлар.

Алышкылар беден эвес ажыл — тарааны тывычалай кестирерин ийилээ хүлээнип алган, совхозтуң комбайнерлериниң хуу, үлегерин чаалап ап шылдааннар. Олар «СК-5» маркалыг комбайннар-биле бо күскү сезонда 276-276 гектар тарааны кескеннер.

Кежээ, ажыл шагы төнгелек чорда, аңаа ужуражы бердим. Ол даарта «О. Шынаа» совхозтуң тудугга херглээр тилиг материалдарын чедирер апарган. Данил Бүрбү черле ындыг чаңчылдыг кижи, рейс үнер бетинде чугун кежээ чүдүргеш, ынак хөлгези — ЗИЛ-133-түң ол-бо кезектерин хынамчалыг көргүлээр. Кандыг-бир кезек үреглен болза, ону дораан кылып алыр. Ынчангаш аңаа кады ажылдап турар эш-өөрү бүзүрээр.

Эш-өөрүнүң хүндүткелин болгаш макталын чаалап алыры ындыг-ла белен эвес. Мааа күш-ажылга карак кызыл чорук, шилип алган мергежилинге сеткил-сагыжындан ханы бердиниишкин улуг идигни бээр. Шынап-ла, Данил Бүрбү бодунуң мергежилинге ...

чедип чоруур. Ол үениң дургузунда ооң ажылынга чеме сестер турул көрбээн. Машина башкарып келген үезинде ... Ооң ындыг чоруу өскелерге үлегер-чижектиг болуп турар.

Данил Бүрбү ажылдап турар коллективинде аныяктарның дагдыныкчызы. Ол бодунуң арга-мергежилин аныяктарга харам чок дамчыдып берип чоруур. Коллективте улусчу контроль белуунуң баа кежигүнү.

Мурнуку чылдарда ...

ган. Ону ажыглап алгаш чамдык чолаачылар машина-техниканы кара туразында ажыглап турган таварылгалар бар.

Чолаачылар ортузунга контроль, хыналданы сөөлгү каш чылдарда күштелдирген. Чолаачы чыдаадап чок ажылче үнмейн баар таварылгада, ооң хемчээн ап, чогуур харыысалганы онаап турар апарган. ...

К. ТУЛУШ.

Т. ОЧУР.

ЭЧИЗИНГЕ ЧЕДИРБЭЭНДЕ...

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң

шиитпирлерин-амыдыралга

ЧАА ТРАКТОРЛАР

Минскиниң трактор заводу ол адырда барык-ла он дөрт чыл дургузунда мурнуку одуруттa чоруп келген. Тускайлаттынган кол конструктор бюрову — бүдүрүлгениң кол товү. Мапаа янзы-бүрү айтырыглар шиитпирлеттинер: бир чамдык конструкторлар көңгүс чаа-чаа машиналарны чогаадып тургузар, а бир чамдыктары ол машиналарның чаа хевирин, өскелери оларның кезектерин чаартып, экижидер ажылдарны кылыр.

— Бистер кедээ ажыл-агыйлыг бүдүрүлгезин амгы үениң тракторлары-биле хандырар хүлээлгелиг бис — деп, бүдүрүлгениң кол инженери Петр Амельченко чугаалады — Өскээр чугаалаарга, завод үе-биле чергележип, техникага хамааржышкан өзүп орар негелделерин долузу-биле хандырып шыдаар бе дээрзи бистен кол хамааржыр. Ону бис херек кырында боттандырып турар бис.

Кедээниң иштикчилеринге ССРЭ-ниң Аъш-чем программазында айыттынган айтырыгларны боттандырарынга дээштиг боттут дуза чедирер чаа машиналарны бүдүрүлгеже үндүрерин белеткээн бис. Чижээлээрге, завод рис ажаар чаа МТЗ-32 Р маркалыг тракторну бүдүрүп эгелээринче кирипкен. Ук машина калбак резин дугуйларлыг болгаш суглуг хөрзүнге рис тарыыр аргалыг. Оон дузазы-биле рисчилер ристи тараап, илииртээш, хөрзүннү болбаазыраткаш, дужут ажаалдазын чорудар. Машина Херсон облазынга болгаш Кубаньга ажыл үезинде шенелде талазы-биле бодунуң эки талаларын көргүскен. Бо чылын завод чаа тракторларның баштайгы бөлүүн бүдүрүп үндүрер.

Минчаннарның чогаадып кылганы МТЗ-100, МТЗ-102 мурнуку дугуйларын долгандырар мостуларлыг чүс аът күштүг чаа тракторларны күрүне шылгалдазын эрттирерин доозуп турар. Ол машиналар кедээ ажыл-агый адырларынга МТЗ-80, МТЗ-82 дээр тракторларга деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 15-тен 40 хуу бедидиптер аргалыг. Бо беш чылдың төнчүзүнде завод оларны бөлүү-биле бүдүрүп үндүрерин планнаан.

Заводтуң конструкторларының 150 аът күштүг чер андарар универсалдыг тракторларының шыварын улам экижидер дээш ажылды уламчылавышаан.

— Чаа чүүл дээрге, — кол конструктор тайылбырлаар.— ол болза, бир талазында, универсал тракторларны чогаадып тургузарынче чүткүүр, өске талазында, чурттуң кедээ ажыл-агыйлыг аңгы-аңгы черлеринге таарыжыр болгаш чамдык культураларны кылып чорударынга ажыглаар тракторларны чогаадырын уламчылаары болур. Чижээлээрге, хөвең шөлдеринге ажыглаар тускай тракторларны бүдүрүп үндүрерин белеткеп турар.

Бөгүнге чедир даглыг республикаларның ийлеңчек черлеринге ажылдаар таарымчалыг техника барык чок турган. Ам белорус тракторжулар шенелде эрткен шак ындыг машиналарның ийи хевирин тургускан. «Беларусь» деп тракторнуң адаа чавыс болгаш дугуйларының аразы ырак. Ынчангаш ол 50 градус ийлеңчек черге бодунуң туружун әзелеп шыдаар. Бо чылын ук завод 500 ындыг хевирниң машиналарының баштайгы бөлүүн үндүрер.

Тракторнуң ийи дугаар модели Грузияның, Киргизияның, Закарпатьениң дуржулга моделдериниң ийлеңчек черлеринге бодун эки деп көргүскен. Бир эвес тракторнуң баштайгы моделинге трактористи машина-биле кады ийлеңчек бээр турган болза, ийиги моделиниң тракторунга ол дөрт хевээр олурар. Онзагай мегалы чүл дээрге, ийи дугаар моделдиң тракторы ийлеңчек черлеп чоруурда, боду ийленмес, дорт чоруур. «Вестибуляарлыг аппарат» — тускай шарнирлерлиг дугуйлар ажылдай бээр. Ындыг «дагыр буттуг трактор» чер андарар, тревин чаштырар, 20 градус ийлеңчек черлерге хөрзүннүң болбаазырадылгазын чорудар.

Слава ТАЙНС.
ПМА-ның корреспондентизи.

БӨМБҮРЗЕКТИН СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БЕРЛИН. Найыслалда эң улуг дээн «Нарва» дээр электролампа комбинадының цехтери Герман Демократтыг Республиканың Эртемнер академиязының электрон физиказының төп институдунуң бөлүк ажылдакчыларының ажылдаар чаа чери апарган. Инженерлерни, технологтарны болгаш ажылчын чааргыкчыларны каттыштырган шинчилел төвүнүң коллективинде эртемденнер немежип келген, ук төп ол бүдүрүлгеде тургустунган.

Төптүң кол сорулгазы — эртем-техниктиг депшилгениң мурнакчы чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередири, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш продукцияның шынарын бедидери болур.

Бүдүрүлгечилерниң болгаш эртемден шинчилекчилерниң дем каттыг күженишкиннериниң ачызында амыдырал-чуртталга болгаш үлетпүр сорулгаларынга ажыглаар кампалгалыг лампаларны кылып үндүрерин комбинатка хуусаа бетинде шиңгээдип алган. Амгы үеде эртемденнер болгаш специалистер чаа хевирниң тергиин эки шынарлыг лампаларын тургузар дээш ажылдарны чорудуп турар.

⊙ ПРАГА. Садыг четкизиниң ажылын сайзырангайжыдарының перспективтиг программазын Чехословакияда тургускан. Бот-хандырылга, балааннарны бажыңнарынга чедирип бээри, автоматтарга садыглаары черге лиг ындыг депшилгелиг хевирлерниң калбартырының аргазын ол программада көрген. Чуртка үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазының дөрттүң үш кезиин 2000 чылга чедир ындыг арга-биле сайгарарын бодап турар. Ол хевирлерни нептередири ортумаа-биле 17 муң садыгжыларны болгаш садыгның өске-даа ажылдакчыларын өске ажылдарга ажыглаар кылдыр хостап алыр арганы бээр.

⊙ ГАВАНА. Куба ажылчы чоннар бо чылдың баштайгы чартыында кайгамчык бедик түңнелдерни чедип алган деп, Кубаның Ажылчы чоннарының профтөвүнүң Национал чөвүлелиниң Гаванага болган сессиязынга Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнүнге кандидат, профтөптүң Национал чөвүлелиниң чиңгине секретары Р. Вейга медеглээн.

2,2 миллион ажылчы чоннарны каттыштырган 18 муң ажыг коллектив боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүсеткен деп, ол дыңнаткан. Эң чугула чедиишкиннерге хамааржыр чүүлдер — бараанның бүдүрүлгезинүң планын 101,2 хуу күүсеткени, чигир үнүжүнүң дужудун чедиишкинниг ажаап алганы болгаш сайзырадыы ажылдааны. 200 миллион песо акша түңге энергетиктиг болгаш материалдыг курлавырларны камнап алганы болур. Бөгүн 50 ажыг муң кежиин каттыштырган чогаадыкчыларның болгаш чааргыкчыларның улуг хуреэлелиниң ажыл-чорудулгазының түңнели 80 миллион песо акша түңнүү ажып турар экономиктиг ажык болган.

⊙ ХОШИМИН. Улуг Октябрьның 65 чыл оюнга болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга аллар болдурган социалистиг чарышты улам ынай нептередирниң айтырыгларын Мурнуу Вьетнамның бо эң улуг хоорайының үлетпүр болгаш кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң төлээлекчилериниң хуралынга чугаалашкан. Ол чарыш эки түңнелдерин шагда-ла бере бергенин олар демдеглээн. Чылдың баштайгы тос айларында Хошиминниң бүдүрүлгелери бүгү 1981 чылдың дургузунда бүдүргени хире хемчээлдиг продукцияны кылып үндүрген. Хөй миллион донг акшага чиг-эдини болгаш оваар чүүлдү камнап алган.

⊙ УЛАН-БАТОР. Моолда эң улуг дээн Багануурнуң хөмүр-даш разрезин Керулен ховуларында тудуп турар болгаш оон ажыл-иштчилери ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын бүдүрүлгечи улуг чедиишкиннери-биле уткуурунга белеткенип турар. Чыл төнчүзүнге чедир чылда хөмүр-даш казып тывары олар бир миллион тонна чедирерин хүлээнгеннер. Совет дузаламчыны өөренип алыышкын улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар — даңдыныкчыларның интернационалчы чөвүлелдерин разрезте, тургускан, моол анныг ажылчыннар совет специалистерден өөренип ап турарлар.

(СЭТА).

ЭКОНОМИКАНЫҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның экономиказының өзүлдезинң темпилери бо чылдың эгезинден бээр 5 хуу болган. Бо өзүлде Латин Американың өске чурттарының көргүзүүнден бедик болуп турар деп, Кубаның национал банкызының президентизи Рауль Леон Торрас медеглээн.

Экономиктиг Дузаламчыга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттар-биле кады ажылдажылганың ачызында Куба экономиктиг тургузуушкунуң эң чугула планнарын амыдыралга чедиишкинниг боттандырып турар деп, Пренса Латина агентствога берген интервьюзунга ол айыткан.

ТАЙБЫҢНЫҢ КЕРЭЭЗИ

АДЕН. (СЭТА). «ССРЭ-ниң болгаш ЙУДР-ниң аразында найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында» керээ тайбыңның керээзи болбушаан, ийи чурттарның эрге-ажыынга дугжуп турар деп, ол керээге ат салдынганындан бээр үш чылынга турасваткан чүүлүнге Мурнуу Йеменниң «Арбаатаашар» солуну бижээн.

Совет Эвилелиниң дузаламчызы болгаш деткимчези Демократтыг Йеменниң национал экономиказын хөгжүдеринге, чаа амыдыралды тургузарынга улуг идиглиг болуп турар деп, солун онзалап айыткан. Йемен Улус-демократтыг Республиканың Улусчу Дээди чөвүлелиниң президиумунуң Даргазы, Йемен Социалистиг партияның ТК-зының Чиңгине секретары Али Насер Мухаммедтиң чоокта чаа Совет Эвилелинге аап-чоруу ийи күрүнелерниң аразынга найыралды, кады ажылдажылганы улам-на быжыглаарынга чугула ужур-дузалыг болган.

БУУРАП ДҮШКЕН

МАНАГУА. (СЭТА). Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чоруук Чөвүлелиниң доктаамал эвес кежигүнү кылдыр Никарагуаны соңгуур дээш чүс ажыг күрүнелерниң төлээлекчилериниң бадылааны сандиножу революцияны аңгылаар дээн Вашингтонунуң агрессчи планнарының буурап дүшкенин тодаргай херечилеп турар-дыр деп, Национал хосталганың сандинижу фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү, Никарагуаның национал катап тургузуушкун чазааның удуртукчу чөвүлелиниң координатору Даниэль Ортега медеглээн.

Ынчалзажок, Каттышкан Нациялар Организациязынга Никарагуаның политиктиг тиилелгези бистиң чуртувусче америк империализминиң чепсектиг халдаашкынының кыжанышкынын чайлаткан деп санап болбас дээрзин Д. Ортега онзалап айыткан. Ынчангаш бүгү никарагуа улус революстуг чаалап алышкыннарын камгалаарынга белеткел-дир [illegible] белен турар ужурлуг.

КЕШТМАНДЫНЫҢ ЧУГААЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Афганистан Демократтыг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Султан Али Кештманд Индияның «Пэтриот» солунунуң корреспондентизинге интервью берген болгаш Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ажылчы чоннар массалары-биле харылзааларын улам-на калбартыры база быжыглаары эргежок чугула деп чугаалаан. Ажылчы чоннарның массалары-биле партияның харылзааларының быжыкканынга бо чылдың июльда болган АУДП ТК-ның пленуму чугула рольду ойнааның ол айыткан.

Контрреволюцияның чимээ-шиишкиннериниң дугайында Кештманд бодунуң чугаазынга база айыткан болгаш дээрбечилерниң чондан хоорлуушкуну улам күштелген деп медеглээн. Чоннуң ёзулуг өңнүктери кымнарыл, а дайзыннары чогум чүү кижилерил дээрзин массалар улам-на хавызы-биле билип турар апарган. Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының болгаш Афганистан Демократтыг Республиканың чазааның политиказы чоннуң үндезин эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүп турар.

Контрреволюстулар — ол дээрге, дээрбечилер болгаш өлүрүкчүлер дээрзин массалар ам эки билир. Чепсектиг контрреволюстуг дээрбечилерни мланглыг Гильменд можуга чылча шавар талазы-биле афган чепсектиг күштерниң чедиишкинниг хөделиишкиннериниң чижектерин Султан Али Кештманд айыткан. Империалистиг болгаш контрреволюстуг пропагандага мегелеткен хөй кижилер сөөлгү үеде чепсээн каггаш, чазактың талазынче кирип турар. Афганистанның девискээринге контрреволюстуг дээрбечилерниң когун үзе узуткаар үе ырак эвес дээрзинге быжыг бүзүрелдиг ол илергейлээн.

ДАЙЫН БОЛГАШ МЕГЕЛЭЭШКИН

Дайын болза бирги боолаашкындан эгээн мурнаан эгелээр. Дайынны күзээн кижилерге, ону боттарының планнарынга кирип алган саналгаларынга ажыглап турар кижилерге дайын, оон ылаптыг демдээ [illegible] херек кырында бармыдаа болу бээр. Кижилер удуп чыдырда, дайынга херек эээр снарядтар белен чыдар, штабтарның чуруктарынга дайынны генералдар «ойнап» турарлар. Шилиттинген оруу-биле бурунгаарлаарының мурнунда дайынның узун оруу, ону сөөлгү долларга, сөөлгү боога чедир санап турар концерннерниң, министерстволарның, банкыларның дамчып эртип турар. Хевистер чаттынган ол оруктар — келир үеге өлүм белеткээр тулчуушкуннарның баштайгы оңгузу ол.

Хан төгүүшкүнүн ажыктыг олча кылдыр санап турар кижилер дайын дугайында сагыш човап турар. Оларга дайын болза ажыктыг сүлчээ, өскелерге халаптыг согуушкун-дур. Ынчангаш үгер-боолар дииңирээн үнериниң мурнунда бүгү делегей саналга машиналарының шимээн чок чивениишкиннинче кайгап алган турар. Дайынга өлүп болур кижи бүрүзүн баш бурунгаар тыңнаш, соң өртээн санап, калькуляциязын тургузуп каар турар. Ол болза өлүр кижиниң өртээ эвес. Ол болза ону өлүр дээштер октуң өртээ-дир. Бо утка-биле алырга, дайынның [illegible] кассаларда болгаш капитал экономиказының көрүндүг хөөйлуларынга чажыртынган. Ындыг болганда дайынның легенда болган наполеончу «эрлер оюнундан» «акша оюнунче» шилчиде каантары белен.

Адактың сөөлүнде, саналга машиналарының «ниел» деп тер хүнү үнүп келир магат чок. Ол болза дайынның хүнү. Октуң өртээ доктааттынган. Хандан алдынар орулганың хуулары, дивидентилери, акциялары санаттынган. Шинельдиг кижилерниң дамыдажыр үези. Акша дээш кургунчуг оюнну эгелеп болур. Ол оюн хенертен эгелээр турган. Кассалар боттарының чалби аастарын ажыдып эгелээр, политиктиг буржуаа ажылдакчылар боттарының бодап тыпкан идеалдарын сактып эгелээрлер. Чугаалар-ның, маршнарның, тоогу талазы-биле дүвүренчиг мергежилгелерниң шагы эгелээр. Даштын кулумчула байдалды энтузиазм-биле тыңгарар, кайгамчыктыг болгаш магадаачыг хөөнну тургузары чугула. Мегелейлерге оларның өлүмүн чиик болгаш чиик сеткидиг болдурар хоозун бодалдар болгаш туктар херек. Удавас өлүр кижилер сергек марштаар ужурлуг апаар. Кижи иштиделиниң көрүп эртип келгени эң улуг маскарадтары чангыс эвес удаа ынчаар эгелеп тургулаан. «Ада-чурт-биле», «национал [illegible]», «амыдыралдың деңгемнери-биле» чажыртынган маскарадтар.

Өлүм шырайлыг акша маскарады...

Барабаннар, лозуннар, кыйгырыглар... Ынчаарда дайынның дүтүю шимчеп эгелээр, чүү-даа ону ынчан доктаадып шыдавайн баар. Хову шаша улам-на каржы болгаш бардам болуп бар чыдар. Дайынның бурунгаарлаашкынынга шаптыктап турар бүгү чүвелерге каргыш салдынар, оларны чепсек-биле узуткаар. Кассалар курутлаан, сегирип алыр ужурлуг олчаны ам кым-даа хунаап алыр эрге чок. А ол олча хамааты хевин ужулгаш, дириг дедир оп кээп шыдавастарның одуруунда эгени аарак турупттар. Ол ам кижи эвес, ында армиңүүр чок, бодунуң өлүр-чаагай күзели дээш демисел-даа эвес. Ол шериг ат болгаш дугаар алыр, оъл-боо заводтарының планнааны ёзугаар үгер-боо чемижи кылдыр хуула бээр. Солдат бараан болу бээр, көңгүс-ле анаа, бодунуң акшалап санаар өртээн эгидер ужурлуг бараан апаар. Барык чүктүң күрүнелери саналга машиналарын ада-чурттуң эң эки ээлери деп санап турарлар. Ада-чурт өрэ-биле маадырларга байыр чедирип турда, ол машиналар [illegible] [illegible] сан-хөө талазы-биле ажыктыын түңнеп турарлар. Ол улуг ковчаа [illegible] барабаннар диңмирээп турар, ол улуг ковчаа [illegible] садыгжылар: «Бурунгаар, [illegible], чурт айыылда-дыр!» — деп алгыржып турарлар.

Чурт айыылда!

Лозуң тывылган, генералдар боттарының ажылын ыңчаар эгелеп турганнар. Амгы-даа чедир олар чажыт байдалга, армиялар штабтарынга делегейниң, чурттарның узуттадып каан чуруктары-биле бөржип, чуруктар кырынга [illegible] чаалажып турганнар. Ынчан чаштарның от-биле ойнай бээри ышкаш, олар чаалажып «ойнап», олар оюнче сиңниксе-даа кичээнгейин ындыланмайн турганнар. Чалбыыш оларның холдарын сөөлдүрерин билиүп турар апарган. Адактың сөөлүнде ам кээп олар боттарының ынча үр манаан чүвезин алганнар! Фронт! Туктар адаанда чыскаан каан «медегейлер» оларның дужаалдарын манап турарлар. Ындыг-даа болза дээрги генералдар албыстыг кижилер эвес, политиктиг ажылдакчыларның идип үндүрген идеалдарынга олар бүзүревестер. Ол чорук оларның «патриоттуг» үнезин кудулады-даа турар болза оларның ёзулуг өртээн улгаттырып турар. Дайын шөлүнче бааарының мурнунда олар конторага саадаараар. Ада-чурт оларны элээн каш шак манап болур. Ындыг-даа болза конча сүрер чорук ооалдаарларга таарзынмас. Олар чокта идеалдар база боттанмас. Генералдар фронтуже чүгле командирлер эвес, харын база компаниялар кирижикчилери болу бериш, шак-ла ынчаар чоруп турарлар. Оларның кижи бүрүзүнүң адында сап ажыттынган. Шериг-үлетпүр комплексизиниң ханныг саны Леште баскан буттар даажыгын ада-биле [illegible] биле фирмалар бир аай кылдыр каттыжып турар. Шынап-ла, оъс дээрге элээн нарын чүве ышкажыл! Камгалаары-биле чоруп турар кижилерже углаанган ол бичии коргулчун оон садыгжыларынга...

Дайыннар... Кижилерниң болгаш идеалдарының өлгени сөөгү чаттынган фронтулар ыңай-бээр чылып турар. Политиктиг ажылдакчыларның үнү шагда-ла дыңналбастай бээр, чүге дээрге үгер-боолар үнү кижилерниң кулаан уюктап турар.

Дайын баштайгы боолааш-кынның элээн мурнунда эгелеп турар. Ылаптыг кончаа сөөлгү боолааштыннынын элээн соонда доостур. Сактырга, бүгүде оожургаан шинчилиг. Фронтулар чок. Амыдырал бодунуң аайы-биле чоруп турар. А херек кырында дайын-ның диирең артышаав. хлебтиң амданында, улустарның сагыжында ол үр-ле артып турар. Дайын шөлүн каггаш, ол диирең бодунуң шагдүштен бээр туруп келген айтырыын саналга машиналарының болгаш кижи иштвилениниң мурнунга тургузар [illegible] [illegible] деп медээр. Оъктуң өртээнин дугайында айтырыын. Улуг көнчаа [illegible] [illegible] [illegible] турар [illegible] [illegible] дугайында айтырыын. Машиналар [illegible], машиналар-ла болгаш олар ол айтырыгның харыызын [illegible] бээрлер. Оларның саннары болгаш оларның деңнелгелери ол-ле шын харыызы [illegible] турар. Шериг-үлетпүр комплексизиниң [illegible] шын санга ынаагтар...

Ынчаарга кижилер, ында [illegible]-миллион кижилер машиналар ышкаш ылдыг-ла көңгүс [illegible] эвестер. Олар [illegible] болгаш нерв-лиг, угааныг болгаш бодалдыг.

Олар ол хайлыг айтырыгның алыс утказын база бурунгаар билирлер, ынчангаш ону шиитпирлээринге киржирин күзеп турарлар. Олар оъктуң өртээн саналга машиналарының сөөлгү марказындан артык билирлер. Демократияның, конгаавың, [illegible] хоорлуурушкунуң [illegible] өртээн Кижиниң улуг [illegible] өртээн.

Стефан ПРОДЕВ.
болгар публицист.
(ПМА).

Улусчу Кампучияның кол сорулгаларының бирээзи —чурттуң эвээш шинчилеттинген бойдус байлактарын өөренип көөрү болгаш ону ажыктыг ажыглаары болур. Аъш-чем болгаш үлетпүр адырынга херeглээр дус тывыжынче амгы үеде күженишкиннерни угландырып турар.

ЧУРУКТА: Кампот провинцияның девискээринден дус тывар дээш ажылдар.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

Г. ХОЛЛДУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БОНН. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Гэс Холл Герман Коммунистиг партияның баштаар чериниң чалаажын ёзугаар Бонн хоорайга кээп чорган. Делегейге тергиин дээрилден каман-даа ойталаваан Американың Каттышкан Штаттарының администрациязының агрессчи политиказы делегейде дүшкүүрлүг чорукту кол чылдагааны болуп турар деп, парлалга конференциязынга Г. Холл медеглээн.

Рейганның администрациязының даштыкы политиктиг угланыышкыны болгаш Пентагоннуң шериг доктриназы медергей дайынзыраан характерлиг болуп турар деп, америк коммунистерниң удуртукчузу айыткан. АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери ядролуг күчү талазы-биле ССРЭ-ден артык күштүг болурун оралдажып, «ядролуг согуушкунну мурнай кылыр», «кызыгаарлаттынган ядролуг дайынны» эгелээр дугайында ажыы-биле медеглеп турар.

АКШ-тың президентизи Рейганның экономиктиг политиказы база дайынзыраан характерлиг болуп турар деп, Г. Холл демдеглээн. Оон барымдаазы — Сибирьниң болгаш Барыын Европаның аразынга газ дамчыдар хоолай тудуунга моондак кылыр дээн америк администрацияның сарыыл чок оралдажылышкыны-дыр.

ССРЭ-ниң тайбыңга ынак ленинчи даштыкы политиказын АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары бедик-биле үнелээн болгаш Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак тодаргай саналдарын бүрүн деткээн.

КАМГАЛААР ДЭЭШ

ВЕНА. (СЭТА). Австрияның социалистиг партиязында бактаап турар херээжен чоннуң конференциязы болган. Херээженнерниң эргелерин камгалаар айтырыг конференцияның кол айтырыы болган.

Барыын чүктүң капиталистиг чурттарында экономиктиг кризис улам күштелген амгы үеде бергедээшкиннерге хамыктың мурнунда херээжен чоннуң болгаш аныяктарның таваржып турарын конференцияның киржикчилери демдеглээн. Ынчангаш херээженнерниң эргелерин камгалаар, оларны ажылдан үндүрер чорукка удур демиселди күштелдирер айтырыгларже онза кичээнгейни конференция угландырган.

КЫЗЫРЫЛГАН

ТОКИО. (СЭТА). Японияда автомобиль бүдүрүлгезиниң кызырылганын Киодо Цусин агентство дамчыткан. Амгы сан-хөө чылының баштайгы чартыында (апрель—сентябрь) чуртка автомобильдерни бүдүрүп үндүргени эрткен чылдың ол үезинде турганындан 4 хуу эвээжээн. Чурттуң иштинге болгаш даштыкыга япон автомашиналарга херeглелдиң кызырылганы автомобиль бүдүрүлгезиниң эвээжээринге чедирген. Япон автомашиналарны амгы сан-хөө чылының баштайгы чартыында даштыкы чурттарга садыглааны 6 хуу кызырылган.

ИЙИ ЧУРТТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА ДҮҮШКЕН

Совет-сирий экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылганың 25 чылын октябрь 28-те демдеглеп турар. ПМА-ның Дамаскыда корреспондентизи В. Чемодин Сирия Араб Республиканың нефть болгаш минералдыг курлавырлар министри А. Джаббар Даххак-биле болгаш кедээ ажыл-агый черлерин шиңгээдип алыр талазы-биле Күрүне комиссиязының директору А. Касем-биле беседа кылган.

А. Джаббар Даххактың чугаалааны:

— Сирияга нефть үлетпүрүн сайзырадыр, нефть тывыжын ковудедир дээш совет специалистерниң улуг күженишкиннерин бистиң-биле үнелеп турар бис. Совет Эвилели-биле кады ажылдажылга бистиң чуртувустуң нефть үлетпүрүн хөгжүдер херекке улуг идигни берген. Сирияның ажылчы чоннары бо дугайын эки билип турар. Ийи чурттарның эрге-ажыктарынга дүүштүр экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылганың калбарып турарын демдеглээри өөрүнчүг. Ылангыя бистиң чуртувустуң национал кадрларын белеткээр талазы-биле улуг дузаламчыны ССРЭ биске көргүзүп турар. Совет Эвилелинге иштепчи-биле аныяктарны чыл-бүрүде-ле чорудуп турар бис.

Нефть — бистиң национал кол байлаавыс. Чурттуң чүгле экономиктиг куруглуг быжыглаарынга эвес, харын-даа оон национал хамаарышпазын камгалаарынга. Американың Каттышкан Штаттарының болгаш Чоокку Чөөн чүктеги америк чалчазы — Израильдиң ыйымныыкчыг сайтур шавылгазынга ол чугула чепсек болуп турар.

Чуртта газ тывыжының курлавырларын чоп ажыглаарынче Сирия амгы үеде улуг кичээнгейни угландырып турар. Республиканың эртем шинчилел институттары болгаш совет специалистер бо талазы-биле улуг ажылдарны боттандырып турар. Газ тывыжын [illegible] [illegible] нефтинг курлавырларының барык эртем-шинчилел ажылдарының түңнелдери бадыткаан. Совет Эвилели болгаш Сирияның аразынга таарзы беш чыл дургузунда үргүлчүлээн экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга ийи чурттарның эрге-ажыктарынга бараан болбушаан. Сирия Араб Республиканың нефть үлетпүрүн шаңкын хөгжүдеринге улуг рольду ойнаан болгаш моон соңгаар-даа ойнаар дээрзинге

А. Касемниң чугаалааны:

— Кур черлерни шиңгээдир [illegible] бистиң чурттарыда [illegible] [illegible] улуг [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Евфрат [illegible] суг шыгжамырының тудуунуң талазы-биле улуг хемчээлдиг телевиделели чогааткаш, боттандырып эгелээн. Плотина тудуун доозуп, ажыглалга киирген соонда чуртка суггаттыг тарылга шөлдериниң хемчээли ийи катап калбарар, кедээ ажыл-агый культураларының дүжүлү бедиир, 400 муң кижини ажыл-биле демей хандырар, суггатчыларның хөй санныг кадрлары тургустунар.

Совет [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар бис.

(ПМА).

АКШ. АКШ-тың химиктиг монополияларын техниканың айыыл чок чоруун болгаш санитар дүрүмнерин хажыдып, чурттуң девискээрин кижиниң кадыынга хоралыг артынчылар-биле бохталдырып турар. Орулга алыр сорулга-биле олар химиктиг артынчыларны айыыл чок болдурар херекселдерге база арыглаал тудугларынга акша-төгерик чарыгдавайн турарлар. Долгандыр турар бойдусту шыңгыызы-биле контрольдаарынга шаптык кылып турар Рейганның администрациязы ол дээш буруунуң база чүнтээр ужурлуг.

ЧУРУКТА: Химиктиг бүдүрүлгениң артынчылары-биле чер бохталдырып турарынга удурланган Сөкүг Каролина штаттың чурттакчыларының чыскаалы [illegible] тудуп хөрүглэн турары.

АП—СЭТА-ның фотозу.

Чаңгы-бурунгу **МЕДЭЭЛЕР**

КОЛЛЕКТИВТЕР ЭГЕЛЭЭН

Улусчу чогаадылганың бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези республикада чоруп турары билдингир болгай. Ук көрүлдени ССРЭ-ниң 60 чыл юбилейинге тураскаатпышаан, бистиң республикага Совет Тываның 40 чылынга чедир уламчылаар. Бо херекке Самагалдай суурнуң түс-түс коллективтери, албан организациялары идепкейлиг киржип турарлар.

Ыоктаа чаа райпо коллективи концерт көргүскен. Райпо даргазы Л. Базарчы болду бот-тывынгыр уран чүүлдүң хоочун киржикчизи. Шупту беш ажыг кижи концертке киржип турар. Ук коллективте республика көрүлделериниң дипломантылары бар. Л. Базарчы, М. Баяриип, Ю. Ондар, В. Саинчак, Н. Делег дээш өскелер-даа ында идепкейлиг киржип турарлар.

Көрүлде уламчылавышаан. Районнуң Культура бажыңының методистери М. Тюлюш, Е. Донгай олар концертчилерге боттуг дузаны көргүскеннер.

Н. КУУЛАР.

СОЛУН КЫЛДЫР

Элегес ортумак школазынга интернационалчы кижизидилге темалыг класс шактары болза эртер. Чамдык уругларга «Тыва дылды өөренникли» деп бөлгүм база ажылдап турар. «Орус дыл — харылзажылганың чепсээ» деп кежээни эрттирери база планнаттынган.

Спортчу маргылдааларны организастап турар. Үстүкү классчылар-биле кедээ спортчуларның аразында маргылдаалар эртип турар. «Сүлде демдек. Гимн» деп темалыг класс шактарын, беседаларны чорудуп кан.

Н. ОЮН.

Таңды район.

ШЫН АДААРЫ ЧУГУЛА

Төрээн дылдың ужурдузазының, ону чөп ажыглаарының, арыг, шын чугаалаарының дугайында самал-оналдарның үнүп турары черле чөп.

Төрээн дыл дээрге, бир эвес школачыларга билиг, өске эртемнерни эки хандыр өөренип, билиг алырының үндезинин тургузуп турар. Улус колдуунда ону барымдаалап турар. Ынчалза-даа чамдык Чадан, Шагонар, Тарлык, Аргузун деп шын эвес адап турар хоорайлар, суурлар база бар болдур ийин. Анаа-ла Чадаана, Шагаан-Арыг, Тарлаг, Арыг-Үзүү деп адаза кайгап баар боор. Харын шын, дорт, чиге ышкажыл.

Моон мурнунда Знаменка, Балгазык деп турган суурларны ам Сарыг-Сеп, Балгазын деп шын адаарын чедип алган болгай. Чер аттарынга доктаатынган чурумну барымдаалап, шын адаары черле чугула. Төрээн дылынга шын чугаалап чаңчыгарынга ол черле салдарлыг.

Б. САЛЧАК.

Кызыл хоорай.

КАЯА ЧЫГЛЫРЫЛ?

БОГОТА. 1986 чылда футболга делегей чемпионадын Колумбияга эрттирбээн чурттуң президентизи Белисарио Бетанкур Куартас национал телевидение дамчыштыр дыңнаткан. Ындыг шиитпирни пре[illegible] [illegible] Колумбияның [illegible] [illegible]. Ам футболга делегей федерациязы футболчуларның маргылдаазын эрттирер [illegible] [illegible].

(СЭТА).

«ОЛИМПИЙ СУУРУ» ДЕП МИКРОРАЙОН

МОСКВА. Москвага болган XXII Олимпий оюннарының хагдынганындан бээр ийи чыл ажыг үе эрткен. Олимпий сууру хосталган, ынчалза-даа ол үр ээнзиревээн. Чуртталга бажыңнарын бичии септээн соонда чаа чурттакчылар аңаа көжүп келгилээн. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның 3.5 муң өг-бүлелери чаагайжыды туттунган чуртталга бажыңнарын алгылаан, ол «Олимпий сууру» деп адын хевээр арттырып алган.

Чаа микрорайоннуң чурттакчыларынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдар тургустунган: универсам, поликлиника, уруглар садтары болгаш школалар, концерт залы, арыг-шевер рестораннар, спорт шөлдери туттунган, амыдырал хандырылганың бүдүн комплекизи: идик-хеп септээр мастерскаялар, чурук тырттырар ателье, баш таарар черлер, хепти химиктиг арга-биле аштаар черлер ажыглалга кирген.

ЧУРУКТА: «Олимпий суурунда» уруглар шөлчүгежи.

Ю. ЛИЗУНОВТУН фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫЛАР БОЛЗУН ДЭЭШ

Бичии номчукчуларның патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезинче республиканың уруглар библиотекалары сагыш салып, бо талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Ылангыя ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл юбилейинге уткуштур бо ажылче кичээнгей онза улгаткан. Юбилейни канчаар уткуурунуң планнарын тургускан. Школалар, пионер, комсомол организацияларыбиле каттышкан пландарны база тургузуп турар. Ном фондуларын сайгарып көөрүнге, ону долдурарынга, картотекалар тургузарынга уругларны киириштирип турары эскерип болур.

Бо бүгү ажылдарның ачызында уругларның интернационалчы кижизидилгезинге хамаарышкан хөй талалыг, солун ажылдарны библиотекалар чорудуп турарлар. Ону чедип алырынга чүнүң-даа мурнунда В. И. Ленинниң болгаш оон сорагниктериниң амыдыралының болгаш ажылы чорудулгазының дугайында номнар пропагандазы ужурдузалыг болуп турар. «Ленин-биле беседалажып тур бис», «Ленин — Совет күрүнениң тургузукчузу». «ССРЭ-ниң улустарының ленинчи найыралы» дээш өске-даа чараш, көскү номнар делгелгелерин чорудуп келген. Совет күрүнениң тургустунганының дугайын, аңаа баштайгыларның ролюнуң дугайын библиотекарьлар таныштырып келген.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан пионерлерниң Бүгү-эвилел марыжының дугайын база таныштырган. «Бистиң чурттап турар черивис», «Төрээн чурт чүден эгелээрил», «Бүгү националдарның уругларының найыралының дугайында» дээш өске-даа темаларга беседаларны чорудуп келген. ССРЭ-ниң улустарының чечен чогаалын делгелгелерге салып, уругларга таныштырып турар. Таңды, Чөөн-Хемчик, Тожу, Эрзин районнарының библиотекаларынга «Бистиң чуртувус — Советтер чурту», «Күчүлүг, алдарлыг эвилеливис», «Совет чуртка чурттаары магалыг» деп делгелгелерни чорудуп кан.

Чуртувустуң чечен чогаалын, уран чүүлүн пропагандалаарынче кичээнгей салдынган. Бистиң чуртувустуң улустарының культуразының национал онзагай чүүлдеринче онза сагыш салдынган. Акы-дуңма республикаларның чогаалчыларының эн тергиин чогаалдарын шилилеп, ном делгелгелерин кылып, беседаларны [illegible] чорудуп турар. Оон аңгыда эвилелдешкен республикаларга тураскааткан неделяларга номчукчулар идепкейлиг киржип турарлар. Неделя үезинде кежээлер, беседалар, ном делгелгелерин чорудар. Балгазынның кедээ библиотеказынга ук хемчеглер солун эртип турар. Библиотека эргелекчизи О. А. Филкованың эки ажылын демдеглээри чугула. Ол школачыларны библиотекаже хаара тудуп, активти тургускан. Ольга Алексеевна уругларны национал литератураларның төлээлекчилери-биле таныштырып, оон найыралга болгаш кады ажылдажылгага кижизидип турар.

М. СУШКОВА, республиканың уруглар библиотеказының методизи.

ОЙНАП БЕРЕМ, ХӨГЖҮМЧҮ...

Хөйге билдингир бир-ле ырда мындыг одуруглар бар ышкажыгай:

Улуг-хүнде клуб орта
Улус шупту чыглып келир...

Дарья Массачыевна бодунуң ажылдап чораан суурларынга шынап-ла чон, массаларынга чоруурларының бирээзи. Сарыг-Сепиттиң Культура бажыңының «Романтиктер» агитбригадазы-биле кады бо күскү сезоннуг ажылдар үезинде районнуң хову-шөлдерин эргий кезип каапкан. Ынак хөгжүм херексели холга туткаш, дыңнакчыларга аяя тудар.

Музыка школазының баштыңы кижи чон, масса ортузунга чорбайн шыдавас. Ол дээрге культураның пентереликчизи, музыка культуразының тарадыкчызы болур-ла болгай. Сарыг-Сепиттиң уругларның музыка школазының башкызы Дарья Маклап-оол ындыгларның бирээзи. Ол ам бо ажылга он сес чыл ажылдап каапкан, арга-дуржулгазы-даа бар апарган. Кызылдың уран чүүл училищезиниң улустуң хөгжүм херекселдериниң салбырын баштай дооскаңнарының бирээзи ол.

Музыка школаларынга [illegible] эрткен чылдарында хөй кезии Самагалдайга эрткен. Амыдыралчы эге оруун аңаа эгелээн. Чон ортузунга хөй-ниити ажылы база оон ужукталган. Бот-тывынгыр уран чүүл фестивальдарынга киржип, шаңнал-макталгадаа эш-өөрү-биле кады чедип эгелээн үези ол. Аныяктар-биле кады оюн-концерттерге киржип, ону удуртуп башкарыжынга-даа үлүүн киирип турган болбайн аан. Улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестринге бо-ла ойнай берген болур.

Дарья Массачыевна-биле ужуражып чугаалажып ора уран чүүл училищезин, улустуң хөгжүм херекселдериниң салбырын чүге шилип алганын сонуургаан мен:

—Шагдан тура-ла өг-бүлевиске доншулуурга, мандолинага, гармоньга сонуургалдыг-биле ойнаар турган бис—деп, башкы харылаай-дыр.— Ачавыс боду доншулуурлаар-ла кижи болгай. Ол ам 72 харлыг. Таңдыда Владимировкада чурттап турар...

Дарья тоску классты дооскан соонда училищеге өөренип кирген. Бир удаа бызаа азыраакчылап-даа ажылдай берген. Ынчалза-даа күзел-чүткүлү күштүг болгаш, музыкага өөренип алган, ам боду уругларны аңаа өөредип чоруур. Массачыевна бодунуң башкызы Валентина Дмитриевна Баргаеваны четтирип ханынпиглып-биле сактып орар. Ону башкылап, уран чүүл делегейинче оруктаан кижилерниң бирээзи. Ол ам Абаканда ажылдап турар.

Сарыг-Сепиттиң музыка школазы республикада эки ажылдыгларының бирээзи. Школаның башкылар коллективи шыырак. Башкы кадрлар четчир. Оон директору Александр Тимофеевич Балчугов ажылынга бердинген, чинчилекчи кижилерниң бирээзи. Школаны чыл бүрү хөй уруглар доозуп үнүп турар. Оларның аразында Дарья Массачыевнаның доозукчулары база бар. Эрткен өөредилге чылында школа доозукчуларының аразында Антонина Тамба медицина институдунда, Нелля Лавгаа эмчи училищезинде өөренип киргеннер. Олар музыка школазының домра салбырын база дооскаңнар. Музыкага хандыкшыл оларның келир үеде мергежилинге кандыг-даа моондак болбас, харын олар домра-биле кажан-даа чалгаараваастар деп Дарья Массачыевна чугаалап орду. Башкының өөреникчилериндеи Сайлык Шагдыр, Лилия Салчак эрткен кыжын Кызылга болган мөөрейге чедиишкинниг киришкеннер. Ол-даа болза чедиишкин башкызының өөрүшкүзү, тиилелгези-дир. Бо-ла Сарыг-Сепиттиң музыка школазын дооскан Елена Сиинлова ам Кызылдың уран чүүл училищезинде өөренип кирген. Ооң башкызы база-ла өөрүп, сеткили ханып турар.

Дарья Массачыевна Маклап-оолдуң уруглары үш— тоску класста оглу Тахир өөренип турар, уруу Анджелика алдыгы класста, музыка школазының чурулга салбырында база өөренип турар. Авазының ынак хөгжүм херексели — домрага ойнаарынга сонуургалдыг. Хеймер оглу Арнольд үшкү класста. Уруглары төлептиг кижилер болзун дээш авазының бай[illegible]

Б. ДИРЧИН.

СПОРТ СПОРТ СПОРТ

В. АСАТОВ— КЫЗЫЛДЫҢ ЧЕМПИОНУ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга уткуштур эр улустуң аразында шыдырааг Кызыл хоорайның чемпионады доозулган. Аңаа хоорайның эн шыырак 24 шыдыраачылары киришкеш, «швейцар» система езугаар 7 салыг-биле тиңнежип ындаргаан. Чидиг демисел тиннелинде Кызылдың сүт комбинадының кол энергетиги, инженер Вячеслав Петрович Асатов 6.5 санны бүзүрелдиг-биле алгаш, 1982 чылда Кызыл хоорайның чемпиону деп атты чаалап алган.

7 салыгдан 6.5 сан дээрге, чоокку каш чылдарда бистиң республикага болбаан кайгамчык эки көргүзүг болуп турар. Ийиги, үшкү черлерни Ю. Белов, В. Борисенко олар 5.5 саннарлыг болуп дооскаңнар. Коэффициент талазы-биле «Тыва кедээ тудуг» трестиниң автобаазазының начальниги Ю. П. Беловтуң саны улуг болгаш ийиги черни эдээн. Үшкү черде Кызылдың уран чүүл училищезиниң башкызы В. Борисенко болган. Ынчангаш бо үш шыдыраачылар декабрьда болур республика маргылдаазынга киржирлер. Хоорайның эрткен болгаш бурунгу чылгы чемпионнары чораанлар В. Лямин, В. Заворин олар бо удаада шаңналдыг черлерже ыракта четпээннер. Дөрткү, бешки черлерде «Тувинская правда» солуннуң корреспондентизи А. Крестьянинов, «Кедээ электри тудуг» эргелелинде участок начальниги В. Бахаев олар түс-түңнүнда үлешкеннер.

Маргылдааны хаап тураштынгаршылар[illegible] хоорайның спорт комитединиң өртемнерин болгаш хүндүлел бижиктерин тывыскан.

Республиканың каш дакпыр чемпиону чораан Н. Б. Шишигин республиканың шыдыраа федерациязының планы-биле чылгаңнарны таныштырган. Шыдыраа клувунуң ажылдаар шактарын чурумчуткан болгаш республиканың шилиндек командазын тургузары көрдүнген. Команданы тургузарда, чер-черге маргылдааларны эртирип турган эң-не шилиттинген кижилерни алыры көрдүнген. Шилиттинген команда кежигүннерин республикадан дашкаар за-на чергелиг маргылдаалар баарда баш удур белеткеп, теория-биле чепсеглээриниң чугулазын, республика чемпиону Л. Мохов, федерация кежигүннери саналдаан.

Оон ыңай шыдыраа клувунга школачыларның аразында квалификацияны бедидер маргылдааларны удаадараа эрттирип, кичээлдерни организастаары база көрдүнген.

К. САТ.

ОЛАР ОЛИМПИАДАГА БААРЛАР

Анатолий Карпов, Гарри Каспаров, Александр Белявский, Артур Юсупов, Михаил Таль болгаш Лев Полугаевский ССРЭ-ниң шыдыраага шилиндек командазының составында киргеннер.

Ук команда октябрь 30-де Люцернага (Швейцария) эгелээр делегейниң шыдыраа олимпиадазынга киржир. Шыдыраага херээженнерниң шилиндек командазында Майя Чибурданидзе, Нона Гаприндашвили, Нана Александрия болгаш Нана Иоселиани олар киргеннер.

Олимпиадага эр улус командаларынга 4 кижи (2 кижи—курлавырда), а херээженнерниңге—3 шыдыраачы (бир кижи курлавырда) ойнаар.

УЛАМ ЧИДИГЛЕНГЕН

Футболга чурттуң чемпионадының ээлчеглиг оюннарынга устүкү лигага бирги черледээш оюну баштап турган Минсктиң динамочулары Бакунуң «Нефтчи» клувунга уттурупкан. Чемпион аг дээш олерның кол удурланыкчызы «Спартак» болгаш Киевтиң «Динамозу» ээлчеглиг ужуражылгаларга ойнап алган болгаш Белоруссияның футболчуларынче чоокшулап келгеннер. «Спартак» ам устүку лигадан аң-не эки түңнелдиг болган команда (51 санныг). Сан киирген[illegible] даңзызын «Пахтакорнуң» капитаны Андрей Якубик баштаан. Кутаисиниң торпедожузу Мераб Мегреладзе 17, а Тбилисиниң динаможузу Рамаз Шенгелия — 15 санныг.

АГААР

Бөгүн республикага бүргег, аязыр. Хүндүс чамдык черлерге бичии хар чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—10 метр.

Дүне агаарның температуразы—3—8 градус соок, чамдык черлерге —10—15 градус чедир соор.

Хүндүс 2—7 градус чылыг.

Кызылга чаъс чагбас. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Дүне агаарның температуразы—10—12 градус соок. Хүндүс 2—4 градус чылыг.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чыл оюнга тураскааткан Кызылдың ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалының дугайында

Улуг Октябрьның 65 чыл оюнга тураскааткан хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы 1982 чылдың ноябрь 7-де эртенгиниң 11 шакта эгелээр.

Чыскаалга ажылчы чоннар каттыжыышкан колонналарны бо [illegible] кылыр.

№ 1 колонна — хоорайның бүгү школаларының өөреникчилери болгаш башкылары. Чыскаалыр чери: Ленин кудумчузу, А. С. Пушкин аттыг библиотека чаны. Харысалгалыг кижи — А. В. БЕЗЪЯЗЫКОВ.

№ 2 колонна — педагогика институдунуң болгаш Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының, техникумнарның коллективтери. Чыскаалыр чери: Ленин кудумчузунга, Комсомольская кудумчузундан Интернациональная кудумчузунга чедир. № 1 колоннаның соонга. Харысалгалыг кижи — В. И. ДАНИЛЕНКО.

№ 3 колонна — Профессионал-техниктиг училищелерниң, Профтехөөредилге эргелелиниң коллективтери. Чыскаалыр чери: Ленин кудумчузунга, Интернациональная кудумчузундан Каа-Хем кудумчузунга чедир, № 2 колоннаның соонга. Харысалгалыг кижи — Б. М. МОНГУШ.

№ 4 колонна — Октябрь муружунуң социалистиг чериниң тиилекчилери коллективтер, коммунистиг күш-ажылдың коллективтери: Тываның электри четкилериниң, «Тыва сүт тудуг» трестиниң автобаазазының, бот-орукта чарыштырлыг участогунуң, чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң, «Тувапотребсоюз» каттыжыышкынының, столоваялар болгаш ресторан трестиниң, сүт комбинадының, республиканың радиотелевизия дамчыдар төвүнүң, Кызылдың аъш-чем бараанар садыының, республиканың ном садыының конторазының, республика типографиязының коллективтери. Чыскаалыр чери: Комсомольская кудумчузунга, ИХМ-ниң бажыңының чанынга. Харысалгалыг кижи — О. Е. КУХЛОВ.

№ 5 колонна — «Тудуг материалдары» бүдүрүлге каттыжыышкынының, Аъш-чем, Одаар чүүл, Чурт үлетпүрү эргелелдериниң, «Каа-Хем» разрезиниң, автосептелге заводунуң, балык заводунуң, «Тудуг кезектери» комбинаттың, алгы заводунуң, Тываның «Күш-ажылдың Кызыл Тук» орденниг геология-шинчилел экспедициязының, даг-техниктиг инспекциязының, эът комбинадының, даараныг фабриказының коллективтери. Чыскаалыр чери: Каа-Хем кудумчузунга, парк аксындан. № 3 колоннаның соонга. Харысалгалыг кижи — Ф. Д. ГАЛИН.

№ 6 колонна — Тываның транспорт эргелелиниң, РСФСР-ниң Нефть продуктуларының кырында комитединиң Тыва эргелелиниң, Кызылдың нефть баазазының, автоорукатарны тударының болгаш ажыглаарының бүдүрүлге эргелелиниң, ОСВОД-тун, Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң, Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң, авиабүдүрүлгениң коллективтери. Чыскаалыр чери: Каа-Хем кудумчузунга, № 5 колоннаның соонга. Харысалгалыг кижи — А. В. Рудинский.

№ 7 колонна — «Тыва тудуг» трестиниң болгаш оон ке-ргелиг организацияларының, «Тыва кедээ тудуг» трестиниң, «Красноярскгражданпроект» комплекстиг төлевилел институдунуң, Красноярскиниң инженер-техниктиг шинчилелдер трестиниң экспедициязының, тудуг болгаш архитектура эргелелиниң, «ЦЭС тудуг» эргелелиниң, «Сельэлектрострой» тудуг-монтаж эргелелиниң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының коллективтери. Чыскаалыр чери: Комсомольская кудумчузунга, «Тувинская правда» солуннуң редакциязының чанынга. Харысалгалыг кижи — Г. А. МЕДВЕДЕВ.

№ 8 колонна — Кедээ ажыл-агый министерствозунуң, кедээ ажыл-агыйның материал-техниктиг хандырылга талазы-биле республика комитединиң, оон ведомствозунда бүдүрүлгелерниң, «Сюзпром» трестиниң, зооветхандырылганың, Тараа продуктулары болгаш Аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелелдериниң, аэрологтуг экспедицияның, Ыяш ажыл-агый министерствозунуң, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң коллективтери. Чыскаалыр чери: Интернациональная кудумчузунга, музей чанынга. Харысалгалыг кижи — А. Т. СОТПА.

№ 9 колонна — Кадык камгалал министерствозунуң болгаш аптека эргелелиниң коллективтери. Чыскаалыр чери: Интернациональная кудумчузунга, Кадык камгалал министерствозунуң чанынга. Харысалгалыг кижи — О. К. ОНДАР.

№ 10 колонна — Чуртталга коммунал ажыл-агый болгаш Чоннуң амыдырал хандырылга министерстволарының коллективтери. Чыскаалыр чери: Интернациональная кудумчузунга, № 9 колоннаның соонга. Харысалгалыг кижи — А. И. КИЛИН.

№ 11 колонна — Садыг министерствозунуң, Госпотребсоюзтуң, курлавыр инспекциязының, стандарттар болгаш хемчээр техника хайгааралының күрүне лабораториязының, хандырылга болгаш сайгарылга эргелелиниң, материал-техниктиг хандырылга эргелелиниң коллективтери. Чыскаалыр чери: Комсомольская кудумчузунга, ИХМ бажыңының чанынга, № 4 колоннаның соонга. Харысалгалыг кижи — И. М. ВУЛЬФОВИЧ.

№ 12 колонна — СЭКП обкомунуң болгаш хоорккомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Тыва АССР-ниң Дээди Чөвүлелиниң Президиумунуң, хоорай Чөвүлелиниң күүскомунуң, ВЛКСМ обкомунуң болгаш хоорккомунуң, профоблчөвүлелдиң, солуннар редакцияларының, ном үндүрер чериниң, Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыының эргелелиниң, «Билиг» ниитилелиниң, ДЛТЭШИ-ниң, Телерадиокомитеттиң, Культура, Чырыдылга, Кадык-хоо, Юстиция, Социал хандырылга министерстволарының, уруглар садтарының болгаш яслилерниң, кинофикация эргелелиниң, кинопрокаттың, ажаалга кассаларының, банкыларының, Статистика эргелелиниң, Прокуратураның, Күш-культура болгаш спорт комитединиң, ДОСААФ обкомунуң коллективтери. Чыскаалыр чери: Комсомольская кудумчузунга, № 7 колоннаның соонга. Харысалгалыг кижи — П. Г. ПОТЕХИН.

Бүгү-ле колонналар чыскаалыр черинге 10 шак 30 минутада келир. Каттышкан колонналарның чыскаалы болгаш чыскаал үезинде оон шимчээшкининиң харысалгалыг кижи. Чыскаал хоорайның шериг комиссары В. А. ОЗЕРСКИЙ.

Чыскаал үезинде хөй-ниитиниң корум-чурумун хайгаарар харысалгалыг кижи — хоорайның иштики херектер килдизиниң начальниги Е. С. КЛЮЧНИКОВ.

БАЙЫРЛАЛ КОМИССИЯЗЫ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Ленинчи шаңналдың лауреаттары ССРЭ-ниң геологтери. [illegible] 9.40 — «Нүккүлдеңнер». [illegible] 15.40 — Орус чугаа. 16.10 — «Кижи — чер кырының ээзи». Дамчыдылга. «Известия» солуннуң хайгааракчызы А. З. Иващенко чорудар. 17.10 — Чалыыларның чогаадылгазы. 17.40 — «Эртем амыдыралы». Тартус университединиң 350 чыл болганынга. Эстония ССР-ниң КП ТК-ның бирги секретары К. Г. Вайно киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Мээң комсомолум чаң шын». Тоннуң ССРЭ-ниң улус артизи Ю. Силантьев удуртур. 19.25 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.50 — «Никколо Паганини». Хөй сериалдыг уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. 4-кү серия. 21.00 — «Үе». 21.35 — Документалдыг экран. 23.00 — Бөгүн делегейде. 23.15 — Улустуң аялгалары. 23.30 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Крылья Советов» — «ЦСКА». 2-ги, 3-кү үелер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30 — М. Ю. Лермонтов. «Мцыри». 13.05 — Сээң эргеңни билгин. [illegible] 13.45 — «Чурагаш». Тележурнал. 14.30 — «Ада-чуртум Улуг [illegible]». Кинопоэма. 15.20 — Телемедээлер. 15.30 — 18.15 — Чарлал.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга!». Дамчыдылга. 18.40 — Киножурнал. 18.50 — «Азия тову». Информация-публицистиг программа. 19.20 — П. И. Чайковский. «Щелкунчик» балеттен «адажио». 19.25 — «Чөлээш». 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удумар, чаштар!». «Уйгуунуң тоолдары». 20.15 — Уруглар дугайында. 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.55 — «Запоннерниң ог-бүлези». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар.

КИНО

ОКТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Көскүлен чылдагааннар чокка» 9.30, 11.20, 13.10, 15.50, 16.50, 18.50, 20.30 (улуг) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чебурашка» деп кинеклуб 9.30, «Олар башкыдылар болгаш [illegible]» 11.00, 12.50, 14.50, «Совагу залчеттер» 17.00, 19.00, 20.30 шактарда.

«ДИНАМО»: «Кызыл ногаан чөлзүттөө» 15.00, 16.50, 18.50, 20.30 (улуг) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Одар чедип каар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (улуг) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шокарларның херээ» 18.30, 20.30 (улуг) шактарда.

Редакцияның АДРЕЗИ: ИНДЕКС 67000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-29-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кээлбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2015.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 252 (12042) | 1982 чылдың октябрь 30, суббота | 1925 чылда үндүрүп эгелээн | Өртээ 3 көп

ДЕЛЕГЕЙ СОЦИАЛИЗМИНИҢ, ДЕЛЕГЕЙ ПРОЛЕТАРИАДЫНЫҢ БОЛГАШ НАЦИОНАЛ-ХОСТАЛГАЛЫГ ШИМЧЭЭШКИННИҢ ТИИЛЕТТИРБЕС ЭВИЛЕЛИ БЫЖЫГЫП ТУРЗУН!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

МОСКВАДА КЕЛГЕН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалааны ёзугаар октябрь 28-те Кипр Республиканың Президентизи С. Киприану Москвада ажылчын аян-чорук кылып чедип келген.

Аалчыны аэродромдан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев, албаның өске-даа кижилери уткааннар.

(СЭТА).

СОВЕТ-КИПР ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Октябрь 28-те Кремльге совет-кипр чугаалажыышкыннар болган.

Чугаалажыышкыннарга киришкеннер: совет таладан— СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев.

Кипр таладан — Кипр Республиканың Президентизи С. Киприану, Кипр Республиканың даштыкы херектер министри Н. Роландис, Кипр Республиканың Президентизиниң чанында министр К. Михаилидис.

Найыралдың болгаш бот-боттарын билчир чоруктуң байдалынга эрткен чугаалажыышкыннар үезинде Л. И. Брежнев биле С. Киприану дең эргениң, бот-боттарын хүндүлежириниң база бүзүрежириниң үндезининге тургустунган совет-кипр харылзааларның байдалынга болгаш хөгжүлдезинге сеткил ханышкынны илереткеннер. Кады ажылдажылганың кайы-даа талазын — политиктиг, садыг-экономиктиг-даа, культурлуг-даа талаларны алыр болза, депшилгениң көскүзү илден.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төлевилээни социал-экономиктиг тургузуушкунуң пландарын совет улустуң күүседип турарының дугайын, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга — совет улустарның интернационалчы чаңгыс эвилин, найыралының болгаш ак-дуңмалышкы чоруунуң байырлалынга делегей ужур-дузалыг болуушкунга белеткелдиң дугайын Л. И. Брежнев чугаалаан. Тайбын болгаш улустар аразында айыыл чок чорук дээш, ядролут дайынның кыжанынынга удур СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң чайгылыш чок демиселиниң ужур-дузазын ол онзалап демдеглээн. Ол дээрге совет даштыкы политиканың эң кол угланыышкыны боон келген, болуп турар-даа база болуп артар-даа, деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

Кипрде байдалдың болгаш кипр айтырыын таарыштыр шиитпирлээрин чедип алырының талазы-биле Киприн чазааның күжениишкиннериниң дугайын С. Киприану чугаалаан.

Кипр Республиканың тускай хамаарышпас чоруун, бот башкарттынарын болгаш девискээр талазы-биле бүдүн бүрүн чорууун ССРЭ-ниң деткип турарының чайгылыш чок база быжыг угланыышкынын, ооң кайа-даа каттышпазының политиказын хүндүлеп турарын Л. И. Брежнев бадыткаан. КНО-нуң шугуму-биле Кипр талазы-биле калбак киржилгелиг делегей конференциязын чыылдырарын ол база ажыктыг деп санаан.

Талалар делегейниң чугула айтырыгларын чугаалажып көөрүнче кичээнгейин угландырган. Чавырлыышкынның чорудулгазын камгалап арттырар болгаш уламчылаарының, боо-чепсектерин эндере бүдүрерин соксадырының болгаш чепсеглеништиниң дүжүрериниң шилчиириниң, улустар аразында дүшкүүрлүг чоруктуң айыылдыг одагларын чок кылырының эргежок чугулазының дугайында чаңгыс эптиг бодалды ашаа илереткен.

Ядролут айыылды чайладырынга, тайбынны камгалап арттырарынга болгаш улустар аразынга айыыл чок чорукту быжыглаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче угланган Совет Эвилелиниң саналдарын болгаш инициативаларын С. Киприану бедик-биле үнелээн.

Делегей байдалының экижири Европа дипте ажылчорудулганың байдалындан улуг хамаарылгалыг деп Л. И. Брежнев биле С. Киприану онзалап демдеглээннер. Хельсинки чөвүлел хуралының Түңнел актызының бүгү чүүлдерин ССРЭ болгаш Кипр Республика деткип турарын олар бадыткаан болгаш Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың киржикчилери күрүнелериниң Мадрид ужуражыышкынының, ооң иштинде Европага бүзүрежилгениң быжыглаарының хемчеглериниң база айыыл чок чорук болгаш боо-чепсектериниң дүжүрериниң талазы-биле конференцияны чыылдырар болгаш ооң эргечүрүмүн дугуржур дугайында шиитпирни киириштир, чогумчалыг доостурунга эргежок чугула бүгү чүүлдерин кылырынга белеткиниң дугайын олар медеглээн.

Анаа хамаарыштыр олар Чер ортузу далай девискээрин тайбынның болгаш кады ажылдажылганың зоназы болдурарының талазы-биле күжениишкиннерин деткип турарын база илереткеннер.

Израильдиң Ливанга удур агрессиязының түңнелинде Чоокку Чөөн чүкте байдалдың кончуг чидигленгенинге сагыш-сыралды ийи күрүнениң удуртукчулары илереткен. КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирлеринге дүүштүр Ливанның девискээринден израиль шериглерин соңгаарладыышкын чокка үндүрериниң чугулазын олар медеглээн. Чоокку Чөөн чүкте байдалды, ооң иштинде палестин улустуң боттарының күрүнезин тургузар талазы-биле дүрүм ёзугаар эргезин хандырарын кириштир, чоптуг болгаш бүгүлеге таарыштыр шиитпирлээрин чедип алыр сорулга-биле сонуургалдыг бүгү талаларның коллективтиг күжениишкиннерин үндүрериниң эргежок чугулазын анаа онзалап демдеглээн.

Л. И. Брежнев Киприн Президентизинге Москвага аян-чоруунуң үезинде болур 50 харлаар юбилейи-биле холбаштыр чүректиг ханызындан байыр чедирген.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң чазаа Кипр Республиканың Президентизи С. Киприануга алдар кылдыр октябрь 28-те Кремльге дүштеки шайлалга тургусккан.

Совет таладан Л. И. Брежнев, А. А. Громыко, Н. А. Тихонов, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Палаталарының даргалары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары болгаш албаның өске-даа кижилери дүштеки шайлалгага келген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев дүштеки шайлалгага чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг Дээрги Президент!

Хүндүлүг кипр аалчылар!

Эштер!

Силерге болгаш Москвага Силерниң-биле кады келген ажылдакчыларыңарга сагыш-сеткилимниң ханызындан байыр чедирип тур мен, дээрги Спирос Киприану.

Кипр хамаарышпас чурт болган ол хүнде-ле совет-кипр кады ажылдажылга херек кырында эгелээн. Ол кады ажылдажылга ооң бээр дең эргениң болгаш бот-боттарынга ажыктыг болурунуң принциптеринге хөгжүп база быжыгып турар. Бистиң чурттарывыс дорт кызыгаарлашкак эвес-даа бол, олар кожа-хелбээ чаагай харылзаалар-биле холбашкан деп чугаалаар долу эргелиг бис.

Сөөлгү ийи он чылдарда кипрлерниң улут-хуузунга таварышкан шыгаалдаларны совет кижилер билиишкин болгаш ханы сеткил човаашкыны-биле көрүп турар. Делегейде дүшкүүрлүг болуушкуннар чамдык найысылалдарның кичээнгейин Киприниң дүвүреңниг айтырыгларындан алаактырышкан магат чок. Ынчалзажок ол сеткил алаактырышкыны бисче хамаарышпас. Киприн айтырыы— ол дээрге, экирбестээн балыг дээрзин бистер. Совет Эвилелинде кажан-даа утпаан бис. Ол балыг чоннуң амыдыралын үргүлчү дүвүредип, хоралап турар.

Ынчалзажок үнер ажык көңгүс чок байдалдар политикада турбас болгай. Ажылдыг хевирлиг байдалдар кедергей ховар болгулаар. Кипр айтырыын чоптуг болгаш быжыг кылдыр шиитпирлээри болдунар дээрзинге бүзүрээр бис.

Кипр — төрээн бажыңы болу берген ийи национал общиналарның аразынга бот-боттарын билчиришлеп хөй чүүлдер хамааржыр апаар. Оларның кайызында-даа онзагай эрге-ажыктары бар. Ол эрге-ажыктарны барымдаалап көрбейн барып болбас. Ынчалзажок онзагай ол эрге-ажыктар күрүнениң ийи эрге-ажыы — Кипр Республиканың бүдүн, хамаарышпас чорууң болгаш бүрүн эргезин камгалаарының эрге-ажыы бажаннатпас ужурлуг.

Республикада байдалдың экижидеринче угландыр Киприн чазааның чурттуң ниитилел-политиктиг депшилгелиг күштериниң кылып турар күжениишкиннерин Совет Эвилелинде сагыш човаашкын болгаш сонуургал-биле хайгаарап турар.

Кипр улус өске улустар ышкаш даштыкының кандыг-даа холгаарлаашкыны чокка, даштыкының шериглери болгаш даштыкының шериг базалары чокка тайбың болгаш шелээн чурттаар эргелиг.

Манаа холбаштыр Чер ортузунуң далайында байдал дугайында чугаалаар бодаап ийик мен. Империалистиг күштерниң айыылдыг хоолешкиннериниң уржуунга ол регионнуң чурттарының болгаш улустарының улам-на берге байдалга таваржып турар. Хөй саныг шериг база[...] ындын бары, күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлаашкын, чөрүлдээлерин болгаш меселдежиишкиннерин өөскүткени ында дүшкүүрлүг чоруктуң шыңгыы одагларын кыпсып турар.

Ортумак ыраккылдың ядролут америк чаа боо-чепсектерин Италияның болгаш Барыын Европаның чамдык өске-даа чурттарының девискээрлеринге тургузар дээн НАТО-нуң айыылдыг пландары бир эвес боттанып болза, байдал улам-на айыылдыг болу бээр. Ол америк ракеталар чүгле чөөн талаже эвес, харын-даа мурнуу талаже угланып, Чер ортузунуң далайының африк күрүнелеринге болгаш Чоокку Чөөн чүктүң чурттарынга удур ядролут коргудуушкунуң чепсээ болу бээр. А бир эвес амгы америк стратегтиг доктриналарны ылап таптап көөр болза, ядролут коргудуушкунуң болгаш ядролут дайынның аразында ылгал мырыңай хензиг болуп турар.

Чаңгыс эвес удаа чугаалап турган чүүлдүң дугайын база демдеглеп каайн: бистер Чер ортузунуң далайының айыыл чок чоруун быжыглаарынга, ол районну быжыг турушту тайбынның болгаш кады ажылдажылганың зоназы болдурарынга эң-не дорту-биле сонуургалдыг бис. Бистер чогум-на ооң ужурундан шериг талазы-биле идегежириниң хемчеглерин дугуржуруп, Чер ортузунуң далайының ядролут чепсек чок чурттарының девискээрлеринге чепсектиг күштерни кызырарып, ядролут чепсекти тургуспазын, Чер ортузунуң далайындан ядролут чепсекти ап чоруур корабльдерни үндүрерин кириштир анаа шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының боттуг программазын саналдаан болгай бис.

Бо айтырыг талазы-биле херек кырында дугуржуушкуннарны чүге кылбайн турары?— деп, айтырыг туруп кээр-дир. Чижээ, ядролут чепсек ап чоруур шериг суднолары Чер ортузунуң далайының сугларынга эжиндирбес чүве болза, ооң эриктеринге турар кандыг-бир чурттуң айыыл чок чоруу кошкаар бе? Азы оон хөй-хөй муң миль ырак туруп турар АКШ-тың национал айыыл чок чоруу кошкай бээр бе? Чок дээрин билдингир. Ол хемчеглер-биле чамдык кижилерниң чоннуң шиитпирлээшкинин турарының чылдагааны чүдел-даа эвес, олар ында агрессия [illegible] эчис сорулгаларны салып турар-дыр.

Шуут-ла тодаргайы-биле медеглексеп каап тур мен: Чер ортузунуң далайының районунга тайбынның болгаш айыыл чок чоруктуң үндезин айтырыгларын [illegible] пан талалыг болгаш хөй-даа [illegible] нарның ажыктыг болурунга бүзүрээр бис.

Бир эвес ол херек талазы-биле үндезин түңнелдерин чедип алыр аргалыг болур болза, олар нийти Европаның айыыл чок чоруунга база эвээш эвес ужур-дузалыг болур иңик.

Хельсинкиге эгелээн чавырлыышкынның нийти-европа чорудулгазы оон-даа ынай тура дүшпейн калбарзын дээш бүгү чүүлдерни кылыр херек. Нийти-европа чөвүлел хуралының киржикчиләр күрүнелериниң [illegible] ниң чоокку үеде катап эгелээр ужурлуг Мадрид ужуражыышкыны бо талазы-биле чугула рольдуг болур ужурлуг. Кылдынган ажылдарны тодаргайы-биле доозары дээш боттарының [illegible] ооң бүгү киржикчилери медереп билир үе келген деп бодаар херек.

Бистиң бүзүреп турарывыс-биле алырга, Мадрид ужуражыышкыны Европада политиктиг байдалды база катап аястырар, чавырлыышкынның келир үезинге улустарның идегелин быжыглаар ужурлуг. Ынчалза-даа чамдык [illegible] ол ужуражыышкынны чавырлыышкынга шаптыктарынга [illegible].

болгаш тускай догуннлан чурттарның болгаш улустарның [illegible] кылырын уруглууг [illegible] турарын база билир бис. Ол дээрге, кижиртиварының болгаш кылдыра угланыышкыннын турушужур. Ынчангаш ужуражыышкынның киржикчи бүрүзү ындыг чорукка удурланыңазы ооң национал эрге-ажыктарынга кайы хире дүгжүп турарын бодаар болза, шиитпик чок болур иңик.

Хүндүлүг дээрги президент! Бистер ажыктыг чугаалажыышкыннарны эрттирдивис. Ол бот-боттарывысты бүрүнү-биле билчирериниң [illegible] боон эрти. Бистиң чурттарывыстың кады ажылдажылгазы келир үеде улам-на ханы болгаш ажыктыг болурунга быжыы-биле бүзүрээр мен.

Президент Киприану болгаш оон кады чораан кижилерге, бистиң кипр аалчыларывыс дээш, Совет Эвилелиниң болгаш Киприниң [illegible] бистиң чурттарывыстың делегей ареназынга кады хоолешкиннеринге тайбының болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарының эрге-ажыктарынга дүүштүр хөгжүүрү дээш дашканы кадурерин саналдап тур мен.

С. Киприану харыы сөс чугаалаан.

Эш С. КИПРИАНУНУҢ чугаазы

Мыңдаагылар, дээрги Президент!

Мен Совет Эвилелинге келир, Силерниң-биле ужуражыр болгаш чугаалажыышкыннар кылыр аргалыг болганым-биле [illegible] болдум. Мензэ, мээң кадайымга болгаш мени үдеп келген кижилерге хамаарыштыр чугаалаан экии-чаагай сөстериңер болгаш чылыы-биле уткуп-хүлээп алганыңар дээш Силерге өөрүп четтирдим.

Мен силерниң улуг чуртуңарга чаңгыс эвес удаа кээп чораан мен. Мээң мооң мурнунда ийи аян-чоруктарым ам-даа утпаан мен—1965 чылда Киприниң даштыкы херектер министри тургаш, 1971 чылда база катап даштыкы херектер министри боош, Кипр Республиканың хүндүлүг президентизи архиепископ Макариосту үдеп чораш, келгилээн мен.

Хамаарышпас чорукту чарлааның соонда Кипр делегейде аажок улуг ат-алдарлыг боон турар улуг күрүне— Силерниң чуртуңар-биле быжыг найыралды болгаш кады ажылдажылганы бүгү талазы-биле калбартыр аргалыг болганынга сеткил ханыышкынымны илергейлеп тур мен. Бистиң амгы харылзааларывыс бедик деңнелде болгаш доктаамал калбарып база быжыгып турар.

Совет Эвилелинге келириниче Силерниң чалалгаңарны бистиң найыралывысты болгаш кады ажылдажылгавысты улам-на быжыглаарын Силерниң күзеп турарыңарның, бистиң кады күзеп турарывыстың илергейлээшкини кылдыр, а ол ышкаш Киприниң айтырыын, бистиң чуртувустуң девискээринден эрткеш, делегей характерлиг, ёзулуг-ла делегей айтырыы апарган ол айтырыгны Силерниң бодуңарның база бүгү совет удуртукчуларының сонуургап турарының илергейлээшкини кылдыр көрүп тур мен, деп Президент уламчылап чугаалаан. Киприниң таварышкан байдалының үезинде бистиң хосталгавыс болгаш хамаарышпас чоруувус, КНО-нуң Уставы, делегей амыдыралының принциптери болгаш норма-чүүлдери үреттинген, делегей эргелери хажыттынган болгай.

Бистиң чугаалажыышкыннарывыс болгаш Силерниң чурттуң янзы-бүрү республикаларынга баар деп турарым ССРЭ-ниң тургустунган үезинден бээр эрткен ындыг-ла үр эвес 60 чылдар дургузунда совет улустуң янзы-бүрү адырлар талазы-биле чедип алган кайгамчык улуг чаа чедиишкиннерин мен бодум [illegible] көөрүмнүң аргазын база катап берип турар-дыр.

Дээрги Президент!

Бүгү-ниитиниң бүзүреп, [illegible] көрүп турары-биле алырга, бөгүн кижи төрелгетен дүшкүүрлүг үеде чурттап турар-дыр. Ооң кол-ла чылдагааны болза бүгү эртемнер [illegible] байдалга холбаштыр Силерниң бодуңарның болгаш Совет чазактың каны хире са[...] [illegible] чедирип болгу дег ындыг байдалды соксадырын Силерниң каны хире күзеп турарыңарны билир мен. [illegible] сактышкыннар Силерниң чурттуңарда ам-даа чаа хевээр болганда, ындыг болуру чөрле билдингир. Силер бир-ле катап, «Кым дайынның оруктары-биле эрткен болдур, ол [illegible] рының уттуп шыдавас»— деп, дыка-ла шын чугаалаан Силер. Ындыг сагындырыг тайбынче чугула-дыр.

[illegible] ны болгаш тайбынны күзеп турарыңарның херечизи болза Силерниң үргүлчү кылып турар чогуур эгелекчи саналдары [illegible] эндере бүдүрерин үргүлчүлеп турарынга болгаш ооң кедергей халаптыг айыылдыынга холбаштыр шуптувус сагыш дүвүреп турар бис. Чавырлыышкынның болгаш боо-чепсектериниң [illegible] оруундан өске орукту көрбейн турар бис. Эрткен он чылдарның үезинде тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның херээнге чедип алдынган чүүлдерин камгалаары-биле делегейниң дээштиг контролю ёзугаар боо-чепсекти бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрериниң ууңче чаа базымнарны кылыры эргежок чугула деп санап турар бис. Боо-чепсек кылырынга үндүрүп турар санап четтинмес түңнерни бир эвес тайбың сорулгаларга ажыглаар болза, бистиң бөмбүрзээвистиң овур-хевири-даа, кижи төрелгетенниң амыдыралы-даа чаартынар иңик. Ынчангаш боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле Женева чугаалажыышкыннары бот-боттарынга бүзүрешпес чорукту узуткап, делегейге айыыл чок чоруктуң болгаш тайбынның оруунуң эгези болурун изиг-биле күзеп турар мен.

Совет Эвилелиниң ядролут [illegible] дугайында чаңгыс тала-биле алган хүлээлгезинге, а ол ышкаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының эрткен чылда сессиязынга ядролут чепсекти ажыглаар чорук кижи төрелгетенге удур кем-буруулуг үүлгедиишкин кылдыр [illegible] лаан Совет Эвилелиниң [illegible] туружунга онза байыр чедирерин күзээн иңик мен. ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң бо чылын Кол Ассамблеязының сессиязынга боттарының [illegible] ажыглаарындан [illegible] хүлээлгени бүгү күрүнелер хүлээп алырын Силерниң чуртуңар негеп турарынга хамаарыштыр чугаалаан сөстерин база-ла сеткил ханыышкын-биле уткаан бис.

Сес ажыг чыл мурнунда кипр девискээрниң улуг кезээн түрк чепсектиг күштер [illegible] таа чедир-ле Туркияның контролунда турар болганда, [illegible] Кипрге онза ужур-дузалыг болурун С. Киприану уламчылап чугаалаан.

Дээрги Президент, мээң чугаам [illegible] билдингир болгай. Силерниң кичээнгейиңер болгаш үнелеп четтинмес деткимчеңер дээш боттарывыстың эң-не ханы оорушку четтиришкинивисти чаңгыс эвес удаа илередир аргалыг болган бис деп, ол оон ыңай онзалап демдеглээн. Ол айтырыгның хемчээлин болгаш берге байдалы ам-даа [illegible] демдеглексеп тур мен. Кипрниң болгаш кипр улусту ожегээр ийи чарар чорук хевээр турбушаан. Сорулга чүл дээрге, КНО-нуң хөй санныг резолюцияларын болгаш кайы-даа каттышпас шимчээшкинниң [illegible] ындыг ол [illegible] ры боон турар.

[illegible] нарның болгаш холгаарлаашкыннарның түңнели боон турар кипр айтырыы бир эвес ортулуктуң ийи общиналарының ниитилел, дең кожа-хелбээ турарын чедип алырыкаан [illegible] талажыышкыннар [illegible] меселди, чоруп турар-даа болза бистиң талавыстан чаагай күзел илергейлеттиниң туржок, анаа кандыы-даа депшилгениң чедип алдынчалыы хараадынчыг. Ие чок чит[...] [illegible] дуп тодарадырының бүдүмчүг [illegible] риге бөгүн чүү-даа чедип алдынмазын С. Киприану чугаалаан.

Бүгү-ле хамаатылары шуптузу хостуг чурттаар болгаш ниити депшилгениң база [illegible] тары дээш кады ажылдаар, долузу-биле хамаарылга чок, тускай догуннаашкыныг бүдүн девискээрлиг, федеративтиг, чаңгыс ваш, демилитаризастаттынган болгаш кайа-даа каттышпас Кипр Республиканы тургузарынче чүткүп турар бис. Бистиң чүткүлүвүс болгаш эчис сорулгавыс болза, Кипрниң оон бүгү чурттакчыларының аас-кежиктиг төрээн чурту кылдыр, бистиң ол ооржурал чок девискээривисте найыралдың болгаш кады [illegible] кылдыр хуулдурары боон турар. Хевээр Кипр болуп кожаларынга, ылангыя Турцияга кыжаныг боон турар дээр бадыткаашкыннар — меге болгаш кандыг-даа үндезин чок айыылдыг хоп-нугуу дээрзи чигзиниг чок. Кипрде боо-чепсээн бүрүн дүжүрерин болгаш ону демилитаризастаарын күзеп турарывыс чугаа чок, ол дугайында саналывысты кииртен даа бис. Ацаа делегейниң быжыг магадылалының эргежок чугула болурунга чигзиниг турбас.

КНО-нуң хайгааралы-биле кипр айтырыг дугайында делегейниң хөй киржикчилерлиг конференциязын [illegible] дугайында совет саналды эне эгезинден бээр хүлээп алганывыс билдингир болган. Силер бодуңар болгаш Силерниң чазааңар-даа кипр айтырыгны [illegible] үнүп турар айыылдыг чорук, а ол ышкаш ону КНО-нуң шиитпирлерин ёзугаар Кипрниң улузунуң чаагай чорууң [illegible] шиитпирлээриниң эргежок чугулазын шын билип турарының дугайын Силерниң чурттуңарның кипр [illegible] туружу херечилеп турар. Совет Эвилели ам-даа [illegible] рольдуг боор болур аргалыгын бүзүрээр мен. [illegible] кипр айтырыын шын-биле шиитпирлериниң херээ, бүгү [illegible] тайбынны болгаш [illegible] мен.

Амгы үеде делегейде [illegible] [illegible] кижилерниң болгаш хан төгүүшкүнүнүң хөй саннык одагларының бар турары таалалдынчыг-дыр.

Бистиң-биле кожа районда палестин улус хөй чылдарның дургузунда боттарының хамаарылга чок болгаш бот-догуннаашкынныг төрээн чурттуг болур чарылбас эргези-биле кады кол-кол эргелерин казыткан. Израильдиң чоокта чаа Ливанга [illegible] делегейге кем-буруулуг оон үүлгедиин— кем-буруу чок палестин [illegible] ларны массалыы-биле кырып өлүргенин бодунуң дүрүм ёзугаар каза чаңгыс төлээлекчизи — Палестинаны Хостаар Организацияның удуртулгазы-биле демисежип турар палестин [illegible] катап тургузар шыңгыы [illegible] эргежок чугула дээрзин көрг[...].

Ливан болгаш палестин улустарга удур араатанныг [illegible] тыр өске бүгү улустар-биле кады кедергей килеңнеп турган бис. Качыгдал болгаш хилинчектенгеннерге дузалаар дээш бүгү күжениишкиннерни [illegible] даа деткимчелер-биле кады бистер кайа-даа каттышпас шимчээшкинниң таарыштырылга бюрозунуң [illegible] ы херектер министрлериниң палестин айтырыг талазы-биле конференциязын Кипрге эрттирер аргазын берген бис.

Палестин айтырыын болгаш делегейниң өске-даа айтырыгларын тайбың арга-биле шиитпирлээр сорулга-биле Кипр кайа-даа каттышпазының шимчээшкининиң шугумунга, КНО-га болгаш өске-даа шуулганнарга моон-даа [illegible] президент С. Киприану [illegible] ниң үндезилекчилериниң [illegible] болур Кипр ол шим[...] [illegible] [illegible] Хельсинкиниң чөвүлел хуралының уланчызы болур Мадрид ужуражыышкынынга Европаның кайа-даа каттышпас болгаш нейтралдыг чурттарының болуунге кирип, бодунуң тодаргай ролюн күүседирин үргүлчүлеп турар.

Дээрги Президент!

Каш-ла хонгаш, Октябрь революциязының 65 чыл оюн, бо чылдың төнчүзүнде—Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чылын байырлаар болгай силер.

Анаа холбаштыр Кипрниң [illegible] өмүнээзинден, мээң бодумнуң адымда өмүнээмден байыр чедирип [illegible] мал тайбынның, чаңгылыш чок депшилгениң болгаш чаагай чоруктуң байдалында улам-на улуг депшилгени болгаш чечектелиишкинни Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң улустарынга күзээйимни хүлээп ап көрүңер. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң улустарының сөөлгү 60 чылда янзы-бүрү адырларга чедиишкиннери ылап-ла кайгаар-даа аажок улуг болгаш магаданчыг боон, ацаа чоргааланыр долу эргени силерге берип турар. Силерниң Төрээн чуртуңар бөгүн—күчүлүг болгаш хүндүткелдиг ат турар чурт, амгы үениң төөгүзүнде кайгамчыктыг улуг [illegible]. Октябрь революциязы болгаш Совет Социалистиг Республикалар Эвилелин тургусканы делегей хөгжүлдезинге ханы салдарны чедиргени төөгүлүг ужур-дузалыг [illegible] чигзиниг чок.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Мыңдаагылар Леонид Ильич Брежневтиң ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Мыңдаагылар Николай Александрович Тихоновтуң [illegible] мында турар бүгү [illegible] совет улустуң [illegible] кадыкшылы дээш Кипр болгаш Совет Эвилели аразынга найырал дээш, бистиң улустарывыстың [illegible] харылзааларының [illegible] дээш дашканы көдүрүп көрүңер!

Л. И. Брежневтиң болгаш С. Киприанунуң [illegible] дыңнаан [illegible] үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Дүштеки шайлалга найыралчы байдалга болган

(СЭТА).

«Үкрбургаз» бүдүрүлге каттыжыышкынының Крестищенск эргелелиниң ханы өрүмнээшкин экспедициязы Уренгойнуң байлактыг черинде Октябрь мурнунуң шалыпчы ээлчээн чедиишкиниг эрттирип турар. Коллектив бо чылын 12 муң метр кудуктарны өрүмнээр ужурлуг. Ам безин 10 муң хире метрни эрткен. Өрүмнекчилер ноябрь 7-ге чедир чыл планын доозар деп хүлээнгеннер.

ЧУРУКТА: өрүмнээр мастер Е. Шклярскийниң бригадазы шалыпчы ээлчегде.

А. КУЗЯРИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Партийжи амыдырал

ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРУШ-БИЛЕ

К. МОН,
СЭКП Эрзин райкомунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА

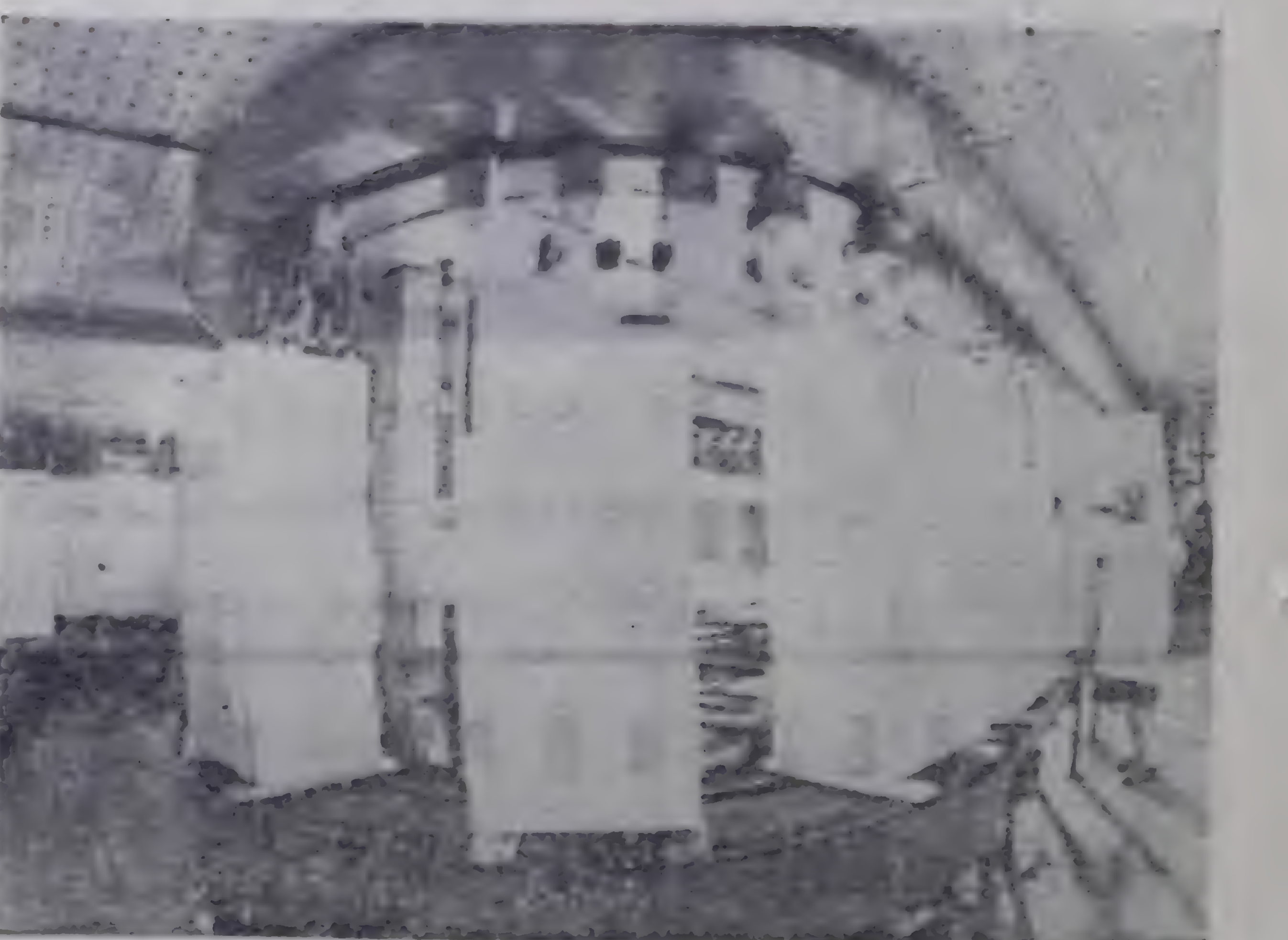

Минскиниң соодукчулар заводунуң эмблемазын салган соодукчулар чуртта суртагжаан. Ол бүдүрүлгениң продукциязының 90 ажыг хуузу Күрүнениң Шынар демдээтиг «Соонуң фабрикаларын» Европаның, Азияның, Африканың 25 чурттарынче чоруудун турар.

ЧУРУКТА: белен соодукчуларның шенелде участогунда.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Хандырылгаңар кандыгыл?

ДУЗА ЧЕДИРБИШААН...

К. ХЕРТЕК.

ЧЫЛ ПЛАНЫН — СУББОТНИК ХҮНҮНДЕ

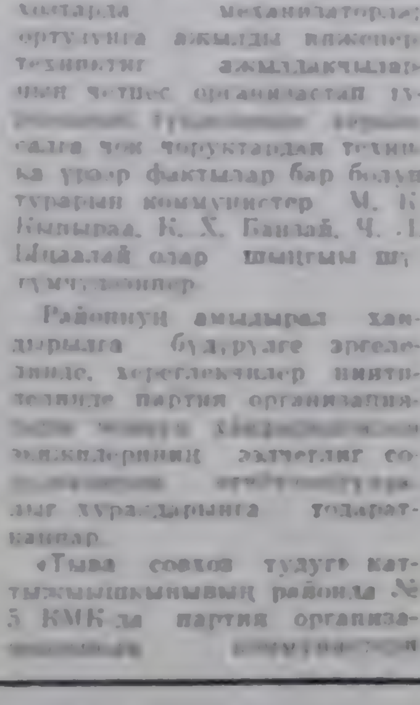

БАЙЛАК-БИЛЕ ХОЛБААЛЫГ

Беш чылдың кижилери

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: чер өртүнчүзүнүң Д. С. Байкара.

Ю. ПОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ХОЙЖУНУҢ ЧЕДИИШКИНИ

А. ОЙДАР.

ҮРЕЗИН БЕЛЕТКЕЛИН ДҮРГЕДЕДИР

А. БЕГЗИН-ООЛ.

М. ХАЗБУЛАТОВ.
Назаа амыл-агый министерствозунуң улуг агрономну.

Номчукчулар шугумчулеп,

с а н а л д а п т у р

САЛБЫРЫВЫСТЫҢ «ААРЫГЛАРЫ»

Тес-Хем районда «Тес-Хем» совхозтуң Y. Шыныш салбырының чурттакчыларының [illegible] авторлар адын салган чагаа редакцияның [illegible] келген. Оон кол утказы мындыг.

[illegible]

Редакциядан: Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозу [illegible]

КАГДЫНГАНЫ ОЛ БЕ?

[illegible]

Д. ООРЖАК.

Өвүр району.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ССРЭ-НИҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ АЛДАР КЫЛДЫР

СОФИЯ. Михайловградтың даарацылга фабриказының коллективи акы-дугма чурттуң чагыын хуусаадан эрте болгаш бедик шынарлыг күүседир хүлээлгени алгаш, чуртта бир дугаарында ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлевиниг уткуур дээш [illegible]

Михайловград фабриказының [illegible] ан келген — фабриканың продукциязын ССРЭ-же он ажыг чыл чорудуп турар. [illegible]

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

флодунда беш чаа судно немешкен. Констанцаның корабль тудугжуларының кылганы руда сөөртүр «Борзешти» дээр судно баштайгы [illegible]. Ол судно 65 муң тонна чүък алгаш чоруур аргалыг. Ол [illegible] «Хумулешти» дээр курган чүък суднолары база баштайгы [illegible] чоруп турар. Констанца портта [illegible] суднолар база чүдүртүнуп турар. Олар база-ла баштайгы ажылчы рейсти кылыр.

Аджирресс агентилелдиң дыңнадып турары-биле алырга, румын судно тудукчулары бо чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа үш чүък суднозун делей флодунга бээр болгаш чурттуң садыг флодунуң шиити чүък алыр аргазы 3 млн. тонна ажа бээр.

массалыг организация ажылдарының удуртурун экижидер. үлетүр бүдүрүлгениң интенсификастаар, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин практикага ажыглаар херекке улуг рольду ойнап турар.

ЧССР-ниң эң улуг дээн бүдүрүлгелеринге ЭТИ-ниң салбырларында дидим бодалдарны [illegible] ЭТИ-ниң Тол чорудукчузу доргазы Ф. Валента СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Техниктиг боданыкчы [illegible] да чаңчыл ёзугаар чехословак индустриязының эң улуг бүдүрүлгелери — «Шкода» машина тудукчулары, Остравада «Нова-Гуть» комбинаттың металлургтары, Братиславаның «Словнафтызының» нефтичилери чорып турарлар.

МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГА ЛАБОРАТОРИЯЗЫ

ПРАГА. Чехословак эртем-техниктиг шинчилелди (ЭТИ) [illegible]

ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРИНИҢ ЮБИЛЕЙИ

УЛАН-БАТОР. Улан-Баторнуң медицина институду [illegible]

ХУУСААДАН ЭРТЕ

ХОШИМИН. [illegible]

САДЫГ ФЛОДУНГА НЕМЕШКЕН

БУХАРЕСТ. Румын садыг [illegible]

ЧАА АМЫДЫРАЛДЫҢ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ

ГАВАНА. Кубаның херээжен [illegible]

(СЭТА).

ЭРГЕ-АЖЫКТАРНЫ КАМГАЛААР

КАБУЛ. (СЭТА). [illegible]

АВСТРИЯНЫҢ СОЦПАРТИЯЗЫНЫҢ СЪЕЗДИЗИ

ВЕНА. (СЭТА-ның корр.). [illegible]

В. ИВАНОВ.

ШЕРИГ КҮШТЕРИН КӨВҮДЕТКЕН

ЛОНДОН. (СЭТА). [illegible]

[illegible] чогум аттыг каттышкан шериг болуу кылдыр эде тургускан эрткен неделяның төнчүзүнде чарлаан болгай. Ыңчангаш Фолкленд (Мальвин) ортулуктары Англияның талазында шериг баазазы апарганы ол.

Шериг өөредилгелерин эртирери мында шуут этелээн. [illegible] ужар чүүл, вертолёттар, тускай десант кезектери кирип келген. [illegible] Би-би-си [illegible] ол ортулуктарны Британияның чепсектиг күштериниң кандыг-даа хевирлеринге өөредириниге «терезин полигону» болур-дур деп ол ажыы-биле медеглээн.

Би-би-синиң дыңнатканы-биле алырга, англи шериглер [illegible] ажыглаан, шуут чаа чыдыр башкарылыг ракеталарны салганнаан.

Лондоннуң «Таймс» солуннуң бижээни ёзугаар алырга, [illegible]

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). [illegible]

ШИИТПИР ЧУГУЛА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының дөрткү комитеди (онаа болгаш бот-башкарттынмас девиизэрлер айтырыгзары) чугула шиитпирни хүлээп алган. Хамаарылгалыг девиизэрлерге шериг ажыл-чорудулгазын соксадырынче болгаш мында бар шериг баазаларын узуткаарынче ук шиитпир кыйгырып турар. Ол девиизэрлерниң улустарының бот-башкарттынарын болгаш хамааржылгас чорукту чедип алыр дээш оруунга колониалистиг улуг күрүнелерниң хээлиишкиннери моондак болуп турарын документиде демдеглээн.

Парлалга херечилеп тур

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ҮЛЕГЕР-ЧИЖЭЭ

«Шериг талазы-биле холчажааныыш» дээр, а херечинин, эртем болгаш культура талазы-биле сырый кады ажылдажылга — ол дээрге Кубаның Африка чурттары-биле харылзааларының кол чүүлү болуп турар. [illegible]

[illegible]

(ПМА).

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «Вашингтон пост» солуннуң [illegible]

ХЭЭЛИ АЛЫР ЧОРУК

[illegible]

ФРАНЦИЯ. Бүдүрүлге залери ажылчын олуттарын кызырып, хөй күң ажылчыннарны ажылдан үндүрүп турарынга удурланыышкынның хевирээ кылдыр Помпе хоорайда металлургия комбинадының ажылчы чөннары ажыл соксадылгазын кылган.

ЧУРУКТА: ажыл соксадылгакынының киржикчилери ажыл-биле чөнну хандырарын, күш-ажыл байдалдарын экижидерин, ажылчыннарның эргелерин хүндүлеп көөрүн негээн.

СЭТА-ның фотохроиниказы.

ЭЖИИМ АЖЫК

Кады торээн өөдежоктан
Хары кижи дээре дижир.
Эчизинге чедир шын деп,
Эртеен оруум бадыткап
каан.
Чылыг тынын, чаагай
хөөнүг,
Шынчы арыг сеткилдиг-дир.
Акы-дуңма— кым-даа кижи
Аалчым болур, эжиим ажык.
«Өгээ, дылы кандыгыл?»
деп,
Өжаар байтык — эскербес
мен.
Кара, сарыг кештиг безин
Караактарым доктааш
кылбас.

Чаагай оран—Совет чериң
Чаңгыс улуг бүлезинден
Чарлып көрбээн толу
кылдыр
Чаңчыкканым ындыг-ла бе?
Дыл-на чаңгыс өртемчейге
Тыптып келген мөрүзүнде.
Өскележиг турбазын дээш
Өндүр бодал ачызы бе?
Акы-дуңма — кым-даа кижи
Аалчым болур, эжиим
ажык:
Нарыыргаво, эпчопсунма, —
Найыралдан быжыг дол
чок!

М. ӨЛЗЕЙ-ООЛ.

МАРСТА ЧҮҮ БАРЫЛ?

Космос шинчилелдери

Космосту шинчилээр алыры-ның мурнуку үедеги Марс биле богуну. Марсты шын ажыы планета деп болур. Чүге дээрге чээрби чыл мурнунда чүгле фантазия чогаалчылары эвес, хөй-хөй эртемденнер безин Марсты Чер-биле дөмей, мында амыдырал бар деп санап турганы чажыт эвес.

Херек кырында Марста амыдырал-даа, агаар-даа, суг-даа чок чыгыы болдур эвес-пе. Ол бүгүнү автоматтыг хөй-хөй станциялар бадыткап-даа турган. Оларның эң баштайгызын 1962 чылдың ноябрь 1-де Байконурдан салып үндүрген. Ону «Марс-1» дээр.

Хемчээл талазы-биле Марс Черден бичии, ооң диаметри Черниин чартыындан чүгле улуг. Планеталарның кайызының-даа долганып турар үези дөмей, ынчангаш дүн биле хүннүн дурту деп чыгыы. Черде ышкаш, Марста тропиктер, хемчээл куржаглары, полярның ийи дээрбээ бар. Чылдың үелериниң солчуушкуну база бистиинден ылгалбас, ынчалза-даа сезон бүрүзү мында барык ийи катап узун, чүге дээрге, Марс Хүнну 687 хонук дургузунда долганыр.

Бо фактылар астрономнарга мурнунда-ла билдингир турган. Марста амыдырал бар деп даап-болдаашкынга ол харын-даа идиг болуп турган. Ынчалза-даа Марс, Черге бодаарга, Хүнден ырак-чартык катап ыракта турар, ынчангаш болганда чырыкты, чылыгны эвээш-те ап турары билдингир. Чүге-ле чүве ийик, ол фактыны кым-даа херекке албаан.

Марсты өөрүлдү-биле сонуургап эгелээн үеге эртken чүс чылдың ийиги чартыы хамааржыр. Делегейге сураглаан «Марс бугаларын» ынчан ажыткан. Ол ажыдыышкынның [illegible] Скиапареллиниин улуг деп санап турары чоп эвес болдур ийин, чүге дээрге, ол «бугаларын» улус мурнунда-ла эскерип турган болгаш Скиапарелли оларны Марста гидротехниктиг тудуглар деп санавайн турган. Ындыг турбуже Марста амыдырал бар деп бодал бо чүс чылдың ортузунга чедир уламчылап келген.

Астрономиянын чаа херекселдери: радиолокация, инфра[illegible] техника тывылган соонда ол бодалдар шын эвес деп чүве илерей келген. Чижээлээрге, дөртен чылдарда көзүлбес херек [illegible] чээлдерден Марста үнүштер чок, ооң агаарында углекистиг газ хөй деп чүве билдинген. Марстың агаарында углекистиг газ 90 ажыг хуу, а кижиниң амыдыралынга эргежок чугула кислород, суг оруу дээн ышкаш чүүлдер моңгус эвээш дээрзи бадыткаттынган.

Совет Эвилелиниң Марсче салып үндүрген аппараты [illegible] ралын бадыткаан. Америк специалистер боттарының «Маринерлерин» болгаш «Викинглерин» ажыглап кылып турганда совет аппараттарының медээлеринге даянып турганнар. Космос эразынын үезинде Совет Эвилели Марсче ниитизи-биле «Марс» деп чеди станцияны салып үндүрген, оларның дениизи каттышкаш 26 тонна четкен. Эң баштайгы станция 1962 чылда үнгенин билир бис, арткаңнары — 1971 чылда бир, 1974 чылда — дөрт станция үнген. Сөөлгү шинчилелдер үезинде ук планетаның агаар[illegible] магниттиг [illegible] ооң черниң ниити байдалының дугайында эвээш эвес медээлер келген.

Марс дугайында бөгүн чүнү билир бис? Совет болгаш америк станцияларының дамчыткан фото-чуруктардан планетаның черлерин дыка хапы шинчилеп көрген. Марстың кырында улуг-улуг оңгарлар бар болган, ол дээрге мында агаарның [illegible] аажок дүрген өскерлиичелиг-ден күштүг хаттарның болурарының чылдагааны-дыр.

Марста улуг-улуг даглар [illegible] бар. Черниң карлыгыны үрелир чорук мында аажок нептерээн болуп турар. Чижээ, Марстың Элуг Каньону ийи километр узун дурттуг (ооң дооразы 120 километр, хаңызы 6 километр), а Чер кырында «Тереле» (Ол АҢШ-та) чүгле 0,0 километр узун дурттуг, а [illegible] — 2 километр болуп турар. Скиапарелли [illegible] «бугаларының» бир чамдызы ол болуп магат.

База бир солун факт бар. Фото-чуруктардан көөрге, хемнер униары ышкаш дилиндектер бар. Олар канчап тывылып келгенил?

Ол талазы-биле дыка хөй даап-болдаашкыннар амгы үеде бар болуп турар. Чер кырынга шаанда турганы дег меңге дош-биле Марс шыптынын турбаан ыйнаан деп айтырыг база тарыттынып келир. Марстың магниттиг шөлүнүң кошкак чылдагааны база тайылбырлаттынмаан. Ону база специалистер Чер кырында аңаа дөмей чүүлдер-биле деңнеп турар. Чер сөөлгү 4,5 миллион чыл дургузунда магниттиг шөлүнүң күжүн 20 хире катап солааны билдинтир. Марста база ооң солуушкуну чоруп турбаан ыйнаан?

Марс бүрүнү-биле шинчилеттинмээн болдур ийин, бо дээрге, келген сан-медээлерниң шаа-биле ооң чартык-чамдызын көргени ол. Ынчалза-даа чээрби ажыг чылдар мурнунда улустуң даап бодап турган бүгү-ле чүүлдериниң эргем бадыткаваан моон илдең-дир. Ам-даа дыка хөй шиитпирлеттинмээн айтырыглар арткан. Ону чүгле чаа-чаа стартарның дузазы-биле шиитпирлээр апаар.

Марсче ужудуп үнер автоматтар Аның довурааң черже эккелген совет станцияларлан ылгалбас ужурлуг деп специалистер санап турар. Марстың довураан эккеп алгаш, ону Чер кырында эң тергиин лабораторияларга шинчилээн соонда эртемденнер Марста амыдырал бар бе дээрзин ылап тодарадыптарлар. Чүгле ындыг аппаратты тургузары дээрге, эң нарын техниктиг айтырыг дээрзин уттпас херек. Айдан эол каар рейс биле Марстан эол каар рейстиң байдалдары сыр өске. Оон аңгыда экономика талазы-биле айтырыгны база шиитпирлээр апаар. (Америк «Викинг» миллиард доллар болганын база катап сагыжыраалынар). Черле ынчаш, Марсче экспедиция кажан-бир шаанда ужудуп үнер ужурлуг.

Михаил ЧЕРНЫШОВ,
ПМА-ның эртем тайылбырлакчызы.

Республиканың хөгжүм-шии театрының дөртен чедиги сезону украин драматург Квитко-Основьяненконуң «Шериг ходел Шельменко» деп шиизи-биле эгелээн.

ЧУРУКТА: «Шериг ходел Шельменко» деп шииден көргүзүг.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Амыдыралдан чугаа

КАЖАР ХҮЛБҮС

Бай-Соот хем бөлдүстүң боду бүткен чурумалдыг кайгамчык чараш булуңу. Кодан-оол ирей ол хемниң бир алыраның бажынга аныяандала чадыр тудуп алгаш, оозун ийи дугаар өөм деп санап чоруур апарган. Чадырның чанында дамырак кара-суг анчыга аян тудуп, дүн-хүн чокка кыңгырады ырлап, аңаа аас-кежиин болгап олча-ажыкты күзеп чыткан ышкаш боор. Бай-Соот тайгазы чүзүн-бүрү аң-менниг, эгээртиимес кат, тооруктуг база бир байлак дээн оран-на болгай.

Күскээр. Чаңчыккан аайыбиле Кодан-оол [illegible] чадырынга чоруп келген. Диинер ол-бо мыйтарда [illegible] күзү аажок боорга, аңчының [illegible] апарган. Ынча-мынча боолар эдип, ыттар-даа ээрип турар. [illegible] сүргей болган.

— Кажан ирги, кайының сектүп келгеннери ол? Диин [illegible] үлгедип турарлары ол бе?— деп, Кодан-оол хыйланып чугаалаттынып, аъдын аппарып өртээш, от салып, шай хайындырып ижип олурда, өмир дүжүп, чоорту караңгылай берген.

Аңчы ээрин сыртангаш, чонаан дөжеңгеш, [illegible] чыда, эртен диинцээрнинин ут-шиин бодап, тии чок торгу дег дээрде чажыпкан, тарааышкаш, сылдыстарны санааллыг, эргий көрүп чыдарга, сылдыстар аразында оңгарлыг өңгүр болгаш кедергей чырык черниң кылымал эдеринчилери —спутниктер дөө-ле чаржып, кайнаар-ла ийик, бир-ле талыгыр ыракче далашканыг. Мурнун былаажып ужудуп чоруп турарынга, Кодан-оолдуң сеткили хайнып, Төрээн чуртунуң эртемтехниктиг чедиишкиннеринге чоргааралы хайнып үнген.

«Совет эртемниң делегейни кайгаткан күчүзүнүң база бир боттуг херечизи ол ышкажыл! Мындыг күчүлүг болгаш магалыг Совет чуртта чаагай тайбың үеде чурттаары эң-не улуг аас-кежиин-дир!..»—деп, Кодан-оол бодап чыдырда, база бир спутник көстүп келген. «Шаанда шагда ламалар дээрде чүгүрген сылдыстарны ээл бистиң чалап үндүрүпкен соруунус-тур»—дижип, будүүлүк араттыны мегелеп чораан. Бодап-даа көөрге, ламаларда ындыг эртем-билиг, ындыг күш кайда деп, хоозун чүве ышкажыл»—дээш, ковайып келгеш, таакпызын кыпсып алган.

Он ажыг хонуп чорааш, элээн дииниң, [illegible] жы-даа өөрүшкүлүг. Ынчалзажок хүнезинни доозулган, чанар апарган.

«Адырам, «Чүнү эккелдиң, ачай? Таалыңның дүрген үжө, көрээли!» дээш бажым доозуп, үглеп келир хөй оолдарымга канчап куруг чедер кижи боор мен?.. Элик олурер чөпшээрелимни кыш келирин манавайн, ам ажылапсымза кандыгыл?» — деп, Кодан-оол бодундан айтырткыган. Эртен аңнай каапкаш чанар деп чаа бодал төрүттүнүп келген.

Ийет аан, оран-таңдым мени кажан-даа куруглатпайн чораан дээн бодал ону кайын удудар ийик, сагыжы достуңмейн дүжеп хонган. Сыгырдаң бажында ында бир кажыг кырынга одар манап, көрнетиниип олурупкан. Эртенги хүн Бай-Соот бажынга чаа-ла шалып чорда, баарында аргадан кончуг улуг, хүрең хоректиг хүлбүс кылаштап үнүп келгеш, мени канчаар сен дээшиг, ынай-бээр кайгап, херлип каап турган. Оон хүлбүс боо тавы хире черле келгеш, доора туруп берген. «[illegible] ним бо-ла-дыр! Одагга канчап чедирип алыр ирги мен?» дээш хоптак сеткил-биле хүлбүстүң төс колдуунче шыгаап-шыгаап, чык-ла кылган. Хүлбүс доңгая душпежок, тура халааш, аскангы [illegible] карааш дээн.

Ужа-тура маңнап келгеш, шымдай-ла ийи көрген: хаяныг, буттары сөөртүнчек, багайтыр маңнап чорупбарган. «Ырав ас оң, кайда ийик, мыя мында ушкан-на болгай ол! Дүргэн тыпкаш, сорпу-бузуп алыр-дыр!»—дээш, Кодан-оол хүлбүстү истээш чорупкан. Хүнзеди истезе-даа, кайын чедер ийик, боду шыгырт турупкан. «Хеймер Боризим «бүүйек» дээш кижи амыратпас чүвем болгай аан деп бодап, оглун иштинде чассыдып, сагынган-даа. Кызыл хырын чүңү кылбас дээрил, шыргай иштинге балыг хүлбүс сурун, угаан-кудуп оскунар чыгыы девидеп маңнап турганынга Кодан-оол ам па чогенип мунгаглаан.

«Кончуумну але, хоюткула! Кадайга ат кылдыртыр мен. Меңээ кайын бүзүревирил ол, шыңгызы аажок кижи болгай!»—дээш, куду көрүпкен, таакпылап орган.

Эртен чер чырыыры билек, балыг хүлбүзүн истеп чорупкан. Хүлбүстүң изи кончуг ыырыйн, [illegible] караңгы кара хаакче кирген чыткан. Изи-биле чамдыкта дискек кырынга үнген, соонда чорачорза, хорун чыткан хүлбүстүн кырынга хенертен келгеш, чөжүй берген. Караанга бүдүреве йн, катап-катап тоңгап көрген: хүлбүс думчуун быктынга үстүрген, дээрбектелдир чыдып алган, адаанда хары эрип чавырлы берген. [illegible] ишти безин доңдаппавас. [illegible] хүлбүстүң думчуунун аксынга» харже кирр шапкан-даа. Чок, шимчеш-даа дивээн. «Мыйызыныы чараш, шеверинин... дозулап будааш, улуг орааландыр бажынга азып алыр мен, кадай уругларымбиле дыка амыраар боор — деп, Кодан-оол иштинде бодапып тура: «Өлүп калган чүве ышкажыл»— дээш, кудаандан барып сегирип алырын-биле дап берип чорук [illegible] чадавас. Бажынче хоптайн [illegible] ле хүлбүстүн бажынче үстүрген. Катканы! Кажар хүлбүс тура халааш, аңчының харжеэме ужур тавараан, кара-хаак иштинче шимчеш дээн. Корткаңынга аңгадап девидээн Кодан-оолдуң алгы-кышкызы аажок, хей-ле хүлбүстүн соонче маңнап, боозун арыып туруп калган...

Кадайы Күшкаш уругларыбиле аңчызын дыка өөрүшкүлүг уткуп алган. Олчазы чүү ирги, кажан чугаалап, уштуп эгелээр болду дээш, четтикпейн ыыт чок манап олурупканнар. Бичии Борис деңээр эвес, ыржымны үрээш:— «Меңээ эккелген бүүйээм кайыл ынчаш, ачай? Дүрген бээй ужул!— дээш, аажок кылып эгелээн, өске уругларны [illegible] «Ийет, ийет, дүргедеп кор, ачай!»— дишкеш, чир-шой дужуп шуугажы берген, а улуг уруу: «Сугдан тиге каантайн бе, ачай?»—деп, далаштырган-даа. Күшкаш:—«Чүге ыыт чок олурар кижи сен?»— дээш шоралуп эгелээн.

Аланы аскан аңчы арга чадаарла багайтыр каттыргаш, хүлбүс сурун, ооң-биле «сеңиржип» ап турганын төөгүзе-даа кым-даа бүзүреваан. Күшкаш ашаанга шай кудуп бээр дээш, тудуп орган аяан октапкаш, деллаш-лаллаш тура халып келген, ооң хайнып турган өөрүшкүзү кайда боор! Кодан-оол кадайындан арай сестип, бүдүү хостуг чер дилеп орган.

Мегелеве, Кодан-оол! Аңнап дең алган! Аштааш, сүксаан сен бе! Өдекте турган ийи-чангыс хой-өшкүнүң өлүрүп чиириндеи харамнанып олурган, дужунда оъттап чораан хилиңчек чок аңче чүге семээр сен? Аң-мениң камнаар, камгалап өстүрер деп солуннарда үргүлчү бижип, бо радиотелевизорда хүннүң чыгыы [illegible] дыңнап-ла тур сен ийнең! Шын-даа болгап дийик. Сен боолдаваан болза оран делегейниң чараш-чаагай аяы кадык оъттап, өзүп чорбас бе! Бо шагда аң-куш безин [illegible] кажар апарганын ожаап билбээнин ол бе? Ол хүлбүстү балыглааш, багын биле салыпканың өөлүг оор-төтчеглекчи чорук ышкажыл. Хайыраан аң кымга-даа ажык чок өлгенин ол-дур! Шыыны соглээрге, балыг хүлбүске күш четпес кижи сен эвес-ле болгай сен. Кодан-оол! Семис-чаагайыңны көрбес-тир сен бе! Бир эвес ам ындыг чүве кылыр болзуңза, сени канчаар эвес мен! Аңнып ээр-хазарлааарынга барып билдирер мен. Чугаалавааң дилиң халак!»— дааш, ашаанче дап берип чоруун. Күшкаш хаалгазын чара шаапкы дег, шарт кылдыр хаггаш, үне халаан.

—Ээр-хазар эвес, а егерелер де-даан, ачай!—деп, ортун оглу авазын чазан чугаалааш, аажок каттырган, — «Сооң огуң ол хөөкүй хүлбүске дыка аарышкылыг болган боор аа!»—деп, бичии Боризи хүлбүстү аажок кээргээн, ыглавзырай аарак шиңгызы [illegible] тай аарак көрген.

Кодан-оол хеймер оглунуң бажын сыйбап, чыттааш, кадайының өштүг чемелээн ийи кулаан «кызыпкаш», ыыт чок, ылым-чылым дыңнап, уруглар иезиниң өөредиинге. Боризиниң хомудалын думчуунга «кертип», чудун чажырып олура, «Э-э-де! Хар[illegible]

А. БОРБАК-ООЛ.

Сураглыг «Моабит кыдыраажын» тургускан татар шүлүкчү Муса Джалильдин маадырлыг чоруу бүгү делегейге билдингир. Эрес-дидим чорук еецниккеп ооң шүлүктерн фашистиг хоругдалдан хостуг диди-биле чаңгыланып турган. Совет Эвилелиниң Маадыры атты Джалильге ооң өлгениниң соонда, кара-бажыңга бижиттинген шүлүктеринге Ленинчи шаңналды тывыскан. Шүлүкчү-маадырның тураскаалын Казаньның Май Бир аттыг шөлүнде тургускан.

ЧУРУКТА: Муса Джалильдиң тураскаалынга чечектер.

Е. ЛОГВИНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

Үлегер чугаалар

Кежээ кижи
Хей-аъттыг —
Херик кижи
Хевир кирбес.
Чаый, нажар —
Чалгаа, кандай.
Өжеш өлүр —
Өттүнчек өөренир.
Кылык улуу —
Хырын тоттурбас.
Шолук кижиден
Човаг ыравас —
Шоваланда
Човаг билбес.
Улуг угаан —
Улуска дуза.
Ак сагыш
Ажык оруктуг —
Кара сагыш
Караңгы оруктуг.

С. КУУЛАР.

ТУРИСЧИ КОКПАЛАР-БИЛЕ

Казахстанның рудалыг Алтайда бир-ле дугаар аъттыг чоруур туристиг маршрут ажыттынган. Ооң узуну—180 км. Аян-чорукчуларны баштай баазага аът зээртээринге, ону башкарарынга өөредир. Оон соонда каш хонук дургузунда тайга, даг арттары, шаңкын хемнер таварты походтап чоруп каар.

Ук маршрут чаа ажыттынган-даа болза, ооң ат-сураа алдан турар. Москва болгаш Ленинград, Прибалтика болгаш Урал, Молдавия болгаш Камчаткадан келген он-он туристер Чөөн Казахстанның эң чараш черлери-биле аъттыг походтап чоруп турар апарганнар.

В. ЩЕПОТКИН.
Чөөн Казахстан область.

АМДАННЫГ УЯЛАР

Чер-делгейде кижи көрбээн солун чүүлдер-ле хөй. Чииргеамданныг куш уялары база тургулаар. Вьетнамда, Бирмада, Индонезияда болгаш Мурнуу Кыдатта саланганлар деп биеттин хараачыгайларывыс ышкаш, хаяларга уя тудар куштар чурттап турар. Олар уязын хевек, пөс кескиндизи, сиген, бичии чээрген ыяштардан эвес, боттунун чараазындан кылып алыр.

Уязын тударының аргазы мындыг: чиңиг дыргактарыбиле хаядан сирбектенип алгаш, хырбалаачак чараазы-биле хаяның арнын чаап эгелээр. Бажын ынай-бээр бер[illegible] чаап-ла турар. Куштуң чараазы ол-ла черинге кургай бээр болгаш чоорту ол бора өңнүг бичии кавайжыгаш хевирлиг уя кылдыр туттунуп эгелээр. Оон кыр кырындан чаап-ла, чаап-ла турарга, чалым хая баарынга кавай уя туттунар.

Ук черниң чурттакчылары ол кавайларны кончуг амданныг дижир. Кижилер чалым хаяларже кандыг-бир аргабиле халбактаның үнгеш, ол уяларны чыып алырлар. Ол уяларны олар дагаа мүнүнге азы аңаа ылыг сугга хайындырып алырлар. Ону чииргеле дагаа чуургазы сагындырар болгаш кончуг амданныг, хөй белок бүдүмелдерлиг.

ЭҢ КҮШТҮГ ДИИС

Арзыланы кижилер эң-не күштүг араатан, бүгү аңнарның «хааны» кылдыр санап турар. Ынчалза-даа ол бүгү аңнарны «соктап» шыдавас болган. Ылангыя ооң чоок төрели — пар оон күштүг болганы илерээн. Ону цирк өөннарының болгаш зоопарк амыдыралының [illegible] көргүскен: пар биле арзылан сегиржип алырга, аштырыыпкыннар болгаш хөй балыглар арзыланның үлүүнге таварылган. Оларны чогуур үезинде чарып кагбас болза, харын-даа пар арзыланны өлүрүп каап-даа болур.

Оларның деңзизи база аңгыаңгы. Арзылан 150-200 килограмм хире деңзилиг, а пар 200-250 хире килограмм [illegible] линг. Сибирьниң азы Амур унунуң пары — делегейде эң күштүг, эң-не улуг диис болуп турар.

«АРВОРД»—ГЕОГРАФИЯ

1. Тожуда хем. 2. Хакасияда төп демир-орук станциязы. 3. Красноярск крайда Казыр хемниң адыры. 4. Тываның кожазы, область төвү. 5. XX Шыдыраа Олимпиадазы болуп эрткен (1972 ч.) Югославияда хоорай. 6. Болгарияда хоорай. 7. Тывада суур-биле атташ Киргизияда хоорай.

НОМЧУКЧУЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Тес-Хем районда Самагалдай суурдан П. А. Артамоновтуң тургусканы арвордукроссвордтуң, чайнвордтуң бир хевири. Ол онзагай талазы. Ооң онзагайы — даараазында сөстүң эгезинде үжүктер ооң мурнунда сөстүң-биле албан дугаар ужурлуг.

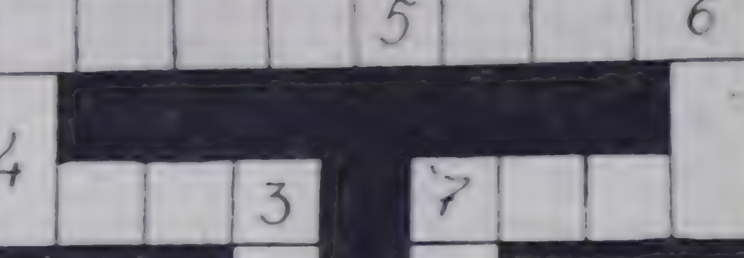

СПАРТАКИАДА ЭГЕЛЭЭН

Бо чылдың ноябрь 18-тен 22-ге чедир Сибирь зоназының бирги чери дээш маргылдааны Кызылга болуп эртер. Ынчангаш аңаа бистиң республиканың шилиндек командазын тургузар сорулгалыг октябрь 29—31-ге чедир Тыва АССР-ниң хостуг хүрешке спартакиадазы дүүн Кызылдың «Хемчик» спортзалында эгелээн. Ында Кызыл хоорайның болгаш районнарда эки тура спорт ниитилелдериниң команда санындан 10 спортчу 48-тен 100 ажыг килограмм чедир деңзилерге шаңналдыг черлер дээш хүрежирлер.

Маргылдаа октябрь 30—31 хүннеринде эртенгиниң 10 шакта эгелээр.

Бистиң корр.

ТВ

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болуксазынаа (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.00 — «АБВГД-жигешь». 9.30 — «Ада-иелер, силерге». 10.00 — Чүнү номчуурул. 10.45 — «Спортлотонуң» 44-кү тиражы. 10.55 — «Никколо Паганини». Хөй сериалыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 12.05 — «Комсомольская правда» солуннуң шаңналы дээш ГТО-нуң хөй чемпионадыдаа болган бирги чер дээш маргылдаалар. 12.45 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 13.30 — «Улустуң чогаадылгазы». Телеконцерт. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Камилла». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 15.35 — Бүрүнениң «Березка» деп үлегерлиг хореографтыг ансамбльдиң концерти. 16.20 — Мультфильмнер: «Чалгаа», «Хүлээ корабльдары». 16.45 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.15 — «Дириг амытаннар аймаандан». 18.15 — 18.30 — Чыннер. 18.30 — «Эку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. Зорин чорудар. 19.30 — «82-ниң ырлары». Красноярсктан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Хиппиниң чевиктери». Документалдыг телефильм. 21.45 — 23.25 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Спартак». 2-ги, 3-кү үелер. Чарлада — «Бир эвес кадык болуксазынаа». Ооң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Музыка киоскузу». 15.50 — Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүннүнге уткуштур. Документалдыг телефильмнер «Берге километрлер», «Чуштаның харыг оруктары». 17.25 — Молдавияның телестудиязының программазы. «Чечектелген садтар оранын». Киноочерк «Ветрилаиниң өг-бүлези». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү: чуруучу И. Виеру: «Фольклоро ансамбльдың концерти. 17.15 — «Кино көргүзүүнүң элеринчизи». 18.00 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң довуу ийандарывыс». 60-гы филь — «1975-ти чыл». 19.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Черноморец» — «Спартак». 2-ги тайм. 19.45 — Делегей байдалының дончулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Винни-пух-биле чай чок хүн». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкчылыг». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Гул инспектор». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 00.00 — 00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Динамо» (Москва). 2-ги тайм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, алзыр. Чамдык районнарга бичии хар чаар. Хаттың дүргени секундада 5—10 метр.

Дүне агаарның температуразы 3—8 градус соок. Хүндүс 2—7 градус чылыг.

Кызылга биче булуттаар, хаттың дүргени 5—10 метр.

Дүне 6—8 градус соок. Хүндүс агаарның температуразы 3—5 градус чылыг.

КИНО

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Көскү чыдагааннар чокка» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кайгамчыктыг чараш Василиса» 9.30, 13.00, «Олар баштайгылар болган» 11.00, 14.50, «Сөөлгү элчегде» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пленкада болгаш чоленгинин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Олар чедип каар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннар: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-34, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, [illegible] килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, [illegible] килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2017.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ның [illegible] Чагыргазының чер, полиграфия болгаш ном садыгларының херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТЛ—01871.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 253 (12043) | 1982 чылдың октябрь 31, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп

ДҮЖҮТКҮРҮН БЕДИДЕР ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң база СЭКП ТК-ның май (1982 чыл) Пленумунуң кодэ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле салган сорулгаларын боттандырары чер ажылының ажыктыын, ооң үнүш-дүжүткүрүн бедидерениң дугайында доктаамал сагыш салырын, ол талазы-биле хемчеглерни планныг ёзу-биле боттандырарын негеп турар. Бакуга болган байырлал үезинде Азербайджан ССР-ниң удуртукчулары-биле беседазынга эш Л. И. Брежнев бистиң улуг-чонувустуң кол байлаанга—черге хумагалыг болурун, анаа ажыл-херекти ишчи ёзу-биле, эртемге үндезилеп чорударынга кодэ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдерениң улуг курлавырлары бар дээрзин онзалап демдеглээн.

Үстүкү партийжи органнарның директиваларын боттандырбышаан, республиканың партия, совет болгаш ажыл-агый органнары черни ажыглаарын экижидериниң хемчеглерин ап, чер ажылының зона системазын ажылдап кылган болгаш кодэ ажыл-агый культуразын өстүрер талазы-биле хөрзүн камгалалының технологиязын нептередип, ажыглаар ажылдарны чорудуп турар. Чер ажылының системазын сайзыраңгайжыдарынга, ооң культуразын бедидеринге үндезилээш, «Алдан-Маадыр», «Кызыл тараачын», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар тарааның болгаш мал чеми культураларының дүжүдүн бедидерин чедип ап турар. Ындыг ажыл-агыйлар бир гектарга оңаалтыр 10-16 чедир, чамдык суггаттыг черлериниң бир гектарындан-на 24 центнер чедир тарааны ап турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарынга дүүштүр чер ажылының ажыктыын бедидериниң, тараа болгаш малга чемнер бүдүрерин көвүдедириниң талазы-биле партияның область организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны чоокта чаа СЭКП обкомунуң VII пленумунга чугаалашкаш, бо эң чугула ажыл-херекке байдалды бүгү талалыг хандыр анализтеп көрген болгаш кол кичээңгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгааргы сорулгаларже угландырган. Пленумга чугаалашкан айтырыгның талазы-биле хүлээп алган доктаалда болгаш хемчеглерде бисте хөрзүн-агаар-бойдус нарын байдалдарлыг-даа болза, чер ажылын улам продуктулуг база үнүш-дүжүткүр болдурар дээш доктаамал сагыш салыры партия, совет болгаш кодэ ажыл-агый органнарының болгаш специалистериниң, ховунуң ажыл-ишчилериниң кол чугула сорулгазы болур дээрзин айтып турар.

Хөрзүннүң агротехниктиг чурум ёзугаар болбаазырадылгазын ажылдап, ону хаттың, суунуң үрелиишкиннеринден камгалаар-хемчеглерни ап турар черлерде чаптанчыг дүжүттү ап турарын практика бадыткаан. Ынчалзажок, бо чугула айтырыгже Улуг-Хем, Каа-Хем, Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйларында кошкак кичээңгей салып турар.

Республикада чер ажылынга хөрзүн камгалалының технологиязын нептередириниң, бок үнүштер-биле демиселдиң, суггаттыг черлерни чөп ажыглаап, үнүш-дүжүткүрүн бедидериниң айтырыглары пленумга чидии-биле тургустунган. Амгы үеде бисте ажыл-агыйларның бүгү тарылга шөлүнүң чүгле 160 муң гектарын азы 39 хире хуузун ширини аңдара октатпайн тарып ажыглап турар. Кодээ ажыл-агый министерствозу, чер-черде чамдык партия, совет болгаш кодэ ажыл-агый органнары аңгыс болгап чайгы чер аңдарылгазын айыттыышкан хуусаада, шынарлыг чорударынче чогуур кичээңгейин салбайн турар. Ылаңгыя «Совет Тыва», «Коммунизмниң херели», «Х Улуг хурал», Жданов аттыг совхозтарда чайгы чер аңдарылгазын хожудааштыныг чорудуп турарындан, оларда бок үнүштер хөй болгулаар таварылгалар бар.

Ховуларның үнүш-дүжүткүрүн бедидеринге минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелер улуг немерени бээр ашаар. Ындыг турбуже Таңды, Чөөн-Хемчик болгаш чамдык өске-даа районнарның ажыл-агыйларында чемишчидилгелерни ажыл-агыйжы эвес ёзу-биле ажыглап турарындан оларның ажыктыы шоолуг эвес. Минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни ажыктыг кылдыр чөп ажыглаар талазы-биле совхозтарга «Сельхозхимия» бүдүрүлгелери тодаргай, боттуг дузаны көргүзер хүлээлгелиглер.

Суггаттыг черлерни чөп ажыглааш, бедик дүжүттү ап турар. «Алдан-Маадыр», «Хемчик», «Барлык», «Күш-ажылдың хостуу» болгаш өске-даа совхозтарның суггатчылар бригадаларының, звенозарының дуржулгазы тараа-даа база өске-даа культураларның бедик дүжүдүн ап болур аргалар барын бадыткап турар. Ынчалзажок суггарылга бугаларын болгаш маңаа холбашкан техниканы бисте багай ажыглап турарының чижектери эвээш эвес. Ынчангаш суггарылга системаларының тудуунуң, суггаттыг черлерни чөп ажыглап, беримчезин улгаттырарының айтырыглары партия, совет база кодэ ажыл-агый органнарының кичээңгейиниң төвүнге тургустунар ужурлуг.

Тараа болгаш мал чеми культураларының үрезин ажылын база техника ажыглалын экижидериниң, тарылга шөлдериниң структуразын сайзыраңгайжыдарының айтырыглары доктаамал кичээңгейни негеп турар.

Чер ажылының ажыктыын бедидер, тараа болгаш малга чемнер бүдүрерин көвүдедир талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын болгаш сүмелерин боттандырар дээш совхоз бүрүзүнге бо талазы-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылып, салдынган сорулгаларны күүседиринче чер ажылының бүгү ажылдакчыларының күжениишкиннерин мөөңнээрин СЭКП обкомунуң пленуму партия комитеттериниң, райкүүскомнарның, кодэ ажыл-агый болгаш маңаа холбашкан өске-даа министерстволарның, ведомстволарның, чер-черде партия, кодэ ажыл-агый органнарының эң чугула херээ кылдыр санаан. Ол сорулгаларны чедип алырынче агротехниктиг бүгү арга-хемчеглерни, курлавырларны угландырган турар ужурлуг.

Тараа болгаш мал чемнери бүдүрерин көвүдедири-биле холбашкан бүгү ажылдарны СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр чорудуп, маңаа черни болгаш техниканы база бүгү бар курлавырларны ажыглаарын экижидери дээш ажыл-агыйларның, оларның удуртукчуларының болгаш специалистериниң инициативазын калбартпышаан, бот-тускайлаң чоруун база харысалгазын бүгү талалыг бедидери эргежок чугула.

Партия комитеттери болгаш райкүүскомнар, министерстволар болгаш ведомстволар эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарынга дүүштүр кодээ ажыл-агыйга, бүгү агроүлетпүр комплекизинге удуртулганың деңнелин бедидер. Бистиң чурттуң Аъш-чем программазын боттандырары-биле холбашкан ажыл-херекти күүседир дээш кадрларның харысалгазын бедидер хүлээлгелиглер. Партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, профэвилел база комсомол организациялары чер ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедир база оларның шынарын экижидер дээш районнарның, ажыл-агыйларның, бригадаларның база фермаларның аразынга социалистиг чарышты улам калбартыр, чон ортузунга органиакчы, политмассалыг болгаш идей-кижизидилге ажылын улам күштелдирер ужурлуглар.

Транспорт болгаш харылзаа ажылдакчылары! Улус ажыл-агыйының хереглелдерин идегелдиг хандырыңар.

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ЧАА АВТОВОКЗАЛ АЖЫГЛАЛДА

Дүүн республика найысылалы Кызылда чаа автовокзалдың байырлыг ажыдыышкыны, ажыглаалга кииреринин митингизи болган.

Республиканың автотранспорт эргелелиниң начальниги В. А. Парунин митингиниң ажыткаш, бисте пассажир аргыштырылгазының хөгжүлдезиниң дугайын чугаалаан. Кызыл хоорсовединиң даргазының оралакчызы В. И. Осипов чаа вокзалдың ажыттынгаңы-биле холбаштыр пассажирлерге болгаш аалчыларга байыр чедирген. Пассажир АТБ-зиниң чолаачызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Ю. А. Чихачев болгаш автовокзалдар каттыжыышкынының начальниги Н. В. Аникеева олар чүве чугаалааш, чаа автовокзалды тудуп, ажыглаалга кииргеп тудугжуларга байыр чедирип, пассажирлер аргыштырылгазын улам экижидерин, чаа вокзалды ээ ёзу-биле ажыглаарын хүлээнгеннер.

Вокзалче кирер эжикке кызыл кожааны чыылганнар адыш часкап турда, үзе кескен соонда, пассажирлер шууржуп кирипкен. «Хүндүлүг пассажирлер, №1 касса бөгүнгү рейстерже, №4,6 кассалар даартагы хүнге баш удур билеттерни садар» деп чарлаан.

Чаа вокзалдан баштайгы рейстерже автобустар удаваанда чорупэтелээн.

Н. ВАНЬКОВ.

Сөзүн ээлээн

Туранның хлеб заводунда юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжының оду улам калбарган. Хлеб заводунуң ажылдакчыларының тос айларда алган социалистиг хүлээлгелеринде 278.000 рубльдиң продукциязын бүдүрери көрдүнген.

Ол хүлээлге ажыр күүсеттинген. Коллектив бүдүрүкчүлүг ажылдааш, көрдүнген планын ажырып 318 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген.

Бүдүрүлгениң И. Карманова, М. Новикова удурткан бригадалары ында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруун баштап турар.

Бистиң корр.

Бии-Хем район.

Күүсеттинген

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизиниң бүдүрүлгелери бо чылдың тос айларының планныг онаалдазын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырган. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын коллектив 101,7 хуу күүсеткен.

Садыгның бедик культуразын чедип албышаан, эки ажылдап турар коллективтер хөй. Оларга З. Чанзан, Л. Зинорова, В. Шманова эргелекчилээн магазиннер хамааржыр. Тос айларның түңнели-биле ол коллективтер социалистиг чарыштың тиилекчилери болган.

Бистиң корр.

Ак-Довурак хоорай.

ТУРАСКААЛ—ЗИС-5

Бөгүн демдеглеттинип турар автомобиль ажылдакчыларының хүнү Улуг Октябрьның 65 чылының, ССРЭ-ниң 60 чылының бүдүүзүнде эртип турар. Тываның автомобилистери боттарының профессионал байырлалыг болгаш чурттуң төөгүзүнде алдарлыг ол хүннерни бедик кеdүрлүүшкүннүг шалыпчы күш-ажыл-биле уткуп турар. Бо байырлал Тывага автомобиль транспортунуң тургустунганының 50 чылы-биле холбашкан. Ынчангаш бистиң республиканы бүгү чурт-биле харылзаштырып, Тываның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге чугула үлүүн киирип келгеннерниң болгаш ам-даа киирип турарларга алдар кылдыр Тывага автомобиль транспортунуң 50 чылы-биле холбаштыр тураскаалды—баштайгы беш чылдарның мөгаг чок ажыл-ишчизи, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында —дайынчы, бодунуң үезинде делегейге эң эки диргкен машинаны —дайын соонда Тываның оруктарынга муң-муң километр оруктарны эрткен ЗИС-5-ти тураскаалга тургузарының ёзулалы бурунгу хүн Кызылга болган.

Мөңге турушка тургузарының мурнунда ЗИС-5 найысылалдың кудумчуларынга бодунуң чоруу-биле өске бүгү маркаларның машиналарының үделгези-биле эрткен. Тураскаал тургузарының ёзулалынга болгаш «машиналар «парадынга» Тываның эң баштайгы чолаачылары, хоочуннар, автобүдүрүлгелерниң мурнакчылары, хоорайның хөй-ниитизиниң төлээлекчилери барган.

Ёзулалдың байырлыг митингизинге ЗИС-5-ти чолаачылап чораан хоочуннар П. Сайгутин болгаш Л. Ильичев олар чүве чугаалааш, Тывага автомобиль транспортунуң хөгжүлдезиниң, боттарының ажылдап чораанының дугайын чыылганнарга сонуургаткан. Тываның транспорт эргелелиниң начальниги В. А. Парунин оларга болгаш бүгү хоочуннарга өөрүп четтиришкиниң сөстерин илергейлээн.

ЧУРУКТА: тураскаалда тургускан ЗИС-5-тиң чанында Тываның хоочун чолаачылары.

Ю. Косарьковтуң фотозу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуур талазы-биле Улуг-Хем районда Арыг-Үзүүнүң № 119 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 23, 24, 26, 57 чүүлдеринге үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуур талазы-биле Улуг-Хем районда Арыг-Үзүүнүң № 119 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязын хөй-ниити организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтериниң даразында төлээлекчилери состаттыг кылдыр бадылаар.

Комиссияның даргазы — Иван Мартынович **Туганаев** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Комиссияның даргазының оралакчызы— Кара-оол Иванович **Шаравин**—Улуг-Хем районнуң коммунистиг организациязындан.

Комиссияның секретары — Клара Михайловна **Дотпе** — Арыг-Үзүүнүң участок эмнелгезиниң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Комиссияның кежигүннери:

Чаш-оол Кыргысович **Айыр-Санаа** — Улуг-Хем районнуң коммунистиг организациязындан.

Нина Ондаровна **Даваа** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Елена Тюлюшевна **Долдай-ы** — Арыг-Үзүүнүң харылза салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Көшкен-оол Ховалыгович **Ашпык-оол** — Улуг-Хемниң кодэ ажыл-агый ажылдакчыларының профессионалдар эвилелиниң район организациязындан.

Розалия Викторовна **Павлова** — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Улуг-Хем район организациязындан.

Оюуу Тюлюшевна **Үстүүн-оол** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Опукай Тюлюшевич **Хаванчык** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Кызыл-оол Кыргысович **Чаш-оол**—«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.

1982 чылдың октябрь 29.

ХООРАЙНЫҢ ТУГУНДА ОРДЕН

ТБИЛИСИ. (СЭТА-ның тускай корр). Тбилисиге Ленин орденин тывсырынга холбаштыр октябрь 29-та партияның хоорай комитединиң болгаш улус депутаттарының хоорай Совединиң байырлыг хуралы анаа болган.

Чыылганнарга чылыы-биле уткуттурган СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко хуралга чүве чугаалаан. Тбилисиниң амыдыралында улуг болгаш кайгамчыктыг болуушкун-биле холбаштыр эш Л. И. Брежневтиң байырын олурушканнар диңмиттиг адыш часкап турда хоорайның ажыл-ишчилеринге ол дамчыдып берген.

Совет Грузияның найысылалы кайгамчык хөгжүп, сайзырап орар. 1977 чылдан бээр ооң үлетпүрү хожудап турар бүдүрүлгелер шуут чок ажылдап турар деп оратор чугаалаан. Хоорайның социал-экономиктиг амыдыралын углап, башкарарын сайзыраңгайжыдар талазы-биле Тбилисиниң партия организациязының дуржулгазы өөредиглиг. Тбилисиниң чедиишкиннери — совет он чылда бүгү Грузияга болган боттуг улуг чаартылгаларның чугаажок түңнели-дир. Ол чедиишкиннер республика бүрүзүнүң материалдыг болгаш угаан-бодал күчүзүн улгаттырарынче база оон-биле кады — ол күчүнү бүгү чурттуң бир дески таарымчалыг хөгжүлдезинге эң улуу-биле ажыглаарынче партияның XXVI съездизиниң угланыышкынының шынныын бүзүрелдиг көргүзүп турар. Ол — 60 чылын удавас демдеглээривис ССР Эвилелиниң улустарының ленинчи найыралының үре-түңнелдиниң чырыткыланчак херечизи-дир.

Улус ажыл-агыйжы эң чугула сорулгаларны шиитпирлээр талазы-биле республиканың партия организациязының ажыл-чорудулгазынга, организастыг-партийжи ажылдың, делегей байдалының айтырыгларынга оратор доктаа-ган.

Ленин орден-биле Тбилисини шаңнаар дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын К. У. Черненко чугаазының түңнелинде номчааш, чыылганнар диңмиттиг адыш часкап турда хоорайның тугунга ук шаңналды кадап берген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе болгаш өске-даа ораторлар хуралга чүве чугаалааш, бедик шаңнал дээш СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илергейлеп, Тбилисиниң болгаш бүгү республиканың ажылчы чоннары партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ооң дараазында болган Пленумнарының шиитпирлерин күүседир дээш демиселге күжениишкиннерин улгаттырып, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээрзин бүзүреткен.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хуралдың киржикчилери өөрүшкүлүг хүлээп алган.

МОСКВАДАН ЧОРУПКАН

Кипр Республиканың Президентизи Спирос Киприану октябрь 29-та Москвадан Ригаже чорупкан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазак тың чалаашын ёзугаар ол ажылчы аян-чорук-биле Совет Эвилелинде чоруп турар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң дашты-кы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев болгаш албанның өске-даа кижилери аэродромга С. Киприануну удээннер.

(СЭТА).

2200 ТОННА

Сельхозтехниканың куруне комитединиң транспорт бүдүрүлгезиниң Николай Будылинге баштаткан чолаачылар бригадазы чүък сөөртүлгезиниң ийи чыл планын Автомобилистер хүнүнге чедир күүседир дээн хүлээлгезин чээрби хонук бурунгаар боттандырганының рапорттаан.

Ол бригада бир чыл тос айлар иштинде 349 муң 200 тонна янзы-бүрү чүъкту сөөрткен. Чолаачылар сөөртүп турганы тудуг материалдарынга улуг камналганы болдурбушаан, 11 муң ажыг литр кывар чүүлду, 16 комплект автодугуйларны камнап алган.

Сентябрьның планын ол бригада 124 хуу ажыр күүсеткен азы пландан ажыр 2200 тонна чүъкту сөөрткен. Бо хүннерде ук бригаданың кежигүннери шупту он бирги беш чылдың үшкү чылының үлүүнге кииришт ир ажылдап турарлар.

К. МААДЫ.

БАЙЫРЛАЛГА ТУРАСКААТКАН

Чаңчыл болган байырлалга — Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүнге тураскааткан байырлыг хурал октябрь 29-та Москвага болган.

Байырлыг хуралдың президиумунда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. В. Смирнов, СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажылдакчылары, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, социалистиг чарыштың тиилекчилери, бүдүрүлгениң мурнакчылары, найысылалдың хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери.

РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң министри Е. Г. Трубицын байырлыг хуралга илеткел кылган.

(СЭТА).

ЧЭЭРБИ БЕШКИ НЕДЕЛЯ ЭГЕЛЭЭН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Анатолий Березовойнуң болгаш Валентин Лебедевтиң чер чоогунуң орбитазынга күш-ажылчы чээрби бешки неделязы эгелээн.

Черниң бойдус байлактарын болгаш бойдусту өөренип көөрүнүң калбак программазын ёзугаар геофизиктиг шенелделерни космонавтылар чедиишкинниг кылган. Олар чер кырын чурукка тырттырган болгаш агаарның оптиктиг база янзы-бүрү өңнүг кылдыр хереддеңир байдалын шинчилээннер.

Орбита комплекизиниң экипажы эмнелге хүнүн база эрттирген. Чогуур хемчээлдиг күш-ажыл үезинде кижиниң хан эргилдезин, «Эхограф» деп аппаратураның дузазы-биле чүрек болгаш хан-дамыр системазын шинчилээрин боттандырган. Оон-биле кады биофизиктиг чамдык шинчилелдерни база кылган.

Дараазында ажылдарны кылырынга эртем аппаратуразын космонавтылар база белеткээн. Олар велоэргометрге болгаш «маңнаар оруктаа» мергежил кылырын дооскан.

Космоска ужудуушкуннуң байдалдарында биологтуг янзы-бүрү чүүлдериниң хөгжүлдезин ханызы-биле өөренир, нарын үнүштерни өстүрериниң ажыглаар системаларны сайзыраңгайжыдар сорулгалыг шенелделерни орбита комплекизинде үргүлчүлеп турар. Шинчилеп көөрү-биле согуналы, петрушканы, редисти, огурец сыптарын шилип алган.

Анатолий Березовой болгаш Валентин Лебедев олар дүүн октябрь 30-де дыштанган болгаш телевидение системазын дамчыштыр өг-бүлелери-биле харылзаа кылып, чугаалашкан. Станция өрээлдеринге арыглаашкынны база кылганнар.

«Салют 7»—«Союз Т-7» орбита комплекизиниң ужудуушкуну чогумчалыг чоруп турар. Космонавтыларның кадыкшыл байдалы эки.

РОССИЯНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИННЕРИ

Россия Федерациязының үлетпүр бүдүрүлгези бо чылдың январь—сентябрь айларда улам хөгжээн дээрзин РСФСР-ниң ТСЭ-ниң 1982 чылдың тос айларында республиканың үлетпүрүнүң күрүне планының күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында медээзинде айтып турар. Продукция бүдүрери арткен чылдың бо үезинге деңнээрге, 2,3 хуу өскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 2 хуу бедээн, ооң түңнелинде үлетпүр бүдүрүлгезиниң өзүлдези 87 хуу четкен. Продукция сайгарарының хемчээлиниң планы 100,8 хуу күүсеттинген. Орулга өскен.

Продукция хемчээлиниң талазы-биле тос айларның планын Москва болгаш Ленинград хоорайларның, автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның (Алтай крайдан, Мурманск, Курск, Новосибирск, Тюмень, Иркутск, Магадан болгаш Сахалин областан аңгыда) үлетпүрү күүседипкеннер.

Газ тыварының, үнүш камгалаар химиктиг дериг-херекселдерниң, приборларның, автоматчыдылганың болгаш санаар техниканың чепсек-херекселдерин, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң технологтуг дериг-херекселдерин, электровозтарны, кодэ ажыл-агый машиналарын болгаш мал ажылынга ажыглаар база мал чеми бүдүрер машиналарны, экскаваторларны болгаш чоннуң өске-даа хереглел бараанарын бүдүрер талазы-биле тос айлар планы ажыр күүсеттинген.

Үлетпүр роботтарының, радиоэлектрониктиг аппаратураларның, машиналарның болгаш дыка бедик техника-экономиктиг параметрлерлиг дериг-херекселдерниң, нефть болгаш газ тывыжының дериг-херекселдериниң, магистральдыг газ хоолайларынга ажыглаар газ сордурар агрегаттарның, хоолайлар салыр херекселдерниң, санныг программа ёзугаар башкарар металл кезер станоктарның бүдүрүлгези өскен.

Ооң-биле чергелештир РСФСР-ниң ТСЭ-ниң дыңнатканындан алгаш көөрге, минералдыг чемишчидилгелер, химиктиг волокно болгаш удазыннар, тудуг ыяжы, чыылда демир-бетон, иштики хеп болгаш даштыкы трикотаж, мал саржаа, консервалар, соодукчулар, хеп чуур машиналар болгаш продукцияның өске-даа хевирлерин бүдүрер талазы-биле план күүсеттинмээн. Продукцияның ниити хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, продукцияның бот-үнезин чиигедириниң, орулга алырының талазы-биле доктааттынган пландарны чамдык бүдүрүлге каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелер күүсетпээннер.

Бүдүрүлгениң техниктиг деңнелин улам ыңай бедидеринче угланган хемчеглерни боттандырган. Үлетпүр продукциязының муң ажыг чаа хевирлерин шиңгээдип алдынган болгаш ону бүдүрерин эгелээн. Үлетпүрге дериг-херекселдерни ажыглаары элээн экижээн.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери бүгү күжениишкиннерин мөөңнээн.

(СЭТА).

КЫШТАГЛАРДА

Бичс-Ажыктың унун дургаар «Кызыл Тук» совхозтуң тараа шөлдери база совхозтуң шээр малының чайлаглары турар. Агып бадып чыдар кара суглуг, кужурлуг чер шээр малга дыка таарымчалыг. Бо чайын ол чайлагларга 4 кодан төрүүр хой чайлаан. Ол кодаңнарның семиртилгези эки болган. Хойжулардан аныяк коммунистер Николай, Тамара Салчактарның, Өлзей-оол Ооржактың, Андрей Кунчуннуң кадарган малының семиртилгезин совхозтуң специалистери эки деп көргеннер. Ам Биче-Ажыктың кадарчылары Улуг-Ажык деп черде кыштагларынче көжүп эгелээннер.

А. ТОКСАР.

Каа-Хем район.

республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ССРЭ-60

АМЫДЫРАЛДЫҢ СУДАЛЫ

Чайның изинде безин баштарындан хар-чам адырылбас ажай-буурул Саян сыннары бистиң республикавысты бүгү чурттан аңгылап турар. Революция мурнунда ол чорук Тываның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге улуг шаптык боор турган. 1910 чылда Ус трактызын (оруун) тудуп эгелээни Тываның бүдүрүкчү күштерин сайзырадырынга чугула салдарын чедирген.

Ынчалзажок он-он арттарны ажар, хемнерни кежер ол орук хүүрек, кускун-хаай-биле туттунуп турган болгаш кончуг оожум темпилиг турган. Сибирьге Совет эрге-чагырганың тургустунганының болгаш Тывага улусчу эрге-чагырганың тииләэниниң соонда ынаар улуг күштүг, акша-хөреңгини углаар арга тургустунган. Ынчангаш 1925 чылда Минусинскиден Кызылче — аныяк Тыва Арат Республиканың найысылалынче баштайгы чиик автомобиль (дугуйларында ынаш куржаглар «Додж») ол оруктап чедип кээр аргалыг болган. Тываже үлетпүр бараанынарын чедирери-биле 1929 чылда Минусинскиге «Союзтранс» транспорт организациязы тургустунган. Ол организация 1932 чылда бүдүн чартык тонна чүък сөөртүр «ГАЗ-АА» деп баштайгы чеди автомобильди алган. Ол-ла чылын Кызылга «Совтувтранс» деп совет-тыва акционер ниитилелди организастаттынган. Чогум-на ол Тывага автомобиль транспортунуң хөгжүлдезиниң эгезин салган.

Тургустунганындан бээр 50 чылы демдеглеттинип турар Тывада автомобиль транспортунуң эге төөгүзү ындыг. Ол болуушкун бистиң чуртувустуң төөгүзүнде улуг байырлал — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур юбилейи-биле капсырлашканы база онзагай. Чогум-на Коммунистиг партияның мерген угааныныг ленинчи национал политиказының, совет улустуң бүгү талалыг дузаламчызының ачызында Тыва феодалдыг хожудаңгай тургузугдан экономиктиг болгаш культурлуг чечектелиишкинниң социалистиг оруунче шилчип кирген. Тываның хөгжүлдезинге, депшилгезинге шиитпирлиг рольду автомобиль транспортунуң хөгжүлдези ойнаан, чүге дээрге ол аныяк республиканың амыдыралын хандырып турар бир улуг судал боор келген.

Тывага автомобиль транспортунуң ажык-дузазын билип алыры-биле чамдык сан-түңнерни көрүптерге четчир. Тываның найысылалы Кызыл хоорай эң чоокку демир-орук станциязындан — Абакандан 436 километр ыракта турар. Ынчаарга Ус оруу баштайгы үезинде ындыг-ла кончуг эки эвес болгаш баштайгы машиналарның чолаачыларынга Тывага чүъкту чедирип эккээринге улуг бергедээшкиннер турган. Чеже-даа бергелер турзажок, чүгле 29 машиналыг турган Тываның автотранспорт бүдүрүлгези баштайгы чылында безин 7500 тонна чүъкту сөөртүп, 773 муң тонна-километрни ажылдап кылган.

Тываның ССРЭ-ге бактаап кирген чылында республикага 57 чүък автомобили, ийи автобус, кижилер сөөртүрүнге таарыштырган 3 чүък машиназы болгаш өске-даа 20 хире автомашина бар турган. Ынчан автотранспортчулар 12300 тонна чүъкту сөөрткен, 9400 пассажирни аргыштырган, 1,34 миллион тонна-километрни ажылдап кылган.

Совет Тываның автомобиль транспорту барык дөртен чылдың дургузунда шапкын хөгжүп, улус ажыл-агыйының улуг адыры апарган. Ус оруу баштайгызындан шуут эде чаартынып хөй-хөй көвүрүглерлиг, дортталган, чымчак шывыглыг орук апарган. Олады бөгүн чүс-чүс машиналар дүн-хүн чок шуужуп, республиканың үлетпүрүнге, тудуунга, көдээ ажыл-агыйынга, чоннуң амыдырал-чуртталгазынга эргежок чугула чүъктерни чедирип турар. Ак-Довурактың В. И. Ленин аттыг «Тывадаг-дүгү» комбинадының тудуу-биле холбаштыр 1971 чылда республиканың чурт-биле харылзаазының ийиги оруу — Ак-Довурак — Абаза оруун ажыглалга кирген. Республика иштиниң оруктарын тудар, эде кылыр талазы-биле улуг ажылдар чоруп турар.

Бөгүн Тывада чээрби ажыг улуг транспорт бүдүрүлгелериниң бирээзинде-ле чүстен беш чүс чедир машиналар бар. Тываның көдээ ажыл-агыйы база хөй санныг машиналарны ажыглап турар. Республиканың автомобиль паргы хөй чүък сөөртүр МАЗ-500, МАЗ-504 В, КрАЗ, «Шкода», КамАЗ ышкаш машиналар-биле немешкен, ол чорук эвээш санныг автомобильдер-биле хөй чүъкту сайгарар арганы берген.

Кызылда, Минусинскиде, чамдык районнарда автобүдүрүлгелерлиг Тываның автотранспорт эргелели база хөй санныг машиналарлыг. Дөртен чылдарның дургузунда чүък сөөртүлгезиниң хемчээли 845 катап, пассажир аргыштырылгазы 200 катап өскен. Эргелелдиң автобүдүрүлгелери амгы үеде чылда сес миллион тонна хире чүъктерни сөөртүп, 38 миллион пассажирни аргыштырып турар.

Тываның автомобилистери чурттуң мурнакчы транспорт бүдүрүлгелериниң дуржулгазын ажыглавышаан, чүък сөөртүлгезин дүргедедириниң болгаш сайзырангайжыдарының талазы-биле чамдык чедиишкиннерлиг боор келген. Эргелелдиң автобүдүрүлгелери шуптузу техниктиг ажаалда, септелге мастерскаяларлыг амгы үениң дериг-херекселдери-биле чепсегленген гараж-тарлыг. Оон ыңай оларда чаа маркаларның машиналарын ажаар, септээринге дериглер немежип турар. Тываның автосептелге заводу КамАЗ-тарга тормоз колодкаларын, кузовтарны кылырын шиңгээткен, оларның септелгезин чорудуп болур. Чолаачыларның болгаш септекчилерниң ажылын чиигедиринге, машиналарның ажыглалының коэффициентизин бедидиринге херектиг эвээш эвес чаа чүүлдерни автобүдүрүлгелерде ажыглап кирип, кииреринге белеткен-даа турар. Мастерскаялар, гараждар, өске-даа тудуглар уламчылап турар. Кызылда чаа автовокзал ажыглалга кирери-биле дужааттынган.

Тывада автомобиль транспортунуң шапкын хөгжүлдезин Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин хөгжүдер дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынының бир херечизи кылдыр үнелеп көрүп болур. Биске чыл бүрүде чүс-чүс чаа машиналарны тускайлап берип, оларның ажыглалын экижидеринге байдалдарны тургузуп турар.

Автомобильдерге чүък сөөртүлгезиниң дүрген өзүлдези — ол дээрге республиканың ажылчын аңгызының улуг отряды болур муң-муң чолаачыларның хүн бүрүдеги кажеинишкинниг ажылы-дыр. Автоэргелелдиң бүдүрүлгелеринде безин беш муң чыгам кижи ажылдап турар.

Шаптараазының берге оруктарны нарын байдалдарга бир дутаар эртип, эрес-шудургу чоруун көргүзүп, республикаже, оон бүгү районнарынче, суурларынче чүъктерни дүн-хүн дивейн чедирип турганнар боттарының аттарын Тываның автомобиль транспортунуң төөгүзүнде киир бижээннер. Баштайгы орус чолаачылар ужук-бижикке чаа өөренген тыва эштеринге машинаны башкарарынга, ону даглыг черниң оруктарынга чорударынга өөредип, дузалажып турган. Баштайгы тыва чолаачылар О. Кара-Ашактың, В. Сапоговтуң, О. Ламаның, Х. Ондарның, О. Серенниң, К. Сандыктың, О. Өшкү-Саарның, А. Дембереддиң болгаш өскелерниң-даа аттарын бисте чоргаарал-биле адап турар.

Хөй-хөй чолаачылар боттарының күш-ажылчы тииллелгелери-биле алдаржаан. Оларның аразында Тываның баштайгы автомобилистери Савинцев, Лушаев, Бондарев, Потылицын, Безотчество алышкылар бар. Оларның алдарлыг чаңчылдарын Кызылдың № 1 АТБ-зинден М. Демин, А. Федяев, № 2 АТБ-ден К. Осипцев, Н. Ооржак, Чадааназындан Х. Ооржак, Д. Ховалыг, Шагаан-Арыгныындан М. Аралапов, В. Селезнев болгаш өске-даа мурнакчылар уламчылап турар.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур күш-ажылчы ээлчегте Минусинск АТБ-зиниң чолаачызы Павел Петрик шылгарап, соглаан сөзүнге ээ болуруңун үлегерин көргүзүп турар. Ол бо чылдың тос айларында миллион ажыг тонна-километрни ажылдап кылып, ооңалдазын ийи ажыг катап ажырган. Хову-Аксы АТБ-зиниң КамАЗ чолаачызы Владимир Прибытко үш чыл улаштыр чылда миллион ажыг тонна-километрни ажылдап кылып келген. Оон өжи Анатолий Крылов оон база дуданайн турар. Миллионччуларның шимчээшкини республикада улам калбарган. Юбилейжи социалистиг хүлээлгелерни 3220 чолаачылар болгаш септекчилер алган, чедиишкинниг күүседип турар. № 1 АТБ-ден М. Будаков, Р. Насыров, № 2 АТБ-ден В. Кузнецов, пассажир АТБ-зинден Ф. Ведерников, Хову-Аксының А. Герасимов, Б. Шелестов болгаш оон-даа өскелер беш чылдың ийи чылдарының планнарын күүсеткилээн, ушку чылдың үлүүнде ажылдап турар. Чадаана АТБ-зинде Д. Ховалыгның, № 1 АТБ-де В. Улановтуң, № 2 АТБ-де Г. Волошинниң бригадалары чыл планнарын күүсеткилээн.

Күш-ажылдың коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шимчээшкин эргелелдиң бүдүрүлгелеринде калбарган. 2170 кижи, 106 бригада, 46 цехтер болгаш участоктар ол шимчээшкинде киржип турар. 730 кижиге, 82 бригадага, 13 цехтерге болгаш участоктарга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болгаш коллективтери аттарны тывыскан.

Тываның автомобиль транспорту бо беш чылда улам шапкын хөгжүүр. Чүък сөөртүлгези 35 хуу, пассажир аргыштырылгазы 16—18 хуу улгадыр. Улам күчүлүг чаа машиналар немежир. Ол чорук республиканың автомобилистеринге СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге, Совет Тываның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге көскү үлүүн киирериңге дузалаар.

В. ПАРУНИН,
Тываның автотранспорт эргелелиниң начальниги.

МОСКВАЧЫЛАРНЫҢ ШАЛЫПЧЫ РЕЙСТЕРИ

Бо бүдүрүлгениң ажыл-ишчилериниң шуптузунуң мергежили чолаачылар-даа болза, тускайжаан мергежилдери аңгы-аңгы: тудугжулар, аъш-чем ажылдакчылары, колхозчулар, поварлар, демир-орукчулар.

Найысылалдың автооруктарында машиналар төнчү чок хөй шуудуг боор маңнашкан. Оларның аразында эң хөйү — найысылалдың «Главмосавтотранс» бүдүрүлгезини. Чуртта эң улуг боор турар ол транспорт бүдүрүлгези пассажирлерни аргыштырып, хлебти болгаш аъш-чемни, тудуг конструкцияларын болгаш постерни сөөртүп турар. Хөй чүүла янзы чүс-чүс муң тонна чүъктерни олар хүн бүрүде чук-чукте адрестерже чедирип турар.

Москвачы бо коллектив чүгле чүъктериниң улуг хемчээли-биле эвес, а өске-даа чүүлдер-биле сураглыг.

Сөөртүлгелер системазының болгаш күш-ажыл аргаларын сайзырангайжыдарының, чаа техниканы шиңгээдириниң, мурнакчы дуржулганы нептередириниң талазы-биле оларның чедиишкиннерин хөй-хөй хоорайларның транспортчулары калбаа-биле ажыглап турар. Москвачыларның ажылында адырның хөгжүлдезиниң кол-кол угланыышкыннары илерээн.

«Главмосавтотрансның» диспетчерскаязында картада автомобилистерниң колдуг маршруттары демдеглеттинген. Оларның эң-не узуннары найысылалдың чаа районнары, чаа улуг тудуглар. Ынаар чүъктерни № 1 автокомбинат чедирип турар.

Оон машиналарының кээри-биле шакты деңнеп ап болур. Мында чаңгыс минута безин улуг ужур-дузалыг: коллективтиң ажылындан хөй-хөй чурттаалга девискээрлериниң өзүлдезиниң темпизи хамааржыр. Узук-соксаал чок конвейерни тургусканы чагыкчылар-биле кады ажылдажылганың түңнели болур. Бажың тудуунуң планын тургускаш, тудугжулар ону транспортчуларга таныштырар. Материалдар чедирериниң талазы-биле шуут шак-шак аайы-биле айыткан графикти чолаачыларга ажылдап кылыр. Ынчаарга чолаачылар чүъкту чогуур үезинде чедиреринге база сонуургалдыг: бажыңны ажыглаалга хуусаадан эрте дужаарганы дээш олар, тудугжулар-биле дөмей, шаңналды алыр. Чижээ, ындыг арга-биле эң хөй чурттакчылыг болур чаа районнуң — Строгинонуң тудуу чоруп турар. № 1 автокомбинат найысылалдың чаа тудугларының 60 хуузун тударынга дузалажып турар.

Автомобилистерниң ындыг харылзаазы демир-орукчулар, хемчилер-биле, садыг бүдүрүлгелери-биле, чүъктерниң өске-даа алыкчылары-биле, чагыкчылары-биле тургустунган. Транспорттуң тодаргай планнаттынган шимчээшкини анаа турар чорукту болдурбастаан, ажылдың дең-дески байдалын хандырган. Оон аңгыда кады ажылдажылга чүък чедирилгезиниң чаа хевирлерин база тывылдырган — контейнерлиг болгаш бөлүктүг чүък чедирилгези калбак хөгжүлдени алган.

«Главмосавтотрансның» картазында муң-муң маршруттар айыттынган. Оларның аразында чурттуң картазынче киргеннери база бар. Олар Россияның хөй-хөй областарынче, Белоруссияның, Латвияның оруктарынче шөйүлген. Чаагай чаңчыл ёзугаар найысылалдың чолаачылары көдээниң ажыл-ишчилеринге тараа болгаш ногаалар сөөртүрүнге дузалажып турар. Автотранспортчуларга ол үе эң бачым үе. Ажыл дүн-хүн чок апаар. Онза кичээңгейни дүжүттүң кадагалалынче углаар. Кажа-даа барганда москвачылар шалыпчы ажылдың үлегерин көргүзүп, көдээ механизаторларга байлак дуржулгазын дамчыдып бээрлер. Чолаачылар-биле кады дүжүт ажаалдазынга мотористерниң, слесарьларының, өске-даа мергежилдерниң кижилериниң улуг болүү кодээге чеде бээр болгай. Ажаалда үезинде олар септекчилерни холушкак мергежилдерге өөредип турар.

Чүък сөөртүлгезиниң улуг курлавырлары машиналарның техниктиг ажаалдазында деп автотранспортчулар санап турар. Үрелиишкиннерни баш удур болдурбазының хемчеглеринче мында онзагай кичээңгейни салган.

Эргелелдиң дыка хөй чүък машиналарының кабиналарында «Капитал септелге чок-ка 350 муң километр» дээн бижиктер бар. Септелге чок хөйнү эртери дээш чарышта он ажыг муң чолаачылар киржип турар. Ол маргылдаа Москваның кызыгаарын эртип, чүгле Россия Федерациязында безин 300 муң ажыг чолаачыларны хаара туткан. Оларның үштүң бир кезии хүлээнген хемчээлдерин ажырган.

Улуг транспорт конвейериниң чугула кезээ — «Главмосавтотранс» идегелдиг ажылдап турар. Ооң ажылдакчылары боттарының профессионал байырлалын кескү чедиишкиннер-биле уткаан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш социалистиг чарышка кириишкен, олар пландан ажыр чүс-чүс муң тонна чүъктерни сөөрткен, муң-муң тонна кывар-чаар материалдарны камнап алган. Ынчаарга эң кол көргүзүг болза тергиин ажылдың дуржулгазы, аңаа үндезилээш чурттуң хөй-хөй транспортчулары бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

С. САХНО,
СЭТА-ның корр.

Москва.

Беш чылдың кижилери

ТЕЛЕФОН КЫҢГЫРТ ДЭЭРГЕ-ЛЕ...

— Эртедевес болзуңарза озалдап каар силер. Чолаачылар маңаа эртенгиниң сес шак четпээнде кээр. Он минута хиреде хүнүнүң ажыл хуваалдазын чугаалажыр улус бис. Шагында келиңер. Оон башка олар тус-тус участоктарже чорүй баарлар. Ынчан оларның-биле ужуражыры бергедей бээр эвеспе — деп, республиканың Кадык камгалал министерствозунуң автобаазазының начальниги А. П. Филиппов баштайгы ужуражылгавыс үезинде биске сагындырып каан.

Ол эртен автобаазага дыка эрте барзывысса-даа, чолаачыларның эртенги планёркалазы шагда-ла эгелей берген болду. Ол үр болбайн доосту берген. Аңаа олурган чолаачылар тус-тус участоктарынче далаштыг чоруп эгеледи. Автобаазаның херимниң иштинден «ГАЗ-24»-тер, «УАЗ»-тар соңнуг-мурнуг үнүп турлар. Ынчан автобаазаның начальниги биста бир чолаачы-биле таныштырып кагды.

...Геннадий Александрович бо коллективке келгеш ындыг-ла үр болбаан. Адды чыл чаа-ла ашкан. Ынчалза-даа ол кижи назынынга хамаарыштыр алыр болза, эвээш эвес үе болур. Ол үениң дургузунда кижиниң чес, холазы илерей кээр, оон аалы-чанында чедер болгаш четпес талалары көстүп келир. Ынчан шынап-ла кым-даа бағын чажырып шыдавас апаар. Ол ындыг-ла ыйнаан. А Геннадий Александрович ындыг кижи эвес болган. Бо коллективке ажылдап киргеш-ле, үр болбаанда, ол хүндүткелдиг кижи апарган. Ындыг идегел анаа-ла келбээн. Оон мурнунда-ла (Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазынга ажылдап турган) хөй чылдарда чолаачылап турган болгаш дуржулгазы улуг, билиг-мергежили бедик болганы, кады ажылдап турар эш-өөрү-биле эп-найыралдыг, биче сеткилдиг, дузаргак бүдүжү коллективке быжыг бүзүрелди көргүзериниң быралары болган. Ону ол чыл санында шыңзыдып келген.

Бо юбилейлиг чылда Г. А. Горевтиң күш-ажылчы чедиишкиннеринге база чоргааржанып болур. Чыл эгезинден бээр ол бир комплект дугуйну, 50 литр кывар-чаар материалды камнап алган. Хүн үлүүн үргүлчү 140-150 хуу күүседип турар. Мурнакчы чолаачы хөй-ниитиниң ажылдарынга идепкейлиг киржип келген.

Автобаазада алды бригада бар. Оларның аразында социалистиг чарышты чарлаан. Чарыштың негелделерин чарлаштыр парлааш, контораның коридорунда азып каан. Ол чарышка Г. А. Горевтиң ажылдап турары бирги бригада база багай эвес киржилгелиг болуп турар. Ук бригаданы дуржулгалыг чолаачы А. И. Горохов удуртуп турар.

— Бригадавыста 21 кижи бар — деп, Геннадий Александрович чугаалааш, улаштыр тайылбырлады. — Хүнде 7 машина ажылдаар. Олар дүне база хонар. Дараазында оларны өске бөлүк солуп алыр. Бистер Кызыл хоорайның, Кызыл районнуң чурттакчыларын хандырып турар бис. Четпес черивис чок: Шамбалыг, Баян-Кол, Сесерлиг, Кара-Хаак, Черби... Кайда-ла озал-ондак азы аар аараан кижилер бар болдур, кайызы-на телефоннап кээр болдур — олче хаптар бис. Баштайгы дуза көргүзер дээш «эзеңги» теверинге белен олуралы — кол сорулгавыс ол. Ынчангаш дежурныйлаашкын үезинде машинаның туруушкун чок ажылдаар чоруу бистерден, чолаачылардан, кончуг хамааржыр. Мээң эш-өөрүм техниканы эки билир, бедик мергежилдиг улус. Оларның хөй кезии хөй чылдар ажылдаан дуржулгалыг чолаачылар. Күш-ажылдың хоочуннары В. Г. Анисимов, В. Н. Рыбалов, А. В. Назаров, А. И. Горохов ажылга, өг-бүлезинге төлептиг кижилер. Чолаачы мергежилди эки шиңгээдип алган, ажылга чүгле эки талаларын көргүзүп чоруур аныяктар бисте эвээш эвес. Ылаңгыя Владимир Суровцев, Александр биле Анатолий Поповтар, Александр Афанасьев олар ай, квартал планнарын ажыр күүседип, кызымаккай чоруун көргүскеннер. Оларга ынчангаш коллектив кежигүннери чоргаарланыр, бүзүрээрлер.

Хоочун чолаачы Г. А. Горевтиң ниити ажыл стажы — 25 чыл. Бо үениң дургузунда ол Тываның дыка хөй булуңнарынга чедип калкан. «Көрбээн чүвези, кедүрбээн хожээ чок» кижи-дир ийин. Ынча чыл ажылдаан-даа бол, ол чүгле чаңгыс дүрүмге — машинаа бүрүзүн техниктиг эки байдалга тургузарынга чагыртыр чораан. Оон техникага камныг, ажылга бердингеп чоруун коллектив үнелеп, демдеглээн. Геннадий Александрович «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хүрек демдээ-биле ийи удаа, хөй санныг хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткылаан. Ол — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Оон кадайы — Людмила Фёдоровнаның ажылы эмчи сестразы боордан башка стажы-даа, шаңнал-макталы-даа аңаа-биле дөмей. Горевтер хостуг шагын арыг агаарга эрттиреринге ынактар. Чайын сугга эштир, хүнге дээлеңнир, а кыжын Тайга станциязынга хаактаарынга ынактар. А чамдыкта Геннадий Александрович ном тудуп алганда салдынмайн баар.

Найыралдыг өг-бүле ажылга, төрээн коллективтеринге үлегер-чижээн көргүзүп, ниитиниң үүле-херээнге эвээш-даа бол үлүүн киирип, аас-кежиктиг чурттап чоруурлар.

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: чолаачы Г. А. Горев.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн чоокшулаан тудум күш-ажылчы коллективтер аразында социалистиг чарыш улам калбарган. Күрүне планнарын күүсединге эки түңнелдерни транспорт бүдүрүлгелериниң коллективтери чедип алгылаан. Бо чылдың үшкү кварталында янзы-бүрү бок сөөртүр талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100,8, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле — 104,9 хуу күүсеткен Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң специализастаан АТБ-зиниң коллективи социалистиг чарышка ийиги черни ээлээн.

Ол бүдүрүлгеде күш-ажылдың шалыпчылары, мурнакчы кижилер эвээш эвес. Ындыгларга бригадир Ю. Т. Эшметов, Ч. Ч. Сарыг-Доңгак, Н. Д. Алёхин болгаш оон-даа өскелер санадыр. Олар бо бүдүрүлгеге үр ажылдааннар. Арга-дуржулгалыг-даа, ажылчин-даа кижилер. Ылаңгыя коммунист Чамы-оол Чапзаңович өскелерден ылгалдыг. Ол бо коллективте он чыл ажылдаан. Амгы үеде контейнер сөөртүр бригадада ажылдап турар. Хоочун чолаачы ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип келген. Коллективте чарлаттынган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, шаңнал-макталды чаңгыс эвес удаа ап келген.

Николай Денисович Алёхин оон ийи катап хөй чыл ажылдаан. Ажыл дээрге амыр-дыжын бодавас, ак сеткилдиг, хүндүлээчел. Ынчангаш коллектив кежигүннериниң улуг хүндүткелин, бүзүрелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: бригадир Ю. Т. Эшметов (ортузунда) кады ажылдап турар эштери Ч. Ч. Сарыг-Доңгак болгаш Н. Д. Алёхин олар-биле чугаалажып тур.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Улуг Октябрьның 65 чылынга

ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ—

Кижи төрелгетенниң төөгүзүнге чаа үениң — капитализминиң буурап дүжериниң болгаш коммунизмниң догуннап тургустунарының үезин ажыткан, төөгүде эң-не баштай тииләэн социалистиг революцияның 65 чыл оюн совет улус, акы-дунма социалистиг чурттарның улустары, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен эң улуг болгаш ыяк чырыткылыг байырлал кылдыр демдеглеп эрттирер. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы делегей капитализминиң бүгү төөгүзүн кайгамчык улуг күш-биле буза силгээн. Ынчангаш Улуг Октябрь чаа үениң эгезин салган делегейге эң чугула болуушкун апарган. Бөмбүрзектиң бүгү улустарының салым-чолунга эң күштүг салдарын чедирген болгаш чедирип-даа турар.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы хамыктың мурнунда бистиң чуртувустуң төөгүзүнге, салым-чолунга кайгамчык улуг ужур-дузаны чедирген. Революция мурнунда чурттакчы чоннуң эртуң барык үш кезии ном-чуп, бижип билбес турган. Араачын ажыл-агыйларының чартын бир кезии аът-даа, [illegible] ажыл-агый херекселдери-даа чок, олар муң чыл мурнунда ышкаш, черни сок-биле чарып чораан. Помещиктерниң болгаш капиталистерниң эрге-чагыргазы [illegible] эвес күрүнениң составынга [illegible] орус эвес улустарны [illegible] тавараштырып, когун уп чидеринге чыгап турган. [illegible] нациялар боттарының ужук-бижии безин чок чораан. Кыргыстарның бижик билири 0,6, узбектерниң — 1,6, тажиктерниң — 0,5, туркменнериниң — 0,7 хуу турган. Революция мурнунун парлалгазын түңнеп бижээни-биле эрга капитализм үезинде бүгү бижик билир чорукту чедип алырынга Ортаакы Азияның улустарынга 4600 чыл негеттинер турган.

Улуг Октябрьның тииллелгезиниң соонда Владимир Ильич Ленинниң удуртулгазы-биле, ооң гениалдыг планынга үндезилээш, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус социалистиг ниитилелди бир-ле дугаарында тургускан. Улуг Ленинниң өөредии болгаш Октябрь революциязы кижини дарлаар чорукту чок кылып, шынныг болгаш кижи төрелгетенниң бурунгаар социал депшилгезиниң идеяларын бир-ле дугаарында Россияга боттандырган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тииләэнинин соонда чүгле 13 чыл болганда ССРЭ-ге ажыл чок чорук узуткаттынган, а 16 чыл болганда массалыг бижик билбес чоруктан бүгү ниитинин эге өөредилгезинче шилчээн. Чээрби-даа чыл четпээнде, Совет Россия чаа, социалистиг экономиканы тудуп тургускан болгаш чер ажылдыг чурт турганындан индустриалдыг чурт болу берген.

Кадыг-дошкун бергелер турза-даа, 30 чылдарда-ла ССРЭ үлетпүр хөгжүлдезиниң талазы-биле чүгле АКШ-тың соонда ийиги улуг күрүне апарган. Ам ССРЭ-ниң делегейге үлетпүр бүдүрүүшкүнүнге үлүү 1922 чылда чаңгыс хуу турганындан 20 хуу чедир көдүрүлген азы 60 чыл иштинде 20 катап өскен. ГОЭЛРО планын ёзугаар 8,8 миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажылдап кылдыры айыттынып турган, ам чүгле 1981 чылда 1325 миллиард киловатт-шак электроэнергияны бүдүргеп. ССРЭ үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязының 50 ажыг хевирлерин АКШ-тан хейнү бүдүрүп турар. Революция мурнунда, 1913 чылда Россияга бүдүрүп турган үлетпүр продукциязының хемчээли АКШ-тың бүдүрүлгеге деңнелдиниң чүгле 12,3 хуузу болуп турган. 1982 юбилейлиг чылда ССРЭ-ниң үлетпүр продукциязының ниити хемчээли 1922 чылга деңнээрге 537 катап өзер. Ындыг хөгжүлдениң өзүлдезин чаңгыс-даа капиталистиг күрүне билбес.

ССРЭ-ге 1954 чылда туткан бир дугаар атомнуг электростанция, 25 чыл бурунгаар өктергайже салып үндүрген черниң кылымал эдеринчизи, Юрий Гагаринниң ужудуушкуну, «Арктика» атомнуг ледоколдуң Соңгу полюсче походу бир-ле дугаарында Совет Эвилелинге онаажып турары — эртем-техниканың кайгамчык улуг чедиишкининиң тодаргай херечизи-дир.

Улустарның бузулбас эвилели совет черде мөңгези-биле бадыткаттынган. Совет ниитилел тургузуу амыдыралдың бүгү-ле адырларынга чаартыкчы күш болуп, делегейниң бүгү кижилериниң орук айтыр сылдызы боор улам хөгжүп орар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тииләэнинин түңнелинде ССРЭ-ге национал айтырыг — бистиң үевиң социал-политика талазы-биле бир кол нарын айтырыы шиитпирлээрин боттандырган. 60 чыл бурунгаар тургустунган Совет Социалистиг Республикалар Эвилели национал өжээнешкек чорукту ажып эрткен, ажылчы чоннуң боттарының күзелин барымдаалап тургускан найыралга үндезилеттинген. Ёзулуг-ла чоннуң күзелин барымдаалаар чорук база оларның аразында найыралдыг кады ажылдаары — национал айтырыгны шиитпирлээрининиң ленинчи национал политиканы боттандырарының, чаңгыс аай эвилелдениң күрүнени тургузарының кол чөленгиижи болуп келген. ССРЭ-ниң тургустунганы — Улуг Октябрьның херээниң дорт уламчылалы, хостуг нациялардын эки тура эвилелиниң дугайында В. И. Ленинниң идеяларының амыдыралга боттанганы, национал айтырыгны эң чөптүг шиитпирлээни болур. ССРЭ-ниң 60 чылы бистиң социалистиг күрүневистиң амыдыралында чугула үе-чада, акы-дунма найыралдың чайынналчак тииллелгези, хосталгага ынакшылдыг бүгү улустарның байырлалы. ССРЭ дээрге бодунга 15 эвилелдешкен республиканы, 20 автономнуг республиканы, 8 автономнуг областы болгаш 10 автономнуг округту эки тура күзел-сорукка каттыштырган федеративтиг күрүне-дир. Олар бодунуң составында 100 ажыг нацияларны болгаш улустарны хаара тудуп турар.

Шаанда хожудаңгай чораан дыка хөй улустар чүгле Улуг Октябрьның, Совет эрге-чагырганың ачызында боттары күрүне тургузуглуг, национал ужук-бижиктиг болуп, национал культураны тургузуп алганнар. Ооң чижээнге Тываны ап көрээлиңер. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тииләэниниң база СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының ачызында тыва улустуң амыдыралы кайгамчык дүрген, бурунгаар депшилгениң чедиишкиннерин чедип алган. Шаанда тывалар эң берге, хилинчектиг дарлалдың өйүн эртип, үр үениң иштинде молчүкчү аңгыларның каржы, кара туразында хилинчектиг аажылаашкынын чүктеп чорааннар. Караңгы бүдүүлүк, эрге-шөлээ чок чорук, аш-чут, аарыг-аржык дээш чүү турбаан дээрил. Чүс-чүс чылдарның иштинде тывалар ийи дакпыр дарлал-

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ:

отчёттар болгаш соңгулдалар

БҮДҮРҮЛГЕ АЙТЫРЫГЛАРЫНЧЕ ХАНЫЛААР

«Көк-Тей» совхозтуң партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга «Партия организациязының отчёттуг үеде чоруткан ажылының дугайында» илетпелди партия организациязының секретары Ю. П. Степанов кылган. Ол хуралга коммунистер П. Ф. Иванов, Н. С. Чадамба, Ю. А. Кривенко, Н. Ч. Дингил-оол, А. Т. Неволин, С. И. Зайцев болгаш өскелер-даа ол айтырыг талазы-биле санал бергеннер.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында совхозтуң коммунистерниң болгаш ажыл-ишчилериниң күжүн планныг онаалдаларны күүседиринче мобилизастаар дээш парторганизация организакчы ажылдың деңнелин бедиткен. Совхоз ниитизиниң малын хүр-менди кыш ажырар дээш мал чеми белеткээриниң планын чедиишкинниг күүсеткен. Сиген белеткээр планын 100,4 хуу, сенаж салырын 144 хуу күүсеткен.

Күрүнеге мал продуктулары садар талазы-биле эрткен 9 айларда планын эътти 115 хуу, сүттү 105,7 хуу күүседип, республикада чарлаттынган совхозтар аразында социалистиг чарышка төп зонаның ажыл-агыйларындан тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвлчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын алган.

Бо бүгү ажылдарны чорударынга коммунистерден: механизаторлар М. Д. Ондар, А. Я. Брем, А. В. Черменов, П. Ф. Иванов, чолаачылар Ф. И. Русин, А. Т. Неволин, саанчылар Н. С. Чадамба, С. Х. Арандол, инек кадарчызы А. И. Монгуш болгаш өскелер-даа эки ажылдап, коммунистиң бедик адын төлептиг эдилеп турарын, оларның ролю улуг болганын илеткелчи демдеглээн.

Чер ажылында четпестерге илеткелчи болгаш санал берген коммунистер тодаргай доктааган. Чайгы болгаш күскү чер андарылгазын чогуур хуусааларында чорутпайн келген. Бок үнүштер-биле демисел четпес тургустунган. Органиктиг чемишчидилгелерни тарылга шөлдеринге чаштырарының планын күүсетпейн келген. Минералдыг чемишчидилгениң ажыглалы болгаш кадагалалы багай, ажыл-агыйжы эвес ажыглап турар. Оон уламындан сөөлгү чеди чылда бир гадан 5 центнерден өрү дүжүттү ап көрбээн. Чер ажылының тускай эртемниглери ол ажылга контрольду кошкак тургусканындан механизаторларның ажылынга негелде четпес болуп келген. Механизатор кадрлар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар чедишпес. Оларның ажылдан үнер-кирер чоруу хөй. Механизаторлар белеткээр ажылче партбюро болгаш совхозтуң дирекциязы кичээңгейни кошкаткан.

Совхозтуң ажыл-агыйының кол адырының бирээзи — сүт-бараан фермазы. Ында бода малдың янзы-бүрү чылдагааннардан өлүп хораар чоруу эрткен чылдан көвүдээн. Эрткен чылын 19 баш өлген турган болза, бо чылдың 9 айларында 44 баш хораан. Төрүүр 100 баш инекке онаалтыр 51 бызааны камгалап алганы кончуг четпес. Ферма ажылдакчыларын тускай хептер-биле совхозтуң дирекциязы хандырбайн келгенин, саанчылар ортузунга политөөредилгени организастап тургускан хирезинде, амгы үеде ол өөредилге чорбастааның санал берген коммунистер шыңгыы шугумчулээн.

Сүт-бараан фермазында болгаш өске-даа черлерде чурттаар бажыңнарын база өске-даа объектилерни КМК-1317 тудуп турар. Оларның кылып турарының шынары багай. Чамдык бажыңнарже чурттакчылар кожуп кирип алгаш, шала кылдынган ажылдарны боттары чедир кылып ап турар. Ажыглалга кирер ужурлуг объектилерни чогуур хуусааларында дужаавас, узамчыктырар дугайында илеткелчи болгаш санал бергеннер шугумчулээн.

Ооң-биле чергелештир совхозтуң орулгалыг кол адыры — хаван комплекизи. Хаванның баш санын өстүрер талазы-биле 9 айларда коллективтиң ажыл-ишчилери эки ажылдаан. План ёзугаар 5930 баш турар хаван херек кырында 7403 чедир өскен. Бир эвес хаван комплекизи долу күш-биле ажылдаар болза, чыл санында 2600 тонна хаван эъдин садып болурунуң бүгү аргалары бар. Амгы үеде хаван комплекизиниң тудуг-монтаж ажылдары доозулбаанындан долу күжү-биле ажыглалга кирбейн турарының кол чылдагааны ында.

Кадрларны хөйү-биле ажылга хүлээп ап урар. Оларның күш-ажылчы, моральдыг шынарын көрбейн, өске организациялардан үндүрткен кижилерни хүлээп ап турарындан ажылга ызырынмас чоруктар хөй. Бо чылдың эгезинден бээр 125 кижини ажылга хүлээп алган. Оон 112 кижи янзы-бүрү чылдагааннардан ажылдан үнген. Бо чорук партбюронуң болгаш совхозтуң дирекциязының талазындан кижилер ортузунга кижизидилге ажылын кошкак тургусканын, оларны ажылга быжыглаар ажыл четпес дээрзин санал бергеннер айыткан-нар.

Совхозтуң хаван комплекизинде мурнунда чылдарда анаа партия эге организациязы турган. Амгы үеде ында чаңгыс-даа коммунист чок. Тудуг бригадазында байдал база ындыг. Ажыл-агыйның кол болгаш ортумак звенонуң специалистери хөйү-биле солчуп турарын хуралга шүгүмчүлээннер. Оон аңгыда партбюро кежигүннери бүдүрүлгечи айтырыгларже чардыккаш, партийжи организакчы болгаш идей кижизидилге ажылындан хоорлуп турар чоруктар бар дээрзин база коммунистер айыткан-нар.

Хуралга коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналынга үндезилээш, ажылда четпестерни эдер талазы-биле отчёт-соңгулдалыг хуралдан доктаалды хүлээп алган.

Н. ДАЖИНМАЙ.

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергия цегинде мастер Якушевке удурткан санитар-техника албанның коллективи Ак-Довурак хоорайның чылыг энергиязын дамчыдар системазының ажыглалын база ооң септелгезин харыылап турар.

Ук коллектив бо юбилейлиг чылда эки ажылдаан. Чайгы үеде он алды аал чурттаар ийи каъттыг 2 бажыңның, ийи аал чурттаар 6 бажыңның чылыдылга системазының капитал септелгезин доосkan. Бо хүннерде чамдык бажыңнарның чылыдылга системазының үүрмек септелгезин кылып турар.

Сантехника албанының ажылчыннары бүдүрүлге черлериниң, школаларның болгаш культура албан черлериниң одалга системаларының капитал септелгелерин эрткен чылын кылган. Ынчангаш бо кышты олар белен байдал-биле уткуп турар.

Септелге ажылдарынга слесарь Борбак-оол Монгуш, каңнакчылар Данзычы Монгуш, Александр Гребенкин, экскаваторщик Сергей Горошников, чолаачы Александр Шырап болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкен.

Бистиң корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИ ҮШ КАТАП КҮШТЕЛДИРЕР

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң удуртукчу составының чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чугаазы делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Тайбыңны камгалаар болгаш кижи төрелгетениниң кырында диргелген ядролуг дайын кыжаныышкынын кошкадыр дээш демиселге күженииш-киннерин ийи, үш катап улгаттырарынче Совет Эвилели кыйгырып турар-дыр деп, делегей парлалгазы бижип, радио, телевидение дамчыдып турар.

Улустарның салым-чолун империализм халаптыг айыылче чыгап турарын эп Л. И. Брежнев айыткап болгаш тайбың дээш демиселге күженииишкиннерин улам-на улгаттырарынче кыйгырган деп, Герман Демократтыг Республиканың «Нойес дойчланд» солуну бижээн. Ядролуг дайынның кыжаныышкынынга удур демиселге чер кырынга тайбыңны үнелээр бүгү кижилер-биле дем каттыштырган хөделиишкиннерниң калбартырының эргежок чугулазын совет удуртукчу онзалап айыткан.

Социализмче политиктиг, идеологтуг, экономиктиг халдаашкыннарны АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери калбарткан болгаш боттарының дайын белеткелиниң деңнелин кажангызындан-даа артык бедиткен деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну демдеглээн. Вашингтоннуң агрессчи политиказы ядролуг дайынның чалбыышкынче делегейни киир идер деп кыжанып турар. Мындыг байдал турда, тайбың дээш демиселге күженииишкиннерин ийи, үш катап улгаттырары эргежок чугула.

Л. И. Брежневтиң чугаазының дончулалын «Вашингтон пост» солуну парлавышаан, мынчаар бижээн: «Айыылдыг, каржы болгаш бодунуң хуузунга ажыт-чажыт чок чазыйчылчы хөделиишкиннерин Рейганның администрациязының кылып турары дээш, ону совет удуртукчу буруудаткан. Л. И. Брежнев тайбыңның политиказын камгалавышаан, АКШ-тың буруузу-биле делегейде байдалдың чидиглениң тураарын айыткан. Шериг-техниктиг чарышта демисел айтырын совет удуртукчу демдеглээн. Ооң чугаазын ёзугаар алырга, ол демисел улам чидигленген». Кыдат Улус Республика-биле харылзааларны экижидерин ССРЭ-ниң ак сеткил-биле күзеп турарын, ол угаанныышкынга бодуидан хамааржыкан бүгү-ле чүүлдерни Совет Эвилелиниң кылып турарын Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн деп, «Эн-би-си» телекомпания бодунуң тускай дамчыдылгазынга айыткан.

Л. И. Брежневтиң чугаазы — шериг-техниктиг чарыштың демиселинге кожудаашкынны боддурбазынга болгаш Совет Чепсектиг Күштериниң дайын белен чорууну бедик деңнелин хандырарынга четчир күчү-шыдалының болгаш тура-соруктуунуң дугайында Барыын чүкке сагындырыг-дыр деп, Англияның «Гардиан» солуну бижээн.

Вашингтоннуң албадаар политиказын, АКШ-тың кажан-даа кестүп көрбээн кедергей дайын белеткелдерин Л. И. Брежнев шыңгыы буруу шапкан деп, Францияның «Юманите» солуну демдеглээн.

Делегей политиказында амгы үеде ийи шугумнуң удур турлжуп турарының дугайында Л. И. Брежнев медеглээн деп, Барыын Германияның ДДП агентствозу дамчыткан. АКШ-тың болгаш ону эдергеннерниң шугуму — делегейниң дүшкүүрлүг чорууң улам-на өөскүдери, боо-чепсектерни, ылангыя ядролуг чепсекти эндере бүдүрери. Совет Эвилелиниң ортан принципиалдыг өске шугуму — чавырлыышкынче, делегейниң айыыл чок чорууң быжыглаарынче, ядролуг дайынның кыжаныышкынын кошкадырынче, тайбыңны камгалаарынче угланыышкынны чорудуп турар.

ССРЭ-ниң тайбыңга ынак даштыкы политиказы, ооң бүгү-ле күженииишкиннери, эгелекчи чаа-чаа тайбың саналдары, практиктиг базымнары ядролуг халапты чайладырынче, кижи төрелгетениниң кырында диргелип келген ядролуг дайын кыжаныышкынын узуткаарынче угланган деп, «Индонезия таймс» солуну бижээн. АКШ-тың айыылдыг, каржы болгаш ажыт-чажыт чок чазый-чилби политиказын совет удуртукчу шыңгыы буруу шапкан-дыр. Америк президент Рейганның администрациязының политиказы хөй чурттарда улуг килеңнээшкинни болдуруп турар.

Кыдат-биле харылзааларны экижидер дээш Совет Эвилели туржуп турар-дыр деп, Японияның «Майнити» солуну демдеглээн. Совет-кыдат харылзааларны чогумчалыг кылдыр экижидери Азияга болгаш бүгү делегейге тайбың хорээнге дүгжүр деп, Совет Эвилели санап турар деп, ол солун бижээн. Коммунизмге удур «ыдыктыг походту» ажык-биле чарлаан АКШ-тың администрациязының агрессчи политиказынга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны ССРЭ таварыштырып турар деп, «Майнити» онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ВУР. Венгрия Улус Республиканың хөй хоорайларының ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң хоорайларының ажыл-ишчилери-биле харылзааны калбартып, дуржулгазын солчуп турар. Чижээ, Дебрецен болгаш Клайпеда, Сегед болгаш Одесса, Мишкольц болгаш Вологда хоорайларның аразынга хөй талалыг харылзаалар калбарган. Социалистиг чурттарның улустарының найыралын ол харылзаалар улам-на быжыглап, хөгжүдүп турар.

ЧУРУКТА: Дебрецен хоорайда университеттиң бажыңы.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникаы.

КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

БЕРЛИН. (СЭТА). Чехословакияның Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусактың ГДР-ге ала-чоруувуң болгаш ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер-биле ооң найыралчы ужуражыышкынының дугайында кады кылган дыңнадыгны парлаан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң көдүргени Тайбың программазын, тайбыңны камгалаарынче, ядролуг халапты болдурбазынче угланган Совет Эвилелиниң саналдарын ГДР-ниң болгаш ЧССР-ниң бүрүн деткип турарын дыңнадыгда онзалап демдеглээн.

Акы-дуңма социалистиг чурттарның ГФР-биле кержээлериниң чугула ужур-дузазын документиде база айыткан. Ол кержээлерни сагыыры, чиге-биле күүседири — Европага тайбыңны идегежир чорукту, чаагай кожа-хелбээ харылзааларны, чогумчалыг кады ажылдажылганы хандырарының эргежок чугула негелдези болуп турар.

Даарта — Алжирниң национал байырлалы

УЛУГ КАБИЛИЯДА...

Алжир найысылалдан 80 километрде Улуг Кабилия дагларының чурумалдыг эдектериниң аразында чаттылган Лахдария хоорай Алжирде калбак сурагжаан. Ооң стратегтиг байдалын — чурттуң чөөн талазынче кол оруктарның бирээзи ону таварты эрткенин — барымдаалааш, француз колонизаторлар биеэги бо хоорайга улуг тепкиш пунктуну тургускан. Ооң мурнундагы ады — Палестро — колониалдыг кайгамчык-бектен чурттуң хосталгазы дээш алжир патриоттарның тулчуушкуннарының дугайында ак баштайгы медээлериниң бирээзинде кирип турар. Алжир улустуң 1954 чылдың ноябрь 1-ниң тура халыышкынындан эгелээн демисели 1962 чылда Алжирниң хамаарышпас чорууң чарлааны-биле доозулган. Бодунуң бүдүн чартык миллион акы-дуңмаларын ышкаш, төрээн чуртунуң хосталгазы дээш демиселге амы-тынын берген партизанчы командирниң ады-биле ынчангаш бо хоорайны адаан.

Ынчалза-даа Лахдария бодунуң чүгле алдарлыг дайынчы эрткен үезиниң ачызында кайгамчык сурагжаан эвес болдур ийин. 15 чылдар мурнунда ССРЭ-ниң болгаш Алжирниң аразынга дугуржулга ёзугаар анаа эмнелге черин ажыткан, ону Совет-алжир найырал аттыг госпиталь деп адаан. Буянныг чаагай сеткилдиң принциптерин болгаш ийи талалыг найыралчы харылзааларны калбартырының эргежыктарын удуртулга болдурган, Совет Эвилели 200 орунну госпитальга болгаш поликлиникага ажыглаар дериг-херекселдерни Алжирге белекке берип, оларны хандырып ажылдаары-биле совет специалистерни чорудуп берген.

Совет эмчилерниң кабинеттеринге баштай келген кижилер шала эпчоксунуп, карачыышкын-биле кирип турганнар: колонизаторларның 132 чыл тергиидэлиниң уржуу-биле европейжилерге бүзүревес чоруктуң илергейлеттинип турганы ол хире. Ынчалза-даа совет эмчилерниң кижизиг, чаагай хүлүмзүрүү, аарыг-аржыктан адырлып алырда кижилерге дузалаар деп чүткүлү болгаш профессионал бедик мергежили оларга бүзүрексевес чорукту хүл-ыйба болдурупкан.

«Орус госпитальдың» алдаржып сурагжааның дугайын бөлүк совет специалистерниң удуртукчузу, РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи сибирьжи Виталий Михайлович Дорошенконуң медээ көргүскен чурагайлары херечилеп турар. Эмнелгениң туруп келген үезиниң дургузунда барык ийи миллион кижини совет эмчилер хүлээп алган. 93 муң ажыг кижи эмнелгеге эмнедииишкинни чедиишкинниг эрткен. Демократтыг Алжирниң 27 муң ажыг хамаатылары Совет-алжир найырал госпиталынга төрүттүнгеп деп, ол чугаалаан.

Бөгүн эмнедип турарларның аразында — чүгле Улуг Кабилияның эвес, харын совет эмчилер дугайында сеткил өөрүнчүг медээлер чеде берген өске-даа дыка хөй можуларның чурттакчылары база бар. Ында аарыг кижилерге дузаны дүн-хүн чок чедирип, эмнеп турар. Оон аңгыда, бүгү специалистер бүдүрүлгелерге болгаш кедээ суурларга барып, профилактиктиг көрүлделер эрттирип, баштайгы дуза чедирериниң чаңчылдарынга чонну өөредип, школаларга кичээлдер эрттирип турар. Госпитальда эмчилерниң саны өзүп, чаа салбырлар немей ажыттынып, медицина дериг-херекселдери чаартынып турар.

Госпитальдың директору Саид Месаун мени бодунуң кабинединиң өжиинден кээп уткаан. Совет эмчилер боттарын тергиин эки кижилер — специалистер кылдыр көргүстүлер деп, ол чугаалаан. Ол дээрге чүгле эмнедип турар кижилерниң эвес, харын госпитальдың бүгү алжир ажылдакчыларының база санал-оналы-дыр. Бистер шуптувус сырый харылзаалыг ажылдап турар бис. Совет специалистер боттарының дуржулгазын болгаш билиглерин алжир өөрүнге күзелдиг-биле дамчыдып берип турарлар. Өйү келген чугула сорулгаларны шиитпирлээринге боттарының ак сеткилдиг, болган чок-ла эрес-шудургу ажыл-ижи-биле улуг салыышкынны олар киирип турарлар деп, директор демдеглээн. — Ажылды эки организастаар болгаш оларның күш-ажылын улам ажыктыг болдурар дээш боттарывыстың талавыстан бүгү чүүлдерни кылып турар бис.

Ёзулуг кижизиг шынарлар-биле дүүшкен бедик профессионал мергежил интернационалчы коллективке чоннуң талазындан хүлээп көрүүшкүннү болгаш ханы ынакшылды кыптыктырып үндүрген. Совет эмчилерниң хүлээп алыышкынынга келген алжирлерниң бүзүрел сиңниккен арын-шырайлары, оларның адрезинге сеткилдиң ханызындан чугааладтынган, мээң дыңнааным чылыг сөстер, совет эмчилер дээш кижиниң өөрүшкүзүн хайныктырып келир болду.

Хамаарышпас аныяк күрүнеге кадык камгалалын эки организастаар дээш алжир чазак улуг күженииишкиннерни салып турар. 1975 чылдан бээр халас медицина хандырылгазын күштүг болдуруп чорупкан. Медицинаның ортумак эртемниг кадрларын 25 өөредилге пунктуларында белеткеп турар. Эмчилер белеткээр медицина факультеттерин университеттер чанында ажыткан. Ынчалзажок эмчилер амдаа чедишпес. Оон уржунда Лахдарияда болгаш Алжирниң өске ам-даа 30 хоорайларында эң-не янзы-бүрү мергежилдиң 400 чыгаа совет специалистери-медиктери ажылдап турар. Советтерниң хөй националдыг чуртунуң янзы-бүрү республикаларындан барган ол кижилер боттарының интернационалчы хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип, хостуг болгаш аас-кежиктиг чаа амыдыралды тургузарда найыралчы алжир улуска дузалап турар.

Константин ДУДАРЕВ,
СЭТА-ның корр.
Лахдария-Алжир.

ХХ ВЕКТИҢ ТӨӨГҮЛҮГ КОЛ БОЛУУШКУНУ

…дың — даштыкы ажылекчилерниң болгаш ук чериниң бай феодалдарының дарлалының адаанга чораанпар. Эрте-бурунгу тыва черге кижилерниң өлүр чоруу өзүп көвүдээриинден ыракта ажыг турган. Октябрь революциязы тыва чонга чаагай амыдыралды эккеп берген. 1921 чылда Тывага Улусчу революция тиилээниниң соонда, тыва чоннуң төөгүзүнде бир-ле дугаар ёзулуг-ла чоннуң национал күрүнези — Тыва Арат Республика тургустунган. 1944 чылдың октябрь 11-де арат массаның күзели-биле Тыва Арат Республика ССРЭ-ниң улустарының чаңгыс аай өг-бүлезинге автономнуг область боол кирген. 1961 чылдың октябрь 10-да Тываның күрүне тургузуушкунунуң моон-даа соңгаар улам ыңай хөгжүлдезинге идиг бээри-биле Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика кылдыр ону эде тургускан.

Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказын амыдыралга боттандырганының ачызында Тывага кыска үениң дургузунда социал экономиктиг болгаш культураның үндезин чаартылгалары боттанган. Тыва улустуң культуразы, урап чүүлү, литературазы болгаш литературлуг дылы кажангызындан-даа шапкын хөгжээн. Бөгүнгү Тыва — улуг үлетпүрлүг, бедик хөгжүлделиг кедээ ажыл-агыйлыг, социалистиг культуразы чечектелген республика. Совет эрге-чагырганың чылдарында Тывага бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезин боттандырган. Тыва оолдар болгаш кыстар Москвага, Ленинградка, Новосибирскиге, Красноярскиге, Иркутскиге болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга эртем-билигни чедип ап турар. Эртем-шинчилел ажылдакчыларының саны өскен. Тыва улус аң баштайгы пролетар революциязының болгаш баштайгы социалистиг күрүнениң, улуг башкы Ленинниң чурту — ССРЭ-ниң өг-бүлезинге деңэргелиг, акы-дуңма улустарның аразынга бодунуң аас-кежиин, келир үезин, хостуг чорууң чедип алган.

ССРЭ — делегейде бир дугаар социалистиг күрүне. Олче бүгү делегейниң кижилери ханы ынакшыл болгаш бүзүрел-биле көрүп турар. ССРЭ-ниң ат-алдары делегейниң миллион-миллион кижилериниң бурунгаар деңнилгезиниң күштүг шимчедикчизи болуп турар. Национал айтырыгның талазы-биле ленинчи принципти бичии-даа хажыдары коммунизмни тургузарының херээнге чүгле бистиң чуртувуска эвес, а бүгү делегейге катап эгиттинмес улуг частырыгга чедирер ийик. Ынчангаш нацияларның аразынга найыралды, ону улам ыңай быжыглаары — ССРЭ-ниң хамааты бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези. Совет кижи бүгү делегейниң чонунуң мурнунга ат-алдарны, улуг хүндүткелди чедип алган. Ол хүндүткелди быжыглаары, совет хамаатызының адын бедик тудары — ол дээрге ССРЭ-ниң ат-алдарын быжыглаары болгаш камгалаары.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының делегейге кол түңнели — социализмниң делегей системазының тыптып келгени болгаш хөгжээни болур. Социализмниң салдары делегейде күштүү-биле чаңгыланып турар. Делегейниң социалистиг системазының сайзыралынга база экономиктиг хөгжүлдезинге Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери күрүнелер — Болгария Улус Республиканың, Венгрия Улус Республиканың, Вьетнам Социалистиг Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Кубаның, Моол Арат Республиканың, Польша Улус Республиканың, Румыния Социалистиг Республиканың, Чехословакия Социалистиг Республиканың болгаш Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң киирип турар күженииишкиннери эң улуг ужур-дузалыг болуп турар. Акы-дуңма социалистиг чурттарның делегей болуушкуннарынга ат-алдары, салдары улам-на өзүп, күштелип, ханылаан. Социалистиг дем каттыжылгазы дээрге — деңнилгелиг идеологияның чаңгыс аай ниитилешкээ, эчис-сорулгаларының чаңгыс аайы болгаш ажылчы чоннарның интернационалчы бүле-демин бирниктир каттыштырган эвилел болур. ЭДЧ чурттарының сорулгалары, эрге-ажыктары, идеалдары болгаш политиказы чаңгыс аай. ЭДЧ 1949 чылда тургустунган. Ынчалза-даа төөгүнүң кыска үезинде ол чурттарның экономиктиг күчүзү улгаткан. Ол чурттарның үлүүнге делегейниң үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң үштүң бир кезии онаажып турар. Үлетпүр болгаш кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ниити хемчээлиниң талазы-биле ЭДЧ чурттары АКШ-тың-даа, Европаның бүгү капиталистиг чурттарын-даа кадай алырга, олардан ажып турар. ЭДЧ-ниң ажыл-чорудулгазынга Лаос, Ангола, Мозамбик, Эфиопия, Йемен Улус Демократтыг Республика, Ирак, Афганистан боттарының сонуургалын илередип, хамаарылгазын экижидип турар. Чөвүлелдиң ажылынга Югославия доктаамал киржип турар. Бүгү делегейге социал деңнилге дээш демиселдиң хереэнге социалистиг чурттарның киирип турар ажыл-херектери улуг.

Чаа дайынның айыылын чайладырынга ол чурттарның киирип келген болгаш киирип турар улуг салыышкынны бүгү делегейге билдингир. Совет Эвилели социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылганы быжыглаарынга болгаш хөгжүдеринче моон соңгаар-даа бирги чергениң кичээнгейни салыр. «Интеркосмос» программазын ёзугаар каттышкан башкарыылдыг ужулгу уннуң чедиишкинниг боттанып турар. Чехословакияның, Польшаның, Герман Демократтыг Республиканың, Болгарияның, Венгрияның, Вьетнамның, Кубаның, Моолдуң болгаш Румынияның космонавтыларының киржилгези-биле ССРЭ-ниң эрес-маадырлыг космонавтылары чедиишкинниг ужуудуушкуннарны боттандырганнар.

Социалистиг дем каттыжылга чурттарының делегейге туруштары амгызы ышкаш кажан-даа мындыг быжыг турбаан. Ленинниң оруу-биле бүзүреддиг бурунгаарлавышаан, социализмниң акы-дуңма чурттары тайбыланың тендиш диивес бaganазы. Делегейниң революсчу хөгжүлдезиниң күчүлүг күжү апарган. Делегей политиказының кандыг-даа чугула айтырыгы ам социалистиг дем каттыжылга чурттары чокта шиитпирлеттинмейн турар. Социалистиг системазының тускай дотуннааның ачызында, делегей байдалы социализмче болгаш социал бурунгаар деңнилгеге ажыктыг кылдыр үндезини-биле өскерилген, а империализм бодунуң төөгүлүг туружун оскунган. 1945 чылдан бээр кижи төрелгетени 37 чылдар иштинде чаа дайынга таварышпайн, тайбың дээр адаанга ажылдап, чурттап турары — ол дээрге бир-ле дугаарында ССРЭ-ниң база акы-дуңма социалистиг чурттарның үнелеп четтинмес кайгамчык ачы-хавыязы-дыр. Октябрьның сөөлүнде тывылган болгаш быжыккан социализмниң делегей системазы төөгүлүг деңнилгениң күчүлүг дүргедедикчизи, делегейниң революсчу ёзу-биле чаартыр улуг үүлениң үргүлчүлекчизи апарган. Улуг Октябрьның тиилелгези делегейниң ажылчын аңгызының демиселинге таарымчалыг чаа байдалды тургускан.

Национал-хосталгалыг шимчээшкинниң хөгжүлдезинге Октябрь революциязының чедиишкен салдары кайгамчык улуг. Империализмниң колониалдыг системазы буурап дүшкен. Империалистиг дарлалдан хосталган 150 ажыг миллион чурттакчылыг 20 чурттар хөгжүлдениң капиталистиг эвес оруунче кирип, оларның хөй кезии социалистиг угланыышкынның хөгжүлдезин шилип алган. Оларга Ангола, Мозамбик, Конго, Эфиопия, Йемен Улус Демократтыг Республика, Кампучия, Афганистан, Никарагуа, Гренада болгаш өскелер-даа хамааржыр. Африканың беш хире чурттары делегейниң ийиги дайынның сөөлүнде чылдарда хамаарышпас чорукту чедип алганнар. Африканың делегейге ролю чугула апарган болгаш амгы үениң кол-кол айтырыгларын шиитпирлеп турда, ооң үнү улам бүзүреддиг дыңналып турар апарган.

Улуг Октябрь улустар аразынга тайбыңны болгаш эп-найыралды тургузарының туңунуң адаанга тиилеп үнген. Социализм биле тайбың чарылбас тудуш холбаалыг. ССРЭ-ниң даштыкы политиказы чүгле бистиң чуртувустуң революстуг чаалап алыышкыннарын камгалаары-биле кызыгаардаттынмайн турар. Азияның, Африканың, Латин Американың он-он чурттары национал хосталга болгаш чаалап алган хамаарышпас чорууң быжыглаар дээш демиселинге ССРЭ-ниң идепкейлиг деткимчезинге даянып турарлар. Акы-дуңмалыышкы чоруктуң эвилели — Варшава Керээзи делегей социализминиң, бүгү хосталгалыг шимчээшкиннин база социал деңнилгениң улам ыңай чедиишкинниг хөгжүлдезиниң үндезини болгаш магадылалы. Амгы чаа байдалдарда социалистиг дем каттыжылгазының, тайбыңга ынак социалистиг эвес күрүнелерниң, делегейниң ажылчын аңгызының болгаш тайбың дээш туржуп турар бүгү күштерниң каттышкан чангыс аай күженииишкиннери-биле делегей дайынын чайладып болур. Тайбың дугайында ленинчи идеялар — амгы үеде чугула орук айтыкчызы, тайбың, демократия, социал-деңнилге, ниитилелди коммунистиг ёзу-биле чаартырының өөредиг болуп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң иштиринден тайбың дээш күчүлүг кыйгырыгны амгы делегейниң бүгү улустары дыңнаан болгай. СЭКП-ниң ажылдап кылганы Тайбың программазы амыдыралга хажык чокка боттанып. Октябрьның эгелеп кааны, делегейни революсчу ёзу-биле чаартыр улуг үүле уламчылап турар. Улуг Октябрьның идеялары чурттап база тиилеп турар, чүге дээрге ында социал деңнилгениң база төптүг чоруктуң идеялары ханызы-биле сиңниккен.

К. БУДУК-ООЛ.

«Билиг» ниитилелиниң кежигүнү.

НАЙЫРАЛДЫҢ ОДУРУГЛАРЫ

Ровно чурттуг шүлүкчү Валентин Манаенков «Тыва эки турачылар дугайында баллада» деп шүлүктү бижээн болгай. Мен чоокта чаа ооң автору-биле ужуражып чугаалаштым. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Ровнону немец-фашистиг эжелекчилерден хостаарынга эрес-дидими-биле киришкен тыва эки турачыларның маадырлыг чоруун ында алгап турар. Шүлүкке эпиграф кылдыр алган одуругларда-ла ук бодал долу илереттинип турар: «Ровенщинаны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаарынга киришкен эки турачыларга».

Тыва эки турачыларның эрес-дидимин, оларның дайзынны көөр хөөн чогун, хөй националдыг Совет Төрээн чуртунга бердингенин автор илередип көргүзүп турар. Ол дээрге-ле украин улустуң тыва улуска өөрүп четтиргенин илереткен сөстер болур деп, шүлүкчү чугаалап орду. Шүлүкчүнүң «Частың парустары» деп номунда бо чогаал кирип турар. Номчукчулар ном дугайында, ылангыя «Тыва эки турачылар дугайында баллада» дугайында үнелелдерин берип турарлар.

Чамдык чижектерден көрээлинер. Волынь областың төвү Луцк чурттуг, филология эртемнериниң кандидады Иван Степаненко мынча деп турар: «Ийи улустуң найыралдың, акы-дуңмалыының чоруун көргүскен шүлүк». Закарпат областың библиотеказының директорунуң эртем талазы-биле оралакчызы Елена Касьяненко мынча деп турар: «Тыва эки турачылар дугайында чылыг сөстери дээш Валентин Манаенковка четтирдим. Эки турачылар шак ындыг макталга төлептиглер».

ССРЭ-ниң 60 чыл болур ооң бүдүүзүнде чуртувустуң аңгы-аңгы аймак-сөөк националдыг чогаалчыларының ажылдарын кайда-даа таныжып, аңаа хамаарышкан хемчеглерни ап чорудуп турар. Салчак Токаның «Араттың сөзүн» номчукчулар база эки билир. Өске-даа тыва чогаалчыларның чогаалдарын, шүлүктерин бистиң номчукчуларывыс билирлер.

О. БОРТ,
литературовед.
Украин ССР.

Тываның күрүне филармониязынга хамаарышыр ойнаарактарлыг театрның көргүзүглерин уруглар онза сонуургаарлар. Ук театр бөлүү 1979 чылдан бээр үш чүс ажыг шииилерни көрүкчүлерге сонуурггаткан. Артистерниң программазында үш шии кирип турар. «Чаңгыс карактыг Деар», «Кодур-оол биле Бичекые», «Великан шулбус дугайында» деп тоолдарны артистер көрүкчүлерге бараалгадып келгеннер. Олар чаа чылда Москвага, ооң соонда Соңгу Кавказка, Хабаровск крайга баарлар.

Ойнаарактар театрында артистер Татьяна Тапова, Юрий Лоховицкий, Анна Кошелик олар ойнап турарлар, бөлүктүң удуртукчузу — Игорь Чекерда.

ЧУРУКТА: ойнаарактар театрының артистери (солагай таладан) Анна Кошелик, Игорь Чекерда, Юрий Лоховицкий болгаш Татьяна Тапова олар ойнаарактары-биле кады.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ЧОРГААРАЛЫМ СӨГЛЕП ТУР МЕН

Угаан-билиг, ажыл-ишке, культурага
Уругларны моогаг чонка өөреткен,
Совет башкы билип-биле, күжү-биле
Чонувустуң хүндүткелин чедип алган.

Арыг сеткил, Төрээн чуртка шынчы чорук
Арын-нүүрнүң хажып дивес дүрүмү-дүр.
Совет чуртум кызыгаары — камгалалда
Солдат оолду совет башкы кижизиткен.

Комсомолдуң маадыр кызы Зоя-даа,
Космостуң маадыр оглу Гагарин-даа
Шынчы чорук, төлептиг чаң, байлак билиг
Шылгалдазын башкыларга дужаап чораан.

Арат чонум тодуг-догаа чурттаарын дээш,
Аъш-чемниң курлавырын көвүдедип
Ажылчынны, тараачынны, малчыннарны
Алызындан совет башкы кижизиткен.

Партия, Совет чазаан салган оруун
Базым бүрү масса чонга нептереткен
Байлак билиин уругларга өртүп чоруур
Башкыларга чорагааралым сөглеп чор мен.

М. ЮНДЕШ-ООЛ.

НОЯБРЬ 1-ДЕН 7-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Камила». Урап-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги серияалары. 11.05 — «Русский сувенир» ансамбльдиң концерти. 11.30 — Медээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ. Документалдыг фильмнер. 15.35 — «Кызыл бил». Школачыларга эртем-тайылбырлыг дамчыдылга. 16.20 — «Алжир бөгүн». Кинодопчулаа. 16.50 — Аныяктарның «Эль-гарнатия» музыка ансамблиниң концерти. 17.50 — «Аист дугайында тоол». Мультфильм. 18.00 — Футбол допчулалы.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «Ноябрьда Москва». Киночурумал. 18.50 — Уренгой — Ужгород газ дамчыдылгазы. «Фёдор Бурковский оруну баштап тур». 19.05 — Урап гимнастикага Европа чемпионады. Норвегиядан дамчыдылга. 19.50 — «Маңаа бис чурттаар бис». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.25 — П. И. Чайковский — «Иоланта». ССР Эвилелиниң Күрүнениң академиктиг Улуг театрының шиизи. Төнгенде — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.35 — Анатомия. Кижиниң физиологиязы болгаш гигиеназы. 8-ки класс. Чүрек канчаар ажылдап турарыл. 13.05 — АБВГДээр. 13.35 — География. Агроүлетпүр комплекизи. 14.05 — «Чүү болду, Кюхля?..» 15.00 — «Узбойлап аян-чорук». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.20 — Медээлер. 15.30 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Телефильм. 18.55 — «Азия тевү». Информация-публицистикалыг программа. 19.25 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». Мультфильм. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.55 — «Мен — водолаз-2 мен». Урап-чечен фильм.

НОЯБРЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Маңаа бис чурттаар бис». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 10.05 — «Дириг амытаннар делегейинде». Н. Н. Дроздов эрттирер. 11.05 — «Сепычевте кудалар». Документалдыг телефильм. 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмнер программазы. 15.30 — «Шии чогаалы болгаш театр». К. Тренёв — «Любовь Яровая». 16.20 — Литва ССР-ниң алдарлыг коллективи — Вильнюстуң күрүне университединиң ыры болгаш танцы ансамблиниң коллективиниң концерти. 16.50 — «Афродита ортулуу» (Кипр). Документалдыг телефильм. 17.20 — «Чаш чылдары». Л. Кассиль — «Кондуит болгаш швамбрания». 18.15 — Хөглүг аялгалар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эртем дугайында». Эртем болгаш техника талазы-биле Ленинчи комсомол шаңналының лауреады. 19.45 — «Дымковтуң ойнаарактары». Киноэтюд. 19.50 — «Маңаа бис чурттаар бис». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Солдат мемуарлар». 3-кү фильм. «Кедээ башкы». Документалдыг телефильм. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Трактор».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.35 — Совет күрүнениң болгаш эргениң үндезиннери. 8-ки класс. Совет ниитилелдиң социал хөгжүлдези болгаш культуразы. 13.05 — «Шыдыраа школазы». Разрядтыглар клазы. 13.35 — А. Гайдарның амыдыралы болгаш номнары. 14.20 — Октябрьның бүдүүзүнде. В. И. Ленинниң сөөлгү чажыт ажылы. 15.00 — «Ботаниктиг кол сад». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.20 — Медээлер. 15.30 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — «Сыйдысчыгаш». Дамчыдылга. 19.05 — «Тундраның депутады». Телефильм. 19.20 — «Азия тевү». Информация-публицистикалыг программа. 19.35 — Чарлалдар. 19.40 — «Арфа квартеттериниң концерти». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Леопольд моортайның телевизору». 20.15 — УССР-ниң улустуң «Ятрань» ансамблиниң концерти. 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.05 — «Сөөлгү ужуражылга». Урап-чечен фильм.

НОЯБРЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Чалгаа чорук». «Күскү корабльдер». Мультфильмнер. 9.20 — «Бис маңаа чурттаар бис». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 10.30 — «Кино аян-чоруктар клубу». 11.30 — Медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Идепкейлиг. Чүткүл-биле. Бүзүрелдиг-биле». Пропагандистерниң дуржулгазының дугайында документалдыг фильмнер. 15.20 — Орус чугаа. 15.50 — Грузин ССР-ниң Чиатуры хоорайда Культура бажыңының ырының болгаш танцының «Чанги» ансамблиниң концерти. 16.20 — «Горнистер харыыланар!». 17.10 — «Вьетнамның бир хүнү». Телеочерк. 17.35 — «Аныяктарның адрестери».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ. Актюбинскиниң авиасептелге заводунуң дузалал ажыл-агыйын организастаар болгаш кедээге шеф дузазын чедирип турар дуржулгазының дугайында. 19.15 — «Күс». Концерт. 19.50 — «Бис маңаа чурттаар бис». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Чүрекке эргим чер». Фильм-концерт. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — Документалдыг фильм. 23.15 — 00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Кубань» — «Динамо». (Киев).

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.35 — Астрономия. 10-гу класс. Планеталар. 13.05 — Силерге, адалар. 13.35 — «Сээң ленинчи библиотекаң». «Большевиктер эрге-чагыргаңы холга алыр ужурлуглар». «Марксизм болгаш тура халыышкын». «Өске кижиниң сүмелери». 14.20 — Демьян Бедный — революцияның ыраажызы. 15.15 — Медээлер. 15.25 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Мультфильм. 18.55 — «Азия тевү». Информация-публицистикалыг программа. 19.25 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!», «Мензэргенген койгунчугаш». 20.15 — «Поэзия», А. Жаров. 20.45 — «Соңгу чүкте челеңгиниш». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — 22.50 — «Сыйдыстарның доозунунда». Урап-чечен фильм. (ГДР).

НОЯБРЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Горнистер, харыыланар!». 9.40 — «Бастер маңаа чурттаар бис». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 3-кү серии. 10.50 — Р. Щедрин. Ийиги симфония. 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Энергетика: бөгүн болгаш даарта». Документалдыг телефильм. 15.20 — И. Мысливечек. Ре мажор симфониязы. 15.30 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. «Чаңгыс энтиг, хөй национал-дыг». Хөй национадыг совет культураның хөгжүлдезиниң дугайында. Эге сөзү ССРЭ-ниң ЭА-зының төөгү институдунуң директору төөгү эртемнериниң доктору С. С. Хромовтуң. 16.15 — «Чүректе Ленин-биле кады». Концерт. 16.55 — «Шыдыраа школазы». Чагааларга харыылар. 17.25 — «Кадында — найыралдыг өг-бүле». 17.55 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары болгаш сагылга-чуруму».

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.40 — Бөгүн делегейде. 18.55 — Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры И. Д. Папанин-биле школачыларның ужуражылгазы. 19.30 — Футболга УЭФА кубогу. «Хаарлем» (Голландия) — «Спартак» (Москва). Голландиядан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.30 — «Конгрессттиң джентльменнери». Телешииниң баштайгы көргүзүү. Автор — М. Андерсон. Оон соонда — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.35 — Бистиң садывыс. 13.05 — Александр Блок дугайында сос. 14.05 — «Ийлениишкин шуут чок». Субтитрлиг урап-чечен фильм. 15.25 — Телемедээлер. 15.35 — 18.05 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.05 — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Н. Красная-ның концерти. 18.30 — «Соңгу Уралда». Телефильм. 18.45 — «Делегей байдалының допчулалы». 18.55 — «Азия тевү». СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр кедээниң социал хөгжүлдезиниң талазы-биле Ильинканың чаа чүүлдери. 19.35 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.40 — Ленинчи комсомолдуң лауреады Москваның аныяктарының болгаш студентилерниң хорунуң концерти. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Мензэргенген койгунчугаш». 20.15 — «Документалдыг экран». «Делегей кырында тук» деп кинокапсырылгазы. 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.10 «Мээң чурттап турар бажыңым». Урап-чечен фильм.

НОЯБРЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 9.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — Мультфильмнер: «Ак-көк чаанчыгаш», «Чаңгыс дээвир адаанда», «Хуулгаазыннныг даштың ырызы». 9.35 — П. И. Чайковский. «Иоланта». ССР Эвилелиниң күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының шиизи. 11.15 — Телемедээлер. 11.20 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Амыдыралдың совет хевири». Документалдыг фильмнер: «Бажың», «Алышкылар», «Сээң делегейиң, сээң чериң». 15.40 — «Москва болгаш москвачылар». 16.10 — Хамааты дайынның ырлары. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырының үлегерлиг хору күүседир. Урап чүүл удуртукчузу — РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Кутузов. 16.40 — «Москва чанында төрээн черим». Документалдыг фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 17.00 — Совет чуруулга урап чүүлүнде төөгү-революстуг тема. 17.30 — П. И. Чайковский. Оркестр-биле фортепианога күүседир № 1 концерт.

КЫЗЫЛДАН

18.05 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.20 — Бөгүн делегейде. 18.35 — «Ленин Октябрьда». Урап-чечен фильм. 20.15 — «Үе». 20.55 — 01.00 — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чыл оюнга тураскаатказ байырлыг хурал. Байырлал концерти. Кремльдиң съездилер Ордузундан дамчыдар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Күрүнениң Кубань казактарының хорунуң концерти. 12.45 — А. Толстой. Чогаалдарының арыннары-биле. 13.30 — Амыдыралдың школазы. Школачыларның күш-ажылчы кижизидилгезиниң дугайында телеочерк. 14.00 — Уругларга фильм: «Багира, кайда сен?». 15.15 — Телемедээлер. 15.20 — 18.10 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.10 — «Октябрьның тиилекчи тугу». 18.40 — «Кондолога дээр суур турган». Телефильм. 18.55 — «Азия тевү». Информация - публицистикалыг программа. 19.25 — Чарлалдар. 19.30 — Улуг Октябрьга тураскаатка литература-музыкалыг композиция.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Циркте моортай бажыңы». 20.15 — «Үе». 20.55 — «Идепкейлиг. Чүткүлдүг. Бүзүрел-биле». Пропагандистер ажылының дуржулгазының дугайында документалдыг фильмнер: «Өөредилге номнары-биле ажылдап өөренир», «Пропагандистиң информациязы», «Пропагандист — пропагандистерге». 21.40 — Улустуң аялгалары. 21.55 — «Тиилекчи». Урап-чечен фильм. 23.35 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Рига). 2-ги, 3-кү үелери.

НОЯБРЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 9.00 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.15 — «Бир эвес кадык болуксазыңза». (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.20 — Ада-иелер, силерге. 9.50 — Хөй эки бараанныр дээш. 10.20 — «Спортлотонуң» 45-ки тиражы. 10.30 — «Оттуг чаш назы». Уругларга урап-чечен фильм. 11.35 — И. Дунаевскийниң ырларының темазынга фантазияны Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң эстрада-симфония музыказының оркестри А. Михайловтуң удуртулгазы-биле күүседир. 11.45 — «Москвичка». Телеклуб. 13.15 — «Билдингир-даа бопза, бүзүренчиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Ырак болгаш чоок ыры». 15.20 — Мультфильмнер. 15.45 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 16.15 — Ленинградтың А. С. Пушкин аттыг үлегерлиг шии театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү: «Тулган болдунар арга». Автор — И. Герасимов, тургускан режиссёр ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Горбачёв. 18.55 — 19.10 — Чапсар. 19.10 — «Делегейниң улустарының чогаадылгазы». 19.40 — «Улуг улустуң шыны». «Коммунистер». Хөй сериялыг документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги фильм. Дамчыдылганы ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Ульянов чорудар. 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.25 — Эстрада программазы. Ол төнерге — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.30 — «Горькийниң бичии чорааны». Урап-чечен фильм. 15.55 — «Джон Филд». Ирланд композитор дугайында музыкалыг телефильм. 16.50 — «Кажа — чер кырында ээ». Дамчыдылганы «Известия» солунуң хайгааракчызы А. З. Ивощенко чорудар. 17.50 — «Музыкалыг киоск». 18.20 — «Доктаар чери чок дистанция». Школачыларның сут моторунуң спортунга киришилгезиниң дугайында документалдыг телефильм (Рига). 18.35 — «Кино аян-чоруктарының клубу». 19.35 — «Петя-Петушок». Мультфильм. 19.45 — «Делегейде болуушкуннар допчулалы». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Кино көрүкчүзүнүң эдеричизи». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Нефтилиг даштар бөгүн». Документалдыг телефильм. 21.50 — 23.15 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Химик». 2-ги, 3-кү үелер. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичии спорт арназындан дамчыдар.

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Төрээн чуртта». Кино допчулалы. 9.40 — Күрүнениң үрер хөгжүмүнүң РСФСР-ниң урап чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Н. Сергеевтиң удуртулгазы-биле концерти. 10.10 — «Революционер болуру берге хүлээлге». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

10.55 — Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чылынга тураскаатказ байырлыг чыскаалы. В. И. Ленин аттыг шөлден дамчыдар.

МОСКВАДАН

12.45 — Көдээниң архитектуразы. 13.15 — ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары. 13.45 — Москва. Кызыл шөл. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чылынга тураскааткан шериг парады болгаш ажылчы чоннарның чыскаалы. Ол төнгенде — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң уругларның улуг хорунуң киришилгези-биле пионерлерниң байырлал концерти. 16.30 — «Улуг Октябрь». Совет шүлүкчүлерниң шүлүктери.

КЫЗЫЛДАН

16.40 — Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чылынга тураскааткан байырлыг чыскаалының дугайында репортаж.

МОСКВАДАН

17.00 — «Дош фантазиязы». Москва балединиң дош кырынга көргүзүү. 17.50 — Мультфильмнер. 18.35 — «Спорт, сен тайбың-дыр сен». Урап-чечен публицистиг фильм. 1-ги, 2-ги серияалары. 21.00 — Октябрьның социалистиг улуг революциязының 65 чылынга тураскааткан шериг парады болгаш ажылчы чоннарның чыскаалы. 22.15 — 00.55 — Байырлалдың «Ак-көк отчугажы». Ол төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

13.45 — Москва. Кызыл шөл. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чылынга тураскааткан шериг парады болгаш ажылчы чоннарның чыскаалы. 16.00 — «Кижилер аразында». Урап-чечен фильм. 17.35 — «Тиилекчилер». Фронтучу өөнүктер клубу. Дамчыдылганы Оожум океан флодунуң хоочуннарынга тураскааткан. 19.05 — Мультфильмнер: «Ак сеткилдиг сөзүм», «Атакалаан аңгы — сенээ». 19.35 — «Саяннар» деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 21.00 — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 65 чылынга тураскааткан шериг парадының болгаш ажылчы чоннарның чыскаалының дугайында репортаж. 22.15 — 23.30 — «Циркте оду хып келген». Урап-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

СРЕДА САНЫНДА-ЛА...

Татар АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң Казаньда шинчилел товүгге среда санында туралаан-на кижи консультация алыры-биле кээп турар.

Кабинетке келген кижи, чижээлээрге, иштин шинчидерин дилээн болза, ооң кайы районда чурттап турары хамаан чокка анкета долдурган, шинчилир шинчилгениң түңнелдерин база карточкага бижип каар. Бир эвес кандыг-бир таарымча чок чүве бар болза, чурттап турар черин аайы-биле эмнедир бижикти бээр.

Чуртта бир-ле дугаар чорудуп турар шинчилгелерниң организакчылары боттарының муриунда кончуг чугула сорулганы салып алганнар: аарыгларның эртеги үе-чадазын тодарадып тывар, хөй санныг кижилерни шинчип көөр.

Ю. АЛАЕВ.

Казань.

АГААР

Бөгүн республикага кежүү турар булуттаар, чамдык черлерге быскак хар чаар. Барыын чүкче угланышкының хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 2—7 градус чылыыр, чамдык черлерге 0—5 градус соор.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаар дуне 12—14 градус соор, хүндүс 3—5 градус чылыыр.

СОНУУРГАКТАРГА

ДАГДА ДЭЭРБЕЛЕР

Соңгу Осетияның суурлары чай-кыш чок дагларда шурурткайның шурап бадып чыдар кара суглар уннарында турар. Шаанда суур бүрүзү ылап-ла ындыг кара суглар уннарынга дээрбелиг турган. Даг чурттугларының аас чогаалы база байлак чораан. Чижээ, «Нарт эпос» деп аас чогаалында дээрбе дугайында ындыг сактыышкыннар бар: «Даг чурттугларының ындамында бичии оялык-кескинди черлерге ээлиг демиселди үндүрүп турган чедип алганы чаа дүжүттүң баштайгы далганын дээрбеге тырттырып алыры — оларның улуг байырлалы болур турган. Дээрбеге тырттырар тараа аймаан олар аътка чүдүрбес, ылап-ла ооргазынга чүъктеп алгаш эккээри солун турган. А дээрбелерни кажан-даа шоочалавас, — олар дүн-хүн чок ажылдаар».

— Ындыг дээрбелерни даштан болгаш сланец плиталардан, а ыяш кезээн кончуг бышкыг, ынчан эң хүндүлүг турган альпыларның хадыңнарындан кылыр турган — деп, Кыдыы кыз суурда чурттап турар, ам 90 харлыг, дээрбе кылырының талазы-биле алдарлыг мастер чораан Соскор Цаскаров ирей сактып чугаалап орар.

Дээрбениң аар улуг даштарын канчаар кылырын даш уонукчулары кымга-даа ажыттайн, чажыт байдалга тудуп турганнар. Ынчангаш олар ындыг дээрбелерниң үрелген азы элеп баксыраан даш кезектерин, кандыг-бир ыдыктыг эдилел ышкаш, кончуг чажыт байдалга черге хөөп каар турган.

Шак ындыг суг дээрбелери бөдүүнүң үезинде даг чурттугларга дыка-ла хөй далганны ажылдап берип келген. Амдаа кукурузаны суугунуң мал чеми кылдыр болбаазырадырынга бөдүүнүң ээзэш эвес улуун киирип турарлар. Ам чүгле оларның чажыт байдалы читкен болгаш хөй кезектерин металл-биле кылып турар апарган.

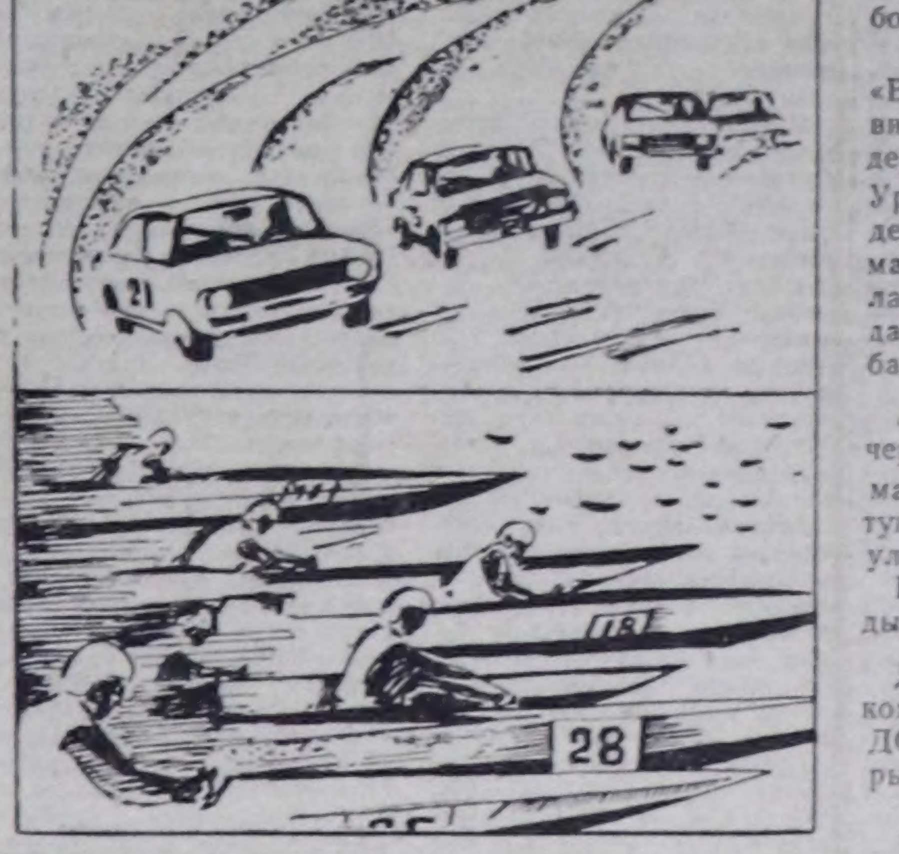

ССРЭ-ниң ДОСААФ лотереязының 1982 чылдагы ийиги үндүрүлгезиниң ойнаашкыннар тиражы бо чылдың декабрь 18-те Киев хоорайга болур.

Ук лотереяны ойнааннар Чаа чылга уткуштур «Волга ГАЗ-24», «Жигули ВАЗ-2101», «Москвич-412 ИЭ», «Запорожец-968 М» деп автомобильдерни — 640-ны, «МТ-10—36 (Днепр)», «М-67—36 Урал-3», «ИЖ-Юпитер-4К» деп кожуглуг мотоциклдерни—1280-ни ойнадып ап болурлар. Оон аңгыда магнитофоннар, радиоприемниктер, кинопроекторлар, фотоапараттар, хевистер, шактар болгаш өске-даа 20 миллион ажыг рубльдиң ойнаашкыннары бар.

Лотерея билеттеринден кирген орулга өөредилге черлериниң тудугларынга, Камгалал ниитилелиниң материал-техниктиг баазазын алгыдарынга, спорттуң техниктиг болгаш шеригжиткен хевирлерин улам ынай сайзырадырынга кирер.

Билеттерни ДОСААФ организацияларындан садып алырынче далажынар.

ДОСААФ райкомнарынче болгаш ДОСААФ обкомунче 2-51-27, 2-43-38 дугаарларже долгап, ДОСААФ обкомундан маңаа хамаарыштыр айтырыгларны салып болур.

ДОСААФ Тыва обкому.

КИНО

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Көскү чылдагаан чокта» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Олар баштайгылар турганнар» 9.30, 14.00, «Кайгамчыктыг Василица» 11.00, 12.30, «Сөөлгү ээлчегде» 16.00, 18.00 (узаткан), 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Рашад — Зифаның оглунуң оглу» 10.00, «Эр кижилер» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эрес-дидим чоруктуң школазы» 11.00, «Дөрт мушкетёр» (2 сериялыг) 14.00, «Шупту сылдыстар» 17.30, 19.00 шактарда.

НОЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Поезд турупкан» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Таро — Шулбустуң оглу» 9.50, 11.30, Школачылар валсы» 13.10 15.00, «Көскү чылдагаан чокта» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сөөлгү ээлчегде» 14.30, 16.20, 18.20, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Идегел болгаш челеңгиниш» 13.10, 20.30 шактарда.

Бүгү-Российаның Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг карак четпестер ниитилелиниң Тывада баштаар чериниң Барыын-Хемчик эге организациязының төгериг тайназының читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 2018.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—01874